

Források a magyar görögkatolikusok történetéhez
4. kötet: 1917–1925

COLLECTANEA ATHANASIANA

I. Studia

II. Textus/Fontes

III. Manualia

IV. Institutiones

V. Varia

VI. Ars Sacra Byzantino-Carpathiensis

Sorozatszerkesztők:

Szabó Péter és Véghseő Tamás

**FORRÁSOK
A MAGYAR GÖRÖGKATOLIKUSOK
TÖRTÉNETÉHEZ**

4. kötet: 1917-1925

Szerkesztette:
Véghseő Tamás

Közreműködtek:
Földvári Katalin – Varga Anett
Sárándi Tamás – Suslik Ádám

Nyíregyháza
2020

COLLECTANEA ATHANASIANA

II. Textus/Fontes

vol. 4/4.

Kiadja a Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola

H-4400 Nyíregyháza, Bethlen G. u. 13–19.

Tel. +36/42/597–600

www.szentatanaz.hu

e-mail: szentatanaz@szentatanaz.hu

Felelős kiadó:

Dr. Véghseő Tamás, rektor

A kötet az MTA-SzAGKHF Lendület
Görögkatolikus Örökség Kutatócsoport
kutatási projektje keretében jelent meg.

www.byzantinohungarica.com

byzhun@gmail.com

© Véghseő Tamás, 2020

Borítóterv és tördelés:

E-Kultúra Soft Kft.

A borítón:

1. *Papp Antal munkácsi püspök (1912–1924), apostoli kormányzó (1924–1945)*
2. *Bazilika szerzetesek a máriapócsi rendház kertjében felállított Trianon-émlékműnél*
(Nagy Szent Bazil Rend Máriapócsi Gyűjteménye)

ISSN 2063-0433

ISBN 978-615-6201-01-0

TARTALOM

Előszó	7
Rövidítések	17
A dokumentumok jegyzéke	19
Dokumentumok	53
A forrásokban szereplő fontosabb személyek életrajzi adatai	793
Névmutató	801

Előszó

A Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskolán 2009-ben megalakult Görögkatolikus Örökség Kutatócsoport több sikeres OTKA (illetve NKFIH)-projekt után 2018. július 1. óta a Magyar Tudományos Akadémia (2019-től Eötvös Loránd Kutatóhálózat) Lendület-kutatócsoportjaként működik. Ez a nagy jelentőségű váltás nemcsak a kutatás feltételrendszerében hozott lényegi változást, hanem a kutatócsoport szakmai tevékenységében is. A Lendület-pályázatban támogatást nyert kutatási projekt ugyanis kifejezetten a magyar anyanyelvű és identitású görögkatolikusok történetére fókuszál, míg a korábbi évek kutatási projektjei a történelmi Magyarország minden görögkatolikus közösségét vizsgálat alá vonták. A külső szemlélő számára talán nem túl jelentősnek tűnő váltást a kutatócsoport 2013–2017 közötti kutatási projektje¹ készítette elő, melynek forrásfeltáró tevékenysége során egyre inkább feltűnővé vált a *magyarországi görögkatolikusok* között a *magyar görögkatolikusok* történelmének, sajátos útkeresésének feltáratlansága. Az elsősorban a 18. századra összpontosító kutatás során összegyűjtött források rendszerezése azt a felismerést eredményezte, hogy a magyar nyelvű görögkatolicizmusnak fontos emlékei vannak már a század utolsó negyedéből is. Ebből a felfedezésből indult ki a fő kutatási irány mellett az a munka, mely 2014-ben – mintegy első kísérletként – a *Források a magyar görögkatolikusok történetéhez, 1778–1905* (Nyíregyháza, 2014. Collectanea Athanasiana II. Textus/Fontes 4/1) című forráskiadvány megjelenéséhez vezetett. Ez a kötet a 2013–2017 közötti kutatási periódusban folytatás nélkül maradt, mivel – ahogy fentebb már említettük – a forrásfeltárás akkor a magyarországi görögkatolikusok történelmének 18. századi forrásaira fókuszált, és eredményezett összesen tizenhárom forráskiadványt.²

A Magyar Tudományos Akadémia Lendület-pályázatára benyújtott projektum³ egyháztörténeti szekciójának⁴ forrásfeltáró tevékenysége értelemszerűen az eddigi munka folytatására és kiegészítésére irányul.

1 *Görögkatolikus egyház- és művészettörténeti források feldolgozása és közreadása, adattárak (történeti névtár és szemiotika) kiadása, digitalizált adatbázisok készítése (18-20. század)*, 2013-2017, K 108780.

2 *Források a magyarországi görögkatolikus parókiák történetéhez*, Nyíregyháza, 2014–2017. Collectanea Athanasiana, II/5–9. (A 8. kötetnek három, a 9.-nek hét alkotete van).

3 *A magyar görögkatolikusok identitáskeresése, önszerveződése és egyházszerkezeti fejlődése az első magyar nyelvű liturgikus szövegek megjelenésétől (18. század második fele)* Dudás Miklós *bajbúdorogi püspök haláláig* (1972).

4 A projektben három fő kutatási irányt (szekciót) jelöltünk ki: egyháztörténetit, kánonjogit és egyházművészetit.

Az első kutatóév eredményeként napvilágot látott két forráskiadvány,⁵ melyek az 1906–1916 közötti időszakból összesen 928 forrást közölnek. Megítélésünk szerint ezek a válogatott dokumentumok segítenek megérteni a magyar görögkatolikusok története szempontjából döntő jelentőségű évtized eseményeit. A második kutatóév az 1917-től 1937-ig (Miklósy István első hajdúdorogi püspök halálának éve) közötti két évtized kutatására fókuszált. Kutatási tervünk szerint a projekt megvalósítása során 2023-ig újabb forráskiadványokat adunk ki, amelyek a Dudás Miklós hajdúdorogi püspök 1972-ben bekövetkezett haláláig tartó időszak megismerését segítik. Ezek a forráskiadványok képezik majd azt a forrásbázist, melyre a projekt zárópublikációja, a magyar görögkatolikusok történelmét, szervezeti fejlődését és művészetét bemutató magyar és angol nyelvű nagymonográfia épül. Ez az elképzelés indokolja azt, hogy a források kiadásával egyidejűleg nem történik meg feldolgozásuk eredményének bemutatása bevezető tanulmány formájában.

Jelen kiadvány az 1917–1925 közötti évekből tartalmaz levéltári forrásokat. Ezek mellett beillesztettünk a kötetbe néhány rövidebb publicisztikát és újságcikket, melyek többnyire kiegészítik a levéltári forrásokat, egyes esetekben pedig pótolják azokat.

A levéltári forrásokat az alábbi külföldi és hazai, egyházi és állami levéltárakból gyűjtöttük:

- Vatikáni Apostoli Levéltár, Vatikánváros Állam
- Rendkívüli Egyházi Ügyek Kongregációjának Történeti Levéltára, Vatikánváros Állam
- A Román Külügyminisztérium Levéltára, Bukarest
- Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Budapest
- Esztergomi Prímási Levéltár
- Görögkatolikus Püspöki Levéltár, Nyíregyháza, Debrecen

A szentszéki levéltárakból származó dokumentumokat az Államtitkárság (Segreteria di Stato), illetve a bécsi, a prágai és a budapesti Apostoli Nunciatura iratanyagából válogattuk. A közreadott források másik nagy csoportja a magyar kormányzati szervek iratanyagából származik. A Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában a miniszterelnökség, valamint a külügyminisztérium levéltárának vonatkozó iratait gyűjtöttük össze.

A hazai egyházi levéltárak közül a legtöbb iratot a Görögkatolikus Püspöki Levéltár fondjaiból válogattuk. A magyarországi görögkatolikus egyházban 2015 óta zajló átalakulások miatt átszervezés alatt álló gyűjtemény korábban

5 *Források a magyar görögkatolikusok történetéhez, 1906-1912*, Nyíregyháza, 2019, 732 p. *Collectanea Athanasiana II. Textus/Fontes 4/2*, ISBN: 9786155073809. *Források a magyar görögkatolikusok történetéhez, 1912-1916*, Nyíregyháza, 2019, 855 p. *Collectanea Athanasiana II. Textus/Fontes 4/3*, ISBN: 9786155073816

a Hajdúdorogi Egyházmegye – nyíregyházi székhelyű – levéltára volt. Az egyházszerkezeti változások következtében a Hajdúdorogi Egyházmegye főegyházmegyei rangra emelkedett, és az iratok egy része az új, debreceni székhelyére került át. Nyíregyházán, a régi székhelyen szerveződő, de jogi értelemben új Nyíregyházi Egyházmegye hivatalainak, intézményeinek és parókiáinak iratanyaga maradt.

Mivel a magyarországi görögkatolikusok az unió korától kezdve mindig az esztergomi érsek joghatósága alatt éltek,⁶ a magyar görögkatolikusok történetének megismeréséhez nélkülözhetetlen az Esztergomi Prímási Levéltár iratanyaga. Korszakunk hercegprímása, Csernoch János az események alakításában kulcsszerepet játszott. Az iratokból világosan kitűnik, hogy nélküle sem a miniszterelnökségen, sem pedig a szentszéki államtitkárságon nem születhetett döntés.

A levéltári források mellett a kötetbe beillesztettünk újságcikkeket is. Ezt az a figyelem indokolja, amit a korabeli egyházi és állami döntéshozók a sajtóban megjelenő híreknek és véleményeknek szenteltek. Nem egy jelentés vagy átirat mellett találunk újságból kivágott cikkeket vagy azok összefoglalását, sőt fordítását. Ezeket közvetlenül az adott forráshoz illesztve közöljük. Mindezek mellett a napi politikai sajtóból és egyházi sajtótermékekből is vettünk át cikkeket, tudósításokat, rövid tárcákat, olvasói leveleket.

A forrásokat kronológiai sorrendben tesszük közzé. Bár felmerült, hogy a dokumentumokat különböző témák köré csoportosítsuk, ezt a lehetőséget elvetettük. Tettük ezt azért, mert számos dokumentum érint egyszerre több kérdést is. Ezek megbontása vagy duplikálása nem tűnt célszerűnek. Másrészt véleményünk szerint az szolgálja jól az egyes folyamatok megértését, ha a kronológiai rend miatt egymás mellé került dokumentumokból meglátjuk azt, hogy a különböző ügyek miként haladtak egymással párhuzamosan futva, s esetenként hogyan hatottak egymásra.

A kötetben szereplő tételek felépítése azonos. A sorszámmal ellátott címben megadjuk a szerző és a címzett nevét és tisztségét, a dokumentum jellegét, és tárgyát. Ha mellékletről van szó, akkor a sorszám mellett betű szerepel. A következő adatsor a dokumentum keletkezési helyének és dátumának megadása. Ezt követi a levéltári jelzet (illetve jelzetek, ha több levéltárban is megtaláltuk a dokumentumot) és/vagy lelőhely.

A források átírásakor betűhív átírásra törekedtünk. A fogalmazványokban talált szövegváltoztatásokat, illetve a dokumentumokra később felvezetett megjegyzéseket a szöveg alatt vagy lábjegyzetben közöljük.

* * *

6 Ez alól csak a román görögkatolikusok képeztek kivételt, de ők is csak 1853-tól kezdve, amikor az erdélyi román görögkatolikus egyházmegyét metropolíába szervezték.

Az 1917–1925 közötti évek forrásai az alábbi eseményekbe engednek betekintést:

1. A magyar görögkatolikusok történetét végigkísérő, nagy nyilvánosságot kapó probléma a magyar nyelv liturgikus használatának kérdése volt. A magyarországi latin rítusú felsőklérus támogatásával a Szentszék kezdettől fogva a szigorú tiltás, majd pedig a 20. század elejétől kezdve – a tiltás fenntartása mellett – a hallgatólagos tűrés álláspontjára helyezkedett. A magyar nyelv liturgikus használatának tiltása a Hajdúdorogi Egyházmegye alapító bullájába (*Christifideles graeci*, 1912) is bekerült, s az új egyházmegye hivatalos liturgikus nyelve az ógörög, rítusa pedig a „tisztá görög” rítus lett. Egyedül talán a római kúria egyes tisztségviselői hitték el, hogy a Hajdúdorogi Egyházmegyében idővel bevezethető az ógörög mint liturgikus nyelv. Rajtuk kívül mindenki más tisztában volt azzal, hogy se az alapító bullában elrendelt három év, se az azt követő ötéves hosszabbítás nem lesz elegendő a magyar nyelv ki- és az ógörög nyelv bevezetésére. Sőt, mivel az érintett egyházmegyében valójában szándék se volt a bulla rendelkezésének maradéktalan kivitelezésére, a kortársak minden olyan lépést, mely az ógörög nyelv bevezetésére irányult, inkább a Szentszék tekintélyét megvédendő látszattevékenységnek tartottak. Ugyanakkor a liturgikus nyelv kérdése a Hajdúdorogi Egyházmegye sebezhető pontja volt, amit mindazok igyekeztek kihasználni, akik az egyházmegye felállítását is elleneztek. Ilyenek voltak a román görögkatolikus egyház vezetői, akik nem feledkeztek meg arról, hogy Rómában napirenden tartásuk a kérdést. Sőt, az 1918-as politikai összeomlás zűrzavarában a nyelvkérdésből kiindulva még a Hajdúdorogi Egyházmegye felszámolására is javaslatot tettek. A magyar görögkatolikusokkal szemben megfogalmazott panaszok a római kúriában értő fülekre találtak azon tisztségviselők körében, akik 1917-ben a Propaganda Fide Kongregáció keleti egyházi szekciójából az újonnan felállított Keleti Kongregációba kerültek. Mivel a Merry del Val bíboros-államtitkár vezette Államtitkárság – Szent X. Piusz pápa egyetértésével – 1911/12-ben a Propaganda Fide románpárti tisztségviselőit teljesen kizárta a Hajdúdorogi Egyházmegye felállítására irányuló tárgyalásokból, az új egyházmegye hosszú évtizedekre befolyásos ellenségeket szerzett.

2. Ugyan az egyházmegye felszámolására – Szent X. Piusz pápára való tekintettel – komolyan nem gondolhattak, 1922-ben a liturgikus nyelv kérdéséből kiindulva a Hajdúdorogi Egyházmegye rítusának megváltoztatására azért kísérletet tettek. A Keleti Kongregáció abból a téves feltevésből indult ki, hogy a trianoni békediktátum következtében a Hajdúdorogi Egyházmegye területén már csak korábban a munkácsi és az eperjesi egyházmegyékhez tartozó, tehát rutén rítusú parókiák maradtak. Ezért felvetették annak lehetőségét, hogy a Hajdúdorogi Egyházmegyét a „tisztá görög” rítusból a rutén rítusba sorolják át. A kísérlet a nyilvánvaló politikai következmények miatt meghiúsult.

Ugyanakkor jól illusztrálja azt a nehezen magyarázható ellenszenvet, melyet egyes szentszéki tisztviselők a magyar görögkatolikusokkal szemben éreztek. Azért is megmagyarázhatatlan ez az ellenszenv, mert ugyanazon tisztségviselők minden további nélkül elfogadták, hogy a szintén görög rítusú és liturgikus nyelvű melkiták áttértek az arab nyelv liturgikus használatára.

3. A Hajdúdorogi Egyházmegye másik „gyenge pontja” az alapításkor a Nagyvárad, a Gyulafehérvár-Fogarasi és a Szamosújvári Egyházmegyékből átsorolt parókiák egy részének ellenkezése volt. Különösen a Szatmár vármegyei és a székelyföldi parókiák papjai és hívei érezték úgy, hogy az új egyházmegye felállításával a magyar állam támadást intézett román nemzeti identitásuk ellen. Ez utóbbi olyan jellegzetességgel bír, mely a mai fogalmaink és elképzeléseink szerint egészen különleges. A nagyvásárosi román görögkatolikusok magyarul írkák meg tiltakozó levelüket román főpásztoruknak, Victor Mihályi érseknek, sőt arra kéri: ő is magyarul válaszoljon, hogy megérthessék.⁷ A nyíradonyi hívek is magyarul írkák meg – a magyar haza iránti hűségnyilatkozat kíséretében – tiltakozó levelüket a szélsőségesen nacionalista Radu nagyvárad püspöknek az „*ujonan épülő magyarszertartásu muszka vagy orosz Püspökséghez*” való átsorolásuk ellen.⁸ Ugyanők a „*román liturzsához*” való ragaszkodás mellett a nagyobb ünnepeken magyar nyelvű prédikációra is igényt tartanak.⁹ De nem csupán az egyszerű hívekre volt jellemző ez a sajátos identitás. A románság érdekeit egyházi vonalon védő Victor Mihályi érsek unokaöccsével, a politikus Petru Mihályival, aki a magyar országgyűlésben harciasan képviselte a román „*furor*”-t, szintén magyarul levelezett.¹⁰

A magyar kormány hivatalosan azzal a statisztikai adattal indokolta ezen vitatott egyházközségek átsorolását az új egyházmegyébe, mely szerint az érintett településeken a lakosság döntő többsége érti és használja a magyar nyelvet. Ez kétségtelenül így is volt, de nem változtatott azon a tényen, hogy a hívek és papjaik ragaszkodtak a román egyházi hagyományhoz és liturgikus nyelvhez. „*...mert nekünk ez a szép és ezt tudjuk az anyánktól...*” – fogalmazzák meg levelükben a döntő érvet a nyíradonyi hívek. Ezt azonban a magyar kormány nem kívánta figyelembe venni, mert a színpalak mögött egy fontos politikai cél is megfogalmazódott: a magyar görögkatolikus egyházmegye létrehozása nem eredményezheti az anyaegyházmegyék homogén nemzetiségi egyházmegyékké válását. Ezért a Vallás- és közoktatási Minisztériumban zajló tárgyalások során a magyar görögkatolikusok mintegy egyharmadát nem sorolták át a Hajdúdorogi Egyházmegyébe. Annak érdekében, hogy a román egyházmegyéekben maradt magyar görögkatolikusok jogait a főpásztoraik

7 Források 4/3. kötet, 409a. számú dokumentum.

8 Források 4/2. kötet, 365. számú dokumentum.

9 Források 4/3. kötet, 136. számú dokumentum.

10 Források 4/2. kötet, 366. számú dokumentum.

tiszteletben tartásuk, átsoroltak a Hajdúdorogi Egyházmegyébe mintegy 25 ezer román identitású görögkatolikust. Ha tehát a román püspökök „jól bánnak” a magyar híveikkel, akkor a hajdúdorogi magyar püspök is jól fog bánni a román híveivel. Ez az elképzelés a VKM hivatalaiban minden bizonnyal szenzációs mestertervnek tűnt. A valóságban viszont katasztrofális következményekkel járt. A románoknak eggyel több oka lett arra, hogy szakítsanak a magyar állammal, míg a nemzetközi egyházi életben a Hajdúdorogi Egyházmegye évtizedeken át viselte a magyarosítást szolgáló „politikai egyházmegye” stigmáját.

Az 1918-1919-ben Magyarországon uralkodó zűrzavar, a Tanácsköztársaság, illetve a román megszállás a román görögkatolikusok számára a revans idejét jelentette. Ahogy fentebb említettük, a radikálisok arra bíztatták a Szentszékét, hogy „adja meg a kegyelemdőfést” a Hajdúdorogi Egyházmegyének, s mondja ki felszámolását. A nagyobb realitásérzékkel rendelkező Radu püspök azt célozta meg, aminek az elérésére nagyobb esély mutatkozott: a román katonai megszállás alá került, az egyébként is internált hajdúdorogi püspökkel kapcsolatot nem tartó parókiák visszaszerzését. Ezt 1919 májusában és júliusában el is érte mind Nagyvárad, mind pedig Gyulafehérvár-Fogarás vonatkozásában. A trianoni határok kijelölése után éveken át a Romániához került magyar görögkatolikusok sorsa, illetve a Magyarországon maradt nagyváradi egyházmegyes parókiák kormányzata jelentette a legnagyobb problémát.

4. A Hajdúdorogi Egyházmegye felállítását előkészítő tárgyalások során a magyar kormány szokatlan módon írásos vállalásokat tett az új egyházmegye finanszírozásával és intézményrendszere kiépítésével kapcsolatban. Jóllehet az átsorolt parókiák arányában az átadó egyházmegyék törzsvagyona is megosztható lett volna, a magyar kormány nem akart a nemzetiségi egyházakat megkárosító hatalom eleve vesztes szerepébe kerülni. Ezért mind az öt átadó egyházmegye vagyona érintetlen maradt, s a Hajdúdorogi Egyházmegye finanszírozása az állam költségvetésének egyik tétele lett. Békeidőben ez az elképzelés életképes lehetett volna, de a háború és az azt követő gazdasági válság idején az ingatlanvagyon hiánya, s a költségvetésnek való kiszolgáltatottság rendkívüli nehézségeket okozott.

5. A magyar kormány egy görögkatolikus papnevelő intézet felállítására is kötelezte magát, ami az új egyházmegye legfontosabb intézménye lehetett volna. Bár Miklós István püspök újra és újra sürgette a megvalósítást, a nyíregyházi szeminárium létrehozása mindig háttérbe szorult az éppen aktuális római katolikus érdekekkel szemben. Csernoch hercegprímás azzal az indokkal vetette le a napirendről a nyíregyházi szeminárium építési munkálatainak megkezdését, hogy a hatalmas esztergomi szemináriumban a görögkatolikusok is elférnek. Utódja, Serédi Jusztinián viszont sem ezzel

az előzménnyel, sem pedig a következményekkel nem törődve küldte haza a görögkatolikus papnövendékeket az esztergomi szemináriumból. Ezzel a döntéssel komoly válságot idézett elő a görögkatolikus papi utánpótlás biztosítása terén. Néhány éven belül ugyan a Központi Papnevelő Intézet befogadta a görögkatolikus papnövendékeket, de az ottani képzés magas költségei miatt a Hajdúdorogi Egyházmegye nem tudott a valós igényeknek megfelelő létszámú papot képezni.

6. A nyíregyházi szeminárium létesítése körüli konfliktus azonban csak egy volt a sok közül. Miklósy püspök egyházkormányzatának egyik jellemzője, hogy a görögkatolikusok érdekeit képviselve összeütközésbe került a latin szertartású felsőklérussal. Az 1917–1925 közötti időszak egyik jellemző konfliktusát Hanauer váci püspökkel vívta a hódmezővásárhelyi görögkatolikusok lekipásztori ellátásával kapcsolatban. A Hajdúdorogi Egyházmegye felállításakor elkövetett hibák egyik legsúlyosabbika az volt, hogy a hajdúdorogi püspök joghatóságát nem terjesztették ki az ország teljes területére. Vagyis Miklósy püspök joghatóságot csak az alapító bullában (Christifideles graeci) felsorolt parókiák és azok leányegyházai fölött gyakorolhatott. A kor szabályozása szerint ez a gyakorlatban azzal járt, hogy a Christifideles graeci bullában fel nem sorolt településeken a görögkatolikusok főpásztora a területileg illetékes római katolikus megyéspüspök volt. Hódmezővásárhely tekintetében az volt a konfliktus forrása, hogy Toma László makói parókus – a korábbi gyakorlatra hivatkozva – filiaként kezelte a várost, míg Hanauer püspök ezt elutasította. Nem adott engedélyt arra, hogy Toma László római katolikus templomban végezzen görögkatolikus liturgiát. A két püspök közötti vita egyik érdekes pontja az, hogy Hanauer püspököt – állítása szerint – elsősorban a magyar nyelv liturgikus alkalmazása zavarta és a szentszéki utasítások órének szerepét vette fel. Mikor azzal fenyegetőzött, hogy Róma elé viszi az ügyet, Miklósy püspök joggal jegyezte meg, hogy ilyet eddig csak a román görögkatolikus püspökök tettek...

7. Konfliktusok azonban nemcsak egyházi vonalon keletkeztek. A trianoni békediktátummal megrajzolt új határok átértékelték a görögkatolikusok társadalmi súlyát és megítélését. A korábban milliós nagyságrendű egyház kétszázezres kis közösségé zsugorodott. A román görögkatolikusok szerepvállalása Erdély elcsatolásában sötét árnyékot vetett a magyar görögkatolikusokra is. A két világháború közötti időszak jellemző „görögkatolikus stigmája” a megbízhatatlanság bélyege, ami a közgondolkodásban rohamosan terjedt és időnként provokációkhoz vezetett. Ilyen provokációról szólnak azok a dokumentumok is, melyek a Horthy Miklós kormányzó születésnapjára kért liturgia körül mesterségesen keltett konfliktusról szólnak.

8. A trianoni Magyarországon húsz eperjesi, illetve egy munkácsi egyházmegyes görögkatolikus parókia maradt, melyek sorsáról 1924 nyarán az Apostoli Szentszék az érintett püspökök személyét is figyelembe véve döntött. Az erősen katolikusellenes csehszlovák kormány nemcsak a „magyar világban” kinevezett (latin és görög szertartású) püspökök eltávolítására, hanem a skizmatikus mozgalom támogatásával a görögkatolikus egyház meggyengítésére is törekedett. Novák István eperjesi püspök még az új államhatárok kijelölése előtt elhagyta püspöki székhelyét, és egyházmegyéjét helynöke, Rusznák Miklós kormányzatára bízta. A pápa 1920-ban felmentette a Budapesten letelepedett püspököt, aki – az Apostoli Szentszék felajánlott segítségét visszautasítva – fiatal kora ellenére a visszavonulás mellett döntött. Ezzel szemben Papp Antal munkácsi püspök Ungváron maradt. Személyét (legtöbb püspöktársához hasonlóan) a csehszlovák kormány politikai okokból nem fogadta el, ami egyházkormányzati és lelkipásztori tevékenységének eredményességét kockáztatta. Ezen túlmenően az Apostoli Szentszék a skizmatikus mozgalom sikerei is aggasztották. A Szentszék úgy ítélte meg, hogy Papp Antal püspök, aki 1924 elején lezajlott római látogatása során személyesen is beszámolt egyházmegyéje állapotáról, már nem tud úrrá lenni a kialakult helyzeten. Az Államtitkárság utasítására Marmaggi nuncius 1924. június 4-én adta ki azt a dekrétumot, mellyel XI. Piusz pápa Papp Antalt küzikei címzetes érsekké nevezte ki, a Magyarországon maradt eperjesi és munkácsi egyházmegyes parókiák számára Apostoli Kormányzóságot létesített, ennek élére 1924. július 1-jei hatállyal kormányzóként az újonnan kinevezett címzetes érseket állította, illetve ugyanezen hatállyal a munkácsi püspökséget megüresedettnek nyilvánította.

A dekrétum budapesti kormánykörökben döbbenetet váltott ki, mivel annak magyarországi parókiákat érintő intézkedéseit – a korábbi gyakorlattól eltérően – a magyar kormány megkérdésezése nélkül hozták meg. Budapest értékelése szerint, amit a sajtó bőszes terjedelemben ismertetett, a Szentszék ezzel a lépéssel a Magyarországgal szemben ellenséges Csehszlovákia pártjára állt. A magyar hatóságok azzal próbálták meg a dekrétum végrehajtását akadályozni, hogy Papp Antal érsek többszöri kérésére sem adtak neki útlevelet, s politikai megfontolásból arra bátorították, hogy várja meg, míg a csehszlovák hatóságok kitoloncolják.

Az Apostoli Kormányzóság felállítása az érintett parókiák papságát is meglepte, mivel azok a Hajdúdorogi Egyházmegyéhez való csatlakozást, vagy annak kebelében külhelynökség létrehozását támogatták. Ezt a törekvést a húsz eperjesi parókiát általános helynöként kormányzó Vaskovics Antal múcsonyi parókus is magáévá tette. A Szentszék azonban ragaszkodott ahhoz, hogy az eperjesi és a munkácsi parókiák rutén rítusúak, míg a Hajdúdorogi Egyházmegye görög rítusú, ezért az előbbieket számára célszerű külön egyházkormányzati egységet létrehozni. Másrészt a trianoni határok sem

tűntek véglegesnek, ezért a Szentszék előnyben részesítette az ideiglenes megoldást.

A létrehozott Apostoli Kormányzóság megszervezése mindaddig késedelmet szenvedett, míg a kinevezett kormányzó személye körül kialakult helyzet meg nem oldódott. A beutazási engedély kiadásával a magyar kormány nem kívánta elismerni a Szentszék és a csehszlovák állam eljárását, és minden szempontból a kiutasítás megvárását tartotta célszerűnek. Ezzel ugyanis a világ közvéleménye felé is bizonyíthatta Csehszlovákia elnyomó politikáját, illetve a főpásztorról való gondoskodás terhét nemzetközi fórumokon a kiutasítóra háríthatta. Mindeközben Papp Antal érsek Ungváron utódja, Gebé Péter püspök vendégszeretetét élvezve tisztában volt azzal, hogy a helyzet visszafordíthatatlan, és a magyar kormány ellenkezése ellenére hamarosan el kell hagynia Csehszlovákia területét. Ugyanakkor tudta azt is, hogy nem hagyhatja figyelmen kívül a magyar kormány politikai érdekeit, hiszen magyarországi működése, az Apostoli Kormányzóság elismerése, illetve a megélhetését biztosító tapolcai apátság sorsa a magyar államtól függött. Az érsek 1925. szeptember elsején tíznapos ultimátumot kapott a csehszlovák hatóságoktól az ország elhagyására. A magyar kormány a budapesti nunciuson keresztül – a hivatalos diplomáciai csatornák mellőzésével – azt üzenete neki, hogy kiutasításakor a magyar határrendészeti szervek hivatalos tiltakozást fognak benyújtani, de az országba való belépését nem akadályozzák meg. Ilyen előzmények után került sor 1925. szeptember 11-én jelentős rendőri erők felsorakoztatása és nagy sajtónyilvánosság mellett Papp Antal érsek kiutasítására és áttoloncolására.

Az érsek Miskolcra költözött és 1925. október 27-én átvette a kormányzóság irányítását. Létrehozta a káptalant helyettesítő konzultori testületet. A magyar kormány – némi habozás után – hozzájárult ahhoz, hogy a tapolcai apátság javadalmát, melyet munkácsi püspökként személyhez kötött javadalomként élvezett, megtarthassa.

Az Apostoli Kormányzóság megszervezése során az első megoldandó kérdés a székhely kiválasztása volt. Miskolc városa ugyan minden szempontból megfelelőnek bizonyult, de a Hajdúdorogi Egyházmegyéhez tartozott. Ezért a konzultori testület 1925. november 9-én – Papp Antal érsek támogatásával – levélben kérte a Szentszéktől a miskolci parókia átsorolását az Apostoli Kormányzóságba és a Búza téri templom székesegyházi rangra emelését. Az a szempont, mely az Apostoli Kormányzóság létrejöttéhez vezetett, ebben az esetben az új egyházkormányzati egység fejlődésének gátjává lett. A Szentszék ugyanis azzal utasította el a konzultorok kérését, hogy az Apostoli Kormányzóság ideiglenes jellege nem indokolja területének bővítését.

9. A végére hagyjuk azt az ügyet, amivel jelen forráskiadvány kezdődik, s ami a korszak görögkatolikus klérusának helyzetét és viszonyait leginkább jellemzi. 1917 januárjában érkezett a hír az olasz frontról, hogy Komán

Simon hajdúdorogi egyházmegyes tábori lelkész hősi halált halt. Azok a dokumentumok, melyek feltárják előttünk Komán Simon motivációit, szomorú, de nagyon jellemző képet rajzolnak a korszak görögkatolikus egyházáról. Komán Simon fiatal demeterpataki lelkész két okból kért püspökétől engedélyt a bevonulásra. Egyrészt azért, mert annyira szegény volt, hogy nem tudta eltartani a családját. Hiába próbált gazdálkodni, az időjárási viszontagságok megghiúsították terveit. A híveire sem számíthatott, adósságai egyre nőttek. A kilátástalan anyagi helyzetből a háborúba menekült, hogy tábori lelkészi illetményéből gondoskodni tudjon a családjáról. Egy ilyen élethelyzet kialakulása elképzelhetetlen lett volna a római katolikus vagy protestáns klérus körében. A másik ok szintén jellegzetesen görögkatolikus. A fiatal pap számára elviselhetetlen teherré vált az, hogy környezete folyton gyanakvással tekintett rá görögkatolikus vallása miatt. Ha elutazott a községből, a háta mögött azonnal a románokkal való konspirációval vádolták. A frontszolgálattal bizonyítani akarta hazafiságát, s egyszer és mindenkorra elhallgattatni a rágalmazó hangokat.

Terveiből semmi se valósult meg, s a korszak vonatkozásában ez is jellemzően „görögkatolikus”. A családjá még nehezebb anyagi helyzetbe került, s helytállása és hősi halála nem szüntette meg a görögkatolikusokkal szembeni előítéleteket. Görögkatolikus szerzők a két világháború közötti sajtóban eredménytelenül próbálták meg a közvélemény figyelmét felhívni a világháborús emlékműveken nagy számban feltüntetett görögkatolikus hősi halottakra.

Rövidítések

AAV	Archivio Apostolico Vaticano
AMAE	Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, Bukarest
Arch. Nunz. Cecoslovacchia	Archivio della Nunziatura di Cecoslovacchia
Arch. Nunz. Ungh.	Archivio della Nunziatura di Ungheria
Arch. Nunz. Vienna	Archivio della Nunziatura di Vienna
EPL	Esztergomi Prímási Levéltár
fasc.	fasciculus
fol.	folio
Források 4/2. kötet	Véghseő Tamás–Katkó Márton Áron: <i>Források a magyar görögkatolikusok történetéhez, 1906-1912.</i> Nyíregyháza, 2019, Collectanea Athanasiana II. Textus/Fontes 4/2.
Források 4/3. kötet	Véghseő Tamás–Katkó Márton Áron: <i>Források a magyar görögkatolikusok történetéhez, 1912-1916.</i> Nyíregyháza, 2019, Collectanea Athanasiana II. Textus/Fontes 4/3.
GKPL	Görögkatolikus Püspöki Levéltár
ikt.sz.n.	iktatószám nélkül
MNL OL	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára
Segr. Stato	Segreteria di Stato
S.RR.SS. AA.EE.SS.	Segreteria di Stato, Sezione per i Rapporti con gli Stati, Archivio Storico, Fondo Congregazione degli Affari Ecclesiastici Straordinari
VKM	Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium

* * *

A szerkesztő köszönetet mond Marosi Anitának, Ujteleki Zsuzsának, Tóth Orsolyának, Láda Bertalannak és Szigmond Attilának a kötet összeállításában nyújtott segítségükért.

A dokumentumok jegyzéke

1. A Pesti Hírlap jelentése Komán Simon hajdúdorogi egyházmegyes tábori lelkész haláláról
Budapest, 1917. január 18. 55
- 1a. Komán Simon kézdiszenkeresztű paróchus felirata Miklósy István hajdúdorogi püspökhöz tábori lelkészi szolgálatának engedélyezése tárgyában
Kézdiszentkereszt, 1915. november 25. 55
- 1b. Komán Simon kézdiszenkeresztű paróchus felirata Miklósy István hajdúdorogi püspökhöz tábori lelkészi szolgálatának engedélyezése tárgyában
Kézdiszentkereszt, 1915. november 25. 56
2. Névtelen emlékirat a magyar görögkatolikus liturgia tárgyában
H.n. 1917. január 23. 57
3. Melles Emil budapesti görögkatolikus paróchus felirata Miklósy István hajdúdorogi püspökhöz a budapesti román görögkatolikusok egyházi beosztása tárgyában
Budapest, 1917. február 8. 63
4. Miklósy István hajdúdorogi püspök felirata Csernoch János hercegprímáshoz a budapesti román görögkatolikusok egyházi beosztása tárgyában
Budapest, 1917. február 15. 64
5. Jankovich Béla vallás- és közoktatási miniszter átirata Miklósy István hajdúdorogi püspöknek Boér Artúr nagykászoni paróchus kanonoki kinevezése tárgyában
Budapest, 1917. május 1. 66
6. A Görög Katolikus Magyarok Országos Bizottságának emlékirata a Hajdúdorogi Egyházmegyén kívül maradt görög katolikus magyarok egyházi beosztása tárgyában
Budapest, 1917. június 8. 66
7. Melles Emil budapesti görögkatolikus paróchus felirata Miklósy István hajdúdorogi püspökhöz a budapesti román görögkatolikusok egyházi beosztása tárgyában
Budapest, 1917. július 4. 79
- 7a. Melles Emil paróchus felterjesztésének mellékelete: A Görög Katolikus Magyarok Országos Bizottságának felirata Jankovich Béla vallás- és közoktatásügyi miniszterhez a Hajdúdorogi Egyházmegyén kívül maradt görög katolikus magyarok egyházi beosztása tárgyában
Dátum nélkül 80
8. A Budapesti Hírlap cikke a Görög Szertartású Katolikus Magyarok Országos Bizottságának emlékiratáról
Budapest, 1917. július 5. 81
9. A Nyírvidék cikke az erdélyi román ortodoxok csatlakozásáról a hajdúdorogi görögkatolikus egyházmegyéhez
Nyíregyháza, 1917. augusztus 24. 83

10. Breyer István vallás- és közoktatásügyi miniszteri tanácsos átirata Csernoch János hercegprímásnak a budapesti román görögkatolikusok egyházi beosztása tárgyában
Budapest, 1917. augusztus 27. 85
11. Csernoch János hercegprímás átirat-fogalmazványa Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszterhez a budapesti román görögkatolikusok egyházi beosztása tárgyában
Észtergom, 1917. október 4. 85
12. Miklósy István hajdúdorogi püspök átirata Papp Antal munkácsi püspöknek az ungvári szemináriumban tanuló hajdúdorogi papnövendékek ritustanítása tárgyában
Nyíregyháza, 1917. október 11. 87
13. Miklósy István hajdúdorogi püspök átirata Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszterhez a Hajdúdorogi Egyházmegyén kívül maradt magyar görögkatolikusok egyházi beosztása tárgyában
Nyíregyháza, 1917. november 1. 88
14. Melles Emil budapesti görögkatolikus paróchus felirata Miklósy István hajdúdorogi püspökhöz a budapesti román görögkatolikusok egyházi beosztása tárgyában
Budapest, 1917. november 19. 92
15. Miklósy István hajdúdorogi püspök átiratfogalmazványa Wekerle Sándor miniszterelnökhöz Szabó Jenő kitüntetése tárgyában
Nyíregyháza, 1917. november 22. 93
16. Miklósy István hajdúdorogi püspök átiratfogalmazványa Csernoch János hercegprímáshoz a budapesti román görögkatolikusok iskolai hitoktatása tárgyában
Nyíregyháza, 1917. november 26. 94
17. Miklósy István hajdúdorogi püspök átiratfogalmazványa Papp Antal munkácsi püspökhöz a rituselnevezések tárgyában
Nyíregyháza, 1917. december 10. 95
18. Csernoch János hercegprímás átirata Miklósy István hajdúdorogi püspökhöz a budapesti görögkatolikusok iskolai hitoktatása tárgyában
Észtergom, 1917. december 13. 100
19. Breyer István vallás- és közoktatásügyi miniszteri tanácsos átirata Csernoch János hercegprímásnak Vécsey Aurél memorandumának tárgyában
Budapest, 1918. január 17. 100
- 19a. Breyer miniszteri tanácsos átiratának melléklete: Vécsey Aurél memorandumuma
Budapest, 1918. január 17. 101
20. Az Eperjesi Egyházmegye szentszéki ülésének kivonata a nyugdíjas papok, papözvegyek és-árvák ellátásának rendezése tárgyában
Eperjes, 1918. január 21. 102
21. Miklósy István hajdúdorogi, Papp Antal munkácsi és Novák István eperjesi megyéspüspök nyíregyházi értekezletének jegyzőkönyve
Nyíregyháza, 1918. január 23. 103
22. Csernoch János hercegprímás átiratfogalmazványa Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszterhez Vécsey Aurél memorandumának tárgyában

- Budapest, 1918. január 27.* 106
23. Papp Antal munkácsi püspök átirata Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszterhez a nyugdíjas papok, papözvegyek és -árvák ellátásának rendezése tárgyában
Ungvár, 1918. április 15. 108
24. A Szamos interjúja Miklósy István hajdúdorogi püspökkel a Pásztor-alapítványról
Szatmárnémeti, 1918. július 11. 110
25. A Bukaresti Magyar Hírlap cikke a debreceni bombamerénylet utóéletéről
Bukarest, 1918. augusztus 11. 113
26. Miklósy István hajdúdorogi püspök felterjesztése Csernoch János hercegprímásnak a rítusváltoztatások tárgyában
Nyíregyháza, 1918. október 10. 117
27. Romulus Marchis szatmári főesperes jelentése Miklósy István hajdúdorogi püspöknek a Gergely-naptár bevezetése elleni tiltakozások tárgyában
Nagykároly, 1918. november 5. 118
28. Persián Ádám kormánybiztos távirata Miklósy István hajdúdorogi püspöknek a Gergely-naptár bevezetése elleni tiltakozások tárgyában
Budapest, 1918. november 6. 119
29. Miklósy István hajdúdorogi püspök leirat-fogalmazványa Romulus Marchis szatmári főesperesnek és Szabó Ignác nagylétai esperesnek a Gergely-naptár bevezetése elleni tiltakozások tárgyában
Nyíregyháza, 1918. november 7. 119
30. Persián Ádám kormánybiztos távirata Miklósy István hajdúdorogi püspöknek a Gergely-naptár bevezetése elleni tiltakozások tárgyában
Budapest, 1918. november 13. 120
31. Miklósy István hajdúdorogi püspök átirat-fogalmazványa Persián Ádám kormánybiztosnak a Gergely-naptár bevezetése elleni tiltakozások tárgyában
Nyíregyháza, 1918. november 15. 120
32. Romulus Marchis szatmári főesperes jelentése Miklósy István hajdúdorogi püspöknek a Gergely-naptár bevezetése elleni tiltakozások és a Román Nemzeti Vikariátus felállítása tárgyában
Nagykároly, 1918. november 16. 121
33. Persián Ádám kormánybiztos átirata Miklósy István hajdúdorogi püspöknek a Gergely-naptár bevezetése elleni tiltakozások tárgyában
Budapest, 1918. november 20. 123
34. Miklósy István hajdúdorogi püspök leirat-fogalmazványa Romulus Marchis szatmári főesperesnek a Gergely-naptár bevezetése elleni tiltakozások és a Román Nemzeti Vikariátus felállítása tárgyában
Nyíregyháza, 1918. november 22. 123
35. Miklósy István hajdúdorogi püspök átirat-fogalmazványa Persián Ádám kormánybiztosnak a Gergely-naptár bevezetése elleni tiltakozások tárgyában
Nyíregyháza, 1918. november 28. 124
36. A román görögkatolikus metropólia püspökeinek felterjesztése Teodoro Valfré di Bonzo bécsi nunciushoz a Román Nemzeti Vikariátus felállítása tárgyában

- Balázssfalva, 1918. december 6.* 125
- 36a. A felterjesztés melléklete: Romulus Marchis nagykárolyi paróchusnak a bécsi nunciushoz 1918. november 20-án írt levelének másolata
Nagykároly, 1918. november 20. 127
37. Radu Demeter nagyváradai görögkatolikus püspök átirata Teodoro Valfré di Bonzo bécsi nunciushoz a román görögkatolikus egyház jelenéről és jövőjéről
Balázssfalva, 1918. december 12. 128
38. Radu Demeter nagyváradai görögkatolikus püspök átirata a bécsi nunciaturának az 1918. december elsején megtartott gyulafehérvári nagygyűlés után kialakult helyzetről
Balázssfalva, 1918. december 14. 130
39. Radu Demeter nagyváradai görögkatolikus püspök átirata a bécsi nunciaturának az 1918. december elsején megtartott gyulafehérvári nagygyűlés után kialakult helyzetről
Balázssfalva, dátum nélkül (1918. december 14-27 között.) 131
40. Az ungvári Görög Katolikus Szemle tudósítása a Hajdúdorogi Egyházmegye revíziójáról
Ungvár, 1918. december 22. 132
41. Teodoro Valfré di Bonzo bécsi nuncius leirata és magyar fordítása Miklósy István hajdúdorogi püspöknek a Gergely-naptár bevezetése elleni tiltakozások tárgyában
Budapest, 1918. december 27. 132
42. Szabó Jenő cikke a Budapesti Hírlapban a Román Nemzeti Vikariátusról
Budapest, 1918. december 27. 133
43. A Szeged és vidéke véleménycikke a Hajdúdorogi Egyházmegye és a magyar görögkatolikuság helyzetéről
Szeged, 1918. december 27. 135
44. Romulus Marchis nagykárolyi paróchus felterjesztése Teodoro Valfré di Bonzo bécsi nunciushoz a Román Nemzeti Vikariátus felállítása tárgyában
Nagykároly, 1918. december 29. 137
45. Teodoro Valfré di Bonzo bécsi nuncius jelentése Pietro Gasparri államtitkárnak Romulus Marchis főesperes, nagykárolyi paróchus fegyelmi ügyének tárgyában
Bécs, 1919. január 8. 145
- 45a. Teodor Valfré di Bonzo bécsi nuncius jelentésének melléklete: Radu Demeter váradai püspök és Vasile Suciú balázssfalvi káptalani helynök levele
Balázssfalva, 1918. december 6. 148
46. Teodoro Valfré di Bonzo bécsi nuncius jelentés-fogalmazványa Pietro Gasparri államtitkárnak az 1918. december elsején megtartott gyulafehérvári nagygyűlés után kialakult helyzetről
Bécs, 1919. január 8. 150
47. Miklósy István hajdúdorogi püspök átirat-fogalmazványa Teodoro Valfré di Bonzo, bécsi nunciushoz Romulus Marchis főesperes, nagykárolyi paróchus fegyelmi ügyének tárgyában
Nyíregyháza, 1919. január 12. 151
48. Breyer István miniszteri tanácsos átirata Csernoch János hercegprímáshoz a Hajdúdorogi Egyházmegye liturgikus nyelve tárgyában

- Budapest, 1919. január 23.* 153
49. Csernoch János hercegprímás átirat-fogalmazványa Breyer István miniszteri tanácsoshoz a Hajdúdorogi Egyházmegye liturgikus nyelve tárgyában
Esztergom, 1919. február 3. 154
50. Teodoro Valfré di Bonzo, bécsi nuncius jelentése Pietro Gasparri államtitkárnak a Hajdúdorogi Egyházmegye román megszállás alá került parókiáinak tárgyában
Bécs, 1919. február 8. 156
51. Hubik György érvasadi lelkész jelentése Sereghy László hajdúdorogi püspöki titkárnak Romulus Marchis főesperes, nagykarolyi paróchus fegyelmi ügyének tárgyában
Érvasad, 1919. február 12. 157
52. Pietro Gasparri államtitkár távirata Teodoro Valfré di Bonzo, bécsi nunciusnak a Hajdúdorogi Egyházmegye román megszállás alá került parókiáinak tárgyában
Róma, 1919. február 13. 158
53. Miklósy István hajdúdorogi püspök átirat-fogalmazványa Teodoro Valfré di Bonzo, bécsi nunciusnak Romulus Marchis főesperes, nagykarolyi paróchus fegyelmi ügyének tárgyában
Nyíregyháza, 1919. február 19. 158
54. A román görögkatolikus metropólia főpásztorainak felterjesztése Teodoro Valfré di Bonzo, bécsi nunciushoz a Hajdúdorogi Egyházmegye román megszállás alá került parókiáinak tárgyában
Balázsfalva, 1919. február 20. 159
55. Pietro Gasparri államtitkár távirata Teodoro Valfré di Bonzo, bécsi nunciusnak a Hajdúdorogi Egyházmegye román megszállás alá került parókiáinak tárgyában
Róma, 1919. február 26. 161
56. Radu Demeter nagyváradi görögkatolikus püspök átirata Teodoro Valfré di Bonzo bécsi nunciushoz a Hajdúdorogi Egyházmegye román megszállás alá került parókiáinak tárgyában
Balázsfalva, 1919. március 14. 162
57. Miklósy István hajdúdorogi püspök felterjesztése Csernoch János hercegprímáshoz az egyházmegyei sematizmus tárgyában
Nyíregyháza, 1919. március 20. 164
58. Alexandru Nicolescu kanonok, a román püspökök római prokurátorának felterjesztése Federico Tedeschini helyettes államtitkárnak a Hajdúdorogi Egyházmegye felszámolása tárgyában
Róma, 1919. március 21. 164
59. Alexandru Nicolescu kanonok, a román püspökök római prokurátorának felterjesztése Bonaventura Cerrettinek, a Rendkívüli Egyházi Ügyek Kongregációja titkárnak a Hajdúdorogi Egyházmegye felszámolása tárgyában
Róma, 1919. március 21. 167
60. Vasile Suciú káptalani helynök felterjesztése Teodoro Valfré di Bonzo bécsi nunciushoz a Hajdúdorogi Egyházmegye román megszállás alá került parókiáinak tárgyában
Balázsfalva, 1919. április 5. 168

- 60a. Suciú káptalani helynök levelének melléklete: székelyföldi román papok gyűlésének jegyzőkönyve
Marosvásárbely, 1919. március 13. 170
61. Radu Demeter nagyváradai görögkatolikus püspök átírata Teodoro Valfré di Bonzo bécsi nunciusnak a Hajdúdorogi Egyházmegye román megszállás alá került parókiáinak tárgyában
Balázsfalva, 1919. április 29. 173
62. Teodoro Valfré di Bonzo bécsi nuncius dekrétuma Miklósy István hajdúdorogi püspöknek a Hajdúdorogi Egyházmegye román megszállás alá került parókiáinak tárgyában
Bécs, 1919. május 10. 174
63. A Nyírvidék rövidhíre Miklósy István hajdúdorogi püspök internálásáról
Nyíregyháza, 1919. május 10. 175
64. Pop Gergely nagyváradai püspöki titkár nyilatkozata a Hajdúdorogi Egyházmegye román megszállás alá került parókiáinak tárgyában
Nagyvárad, 1919. május 16. 175
65. Miklósy István hajdúdorogi püspöknek a román hadsereg őrizetében tett nyilatkozata
Nyíregyháza, 1919. május 17. 176
- 65a. A román külügyminisztérium levéltárában őrzött gépírásos, aláírás nélküli szöveg
Nyíregyháza, 1919. május 17. 176
- 65b. A Hajdúdorogi Egyházmegye levéltárában őrzött kézírásos szövegváltozatok
Nyíregyháza, 1919. május 17. 177
66. Az Egyetértés tudósítása Miklósy István hajdúdorogi püspöknek a román hadsereg őrizetében tett nyilatkozatáról
Debrecen, 1919. május 17. 178
67. Teodoro Valfré di Bonzo bécsi nuncius leirat-fogalmazványa Radu Demeter nagyváradai görögkatolikus püspöknek a Hajdúdorogi Egyházmegye román megszállás alá került parókiáinak tárgyában
Bécs, 1919. május 19. 179
68. A Nyírvidék rövidhíre Miklósy István hajdúdorogi püspök internálásának végéről
Nyíregyháza, 1919. május 21. 180
69. Radu Demeter nagyváradai görögkatolikus püspök átírata Miklósy István hajdúdorogi püspökhöz a Hajdúdorogi Egyházmegye román megszállás alá került parókiáinak tárgyában
Nagyvárad, 1919. június 7. 180
70. Vasile Suciú balázsfalvi káptalani helynök felírata Teodoro Valfré di Bonzo bécsi nunciusnak a Hajdúdorogi Egyházmegye román megszállás alá került parókiáinak tárgyában
Balázsfalva, 1919. június 18. 181
71. Miklósy István hajdúdorogi püspök átirat-fogalmazványa a Radu Demeter nagyváradai görögkatolikus püspökhöz a Hajdúdorogi Egyházmegye román megszállás alá került parókiáinak tárgyában
Nyíregyháza, 1919. június 21. 182

72.	Az Egyetértés rövidhíre Radu Demeter nagyváradai görögkatolikus püspök szatmári útjáról <i>Debrecen, 1919. június 26.</i>	183
73.	Az Egyetértés cikke a Hajdúdorogi Egyházmegye vitatott parókiáiról <i>Debrecen, 1919. június 27.</i>	184
74.	Az Egyetértés cikke a Hajdúdorogi Egyházmegye vitatott parókiáiról <i>Debrecen, 1919. július 2.</i>	184
75.	Pietro Gasparri bíboros-államtitkár utasítása Teodoro Valfré di Bonzo bécsi nunciushoz a Hajdúdorogi Egyházmegye román megszállás alá került parókiáinak tárgyában <i>Róma, 1919. július 18.</i>	185
76.	Teodoro Valfré di Bonzo bécsi nuncius jelentés-fogalmazványa Pietro Gasparri bíboros-államtitkárnak a Hajdúdorogi Egyházmegye román megszállás alá került parókiáinak tárgyában <i>Bécs, 1919. július 18.</i>	186
77.	Radu Demeter nagyváradai görögkatolikus püspök átirata Miklósy István hajdúdorogi püspökhöz a joghatósága alá rendelt hajdúdorogi egyházmegyés parókiák tárgyában <i>Nagyvárad, 1919. július 19.</i>	187
78.	Teodoro Valfré di Bonzo bécsi nuncius átirat-fogalmazványa Vasile Suciu kinevezett balázsfalvi metropolitának a Hajdúdorogi Egyházmegye székelyföldi parókiáinak tárgyában <i>Bécs, 1919. július 29.</i>	188
79.	Teodoro Valfré di Bonzo bécsi nuncius dekrétuma a Hajdúdorogi Egyházmegye székelyföldi parókiáinak tárgyában <i>Bécs, 1919. július 29.</i>	188
80.	Teodoro Valfré di Bonzo bécsi nuncius átirata Miklósy István hajdúdorogi püspöknek a Hajdúdorogi Egyházmegye székelyföldi parókiáinak tárgyában <i>Bécs, 1919. július 29.</i>	189
80a.	Az átirat és a dekrétum magyar fordítása <i>Bécs, 1919. július 29.</i>	190
81.	Teodoro Valfré di Bonzo bécsi nuncius jelentés-fogalmazványa Pietro Gasparri bíboros-államtitkárnak a Hajdúdorogi Egyházmegye székelyföldi parókiáinak tárgyában <i>Bécs, 1919. július 29.</i>	192
82.	Szabó Jenő vezércikke a Nemzeti Újságban <i>Budapest, 1920. január 7.</i>	192
83.	Papp Antal munkácsi püspök jelentése Clemente Micara prágai nunciushoz a csehszlovák kormány által előírt hűségeskü tárgyában <i>Ungvár, 1920. január 15.</i>	195
84.	Breyer István miniszteri tanácsos átirata Csernoch János hercegprímásnak „A görög katolikus kérdés” című emlékirat tárgyában <i>Budapest, 1920. február 13.</i>	196
84a.	Breyer miniszteri tanácsos átiratának melléklete <i>Dátum és név nélkül</i>	197
84b.	Breyer miniszteri tanácsos átiratának melléklete <i>Dátum és név nélkül</i>	201

85. A Görög Katolikus Magyarok Országos Bizottságának emlékirata Miklós István hajdúdorogi püspökhöz Hajdudorogi Egyházmegyén kívül maradt görögkatolikus magyarok egyházi beosztása tárgyában
Budapest, 1920. március 202
86. Miklós István hajdúdorogi püspök átirat-fogalmazványa Csernoch János hercegprímáshoz a Hajdúdorogi Egyházmegyétől elcsatolt egykoron nagyváradi egyházmegyés parókiák tárgyában
Nyíregyháza, 1920. április 3. 205
87. Csernoch János hercegprímás átirata Miklós István hajdúdorogi püspökhöz a Hajdúdorogi Egyházmegyétől elcsatolt egykoron nagyváradi egyházmegyés parókiák tárgyában
Esztergom, 1920. április 11. 207
88. Miklós István hajdúdorogi püspök felterjesztése XV. Benedek pápához a Hajdúdorogi Egyházmegyéhez csatolt egykoron nagyváradi egyházmegyés parókiák tárgyában
Nyíregyháza, 1920. április 19. 208
89. A hajdúdorogi székeskáptalan határozata a Hajdúdorogi Egyházmegyén kívül maradt görögkatolikus magyarok egyházi beosztása tárgyában
Nyíregyháza, 1920. április 19. 209
90. Miklós István hajdúdorogi püspök átirat-fogalmazványa Szabó Jenő elnökhöz a Hajdúdorogi Egyházmegyén kívül maradt görögkatolikus magyarok egyházi beosztása tárgyában
Nyíregyháza, 1920. május 8. 211
91. Miklós István hajdúdorogi püspök magánlevél-fogalmazványa Szabó Jenő elnökhöz a Hajdúdorogi Egyházmegyén kívül maradt görögkatolikus magyarok egyházi beosztása tárgyában
Nyíregyháza, 1920. május 10. 214
92. Haller István vallás- és közoktatásügyi miniszter átirata Csernoch János hercegprímáshoz a Romániához került hajdúdorogi egyházmegyés parókiák tárgyában
Budapest, 1920. május 28. 215
93. Miklós István hajdúdorogi püspök átirat-fogalmazványa Csernoch János hercegprímáshoz a Hajdúdorogi Egyházmegyétől elcsatolt egykoron nagyváradi egyházmegyés parókiák tárgyában
Nyíregyháza, 1920. június 12. 216
94. Pietro Gasparri államtitkár leirat-fogalmazványa Radu Demeter nagyváradi görögkatolikus püspökhöz a Hajdúdorogi Egyházmegyétől elcsatolt egykoron nagyváradi egyházmegyés parókiák tárgyában
Róma, 1920. június 17. 217
95. Csernoch János hercegprímás átirata Miklós István hajdúdorogi püspökhöz a Hajdúdorogi Egyházmegyétől elcsatolt egykoron nagyváradi egyházmegyés parókiák tárgyában
Esztergom, 1920. június 18. 218
96. Csernoch János hercegprímás átirat-fogalmazványa Haller István vallás- és közoktatásügyi miniszterhez a Romániához került hajdúdorogi egyházmegyés parókiák tárgyában
Esztergom, 1920. június 19. 218
97. Somssich József Magyarország szentszéki követének jelentése Teleki miniszterelnöknek Csernoch János hercegprímás római útjáról

	<i>Róma, 1920. július 22.</i>	219
97a.	Somssich követ jelentésének melléklete: Csiszárík János tanácsos jelentése a Csernoch hercegprímással folytatott tárgyalásáról <i>Róma, 1920. július 19.</i>	219
98.	A Pesti Napló interjúja Miklósy István hajdúdorogi püspökkel <i>Budapest, 1920. október 30.</i>	223
99.	Papp Antal munkácsi püspök átirata Clemente Micara, prágai nunciushoz az egyházmegyéjébe egyre nagyobb létszámban érkező skizmatikus agitátorokról <i>Ungvár, 1920. december 20.</i>	225
100.	Vass József vallás- és közoktatásügyi miniszter átirata Csernoch János hercegprímáshoz a román konkordátum tárgyában <i>Budapest, 1921. január 26.</i>	226
100a.	Vass kultuszminiszter átiratának melléklete: Várady Árpád kalocsai érsek levelének másolata <i>Kalocsa, 1920. december 19.</i>	226
100b.	Vass kultuszminiszter átiratának melléklete: Szmrecsányi Lajos egri érsek levelének másolata <i>Eger, 1920. december 30.</i>	228
100c.	Vass kultuszminiszter átiratának melléklete: Miklósy István hajdúdorogi püspök levelének másolata <i>Kalocsa, 1921. január 4.</i>	230
100d.	Vass kultuszminiszter átiratának melléklete: a miniszter észrevételei a román konkordátumhoz <i>Budapest, 1921. január 26.</i>	232
101.	Csernoch János hercegprímás levél-fogalmazványa Pietro Gasparri szentszéki államtitkárhoz a román konkordátum tárgyában <i>Esztergom, 1921. január 30.</i>	236
102.	Pietro Gasparri bíboros-államtitkár leirata Clemente Micara prágai nunciushoz Szabó András máramarosi külhelynök jelentéséről <i>Róma, 1921. február 4.</i>	237
102a.	Gasparri bíboros-államtitkár leiratának melléklete: Szabó András máramarosi külhelynök jelentése <i>Máramarossziget, 1920. november 10.</i>	238
103.	Pietro Gasparri bíboros-államtitkár távirata Clemente Micara prágai nunciushoz a máramarosi skizmatikus mozgalom tárgyában <i>Róma, 1921. február 7.</i>	240
104.	Somssich József szentszéki követ távirat-fogalmazványa Gratz Gusztáv külügyminiszternek Novák István eperjesi és Papp Antal munkácsi püspök eltávolítása tárgyában <i>Róma, 1921. február 9.</i>	241
105.	Francesco Marchetti Selvaggiani, bécsi nuncius jelentése Pietro Gasparri államtitkárnak Novák István eperjesi püspök ügyében <i>Bécs, 1921. február 11.</i>	241
106.	Rusznák Miklós eperjesi általános helynök jelentése Clemente Micara prágai nunciushoz az egyházmegye helyzetéről <i>Eperjes, 1921. február 15.</i>	242

107. Miniszterelnökségi pro domo a Romániához került hajdúdorogi egyházmegyes parókiák tárgyában
Budapest, 1921. február 15. 244
108. Teleki Pál miniszterelnök átirata Miklósy István hajdúdorogi püspökhöz a Romániához került hajdúdorogi egyházmegyes parókiák tárgyában
Budapest, 1921. február 15. 245
109. Somssich József szentszéki követ jelentés-fogalmazványa Gratz Gusztáv külügyminiszternek Novák István eperjesi és Papp Antal munkácsi püspök eltávolítása tárgyában
Róma, 1921. február 19. 246
110. Papp Antal munkácsi püspök jelentése Clemente Micara prágai nunciushoz az egyházmegye helyzetéről
Ungvár, 1921. február 22. 247
111. Pietro Gasparri államtitkár levél-fogalmazványa Novák István eperjesi püspöknek
Róma, 1921. február 28. 251
112. Miklósy István hajdúdorogi püspök átirata Teleki Pál miniszterelnöknek a Romániához került hajdúdorogi egyházmegyes parókiák tárgyában
Nyíregyháza, 1921. február 28. 252
- 112a. Miklósy püspök átiratának melléklete: a Radu Demeter nagyváradai püspök joghatósága alá került hajdúdorogi egyházmegyes parókiák kimutatása
Nyíregyháza, 1921. február 28. 253
- 112b. Miklósy püspök átiratának melléklete: Valfré di Bonzo bécsi nuncius rendelete
Nyíregyháza, 1921. február 28. 255
113. Nicolò Marini bíboros, a Keleti Kongregáció titkárának leirata Clemente Micara prágai nunciushoz a Munkácsi és Eperjesi Egyházmegyéket érintő skizmatikus mozgalomról
Róma, 1921. március 5. 257
114. Somssich József szentszéki követ jelentés-fogalmazványa Gratz Gusztáv külügyminiszternek Novák István eperjesi és Papp Antal munkácsi püspök eltávolítása tárgyában
Róma, 1921. március 6. 258
115. Francesco Marmaggi bukaresti nuncius átirata Miklósy István hajdúdorogi püspöknek a Hajdúdorogi Egyházmegye Romániához került hét rutén rítusú parókiájának tárgyában
Bukarest, 1921. március 7. 259
116. Fischer-Colbrie Ágoston kassai püspök jelentése Clemente Micara prágai nunciushoz az Ungváron tett látogatásáról
Kassa, 1921. március 13. 260
117. Angeli Róbert miniszteri tanácsos átirata Miklósy István hajdúdorogi püspökhöz a Hajdúdorogi Egyházmegye statisztikai adatai tárgyában
Budapest, 1921. március 21. 262
118. Papp Antal munkácsi püspök jelentése Clemente Micara prágai nunciushoz a Munkácsi Egyházmegyében kialakult skizmatikus mozgalomról
Ungvár, 1921. március 29. 263

119. Miklósy István hajdúdorogi püspök átirata Vass József vallás- és közoktatásügyi miniszterhez a Hajdúdorogi Egyházmegye statisztikai adatai tárgyában
Nyíregyháza, 1921. március 30. 264
120. Clemente Micara prágai nuncius jelentés-fogalmazványa Pietro Gasparri bíboros-államtitkárnak a Munkácsi Egyházmegyében kialakult skizmatikus mozgalomról
Prága, 1921. április 2. 265
121. Clemente Micara prágai nuncius jelentés-fogalmazványa Nicolò Marini bíborosnak, a Keleti Kongregáció titkárnak a Munkácsi Egyházmegyében kialakult skizmatikus mozgalomról
Prága, 1921. április 2. 273
122. Clemente Micara prágai nuncius leirata Papp Antal munkácsi püspöknek a Munkácsi Egyházmegyében kialakult skizmatikus mozgalomról
Prága, 1921. április 9. 275
123. Bethlen István miniszterelnök átirata Csernoch János hercegprímásnak a Romániához került hajdúdorogi egyházmegyes parókiák tárgyában
Budapest, 1921. április 19. 276
124. Csernoch János hercegprímás átirat-fogalmazványa Bethlen István miniszterelnöknek a Romániához került hajdúdorogi egyházmegyes parókiák tárgyában
Esztergom, 1921. május 10. 278
125. A Magyar Görögkatolikusok Országos Szövetségének megalakulását előkészítő gyűlés jegyzőkönyve és körlevele
Máriapócs, 1921. május 19. 279
126. Isaia Papadopoulos, a Keleti Egyház Kongregációja tisztségviselőjének átirata Bonaventura Cerretti, a Rendkívüli Egyházi Ügyek Kongregációja titkárnak Novák István eperjesi püspök ügyében
Róma, 1921. május 21. 285
127. Bethlen István miniszterelnök átirata Csernoch János hercegprímásnak a Romániához került hajdúdorogi egyházmegyes parókiák tárgyában
Budapest, 1921. június 11. 286
128. Bethlen István miniszterelnök átirata Miklósy István hajdúdorogi püspökhöz Siegescu József kormánybiztosi kinevezése és működése tárgyában
Budapest, 1921. június 11. 287
129. Miklósy István hajdúdorogi püspök átirat-fogalmazványa Bethlen István miniszterelnökhöz Siegescu József kormánybiztosi kinevezése és működése tárgyában
Nyíregyháza, 1921. június 20. 288
130. Pietro Gasparri államtitkár átirat-fogalmazványa Niccolò Marini, a Keleti Egyház Kongregációja titkárnak Novák István eperjesi püspök ügyében
Róma, 1921. július 12. 290
131. Bethlen István miniszterelnök átirata Csernoch János hercegprímásnak a Romániához került hajdúdorogi egyházmegyes parókiák tárgyában
Budapest, 1921. július 20. 295
- 131a. Bethlen miniszterelnök átiratának melléklete: Bánffy külügyminiszter utasítása Somssich szentszéki nagykövetnek

- Budapest, 1921. július 11.* 295
132. Kvassay László szentszéki magyar követségi titkár és ügyvivő jelentése Bánffy Miklós külügyminiszternek a Romániához került hajdúdorogi egyházmegyes parókiák tárgyában
Róma, 1921. július 20. 297
- 132a. Kvassay ügyvivő jelentésének melléklete: az Államtitkárságnak átadott jegyzék
Róma, 1921. július 23. 298
133. Kánya Kálmán külügyminiszter-helyettes utasítása Kvassay László szentszéki követségi ügyvivőnek az Eperjesi és a Munkácsi Egyházmegye helyzete tárgyában
Budapest, 1921. július 22. 299
134. Csernoch János hercegprímás átirat-fogalmazványa Miklósy István hajdúdorogi püspöknek a Romániához került hajdúdorogi egyházmegyes parókiák tárgyában
Esztergom, 1921. július 28. 300
135. Miklósy István hajdúdorogi püspök átirata Csernoch János hercegprímásnak a hajdúdorogi egyházmegyes papnövendékek esztergomi taníttatása tárgyában
Nyíregyháza, 1921. augusztus 8. 300
136. Csernoch János hercegprímás átirat-fogalmazványa Miklósy István hajdúdorogi püspöknek a hajdúdorogi egyházmegyes papnövendékek esztergomi taníttatása tárgyában
Esztergom, 1921. augusztus 24. 301
137. Papp Antal munkácsi püspök átirata Clemente Micara prágai nunciusnak a Munkácsi Egyházmegyében kialakult skizmatikus mozgalomról
Ungvár, 1921. augusztus 30. 302
138. Bánffy Miklós külügyminiszter távirata Kvassay László szentszéki követségi ügyvivőnek az Eperjesi és a Munkácsi Egyházmegye helyzete tárgyában
Budapest, 1921. szeptember 4. 305
139. Kvassay László szentszéki követségi ügyvivő jelentés-fogalmazványa Bánffy Miklós külügyminiszternek az Eperjesi és a Munkácsi Egyházmegye helyzete tárgyában
Budapest, 1921. szeptember 5. 305
140. A Nyírvidék tudósítása a MAGOSZ megalakulásáról
Nyíregyháza, 1921. október 4. 306
141. A szentszéki magyar követség jegyzéke az Államtitkársághoz a Romániához került hajdúdorogi egyházmegyes parókiák tárgyában
Róma, 1921. december 21. 308
- 141a. A jegyzék mellékletei
Róma, 1921. december 21. 310
142. Miklósy István hajdúdorogi püspök átirat-fogalmazványa Bethlen István miniszterelnökhöz a létesítendő görögkatolikus papnevelő intézet tárgyában
Nyíregyháza, 1921. december 28. 312
143. Illés József professzor felterjesztése XV. Benedek pápához az ungvári papnevelő intézet tervezett áthelyezése tárgyában

- Róma, 1922. január 20.* 314
144. Illés József professzor felterjesztése XV. Benedek pápához Papp Antal munkácsi püspök köszönetnyilvánításával
Róma, 1922. január 20. 315
145. Illés József professzor felterjesztése XV. Benedek pápához Papp Antal munkácsi püspök segítségkérésével
Róma, 1922. január 20. 316
146. Illés József professzor jelentése XV. Benedek pápához a Munkácsi és Eperjesi Egyházmegyék helyzetéről
Róma, 1922. január 20. 317
147. Nicolò Marini, a Keleti Egyház Kongregációja titkárának átírata Lorenzo Schioppa budapesti nunciusnak a Hajdúdorogi Egyházmegye liturgikus nyelvének megváltoztatása tárgyában
Róma, 1922. március 6. 325
148. Siegescu József, a magyarországi románok miniszteri biztosának átírata Bethlen István miniszterelnöknek a Magyarországon maradt, egykor nagyvárad, majd hajdúdorogi egyházmegyes parókiák besorolása tárgyában
Budapest, 1922. március 8. 327
- 148a. Siegescu kormánybiztos átíratának melléklete: a kormánybiztos átírata Florian Stan nagyvárad püspöki helynökhöz
Budapest, 1921. december 29. 329
- 148b. Siegescu kormánybiztos átíratának melléklete: Florian Stan nagyvárad püspöki helynök átírata
Nagyvárad, 1922. február 14. 330
149. Petrássy Szilárd szárazkéli paróchus felterjesztése Miklósy István hajdúdorogi püspökhöz az egyházközségnek a Hajdúdorogi Egyházmegyéhez való csatolása tárgyában
Szárazkék, 1922. március 12. 331
- 149a. Petrássy paróchus felterjesztésének melléklete: a szárazkéli görögkatolikus hívek gyűlésének jegyzőkönyve
Szárazkék, 1922. március 12. 332
150. Lorenzo Schioppa budapesti nuncius átírata Csernoch János hercegprímásnak a Hajdúdorogi Egyházmegye liturgikus nyelvének megváltoztatása tárgyában
Budapest, 1922. március 13. 333
151. Zlepkó Kelemen apostoli kormányzó átírata Miklósy István hajdúdorogi püspökhöz a joghatósága alá került hajdúdorogi egyházmegyes parókiák tárgyában
Síret, 1922. március 17. 335
- 151a. Zlepkó apostoli kormányzó átíratának melléklete: Francesco Marmaggi bukaresti nuncius dekrétumának másolata, mellyel Zlepkó Kelemen síreti paróchusra bízta a Hajdúdorogi Egyházmegye hét parókiáját
Bukarest, 1922. március 7. 336
152. Csiszárik János, a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium tanácsosának véleménye a Hajdúdorogi Egyházmegye liturgikus nyelvének megváltoztatása tárgyában
Budapest, 1922. március 30. 337

153. A Görög Katholikus Magyarok Országos Bizottságának felterjesztése Vass József kultuszminiszterhez a Hajdúdorogi Egyházmegye liturgikus nyelvének megváltoztatása tárgyában
Budapest, 1922. március 31. 341
154. Miklós István hajdúdorogi püspök átirat-fogalmazványa Zlepko Kelemen sireti apostoli kormányzóhoz a joghatósága alá került hajdúdorogi egyházmegyes parókia tárgyában
Nyíregyháza, 1922. április 4. 343
155. Kánya Kálmán külügyminiszter-helyettes utasítása Somssich József szentszéki követnek a Hajdúdorogi Egyházmegye liturgikus nyelvének megváltoztatása tárgyában
Budapest, 1922. április 6. 344
156. Kánya Kálmán külügyminiszter-helyettes utasítása Somssich József szentszéki követnek a Novák István eperjesi püspök utódjának kinevezése tárgyában
Budapest, 1922. április 6. 345
157. Kánya Kálmán külügyminiszter-helyettes utasítása Somssich József szentszéki követnek a Romániához került hajdúdorogi egyházmegyes parókiák tárgyában
Budapest, 1922. április 7. 347
158. Breyer István VKM miniszteri tanácsos átirata Csernoch János hercegprímáshoz a Hajdúdorogi Egyházmegye liturgikus nyelvének megváltoztatása tárgyában
Budapest, 1922. április 10. 348
159. A szentszéki magyar követség jegyzéke az Államtitkársághoz Novák István eperjesi püspök utódjának kiválasztása tárgyában
Róma, 1922. április 15. 348
160. A szentszéki magyar követség jegyzéke az Államtitkársághoz a Romániához került hajdúdorogi egyházmegyes parókiák tárgyában
Róma, 1922. április 18. 350
161. A Görög Katholikus Magyarok Országos Bizottságának felterjesztése Csernoch János hercegprímáshoz a Hajdúdorogi Egyházmegye liturgikus nyelvének megváltoztatása tárgyában
Budapest, 1922. április 20. 351
162. Csernoch János hercegprímás átirata Lorenzo Schioppa budapesti nunciusnak a Hajdúdorogi Egyházmegye liturgikus nyelvének megváltoztatása tárgyában
Esztergom, 1922. április 20. 352
163. Mikósy István hajdúdorogi püspök átirata Lorenzo Schioppa budapesti nunciusnak a Hajdúdorogi Egyházmegye liturgikus nyelvének megváltoztatása tárgyában
Nyíregyháza, 1922. április 23. 355
164. Miklós István hajdúdorogi püspök átirat-fogalmazványa Bethlen István miniszterelnökhöz a Hajdúdorogi Egyházmegye liturgikus nyelvének megváltoztatása tárgyában
Nyíregyháza, 1922. április 25. 358
165. Csernoch János hercegprímás átirat-fogalmazványa Vass József kultuszminiszterhez a Hajdúdorogi Egyházmegye liturgikus nyelvének megváltoztatása tárgyában

- Esztergom, 1922. április 25.* 359
166. Lorenzo Schioppa budapesti nuncius jelentés-fogalmazványa Nicolò Marini, a Keleti Egyház Kongregációja titkárának a Miklósy püspök által kiadott liturgikon tárgyában
Budapest, 1922. április 26. 360
167. Miniszterelnökségi pro memoria a Magyarországon maradt, egykor nagyváradi, majd hajdúdorogi egyházmegyes parókiák besorolása tárgyában
Budapest, 1922. április 26. 362
168. Bethlen István miniszterelnök leirat-fogalmazványa Siegescu József kormánybiztosnak a Magyarországon maradt, egykor nagyváradi, majd hajdúdorogi egyházmegyes parókiák besorolása tárgyában
Budapest, 1922. április 26. 366
- 168a. A miniszterelnök átiratának melléklete
Budapest, 1922. április 26. 367
169. Nicolò Marini bíboros, a Keleti Kongregáció titkárának leirata Miklósy Isván hajdúdorogi püspökhöz a Romániához került hajdúdorogi egyházmegyes parókiák tárgyában
Róma, 1922. április 26. 369
170. Somssich József szentszéki követ jelentése Bánffy Miklós külügyminiszterhez a Hajdúdorogi Egyházmegye liturgikus nyelvének megváltoztatása tárgyában
Róma, 1922. április 27. 370
171. A szentszéki magyar követség jegyzéke az Államtitkársághoz a Romániához került hajdúdorogi egyházmegyes parókiák tárgyában
Róma, 1922. április 29. 371
172. Somssich József szentszéki követ jelentése Bánffy Miklós külügyminiszterhez a Romániához került hajdúdorogi egyházmegyes parókiák tárgyában
Róma, 1922. május 3. 373
173. Miklósy Isván hajdúdorogi püspök átirat-fogalmazványa Nicolò Marini bíboros, a Keleti Kongregáció titkárához a Romániához került hajdúdorogi egyházmegyes parókiák tárgyában
Nyíregyháza, 1922. május 4. 374
174. Breyer István VKM miniszteri tanácsos átirata Csernoch János hercegprímásnak a Hajdúdorogi Egyházmegye liturgikus nyelvének megváltoztatása tárgyában
Budapest, 1922. május 8. 375
175. Nicolò Marini, a Keleti Egyház Kongregációja titkárának átirata Lorenzo Schioppa budapesti nunciusnak a Miklósy püspök által kiadott liturgikon tárgyában
Róma, 1922. május 8. 376
176. Csernoch János hercegprímás átirat-fogalmazványa a Görög Katholikus Magyarok Országos Bizottsága elnökségének a Hajdúdorogi Egyházmegye liturgikus nyelvének megváltoztatása tárgyában
Esztergom, 1922. május 10. 377

177. Lorenzo Schioppa budapesti nuncius átirat-fogalmazványa Miklósy István hajdúdorogi püspökhöz a Miklósy püspök által kiadott liturgikon tárgyában
Budapest, 1922. május 13. 377
178. Papp Antal munkácsi püspök jelentése Clemente Micara prágai nunciusnak a bazilita nővérek ungvári letelepedése tárgyában
Ungvár, 1922. május 15. 378
179. Miklósy István hajdúdorogi püspök átirata Lorenzo Schioppa budapesti nunciusnak a Miklósy püspök által kiadott liturgikon tárgyában
Nyíregyháza, 1922. május 15. 379
180. Lorenzo Schioppa budapesti nuncius jelentés-fogalmazványa Nicolò Marini, a Keleti Egyház Kongregációja titkárának a Miklósy püspök által kiadott liturgikon tárgyában
Budapest, 1922. május 17. 380
181. Vass József kultuszminiszter átirata Csernoch János hercegprímáshoz a Hajdúdorogi Egyházmegye finanszírozása tárgyában
Budapest, 1922. május 19. 380
182. Csernoch János hercegprímás átirat-fogalmazványa Vass József kultuszminiszterhez a Hajdúdorogi Egyházmegye finanszírozása tárgyában
Esztergom, 1922. június 12. 381
183. Bánffy Miklós külügyminiszter átirata Bethlen István miniszterelnöknek a Romániához került hajdúdorogi egyházmegyes parókiák tárgyában
Budapest, 1922. június 23. 381
- 183a. Bánffy külügyminiszter átiratának melléklete: Somssich szentszéki követ jelentése
Róma, 1922. június 11. 382
- 183b. Bánffy külügyminiszter átiratának melléklete: a külügyminiszter utasítása a szentszéki követségnek
Budapest, 1922. június 23. 383
- 183c. Bánffy külügyminiszter átiratának melléklete: A Szentszék válaszjegyzéke
Róma, 1922. június 6. 384
184. Miniszterelnökségi pro domo a Romániához került hajdúdorogi egyházmegyes parókiák tárgyában
Budapest, 1922. július 3. 386
- 184a. Bethlen István miniszterelnök átirat-fogalmazványa Bánffy Miklós külügyminiszterhez a Romániához került hajdúdorogi egyházmegyes parókiák tárgyában
Budapest, 1922. július 3. 388
- 184b. A pro memoria kísérődokumentuma: a Hajdúdorogi Egyházmegye Magyarországon maradt, illetve Romániához és Csehszlovákiához került parókiái
Budapest, 1922. július 3. 391
185. A szentszéki magyar követség jegyzéke Pietro Gasparri bíboros-államtitkárnak a Romániához került hajdúdorogi egyházmegyes parókiák tárgyában
Róma, 1922. július 4. 400
186. A Nyírvidék cikke a Hajdúdorogi Egyházmegye liturgikus nyelvének megváltoztatásáról

	<i>Nyíregyháza, 1922. augusztus 2.</i>	401
187.	Kánya Kálmán külügyminiszter-helyettes átirata Bethlen István miniszterelnökhöz a Romániához került hajdúdorogi egyházmegyes parókiák tárgyában <i>Budapest, 1922. augusztus 11.</i>	403
187a.	Kánya külügyminiszter-helyettes átiratának melléklete: a külügyminisztérium utasítása a szentszéki követségnek <i>Budapest, 1922. augusztus 8.</i>	404
188.	A Görög Katolikus Magyarok Országos Bizottságának felterjesztése Lorenzo Schioppa nunciushoz a Hajdúdorogi Egyházmegye liturgikus nyelvének megváltoztatása és a Romániához került hajdúdorogi egyházmegyes parókiák tárgyában <i>Budapest, 1922. augusztus 26.</i>	406
189.	A Keleti Kongregáció leirata Clemente Micara prágai nunciushoz Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában <i>Róma, 1922. szeptember 4.</i>	407
190.	Josif Bocian lemerbergi segédpüspök jelentése Enrico Benedetti pápai kamarásnak, a Keleti Kongregáció tisztségviselőjének a Munkácsi Egyházmegyében kialakult skizmatikus mozgalomról <i>Bécs, 1922. szeptember 4.</i>	408
191.	A Görög Katolikus Magyarok Országos Bizottságának felterjesztése Miklósy István hajdúdorogi püspökhöz a Hajdúdorogi Egyházmegye liturgikus nyelvének megváltoztatása és a Romániához került hajdúdorogi egyházmegyes parókiák tárgyában <i>Budapest, 1922. szeptember 14.</i>	412
191a.	A felterjesztés melléklete: A XI. Piusz pápához intézett emlékirat <i>Budapest, 1922. szeptember 14.</i>	413
192.	A Görög Katolikus Magyarok Országos Bizottságának felterjesztése Csernoch János hercegprímáshoz a Hajdúdorogi Egyházmegye liturgikus nyelvének megváltoztatása tárgyában <i>Budapest, 1922. szeptember 14.</i>	418
193.	Breyer István miniszteri tanácsos átirata Csernoch János hercegprímásnak a Hajdúdorogi Egyházmegye liturgikus nyelvének megváltoztatása tárgyában <i>Budapest, 1922. szeptember 20.</i>	418
194.	Miklósy István hajdúdorogi püspök átirat-fogalmazványa a Görög Katolikus Magyarok Országos Bizottságához a Hajdúdorogi Egyházmegye liturgikus nyelvének megváltoztatása tárgyában <i>Nyíregyháza, 1922. szeptember 26.</i>	419
195.	Csernoch János hercegprímás átirat-fogalmazványa Klebelsberg Kunó kultuszminiszterhez a Hajdúdorogi Egyházmegye liturgikus nyelvének megváltoztatása tárgyában <i>Esztergom, 1922. október 2.</i>	420
196.	Kánya Kálmán külügyminiszter-helyettes távirata Somssich József szentszéki követnek Nyárádi Dénes kőrösi püspök eperjesi apostoli kormányzóvá történő kinevezése tárgyában <i>Budapest, 1922. október 3.</i>	421

197. Kánya Kálmán külügyminiszter-helyettes átirata Bethlen István miniszterelnökhöz a Romániához került hajdúdorogi egyházmegyes parókiák tárgyában
Budapest, 1922. október 9. 422
- 197a. Kánya külügyminiszter-helyettes átiratának melléklete: Csáky szentszéki ügyvivő jelentése Bánffy Miklós külügyminiszternek
Róma, 1922. augusztus 22. 423
- 197b. Kánya külügyminiszter-helyettes átiratának melléklete: Csáky szentszéki ügyvivő jegyzéke Pietro Gasparri bíboros-államtitkárnak
Róma, 1922. augusztus 13. 424
- 197c. Kánya külügyminiszter-helyettes átiratának melléklete: Pietro Gasparri bíboros-államtitkár válasza a magyar jegyzékre
Róma, 1922. augusztus 26. 429
- 197d. Kánya külügyminiszter-helyettes átiratának melléklete: Csáky ügyvivő kiegészítő információja
Róma, 1922. szeptember 2. 431
- 197e. Kánya külügyminiszter-helyettes átiratának melléklete: a Prágai Magyar Hírlap 1922. június 23-i számában megjelent hír
Prága, 1922. június 23. 431
198. Kánya Kálmán külügyminiszter-helyettes távirata Somssich József szentszéki követnek Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában
Budapest, 1922. október 8. 432
199. Miniszterelnökségi pro domo a Romániához került hajdúdorogi egyházmegyes parókiák tárgyában
Budapest, 1922. október 10. 433
200. Somssich József szentszéki követ jelentése Bánffy Miklós külügyminiszternek Nyárádi Dénes kőrösi püspök eperjesi apostoli kormányzóvá történő kinevezése tárgyában
Róma, 1922. október 12. 434
201. Miklósy István hajdúdorogi püspök átirat-fogalmazványa Klebelsberg Kuno vallás- és közoktatásügyi miniszterhez a Magyarországon maradt eperjesi egyházmegyes parókiák beosztása tárgyában
Nyíregyháza, 1922. október 21. 437
- 201a. Miklósy püspök átirat-fogalmazványának melléklete
Nyíregyháza, 1922. október 21. 438
202. Kánya Kálmán külügyminiszter-helyettes távirata Somssich József szentszéki követnek Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában
Budapest, 1922. október 21. 440
203. Somssich József szentszéki követ átirata Pietro Gasparri bíboros-államtitkárnak Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában
Róma, 1922. október 23. 441
204. Hanauer István váci püspök leirata Toma László makói paróchusnak a hódmezővásárhelyi görögkatolikus hívek lelkipásztori ellátása tárgyában
Vác, 1922. október 26. 442
205. Lorenzo Schioppa budapesti nuncius jelentése Pietro Gasparri bíboros-államtitkárnak Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában
Budapest, 1922. október 27. 443

- 205a. Schioppa nuncius jelentésének melléklete: a magyar kormány pro memoriaja Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában
206. Kánya Kálmán külügyminiszter-helyettes utasítása Somssich József szentszéki követnek Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában
Budapest, 1922. október 28. 446
207. Kánya Kálmán külügyminiszter-helyettes utasítása Somssich József szentszéki követnek Nyárádi Dénes kőrösi püspök eperjesi apostoli kormányzóvá történő kinevezése és Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában
Budapest, 1922. november 3. 447
- 207a. Kánya külügyminiszter-helyettes utasításának melléklete: a külügyminiszter-helyettes átirata Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatásügyi miniszterhez Nyárádi Dénes kőrösi püspök eperjesi apostoli kormányzóvá történő kinevezése és Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában
Budapest, 1922. november 3. 448
- 207b. Kánya külügyminiszter-helyettes utasításának melléklete: Breyer István vallás- és közoktatásügyi h. államtitkár átirata Nyárádi Dénes kőrösi püspök eperjesi apostoli kormányzóvá történő kinevezése tárgyában
Budapest, 1922. október 26. 449
- 207c. Kánya külügyminiszter-helyettes utasításának melléklete: Csernoch János hercegprímás átirata Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatásügyi miniszterhez Nyárádi Dénes kőrösi püspök eperjesi apostoli kormányzóvá történő kinevezése tárgyában
Esztergom, 1922. október 22. 450
208. Pietro Gasparri bíboros-államtitkár utasítás-fogalmazványa Lorenzo Schioppa budapesti nunciusnak Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában
Róma, 1922. november 10. 452
209. Fischer-Colbrie Ágoston kassai püspök jelentése Clemente Micara prágai nunciusnak Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában
Róma, 1922. november 12. 452
210. Eduárd Benes csehszlovák miniszterelnök átirata Clemente Micara prágai nunciusnak Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában
Prága, 1922. november 15. 454
- 210a. Benes miniszterelnök átiratának melléklete: a csehszlovák kormány emlékirata Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában
Prága, 1922. november 15. 454
211. Somssich József szentszéki követ jelentése Bánffy Miklós külügyminiszternek Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában
Róma, 1922. november 15. 456
212. Nicolò Marini, a Keleti Egyház Kongregációja titkárának átirata Lorenzo Schioppa budapesti nunciusnak a Hajdúdorogi Egyházmegye liturgikus nyelvének megváltoztatása tárgyában
Róma, 1922. november 18. 456
213. Giovanni Tacci bíboros, a Keleti Egyház Kongregációja titkárának átirata Csernoch János hercegprímásnak a Hajdúdorogi Egyházmegye liturgikus nyelvének megváltoztatása tárgyában
Róma, 1922. november 18. 458

214. Volosin Ágoston tanítóképezdei igazgató jelentése Clemente Micara prágai nunciusnak Suba György munkácsi kanonok és Sztojka Sándor püspöki titkár római látogatása tárgyában
Ungvár, 1922. november 21. 459
215. Lorenzo Schioppa budapesti nuncius átirat-fogalmazványa Giovanni Tacci bíborosnak, a Keleti Egyház Kongregációja titkárának a Hajdúdorogi Egyházmegye liturgikus nyelvének megváltoztatása tárgyában
Budapest, 1922. november 24. 459
216. Klebelsberg Kuno vallás- és közoktatásügyi miniszter átirata Miklós István hajdúdorogi püspökhöz a Magyarországon maradt eperjesi egyházmegyes parókiák beosztása tárgyában
Budapest, 1922. november 24. 460
- 216a. Klebelsberg miniszter átiratának melléklete: Csernoch János hercegprímás átirata Klebelsberg Kuno vallás- és közoktatásügyi miniszterhez
Esztergom, 1922. november 13. 461
217. Somssich József szentszéki követ jelentése Bánffy Miklós külügyminiszternek Nyárádi Dénes kőrösi püspök eperjesi apostoli kormányzóvá történő kinevezése tárgyában
Róma, 1922. november 28. 462
218. Somssich József szentszéki követ átirata Pietro Gasparri bíboros-államtitkárnak Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában
Róma, 1922. december 1. 463
219. Somssich József szentszéki követ jelentése Bánffy Miklós külügyminiszternek Nyárádi Dénes kőrösi püspök eperjesi apostoli kormányzóvá történő kinevezése tárgyában
Róma, 1922. december 3. 464
220. Miklós István hajdúdorogi püspök átirat-fogalmazványa Klebelsberg Kuno vallás- és közoktatásügyi miniszterhez a Magyarországon maradt eperjesi egyházmegyes parókiák beosztása tárgyában
Nyíregyháza, 1922. december 7. 465
221. Csernoch János hercegprímás átirata Miklós István hajdúdorogi püspöknek a Hajdúdorogi Egyházmegye liturgikus nyelvének megváltoztatása tárgyában
Esztergom, 1922. december 13. 468
222. Klebelsberg Kuno vallás- és közoktatásügyi miniszter átirata Miklós István hajdúdorogi püspökhöz a Magyarországon maradt eperjesi egyházmegyes parókiák beosztása tárgyában
Budapest, 1922. december 19. 469
223. A Nyírvidek tudósítása a görögkatolikus kántortanítók szervezkedéséről
Nyíregyháza, 1922. december 21. 469
224. Clemente Micara prágai nuncius jelentés-fogalmazványa Pietro Gasparri bíboros-államtitkárnak Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában
Prága, 1923. január 20. 470
225. Clemente Micara prágai nuncius jelentés-fogalmazványa Giovanni Tacci bíborosnak, a Keleti Egyház Kongregációja titkárának Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában
Prága, 1923. január 20. 471

226. Illés József professzor felterjesztése XI. Piusz pápához a Munkácsi és Eperjesi Egyházmegyék helyzete tárgyában
Róma, 1923. január 20. 484
227. Az 1918-1922 között ortodoxok által elfoglalt munkácsi egyházmegyés parókiák, templomok, iskolák és földterületek jegyzéke
Ungvár, 1923. január 22. 486
228. Giovanni Tacci bíboros, a Keleti Egyház Kongregációja titkárának leirata Clemente Micara prágai nunciushoz a munkácsi és eperjesi püspöki székek betöltése tárgyában
Róma, 1923. február 1. 488
229. Illés József professzor jelentése XI. Piusz pápának a Munkácsi és Eperjesi Egyházmegyék helyzetéről
Róma, 1923. február 8. 489
230. Somssich József szentszéki követ jelentésfogalmazványa Daruváry Géza külügyminiszternek Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában
Róma, 1923. február 19. 495
231. Somssich József szentszéki követ jegyzéke Pietro Gasparri bíboros-államtitkárnak Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában
Róma, 1923. február 19. 496
232. Clemente Micara prágai nuncius jelentése Giovanni Tacci bíboros, a Keleti Egyház Kongregációja titkárának a munkácsi és eperjesi püspöki székek betöltése tárgyában
Prága, 1923. március 1. 498
233. Ernszt Sándor, a budapesti Központi Papnevelő Intézet rektorának jelentése Csernoch János hercegprímásnak a hajdúdorogi egyházmegyes papnövendékek rítustanításáról
Budapest, 1923. március 3. 501
234. Lorenzo Schioppa budapesti nuncius jelentés-fogalmazványa Pietro Gasparri államtitkárnak Novák István eperjesi püspök ügyéről
Budapest, 1923. március 9. 502
235. Giovanni Tacci bíboros, a Keleti Egyház Kongregációja titkárának átirata Pietro Gasparri bíboros-államtitkárnak a munkácsi és eperjesi püspöki székek betöltése tárgyában
Róma, 1923. március 14. 503
236. Pietro Gasparri államtitkár utasítása Lorenzo Schioppa budapesti nunciusnak Novák István eperjesi püspök ügyében
Róma, 1923. március 26. 505
237. Hódmezővásárhelyi görögkatolikus hívek kérvénye Toma László makói paróchusnak lelképásztori ellátásuk tárgyában
Hódmezővásárhely, 1923. április 8. 506
238. Toma László makói paróchus felirata Miklósy István hajdúdorogi püspökhöz a hódmezővásárhelyi görögkatolikus hívek lelképásztori ellátása tárgyában
Makó, 1923. április 22. 506
239. Lorenzo Schioppa budapesti nuncius jelentés-fogalmazványa Pietro Gasparri államtitkárnak Novák István eperjesi püspök ügyéről
Budapest, 1923. április 23. 507

240. Papp Antal munkácsi püspök jelentése Clemente Micara prágai nunciushoz a Munkácsi Egyházmegye helyzetéről
Ungvár, 1923. április 23. 508
241. Rusznák Miklós eperjesi általános helynök jelentése Clemente Micara prágai nunciushoz az Eperjesi Egyházmegye helyzetéről
Eperjes, 1923. április 27. 511
242. Volosin Ágoston, az ungvári tanítóképző igazgatójának felterjesztése Clemente Micara prágai nunciushoz a Munkácsi Egyházmegye helyzetéről
Ungvár, 1923. április 30. 514
243. Somssich József szentszéki követ jelentés-fogalmazványa Daruváry Géza külügyminiszterhez Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában
Róma, 1923. május 1. 516
244. Clemente Micara prágai nuncius jelentés-fogalmazványa Pietro Gasparri bíboros-államtitkárnak a munkácsi és eperjesi püspöki székek betöltése tárgyában
Prága, 1923. május 2. 516
245. Pietro Gasparri államtitkár utasítása Lorenzo Schioppa budapesti nunciushoz Novák István eperjesi püspök ügyében
Róma, 1923. május 3. 523
246. Lorenzo Schioppa budapesti nuncius levél-fogalmazványa Novák István püspöknek
Budapest, 1923. május 7. 524
247. Lorenzo Schioppa budapesti nuncius jelentés-fogalmazványa Pietro Gasparri államtitkárnak Novák István eperjesi püspök ügyében
Budapest, 1923. május 18. 524
248. Clemente Micara prágai nuncius átirat-fogalmazványa Papp Antal munkácsi püspökhöz
Prága, 1923. május 31. 525
249. Pietro Gasparri államtitkár utasítása Lorenzo Schioppa budapesti nunciushoz Novák István eperjesi püspök ügyében
Róma, 1923. június 3. 526
250. Papp Antal munkácsi püspök jelentése Clemente Micara prágai nunciushoz a Munkácsi Egyházmegye helyzetéről
Ungvár, 1923. június 10. 527
251. Vaclav Pallier, Csehszlovákia szentszéki követének átirata Pietro Gasparri államtitkárnak a munkácsi és eperjesi püspöki székek betöltése tárgyában
Róma, 1923. június 22. 528
252. Antonio Arata prágai nunciaturai ügyvivő jelentése Pietro Gasparri bíboros-államtitkárnak Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában
Prága, 1923. július 1. 529
253. Csernoch János hercegprímás átirata Miklósy István hajdúdorogi püspökhöz a hódmezővásárhelyi görögkatolikus hívek lelképásztori ellátása tárgyában
Esztergom, 1923. július 7. 533
- 253a. Csernoch hercegprímás átiratának melléklete: Hanauer püspök átirata Csernoch hercegprímáshoz a hódmezővásárhelyi görögkatolikus hívek lelképásztori ellátása tárgyában

	<i>Vác, 1923. június 28.</i>	533
254.	A Budapesti Hírlap tudósítása a Magyar Görögkatolikusok Országos Szövetségének közgyűléséről <i>Budapest, 1923. július 21.</i>	535
255.	Miklós István hajdúdorogi püspök átirat-fogalmazványa Csernoch János hercegprímáshoz a hódmezővásárhelyi görögkatolikus hívek lelkipásztori ellátása tárgyában <i>Nyíregyháza, 1923. július 30.</i>	535
256.	A 8 Órai Újság híre az eperjesi egyházmegyéből Magyarországon maradt parókiák besorolásáról <i>Budapest, 1923. augusztus 13.</i>	537
257.	Lorenzo Schioppa budapesti nuncius jelentése Pietro Gasparri államtitkárnak a Hajdúdorogi Egyházmegye finanszírozása tárgyában <i>Budapest, 1923. augusztus 31.</i>	538
257a.	Schioppa nuncius jelentésének melléklete: Miklós István hajdúdorogi megyéspüspök kérvénye <i>Nyíregyháza, 1923. augusztus 29.</i>	539
258.	Lorenzo Schioppa budapesti nuncius leirat-fogalmazványa Miklós István hajdúdorogi püspöknek a Hajdúdorogi Egyházmegye finanszírozása tárgyában <i>Budapest, 1923. szeptember 7.</i>	540
259.	Pietro Gasparri államtitkár utasítás-fogalmazványa Lorenzo Schioppa budapesti nunciusnak a Hajdúdorogi Egyházmegye finanszírozása tárgyában <i>Róma, 1923. szeptember 23.</i>	541
260.	Csernoch János hercegprímás átirata Miklós István hajdúdorogi püspökhöz a hódmezővásárhelyi görögkatolikus hívek lelkipásztori ellátása tárgyában <i>Esztergom, 1923. szeptember 29.</i>	541
261.	Lorenzo Schioppa budapesti nuncius jegyzéke Daruváry Géza külügyminiszternek a Hajdúdorogi Egyházmegye finanszírozása tárgyában <i>Budapest, 1923. október 1.</i>	543
262.	Kánya Kálmán külügyminiszter-helyettes utasítása Somssich József szentszéki követnek Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában <i>Budapest, 1923. október 6.</i>	544
263.	Papp Antal munkácsi püspök jelentése Francesco Marmaggi prágai nunciusnak a Munkácsi Egyházmegyében kialakult skizmatikus mozgalomról <i>Ungvár, 1923. október 20.</i>	545
263a.	Papp Antal munkácsi püspök jelentésének melléklete: kimutatás az ortodoxok által elfoglalt görögkatolikus templomokról <i>Ungvár, 1923. október 20.</i>	547
264.	Breyer István helyettes államtitkár átirata Miklós István hajdúdorogi püspöknek a Magyarországon maradt eperjesi egyházmegyes parókiák beosztása tárgyában <i>Budapest, 1923. október 31.</i>	550

- 264a. Breyer István helyettes államtitkár átiratának melléklete: ismeretlen szerző emlékirata a Magyarországon maradt eperjesi egyházmegyes parókiák beosztása tárgyában
Dátum nélkül 550
265. Francesco Marmaggi prágai nuncius távirata Pietro Gasparri államtitkárnak a csehszlovák kormánnyal folytatott tárgyalásairól
Prága, 1923. november 24. 552
266. Toma László makói paróchus felirata Miklósy István hajdúdorogi püspökhöz a hódmezővásárhelyi görögkatolikus hívek lelkipásztori ellátása tárgyában
Makó, 1923. november 28. 553
267. Miklósy István hajdúdorogi püspök átirat-fogalmazványa Csernoch János hercegprímáshoz a hódmezővásárhelyi görögkatolikus hívek lelkipásztori ellátása tárgyában
Nyíregyháza, 1923. december 7. 555
268. Lorenzo Schioppa budapesti nuncius jelentése Pietro Gasparri államtitkárnak a Hajdúdorogi Egyházmegye finanszírozása tárgyában
Budapest, 1923. december 21. 557
- 268a. Schioppa nuncius jelentésének melléklete: a külügyminisztérium válasza
Budapest, 1923. december 15. 558
269. Khuen-Héderváry Sándor külügyminisztériumi tanácsos átirata Somssich József követnek a Hajdúdorogi Egyházmegye finanszírozása tárgyában
Budapest, 1923. december 24. 559
270. Breyer István helyettes államtitkár átirata Miklósy István püspökhöz a hajdúdorogi egyházmegyes papnövendékek római taníttatása tárgyában
Budapest, 1924. január 5. 560
271. Pietro Gasparri államtitkár utasítása Lorenzo Schioppa budapesti nunciusnak a Hajdúdorogi Egyházmegye finanszírozása tárgyában
Róma, 1924. január 9. 560
272. Miklósy István püspök átirat-fogalmazványa Breyer István helyettes államtitkárhoz a hajdúdorogi egyházmegyes papnövendékek római taníttatása tárgyában
Nyíregyháza, 1924. január 10. 561
273. Francesco Marmaggi prágai nuncius távirata Pietro Gasparri államtitkárnak Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában
Prága, 1924. január 12. 562
274. Pietro Gasparri államtitkár számjeltávirat-fogalmazványa Francesco Marmaggi prágai nunciusnak Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában
Róma, 1924. január 12. 562
275. Papp Antal munkácsi püspök felterjesztése XI. Piusz pápához a Munkácsi Egyházmegye támogatása tárgyában
Ungvár, 1924. január 12. 563
276. Illés József professzor jelentése XI. Piusz pápának a munkácsi és eperjesi egyházmegyék helyzetéről
Róma, 1924. január 20. 564

277. Vaskovics Antal általános helynök felterjesztése Miklósy István hajdúdorogi püspökhöz a Magyarországon maradt eperjesi egyházmegyes parókiák beosztása tárgyában
Múcsony, 1924. február 2. 587
278. Somssich József szentszéki követ jelentése Daruváry Géza külügyminiszternek Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában
Róma, 1924. február 10. 589
279. Francesco Borgongini Duca, a Rendkívüli Egyházi Ügyek Kongregációja titkárának feljegyzése a Papp Antal munkácsi püspökkel folytatott megbeszéléséről
Róma, 1924. február 11. 592
280. Pietro Gasparri államtitkár leirata Francesco Marmaggi prágai nunciushoz Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában
Róma, 1924. február 20. 593
281. Az Egyetértés cikke a debreceni bombamerénylet 10. évfordulóján
Debrecen, 1924. február 24. 595
282. Daruváry Géza külügyminiszter utasítása Somssich József szentszéki követhoz Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában
Budapest, 1924. március 2. 598
283. Francesco Marmaggi prágai nuncius számjel-távirata Pietro Gasparri államtitkárnak Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában
Prága, 1924. március 8. 600
284. Francesco Marmaggi prágai nuncius jelentése Pietro Gasparri államtitkárnak Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában
Prága, 1924. március 13. 600
285. Vaskovics Antal általános helynök felterjesztése Miklósy István hajdúdorogi püspökhöz a Magyarországon maradt eperjesi egyházmegyes parókiák beosztása tárgyában
Múcsony, 1924. március 15. 603
286. Pietro Gasparri államtitkár számjel-távirata Francesco Marmaggi prágai nunciushoz Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában
Róma, 1924. március 19. 604
287. Pietro Gasparri államtitkár utasítása Lorenzo Schioppa budapesti nunciushoz a Hajdúdorogi Egyházmegyében felállítandó román vikariátus tárgyában
Róma, 1924. március 31. 604
288. Lorenzo Schioppa budapesti nuncius átirat-fogalmazványa Csernoch János hercegprímásnak a Hajdúdorogi Egyházmegyében felállítandó román vikariátus tárgyában
Budapest, 1924. április 8. 605
289. Lorenzo Schioppa budapesti nuncius jelentés-fogalmazványa Pietro Gasparri államtitkárnak a Hajdúdorogi Egyházmegyében felállítandó román vikariátus tárgyában
Budapest, 1924. április 8. 605
290. Francesco Marmaggi prágai nuncius átirat-fogalmazványa Papp Antal munkácsi püspöknek lemondatása tárgyában
Prága, 1924. április 10. 607

291. Papp Antal munkácsi püspök átirata Francesco Marmaggi prágai nunciusnak a püspöki székről való lemondatása tárgyában
Ungvár, 1924. április 14. 608
292. Somssich József szentszéki követ jegyzéke Pietro Gasparri államtitkárnak a hajdúdorogi egyházmegyes papnövendékek római taníttatása tárgyában
Róma, 1924. április 26. 609
293. Francesco Marmaggi prágai nuncius átirat-fogalmazványa Papp Antal munkácsi püspöknek lemondatása tárgyában
Róma, 1924. április 28. 611
294. Pietro Gasparri államtitkár átirat-fogalmazványa Giovanni Taccinak, a Keleti Kongregáció titkárnak a hajdúdorogi egyházmegyes papnövendékek római taníttatása tárgyában
Róma, 1924. április 30. 612
295. Pietro Gasparri államtitkár átirat-fogalmazványa Somssich József szentszéki követnek a hajdúdorogi egyházmegyes papnövendékek római taníttatása tárgyában
Róma, 1924. május 3. 612
296. Khuen-Héderváry Sándor külügyminiszter-helyettes utasítása Somssich József szentszéki követhoz Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában
Budapest, 1924. május 5. 613
297. A Rendkívüli Egyházi Ügyek Kongregációjának ülésére készített nyomtatott összefoglaló a Munkácsi Egyházmegye helyzetéről
Róma, 1924. május 8. 614
298. Csernoch János hercegprímás átirata Lorenzo Schioppa budapesti nunciusnak a Hajdúdorogi Egyházmegyében felállítandó román vikariátus tárgyában
Esztergom, 1924. május 8. 620
299. Giovanni Tacci, a Keleti Kongregáció titkárnak átirata Pietro Gasparri államtitkárnak a hajdúdorogi egyházmegyes papnövendékek római taníttatása tárgyában
Róma, 1924. május 9. 624
300. Papp Antal munkácsi püspök átirata Francesco Marmaggi prágai nunciusnak lemondatása tárgyában
Ungvár, 1924. május 10. 625
301. Somssich József szentszéki követ jelentés-fogalmazványa Daruváry Géza külügyminiszterhez Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában
Róma, 1924. május 10. 626
302. Papp Antal munkácsi püspök átirata Francesco Marmaggi prágai nunciusnak lemondatása tárgyában
Ungvár, 1924. május 12. 628
303. Pietro Gasparri bíboros-államtitkár utasítása Francesco Marmaggi prágai nunciusnak Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában
Róma, 1924. május 16. 630
304. Kánya Kálmán külügyminiszter-helyettes utasítása Somssich József szentszéki követnek az Eperjesi Egyházmegyében terjedő skizmatikus mozgalom tárgyában
Budapest, 1924. május 17. 631

305. Francesco Marmaggi prágai nuncius jelentése Pietro Gasparri bíboros-
államtitkárnak Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában
Prága, 1924. május 19. 632
- 305a. Marmaggi nuncius levelének melléklete: Papp Antal munkácsi püspök
levele XI. Piusz pápához
Ungvár, 1924. május 12. 637
306. Francesco Marmaggi prágai nuncius jelentés-fogalmazványa Giovanni
Tacci bíborosnak, a Keleti Kongregáció titkárának Papp Antal munkácsi
püspök elmozdítása tárgyában
Prága, 1924. május 21. 642
307. Somssich József szentszéki követ jelentés-fogalmazványa Daruváry Géza
külgyminiszterhez Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában
Róma, 1924. május 24. 642
308. Kánya Kálmán külgyminiszter-helyettes utasítása Somssich József
szentszéki követhoz Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában
Budapest, 1924. május 26. 643
309. Somssich József szentszéki követ jegyzéke Pietro Gasparri államtitkárnak
a Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában
Róma, 1924. május 26. 645
- 309a. A jegyzék mellékletei: magyar újságok tudósításai Papp Antal munkácsi
püspök elmozdításáról
Budapesti Hírlap, 1924. május 18. 646
310. A Konzisztoriális Kongregáció feljegyzése Papp Antal munkácsi püspök
elmozdítása tárgyában
Róma, 1924. május 28. 650
311. Somssich József szentszéki követ jelentés-fogalmazványa Daruváry Géza
külgyminiszterhez Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában
Róma, 1924. május 31. 650
312. Toma László makói paróchus felirata Miklósy István hajdúdorogi
püspökhöz a hódmezővásárhelyi görögkatolikus hívek lelkipásztori ellátása
tárgyában
Makó, 1924. május 31. 652
313. A Reggeli Hírlap cikke az apostoli kormányzóságról
Miskolc, 1924. június 1. 653
314. Pietro Gasparri államtitkár számjeltávirat-fogalmazványa Francesco
Marmaggi prágai nunciusnak Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása
tárgyában
Róma, 1924. június 3. 656
315. Somssich József szentszéki követ jelentés-fogalmazványa Daruváry Géza
külgyminiszterhez Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában
Róma, 1924. június 3. 657
316. Pietro Gasparri bíboros-államtitkár számjeltávirata Francesco Marmaggi
prágai nunciusnak Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában
Róma, 1924. június 4. 658
317. Francesco Marmaggi prágai nuncius dekrétuma a munkácsi püspöki szék
megüresedéséről, Papp Antal érseki kinevezéséről, a Magyarországon
maradt eperjesi és munkácsi parókiák apostoli kormányzóságba
sorolásáról és Papp Antal érsek apostoli kormányzói kinevezéséről

- Prága, 1924. június 4.* 659
318. Francesco Marmaggi prágai nuncius leirat-fogalmazványa Papp Antal munkácsi püspöknek elmozdítása tárgyában
Prága, 1924. június 4. 660
319. Francesco Marmaggi prágai nuncius átirat-fogalmazványa Eduard Benes csehszlovák külügyminiszternek Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában
Prága, 1924. június 4. 660
320. Francesco Marmaggi prágai nuncius átirat-fogalmazványa Jan Sramek miniszternek Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában
Prága, 1924. június 6. 661
321. Pietro Gasparri államtitkár utasítása Lorenzo Schioppa budapesti nunciushoz Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában
Róma, 1924. június 6. 662
322. Kánya Kálmán külügyminiszter-helyettes utasítása Somssich József szentszéki követhez Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában
Budapest, 1924. június 14. 663
323. Pietro Gasparri államtitkár jegyzék-fogalmazványa Somssich József szentszéki követnek Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában
Róma, 1924. június 15. 666
324. Kánya Kálmán külügyminiszter-helyettes utasítása Somssich József szentszéki követhez Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában
Budapest, 1924. június 16. 667
325. Papp Antal érsek átírata Francesco Marmaggi prágai nunciushoz elmozdítása tárgyában
Ungvár, 1924. június 16. 667
326. Lorenzo Schioppa budapesti nuncius jelentés-fogalmazványa Pietro Gasparri államtitkárnak Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása ügyében
Budapest, 1924. június 16. 670
327. Francesco Marmaggi prágai nuncius átirat-fogalmazványa Papp Antal érseknek elmozdítása tárgyában
Prága, 1924. június 18. 671
328. Lorenzo Schioppa budapesti nuncius jelentés-fogalmazványa Pietro Gasparri államtitkárnak Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása ügyében
Budapest, 1924. június 19. 672
- 328a. Schioppa nuncius jelentésének mellékletei
Budapest, 1924. június 21. 675
329. Francesco Marmaggi prágai nuncius jelentése Pietro Gasparri államtitkárnak Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában
Prága, 1924. június 19. 685
330. Francesco Marmaggi prágai nuncius leirata a munkácsi káptalannak Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában
Prága, 1924. június 21. 686
331. Somssich József szentszéki követ jelentés-fogalmazványa Daruváry Géza külügyminiszternek Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában
Róma, 1924. június 21. 686

332. A Magyar Távirati Iroda tudósítása a máriapócsi görögkatolikus ifjúsági kongresszusról
Budapest, 1924. július 4. 687
333. Kánya Kálmán külügyminiszter-helyettes utasítása Somssich József szentszéki követnek Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában
Budapest, 1924. július 4. 688
334. Kánya Kálmán külügyminiszter-helyettes utasítása Somssich József szentszéki követnek Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában
Budapest, 1924. július 7. 690
335. Somssich József szentszéki követ jelentés-fogalmazványa Kánya Kálmán külügyminiszter-helyettesnek Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában
Róma, 1924. július 11. 691
336. Pietro Gasparri államtitkár utasítása Lorenzo Schioppa budapesti nunciusnak Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában
Róma, 1924. július 12. 693
337. Breyer István helyettes államtitkár átirata Miklósy István püspökhöz a hajdúdorogi egyházmegyes papnövendékek római taníttatása tárgyában
Budapest, 1924. július 12. 693
338. Francesco Marmaggi prágai nuncius távirata Pietro Gasparri államtitkárnak Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában
Dolní Brezany, 1924. július 14. 694
339. Miklósy István püspök átirat-fogalmazványa Breyer István helyettes államtitkárhoz a hajdúdorogi egyházmegyes papnövendékek római taníttatása tárgyában
Nyíregyháza, 1924. július 29. 694
340. Breyer István helyettes államtitkár átirata Miklósy István hajdúdorogi püspökhöz a Horthy kormányzó névnapjára kért liturgia tárgyában
Budapest, 1924. július 29. 695
- 340a. Breyer államtitkár átiratának melléklete: a honvédelmi minisztérium átirata
Budapest, 1924. július 18. 696
341. A Reggeli Hírlap cikke az apostoli kormányzóság létesítéséről
Miskolc, 1924. augusztus 1. 696
342. A Magyarország cikke a Hajdúdorogi Egyházmegye finanszírozásának kérdéséről
Budapest, 1924. augusztus 2. 699
343. Pietro Gasparri államtitkár utasítása Lorenzo Schioppa budapesti nunciusnak Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában
Róma, 1924. augusztus 4. 700
344. Miklósy István hajdúdorogi püspök átirat-fogalmazványa Breyer István helyettes államtitkárhoz a Horthy kormányzó névnapjára kért liturgia tárgyában
Nyíregyháza, 1924. augusztus 14. 701
345. Francesco Marmaggi prágai nuncius jelentése Pietro Gasparri államtitkárnak a munkácsi és eperjesi püspöki székek betöltése tárgyában
Prága, 1924. augusztus 16. 702

- 345a. Marmaggi prágai nuncius jelentésének melléklete: Nyárádi Dénes kőrösi püspök levele a nunciუსnak a munkácsi és az eperjesi egyházmegyék helyzetéről
Eperjes, 1924. augusztus 8. 705
346. Lorenzo Schioppa budapesti nuncius jelentés-fogalmazványa Pietro Gasparri államtitkárnak Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában
Budapest, 1924. augusztus 23. 708
347. A külügyminisztérium utasítása Balásy Antal szentszéki követségi titkár, ügyvivőnek Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában
Budapest, 1924. augusztus 25. 710
348. Hanauer István váci püspök átirata Miklósy István hajdúdorogi püspökhöz a hódmezővásárhelyi görögkatolikus hívek lelkipásztori ellátása tárgyában
Vác, 1924. augusztus 28. 713
349. Breyer István vallás- és közoktatásügyi h. államtitkár átirata Csernoch János hercegprímáshoz a Horthy kormányzó névnapjára kért liturgia tárgyában
Budapest, 1924. szeptember 2. 714
350. Kánya Kálám külügyminiszter-helyettes utasítása Balásy Antal szentszéki követségi titkárnak Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában
Budapest, 1924. szeptember 28. 715
- 350a. Kánya külügyminiszter-helyettes utasításának melléklete: napi jelentések
Budapest, 1924. szeptember 15–19.. 716
351. A prágai nunciatura átirat-fogalmazványa Papp Antal kormányzónak érseki kinevezése tárgyában
Prága, 1924. október 1. 720
352. Papp Antal érsek átirata a prágai nunciaturának érseki kinevezése tárgyában
Ungvár, 1924. október 8. 720
353. Miklósy István hajdúdorogi püspök átirat-fogalmazványa Hanauer István váci püspökhöz a hódmezővásárhelyi görögkatolikus hívek lelkipásztori ellátása tárgyában
Nyíregyháza, 1924. október 8. 721
354. Papp Antal érsek átirata Francesco Marmaggi prágai nunciუსnak lemondatása tárgyában
Ungvár, 1924. október 22. 722
355. Pietro Gasparri államtitkár utasítása Lorenzo Schioppa budapesti nunciუსnak Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában
Róma, 1924. október 22. 723
356. Csernoch János hercegprímás átirat-fogalmazványa Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatásügyi miniszterhez a Horthy kormányzó névnapjára kért liturgia tárgyában
Esztergom, 1924. december 13. 724
357. Scitovszky Tibor külügyminiszter utasítása Bornemissza Gyula szentszéki követnek Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában
Budapest, 1924. december 19. 724
358. Hanauer István váci püspök átirata Miklósy István hajdúdorogi püspökhöz a hódmezővásárhelyi görögkatolikus hívek lelkipásztori ellátása tárgyában

- Vác, 1925. január 9. előtt* 726
359. Illés József professzor jelentése XI. Piusz pápának a munkácsi és az eperjesi egyházmegyék helyzetéről
Róma, 1925. január 10. 728
360. Bornemissza Gyula szentszéki követ jelentése Scitovszky Tibor külügyminiszterhez Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában
Róma, 1925. január 17. 736
361. Kánya Kálmán külügyminiszter-helyettes utasítása Bornemissza Gyula szentszéki követnek Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában
Budapest, 1925. február 1. 737
362. Balásy Antal követségi titkár, ügyvivő jelentés-fogalmazványa Scitovszky Tibor külügyminiszternek Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában
Róma, 1925. február 28. 738
- 362a. Balásy követségi titkár, ügyvivő jelentésének melléklete: a magyar kormány jegyzéke a szentszéki államtitkársághoz Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában
Róma, 1925. február 19. 739
363. A Szentszék válaszjegyzéke a magyar kormány jegyzékére Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában
Róma, 1925. március 31. 741
364. Pietro Gasparri államtitkár utasítása Francesco Marmaggi prágai nunciusnak Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában
Róma, 1925. május 11. 743
- 364a. Pietro Gasparri államtitkár utasítás-fogalmazványának melléklete: Papp Antal munkácsi püspök felterjesztése
Ungvár, 1925. április 30. 744
365. Francesco Marmaggi prágai nuncius jelentése Pietro Gasparri államtitkárnak Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása és Csehszlovákiából való kiutasítása tárgyában
Prága, 1925. május 25. 747
366. Balásy Antal szentszéki követségi titkár magánlevél-fogalmazványa Csiszárík János külügyminisztériumi tanácsosnak Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása és Csehszlovákiából való kiutasítása tárgyában
Róma, 1925. július 14. 752
367. Csiszárík János külügyminisztériumi tanácsos magánlevele Balásy Antal szentszéki követségi titkárnak Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása és Csehszlovákiából való kiutasítása tárgyában
Budapest, 1925. augusztus 10. 753
368. Papp Antal munkácsi püspök felterjesztése Cesare Orsenigo budapesti nunciusnak a Csehszlovákiából való kiutasítása tárgyában
Ungvár, 1925. szeptember 4. 754
- 368a. Papp Antal munkácsi püspök felterjesztésének melléklete: Marmaggi prágai nuncius rendelete
Ungvár, 1925. szeptember 4. 755
369. Balásy Antal szentszéki követségi titkár magánlevél-fogalmazványa Csiszárík János külügyminisztériumi tanácsosnak Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása és Csehszlovákiából való kiutasítása tárgyában

- Róma, 1925. szeptember 7.* 755
370. Cesare Orsenigo budapesti nuncius leirat-fogalmazványa Papp Antal munkácsi püspöknek a püspök Csehszlovákiából való kiutasítása tárgyában
Budapest, 1925. szeptember 7. 756
371. Cesare Orsenigo budapesti nuncius jelentés-fogalmazványa Pietro Gasparri államtitkárnak Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása és Csehszlovákiából való kiutasítása tárgyában
Budapest, 1925. szeptember 7. 757
372. Antonino Arata prágai nunciaturiai ügyvivő számjel-távirata Pietro Gasparri államtitkárnak Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása és Csehszlovákiából való kiutasítása tárgyában
Prága, 1925. szeptember 10. 758
373. Antonino Arata prágai nunciaturiai ügyvivő jelentése Pietro Gasparri államtitkárnak Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása és Csehszlovákiából való kiutasítása tárgyában
Prága, 1925. szeptember 16. 758
374. A Nemzeti Újság tudósításának olasz nyelvű fordítása
Budapest, 1925. szeptember 16. 759
375. Gebé Péter munkácsi püspök feljegyzése Papp Antal érsek kiutasítása tárgyában
Ungvár, 1925. szeptember 16. 760
376. Khuen-Héderváry Sándor külügyminiszter-helyettes utasítása Balásy Antal szentszéki követségi titkárnak Papp Antal érsek kiutasítása tárgyában
Budapest, 1925. szeptember 21. 761
- 376a. A külügyminiszter-helyettes utasításának melléklete: Khuen-Héderváry Sándor külügyminiszter-helyettes átirata Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatásügyi miniszterhez Papp Antal érsek kiutasítása tárgyában
Budapest, 1925. szeptember 21. 762
- 376b. A külügyminiszter-helyettes utasításának melléklete: a Papp Antal érsek kiutasításakor a határállomáson felvett jegyzőkönyvek
Záhony, 1925. szeptember 11. 763
- 376c. A külügyminiszter-helyettes utasításának melléklete: a Papp Antal érsek kiutasítását elrendelő csehszlovák hatósági iratok másolata és magyar fordítása
Ungvár, 1925. szeptember 1. és 11. 767
377. Siegescu József helynök felterjesztése Bethlen István miniszterelnökhöz a Hajdúdorogi Egyházmegyében felállítandó román vikariátus tárgyában
Budapest, 1925. szeptember 21. 769
- 377a. Siegescu helynök felterjesztésének melléklete: Trajan Frentiu nagyváradi görögkatolikus püspök rendelete
Nagyvárad, 1925. július 10. 770
378. Pietro Gasparri államtitkár utasítása Cesare Orsenigo budapesti nunciushoz Papp Antal érsek kiutasítása tárgyában
Róma, 1925. szeptember 22. 771
379. Pietro Gasparri államtitkár számjel-távirata Antonino Arata prágai nunciaturiai ügyvivőnek Papp Antal érsek kiutasítása tárgyában
Róma, 1925. szeptember 23. 771

380. Antonino Arata prágai nunciatúriai ügyvivő távirat-fogalmazványa Gebé Péter munkácsi püspöknek Papp Antal érsek kiutasítása tárgyában
Prága, 1925. szeptember 23. 771
381. Gebé Péter munkácsi püspök távirata Antonino Arata prágai nunciatúriai ügyvivőnek Papp Antal érsek kiutasítása tárgyában
Ungvár, 1925. szeptember 23. 772
382. Antonino Arata prágai nunciatúriai ügyvivő távirat-fogalmazványa Pietro Gasparri államtitkárnak Papp Antal érsek kiutasítása tárgyában
Prága, 1925. szeptember 23. 772
383. Siegescu József helynök felterjesztése Bethlen István miniszterelnökhöz a Hajdúdorogi Egyházmegyében felállítandó román vikariátus tárgyában
Budapest, 1925. október 1. 772
- 383a. Siegescu helynök felterjesztésének melléklete: a Frentiu püspöknek küldendő válasz tervezete
Budapest, 1925. október 1. 774
384. Khuen-Héderváry Sándor külügyminiszter-helyettes utasítása Balásy Antal szentszéki követségi titkárnak a Papp Antal kiutasítása tárgyában
Budapest, 1925. október 10. 775
- 384a. A külügyminiszter-helyettes utasításának melléklete: a magyar kormány tiltakozó jegyzékét benyújtó prágai nagykövet jelentése
Prága, 1925. szeptember 22. 776
385. Gebé Péter munkácsi püspök felterjesztése XI. Piusz pápához egyházmegyéje helyzetéről
Prága, 1925. október 25. 777
386. A Ruszinszkói Magyar Hírlap tudósítása Papp Antal miskolci székfoglalójáról
1925. november 8. 780
387. Miniszterelnökségi pro domo a Hajdúdorogi Egyházmegyében felállítandó román vikariátus tárgyában
Budapest, 1925. november 12. 782
388. Cesare Orsenigo budapesti nuncius jelentés-fogalmazványa Giovanni Tacci bíborosnak, a Keleti Egyház Kongregációja titkárnak a Miskolci Apostoli Kormányzóság konzultorainak kérvénye tárgyában
Budapest, 1925. november 23. 785
- 388a. Orsenigo nuncius jelentésének melléklete: Papp Antal érsek, apostoli kormányzó felterjesztése
Miskolc, 1925. november 19. 786
- 388b. Orsenigo nuncius jelentésének melléklete: A Miskolci Apostoli Kormányzóság konzultorainak kérvénye
Miskolc, 1925. november 19. 787
389. Cesare Orsenigo budapesti nuncius leirat-fogalmazványa Papp Antal érseknek a Miskolci Apostoli Kormányzóság konzultorainak kérvénye tárgyában
Budapest, 1925. november 23. 789
390. Bethlen István miniszterelnök átirat-fogalmazványa Walkó Lajos külügyminiszterhez a Hajdúdorogi Egyházmegyében felállítandó román vikariátus tárgyában
Budapest, 1925. december 27. 789

1. A Pesti Hírlap jelentése Komán Simon hajdúdorogi egyházmegyei tábori lelkész haláláról

Budapest, 1917. január 18.

Pesti Hírlap, 1917. január 18. 12. o.

A tábori lelkész tragédiája

Meyer Lajos hadosztályplébános levelet intézett a hajdúdorogi egyházmegyei kormányához, amelyben a többi közt ezeket írja: „Legmélyebb tisztelettel és őszinte fájdalommal közlöm, hogy főtisztelendő Komán Simon tábori lelkész ur december 15-én lavina által összezúzva az Úrban elhunyt. Mint hadosztályomhoz tartozó tábori lelkészszel a legszorosabb konnekszusban élve, sokszor volt alkalmam kitűnő, jó segítőtársam fáradhatatlan buzgalmát, önfeláldozását jóságos lelkének számtalan megnyilatkozását példaszerű kötelességtudását, mellyel szent hivatásunk munkáját a legnehezebb alpesi terepen, hóban és viharban, veszedelmekkel nem törődve végezte, csodálhatni. Annál fájdalmasabban érint tragikus és szenvedéssel teljes halála. összeégve és összetörve, barakkban érte a lavina s odaszorította az izzó kályhához, egész éjszaka a hó alatt feküdt s mikor kiásták, még teljesen eszméletén volt és csak másfél napi kínlódás után adta vissza nemes lelkét Teremtőjének. December 16-án temették el Pergineben, Dél-tirolban, impozáns részvét mellett. Nyugodjék békében!”

1a. Komán Simon kézdiszentkereszt-i paróchus felirata Miklósy István hajdúdorogi püspökhöz tábori lelkészi szolgálatának engedélyezése tárgyában

Kézdiszentkereszt, 1915. november 25.

GKPL I-1-a. 2087/1915. Tisztázat.

Méltóságos és Főtisztelendő Püspök Úr!

Szeretett Atyám!

Kérdésemre a nagyszebeni tábori főpapi hivatal tábori lelkésszé leendő bevonulásom ügyében azon felvilágosítást adta, hogy az ellen más akadály nem forog fenn csak az, hogy bevonulásomhoz a Főtisztelendő egyházmegyei Főhatóság az engedélyt nem adta meg, mivel itthon nem vagyok nélkülözhető. Távol legyen tőlem még a gondolata is annak, hogy Főhatóságom intézkedéseit bíráljam, mindazonáltal méltóztassék megengedni, hogy jelen soraimmal utoljára alkalmatlankodjam.

Erősen fáj, hogy 6 ½ évi szenvedés után, még annyi örömem sem telik, még annyi alkalom sem adatik nekem, hogy a hazáért szenvedjek, mert nem kényelem és boldogság után áhítozom, hanem egy nemesebb egy felemelőbb szenvedésért.

Egyebekhez, melyeknek elősorolásába most nem bocsátkozom, hozzájárult még azon szomorú körülmény is, a melyről eddig Méltóságodnak nem szóltam,

hogy a háború kezdetétől hazafiatlan aljas dolgokkal gyanúsítottak, melyekre azonban, Isten és emberek előtt mondom, okot nem szolgáltattam és tiszta lelkiismeretem tudatában keresztény béketürelessel elviseltem. Akár milyen ügyemben voltam kénytelen hazulról elutazni, már készen állottak az aljas rágalomokkal, hogy kitudja milyen hazafiatlan manőverben jártam. Főképpen ezért kértem és kérem most is Méltóságodat, adjon nekem alkalmat, hogy ott a harctéren czáfoljam meg ezen tendenciozus híreszteléseket és legalább a háború tartamára szabadítson meg a lelki szenvedések e cimborassó-jától. Méltóztassék akármilyen feltételek mellett egy segédlelkészt helyettesnek kiküldeni a háború tartamára, vagy pedig a lelkészi javadalmat végleg másnak adni. Nem hiszem, hogy én kárhozotva lennék ezt a kálváriát végig szenvedni.

Alázatos kérésemet ismételve, magas válaszáat minden percben várva, fölszentelt kezeit csókolva maradok Méltóságodnak

Kézdiszentkereszt 1915 november 25én

legalázatosabb fia

Komán Simon

gör. kath. lelkész

1b. Komán Simon kézdiszenkeresztői paróchus felirata Miklósy István hajdúdorogi püspökhöz tábori lelkészi szolgálatának engedélyezése tárgyában

Kézdiszentkereszt, 1915. november 25.

GKPL I-1-a. 2087/1915. Tisztázat.

Méltóságos és Főtisztelendő Püspök Úr!

Kegyess Atyám!

Egy szerencsétlen ember utolsó reményiségével bátorkodom ismételtén Méltóságodhoz fordulni, mert máshová hóva fordulnék, és kétségbeesetten kérem, méltóztassék rajtam, szerencsétlen sorsüldözött gyermekén, segíteni. Hat és fél éve, hogy Kézdiszentkereszt és Lemhény lelkészének neveztettem ki és ugyanannyi ideje, hogy a szerencsétlen sors nyomon követ. Szégyellem szegénységemet bevallani, de kénytelen vagyok. Már négy éve annak, hogy mint egy legutolsó béres dolgozom, hogy családom részére a mindennapi kenyeret megszerezze, azonban az időjárás és két egymásután következő évben az árvizek oly annyira tönkretették amúgyis csekély kánonikámat, hogy semmit sem termett, maradtam a fáradsággal és a munkával. Kénytelen vagyok bevallani, hogy a városi életmódhoz szokott nőmmel és családommal keserves pénzen szerzett rozs és árpa lisztből sült kenyéren voltunk kénytelenek tengődni. Oh, hányszor öntöztem könnyeimmel betevő falatomat, hányszor átkoztam meg azt a percet, mikor pap lettem. Kár volt a tizenhat évi tanulásomért, hogy ily keservesen kell vergődnöm.

Drágán beszerzett állataimat olcsón kellett eladnom, hogy kenyérhez jussak és így földem műveletlen maradt. A hívők hálátlansága sokszor annyira ment,

hogy kepe járandóság czimén fizetett terményeik nem csak ember, de állat táplálására sem voltak alkalmasak. Bármennyire restellem kénytelen vagyok bevallani azt is, hogy a szükség reávit arra is, hogy hat és fél évi itt létem alatt 1600 korona adósságot is csináljak. A mellett a Lemhény administrálása igénybe vette Kézdiszentkeresztben szerzett filléreimet, mert a lemhényi jövedelem nem volt elegendő kocsis tartására és a fuvar költségek fedezésére sem.

Ezek daczára nem segélyeket kérek, melyekre érdemessé nem lettem, hanem fiúi hódolattal kérem Méltóságodat méltóztassék megengedni, hogy a harctéren tábori papi munkámmal enyhítsek sorsomon legalább annyit, hogy adósságaimat kifizethessem, mert papi méltósággal nem tartom összeegyeztethetőnek egyik és a másikhoz járni váltóaláírás végett, midőn törlesztem kell. Méltóztassék a torjai lelkész urat megbizni a lelkészeteim vezetésével, ki 1908 évben is 8 hónapig administrálta ezen Egyházközségeket.

Erősen reméllem, hogy Méltóságos Atyám meghallgatja kérésemet, mivel 3245-1914 számú magas leiratában kegyes volt kilátásba helyezni, hogyha ezirányú törekvésem sikerre vezetne, nem gördítene akadályt utjába. A sikert bizton remélem, mert személyesen ismerek olyan lelkészeket, kik a háború kezdete óta ezrekre menő összegeket küldöttek a hozzátartozóiknak.

Bevallottam mindent őszintén, nyugodtan várom Atyám ítéletét.

Fölszentelt kezeit csókolva és atyai áldását esdve maradok Méltóságodnak
Kézdiszentkeresztben 1915 december 12én

legalázatosabb fia

Komán Simon

gör. kath. lelkész

2. Névtelen emlékirat a magyar görögkatolikus liturgia tárgyában

H.n. 1917. január 23.

EPL Cat. D/c. Csernoch 484/1917

A görög katolikusok magyar liturgiája érdekében a m. kir. kormány részéről folytatott tárgyalásokból megállapíthatók a következők:

1. A magyar kormány egy izben sem kívánt a Szentszéktől kifejezetten magyar liturgiát, hanem csak előbb az ószláv, majd az ógörög liturgikus nyelv mellett magyar istentiszteletet óhajtott törvényesen és meghatározott keretekben létesíteni.

2. A római Szentszék ezt a kívánalmat is elutasította, mint olyat, a mely a Szentszék elvi álláspontjával ellentétben van, és még csak tárgyalásokba sem bocsátkozott e kérdésben.

3. Mindezek mellett a Szentszék késznek mutatkozott arra, hogy a magyar liturgia kérdését a fentemlített keretben silentiosusan kezelje és a mennyiben

végleges szabályozást tőle nem kívánna a magyar kormány, a statusquo-t hajlandónak mutatkozott hallgatagon, – de csakis hallgatagon tűrni.

4. A Szentszéknek nincs kifogása az ellen, ha a görög szertartás liturgikus könyvei magyar nyelvre lefordítva magán használatra, a liturgia megértésére, de nem végzésére; egyházhatósági jóváhagyással kiadásra kerülnek.

Az eddigi tárgyalásoknak ennyi gyakorlati eredménye van. Ezek az eredmények mutatják meg az utat, a melyen e téren a jövőben haladni lehet, tehát kell is. A magyar liturgia kérdésében követendő eljárásra vonatkozó javaslatok:

I. A magyar liturgiának ellenségei két táborban vannak. Az egyik táborban azok vannak, akik hivatásuknak tekintik, hogy a Szentszék amaz álláspontját, mely a a liturgiában élő nyelvet perhoreskálja, megvédelmezzék, nemcsak a magyar kormány és a gör kath. klerus, de maga a római kath. magyar episcopatus ellen is, és a mikor az abusus esetét fennforogni vélik, haladéktalanul jelentést tesznek Rómának, a hol az információkat bárhonnán jön is, szívesen veszik és a titkos informálókat soha ki nem szolgáltatják. – A másik táborban vannak a nemzetiségi egyházak, a ruthének és az oláhok érdekkörei, kik a magyar liturgiában nemzetiségük egyeduralmát látják veszélyeztetve és elég ügyesek arra, hogy Rómának a magyar liturgia tényeit úgy jelentsék mint a nemzeti sovinizmusnak az egyházi térre való bevitelét, akkor a mikor őket semmi egyéb nem vezet, mint a legkifejezettebb nemzetiségi sovinizmus.

Ezt a két táborot kell elhallgattatni, – de mivel ez nem lehetséges egyiknél se, – lehetőleg ártalmatlanná tenni.

Ennek módja pedig csak az lehet, ha a magyar kormány a törvényes, a Szentszék által megszabott liturgikus nyelv bevezetése és fenntartása érdekében nemcsak akademikusan nyilatkozik, hanem cselekszik is. Ha tehát a misekönyvet, a rituálet, és a breviariumot, de nem többet, a hajdúdorogi egyházmegye részére, a mint arra magát kötelezte, minél hamarabb, az apostoli Szentszék által kívánt formában és kizárólagos ógörög nyelven kiadatja, – az új egyházmegye papnevelő intézetét megnyithatja, ott a növendékeket az ógörög liturgia ismeretébe bevezetni épügy, mint a hogyan bevezetik a ruthén egyházmegyék növendékeit a ruthén, az oláh egyházmegyék növendékeit az oláh liturgia ismeretébe, – vagyis mindezek által dokumentálja, hogy a kötött paktumot megtartja és megtartásáról gondoskodik, tehát a várható denuntiálás ellenében tényeket lesz képes állítani. – Másrészt azonban feltétlenül gondoskodik arról, hogy az említett három liturgikus könyv egész szövege, továbbá az itt nem említett choralis könyveknek a liturgikus gyakorlatban használt részei, magyar nyelven hiteles szövegben magán használatra, egyházhatósági jóváhagyással okvetlenül, lehetőleg egyidejűleg megjelenjenek.

A magyar kormánynak 1897 óta módjában állott volna, hogy a görög liturgikus könyvek egész sorozatát leforditassa magyarra, és kiadassa. Ennek elmulasztása e téren végtelen sokat ártott, mert a statusquo fejlesztését,

magyar liturgikus gyakorlat létesítését lehetetlenné tette, mert a mostani magyar nyelvű liturgikus gyakorlat csak egyes részleteket tartalmazó kisegítő könyvekből táplálkozott, de egyetlen liturgikus könyv sincs teljes szövegében magyarra fordítva és kiadva.

Az a mód és út, melyet a magyar kormány e tekintetben már évtizedek óta eredménytelenül forciros, a jövőben sem fog sikerre vezetni. A püspökök nem szívesen veszik, ha őket Rómában denuntálják, már maga az is kellemetlen, ha egy püspöknek ilyen vádak ellen védekeznie kell. Ez volt az oka, hogy a püspökök vezetése alatt alakult sok bizottság eddigelé e téren semmit sem produkált. A magyar kormánynak legtanácsosabb lenne az e téren már ismert egyházi írók közül megbizni valakit, hogy vegye munkába a jelzett könyveket, gondoskodjék munkatársáról, tegye az általa előterjesztendő szöveget felülbírálások, szakvélemények kikérése és meghallgatása útján lehetőleg tökéletessé, s szerezzze meg magán használatra a szükséges egyházhatósági jóváhagyást és adja át azt mielőbb a közhasználatnak.

Ha a kormány azt az összeget, a melyet néhai Vályi János eperjesi püspök kezeihez liturgikus könyvek kiadására kiutalt, és a mely most külön letét gyanánt van kezelve, erre a célra rászánja, nagy eredményeket fog vele biztosítani.

Hogy ezeknek a fordításoknak ügye egy kézben maradjon annak az analog esetnek felmerülése indokolja, a melyet a Szent István Társulat a Szentírás magyar szövegének revideálása terén volt kénytelen elfogadni. Azt tervezték, hogy a munkát megosztják több egyén között. A tapasztalat arra vezetett, hogy a munka egységes nyelvvezete csak úgy biztosítható, ha azt író fogja készíteni. Ugyanez az eset áll a görög liturgia magyar szövegére is.

Ily módon lehetne lehetőleg feltűnés nélkül a statusquot fejleszteni, a liturgikus gyakorlatot mélyíteni, a ruthén és oláh chorális könyveket feleslegessé tenni és aztán kiküszöbölni.

Ma hogy áll a helyzet? A hajúdorogi egyházmegye papjai orosz és oláh misekönyveket használnak, a breviáriumot orosz és oláh nyelven végzik, és a ritkábban előforduló, tehát magyar nyelven el nem készített officiumokat vagy egészen elhagyják, vagy orosz, illetőleg oláh nyelven végzik. Ha ez az állapot soká tart usussá válhat, és oda vezethet, hogy az új egyházmegyében, melyet a magyar nemzeti eszme céljaira alapított a magyar állam, létjogosultságot nyer az orosz és oláh liturgikus nyelv, – tehát ezzel kapcsolatot is a ruthén és az oláh egyházi szervezetekkel, holott a cél az volt, hogy ennek az egyházmegyének területéről teljesen kiszoruljon egy a szláv, mint az oláh nyelv és kultúra.

Már ebből a tekintetből is tanácsos lenne nemcsak Róma iránti deferentiából, az ógörög nyelv bevezetése, mert az ógörög nyelv irodalma ezt a területet a ruthén és az oláh kulturától, a ruthén és oláh egyházi szervezetektől addig is, míg a teljes magyar liturgia a statusquo fejlesztése és mélyítése útján bekövetkezhetik.

Az új egyházmegyének vannak erős oláh nyelvű plebániái is. Valószínűleg Róma is be fogja látni, hogy ezeknél az oláh nyelvnek a liturgiában jelentékeny

érvényesülést kell engedni. Itten az ógörög nyelvet lehet a pap magán imáira és egynehány fennhangon mondandó mondatra korlátozni. Ezzel valószínűleg kibékülnének az oláh nemzetiségi körök is. De akkor ugyanilyen mértéket kellene lefoglalni a magyar nyelv számára is az ógörög mellett.

Igy lehetne az oláhoknak az új egyházmegyében való jelenlétét és az ő kiküldetésüket a magyar nyelv által elfoglalt és elfoglalandó területek biztosítására kamatoztatni, mert a hajdúdorogi egyházmegye területén van a kikötött három év elteltével lingua vulgaris nemcsak a magyar nyelv, de az oláh nyelv is.

Ezekben foglalhatók össze azok az irányelvek és teendők, a melyeket az 1868-tól mostanig a magyar liturgia ügyében kifejtett kormánytevékenység eddigi eredményeiből megállapíthatók.

II. Ha azonban a magyar kir. kormány erélyesebb fellépéstől várna eredményt, és kész volna az apostoli Szentszékkel szemben nemcsak a statusquo megvédésére, de az ügy végleges megoldása reményével újabb tárgyalásokba is bocsátkozni, ebben az esetben a következő eljárás látszik célra vezetőnek.

Mindenek előtt lépjen összeköttetésbe a magyar kormány a konstantinápolyi görög keleti patriarkatussal. és onnan mint a gör. keleti egyház legfőbb hatóságától eszközöljön ki elvi deklarációt aziránt, hogy a gör. keleti egyház fegyelme, sajátossága, fejlődése meg is engedi, meg is követeli, miszerint annak liturgiája a hivek nemzeti nyelvén végeztessék, tehát a görög keleti magyar anyanyelvű hiveknek is nemcsak lehetséges, de szükséges is a teljes magyar liturgia. Az 1910 évi népszámlálás eredményei ezt a kérelmet elegendőképpen indokolnák, és alapot szolgáltatnának így egy autokephal, közvetlenül csak a konstantinápolyi gör. keleti patriarkának alárendelt görög keleti magyar püspökség alapítására.

A görög keleti és görög katolikus egyház liturgikus könyvei némi provinciálismust leszámítva, szóról, szóra betűről-betűre ugyanazon szöveget adják. A görög keleti magyar püspökség létesítése ennél fogva megadná a lehetőségét annak is, hogy a görög szertartású liturgikus könyvek nemcsak magán használatra, hanem liturgikus használatra is megjelenjenek magyar nyelven.

Szükséges lenne tehát mindenek előtt, hogy a magyar kir. kormány határozza el és fogadjon el egy görög keleti magyar püspökség alapítását. Mert a világáboru mindent felülmúló és absorbeáló depressioja volna arra a legalkalmasabb, hogy egy ily lépés ellenségei befejezett tények elé állíttassanak és az ellenséges ágitáció lehetőségétől is elejtessenek.

Egyidejűleg kellene az apostoli Szentszékhez is fordulni a teljes minden fenntartás nélküli magyar liturgia kérelmezésével.

E kérelem előterjesztésénél ki kellene fejteni, hogy a magyar kormány, midőn a hajdúdorogi egyházmegye részére liturgikus nyelvű az ógörög nyelvet kérte, a legteljesebb jóhiszeműséggel járt el, mert valóban remélte, hogy e

rendszabállyal a görög kath. magyarság nemzeti védelme elérhetővé válik. Ámde a mostani háború tanulságai, midőn szerbek, oroszok, oláhok a magyar állam, megsemmisítésére törtek, kötelességévé teszi a magyar kormánynak, hogy a görög kath. magyarság részére is megszerezze azokat a jogokat a melyekben egyházi életükben részesülnek a haza határai között a görög kath. rutének és a görög kath. oláhok.

A rutén és az oláh liturgikus nyelv, a ruthéneket és az oláhokat nemzetiségi szempontból úgy körülbástyázta, hogy társadalmi, családi, vallási tekintetek, kötelékek és érzelmek, mind az ő ruthén vagy oláh nemzetiségüknek oltalmazására szolgálnak. Ezzel ellentétben a görög katolikus magyarság nemzeti nyelve el van tiltva az oltártól akkor, mikor a nemzetiségek nyelve a vallásos kegyelettől megszentelve az oltáron van megtisztelve. A magyar kormány az egyenlő elbánás gyakorlati alkalmazását kénytelen megkivánni a görög katolikus magyarság számára is. A mai viszonyok mellett az egyenlő elbánás elve csak úgy volna megvalósítható, ha a Szentszék, a mint kötelezővé tette a görög katolikus magyarok számára az ógörög liturgikus nyelvet, kötelezővé tenni azt a görög katolikus ruthének és oláhok számára is, ha megkövetelné, hogy nemzeti nyelvük mellett liturgiájában az egész vonalon állítsák vissza ősi jogaiba az ógörög nyelvet. A magyar kir. kormány tudja, hogy egy ilyen intézkedés szerzett jogokat sértene, – nem is kéri tehát annak megtételét, de másrészt ragaszkodnia kell ahhoz, hogy az egyenlő elbánás jogán a nemzetiségek nemzeti liturgiája mellett a görög kath. magyarság számára is biztosíttassék a teljes magyar liturgia.

A magyar kir. kormánynak keserű tapasztalatai vannak e háborút megelőzőleg és annak tartama alatt is, mit vitt véghez a hazai görög kath. ruthének között a moszkovita izgatás, és a görög kath. oláhok között a dakoromán szellemű romániai eredetű izgatás. Ezeknek az izgatásoknak első fegyvere a ruthén, illetőleg az oláh liturgikus nyelv volt. Ezzel szemben nem ok nélkül mutathattak rá az illetők a magyar nyelv és kultúra az egyházi téren mutatkozó informális helyzetére, melytől őket nemcsak nemzeti, hanem vallási tekintetek is elválasztják. Midőn a Szentszék a ruthén és az oláh liturgikus nyelvet védelmezi és még született magyarokra is ráerőszakolja, a magyar liturgiát pedig ellenzi, ennek a magyar nemzeti szempontból felette veszedelmes izgatásnak nyujt segítséget és szolgálati fegyvert.

A magyar állam soha erőszakkal nem magyarosított, de azt sem türheti el tovább, hogy vallásos tekintetek örve alatt a hazai nemzetiségek erőszakkal visszatartsák görög szertartású hiveiket a magyar nemzettestbe való beolvadástól. A ruthén és az oláh liturgikus nyelv czimén, megkivánják a nemzetiségek, hogy minden gör. kath. ember ruthénnek vagy oláhnak tartsa magát, a ruthén vagy oláh nyelvet és kulturát ápolja, ismerje, szeresse és a ki közöttük a magyar nyelvnek és kulturának ad elsőséget azt renegátnak, hitehagyottnak deklarálják és vele szemben a terror minden kigondolható eszközét igénybe veszik.

Nem elégedhetik meg a magyar kormány a hajdúdorogi egyházmegyében a ruthén és az oláh liturgikus nyelv megszüntetésével, mert hisz az új egyházmegye a gör. kath. magyarságnak csak egy részét vette ki a nemzetiségi egyházmegyék keretéből, és a magyar anyanyelvű híveknek még majdnem 40% – számszerint 120.749 a nemzetiségi, a ruthén és az oláh egyházmegyék kötelékében maradt. Pedig a magyar állam a magyar nemzet e fiait sem áldozhatja fel és nem szolgáltatathatja ki a nemzetiségi terrorizmusnak, hanem kötelessége, hogy ezeket is megmentse magának, ami csak a részükre is biztosítandó magyar liturgia útján érhető el.

Tapasztalta a magyar kir. kormány, hogy a kuria legutóbb hivatalos döntvényeiben ruthén ritusról és rumén ritusról is szól. A magyar országos törvények a hazai kath. egyházban csak a latin ritust, görög ritust és örmény ritust ismernek, de törvényeink sem ruthén szertartásról, sem rumén szertartásról nem tudnak. Elismerik törvényeink a ruthén liturgikus nyelvet, a rumén liturgikus nyelvet, de a görög szertartás követői között való megkülönböztetés alapjául egyedül az anyanyelvet tekinthetjük. A ruthén liturgikus nyelvű görög ritushoz tartozhatnak tehát a ruthén anyanyelvű görög katolikusok, – a rumén liturgikus nyelvű görög szertartáshoz tartozhatnak az oláh anyanyelvű görög katolikusok, – de a magyar anyanyelvű görög katolikus híveket akár ruthén, akár rumén liturgikus nyelv isteni tisztelet és egyházi szervezet kötelékébe soroztatni többé nem engedhetjük, és ép azért kell részükre az egész vonalon egyenlő elbánás jogán a teljes magyar liturgiát megkívánunk.

Azzal szemben, hogy a kath. egyház a vulgáris nyelv használatát a liturgiában meg nem engedi elvi és általánosan kötelező szempontokból, tisztelettel megjegyezzük, hogy ettől a princípialis elvtől a Római Szentszék már nem egyízben eltekinett. A görög szertartásban liturgikus nyelvül a kilencedik században elismerte az ószláv nyelvet, – a 17-ik században az oláh nyelvet, – legutóbb a 18-ik században a graeco-melchitáknál az arab nyelvet, mindenkor az ógörög nyelv örököse gyanánt. ha ehhez hozzávesszük, hogy ugyancsak a 19-ik század vége felé a kath. horvátok részére is a latin ritusban, ami azelőtt teljesen kizártnak tartatott, a horvát nyelvet tette liturgikus nyelvvé, valóban indokolva láthatjuk a magyar kormány reményét, hogy ennyi praecedens után, de legkivált a graeco-melchitáknak adott arab liturgia után a gör. kath. magyarság liturgiáját is biztosra veheti és bizalommal kérelmezi.

Tisztelettel bejelentjük, hogy az egyenlő elbánás gyakorlati alkalmazását a magyar kormány nemcsak a gör. kath. magyarság számára kérelmezi, de kívánja azt a gör. keleti magyarság részére is, kiknek számára a gör. keleti rumén s a gör. keleti szerb liturgia és egyházi szervezettel szemben egy külön autokephal gör. keleti püspökség alapítását és abban a teljes magyar liturgia behozatalát már munkába vettük és a megoldáshoz is közel juttattuk.

A magyar kormányt a magyar liturgia kérelmezésében nem vezet semmi olyan tendentia, a mi katholicizmusnak ártani kívánna. Ellenkezőleg módját keressük annak, hogy a surlódási pontok kiküszöbölésével a quod uni justum

alteri aequum elvének alkalmazásával, a gör. kath. magyarság sérelmes egyházi helyzetének megjavításával a magyar kormány a gör. kath. magyarok magyar liturgiájának szentesítését kieszközölvén, megnyerje a magyarság részére a Szentszéktől azt a mit a hazai nemzetiségeknek már rég megadott, és aztán annál bensőbbben és őszintébben kellene az apostoli Szentséket magasztos hivatásában támogatni és a népek javára irányuló munkásságában segítségére sietni.

Ezeknek az irányelveknek hangoztatásával és kifejezésével kellene az Apostoli Szentszékhez fordulni, ha a kormány megnyeri erre Ő Felsege az apostoli király részéről nemcsak a tárgyalásokat vezetni az engedélyt, de ha Ő felsége kegyes lenne közvetlen saját kezü levéllel is ebben az irányban Ő Szentségéhez a pápához fordulni.

Az irat külzetén Csernoch hercegprímás kézírásával:

Gonosz terv, a mely csak valamely zavart görög agyvelőből pattanhatott ki.

3. Melles Emil budapesti görögkatolikus paróchus felirata Miklósy István hajdúdorogi püspökhöz a budapesti román görögkatolikusok egyházi beosztása tárgyában

Budapest, 1917. február 8.

GKPL VI-1. 3694/1917. Tisztázat.

Budapesti Görög Szert. Kath. Lelkészi Hivatal
VII. Rottenbiller-utca 5/B.
66/1917

Méltóságos és Főtisztelendő Megyés Püspök Úr!

A budapest-országuti róm. kath. plébánia hivatal e hó 6-káról kelt 100 számú megkeresését eredetiben bemutatván, alázattal kérem Méltóságodat, kegyeskedjék a fenn forgó ügyre vonatkozólag engem kellő utasítással ellátni:

Bardossy Ferenc őrnagyhadbíró budapesti (II. Pálfi-u. 1) kinek gyermekeiről szó van, született 1879 ben Marosvásárhelyen. Természetesen keresztlevele oláh nyelven van kiállítva, mert az előző időkben ott az anyakönyveket oláhúl vezették. Az említett őrnagyhadbíró urat, ki a honvédségnél szolgál, miután születésének és lakásának helye a hajdudorogi egyházmegyéhez tartozik hívemnek tekintem, és így gyermekeinek hitoktatását a magunk számára követeltem.

Alázatos nézetem szerint ugyanis a hajdudorogi egyházmegy alapításával, ennek az egyházmegyének területén valamint a ruthén úgy a rumén liturgikus nyelv is elvesztette a minőségét, és e területen minden gör. szertartású kath. hívő az ógörög liturgikus nyelv jogi minősítése alá kerül ipso facto, míg a ruthén vagy a rumén nyelv a területén épp úgy lingua vulgaris, mint a magyarnyelv.

Ennek az elvnek keresztültörése veszedelmes praecedensül szolgálhat az egész egyházmegye területét illetőleg is, mert nem lehet közömbös, ha per analogiam ezután majd az ide csatolt többi helyen is emlegetni és feszegetni kezdik az oláh liturgikus nyelv jogait, és az oláh rítus jogi különállóságát.

Az ily veszedelmes praecedensek megakadályozása az egyházmegye jövőjére nézve nagyon fontos, és az egyházmegye érdekeit mélyen sértené, ha az esztergomi érseki főhatóság az ily eseteket, Méltóságod minden ingeretiája nélkül, a most jelentett irányban intézné el.

A budapesti országuti róm. kath. plébániát fentebb tisztelettel bemutatott átiratára válaszolva értesítettem, hogy az ügyet Méltóságod elé terjesztettem és várom utasítását, addig a kérdést a magam részéről végleg elintézettnek nem tekinthetem.

Felszentelt gyűrűjének csókolása mellett, kiváló mély tisztelettel vagyok, Budapesten, 1917. febr. 8.

Méltóságod alázatos szolgálja Melles Emil apátplébános

4. Miklós István hajdúdorogi püspök felirata Csernoch János hercegprímáshoz a budapesti román görögkatolikusok egyházi beosztása tárgyában

Budapest, 1917. február 15.

GKPL VI-1. 3694/1917. Fogalmazvány.

730. sz.

Főmagasságu és Főtisztelendő Bibornok,
Hercegprímás, Érsek Ur!

Melles Emil budapesti apát-parochusom visszakérőleg idecsatolt beadványában¹ utasításért folyamodik hozzám Bárdossy Ferenc hadbíró-örnagyi, budapesti lakos gyermekeinek hitoktatása ügyében.

Mínthogy a fölvetett kérdésben Eminentiad kormányja, a budapest-országuti plébános állítása szerint, oly értelmű rendeletet adott ki, mely szerint a Bárdossy-gyermekek hitoktatásra a latin szertartású hitoktató óráira tartoznak eljárni, mély tisztelettel kérem Eminentiadat, hogy e vitás kérdést újabb megfontolás tárgyává tenni, érintett határozatát feloldani s kimondani méltóztassék, mikép a fentebb nevezett hadbíró-örnagyi gyermekei szertartásuk révén az illetékes görög szertartású hitoktató növendékei közé sorozandók.

Bárdossy Ferenc gör. kath. szertartású apától Marosvásárhelyen született s most Budapesten lakik.

Egy újabb keletű, szerencsésnek semmikép sem mondható terminológia alapján „román szertartásunak” mondja magát.

1 Lásd: 3. számú dokumentum.

Ha megengednők, hogy van rumén szertartás, a mint hogy nincsen s csak rumén misenyelvű gör. szert. katolikusokat ismerünk, Bárdossy Ferenc, aki csupán „ratione – quibus” vallhatja magát olyan szertartásnak, elszakadt az ugynevezett rumán szertartásu hivektől: a marosvásárhelyi gör. kath. hitközség az ógörög misenyelvű hajdudorogi egyházmegyéhez kebelezetett.

Eminentiad éleslátását el nem kerülhetik azok a mellékérdeke, melyek rituskérdésekben a Budapesten tartózkodó, eredetileg ruménnyelvű görög katolikusok állásfoglalását elvértve irányítják.

Egyesek az egyházi adózást kívánják kikerülni, míg mások oláh nemzetiségüket vélik biztosabban megőrizhetni, ha a kifejezetten „magyar görög katolikus” hivekkel közösségbe nem lépnek.

Am – teljesen eltekintve az adózás kérdésétől – igen fontos nemzeti érdekünk úgy követeli, hogy törvényes hatalmunkkal gátat vessünk mindama törekvéseknek, melyek a mondvacsinált rumén rítus mentsvárába rejtőzve hazánk metropolisában nemzeti előhaladásunk utjait keresztezik.

A tárgyalás alatt álló kérdés – túl a Bárdossy- eset keretein – egyrésztől budapesti plébánosaink cselekvésszabadsága, másrésztől kormányzatunk harmoniája szempontjából megoldást kíván.

A megoldás helyes módjának kulcsául a szóbanforgó hivek származás szerinti osztályozása kínálkozik.

Kérem ennél fogva Eminentiad kegyes hozzájárulását a ritusbeli hovátartozás következő szabályozásához:

1. Mindazon gör. kath. hivek, akik a hajdudorogi egyházmegyébe kebelezett jelenleg még rumén misenyelvű lelkészetekből származnak, mint budapesti állandó vagy ideiglenes tartózkodásu lakosok, a hajdudorogi püspökség s ennek révén budapesti gör. kath. plébános joghatósága alá tartoznak.

2. Tekintet nélkül szüleik származási helyére mindazon gör. kath. gyermekek, akik a hajdudorogi egyházmegyének 1912. évi jun. hó 8-ikán történt alapítása után Budapesten születtek, itt lakásuk ideje alatt a budapesti gör. kath. lelkészet hivei közé soroztatnak.

Amennyiben Eminentiad, tekintettel a S. Congr. de Prop. Fide 1907. évi okt. 7-ikén kelt 23.109. számu decisiojára,² a tárgyalás alatt álló kérdés eldöntését a római Szentszék illetékessége alá tartozónak tekintené: oda terjed további tiszteletteljes kérésem, hogy érveim figyelembevételével a kívánt döntést a Szentséges Atyától kieszközölni méltóztassék.

Fogadja Eminentiad mély tiszteletem legőszintébb kifejezését, mellyel vagyok Nyiregyházán, 1917. febr. 15-én.

alázatos szolgálja és suffraganeusa
hajdudorogi püspök

2 Lásd: Források 4/2. kötet, 13. számú dokumentum.

5. Jankovich Béla vallás- és közoktatási miniszter átirata Miklósy István hajdudorogi püspöknek Boér Artúr nagykászoni paróchus kanonoki kinevezése tárgyában

Budapest, 1917. május 1.

GKPL VI-1. ikt.sz.n. Tisztázat.

Budapesten, 1917. május hó 1.

Méltóságos és főtisztelendő Miklósy István urnak,
hajdudorogi püspök, Nyiregyháza.
Bizalmas.

Méltóságos Püspök Ur!

Boér Arthur nagykászoni görög katolikus esperes lelkésznek tiszteletbeli kanonokká leendő legkegyelmesebb kineveztetése ügyében szóbelileg történt legutóbbi érdeklődése kapcsán értesitem Méltóságodat, hogy a nevezetről beszerzett információim alapján úgy vélem, hogy a javaslatba hozott kitüntetés egyideig függőben volna tartandó, amíg ugyanis a multban köztudomás szerint elfoglalt álláspontjával és magatartásával szemben az állameszméhez tartós ragaszkodásának őszinte és határozott tanujeleit nem adta.³

Tekintettel erre Méltóságod vonatkozó előterjesztését csatoltan oly felkéréssel küldöm meg, hogy a Boér Arthurral együtt javaslatba hozott Gönczy és Ujhelyi esperes-lelkészek kitüntetésére vonatkozó külön előterjesztését hozzám beküldeni méltóztassék.

Őszinte tisztelettel vagyok kész hive: Jankovich
Csat. l mell.

6. A Görög Katolikus Magyarok Országos Bizottságának emlékirata a Hajdudorogi Egyházmegyén kívül maradt görög katolikus magyarok egyházi beosztása tárgyában

Budapest, 1917. június 8.

GKPL VI-1. 3694/1917. Nyomtatvány.

**A Görög Katolikus Magyarok Országos Bizottságának
Emlékirata**

A Hajdudorogi Egyházmegyén kívül maradt görög katolikus magyarok egyházi beosztása tárgyában.

A hajdudorogi egyházmegye revíziójának gondolata annak idején olyan külügyi viszonyok nyomása alatt keletkezett, amelyek, bátran remélhetjük, a háború után többé jelentkezni nem fognak. Magyar szempontból talán

3 Lásd: Források 4/3. kötet, 117. számú dokumentum.

nem is az új egyházmegye revíziójára, hanem arra volna szükség, hogy a megkezdett munka hasonló szellemű folytatást nyerjen. Minthogy azonban jelen emlékiratunknak csupán az a célja hogy a fennálló keretek között keresse a hajdudorogi egyházmegyéhez nem tartozó görög katolikus magyarok sérelmes helyzetének javítását, egy nagyobb szabású nemzeti egyházpolitika vázolásába e helyen bele nem bocsátkozhatunk.

Tisza István gróf miniszterelnök a képviselőház 1913. évi december 5-iki ülésében a hajdudorogi egyházmegye revíziójának ügyében a viszonzosság álláspontjára helyezkedve, a következő kijelentést tette: „Miótan a nemzetiségi egyházmegyékben igen-igen sok ezer magyar ajkú hívő van, közös akarattal gondoskodnunk kell arról, hogy ezeknek a görög katolikus magyaroknak a magyarsága biztosíttassék.”⁴

Annak a célnak munkálása során, amelyet a m. kir. kormány e kijelentése kijelölt, számolni kell azzal az egyházzjogi helyzettel, amely a katolikus egyház mai tételes törvényei szerint a hajdudorogi egyházmegyén kívül és a nemzetiségi egyházmegyék területén maradt gör. kath. magyar hívekre nézve fennáll.

E tanulmány feladat, hogy a most említett egyházzjogi helyzetet megvilágítsa, és aztán annak gyakorlati életben előálló következményeit és követelményeit kifejtse.

Régebben, egészen a legújabb időkig az volt az általános jogi felfogás és ennek megfelelt a gyakorlati élet is, hogy a gör. katolikusok, tekintet nélkül a liturgia nyelvére, mindnyájan, nemcsak egy vallásúak, hanem egy szertartásúak is. Az 1868. évi XXXIX. t.-c., mely a gyulafejevárvár-fogarasi érsekséget törvénybe iktatta, ezt az intézményt minden nemzetiségi jelző nélkül pusztán csak görög katolikusnak minősítette, – tehát a más liturgikus nyelvű egyházi szervezetekkel szemben megkülönböztetni nem kívánta, szükségesnem nem ítélte. E jogi felfogásnak megfelelően a gör. kath. ószláv liturgikus nyelvű egyházmegyék területén megtelepült minden gör. kath. az ottani gör. kath. egyházi szervezetek és plébánia lelki joghatósága alá került, – viszont a román érseki tartomány területén állandó lakóhellyel bíró minden gör. kath. ipso facto a román egyházi hatóságoknak volt alárendelve.

Ezt a viszonylatot legutóbb az *Orientalium dignitas Ecclesiarum* kezdetű enciklikában körvonalazta az apostoli Szentszék, mely a II. pontban ezeket mondja: „Ubi desit proprii ritus sacerdos, cui Patriarcha Orientalis mandet spiritualem suorum administrationem, ibi eorum curam suscipiat parochus alieni ritus, qui eadem ipsi species, azymum vel fermentatum ad consecrandam adhibeat; – anteferatur, qui eas adhibeat ritu orientali.” Magyarul: Ahol nincsen saját szertartású áldozópap, kire a keleti pátriarka híveinek lelki ellátását bízhatná, ottan azok lelki gondozását vegye át olyan más szertartású

4 Lásd: Források 4/3. kötet, 300. számú dokumentum.

plébános, aki az Oltáriszentséghez ugyanazokat az anyagokat – kovásztalan vagy kovászos kenyeret – használja; – előbbre helyezendő az, ki azokat keleti szertartás szerint használja.

A legújabban azonban a római szentszék már nemcsak görög szertartást ismer, de román szertartást és ruthén szertartást is megkülönböztet, nyilván azzal a szándékkal, hogy a katolikus ruthének és románok nemzetiségének ugyanazt az egyházi védelmet biztosítsa, melyet a skizmatikusok (szerbek és románok) az ő nemzeti egyházaikban találnak. Egyúttal azonban módosult az az elvi álláspont is, melyet a római Szentszék a rítusok egymásközi viszonylata tekintetében követ. Ezt a változtatást a Hitterjesztés sz. Kongregációjának 1890 május 12-én kelt egyik dekrétuma alapján pater Arndt Ágoston jézustársasági atya, „De rituum relatione juridica ad invicem” című, Rómában 1895-ben megjelent munkájában ismerteti, a következő szöveggel: *Patriarchatus Orientales, Rutheni Galiciae et Hungariae, Armeni Galiciae et Orientis, necnon Rumeni Hungariae, peculiaribus subsunt Episcopis. Ast maxima est generalis hujus Sacrae Congregationis, (ita S. c. de Propag. 12. Maji 1890 ad Archiep. Paris) quod patriarchae ritus orientalis exercere nequeant propriam jurisdictionem extra eorumdem patriarchatus, et consequenter, quod sacerdotes et fideles cujuslibet ritus orientalis, domicilium habentes extra respectivos patriarchatus, sive etiam intra limites eorum, sed non habentes parochos proprii ritus, subjiciuntur Ordinario latino loci, in quo morantur, praecipue in dioecibus latinis.* Magyarul: A keleti pátriárkátusok, a galíciai és a magyarországi ruthének, a galícia és a Keleten élő örmények, nemkülönbönben a magyarországi románok, különálló püspököknek vannak alárendelve. Ámde e sz. Kongregáció általános alapelve (így szól a Hitterjesztés sz. Kongregációja 1890 máj. 12-én a párisi érsekhez intézett dekrétuma), hogy a keleti pátriárkák saját joghatóságukat az ő pátriárkátusuk területén kívül nem gyakorolhatják, – és következésképen – hogy bármely keleti szertartás áldozópapjai és hívei, kiknek állandó lakóhelyük a vonatkozó pátriárkátus területén kívül van, – vagy ha annak határain belül is van, de ott saját szertartású plébániájuk nincsen, – tartózkodási helyük latin szertartású püspöki főhatóságának vannak alárendelve, kiváltképpen a latin egyházmegegyekben.

Nem lehet félreismerni e két újítás között bizonyos okozati összefüggést, nevezetesen pedig azt, hogy az utóbbi változtatás útján a római Szentszék a keleti egyházak más szertartású, (tehát más nemzetiségű) híveinek módot akart nyújtani arra, hogy lelki szükségük és nemzetiségük védelmére a latin szertartású egyház joghatósága alatt kereshessenek és találhassanak oltalmat. Ezt a szándékot félremagyarázhatatlanul igazolja a római Szentszéknek az az intézkedése, melylyel az említett két új egyházzogi alapelve, éppen az érintett okozati összefüggésben, Magyarország területén alkalmazta akkor, mikor a Budapesten 1905-ben alapított gör. kath. plébánia joghatósága alól kivette a románokat azon a címen, hogy a kérdéses budapesti gör. kath. plébánia ruthén szertartású, a panasztevők pedig román szertartásúak és visszarendelte

őket a latin szertartású plébániák kötelékébe. Mint új jogi alapelvet bevezető okmányt egész terjedelmében ide iktatjuk az idézett dekrétumot latin, majd magyar nyelven.

Sacra Congregatio de Propaganda Fide, die 7. Oct. 1907. ad Archiepiscopum Strigoniensem. Nro. 23. 109.

Litteris diei 20. Julii vertentis anni Eminentia Tua exponebat dissensiones exoriri inter catholicos ruthenos et rumenos Budapestini commorantes, eo, quod parochus ruthenus Ecclesiae recenter ibidem erectae pro fidelibus graeci ritus, jurisdictionem sibi vindicare praesumit in catholici rumeni nolunt eidem subjacere, eo quod, praeter alias causas, in Ecclesia parochiali graeci ritus S. Liturgia lingua slavica celebratur. Quapropter „ut litibus finis imponatur et relatio rumenorum ad parochiam graeci ritus Budapestensem ordinetur” haec duo dubia Eminentia Tua enucleanda proponebat:

1. „An jurisdictioni parochiae graeci ritus Budapestini erectae subjiciantur etiam catholici rumeni ibidem commorantes.”

2. „An concedi possit catholicis rumeni ritus, ut existente parochia graeci ritus, more latinorum sacramentis utantur, et cathecheses a latinis sacerdotibus traditas frequentent.”

Ratio dubitandi in hoc sita est, quod „nempe in decreto erectionis parochiae nulla distinctio fiat inter ruthenos et rumenos, sed sermo fit generatim de fidelibus catholicis graeci ritus”.

Attamen Eminentia Tua animadvertit erectionem parochiae postulatae fuisse a catholicis rutheni ritus; et revera ex actis hujus Sacrae Congregationis constat, tunc temporis agitatae fuisse quaestionem „de erigenda parochia pro fidelibus ruthenis”, et dubium propositum, utrum fideles rutheni Budapestinenses pertinerent ad jurisdictionem Ordinarii Strigoniensis, an potius Ordinarii rutheni Munkácsensis. Cum itaque de fidelibus ruthenis sermo fuerit in hoc sensu profecto intelligenda sunt verba, quae leguntur in literis Secretariae Status, quibus Eminentiae Tuae tribuebatur jurisdictio super fideles catholicos graeci ritus Budapestini commorantes. Hinc fideles rumeni, utpote alterius ritus, non subjiciuntur jurisdictioni parochi rutheni Ecclesiae Graecae Budapestinensis.

Pater itaque ex hoc etiam responsio ad secundum dubium, quod nimirum nisi adsit alius presbyter rumenus ab Eminentia Tua deputatus ad parochialia pro rumenis, tenentur catholici hujus ritus sacramenta recipere in ritu latino, in Ecclesiis latinorum, ac cathecheses traditas a latinis parochis, in quorum districtu habitant, frequentare.

„A Hitterjesztés sz. Kongregációja az esztergomi érsekhez 1907 okt. 7.-én 23.109. szám.

Folyó évi július 20-án kelt levelében Főmagasságod előadta, hogy budapesten lakó katolikus ruthének és románok között egyenetlenkedések keletkeztek, mert az ottan legújabbán a görög szertartású hívek részére alapított templom ruthén plébánosa a katolikus románok felett lelki

joghatóságot akar gyakorolni, – és ezzel ellentétben, a katolikus románok nem akarnak az ő alárendeltjei lenni, mert, más okokon felül, a görög szertartású plébániatemplomban a sz. liturgia ószláv nyelven végeztetik. Azért, hogy a vizsályoknak vége vessék és a románoknak a budapesti görög szertartású plébánia irányában való viszonya rendeztessék, Főmagasságod a következő két kérdést terjesztette elő megoldás végett:

1. Vajjon a Budapesten alapított görög szertartású plébánia lelki joghatóságának alá vannak-e vetve az ugyanott lakó katolikus románok?

2. Vajjon a román szertartású katolikusoknak megengedhető-e, hogy görög szertartású plébánia létében, a latinok szokása szerint részesüljenek a szentségekben és a latin áldozópapok által tartott hitoktatást látogassák?

A felmerült kétség indoka abban van, hogy ugyanis a plébánia alapítási okmányában a ruthének és románok között nincs megkülönböztetés téve, hanem általánosságban csak a görög szertartású katolikus hívekről van szó.

De mégis Főmagasságod megemlíti, hogy e plébánia alapítását egyedül a ruthén szertartású katolikusok kívánták. És tényleg e Sz. Kongregáció irattárából megállapítottuk, hogy annak idején a ruthén hívek részére alapítandó plébánia ügye volt tárgyalás alatt és az a kérdés volt előterjesztve: vajjon a budapesti ruthén hívek az esztergomi érseki főhatóság joghatósága alá tartoznak-e? és nem-e inkább a munkácsi ruthén püspöki főhatóság alá? Miután tehát a ruthén hívekről van szó, következésképpen, ebben az értelemben kell venni azokat a szavakat, melyek az államtitkárság levelében olvashatók és amelyek Főmagasságodnak ítélték a Budapesten lakó görög szertartású katolikus hívek felett a joghatóságot. Ennélfogva a román hívek, mint más szertartásúak, nincsenek alávetve a budapesti görög templom ruthén plébánosa joghatóságának.

Ebből világosan következik a második kérdésre is a felelet, hogy ugyanis, ha csak nincsen kéznél más főmagasságod által a románok plébániái ellátásával megbízott román áldozópap, az e szertartású katolikusok tartoznak a szentségeket a latin szertartás szerint, a latinok templomaiban elfogadni és a latin plébániáknak, amelyeknek körzetében laknak, – hitoktatását látogatni.”⁵

Mikor ez az új egyházzjogi alapelv, az idézett szöveg szerint, nálunk először került alkalmazásba, akkor még a római Szentszék a kath. magyarság létezését törvényesen és intézményesen el nem ismerte. Ez a körülmény eléggé megmagyarázza, hogy az idézett döntvényben csak a ruthén és román rítusról, csak ruthénekről és románokról van szó, és következésképpen a Budapesten élő gör. kath. magyarokat a hazai egyházi főhatóságok továbbra is úgy kezelték, mint ruthéneket és románokat, aszerint a mint a ruthén, vagy a román egyházmegyékből származtak, avagy ruthén vagy román paptól nyerték a keresztséget.

5 Lásd: Források 4/2. kötet, 13. számú dokumentum.

Ilyen körülmények között következett be 1912-ben a hajdudorogi egyházmegye felállítása és ezzel a gör. kath. magyarság létezésének canonicus elismerése.

A Christi fideles graeci bulla, mely a hajdudorogi egyházmegyet kanonizálta, e püspökség alapításának indoklására azt mondja: Jam vero inter fideles graeci ritus excreverunt etiam, qui lingua hungarica utuntur. Most már a görög szertartású hívek között megnövekedtek azok is, kik a magyar nyelvet használják. – Majd Budapest, Makó és Nagyvárad beosztását megindokolva azt mondja e bulla: Quamvis tres ex modo relatis paroeciis a territorio Hajdudorogensis dioecesis longe distant, quum tamen ipsorum fideles fere omnes hungarice loquantur, peropportunum visum est eas novae erectae dioecesi adjungere atque aggregare.

Magyarul: Bárha a felsorolt plébániák közül három a hajdudorogi egyházmegye területétől messze esik is, minthogy azonban azoknak hívei majdnem mindnyájan beszélnek magyarul, felett alkalmasnak látszott, hogy azok az újonnan alapított egyházmegyéhez csatoltassanak és számíttassanak.

Annak a ténynek indoka tehát, hogy a ruthén szertartású és a román szertartású egyházmegyék testéből egy új egyházmegye kihasíttassék, és az így kivett hívek, a ruthén szertartás és a román szertartás jogi kötelékétől megszabadulva, a tiszta görög szertartás követőivé váljanak: az volt, mert e hívek lingua hungarica utuntur, – és fere omnes hungarice loquuntur, – vagyis a római Szentszék a görög kath. ruthének és a görög kath. románok mellett elismerte, törvénybe iktatta a görög kath. magyarok létezését is.

A Christifideles graeci bulla a gör. kath. magyarok részére új liturgikus nyelvet statuált, és midőn kivette őket a ruthén és román liturgikus nyelv és ritus kötelékéből, számukra az ógörög nyelvű görög szertartás tette kötelezővé. Sajnos, hogy e téren a görög katolikus magyarok a paritást, az egyenlő elbánást a római Szentszéktől meg nem nyerhették, a ruthén és a román szertartás analógiájára magyar szertartást Róma nem engedélyezett. De ez a tény nem kevesbítheti meg a görög kath. magyarság arra való jogát, hogy magyar nemzeti mivoltát egyházi vonatkozásban is elismerjék, mert az ógörög nyelv épen azért lett rájuk nézve kötelező, mert nemzeti mivoltukra nézve sem nem ruthének, sem nem románok, hanem magyarok és míg a románoknál és a ruthéneknél a szertartás nyelve és az anyanyelv egy és ugyanaz, tehát egészen vagy majdnem egészen egybeesik, addig az a szoros kapcsolat, amely a görög szertartást szelleme és alapelvei szerint az anyanyelv és a szertartás nyelve között természetszerűleg kifejldik – a görög katolikus magyaroknál a magyar anyanyelv és az ógörög liturgikus nyelv között állott be, úgy hogy egyik a másikat mint elválaszthatatlanok feltétlenül lekötik és meghatározzák.

Megjegyezzük, hogy az idézett 1907. évi dekrétum, miután a római Szentszék legújabb elvi álláspontját juttatja kifejezésre, nem tekinthető pusztán lokális jellegű intézkedésnek, hanem általánosan kötelező jogszabály, és azért arra az alábbiakban mint ilyenre fogunk hivatkozni.

Annál a jogi elvnel fogva, hogy az utóbbi törvény megszünteti a régebbi törvény hatályát, meg kell tehát állapítanunk, hogy az az állapot, amidőn a magyarországi gör. kath. egyházmegyékben különböző liturgikus nyelvű, tehát különböző szertartású hívek vegyesen élhettek, de jure megszűnt, – és ma minden gör. kath. egyházmegyében csak egy liturgikus nyelv, csak egyetlen szertartás követői találhatunk elhelyezést, és az egyes egyházmegyék földrajzi határain belül lakó más szertartású gör. kath. hívek, az illető lakóhely latin szertartású püspöke és plébániájának vannak alárendelve.

Ennek a jogszabálynak erejénél fogva a mult év folyamán a lugosi román rítusú egyházmegye területén újabban megtelepült ruthén szertartású gör. kath. hívek részére különálló plébániát alapított Krassó-Szörény vármegyében Zoltánfalván a csanádi latin szertartású kath. püspöki főhatóság, bizonyára azért, mert a ruthén szertartású hívek ruthén anyanyelvűek abban az új plébániában, és így az ismertetett pápai intézkedéseknél fogva nem maradhattak a román anyanyelvűek számára szolgáló lugosi román szertartású püspökség joghatósága alatt, hanem a felettük való *jurisdictio* a terület szerint illetékes, ebben az esetben a csanádi latin szertartású kath. püspöki főhatóság jogköréhez tartozik.

Ha tehát az időközben alapított hajdudorogi egházmegye területén kívül maradt görög katolikus magyarok egyházi hovátartozandóságát a többször idézett dekrétum szavaival élve óhajtanánk megállapítani, az csak a következőképen szólhat: *Fideles graecocatholici hungari, extra territorium dioeceseos Hajdudorogensis domicilium habentes, utpote alterius ritus, non subjiciuntur jurisdictioni parochi rutheni vel rumeni ecclesiae graecocatholicae in loco domicilii eorum existenti, – et nisi adsit alius presbyter, secundum ritum graecum purum celebrans, ad parochialia pro hungaris ab Ordinario loci ritus latini deputatus, tenentur graeco-catholici ritus graeci puri sacramenta recipere in ritu latino, in Ecclesiis latinorum, ac cathecheses a latinis parochis traditas, in quorum districtu habitant, frequentare.* – Magyarul: A görög katolikus magyar hívek, kiknek lakóhelyük a hajdudorogi egyházmegye területén kívül esik, mint más szertartásúak, nincsenek alávetve a lakóhelyükön létező görög kath. templom ruthén vagy román plébánosa lelki joghatóságának, – és hacsak nincsen kéznél más, a tiszta görög rítus szerint miséző áldozópap, kit az illető hely latin szertartású püspöki főhatósága a magyarok plébániái ellátásával megbízott, – a tiszta görög szertartáshoz tartozó eme görög katolikusok tartoznak a szentségeket latin szertartás szerint, a latinok templomaiban elfogadni és a latin plébániáknak, amelyeknek körzetében laknak, hitoktatást látogatni.

Több más, de főleg faji és nyelvi szempontból a gör. kath. magyarok a nemzetiségi egyházmegyék területén eddig is jobban rokonszenveztek a latin szertartású papsággal és templommal, mintsem például a románnal.

Ezt az érzést a gör. kath. magyaroknál és a gör. kath. ruthéneknél újabban bekövetkezett naptáregyesítés természetsszerűleg még fokozta. Ezt a már

eddig is meglevő, a görög kath. magyart a római kath. templomok magyar istentiszteletéhez kapcsoló érzést szentesítette a római Szentszéknek ismertetett legújabb, a görög katolikus egyház szertartásainak egymásközi és a latin szertartás irányában fennálló jogi viszonylatát meghatározó intézkedése.

Hogy a nemzetiségi irányzat fellángolása óta milyen botrányosan lealázó és magyar nemzeti szempontból mily veszedelmes volt a görög katolikus magyarság helyzete már a nemzetiségi rítusok törvényes elismerése előtt is, de főleg azóta és különösen a román egyházmegyékben, azt mint köztudomásu dolgot bővebben fejtegetni fölösleges volna. Csak egy-két kirívó esetre kívánunk itt röviden rámutatni, amelyek a legjobban megvilágítják a helyzet tarthatatlanságát. Az egyik eset a következő:

A budapesti egyházközség egyik előkelő városi tanár híve fiatal éveiben Tordán volt alkalmazva, gyermekei ott születtek, az ottani román templomban kereszteltettek meg, keresztlevelet kizárólag csak román nyelven tudtak kapni, – de a család mindig tiltakozott és tiltakozik az ellen, hogy őket román szertartásúaknak, illetőleg annak alapján románoknak tekintse, bárki is.

A másik eset azt tanúsítja, hogy mily képtelenségekre vezet ez a visszás helyzet az olyan hívőnél például, akinek foglalkozása a lakóhely gyakori változtatásával jár (állami tisztviselők, bírák, stb.), akivel megeshetik az, hogy minden gyermeke más és más szertartási nyelvű hitközségben születik. Annak számára ugyanis szertartása és magyarsága védelmében csakugyan nem maradna más út, mint amelyre egyik ilykép szorongatott hitsorsosunk már rálépett. Kolozsváron volt alkalmazva 1902-ben, tehát nem is oly régen, egy gör. katolikus magyar állami hivatalnok. Ott gyermeke született. Nehogy e gyermek oláhnyelvű keresztlevélre szoruljon, a család az újszülöttet a róm. kath. plébánián kívánta megkereszteltetni. Ezt az ottani gör. kath. oláh plébánia nem engedte. Ekkor a család feje feleketnélkülivé lett, mint ilyen aztán, mindenesetre az egyház törvényeinek megkerülésével, a róm. kath. egyházba lépett, és csak akkor jutott gyermeke a róm. kath. plébánián a kereszteléshez. De hogy ily módon legyünk kénytelenek szertartásunkat és magyarságunkat megmenteni, az már valóban nem lehet kívánatos sem egyházi, sem állami szempontból.

Sajnos, ennek a tarthatatlan helyzetnek, a hajdudorogi egyházmegye alapítása még az abba beosztott magyar anyanyelvű hívekre nézve sem vetett teljesen véget. Ennek bizonyosságául legyen szabad a budapesti egyházközségünket érintő alábbi esetre hivatkoznunk. Eleinte ugyanis a Christifideles graeci bulla egyik pontjának téves értelmezése alapján ennek az egyházközségnek előjárósága azt szorgalmazta, hogy mindazon gör. katolikusok, kiket az 1907. évi idézett dekrétum e plébánia kebeléből kikapcsolt, tehát nemcsak a magyar, hanem a román anyanyelvűek is, hozzá visszautaltassanak. Erre az esztergomi érseki főhatóság nagy meglepetésünkre 1914. évi okt. 14-én a következő választ adta: „A Christi fideles graeci bulla nem Budapest összes gör. katolikusait, hanem

a budapesti gör. kath. plébániát csatolta a hajdudorogi egyházmegyéhez. Mivel pedig a románok nem tartoznak a budapesti gör. kath. plébániához, nem csatoltathattak a hajdudorogi egyházmegyéhez sem.

Téves az a felfogás is, hogy a magyar anyanyelvű görög katolikusok nem tekinthetők románoknak, s így a budapesti plébániába, következésképpen a hajdudorogi egyházmegyéhez tartoznak. A kérdésről tárgyaló pápai okmányok ugyanis nem beszélnek anyanyelvről, hanem rítusról és a román és ruthén rítus szerint különböztetik meg a budapesti gör. katolikusokat.”

feltűnő, hogy az érseki hatóságnak ez az intézkedése hivatkozik ugyan a Christifideles graeci bullára, de egész okfejtését nem erre, hanem a már többször idézett 1907. évi dekrétumra alapítja, mintha csak a hajdudorogi egyházmegye felállítása és ezzel a görög. kath. magyarok létezésének törvényes elismerése meg sem történt volna.

Egy másik sérelem a hitoktatás terén merült fel. A római katolikus hitoktatók ugyanis a mai napig sem szüntették meg azt az eljárást, hogy a budapesti görög katolikus plébániához tartozó magyar anyanyelvű tanulókat ruthéneknek, – az 1907-ben onnan kikapcsolt, ugyancsak magyar anyanyelvű tanulókat, románoknak stigmatizálják és ez alapon az utóbbiak hitoktatását a maguk számára vindikálják. A budapesti görög katolikus egyháztanács ismételve is rámutatott e sérelemre, hogy az illetékes főhatóság még a hajdudorogi egyházmegye alapítása után öt évvel sem ismer Budapesten a görög katolikusok számára más szertartást, csak ruthént és román és a magyarság részére kanonizált tiszta görög szertartás létezését tudomásul sem vette.

Betetőzte ezeket a magyarságra sérelmes intézkedéseket legújabbán a vallásminisztérium 1917. évi febr. 19-én kelt 5658. számú a székesfővárosi tanácshoz intézett leirata, amidőn egy tiszta magyar nyelvű gör. kath. család, amelynek egyetlen tagja sem beszél románul, kormányhatóságilag is román szertartásúnak, tehát román nemzetiségűnek minősített.

Mi hosszú évtizedeken át küzdöttünk magyarságunkért, és még ma is, a hajdudorogi egyházmegye létesítése által teremtett új egyházbizonyos helyzet ellenére, hivatalosan tápot adnak annak a hazaellenes előítéletnek, hogy aki görög katolikus, az vagy ruthén, vagy román, de magyar nem lehet. Hivatalosan ruthének minősítik a hajdudorogi püspökség alá tartozó budapesti egyházunkat s ezáltal a fővárosban élő görög katolikus magyar családok egy részét tudva, vagy nem tudva és akarva vagy ne akarva, meg akarják barátkoztatni azzal a gondolattal, hogy ők tulajdonképpen nem magyarok, hanem románok, mert ezt esetleg kevésbé rosznak tartják magukra nézve, mintsem hogy ruthének legyenek.

Mi e reánk nézve felette sérelmes, a gör. kath. magyarság törvényes elismerése után anakronizmusnak minősíthető rendszabályokat annál kevésbé tudjuk megérteni, mert azok ellentétben állanak a római Szentszék fent kifejtett intencióival, és mert, még ha kétség férne is e felfogásunkhoz, a hazai egyházi

és állami hatóságok részéről inkább védelmet vártunk volna magyarságunkra nézve, mintsem ennek éppen ellenkezőjét. Hiszen azt a közismeretű tény, hogy a görög katolikus egyházban a szertartás és a nemzetiség (anyanyelv) szoros kapcsolatban vannak egymással, sőt hogy az utóbbi rendszerint kritériuma az előbbinek, semmi sem bizonyítja jobban, mint éppen a felsorolt sérelmes intézkedéseknél alapul vett 1907. évi dekrétum. Ez ugyanis nemcsak ruthén és román szertartást említ, hanem kifejezetten szól ruthénekről és románokról is. Gör. kath. magyarokról pedig nyilván csak azért nem emlékezett meg, mert akkor még azok létezését a római Szentszék el nem ismerte. A ruthének és románok megnevezése alatt pedig senki sem értheti egyedül csak a szertartást, hanem bizonyára még a római Szentszék is, beleérti abba azok nemzetiségét, anyanyelvét is. A legkétségtelenebb bizonyíték e tekintetben az, hogy a Szentszék a ruthén nyelvűeknek még a szertartását is nem ószláv egyházi nyelvükről, hanem nemzetiségükről, élő nyelvükről nevezte el ruthénnek.

Az a felfogás, hogy ezek az okmányok midőn rítusról, szertartásról szólnak, egyben azok alatt nem értik a hívek anyanyelvét is kifejezetten olyan, a latin szertartásra és latin fegyelem szellemére támaszkodó, jogszabályból táplálkozik, amely a görög szertartás alapelveivel egyáltalán össze nem egyeztethető. A latin szertartású egyház és fegyelem ugyanis a szertartás, a ritus jogi fogalmának megállapításánál, a hívő közönség nemzeti mivoltát, nemzeti nyelvét figyelembe egyáltalán nem veszi és a latin szertartásnak és fegyelemnek szelleme, alapelvei szerint a latin szertartás latin nyelve egyaránt kötelező a latin szertartású kath. egyház mindenféle anyanyelvű hívére. Ezzel szemben a görög szertartás területén minden nemzet nemzeti mivolta és nemzeti nyelve, tehát a hívek anyanyelve, épen a liturgikus nyelv megállapítása során és pedig elsősorban jön figyelembe és szolgál zsinórmértékül.

A Christifideles graeci bulla, mint azt már fentebb idéztük, a hajdudorogi egyházmegyéhez csatolt híveket a nemzetiségi egyházmegyék kötelékéből azért vette ki, mert *lingua hungarica utuntur – fere omnes hungarice loquuntur*.

E kijelentésekből az következik, hogy az apostoli Szentszék a ruthén és román szertartásból való kikapcsolásra elegendő indokul ítélte már a magyarul való tudást is. A román szertartású érseki tartomány püspökei 1912. évi febr. 17-én tartott gyűlésükből a római Szentszékhez intézett előterjesztésükben siettek ezt a még akkor be nem következett, de részükről már sejtett kijelentést megelőzni és ekképen érveltek az ellen: „Maga a nyelv, amelyet valaki beszél, a nemzetiségnek nem egyetlen kritériuma. A magyar nyelvet beszélnek a mi összes, az intelligensebb osztályokhoz tartozó híveink és az 1868. évi XXXVIII. t.-c. rendelkezésénél fogva két vagy három évtized alatt ezt a nyelvet beszélni fogják az ország összes lakói.”⁶ A közbevetett lépés azonban nem akadályozta meg a már útban levő rendelkezést és a Szentszék a már említett értelemben döntött. A hajdudorogi egyházmegye alapítása és életbeléptetése után a román püspöki

6 Lásd: Források 4/2. kötet, 216. számú dokumentum.

kar a revízió érdekében indított széleskörű tevékenységet. E tevékenység során a román szertartású püspöki kar 1913. évi dec. 14-én a bécsi apostoli Nunciaturához intézett felterjesztésében már sokkal szabatosabban fejezi ki magát, midőn azt mondja, hogy „a hívek beosztása tárgyában: egyedüli alapos és döntő tényezőnek csak az anyanyelv fogadható el.”⁷

A román püspöki kar ez utóbbi kijelentése megfelel a magyar közjognak, a magyar közvélemény felfogásának, megfelel úgy a román, mint a ruthén, valamint a magyar gör. kath. hívek nemzeti és vallási érdekeinek, nem sért semmi néven nevezhető jogos érzékenységet sem, mert az anyanyelv megállapítása a gyereknél a szülők joga, a felnőttél az egyén dolga, történeljének az akár az általános népszámlálás esetén, akár az iskoláztatás során az iskolai beiratás alkalmával.

Az érdekelt egyházi főhatóságoknak a legmélyebb tisztelettel ajánljuk figyelmébe a román püspöki karnak ezt a mindenesetre perdöntő állásfoglalását. Ezzel a román püspöki kar maga is elismerte, hogy a görög liturgikus nyelvnek a magyarul tudók részére történt statuálása által, tárgyalanná lett az a felfogás, mintha magyar anyanyelvűek román vagy ruthén szertartásúak is lehetnének.

Az elmondottak után egészen magától kínálkozik a római Szentszék által a görög kath. egyház szertartásainak egymásközi és a latin szertartás iránti viszonylatása nézve megállapított jogszabályokhoz a megoldás, a foganatosítás, az életbeléptetés egyetlen biztos kulcsa az anyanyelvben, mint a román, a ruthén, a tiszta görög szertartáshoz való tartozandóság, alapos és döntő ismertetőjele.

A hajdúdorogi egyházmegye revíziója ügyében megindult tárgyalásokat a még mindig dúló világháború félbeszakította. Hogy abba marad-e vagy sem, ma megítélni nem lehet. De az tény, hogy a magyarság érdekében kívánatos volna a revízió a kölcsönösség elve mellett. Ha egyházfegyelmi tekintetek nem tették lehetetlenné, hogy az új egyházmegye plébániát kapjon Makón, Nagyváradon, Budapesten és külön vikáriust a Székelyföldön, valóban nem volna akadály annak, hogy például a kolozsvári, a tordai, a brassói, a nagybányai, a felsőbányai, az aradi gör. kath. magyarok, a környékükön található nagyobb számú magyar anyanyelvű hívekkel együtt különálló plébániákba tömörítve, szintén az új egyházmegye közvetlen kötelékébe jussanak.

Az 1910. évi népszámlálás talált hazánkban 304.322 görög kath. vallású magyar anyanyelvű lakost. Ezek közül a hajdudorogi egyházmegyéhez azonban csak 183. 575 lélek csatoltatott. Tehát 120. 749 gör. kath. magyar még mindig a nemzetiségi egyházmegyék lelki joghatósága alatt maradt. Bármily kedvező legyen is így a revízió esetleges eredménye a magyarságra, mindenesetre legalább is egy százezer hívő nem fog abba a helyzetbe jutni, hogy a nemzetiségi egyházhatósági kötelékből szabaduljon, hacsak a m. kir.

7 Lásd: Források 4/2. kötet, 309. számú dokumentum.

kormány az ismertetett egyházjogi új alapelvek erejénél fogva érdekükben hathatósan közbe nem lép.

A vallásminisztérium, midőn 1917. évi febr. 19-én kelt 5658. számú intézkedését a székesfőváros tanácsához intézte, mindenesetre, hacsak egy pillanatra is, de megfeledezett arról, hogy a magyar kir. kormány 1913. évi dec. 5-én kelt ígéretének beváltásáról elsősorban neki kell gondoskodni és megtalálni az útját annak, hogy a nemzetiségi egyházmegyékben visszamaradt igen-igen sok ezer görög katólikus magyarnak magyarsága biztosíttassék.

Bizonyos, hogy a Hitterjesztés Kongregációja, midőn már 1890-ben új jogszabályt vezetett be a szertartások egymásközi viszonylatába, – és midőn ismét 1907. okt. 7-én azt Magyarország területén alkalmazta, nem a magyarság nemzeti védelmének szándékozott hathatós fegyvert szolgáltatni, mert hisz akkor még a gör. kath. magyarság létezését törvényesen el sem ismerte. De ha egyszer ez a fegyver meg van és ha azt a ruthének, románok hazánk területén akadálytalanul igénybe vehetik szertartásuk, igazabban nemzetiségük védelmére, valóban menthetetlen lenne, ha a m. kir. kormány ugyancsak e fegyvert kezébe nem venné és a gör. kath. magyarság megvédelmezésében kihasználni nem sietne.

Az érdekelt egyházi főhatóságok kétségen kívül honorálni fogják, ha a magyar királyi kormány ezt az ügyet nagy nemzeti horderejéhez méltó energiával kezébe veszi és gondoskodni fognak róla, hogy kimondassék, miszerint:

1. A hajdudorogi egyházmegyén kívül maradt gör. kath. magyar hívek, mint más szertartásúak, nincsenek alávetve a lakóhelyükön létező gör. kath. templom ruthén vagy román plébánosa lelki joghatóságának, – és ha csak nincsen ott más, a tiszta görög szertartás szerint miséző áldozópap, kit az illető hely latin szertartású püspöki főhatósága a magyar hívek plébániai ellátásával megbízott, a tiszta görög szertartáshoz tartozó eme hívek tartoznak a szentségeket a latin szertartás szerint a latinok templomaiban elfogadni és a latin plébánia hitoktatását látogatni.

2. Gör. kath. magyarnak és ennél fogva a tiszta görög szertartás jogi kötelékébe tartozandónak kell tekinteni minden magyar anyanyelvű és gör. kath. vallású lakost, aki vagy önmaga a népszámlálás alkalmával magyar anyanyelvűnek vallotta magát vagy az iskolai beíratás alkalmával övét őt magyar anyanyelvűnek jelentették be.

3. E rendelkezéseket közölni kell minél szélesebb körben az összes magyarországi róm. kath. és gör. kath. egyházmegyék lelkészkedő klerusával tudomásvétel és alkalmazkodás céljából, – valamint az érdekelt hívek netán szükséges felvilágosítása és támogatása végett az összes közigazgatási hatóságokkal is.

Így – a gör. kath. magyarok magyarsága az egész vonalon védelmet nyer és ha anyanyelvük biztosításában a nemzetiségek nem nélkülözik a törvényes

oltalmat, ez a törvényes oltalom, teljesen az egyenlő elbánás elve szerint, szervezve lesz a gör. kath. egyházban a magyarság javára is.

Az a bölcs tapintat, mely a kath. főpapság tényeiben mindig megnyilvánul, biztosít bennünket, hogy a latinszertartású hierarchia a lelki joghatósága alá jutó gör. kath. magyarságot a magyar nemzet számára megtartja, megmenti, de egyben azok szertartási különállását, és minél teljesebb érvényesülését is munkálni fogja. Hogy ez így legyen, ezt kívánja a magyarkodás biztosítása a nemzetiségi vidékeken. Az az elzárkózás, mely a nemzetiségi vidékeken a magyar nyelvvel és kultúrával szemben tényleg sokhelyütt tapasztalható, leginkább vallásos, felekezeti féltékenykedésből táplálkozott és táplálkozik. Ennek a féltékenykedésnek minden agitativ ereje elvész, ha tapasztalni fogják az érdekeltek, hogy a latin püspökök joghatósága alatt élő gör. kath. magyarok megmaradnak magyarokul is, görög katolikusokul is és virágzó hitárettel dicsekedhetnek.

Világos az előadottakból az is, hogy a római Szentszék nem erőszakolja ennek a principiumnak azonnali és az egész vonalon történő életbeléptetését, hanem azt csak fokozatosan, a szükséghez képest kívánja megvalósítani. Nem ütköznék tehát akadályba, hogy e rendelkezések alól egyelőre bizonyos kivételnek is hely adassék. Ilyen kivétel indokoltnak látszik a hazai ruthén szertartásúak és a görög szertartású magyar anyanyelvűek egymáshoz való viszonyában, mert a külön ritus kialakítására irányuló törekvés és az ennek hátterét tevő nemzetiségi elzárkózás a hazai ruthének közt még korántsem foglalt tért oly mértékben, mint a románok közt. Megengedhetőnek tartjuk ezt a kivételt abban a biztos reményben, hogy az az egyháznyelvi reciprocitás, mely régebben a román és a ruthén szertartásúak között fennállott, a magyarok és ruthének között is meg fog valósulni oly módon, mely a ruthén szertartású egyházmegyékben élő gör. kath. magyararok magyarságát feltétlenül biztosítani fogja.

Nem feledkeztünk meg arról, hogy ma háború van, hogy ma a nemzet erejét, munkáját, egész tevékenységét csak egy célra lehet és szabad felhasználni: a végleges győzelem biztosítására. De ha minden téren készülnek és készülni kell a háború után bekövetkező nagy békés munkához, rá kellett mutatnunk a gör. kath. magyarság nyílt sebére is és megneveznünk azt a gyógszert, amely ezt a sebet orvosolni hivatott és alkalmas.

A javasolt akciót meg lehet már most is kezdeni, de mindenesetre ki kell már most küszöbölni azokat a közbevetett intézkedéseket, amelyek a sérelmet csak növelik és így az orvoslást is csak nehezítik.

Kérjük ennek a magyar nemzeti célok szolgálatában mindenesetre elsőrendű fontossággal bíró kérdésnek számára minden hivatott egyházi és világi hatóság jóakarátát és érdeklődését.

Kelt Budapesten, a gör. kath magyarok országos bizottsága elnöki tanácsának 1917. június 8-án tartott gyűléséből:

Elnök: Szabó Jenő főrendiházi tag

Társelnökök:

viski Illés Jenő ny. kuriai tanácselnök

Garancsy Mihály a fővárosi közmunkatanács alelnöke

Alelnökök:

Andor Gyula ny. képviselőházi elnöki tanácsos

Dr. Pásztély Jenő ügyvéd, a budapesti gör. kath. egyházközség világi elnöke

Titkárok:

bedői Markos György máv. üzletvezető

Répassy Miklós miniszteri osztálytanácsos

Az elnöki tanács tagjai:

Dr. Bukovszky György főv. fertőtlt. intézet igazgató

Dr. Czyzewsky Gyula főhercegi udv. orvos, kir. tanácsos

Karap Ciril min. számvevőszéki igazgató

Melles Emil budapesti gkath. plébános

Novák Bertalan máv. főfelügyelő

Dr. Sereghy Mihály kuriai bíró

Szuchy János min. telekkönyvvezető

Jegyzők:

Volenszky Gyula polg. isk. igazgató

Dr. Zombory János főgimn. tanár

7. Melles Emil budapesti görögkatolikus paróchus felirata Miklósy István hajdúdorogi püspökhöz a budapesti román görögkatolikusok egyházi beosztása tárgyában

Budapest, 1917. július 4.

GKPL VI-1. 3694/1917. Tisztázat.

Budapesti Görög Szert. Kath. Lelkészi Hivatal

VII., Rottenbiller-utca 5/B.

310.-917. sz.

Méltóságos és Főtisztelendő Megyés Püspök Úr!

Méltóságod kegyes volt velem közölni ez évi június 8-án kelt 2252. számú a Nagyméltóságú Vall. és Közokt. M. Kir. Miniszteriumhoz intézett előterjesztését azon óhaj kíséretében, hogy a budapesti gör. kath. oláhok egyházi beosztása tárgyában illetékes helyen itteni befolyásos hiveink útján megfelelő intézkedéseket kieszközölni igyekezzünk.

Méltóságod elől tisztelettel említett előterjesztését közöltem Mélt. Szabó Jenő urral a gör. kath. magyarok országos bizottságának elnökével. Az országos bizottság elnöki tanácsa a szóban forgó kérdést alaposan megvitatta és ebben

az ügyben az itten tisztelettel bemutatott emlékiratot⁸ bocsátotta közre, egyidejűleg azt a szintén csatolt előterjesztés⁹ kíséretében a Nagyméltóságú vallás és közoktatásügyi Miniszter Úr elé terjesztette.

Mihelyt a politikai viszonyok megengedik, személyesen is óhajt jelentkezni a Nagyméltóságú Miniszter Úr előtt az országos bizottság küldöttsége, hogy érdeklődését e fontos kérdés iránt felköltse és annak kedvező elintézését lehetőleg biztosítsa.

Van szerencsém ezeket Méltóságod előtt tisztelettel jelezni.

Felszentelt gyűrűjének csókolása mellett kiváló mély tisztelettel vagyok Budapesten, 1917. július 4.-én

Méltóságodnak alázatos szolgája

Melles Emil

budapesti gör. kath. plébános

7a. Melles Emil paróchus felterjesztésének mellékelete: A Görög Katolikus Magyarok Országos Bizottságának felirata Jankovich Béla vallás- és közoktatásügyi miniszterhez a Hajdúdorogi Egyházmegyén kívül maradt görög katolikus magyarok egyházi beosztása tárgyában

Dátum nélkül

GKPL VI-1. 3694/1917. Másolat.

A görög katolikus magyarok országos bizottságától.

VI. Nagy János u. 44.

Nagyméltóságú gróf Kultuszminiszter Ur!

Kegyelmes Urunk!

Hajdudorogi megyés püspökünknek hó 8-án kelt és Nagyméltóságodhoz intézett felterjesztése kapcsán bátrak vagyunk ide csatolva bemutatni azt az emlékiratunkat, melyben a hajdudorogi egyházmegyén kívül maradt görög katolikus magyaroknak a román, rutén és tiszta görög szertartás különállása alapján való egyházi beosztását indítványozzuk és kérelmezzük.

Mai helyzetünk bizonytalanságát semmi sem jellemezheti jobban, mint az, hogy idézett felterjesztésében megyés püspökünk még a görög szertartás régi törvényes egységének álláspontján van ugyan, de már maga sem bizik e szertartási egység tarthatóságában, mert egyidejűleg döntést kér a román ritushoz tartozás kritériumára nézve. Mi a magunk részéről már véglegesen feladtuk a reményt, hogy ez a szertartási egység továbbra is fenntartható volna és úgy véljük, hogy a külön román és rutén ritusok kialakulásában, mint befejezett tényben, annál is inkább meg kell és meg lehet nyugodnunk, mert a tisztelettel csatolt Emlékirat egyházjogi kifejtései szerint ez a szertartási

8 Lásd: 6. számú dokumentum.

9 Lásd: 7a. számú dokumentum.

különállás nekünk is módot nyújt arra, hogy a hajdudorogi egyházmegye területén kívül maradt hittestvéreink magyarságának védelmére ép úgy igénybe vegyük a részünkre engedélyezett tiszta görög szertartás különállását, mint ahogyan a román és rutén ajku hiveknek az ő külön szertartásuk saját egyházmegyéik területén kívül is védelmükre szolgál.

Ami pedig az egyes szertartásokhoz tartozás kritériumát illeti, a csatolt Emlékirat semmi legkisebb kétséget sem hagy fenn atekintetben, hogy ezt a kritériumot csakis az anyanyelv nyújthatja. Hogy a hajdudorogi egyházmegye felállítása után egyáltalában még érvényesülhetett az a felfogás, mintha magyar anyanyelvűek is lehetnének románok, ezt alig lehet másnak tekinteni, mint a magyarság rovására eső, a román nemzetiség iránt tanusított kedvezésnek.

Azon javaslatunkkal, hogy a román egyházi kötelekekben élő magyar hittestvéreink az illetékes rom. kath. plébániák joghatósága alá helyeztessenek, jelét kívántuk adni annak, hogy minden felekezeti szűkkeblőséget félre kell tenni akkor, mikor arról van szó, hogy magyarokat a nemzetiségi egyházi kötelekben őket érő megaláztatásoktól megmentsük, a kevésbé öntudatosakat pedig a nemzetiségi egyházi intézmények eloláhosító hatása ellen megvédjük, számolva természetesen azzal, hogy mindezt csak a teljes viszonyosság alapján kívánhatjuk. Ez az egyetlen mód annak az eddig gyakran előfordult abszurd helyzetnek megszüntetésére is, hogy román egyházmegyék területén települt gör. kath. magyar, vagy rutén családok román nemzetiségűeknek tekintessenek s ez által nemzetiségük is kérdés alá essék. Ennek elkerülése már egy magában is eléggé indokolná az általunk javasolt rendezést.

Mély tisztelettel kérjük ezek után Nagyméltóságodat, hogy az itt szóbanforgó viszonylatokat a csatolt Emlékiratban tett javaslataink értelmében szabályozni és megyéspüspökünk előterjesztését is ebben a szellemben elintézni kegyeskedjék.

Fogadja Nagyméltóságod legmélyebb hazafias tiszteletünk kifejezését.

Az országos bizottság nevében:

főrendiházi tag, elnök.

min. oszt. tanácsos, jegyző.

8. A Budapesti Hírlap cikke a Görög Szertartású Katolikus Magyarok Országos Bizottságának emlékiratáról

Budapest, 1917. július 5.

Budapesti Hírlap, 1917. július 5. 8. o.

A magyarság védelme

A görögkatolikus magyarok emlékirata

A vallás- és közoktatásügyi minisztérium, valamint a hercegprímás a magyarság érdekeinek védelmére nézve igen fontos, de mint olvasmány is rendkívül érdekes emlékiratot kapott a görög-katolikus magyarok országos

bizottsága elnöki tanácsának június 8-án Budapesten tartott gyűléséből. Az emlékirat címe ez: „A görög-katolikus magyarok országos bizottságának emlékirata a hajdudorogi egyházmegyén kívül maradt görög-katolikus magyarok egyházi beosztása tárgyában.” A cím is elárulja, miről van szó. Meg akarja akadályozni a románoknak ama törekvését, amelyet annak idején minden félreértést kizáró módon elárultak a román püspökök, hogy tudniillik ők az egyházmegyéikben élő magyar anyanyelvű hívekből az angolul beszélő írek példájára román rítusu magyarokat, majd magyar anyanyelvű románokat, végül pedig egyszerűen románokat akarnak csinálni. Sajnos, terünk nem engedi, hogy bővebben foglalkozzunk az emlékirat megtámadhatatlan okfejtéseivel, a mely a görög-katolikus magyarság védelmének szükségességét hangoztatja és ezért az emlékirat nyomán csak néhány, szinte érthetetlen határozatot és intézkedést ismertetünk, a melyekkel *egyházi és állami részről a magyar törekvéseknek akadályt gördítenek*, íme:

A budapesti egyházközség egyik előkelő városi tanárhíve fiatal éveiben Tordán volt alkalmazva, gyermekei ott születtek, az ottani román templomban kereszteltettek meg, keresztlevelet kizárólag csak román nyelven tudnak kapni. De a család mindig tiltakozott és tiltakozik az ellen, hogy őket román szertartásunknak, illetőleg annak alapján románoknak tekintse, bárki is.

A másik eset azt tanúsítja, hogy mily képtelenségre vezet ez a visszás helyzet az olyan hívőnél például, a kinek foglalkozása a lakóhely gyakori változtatásával jár (állami tisztviselő, bírák stb.), akivel megeshetik az, hogy minden gyermeke más és más szertartási nyelvű hitközségben születik. Annak számára ugyanis szertartása és magyarsága védelmében csakugyan nem maradna más út, mint a melyre egyik ilyképp szorongatott hitsorsosunk már rálépett. Kolozsvárott volt alkalmazva 1902-ben, tehát nem is oly régen, egy görög-katolikus magyar állami hivatalnok. Ott gyermeke született. Nehogy e gyermek oláhnyelvű keresztlevélre szoruljon, a család az újszülöttet a római katolikus plébánián kívánta megkereszteltetni. Ezt az ottani görög-katolikus oláh plébánia nem engedte. Ekkor a család feje felekezetrétkülvé lett, mint ilyen aztán, mindenesetre az egyház törvényeinek megkerülésével, a római katolikus egyházba lépett és csak akkor jutott gyermeke a római katolikus plébánián a kereszteléshez. De hogy ily módon legyünk kénytelenek szertartásunkat és magyarságunkat megmenteni, az már valóban nem lehet kívánatos sem egyházi, sem állami szempontból.

Másik sérelem a hitoktatás terén merült föl. A római katolikus hitoktatók ugyanis a mai napig sem szüntették meg azt az eljárást, hogy a budapesti görög-katolikus plébániához tartozó magyar anyanyelvű tanulókat ruténeknek, az 1907-ben onnan kikapcsolt, ugyancsak magyar anyanyelvű tanulókat, románoknak stigmatizálják és ez alapon az utóbbiak hitoktatását a maguk számára vindikálják. A budapesti görög-katolikus egyház tanács ismételve is rámutatott e sérelemre, hogy az illetékes főhatóság még a hajdudorogi egyházmegye alapítása után öt évvel sem ismer Budapesten a görög-

katolikusok számára más szertartást, csak rutént és románt és a magyarság részére kanonizált tiszta görög szertartás létezését tudomásul sem vette.

Betetőzte ezeket a magyarságra sérelmes intézkedéseket legújabbban a vallásminisztérium 1917. évi február 19-én kelt 5658. számú a székesfővárosi tanácsához intézeti leirata, amidőn egy tiszta magyar nyelvű görög-katolikus családot, a melynek egyetlen tagja sem beszél románul, kormányhatóságilag is román szertartásúnak, tehát román nemzetiségűnek minősített.

E példák felsorolása után ezt mondja az emlékirat: Mi hosszú évtizedeken át küzdöttünk magyarságunkért és még ma is, a hajdudorogi egyházmegye létesítése által teremtett új egyházi jogi helyzet ellenére, hivatalosan tápot adnak annak a hazaellenes előítéletnek, hogy aki görög-katolikus, az vagy rutén vagy román, de magyar nem lehet. Hivatalosan ruténnek minősítik a hajdudorogi püspökség alá tartozó budapesti egyházunkat s ez által a fővárosban élő görög-katolikus magyar családok egy részét – tudva vagy nem tudva, akarva vagy nem akarva – meg akarják barátkoztatni azzal a gondolattal, hogy ők tulajdonképp nem magyarok, hanem románok, mert ezt esetleg kevésbé tartják rossznak magukra nézve, mintsem hogy rutének legyenek. Mi e reánk fölötte sérelmes, a görög-katolikus magyarság törvényes elismerése után anakronizmusnak minősíthető rendszabályokat annál kevésbé tudjuk megérteni, mert azok ellentétben állanak a római Szentszék intencióival és mert még ha kétség férne is e felfogásunkhoz, a hazai egyházi és állami hatóságok részéről inkább védelmet vártunk volna magyarságunkra nézve, mintsem ennek éppen az ellenkezőjét.

9. A Nyírvidék cikke az erdélyi román ortodoxok csatlakozásáról a hajdudorogi görögkatolikus egyházmegyéhez

Nyíregyháza, 1917. augusztus 24.

Nyírvidék, 1917. augusztus 24. 2. o.

Magyar papokat kérnek Miklósy püspöktől az erdélyi románok Ezrével térnek át a románok a magyar püspökhöz

A Nyírvidék tudósítójától

Örvendetesen megnyugtató hirt hozott Nyíregyházára a görög katolikus püspökséghez Erdélyből a püspökség erdélyi vikáriusának marosvásárhelyi titkára, aki eljött, hogy a hajdudorogi magyar püspökség erdélyrészi külhelnökének nevében beszámoljon Miklósy István püspöknek azokról a nagyfontosságú eseményekről, amelyek Erdélyben az elmenekültek visszatelepítése nyomán történtek és amelyek országos fontosságúak és messzemenő jelentőségűek. Beszámolt a vikárius titkára arról, hogy a román betörés után elmenekültek most már csaknem kivétel nélkül visszakérültek lakóhelyükre és, hogy a visszatelepítés mindazon a területeken, amelyek a

vikárius alá tartoznak, a legnagyobb rendben és a szerencsétlen meghajszolt erdélyiek meglegedésére történt meg és most már a lakosság minden erejével dolgozik, hogy pótolja mindazt, amit a románok elpusztítottak.

Az ellenséges seregek eltakarodása után, amikor a rendes munka már kezdetét vette, egyes románajkuak által lakott községekben ezrével jelentkeznek a görög keleti valláshoz tartozó, de hazafias érzelmű románok, akik azt kérik, hogy vegyék föl őket a görög katolikus egyházba, mert nem akarnak ezután a román pópák és román püspökök alá tartozni, hanem az a kívánságuk, hogy mint magyar alattvalók, akik hűségesek a magyar hazához, a hajdudorogi görög katolikus magyar püspök alá tartozzanak.

Ezeknek a román községeknek nincs pópájuk, ugyanis a magyar államhoz hűtlenné lett román pópák egyrésze az ellenséggel együtt menekült el a falujából, a többi hazaárulóval pedig végzett a magyar igazságszolgáltatás sújtó keze és így mindazok a románajku, görög keleti vallásunktól lakott egyházközségek, amelyeknek a pópájuk hazaáruló lett, most pap nélkül maradt. Jellemző és örvedetes, hogy ezeknek az egyházközségeknek a tagjai, bár román ajkúak, nem a román püspökökhöz mentek papokért, hanem a nyíregyházi görög katolikus püspökség erdélyi vikáriusához és a vikáriust kérik, hogy vegye föl őket az egyházába. Az ezer és ezer görög keleti román áttérése annyi munkát ad a vikáriátusnak és a papságának, hogy azok már nem győzik a munkát és a vikárius titkárának nyíregyházi útja azt a célt is szolgálja, hogy papokat kapjon az erdélyi vikárius az új egyházközségekbe.

Nagy baj azonban, hogy maga a püspökség is szűkölködik most még lelkészekben. Ugyanis a püspökség csak a háború után kapja meg a kultuskormánytól a nyíregyházi szemináriumot, addig az ungvári és eperjesi szemináriumok végzett növendékei közül igyekeznek megnyerni a lelkészeket a saját egyházmegyéje részére.

Természetes, hogy a püspökségen, ahol a legnagyobb örömmel hallották az erdélyi románok hazafias törekvéseit, igyekeznek eleget tenni az áttérő görög keletiek kívánságának és az egyházmegye többi részeiben nélkülözhető lelkészeket leküldi Miklósy püspök az erdélyrészi új hitközségekbe.

Ugyancsak a napokban három fölötte érdekes memorandum érkezett Nyíregyházára Miklósy püspökhöz. Ezekből az egy célt szolgáló és egy tárgyú memorandumokból kiderül, hogy Erdélyben a nyíregyházi görög katolikus magyar püspökséghez tartozó egyházak lelkészei valamennyien hűségesek maradtak a magyar hazához, egyedül a gyergyószentmiklósi görög katolikus egyház plébánosa pártolt át a románokhoz, akikkel el is menekült.

Ennek a hazaáruló papnak az állása most kerül betöltés alá és a gyergyószentmiklósi egyházközség memorandumot küldött a püspökhöz, akit arra kéme, hogy a több ezer főből álló egyház plébánosává magyar érzelmű, kipróbált hazafiságu lelkészt küldjön. Hasonló kérelemmel fordult a püspökhöz a gyergyószentmiklósi polgármester és Csikvármegye alispánja

is. Döntés ebben még nem történt, de a püspök megnyugtatta a gyergyóiakat, hogy nem lesz panasz az új papjuk magyarsága ellen.

Egyébként a nyíregyházi püspökség titkára, Sereghy László szeptemberben Erdélybe utazik, hogy bejárja az erdélyi vikárius körzetét és a görög keleti románok áttérését tanulmányozván előterjesztést tegyen a szükséges intézkedésekre.

**10. Breyer István vallás- és közoktatásügyi miniszteri tanácsos
átirata Csernoch János hercegprímásnak a budapesti román
görögkatolikusok egyházi beosztása tárgyában**

Budapest, 1917. augusztus 27.

EPL Cat. D/c. Csernoch 4558/1917. Tisztázat.

Főmagasságu dr. Csernoch János

b.t.t. bibornok, hercegprímás, esztergomi érsek úrnak, Esztergom.

Főmagasságú Bibornok, Hercegprímás, érsek Úr!

A hajdudorogi püspöknek a „román rítusu” gör. katolikus hívek plébánia illetőségi kérdése ügyében hozzám intézett 2252/1917. számú átiratát, hivatkozással Főmagasságodnak 2889/917; 89/1917 és legutóbb 3734/1917. szám alatt kelt nagybecsű előterjesztéseire, oly felkéréssel van szerencsém Főmagasságodnak tiszteletteljesen megküldeni, hogy a hajdudorogi püspök ezen átiratában foglaltak kapcsán nyilatkozni méltóztassék.

Fogadja Főmagasságod őszinte tiszteletem nyilvánítását.

Budapest, 1917. augusztus hó 27.-én.

A miniszter rendeletéből: Dr. Breyer István miniszteri osztálytanácsos.

**11. Csernoch János hercegprímás átirat-fogalmazványa Apponyi
Albert vallás- és közoktatásügyi miniszterhez a budapesti román
görögkatolikusok egyházi beosztása tárgyában**

Esztergom, 1917. október 4.

EPL Cat. D/c. Csernoch 4558/1917. Fogalmazvány.

Nagym. Gróf Apponyi Albert

v.b.t.t. vallás- és közoktatásügyi minisztérium, Budapest.

A f. évi augusztus hó 7-én 79322. sz. a. kelt nagybecsű átirat kapcsán van szerencsém Miklósy István hajdudorogi püspök úr beadványát a csatolmányokkal együtt ./ a. visszavárva 3734/1917. sz. átiratomra utalni, amelyben a püspök úr által fölvetett kérdések tárgyában álláspontomat körülményesen kifejtettem.

Itt röviden csak a püspöki beadvány végén nyilvánított két kívánságra terjeszkedem ki.

1., Az Apostoli Szentszéket teljesen fölösleges volna kioktatni arra, hogy a román rítus nincs, mert a románok a román nyelvre lefordított görög rítust használják.

Ezt Rómában épen olyan jól tudják, mint nálunk, s amikor a római kúria a „román rítus” kifejezést használja, a román nyelvre lefordított görög rítust érti.

A. S. Congr. de Propaganda Fide 1907. okt. 7-én 23109. sz. a. döntvényét¹⁰ a budapesti gör. kath. plébánia ügyében megváltoztatni nem fogják, mert azt nem téves információ alapján, hanem a viszonyok teljes ismeretével hozták.

Ujabb argumentumot fölhozni nem tudnék s így eredményt sem bírnék elérni.

Egyébként az idézett rendeletnek csak Budapestre van hatálya s itt nem válik a románok nemzetiségi törekvéseinek javára, amíg külön román plébániát föl nem állítanak. Ennek fölállítását pedig megakadályozhatjuk. S ha a románoknak bárhol sikerülne magukat a hajdudorogi püspök illetékessége alól kivonni, nem a román püspökök, hanem a latin püspökök joghatósága alá kerülnének.

Előreláthatólag azonban ez a veszedelem nem fenyeget komolyan.

2. A „román rítus” megállapításánál követte a budapesti plébános és a hajdudorogi püspök azt az eljárást, amelyet ismételten ajánlottam.

Tekintsenek Budapesten minden gör. katolikust a budapesti gör. kath. plébánia a következőleg a hajdudorogi egyházmegye hívének. Ha valaki tiltakozik ez ellen és hivatkozik a maga román rítusára, akkor vizsgálják meg a származását.

Aki bebizonyítja a keresztlevelével a román származását, azt ismerjék el az esztergomi érsek hívének.

Természetesen nem tekinthető többé román rítusnak az, aki a hajdudorogi egyházmegye alapítása óta ezen egyházmegye területéről jött Budapestre. Ilyen bevándorlott Budapesten is a hajdudorogi egyházmegye híve marad.

Nem tekinthető román rítusnak az sem, akinek szülei más rítusok voltak, s ő csak véletlenül, a szülőknek román plébánia területén való lakása miatt kereszteltetett román lelkész által.

Ezen eljárás mellett a budapesti plébánosnak nem lesznek konfliktusai s az esztergomi érseki hatóság nem lesz kénytelen a román rítusok jogos igényeit megvédeni.

Fogadja

Esztergom, 1917. okt. 4.

Csernoch

10 Lásd: Források 4/2. kötet, 13. számú dokumentum.

12. Miklósy István hajdúdorogi püspök átirata Papp Antal munkácsi püspöknek az ungvári szemináriumban tanuló hajdúdorogi papnövendékek rítustanítása tárgyában

Nyíregyháza, 1917. október 11.

EPL Cat. D/c Csernoch 545/1921. Másolat.

4190/1917. szám (másolat)

Méltóságos és Főtisztelendő Papp Antal
megyéspüspök úrnak, Ungvár

Méltóságos és Főtisztelendő Püspök Ur!

A hajdúdorogi egyházmegye növendékpapjainak rítustanítása ügyében 5525/1917. sz. a. hozzám intézett nagybecsü megkeresésére vonatkozólag van szerencsém a következőkben válaszolni.

A bölcs kormányzata alatt álló theologiai lyceum tanári kara valamint a papnevelőház előjárósága előtt ismeretes a hajdúdorogi egyházmegye alapító-bullája, melynek értelmében ezen egyházmegyének liturgikus nyelve az ó-görög.

Ezen legfelsőbb rendelkezés gyakorlati érvényesítéséhez feltétlenül megkívántatik, hogy leendő papjaim a szent mise görög szövegét folyékonyan, nem különben grammatikai és szintaktikai öntudatossággal olvasni képesek legyenek. Eme ismeretek nélkül a szent rendek fölvételéhez nem fognak bocsáttatni.

A pedagógus hivatásszeretete könnyen megtalálja ezen irányban a célhoz vezető eszközöket. Heti egy-két órának kitűzése a miseszöveg hangos felolvasására s annak a magyar – esetleg még latin – szöveggel való összehasonlítására, hozzáfűzve a legszükségesebb grammatikai ismétléseket: teljesen elegendő a cél elérésére. Ezen önképzési munkában jobbkészültségű növendékeim gyengébb társaikat a ritustanár jóakaratu felhívására, nem kétlem, készséggel fogják támogatni. A ritustanár részéről csakis irányítás s ellenőrzés kívántatik.

A breviáriumozás technikájának ismertetését nyelvi tekintetek nem akadályozzák. Viszont a gyakorlati breviáriumozás kérdésének megoldása csak az egyházi rend felvételével válik esedékessé. Ebben a tekintetben tehát a lyceumot felelősség nem terheli. A főpásztor maga is ki a jelen mostoha viszonyok között kikerülő növendékeket papokká szenteli, e vonatkozásban Isten ítélőszéke előtt csak azért felelhet, amit elmulasztott. Ámde mulasztásról itt szó sem lehet; mert hiszen jól tudja Méltóságod, valamint az általam igen tisztelt tanárikat is, hogy a papjaimnak szükséges görög szövegü imakönyvek kinyomatása ez idő szerint lehetetlen.

Végül a negyedéves növendékpapok ritusanyagainak körében beemlékeztetni szokott imákra nézve – a minő a proskomedia, áldozás előtti, gyónást megelőző s követő imák stb. – legyen szabad azt az óhajtasomat

kifejteni, hogy mindezek beemlékezése növendékeimtől magyar nyelven kívántassék.

Fogadja Méltóságod kiváló tisztelem őszinte nyilvánítását, mellyel vagyok Nyíregyházán, 1917. október 11-én.

testvére az Urban:

Miklósy István s. k.

hajdudorogi püspök.

13. Miklósy István hajdúdorogi püspök átírata Apponyi Albert vallás-és közoktatásügyi miniszterhez a Hajdúdorogi Egyházmegyén kívül maradt magyar görögkatolikusok egyházi beosztása tárgyában

Nyíregyháza, 1917. november 1.

GKPL VI-1. 4404/1917. Másolat.

Másolat

A Hajdudorogi Püspöktől.

4404/1917. szám

Nagyméltóságu Miniszter Ur!

A gör. kath. magyarok országos bizottsága az Excellentiádhoz benyújtott, velem közölt 18071/917. eln. számú igen becses intézvénye mellől ./.. alatt visszacsatolt „Emlékirat”¹¹ szerint azon fáradt, hogy a hajdudorogi egyházmegyén kívül maradt gör. kath. magyarságot a nemzetiségi jellegű, főleg román nyelvű, egyházi hatóságok kormányzati jogköréből kivonja.

Bármennyire rokonszenves is – nemzeti szempontból – e törekvés s bármily kívánatos annak a visszásságnak kiküszöbölése, hogy valaki a vallási szertartás kapcsolata révén oláhnak vagy ruténnek minősíttessék: az igen tisztelt bizottság által javaslatba hozott megoldási módozathoz – sajnálatomra – hozzá nem járulhatok.

Nem nyújt a terv kiviteléhez jogalapot sem a magyarság részére görög liturgikus nyelvvel alapított hajdudorogi egyházmegye alapítóbullája, sem pedig – melyre itt hivatkozás történik – a S. Congr. de Prop. Fide 23019/907. számú rezolúciója.¹²

A hajdudorogi egyházmegye a gör. kath. magyarság részére alapított ugyan; de annak határai, a beléje kebelezett parochiák szabatos felsorolásával körülírtak. Azok a jogok és kötelességek, melyek ezen egyházmegye létevel, az alapító bulla erejénél fogva egybekapcsolván, más területre – belemagyarázás utján – át nem vihetők.

11 Lásd: 6. számú dokumentum.

12 Lásd: Források 4/2. kötet, 13. számú dokumentum.

A Budapesten tartózkodó, román származásu kath. hívek plebániái illetősége tárgyában, 1907. évi okt. 7-ikén kiadott, imént idézett római rezolúció, a mint ezt a hercegprimás úr ő eminentiájához intézett átirataimban ismételten hangsúlyozom s Excellentiád kormánya előtt, legutóbb 2252/917. szám alatt kelt előterjesztésemben kifejttem, sajnálatos, több rendbeli bonyodalmat keltő jogi tévedésre vezethető vissza. E rezolúció, mint a jogbizonytalanság és viszály állandó forrása, hatályon kívül helyezendő s illetve – tekintettel a hajdudorogi egyházmegyének időközben történt fölállítására – abban a szellemben módosítandó, a mely szellem ezen egyházmegye létesítését sugalmazta.

A „román ritus” eszméje, melyre a szóbanforgó rezolúció okfejtését alapítja, minden kétséget kizárólag a honi oláh érdekeltség találmánya, egyoldalú információ születtje.

Katholikus egyházunk azon ágának ritusa, melyet királyi rendeletek, mint az 1773. évi jul. 22-ikén kelt 3412. számú legfelsőbb intimátum, továbbá az 1814-iki évi okt. 4-ikén kibocsátott 23034-ik számú udvari kancelláriai rendelet „görög” jelzővel illetnek, az egész országra kiterjedőleg egységes. Ezen egység mellett tanuskodnak országos törvényeink, melyek a kath. egyházban – hazánk területén – csakis három, nevezetesen a latin, görög és örmény szertartásról tudnak.

De ismeretlen volt a „ritus rumenus” legujabb időikig a római kuria előtt is. Bizonyosságai ennek a régebben kibocsátott bullák, brevék s össze kiadványok, melyek mindenkor csakis „episcopus graeci ritus ruthenorum” „episcopus graeci ritus” valachorum” „fideles graeci ritus rutheni” – „fideles graeci ritus valachi” – (majd utóbb rumeni-t) emlegetnek.

Nem volt soha s nincs „román ritus”, mert a miseszövegnek görögből történt szó szerinti átültetése magát a görög ritust épp úgy érintetlenül hagyja, valaminthogy nem bomolna heterogén ritusokra a latin szertartás az által, ha mise – és szerkönyeit különböző nyelvekre fordítanak s a szent szolgálatokat a latin helyett e nyelveken teljesíténék.

A gör. kath. magyarok országos bizottsága előtt egy főcél lebeg: véreik magyarságának el nem homályosítható kidomborítása. e cél érdekében még a „román ritus” falzumát is elfogadja; sőt ebből jogalapot igyekszik teremteni a görögekatholikus magyarságkülönállásának kivivására: hazafias fölbuzdulásában nem vetvén számot azzal, hogy győzelme az oláh szeparatiztikus törekvések diadalát jelentené.

Én ilyen végzetes sikerért rituális multunk jogrendjének halomra döntését nem javasolhatom. A jövő dusabb vivmányait, melyeket céltudatos, melléktekintetektől nem befolyásolt nemzeti politikával bizton elérhetünk, a látszat irreális értékeiért föl nem áldozom.

A bizottság kérelmének figyelembevételé, eltekintve attól, hogy ez mai jogrendünk keretében meg nem történhetik, mindenkorra lehetetlenné tenné azt az üdvös befolyást, melyet a nemzetiségek közé ékelt gör. kath. magyarság azokra, éppen a ritus kapcsolatánál fogva, gyakorolni képes. A magyar görög

katholikusság kiszakítása után magára hagyott románságot misem feszélyezné többé a rombolásban, melyet nemzetiségi politikájával még templomainak falain belül is végbevisz. Itt magyar nemzetiségi szempontból nem az elkülönöződés, hanem ellenkezőleg a szorosabb egybekapcsolódás látszik kívánatosnak. Ebben a tekintetben a magas államkormányra vár a feladat, hogy főleg oláh vidékeken a nagyobb hatáskörrel ellátott tisztviselői állásokat a magyar görög katolikusság kiválóbb egyéneivel igyekezzék betölteni.

Ezek viszont keressék majd ritusközösségek révén érvényesüléseket a hitéleti mozgalmakban is, s az ilyen görög katolikus magyarok bizonyára gyümölcsözőbben fogják szolgálni a nemzeti eszmét, mint ha a latin ritusnak nem rájuk szabott köpenyébe burkolózva a passzivitás nyugalmát élvezik.

Igen komoly megfontolást igényel az elmondottakon felül, hogy az a mivelet, melyet a ritusbeli különállás jelszavát hangoztatva a hajdudorogi egyházmegyén kívül maradt magyar görög katolikusságon végrehajtanának, milyen visszahatással volna magának ezen egyházmegyének belviszonyaira!

Szerény nézetem szerint az egyházmegyémbe kebeleztet, részben románnyelvű papok és hívek, akik idecsatolásuk ellen oly hevesen tiltakoztak, jogosan vethetnék föl azt a kérdést: mi módon történhetett régi egyházmegyéikből való kiszakításuk, holott ők nem görög, hanem román szertartásúak. Lobbot vetne a már-már hamvadásnak indult parázs, melynek tüzét sikerrel táplálnák a román nemzetiségnek ide beáramló fanatikusai és lehetetlenné válnék a hajdudorogi egyházmegye konszolidációja.

De nem járulhatok hozzá a ritusbeli kötelek elszagatásának tervéhez s a gör. kath. híveknek latin juriszdkció alá helyezéséhez azon okból sem, mert a szétdarabolás a görög katolikus egyház meggyengítését eredményezné: már pedig szilárd meggyőződéseim szerint úgy egyházi valamint nemzeti szempontból éppen ennek lehető erősítése kívánatos.

A görög katholicizmusnak ugyanis tekintettel a görög keleti vallás követőire providenciális hivatása van az Anyaszentegyházban. ezt kétségbevonni még akkor sem lehetne, ha legnagyobb pápáink közül többen ki nem jelentették s hazánkra nézve kiváló uralkodók el nem ismerték volna.

Összekötő hid ez a fölött a szakadék fölött, mely vallási téren a kelet és nyugat között közel ezer éve támadott.

A keleti vallásuk éber figyelemmel kísérnek minden mozzanatot, a mely hazánk görög katholicizmusának sorsában fölmerül. Minden olyan esemény, mely a görög katholicizmust hátrányosan befolyásolja, elidegenítőleg hat rájuk s visszatéréseket hátráltatja; már pedig e visszatérés úgy egyházi, valamint hazai viszonyaink között állampolitikai szempontból nem megvetendő erőgyarapodást jelentene. Állampolitikai szempontból is – hangsúlyozom – mivel a nemzetiségi alapra helyezkedett görög keleti vallás követői, történelmünk tausa szerint, a nemzeti eszme befogadása iránt sokkalta érzéktelenebbeknek bizonyultak, a szintén idegen nyelvű görög katolikusoknál.

Végül csak egy megjegyzést kívánok még hozzáfűzni fejtegetésemhez.

A magyar görög katolikusság országos egyesületét hazafia önérzete ösztönözte az „Emlékirat”-ban kifejtett akcióra. Tiltakozik az ellen, hogy a magyar görög katolikusok közül bárki is oláhnak vagy ruténnek tekintessék.

De kérdem: oláh vagy rutén lesz-e valóban az a magyar, akit a felületesség vagy rosszakarat annak mond?

Ujabb megfontolás után bizonyára be fogja látni az egyébként igen nemes intencióju bizottság, hogy könnyebben elviselhető a seb, melyet a tudatlanság vagy rosszakaratu célzat hazafiu büszkeségükön itt-ott ejteni megkísérel, mintsem a zür-zavar, mely az évszázados keretek megbolygatása nyomán a latin és görög szertartásu hivek s ezek egyházi kormányainak jogviszonyában előállana.

Az előadottak folyományaképp, szemben a tárgyalás alatt álló „Emlékirat”-tal, tiszteletteljes javaslatomat a következőkbe foglalom.

Mondassék ki:

1. Minthogy hazánk görög katolikusainak ritusa egységes, tekintettel a fennálló királyi rendeletekre s törvényekbe foglalt intézkedésekre, a szervezett gör. kath. egyházmegyék területén, joghatóság szempontjából semminemü változtatás nem engedélyezhető. a görög katolikus hivek, bármilyen az anyanyelvök, csak lakóhelyök gör. kath. püspöke s vonatkozólag lelkésze joghatóságának lehetnek alárendelve.

2. A S. Congr. de Prop. Fide által, 1907. évi október 7-ikén, tehát a hajdudorogi egyházmegye szervezése előtt kiadott 23.019. számú rezolúció, melynek alapján a budapesti, román származásu, gör. katolikus hivek az esztergomi érsekség joghatósága alatt maradtak, a hajdudorogi egyházmegye szervezése s a budapesti gör. kath. parochiának ezen egyházmegyébe történt becsatolása után, joghatályában fenn nem tartható; mert hazánkban példátlan eset, hogy ugyanegy politikai községben a gör. kath. hivek a latin és görög egyházfők s illetve plebánosok joghatósága alatt megoszolva éljenek.

Kerestessék meg ennél fogva a hercegprimás ur ő eminentiája, mint a Budapesten élő, román származásu gör. katolikusok főhatósága, hogy a római Szentszéknek ilyen értelemben a felvilágosítást megadni, e rezolúció hatályon kívül helyezését kieszközölni s tekintettel a hajdudorogi egyházmegye rendeltetésére, az egységes görög ritus szellemében ugyanazon hiveknek az esztergomi főegyházmegyéből való kikebelezését s a hajdudorogi egyházmegyébe s ennek révén a budapesti gör. kath. plébániához csatolását kimondani méltóztassék.

Fogadja Nagyméltóságod kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását.

Nyíregyháza, 1917. november 1.

Miklós István hajdudorogi püspök.

14. Melles Emil budapesti görögkatolikus paróchus felirata Miklósy István hajdúdorogi püspökhöz a budapesti román görögkatolikusok egyházi beosztása tárgyában

Budapest, 1917. november 19.

GKPL VI-1. 4788/1917. Tisztázat.

Budapesti Görög Szerz. Kath. Lelkészi Hivatal

VII. Rottenbiller-utca 5/B.

519/1917

Méltóságos és Főtisztelendő Megyés Püspök Ur!

Hálás köszönettel vettem Méltóságod ez évi nov. 11-én kelt 4583. sz. kegyes intézkedése mellett a Főmagasságú hercegprimás Ur Őkegyelmességének a nagyméltóságu m. kir. vallás és közoktatásügyi Miniszteriumhoz intézett ez évi okt. 7-én¹³ kelt 4558. számú a budapesti gör. kath. vallásu román ritusu hivek kérdésére vonatkozó átiratát¹⁴ alkalmazkodás céljából.

Méltóságod kegyes intézkedése arra enged következtetni, miszerint a román ritus jogi fogalmának kiküszöbölése iránt tett kezdeményező lépések a hercegprimás Ur Ő főmagasságának tisztelettel idézett átiratában foglalt kijelentések után kedvező elintézésre alig számíthatnak és így itt az ország fővárosában a román ritust jogilag létezőnek kell elismernünk, amelynek hivei tehát sem a budapesti gör. kath plébániához, sem a hajdudorogi egyházmegyéhez nem tartoznak.

Valószínűnek látszik az is, hogy annak kieszközlése, miszerint a román ritushoz való tartozandóság kritériuma gyanánt az anyanyelv szolgáljon és ismertessék el, hosszabb időt fog még igénybe venni. Addig is míg ez a gyökeres intézkedés bekövetkezhetik, értékesnek és becsesnek, tehát mindenesetre alkalmazandónak vélem a főmagasságu hercegprimás Ur elől tisztelettel idézett átiratának 2. pontjában a román ritus megállapítására nézve felállított irányelveket.

Méltóságod kegyes volt és ezeket az irányelveket velem alkalmazkodás céljából közölte. Ez az intézkedés azonban az óhajtott célt csak akkor fogja biztosítani, hogy a budapesti gör. kath plébánosnak ne legyenek conflictusai, ha a budapesti róm. kath. plébánosok, hitoktatási felügyelő és hitoktatók is utasítva lesznek, miszerint „tekintsenek Budapesten minden gör. katolikus a budapesti gör. kath. plébánia s következőleg a hajdudorogi egyházmegye hiveinek. Ha valaki ezek közül előttük jelentkezik és hivatkozik a maga román ritusára, utasítsák a görög kath. plebaniára, hogy az megvizsgálhassa származását. Aki bebizonyítja keresztlevelével a román származását, azt a budapesti görög kath. plébánia tartozik román ritusának elismerni és lelki

13 Helyesen: október 4-én.

14 Lásd: 11. számú dokumentum.

ellátás végett az illetékes róm. kath. plebániához, illetve hitoktatóhoz utasítani. Nem tekinthetők azonban román szertartásuaknak azok, akik a hajdudorogi egyh. megye területéről jöttek Budapestre, valamint azok sem, akiknek szülei más ritusúak voltak és csak szükségből keresztelte őket román ritusú pap, mert az ilyenek Budapesten is a hajdudorogi egyházmegye hívei maradnak.”

Alázatosan kérem Méltóságodat: kegyeskedjék kieszközölni, hogy a helybeli róm. kath. egyházi hivatalok ily rendeletet kapjanak, mert a görög kath. plebánia utasítása magában nem orvosolhatja a bajt, ha vele együtt működő róm. kath. hatóságok azonos tartalmú intézkedéssel ellátva nem lesznek.

Felszentelt gyűrűjének csókolása mellett kiváló mély tiszteletem nyilvánításával vagyok Budapesten, 1917. nov. 19.

Méltóságod alázatos szolgája

Melles Emil apátpléb.

15. Miklós István hajdudorogi püspök átiratfogalmazványa Wekerle Sándor miniszterelnökhöz Szabó Jenő kitüntetése tárgyában

Nyíregyháza, 1917. november 22.

GKPL VI-1. Fogalmazvány.

Nagyméltóságu Miniszterelnök Ur

E hó elején tisztelgő látogatást óhajtottam tenni Excellentiádnál; elhatározásom foganatosítását azonban meggátolta az egyidejűleg több napon át tartott minisztertanács.

Személyes előterjesztés helyett, melyet tervbevett látogatásommal kapcsolatban kívántam megtenni, írásba foglalom tehát kérelmeimet: a midőn Szabó Jenő nyug. miniszteri tanácsos, főrendházi tagnak magyarságunk védelmében kifejtett tevékenységére nagybecsű figyelmét felhívni szerencsés vagyok.

Szabó Jenő közszolgálati érdemei, melyeket nyugdíjba lépése előtt, mint miniszteri tanácsos szerzett, többnemű legfelsőbb elismerésben részesültek. Ezen elismerések közé tartozik a Vaskorona majd a Lipót renddel s az örökös főrendházi tagsággal történt kitüntetése.

Ama tevékenység azonban, amelyet e érdemes férfiú jobbjára a nyugdíjbalépése után a magyar állameszme eredményes szolgálatában teljesített szerény nézetem szerint közszolgálati érdemeinél is figyelemre méltóbb.

Szabó Jenő – tudvalevőleg – a gör. kath. magyarság nemzeti iránya mozgalmainak vezére, éltető szelleme. Az ő politikai éleslátásának, agitációjának s ezzel kapcsolatos nagyarányu anyagi áldoztainak köszönhető a hajdudorogi magyar püspökség létesítése ebből folyólag sok ezer olyan honfitársunknak megmentése, akik a hazi oláhnak aknamunkája következtében már-már elvesztek a magyarságra nézve.

Szabó Jenő neve eme irányu fáradozásai révén örökidőkre ismertté vált s az általa elért siker minden ---hazafi-szívben elismerésre talál.

Tiszteletteljes bizalommal kérem az előadottak alapján Excellentíádat, hogy a nemzet eme -elismerésének---- kifejezéséül Szabó Jenő főrendiházi tagot a legfelsőbb helyen, a családjában is örökölhető, magyar -----méltóságra fölterjeszteni méltóztassék.

A királyi kegy ily arányu megnyilvánulása egyébként kihatásában messze túlhaladná az egyéni szempontokból érzékeltetni -szokott- jutalmazás mértékét.

A kitüntetést saját megbecsülésének tekintse a magyar görög katolikusság összesége, mely – szemben az ellenáramlatokkal – lankadatlan küzdelmet folytat a magyar nemzeti eszme diadaláért. Ugy ezen legfelsőbb kinevezés klasszikus bizonyosságául szolgálna a mai politikai irány helyeslésének, a mely irány kultiválása a hajdudorogi püspökség megalapításához vezetett.

Fogadjá Nagyméltóságod –
917. nov. 22.

16. Miklósy István hajdúdorogi püspök átiratfoglalmazványa Csernoch János hercegprímáshoz a budapesti román görögkatolikusok iskolai hitoktatása tárgyában

Nyíregyháza, 1917. november 26.

GKPL VI-1. 4788/1917. Fogalmazvány.

4788/1917.

Főmagasságu és főtisztelendő Dr. Csernoch János,
bibornok, hercegprímás v.b.t.t., érsek, stb. urnak
Esztergom.

Főmagasságu és Főtisztelendő Bibornok, Hercegprímás, Érsek Ur!

Van szerencsém Eminentíádat megkérni, hogy ritusbeli hovatartozás kérdéséből eredhető, joghatósági összeütközések megelőzése végett méltóztassék budapesti plébánosait, hitoktatási felügyelőjét és hitoktatóit a vallás és közoktatásügyi miniszter urhoz folyó évi október 4-ikéről 4558. szám alatt kelt nagybecsü átirata¹⁵ értelmében, alkalmazkodás céljából utasítani.

Fogadjá Eminentíád kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását, mellyel vagyok Nyíregyháza, 1917. november 26.
alázatos szolgálja és suffraganeusa
hajdudorogi püspök-

15 Lásd: 11. számú dokumentum.

17. Miklósy István hajdúdorogi püspök átiratfoglalmazványa Papp Antal munkácsi püspökhöz a rítuselnevezések tárgyában

Nyíregyháza, 1917. december 10.

GKPL VI-1. 5000/1917. Fogalmazvány.

5000. sz.

Méltóságos és Főtisztelendő Püspök Ur!

A gör. kath magyarok országos bizottsága folyó évi jun. hó 8-ikáról keltezve egy „Emlékirat”¹⁶-ot nyújtott be a kultuszminiszter urhoz s esztergomi közös metropolitánkhoz.

Ezen emlékirat alapjában helyes célt tűz ki maga elé, a midőn tiltakozik s védelmet keres ama minősítés ellen, a melynél fogva sokan gör. kath. híveinket, tekintet nélkül ezek nyelvére s érzületére, a templomainkban használatos nyelvek révén a nemzetiségek osztályaiba sorozzák s a lekicsinylés gondolatával ruténeknek (oroszoknak) avagy oláhoknak nevezik.

A kultuszminiszter közölte velem a szóbanforgó emlékiratot a hercegprimás urnak erre vonatkozó észrevételeivel együtt.

Ide ./- csatolt válasziratomból lesz szíves Méltóságod meggyőződést szerezni arról, hogy a mennyire helyeslem magát az emlékiratban kitézett célt éppoly mértékben aggódok a mód fölött, melyet budapesti híveim illusztris csoportja célja elérésére választott.

Miután alkalmam nyílt gróf Apponyi Albert miniszter ural, ki a felvetett kérdés iránt különös érdeklődést tanusit, szóbelileg is tárgyalni: nyugodtan vártam a fejleményeket.

Annál kinosabb volt meglepetésem, a midőn a hercegprimás ur – legutóbbi püspöki tanácskozmányunkon – ezen, a tárgysorozatba föl sem vett, specialiter görög kérdést, a görög szertartású püspökök előzetes megkérdezése nélkül konferenciánk plenuma elé vitte.

Tiszteletteljes ovást tettem mindennemű olyan terv ellen, a mely görög ritusu egyházunk meggyengítésére vezet s e kelleetlen ügynek a napirendről levételét kértem. Ugy Méltóságod valamint nagyváradi gör. ritusu püspöktársunk volt szíves eme ohajt fől szólásával támogatni.

Tiltakozásunk eredményeképp annyit értünk el, hogy a tanácskozmány a hercegprimás ur javaslata fölött érdemlegesen nem határozott s egyelőre az emlékiratot a püspöki kar összes tagjainak megküldetni rendelte: megbízáván bennünket, gör. kath. püspököket, hogy az emlékiratban foglaltakkal a jövő püspöki konferenciáig foglalkozzunk.

Immár kezeinknél van az emlékiraton felül az említett konferenciának jegyzőkönyve is. E jegyzőkönyv 20-ik pontjának figyelmes áttekintése után bizonyára osztozni fog Méltóságod ama szerény felfogásomban, hogy nekünk

16 Lásd: 6. számú dokumentum.

már most nem annyira az emlékirattal, mint inkább a hercegprimás urnak e jegyzőkönyv praemissájában megrögzített „nézet”-ével kell foglalkoznunk.

E nézet szerint hazánkban az Anyaszentegyház görög ritusának kizárólagos reprezentánsa a hajdudorogi egyházmegye. Ezen alig öt éves egyházmegye is csak oly módon jutott a görög jelzőhöz, hogy a római Szentszék alapításával egyidejűleg a görög nyelvet jelölte ki oltárnyelvűl.

Ugyane nézet logikus folyományaképp meg kell állapítanunk, hogy mi püspökök, papság hívek gyermeteg illuzióban éltünk mostanig, amikor atyáink hagyományaihoz ragaszkodva magunkat az Anyaszentegyház „gör. szertartású” gyermekeinek vallottuk.

Hiveink ritusa ugyanaz ma, ami volt ezer év előtt. Ma tehát a ritus – a hajdudorogi egyházmegyén kívül – nem „görög ritus” ma: nem lehetett az ilyen ritus a multban sem.

Vagyis a fennebbi nézet belekapcsolva hazánk vallástörténetébe eképp konkretizálható: Magyarországon, a hajdudorogi egyházmegye létesítését megelőzőleg soha sem volt az Anyaszentegyháznak görög ritus szerinti elágazása.

Nemzetiségi ritusok voltak s vannak csupán. rutén ritus, román ritus: azon atavisztikus bélyeggel homlokukon, melyet – igazságtalanul bár – e „nemzetiségi” ritus követőire a közfelfogás reányomni szokott.

Hol keressük tehát az igazságot?

Vajjon a hercegprimás urnak világosan kifejtett nézetében, amely a hajdudorogi egyházmegyén kívül csak rutén és román ritust vall, avagy legtiszteltebb nevű pápáink s királyaink alapvető okmányaiban amelyeken hitéletünk évszázadok óta nyugszik s amelyek egyházmegyék alapításáról, püspökségek, káptalanok szervezéséről, egyházi méltóságok kinevezéséről beszélnek: állandóan s következetesen hangoztatván, hogy e szervezetek és szervek pro „graeci ritus” fidelibus, a görög szertartású hívek javára létesítettnek, hogy e méltóságok a görög szertartású hívek lelki vezetésére rendelték.

A hercegprimás urnak eme okmányokkal ellentétes „nézet”-e szerint az általunk egységesnek ismert görög ritus annyira nem görög és nem egységes, hogy a különböző oltárnyelvű egyházmegyék híveinek ha a másik egyházmegyébe lépnek át, az orientalis hívek példája szerint, ipso facto latin jurisdikció alá kell kerülniük.

Tudvalevő, hogy hiveink közül lakhelyét változtatni főleg csekély számu hivatalnok intelligenciánk szokta. A hercegprimás ur tervének elfogadása tehát első sorban ezen értelmiségünk elvesztését jelentené reánk nézve. De elvesztenők tanulóifjúságunk azon részét is, amely a más nyelvű egyházmegye területén fekvő intézeteket keresi föl, mert azt latin szertartású plébánosok pasztorálnák.

Természetes folyamánya volna az ily kényszerhelyzetnek hiveink jogos felháborodása, állandó összeütközések a főhatóságok között egyrésről,

másrésről pedig a különböző szertartású lelkészek között. De a javarészen egymásból kifejlesztett egyházmegyénk között ily módon megszűnnék minden érdekközösség s egymásra idegen egyházmegyénk hiveink vitális érdekeiben szolidárisan semminemű tevékenységet ki nem fejthetnének. Sőt a közénk felállított szándékolt válaszfalak még azt is lehetetlenné tennék, hogy ugyanezen egyházmegyék a püspöki székek megürülése alkalmával egymást alkalmas egyénekkel kiegészítsék. Mi volna tehát kézenfekvőbb, mint hogy az egymásra nézve egyaránt idegen, tehát azonos jogviszonyban levő latin, görög, rutén és román rítusu papságból a latin pap nyerné el a pálmát s a magyarországi görög szertartású egyház lassan-lassan a múlt emlékeinek lomtárába kerülne.

Az országos bizottság emlékiratára a választ a csatolmányban előterjesztettek szerint megadván azzal itt nem kívánok külön foglalkozni.

Csupán azt jegyzem meg, hogy az „Orientalium dignitas” kezdetű enciklika idézett passzusa tisztán a keleti pátriárkát s hiveit érdekli. Bennünket annyiból, hogy az oltári szentség azonos anyagánál fogva a magunk rítusa javára merithetünk belőle érvet s éppen ellenkezőjét hozzuk ki annak, amit az emlékirat bevitelni kíván.

Arndt Ágoston jezsuita atya, kinek okfejtésére az emlékirat – relative – több szerencsével hivatkozik, a mi ügyünket érdeklőleg semmivel sem mond többet, mint amit XIV. Benedek pápa konstitúciójából ismerünk, hogy t.i. a szórványosan élő egyházmegyékbe be nem osztott keleti rítusok a hely szerint illetékes latin szertartású ordinárius s illetve plebános joghatósága alá tartoznak. A keleti pátriárka kormányhatóságának körülírásából vett analogia csakis a most érintett konstitúció alkalmazása egy speciális francia esetben.

Szemben a mi egyházmegyénkkel, melyeket apostoli királyaink a római Szentszékekkel egyetértőleg szerveztek, melyeknek határai szabályosan vannak megállapítva a S. Congr. de Prop. Fide reprodukált dekrétuma teljesen irrelevans.

Az előadottakból lesz kegyes megérteni Méltóságod, mily veszedelmesnek találom én a helyzetet, melybe budapesti gör. kath. magyarjaink emlékirata nyomán jutottunk.

Maguk az egyébként jóhiszemű emlékiratozók bizonyára nem is sejtették, hogy esőért felküldött fohászuk jégfelhőket hozhat veteményeinkre.

De mert így történt, nincs egyéb hátra, mint hogy a vészterhes felhők ellen erőlesen védekezzünk.

„A fejsze már a fák gyökerére tétetett.” Egy esztergomi, 1907-ik évben kelt s a római Szentszékhez intézett fölterjesztés indította meg a gör. rítusok megbontására irányuló processust.¹⁷ Érdekes a fölterjesztés megfogalmazása; mert a következők foglaltatnak benne: „Vajjon a román szertartású(sic) katolikusoknak megengedhető-e, hogy gör. szertartású plebánia létében a latin szokás szerint részesüljenek a szentségekben” – --(lásd az emlékiratot)

17 Lásd: Források 4/2. kötet, 10. számú dokumentum.

A fennebbi formában föltett kérdésre alig is érkezhettek más válasz, mint az, hogy a románok, mint akik a magyarországi viszonyokkal ismerős esztergomi érsek fölterjesztése szerint más szertartásuak, nincsenek alávetve a budapesti görög templom rutén plebánosa joghatóságának.

A nyelv és szertartás fölcsereléséből kisarjadt fogalomzavar, sajnos, most jogforrásként kezeltetik s e jogforrásból meríti okfejtése érveit a terv, mely érvényesülés esetén, a fentebb vázolt eredményekre, görög katolicizmusunk megsemmisítésére vezetne.

E veszéllyel szemben védekezésünk sikere attól függ: képesek vagyunk-e az illetékes forumokat az érintett dekretumban megnyilatkozó tévedésről meggyőzni!

Ezen irányban a következő elsőrendű bizonyítékok állanak rendelkezésünkre.

1. A felirat, melyet a Szent Uniora történt visszatérése tárgyában a munkácsi egyházmegye papsága 1652-ben a Szentatyához intézett, amelyben kijelenti, hogy a visszatérés processusa 1649-ik évi ápr. 24-ikén befejezést nyert. E felirat szövegét a következő sorok vezetik be: „Nos sacerdotis „ritus graeci” in clyti apostolici regni incolae – etc.

2. A kikötés, melyet e történelmi jelentőségű, alapvető okmány a visszatérés jogcselekményének integráns részeként első helyen emel ki: „Ut ritus graecae Ecclesiae nobis servare liceat.”

3. A breve, mellyel VII. Sándor pápa a szent unióba visszafogadott egyházmegye első, választott püspökét megerősíti. Ezen breve a megerősített püspök joghatósága határait körülírván következőleg rendelkezik: „Ut pontificalia ac alia ordinis et jurisdictionis episcopalis munera in ruthenos „graeci ritus” – exercere possit.”

4. A szabadalomlevél, mellyel I. Lipót király 1692-ik évi aug. 23-ikán a munkácsi egyházmegye papságát a latin szertartásu papsággal mindenben egyenjogunak nyilvánítja. Ez a szabadalomlevél az egyházmegye papsága valamint hívei „görög ritus”-át nem kevesebb mint tiz helyen emeli ki.

5. A bulla, melynek erejénél fogva XIV. Kelemen pápa a munkácsi egyházmegyét az 1771-ik évben kanonizálja. Ezen bullában a „graeci ritus uniti” részben a „graeci uniti” kitétel, mint a szertartás félreérthetetlen meghatározása tizenhétszer fordul elő.

Arról van szó: létezik é rutén ritus, létezik-é román ritus hazánkban: avagy csak görög ritust ismerünk, a mely utóbbinak szabályai szerint ószláv (semmikép sem rutén) s román nyelven szolgálja ki keleti kath. egyházunk a híveket!

A perdöntő kérdés megoldására a budapesti gör. katolikusok hovátartozása ügyében, incidentaliter kibocsátott dekretum távolról sincsen hivatva.

Egyházmegyéink alapító bullái, királyaink adománylevelei, a vallási s szertartási jogviszonyokat szabályozó okmányok, törvényeink szövegei stb. azok a bizonyítékok, amelyekkel szemben a fennebbi dekretumhoz hasonló okiratoknak semmi jelentősége sincs.

Az eperjesi egyházmegye egész területén a munkácsiból szakítottatván ki, annak rítusával külön foglalkoznunk felesleges.

Szükséges-e még a Bradán, mint a kanonizált munkácsi egyházmegye első püspökének idejéből történt püspöki, kanonoki, főesperesi kinevezésekre rámutatnunk, a mely kinevezéseknél, a dolog természeténél fogva a görög rítus hangoztatván soha el nem marad!

A balázsfalvai, nagyváradai, szamosújvári, lugosi egyházmegyék alapító bulláit ismerjük. De tiszta fogalmat szerezhethet ezen egyházmegyék rítusának kérdésében még a laikus is, ha azok névtárait lapozgatja vagy püspökségeik hivatalos pecsétjét megtekinti. Jóllehet ezen egyházmegyék valóban nemzetiségi alapon állanak: püspökeink és papjaink rítusuk jelzésénél a „görög” epithetont soha el nem hagyják.

Törvényeink szövegei vallásunkat következetesen „gör. katolikus”-nak nevezik s e tekintetben semmi nemű nemzetiségi megkülönböztetést meg nem engednek.

A latin szertartásuakkal szemben jogviszonyunkat a mai nap is érvényben levő 23.034/1814. számú királyi intimátum egységesen, tekintet nélkül a templomi nyelvre, mint gör. szertartásu katolikusokét szabályozza.

A felelősség tudatában, mely alól magunkat a történhetőkkel szemben semmikép ki nem vonhatjuk, egyelőre – ideértve eperjesi püspöktársunkat – hármunknak egyetértőleg a legerélyesebben állást kell foglalnunk a gör. katholicizmus elzüllesztésére irányuló terv kivitele ellen.

E végből szükségesnek tartom, hogy lehető rövid idő alatt, de minden esetre még a tél folyamán tartandó püspöki konferenciát megelőzőleg közös tanácskozásra egybegyűljünk.

Tanácskozmányunk tárgyait a következőkben vélem megállapíthatni:

1. Tiltakozás a pápa Őszentségénél ősi rítusok nevének megmásítására s új, bomlasztó rítusnevek becsempészése ellen.

2. Óvástétel ama ujkeletű irányzattal szemben, a melyet érsekünk speciális görög ügyeinknek a püspöki konferencia elé vitele által meghonosítani törekszik.

3. Az államkormány figyelmeztetése a veszélyre, melyet a galíciai eredetű rutén rítus s az ugyancsak hasonló célzatu román rítus elnevezés rejteget.

Kérem ennél fogva Méltóságodat, méltóztassék dr. Novák István eperjesi püspöktársunkkal az előadottak fölött levélben tárgyalásba bocsátkozni, egybejövételünk idejét megállapítani s nagybecsű elhatározásáról engem értesíteni.

A tárgyalás helyül szíves készséggel ajánlom föl nyiregyházai széklakomat, egyébként kijelentvén, hogy e vonatkozásban Méltóságodnak, esetleg más irányu kívánságához alkalmazkodni kész vagyok.

Fogadja – 917. dec.

testvére az Urban

hajdudorogi püspök.

18. Csernoch János hercegprímás átirata Miklósy István hajdúdorogi püspökhöz a budapesti görögkatolikusok iskolai hitoktatása tárgyában

Esztergom, 1917. december 13.

GKPL VI-1. 5041/1917. Tisztázat.

Méltóságos és főtisztelendő Miklósy István püspök úrnak
Nyíregyháza.

Méltóságos és Főtisztelendő Püspök Ur!

Méltóságodnak f. évi november hó 26-án 4788. sz. a. kelt nagybecsű átiratában¹⁸ kifejezett óhaja szerint a budapesti papságot a vallás- és közoktatásügyi miniszteriumhoz intézett 4558/1917 sz. átiratom¹⁹ szellemében utasítottam.

Fogadja egyébként Méltóságod kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását.

Esztergom, 1917. december 13.

Csernoch János bibornok, herceg-prímás.

19. Breyer István vallás- és közoktatásügyi miniszteri tanácsos átirata Csernoch János hercegprímásnak Vécsey Aurél memorandumának tárgyában

Budapest, 1918. január 17.

EPL Cat. D/c. Csernoch 502/1918. Tisztázat.

12647/918 szám.

Főmagasságú Bibornok, Herczegprímás, Érsek Ur!

Báró Vécsey Aurélnak a görög katolikus kérdésről írt memorandumát²⁰ oly tiszteletteljes kéréssel van szerencsém Főmagasságodnak ./.. alatt visszakérőleg megküldeni, hogy az abban foglaltakra vonatkozó nagybecsű nyilatkozatát közölni méltóztassék.

Fogadja Főmagasságod őszinte tiszteletem nyilvánítását.

Budapest, 1918 évi január hó 17-én.

A miniszter rendeletéből:

Dr. Breyer István miniszteri osztálytanácsos.

18 Lásd: 16. számú dokumentum.

19 Lásd: 11. számú dokumentum.

20 Lásd: 19a. számú dokumentum.

19a. Breyer miniszteri tanácsos átiratának melléklete: Vécsey Aurél memoranduma

Budapest, 1918. január 17.

EPL Cat. D/c. Csernoch 502/1918. Tisztázat.

Kézirat gyanánt! Bizalmas!

Egyházi irányelvek az oláh kérdésben.

1. Az Egyház (miként a magyar állam is) a latin és görög szertartást elméletben teljesen egyenrangúnak ismeri el. A kettő közötti viszony ennél fogva egyházi jogi szempontok szerint bírálendő el és az állami közegek is így járnak el.

2. Mindazonáltal nem kell figyelmen kívül hagyni, hogy Erdélyben (és egész Magyarországon) a latin szertartás már szent István óta szervezettel és kizárólagos joghatósággal bírt.

3. Ezzel szemben a görög szertartású egyházakat a szent korona területén csak a XVII. és XVIII. században szervezték a nemzetiségek (rutén és oláh) számára, személyhez kötött joghatósági alapon.

4. Az erdélyi görög kath. egyházi szervezetet XIII. Ince pápa állította fel 1721. május 18.-án kelt „Rationi Congruit” kezdetű bullájában, mely kánonilag létesíti a fogarasi (akkor egész Erdélyre kiterjedő) gör. kath. püspökséget, annak csak a görögök, ruthének, oláhok és rácok fölött ad joghatóságot („in omnes et singulos graecos, Ruthenos, Valachos et Rascianos”). Ugyanilyen megszorítással létesült Erdélyen kívül 1777-ben a nagyváradi gör. kath. püspökség.

5. IX. Pius 1853. nov. 26-án kelt „Ecclesiam Christi ex omni lingua” kezdetű bullájában véglegesen megszervezte a gör. kath. román egyházat a szent korona egész területén, felállítván a gyulafehérvár–fogarasi egyháztartományt (áll a hasonló nevű érsekségből, a lugosi, nagyváradi és szamosújvári püspökségekből), melynek joghatóságát kizárólag az oláh anyanyelvűekre korlátozta „... ecclesiasticam provinciam graeco-catholicam unitam linguae Romenicae instituimus”.

6. Az idők múltán sok latin szertartású gyermeket vittek keresztelni az oláh gör. katolikusokhoz, mert ezeknek sokkal több volt a papjuk. Ezek a papok nem írták be az anyakönyvbe, hogy az illetők jog szerint latin szertartásúak, hanem érthető okokból görög szertartásúnak jegyezték be és nem ritkán még a neveket is eloláhosították. Így lettek Erdélyben és Kelet-Magyarországon görög katolikus magyarok.

7. Ujabban e magyarok nem akarván tovább oláhosítani engedni magukat, rítusváltóztatási engedélyt kérnek, hogy átjöjjenek a latin szertartásra. Erre az engedélyre azonban nincs szükség, mert az illetők az egyházi jog szerint úgy is latin szertartásúak, mint ez a fent idézett pápai oklevelekből következik, melyek a gör. szertartású egyházat csakis az oláhok számára létesítették.

Eljárás

8. Mivel nem a szertartás változtatásáról van szó, hanem annak hivatalos megállapításáról, hogy az illetők az egyházjog szerint latin szertartásuak, tehát pusztán ténykérdést kell elintézni. Az anyakönyveket most már az állam vezeti és azért az illető fél menjen el az áll. anyakönyvi hivatalhoz és ott hivatkozva a fent idézett pápai okmányokra (melyek csak az oláhokat rendelik a 4 megnevezett gör. kath. egyházmegye alá) valamint hivatkozva saját magyar voltára, kérje hibás anyakönyvi kivonatának hivatalból való kijavítását. Ezt az anyakönyvvezető csak akkor tagadná meg, ha be lehetne bizonyítani, hogy az illető tényleg oláh. Ezt pedig az ő saját bemondása ellen nem lehet bebizonyítani.

9. Miután így ki van javítva anyakönyvi kivonata, jelentkezék a latin szertartású lelkészi hivatalnál, mely a keresztlevelet szintén kijavítja, rávezetvén, hogy az illető tévesen volt görög kath.-nak anyakönyvelve, de ezt a tévedést az áll. anyakönyvi hatóság most ilyen és ilyen szám alatt kiigazította.

10. Se a görög szertartású, se a lati szertartású püspöki hivatal nem értesítendő, mert nincs szertartásváltoztatásról szó, tehát semmiféle engedélyt se kell kérni. a gör. kath. oláh lelkészi hivatal sem értesítendő, mert nem áttérés az egész dolog, és egyházjogilag úgy se volt köze az elkeresztelt hívőhöz.

11. Minthogy a gör. kath. oláh egyházmegyék csak személyhez kötött joghatósági alapon vannak szervezve, a latin szertartású papok minden általuk megkeresztelt gyermeket latin szertartásúnak anyakönyveljék, és gondoskodjanak, hogy az állami anyakönyvbe is mint ilyenek irassanak be. Ekként az egyházjogi elveket szem előtt tartva, meg lehet akadályozni a további eloláhosodást.

A lelkészkezdő papság igyekezzék jó lábon állani az áll. anyakönyvvezetőikkel. Világosítsa fel őket, hogy az egyházjogi álláspont a jelen esetben teljesen azonos a magyar nemzeti érdekekkel és hogy ezt, ki lehet használni a nemzet javának előmozdítására.

20. Az Eperjesi Egyházmegye szentszéki ülésének kivonata a nyugdíjas papok, papözvegyek és-árvák ellátásának rendezése tárgyában

Eperjes, 1918. január 21.

GKPL I-1-a 629/1918. Tisztázat.

215. sz.

Az eperjesi gör. szert. katolikus egyházmegye püspöki szentszéke az egyházmegye nyugdíjas papjainak, papözvegyeinek és papárváinak szomorú anyagi helyzetével foglalkozván, arra való tekintettel, hogy

1. az egyházmegye nyugdíjas papjainak, papözvegyeinek és papárváinak anyagi helyzete nemcsak a mai rendkívül nehéz megélhetési viszonyok, de a normális viszonyok között is siralmas és szánalomra méltó, hogy

2. fentnevezettek szánalmas helyzetén sem az egyházmegye szegény egyházközségeinek hozzájárulásával, sem szerény javadalmazásu és családos lelkészeinek nagyobbmértvű megadóztatásával a szerény, de tisztességes megélhetést biztosító mértékben nem segíthet és így

3. e nagy fontosságú kérdést a kor követelményeinek megfelelően megoldani képtelen, – jogosnak és méltányosnak tartja, hogy ezen az egyházmegyére életbevágó fontosságú kérdés az 1848-ik évi XX. törvénycikk alapján a nem katolikus hitfelekezetek és az izraeliták egyházi szükségleteit állami hozzájárulás által biztosító és a közelmúltban benyújtott törvényjavaslat analógiájára szintén megfelelő állami hozzájárulással rendeztessék, miért is: mély tisztelettel és bizalommal kéri a megyés püspök úr Őméltóságát, valamint a testvér munkácsi és hajdudorogi egyházmegyék Méltóságos Főpásztorait, hogy e nagyfontosságú kérdés elintézése érdekében a nagyméltóságú kormánynál a megfelelő lépéseket megtenni kegyeskedjenek, hogy a három testvér-egyházmegye nyugdíjas papjainak, papözvegyeinek és papárváinak nyomasztó anyagi helyzete közmeignyugváásra rendeztessék.

Eperjes, 1918. január hó 21-én tartott szentszéki gyűlésből.

Dr. Novák István eperjesi püspök.

21. Miklósy István hajdudorogi, Papp Antal munkácsi és Novák István eperjesi megyéspüspök nyíregyházi értekezletének jegyzőkönyve

Nyíregyháza, 1918. január 23.

GKPL I-1-a 629/1918. Másolat.

Másolat

Jegyzőkönyv

felvétellett Nyíregyházán, 1918. évi január hó 23-án a hajdudorogi-, munkácsi és eperjesi egyházmegyék püspökeinek közös értekezletén.

Jelen voltak: mélt. és ftdő. Miklósy István hajdudorogi, Papp Antal munkácsi és dr. Novák István eperjesi megyés püspök urak; Bányay Jenő hajdudorogi székeskáptalani kanonok, Gebé Péter munkácsi székeskáptalani kanonok, ez utóbbi mint az értekezlet jegyzője is.

Tárgy:

I. Az értekezlet mindenekelőtt foglalkozott a gör. kath. magyarok országos bizottságának 1917. évi június hó 8-án, a hajdudorogi egyházmegyén kívül maradt gör. kath. magyarok egyházi beosztása tárgyában szerkesztett s a Kultuszminiszterhez és a Hercegprimáshoz intézett, ennek kapcsán a nmélt. Püspöki Kar 1917. évi november hó 7-én és 8-án tartott értekezletén 20. pont

alatt tárgyalt emlékiratával és a Biboros Hercegprimás urnak ezen emlékirathoz fűzött nézetével és határozati javaslatával.

Határozat:

Az értekezlet úgy ezen emlékiratban, mint a határozati javaslatban kifejezésre juttatott eszmék és tervek ellen a leghatározottabban tiltakozik. És pedig a következő okok alapján:

1. mert ezen felvetett eszmék és tervek egyenes ellentétben állanak az egyházjog általános álláspontjával és az egyes gör. kath. püspökségeket kanonizáló bullákkal, amelyek a görög szertartás keretében nemzetiségi elhatárolásokat nem ismernek és következetesen mindig csak görög szertartásról tesznek említést.

De 2. ellenkeznek ezen felvetett eszmék és tervek közjogunk szellemével is, mely „nemzetiségi ritust” (román ritus/ruthén ritus) nem ismer s ezen felfogás hazai törvényeink szövegezéseiben is állandóan kifejezést nyert. – Egy adott esetből kifolyólag a nmélt. Belügyminisztérium is 1898. évi 97.400. sz. rendeletében ezeket írja: „... közjogunk csakis a latin, görög és örmény szertartás szerinti megkülönböztetést ismeri, ellenben a görög szertartásnak orosz (ruthén) és román alosztályozását nem. De az egyházjog álláspontjából is a szertartások közt csupán a fenti három osztályzat szerinti megkülönböztetésnek van helye, a román és orosz (ruthén) alcsoportok a lyurgia nyelvi különbözőségét tüntetik fel, a szertartásnak teljes ugyanazonossága megmaradván.”

(L. Bm. 1898. évi 97.400. sz. r.A. K. 1898. évi 43. sz. L. Bm. 1900. évi 133.626. sz. r. B. K. 1901. évi 8. sz. A. K. 1900. évi 13. sz. L. 1895. évi XLIII. t. c. 6. &)

De 3. veszedelmesek is ezen felvetett eszmék és tervek, mert meglazítanák, sőt teljesen feldulnák gör. szert. kath. egyházunk egységét és belső békéjét; egyuttal megbolygatnák ama szeretetteljes és testvéries viszont és érintkezést is, mely a szent Unio szellemében kell, hogy állandóan fenntartassék és erősíttessék a latin és gör. szertartásu katolikus egyházmegyék, lelkészek és hívek között.

Mindezen nyomós okoknál fogva tiszteletteljesen arra kéri a Biboros Hercegprimás Ur Őeminenciáját, hogy ezen, zavarokat fölidéző ügyet a napirendről mindenkorra levenni méltóztassék.

Ennek kapcsán az értekezlet tiszteletteljesen és teljes bizalommal arra kéri a Biboros Hercegprimás Ur Őeminenciáját, hogy ha a jövőben a gör. katolikus Egyházat érdeklő kérdés bármely oldalról felvetetnék, úgy ezt a nyilvános tárgyalás bocsátása előtt az érdekelt három gör. kath. püspökkel előzetesen közölni s ezek véleményét megtudni kegyeskedjék.

Hangsúlyozni kívánjuk, hogy a hívek lelkiszükségleteinek ellátásánál azok anyanyelve az Egyház törvényeinek keretén belül érvényesüljön, úgy amint egyházmegyéinkben emberemlékezet óta a különböző anyanyelvű hívek anyanyelve lelkiismeretesen figyelembe vétetett, vétetik és ezután is figyelembe fog vétetni.

Együttal az értekezlet határozatilag kimondotta, hogy ezen ügyben felterjesztés intéztetik ugya az Apostoli Szentszékhez, mint a magyar Államkormányhoz, hogy diplomáciai uton lépjen közbe Rómában ezen újabban használt helytelen nomenklacio: „ruthén ritus, román ritus” ellen az egyedül helyes görög ritus helyett, annál is inkább, mert a hazai gör. kath. egyház mindennemű politikai külbefolyást távol akar tartani, már pedig a galíciai ukrainisták a „ruthén ritus” elnevezés alapján a maguk politikai érdekszférájába akarnák vonni a magyarországi görög katolikusokat is; a román separatistikus törekvések pedig a „román ritus” alapján a hazai gör. kath. román hiveket, már pedig a magyar közjog és a magyar állam szempontjából mindez meg nem engedhető törekvés.

Ezen ügyre vonatkozó összes előterjesztéseket az eperjesi püspök úr készíti el.

II. A naptáregyesítés üdvös reformja Máramaros- és Ugocsa vármegyék azon részén nem tud megerősödni, ahol a mi hiveink állandó érintkezésben vannak a román gör. kath. hivekkel, kik ünnepeik megünneplésénél még mindig a Julián-féle naptárt és időszámítást követik.

Határozat:

Az értekezlet kimondja, hogy közös felterejsztést intéz a nméltóságú VK. Miniszter Urhoz, miszerint törvényhozás útján tétessék kötelezővé egyházi téren is a Gergely-féle naptár és időszámítás az egész országban. Együttal ezen üdvös reformnak sikeresebb keresztülvitelére a három egyházmegye püspökei külön-külön vármegyéik főispánjai is felkérlik, hogy Ugocsa vármegye példájára a többi vármegyék törvényhatóságai is kérjék a törvényhozást, hogy országos törvény által tegye kötelezővé a Gergely-féle naptár és időszámítás használatát az egész országban.

III. Az egyházjog legújabb kodifikációja befejezést nyert és a jelenlegi dicsőségesen uralkodó XV. Benedek Pápa már ki is adta az új Codexet, mely egyházi téren igen sok üdvös reformot foglal magában. Amennyiben az új Codex expresse kimondja, hogy törvényei csak a nyugati egyházra kötelezők, – a mi három gör. kath. egyházmegyénk nehéz helyzetbe jut azért, mert nálunk hosszabb gyakorlat óta szokásjog alapján a nyugati egyház joga irányadó.

Határozat:

Az értekezlet határozata az, hogy a három egyházmegye főpásztorai közös felterjesztésben kérni fogják a Pápa Őszentségét, hogy az új Codex hatályát és kötelező erejét terjessze ki a mi három gör. szert. kath. egyházmegyénkre is. A közösen aláírt felterjesztést komitívával ellátva a munkácsi egyházmegye főpásztora fogja Rómába elküldeni.

IV. A nméltóságú VK. Miniszter úr két törvényjavaslatot terjesztett be a törvényhozás elé: az 1848: XX. t. c. fokozatos végrehajtásáról és a katolikus önkormányzatról. Amennyiben mindkét javaslat szükségszerű következménye az 1848: XX. t. c. 2. és 3. &-a rendelkezésének és célja rendezni és nyugvópontra juttatni a különböző magyarországi felekezetek régi követeléseit, a három gör.

kath. egyházmegye főpásztorai is – ezen nagyjelentőségű időben – kötelesek úgy az államkormány, mint a törvényhozás figyelmét föl hívni a gör. kath. egyház különleges szükségleteire és pedig nyugdíjas lelkészeik nyugdíjügyének rendezetlen állapotára és papözvegyeik és árváik igen szomorú helyzetére.

Határozat:

Az értekezlet egyhangú határozattal kimondja, hogy ezen három gör. kath. egyházmegye az országos katolikus önkormányzatnak teljesen bekapcsolt tagja és kiegészítő része akar lenni, de amennyiben ezen különleges szükségleteinek kielégítését az országos katolikus autonomiától nem várhatja, kénytelen a magyar államnak – a bevett vallásfelekezetekkel szemben tanusított – nagylelkűségét ezen három egyházmegye részére is kikérni. És pedig oly módon, hogy az előregedett és munkaképtelen lelkészei nyugdíját – a jelenlegi 1600 K. fizetési és 800 K. korpótlék minimum összegében, vagyis személyenként és évenként 2400 K.-ban kéri tisztelettel megállapítani. Nyugdíjas lelkészeink száma pedig átlag: a munkácsi egyházmegyében 20, az eperjesi egyházmegyében 12 és a hajdudorogi egyházmegyében 10.

Papözvegyeink évi nyugdíját személyenként és évenként 1800 K.-ban, papárvaink nevelési pótlékát személyenként és évenként 400 K.-ban, a teljesen – apa, anya nélküli – árvának pedig 800 K.-ban kéri tisztelettel megállapítani.

Együttal kimondotta az értekezlet, hogy ezen nagyfontosságú ügyben közös felterjesztést intéznek a nméltóságú VK. Miniszter, Miniszterelnök és Pénzügyminiszter Urakhoz. Ezen fölterjesztések megszövegezését a munkácsi megyés püspök ur, míg az emlékiratok személyes átadását az illető Miniszter Uraknak az eperjesi megyés püspök Ur vállalta magára.

Ezzel az értekezlet véget ért.

K.m.f.

Gebé Péter s.k.

kanonok, az értekezlet jegyzője.

A másolat hiteleül: Sztojka Sándor munkácsi püspök titkára.

22. Csernoch János hercegprímás átiratfoglalmazványa Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszterhez Vécsey Aurél memorandumának tárgyában

Budapest, 1918. január 27.

EPL Cat. D/c. Csernoch 502/1918. Fogalmazvány.

Nagyméltóságú Gróf Apponyi Albert VKM úr Budapest.

A f. hó 17-én 12647I. sz.a kelt negybecsü átirat kapcsán van szerencsém báró Vécsey Aurélnak ./ a. visszacsatolt egyházpolitikai memorandumára²¹ a következő észrevételeket tenni:

21 Lásd: 19a. számú dokumentum.

A gör. kath. románokkal szemben követendő politikai tárgyában a memorandum nem említ föl egyetlen momentumot, amely többszörös consideratio, sőt hivatalos tárgyalás alapját ne képezte volna.

Ami a ritusváltoztatást illeti, az 1814. évi 23.034. m. királyi rendelet megváltoztatása túlságosan föltűnő volna s nem is szükséges, mert az új egyházz jogi kódex 756. kánonja a ritusváltoztatásnál már nem követeli a püspökök beleegyezését, hanem csak az Apostoli Szentszék hozzájárulását. így a jövőben a ritusváltoztatás komoly akadályba nem fog ütközni. Ha Nagyméltóságod jónak látja, 1918. pünkösöd után az állami anyakönyvvezetőknek olyan bizalmas utasítást adhat a kormány, hogy a ritusváltoztatást a pápai indultum alapján mindig jegyezzék be s ne kutassák a gör. kath. püspök beleegyezésével történt-e ez. Egyébként az anyakönyvvezetők ezt eddig sem kutatták. Tehát minden állami beavatkozás nélkül is megváltozik a helyzet az új egyházi törvénykönyv életbelépése után.

A gör. kath. román egyházmegyéknek és a hajdudorogi görög szert. egyházmegyének most is van körülhatárolt területe. Amely plébániák vagy filiák nincsenek kifejezetten az egyházmegyékhez csatolva, azokban a gör. kath. hívek a terület után illetékes latin püspökök jurisdictiója alá tartoznak.

Nem áll az, hogy a hajdudorogi egyházmegye területén a románok bármikor létesíthetnek román plébániát. Hajdudorog területén csak görög rítusu plébániák alakulhatnak a hajdudorogi püspök joghatósága alatt. Egyedül Budapesten és azokon a helyeken, ahol a hajdudorogi egyházmegye alapításakor a meglévő román plébánia nem csatoltatott Hajdudoroghoz, volna lehetséges román plébánia alapítása. Ezekben a helyeken a m. kir. kormánynak figyelemmel kell kísérnie az állapotokat és a román plébániák létesülését lehetőleg megakadályozni. Egyébként a hajdudorogi püspök is éberrel fog őrködni egyházmegyéjének érdekei fölött.

Mint Excellentiadnak 7558./917 sz átiratomban jeleztem, a latin püspökök nemcsak azokat a gör. katolikusokat tekinthetik a saját alattvalóiknak, akik a saját szertartásu egyházmegyéjük területétől izoláltan laknak, hanem azokat is, akik a földrajzi területen belül ugyan, de oly helyen laknak, ahol az illető keleti szertartásnak papja nincs.

A hitoktatásra vonatkozólag is nyilatkoztam már oly értelemben, hogy a gör. katolikus tanulók a latin hitoktatótól érvényes minősítést kaphatnak s így fölösleges a gör. kath. tanulókat a saját gör. kath. hitoktatókhoz kényszeríteni, sőt a latin lath. hitoktatók előadásainak látogatása ott, ahol nemzeti szempontból indokolt, kifejezetten ajánlható.

Amit Vécsey a Congregatio de Propaganda Fide-ről s a magyar gör. katolikusoknak e congregatio hatásköre alól való kivonásáról ír, az idejét múlt dolog, mert időközben a pápa a keleti ritusok számára külön congregatiót létesített és a Propaganda hatáskörét kizárólag a missiókra szorította.

Esztergom, 1918. jan. 27.

Csernoch

23. Papp Antal munkácsi püspök átirata Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszterhez a nyugdíjas papok, papözvegyek és -árvák ellátásának rendezése tárgyában

Ungvár, 1918. április 15.

GKPL I-1-a 629/1918. Másolat.

Másolat.

2274. szám.

Nagyméltóságu Gróf Apponyi Albert,
v. b. b. t., vallás- és közoktatásügyi Miniszter urnak
Budapest.

Nagyméltóságu Gróf–, Miniszter Ur!
Kegyelmes Uram!

Nagyméltóságodnak az 1848. évi XX. t. c. fokozatos végrehajtása tárgyában benyújtott nagyfontosságú törvényjavaslata kapcsán az eperjesi és hajdudorogi egyházmegyéek püspökeivel f. évi január hó 23-án Nyiregyházán megbeszélt megállapodás után a munkácsi egyházmegye részéről azon alázatos kérelmünket terjesztem elé, hogy nyugdíjas papjaink, papözvegyeink és papárváink ellátását a protestáns és izraelita felekezetekkel szemben tervbe vett módozatok arányában évi háromszázezer – 300.000 – korona járulék, vagy ennek megfelelő örök-alapítvány útján biztosítani, illetőleg az erre vonatkozó szakasszal az 1848. évi XX. t. c. fokozatos végrehajtását célzó javaslatát kiegészíteni méltóztatnék.

A tiszteletteljes kérelmünk támogatására legyen szabad a következőkre hivatkoznom:

1. Az 1848. évi XX. t. c. a görög szertartású katolikus vallást is a bevett vallásfelekezetek között említi s így a 2. &-ban biztosított egyenlőséget és viszonyosságot, úgy nem különben a 3. &-ban az egyházi és iskolai szükségleteknek közálladalmi költségek által való fedezésére vonatkozó jogot egyházunkra is kiterjeszti.

Bár a latin és görög szertartású katolikusok nem képeznek egymástól különböző vallás-felekezetet, és így a Katolikus Autonomia áldásaiban a görög katolikusok is, mint ugyanazon Katolikus Egyház tagjai, bizonyára részesülni fognak, –mindazonáltal a katolikus egyházi vagyon felhasználásának a katolikus autonómiáról szóló törvényjavaslat 1. &-ban is kifejezett azon feltétele, mely szerint a vagyonnal az egyház csak az alapítók szándéka szerint rendelkezik, alig nyújthat reményt arra, hogy a görög katolikus egyház a maga egyházi és iskolai szükségleteinek fedezésére oly arányú támogatást kap a katolikus autonómiától, mint aminőt a protestáns és az 1848. évi XX. t.c.-ben nem is említett izraelita vallás-felekezetek részére Excellenciád nagylelkű törvényjavaslata biztosítani kíván, miért is a gör. kath. egyház továbbra is csak hiveinek egyházi adózására lesz utalva.

Az azonban már most is kétségtelen, hogy a kath. autonomia a nős gör. kath. papságnak papi, papözvegyi és papárva-nyugdíj ügyét a saját hatásköréből feltétlenül kikapcsolja s így az e címen egyházunkat terhelő szükségletek fedezésére nekünk is csak az állam támogatását lehet és kell kérnünk, éppen úgy, mint azt Excellenciád javaslata a nős protestáns és izraelita lelkészek nyugdíjintézményére kiterjeszti.

3. Egyházunk és hiveink közismert szegénységénél fogva az 1848. évi XX. t. c.-ben biztosított közálladalmi támogatást méltán igényelhetik, mert hiszen a gör. kath. egyház kezelésében sem apátsági, sem alapítványi vagyon nincs, püspökségeink javadalmazása éppen csak a központi közigazgatás fedezésére elégséges, káptalanaink vagyontalanok és kanonokjaink a középiskolai tanár kezdő fizetésével kénytelenek megelégedni; végül az is könnyen igazolható, hogy hiveink a hazai összes felekezetek között aránylag a legmagasabb egyházi és iskolai adókat viselik.

Másrészt a hazai ruthén nép története tanuskodik arról is, hogy hiveink, mint II. Rákóczi Ferenc leghivebb népe, úgy a múltban, mint a most dúló világháboruban oly sokféle kísértés között állandóan hűségese és hazafia magaviseletet tanusított, miáltal a haza szent oltárára évszázadokon át hozott vér- és vagyonáldozataikkal erkölcsileg is érdemessé tették magukat az 1848. évi XX. t. c.-ben biztosított állami támogatásra.

4. Nyugdíjas papjaink ellátására a saját erőnkől a papság nagyarányu megadóztatása mellett is eddig csak évi 1200K-át tudtunk biztosítani s ezt is csak a már teljesen munkaképtelenné vált lelkészeknek; papözvegyeink a 20.000 K. évi államsegély felhasználása után is átlag csak 600 K. évi gyámúdjiban, árváink pedig csak 50-100 K. neveltetési segélyben részesülnek.

Ezen összegek oly csekélyek, hogy azok a legszükségesebb élelmiszerek beszerzésére sem elegendők s így az Egyház és Haza szolgálatában érdemeket szerzett papjaink s azok özvegyei meg árvái csak a hozzátartozók, avagy más jóakarók kegyelemkenyerére vannak utalva. Helyes szociális közfelfogás mellett a haza hű fiainak ily mostoha mellőzését az állami kormányzatnak elnézni nem szabad.

Ha nyugdíjas lelkészeink ellátását a mai 1600 K. minimális kongrua és 800 K. korpótlék kiegészítés összegében, vagyis 2400 K.-ában vesszük fel, özvegyeink részére pedig évi 1800 K-át, árváinknak évi 400 K-át, a teljes árváknak évi 800 K-át kívánnak biztosítani, akkor a munkácsi egyházmegye évi szüksége e címen a következőkép alakul:

a/ 20 nyugdíjas lelkésznek ā 2400 K. ... 48.000 K.,

b/ 112 papözvegynek ā 1800 K. ... 201.600 K.,

c/ 102 árvának a 400 K. ... 40.800 K.,

d/ 7 teljes árvának a 800 K. ... 5.600 K.,

Összesen 296.000 K., kereken: Háromszázezer – 300.000 – Korona, mely összegnek évi járadékként, vagy állami örök-alapítvány útján való fedezését kérjük.

Biztosíthatom Excellenciádat, hogy a kérelmünk teljesítése jelentékenyen megerősíti papságunkban és hiveinkben a magyar haza iránti hűség, szeretet, hála és odaadás kapcsait, melyek bármi más határvédelmi intézménynél erősebb végvárait fogják képezni a magyar nemzeti államnak.

Fogadja Nagyméltóságod kiváló mély tiszteletem őszinte nyilvánítását, mellyel vagyok Ungváron, 1918. évi április hó 15-én,
alázatos szolgálója:
munkácsi püspök.

24. A Szamos interjúja Miklósy István hajdudorogi püspökkel a Pásztory-alapítványról

Szatmárnémeti, 1918. július 11.

Szamos, 1918. július 11. 2. o.

A Pásztory Árkád-féle alapítvány

Beszélgetés Miklósy István hajdudorogi püspökkel

Mint a Szamos megírta, Miklósy István, a hajdudorogi gör. kath. magyar egyházmegye püspöke székhelyéről, Nyíregyházáról a Bikszád határában fekvő terepi tanyájára utazott hosszabb nyári tartózkodásra.

A terepi tanya ahhoz a birtokhoz tartozik, amelyet Pásztory Árkád alapítványként hagyományozott a mindenkori hajdudorogi gör. kath. püspököknek s a püspök ur itt szándékszik tölteni a nyarat.

Utazása alkalmával a püspök ur egy fél napot Szatmáron töltött és már akkor szíves volt megengedni, hogy őt nyaralása során felkeressem s a Pásztory-féle alapítványról, amelyről a környéken ellenőrizhetetlen legendás hírek keringenek, végre biztos információt kapjak.

A bikszádi fürdőtől Turvékonya felé menve pár száz lépésnyire, Bikszád végén épült fehérre meszelt, masszív kúriában lakik a püspök.

A kúria homlokzatán és az ajtó bejárat fölött szent szobrok díszelnek, amelyekkel a megboldogult kegyes atya oly előszeretettel díszítette az általa emelt épületeket, sőt a lakások egyes bútordarabjait is.

Az épület egy 30 holdas kert közepén fekszik, amelyen egy keskeny, vidáman csobogó patak fut keresztül, – vigan hajtván egy miniatűr vízimalom kereket, persze malom nélkül.

A hatalmas kertben frissen ültetett gyümölcsfa csemeték, gazdasági kertészet mutatják az új gazda gondos kezének nyomait, aki a 30 holdas parkterületet gazdaságosan akarja kihasználni.

A bikszádi fürdő vendégei éppen reggeli sétájukat végezték, amikor a park sétányán megjelent az első gör. kath. magyar püspök impozáns alakja, aki szívélyes barátsággal viszonzta a sétálók tiszteletteljes üdvözlését. Társaságában az egyházmegye ügyésze és Pásztory János, a turvékonyai gazdaság lelkésze voltak.

A püspök ur engedelmével hozzájuk csatlakoztam s a fürdő híres gyertyánfa-alléjában sétálva folytattuk le a séta intervjuját. Amit csak azért említek meg, mert különös véletlen folytán immár harmadik ilyen peripatetikus beszélgetést volt szerencsém a püspök úrral a Szamos részére csinálnom. Először még a sátoraljaújhelyi parochia színes, illatos kertjében, másodszer a debreceni bombamerénylet után a Miklós-utcai ideiglenes rezidencia virágos kis udvarán.

Kérdéseim egy részére a püspök ur, más részére az egyházmegye ügyésze adták meg a felvilágosítást, amelyek közül a leglényegesebb a Pásztory vagyoni jogi természetére vonatkozik. Ezt a vagyont ugyanis általában úgy emlegetik, mint Pásztory Árkád hagyatékát. Holott ez nem örökség, hanem alapítvány, melyet Pásztory Árkád még életében tett saját haszonélvezeti jogának fenntartásával, minden korlátozás nélkül, még számadási kötelezettséget sem kötve ki, – a mindenkori hajdudorogi gör. kath. magyar püspök részére.

Az alapítvány hivatalos címe: a hajdudorogi gör. kath. püspökség törzsjavadalma, mint Pásztory Árkád alapítványa.

Érdeklődtem aziránt, hogy mi igaz azokból a legendás hírekből, amelyek mint milliós értékekről beszélnek.

– A nagy vagyonról szóló legendák – volt a válasz – tényleg legendák. Az alapítványt 2500–3000 magyar hold ingatlan képezi. Ez a nagyterületi birtok azonban nincs úgy instruálva, amint azt egy komoly, belterjes gazdálkodás megkövetelné.

A birtok Turvékonya, Terep, Avasfelsőfal, Bikszád és Bujánháza határában fekszik. Ezek közül a bikszádi határban, amely nincs tagosítva, mintegy 500 hold elszórtan, mintegy ötven helyen fekszik úgy, hogy a püspökség a legtöbb parcellát nem is használhatja, mert nem tudja, hogy hol fekszik. Ennek a résznek a reális értéke csak tagosítás esetén lenne megállapítható. Rendszeres gazdálkodás általában véve csak a turvékonyai és bujánházai határban levő birtokon, az úgynevezett Pásztory-tanyán folyik.

– A birtok ama részének értéke, a mely tagosítva van, az avasi föld csekély értékénél fogva sokkal kisebb, mint azt egy ilyen birtok komplexumnál hinni lehetne. Azonkívül az egész alapítványi birtokot egy nagyobb törlesztéses kölcsön terheli még Pásztory Árkád idejéből és terheli egy 30 ezer koronás alapítvány, amelyet Pásztory Árkád tett a szamosújvári egyházmegyénél annak a tanítóképző-intézeti növendéknek a javára, aki a magyar nyelvben, hittanban és neveléstanban jeles előmenetelt tesz.

A birtok jövedelmezőségét erősen csökkenti annak a 70 elagott, öreg, jobbára munkaképtelen embernek az eltartása, akik még Pásztory Árkádnak idejéből maradtak ott s akiket ő tartott el. Ezek száznál többen voltak, de a háború alatt sokan, akik még tudnak dolgozni, elmentek, hogy kihasználják a munkabérek háborús konjunkturáit. A visszamaradt öregeket a püspökség minden jogi kötelezettség nélkül, tisztán Pásztory Árkád emléke iránti kegyeletből és tiszteletből tartja el.

– Az uradalomban ma is ugyanaz a rendszer van bevezetve, mint az alapító idejében volt. A kastélyban a gazdasági intéző lakik és Pásztor János lelkész. Ugyancsak ott vannak elhelyezve a konyhák, kamarák. Az emeleti rész üresen áll. A cselédség ma is – mint Pásztor életében – közös konyháról étkezik, a gazdaságtól kap ruhát, világítást és más szükségleti cikket.

A birtokban való gazdálkodást megnehezíti az a körülmény is, hogy az Avasd nem lehet megfelelő munkaerőt szerezni: a munkaképes férfiak nincsenek itthon, az öreg emberek nem bírják a földmives munkát, az itteni asszonyok pedig nincsenek munkához szokva.

– A birtok eladásával a püspök ur egyáltalában nem foglalkozik, felelte kérdésemre az egyházmegye ügyésze. Ezt csak akkor tenné, ha valamely állami intézmény részére lehetne azt értékesíteni, mint pl. telepítés vagy olyan intézmény részére, amely a kastélyt is használhatná. Igen alkalmas lenne a birtok olyan nemzetiségek ide telepítésére, akik rosszabb viszonyok közt élnek.

Itt a püspök ur közbeszólt:

– Legszívesebben csak magyar célú intézménynek adnám.

– Nehezebben az eladást az is, hogy az itteni ingatlanok értékét nem lehet megállapítani, ezen a vidéken nincs olyan birtokforgalom, amiből az érték megállapítható lenne, hiszen a mai forgalmi értékek különben sem reálisak sehol.

Megkérdeztem végül Öméltóságától, hogy nincs-e szándékában Pásztor Árkád holttestét Nyíregyházáról hazaszállíttatni?

– Valamikor állítólag nyilatkozott a megboldogult, hogy a turvékonyai tanyán szeretné tulvilági álmát aludni, sőt a helyet is kiválasztotta, ahol nyugodni kívánt. Ez régebben volt, az alapítvány megtétele és internálása előtt, amikor nem is sejtette, hogy valaha közbejöhet olyan körülmény, amely őt arra kényszeríti, hogy elhagyja Turvékonyát.

Itt Pásztor János lelkész, aki mindvégig Pásztor Árkád mellett volt, közbevetőleg megjegyezte, hogy a megboldogult nem szeretett a halálról beszélni sem. Szerette az életet, félt a haláltól.

– Ha Pásztor Árkád – folytatta Miklóssy püspök – csak egy szóval is kifejezte volna ebbéli kívánságát, azt feltétlenül teljesíteném. Miután azonban ezt nem nyilvánította, azt az állapotot kell figyelembe vennem, amelyben az alapítvány megtétele után, Nyíregyházán volt. Amint az idő alkalmas lesz rá, sirhantja fölé megfelelő kápolnát építtetünk, amelyben megörökítjük emlékét. A kápolna helye már meg is van véve.

(d. s.)

25. A Bukaresti Magyar Hírlap cikke a debreceni bombamerénylet utóéletéről

Bukarest, 1918. augusztus 11.

Bukaresti Magyar Hírlap, 1918. augusztus 11. Vasárnap

Catarau – Brațianu barátja

A debreceni gyilkosság. – Ki készítette elő a merényletet. –

A Brațianu-kormány a gyilkosok cinkostársa.

1903 júniusában²² a hajdu-dorogi gör. kath. püspök Miklóssy István címére Csernovitcból egy láda érkezett, a melyet szokás szerint a püspöki titkári irodában, a püspök titkárja bontott fel. Felbontás közben a láda felrobbant, a robbanás a püspöki titkárt azonnal megölte, az iroda szolgát és egy másik szobában tartózkodó embert megsebesített, az iroda butorzatát elpusztította és a ház falát megrongálta.

A nyomban megindított rendőrségi vizsgálat azonnal megállapította, hogy csak politikai merényletről, politikai orgyilkosságról lehet szó, mert a kegyes életü öreg püspöknek, ugyan ki lett volna olyan ádáz személyes ellensége, hogy életére törjön. A nagy apparátussal lefolytatott vizsgálat, a mely Debrecenben, Csernovitzban és Budapesten egyidejűleg folyt, rövidesen megállapította, hogy a pokolgépet tartalmazó csomagot egy romániai ember adta föl a csernovitzi főposta hivatalban. Ennek az embernek hivatal szolgálai külseje volt és így senkinek sem tűnt fel a püspök címére küldött csomag. A vizsgálat további folyamán kiderült, hogy a csernovitzi szállodából küldte a postára társával egy széles vállu, atléta termetű fiatal ember, a kiről kiderült, hogy Katarau Wladimirnak hívták és az orosz Ochraha ügynöke. Társa a ki a csomagot feladta egy Teodorow nevű orosz, a ki ugyan csak az Ochraha szolgálatában áll.

Az idegenek nyomban a csomag feladása után, eltűntek Csernovitzból s a mint a vizsgálat megállapította Bukarest felé vették utjokat. A csernovitzi rendőrség, a mely állandó távirati összeköttetésben állott a budapesti és a debreceni rendőrséggel, nyomban értesítette a budapesti főkapitányság detektív főnökét a felfedezésről és egyben táviratot küldött a bukaresti rendőrségnek, hogy a gyilkosokat tartóztassák le.

Corbescu és Panaitescu Catarau cinkostársai.

A gyilkosok tényleg Bukarestbe menekültek, a hol Katarew Wladimir, Vasile Catarau néven, mint bölcsésztan hallgató, egyetemi tanulmányait folytatta és egyben Panaitescu titkos rendőrségének ügynöke volt. Társa Teodorow Bukarestben mint birjár (kocsis) szerepelt és ugyancsak Panaitescu szolgálatában állott. Neki az volt a feladata, hogy kocsijával megfigyelés alatt álló emberek útjába kerüljön, kocsijára vegye és miután jól beszélt oroszul,

22 Valójában 1914. február 23-án.

franciául, németül és oláhul kihallgassa őket utjaikról, valamint beszélgetésükről jelentést tegyen Panaitescunak. Alig hogy Catarau és társa Bukarestbe érkeztek, még azon éjjel megérkezett a csernovitzi és budapesti rendőrségek távirata, hogy Cataraut mint a debreceni merénylet tettesét tartoztassák le. A csernovitzi távirat érkezett meg előre a következő címmel.

„Polizeidirektor Corbescu Bukarest”.

Corbescu ezt a táviratot zsebre vágta, azzal az indokkal, hogy ő nem polizeidirektor, hanem polizei prefekt, ez a távirat valószínűleg Panaitescunak szól. Panaitescu viszont azért nem bontotta fel a táviratot, mert a Corbescu nevére volt címezve. Azt ugyan mint a ketten tudták, hogy mit tartalmaz a távirat, de idő haladékat akartak adni cinkostársainak és azért rendezték a felbontási komédiát. Reggel azután mégis felbontották a táviratot, a mely német nyelven volt fogalmazva amire Corbescu és Panaitescu egyszerre elfelejtettek németül és fordítót kerestek, a ki a pár szóból álló táviratot lefordította. A mire a fordító előkerült déli 12 óra volt. A mire a bukaresti rendőrség nagy buzgalommal kutatni kezdett, hogy hol tartozkodik Catarau és Teodorow. Teodorowot a legszorgosabb kutatások dacára sem tudtak elő keríteni, annyira el tudott rejtőzni. Ott állt kocsijával és két orosz traperjával a Teatrul National előtt. Cataraut reggel 3 órakor két rendőr ügynök kereste fel a Brasserie de Paix-ben a Cal. Victorián, a kik automobilba ültették és Constancába vitték, a hol hajóra szállt és Konstantinápolyba utazott. Catarau Konstantinápolyban a Péra negyed egy szegény penziójában vett lakást és a szükséges pénzt a konstantinápolyi román követség útján kapta. Közben Panaitescu nagy eréllyel folytatta a vizsgálatot s azután sajnálkozva tudatta, hogy Cataraut és Teodorowot nem tudta megtalálni, valószínűleg Oroszországba szöktek lévén mind a kettő orosz származásúak.

Ekkor viszont Catarau érezte égni a talajt a lába alatt Konstantinápolyban, attól is tartott, hogy barátja Panaitescu még elárulja, esetleg valamelyik megbízható orgyilkosa segítségével, csendes embert csinál belőle, jobbnak találta, hogy visszatérjen Bukarestbe, a mi viszont Panaitescunak volt kellemetlen, mert Cataraut mint az egyetemi ifjuság egyik kiváló alakját, a bukaresti katonai iskola orosz nyelv tanárát és Iorga pártjának politikai spadassinját mindenki ismerte. Cataraut tehát el kellett távolítani Bukarestből, még pedig lehetőleg távoleső vidékre. Panaitescu tehát elhatározta, hogy Cataraut Egyiptomba küldi.

A debreceni merénylet oka.

1913-ban Brătianuék vetése már szépen virágzott. A román ifjuság a Liga Culturală és Iorga nyári egyetemi előadásai alapján szépen elő volt készítve a bekövetkezendő politikai eseményekre. Brătianu orosz összeköttetési útján megállapodott Bobrinszky gróffal az orosz feketék egyik vezérével, hogy Magyarországon politikai agitációval, bombamerényletekkel és politika orgyilkosságokkal zavart támasztanak, politikai és lázítási pereket idéznek elő,

belső zavarokat és nemzetiségi ellentéteket hoznak létre. Ennek a tervnek a bevezetője volt a felvidéki rutén akció, a melyet Bobrinszky ügynökei szítottak, folytatása a brassói Árpád emlék elleni merénylet a melyet Catarau hajtott végre és végül a debreceni gyilkosság ugyan csak Catarau műve. Miklóssy püspöknek azért kellett volna az áldozatok sorát megnyitnia, mert mint igaz lelkipásztor, mindig ellene volt annak, hogy a hajdu-doroki gör. kath. egyházmegye templomaiban idegen legyen a liturgia nyelve, holott a lakosság szín magyar és senki még a pap sem ért románul sem görögül. Ez a tény maga érzékeny részt vágott Brătianuék agitációs terveiben, mert hiszen ilyen formán nagyon nehéz annak bebizonyítása, hogy Magyarországon a gör. kath. magyar egyház összes hívei románok volnának. A gör. kath. magyar püspökség ilyen formán szálka volt Brătianuék szemében, tenni kellett tehát valamit, hogy a külföldnek beadhassák, hogy a hívek lázadtak fel a püspök és a magyar nyelvű egyház ellen saját hívei követték el a merényletet. A gazterv nem sikerült, Miklóssy püspök életben maradt, a rendőri vizsgálat megállapította a merénylő személy azonosságát; de a gyilkosság értelmi szerzői Brătianu volt román miniszterelnök, Corbescu bukaresti prefektus és Panaitescu a román titkos rendőrség főnöke.

Catarau Egyiptomban

Ionescu I. Nt. a cairói román követség mellé beosztott kereskedelmi tudósítót egy napon ő sürgősen az Alexandriába érkező „Regele Carol” nevezetű hajóra hívta. A hajó kapitánya Stoianovici a hajó orvosának Văgăunak jelenlétében értesre adta, hogy a miniszterelnök és Morțun belügyminiszter rendeletére védelme alá kell vennie debreceni merénylet hőseit Cataraut, kit ugyan azon hajón magával hozott. Erre Ionescu tudatában annak, hogy mily kényes helyzete van neki, a külföldön mint a követséghez beosztott attasének, megjegyezte, hogy a megbízást nem teljesíti, míg arra felhatalmazást nem kap a Cairóban székelő román követ és minisztertől. Stoianovici kapitány tehát magára válalta hogy személyesen fog Cairóba menni és a minisztert a dolgról informálja. Azon a napon a midőn Stoianovici Cairóba utazott az Alexandriai hajózási ügynöksége főnöke kocsin az ügynökségre hozta Cataraut a nélkül hogy erre nézve bármely megállapodás történt volna. Ionescu tehát mit tehetett most, mint Cataraut az ügynökségen tartotta, mert félt a felfedezéstől és mert be akarta várni a választ Cairóból.

Két három napra rá a román miniszter Alexandriába érkezett, az állomáson Ionescu fogadta, ki az esetről jelentést tett. A miniszter erre kereken kijelentett, hogy semmi szín alatt sem fogad el ilyen megbízást a román kormánytól, mert nem tartja tisztességes dolognak és mert a kapitány semmit sem közölt vele e tekintetben, sőt nagyon kérte Ionescut, hogy tegyen meg mindent Catarau gyors eltávolítására, nehogy ebből diplomáciai összeütközés jelentkezzék.

A román miniszter és követ az esetről jelentést is tett Porumbaru külügyminiszternek, ki azonban a dolgokról mit sem tudott.

Midőn Stoianovici Bukarestbe érkezett és missziójáról jelentést tett Morțun belügyminiszternek csak akkor informálta Porumbáru külügyminiszter Brătianu. Ugyanekkor Ionescu attasét sürgősen Bukarestbe hívták. Ionescu mielőtt Bukarestbe jött volna a miniszter tanácsára kényszerítette Cataraut az ügynökség elhagyásán és sok huza-vona után sikerült is Cataraut a Dacia hajón elküldeni, melyen Ionescu is utazott.

Catarau elutazása előtt egy nyilatkozatot hagyott hátra, melyben körülményesen leírta debreceni megbízatását, mely Brătianu előtt is tudva volt, sőt azt is kijelentette, hogy a bulgár utlevelet Panaitescutól az állami rendőrség főnökétől kapta.

E nyilatkozatot és a bulgár utlevelet Ionescu magával hozta Bukarestbe és Corbescu prefekt jelenlétében átadta Panaitescunak míg a nyilatkozat másolata a miniszter birtokában van és tartalma valóban megdöbbentő.

Ionescut Morțun miniszter Panaitescuhoz küldte, hogy neki is jelentést tegyen és minthogy Catarauknak Alexandriában való tartózkodása kiadásal járt, melyet Ionescu ellátásért, ruháért és utiköltségért számol fel 1700 leiben előlegezett, azt Panaitescu visszatérítette és pedig Corbescu kabinetjében, a mikor Ionescunak 1700 lei helyett 2000 leiről kellett nyugtát kiállítani és pedig azon ürügy alatt, hogy a külömbseget rendőrség költötte el ebben az ügyben. De úgy látszik, hogy a nyugtát 20.000 leire javították ki.

Morțun hazudott

Gról Cernin akkori bukaresti követünk felvilágosítást kérvén a román kormánytól Cataraura vonatkozólag, felkérte Morțun külügyminisztert, hogy adjon neki felvilágosítást erről az ügyről, Morțun egy megbeszélés után a melyet Panaitescuval és Corbescuval folytatott meggyőződött arról, hogy Catarauról sem a magyar, sem az osztrák rendőrség eddig pozitív bizonyítékokat szerezni nem tudott. Morțun tehát megbizta Ionescut, hogy készítsen két jelentést egyet a valóságnak megfelelően a román kormány részére és egy olyat, a melynek alapján be lehet bizonyítani, hogy a román kormánynak egy Catarau nevű emberhez semmi köze sincs és ez a kormánnyal soha semmiféle összeköttetésben nem állott. Ionescu ezt a két jelentést el is készítette, a hamisítottat Morțun azután átadta Cernin Grófnak. Morțun és Corbescu később Ionescut be is mutatták gróf Cerninnek, a ki ismételtlen megakarta győzni az osztrák-magyar követet, hogy a román kormánynak Catarauhoz semmi féle köze nincsen, sőt annyira ment, hogy azt állította, hogy ilyen nevű ember nem is volt Bukarestben.

A bíróság elé a gyilkosokkal.

Az előzményekből egészen világosan kitűnik, hogy Vasile Cataraut, illetve orosz néven Wladimir Katarowot és Teodorowot a debreceni merénylet elkövetésével megbízták és nem mint azt a merénylet idején gondolták a saját elhatározásukból követték el a merényletet. Miután pedig adatokkal és tanukkal bebizonyítható, hogy Cataraut és Teodorowot Csernovitcból való visszatérésük után a Brătianu kormány közegei vették védelmükbe. Cataraut

román hajón Egyiptomba vitték és ott a román diplomáciai képviselőnél elrejtették a megbízók, illetve a gyilkosság értelmi szerzői a román kormány tagjai Corbescu rendőr prefektus és Panaitescu a titkos rendőrség főnöke, Ionescu volt kereskedelmi attasé, a volt román követ, Morțun volt külügyminiszter, Ilescu a román újság író eskü alatt hallgatható ki erre az ügyre vonatkozólag, a kiknek a vallomásából ki fog tűnni először, hogy a merényletet Bukarestben készítették elő Brătianu egyenes parancsára, a bukaresti rendőrség épületében, Corbescu irodájában, másodszor, hogy a gyilkosság értelmi szerzője a felbújtó Brătianu volt román miniszterelnök, harmadszor, hogy a gyilkosság után Brătianu és alárendelt közegei a gyilkosokat külföldre megszőktették és az igazságszolgáltatás elől elrejtették.

Bűnösök.

Ionel Brătianu volt miniszterelnök, Porumbaru román belügyminiszter, Corbescu rendőrprefektus és Panaitescu a titkos rendőrség főnöke a debreceni gyilkosság értelmi szerzői, gyilkosságban, súlyos sértés, gyilkosságra való felbujtás, idegen ingó rongálásban. A mostani román kormánynak emberi kötelessége, hogy a bűnösöket minden politikai mellék tekintet nélkül tisztán az elkövetett bűntényekért letartóztassa és bíróság elé állíthassa. Egy európai állam sem lenne hajlandó, hogy közönséges gyilkosok játszanak szerepet politikai életében. A román közvéleménynek a román népnek, ha kedves előtte hazája tekintélye és becsülete nyomást kell gyakorolni a kormányra, hogy a bűnösök vétkükért meglakoljanak.

Vasile Catarau letartoztatása szintén egyike a román kormány legsürgősebb feladatainak. Catarau halálára szóló újsághírek nem felelnek meg a valóságnak, Catarau él és Kisseneften tartozkodik vagy legalább is ott tartozkodott és szavahihető emberek tizenkét nap előtt látták őt a kissenewi prefektura épületében.

26. Miklósy István hajdúdorogi püspök felterjesztése Csernoch János hercegrímásnak a rítusváltoztatások tárgyában

Nyíregyháza, 1918. október 10.

EPL Cat. D/c Csernoch 1855/1918

A Hajdudorogi püspöktől.²³
4151. szám

Főmagasságu és Főtisztelendő Bibornok, Hercegrímás, Érsek Ur!

Az új egyházjogi kodex II. könyvének 98. kánonja szerint rítusváltoztatáshoz pápai engedély kell.

Ezen rendelkezést a magyar püspöki kar 1918. évi április hó 26-ikán tartott értekezletén akként magyarázta, hogy „szertartásváltoztatásnál ezentul nem

23 Az irat külzetén: 1855. Rítusváltoztatáshoz szükséges az episcopus a quo beleegyezése. Püspökkari

szükséges az „episcopus a quo és ad quem” beleegyezése, hanem csak az apostoli Szentszék engedélye.” (Püspökkari jegyzőkönyv 15. lap.)

A csanádegyházmegyei főhatóság ezen megállapításnak megfelelően terjesztette föl Kelemen Balázsné, Babó Rozália gör. szert. hívő ritusváltoztatási ügyét az apostoli Szentszékhez a bécsi apostoli nunciatura útján. A nuncius úr azonban folyó évi szeptember hó 10-ikén kelt 10797. számú intézvénye kapcsán azzal küldte vissza a csanádi püspök uthoz az ügyiratokat, hogy azokat mindaddig nem továbbbithatja, amíg az episcopus a quo beleegyző nyilatkozta be nem mutattatik.

Az esetleges zavarok kikerülése céljából tisztelettel arra kérem Eminentíádat, hogy ezen ügyet a legközelebbi püspökkari tanácskozmányon újból tárgyalás alá vétetni s a téves megállapítást helyesbítetteti méltóztassék.

Kiváló tiszteletem őszinte nyilvánításával vagyok

Nyíregyházán, 1918. október hó 10.

alázatos szolgája és suffraganeusa:

Miklós István hajdudorogi püspök.

27. Romulus Marchis szatmári főesperes jelentése Miklós István hajdudorogi püspöknek a Gergely-naptár bevezetése elleni tiltakozások tárgyában

Nagykároly, 1918. november 5.

GKPL I-1-a 531/1918. Tisztázat.

531/1918.

Méltóságos és Főtisztelendő Püspök Ur!

Alázattal jelentem, hogy az óriási módon megváltozott viszonyok következtében a hajdudorogi egyházmegyéhez csatolt román községekben a Gergely naptár használata ellen, a lehető legnagyobb hirtelenséggel katasztrófális, veszedelmes arányú lázongások támadtak, úgy hogy több község lelkésze testületileg jelentek meg hivatalomba előadván, hogy további a Gergely használata esetén életök van veszélyeztetve már eddig is botrányok történtek, s ha nov. 8. án Gergely naptár szerinti officiumot végeznek, nem tudják miként szabadulhatnak meg sok hazakerült katona dühétől.

Azonnal jelentést tettem a főispáni hivatalba, s a béke és a kedélyek megnyugtatója céljából Méltóságod további intézkedéséig megengedtem a szorongatott lelkészeknek, hogy már f. h. 8. án Julián naptár szerint ünnepelhessenek. A főispáni hivatal telefoni jelentést tesz a kultusz miniszteriumba.

Véleményem: tekintettel a rendkívüli időkre, kegyeskedjék Méltóságod, az elégedetlenkedő hitközségekben, az állapotok kialakulásáig egyelőre a Julián naptár használatát sürgősen megengedni s engemet felhatalmazni ennek végrehajtásával, miről jelentést fogok tenni.

Mindenesetre igyekezni fogok a lehető legtapintatosabban eljárni, de mindenesetre kérem Méltóságod teljes felhatalmazását ez ügyben, mint püspöki biztos. Nem volna észszerű, hogy a népnek tudatába menjen, miszerint ő vivta ki magának erőszakkal a Julián naptár használatának jogát, hanem az illetékes egyházi főhatóság kegyeskedett a rendkívüli állapotok miatt ezt a kedélyek lecsillapítása miatt ideiglenesen megengedni. Minden késedelmes intézkedés a papságra óriási veszedelemmel jár.

Méltóságod felszentelt Jobbját csókolva vagyok

Nagykároly, 1918. nov. 5. én.

Krisztusban alázatos fia:

Marchis Romulus szatmármegyei főesperes. –

28. Persián Ádám kormánybiztos távirata Miklósy István hajdúdorogi püspöknek a Gergely-naptár bevezetése elleni tiltakozások tárgyában

Budapest, 1918. november 6.

GKPL I-1-a. ikt.sz.n. Tisztázat.

hajdudorogi goeroeg szertartásu katholikus puespoek urnak

budapest 5 + 1573 79 6 10 m

az ország eszakkéleti reszeboel erkezoel hivatalos jelentések szerint a kozrend fenntartasa erdekeeben feltetlenuel szueksegesnek latszik hogy a naptaregyesites vegrehajtasara vonatkozó intézkedések azonnal felfuggesztessenek es a helyzet tisztulasasaig a koezsegek lakossaga tetszes szerint tarthassa meg az uennepeket az egyik vagy masik naptaar szerint kerem puespoek urat hogy addig is míg e kerdessel a puespoeki kar foglalkozhat mielőbb es lehetőleg tavoritilag rendelkezni sziveskedjeek fenti ertelemben persian adam kormánybiztos

29. Miklósy István hajdúdorogi püspök leirat-fogalmazványa Romulus Marchis szatmári főesperesnek és Szabó Ignác nagylétai esperesnek a Gergely-naptár bevezetése elleni tiltakozások tárgyában

Nyíregyháza, 1918. november 7.

GKPL I-1-a 4356/1918. Fogalmazvány.

Nagyságos és főtitstelendő

Marchis Romulusz főesperes, lelkész urnak, Nagykaroly.

Szabó Ignác tb. kanonok, esp. urnak, Nagyléta.

A felzaklatott kedélyek lecsillapítása céljából indittatva érzem magam, hogy Szatmárvármegye hitközségeiben mindazon helyeken, ahol az új naptár használatával szemben elégedetlenség volna tapasztalható, a régi

naptár használatát engedélyezzem. Ezen tárgyban a lelkészi hivatalokhoz intézett köriratok megfelelő számát oly felhívással bocsátom Nagyságod rendelkezésére, hogy azokat belátása szerint küldje szét.

Jelen rendelkezésem végrehajtására vonatkozólag püspöki biztosul küldöm ki.

Eljárásának eredményéről annak idején hozzám részletes jelentést tegyen.

Nyíregyháza, 1918. november 7.

Krisztusban igen szives atyja:

30. Persián Ádám kormánybiztos távirata Miklósy István hajdúdorogi püspöknek a Gergely-naptár bevezetése elleni tiltakozások tárgyában

Budapest, 1918. november 13.

GKPL I-1-a ikt.sz.n.. Tisztázat.

miklosy istvan hajdudorogi gk puespoek urnak nyhaza

s bpest 5.-846 61 13 2/10 s

felkerem puespoek urat hogy folyo evi oktober ho 29 ike ota kiadott es az egyhazmegye papsagahoz intezett koerleveletn hivatalos hasznalatra a kormánybiztosi hivatalnak megkueldeni sziveskedjek. – egyben szives felvilagositasat kerem, hogy velemenye szerint mikor fog modjaban allani budapesten vagy esztergomban tartando konferencziara utazni es hogy az utazas biztostasa erdekeben miben lehetek segitsegere =

= persian adam kormánybiztos=

31. Miklósy István hajdúdorogi püspök átirat-fogalmazványa Persián Ádám kormánybiztosnak a Gergely-naptár bevezetése elleni tiltakozások tárgyában

Nyíregyháza, 1918. november 15.

GKPL I-1-a ikt.sz.n.. Fogalmazvány.

Persián Ádám korm. biztos.

Kormánybiztos Úr!

Folyó évi nov. 13-ikánsz.a. kelt távirati felhívására²⁴ két drb. körlevelet ide mellékelten tisztelettel bemutatok.

A naptárra vonatkozó intézkedés Marchis Romulus szatmáregyházmegyei főesperes, Szabó Ignác nagylétei parochus, kerületi esperes, s Hubán Gyula székelyföldi vikáriusom útján azon vidékek papságával közöltetett, amely vidékekről a Gergely-naptár behozatala ellen annak idején kifogások emeltettek.²⁵

24 Lásd: 30. számú dokumentum.

25 Lásd: 29. számú dokumentum.

A tanügyi rendeleteket, amelyeknek értelmében a magyar nyelv tanítása mellőzhető a illetve tanyelvül az illető község lakosságának anyanyelve használható, egyházmegyém főtanfelügyelője az érített hitközségekkel közölte.

A felutazás a tervezett püspöki konferenciára, tekintettel a vonatkozó korlátozott közlekedésére nagy mértékben veszélyeztetett közbiztonságra, nemcsak jelenleg lehetetlen, hanem a közeljövőben is – előreláthatólag – igen kockázatos lesz.

Ajánlatos a konferenciának nyugodtabb időkre való elhalasztása.

Fogadja –

1918. nov. 15.

Hajdudorogi püspök

32. Romulus Marchis szatmári főesperes jelentése Miklósy István hajdudorogi püspöknek a Gergely-naptár bevezetése elleni tiltakozások és a Román Nemzeti Vikariátus felállítása tárgyában

Nagykároly, 1918. november 16.

GKPL I-1-a 545/1918. Tisztázat.

545/1918.

Méltóságos és Főtisztelendő Püspök Ur!

Hivatkozással Méltóságod f. é. nov. 6.áról 4356/1918. sz. a. kelt leiratára²⁶ jelentem, hogy a hajdudorogi egyházmegyéhez csatolt Szatmárvármegyei román hitközségekben a változott viszonyok és forradalmi eszmék miatt, oly nagy mérvű volt a hajdudorogi egyházmegye iránti felháborodás, különösen az új naptár szerinti ünneplési rend bevezetése miatt, hogy kénytelen voltam Méltóságod ezen irányban a lelkészi hivatalokhoz intézett köriratát az összes Szatmármegyei román lelkészi hivataloknak megküldeni és valamennyi lelkészeten a régi Julián naptár használatát visszaállítani. –

Kénytelen vagyok azonban Méltóságodnak jelenteni és tudomására hozni, hogy a szatmármegyei román nemzeti tanács által f. h. 13.án Szatmárnémetiben tartott óriási román népgyűlés határozatilag kimondotta, hogy mindazon összes román hitközségek, melyek a „Christifideles Graeci” pápai Bullával a hajdudorogi egyházmegyéhez csatoltattak, a hajdudorogi püspökségtől ezen határozat kimondásától, magukat elszakítottaknak tekintik, papjaiknak a hajdudorogi püspökséggel minden további érintkezést eltilt és magukat régi egyházmegyéikhez visszacsatoltaknak nyilvánítják, ; az egyházmegyei közigazgatásban a román nyelv használatát elrendeli; a régi naptár visszaállítását tudomásul és gyakorlatba veszi. Felhívja népgyűlés jelenlévő főesperest,

26 Lásd: 29. számú dokumentum.

hogy ezen határozatot tudomásul vegye és azt a püspök Őméltóságának is tudomásul hozza, kinek rájuk erőszakolt joghatóságát semmisnek nyilvánítja és többet el nem ismeri semminemű egyházi ügyekben. –

A népnek ezen határozata oly elementáris erővel tört ki, hogy nincsen semmi hatalom, mely ennek végrehajtását meggátolni képes volna. Hiába jelentettem ki, hogy a román hitközségeknek ezen visszacsatolását eredeti egyházmegyéikhez, egyedül a római apostoli sz. Szék jogosult és azt az illetékes tényezők ugyis el fogják intézni, a népgyűlés makacsul ragaszkodott határozatához.

Ezek következtében, mint méltóságod hű tanácsosa azt vagyok bátor véleményezni, hogy az egyházmegye jövőbeni fennállása érdekében, Méltóságod méltóztassék ilyen rendkívüli nehéz időben a nép akaratának engedni és kijelenteni, hogy nem kíván többet joghatóságot gyakorolni a hajdudorogi egyházmegyéhez csatolt román hitközségek fellett, ezt a római apostoli sz. Széknek a Nunciatura útján bejelenteni és engemet mint püspöki biztost megbiz, hogy a felzaklatott kedélyek lecsillapítása végett Méltóságod ezen elhatározását a népnek alkalmas módon tudomására hozzam ugyancsak püspöki biztosi minőségben; mint Méltóságod vikáriusát megbiz az összes hajdudorogi püspökséghez csatolt román hitközségek, melyek a nagyváradi és szamosújvári egyházmegyéktől lettel elszakítva, teljhatalmu, minden irányban való további kormányzásával, az apostoli sz. Szék végleges határozatáig; a székelyföldi vikáriátus kivételével, melyre más intézkedés volna tehető. –

Méltóságos Püspök úr kegyeskedjék ezen javaslatomat a felzaklatott kedélyek lecsillapítása céljából, valamint a hajdudorogi egyházmegye további fennállása érdekében elfogadni. – Történelmi időket élünk, midőn a nép akaratának gátat vetni többet már semminemű hatalom sem képes. –

F. h. 16.án Nagykárolyban a városháza nagytermében óriási román nemzeti népgyűlés lesz megtartva, ez alkalommal, ha Méltóságod javaslatomba való beleegyezést és ez irányu határozatát birni fogom, hogy azt a népgyűlésen bejelenthessem, Méltóságod népszerűségét fenntartani és megóvni fogom tudni, valamint minden tendenciát megakadályozni, mely a hajdudorogi egyházmegye felosztatására és megszüntetésére irányulni fogna.

Kegyeskedjék méltóságod ezen igazán őszinte jóakaratu véleményemet ezen nehéz időkbén megszivlelni és a további óriási bajok kikerülése végett a lehető leggyorsabban, esetleg írásban intézkedéseig, táviratilag értesíteni.

Felszentelt Jobbját csókolva vagyok.

Nagykároly, 1918. november 16.

Krisztusban alázatos fia: Marchis Romulus szatmármezei főesperes

33. Persián Ádám kormánybiztos átirata Miklósy István hajdúdorogi püspöknek a Gergely-naptár bevezetése elleni tiltakozások tárgyában

Budapest, 1918. november 20.

GKPL I-1-a 154/1918. Tisztázat.

Vallás- és Közoktatásügyi ministerium.

Persian Ádám a kath. ügyek kormánybiztosa.

154./Kb. 1918

Miklósy István hajdudorogi gör. kath. püspök urnak

Nyiregyháza.

Püspök Ur!

Folyó hó 6.-án kelt távirati megkeresésem kapcsán szives közlését kérem annak, hogy a naptár egyesítésre vonatkozó rendelet felfüggesztéséről az egyházmegyéhez tartozó hitközségek értesítették-e és mily formában?

Fogadja Püspök Ur őszinte tiszteletem kifejezését.

Budapest, 1918. november hó 20-én.

Persian Ádám kormánybiztos

34. Miklósy István hajdúdorogi püspök leirat-fogalmazványa Romulus Marchis szatmári főesperesnek a Gergely-naptár bevezetése elleni tiltakozások és a Román Nemzeti Vikariátus felállítása tárgyában

Nyiregyháza, 1918. november 22.

GKPL I-1-a 4505/1918. Fogalmazvány.

4505. szám.

Nagys. és főt. Marchis Romolusz főesperes urnak

Nagykároly

Folyó évi 545. sz. jelentése²⁷ kapcsán a következőkről értesitem:

1. A naptár-kérdésben 4356/1918. sz. a. kiadott körrendeletben szatmár-s biharvármegyei lelkészeimmel közöltem, „mikép semmi kifogásom sem leend az ellen, ha az olyan hitközségekben, ahol ezt a hivek többsége kívánja, a lelkész urak az ünneplés tekintetében az előbb használt Julián-naptárhoz alkalmazkodnak. Az ünneplés rendje a hitközségek határozataihoz képest azonnal érvényesítendő. A határozatokról a lelkész urak a püspöki megbizottak útján tegyenek jelentést.

Eszerint Nagyságod megbízása csupán odáig terjedt, hogy amely egyházközségek kívánják, ott azok határozatainak megfelelően állítsa vissza a Julián-naptár használatát. Ehelyett – anélkül, hogy a kérdéses jegyzőkönyveket

27 Lásd: 32. számú dokumentum.

kormányomhoz legalább utólag föl terjesztette volna, az előbb használatos naptár alkalmazását az összes szatmárvármegyei lelkészetekben visszaállította.

2. A nagyváradai s a szamosujvári egyházmegyéből idecsatolt egyházak feletti joghatóságomról – még ha akarnék is – le nem mondhatok. – A kánoni engedelmesség megtagadása a papság és hivek részéről ugyanis nem elegendő ok arra, hogy egy megyés püspök a törvényes főhatalom által gondozására bízott lelkészekkel s hivekkel szemben jogait föladjja s kötelességei alól magát föloldottnak tekintse. A kiválás fontos kérdése csakis törvényes uton a római Szentszék s a magyar államkormány megegyezése alapján intézhető el. A kezdeményező lépéseket ebben az irányban annak a félnek kell megtennie, amelyik a fennálló jogrenddel elégedetlen.

3. Azon előterjesztését, hogy a nagyváradai s a szamosujvári egyházmegyéből idecsatolt hitközségek teljhatalmu s minden irányban való további kormányzásával az Apostoli Szentszék végleges határozataig Nagyságodat bizzam meg püspöki vikáriusi minőségben, nem áll módomban elfogadni, mert ez a megbízás részéről törvénytelen, tehát érvénytelen, s másrésztől céltalan is volna. A hiveknek ugyanis valamely püspök joghatósága alá kell tartozniok. A Főesperes Úr által projektált esetben egyházmegyém hiveinek jelentékeny része törvényes püspökének joghatósága alól kiesnék anélkül, hogy azok más püspöknek joghatósága alá kerülnének; mert – igen természetes – egy püspök sem volna jogosítva azokat saját gondozása alá fogadni.

Elvárom, hogy a szóbanlevő nagyjelentőségű ügyekben az Egyház által előírt fenti jogelvekhez fog alkalmazkodni s a tanácsért Nagyságodhoz forduló lelkészeket és hiveket ily értelemben fogja utbaigazítani.

Nyíregyháza, 1918. november hó 22.

Krisztusban igen szives atyja:

35. Miklósy István hajdúdorogi püspök átirat-fogalmazványa Persián Ádám kormánybiztosnak a Gergely-naptár bevezetése elleni tiltakozások tárgyában

Nyíregyháza, 1918. november 28.

GKPL I-1-a 4589/1918. Fogalmazvány.

4589 – 1918

Persián Ádám Kultuszminiszteri Kormánybiztos Urnak

Kormánybiztos Ur!

Hivatkozással folyó évi 154. számú becses átiratára²⁸ van szerencsém Kormánybiztos Urat értesíteni, hogy a Julián-naptár visszaállítására vonatkozólag folyó hó 7-ikén 4356. szám alatt kiadott hiteles másolatban

28 Lásd: 33. számú dokumentum.

idezárt intézkedésemet²⁹ Marchis Romolus szatmárvármegyei főesperes, Szabó Ignác nagyétai lelkész, ker. esperes s Hubán Gyula székelyföldi vikárius útján azon vidékek papságával közöltem, amely vidékekről a Gergely-naptár behozatala ellen annak idején kifogások emeltettek.

A munkácsi- és eperjesi egyházmegyékből idecsatolt 78 hitközséggel nem közöltem a szóbanforgó rendeletet, mert e szin magyar lelkészetekből a Gergely-naptár behozatala ellen – ezelőtt harmadfél évvel – felszólamlás egyáltalában nem történt: sőt ezek 90%-a a Gergely-naptár behozatalát hitközségi határozatok alakjában ismételten, sürgetőleg kívánta. Az előzmények után attól kellene tartani, hogy eme területen a naptáregyesítés kérdésének felvetése nyugtalanságot idézne elő, mert a kérdés felvetését akként értelmeznék, hogy a hivek akarata ellenére most már a Julián-naptár szándékoltatik újból behozatni.

Fogadja Kormánybiztos Ur kiváló tiszteletem nyilváníását.

Nyiregháza, 1918. november hó 28.

hajdudorogi püspök.

36. A román görögkatolikus metropólia püspökeinek felterjesztése Teodoro Valfré di Bonzo bécsi nunciushoz a Román Nemzeti Vikariátus felállítása tárgyában

Balázsfalva, 1918. december 6.

AAV Arch. Nunz. Vienna 797, fasc. 9. fol. 325r–326v. Tisztázat.

AAV Arch. Nunz. Vienna 797, fasc. 9. fol. 360rv. Hitelesített másolat.

Eminenza Illustrissima e Reverendissima, Romolo Marchis, archidiacono e parrocho greco-cattolico rumeno di Nagykaroly con lettera in data di 26 Novembre 1918, indirizzata colectivamente a noi sottoscritti, ci ha fatto noto., che in data di 20 dello stesso mese, ha mandato a Vostra Eccellenza una petizione³⁰ nella quale si diceva: „La grande adunanza nazionale rumena tenuta ai 13 Novembre nella citta di Szatmár, ha deciso la dismembrazione totale di tutte le parrocchie rumene annesstate alla diocesi di Hajdudorogh (colla Bolla Christifideles del 12 Jugno 1912), – e la petizione della loro reincorporazione alle diocesi madre dalle quali sono state prese. –

In pari tempo l'adunanza ha provocato l'Arcidiacono a portare alla conoscenza del Vescovo di Hajdudorogh, che il popolo rumeno di queste parrocchie non riconosce più la sua giurisdizione interdicensi ai suoi sacerdoti ogni comunicazione con lui. Continua poi a dire l'Arcidiacono, che ha portato di fatti questa decisione alla conoscenza del Vescovo di Hajdudorogh, il quale però non l'ha preso in considerazione. In seguito ai 18 di Novembre si

29 Lásd: 29. számú dokumentum.

30 Lásd: 36a. számú dokumentum.

e tenuta in Nagykaroly una altra grande adunanza popolare rumena, la quale:
1. Ha dichiarato rotto il legame delle dette parrocchie con Hajdudorogh 2. Ha proclamato dalle 46 parrocchie così dismemrate „il Vicariato nazionale rumeno” in unione colla Santa Sede Apostolica e come una parte costitutiva delle Provincia ecclesiastica rumena di Alba-Giulia e Fogaras; 3. Ha imposta al „Vicario nazionale rumeno” di fare i passi necessarii affinché Sua Santità il Romano Pontifice si degni decretare in forma canonica la dismembrazione e la riincorporazione delle 46 parrocchie alle loro diocesi di origine cioè 42 alla diocesi rumena di Granvaradino e 4 alla diocesi di Szamosujvár, ove prima appartenevano. –

Così essendo l'Archidiacono colla medesima sua lettera ci ha pregato di intervenire pure da nostra parte, affinché la cosa ormai compiuta in modo tanto straordinario e strano sia dalla Santa Sede canonicamente regolata.

Perciò noi, – considerando, che, in seguito alle nostre radicali trasformazione politiche compiute in Ungheria, il 1 Dicembre c. a. i rappresentanti del popolo rumeno nella città di Alba-Giulia, in presenza di un cento mila rumeni accorsi da tutte le parti, abbiamo proclamato l'unione politica e territoriale di tutta la nazione rumena di Transsilvania e di Ungheria col regno di Romania; considerando che la Bolla „Christifideles” ha annessato alla diocesi maggiore di Hajdudorogh le nostre parrocchie senza il nostro consenso e malgrado le solenni dichiarazioni del popolo fedele nell'anno 1912, che si trovano nell'archivio dalla Santa Sede; considerando, che la Santa Sede in principio aveva già più tardi riconosciuta la necessità della rivisione di questa Bolla, sicché ai 10 di febbraio 1914 il nostro episcopato insieme col Ministro di culti d'Ungheria a incominciato a trattare la rivisione medesima, ma che poi per gli avvenimenti mondiali accaduti non si è terminata; considerando soprattutto la salute delle anime ed il bene spirituale di tutta quella popolazione, che nelle nuove circostanze ancor con maggiore impetuosità richiama la necessità della rivisione; considerando i tempi straordinari, ove si grandi e quasi non previsti avvenimenti si succedono con tanta velocità e dove le umane passioni si sbattono senza freno: noi umili sottoscritti ci teniamo per sacro dovere pastorale di pregare il Santo Padre a degnarsi perdonare la forma in cui si è costituito questo vicariato, e poi di fare la rivisione della Bolla in modo che le dette ed altre parrocchie rumene siano con Decreto Apostolico riincorporate alle diocesi rumene di origine, come desideriamo vivamente. Sarà questo, ne siamo certi, un atto di prima necessità per la salute e la tranquillità spirituale di quei nostri fratelli, un atto di massima importanza per la Santa Unione, un atto di sovrana sapienza e di ottimo augurio per la causa cattolica nella nuova Romania. Finché cioè si potrà compiere in tutta la sua forma, se bene secondo nostro parere la cosa si limpida, – teniamo per necessario e preghiamo umilissimamente Il Santo Padre, che frattanto il vescovo rumeno greco-cattolico di Granvaradino sia nominato Amministratore Apostolico con piena giurisdizione sopra il vicariato in questione.

Preghiamo in fine Vostra Eccellenza a benvoler trasmettere nostra petizione al Santo Padre, e a gradire a sensi della nostra profonda venerazione. Di Vostra Eccellenza Illustrissimo e Reverendissimo

Blaj, ai 6 Dicembre 1918 devotissimi servi:

Demetrio Radu, m.p. vescovo rumeno di Granvaradino.

Basilio Suciu, vicario capitolare.

Giulio Hossu, vescovo di Armenopoli. – L.S.

36a. A felterjesztés melléklete: Romulus Marchis nagykirályi paróchusnak a bécsi nunciushoz 1918. november 20-án írt levelének másolata

Nagykirály, 1918. november 20.

AAV Arch. Nunz. Vienna 797, fasc. 9. fol. 362r. Hitelesített másolat..

Nuntio Apostolico Wien. Reclamans apud officium postale die 19 Novembris Eminentiae Vestrae substratas litteras, in memoratam causam iterum refero. Erupta revolutione oppressus populus rumenus propter suam contributionem ex iure suidispotionis die 13 Novembris oppido Szatmár magnum nationale concilium habuit, ubi inter alias etiam disiunctio omnium Rumenorum a Diocesi Hajdudoroghensi declarata est. Interdixit adhuc concilium omnibus rumenis sacerdotibus qualemcunque communicationem cum Ordinariatu Hajdudoroghensi. Conformato mandato accepto insinuavi hoc decretum episcopo Hajdudoroghensi exorans eum ut a iurisdictione omnium parochiarum rumenarum ab originalis diocesibus se iunctarum propter eitationem maiorum malorum subito abdiceret, casum Sanctae Sedis Apostolicae substerneret. Nullum responsum accipiens, alterum magnum nationale concilium rumenum die 18 Novembris oppido Nagykirály extitum, proclamavit vicariatum indepentem nationale rumenum ab Ordinariatu Hajdudoroghensi seiunctum cum vicario in persona subscripti cum omnibus iuris quibus vicarii sede vacante episcopali gaudet in devotissima tamen unione cum Santa Sedis Apostolica. Casum referavi adhuc Gubernio Hungarico. Hoc novissimum autem ex suveranitate populi decretum iterum insinuavi Episcopo Hajdudoroghensi, quod non possumus porro agnoscere iurisdictionem suam. Insinuavi episcopis rumenicis propter interventionem apud Sanctam Sedem Apostolicam reincorporationis omnium rumenarum parochiarum ad originales Dioceseos. – Prosternimus Eminentiae Vestrae cum humilissima supplicatione, ut per revisionem Bullae „Christifideles” quae manxime fieri oportet, propter reincorporationem omnium rumenarum parochiarum ad originales dioceseos apud Sanctam Sedem Apostolicam intervenire dignetur. Donec autem haec contingere possit, forse practo congresso pacis, faveat Eminentia Vestra vicariatum nationale rumenum ricognoscere cum sollicitudinatione denominationis unius Administratoris Apostolicis rumenici. – Roma est mater nostra, a Roma cum iure expectamus et exoramus

consolationem intristarum animarum nostrarum. – Romulus Marchis, m.p. Archidiaconus parochus greci ritus catholicis, Vicarius ex voluntate populi nationalis rumenus de Nagykároly.

Per la copia:

Demetrius Radu vescovo rumeno di Granvaradino.

37. Radu Demeter nagyváradi görögkatolikus püspök átíratva Teodoro Valfré di Bonzo bécsi nunciushoz a román görögkatolikus egyház jelenéről és jövőjéről

Balázsfalva, 1918. december 12.

AAV Arch. Nunz. Vienna 797, fasc. 9. fol. 337r–338r. Tisztázat.

A Sua Eccellenza Illustrissima e Reverendissima
Monsignore Teodoro Valfre di Bonzo,
Arcivescovo, Nunzio Apostolico di Vienna.

Eccellenza Illustrissima e Reverendissima,

Nello scritto ufficioso³¹ che ultimamente abbiamo indirizzato a Vostra Eccellenza nella causa di Hajdudorogh è stato fatto cenno della Grande Adunanza Nazionale dei Rumeni della Transilvania e di Ungheria tenuta in Alba-Giulia al 1 Dicembre 1918. Ora per migliore informazione sopra questo atto di grande importanza anche dal punto di vista ecclesiastico, mi prendo la libertà di comunicare a Vostra Eccellenza quanto siegue. –

1. Presso di noi Rumeni, in seguito alle vicende politiche dei secoli, nonchè in seguito al fatto, che l'imensa maggioranza dei nostri sacerdoti sono ammogliati, la chiesa in realtà si trova cementata molto più, mi sia permessa la parola, – colla vita del popolo, che presso la altre nazioni, colle quali abitiamo insieme. Perciò secondo l'esempio dei tempi passati a quella adunanza nazionale hanno partecipato anche tutti i vescovi rumeni uniti e non uniti del paese, – anzi io ed il vescovo non unito di Arad, come anziani, insieme con un laico distinto, con grande entusiasmo siamo stati proclamati presidenti della adunanza.

2. Qui annesso è il foglio colle Risoluzioni presse tra infiniti applausi, in presenza ad un cento mila Rumeni accorsi da tutte le parti. In modo speciale ci interessa qui il §. 2. del punto III., nel quale si è proclamato: „Uguali diritti e piena libertà autonoma confessionale per tutte le confessioni dello stato.” Nel Grande Consiglio nazionale poi, di cui si tratta nell'ultimo punto sono stati scelti anche tutti i vescovi rumeni, i prepositi dei capitoli, i vicari generali ed altri sacerdoti delle due chiese. Come si può vedere dal testo, le Risoluzioni sono state formulate e prese sotto l'influsso dello spirito dominante democratico del tempo presente.

31 Lásd: 36. számú dokumentum.

Dalle risoluzioni apparisce, che il nuovo stato rumeno si estenderà dal fiume Tisa fino al fiume Dnistro e fino al mare nero, cioè sopra un grande territorio benedetto dal Signore con immense ricchezze: terreni i più fertili d'Europa, boschi secolari, mine d'oro e di altri nobili metalli, mine copiose di carbon-fossile, sorgenti di petroli etc. tutto ciò insomma, per cui l'antica Dacia aveva meritato l'attributo di „felix”. Apparisce ancora, che in questo stato, che comprenderà più di 15 milioni di abitanti, la chiesa cattolica goderà di piena libertà; orbene la libertà ed il benessere della popolazione in tutte le parti del mondo sono state sempre quali certe guarentigge di prosperità per questa Santa Chiesa.

È vero, che nel nuovo stato i Rumeni uniti saremo in grande minoranza, mentre gli altri rumeni dissidenti formano grande maggioranza in comparazione a tutti gli altri abitanti. Però ferma è la speranza, anzi la persuasione, che colla distruzione delle porte di ferro dall'entrata, colla disparazione dei pregiudizi, colla privazione dello scisma dal suo tradizionale spettro di essere la salvaguardia delle nazionalità dei popoli orientali – in una parola colle non aspettate trasformazioni politiche e sociali, – la Santa Unione si troverà in altre migliore condizioni di prosperità, sia in tutto l'Oriente, sia in particolare nel nuovo stato rumeno. La chiesa cattolica di rito latino sarà, è vero altresì, diminuita in questo stato nel suo esteriore splendore delle ricchezze, -ma d'una parte ciò li accadrebbe e forse in modo ancor più radicale nella repubblica maggiara, d'un'altra parte poi non avrà in faccia sua nemici protestanti in sì grande numero. Perciò teniamo di esagerato il timore manifestato in alcune parti per l'avvenire del cattolicesimo nella nuova Romania e al contrario noi abbiamo ferma speranza in nuovi e nuovi trionfi di verità e della salute. Teniamo altresì per certo, che subito dopo la conferenza della pace universale e dopo i primi arangiamanti, la nuova Romania incomincerà le trattative per fare concordato colla Santa Sede: cosa, che tanto più facilmente si porterà a buon fine, che il fondamento della nuova costituzione rumena sarà, come si è visto di sopra, la libertà per tutti e l'autonomia religiosa. –

Di questa natura sono le mie vedute sopra lo stato delle cose cattoliche e specialmente della prospettiva della Santa Unione nella nuova Romania, e che umilmente le sottometto al sapientissimo giudizio della Santa Sede grazia e patrocinio implorando. –

Prego Vostra Eccellenza a ben voler gradire i sensi della mia profonda venerazione.

Blaj-Balázsfalva, 12 Dicembre 1918.

devotissimo servo:

+Demetrio Radu

Vescovo Rumeno di Granvaradino.

38. Radu Demeter nagyváradí görögkatolikus püspök átíráta a bécsi nunciátúrának az 1918. december elsején megtartott gyulafehérvári nagygyűlés után kialakult helyzetről

Balázsfalva, 1918. december 14.

AAV Arch. Nunz. Vienna 797, fasc. 9. fol. 339rv. Tisztázat.

Balázsfalva, 14 Decembre 1918.

Transilvania

Illustrissimo Monsignore,

Per motivi facile a comprendenti Le mando in questa forma democratica la lettera, qui annessa e destinata per Sua Eccellenza Monsignore Nunzio.

Dopo la nostra si celebre adunanza del 1 Dicembre, io, seguendo il consiglio di tutti sono venuto per alcune settimane qui a Balázsfalva (Blasendorf o Blaj) ove é la nostra Sede Metropolitana di Alba-Giulia e Fogaras e mi sono installato nell'appartamento del Metropolita in piena sicurezza – poiché in Granvaradino, ove noi rumeni siamo soltanto 6-7 mila tra i 100.000 abitanti, gli spiriti sono molto agitati. Ho dunque qua da 2 settimane e credo di stare fino vicino al Natale. – E poiché sto alla metropolita, permetta una parola intorno al metropolita. Da ogni parte mi è stato detto che la nomina di Monsignore Frentiu in questo nuovo stato di caso è del tutto impossibile, poiché dicano, che la sua elezione – benché solamente al terzo luogo, si è fatta sotto la pressione del passato governo. Prego di comunicarle a Sua Eccellenza, che per ora la mia preghiera sarebbe che la nomina sia tenuta in sospeso, cosa daltronde tutto naturale per il momento. Credo del rimanente, che mi si darà l'occasione di scrivere ufficiosamente alla Nunziatura in questa grave causa – dopo qualche tempo. Frattanto tengo del tutto necessario che la questione della nomina sia tenuta in riserva.

Per noi rumeni si è costituito un Governo provvisorio in Hermannstadt – antica capitale della Transilvania e non lontana molto da Balázsfalva e quindi si sarebbe un imbroglio qualora si facesse ora la nomina del Metropolita per mezzo del governo della repubblica degli ungheresi e plane la nomina del terzo! Il principio di Wilson secondo il quale ogni popolo dispone liberamente sopra la sua sorte (anticamente si diceva più brevemente: Italia fa da se) – ha portato alla luce il nostro Governo rumeno. –

Sarei molto riconoscente qualora degnasse scrivermi tre righe sopra il modo ed il tempo in cui é arrivata questa mia lettera. E lo scritto riguardo a Hajdudorogh come è arrivato 9 E li 38 Kgrami di farina che ho spedito sul finire di Settembre è arrivata? Da Belényes avevo scritto, che il governo ungherese non mi ha dato il permesso di mandare la cose che volevo. –

Poi con profondi saluti

Demetrio etc.

39. Radu Demeter nagyváradí görögkatolikus püspök átíráta a bécsi nunciutúrának az 1918. december elsején megtartott gyulafehérvári nagygyűlés után kialakult helyzetről

Balázsfalva, dátum nélkül (1918. december 14-27 között.)

AAV Arch. Nuz. Vienna 797, fasc. 9. fol. 341rv. Tisztázat.

Arrivato il 2-I-18

No. 13295.

Eccellenza Illustrissima e Reverendissima,

Nella vigilia del Santo Natale, oggi, in ispirito sto innanzi a Vostra Eccellenza colle mie le più calde felicitazioni di buone feste e di buon capo d'anno. E faccia il Signore che l'anno nuovo come incominciamento della nuova epoca per il mondo, sia portatore di nuovi e nuovi trionfi per la Santa Chiesa Cattolica! –

Come vede, io sto ancora in Balázsfalva presso la Metropolia; però il di 27 dicembre ritornerò a Granvaradino. Tra altre cose di interesse generale, che ho messo in opera durante il mio soggiorno qua, è da numerarsi anche l'atto qui annesso come secondo esemplario, affinché Vostra Eccellenza si degni prenderne conoscenza. In connessione con questo affare poi soggiungo la notizia seguente. Monsignore Hosszu vescovo di Armenopoli ritornando ieri da Bucarest, ove era partefacendo della deputazione nazionale rumena (io, sia detto in passando, avevo prima rinunciato ad un tale onore, poiché allora solamente dopo lungo tempo avrei potuto rientrare tranquillamente a Granvaradino), – mi ha riferito, che S. M. il Ré di Romania gli ha detto, che subito dopo che la pace sarà confermata incomincerà trattative per fare Concordato colla Santa Sede: come del rimanente avevo preveduto nella precedente mia lettera a Vostra Eccellenza. –

Dopo il mio ritorno a Granvaradino mi prenderò la libertà di inviare a Vostra Eccellenza il mio obbolo di S. Pietro. –

Ultimamente 4-5 giorni a cagione della controversia intorno alla così detta linea di demarcatione noi, qua siamo rimasti rotti dall'Occidente essendo stata impedita la circolazione dei treni: ora però che l'esercito rumeno ha passato questa linea la circolazione è riaperta e l'ordine pubblico assiennato in queste parti. –

In fine rinnovo la mie felicitazioni e coi sensi di profonda venerazione mi protesto Di Vostra Eccellenza Illustrissima Reverendissima devotissimo servo

+ Demetrio Radu

vescovo:

40. Az ungvári Görög Katolikus Szemle tudósítása a Hajdúdorogi Egyházmegye revíziójáról

Ungvár, 1918. december 22.

Görög Katolikus Szemle, 1918. december 22. 4. o.

A hajdudorogi egyházmegye revíziója.

E hó 8-án vasárnap Debrecenben tartózkodott Persian Ádám a katolikus ügyek kormánybiztosa, dr. Breyer István kultuszminiszteri osztálytanácsos és dr. Csiszárík János c. püspök, volt vatikáni követségi tanácsos társaságában és tárgyalásokat folytatott Miklósy István hajdúdorogi görög-katolikus magyar püspökkel az egyházmegye hitközségeinek, számszerint 46-nak amaz óhaja tárgyában, hogy e plébániák, amelyekhez túlnyomó részben román ajkú hívek tartoznak, kiszakittasanak az egyházmegyéből és a későbbi rendezésig önálló vikariátussá alakulhassanak. A tárgyalás eredményeként elhatározott a hajdudorogi egyházmegye revíziója.

Persian kormánybiztos már megkezdte a revízió munkáját és legközelebb bizottság száll ki, hogy megállapítsa, mely községek akarnak a felállítandó vikariátus kebelébe tartozni. A revízió végrehajtásáig is egy kinevezendő vikárius veszi át a vitatott hitközségek egyházi kormányzását. Ez ügyben a kormánybiztos Budapestre hívta az ez időszerint Gyulafehérváron tartózkodó Marchis Romulus nagykárolyi főesperest. A hajdudorogi egyházmegye revíziójának végrehajtása ügyében – más érintkezési mód nen lévén jelenleg a római szentszékkal – Persian kormánybiztos a Bécsben tartózkodó Valfré di Bonzó pápai nunciussal fog e hét folyamán tárgyalni.

41. TeodoroValfré di Bonzo bécsi nuncius leirata és magyar fordítása Miklósy István hajdúdorogi püspöknek a Gergely-naptár bevezetése elleni tiltakozások tárgyában

Budapest, 1918. december 27.

GKPL I-1-a 13156/1918 . Tisztázat és fordítás.

AAV Arch. Nunz. Vienna 797, fasc. 9. fol. 349r. Fogalmazvány.

No 13156

Vienna 27 dicembre 1918.

Illustrissimo e Reverendissimo Signore

Monsignore Stefano Miklósy

Vescovo di Hajdudorogh.

Illustrissimo e Reverendissimo Signore,

Reverendissimo Signore D.R. Marches arcidiacono parroco di Nagycároly, mi invia nella, sua qualità di parroco amministratore della vacante parrocchia di Domohidie una supplica per ottenere una dispensa matrimoniale come risulta

dall'accluso rescritto che la Signoria Vostra Illustrissima e Reverendissimo avrà la bontà di fargli pervenire onde venga evitato danno morale ai contraenti.

Io sarei poi molto obbligato alla Signoria Vostra se Ella volesse convincersi della necessità di inviarmi una relazione sulla diocesi, specialmente per ciò che riguarda gli ultimi avvenimenti che, non dubito, saranno noti anche Signoria Vostra.

Ed in attesa di una sua cortese risposta colgo l'occasione per confermarle i sensi della mia stima con cui godo ripetermi

della Signoria Vostra Illustrissima e Reverendissima devotissimo

Teodoro Arcivescovo di Trebisonda

Nunzio Apostolico

Apostoli Nunciatura az 13156 szám. Bécs, 1918. december 27.

Méltóságos és Főtisztelendő Uram!

Főtisztelendő Marchis R. főesperes, nagykárolyi parochus ur, az üres domahidai lelkészet adminisztrátorának minőségében, folyamodványt nyújtott be hozzám, hogy egy házassági fölmentést kapjon, amint következik a mellékelt átiratból, amelyet – legyen oly jó Méltóságos és Ftdő Uram hozzá eljuttatni, miáltal a házasulandók erkölcsi kára kikerültessek.

Azután nagyon le volnék kötelezve Uraságodnak, ha sziveskednék meggyőződni annak a szükségességéről, hogy jelentést küldjön hozzám egyházmegyéjéről, különösen avégett, ami a legutolsó eseményeket illeti, – amelyek, nem kételkedem, Uraságod előtt is ismeretesekek lettek.

Szives válaszát várom (:figyelve:), alkalmat veszek arra, hogy megerősítem becsülésem érzelmeit, amellyel vagyok (amelyet örvendek magamnak megismételni).

Méltóságos és Főtisztelendő Uraságodnak a legodaadóbbja: †Teodor, trapezunti érsek, apostoli nuncius.

Méltóságos és főtisztelendő Miklósy István hajdudorogi püspök urnak

42. Szabó Jenő cikke a Budapesti Hírlapban a Román Nemzeti Vikariátusról

Budapest, 1918. december 27.

Budapesti Hírlap, 1918. december 27. 2. o.

Román papok forradalma

Irta Szabó Jenő

Régóta sejtettük, de csak most, a világháború során tudtuk meg igazán, hogy a román Hohenzollern az ő birodalmát egészen a Tiszáig szeretné kiterjeszteni. Csak most tudtuk meg, hogy a Romániából reimportált Radu Dömötör nagyváradi püspök miért küldte legtehetségesebb papjait Bihar és Szatmár magyarlakta vidékeire; azért, hogy az ottani ó-hitü magyar hívők eloláhosításával a román nyelvhatárt közelebb vigyék a középső

Tiszához. És most értjük meg csak igazán, hogy miért fogadták oly éktelen és csodálatosképpen inkább Bécs és Róma, mint Budapest felé irányult csatazajjal a hajdudorogi egyházmegye alapítását? Azért, mert onnan érte sérelem balázsfalvi egyházi provinciájukat, melyet ők, mint 1849. évi „lojális” viselkedésük egyháziilag megszentelt jutalmát, a magyarság ellen épített erős várnak, a benne rekedt ó-hitű magyarokat pedig olcsó prédának tekintették. Még nem emésztették meg teljesen prédájukat, tehát korán jött nekik a magyar egyházmegye, de mégsem oly korán nekik, mint a mily későn jött nekünk magyaroknak: az első magyar misefordítás száztizenötödik és a külön püspökséget sürgető hajdudorogi országos kongresszus ötvennegyedik évében! A világháború küszöbén, a lehető legrosszabb időben.

Az a negyven és egynéhány román pap, akik mostanában elszakadtak a hajdudorogi püspöktől, nem egyebek, mint megannyi, élő útjelző, hogy az Erdélyen át betörő román csapatoknak megmutassák az utat a Tiszához. Azok csinálták ezt a papi forradalmat, kiket a római szentszék meghagyni rendelt régi állomáshelyükön, hogy az egyházmegyei beosztásnak a magyar kormánnyal egyetértően megígért utólagos revízióját a románságra nézve lehetőleg kedvezően előkészítsék. Tették ezt azért, mert belátták, hogy a híveknek rájuk nézve kedvezőtlen nyelvi viszonyait nem lehet egy napról a másikra eltüntetni, abban pedig nagyon megcsalatoztak, hogy az ó-görög liturgikus nyelv magába a népbe viszi be a forradalmat s ez lehetővé fogja tenni, hogy az ő kezük tiszta maradjon. Úgy látták tehát, hogy a megígért revíziót csak akkor tehetik hasznossá magukra nézve, ha ők is segédkeznek abban, hogy akár az új Hohenzollern-féle birodalom, akár a Jászi-féle kanton-rendszer, akár a helyreállítandó hármas nemzetű Erdély őket érdeklő „nyelvhatára” mentül közelebb jusson a Tiszához.

Hogy a nyelvi viszonyok nem kedvezők rájuk nézve, ez világosan kitűnik abból, hogy az 1910. évi népszámlálás adatai szerint a román egyházmegyékből átvett 83 egyházközség 82,513 lélekszámából 57.820 magyar anyanyelvű, de a fönmaradó 21.723 is csaknem kivétel nélkül beszél a magyar nyelvet. Én nem hiszem, hogy ezt a statisztikát a régi rendszer szolgabirái és jegyzői befolyásolták volna, mert ezek minden imperialisztikus hajlam mellett is egyek voltak a magyar nemzettel a legszükségesebb sovinizmusnak sajnálatos hiányában. Ellenben bizonyosnak tartom ezt a román papokról s több mint valószínű, hogy a népszámlálási bevallások alkalmával a kétnyelvűek különben is annak a régi előítéletnek befolyása alatt állottak, mely szerint az ó-hitűek nemzetisége mindig a templom nyelve szerint igazodik. Klasszikus tanú erre nézve Pop-Csicsó István egykori magyar országgyűlési képviselő, ki a képviselőház 1912. évi december 13-iki ülésében, mikor a hajdudorogi püspökség törvénybeiktatását tárgyalták, mindössze csak tizenkilenc román anyanyelvű községet tudott felsorolni, s utólag kiderült, hogy ezek közül is négyben a túlnyomó többség magyarnak vallotta magát.

Forradalmárokhoz nem méltó sunyi beszéd, ha az illető papok azzal igyekeznek magyarázni eljárásukat, hogy híveiket az ó-görög nyelv ellen akarták megvédelmezni. Hiszen, mint már említettem, éppen abban bizakodtak legjobban, hogy a görög nyelv behozatala forradalomba fogja a népet kergetni és csak akkor hagyták abba a nagy csatazajt, mely már-már az egyházi uniót fenyegette, mikor a megfélemlített Róma egy deklarációban arra kötelezte a magyar kormányt, hogy a magyar nyelvű liturgikus gyakorlatot záros határidő alatt szüntesse meg, a magyar liturgiáról pedig soha többé szó ne legyen. Sőt ráadásul még egy külön írást is adtak maguknak Rómából, mely azt mondja, hogy a magyar nyelvet a liturgikus, szertartások semelyik részében soha sem lesz szabad használni. Nem számoltak azonban azzal, hogy egy kényszerhelyzetben kiállított deklaráció egyik félre sem kötelező és hogy különben is valamire, ami teljes, lehetetlenség, senkit kötelezni nem lehet. A valóság tehát az, hogy a forradalmár román papok nem a görög nyelvtől, hanem a hajdúságban és Szabolcsban meggyökeresedett magyarnyelvű liturgikus gyakorlat általános elterjedésétől féltették híveiket, legfeljebb annyi változtatással hogy az Átlényegülés három mondatában a görög nyelv lépjen a jelenlegi ó-szláv helyébe, ami bizony sehol sem okozott volna forradalmat.

Hát én nem félek attól, hogy a majd hivatalosan megállapítandó nyelvhatár hátrányosan üssön ki a hajdudorogi egyházmegyére nézve, de az 1910. évi népszámlálás szerinti 304.322 magyar anyanyelvű hívőből még eddig csak 183.575 került be az új egyházmegyébe, és így már a legrosszabb esetben is elegendő tartalékunk van arra, hogy annak létalapját, mindenkorra biztosítva lássuk.

Különben pedig a köztársasági kormánytól bizalommal elvárhatjuk, hogy a magyar liturgia törvényes elismerését hamarosan ki fogja eszközölni Rómától, megszűnván immár az a szerencsétlen bécsi kéz, mely ezt eddig megakadályozta. Mert igazán szégyenkezve kell elárulnom azt a hivatalos titkot, hogy erre vonatkozóan a volt magyar kormányok részéről egyetlen egy előterjesztés sem fekszik Rómában, hacsak ilyennek nem vesszük az 1896. évi pápai tilalommal szemben az akkori kormány részéről benyújtott azt az idétlen tervet, mely a magyar nyelvnek az ó-szláv liturgiába való valamelyes beoltását javasolta.

43. A Szeged és vidéke véleménycikke a Hajdúdorogi Egyházmegye és a magyar görögkatolikusság helyzetéről

Szeged, 1918. december 27.

Szeged és vidéke, 1918. december 27. 4. o.

A hajdudorogi püspökség válság előtt

Az ország integritásának megbontásával fenyegető kilátások, sőt már magábanvéve a nemzetiségeknek wilsoni önrendelkezési joga is katasztrofális helyzetbe hozza a hajdúdorogi gör. kat. egyházmegyét, amelyet

a régi rendszernek elhibázott politikája teremtett meg, hogy az erőszakos magyarosítást még a vallás fölhasználásával is terjessze.

Nem csoda, ha az anyanyelvüktől, templomuktól és istenüktől is elszakított s idegen nyelvű kultuszra kényszerült nemzetiségek elkeseredése számos véres botrányban jutott kifejezésre, sőt az se csoda, hogy ezen elkeseredés hullámai a külföldre is eljutottak, ahonnan az emlékezetes pokolgép merénylettel akarták letörni a vér és erőszak jegyében fogant egyházmegye vezetőségét.

Miklósy püspök, aki a sátoraljaújhelyi csöndes paróchián bizonyára még álmodni is alig mert a püspöki mitráról, – valószínűleg önmaga is tisztában lehet vele, hogy se kiváló tudása, se különösebb szemlélete nem juttatták volna a püspöki székbe, ahova odajuttatta a protekción kívül egy oly jeles tulajdona, amely a régi imperiális rendszer alatt erényül volt betudható egy megszálló generalisnak, vagy egy legyőzött nép nyakára küldött helytartónak, – de semmiesetre se egy püspöknek, a szelíd Jézus alázatos harcosának.

Az imperiális kormány egy „erőskezü” és „nem alkuvó” püspököt keresett, aki a nyakas kérlelhetetlenségnek jeles erényével megáldva, nyakára küldhető legyen a lelkiismereti erőszak ellen méltatlankodó román és ruthén híveknek s ezen Heródes, Alba herceg, vagy Haynau szerepére alkalm s jeles férfitól is földözte Miklósy Istvánnak, a szerény tekintélyű (de nem természetű) újhelyi magyarrá vedlett rusznyák pópának tiszteletreméltó személyében.

Ezen választással a Tisza-kormány valóban brillírozott, mert a fölfelé talpnyaló s lefelé is talpnyalást és a legszolgaiasabb megalázkodást követelő és minden nálánál képzetebb papját a legközvetlenebb szekatúrákkal üldöző hajdudorogi főpásztor előtt az engedékenység fogalma valóban ismeretlen volt.

Mi sem természetesebb tehát, minthogy a hajdudorogi egyházmegye összes román és ruthén ajkú egyházai búcsút mondanak most Miklósy ur kényuralmának s ezen daliás termetű marcona főpap menjen egy új élet, egy új pálya felé, aminőt ő is legjelesebb klerikusainak szokott tanácsolni, akik nagyobb tudásuk, liberálisabb elvük és önérzetük miatt útjában voltak a nyíregyházai főbasának.

A dorogi egyházmegyének megmaradó színmagyar közepe oly kicsi, hogy önálló püspökség fönntartása szóba se jöhet.

Sőt mi több, egyenesen veszélyes a mai nemzetre a hajdúsági és szabolcsi görög katolikusság fönntartása, mivel ez csak a román aspirációk kiterjesztésére szolgálhat alapul. Még nagyobb veszélyben forog azon gör. katolikusok magyarsága, akik a román impérium alá jutandó területeken laknak. A románok ugyanis a görög vallási egyértelműnek tekintik a román származással.

Orvosság egyedül egy, ha az összes magyarok szakítanak a görög katolikus vallással.

A vallás ugyis azonos a római katolikussal. Ezen felül a dorogiaiak már az új naptári is elfogadták, sőt mihelyt a római katolikus papi nőtlenség kötelező ereje megszűnik, elesik a legfőbb szempont, amely eddig ezen kétféle katolikus ág egyesülését akadályozta.

Önérdek és nemzeti érdek egyaránt, hogy a görög katolikus magyarság a római katolikus egyházba bekebeleztesse és teljesen beolvadjon, a magyar jelleg megóvása s hajdúság megmentése az esetlegé román aspirációktól fontosabb érdek kell hogy legyen minden hazafinak mint a rituskülönbség üres ceremonialitásához való ragaszkodás.

Akit szive, esze, meggyőződése, vagy érdeke inkább vonz a protestáns vallásokhoz, avagy a felekezet nélküliséghez, – az csatlakozzék oda. Fődolog azonban az, hogy a román színezetű görög vallást – amely a jelen időkbén a magyar jelleget veszélyezteti, – tegye le minden magyar.

A hajdudorogi egyházmegye – amely a gör. kat. magyarság egyedüli menedékét képezte – úgyis elkerülhetetlenül föloszlik, legkésőbb a békekötés után, mentsék meg tehát legalább a magyarságukat s a magyar vidéket azok, akik igaz szívvel magyarok.

*Páris Lajos.*³²

44. Romulus Marchis nagykárolyi paróchus felterjesztése Teodoro Valfré di Bonzo bécsi nunciushoz a Román Nemzeti Vikariátus felállítása tárgyában

Nagykároly, 1918. december 29.

AAV Arch. Nunz. Vienna 797, fasc. 9. fol. 350r–357r. Tisztázat és olasz nyelvű fordítás.

Vicariatul National Roman de Nagykaroly.

No. 48. /1918.

Eminentia Vostra Nuntiu Apostolic!

Au trecut deja mai mult de o luna de zile, de cand prin preaumilitami reprezentat une am raportat Eminentei Veastre in chestia desbinarii arochielor romane de catra Dieceza de Hajdudorog.

Nu am fost inse norocos pana acuma a primi nici o dispuzetiune a Eminentiei Voastre, in aceasta chestia. Aderinte inse si alipire, precum si declarari de solideritate in dismemrare de catra Dieceza de Hajdudorog, am primit aproape din toate parochiile. Conziliul national roman central iara pe cale telegrafica a aprobat hotarirea resoluta a poporului roman si pasii energici facuti in chestia desbinarii. Intreaga opiniune publica romaneasca cu bucurie a salutat eliberarea parochiilor romane de sub stapnirea streina, care in mod sistematic a intentionat desnacionalistarea lor.

Evenimentale descrie in reprezentatiunea³³ mea inaintata Eminentiei Voastre in 20 Novembre a. c. nr. 3. au erupt ca fulgerul cu o putere elementara

32 Páris Lajos néhány évvel korábbi tevékenységéhez lásd: Források 4/3. kötet, 231., 415. és 465. számú dokumentumok.

33 Lásd: 36a. számú dokumentum.

ne mai pomenita din pepturile miilor de romani sub impresiunea si toiul revolutiei, de cura au fost rapite natiunile in eluptarea libertatei si independentei lor pe baza dreptului de suidispunere.

Popurul roman apesat sub jugul episcopiei magiare de Hajdudorog a purtat rana dureroasa in 6 ani in peptul seu pentru despartirea silnica de catra fratii sei si cumca nu s'a dimis la fapte regretabile, doara chiar la schisma, a fost cauza blandeta, umilinta, obedita acestui popor si speranta, care noi preotii ne am nizuut mereu a o nutri in sinul poporului, ca sa va intimpla revizuirea Bullei papale si vom iarasi reincorporati la Diezezele mame, numai sa fim cu pacinia si cu rabdare.

Suferintele poporului inse au fost multe in 6 ani. Pacinta pusa la grele probe s'a sfsrit, a isbucnit din poporul romanesc cu toata energia sentimentul de libertate, ca nu va mai fi sclav chia si in biserica sa. – Erau momente critice, dar istorice Eminentă Voastră. Am avut nevoie noi preotii, de toata energia si prudinta, ca in moment le decizatoare, sa putem paralisa si evita o eventuale inclinare chia la schisma, daca nu procedam pe calea, care o-am descris in reprezenta tiunea mea anterioara.

Recunosc Eminentă Voastră, ca nu a fost cale canonica procedura noastra urmarita in chestia desbinarii, dar in datele imprejurari si in pripa nu am avut ce face altveva, pentru de a incunjura un eventual reu si mai mare. Pentru binele si mantuirea sufletelor cu cea mai profunda umilinta fiasca cer si rog indulginta si iertarea sfintului Scaun Apostolic atat pentru noi preotii toti, cat si pentru poporul adanc mahnit si nacajit.

Am fost silit, sa aduc acestea toate la cunostinta fostului nostru episcop de Hajdudorog, ceace o-am facut cu toata cinstea, fara intentiunea de a vatama dignitatea episcopiasca, inse in mod categorio si rezolut, sa nu mai poata fi voarba de reintornarea noastra sub stapanirea lui.

Poporul roman atunci cand a vazut lucind zorile libertate, sale nationale, nici un moment n'a mai voit, sa remana in asa Dieceza, sub iurisdictionea unui asa episcop, care sistematic a intentionat si lucrat pentru desnationalizarea popurului roman a juns sub stapanirea lui.

Eminentă Voastră nu sunt acestea numai frase goale, doara pentru escuzarea procedurii noastre, ci fapte, pecatele episcopului si a Diocezei de Hajdudorog contra poporului roman.

Inca deja administratorul apostolic a Diecezei pentru rezistinta Clerului si a poporului restorna toata administratia bisericeasca, destitueste protopopi, pe subscrisul Archidiacon, figurand noi de aici nainte ca emeriti, in butul tuturor protestarilor noastre.

Penumeste protopopi noi magiari, incredintaza conducerea archidiaconatului Sathmaraan Vicariului magiar de Hajdudorog, care vine cu toata sila cu protopopul nou, preotul rutean din loc asupra subscrisului cu momeli si amenintari spunandumi in fata fara nici o sfiala: „ca nu voi preotii ne trebuiti, ca voi si asa moriti, ci poporul vrem al castiga.” –

Vine apoi episcopul nou, la intronizarea lui in biserica promite cea mai mare loialitate fata de poporul roman, la masa alba apoi i reflectez, ca pana atunci i vom fi cu obedinta datorita pana isi va tine promisiunea. Din nou i-si intareste promisiunea. Urmeaza inse sub stapanirea lui atentatele de desnationalizare si anume:

Limba romaneasca o-a scos de totului din administratia bisericeasca, toate matriculele si protocoalele a dispus, sa se conduca in limba ungureasca, amenintand cu pedepse transgresorii acestei dispozitii.

In parohii romane pana acuma inca numai in 3 la numar a denumit preoti magiari, streini de limba romaneasca.

Inmartirea administrativa a Diecezei a facuto, ca parohii romane, sa fie sub protopopi magiari.

In Archidiaconatul Satmariului e drept, ca pe subscrisul ma propus la fostul domnitor Francisc Iosif entru denumire de Archidiacon, inse numai pentruca am fost Archidiacon si in Dieceza Oradeimari, fiindea le incercarile facute prin oamenii sei de incredere, sa marg la alt beneficiu, sau sa ma indetulesc cu canonicat onorar, am declarat, ca pe mine nu m'a transpus Scaunul apostolic degradat in Dieceza de Hajdudorog, ci in acea clitate in care am servit si in foasta Diecesa.

In impartirea administrativa a Archidiaconatului cu 43 de parohii 28 romane si 15 rutene denumeste 4 protopopi magiari si numai la marea si multa insistinta mea un protopop roman. Parohii romane au fost prin urmare sub protopopi magiari, cari parohii nu voiau de loc a primi protopopi streini de limba lor, din care pricina a suferit apoi romanii foarte multe neplaceri.

Calindarul Gregorian numai pentru desnationalizarea romanilor la introdus, desi in sine ar fi lucra salutar si eu insumi am fost aderent acestei idei, daca nu ar fi fost menit spre servitii politice, dar romanii au vazut desnationalizarea lor prin introducerea calindarului Gregorian si au fost foarte multe neplaceri si zguduiri ajungand entru calindarul multi credinciosi prin temnite si pe mane de jandarmixtura in mai multe locuri insusi preotii romani, cara au fost siliti, sa asculte de porunci in chestia calindarului si – au perdut increderea poporul roman, asa ca si astazi eret de popeprul departarea mai multor preoti din parochiile lor, ba la o perea revolutii-unii chiar au fost insultati de popor, presupunand de pre ei, ca au fost agentii de desnationalizare a episcopului magiar, de si toti sunt romani buni.

Sigilele oficiale romane a dispus, ca in toate locurile, dupace acelea sa vor invechi, sa se schimbe cu sigilele oficiale magiare. In parochia de Sanislau, unde protopoul acestui district a fost deja prin administratorul apostolic destituit din oficiu si o destituit pana in ziua de astazi dispune fara nici o cauza cu cea mai mare rigoare schimbarea sigilului romanesc cu sigilul unguresc, incredintand cu esecutarea acestei ordinatii pe subscrisul ca sa se sequestreze sigilul romanesc si sa se substern lui. Natural nam esecutat aceasta ordinatie.

S'ar putea inca multe alte cazuri concrete insira, ca tot atatea ateatate in contra poporului roman pentru desnationalizarea duma zeiasca nu dispune altcum si nu se indura si spre sermanul popor remanesc subjugat?

Desigur sar fi introdusa si limba magiara si in bisericile romane, fiindca in toate celelalte parohii, cari au fost rutene, sa oficiaza cu stirea si invoiala episcopului intreaga sfinta Liturgia si toate functiunile in limba ungureasca, desi aceasta insusi Bulla a pala Christifideles direct o opreste zicand: „Vetita prorsus hungaria lingua, quam, quum non sit liturgica, in sucra liturgia nunquam adhiben licet”; iara in decretul le executare a nuntiaturei apostolice, catr Ordinariatele interesate expres sa zice: Probrosissimus autem ille abusus, iam a sancta Sede pluries damnatus, linguas vernaculas in sacra liturgia usurpandi, ubi inductus est penitus tollatur.” acestes dispuzotium in Dieceza Hajdudorogului absolute de loc nu s'au respectat na nu sa respecteaza pana in ziua de astazi.

Este desi justiricata toata procedura extraordinarie a Curului si popului roman din Dieceza de Hajdudorog, cu atat mai virto ca in susmemoratul aceret de executare a Bullei Christifideles apru sa zice: „Ceterum si qua difficultas in futurum exoriri contingat, relatae ad novae dioceseos circumscriptionem, limites statum aliaque huiusmodi, Sancta Sedes, collatis consiliis cum rege apostolico opportune in Domino pro suo jure et officio providebit.” Pe baza acestei enuntiatiuni am tot asteptat revizuirea Bullei Christifideles.

A sosit timpul, cand Sfintul Scaun apostolic nu a mai avut a se sfatui pentru limitele Diecezei de Hajdudorog cu regele apostolic ci insusi cu suverinitatea poporului roman si cu aceia, cari din incredintarea poporului porta carma acestui popor.

Eminenta Voastra! Dupa decisul istoric dela Albaiulia celea 46 de parohii cad pe teritoriul regatului roman, a carui limite le va asigura gloricasa entente invingatoare in congresul de pace. De sine sa ruineaza deci toata Dieceza Hajdudorogului, care na mai avea misiune politica de magiarizare. Vicariatul national roman iara o merit, sa fie un mic simbure a universalei biserici nationale in Uniune romane cu Sfintul Scaun apostolic al Romeideci cu profunda umilinta rog Excelsa Nuntiatura pentru mijlocirea dela Sfintul Scaun apostolic reincorporarea parochiilor romane catra vechiele lor Dieceze prin Revizuirea Bullei Christifideles, iara pana atunci a pune grabnic acest vicariat sub iurisdictionea unui administrator apostolic roman.

Sarutand Sfintita Dreptacu profunda veneratiune sum A Eminentiei Voastre

Carei-mari la 29. Decembre 1918.

cel mai umilit in Christes fu:

Romul Marchis Archisiacon, paroch roman de Carai-mari Vicar national roman.

Vicariato Nazionale Rumano di Nagykaroly
Nr. 48-1918.

Reverendissima Vostra Eminenza Nunzio Apostolico

E' passato già un mese ormai, che colla mia umilissima rappresentazione ho riportato a Vostra Eminenza Reverendissima nella questione della dismembrazione della parrocchie rumene dalla Diocesi di Hajdudorogh. Fine adesso non fui felice di ricevere qualche disposizione da Vostra Eccellenza Reverendissimo su questo affare. Da quasi tutte le parrocchie però ho ricevuto lettere di adesione e dichiarazioni di solidarietà in ciò che riguarda la Dismembrazione dalla diocesi di Hajdudorog. Il consiglio Nazionale Rumeno centrale similmente a approvato telegraficamente la risoluta decisione del popolo rumeno come si anche l'energica impresa fatta intorno alla dismembrazione. L'opinione pubblica rumena con pieno gioia ha salutato la liberazione delle parrocchie rumene dalla dominazione straniera, la quale sistematicamente intenzionava l'annientamento della loro nazionalità.

Gli avvenimenti descritti nella mia relazione,³⁴ che osavo di mandare a Vostra Eminenza Reverendissima di 20 Novembre a. c. nro 3 con una forza elementare indicibile erompevano dai petti delle migliaia dei rumeni sotto l'impressione ed il fracasso della rivoluzione, di cui erano animate le nazioni per riacquistare la loro libertà ed indipendenza a basi del diritto di „sua disposizione”.

Il popolo rumeno sotto il giogo pesante del vescovado maggiaro di Hajdudorog, a raggione del violento distaccamento suo dai suoi altri fratelli, per sei anni portava nel suo petto la dolorosa cicatrice, e poi che ciò non ostante – non si è dimesso a qualche atto rincresevole (allo scisma) ciò si deve attribuire solamente alla mansuetudine, umiltà e obbidienza di questo popolo, non alie alla speranza, di cui noi i sacerdoti incessantemente abbiamo curato di nutrire le anime del popolo, incoraggiandolo, che accadrà la revisione della Bolla papale e saremo di nuovo reincorporati alle Diocesi – allorché – soltanto che abbiamo un poco di pazienza e rassegnazione.

I sofferimenti però del popolo rumeno in questi sei anni passati sono stati molti. La pazienza esposta alle gravi pruove si è ormai finita, dal popolo rumeno con tutta l'energia erompeva il sentimento di libertà, per non essere giamai più schiavo nella sua chiesa. Critici erano, Eminenza Rvssima, i momenti ma nello stesso tempo altresì storici.

Noi i sacerdoti abbisognavamo di tutta l'energia e di tutta la prudenza per poter, in questi momenti terribili evitare una eventuale inclinazione allo scisma, se non avessimo provveduto sul camino, che ho descritto nella mia relazione anteriore. Riconosco, Eminenza Reverendissima, di non esser stato canonico

34 Lásd: 36a. számú dokumentum.

il nostro procedimento nel affare della dismembrazione, ma per prevenire un maggior male, nelle date circostanze della grande fretta, non potevamo fare altrimenti. Per il bene e la salute delle anime colla più profonda umiltà filiale chiedo e prego l'indulgenza ed il perdono dalla Santa Sede Apostolica tanto per noi i sacerdoti quanto ancor per il povero popolo profondamente mesto.

Era io sollecito di renderle tutte queste cose alla notizia dello stato nostro vescovo fu di Hajdudorog, ed in fatti ciò lo feci con tutto l'amore, senza intender dimiuire la sua dignità vescovile, ma lo feci ciò categoricamente e risolutamente per non potersi più parlare del nostro ritorno sotto la di lui podestà!

Il popolo rumeno allorché vedeva [...] ³⁵ l'aurora della sua nazionale libertà, neppur per un istante voleva rimanere più inoltre in innatale Diocesi e sotto la giurisdizione di un tal vescovo, il quale sistematisamente lavorava per la distruzione della nazionalità del popolo rumeno sottomesso alla di lui podestà!

Eminenza Reverendissima! Queste cose non sono frasi vane – per sensar forse il nostro procedimento, ma in verità sono fatti – (per dir così) – i peccati del vescovo e della Diocesi di Hajdudorog, commessi contro il popolo rumeno. L'Administratore Apostolica della Diocesi, sfidando la resistenza del clero e del popolo (rumeno) disturbava tutta l'aministrazione ecclesiastica, destituisce gli arcipreti e il sottoscritto arcidiacono, mentre noi per [...] ³⁶ figriamo solamente a guisa di emeriti, non ostante tutte le nostre proteste; nominò arcipreti maggiari, la direzione del'arcidiaconato di Satmar la confidò al Vicario maggiaro di Hajdudorog, il quale con tutta la violenza viene – accompagnato dal arciprete ruteno di qui, – ad assaltarmi con lusinghe e minacce, e senza vergogna mi dice infaccia „che non hanno bisogno di noi sacerdoti, i quali ad ogni modo moriamo pure, ma soltanto il popolo lo vogliono riauquistare”.

Più tardi poi arrivando il nuovo vescovo, all'occasione della sua intronizzazione promette nella chiesa la più grande „Loyalità” verso il popolo rumeno, io all'anchetto li faccio la riflessione, che fin allora saremmo colla debita ubbidianza verso di lui, fin che sostienrà la sua promessa. Nuovamente ripete e rifferma la sua promessa. Però sotto la sua padronanza seguono gli attentati per farci perdere la nostra nazionalità, e in verità!

Dall'amministrazione ecclesiastica ha escluso totalmente la lingua rumena, le matricole e tutti gli altri libri protocollari commandava di redattarsi nella lingua maggiara, minacciando con pene gli trasgressori di questo mandato.

Fino al presente in 3 parrocchie a nominato preti ungheresi stranieri della lingua rumena.

La circoscrizione amministrativa della Diocesi l'ha fatta per maniera, che parrocchie rumene siano suddite ai arcipreti maggiari.

35 Olvashatatlan szó.

36 Olvashatatlan szó

E' vero, che il sottoscritto è stato proposto al Re Francesco Giuseppe per esser nominato arcidiacono di Satmar, ma ciò accadeva soltanto per ragione, che io ero stato arcidiacono anche nella Diocesi di Granvaradino, mentrechè alli tentativifatti in mezzo gli suoi confidenti, affinché io me ne vadi ad un altro beneficio, ovvero che io sia contento con un canonicato onorario, ho dichiarato sempre, che la Santa Sede non mi ha trasposto degradato nella Diocesi di Hajdudorog, ma nella stassa qualità, in cui avevo io servito nella diocesi di Granvaradino.

Nel circoscrivere l'amministrazione del arcidiaconato contente 43 parrocchie, di cui 28 sono rumene e 15 rutene, nominava 4 arcipreti (protopopae) maggiori, mentrechè le parrocchie dette affatto non volevano ricevere arcipreti stranieri riguardo alla loro lingua, per la qual ragione poi i romani dovevano soffrire moltissimi dispiaceri.

Solamente per distruggere la nazionalità rumena ha introdotto il calendario Gregoriano, il quale benché sia cosa salutare considerato in se stesso, ed io stesso ero aderente di questa idea, nondimeno l'hanno adoperato per scuopo e servigi politici, ed i rumeni osservavano in ciò la distruzione della loro nazionalità e per caggione dell'introduzione di detto Calendario si nascevano tanti e tanti dispiaceri e sconfitte, così che a ragione del Calendario molti fedeli diventarono incarcerati e nelle mani dei giandarmi, e non di rado accade ciò anche agli stessi sacerdoti rumeni, i qualli essendo costretti di ascoltare i mandati relativi al affare del calendario, perdevano la fiducia del popolo rumeno, per maniera che anche oggidi il popolo insiste perché sian allontanati certi sacerdoti dalle loro parrocchie, ma nel istante dell'eruzione della rivolta certuni tra gli sacerdoti sono stati insultati dal popolo, essendo li sospetti di esser stati „agenti” del vescovado maggiaro per la distruzione della nazionalità, non ostante che quei certi sacerdoti sono buoni rumeni.

Il vescovo commandava, che in tutte le parrocchie le stampiglie officiose subito che saranno divenute inutili si scambiassero con sigilli d'ufficia maggiari.

Riguardo alla parrocchia Sanislau, dove l'arciprete distrettuale è stato già dal Administratore Apostolico destituito dal officio arcipresbiterale ed è rimasto ancora fin oggidi destituito, colla più grande rigorosità e senza alcuna ragione imponeva il scambiamiento della stampiglia rumena coll'ungherese, nello stesso tempo onerando il sottoscritto di sequestrar il sigillo rumeno e di mandarglielo. Quest ordine, naturalmente, non l'ho esecutato.

Si potrebbero tanti altri casi concreti produrre, come attentati commessi contro il popolo rumeno per distruggere la sua nazionalità sistematicamente. Che saremmo stati divenuti dopo alcuni anni, se la Providenza divina non disponeva altrimenti e non facesse misericordia anche col suo povero popolo rumeno umiliato?

Certamente avrebbero imposto la lingua maggiara anche nelle chiese rumene, stando che in tutte le altre parrocchie, le quali prima erano rutene, la Santa Messa intiera e tutte le altri funzioni si officiano nella lingua maggiara,

essendo di ciò consapevole il vescovo e nello stesso tempo approvandolo, e anche la Bolla „Christifideles graeci” direttamente interdice questa cosa „Vetita prousus hungarica lingua, quam cum non sit liturgica, in sacra liturgia nunquam adhiberi licet”, e poi nel decreto di esecuzione della Nunziatura Apostolica indirizzato agli ordinariati interessati espressamente si dice. „Pericolosissimus antem ille abusus, iam a sancta sede pluries damnatus, linguas vernaculas in sacra liturgia usurpandi, ubi inductus est, penitus tollatur.”

Questi interdetti nella diocesi di Hajdudorog, affatto non si sono osservati, e fino oggidi non si osservano.

Dunque è giustificata la procedura straordinaria del clero e popolo rumeno della Diocesi di Hajdudorog tanto più, che il sopramenzionato decreto di esecuzione della Bolla „Christifideles” espressamente dice „Ceterum si qua difficultas in futurum exoriri contingat relate ad novae dioeceseos circumscriptionem, limites, statum aliaque huiusmodi, sancta sedes collatis consiliis cum Rege Apostolica opportune in Domino pro suo jure et officio pro suo jure et officio procedebit”. Appoggiandoci su questa dichiarazione confermamente abbiam aspettata la revisione della Bolla Christifideles.

Ormai è già il tempo, quando la santa sede non abbisogna di conciliarsi col re apostolica circa i limiti della diocesi di Hajdudorog, ma bensì colla sovranità del popolo rumeno e con quelli, che per mandato del popolo rumeno governano questo popolo.

Eminenza Reverendissima, [...] ³⁷ la decisione di storica importanza di Alba-Giulia le dette parrocchie 46 rimangono nel territorio del regno rumeno, i limiti di cui, li assicurerà la gloriosa entente vittoriosa nel Congresso della pace. Dunque la Diocesi di Hajdudorog, da per se si dissolve in ruine, per non aver più la missione politica di maggiorizzare. Il vicariato nazionale rumeno però ha il destino di esser un picciolo nucleo della intiera chiesa rumena nazionale nella comunione colla santa sede apostolica Romana; perciò umilmente e profondamente prego l'Eccelsa Nunziatura di degnarsi ad esoperare della Santa Sede Apostolica la reincorporazione delle parrocchie rumene alle loro Diocesi vecchie come per il passato, e non altrimenti la rivisione della Bolla „Christifideles graeci” e fin all'effettuazione di queste domande sottomettere senza indugio questo vicariato sotto la giurisdizione di un Vicario Apostolico rumeno.

Baciando la sacra Destra, con profonda venerazione mi professo di Vostra Eminenza Reverendissima Careii-mari (Nagykároly) di 29 Dicembre 1918, in Jesu-Cristo- umilissimo figlio

Romulo Marchis mp

Arcidiacono, paroco rumeno di Carei-mari,

Vicario nazionale rumeno

37 Olvashatatlan szó

**45. Teodoro Valfré di Bonzo bécsi nuncius jelentése Pietro Gasparri
államtitkárnak Romulus Marchis főesperes, nagykárolyi paróchus
fegyelmi ügyének tárgyában**

Bécs, 1919. január 8.

Città del Vaticano, Segreteria di Stato, S.RR.SS. AA.EE.SS. Austria–Ungheria, Anno
1919–1921, Pos. 1397–1398, fasc. 555 fol. 2r.–5r. Tisztázat.
AAV Arch. Nunz. Vienna 797, fasc. 9. fol. 330r–336v. Fogalmazvány.

No. 13439.

Vienna 8 gennaio 1919.

Rumeni di Ungheria.

Sua Eminenza Reverendissima Il Signor Cardinale

Segretario di Stato di Sua Santità

(con allegato)

Roma

Eminenza Reverendissima,

Sono note all'Eminenza Vostra Reverendissima le vicende che accompagnarono l'erezione della diocesi ungherese di Hajdudorogh e la vivace agitazione che tale erezione produsse tra i rumeni di Ungheria per l'assegnazione che ad essa si fece di 46 parrocchie tolte alle diocesi di Gran Varadino e di Szamosujvar. Questa agitazione andò sempre crescendo fino a prendere proporzioni tali che anche il Governo ungherese, sentendo il bisogno di calmare i rumeni per averli favorevoli contro la propaganda russofila, sembra si associasse allora alla domanda dei Vescovi allo scopo di ottenere una revisione della Bolla „Christifideles” dell'8 giugno 1912.

La Santa Sede, che nel decreto³⁸ esecutoriale di detta Bolla, aveva fatto inserire le opportune riserve quanto alla circoscrizione e ai limiti della nuova diocesi, nel caso che fossero sorte delle difficoltà, fece sapere che essa non era aliena dal prendere in considerazione il desiderio di revisione, a patto però che fosse prima nominato il Vescovo, il quale, coll'aiuto di una apposita commissione avrebbe esaminata la domanda ed i reclami dei Rumeni.

Il Vescovo fu nominato nella persona di Monsignore Miklosy il quale pare che si accingesse a mettersi d'accordo col Governo e coll'Episcopato per elaborare un progetto da sottoporre alla Santa Sede, quando scoppiò la guerra che mise la questione a tacere. Ora però essa risorge improvvisamente in una maniera dolorosamente scorretta da parte dei rumeni.

Come l'Eminenza Vostra sa, i rumeni dell'Ungheria, con lo sfacelo della Monarchia austro-ungarica, hanno ritenuto giunto il momento di realizzare le loro aspirazioni nazionali, separandosi definitivamente dall'Ungheria ed unendosi invece alla Romania. In un manifesto diretto „Ai Popoli

38 Lásd: Források 4/3. kötet, 104. számú dokumentum.

dell'Universo" il Consiglio nazionale romeno di Ungheria e di Transilvania, dopo aver lungamente riferito le oppressioni alle quali era stata sottoposta la nazionalità rumena dai magiari, finiva col dire che i rumeni dell'Ungheria erano decisi a separarsi definitivamente dai Magiari e che per l'avvenire nulla avrebbero avuto di comune con questi. Più tardi, il 18 novembre scorso, nella grande adunanza nazionale di tutti i rumeni della Transilvania e del Banato, tenuta ad Alba Giulia, fu decisa l'unione alla Romania di tutti i territori abitati dai romeni in Ungheria. Tra le molte adunanze che hanno caratterizzato il distacco dei Rumeni dall'Ungheria va annoverato quella che essi chiamano la grande adunanza del 13 novembre a Satmar, nella quale fu decisa la totale dismembrazione dalla diocesi di Hajdudorogh delle parrocchie rumene che le erano state attribuite con la Bolla „Christifideles" chiedendo che fossero incorporate alle diocesi rumene dalle quali esse erano state separate. I convenuti a tale adunanza incaricarono l'Arcidiacono e parroco greco cattolico rumeno di Nagycaroly, sac. Romolo Marchis, nella diocesi di Hajdudorogh, di portare a conoscenza del Vescovo che le popolazioni rumene di queste parrocchie non riconoscevano più la sua giurisdizione ed interdiceva ai suoi sacerdoti ogni comunicazione con lui.

Il Marchis dice di avermi scritto il 19 novembre una lettera³⁹ per comunicarmi tale decisione, lettera però che non mi è mai pervenuta. Egli intanto non si peritò di portare la decisione dell'adunanza di Satmar a conoscenza del Vescovo che non ha creduto neppure di prenderla in considerazione. Fu credo per ciò che in un'altra „grande adunanza di rumeni" (tutto e grande laggiu) tenutasi il 18 novembre a Nagycaroly si dichiarò rotto il legame che univa le parrocchie rumene alla diocesi di Hajdudorogh e si proclamò che le 46 parrocchie rumene venivano costituite in Vicariato nazionale rumeno unito alla Santa Sede Apostolica e facente parte della Provincia ecclesiastica rumena di Alba Giuglia e Fogaras, ed impose al Vicario Nazionale rumeno, il Marchis, di fare i passi necessari presso Sua Santità il Romano Pontefice affinché si degni decretare in forma canonica la dismembrazione delle 46 parrocchie e la loro incorporazione alle diocesi di origine, ossia 42 alla diocesi di Gran Varadino e 4 alla diocesi di Szamosujvar.

Io, come ho detto, non ho ricevuto la lettera del Marchis, ho però ricevuto una petizione firmata dai Vescovi rumeni di Gran Varadino, Szamosujvar e dal Vicario Capitolare di Alba Giulia, i quali, nel riferirmi questi fatti; dicono di essere stati caldamene pregati dal Markis di appoggiare la sua domanda perché la cosa compiuta, come essi dicono, in modo così singolare e strano, sia canonicamente regolata dalla Santa Sede con soddisfazione dell'ardente desiderio dei rumeni.

Dal canto suo il Markis agisce come se davvero fosse il vicario nazionale dei rumeni e di quei territori. Egli mi ha fatto pervenire due domande di

39 Lásd: 36a. számú dokumentum.

dispense matrimoniali alle quali io ho risposto invitandolo a servirsi del tramite della Curia Vescovile di Hajdudorogh alla quale ho anche inviato i rescritti di dispensa.

Il Markis mi risponde col telegramma seguente: *Supplices libellos Stefani Lengyel et Mariae Turzuly jam directe expedivi ergo secundum rescriptum concessionis telegrafice datum copulationem ecclesiasticam fecero. Ab Ordinariatu Hajdudorogensi secundum voluntatem populi dismembrati sumus sicut die 19 novembris 1918 Eminentiae Vestrae referavi. Propter evitacionem majorum malorum propter bonum pacis fidelium exoro urgentissimas dispositiones in denominatione administratoris apostolici dismembratarum.*”

Ed oggi stesso con una nuova lettera che porta l'intestazione: „Vicariatus nationalis Rumenus” domanda di nuovo una dispensa.

I tre Ordinari rumeni suddetti appoggiano con calore la domanda del Markis pregando sommessamente il Santo Padre di voler perdonare il modo con cui la cosa è stata fatta e di nominare il Vescovo rumeno di Gran Varadino Amministratore Apostolico delle parrocchie fino a che le medesima Santità Sua non le abbia riunite canonicamente alle loro diocesi d'origine. Ecco nell'Allegato A⁴⁰ quanto scrivono i tre Prelati.

Il Vescovo rumeno di Lugos non si è associato a que sta domanda poiché dalla sua diocesi non era stata dismembrata nessuna delle parrocchie in questione.

Nella visita che mi fece il Persian, Commissario del Governo ungherese per le cose ecclesiastiche cattoliche, accompagnato de Monsignore Czsisarik, questi accenno anche a questa questione. Dalle sue parole si poteva confusamente capire che anche lui implorava perdono per il Markis e per tutti coloro che avevano presunto di dirimere in una maniera così anticanonica la questione delle parrocchie rumene di Hajdudorogh, ma sembrava che volesse che il Vicariato Apostolico da formarsi con dette parrocchie, nel caso che la Santa Sede accedesse a tale domanda, dovesse rimanere soggetto al Vescovo di Hajdudorogh. Con questa misura il predetto Monsignore vorrebbe accontentare i rumeni ed insieme vorrebbe impedire una loro separazione definitiva dalla diocesi ungherese.

Dal canto suo il Vescovo di Hajdudorogh non si è fatto vivo in nessun modo; ed io, inviandogli il rescritto della dispensa matrimoniale chiesta dal parroco Markis, gli ho scritto pregandolo di informarmi sull'increscioso incidente. Non so se egli risponderà alla mia lettera perché da quando io sono venuto a Vienna non ho ricevuto da Monsignore Miklosy che una sola domanda di dispensa matrimoniale e poi più nulla, quantunque io non abbia mancato di cogliere le occasioni che mi si sono offerte per mettermi con lui in relazione.⁴¹

40 Lásd: 45a. számú dokumentum.

41 Pl. 41. számú dokumentum.

Credo però che egli si opporrà risolutamente a perdere le parrocchie suddette. D'altra parte, se le truppe rumene che stanno avanzandosi in Transilvania occupassero anche i territori della parrocchie in questione, e queste venissero di fatti a trovarsi separate dal Vescovo di Hajdudorogh, si imporrebbe forse un provvedimento simile a quello che è stato adottato per le diocesi di Brixen e nominare qualcuno fornito delle debite facoltà per il bene delle anime le quali frattanto sono quelle che soffrono dallo stato di cose creato che potrebbe avere anche una funesta conseguenza per la fede di quelle popolazioni che vivono tra scismatici.

Non sono poi in grado di dire se il Governo ungherese farebbe difficoltà al provvedimento suddetto, nel caso che le parrocchie in parola non fossero occupate da truppe rumene (cosa questa difficile a sapersi, ma su cui cercherò di informarmi) giacché regna in Ungheria una confusione estrema e si è, secondo tutti gli indizi, alla vigilia del bolcevismo.

In attesa dei venerati ordini dell'Eminenza Vostra mi chino al bacio della Sacra Porpora e con sensi di profondissima venerazione, ho l'onore di rassegnarmi

dell'Eminenza Vostra Reverendissima
umilissimo devotissimo obbedientissimo servo
Teodoro Arcivescovo di Trebisonda
Nunzio Apostolico

**45a. Teodor Valfré di Bonzo bécsi nuncius jelentésének melléklete:
Radu Demeter váradi püspök és Vasile Suciú balázsfalvi káptalani
helynök levele**

Balázsfalva, 1918. december 6.

Città del Vaticano, Segreteria di Stato, S.RR.SS. AA.EE.SS. Austria–Ungheria, Anno
1919–1921, Pos. 1397–1398, fasc. 555. fol. 7r.–8r. Másolat.

Nr. 5816-1918.

Copia.

A Sua Eccellenza Illustrissima e Reverendissima,
Monsignore Teodoro Valfre di di Bonzo,
Arcivescovo, Nunzio Apostolico.
Vienna.

Eccellenza Illustrissima e Reverendissima,

Romolo Marchis, archidiacono e parroco greco-cattolico rumeno di Nagykaroly con lettera in data di 26 Novembre 1918, indirizzata colettivamente a noi sottoscritti, ci ha fatto noto, che in data di 20 dello stesso mese, ha mandato a Vostra Eccellenza una petizione nella quale si diceva: „La grande adunanza nazionale rumena tenuta ai 13 Novembre nella cita di Szatmár, ha deciso la dismembrazione totale di tutte le parrocchie rumene annesate alla Diocesi di

Hajdudorogh (colla Bolla Christifideles del 12 Giugno 1912),- e la petizione della loro reincorporazione alle diocesi madre dalle quali sono state rese. In pari tempo l'adunanza ha revocato l'Archidiacono a portare alla conoscenza del vescovo di Hajdudorogh, che il popolo rumeno di queste parrocchie non riconosce più la sua giurisdizione interdicendo ai sui sacerdoti ogni comunicazione con lui". Continua poi a dire l'Archidiacono, che ha portato di fatti questa decisione alla conoscenza del vescovo di Hajdudorogh, il quale però non l'ha preso in considerazione. In seguito ai 18 di Novembre si è tenuta in Nagykaroly un'altra grande adunanza popolare rumena, la quale: 1. ha dichiarato rotto il legame delle dette parrocchie con Hajdudorogh; 2. ha proclamato dalle 46 parrocchie così dismembrate „il Vicariato nazionale rumeno" in unione colla Santa Sede Apostolica e come una parte costitutiva delle Provincia ecclesiastica rumena di Alba-Giulia e Fogaras; 3. Ha imposto al Vicario nazionale rumeno di fare i passi necessari affinché Sua Santità il Romano Pontefice sui degni decretare in forma canonica la dismembrazione e la reincorporazione delle 46 parrocchie alle loro diocesi di origine cioè 42 alla diocesi rumena di Granvaradino e 4 alla diocesi di Szamosujvár, ove prima appartenevano. Così essendo, l'Archidiacono colla medesima sua lettera ci ha pregato di intervenire pure da nostra parte affinché la cosa ormai compiuta in modo tanto straordinario e strano sia dalla Santa Sede canonicamente regolata.

Perciò noi, – considerando, che, in seguito alle note radicali trasformazioni politiche compiute in Ungheria, il 1 Dicembre a. c. i rappresentanti del popolo rumeno nella città di Alba-Giulia, in presenza di un cento mila rumeni accorsi di tutte le parti abbiamo proclamato l'unione politica e territoriale di tutta la nazione rumena di Transilvania e di Ungheria col Regno di Romania; considerando che la bolla Christifideles ha annessato alla diocesi maggiore di Hajdudorogh le nostre parrocchie senza il nostro consenso e malgrado le solenni dichiarazioni del popolo fidele del anno 1918 e che si trovano nell'archivio della Santa Sede; considerando, che la Santa Sede in principio aveva già più tardi riconosciuta la necessità della rivisione di questa Bolla, sicché ai 10 di febbraio 1914 il nostro episcopato insieme col Ministro dei culti d'Ungheria incominciato a trattare la revisione medesima, ma che poi per gli avvenimenti mondiali accaduti non si è terminata; considerando sopra tutto la salute delle anime ed il bene spirituale di tutta quella popolazione, che nelle nuove circostanze ancor con maggiore imperiosità richiama la necessità della rivisione; considerando i tempi straordinari, ove si grandi e quasi non previsti avvenimenti si succedono con tanta velocità, e dove le umane passioni si sbattono senza freno: noi umili sottoscritti ci teniamo per sacro dovere pastorale di pregare il Santo Padre a degnarsi perdonare la forma in cui si è costituito questo „Vicariato", e poi di fare la revisione della Bolla in modo che le dette ed altre parrocchie rumene siano con Decreto Apostolico reincorporate alle diocesi di origine come vivamente desideriamo. Sarà questo, ne siamo certi, un atto di prima necessità per la salute e la tranquillità spirituale di quei nostri

fratelli, un atto di massima importanza per la Santa Unione, un atto di sovrana sapienza e di ottimo augurio per la cauza cattolica nella nuova Romania. Finché ciò si potrà compiere in tutta la sua forma se bene secondo nostro parere la cosa sia limpida, – teniamo per necessario e preghiamo umilissimamente il Santo Padre, che frattanto il vescovo rumeno greco-cattolico di Granvaradino sia nominato Amministratore apostolico con piena giurisdizione sopra le 46 parrocchie e cioè sopra il vicariato in questione. – Preghiamo in fine Vostra Eccellenza a ben voler trasmettere questa nostra petizione al Santo Padre, e a gradire a sensi della nostra profonda venerazione. –

Di Vostra Eccellenza Illustrissima e Reverendissima Blaj (Balázsfalva) ai 6 Dicembre 1918.

devotissimi servi:

Demetrio Radu m. p. vescovo rumenio greco-cattolico di Granvaradino

Basilio Suciu m. p. vicario capitolare

**46. Teodoro Valfré di Bonzo bécsi nuncius jelentés-fogalmazványa
Pietro Gasparri államtitkárnak az 1918. december elsején megtartott
gyulafehérvári nagygyűlés után kialakult helyzetről**

Bécs, 1919. január 8.

AAV Arch. Nunz. Vienna 797, fasc. 9. fol. 346r–348r. Fogalmazvány.

No. 13451

Eminentissimo di Stato

Sui rumeni di Ungheria

8 gennaio 1918

Nel mio rispettoso rapporto⁴² distinto col No 13439 in data di oggi ho accennato alla Assemblea Nazionale rumena riunitasi ad Alba Giulia il 1° Dicembre scorso. Mi onoro di inviare ora all'Eminenza Vostra Reverendissima il testo delle decisioni prese da detta Assemblea che fu tenuta alla presenta di circa 100000 rumeni accorsi da tutte le parti della Transilvania e del Banato. I vescovi rumeni uniti e non uniti vi si recarono tutti: anzi il vescovo rumeno cattolico di Granvaradino, Monsignore Radu, insieme al vescovo scismatico di Arad e ad un laico distinto furono all'unanimità proclamati Presidenti dell'Assemblea.

Tra le decisioni prese mi permetto di segnalare all'Eminenza Vostra quella dell'alinea 2 del punto III, che riconosce la piena libertà autonoma confessionale per tutte le confessioni dello stato. Così pure credo interesserà all'Eminenza Vostra sapere che nel Grande Consiglio Nazionale Rumeno, di cui è parola nel punto IX delle decisioni, sono stati ammessi tutti i vescovi rumeni, i prepositi dei Capitoli cattedrali, i Vicari Generali con altri sacerdoti della chiesa cattolica e scismatica.

42 Lásd: 45. számú dokumentum

Secondo i postulati dell'Assemblea il nuovo stato Rumeno dovrebbe estendersi dal Fiume Tisza al Danubio e al Mar Nero, sopra un territorio cioè dei più ricchi e fertili di Europa, provvisto di boschi secolari di miniere di oro e di altri metalli, di carbon-fossile di petrolio ecc. La popolazione del nuovo stato ascenderebbe a circa 15 milioni. Tra essa i cattolici saranno in grande minoranza, ma sperano molti che essi potranno godere della libertà religiosa e che sparito lo czarismo che si atteggiava a protettore delle nazionalità dei popoli orientali, la S. Unione avrà un terreno più propizio per espandersi. La condizione materiale della chiesa cattolica specialmente di rito latino, verrà certamente a soffrirne, poiché con tutta probabilità dovrà abbandonare gran parte dei possessi che godeva sotto il regime ungherese. Sembra però che uguale sorte, e forse peggiore, la sarebbe toccata sotto la repubblica magiara, a giudicare almeno dalla piega che prendono gli avvenimenti in Ungheria. Sperano poi i cattolici che il regno di Rumenia, una volta stabilita la pace, tratterà con la Santa Sede per venir alla conclusione di un Concordato.

Questa intenzione è stata confermata personalmente dal Re di Romania a Monsignore Hosszu, vescovo cattolico di Armenopoli, il quale si era recato a Bukarest con una Commissione di rumeni dell'Ungheria per offrire gli omaggi a Sua Maestà

Questo è quanto sono in grado per ora di riferire all'Eminenza Vostra mentre prostrato

47. Miklósy István hajdúdorogi püspök átirat-fogalmazványa Teodoro Valfré di Bonzo, bécsi nunciusknak Romulus Marchis főesperes, nagykarolyi paróchus fegyelmi ügyének tárgyában

Nyíregyháza, 1919. január 12.

AAV Arch. Nunz. Vienna 797, fasc. 9. fol. 365r–366v. Tisztázat.

Nro 205/1919.

Excellentissime ac Reverendissime

Domine Archiepiscopo, Nuntie Apostolice!

Ad requisitionem⁴³ Excellentiae Tuae nro. 13.156/1918. aestimatissimam honoris est mihi respondendi in sequentibus:

Bellum totum per orbem saeviens rerumque ac animarum perturbatio exinde enata summopere retardabant et nunc quoque impediunt exstructionem institutorum Diocesis Hajdudorogensis fundamentalium.

Gubernio hungarico stipem ferente acquisivi iam residentiam in oppido Nyiregyháza congruam, in qua, una cum officialibus meis dioecesanis, commodum inveni domicilium. Canonici in domibus habitant adhuc conductitiis.

43 Lásd: 41. számú dokumentum.

Seminarium clericorum hucusque nondum potui curare aedificari. Erectio huius restituito tantum ordine sociali, nunc prorsus confuso potest sperari. Alumni mei educantur Ungvarini, in Diocesis Munkácsensis seminario.

Eventus novissimi, erga quos Excellentia Tua speciali cura dignatur affici ac benevolentia, signa prae se ferunt typicorum aevi hujus effrenati symptomatum.

Diocesis mea per Bullam „Christifideles graeci” anno 1912-o pro fidelibus fundata est labii hungarici, graeci ritus catholicis.

Circumscriptos intra limites reperiuntur fideles pauci rumenicae originis quoque, ita sicut vicissim Dioecibus lingua liturgica rumena utentibus adnumeratur haud pauci, lingua ac natione hungari. Ex rerum natura Eparchiae haud possunt circumscribi cum plena linguarum terminatione.

Curati nonnulli parochiarum e Dioecibus rumenis huc annexarum, qui emolumenta Ecclesiae pacemque fidelium spiritualem nationalisticis suis subicere solent, sensibus, dispositionem, de qua sermo est, non solum evidenti cum renitentia exceperunt, sed eadem directe ad populum sollicitandum inoboedientiamque excitandam sunt abusi.

Inquietudo attamen tali exorta ratione, cum fideles sint experti nova sub administratione ordinem videndi ab ipsis hucusque ductum nec minime turbari, mox est laevigata.

Advenit bellum immane, quod in omnibus fere Europae statibus seditiones motusque comitantur interni, plus-minusve periculosi. Hos inter tumultus enatum est desiderium paucorum quidem, ast eo magis clamorosorum nationalistarum rumenorum a Diocesi mea discedendi.

Quatuor-quinque curati in Comitatu Szatmariensi, nonnullis viris laicis consociati, e regionibus vicinis aliquot centum fidelium convocaverunt rumenorum.

Cum hisce habebant coetus durante mense novembri anni praeterlapsi: prius in civitate Szatmárnémeti, postea vero in Nagykároly.

Participantes in coetibus a nullo Ordinariatu, vel ecclesia nacti sunt ad sententias ferendas mandata; e coetu tamen Szatmárnémetiensi dr. Elias Barbul advocatus via telegraphica ad notitiam pertulit meam: parochias e Dioecibus gr. rit. Magovaradinensi ac Szamosujváriensi Eparchiae huic incardinatas – numero sex et quadraginta – exidisse, de Dioecesi deficere Hajdudorogensi.

In concilio Nagykárolyensi Romulus Marchis, Archidiaconus meus Szatmáriensis parochusque ecclesiae I. in Nagykároly curavit seipsum in vicarium declarari parochiarum 46 harum, et quidem in „vicarium nationalem rumenum e populi voluntate”. A congregatis jusjurandum excepit fidelitatis ac obedientiae, simul ad respectivae ditionis clerum litteras emisit circulares, per has annuntiando se, regimen assumpsisse harum curatiarum.

Non multo post, de 21 Novembris a. 1918. certioravit me pseudo-vicarius iste, neque seipsum, nec pastores fidelesque parochiarum 46, pluries memoratarum amlius agnoscere jurisdictionem meam (recte episcopi

dioc. Hajdudorogensis) episcopalem mecumque omnem intermittere communionem.

Illis in litteris significat porro Romulus Marchis, se mediante Excellentia Tua a Patre Sanctissimo petiturum esse facultates tales, quales Sancta Sedes Apostolica durante sedis episcopalis vacantia vicariis capitularibus solet impertiri.

Plures parochiarum earundem jam usque ad huc quoque acriter protestant contra temeritatem rebellis istius archidiaconi, disciplinae ecclesiasticae summe injuriosam, quae fidelibus praesertim Nagykarolyensibus maximo inservit scandalo. Reipsa autem ob hujus presbyteri turbationem super plures sacerdotes meos ac fideles haud jurisdictionem exercere queo.

Romulus Marchis non solus a legitimo suo defecit Ordinario et consequenter ab Ecclesia quoque, sed etiam magnam curatorum fideliumque partem Archidiaconatus Szatmáriensis adlaborat secum trahere, hos ad denegandam irritando oboedientiam canonicam.

Exprolatis ima cum reverentia rogo Dominationem Tuam Excellentissimam, dignetur causam presbyteri istius seditiosi ejusque asseclarum dijudicare secundum canones Codicis 2331. huicque subsequentes adque mihi ad ea, quae in reliquo sunt agenda, praebere praescriptiones.

Altis gratiis commendatus ac favoribus, eximio cum cultu persisto in Nyiregyháza (Hungaria), die 12-a 1919.

Excellentiae Tuae humillimus in Christo servus:

Stephanus Miklósy

Episcopus Hajdudorogensis graeci rit. cath.

48. Breyer István miniszteri tanácsos átíratva Csernoch János hercegprímáshoz a Hajdúdorogi Egyházmegye liturgikus nyelve tárgyában

Budapest, 1919. január 23.

EPL Cat. D/c Csernoch 790/1919. Tisztázat.

11763/919. szám

Főmagasságu

dr. Csernoch János

bibornok, hercegprímás, érsek urnak, Esztergom.

Főmagasságu Bibornok, Hercegprímás, Érsek Ur!

Persian Ádám kormánybiztos urnak 1096/kb. 1919. számu előterjesztését visszavárolag azon kéreessel küldöm meg, hogy méltóztassék nagybecsü véleményét az ügy érdemére nézve velem közölni, valamint arra nézve is, vajjon a görög-katholikus hajdudorogi egyházmegye vitás nyelvének tekintetében való érdemleges állásfoglalás időszerü és célirányos-e?

Budapest, 1919. évi január hó 23-án.
A miniszter rendeletéből:
Dr. Breyer István miniszteri tanácsos.

49. Csernoch János hercegprímás átirat-fogalmazványa Breyer István miniszteri tanácsoshoz a Hajdúdorogi Egyházmegye liturgikus nyelve tárgyában

Esztergom, 1919. február 3.

EPL Cat. D/c Csernoch 790/1919. Fogalmazvány.

790. Hajdudorogi egyházmegye nyelvének megváltoztatása tárgyban.
Vallásügyi Minisztérium
Budapest.

A január 23-án 11763/ I. sz. a. kelt átirat⁴⁴ kapcsán van szerencsém a melléklet .. a. visszakérése mellett a következőkben válaszolni: Mikor a hajdudorogi egyházmegye alapításáról volt szó, az akkori m. kir. kormány tisztában volt azzal, hogy katolikus egyházmegye szervezése és a liturgia nyelvének meghatározása az Apostoli Szentszéknek a joga. Önhatalmu intézkedést nem akart tenni, mert különben vagy teljesen megghiúsult volna a törekvése, vagy a Rómától való elszakadásba hajtotta volna a hivek egy részét, ami kiszámíthatatlan zavarokat idézett volna elő.

A hajdudorogi egyházmegye létesítésének nemzeti célja az volt, hogy a magyar anyanyelvű gör. katolikusokat megmentse az eloláhosodástól, illetve eloroszosodástól. Tehát meg kellett szabadítani a magyar anyanyelvű gör. katolikusokat az oláh, illetve szláv liturgiától. Az oláh és az orosz nyelv ugyanis a magyarok mellett élő nemzetiségek nyelve s így a magyarok nemzeti veszedelemben forogtak. Ez a nemzeti veszedelem két módon volt elhárítható. Vagy az eredeti ógörög liturgiai nyelvnek visszaállításával, vagy a magyar nyelvű liturgia kieszközlése által. A siker érdekében latolni kellett a lehetőségeket.

A magyarnyelvű liturgia kieszközlése teljesen kilátástalan volt. Róma a vele közösségben élő katolikus hiveknek új liturgiai nyelveket nem engedélyez, sőt inkább a liturgia egységesítésére törekszik, hogy az egyház egyetemessége az istentiszteletben is minél jobban kifejezésre jusson.

Engedményeket Róma csak akkor tett, mikor szakadár vagy eretnek egyházaknak a katolikus egységhez való visszatérését akarta lehetővé tenni.

Így állván a dolog, a magyar kormány annak idején arra határozta el magát, hogy a létesítendő új egyházmegye liturgiai nyelvét az ógörög nyelvet kérje. Ez a nyelv, éppen úgy mint a latin, egyetlen nemzetnek nemzeti jellegét nem veszélyezteti. másrészt nem sérti a nem magyar anyanyelvű gör. katolikusokat

44 Lásd: 48 . számú dokumentum

sem, akiket a területi elrendezésnél az új egyházmegyéhez kell csatolni. Amint a latin nyelvet egyaránt használják az összes nyugati nemzetek, úgy a görög nyelvet használhatják a keleti katolikusok. A holt rítusnyelv hozhat csak egységet a különféleségbe. A szorosan vett liturgiai részeken kívül pedig minden nemzet szabadon használhatja a saját nemzeti nyelvét.

Magam részéről már akkor sem kételkedtem, hogy a görög nyelv kérésével célt ér a kormány, egyébként azonban nem.

Az eredmény igazolta a fölfogást.

Nézetem szerint a görög nyelv bevezetésének nem is voltak komoly akadályai. Ámde a gyakorlati bevezetés késett. A hajdudorogi püspök dolga, hogy erről feleljen, s az ügyet az Apostoli Szentszékkal elintézzze, ha a görög nyelv használatát nem tudja elfogadtatni. Róma neki a kellő utasításokat meg fogja adni.

A hajdudorogi püspök előterjesztéseit a magyar kormány is támogathatja diplomáciai úton, ha azt jónak látja. Ilyen közbenjárásra mindig meg van a mód. Róma egyházi ügyekben nem ragaszkodik a diplomáciai formaságokhoz. Bármely mód alkalmas a tárgyalásokra.

Helytelen a kormánybiztos úrnak az a megállapítása, hogy „a magyar kormánynak ez idő szerint nem áll módjában a rítusnyelv dolgában a római Apostoli Szentszéknél eljárni.” Készségesen vállalkozom magam is a közvetítésre, ha a magyar kormány ezt a módot egyelőre megfelelőnek itéli.

A vallási béke megóvása és az Apostoli Szentszékkal a jó viszony fönntartása céljából igen kérem a magyar kormányt, hogy a maga részéről a liturgiai kérdésekben semmiféle rendeletet ki ne bocsásson. Katolikus liturgia ügyekben az Apostoli Szentszéken kívül senkinek nincs joga rendelkezni. „Unius Apostolicæ Sedis est tum sacram ordinare liturgiam, tum liturgicos approbare libros.” (can. 1257.)

A magyar kormány rendelet után a hitközségeknek épen úgy nincs joguk a liturgiai nyelv ügyében rendelkezni, mintha ezt önkényesen tennék. Minden önkényes lépés pedig e téren egyenlő a Rómának tartozó engedelmség megtagadásával, aminek elősegítését a magyar kormány részéről sem vallási, sem nemzeti érdek nem parancsolja.

A hajdudorogi püspök ismerni fogja kötelességét. Bizzák az ügy tárgyalásának vezetését őreá. Különben egyházzakadás lesz a vége és a hajdudorogi egyházmegye a legborzasztóbb krízis elé jut.

Esztergom, 1919. febr. 3.

Csernoch

50. Teodoro Valfré di Bonzo, bécsi nuncius jelentése Pietro Gasparri államtitkárnak a Hajdúdorogi Egyházmegye román megszállás alá került parókiáinak tárgyában

Bécs, 1919. február 8.

Città del Vaticano, Segreteria di Stato, S.RR.SS. AA.EE.SS. Austria–Ungheria, Anno 1919–1921, Pos. 1397–1398, fasc. 555 fol. 9r.–10r. Tisztázat.
AAV Arch. Nunz. Vienna 797, fasc. 9. fol. 373r–374v. Fogalmazvány.

No. 14618

Vienna 8 Febbraio 1919.

R.C.C. 25219

Parrocchie rumene della diocesi di Hajdudorogh
Sua Eminenza Reverendissima Il Signor Cardinale
Pietro Gasparri Segretario di Stato di Sua Santità

Eminenza Reverendissima,

Facendo seguito al mio rispettoso rapporto⁴⁵ No 13439, mi onoro di rimettere, qui accluso, all'Eminenza Vostra Reverendissima, tradotto in italiano, un esposto⁴⁶ che ho ricevuto dal sacerdote Romolo Marchis, parroco cattolico rumeno di Caraimari nella diocesi di Hajdudorogh, in merito alle cause che hanno provocato le vicende da me riferite nel rapporto suddetto e che hanno avuto come deplorable risultato l'attentata arbitraria e violenta dismembrazione delle 46 parrocchie rumene della diocesi suddetta e la costituzione fatta con esse di un Vicariato nazionale rumeno.

Io ho scritto al Vescovo di Hajdudorogh perché mi informasse in merito, ed egli mi ha risposto⁴⁷ confermandomi i fatti quali io li ho esposti all'Eminenza Vostra, e deplorando il danno spirituale che questo stato di cose arreca alle anime.

Monsignor Miklossy non dice però se da parte sua avrebbe o no difficoltà a che dette parrocchie siano, nel caso, incorporate dalla Santa Sede ad un'altra diocesi.

L'Eminenza Vostra, nella sua alta sapienza, giudicherà se quanto espone il Marchis sia di natura da reclamare un provvedimento, e particolarmente quello già proposto dai Vescovi Rumeni.⁴⁸

Dal canto mio credo che regni laggiù uno stato di cose che confina con l'anarchia e che quei cattolici rumeni uniti siano nel continuo pericolo di divenir preda dagli scismatici.

Visto pertanto che la Santa Sede aveva già ammesso in principio la necessità di addivenire ad una revisione della Bolla Christifideles, per ciò che tocca le parrocchie rumene, forse si potrebbe accogliere in temperamento proposto

45 Lásd: 45. számú dokumentum

46 Lásd: 44. számú dokumentum

47 Lásd: 47. számú dokumentum

48 Lásd: 36. számú dokumentum

dai Vescovi ed affidare al Vescovo senza però incaricarlo di agire, secondo prudenza e carità, contro quei sacerdoti, tra i quali il Marchis, per la parte da loro prese in tutto questo affare.

Che se la Santa Sede accogliesse questa idea, io cercherei di trattare col Governo Ungherese per farla accettare anche da lui, e ciò quantunque la cosa non sia scevra di difficoltà, essendo più che certo che esso si opporrà energicamente a questa soluzione, non fosse altro che per non fare cosa gradita ai rumeni verso i quali deve, nei momenti attuali, nutrire sentimenti tutt'altro che di benevolenza.

Prostrato al bacio della Sacra Porpora, con profondissimo ossequio, ho l'onore di raffermarmi

dell'Eminenza Vostra Reverendissima
umilissimo, devotissimo., obligatissimo servo
Teodoro Arcivescovo di Trebisonda
Nunzio Apostolico

**51. Hubik György érvasadi lelkész jelentése Sereghy László
hajdúdorogi püspöki titkárnak Romulus Marchis főesperes,
nagykárolyi paróchus fegyelmi ügyének tárgyában**

Érvasad, 1919. február 12.

GKPL I-1-a ikt.sz.n./1919. Tisztázat.

Főtisztelendő Titkár Ur!

Megtisztelő, bizalmas szavaira – azonnal sietek válaszolni... Marchis urtól az I. számú „körlevelen” kívül – semmi számú nevezendő egyéb iratot vagy nyomtatványt nem kaptam; vagy – most több ily irat nem jelent meg, – vagy – mert talán szerintük (a tulzók szerint) mint „gyanus elemtől”, tőlem tartva, engem meg sem „tiszteltek” egyéb irattal. Bármint legyen – valóban a velőkbe markoló irtózattal gondolok szegény, félre vezetett román paptestvéreim rettenetes felelőségére, a főtisztelendőséged által jelzett ügyet illetőleg... Sajnos, paptársaimmal kevés kontaktusom van roppant elfoglaltságom miatt (féléve, hogy ki se mozdultam parókiámból) s így mit sem tudok az ő cirkuszaikról. De most, hogy főt. titkár úr oly nagy szeget ütött a fejembe, – persze a köteles discretio fenntartásával – puhatolózni fogok kellő tapintattal, a becses levelében jelzett ügy mibenállásáról. Ha valami pozitivat megtudok – készséggel juttatom főt. titkár uramnak b. tudomására. Addig is kérem, tartson meg engem nagybecsü jóindulatában.

Érvasad, 1919. febr.12.

Krisztusban szerető bátyja és szolgája
Hubik György lelkész, szentszéki ülnök.

52. Pietro Gasparri államtitkár távirata Teodoro Valfré di Bonzo, bécsi nunciushoz a Hajdúdorogi Egyházmegye román megszállás alá került parókiáinak tárgyában

Róma, 1919. február 13.

AAV Arch. Nunz. Vienna 797. fasc. 9. fol. 376r. Claris távirat.
Città del Vaticano, Segreteria di Stato, S.RR.SS. AA.EE.SS. Austria–Ungheria, Anno 1919–1921, Pos. 1397–1398, fasc. 555 fol. 13r. Fogalmazvány.

Cifra

Spedito il 13 Febbraio 1919

Monsignore Valfre di Bonzo Nunzio Apostolico Vienna

Num. 272 Riferendomi al Rapporto⁴⁹ di Vostra Signoria Illustrissima e Reverendissima, N. 1349, dell'8 gennaio, La interesse a volermi far conoscere quale sia l'attuale situazione delle parrocchie rumene della diocesi di Hajdu-Dorogh e, in particolare, se il territorio di dette parrocchie sia ora occupato da truppe rumene. Si compiacca poi, Vostra Signora indicarmi se la proposta avanzata dei Vescovi greco-rumeni interessati, di nominare cioè il Vescovo rumeno di Gran Varadino Amministratore Apostolico delle parrocchie in parola, fino alla loro sistemazione definitiva, possa incontrare delle difficoltà, e in tal caso, a chi potrebbe, secondo il suo savio parere, essere affidata la temporanea amministrazione delle medesime.

Card. Gasparri

53. Miklósy István hajdúdorogi püspök átirat-fogalmazványa Teodoro Valfré di Bonzo, bécsi nunciushoz Romulus Marchis főesperes, nagykarolyi paróchus fegyelmi ügyének tárgyában

Nyíregyháza, 1919. február 19.

GKPL I-1-a 712/1919. Fogalmazvány.

Nro 712/1919

Excellentissimo ac Reverendissimo Domino

Theodoro Valfre di Bonzo

Archiepiscopo Trapezunt., Nuntio Apostolico, etc.

Vindobonae.

Excellentissime ac Reverendissime Domine, Nuntie Apostolice!

Romulus Marchis sacerdos dioecesis meae, parochus Nagykaroly-ensis, cujus delictua inobedientiae sollicitationisque Excellentiae Tuae de die 12-a Januarii a. c. sub num. 205. fuse exposui,⁵⁰ iteratis jam vicibus adibat Nunciaturam Apostolicam dispensationes exorando matrimoniales.

49 Lásd: 46. számú dokumentum.

50 Lásd: 47. számú dokumentum.

Hesterna quoque die ab Excellentia Tua accepi telegramma, quo dispensatio, pro duobus oratoribus a nominato sacerdote petita, conceditur.

In telegrammate hoc nominatus agitator seditionisque auctor plane „vicarius foraneus” dicitur.

E relatione mea supra memorata persuadebit sibi Excellentia Tua: qualis sit „vicarius” et a quibus potestatem obtinuerit vicarialem seditiosus iste sacerdos.

Quum insolitum sit proprio, legitimo episcopo evitando e parte curatorum parochiarum petitiones pro dispensationibus matrimonialibus directe Nunciaturae Apostolicae porrigendi; quum porro episcopi dioecesani ipsi quoque habeant jus delegatum dispensandi: obsequentissime rogo Excellentiam Tuam velit in futuro memorati generis petitiones Romuli Marchis simpliciter repudiare.

Sacerdos hic non solum in persona inobediens sed et alios sacerdotes fidelesque ad inobedientiam provocans, qui pertinaciter impedit jurisdictionis meae episcopalis exercitium, in sensu Canonum 2331–2334. officio et beneficio privandum sese praebuit.

A percussione tamen huiusmodi canonica ideo tantum me hucusque abstinui, quia auctoritate quoque Excellentiae Tuae edocendum puto turbatorem istum infamem, quam detestabile sit delictum ab ipso contra leges canonicas commissum.

Ex obtutu hoc plena in fiducia impatienter tamen exspecto resolutionem in negotio hoc odioso ab Excellentia Tua sub nro. 205/1919. petitam.

Gratis favoribusque Excellentiae Tuae commendatus, summa in venerationis cultu persevero in Nyiregyháza, (Hungaria) die 19-a Februarii . D. 1919

humillimus in Christo servus:

Stephanus Miklósy

episcopus graeci ritus diocesis Hajdudorogensis.

54. A román görögkatolikus metropólia főpásztorainak felterjesztése Teodoro Valfré di Bonzo, bécsi nunciushoz a Hajdúdorogi Egyházmegye román megszállás alá került parókiáinak tárgyában

Balázsfalva, 1919. február 20.

AAV Arch. Nunz. Vienna 797. fasc. 9. fol. 359rv. és 363r. Tisztázat.

A Sua Eccellenza Illustrissima e Reverendissima

Monsignore Theodoro Valfre di Bonzo, Arcivescovo, Nunzio Apostolico

Vienna

Eccellenza Illustrissima e Reverendissima,

In data di 6 Dicembre 1918 abbiamo mandato per la posta a Eccellenza Vostra, una lettera⁵¹ riguardo alla grave causa delle 46 parrocchie rumene

51 Lásd: 45a . számú dokumentum.

annessate colla Bolla Christifideles del 7⁵² Giugno 1912 alla nuova diocesi maggiara di Hajdudorogh.-

Fino a questo giorno però non solamente non abbiamo ricevuto riposta a quella lettera, ma da una recente lettera arrivataci dell'Arcidiacono Romolo Marchis di Nagykaroly, e specialmente dalla copia del dispaccio a lui inviato ai 7 Gennaio 1919 dalla Eccelsa Nunziatura, facciamo la conclusione, che quella nostra lettera, benché raccomandata, non sia arrivata alle mani di Vostra Eccellenza. Ne possiamo di ciò molto meravigliarci, perché, come è ben noto a Vostra Eccellenza, in questi ultimi tempi il servizio postale o ci manca del tutto, o pure e sotto ogni critica.

Perciò, ci prendiamo la libertà di presentare di nuovo a Vostra Eccellenza gli atti della causa.

Come già noto è a Vostra Eccellenza almeno dai telegrammi dell'Arcidiacono, e come meglio si vedrà dagli atti, la questione è di suprema importanza per la salute delle anime di quelle d'altronde sì fiorenti parrocchie cattoliche di rito rumeno. Nelle gravi e straordinarie circostanze politico-sociali in cui noi ci troviamo, e cioè dopo la proclamazione della separazione totale del popolo rumeno dal regno d'Ungheria, fatta nel di 1 Dicembre 1918 nella città di Alba-Giulia, in virtù del diritto di libera disposizione, ed in seguito, dopo la costituzione dei rumeni in nuovo stato unito al regno di Romania, – è cosa del tutto esclusa, che le dette parrocchie rumene vogliano rimanere sotto il governo del vescovo maggiaro di Hajdudorogh, tanto meno, che anche la loro annessione a quel vescovado è stata fatta contro la loro volontà, come più a lungo si dimostra negli scritti qui adiacenti del detto Arcidiacono. –

Perciò noi sottoscritti, col unanime consenso della nostra conferenza vescovile della nostra Provincia ecclesiastica di Alba-Giulia e Fogaras tenuta ai 4 di Febbraio c. a. in Blaj (Balázsfalva), rinoviamo la fervente preghiera contenuta nella nostra già citata lettera, che cioè per il supreme motivo della salute di quelle anime il Santo Padre si degni perdonare la procedura anticanonica seguita colla proclamazione del così detto „vicariato nazionale” e, fino a tanto che la revisione, in principio già decisa, della Bolla Christifideles si potrà compiere nella sua forma, nomini il nostro Vescovo rumeno di Granvaradino Amministratore Apostolico di quelle 46 parrocchie. –

In secondo luogo ci permettiamo di portar all'alta notizia di Vostra Eccellenza Reverendissima, che i fatti di quelle 46 parrocchie del Arcidiaconato di Nagykaroly si sono ripetuti nel Vicariato siculo della soprannominata diocesi di Hajdudorogh.

Per quanto possiamo sapere dalle lettere arrivate al Ordinariato Arcivescovile di Alba-Giulia e Fogaras, i fedeli delle parrocchie Székelysárd, Kísszentlőrincz, Nyáradandrásfalva, Nyárádbálintfalva, Kebeleszentivány, come anche delle figlie Szereda, Agárd, Székelyvecze e Székelybes insieme coi loro curati ai di 21 di Dicembre 1918 si sono staccati dal Ordinario e dalla

52 Helyesen: 8.

diocesi di Hajdudorogh, alla quale erano incorporati malgrado i loro protesti e vogliono esser incorporati di nuovo all'Arcidiocesi di Alba-Giulia e Fogaras. La stessa l'hanno fatta i fedeli della città di Marosvasarhely, insieme col loro amministratore ai di 11 Dicembre 1918; i fedeli ed il parroco di Vasláb ai 16 Dicembre 1918, ed i fedeli di Gyimesbükk ai 7 di Dicembre 1918.

Riguardo alle altre parrocchie del Vicariato siculo, grazie alla irregolata comunicazione postale, non possiamo sapere niente.

Perciò, per il medesimo supremo motivo della salute delle anime, preghiamo il Santo Padre, affinché si degnasse di perdonare il procedimento anticanonico anche di queste parrocchie del Vicariato siculo e l'amministrazione interinale, tanto di costoro quanto anche di coloro, che si saranno distaccato – senza aver noi notizia di ciò – o che si distacheramo nel venturo dal Vicariato della diocesi di Hajdudorogh, sia affidata al Ordinario arcivescovile di Alba-Giulia e Fogaras.

Colla misura che noi umilmente proponiamo dunque si provvede al bene delle anime, si da la pace cotanto desiderata a quelle popolazioni, si impediscono eventuali passi ancor più gravi di vero scisma – cosa che sarebbe cotanto più dolorosa, che massime nelle parti del così detto Vicariato nazionale di Nagykaroly, lo scisma orientale non e conosciuto, – e poi si lascierebbe l'opera della revisione a tempi più tranquilli.

Preghiamo fine Vostra Eccellenza a ben voler gradire i sensi della nostra profonda venerazione.

Dato in Blaj, (Balázsfalva) ai 20 di Febbraio 1919.

Di Vostra Signoria Illustrissima e Reverendissima devotissimi servi

Demetri Radu Vescovo rumeno di Granvaradino.

Basilio Suciu vicario capitolare della Arcidiocesi di Alba-Giulia e Fogaras.

55. Pietro Gasparri államtitkár távirata Teodoro Valfré di Bonzo, bécsi nunciushoz a Hajdúdorogi Egyházmegye román megszállás alá került parókiáinak tárgyában

Róma, 1919. február 26.

AAV Arch. Nunz. Vienna 797. fasc. 9. fol. 375r. Claris távirat.

Città del Vaticano, Segreteria di Stato, S.RR.SS. AA.EE.SS. Austria–Ungheria, Anno 1919–1921, Pos. 1397–1398, fasc. 555 fol. 14r. Fogalmazvány.

Telegramma Cifrato No 213

Ricevuto il 26 Febbraio 1919

Avuto suo Rapporto⁵³ No 14618.

Santo Padre affida parrocchie rumene della diocesi di Hajdudorogh al Vescovo Rumeno di Granvaradino incaricandolo assumere amministrazione in qualita Delegato Santa Sede con facoltà di Ordinario.

53 Lásd: 50. számú dokumentum.

Detto Prelato agirà inoltre secondo prudenza e carità verso quei sacerdoti che hanno avuto parte arbitraria e violente dismembrazione parrocchie suddette dalla diocesi di Hajdudorogh.

Vostra Signoria Illustrissima é autorizzata trattare previamente per tale provvedimento col Governo ungherese e curarne poi esecuzione.

(f) Card. Gasparri

56. Radu Demeter nagyváradi görögkatolikus püspök átíratá Teodoro Valfré di Bonzo bécsi nunciushoz a Hajdúdorogi Egyházmegye román megszállás alá került parókiáinak tárgyában

Balázsfalva, 1919. március 14.

AAV Arch. Nunz. Vienna 797, fasc. 9. fol. 377r–378r. Tisztázat.

A Sua Eccellenza Illustrissima e Reverendissima
Monsignore Teodoro Valfre di Bonzo,
Arcivescovo, Nunzo Apostolico
Wien

Eccellenza Illustrissima e Reverendissima,

Dal 1 Dicembre 1918 sono come esilato dalla diocesi. cioè dopo la nostra grande adunanza nazionale di Alba-Giulia, io per consiglio di tutti sono venuto a dimorare per qualche tempo a Blaj (Balázsfalva) nel Palazzo metropolitano che è, come si sa, vuoto la Sede assendo in vacanza. Nelle date circostanze nessuno mi poteva garantire la tranquillità e la vita medesima in Granvaradino, ove noi Rumeni siamo in grande minoranza. Ho aspettato giorno per giorno, che quella città sia occupata dall'esercito francese o Rumeno e così che mi possa ritornare. Finora però, sebbene sia decisa, l'occupazione francese non è accaduta. Dunque mi ci vuole ancora della pazienza, che tanto più volentieri la sopporto, che qua sto in piena sicurezza. Poi, come Vescovo seniore dal centro della Metropolita ho potuto più facilmente risolvere diversi atti guardanti l'intera nostra chiesa: così ho potuto tenere cogli altri conferenza vescovile di quattro giorni, comporre e presentare Promemorie al nostro Governo rumeno provvisorio, che chiamiamo propriamente Consiglio Dirigente – sopra i rapporti della Chiesa collo nuovo stato rumeno ecc. – Da qua ho mandato diversi scritti a Vostra Eccellenza tra i quali più importante era quello riguardando alle parrocchie rumene annesse alla diocesi di Hajdudorogh. A cagione però della interruzione delle comunicazioni postali, solamente dopo mesi ho saputo che i miei scritti non sono arrivati alle mani di Vostra Eccellenza. D'un'altra parte poi saputo, che da Vostra Eccellenza mi è arrivato solamente il Rescritto della Congregazione „Pro ecclesia orientali” riguardo alla causa del Sacerdote Raca. Questa causa, come faccio relazione l'ho giudicata qua. E' arrivata a Granvaradino pure la causa del Sac. Hoza, anche quella della

directi di Lugos – che sarà giudicata dopo il mio ritorno. Poi il di 6 Marzo c. molto piacevolmente mi ha sorpreso la venerata sua in data di 17 Dicembre, la quale secondo le stampiglie postali, ha fatto la via così: il 25 Dicembre era già arrivata in Alba-Giulia (Gyulafehérvár) al mio indirizzo, ma di là – se bene l'indirizzo era in piena esattezza e se bene la distanza fino a Blaj non e che di un 30/40 chilometri, – e arrivata qua in più di 2 mesi!

Qua che mi si è aperta la possibilità di spedire a Vostra Eccellenza rapporto per mezzo del corriere del nostro Consiglio Dirigente che fa la via a certi intervalli col espresso di Parigi, ho l'onore di riferirle sopra le seguenti cose.

1. Nell'affare gravissimo di Hajdudorogh mando a Vostra Eccellenza di nuovo gli atti pregando per quanto sia possibile urgente disposizione della Santa Sede. Che quelle parrocchie rumene rimanghino sotto la giurisdizione del Vescovo maghiaro di Hajdudorogh e del tutto escluso. Perciò fino a tanto che le cose si potranno regolare, ho proposto la nomina di amministratore apostolico, come si spiega negli atti. Altra soluzione per il bene della salute di quelle anime, noi non abbiamo potuto trovare. –

2. Riguardo agli articoli alimentari, dei quali si è degnata scrivere nella citata lettera arrivata alle mie mani il 6 Marzo, ho approfittato d'una occasione e ho scritto al mio fratello a Granvaradino che cerchi di mettersi in corrispondenza con Sig. Persian per sapere se sia ancora possibile il trasporto, – ed in caso che risponderà affermativamente, mandi le cose che avrà a disposizione, secondo le inviazioni di lui. Difficoltà e che in Presburg (Pozsony) dominano presentemente i cechi. In somma il mio fratello farà tutto il possibile da parte sua. Io con Granvaradino non posso comunicare che per mezzo di qualche corriere ne meno per telegrafo, sicchè talvolta intiere settimane sto senza notizie da casa.

3. Dolorosamente proprio nel territorio della mia diocesi ed in una parte della diocesi di Szamosujvár al presente specialmente da due mesi in qua lo stato delle cose e atroce. I poveri Rumeni di quelle parti sono terrorizzati al calmo da bande irregolari. Moltitudine dei nostri sacerdoti sono incarcerati e gli altri hanno dovuto fuggire e nascondersi a destra e a sinistra, sicchè stanno le parrocchie senza preti. E' al sommo da desiderarsi che l'armata regolare francese o rumena vada fare ordine. Così essendo il mio ritorno e ancor meno possibile ora che in autunno: speriamo però che in breve ci si farà il desiderato ordine. – La riforma agraria ungherese hanno già incominciato a metterla in pratica: cosa mi resterà del dominio per quando ritornerò, non lo so. Che si finisca la conf. di pace!

Del resto mi trovo bene.

Prego gradire i sensi della mia profonda venerazione

Blaj (Balázsfalva) Transilvania 14 Marzo 1919.

devotissimo servo

Demetrio Radu episcopus.

57. Miklósy István hajdúdorogi püspök felterjesztése Csernoch János hercegprímáshoz az egyházmegyei sematizmus tárgyában

Nyíregyháza, 1919. március 20.

EPL Cat. D/c. Csernoch 1889/1919

769. szám

Főmagasságu és főtisztelendő

Dr. Csernoch jános biboros, hercegprimás, érsek, stb. urnak

Esztergom.

Főmagasságu és Főtisztelendő Bibornok, Hercegprimás, Érsek Ur!

A háboru okozta súlyos viszonyok között, közel egy éve rendeltem el egyházmegyém első névtárának megszerkesztését s kinyomtatását.

Dacára az időközben mindinkább fokozódó technikai akadályoknak a munka a közelmúlt napokban befejezést nyert.

Midőn e névtár egyik példányát Eminentiadnak bemutatni s rendelkezésére bocsátani szerencsés vagyok, tiszteletteljesen arra kérem, kegyeskedjék annak átlapozása során meggyőződést szerezni a benne foglalt statisztikai adatokból, mily igaztalan s alap nélküli egyes román eredetű papjaim a feletti zugolódása, hogy a Szentszék által hitközségeikkel együtt a hajdudorogi egyházmegyébe bekebelezettek.

Egyházmegyémet s szerény magamat Eminentiad további pártfogásába s kegyeibe ajánlva mély tisztelettel vagyok Nyíregyházán, 1919. március hó 20. alázasatos szolgálja s suffraganeusa:

Miklósy István

hajdudorogi püspök.⁵⁴

58. Alexandru Nicolescu kanonok, a román püspökök római prokurátorának felterjesztése Federico Tedeschini helyettes államtitkárnak a Hajdúdorogi Egyházmegye felszámolása tárgyában

Róma, 1919. március 21.

Città del Vaticano, Segreteria di Stato, S.RR.SS. AA.EE.SS. Austria–Ungheria, Anno 1919–1921, Pos. 1397–1398, fasc. 555 fol. 15r–16v. Tisztázat.

No. 5-1919

procur. rum.

Roma, 21 Marzo 1919.

Al Illustrissimo Monsignore F. Tedeschini sottosegretario di stato

54 Csernoch válaszfogalmazványa az irat külzetén: *Köszönettel vettem a hajdudorogi egyházmegyének első névtárát, a melyet a súlyos helyzet és nehézségek dacára sikerült elkészíteni. A megkezdett nyomom most már könnyű lesz tovább haladni. Ami Méltóságodnak a statisztikai adatokra vonatkozó észrevételét illeti, azt a magam részéről teljesen osztom, ellenfeleink azonban elfogultan nézik, s bármily-tárgyilagosan is készítjük, mindig egyoldalunak fogják tartani. Fogadja*

Roma

Illustrissimo Monsignore

Provocato da parte di Vostra Signoria Illustrissima di esporre in poche parole i desiderata del episcopato rumeno cattolico nella causa delle parrocchie rumene staccate dalla provincia ecclesiastica rumena di Alba Giuglia e Fogarash ed incorporate nella diocesi magiara di Hajdudorogh, eretta nel 1912 colla Bolla „Christifideles graeci” mi sottometto ben volentieri al suo desiderio, – credendo opportuno di notare quanto segue:

a.) Basandosi sulla volontà espressa in comizii ed adunanze popolari dalla parte dei fedeli rumeni, strappati dal seno delle diocesi madri, i vescovi rumeni di Gran Varadino ed Armenopoli, Dr Demetriu Radu e Dr Giuglio Hosszu, assieme col vicario capitulare di Blaj, Dr Basilio Suciù, desiderano che tutte le parrocchie rumene fossero restituite alle antiche diocesi: 4 alle diocesi di Armenopoli, 43 alle diocesi di Granvaradino e 35 alla arcidiocesi di Alba Giuglia e Fogarash.

b.) La diocesi magiara di Hajdudorogh non ha titolo giuridico di esistenza. Nella Bolla pontificia si dice: „Ad linguam liturgicam hujus novae erectae dioecesis quod attinet praecipimus ut ut graeca antiqua, vernacula vero tantum in functionibus extraliturgeticis toleretur, eodemque modo quo in ecclesiis latini ritus juxta Sanctae Sedis decreta illa utifas est.” Ora, contrariamente a questo mandato espresso, tutte le messe, dette nelle singole parrocchie della diocesi hajdudoroghense, si leggono a principio usque ad finem nella lingua vernacula magiara. Si dice in graco soltanto la formula di consecrazione: lebet.... Che sia proprio così posso attestare io che ho partecipato a messa celebrata nella diocesi di Hajdudorogh; poi mi l’hanno detto diversi sacerdoti di quella diocesi: Rev. Donescu di Vaslab, Nistor di Marosvásárhely; ed ne fanno fede varii fogli locali magiari di Marosvásárhely, magiari, che me capitolarono in mano, dove si constatava con sommo piacere che la lingua magiara fosse introdotta in tutta la messa, e nelle funzioni liturgiche. Adunque i vescovi aspettano un decreto pontificio il quale dia a questa diocesi il colpo di grazia.

c.) Come misura provvisoria vogliono o piuttosto desiderano di essere nominato ciascheduno fra di essi amministratore apostolico delle parrocchie rispettive appartenenti prima alla loro diocesi relativa. Quando la diocesi sarà abolita le singole parrocchie ritoreranno al regime commune ecclesiastico.

d.) La realizzazione della domanda non l’ha impedisce nulla. La Santa Sede aveva già promessa la revisione della bolla „Christifideles graeci” desiderando di restituire le parrocchie rumene.

e.) Per dimostrare la romanità, il carattere cioè rumeno delle parrocchie tolteci non ho che riferire l’autorità degli stessi magiari. Ne dimostra la romanità, tempore non suspecto, il professore Balogh Pál nel suo libro „A népfajok Magyarországon (1902)”. Le razze nell’Ungheria stampato colle spese del ministero dei culti di Budapest. Si occupa delle parrocchie rumene

passate ora a Hajdudorogh, sulle pagine 638-641, 643-648, 650-656, 663-665, 781, 786, 874-875, 881-884, 888-889, 896 della sua opera. La riconosce pure l'„Egyetemes Földrajz” dell professore magiaro di università Dr. Hunfalvy János (cfr. pag. 765, 764, 766, 203, 205). L'opera fu stampata a Budapest nel 1886. La riconosce pure l'opera pubblicata sotto il patronato del fu principe ereditario Rudolf: „Az osztrák-magyar monarchia írásban és képen” (cfr. pag. 342, 372, 405, etc.). L'opera fu stampata nella tipografia dello stato nel anno 1891. – Quelche riguarda, poi specialmente le parrocchie tolte dal arcidiocesi di Alba Giuglia e Fogarash, riconosce la romanità loro: Vitos Mózes (Csikmegyei füzetek 15 sz. pag. 409-410, l'anno 1894) ed Orban Balázs (A székelyföld leírása, vol. II., Budapest 1869, pag. 5.). Ho citato autori magiari per non essere accusato di parzialità. La seconda e terza opera non trattano, s' intende, di tutte le parrocchie, come l'opera prima. Ma neppure è scopo del loro libro di prendere a mira tutti e i singoli villaggi del regno di Ungheria.

f.) Non hanno dimostrato del resto la romanità loro, i fedeli stessi quando protestarono a suo tempo contro le diocesi, e, appena scoppiata nell'1918 la rivoluzione in Ungheria, si separarono da Hajdudorogh, pregando la Santa Sede che gli ricongiungesse alle antiche diocesi madri. Adempiere le loro domande non è che un atto di giustizia e paterna benevolenza.

g.) Tanto di più perché gli ungheresi, ossia il governo magiaro falsificò i dati statistici e ne trasse in inganno anche la Santa Sede. Di fatti mi sobbarcai nel anno 1914 al difficile ma grato compito di comparare i risultati dei censi ufficiali ungheresi degli anni 1880, 1890, 1900 e 1910. Il risultato dello studio minuto si fu il sequenti. A.) Anche gli dati statistici ufficiali del 1910 riconoscono una gran maggioranza di rumeni di rispetto a tutti gli altri fedeli appartenenti a varie nazionalità, presi insieme, nei comuni: Amác, Szatmárzsadány, Szamosdob, Kismajtény, Reszege, Pórtelek, Vezend, Ervasad, Erkenéz, Nyárádbálintfalva, Kebeleszentiván, Szentlőrincz, Gyergyóvasláb, Oláhzsákod. B.) I stessi dati statistici riconoscono poi una maggioranza di rumeni cattolici, di rispetto a greco catholici magiari, nelle parrocchie: Nagykolcs, Csengerbagos, Szaniszló, Érdeleng, Mezöterem, Piskolt, Pocsaj, Jozsefháza, Gyimesbükk. Perché dunque la maggioranza ha dovuto soccombere alla prepotenza della minoranza? j) I magiari hanno diminuito nel censo ufficiale in modo illecito il numero dei rumeni nei comuni: Csengerujfalu, Pete, Vetés, Csomaköz, Domahida, Gencs, Nagykároly, Érendréd, Értarcsa, Gálospetri, Nyiradony, Nyirábrány, Álmosd, Bagamér, Nagyléta, Vértes, Batizvasvári, Szatmárudvari, Harasztkerék, Nyárádkarácsonfalva, Székelysárd, Szentháromság, Kisteremi, Csikszépviz, Lemhény. Le parrocchie poi comprese sotto A. B. ci l'hanno tolte, come risulta dei stessi dati statistici soltanto perché la maggioranza di quei rumeni parla anche l'ungherese, cioè il magiaro. Ma in questa maniera potevano in 50 anni istituire altre tre diocesi fra noi altri rumeni, perché la conoscenza della lingua magiara l'hanno propagata con tutti i modi e metodi violenti di leggi statali, che miravano alla magiarizzazione di tutto il paese.

Affinché potesse convincersi anche l'illustre segretaria di stato pontificia della frode statistica magiaro accludi erga restitutionem le tavole statistiche degli anni 1880-1910 pubblicate da me nel 1914 sul foglio „Cultura Crestina” (periodico bimensile teologico) nr. 7. pag. 206-220 inclusive.

Da tutto ciò risulta adunque Illustrissimo Monsignore, che l'onore della santa sede, il futuro prospero della religione cattolica in mezzo al popolo rumeno reclamano altamente che si facesse giustizia e si riparasse quanto più presto al torto fattoci, non ne dubitiamo, bona fide.

Baciandogli la mano, rimango con sensi di profondo stima
umilissimo figlio
Alessandro Nicolescu canonico, procuratore

**59. Alexandru Nicolescu kanonok, a román püspökök római
prokurátorának felterjesztése Bonaventura Cerretti-nek, a Rendkívüli
Egyházi Ügyek Kongregációja titkárának a Hajdúdorogi
Egyházmegye felszámolása tárgyában**

Róma, 1919. március 21.

Città del Vaticano, Segreteria di Stato, S.RR.SS. AA.EE.SS. Austria–Ungheria, Anno
1919–1921, Pos. 1397–1398, fasc. 555 fol. 15r–16v. Tisztázat.

Nr. 10/1919.

Roma 4 Luglio 1919

A Sua Eccellenza Reverendissima Bonaventura Cerretti

Segretario della Sacra Congregazione per gli affari ecclesiastici straordinari
Roma, Vaticano

Eccellentissimo e Reverendissimo Monsignore.

Con viva gioia ne appresero tutti i fedeli della chiesa rumeno-cattolica di Transilvania; anzi l'intero popolo la notizia da me loro trasmessa, che la Santa Sede ci abbia fatto segnalata grazia nella questione della diocesi di Hajdudorogh, sottraendo le parrocchie romene alla giurisdizione dell'Ordinario di Hajdudorogh e sottoponendole di nuovo al regime paterno degli vescovi rumeni. La gioia fu tanto più grande quando ne venne la conferma da parte del nunzio apostolico di Vienna Monsignore Valfre di Bonzo, il quale avviso Monsignore Demetrio Radu vescovo di Granvaradino che 46 parrocchie staccate a suo tempo dalle diocesi rumene di Granvaradino ed Armenopoli sono restituite dalla Santità di Nostro Signore alle antiche diocesi, avvedo da precedente cura di esse lo stesso Monsignore Radu in qualità di amministratore apostolico.

Un momento di perplessità vi fu soltanto pe'l fatto che non ne sia arrivato nessun benigno rescritto anche per quel che riguarda il così detto vicariato siculo, le 36 parrocchie, cioè tolte a suo tempo dall'arcidiocesi di Alba Julia

e Fogaras ed incorporate come vicariato autonomo alla stessa diocesi di Hajdudorogh. Si spiegò però la mancata benigna risposta col non arrivare forse a destinazione – della rappresentazione dei fedeli di codesto vicariato siculo, indirizzata alla Santa Sede, e della lettera del Ordinario rumeno di Alba Julia e Fogaras, il quale intercedeva anche lui in favore di questi fedeli infelici.

Affinché non tardi molto questo rescritto aspettato con tanta ansia, (mi permetta Eccellenza di annettere) la copia della lettera scritta dall'Ordinario rumeno di Alba Julia e Fogaras, Monsignore Suciu, alla Santa Sede col nr. 981-1919 pe'l tramite del nunzio apostolico di Vienna. La prego di voler prendersi a cuore questo affare colla solita sua bontà paterna, già sperimentata da non altri fin ora, e ridare la pace anche ai fedeli rumeni del vicariato siculo, appartenenti prima, come dicevo, all'arcidiocesi madre di Alba Julia e Fogaras.

Si tratta di una risoluzione: conseguenza logica del'altra già fatta per le 46 parrocchie rumene delle diocesi di Granvaradino ed Armenopoli. Le stesse ragioni militano anche pe'l vicariato siculo, anzi molto di più qua, essendo che questo vicariato sia proprio nel cuore (centro) del nuovo regno di Romania, e non al confine di esso, come lo sono le 46 parrocchie già retrocedute alle diocesi madri.

Con sensi della più filiale devozione, baciando. Lo la sacrata mano, sono di Vostra Eccellenza

umilissimo figlio

Alessandro Nicolescu

canonico, procuratore rumeno

60. Vasile Suciu káptalani helynök felterjesztése Teodoro Valfré di Bonzo bécsi nunciushoz a Hajdúdorogi Egyházmegye román megszállás alá került parókiáinak tárgyában

Balázsfalva, 1919. április 5.

AAV Arch. Nunz. Vienna 797, fasc. 9. fol. 379r–381r. Tisztázat.

No 981/1919.

A Sua Eccellenza Illustrissima e Reverendissima

Monsig. Theodoro Valfre di Bonzo

Arcivescovo di Trapezunto,

Nunzio Apostolico a Vienna

Eccellenza Illustrissima e Reverendissima,

Colle lettere⁵⁵ collettive dei 20 Febbrajo 1919 No 334-1919 avevo portato all'alta notizia di Vostra Eccellenza Illustrissima e Reverendissima – insieme col Illustrissimo e Reverendissimo Monsignore Demetrio Radu, vescovo gr. cath. rumeno di Gran-Varadino – che 46 parrocchie gr. cath. rumene, annesate

55 Lásd: 54. számú dokumentum.

per la Bolla „Christifideles” dei 7⁵⁶ Giugno 1912 alla nuova diocesi gr. cath. magiara di Hajdudorogh, come anche alcune altre parrocchie del così detto Vicariato siculo della sulodata diocesi di Hajdudorogh, si erano staccate da quella diocesi e che chiedevano di essere di nuovo incorporate alle diocesi gr. cath. rumene, dalle quali, malgrado i loro protesti, furono state dismembrate.

Riguardo alle parrocchie del Vicariato, così detto siculo, della diocesi di Hajdudorogh, composto dalle parrocchie staccate dall’Arcidiocesi gr. cath. rumena di Alba-Giulia e Fogaras, le notizie, che allora le avevo, si riferivano soltanto ad alcune di esse.

Lo stadio attuale delle parrocchie del Vicariato, così detto siculo, apparisce dal Protocollo⁵⁷ dei 13 Marzo 1919, annesso sotto.

In questo Protocollo, come si vede dal punto 5,I., di esso, „il Congresso dei sacerdoti, dei maestri di scuola e dei fedeli gr. cattolici rumeni del Vicariato Siculo, tenuto a Maros-Vásárhely ai 28 Febbrajo/13 Marzo 1919 nell’aula delle sessioni del Comitato Maros-Torda”, hanno rotto qualunque legame colla diocesi di Hajdudorogh e vogliono essere reincorporati all’Arcidiocesi greco-cattolica rumena di Alba-Giulia e Fogaras.

„Dopo che si é riaperta la sessione”, si dice, in versione italiana, nel punto 5 di quel protocollo, „il Molto Reverendo presidente (il protopopa cioè il arciprete) Elia Campean presente al congresso il progetto di risoluzione, elaborato dalla commissione, il quale e il seguente”:

„Li rappresentanti giuridici dei fedeli greco-cattolici rumeni del Vicariato di Sicilia radunati in congresso misto dichiarano, che”:

„I. Come protestarono per mezzo dei loro rappresentanti legittimi nella conferenza vescovile mista, tenuta a Blaj ai 17 Febbrajo 1912⁵⁸ – secondo la dichiarazione annessa in copia - come protestarono nell’adunanza nazionale, tenuta ai 29 Maggio 1912 ad Alba-Giulia,⁵⁹ e come protestarono per mezzo di altri protesti susseguenti, contro la loro annessione al vescovato di Hajdudorogh; così anche con questa occasione dichiarano solennemente, che non vogliono essere più considerati, così nel presente, come nel futuro, come appartenenti al Vicariato ed alla diocesi greco-cattolica magiara di Hajdudorogh. Conseguentemente dichiarano irrevocabilmente, che vogliono e chiedono di essere ricevuti di nuovo come fedeli e figli della madre Chiesa greco-cattolica rumena di Alba-Giulia e Fogaras.”

„Il congresso” poi, accetta con grande entusiasmo e con unanime consenso questo progetto di risoluzione ed incarica il presidente di farlo noto alle autorità competenti.”

56 Helyesen: 8.

57 Lásd: 60a. számú dokumentum.

58 Lásd: Források 4/2. kötet, 216. számú dokumentum.

59 Lásd: Források 4/2. kötet, 367. számú dokumentum.

In modo speciale poi si rivolgono colle loro lettere dei 16 Marzo 1919 No 1-1919 a questo Concistoro, pregandolo di intervenire alla Santa Sede Apostolica, affinché essi fossero incorporati di nuovo alla Arcidiocesi gr. cattolica rumena di Alba-Giulia e Fogaras. „Essendo liberi di ogni violenza esterna, dice in loro nome, il Rev. Alessandro Gligor, amministratore della parrocchia di Marosvásárhely nelle sue lettere dei 16 Marzo 1919, „essi vogliono manifestare l'ardente loro desiderio di rompere le catene, che li tenevano legati nel loro progresso religioso e nazionale” e perciò chiedono di essere reincorporati all'Arcidiocesi di Alba-Giulia e Fogaras, tanto più, „che la loro annessione alla diocesi di Hajdudorogh fu fatta su informazioni false.”

Perciò prostrato ai piedi del Santo Padre umilissimamente prego la Sua Santità, affinché benignissamente si degnasse di perdonare a quelli fedeli il loro procedimento anticanonico, e per non spingerli ad altri atti ancor più dolorosi, come sarebbe l'apostasia dalla fede cattolica, fino alla revisione della Bolla „Christifideles”, in principio già accettata, si degnasse paternamente sottometterli, come ad Amministratore Apostolico, all'amministrazione de Ordinariato arcivescovile di Alba-Giulia e Fogaras, dal quale furono stati dismembrati.

Pregando Vostra Eccellenza Reverendissima di accogliere benignamente nelle sue paterne sollecitudini l'importantissima causa degli infelici fedeli del così detto Vicariato siculo della diocesi di Hajdudorogh, – giaché si tratta della salute delle loro anime – e ringraziandoLa per la benevolenza avuta sempre per la nostra Chiesa, sono di Vostra Eccellenza Reverendissima Blaj (Blasendorf, Balázsfalva) dalla sessione del Concistoro dell'Arcidiocesi gr. cattolica rumena di Alba-Giulia e Fogaras tenuta ai 5 di Aprile 1919,

umilissimo servo:

Basilio Suci vicario capitolare.

60a. Suciú káptalani helynök levelének melléklete: székelyföldi román papok gyűlésének jegyzőkönyve

Marosvásárhely, 1919. március 13.

AAV Arch. Nunz. Vienna 797, fasc. 9. fol. 379r–381r. Tisztázat.

Proces verbal

luat in congresul mixt al preatilor, invalatarilor si erediu ciocilor greco-catholici romani din vicariatul sacui mie tienut in Tirgul Mures la 28 Februarie (13 Marte) 1919 in sala de sedintoe a judetului Mures Turda, presenti cei din lista alaturata.

Parintele Alesandru Gligor parochul sardului si administratorele parochii Tirgul Muresului la 10 vare a. m. desehida sediuta congresuala expunaud scopul convocarii acestui congres, conform si convocatoriului din 11 Febr. 1919 s. u. comunicat celor intevesati si publicat si in ziuariul „Unirea” din Blaj.

1. Propune alegerea unei delegati sei pentrei invita vea la aceasta sadiuta a Damnlui Prefect I. Vescan din loe.

ad 1. Admarea alege pre Quovatii Elie Campean, Alesandru D. Donescu si A Gligor ea membrii in delegatiune.

Presentandusa Dl. Prefect saluta congresul in cuniute caldura ase accunta in acelas triup ea Domnul president al consiliului dirigent Dr Juliu Maniu asisderea a saluat telegrafice congresul. Dareste cale suai serve nevultate si-si care venzale pentru ea e silit se se daparteze fiind acupat in masura extra ordinara.

2. Alegarea bironhu:

am Ales. Gligor propusse de president al congresului pre Prea Qu Damn Elie Campean protopop din Giorgene

Ad 2. Congresul primaste cu aclematie

3. Presidentul senpandusi locul propune de vicepresidenz pre Domin Alesandru Gligor si Dr. Josif Vancea, ear de natari pra Domini Alesandru Doneseu si Petru Conmes de membrii ai camisii verificatoare properne pre Domini Ales. Bigian Petru Rat, Joan Tatar Joan Alteau si Niculae Moldovan? Aceasta comisiune e chiemata se caurtate si verifice pre delegatii si membrii presenti ai congresului

Ad 3 Congresul primeste cu aclamatie.

4. Pridentul priu a vorbine inflacarata saluta pre cei presenti, multameste Qusratului Alesandru Gligor multameste pantrui ostenelel depuse intru convocarea acestui congres si face un esposeu am ammitit al tiluaticilor parochiilor din vicariatul sacuinii. Accentuiazza necesitateo stringarii rindurilor si a organizarii bisericessti scolastece din acest vicariat arceneat prada Episcopii magiare greco-catholice.

Pentru a se lua a positie deacuna de vrecuiba mari prin cari trecem propune alegerea mei camisii caro elaboraze un proiret de rezalutia

Ad 4 se aleg cu aclamadia Domnii Elie Campean Alesandru Gligor? Dr Emil Precup. P. Comes si Petru Ratiu.

Dupa cane sedrinta se suspinte pre triup nedettermiciat?

5. Reveschizanduse sediisa Donemel president presinta proiectul de resolutie al comitii, care e armalariul. Representantii indreptatitaii evedinei osilor gr. catholici din vicariatul sacuinii infruniti congres mixt declara, cumea:

I. Precum au protestat prin reprezentantii lor legali in congresul mixt episcopese triemit la Blaj in 17 Februar 1912, conform alaturatei (declaratiiune in copie, la aducearea nationala tienuta la 29 Mai 1912 in Alba Julia si prin alte proteste Ulterivare contra accesarii lu episcopia proiectata de Hajdudorog, as a si en accasta ocasiune declara solemn, ca un mai uviesi se mai fie considerati nici in precento nici in viitori ea aportienatori vicariatului si episcopii gr. cath. maghiare de Hajdudorog. In conseciuta declara irrevocabil cumca vorete si re roaga a fi repri miti ca erediuciosi si fii ai manei bisericea gr. catholice romane de Alba Julia di Fagaras.

II. Care reinfiintarea dechinului vicariat roman gr. catholic al sacuiruii, care se aiba toate franagatiile si mi, locale materiale, cari lea anut vicariatul gr. catholic magiar. La acest vicariat se apartiena toti erediul ciasii gr. cath. romani ehlar si aceia cari sian nitat hiuba niaterna. Toate trecerile dela rital quacesa la rital latin cari se – au facut in decursul triupului cu unjoace ilegali si apucatursi sirete se se declare da invalide si respectivii credinciasii ite fie reactusi in simul bisaricei romana greco catholice.

III. Pre hasa principiilar proclamate in manea adnuare nativuala dela Alba Julia in eadrela vicariatului gr. cath. roman al sacinini cerem ereanea tuturor acelor institutuini bisericesti culturale cari vor fi chieinate se asigure des valtanea national culturala a poporului roman din sacuirue, intocinai eum cere si elementul sacuiesc pentrec asigurarea desvoltarii national culturale a lor.

IV. Conquasul aduce prinasul seu de multamita ritarar luptatorilor rumani din sacuime in chinanduse meneorii cebor decedati si sacrificati pentru aceste drepturi. Declara de nule ea si necesistante toata incarcările si faptele cari au tiutit la nimi circa nationala a romanilor din acest ticunt.

V. Congresul care ea atit Prea veneratul audinariat de Alba Julia si Fagaras cat si Consiliul dirigent se in tre in legaturi cu comisiunea parinan cutacarese na alege de acest congres pentru conducerea in te rimala afacarilor vicariatului gr. cath. roman al sacuimi.

ad 5/ Congresul primeste cu uare insufletive si unanimitate acest proicet de resalutie si incredintaza pre president ea se – de comunice fovurilor eam petente.

6. Prsidentul propune se se aliaga comisia permanenta carese canduca in seriicul a facerile vicariatului conform punet. V. al hatarivii aduse.

ad 6. se aleg cu aclamatie urusalorii: Elie Campean protopap. Alesantru Gligor preotul Sardului si adminiztrator in sinegul muresului. Alesantru Bighian preot in San Lorint Michaila Piroasca preot in Nyarad Craciunel Petru Comes inv. in Balintfalau Dr Josif Vancea adv. in Tîrgul Muresului Alesantru D. Donescu preot in Vaslab. Dr Emil Precup adv. in San Miclaus Dr Petru Musca medie in loc din Ghimes. Nicodim Rus invatator pensionat in Vaslab. Artemiu Boer protopop in Casanul. Ioan Baierin cantor si Alesantru Boeri preot ambii din Jacodel romanese.

Deadata se decide ca sadiul acestei comisioni permanente se fie Tîrgul Muresului do se conduca afacerile dirpa norme ce si le vastatori si aprobar

7. Comisiunea carificatoare citeste liata niembritor presenti si verificati ai congresului care se alatura la acest proces vertrul de impreuna cu alte acte sasite dela Joan Gergely protopop in Odorhei si curator de tul parochial din Jacadul roman. Supra care presidiul propune ear congresul primeste cu insufletine triniterea alor trei telegrame de adarintie: Maiestati sale regelui Ferdinand, consilialui dirigent se Ilustrisatii sale Dr Vasile Suci vicar caperular in Blaj.

8. Presidiul intro vorbine acomodata multameste celar presenti pentru interacul aratat causei si intre aclamarile tuluvor celor da fata inchide sedinta.

Tîrgul Muresului la 28 Februarie (13 Marte) 1919

Alesandru Donai Donescu notariu

Ilie Campeanu president

Petru Comes notariu

Se verifica:

Alesandru Bighian, Petru Rodin, Ioan Tátor alui Tetregh, Ioan Oltean

Nicolae Moldovan

61. Radu Demeter nagyváradi görögkatolikus püspök átíratá Teodoro Valfré di Bonzo bécsi nunciának a Hajdúdorogi Egyházmegye román megszállás alá került parókiáinak tárgyában

Balázsfalva, 1919. április 29.

AAV Arch. Nunz. Vienna 797, fasc. 9. fol. 390rv. Tisztázat.

Nr. 16447

A Sua Eccellenza Illustrissima e Reverendissima

Monsignore Teodoro Valfre di Bonzo

Arcivescovo, Nunzio Apostolico in Vienna

Eccellenza Illustrissima e Reverendissima,

Il Procuratore della nostra chiesa rumena in Roma colla sua lettera in data di 14 Aprile 1919, postatami da un agente del nostro Governo rumeno, mi ha scritto la felice notizia, che la Santa Sede, secondo la mia preghiera e proposta, ha restituita alle diocesi d'origine le parrocchie rumene annesate colla Bolla „Christifideles graeci” alla diocesi maggiara di Hajdudorogh nell'anno 1912. Per ora questa disposizione e provvisoria, riservando la restituzione definitiva dopo che il Congresso della Pace fisserà i confini della nuova nostra Romania. Scrisse altresì il Procuratore, che la decisione in via ufficiale ci sarà comunicata per mezzo di Vostra Eccellenza. Or bene fino a questo giorno tale decisione non e arrivata ne a me ne alla nostra curia metropolitana di Blaj (Balázsfalva) – e stando la quasi estrema difficoltà della comunicazione postale, forse solamente dopo molte settimane ci arriverà – nella migliore supposizione – dalla parte di Vostra Eccellenza. Siccome però l'arrangiamento della situazione canonica delle dette parrocchie sia una imperiosa necessità in seguito alle cose avvenute, per avere alle mani senza più grande rittardi la decisione della Santa Sede, ho pregato il nostro Governo che dia ordine al suo corriere che alla prossima occasione si presenti alla Nunziatura per postare la medesima decisione. In conseguenza prego Vostra Eccellenza a benvoler consegnare al detto corriere quando si presenterà la corrispondenza ufficiale destinata per noi.

Poiché l'esercito rumeno ai 20 di Aprile ha occupato trionfalmente la città di Granvaradino e sta conquistando l'intera riva sinistra del fiume Theiss – io in pochi giorni sarò pure di ritorno alla mia Residenza.

Prego infine Vostra Eccellenza a degnarsi gradire i sensi della mia profonda venerazione.

Di Vostra Eccellenza Illustrissima e Reverendissima, Blaj (Balázsfalva) 29 Aprile 1919

umilissimo e devotissimo servo

Demetrio Radu

Vescovo rumeno di Granvaradino

62. Teodoro Valfré di Bonzo bécsi nuncius dekrétuma Miklósy István hajdúdorogi püspöknek a Hajdúdorogi Egyházmegye román megszállás alá került parókiáinak tárgyában

Bécs, 1919. május 10.

GKPL I-1-a 1674/1931. Tisztázat.

AAV Arch. Nunz. Vienna 797, fasc. 9. fol. 379r-381r. Fogalmazvány.

Nr. 16475.

Nos Theodorus a comitibus Valfré de Bonzo

Sacrae Theologiae et Iuris Doctor,

Dei et Apostolicae Sedis Gratia Archiepiscopus Trapezuntinus

cum potestati Legati a latere Nuntius Ordinarius

Cunctis ubique pateat et notum sit omnibus, ad quos spectat, sive in posterum spectare poterit, quod SSmus Dominus Noster Benedictus div. provid. Papa XV. fel. regnans, pro eo quo flagrat zelo ut omnium in orbe credentium necessitatibus consulatur, ad fideles illos graecos-catholicos rumeni labii, qui illas incolunt parochias quae per Apostolicam Bullam diei 7. Junii 1912. quae incipit „Christifideles graeci ritus catholici” cuius executio Excellentissimo Patri Domino Archiepiscopo Laodicensi, antecessori nostro, demandata fuerat, quaeque ad rumeni ritus dioeceses pertinebant, Suae caritatis curas convenit eorumque statum attendens atque eorum bono spirituali opportunius atque efficacius consulere desiderans, votis Antistitum Rumenorum catholicorum obsecundans, dictae parochias graeco-catholici ritus rumeni labii numero quadraginta sex, quae per memoratum Bullam neoformatae dioecesi Hajdudorogensi attributae fuerant et quarum quadraginta duae e dioecesi Rumeno Magnovaradiensi et quattuor e dioecesi Samosujvarensi dismembratae fuerant curis et zelo Illustrissimi Patris Domini Episcopi graeci-rumeni ritus Magnovaradinensis committere decrevit tamquam Sedis Apotolicae delegati cum facultatibus ordinariis. Quae cum ita sint, Nos, Auctoritate Apostolica speciali modo Nobis tributa, Patri Domino Demetrio Radu, Episcopo rumeno Magnovaradinensi committimus

ut parochias tamquam Sanctae Sedis delegatus administret atque pro sua prudentia et charitate gubernet, atque omnes et singulas facultates quae a iure canonico ordinariis decernuntur decernimus atque tribuimus. mandamus vero, ut huic dispositioni Pontificiae ab omnibus ad quos spectat oboedientia praestetur ac omnia in hoc Nostro decreto contenta religiose serventur atque hae Nostrae litterae prae laudato Patri Domino Demetrio Radu suffragentur ac si ille authenticae litterae Apostolicae praesentaverit atque ostenderit, contrariis quibuscumque non obstantibus, etiam speciali et individua mentione dignis. Datum Viennae die 10a Maii 1919.

Theodorus Valfré de Bonzo
Archiepiscopus Trapezuntinus
Nuntius Apostolicus

63. A Nyírvidék rövidhíre Miklósy István hajdúdorogi püspök internálásáról

Nyíregyháza, 1919. május 10.

Nyírvidék, 1919. május 10. 3. o.

Hanzu tábornok Nyíregyházán

Tegnap délben egy halk futású automobilon Hanzu tábornok érkezett városunkba, hogy az itt állomásozó megszálló csapatok fölött szemlét tartson és a rend helyreállítására irányuló munkát ellenőrizze. Délután hosszabb tanácskozást folytatott a vármegye és a város vezetőivel. Igen sok aktuális ügy került szónyegre és Hanzu tábornok megígérte, hogy intézkedik azoknak sürgős és lehetőleg kedvező megoldása iránt. Többek között tárgya volt a tanácskozásnak: Miklósy István gör. kath. püspök internálásának ügye, a kisvárdai járás Tisza menti lakosságának a folyón átkelési, – illetve a túlsó parton fekvő legelők használatának ügye, a rendőrség és csendőrség fegyverviselésének engedélyezése és a szén-kérdés. Ez utóbbira nézve ígéretet tett, hogy a táborig szikratáviró állomása útján azonnal érintkezésbe lép a nagyszabenyi kormányal és kéri néhány szénvonalnak tüstént utbaindítását Nyíregyházára.

64. Pop Gergely nagyváradi püspöki titkár nyilatkozata a Hajdúdorogi Egyházmegye román megszállás alá került parókiáinak tárgyában

Nagyvárad, 1919. május 16.

GKPL I–1–a 1236/1919. Tisztázat.

Nyilatkozat

Alulírott ezennel igazolom, hogy a nagyváradi gör. kath. püspökhöz, mint a gyulaféhvári és fogarasi gör. kath. érseki tartomány seniorjához, egyháztartományunk római prokurátorától értesítés érkezett, hogy a római

Curiától már elküldetett és útban van a Decretum,⁶⁰ mely szerint a román egyházmegyékből a hajdúdorogi egyházmegyébe bekebelezett paróchiák a reincorporatio forma szerinti végrehajtásáig is, a régi egyházmegyék főhatósága alá helyeztetnek az illető püspököknek apostoli adminisztrátorsága alá való helyezése által.

Oradea Mare, 1919 évi május hó 16-án

Pop Gergely

szentszéki jegyző, püspöki titkár

65. Miklósy István hajdúdorogi püspököknek a román hadsereg őrizetében tett nyilatkozata

Nyíregyháza, 1919. május 17.

65a. A román külügyminisztérium levéltárában őrzött gépirásos, aláírás nélküli szöveg

Nyíregyháza, 1919. május 17.

AMAE Fond 71/Transilvania, vol. 206. fol. 223.

Copie

A Hajdudorogi Püspöktől

1236/1919 szám

Nyilatkozat

Alólirott Hajdudorogi Püspök minden félre értés és rágalom elkerülése végett ezennel kijelentem, hogy sohasem kényszerítettem senkit a gör.-katholikus hívek közül hogy a hajdudorogi egyház-megyéhez csatlakozzék. Nem befolyásoltam és nem kényszerítettem a gyulafehérvár-fogarasi, szamosujvári vagy nagyváradi püspökség egyetlen hitközségét sem a hajdudorogi egyházmegyébe való belépésre. A magyar kormány amaz akciójában, hogy ennek tervei alapján a fentnevezett egyházmegyékből több hitközség az ujalapítasu hajdudorogi egyházmegyébe kebeleztetett, semmi nemü részt nem vettem s ily irányu tevékenységet egyáltalán ki nem fejttem. Kijelentem hogy főpásztori hatalmam gyakorlásáról szemben azon hitközségekkel, melyek a hajdudorogi egyházmegyéből önként akarnak más egyházmegyéhez csatoltatni, lemondok és készséggel hozzájárulok, hogy ezen hitközségek hivei saját belátásuk szerint nyilatkoztassák ki érzelmüket s azon egyházmegyéhez csatlakozzanak, a hova belátásuk és érzelmük szerint átlépni óhajtanak.

Nyiregyháza, 1919 május hó 17

Miklósy István hajdudorogi Püspök

60 Lásd: 62. számú dokumentum.

65b. A Hajdúdorogi Egyházmegye levéltárában őrzött kézírásos szövegváltozatok

Nyíregyháza, 1919. május 17.

GKPL I-1-a 1674/1931

A. verzió

Minden félreértés és rágalom elkerülése végett.

Én, alulírt hajdudorogi Püspök ezennel kijelentem, hogy én sohasem kényszerítettem senkit a görör-katholikus hívők közül hogy a hajdudorogi egyházmegyéhez csatlakozzanak sem befolyásolni nem befolyásoltam sem nem kényszerítettem senkit hogy a gyulafehérvári fogarasi, szamosujvári vagy Nagyváradai püspökség valamely községét hogy a hajdudorogi egyházmegyéhez csatlakozni kötelesek.

Ha a mult években a magyar kormány hatalmánál fogva rendeletileg kényszerített egyes helységeket a fent nevezett egyházmegyéből a hajdudorogi egyházmegyéhez való tartozásukat, alulírott kijelentem hogy a magyar kormány ezen akciójában semminemü tevékenységet nem fejtettem ki. Kijelentem továbbá hogy nem akarom továbbra is gyakorolni egyházi hatalmamot azon községekben akik nem óhajtják önként az egyházmegyénkben való maradásukat és megengedem hogy az illető községek hívői saját belátásuk szerint nyilatkoztassák vallási érzelmüket és megengedem hogy azon egyházmegyékhez csatlakozzanak ahova belátásuk és érzelmük őket vonza

1236/1919

N.B.⁶¹ Ezen nyilatkozatterv a román megszálló csapatok debreceni parancsnoksága részéről állíttatott ki.

Mint a román hadsereg foglya Debrecenbe hurcoltatván, a nyilatkozatot a fennebbi terv némi módosításával aláírtam s Mosoiu tábornoknak átadtam.

A joghatóság kérdésének eldöntésére a római Szentszéket illetvén meg a kiállított nyilatkozatomnak jogi szempontból annál is csekélyebb jelentősége van, mert az tőlem mint fogolytól, katonai szuronyok között csikartatott ki.

István
püspök

B. verzió

Minden félreértés és rágalom elkerülése végett!!

Alulírott dorogi püspök ezennel kijelentem, hogy sohasem kényszerítettem senkit a gör. kath. hívők közöl, hogy a dorogi egyházmegyéhez csatlakozzék. Nem befolyásoltam és nem kényszerítettem a gyulafehérvár-fogarasi,

61 Innentől Miklósy püspök kézírásával.

szamosujvári vagy nagyváradí püspökség egyetlen hitközségét sem a hajdudorogi egyházmegyébe való belépésre.

A magyar kormány amaz akciójában, hogy ennek tervei alapján a fentnevezett egyházmegyékből több hitközség az ujalapításu hajdudorogi egyházmegyébe kebeleztetett, semminemü részt nem vettem s ily irányu tevékenységet egyáltalán ki nem fejttem.

Kijelentem hogy főpásztori hatalmam gyakorlásáról szemben azon hitközségekkel, melyek a hajdudorogi egyházmegyéből önként akarnak más egyházmegyéhez csatoltni, *az arra illetékes hatóság döntése után*⁶² lemondok és készséggel hozzájárulok, hogy ezen hitközségek hivi saját belátásuk szerint nyilatkoztassák ki vallási⁶³ érzelmüket s azon egyházmegyéhez csatlakozzanak, ahova legjobb belátásuk és érzelmük szerint átlépní óhajtanak.

A románok által kívánt lemondási nyilatkozat hiteles szövege⁶⁴
Mosoju⁶⁵

66. Az Egyetértés tudósítása Miklósy István hajdúdorogi püspöknek a román hadsereg őrizetében tett nyilatkozatáról

Debrecen, 1919. május 17.

Egyetértés, 1919. május 17. 3. o.

Miklóssy István püspök ügye.

A dorogi egyházmegyéből kíválnak egyes parochiák.

Lemondás a román nyelvű egyházközségekről.

Az Egyetértés tudósítójától. ‘

Miklóssy István a hajdudorogi görög katolikus egyházmegye püspöke négy napig Debreczenben tartózkodott és valószínűleg ma ismét visszautazik székhelyére: Nyíregyházára. Miklóssy püspök itt tartózkodása rendkívül nagyfontosságú egyházi ügyekkel állott összefüggésben. A dorogi egyházmegyét a bekövetkezett események teljesen új helyzet elé állították. Maga Miklóssy püspök Nyíregyházán tíz napig felügyelet alatt volt. Most Mosoiu tábornok az egyházmegye ügyében is kielégítő megoldást kívánt teremteni és a magasabb román politikai hatóságokkal való ez ügybeni érintkezés után tényleg rendezést talált a kérdés.

Ezzel kapcsolatban jött tegnapelőtt Debreczenbe Mihályi, az ismert román politikus és Miklóssy püspökkel két napon át folytatott megbeszéléseket. Mihályi olyan megoldást terjesztett elő Miklóssy püspöknek, hogy mondjon le azokról

62 Utólag ceruzával zárójelbe téve.

63 Utólag ceruzával áthúzva.

64 Más tollal és kézírással.

65 Más tollal és kézírással.

a parochiákról, melyekben a románság nagyobb számban van képviselve és ezek a parochiák a dorogi egyházmegyéből ki fognak válni. Miklóssy püspök hivatkozott arra, hogy a római szentszék van hivatva elsősorban az ilyen szétválást kimondani, de a maga részéről aláírta a nyilatkozatot, mely a szóban forgó parochiák kiválásáról szólnak és ezt a nyilatkozatot Mihályi magával vitte. A görög keleti román egyházi főhatóság fogja aztán a kérdést Rómával véglegesen rendezni.

Az eddig fent forgott ellentét ilyenformán elsimult. Miklóssy püspök Mosoiu tábornoknál is volt megbeszélésen. Most már a püspök fölött megszüntették a felügyeletet és Miklóssy akadálytalanul végezheti főpásztori teendőit.⁶⁶

67. Teodoro Valfré di Bonzo bécsi nuncius leirat-fogalmazványa Radu Demeter nagyváradi görögkatolikus püspöknek a Hajdúdorogi Egyházmegye román megszállás alá került parókiáinak tárgyában

Bécs, 1919. május 19.

AAV Arch. Nunz. Vienna 797, fasc. 9. fol. 392r–394r. Fogalmazvány.

Monsignore Demetrio Radu
Vescovo di Granvaradino

Ho ricevuto soltanto qualche giorno fa la pregiata lettera⁶⁷ della Signoria Vostra Illustrissima e Reverendissima dei 29 aprile scorso.

La notizia comunicata dal reverendissimo Procuratore della chiesa rumena in Roma circa la 46 parrocchie rumene della diocesi di Hajdudorog è in fondo esatta. Rimetto pertanto qui accluso il decreto col quale le parrocchie predette, senza esser distaccate in modo definitivo dalla dioecesi di Hajdudorogh vengono affidate alla cura della Signoria Vostra Illustrissima in qualità di delegato della Santa Sede e con le facultà ordinarie fino a che la Santa Sede medesima non giudichi opportuno altro provvedimento.

Sono sicuro che Ella saprà, col suo zelo e con la sua sperimentata prudenza, appianare tante difficoltà che hanno ultimamente turbato la pace di quelle parrocchie. Ella poi secondo che la carità e la saggezza saranno per suggerirle, vorrà prendere le misure che giudicherà opportune nei riguardi di quelli ecclesiastici che senza attendere la decisione della Santa Sede, la quale non aveva certamente bisogno di stimoli per decidere quello che maggiormente convenisse per il bene delle anime, e presunsero e decretarono

66 A másnapi számban a következő helyreigazítás jelent meg: „Miklóssy István hajdudorogi püspök urra vonatkozó közleményünkbe tévedés csúszott be: u. i. dr. Mihályi főispán ur Debreczenbe jövelele nincs kapcsolatban a püspök ur ügyével.”

67 Lásd: 61. számú dokumentum.

di fatto la dismembrazione delle parrocchie menzionate e negarono la dovuta obbedienza al loro vescovo.

Rimetto poi in pari tempo una seconda copia del decreto in parola perchè Ella voglia farlo tenere a Monsignore vescovo di Hajdudorogh col quale è per me è impossibile a corrispondere a causa dello stato delle comunicazioni.

Godo poi di prevenire la Signoria Vostra che il Santo Padre si è degnato di stabilire la promozione di Monsignore Suciu alla sede matropolitana di Alba-Giulia e Fogaras. Io ho già scritto a detto Monsignore per prevenirlo di questo atto di bontà del Santo Padre verso la di lui persona. Io però non sono sicuro che la mia lettera sia giunta alla destinazione, ne aggiungo qui una copia che prego Vostra Signoria di volergli, nel caso, far tenere.

In pari tempo ho espresso a Monsignore Suciu il desiderio di vederlo a Vienna per il processo canonico.

Ella potrebbe farmi constatare fosse possibile, per mezzo della rappresentanza romana a Vienna se egli potrà o no venire giacché mi permetterebbe di ultimare quando finire il processo e spedirlo al più presto a Roma.

Spero poi che anche Ella mi favorirà giunto prima a Vienna e mi darà così occasione di conoscere lo stato di coteste diocesi e i desideri dei cattolici rumeni.

Intanto con sensi...

68. A Nyírvidék rövidhíre Miklósy István hajdúdorogi püspök internálásának végéről

Nyíregyháza, 1919. május 21.

Nyírvidék, 1919. május 21. 3. o.

Miklósy István görög katolikus püspököt, akit a nagyszebeni román kormányzótanács internált és igazoló eljárás alá vont a hajdudorogi egyházmegye felállítására ügyéből folyólag, miután teljesen tisztázta magát, szabadon bocsájtották.

69. Radu Demeter nagyváradai görögkatolikus püspök átirata Miklósy István hajdúdorogi püspökhöz a Hajdúdorogi Egyházmegye román megszállás alá került parókiáinak tárgyában

Nagyvárad, 1919. június 7.

GKPL I-1-a 1674/1931

709/1919.szám

Méltóságos és Főtisztelendő

Miklósy István

hajdudoroghi püspök úrnak

Nyíregyháza

Méltóságos és Főtisztelendő Püspök Úr!

Mellékelve van szerencsém a bécsi Apostoli Nuncius Ő Excellenciájának 16475-1919 számú Decretumát⁶⁸ másod eredeti példányban átszármasztatni, mely szerint a hajdudoroghi egyházmegyéhez a „Christifideles” Bullával oda csatolt 42 (tehát kettő, Nagylétai és nagyváradi ruthén plébániák kivételével) nagyváradi és 4 szamosújvári román plébánia a hajdudoroghi egyházmegyéből kikapcsoltattak és saját joghatóságom alá rendeltetnek. Ezen Decretum hivatalos kihirdetéséről az érdekelt plébániában magam fogok intézkedni.

Ebből kifolyólag tisztelettel kérem Méltóságodat sziveskedjék a vonatkozó fontosabb hivatalos actákat, különösen a congrua összeírási iveket hozzám juttatni és egyidejűleg értesíteni, hogy az egyes érdekelt lelkészek mely időre kapták ki congrua, korpótlék és egyéb illetményeiket, *s az ezekről szóló névszerint kimutatást is elküldeni.*⁶⁹

Fogadja Méltóságod kiváló tiszteletem őszinte kifejezését.

Nagyvárad, 1919 évi június hó 7-én

Radu Demeter

nagyváradi gör. kath. püspök

70. Vasile Suciú balázsfalvi káptalani helynök felirata Teodoro Valfré di Bonzo bécsi nunciusnak a Hajdúdorogi Egyházmegye román megszállás alá került parókiáinak tárgyában

Balázsfalva, 1919. június 18.

AAV Arch. Nunz. Vienna 797, fasc. 9. fol. 303rv. Tisztázat.

No 1950/1919.

A Sua Eccellenza Illustrissima e Reverendissima

Monsign. Theodoro Valfré di Bonzo

arcivescovo di Trapezunto, Nunzio Apostolico a Viena

Eccellenza Illustrissima e Reverendissima,

Colla lettera⁷⁰ del 5 Aprile 1919 No 981-1919 indirizzata a Vostra Eccellenza avevo chiesto umilissimamente il Santo Padre Benedetto XV. di voler benignissimamente perdonare il procedimento anticanonico dei fedeli di tutte quelle parrocchie, le quali dismembrate dall’Arcidiocesi di Alba-Giulia e Fogaras, erano state incorporate colla Bolla Pontifica „Christifideles Graeci” alla diocesi gr. cat. magiara di Hajdudorogh e le quali costituivano il così detto Vicariato siculo della supralodata diocesi. Nello stesso tempo pregavo Sua Santità, affinché, fino alla revisione della Bolla „Christifideles”, in principio

68 Lásd. 62. sz. dokumentum.

69 A kurzivált mondatrész utólag kézzel beírva a gépelt szövegbe.

70 Lásd: 60. számú dokumentum.

già accettata, si degnasse paternamente di sottomettere quei fedeli, come ad Amministratore Apostolico, all'amministrazione del Ordinariato arcivescovile di Alba-Giulia e Fogaras, dal quale furono stati dismembrati.

Siccome però non è improbabile, che detta mia lettera non sia arrivata, in questi tempi torbidi, alla sua destinazione, ardisco di inviar-Le una copia di essa, come anche una copia della lettera⁷¹ dei 20 Febbrajo 1919 No. 334-1919, pregando-La di voler intercedere in questo affarre di somma importanza colla solita benevolenza e solecitudine paterna.

La cosa andrà tanto più liscia perchè il Santissimo Padre a già restituito alla diocesi rumena di Granvaradino 46 parrocchie tolte da quella diocesi e dalla diocesi di Armenopoli, come risulta dal rescritto⁷² di Vostra Eccellenza di data 10 Maggio No. 16475-1919.

Ringraziando Vostra Eccellenza per i segni ripetuti di particolare affetto e sollecitudine per la nostra chiesa rumeno-cattolica, sono di Vostra Eccellenza Reverendissima

Blaj (Blasendorf, Balázsfalva) ai 18 Giugno 1919.

umilissimo servo:

Basilio Suciu

vicario capitolare dell'Arcidiocesi gr. cat. rumena di Alba-Giulia e Fogaras

71. Miklós István hajdúdorogi püspök átirat-fogalmazványa a Radu Demeter nagyváradi görögkatolikus püspökhöz a Hajdúdorogi Egyházmegye román megszállás alá került parókiáinak tárgyában

Nyíregyháza, 1919. június 21.

GKPL I-1-a 1674/1931

Méltóságos és főtisztelendő

Dr. Radu Demeter

nagyváradi gör. kath. püspök urnak

Méltóságos és Főtisztelendő Püspök Úr!

Folyó évi 706. számú nagybecsü átirata⁷³ mellékletében kézhez vettem a bécsi apostoli Nuncius urnak 16.475/1919. sz. Decretuma⁷⁴ másod eredeti példányát. Tudomás abból szereztem ama rendelkezésről, melyszerint a „Christifideles Graeci” bullával egyházmegyémmhez csatolt 42 nagyváradi és 4 szamosujvári lelkészettel Őszentsége Méltóságod delegátusi joghatósága alá helyezni kegyeskedett. Megnyugtató eme legfelsőbb intézkedés már csak

71 Lásd: 54. számú dokumentum.

72 Lásd: 62 számú dokumentum.

73 Lásd. 69. sz. dokumentum.

74 Lásd. 62. sz. dokumentum.

azért is, mert a mai zavaros viszonyok között a székhelyemtől távolabb eső parochiáimmal érintkezni anélkül sem tudok.

A Nuncius ur idézett decretumában csupán 42 volt nagyváradi-egyházmegyei parochiáról van szó anélkül, hogy a kivételbe helyezett két hitközség megnevezve volna.

Méltóságod fentebb idézett átirata szerint a nagyváradi s a nagylétai II. számú lelkészet tekintendők e kivételeknek. Tekintetbe véve a joghatóság gyakorlásával egybekapcsolt ténykedések fontosságát s mindennemű következményeit, tiszteletteljesen arra kérem Méltóságodat szíveskedjen engem megnyugtatólag felvilágosítani: van-e a római Szentszéknek a szóbanforgó kivételre nézve kifejezett rendelkezése?

A kérdés végleges tisztázásáig is a Méltóságod joghatósága alá került nagyszámu magyarajku hívemet ugyanoly atyai szeretetébe és figyelmébe ajánlom, mint aminővel igyekeztem én is mindenkor az egyházmegyémben kebelezett románajku híveket gondozni.

A szóbanforgó lelkészetekre vonatkozó fontosabb hivatalos aktákat és jövedelem-összeírásokat – éppen ezek fontossága miatt – s a közlekedési viszonyok bizonytalansága miatt jelenleg kockázatosnak tartom Méltóságodhoz áttenni. Célszerűbbnek mutatkozik, ha a rendes viszonyok helyreálltáig, Méltóságod esetről-esetre megkeres a szükséges iratok és felvilágosítások megküldése iránt.

A kongruális illetményekről szóló névszerinti kimutatást mellékelten azzal van szerencsém megküldeni, hogy az érdekelt lelkészek kivétel nélkül legutóbb az 1918. évi II. félévi kongruát vették fel. A politikai viszonyok miatt azóta nem utaltatott ilyen illetmény kezeimhez.

Mint hogy a lelkészek többi illetményei (korpótlék, családi pótlék, stb.) az illetékes adóhivataloknál vannak folyósítva, az egyes lelkészek esperesileg láttamozandó utalványai ellenében, nem áll módomban tájékoztatni Méltóságodat, hogy ezen illetmények, mely időre fizettettek ki.

Fogadja Méltóságod kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását, mellyel vagyok Nyíregyháza, 1919. június hó

Krisztusban testvére:

hajdudorogi püspök.

72. Az Egyetértés rövidhíre Radu Demeter nagyváradi görögkatolikus püspök szatmári útjáról

Debrecen, 1919. június 26.

Egyetértés, 1919. június 26. 2. o.

Pápai bulla a dorogi egyházmegyéhez tartozott parókiák visszaállításáról

Szatmárról jelentik: Radu Demeter, a nagyváradi görög katolikus egyházmegye püspöke vasárnap Szatmáron tartózkodott. A püspök utjának célja a canonica vizitáció volt, amelynek során a püspök a nagyváradi és szamosújvári püspökségek

kebeléből annak idején a hajdudorogi püspökséghez csatolt parochiákban kihirdette a pápai bullát ezeknek visszacsatolásáról.

73. Az Egyetértés cikke a Hajdúdorogi Egyházmegye vitatott parókiáiról

Debrecen, 1919. június 27.

Egyetértés, 1919. június 27. 1. o.

A pápai nuncius dekrétuma a dorogi egyházmegye ügyében.

Negyvenhat parochia kikapcsolása.

Megírtuk, hogy dr. Radu Demeter nagyváradai görög katolikus püspök Szatmármegyébe utazott, hogy ott elintézzé a nagyváradai görög katolikus egyházmegyétől hét évvel ezelőtt elszakított és a hajdudorogi magyar görög katolikus püspökséghez csatolt negyvenhat parochia közül negyvenkét parochiának és a szamosujvári egyházmegyétől elszakított négy parochiának a nagyváradai görög katolikus püspökséghez való visszacsatolását.

A negyvenhat egyházközségnek a nagyváradai görög katolikus püspökséghez való visszacsatolása politikai szempontból is rendkívül fontos. Hístórikuma az, hogy 1912 július 7-én a hajdudorogi görög katolikus egyház megalakulása alkalmával a nagyváradai egyházmegyéből negyvenhat egyházközséget és a szamosujvári egyházmegyéből is több községet az új püspökséghez csatoltak. A változott viszonyok kapcsán most Valfré di Bonzo Tivadar bécsi pápai nuncius dekrétuma érkezett Nagyváradra dr. Radu Demeter püspökhöz.

Dr. Radu Demeter püspök a bécsi nuncius rendelkezését pásztorlevélben közölte egyházmegyéje híveivel és a visszacsatolandó egyházközségekkel. Azonkívül pedig személyesen is beutazza visszaszerzett községeit és személyesen közli a pápai nuncius intézkedéseit.

A nagyváradai püspökséghez ideiglenesen visszacsatolt egyházközségek a következők: Amác, Szatmárzsadány, Nagykolcs, Csengerbagos, Csegöld, Csengerujfalu, Pete, Óvári, Porcsalma, Szamosdob, Vetés, Csomaköz, Domahida, Gencs, Kismajtény, Nagykároly (román parochia), Reszege, Szaniszló, Érdengeleg, Érendréd, Mezőterem, Portelek, Vezend, Éradony, Érkörtvélyes, Értarcsa, Gálospetri, Nyiracsád, Nyiradony, Piskolt, Nyirábrány, Vasad, Álmosd, Bagamér, Érkenéz, Érselind, Hosszupályi, Kokad, Nagyléta (román parochia), Pocsaj, Vértes, Makó, továbbá Batizvasvári, Szatmár, Szatmárudvari és Józsefháza.

74. Az Egyetértés cikke a Hajdúdorogi Egyházmegye vitatott parókiáiról

Debrecen, 1919. július 2.

Egyetértés, 1919. július 2. 3. o.

A dorogi egyházmegyéből visszacsatolt 42 parochia ügye

Hirt adtunk már arról, hogy a dorogi egyházmegyéből 42 parochiát visszacsatoltak a nagyváradai egyházmegyéhez, Radu Demeter püspök

fenntartása alá. Miklósy István püspök egy nyíregyházi újságíró előtt úgy nyilatkozott, hogy a visszacsatolásról pápai bulla nem jelent meg, hanem az történt, hogy a végleges rendezésig a pápa Radu püspök fenntartása alá helyezte a negyvenhét parochiát. Az erről szóló értesítést Miklósy püspök is megkapta. Miklósy püspök kijelentette még azt is, hogy a dorogi egyházmegye jelenleg el van vágva a szentszéktől és ilyenformán a püspökség a pápával nem tud közvetlen összeköttetést fenntartani.

75. Pietro Gasparri bíboros-államtitkár utasítása Teodoro Valfré di Bonzo bécsi nunciushoz a Hajdúdorogi Egyházmegye román megszállás alá került parókiáinak tárgyában

Róma, 1919. július 18.

AAV Arch. Nunz. Vienna 797, fasc. 9. fol. 309r. Tisztázat.

dal Vaticano, 12 Luglio 1919

Nr. 17510

Illustrissimo e Reverendissimo

Monsignore Teodoro Valfré di Bonzo

Nunzio Apostolico

Vienna (Con inserto)

Illustrissimo e Reverendissimo Signore,

E' pervenuta alla Santa Sede copia d'una lettera⁷⁵ che l'Ordinario rumeno di Alba Giulia e Fogaràs avrebbe inviata alla Signoria Vostra Illustrissima e Reverendissima col No. 981/1919, per interessarla alla questione delle parrocchie del cosiddetto Vicariato di Sicilia.

Mentre, per ogni buon fine, Le rimetto, qui unita, la copia medesima, La invito ad esaminare anche la questione suddetta e, qualora Le consti che le parrocchie in parola si trovano in condizioni analoghe a quelle per cui fu provveduto, col tramite di Vostra Signoria mediante la nomina d'un delegato provvisorio della Santa Sede con facoltà di Ordinario, La autorizzo, se Ella lo giudica espediente, ad adottare un identico provvedimento.

Con sensi di distinta e sincera stima mi rafferma di Vostra Signoria Illustrissima e Reverendissima Servitore

P. Card. Gasparri

75 Lásd: 60. számú dokumentum.

**76. Teodoro Valfré di Bonzo bécsi nuncius jelentés-fogalmazványa
Pietro Gasparri bíboros-államtitkárnak a Hajdúdorogi Egyházmegye
román megszállás alá került parókiáinak tárgyában**

Bécs, 1919. július 18.

AAV Arch. Nunz. Vienna 797, fasc. 9. fol. 301r–302v. Fogalmazvány.

Eccellentissimo Card. Sgr. Stato

Parrocchie rumene del cosidetto „Vicariato Siculo”

16 Luglio 1919

No. 17472

Non ho mancato di partecipare a suo tempo a Monsignor Radu, Vescovo rumeno di Granvaradino, perché le facesse conoscere anche al vescovo di Hajdudorogh, le disposizioni della Santa Sede relativamente alle 46 parrocchie di rito rumeno che, incorporate contro il loro desiderio alla diocesi ungherese di rito greco di Hajdudorogh, se ne erano staccate violentemente e reclamavano di essere di nuovo incorporate alle diocesi rumene alle quale erano state tolte.

Debbo ora intrattenere l'Eminenza Vostra Remo su un altro fatto simile. Si tratta questa volta delle parrocchie di rito rumeno che con la Bolla Christi Fideles del 7⁷⁶ Giugno 1912 furono dismembrate della Archidiocesi di rito rumeno di Fogaras ed Alba Giulia e unite alla nuova eretta diocesi greca di Hajdudorogh. Sono esse in tutto 35 parrocchie, raggruppate nel cosidetto „Vicariato Siculo” perché sparse sul territorio che va sotto il nome ungherese di Szekelyföld „terra siculorum”

Anche in queste parrocchie, poco dopo l'occupazione rumena, cominciò a manifestarsi un movimento di separazione dalla diocesi di Hajdudorogh; movimento che è andato man mano estendendosi fino a che sulla fine dello scorso Marzo, in un Congresso tenutosi a Maros-Vásárhely ed al quale intervennero i sacerdoti, i maestri di scuola, e i fedeli di rito rumeno di dette parrocchie, dopo di aver ricordato le proteste da essi interposte quando furono ammessi alla diocesi di Hajdudorogh, dichiararono che „liberi ormai da qualunque violenza a base politica, non vogliono più assolutamente far parte della diocesi suddetta ma essere reincorporati all'Archidiocesi rumena di Fogaras e Alba Giulia.”

Dopo di ciò essi hanno cominciato a tempestare di lettere l'Illustrissimo Monsignore Suciú, vicario capitolare di Alba Giulia, incitandolo a perorare la loro causa presso la Santa Sede. Ed è sull'istanza di questo Prelato, fondata specialmente sullo stato di anarchia che regna in quella parrocchie separate dalla linea di demarcazione dell'armistizio della sede di Hajdudorogh con la quale non possono avere nessuna relazione, che mi permetto di pregare la Santa Sede, anche in vista delle nozioni medesime che esposi per le

76 Helyesn: 8.

altre 46 parrocchie, di voler disporre che esse passino temporaneamente sotto la giurisdizione dell'Ordinario di Alba Giulia e Fogaras in qualità di Amministratore Apostolico.

[...] ⁷⁷ poi a quanto mi dice Monsignore Suciú la cosa sembra esser urgente di pregare l'Eminenza Vostra a volermi far conoscere le disposizioni del S. P. per mezzo del Telegraf.

77. Radu Demeter nagyváradai görögkatolikus püspök átirata Miklósy István hajdúdorogi püspökhöz a joghatósága alá rendelt hajdúdorogi egyházmegyés parókiák tárgyában

Nagyvárad, 1919. július 19.

GKPL I-1-a 1674/1931

1231/1919

Méltóságos és Főtisztelendő

Miklósy István

hajdudoroghi püspök úrnak, Nyíregyháza

Méltóságos és Főtisztelendő Püspök Ur!

Méltóságodnak folyó évi június hó 21-én 1273 sz.a.kelt nagybecsű átiratára ⁷⁸ van szerencsém a következőekben tisztelettel válaszolni.

Az apostoli Nuntius Ö Excellentiájának 16.475-1919 számú Decretuma ⁷⁹ szerint Ö Szentsége azon 46 parochiát kapcsolta ki Méltóságod egyházmegyéjéből és rendelte joghatóságom alá, amelyeket mi kértünk vissza. Már pedig mi a kettő, a nagyváradai és nagylétei ruthén (parochia ruthena) tehát nem román parochia kivételével mindazon parochiákat visszakértük, amelyek a „Christifideles graeci” Bullában e cím alatt „E diocesi Magovaradinensi rumenorum” soroltatnak fel, valamint „E diocesi Szamosujváriensi” 4 szintén román parochiát. A jelzett nagyváradai és nagylétei ruthén parochiák tehát továbbra is Méltóságod joghatósága alatt maradnak.

A 42+4 visszakapcsolt parochiában a Decretum kellőképpen ki lett hirdetve és egyben a lelkészeknek ki lett osztva az 1919 I. félévi kongrua, valamint január-március hónapokra a 300-300 K-ás rendkívüli segély is, amelyeket a nagyszabeni román Kormányzótanács utalt ki.

Méltóságodnak többi becses észrevételeit tudomásul vettem.

Fogadja méltóságod mély tiszteletem őszinte nyilvánítását.

Nagyvárad, 1919 évi július hó 19-én

Radu Demeter

nagyváradai gör. kath. püspök

⁷⁷ Olvashatatlan szövegrész.

⁷⁸ Lásd: 71. számú dokumentum.

⁷⁹ Lásd. 62. sz. dokumentum.

Az irat külzetén Miklósy püspök kézírásával:

Érk. júl. 25.

Mínthogy a felvetett kérdés a még folyton tartó háborús és politikai zavarok miatt jelenleg nem tisztázható, e válaszirat tudomásul vétetvén irattárba helyeztetik.

**78. Teodoro Valfré di Bonzo bécsi nuncius átirat-fogalmazványa
Vasile Suciú kinevezett balázsfalvi metropolitának a Hajdúdorogi
Egyházmegye székelyföldi parókiáinak tárgyában**

Bécs, 1919. július 29.

AAV Arch. Nunz. Vienna 797, fasc. 9. fol. 315r. Fogalmazvány.

Illustrissimo, Reverendissimo Monsignore Basilio Suciú

Arcivescovo eletto di Alba Giulia e Fogaras

29 Luglio 1919

No 17670

Rimetto qui unito alla Signoria Vostra Illustrissima e Reverendissima il decreto⁸⁰ col quale viene affidata temporaneamente alla Signoria Vostra Reverendissima, in qualità di delegato della Santa Sede e con facoltà di Ordinario, l'Amministrazione delle parrocchie rumene del Vicariato Siculo le quali furono dalla Bolla „Christifideles” smembrate da cotesta Archidiocesi e attribuite alla diocesi di Hajdudorogh.

Nel pregarla di inviarmi un cenno di ricevuta posso a professarmi con sensi di ben distinta stima,

**79. Teodoro Valfré di Bonzo bécsi nuncius dekrétuma a Hajdúdorogi
Egyházmegye székelyföldi parókiáinak tárgyában**

Bécs, 1919. július 29.

GKPL I-1-a 1674/1931. Tisztázat.

AAV Arch. Nunz. Vienna 797, fasc. 9. fol. 312r-313r. Fogalmazvány.

Nr. 17669.

Nos Theodorus a comitibus Valfré de Bonzo

Sacrae Theologiae et Iuris Doctor,

Dei et Apostolicae Sedis Gratia Archiepiscopus Trapezuntinus

cum potestati Legati a latere Nuntius Ordinarius

Cunctis ubique pateat et notum sit omnibus, ad quos spectat, sive in posterum spectare poterit, quod Sanctissimus Dominus Noster Benedictus div. provid. Papa XV. fel. regnans, pro eo quo flagrat zelo ut omnium in orbe credentium necessitatibus consulatur, ad fideles illos graecos-catholicos

80 Lásd. 79. sz. dokumentum.

rumeni labii paternum animum consulens, qui sic dicti Vicariatus Siculi parochias incolunt, quaeque per Bullam Apostolicam diei 7.⁸¹ Junii 1912. quae incipit „Christifideles graeci ritus catholici” cuiusque executio Excellentissimo Patri Domino Archiepiscopo Laodicensi, antecessori nostro, demandata fuerat, ex Archidioecesi Fogarasiensi dismembrata fuerant atque noviter erectae dioecesis Hajdudoroghensi attributae, earumque statum attendens atque ipsorum spirituali bono opportunius ac efficacius consulere desiderans curis et zelo Illustrissimi Ordinarii Albae Juliensis et Fogarasiensis rumeni ritus dictas parochias committere decrevit tamquam Sedis Apotolicae delegati cum facultatibus ordinariis.

Quae cum ita sint, Nos, Auctoritate Apostolica speciali modo Nobis tributa, Reverendissimo Ordinario Albae Juliae et Fogaras committimus ut praedictas parochias tamquam Sanctae Sedis delegatus cum facultatibus Ordinarii usque demum Sancta Sedes. aliud decerneretur administret atque gubernet, eidemque omnes et singulos facultates quae a jure canonico ordinariis decernuntur decernimus atque tribuimus.

Mandamus vero, ut huic dispositioni Pontificiae ab omnibus ad quos spectat oboedientia praestetur ac omnia in hoc Nostro decreto contenta religiose serventur atque hae Nostrae litterae praelaudato Reverendissimo P. Domino Ordinario Albae Juliensis et Fogarasiensis ac si ille authenticae litterae Apostolicae praesentaverit atque ostenderit suffragentur. Contrariis quibuscunque minime obstantibus.

Datum Vienna die 29 Julii 1919
Theodorus Valfré de Bonzo
Archiepiscopus Trapezuntinus
Nuntius Apostolicus

80. Teodoro Valfré di Bonzo bécsi nuncius átirata Miklósy István hajdúdorogi püspöknek a Hajdúdorogi Egyházmegye székelyföldi parókiáinak tárgyában

Bécs, 1919. július 29.

GKPL I-1-a 1674/1931. Tisztázat.

AAV Arch. Nunz. Vienna 797, fasc. 9. fol. 316rv. Fogalmazvány.

Illustrissimo ac Reverendissimo
P. D. Stephano Miklosy
Episcopo Hajdudoroghensi
Vienna 29. Junii⁸² 1919
No 17673

81 Helyesn: 8.

82 Helyesen: Julii

Quo melius bono animarum illarum paroeciarum e dioecesibus rumenis per Bullam „Christifideles” dismembratarum atque novae erectae dioecesi Hajdudoroghensi attributarum consolatur attento eo quod illae paroeciae per demarcationis ut aiunt lineam nullam cum ordinario proprio communicationem habere valent atque insuper mala majora pro Ecclesia vitentur, decrevit Sanctissimus Pater ut dictarum paroeciarum quae sic dictum Vicaritarum Siculum constituunt temporanae administratione committantur Illustrissimi Ordinarii rumeni Alba-Julienensis et Fogarasiensis ceterae vero curis Episcopi rumeni Magnovaradinensis similiter ad tempus committantur. Ordinarii praedicti tamquam Apostolicae Sedis delegati cum facultatibus Ordinarii proprio se gerent.

Heic adnexum Amplitudini Tuae exemplar remitto decreti pro paroeciis Vicariatus Siculi dati quod in totum concordat cum alio decreto pro 46 paroeciae directionibus Magnovaradinensi et Armenopolitanae jam expedito.

Dum haec renuntiare propro certus sum Amplitudinem Tuam quae Beatissimus Pater aliis cuiuscumque indolis considerationibus posthabitis sed solum de salute animarum sollicitus statuenda duxit libenter accepturum.

Interea omni qua par est aestimatione
Amplitudini Tuae addictissimus in Christo

Az irat külzetén Miklósy püspök kézírásával:

Érk. nov. 20. 1919

Tudomásul. Amennyiben pedig a delegátusi joghatóság alá helyezett szabolcsi, szatmári, bihari, csanádvarmegyei parochiák egy része a román megszállás alól felszabadult, kérdés intéztetik az esztergomi érsek úrhoz: átveheti-e a hajdudorogi püspök, mint törvényes ordinárius a felszabadult parochiák kormányzását.

1920. ápr. 3.

80a. Az átirat és a dekrétum magyar fordítása⁸³

Bécs, 1919. július 29.

MNL OL K 28–1936–H–15688

A latin eredeti szöveg fordítása.

Apostoli Nuntiatura Bécs, 1919. július 29.

17673 szám

Méltóságos és Főtisztelendő Miklósy István hajdudorogi püspök urnak.

Méltóságos és főtisztelendő Ur!

Hogy a „Christifideles” Bulla értelmében dismembrált egyház megyékből az új alapítású hajdudoroghi egyházmegye keretébe csatolt román plébániák híveiről minél megfelelőbb gondoskodás történjék, arra való tekintettel, hogy

83 A fordítás 1922-ben készült a miniszterelnökségen.

ezek a plébániák a demarcationális vonalon keresztül tulajdon püspökükkel nem közlekedhetnek és ezen felül azért hogy az egyház még nagyobb károsodása elkerültessék, Ő Szentsége elhatározta, hogy nevezett plébániák, melyek az u.n. Székely Vicariatust képezik, a gyulafehérvári és fogarasi román érsek ideiglenes kormányzatának rendeltessék alá, a többi plébánia pedig ugyancsak ideiglenesen a nagyváradai román püspök gondjaira bízassék.

Az említett püspökök apostoli delegatusokként az Ordinariusokat megillető felhatalmazásokkal lesznek felruházva.

Csatolva küldöm Méltóságodnak a Székely Vicáriatus plébániáira vonatkozó decretum egy példányát, mely teljesen egyezik ama másik decretummal, mely a Nagyváradai és Szamosujvári egyházmegyéből való 46 plébániára vonatkozólag lett kiállítva. Midőn ezeket közölni sietek, bizonyosra veszem, hogy Méltóságod mindazokat, miket Ő Szentsége minden egyéb tekintet mellőzésével és csakis a lelkek üdvére irányuló gondoskodásából vezérelve megállapítandónak ítél, készséggel fogja fogadni.

Egyebekben maradok Méltóságodat illető tisztelettel Méltóságodnak híve

Gróf Valfré di Bonzo Tivadar hit és jogtudós, Isten és az Apostoli Szentszék kegyelméből trapezunti érsek pápai trónálló a legatus a latere joghatóságával felruházott rendes pápai nuntius. 17669 szám: Szolgáljon tudomásul mindazoknak akiket illet avagy a jövőben illetni fog, hogy dicsőségesen uralkodó Szentséges Atyánk, XV. Benedek pápa atyai figyelmét azokra a plébániákra irányítván, melyek az 1912. évi június 8-án kelt „Christifideles” kezdetű Apostoli Bulla által, melynek életbeléptetése Nagyméltóságú Előd Urunkra bízott, a Fogarasi érsekségtől lekacsoltattak és az új alapítású Hajdudoroghi egyházmegyéhez lettek csatolva, egyben tekintettel ezeknek a plébániáknak helyzetére és attól a vágytól vezéreltetve, hogy lelki javukról minél célirányosabban és hathatósabban gondoskodjék, eltökélte, hogy nevezett plébániákat a gyulafehérvári és fogarasi román szertartású érsekre mint az Ordinariusokat megillető felhatalmazásokkal felruházott Apostoli delegatusra bízva. Minél fogva mi annál az Apostoli felhatalmazásnál fogva melylyel felruháztattunk, Gyulafehérvár és Fogaras Ordináriusát megbízuk, hogy a fentemlített plébániákat, mint az Ap. Szentszéknek az Ordinariusokat megillető felhatalmazásokkal felruházott delegatusa mindaddig míg a Szentszék másképp határozza, gondozza és kormányozza és őt mindazokkal a felhatalmazásokkal ruházzuk fel, melyek a Kánonjog szerint az Ordinárius illetik.

Meghagyjuk pedig hogy ezen pápai rendelkezésünknek mindazok, akiket illet, engedelmeskedjenek, mindaz, ami jelen decretumunk tartalmaz, lelkiismeretesen betartassék és hogy jelen levelünk a fentnevezett Gyulafehérvári és fogarasi érseknek olyképen szolgáljon hitelül, mintha eredeti Apostoli levelet mutatott volna fel.

Bécs, 1919 július 29. Tivadar m. p. Trapezunti érsek, Apostoli Nuntius (P. H.)

**81. Teodoro Valfré di Bonzo bécsi nuncius jelentés-fogalmazványa
Pietro Gasparri bíboros-államtitkárnak a Hajdúdorogi Egyházmegye
székelyföldi parókiáinak tárgyában**

Bécs, 1919. július 29.

AAV Arch. Nunz. Vienna 797, fasc. 9. fol. 314rv. Fogalmazvány.

Em. Card. Sgr. Stato
Vicariato Siculo
29 Luglio 1919
No 17668.

Ho avuto l'onore di ricevere il venerato dispaccio⁸⁴ dell'Eminenza Vostra Reverendissima del 12⁸⁵ Luglio No 93240 insieme all'unita copia della lettera⁸⁶ a me diretta dal vicario capitolare di Alba Giulia e Fogaras in merito alle parrocchie del cosiddetto Vicariato Siculo, lettera che non era giunta altrimenti in mie mani.

Avendo però avuto occasione di parlare ultimamente con Monsignore Suci, recatosi a Vienna per il processo canonico relativo alla sua promozione ad Arcivescovo, egli mi espose in tutti i suoi particolari la questione che io mi affrettai a riferire all'Eminenza Vostra col mio rispettoso rapporto⁸⁷ No 17472 dei 18 corrente.

È perciò che, appena ricevuto l'ossequiato dispaccio suddetto col quale l'Eminenza Vostra mi autorizzava a prendere il provvedimento che invocavo col mio rapporto, mi sono dato premura di stendere il decreto col quale le parrocchie del vicariato siculo vengono affidate temporaneamente all'amministrazione dell'ordinario rumeno di Alba Giulia e Fogaras in qualità di delegato della Santa Sede e con facoltà di Ordinario.

Prostrato

82. Szabó Jenő vezércikke a Nemzeti Újságban

Budapest, 1920. január 7.

Nemzeti Újság, 1920. január 7. 1. o.

A görög katolikus magyarok tragédiája

Irta: Szabó Jenő,

a G.-kath. Magyarok Orsz. Biz. elnöke

A világháború alaposan feldúlta egyebek közt a magyar egyházi életet is és a létalapjukban megtámadott egyházi szervek közt egy sincs, melynek oly tragikus volna a sorsa, mint a görög-katolikus magyarságé. Alig szabadult fel

84 Lásd. 75. sz. dokumentum.

85 Helyesn: 18.

86 Lásd: 60. számú dokumentum.

87 Lásd: 76. számú dokumentum.

ugyanis többsége a nemzetiségi rabságból, alig egyesítették ezt a többséget – ekkor is csak a többséget – a hajdudorogi egyházmegyében, még ideje sem volt tömörülni, egyházi kultúráját kiépíteni s lerázni magáról azt az idegen szint, melyet rabságában magára öltött: máris kitört a világháború s ennek szerencsétlen kimenetele most azzal a rettentő veszedelemmel fenyegeti, hogy közel egyharmadrésze még a réginél is gonoszabb helyzetbe, egyenesen idegen, ország fenhatósága alá kerül.

Nem tudjuk elhinni, hogy ez a szerencsétlenség csakugyan bekövetkezik-e, de el kell készülni a legrosszabb esetre is, s azért nézzük, hogyha erre kerül a sor, egyelőre mit lehet és mit kell tenni a mentésre? Mert világos, Románia a román egyházi hatóságok segítségével elsősorban ezeket fogja elrománosítani s ezt nem szabad közömbösen venni, hiszen, ha ezen a téren a *principiis obsta* álláspontjára nem helyezkedünk, akkor hamarosan rákerül a sor az idegen fennhatóság alá kényszeredett másvallású magyarságra is.

Szerencsétlenségre a görög-katolikus magyarok elrománosítására egyenesen segédkezet nyújt egy elavult egyházi gyakorlat, mely a kath. egyház latin és görög rítusának viszonylatát egyebek közt úgy szabályozza, hogy az egyik rítusról a másikra csak a két püspök beleegyezésével is esetről-esetre a pápa jóváhagyásával lehet áttérni. Mindenekelőtt ezt az elavult egyházi gyakorlatot kell tehát hatályon kívül helyezni. Elavult ez a jogszabály azért, mert oly időben keletkezett, *mikor a görög-katolikus egyházak még nem tagozódtak nemzetiségi csoportok szerint*, azóta azonban a helyzet gyökeresen megváltozott, ma már Róma is megkülönbözteti, még pedig nem a liturgikus nyelvek szerint, hanem *nemzetiségek szerint* különbözteti meg a görög-katolikus egyházi intézményeket, a híveket, sőt magát a rítust is, amit legjobban bizonyít az a tény, hogy például az ószláv liturgia jogkörébe tartozókat nem erről nevezi el, hanem ruténeknek hívja. De tarthatatlan ez a joggyakorlat azért is, mert nem számol, és az egyházi Unió első idejében talán nem is volt egészen tisztában azzal, hogy a görög rítus sajátos berendezése mellett a lelki szükségét csak úgy lehet kiépíteni, ha az istentisztelet nyelvét a köznép is megérti. Képtelenség tehát a híveket arra kényszeríteni, hogy olyan templomba járjanak, melynek istentiszteleti nyelvét nem értik.

A görög-katolikus magyarok országos bizottsága mintha előre megérezte volna a bekövetkezett veszedelmet, már 1917. évi június hó 8-án kelt, a kormányhoz és a hercegprímáshoz benyújtott Emlékiratában⁸⁸ megtette erre vonatkozó javaslatát, még pedig oly irányban, hogy ám maradjon meg továbbra is a kérdéses jogszabály elvi rendelkezése, de a felsorolt fontos indokokból egészítették ki azzal, hogy a más nemzetiségű egyházmegyékben élő egyeseknek úgy, mint egész egyházközségeknek szabadságukban álljon rítusuk megtartása mellett a területileg illetékes római katolikus egyház kötelékébe minden különös formáság nélkül ugyanoly módon átlépni, amint ez kötelező

88 Lásd: 6. számú dokumentum.

gyakorlatban van oly helyeken, ahol görög-katolikus püspökség nincsen. Remélni lehet, hogy ezt a javaslatot azok is el fogják fogadni, akik eleinte ellene foglaltak állást, ha viszont a római katolikus lelkészetek szigorúan el fognak tiltatni attól, hogy a nagyon elharapódzott, a jogszabály kikerülésével történő ritusváltoztatásoknak tért engedjenek.

A görög-katolikus székelemeknek közvetlen segítséget is lehet, vagy helyesebben szólva, kellene nyújtani azáltal, hogy számukra a Marosvásárhelyen felállított, de most felbomlott, püspöki helynökség helyett közvetlenül a római Szentszéknek alárendelt praelatust alapítsanak, úgy amint ezt tudtommal eredetileg tervezték is, de politikai okokból ezt a tervet elejtették. Ez ellen hihetőleg a hódítók sem fognak akadályt gördíteni, mert a székegyházi görög-katolikusok színmagyar voltát a román püspökök is elismerték, holott a többiekre nézve ezt kétségbevonták, sőt minden alap nélkül az angol anyanyelvű írekhez hasonlították őket.

A leghathatósabb támaszt azonban azáltal fogjuk a gör.-kath. magyaroknak nyújtani, ha itt is ahhoz a fegyverhez nyúlunk, amelytől minden egyéb téren a nemzeti integritás megőrzését várjuk: *a nagyobb kultúra vonzó erejéhez*. Ki kell építeni a megmaradt egyházmegye kultúráját. Mindenekelőtt *be kell fejezni, illetve revideálni kell a magyar egyházi könyvek fordítását*, amihez Róma ad usum privatum már régebben megadta beleegyezését, sőt már a törvényhozás is megszavazta a szükséges összeget, de a munka Ungvár és Eperjes viszálykodása miatt félbeszakadt. És itt jó lesz megszívlelni egy elhunyt nagytudományu német hittudós tanácsát s úgy a fordításokat, mint a revíziót az ógörög szöveg alapján, az ebben jártas latin egyházi férfiak közreműködésével kell végezni, hogy ily módon az ószláv és román fordításokba becsúsztolt toldások és esetleges skizmatikumok kiküszöbölhetőek legyenek. Így válik az egyházi tudomány álláspontjáról is megbecsülhetetlen értékűvé az a kényszerű helyzet, hogy az új egyházmegye liturgikus nyelvül ez idő szerint az ógörög van előírva.

Azután pedig végre valahára nyélbe kell ütni azt a keresztelési munkát, melyet már a legutolsó pozsonyi országgyűlés óta a magyar liturgia hangzatos elnevezése alatt ismerünk. Hiszen *a tényleges magyar nyelvű liturgikus gyakorlat* már régen megszületett, maholnap erőteljes férfi válik belőle. Mindössze is abban az irányban kell megnyugvást szerezni, hogy a magánhasználatra lefordított egyházi könyveknek hivatalos és nyilvános használata ellen Róma nem fog nehézséget támasztani. A gyakorlatban ez idővel minden elvi kijelentés nélkül éppúgy maga után fogja vonni a magyar liturgia formaszzerű elismerését amint az ószláv és román liturgia elismerése is csak ezen az uton történt. És az Apostoli Széknek 1900. évi római zarándoklatunk után tanúsított jószágos türelmessége, amelyet az akkori magyar kormány menthetetlen hibája elmulasztott, alapos reményt nyújt arra, hogy ez a lépés nem fog siker nélkül maradni. Semmi sem állhat útjában annak, hogy *erre a kérdésre a magyar kormány a jelzett formában visszatérjen*, mert igaz ugyan, hogy erre vonatkozólag az új egyházmegye alapítása alkalmával az akkori kormány kötelező ígéretet tett, de

kimutatható, hogy ennek a kötelező ígéretnek úgy megtétele, mint kikötése kényszerhelyzetben történt. Azt pedig mindenki tudja, hogy a több mint egy félszázad óta kiüríthatatlanul meggyökeresedett liturgikus gyakorlatot elfojtani merő lehetetlenség s az egyház részéről is csak az lehet a fontos, hogy a hitéletnek a tilalmi állapottal járó csorbája kiküszöböltessék.

Azok a magyar egyházközségek, melyek a munkácsi és eperjesi egyházmegyékben maradtak, számszerű mintegy negyven, a békekötés után önként a hajdudorogi egyházmegye ölébe fognak hullni. S talán remélhetjük: azt is, hogy békedelegátusainknak sikerülni fog *legalább is* a Királyhágón inneni részeket megmenteni Magyarország számára, ami a hajdudorogi egyházmegyének a veszteségek jelentékeny csökkentését jelentené.

A világháború által feldúlt egyházi életünk új rendje iránt a békekötés után sokoldalú tárgyalások fognak megindulni a római Szentszékekkel s bízunk benne, hogy ott a görög-katolikus magyarság ügye is megnyugtató rendezést fog nyerni.

83. Papp Antal munkácsi püspök jelentése Clemente Micara prágai nunciusnak a csehszlovák kormány által előírt hűségeskü tárgyában

Ungvár, 1920. január 15.

AAV Arch. Nunz. Cecoslovacchia 29, fasc. 131. fol. 3r–4v. Tisztázat.

L. J. Chr!

Illustrissime ac Reverendissime

Domine Legate Apostolice, Domine mi Gratosissime!

Benignis Tuis litteris ad me directis fretus, quibus mihi in administratione Dioecesis meae benevolum et efficax adiutorium Tuum promississe dignabaris, – sumo mihi honorem Illustritatem Tuam in negotio quodam hucce pertinente litteris meis adire.

Referens publicae educationis atque cultus hic in Užhorod apud gubernium Carpatorussiae applicatus de nomine Pešek hisce diebus Praga huc domum reversus certiores nos reddidit: Dominum Ministrum Cultus Habermann ipsi in in mandatis dedisse, ut iuramentum fidelitatis erga regnum Čeho-Slovacum a me et a canonicis meis quo citius exciperet.

Haec postulatio Domini Ministri me magna molestia afficit et in periculum existentiae ducit. Bona etenim, agri nempe et silvae Episcopatus Munkácsensis a. D. 1771. ex reginam Mariam Theresiam donata in regno Hungariae in comitatu Borsod prope civitatem Miskolcz jacent. – E proventibus horum bonorum quae summam ultra tria millia (3000) jugerorum efficiunt, debeo sustentare domum meam, alere quinque officiales presbyteros meos, matrem meam viduam, sororem, famulos et famulas, necnon solvere expensa duarum parochiarum, quorum Episcopatus patronus est.

Si ergo nunc, quando contractus pacis relate ad Hungariam adhuc subscriptus et ratificatus non est, – ego juramentum fidelitatis gubernio Čeho-Slovaco emitterem, – gubernium Hungaricum me a bonis omnibus Episcopatus in territorio ejus sitis statim privaret – et tunc ego cum officialibus et domesticis meis unde victum haberem?

Ideo summo cum honore et fiducia rogo Illustritatem Tuam: dignetur in negotio hocce apud Dominum Ministrum Cultus Habermann intervenire et benigna efficacique intercessione sua exoperari: nolit me cogere Dominus Minister ad emittendum juramentum fidelitatis, donec contractus pacis a gubernio Hungarico subscriptus et in comitiis regni hujus ratificatus – atque liquidatio bonorum inter duo regna perfecta non erit. A parte mea promitto, quod quemadmodum hucusque jam per unum annum a tempore occupationis hujus territorii, edicta decreta et statuta gubernii Čeho-Slovacitae observavi, – ita et in futurum observabo.

Dignetur itaque Dominus Minister Cultus huc in Užhorod Domino referenti Pešek rescribere: ne juramentum a me ad terminum superius dictum postulet.

II. Item sumo mihi honorem libellum supplicem sacerdotis mei Theodori Legeza confessarii ad Eminentissimum ac Reverendissimum Dominum Cardinalem Poenitentiarium Majorem directum ista cum reverentia petitione hucce accludere, ut hunc Suae Eminentiae via postali vel per cursorem tuum exhibere digneris.

Summa cum reverentia altis Tuis gratiis ac favoribus commendatus perenno in Užhorod 15-a Januarii 1920.

Illustritatis Tuae humillimus servus ac frater in Christo:

Antonius Papp

Episcopus Munkácsensis

84. Breyer István miniszteri tanácsos átírtára Csernoch János hercegprímásnak „A görög katolikus kérdés” című emlékirat tárgyában

Budapest, 1920. február 13.

EPL Cat. D/c. Csernoch 419/1920. Tisztázat.

Vallás- és Közoktatásügyi Miniszterium.

12517/1920. szám.

Főmagasságú

Dr. Csernoch János

bibornok, hercegprímás, esztergomi érsek úrnak, Budapest

Főmagasságú Bibornok, Hercegprímás, Érsek Ur!

A „görög katolikus kérdés” című memorandumot s az arra vonatkozólag más szerzőtől megírt észrevételeket van szerencsém a gör. kath. magyarok

országos bizottságának 1917-ben kelt emlékiratával együtt nagybecsü tudomása végett, tisztelettel megküldeni.

Fogadja Főmagasságod kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását.

Budapest, 1920. évi február hó 13-án.

A miniszter rendeletéből:

Dr. Breyer István

miniszteri tanácsos.

84a. Breyer miniszteri tanácsos átiratának melléklete

Dátum és név nélkül

A görög-katholikus kérdés.

(Az oláhokkal szemben.)

Az oláh előnyomulás ismét újabb stadiumba juttatta a görögkatholikus kérdést Szatmár, Bihar, Szabolcs, Szilágy, Ugocsa és más velük határos megyékben, valamint Erdélyben.

Már a hajdu-dorogi püspökség alapítása nagy ügyetlenség volt és a kérdés tisztázásához nem járult hozzá, sőt azt összezavarta és elmérgezte (1912). Ugyanis a nyelvükben magyar görög-katholikusok, kik Szatmár, Szabolcs, Bihar stb. megyékben és a Székelyföldön laknak, nyelvileg elnyomottaknak érezték magukat a román és a rutén nemzeti-egyház-jellegű gör. kath. egyházban. Ezért kívántak külön magyar püspökséget. Ámde Róma, megelégedvén a görög egyházban folyton tovább harapozó nemzetiségi szitkozást, nem engedte meg a magyar nyelv használatát a liturgiában, sőt ezt egyenesen megtiltotta az ó-görögöt irván elő. Így a „magyar”-nak keresztelt püspökség tulajdonképpen nem magyar, mert csak a Szentszék kifejezett tilalma ellenére végzik papjai magyar nyelven a szentmisét és egyéb liturgikus ténykedéseiket.

Ez az állapot első tekintetre sérelmesnek látszik, mert ha szabad az oláhnak oláhnul, miért ne lenne szabad a magyarnak magyarul? Csakhogy épen a túlzott nemzetiségi elv okozza, hogy az egyik nyelvű görög egyház soha sem vonzza és nem bírja asszimilálni a másik nyelvhez tartozó hivat. Ellenben a latin szertartású egyház nem használván élő nyelvét, egyesíti hiveit, azokat egységbe forrasztja, mi elősegíti az asszimilálódást, az egybeolvadást. Rögtön szembeötlik, hogy Magyarországon mennyivel célszerűbb és a haza szempontjából mennyivel jobb az utóbbi rendszer, mint a görög egyház módszere, mely a magyarnak látszólag engedményt tesz, de azután az oláht is annál jobban megrögzíti oláh mivoltában.

A másik ok, hogy a hajdudorogi püspökség miért nem elégitette ki saját hiveinek jó részét, kulturális. Ugyanis a magyarság vallási kulturája, gondolkodás módja, szókincse teljesen a nyugati egyház és a latin szertartás bélyegét hordja magán. Ennek alapja az a történelmi tény, hogy Szent István nyugatról jött papokkal térítettette meg népét és ezáltal a nyugati kultúra eszmekörébe vonta be azt. A keleti egyház ábrándos miszticizmusából,

hosszadalmas szertartásaival, diszharmonikus énekével, nős papságával a magyar köztudatban mindig exotikus, üvegházi növénynek tűnik föl. Bármennyire iparkodik is „magyar” köntösben jelentkezni (a szertartási nyelv nem oly lényeges, mint első tekintetre látszik) gondolkodása idegen, 100-150, 200 magyar híve nem tudja ellensúlyozni a 6 ½-7.000.000 latin szertartású magyart, kik a nemzet elitejét teszik, kik mögött az egész magyar mult áll. Szent István és Nagy Lajos, Mátyás és Rákóczi, Pázmány és Esterházy Pál, Zrinyi és Vörösmarty, Apponyi és Prohászka el sem képzelhetők, mint a keleti egyház tagjai.

De még más taktikai hibák is történtek a hajdu-dorogi püspökség felállításakor. Hozzácsatoltak olyan hitközségeket is (Szatmár, Bihar és Maros-Torda, valamint Kis-Küküllő megyékben), ahol a lakosság csak részben, hol többségében, hol kisebbségében, volt magyar. Itt a hivek oláh része elégedetlen maradt az átcsatolás miatt, a papság pedig (graeca fides nulla fides!) kétszínű magatartást tanusított. Voltak oláh származású papok, kik látszólag adták a nagy magyart, de szívében visszasírták az oláh egyházhoz való tartozásukat. A debreczeni merényletkor (1914 tavasza) úgy Miklósy püspök, mint az akkori kormány (Tisza), elvben elfogadták a hajdú-dorogi püspökség olyan revízióját, melynél az oláh anyanyelvű parohiák visszacsatoltatnának előbbi görög kath. román egyházmegyéikhez. Persze ebben az esetben az illető hitközségek magyar hívei éreznék magukat sértve.

Jött azután az 1918 őszi fölfordulás, Károlyi korszak, bolsevizmus és 1919 április vége óta az illető vidékek oláh megszállása. Az oláhok Miklósy püspök és a hajdu-dorogi egyházmegye iránt rögtön a legellenségesebb magatartást tanusították. Az 1914 óta függő revízió ügyét megsürgették Rómában, minek eredményeképp 1919 tavaszán a bécsi nuntius által rendelkezés történt, hogy a vitás parochiák (Szatmár, Bihar és Szabolcs megyékben) a nagyváradí gör. kath. román püspök adminisztrációja alá kerüljenek és maradjanak a végleges békekötésig. Radu püspök 1919 júniusában meg is jelent Szatmáron és a kérdéses plébániák közül többet személyesen is fölkeresvén, ott a pápai intézkedést, mint „végleges visszacsatolás”-t hirdette ki oláh katonabanda asszisztenciájával és zenéje mellett, a hivek magyar többségének nem kis bosszúságára (Batiz, Udvari, Vetés stb. szatmármegyei községek gör.kath. hívei nagyobb részben magyarok. Porcsalma, Csegöld, csengerbagos stb. tisztán azok.).

Mint magyar görög kath. forrásból hallatszik, az apostoli Szentszék a béke után újból tüzetesen meg akarja vizsgáltatni a helyzetet plébániáról plébániára és hogy senkit meg ne sértsen, mivel az oláh liturgikus nyelvet soha kifejezetten meg nem engedte, a magyart pedig egyenesen eltilotta, egy harmadik, megengedett liturgikus nyelvben akarná kompromittáltatni a civódó feleket (esetleg az ó-szlávban) Ez a megoldás persze ebben legalább méltányos lenne, hogy senkinek sem kedvezne, de annál alaposabban elkeserítene mindenkit.

A most már huzamos idő óta tartó oláh uralom és garázdálkodás nagy elkeseredést szült. A magyarból hirtelen oláhvá át- vagy visszavedlett gör. kath. papok most roppantul élnek világukat, esznek-isznak, dorbézolnak, mi sok hívüket annyira megbosszantotta, hogy a latin szertartásra szeretnének átjönni. Erről persze szó sem lehet, a míg az oláhok ott vannak, de ha sikerül őket azokról a vidékekről katonailag kiszorítani, a magyarbarát nekció élesen meg fog nyilvánulni.

A felületes hazafiság ekkor azt javasolná, hogy csatoltassanak szépen vissza Hajdu-Doroghoz és akkor minden rendben lesz. Csakhogy ebben az esetben az oláh kisebbségek zúgnának és az oláh hivatalos körök esetleg Rómában is lépéseket tennének, az entente is beavatkoznék talán, ha a magyar kormány parókiákat templomokat stb., akarna átcsatolni.

Czélszerűbbnek látszik egy másik mód: Ha ugyanis utánajárnak a történeti előzményeknek, kiderül, hogy a kérdéses vidékek (Szatmár, Bihar stb.) a XVI. század elejéig szintizta katolikusok, még pedig latin szertartásúak voltak. Akkor reformátusok lettek, földesuraik nyomására és a török időkben többnyire az erélyi fejedelemséghez tartoztak. A szívében katolikus nép nem szerette a hideg református istentiszteletet, mely hitével nem egyezett. A református urak pedig nem bánták, ha erdélyi birtokaikról egy-egy görög pap odatelepedett, hiszen az úgy se volt „pápista”, nem háborgatta őket a dézsma és más eltulajdonított egyházi javak élvezésében. Így siklottak át a magyar jobbágyok sok helyt a görög szertartásra, és így lettek azután a XVII. század végén az unio folytán görög katolikusok.

Ha már most a görög katolikus magyar hívő nem jól érzi magát a nemzetiségi jellegű gör. kath. egyházban (úgy a román, mint a ruthén gör. kath. egyház kifejezetten nemzeti, Róma mint ilyent létesítette és kivételesen így is nevezi püspökeit) nagyon hosszadalmas az eljárás, ha az egész hitközséget akarja átcsatoltatni, annak templomával, paplajával, földjével stb. Meg ezután lehetnek ott más nyelvű hivek is, kik meg akarnak maradni az eddigi kötelékben. Mindig odiózus az egyházi vagyon egy részeinek megbolygatása stb. Ilyen odiózus, rendszabályokba a magyar kormány sem mehet bele. Az oláh egyházmegyéknek sokszor könnyű is kimutatniok, hogy az illető parókia tényleg oláh iniciatívára keletkezett stb. Rómába vagy az entente elé kerülhetnének panaszok, miből a magyar kormánynak kellemetlensége lehetne. Sokkal czélszerűbb a panaszokat egyénileg kezelni. Az oláh egyházmegyék tényleg oláh jelleggel létesültek. Ezt a magyar liberális kormányok 1867 óta nem akarták észrevenni, pedig az alapító pápai bullák kifejezetten megemlítik. A multban történt igen sok elkeresztelés: az oláh pap a hozzávitt róm. kath. gyermeket megkeresztelte, de egyúttal mindjárt görög katolikusnak írta be, mihez sem egyházilag, sem polgárilag nem volt joga. Ha már most ma faluhelyen vagy vidéken, városkában a panaszos fél, úgy érvel, hogy ő magyar családból származván nem akar gör. kath. oláh lenni, nem oldjuk meg a kérdést gör. kath. magyar egyházi szervezet létesítésével. Ugyanis egy-egy helyen sokszor

csak 2-3-4 vagy esetleg 30-40-50 lélekről van szó. Ennyi pedig nem bir papot és parókiát főnntartani, de nem is ad egy papnak elég munkát. Ha azután megmaradnak az oláh hitközségben, de azt kényelvüvé akarják tenni, örökös torzsalkodás és huza-vona a vége. Nem marad tehát más hátra, mint őket a latin szertartású egyházba beirni, mely a magyar kulturával egybeforrván, ott jól fogják érezni magukat. Nem szabad azonban rítus változtatás gyanánt kezelni az ügyet, mert akkor igen komplikált és csak római engedéllyel történhetik meg. Czélszerűbb az illető vidék történelmi előzményeire való tekintettel elkeresztelkedésről beszélni, mely a multban történt és amelyet most ki lehet javítani. Tekintettel arra, hogy a gör. kath. egyház az illető vidéken tényleg mint oláh intézmény létesült, ezzel nemcsak, hogy nem esik sérelem a görög kath. román egyházon, hanem annak román jellegét a magyar állam egyenesen el is ismeri. Hogy azután az elismerésnek az a következménye, hogy pár tucat nem román, igazolván nem román voltát, visszakerül a róm. kath. egyházhoz, melytől csak elkeresztelés folytán szakadt el, az a román gör. kath. egyháznak jogos panaszra nem ad okot. De nem panaszkodnak a felek sem, mert hisz az ő javát vágyuk teljesül. Magyarságuk nincs tovább veszélyben, katolikus hitük szintén nem. A római Szentszékkal szemben – hol az oláh egyházi hatóságok esetleg panaszt fognak tenni, könnyen megvédhető az eljárás: a magyar kormány betű szerint végrehajtja a pápai bullákat, melyek a kérdéses román egyházmegyéket kizárólag a román hívek részére létesítettik. Az összes többi katolikusok számára ott már az Árpádok ideje óta meg van szervezve a latin szertartású egyház. Az illetők igazolván, hogy ők magyarok, (nem az a tény, hogy őket vagy őseiket gör. kath. román pap keresztelte, nem változtat) a róm. kath. egyházba tartoznak „ipso facto”. Evvel az okoskodással, melyet a pápai bullák szövege is támogat, az ügyet Rómában mindig meg lehet nyerni. igen valószínű – e sorok írója úgy van meggyőződve, – hogy ez a román görög kath. egyháznak tetemes vérveszteséget okozna, sőt azt egyes vidékeken a lassú elvérzésnek tenné ki. De panaszra nem lenne ok, mert épen saját fegyverei, román voltának elismerése fordulna ellene. Az egyének pedig nem kényszeríthetők államilag, hogy akaratuk ellenére románok legyenek.

Ugyanez okoskodás áll a Székelyföldre is, hol a görög katolikusok elszékesedett oláhok, de különösen tiltakoznak az ellen, hogy őket oláhoknak mondják. Sokhelyt oly kevesen csak 150-200-an vannak, hogy nem érdemes, hogy külön papjuk legyen, ugyanott pld. Gelencén, Kézdi Szent Léleken stb. 2000-3000 róm. kath. van plébánossal, káplánnal. Egész Háromszékben csak 3080 gör. kath. van 11 plébániával, melyek jórészt betöltetlenek, mert a papot nem bírja eltartani a 290 hívő.

Ha sikerül az oláhokat katonailag kinyomni, a kérdés rögtön aktuális lesz. Sok pap alkalmasint elmenekül, Radu püspök bizonyára. Ha hivatalos bürokratikus utra terelődik a kérdés: átcsatolás, tárgyalás Rómával stb. semmire sem megyünk. Az egyes hívek elkeseredetten fogadkozni fognak, hogy nem akarnak tovább oláhok maradni. Az egyházi vezetők távollétét,

a dezorganizációt kell majd felhasználni, hogy a latin szertartású papság és az állami anya könyvi könyvek sok faluban külön-külön kéz alatt is feltűnés nélkül elintézzék ezeket az ügyeket. Ebben az esetben sem a római Szentszékkal, sem az entente-országokkal és a közvéleménnyel nem lesz kellemetlenség. Mindent csak szörmentében, úgy ezen is zajtalanul. így ez a sokat feszegetett és elmérgesedett kérdés is nyugvópontra kerül. A magyarság azonban a vidéken ezáltal erőben tetemesen gyarapszik és az oláhoknak nincs módjukban „erőszakos magyarosítás”-ról panaszkodni. Templomaik és földjük megmaradnak, esetleg teljesen hívők nélkül. Ebben az esetben ezután vétel útján olcsón meg lesznek szerezhetőek a róm. kath. egyház részére és az oláh egyházi szervezet is kipuuszul onnan.

84b. Breyer miniszteri tanácsos átiratának melléklete

Dátum és név nélkül

A csatolt tanulmány czélzata az, hogy lehetővé tétessék a gör. kath.-oknak a latin ritusra való átmenetele az egyházi hatóságok és így a pápai szék közbejötté nélkül, a polgári anyakönyvek kiigazítása útján.

Ez az eljárás egészben hasonlítana a csiklázárfalvai esethez, hol a szolgabíró tanácsára és közreműködése mellett a gör. kath.-ok előbb felekezetnélküliekké lettek és aztán a felekezetnélküliségből léptek be a latin egyházba.

Természetesen ez az eljárás nem maradt titokban, nagyon terjedelmesen tárgyalták azt a kiskaput is, és görög kath. részről nagyon erős neheztelést, elkeseredést váltottak ki, és végül is az így történt ritusváltoztatásuk érvénytelenségének megállapítására vezetett.

Az anyakönyvi kiigazítások kérelmezése, a felek és az eljáró közegek direktálása, szivességük, jóakaraturk biztosítása, szintén nem maradhatna titokban, és ismét a gör. kath. egyházi hatóságok tiltakozására vezetne.

A két szertartásu egyházi hatóságok ilyen egyenetlensége csak a harmadik félnek használna, tudniillik a hitetlen, a túlközömbös irányzatnak. Nem ajánlatos a tanulmány által felvetett kérdés követése azért sem, mert az egyházi kézen a világi hatóságoknak kezére játszaná a döntés szerepét, és ezt panasz esetén Róma kénytelen volna betiltani, megszüntetni.

A ritusváltoztatásban a döntést Róma magának tartotta fenn. Egyházi férfiaknak, egyházi hatóságoknak nemcsak hogy nem szabad, de nem is illik ennél fogva arra törekedni, hogy a ritusváltoztatás kérdését Róma döntése elől elvonják.

A román területeken visszamaradó gör. kath. magyarok megmentésére alkalmas lenne, ha Róma kimondaná, hogy a román ritus kötelékébe csak azok tartoznak, akik románok, román anyanyelvűek, – mindazok a gör. kath. hivek, a kik magyarok, magyar anyanyelvűek, a ritus graecus purushoz tartoznak, és így mint más ritusuk a román hierarchia területén is, saját plébániájuk hiányában, a latin szertartásuk jurisdikciója és pastoralizációjának vannak alávetve.

Ezt Arndt „De rituum relatione iuridica ad invicem” című munkájában a következőképpen adja elő: Patriarchatus Orientales, Rutheni Galiciae et Hungariae, Armeni Galiciae et Orientis, necnon Rumeni Hungariae, peculiaribus subsunt Episcopis. Ast maxima est generalis hujus Sacrae Congregationis, quod patriarchae ritus orientalis exercere nequeant propriam jurisdictionem extra eorumdem patriarchatus, et consequenter, quod sacerdotes et fideles cujuslibet ritus orientalis, domicilium habentes extra respectivas patriarchatus sive etiam intra limites eorum, sed non habentes parochus proprii ritus, subjiuntur Ordinario latino, in quo morantur praecipue in dioecesibus latinis.”

Ezeknek az elveknek következménye gyanánt a Keleti szertartású püspökök saját területükön is csak saját ritusu hívek felett gyakorolhatnak joghatóságot, – tehát a görög kath. román hierarchia területén levő ruthén-ritusuak, vagy a ritus graecus purushoz tartozók a hely latin ordinariusok alá tartoznak. Ennek a Róma által újabban követett irányzatnak kellene érvényt szerezni, és ezzel lehetne nem Róma nélkül, vagy háta mögött, de éppen Róma tekintélyével a román területen levő szétszórt vagy külön plébániákban tömörített görög kath. magyarságot a latin püspökségek joghatósága alá venni, és így megmenteni a magyarságnak és a catholicismusnak is.

Hogy az így latin joghatóság alá kerülő görög katolikusok nagyrésze, de elsősorban plébániába nem tömörített töredékei lassankint latinizálódni fognak, az természetes.

85. A Görög Katolikus Magyarok Országos Bizottságának emlékirata Miklósy István hajdudorogi püspökhöz Hajdudorogi Egyházmegyén kívül maradt görögkatolikus magyarok egyházi beosztása tárgyában

Budapest, 1920. március

GKPL I–1–a 316/1920. Tisztázat.

Méltóságos Püspök Úr, Kegyes Urunk!

Bátrak vagyunk az alábbiakban visszatérni 1917. évi június 8-án kelt Emlékiratunkra,⁸⁹ melyet Méltóságod és a többi érdekelt tényezők elé terjesztettünk. Ebben az Emlékiratban a hajdudorogi egyházmegyén kívül maradt gör. kath. magyarokkal szemben igyekeztünk eleget tenni ama kötelezettségünknek, melyet annak idejében mint megbízóinkkal, velök szemben is elvállaltunk. Evégből a római Szentszék 1907. évi okt. 7-én kelt decretumában⁹⁰ kimondott elvi rendelkezés általánosítását, nevezetesen pedig azt kérelmeztük, hogy a hazai gör. kath. egyház magyar, rutén és román nyelvcsoportja közti teljes viszonyosság figyelembevételével az egyházi Unió óta fennálló azon egyházzogi gyakorlat, mely szerint a gör. kath. egyházmegyek

89 Lásd: 6. számú dokumentum.

90 Lásd: Források 4/2. kötet, 13. számú dokumentum.

területén kívül élő gör. kath. hívők lelki ellátásukat a területileg illetékes római kath. egyházakban tartoznak keresni, terjesztessék ki mindazokra a gör. katolikusokra, kik nem a saját nemzetségüknek és külön szertartásuknak megfelelő gör. kath. egyházmegyék területén élnek.

Mély fájdalommal töltött el bennünket, hogy Méltóságod ezt a kérelmünket, mint a gör. katolikus egyház és a görög rítus egységbe ütközőt, nem tette magáévá. Mert hiszen épen mi voltunk azok, kik hosszú évtizedeken át mindaddig kitartóan küzdöttünk ennek az egyházi és rítusbeli egységnek, mint az egyházi Unió, a magyar közjog és a magyar nemzeti politika egyik sarkételének változatlan fenntartása mellett, míg ez a gör. kath. magyarok létérdekének feláldozása nélkül egyáltalában lehetséges volt. Törekvéseink azonban, sajnos, hajótörést szenvedtek s azok folytatásának hiábavalóságát el kellett ismernünk akkor, mikor láttuk, hogy maga a római Szentszék is számolt a nemzetiségi irányzattal és tért adott annak, hogy a nemzetiségi megkülönböztetés az egész vonalon, tehát magára a rítusra nézve is alkalmazást nyerjen. Döntő volt e tekintetben a római Szentszéknek fentidézett 1907 október 7-én kelt decretuma, mely épen a mi missiót teljesített budapesti plébániánkra nézve megszüntette az esztergomi érseki hatóságnak azt az intézkedését, mely ezen egyházunk erectiója alkalmával a régi gyakorlatnak megfelelően a Budapesten elő összes görög katolikusokat nemzetiségi különbség nélkül új plébániánkba osztotta be s ezt a parochiát ruténnak minősítve a románokat, mint más rítusukat (utpote alterius ritus) kivette annak joghatósága alól és az illető latin szertartásu parochiák kötelékébe visszarendelte. A római Szentszéknek ez a decretuma lehetetlenné tette, hogy továbbra is megmaradjunk eddigi utirányunkon s ez által ez a decretum kiinduló pontja lett a mozgalmunkban beállott ama fordulatnak, mely végső eredményében a hajdudorogi egyházmegye felállítására s ezzel a gör. kath. magyar nyelvcsoport törvényes elismerésére vezetett.

De mi még a hajdudorogi egyházmegye felállítása után is tekintettel voltunk arra, hogy a görög katolikus egység esetleges fenntartása elé akadályt ne gördítsünk. Tekintettel voltunk erre egyfelől az által, hogy különösen a rutén nyelvcsoporttal való viszonylatunkban szüneteltetni javasoltuk a kérelmezett rendszabályt, ha és míg e viszonylatban az egyháznyelvi reciprocitás fenntartható. Másfelől pedig egy az emlékirathoz beadott pótelőterjesztésben ezt a rendszabályt nem kötelező, hanem fakultatív módon javasoltuk kimondani, ami pl. Méltóságodnak az egyház nyelvi reciprocitás nélkül is lehetővé tette volna román híveinek megtartását, ha azoknak nyelvük egyházi használatát továbbra is biztosítja.

Mikor emlékiratunkat benyújtottuk, akkor magyar állami fennhatóság alatt a nemzetiségi egyházmegyékben élő gör. kath. magyarok helyzete még távolról sem volt oly veszedelmes, tehát az 1907. évi decretumban kimondott elvi rendszabálynak fakultatív módon való általánosítása sem volt annyira

aktuális, mint amily veszedelmessé és aktuálissá tették ezt a helyzetet, illetve ezt a rendszabályt a világháborúnak azóta beállott rettentő következményei.

E rettentő következmények során számolni kell most már azzal az eshetőséggel, hogy a román és rutén nyelvcsoport a maga egészében kiszakittatik a magyar állam testéből és a két csoporttal együtt a gör. kath. magyarok jelentékeny száma is idegen uralom alá kerül. Ám a hasonló helyzetbe kerülő római katolikus és protestáns vallású magyarok sorsát valamennyire egyhiteni fogja a vallás szabad gyakorlata, melyet a békeszerződés valószínűleg biztosítani fog, mert egyházaiknak a vallásszabadság révén a lehetőség határai közt módjukban lesz azok magyarságát is megvédelmezni. Ha azonban a tőlünk elszakadt gör. kath. magyarok idegen állami fennhatóság alatt visszakerülnek a régi román egyházmegyékbe, illetve ha megmaradnak a rutén egyházmegyékben akkor ezek számára nincs más mentés, mint az 1907. évi decretumban kimondott elvi rendszabálynak országhatároktól független általánosítása. Igaz ugyan, hogy fakultatív formában ez a rendelkezés csak azokat mentené meg, akik valóban meg akarnak maradni magyaroknak, de többet, nem is kívánhatunk és ennél több a gyakorlatban nem is valósítható meg, mert az illető vidékek néprajzi és nyelvi viszonyai közt a hivek amúgy is szabadon választhatják meg nemzetiségüket.

Ezen elvi rendszabálynak országhatároktól független általánosítása lehetővé tenné azt is, hogy a székelyföldi vikáriátus, a hozzá beosztott parochiákkal együtt a Gyulafehérváron lakó erdélyi róm. kath. püspök fennhatósága alatt változatlanul fennmaradjon s hogy a román uralom alá kerülő többi magyar parochiák is a maguk egészében a nagyváradi róm. kath. püspök joghatósága alá kerüljenek. Hasonló mentőszerep juthatna esetleg a kassai róm. kath. püspöknek is a csehországi fennhatóság alá kerülő magyar parochiákra nézve.

Részünkről bizonyosnak tartjuk, hogy a római Szentszék akadály nélkül hozzá fog járulni az 1907. évi decretum elvi rendelkezésének országhatároktól független általánosításához, mert az egyházra nézve nem lehet kívánatos, hogy egy egyházi jogi gyakorlat eszközül szolgáljon erőszakos nemzeti aspirációk céljaira. A nemzetiségi megkülönböztetésnek az egész magyar nyelvcsoportha való alkalmazása pedig a római Szentszék előtt szintén nem ütközhetik akadályba. Amint ugyanis a rutént senki soha sem minősítette román rítusának csak azért, mert román egyházmegyében él, vagy tartózkodik s amint a románt soha sem minősítette rutén rítusának csak azért, mert rutén egyházmegyében él vagy tartózkodik: azonképen természetellenes a gör. kath. magyart másnak minősíteni, mint tiszta görög, vagy még helyesebben görög-magyar rítusának, tekintet nélkül arra, hogy hol él vagy tartózkodik. Hiszen a római Szentszék sem zárkozhatik el az elől sem, hogy ha a rítus nemzetiségi megjelölése ellentétben van a hívő nemzetiségével, ez automatikus uton már egymagában is fegyvert szolgáltat a hívők nemzetisége ellen, ami szintén alig egyeztethető össze az egyház méltóságával. Ami pedig rítusunknak görög-

magyar megjelölését illeti, annak a görög oltári nyelv ép úgy nem áll utjában, amint a rutén rítus megjelölésének az ószláv egyházi nyelv nem áll utjában.

De épen azért, mert meggyőződésünk szerint a római Szentszék hozzájárulására minden valószínűség szerint számítani lehetne: országos bizottságunknak minden tagja érzi azt a rettenetes felelősséget, mely reánk hárulna, ha az idegen uralom alá került magyar hittestvéreink megmentésére kínálkozó egyedüli módot és alkalmat most elszalasztanánk.

Ugyanazért tiszteletteljesen kérjük Méltóságodat, hogy Emlékiratunkat újabb *consideratio* tárgyává tenni s annak értelmében a kezdeményező lépést megtenni méltóztassék.

Kiváló mély tiszteletünk nyilvánításával vagyunk Budapesten 1920 március Méltóságod, alázatos szolgálói:

A Görög Katolikus Magyarok Országos Bizottságának elnöki tanácsa.

Dr. Sereghy Mihály

Markos György

Volenszky Gyula

Szabó Jenő

Dr. Pásztélyi Jenő

Révész Mihály

Novák Bertalan

Melles Emil apátpléb.

**86. Miklósy István hajdúdorogi püspök átirat-fogalmazványa
Csernoch János hercegprímáshoz a Hajdúdorogi Egyházmegyétől
elcsatolt egykoron nagyváradi egyházmegyes parókiák tárgyában**

Nyíregyháza, 1920. április 3.

GKPL I–1–a 1674/1931. Fogalmazvány.

222/1920

Főmagasságú és Főtisztelendő

Dr. Csernoch János

bíbornok, hercegprímás, érsek, stb. urnak

Esztergom

Főmagasságú és Főtisztelendő Bíbornok,

Hercegprímás, Érsek Úr!

A szentséges Atya a bécsi apostoli nuncius urnak mult 1919. évi május 10-én kiállított 16.475. szamu okirata⁹¹ értelmében egyházmegyém ama 42 lelkészétét, amelyek a nagyváradi és a szamosújvári egyházmegyéből a hajdúdorogi egyházmegyébe kebeleztettek át, a nagyváradi gör. szert.

91 Lásd: 67. számú dokumentum.

püspök ur joghatósága alá helyezte „tamquam Apostolicae Sedis delegati cum facultatibus ordinariis.”

A román megszállás következtében el lévén zárva a nuntiaturától, a szóbanforgó decretumot⁹² a katonai hatóság utján vettem kézhez ugyanazon évi június 19-én dr. Radu Demeter püspök urtól.

A püspök ur kíséző levelére válaszolva kijelentettem, mikép „Megnyugtató eme legfelsőbb intézkedés már csak azért is, mert a zavaros viszonyok között a székhelyemtől távolabb eső parochiáimmal érintkezni anélkül sem tudok.”

Dr. Radu Demeter püspök ur mint delegatus parochiáim egy részét beutazta s vett értesülesem szerint delegatusi tisztjét olyan megvilágításban igyekezett feltüntetni, mintha a szóbanforgó parochiák véglegesen a nagyváradi egyházmegyébe csatoltattak volna.

Hosszu várakozás után, a postai közlekedés szünetelése miatt csak 1919. évi november 20-ikán vettem közvetlenül az apostoli nuntius urnak 17.673. számú még 1919. évi július hó 29-ikén kelt értesítését,⁹³ melyet hiteles másolatban tiszteletteljesen ide csatolok.

Ezen irat, melyhez a székelyföldi vikariátusomra vonatkozó elhatározás decretuma volt mellékelve, felvilágosítást s okadatolást nyújt a szükségesetben keletkezett legfelsőbb intézkedésre nézve.

Most, hogy a románok rablócsapatai lassan-lassan visszahúzódnak s szabolcsi, szatmári, bihari és csanádvarmegyei parochiáim egy része felszabadult, oly helyzet állott elő, melyben a nagyváradi püspök ur nem képes többé azokban delegatusi joghatóságot gyakorolni.

Szerény fölfogásom szerint e fölszabadult parochiák automaticæ visszakerültek a hajdudorogi püspök joghatósága alá.

Mindamellet helyénvalónak látom Eminentiad bölcsességéhez fordulni tanácsért s illetve határozott utbaigazításért arra nézve: átvehetem-e mint törvényes ordinárius a kérdéses parochiák kormányzását?

A nuntius urhoz kívántam e kérdést intézni, de éppen ma veszem a volt, bécsi nuntius ur 1919. november hó 25-ikén kelt 19.844. számú bucsulevelét, melyből arra kell következtetnem, hogy nuntiusunk ez idő szerint nincsen is.

Kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítása mellett vagyok

Nyíregyháza, 1920. április hó 3.

Eminentiadnak alázatos szolgálja és suffraganeusa

hajdudorogi püspök

92 Lásd: 69. számú dokumentum.

93 Lásd: 80. számú dokumentum.

87. Csernoch János hercegprímás átirata Miklósy István hajdúdorogi püspökhöz a Hajdúdorogi Egyházmegyétől elcsatolt egykoron nagyváradi egyházmegyes parókiák tárgyában

Esztergom, 1920. április 11.

GKPL I-1-a 1674/1931. Tisztázat.

769. szám.

Méltóságos és Főtisztelendő

Miklósy István püspök úrnak

Méltóságos és Főtisztelendő Püspök Ur!

A folyó hó 3-án 222. sz.a. kelt nagybecsű átirat⁹⁴ kapcsán örömmel üdvözlöm Méltóságodat abból az alkalomból, hogy székhelye és egyházmegyéjének egy része a román megszállás alól felszabadult.

A székely vikáriátusnak valamint a nagyváradi és szamosújvári egyházmegyéből a hajdudorogi egyházmegyéhez csatolt plebániáknak a román Ordináriusok joghatósága alá helyezéséről csak most értesültem.

Nem tudom a küldött másolatból Róma intézkedésének jogi hatályát biztosan megítélni.

Nézetem azonban az, hogy Méltóságod mint Ordinárius gyakorolhatja jurisdictionját a román megszállás alól felszabadult plébániákon, mert az apostoli delegatus kirendelésének oka épen az volt, hogy Méltóságod a plebániáktól a demarkációs vonal által el van vágva s hogy a schisma veszedelme forog fenn. Most pedig a demarkacionális vonal is eltolódott s a magyar igazgatás alatt álló helyeken a schizma veszedelme sem fenyeget.

Mégis tanácsos Rómához kérdést intézni és az apostoli delegatus joghatóságának megszüntetését kérni. Valfré di Bonzo volt nuncius bibornok lett és Bécsből távozott. Ideiglenesen Ogno-Serra a bécsi nunciatura ügyvivője, aki a magyar nunciatura felállításáig a magyar ügyeket is közvetíti.

Fogadja Méltóságod kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását.

Esztergom, 1920. április hó 11-én

Csernoch János

bibornok, hercegprímás, esztergomi érsek

Az irat külzetén Miklósy püspök kézírásával:

Érk. apr. 19.

Hivatkozással a római Szentszék kétrendbeli intézkedésére a nunciatura ügyvivője útján megkéretik a rendelkező legfőbb hatóság, hogy a felszabaduló parochiákat, melyekben a kirendelt delegátusok joghatóságot a katonai zárlat miatt gyakorolni nem képesek, a delegátusi joghatóság alól fölmenteni s a hajdudorogi püspök mint illetékes ordinárius joghatósága alá visszarendelni méltóztassék.

94 Lásd: 86. számú dokumentum.

88. Miklós István hajdúdorogi püspök felterjesztése XV. Benedek pápához a Hajdúdorogi Egyházmegyéhez csatolt egykoron nagyváradi egyházmegyes parókiák tárgyában

Nyíregyháza, 1920. április 19.

Città del Vaticano, Segreteria di Stato, S.RR.SS. AA.EE.SS. Austria–Ungheria, Anno 1919–1921, Pos. 1397–1398, fasc. 555 fol. 30rv. Tisztázat.

GKPL I–1–a 1674/1931. Fogalmazvány.

Nro 322-1920.

Beatissime Pater,

Secundum decreta⁹⁵ Nuntiaturae Apostolicae Viennensis sub nrís 16475/1919 et 17673/1919 emissa Sanctitas Tua parochias 46 ex dioecesibus Magno-Varadinensi Szamosujaveriensique per bullam „Christifideles graeci” dismembratas ac eparchiae neoerectae Hajdudorogensi attributas ad tempus illmi Episcopi graeci ritus rumenorum Magno-Varadinensis, parochias vero 35 Vicariatus Siculi administrationi temporanae excmi Archiepiscopi graeci ritus rumenorum Albae-Iuliensis et Fogarasiensis est dignata committere – utriusque curis, tamquam Apostolicae Sedis delegatorum, cum facultatibus ordinariis, usque dum Sancta Sedes aliud decernat. Ratio huius supremae ordinationis assignata est in eo, quod parochiae illae durante occupatione rumena, obstante demarcationis linea, nullam habuerant cum Ordinariis propriis communionem.

Nunc autem, remota iam versus orientem ista linea separativa, plures ex praememoratis 46 parochiis, ab exercitus rumeni obsessione liberatae, de praesenti prorsus impediuntur a coniunctione cum Episcopo Magno Varadinensi – eodem modo, sicuti prius ab officio meo steterant avulsae.

Quum itaque Ordinarius Magno-Varadinensis super his parochiis, in territorio iam Gubernio Hungarico subiecto sitis, iurisdictionem exercere propter clausuram militarem non possit, humillime exoro Beatitudinem Tuam, dignetur parochias respectivas ab occupatione hostili iam solutas acceteras quoque – ut speramus – deinceps liberandas a iurisdictione praeinominatum delegatoria dispensare easque iterum iurisdictioni meae, qua legitimi Ordinarii submittere.

Gratiis paternis commendatus, in osculo ss. pedum summa cum humilitate permaneo in Nyiregyháza (Hungaria), die 19. Aprilis a. 1920.

Sanctitatis Tuae obsequentissimus in Christo filius:

Stephanus Miklós mp.

episcopus graeci ritus dioecesis Hajdudorogensis.

95 Lásd: 67. számú dokumentum.

89. A hajdúdorogi székeskáptalan határozata a Hajdúdorogi Egyházmegyén kívül maradt görögkatolikus magyarok egyházi beosztása tárgyában

Nyíregyháza, 1920. április 19.

GKPL I–1–a 316/1920. Tisztázat.

Kivonat a hajdúdorogi székeskáptalan 1920 évi április 19-én tartott ülésének jegyzőkönyvéből.

8. sz. A gör. kath. magyarok orsz. bizottsága a főtiszt. e.m. főhatóságtól 1917. június 8-án kelt Emlékiratának⁹⁶ elintézését kéri. Ebben aziránt folyamadott, eszközölje ki az e.m. kormány az apostoli Szentszéktől, hogy a hajdúdorogi egyházmegyén kívül élő görög katolikus magyarok nemzetiségüket és nyelvük megóvása érdekében a területszerinti latin szert. kath. püspök joghatósága alá helyezkedhessenek, ha az istentiszteleteknél nyelvük jogai a kívánt módon nem érvényesíthetők. Az e.m. főhatóság az orsz. bizottság előterjesztését f.é. 316. sz. alatt véleményes nyilatkozat céljából kiadta a káptalannak.

Határozati javaslat.

A káptalani tagok többsége, bár a legteljesebb méltánnyal fogadja az orsz. bizottságnak az egyházmegyénken kívüli görög katolikus magyarok magyarságának megvédésére irányuló nemes törekvését, a kért előterjesztés megtételét nem javasolja. Csak egy egységes görög ritust ismer. Ennek megosztását, hivatásunk egy részének idegen szertartású ordinárius alá rendelését egyházunkra nézve veszedelmesnek tartja. Leghelyesebbnek véli az érdekelt magyar görög katolikus hívekre nézve oly intézkedés megtételét, hogy ezek se a gör. kath. román, illetve rutén, se a latin szert. kath. püspök joghatósága alá ne tartozzanak, hanem részükre – ha netalán a magyar államtól elválaszthatnának, országokonkint egy-egy gör. kath. magyar apostoli vikáriátus szerveztessék. Ebben az irányban tárgyaljon a megyés püspök úr óméltósága az apostoli nuntiatúrával s a magyar kormánnyal, illetve a miniszterelnökkel, külügyminiszterrel és a kultuszminiszterrel.

Indokok:

1. Egyénileg, esetenként veszélyes az, hogy egy más gör. kath. egyházmegyéből a miénkbe átlépő, vagy tőlünk más gör. kath. egyházmegye területére költözött, illetve régóta ottlakó híveink nem a gör. kath. püspök, hanem a latin szert. ordinárius jurisdikciója alá tartoznak.

2. Veszélyes volna az egész görög katolicizmusra, ha egyes gör. kath. hívek a fenti módon a másik szertartású püspök joghatósága alá engedtetnének át, mert akkor őket egy pár évtized alatt végleg elveszíténénk.

96 Lásd: 6. számú dokumentum.

3. Nekünk, a gör. kath. egyház vezetőinek, már állásunknál fogva is óvnunk kell a görög rítus egységét és gondoskodnunk kell arról, hogy összes hiveink a mi szertartásunk szerint éljenek.

4. A békeszerződés még nincs aláírva. De ha mai közismert súlyos föltételeivel alá lesz is írva, mindenesetre kell, hogy biztosítsa a népek önrendelkezési jogát a vallás, szertartás s a népnyelv érvényesülésének megvédésére vonatkozólag.

Melles Géza kanonok a fenti javaslattól részben eltérően, az orsz. bizottság előterjesztésének elfogadását ajánlja a fakultációval olyképen, járjon közbe megyés püspök urunk, mint az összes gör. kath. magyarok védője az apostoli Szentszéknél s eszközölje ki, hogy a rutén és román szertartási nyelvű egyházmegyék területén lakó gör. kath. magyarok, ha nemzeti nyelvük templomi érvényesítése másképp el nem érhető s ha alábbi óhajukat úgy az illetékes görög, mint a latin ordináriusnak bejelentik, a helyszerinti latin szert. püspök joghatósága alá tartozhassanak. Javaslatát következőleg indokolja:

1. Ez a felfogás a ritusegységet nem sérti. A ruténnel s a románokkal egy egységes görög szertartáson vagyunk, de más és más alosztályba tartozunk. Ez az irányelv nem azt mondja, hogy a rutén és román gör. kath. egyházmegyék gör. kath. magyarjai eo ipso a latin szertartásu püspök alá tartoznak; hanem csak azt, engedje meg nekik Róma, hogy ha a helyszerinti gör. kath. püspök vezetése rájuk nézve magyar nyelvi szempontból veszélyes s addig, amíg veszélyes, a latin püspök joghatósága alá helyezkedhessenek görög szertartásuk sértetlen fenntartása mellett.

2. Ha a rutén, illetve román püspök gör. kath. magyar hiveinek lelki ellátásáról megfelelően, ezek anyanyelve templomi használatának legalább részleges engedélyezésével gondoskodik, a magyar hitek az ő főpásztori vezetése alatt maradnak. Ha azonban nyelvüket egyáltalán nem használhatják és mégis a magyarsággal szemben ellenséges érzületű püspök alá kellene tartozniok, az a veszedelem fenyeget, hogy tömegesen vagy a latin rítusra mennek át, vagy vallást változtatnak, csakhogy magyarok maradhassanak.

Ez pedig úgy szertartásunkra, mint a magyarságra nézve veszélyes. Ennél sokkal kisebb baj az, ha latin főhatóság alá tartoznak ugyan, de mégis gör. katolikusok és magyarok maradnak.

3. Azt, hogy a római Szentszék a gör. kath. magyarok részére apostoli vikáriátusokat szervez, alig lehet remélni, bár mindenesetre ez volna a leghelyesebb és legkedvezőbb megoldás. Ily vikáriátus felállítását főleg a románok minden erejükkel megakadályoznák.

4. A nemzetiségi (főleg román) nyelvterületen a latin szert. püspöktől többnyire könnyebb kieszközölni a magyar gör. kath. hitek anyanyelvének érvényesülését az istentiszteleteknél, esetleg külön gör. kath. magyar parochiák szervezését, mint egy nemzetiségi (román) püspöktől. Ezek általában úgy gondolkoznak, hogy ha valamelyik görög katolikus, vagy görög keleti nem vallja magát romának, az inkább hagyja el egyházát, de gör. kath., vagy gör.

kel. magyar semmi esetre se legyen, ők ilyeneket elismerni nem akarnak. Ha egész hitközségeink átmennek a latin szertartásra, vagy a reformációra, ez szerintök nem a legnagyobb baj; de ha valaki magát görög rítusának és magyarnak vallja, ezt megengedhetetlennek tartják.

K. m. f.

Jelen kivonat hitelül:

Melles Géza

kanonok, káptalani jegyző.

**90. Miklósy István hajdúdorogi püspök átirat-fogalmazványa
Szabó Jenő elnökhöz a Hajdúdorogi Egyházmegyén kívül maradt
görögkatolikus magyarok egyházi beosztása tárgyában**

Nyíregyháza, 1920. május 8.

GKPL I-1-1-a 316/1920. Fogalmazvány.

Méltóságos Szabó Jenő urnak,
mint a „Gör. Kath. magyarok Országos Bizottsága” elnökének
Budapesten.

Méltóságos Uram!

Vonatkozással a bölcs vezetése alatt álló országos bizottság folyó évi március hóban kelt beadványára, melyben ugyanaz kérelemmel fordul hozzám, hogy az egyházmegyémén kívül maradt gör. kath. magyarság faji öntudatának s nyelvének megmentése érdekében, illetékes helyeken a kezdeményező lépéseket megtegyem, van szerencsém Méltóságoddal s ez igen tisztelt bizottsággal a következőket közölni.

Egyházi vonatkozásu ügyekben, a milyen kétségkívül a bizottság tárgyalás alatt álló akciója is, sohasem tanácsos az illetékes püspök megkerülése. Most immár a bizottság azon az uton halad, a melyen 1917. év jun. 8-ikán kelt emlékiratának⁹⁷ benyújtása előtt elindulnia kellett.

Magára az emlékirat érdemére s illetve a benne előterjesztett mentési tervre nézve kijelentem, mikép célunk teljesen azonos. Magam is, csekély erőmtől telhetőleg, menteni kívánom véreinket a magyarságnak. Ám, sajnos, hazánk jelen politikai ziláltsága közepette távolról sincs áttekintésünk a fölött hol s tájékozottságunk kiket kell mentenünk. S ami e kérdés mérlegelésénél leglényegesebb momentum, azt sem tudjuk, mennyiben fogják kívánni a nézetünk szerint veszedelmeztettek segítő akciónkat.

A most érintettek okfejből folyólag föltétlenül bevárandonak tartom hazánk földrajzi kialakulását vagyis határaink végleges megállapítását. Ennek megtörténte után keresse a nemes bizottság az érintkezést a künymaradottakkal,

97 Lásd: 6. számú dokumentum.

győződjék meg ezek elégedetlenségéről, mert csakis azok nyugtalansága s a kath. hittől való elpártolás veszélye nyújthat pozitív alapot mentési akciónknak.

A mentés technikáját illetőleg felfogásom eltér attól az iránytól, melyet magának az igen tisztelt bizottság kitűzött. Ezen eltérésnek indító oka kézenfekvő. A bizottság belátása szerint állapíthatja meg tevékenysége körét és határait. A püspököt hivatása köti. Nekem nem szabad szem elől tévesztenem, hogy nemcsak magyar főpap, hanem egyúttal görög szertartású püspök vagyok. E vonatkozásban nem ismerhetek első – és másodrendű kötelességet. Tudnom kell, mikép egyházam iránti hűségartozásom nem alábbvaló hazám iránti kötelességemnél. Cselekvésem szabadságának ily kölcsönös korlátozása azonban hazánk határain túl nem terjedhet. A nem magyarországi gör. kath. hívekkel szemben, eltekinthetek még attól is megmaradnak-é görögöknek s csupán azt kívánom, maradjanak meg magyaroknak s katolikusoknak.

A bizottság, 1917. évi emlékirata értelmében, a nemzetiségek között, hazánk belterületén is, a latin szertartás tutelája alatt kívánja a gör. kath. szertartású hívek magyarságát megóvni.

Céljához képest a római Szentszék 1902.⁹⁸ évi okt. 7-ikén kelt dekrétumát szinte jogforrásként kezeli, holott ezen dekrétum jelentősége tisztán abban áll, mikép a szentszék a budapesti gör. katolikusággal szemben is elismeri a parochiába szervezkedés jogosultságát nyelvi alapon: meghagyván a szabad választást azok részére, akik mint más nyelvűek csatlakozni nem kívántak, hogy – mint elszórtan élő gör. katolikusok – az általános egyházjog pozitív rendelkezésének megfelelően továbbra is latin juriszdikció alatt maradhassanak.

Hogy a ritus „rutén” s „román” jelzői a görög jelzőt nem helyettesítik s nem helyettesíthetik s hogy a „rutén ritus” „román ritus” a ritus precíz, de hosszabb elnevezése helyett jöhetett használatba oly célzattal, mikép a név magára a görög ritust követők nyelvére is rámutasson: ennek eklatáns bizonyosságai a magyarországi keleti ritusu egyházmegyék alapító bullái, hazánk törvényei, maguknak ezen egyházmegyéknek hivatalos kiadványai, pecsétjei.

Nyolc keleti ritusu kath. egyházmegyének van. A románok részére a gyulafehérvár-fogarasi, szamosújvári, lugosi: a rutének részére a munkácsi, nagyvárad, kőrösi, eperjesi, végül a magyarajkuak részére a hajdudorogi.

Bizonyára fel fog tűnni Méltóságodnak, hogy a nagyváradit is a rutén csoportba osztom be. Ámde ez a hamisítatlan valóság. A nagyvárad egyházmegye alapítóbullájában a románság egy szóval sincs említve. A rutének részére alapított az 1773-ban olyan hozzáadással –a milyen rendszerint a többi bullákban is kifejezést nyer – hogy püspöke a más nyelvű ott tartózkodó görög katolikus hívek fölött is fog gyakorolni joghatóságot.

A felsorolt nyolc egyházmegye mindenike kifejezetten, ismételt hangsúlyozással a görög rituson van alapítva külön kiemelése mellett annak: mily nyelvű híveket ölel föl a megalapított görög ritusu egyházmegye.

98 Helyesen: 1907.

Legújabb alapításu egyházmegyénk hiteles szövegét bizonyára ismeri a tisztelt bizottság. Ennek már kezdő szavai „Christifideles graeci ritus catholici, qui hungariae regno subsunt”, majd a harmadik kikezdésben „iam vero inter fideles graeci ritus excreverunt etiam, qui lingua hungarica utuntur” s folytatólag „quo. pax et unio inter ipsos graeci ritus fideles, variis sermonibus loquentes” megdönthetetlenül rácsafolnak arra az elméletre, mintha itt, parallel egymás mellé helyezett, különféle keleti ritusokról volna szó s megvilágítják azt a tényleges jogállapotot, hogy mint „genus” csupán egy ritus létezik, melyhez viszonyítva a „rutén”, „román” elnevezés csakis a „species” szerény szerepét tölti be.

Hogy tehát én – mindezt tudva – a ritusegységet fölbomlottnak ismerjem el s az eddigi egységes ritus helyett, egymás mellett párhuzamban háromféle ritust fogadjak el, ez csakis akkor következhetnék be, ha ugyanazon római szentszék, a mely egyházmegyénket alapította, meggyőzőleg kijelentené, mikép az alapitobulla fogalmazásába, a ritus minősítése – s elnevezésénél hiba csuszott be, valaminthogy téves a terminologia mindazon bullákban, brévékben, dekretumokban, melyek még három évtizeddel ezelőtt kizárólag „episcopus graeci ritus ruthenorum”, „fideles et dioeceses graeci ritus rumenorum”-ról stb. szólottak.

Amennyiben pedig ritusunk újabb keletü jelzői „rutén” „román” egyházunk beléletében már mostanig is félreértéseket okoztak s zavart keltettek, a közelmúltban fölterjesztést intéztem a szentséges Atyához az iránt esedezván, kegyeskednék elrendelni, hogy a kuria a jövőben mellőzze az imént hangsúlyozott jelzőket s térjen vissza ritusunk ősi elnevezéséhez, mert annak eredete, alapitóbulláinak s a több évszázados uzus kizárólag ehhez nyujt megfelelő jogalapot.

A mentési akció tekintetében Laokoon főpappal tartok, a ki óva intette a trójaiakat, hogy ne engedjék Odysseus falovát városuk falai közé bevinni. Nekünk a gör. kath. magyarokat, e hon határain belül, saját egyházuk kereteiben kell a magyarságnak s a görög katholicizmusnak megmentenünk. Az ujjászületendő Magyarország nemzeti irányú politikája éppen a ritusegység kapcsolata révén egyházmegyénket vezető szerephez fogja juttatni. Megfelelő törvényeink oltalma alatt csak erősödnünk s gyarapodnunk lehet.

Fogadja Méltóságod s a bizottság mindazon tagjai, akik bizalomteljesen támogatásért fordultak hozzám, tisztelem s nagyrabecsülésem őszinte kifejezését, mellyel vagyok

Nyiregyházán, 1920. május hó 8-ikán.

hajdudorogi püspök

**91. Miklósy István hajdúdorogi püspök magánlevél-fogalmazványa
Szabó Jenő elnökhöz a Hajdúdorogi Egyházmegyén kívül maradt
görögkatolikus magyarok egyházi beosztása tárgyában**

Nyíregyháza, 1920. május 10.

GKPL I-1-1-a 316/1920. Fogalmazvány.

Másolat.

Méltóságos Szabó Jenő urnak,
mint a gör. kath. magyarok orsz. bizottsága elnökének
Budapest.

Kedves Jenő Bátyám!

Egyidejűleg áteszem Hozzád a bizottság 1917. évi emlékiratára⁹⁹ vonatkozó
válaszomat.

Legutóbbi, háromrendbeli magánleveledben aggodalmaidat juttatod
kifejezésre egyházmegyénk jövője fölött s észrevételezed a szeminárium
fölláttatásának elmaradását s az ószláv templomi könyvek még mindig
folytatódó használatát.

Nagyon leköteleztél volna, ha egyttal arra is rámutatsz, kinek költségén
s mily munkaerővel kellett, avagy lehetett a háború folyamán s a forradalmak
csapongásai között a szemináriumot fölláttatnom, mert így legalább tudatára
jutottam volna annak a hibámnak, melyet magamtól fölfedezni képtelen vagyok.
Ugy látszik arról nincs tudomásod, mily elkeseredett tárgyalásokat folytattam
én Jankovich volt kultuszminiszterrel nem egy, hanem legalább is tíz ízben
nemcsak a szeminárium, hanem számos egyéb, vitális intézményünk létesítése
ügyében. Azt sem tudod bizonyára, hogy Zichy János volt kultuszminiszter
tervbevett nyíregyházi látogatása már csak napok kérdése volt, amikor kiűtött
a forradalom, s szétfoslott mint a füst minden tervezésünk.

Az ószláv könyveknek alig jut már szerep templomainkban. Nagy kár,
hogy pénzhiány, de főleg az elviselhetetlen drágaság miatt azokat végleg
kiküszöbölni s magyar könyvekkel helyettesítettni még most nem vagyok
képes. A templomi könyvek kérdése egyébként olyan természetű, amellyel
legtanácsosabb nem foglalkozni – kifelé. Ennek a kérdésnek importunus
feszegetése mindenkorra utját vághatja a magyar nyelv diadalra jutásának.

Egyházmegyénk megszüntetésének terve, mint Magad is megjegyzed, csak
mende-mondán alapulhat. Szerintem lehet ez a megnevezett körökben komoly
törekvés is. Ennek a tervnek megvalósulása esetén bekövetkeznék a latin
jurisdikció alá helyezés. S csak gratulálhatna magának az országos bizottság,
hogy emlékiratával s deputációzásával alapos munkát végzett: megmentette a
magyar görög katolikusokat.

⁹⁹ Lásd: 6. számú dokumentum.

A Don Quijotéból merített hasonlatért eszembe se jutott megneheztelni. A Te művelt lelkedben nem lehet helye a sértő szándéknak.

A fölutazásra nem tudom magam elhatározni. A vonatok zsufoltsága, a budapesti – szállói – elhelyezkedés s főleg a költség kérdése olyan akadályok, amelyeket alig bírok leküzdeni. Ami a költséget illeti, ez ma, nyolc-tíz napi ott tartózkodást számítva, legkevesebb négyezer koronára tehető. Hogyan költsön el egy utazásra négyezer koronát az, akinek összes fizetése háztartása s hivatala szükségleteit felerészben sem fedezi.

Az oláh püspökök még nem rég nagyobb szubvenciókat élveztek a magyar vallásalpból, mint a hajdudorogi püspök egész dotációja. – Nekem meg kell elégednem azzal, hogy a bombamerénylet el nem pusztított s mint az oláhok foglya az oláh bakák szuronyai közül – egy évvel ezelőtt – ép bőrrrel menekülhettem. – Igen érdekes volna, ha valamely tekintélyes képviselő a nemzetgyűlésben vetné föl a kérdést: ki és mi az oka annak, hogy a hajdudorogi püspökség ügye anyagi szempontból oly botránys mostoha módon kezeletik.

Hivatalos válasziratombn időelőttinek tartottam a magyarmentésre vonatkozó tervem közlését. Itt ezt is fölfedhetem. Azt fogom kívánni majd annak idején, hogy a kívülmaradottak, akik nemzetiségökhöz szigoruan ragaszkodnak, görög rítusukat, kizárólag a hely szerint illetékes latin püspök ajánlatára, a latinnal szabadon fölcserélhessék: de amennyiben hazájok sorsa jobbra fordul s ismét Magyarország polgáraivá lesznek, újabb kérelemre akár ők, akár maradékaik eredeti görög rítusukra, a hely szerint illetékes gör. szertartásu püspök ajánlata alapján, szabadon visszatérhessenek.

Fogadd állandó nagyrabecsülésem s ragaszkodásom legőszintébb kifejezését, mellyel vagyok

Nyiregyházán, 1920. május hó 10-ikén,
tisztelő hived: Miklósy István s.k.

**92. Haller István vallás- és közoktatásügyi miniszter átíratá
Csernoch János hercegprímáshoz a Romániához került hajdudorogi
egyházmegyés parókiák tárgyában**

Budapest, 1920. május 28.

EPL Cat. D/c. Csernoch 1432/1920. Tisztázat.

52759/1920. I. ü. o. szám.

Főmagasságu Dr. Csernoch János

bibornok, hercegprímás, esztergomi érsek úrnak,

Esztergom.

Főmagasságu Bibornok, Herczegprímás, Érsek Úr!

A hajdudorogi püspök úr utján arról értesülök, hogy a románoknál oly törekvések észlelhetők, melyekkel el akarják érni azt, hogy azok a lelkészetek, melyek a nagyváradai és szamosujvári egyházmegyékből a hajdudorogi

egyházmegyébe helyeztetek s a melyeket a Szentszék azért, mert a megszállás miatt püspökükkel nem érintkezhetnek, a nagyváradai gör. kath. püspök delegatúrája alá helyezett, – a hajdudorogi egyházmegyétől elszakítottassanak. –

Minthogy a románoknak ilyen törekvése még a megcsonkított ország belterületén levő lelkészetekre nézve is veszélyessé válhatik, megfelelő óvintézkedések szüksége látszik fenforogni. –

Tiszteletteljesen kérem Főmagasságot, hogy a netán szükségesnek mutakozó lépéseket a saját hatáskörében megtenni méltóztassék. –

Fogadja Főmagasságod kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását.

Budapest, 1920. évi május hó 28-án.

Haller

93. Miklósy István hajdúdorogi püspök átirat-fogalmazványa Csernoch János hercegprímáshoz a Hajdúdorogi Egyházmegyétől elcsatolt egykoron nagyváradai egyházmegyes parókiák tárgyában

Nyíregyháza, 1920. június 12.

GKPL I–1–a 1674/1931. Fogalmazvány.

Főmagasságu és Főtisztelendő

Bibornok Hercegprímás, Érsek Ur!

A 769/920. számú, igen becses átiratában¹⁰⁰ foglaltakhoz képest a bécsi nunciatura ügyvivősege útján kérelmet intéztem a Szentséges Atyához az iránt, hogy a nagyváradai gör. szertartásu püspök urra ruházott delegátusi joghatóságot mindazon paróchiákkal szemben, melyek a demarkációs vonalon innen esnek s általa meg nem közelíthetők, megszüntetni kegyeskedjék.

Folyó évi április 19-ikén 322. sz. a. kelt fölterjesztésem¹⁰¹ útnak indításától számítva nem telt el ugyan még oly hosszú idő, a melynek tartama nyugtalanságomat indokoltá tenné, mindamelllett az időközben lezajlott események ezek között országunk határainak megállapítása oda kényszerítenek, hogy a sürgős elintézés érdekében támogatásért Eminentiadhoz forduljak.

Oly szűkre szabott, szerencsétlen hazánk határain belül 13 olyan lelkészet maradt, melyek a „Christifideles graeci” bullával a nagyváradai egyházmegyéből a hajdudorogiba kebeleztettek s a melyek fölött a román megszállás ideje alatt dr. Radu Demeter püspök ur gyakorolt joghatóságot. E lelkészetek névszerint a következők: Csegöld, Porcsalma, Nyirábrány, Nyiracsád, Nyiradony, Bagamér, Álmosd, Kokad, Nagyléta, Vértes, Pocsaj, Hosszupályi, Makó.

A felsorolt lelkészetek közül, az eddig hozzám beérkezett jelentések szerint, négyet ugy volt lelkésze valamint kántortanítója hűtlenül elhagyott:

100 Lásd: 87. számú dokumentum.

101 Lásd: 88. számú dokumentum.

mindannyian olyan egyének, akik inkorrekt maguktartása miatt méltó büntetésüket csakis menekülés által kerülhették ki.

Az elhagyott lelkészetek megtévesztett hívei gondozás nélkül, hosszabb időn át annál is kevésbé maradhatnak, mert a román agitáció tomboló hatása úgy az egyház valamint az állam erkölcsi rendjét fellelte veszélyezteti.

Mély tisztelettel kérem ennélfogva Eminentiaodat, méltóztassék odahatni, hogy a Szentséges Atya fennebb hivatott fölterjesztésem elintézéseképp mondja ki, mikép a „Christifideles graeci” bulla erejénél fogva a hajdudorogi egyházmegyébe kebelezett mindama parochiákkal, melyek a békeszerződés értelmében Magyarország területén maradtak, valamint azokkal, melyek a határok kialakítása során ide fognak csatoltatni, szabadon rendelkezhetem.

Fogadja Eminentiaod mély tiszteletem őszinte kifejezését, mellyel vagyok Nyíregyházán, 1920. jun 12.

alázatos szolgálja és szuffraganeusa
hajdudorogi püspök

94. Pietro Gasparri államtitkár leirat-fogalmazványa Radu Demeter nagyváradi görögkatolikus püspökhöz a Hajdúdorogi Egyházmegyétől elcsatolt egykoron nagyváradi egyházmegyes parókiák tárgyában

Róma, 1920. június 17.

Città del Vaticano, Segreteria di Stato, S.RR.SS. AA.EE.SS. Austria–Ungheria, Anno 1919–1921, Pos. 1397–1398, fasc. 555 fol. 33rv. Fogalmazvány.

7226

Illustrissimo ac Reverendissimo Domino Domino
Demetrio Radu
Episcopo graeci ritus rumenorum Magno-Varadinensi
(Nagy-Várad Transilvania Rumenia)
die 17 Iunii 1920

Illustrissime ac Reverendissime Domine,

Allatum est Sanctae Sedi plures ex 46 paroeciis, quae per Apostolicas Litteras „Christifideles” attributae fuerunt dioecesi Hajdudorogensi, quaeque elapso anno pastoralis Amplitudinis Tuae curae commissae sunt, nunc rediisse sub potestatem Hungarorum et hinc Tecum jam communicare non posse.

Rogo, itaque, Amplitudinem Tuam ut hac super se velit Apostolicam Sedem accurate instructam reddere ac simul significare quomodo, iudicio Tuo, providendum sit earundem paroeciarum administrationi.

Interea hac ego libenter utor occasione sensis existinationis maximae erga Te meae profiteri, quibus maneo
Tibi addectissimus

95. Csernoch János hercegprímás átirata Miklósy István hajdúdorogi püspökhöz a Hajdúdorogi Egyházmegyétől elcsatolt egykoron nagyváradai egyházmegyes parókiák tárgyában

Esztergom, 1920. június 18.
GKPL I–1–a 1674/1931. Tisztázat.

1373/1920

Méltóságos és Főtisztelendő
Miklósy István püspök úrnak
Nyíregyháza

Méltóságos és Főtisztelendő Püspök Ur!

A f. hó 12-én 649. sz.a. kelt nagybecsü átirat¹⁰² vétele után haladéktalanul írtam Gasparri bíbornok államtitkár úr Ó Eminentijának, hogy a hajdudorogi egyházmegyének ideiglenesen a nagyváradai gör. kath. püspök joghatósága alá helyezett, de magyar imperium alatt maradt plébániái felett a hajdudorogi püspök joghatósága világosan visszaállíttassék s így minden felmerülhető kétségnek eleje vétessék.

Mivel a plébániák ideiglenesen sem maradhatnak püspöki kormányzás nélkül, Méltóságod a kormányzást addig is nyugodt lélekkel átveheti, amely nézetemnek 769/1920. sz. levelemben¹⁰³ már kifejezést adtam.

Fogadja Méltóságod kiváló tisztelem őszinte nyilvánítását.

Esztergom, 1920. június hó 18.

Csernoch János
bíbornok, hercegprímás, esztergomi érsek

96. Csernoch János hercegprímás átirat-fogalmazványa Haller István vallás- és közoktatásügyi miniszterhez a Romániához került hajdúdorogi egyházmegyes parókiák tárgyában

Esztergom, 1920. június 19.
EPL Cat. D/c. Csernoch 1432/1920. Fogalmazvány.

1432.

1920. VI./19.

Román imperium alá kerülő egyházmegyék kormányzása ügyében.

Nagym. Haller István VKM. úr
Budapest.

A f. évi május hó 28-án 52759/1920 I sz. a. kelt nagybecsü átirat¹⁰⁴ kapcsán van szerencsém Excellentiádnak jelenteni, hogy az Apostoli Szentszék a román

102 Lásd: 93. számú dokumentum.

103 Lásd: 87. számú dokumentum.

104 Lásd: 92. számú dokumentum.

megszállás idején az a..taria veszedelmének megelőzése céljából ideiglenesen kiterjesztette a nagyváradai püspök joghatóságát a hajdudorogi egyházmegye azon plébániáira, amelyek a román g. k. püspökségektől szakítottak el. közöltem a hajdudorogi püspökkel ezt a nézetemet, hogy a magyar impérium alá visszajutott plébániák fölött gyakorolhatja a püspöki joghatóságot. Ajánlottam azonban a Rómával való érintkezést is e tárgyban, amit különben magam is megtettem.

A román impérium alatt maradó gör. kath. plébániáknak a hajdudorogi egyházmegye kötelékében megmaradását alig tudjuk elérni, mert a román kormány a Szentszékre erős nyomást fog gyakorolni sokkal több reménnyel indíthatunk akciót oly irányban, hogy a román impérium alatt maradó magyar katolikusok valamelyik romániai latin püspök joghatósága alá helyeztessenek, aki esetleg egy göt. kath. vikáriust nevez ki. Rómában igyekszem majd befolyásomat ebben az értelemben érvényesíteni.

Fogadja

Esztergom, 1920. jun. 19.

97. Somssich József Magyarország szentszéki követének jelentése Teleki miniszterelnöknek Csernoch János hercegprímás római útjáról

Róma, 1920. július 22.

MNL OL K 105 E 1a 7/Pol./1920. Tisztázat.

Tárgy: A Bibornok Hercegprímás római utja eredményéről.

gr. Teleki Bpt.

1 melléklettel

Ideutaztomban egy utánam küldött bécsi sürgönyből arról értesültem, hogy a Hercegprímás, kivel Rómában találkozni reméltem, utban van hazafelé. Csiszarik püspök Ur azonnal ajánlkozott, hogy egy olasz állomáson kiszáll, a Hercegprímás vonatát bevárja, és néhány állomást vele visszautazik, tőle Római útjának benyomásait megtudandó. A terv sikerült, Csiszarik püspök urnak a hercegprímással folytatott beszélgetéséről tett jelentését mellékelve felterjesztem.

Róma, 1920. Julius 22.

97a. Somssich követ jelentésének melléklete: Csiszarik János tanácsos jelentése a Csernoch hercegprímással folytatott tárgyalásáról

Róma, 1920. július 19.

MNL OL K 105 E 1a 7/Pol./1920. Másolat.

Melléklet a 7/1920 számú pol. jelentéshez.

Másolat.

Dr. Csernoch János bibornok hercegprimás ur Ő Eminentiájának Nyilatkozata (1920 július 17-én Udine-Pontafella) a Rómában való tíznapi (július 6-16) tartózkodása folyamán nyert benyomásokról.

A bibornok hercegprimás Ő Eminentiája avval kezdte nagyfontosságú közlését, hogy a Szentszék az elfoglalt részeken történendő egyházi rendezkedéssel, nem szándékozik sietni, sőt inkább halogatja a meddig csak lehet.

A Millerand-féle lettre d'envoi-t a Szentszéknél is ismerik, és szintén lehetségesnek tartják, hogy nem jelentéktelen határkiigazítások is fognak eszközöltetni. –

Azt az ismeretes hat havi terminust a melyen belül nem fogna végleges egyházi rendezkedés történni Rómában – a Szentszéknél – is olyképen keltezik a békekötés időpontjától, hogy ez alatt az időpont alatt a béke ratificatioját értik. A ratificatiót pedig hajlandók a szó collectiv értelmében venni, vagyis úgy, hogy az utolsó részleges békekötés ratificatioját, tekintenék a fent említett terminus számításánál kiindulópontul.

A Romániával való konkordatum megkötése előtt, a latin szertartásu püspököket is megfogják hallgatni. Itt elmulasztottam megkérdezni, valjon ezen latin püspökök alatt, a Szentszék csakis az idegen hódoltság alá kerülő püspököket érti, avagy azokat a püspököket is, a kik rezidenciájukat és személyüket illetőleg ezentul is Magyarországhoz fognak tartozni, de a kiknek az egyházmegyéje részben idegen hódoltság alá jut. Aziránt sem tájékoztam Ő Eminenciájánál valjon a Szentszék hajlandó volna-e majd legalább vagyoni jogi tekintetben a magyar kormány esetleges előterjesztését megfontolás tárgyává tenni. Végül még pedig azért mert magától értetődőnek tartom, aziránt sem tájékoztam, valjon a latin püspökök kikérendő hozzászólása csak a román foglalás alá eső egyházmegyékre értetendő, avagy csek-szlovák és jugoszláv hódoltság által alterált egyházmegyékre is.

A románok is, a csehek is – folytatta Ő Eminentiája sürgetik, hogy Ő Szentsége az alatt míg a végleges rendezkedés megtörténnék, még pedig mielőbb nevezzen ki az elfoglalt területeken létező jurisdictionális területekre apostoli administratorokat. A hercegprimás ur ezt az első pápai audiencián nagyon ellenezte. Mikor a bibornok hercegprimás urat július hó 15-én bucsuaudiencián fogadta Ő Szentsége, a pápa propriu motu mondotta a hercegprimás urnak: „Ime éppen most sürgetik a jugoszlávok, hogy nevezzen ki apostoli adminisztrátort az általuk elfoglalt területekre. De elutasítottam őket.”

Az audiencián egyébiránt a bibornok hercegprimás ur egy jegyzéket adott át Ő Szentségének, a melyben kérelmezettek 10 pontban foglalta össze.

Meglátogatta a bibornok hercegprimás ur Marini Kardinálist, a keleti ügyek a közelmúltban szervezett congregációjának titkárát (a congregáció elnöke maga a Pápa). Marini Kardinálistól halotta a bibornok hercegprimás, hogy Rómában és nevezetesen Marini Kardinálisnál járt Lucaciu és Radu püspök.

Előadták a dolgaikat és valami tárgyalásfélét folytattak a Szentszékkal a melyeket írásba foglaltak aztán elvitték Bucarestbe, hol tovább tanakodnak és ha majd valamelyes végleges tervvel elkészülnek felhozzák Rómába.

Az új helyzet által érintett megyék dismembrációja nem lesz elkerülhető. Mert mondotta a Pápa az egymással szemben álló országok ellenséges érzülete sokkal élesebb és nagyobb, semhogy az állami hovatartozás tekintetében egymástól elválasztott egyházmegyei részek, változatlan egyházkormányzati egymáshoztartozásának teherpróbáját megbírná. Ugyan ennél az oknál fogva, a más időkben, a jelenlegiektől lényegesen különböző körülmények között analógiákat sem lehet az adott helyzetben alkalmazni.

A bibornok hercegprimás ur ajánlotta, hogy ha a dismembráció elkerülhetetlenné válnék, az esztergomi egyházmegye tartozékát képező 130 magyar anyanyelvű plébánia külön püspökséggé szerveztessék. Ma pedig ez sem lenne keresztülvihető úgy utasíttassanak az illető jövődöbeli püspökök, hogy külön vikáriust nevezzenek ki a magyarok lakta területek részére és külön semináriumban gondoskodjanak a magyar ajku Klerus neveltetéséről. Analógia képében a bibornok hercegprimás ur Prágára hivatkozott, hol egy idő óta nemcsak két (cseh és német) theol. fakultás áll fenn, de a mint Ó Eminentiaja tudni véli, két seminárium is.

A dismembrálandó egyházmegyék anyagi birtokállományának dolgában végső esetben is legalább igazságos felosztást fognak követelni, és azon lesznek, hogy az összes egyházi birtokok nevezetesen a püspökök, káptalanok és semináriumok birtokigényének épségben tartásával restituáltatnak.

Megellenezte a bibornok hercegprimás a Bucarestben latin növendékek neveltetésére létesítendő papnevelőintézet tervét. Figyelmeztette a Szentatyát, és kérte hagyná meg a latin püspököknek hogy ők maguk szervezzenek egy közös semináriumot vagy Temesvártt vagy Erdélyben. Furcsa latin szertartásu papnevelésnek jelezte a bibornok hercegprimás azt, ha a jövődöbeli papnemzedéket a 90%-ban schismaticus és erkölcsiség dolgában különben is hirhedt Bukarestben nevelnék, püspökeiknek közvetlen helyi felügyelete nélkül.

Ceretti érsektől, a rendkívüli ügyek titkárától hallotta a bibornok hercegprimás is, hogy a csehek sem Batthyány sem Radnai püspök urat nem fogják egyházmegyéjük élén megtűrni. Ezeknek a püspök uraknak tehát valószínűleg le kell mondaniok. Az eperjesi püspök urról Monsignore Ceretti nem tett említést. Azt, hogy a hercegprimást a csehek az esztergomi főegyházmegye cseh-szlovák hódoltság alá kerülő területén egyházkormányzati relációban megfogják e türni Ceretti nem érintette. A bibornok hercegprimás ur Ceretti hallgatását nem tekinti bizható jelnek, hanem inkább azt hiszi hogy gyengédségből siklott el e felett a kérdés felett.

A csehek nagyon sürgetik a pozsonyi theol. fakultás felállítást. Éppen most van a szervezeti szabályzat Rómában, hol Bisleti bibornok bírálja felül. persze csak kánonjogi alkalmatoság szempontjából. A kérdés politikai részének

elbírálása a rendkívüli ügyek Congregációjára tartozik. A hercegprimás azt mondta a Pápának, hogy ellenzi ennek a fakultásnak a felállítását. A hercegprimás most is nevel papokat az egész főegyházmege részére. Ezentul is szivesen teszi sőt hajlandó a tót területek részére külön tót semináriumot felállítani.

A római Kuriának Magyarország iránti hangulatát a hercegprimás ur nagyon kedvezőnek találta. Szívből szeretnének rajtunk segiteni. A cseheket nem szivelik. Belejátszik ebbe a cseheknek hussita és schismaticus vellértársai. Ugyanigy vannak hangolva a jugoszlávok irányában, részbeni schismaticus hajlandóságuk de könnyen érthető nemzeti és politikai aversióból is. –

Másképen áll a dolog a románokkal. Ezeknek különösen a kisebb praelátusok sorában sok a barátjuk. Már azért is mert a románok évek óta ugy állítják be a dolgot, hogy az olaszok a rómaiak utódjainak és ezzel fajtatestvéreiknek tekintsék őket. Ehhez a körülményhez aztán még sok egyéni rokonszenv is járul, a melyet azok a gör. kath. papnövendékek tudtak évtizedek folyamán széles papi körökben szerezni, a kik római De Propaganda Fide intézetben nevedektek.

A bibornok hercegprimás ur arról is értesült, hogy Renner osztrák-német Kancellár, a közelmultban Rómában járt, kérvényt nyújtott be a Pápához, melyben arra kérte Ő Szentségét, hogy az elszakítandó Nyugat-Magyarországra Ap. Vikáriust nevezzen ki. Aztán pedig állítson ott külön püspökséget, melynek a káptalanját, a soproni számbelileg megnövesztendő kanonok képeznék. Az uj egyházmege püspökének és káptalanjának dotációjával illetőleg a káptalan dotációjának felemeléséről a győri és szombathelyi egyházmege terhére gondoskodják. A Pápa Renner kérésének teljesítését megtagadta. –

Soléri közlelmezési minister kivel a hercegprimás alkalmoszerüen találkozott, nagyon szeretné, ha a magyar kormány akár készpénz akár recompensációs cikkek ellenében buzát és tengerit juttatna Olaszországnak. Az olaszok a szállításról a Dunán és aztán Galacon át a tengeren gondoskodnának. A hercegprimás ennek a dolognak igen nagy fontosságot tulajdonit és kívánatosnak tartja, ha ezt az ügyet Excellentiád is igyekeznék előmozdítani, még pedig már azért is, mert a hercegprimás ezt a dolgot a Pápának is elmondotta és az a nézete, hogy ennek a kérésnek a teljesítése a pápára is igen kedvező benyomást tenne.

A Pápa 50,000 frankot adott a hercegprimásnak a vagonlakók és menekültek részére. Továbbá 150,000 lirát misestipendiumok képeben a magyar és erdélyi papok részére. Ebből az összegből a hercegprimás 50,000 haladéktalanul az erdélyrészi papoknak fog juttatni. –

A hercegprimás ur kéri Excellentiádat méltóztassék ezekről a forrás megnevezésével Ő Szentsége előtt említést tenni, a Szentatyának hálálkodni és biztosítani Ő Szentségét, hogy a magyar kormány is megfogja Ő Szentségének eme bökezüségét köszönni.

A vegyes házasságok kérdésének rendezéséről a hercegprimás ur a Pápával a bibornok államtitkárral és az illetékes Congregáció összes bibornok tagjaival

beszélt. Mindenütt olyan irányban adták meg újra a Provida kiterjesztésével engedélyezett privilegiumot.

Ő Szentsége, mikor a hercegprimás úr a szóban forgó könnyítés engedélyezését kérte megígérte, hogy a kérdést nagyon behatóan fogják tárgyalni. De Lai bibornok, a „Ne temere decretum” tulajdonképpeni szerkesztője és Frühwirth bibornok kifejezetten ígérték meg támogatásukat. A hercegprimás a szóban forgó kérelmet egy beadványba foglalta és ezt a beadványt a magyar püspöki kar nevében is nyújtotta be az illetékes Congregációhoz, hol Monsignore Perosi biztosította a hercegprimás urat, hogy ezt a kérvényt a legnagyobb gonddal és jóindulattal fogják tárgyalni.

Egy másik beadványt az assistentia passiva dolgában nyújtott be a bibornok hercegprimás ur.

Végül az erdélyi kath. segélyaktió ügyét is szóvá tette a bibornok hercegprimás Ő Szentsége előtt. Az a benyomása a hercegprimás urnak, hogy az Apostoli Szentszék a saját hatáskörében ezt az aktiót az egyetemes kath. segélyaktió keretében óhajtja gyámolítani, és hogy nem tartja okvetlenül szükségesnek, hogy Zichy János gróf ur Ő Excellentiája abból a célból ide fáradjon. –

A legmélyebb tisztelettel Róma, 1920. évi július hó 19-én.

Excellentiádnak legalázatosabb szolgálója

98. A Pesti Napló interjúja Miklósy István hajdúdorogi püspökkel

Budapest, 1920. október 30.

Pesti Napló, 1920. október 30. 3. o.

Beszélgetés Miklósy István hajdudorogi püspökkel

Hívek maradtak elszakított görögkatolikus parókiák

A pápa delegátust küldött a megszállott vidékre

(Saját tudósítónktól.) Gróf Khuen-Héderváry Károly kormányzásának legkomolyabb jelentőségű és egyetlen igazán maradandó emlékű alkotása a hajdúdorogi görögkatolikus magyar püspökség a háború és a forradalmak hosszú évei alatt mostoha gyermeke volt az államnak és társadalmunknak. Az új egyházmegye, amely pár esztendő fennállása után még a kezdet minden nehézségeivel küzdött – egész mostanig nem fejlődhetett úgy, amint azt nemzeti érdekeink megkívánták volna. Most azonban fokozott figyelemmel fordul kormány és társadalom egyaránt a hajdúdorogi püspökség felé, amelyre a határszélen olyan nagy fontosságú szerep vár, amely azon a vidéken mentsvára, előőrse és harcosa a nemzeti eszmének, nyelvünknek és a magyarságnak.

A püspökség helyzete azonban igen súlyos. Az egyházmegyét kettészakították, felét megszállták a románok s parókiái a legnagyobb nehézségek között teljesítették és teljesítik hivatásukat. Minderről különben igen érdekesen nyilatkozott ma munkatársunknak Miklósy István püspök,

a hajdudorogi egyházmegye főpásztora, aki a katolikus autonomia és egyházmegyéje ügyében komoly és beható tárgyalásokat folytat néhány nap óta az ország vezető politikusaival.

A főpap markáns egyénisége ismert alakja a magyar társadalomnak. Erős magyarsága, meggyőződése régóta szálka a románok szemében. Kinevezése után pokolgépet küldtek címére, hogy eltegyék láb alól; a román megszállás idején pedig letartóztatták és elhurcolták, hogy így akadályozzák meg lelkipásztori működését. Miklóssy azonban mind e veszedelmeket kiheverte, s most ujult erővel dolgozik az egyházmegye érdekében.

– Csak azt sajnálom, – mondja munkatársunknak, miközben a dunaparti szálloda hideg szobájában kabátba takarja hatalmas termetét – csak azt sajnálom, hogy a megszállott területen maradt hiveimmel nem tudok érintkezni. Néha egy-egy átcsempészett levél... de egyébként semmi hírt sem haltok róluk. Pedig érdekel a sorsuk, az életük, szeretném tudni, mit csinálnak, mi történik velük, hisz mi neveltük, ápoltuk, irányítottuk őket. De a románok minden összeköttetést megszakítottak, annira, hogy a római Szentszék indíttatva érezte magát a megszállott területen maradt parókiáim és hiveim lelkigondozására egy delegátust kiküldeni. A delegátus, Radu Demeter nagyváradi görög katolikus püspök, s így ezek a parókiák egyelőre ő alá talroznak.

– Meddig tart Radu megbízatása?

– Amíg a Szentszék ezeket a kérdéseket nem fogja véglegesen rendezni. Úgy tudom, erre körülbelül fél év múlva kerül a sor, amikor talán lecsillapodnak az ellenségeskedő országok szenvedélyei. Hogy a döntés milyen lesz, azt természetesen nem tudom, sőt nem is sejthetem, de remélnünk kell, hogy az elszakított területeken élő magyarjaink legalább lelki irányítás dolgában hozzánk fognak tartozni. A Szentszék abszolút jóindulatára mindenestre számíthatunk.

– Milyen a helyzete az egyházmegyének? – kérdeztük a püspöktől, aki előtt nem ismeretlenek azok a híresztelések, amelyek szerint a románok mindent elkövetnek, hogy az itt maradt parókiákat magukhoz édesgessék.

– Az ilyen mende-mondában nem hiszek. Hisz épp az előbb mondtam, hogy a túloldallal semmi összeköttetésünk nincs. De azután meg egyházmegyében teljes a nyugalom s nincs is ok a nyugtalankodásra. A hívek hűségesek, szorgalmasak: jó faj, amelyre számíthatunk. A lelkészi kar pedig teljes mértékben méltányolja a kormány támogatását, mely kiterjed nemcsak a városokban készfizetésből élő papokra, hanem mindazokra, akik tizenkét holdnál kisebb birtokon gazdálkodnak. Általában a kormány s különösen a kultuszminiszter úr nagy megértéssel és jóindulattal kezelik az egyházmegye ügyeit, hogy a mi területünkről elhódítani vagy magukhoz édesgetni valakit, még ha akarnának, se igen tudnának a románok. Sőt, még én remélem, hogy ha sikerülne a határkiigazításnál a Királyhágóig visszakapnunk az országot, úgy ott néhány népes és igen erős parókiát nyernénk.

– Vajjon az elszakított területen maradt lelkészek közül nem lettek-e sokan hűtlenek a magyar állameszméhez?

– Nem hiszem. Egy páran valószínűleg vannak, akik elpártoltak, de a többség valószínűleg csak a kényszernek engedve hódolt be a román impériumnak. Ezt a véleményemet arra alapítom, hogy az egyházmegye megalakításakor a román egyházmegyéből kiszakított parokiáikon meg kellett hagynunk a régi plébánosokat, s nagy csalódás még ezek részéről sem ért. De különben is, mikor a román invázió idején engem is elhurcoltak a románok, s arra kényszerítettek, hogy mondjak le az elszakítandó területeken maradt parokiákról, azt feleltem „ezt csak a Szentszék rendelheti el, én azonban nem bánom, ha azokat, akik önként és szabad választás után el akarnak szakadni tőlünk, el is veszítjük. Ezeket nem fogom sajnálni, de csak akkor, ha tényleg önszántukból, s nem román terror hatása alatt akarnak elszakadni. És én ma is azt hiszem, hogy ilyen parókia kevés lenne.

Ezzel befejezte az audienciát Miklóssy püspök, aki holnap dolga végezetten utazik vissza Nyíregyházára.

99. Papp Antal munkácsi püspök átírata Clemente Micara, prágai nunciusnak az egyházmegyéjébe egyre nagyobb létszámban érkező skizmatikus agitátorokról

Ungvár, 1920. december 20.

AAV Arch. Nunz. Cecoslovacchia 29, fasc. 133. fol 5rv. Tisztázat.

3700

Excellentissime ac Reverendissime

Domine Archiepiscopo, Nuntie Apostolice!

Instans novi anni exordium exoptatam mihi praebet occasionem, ut Excellentiae Tuae Reverendissimae ab omnium bonorum Largitore dies longaevitae et laetitia refertos ominer, una Deum Optimum Maximum precibus ad aram effusis unite exorans, ut laboribus Excellentiae Tuae Reverendissimae pro Ecclesiae et Sanctae Sedis dignitate susceptis posthac quoque prosperum uberrimumque addens successum, Excellentiam Tuam Reverendissimam in emolumentum Sanctae Matris Ecclesiae sanum et vegetum diutissime protectione custodiat et sospitat!

Me et clerum meum magnas inter vicissitudines, – quum in defendenda Sancta Unione a parte falsorum prophetarum ex oriente in meam Dioecesim de die in diem majori numero immigrantium tot persecutiones patimur, – protectioni et adiutorio Excellentiae Tuae Reverendissimae commendans, – singulari cum venerationis et obsequii cultu persisto

Ungvarini 30a Decembris 1920.

Excellentiae Tuae Reverendissimae addictissimus:

Antonius Papp

Episcopus Munkácsensis graeci ritus Catholicorum.

100. Vass József vallás- és közoktatásügyi miniszter átírata Csernoch János hercegprímáshoz a román konkordátum tárgyában

Budapest, 1921. január 26.

EPL Cat. D/c. Csernoch 344/1921. Tisztázat.

344.

Rómán konkordátum tervezetre a vkm. észrevételei
Főmagasságú Dr. Csernoch János
bibornok, hercegprímás, esztergomi érsek úrnak, Esztergom.
Sürgős!

Főmagasságú Bibornok, hercegprímás, Érsek Ur!

Egyidejűleg megküldöttem a román concordatum-tervezetre vonatkozó észrevételeimet a m. kir. külügyminiszter úrnak, még pedig oly felkéréssel, hogy azokat vatikáni képviselőnk közvetítésével a Szentszékhez juttatni s vagyoni viszonylatukban, valamint a kisebbségek védelmének viszonylatában a Jóvátételi Bizottságnak is bemutatni méltóztassék.

Szóbanforgó nehezményező észrevételeimet, melyek összeállításában Főmagasságodnak, valamint a kalocsai és egri érsek uraknak s a hajdudorogi püspök úrnak vonatkozó s másolatban idezárt nyilatkozatára különös tekintettel voltam ./- alatt csatoltan oly felkéréssel vagyok bátor Főmagasságodnak is megküzdeni, hogy ezekre az Apostoli Szentszék figyelmét felhívni s a m. kir. kormánynak az egyházzal egyező álláspontját hathatósan méltóztassék.

Fogadja Főmagasságod kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását.

Budapest, 1921. évi január hó 26-án

Vass

100a. Vass kultuszminiszter átíratának melléklete: Várady Árpád kalocsai érsek levelének másolata

Kalocsa, 1920. december 19.

EPL Cat. D/c. Csernoch 344/1921. Másolat.

Másolat.

4201.sz.

Nagyméltóságú és Ft.

Dr. Vass József

m. kir. vallás-és közoktatásügyi miniszter úrnak, Budapest. –

Nagyméltóságú Miniszter Úr, kegyelmes uram! – Van szerencsém a román konkordátum tervezetére felmerülő észrevételeimet, hivatkozással a folyó hó 14-én 162792. sz. a. kelt nagybecsű iratra a következőkben közölni:

Ad 1. A kat. egyház egyenjoguságát a román államban ezen szakasz szerint a román kormány garantálja, megfelelőbbnek mutatkoznék a román kormány helyett a román államnak garanciáját tenni. –

Ad II. A latin egyházmegyék sorozatából hiányzik a nagyváradi és a szatmári. A nagyváradi lat. szert. püspöki székek netalán tervezett suppressiója nagy jogsérelmet jelentene a kat. egyház prestigéjére, az ottani lat. szert. hivekre, akik a város nagy többségét képezik. Sérelmes azért is, mert, a püspökség minden szükséges intézménnyel fel van szerelve, amelyek a püspökség megszüntetésével könnyen idegen prédául fognak esni.

Ad IV. A gör. szert. románok az érsekségre, püspökségre egy személyt jelölnek, ami kevésnek látszik, megfontolandó volna a hármas jelölés fenntartása. –

Ad VI. Ezen szakasz szövegezése szerint a földreform folytán olyan püspökségek, amelyeknek földbirtokjuk nincs, földbirtokhoz juthatnak. Hangsúlyozandó ezen felfogással szemben a javadalmaknak individuális jellege amellyel ilyen egyszerű átutalások nem egyeztethetők össze.

Ad IX. A plebániák felállításában az egyházi hatóságoknak eddig szabad kezük volt úgy Magyarország, mint Románia területén. Feleslegesnek látszik ezen jogot a kormány beleegyezésétől függővé tenni. A klerus segélyezésénél az Európa szerte elfogadott technicus-terminus volna használandó, vagyis az kimondandó, hogy a kormány kötelezi magát a „kongruaszerű” javadalmazás kiszolgáltatására.

Ad XIV. Aggályosnak mutatkozik egy theologiai főiskola szervezése Bukarestben, amelynek szellemi légköre egy katolikus papi nevelőintézet működésére kevésbé alkalmas. hansolóképp aggályos a theologiai tanárok kinevezésébe, illetve candidálásába az Akadémiai tanácsnak döntő szót adni, amelynek többsége nem katolikusokból alakul. –

Ad XVI. Ezen szakasz az iskoláknak eddig biztosított anyagi támogatást segélynek nevezi, ami nagyon is kétértelmű; olyan értelmezést is megengedne, hogy a tanítóknak juttatott járulék bármikor visszavonható, prekarius jellegű támogatás volna, holott eddigelé az ellenkezője állott. Ezen támogatásokat a törvény biztosította például a román tanítóknak és a fizetés kiegészítés csak törvényes okokból volt megvonható. –

Ad XX. A vegyes házasságoknál ezen szakasz szerint megegyezést köthetnek a szülők, de nincs említve, hogy az állam ezen megegyezést respektálja.

Ad XXV. A konkordátum tervezete a vallás- és tanulmányi alap birtokait olyanoknak tekinti, amelyek önmaguktól a román állam rendelkezése alá esnek a román területen. Ezen alapítványi birtokok a magyarországi kat. egyház tulajdonát képezik, ezen tulajdonjogot bizonyos területeken román uralom alá jutása ép úgy nem érinti, mint nem érinti például egy grófnak, vagy egy részvénytársaságnak tulajdonjogát, aki magyar területen resideál, de egyben az új román területen is birtokol. –

A magyarországi kat. egyháznak ugyanis annál inkább fenn kel tartani igényét az elhódított területeken levő vallás- és tanulmányi birtokokhoz és ezen igényét a jóvátételi bizottság előtt annál hangosabban hirdetni kell, mivel a. óriásiak azon veszteségek, amelyeket a kettéosztandó egyházmegyék azáltal szenvednek, hogy a hódított területre eső földbirtokok a Magyarországra maradó részre valószínűleg elfgonak veszni. b. Az egyházat ezen veszteségeiben az államhatalom támogatni, segíteni nem lesz képes, mivel maga is koldusbotra jutott, az egyház tehát kizárólag saját erejére lesz utalva. Ezen felelősségtudatában a vallás és tanulmányi alapok javainak egyszerű confiscatioja ellen óvást emelek, a kérdést a jóvátételi bizottság elé tartom utalandónak. Az alapítványi birtokok nem vonhatók az egyházmegyei vagyonok szempontja alá, mivel soha localis rendeltetésük nem volt, hanem egytetemes és általános, egész jogi mivoltuk ide irányul. Azon egyházmegyékre nézve pedig amelyeknek területe meg fog oszlni a békeszerződés értelmében Magyarország és Románia között, a Szentszék döntse el mindkét fél meghallgatásával a szétDarabolás kérdését.

A szívem vérzik akkor, mikor a véleményt leadom, mert látom a konkordátumban nemzetem kisebbedését, féltem a jövőtől az elszakítandó egyházmegyék és hívek hitéletét. Meghajolva a sanyaru kényszerítő szükség előtt, észrevételeimben odatörekedem hogy elszakítandó testvéreink javára jogaik, egyházi, iskolai életük biztosítására iparkodjam megtenni azt, amit a közölt szöveg tenni sugal, csonka országunk számára pedig mentessék meg az, ami menthető. –

Ezen törekvés irányított észrevételem megtevésében. Ohajtva, hogy azok a nm. miniszterium és a magsa kormány hathatós támogatása, a tárgyaló felek jóakartu belátása mellett méltánylásra találjanak, kiváló tiszteletem őszinte nyilvánításával vagyok

Budapest, 1920. dec. 19.

Nagyméltóságodnak alázatos szolgája

Várady L. Árpád s. k.

kalocsai érsek.

100b. Vass kultuszminiszter átiratának melléklete: Szmrecsányi Lajos egri érsek levelének másolata

Eger, 1920. december 30.

EPL Cat. D/c. Csernoch 344/1921. Másolat.

Másolat.

5755/1920.sz.

A nagyméltóságú Vallás- és közoktatásügyi M. Kir. Miniszteriumnak.

A XV. Benedek pápa és a román király között kötendő Concordátum tervezetét a 162792/1920. X. ü. o. sz. a. kelt nagybecsü irat mellett tegnap vevén kézhez a tőlem várt észrevételeket az alábbiakban teszem meg. –

Azt hiszem, nem tévedek, ha a tervezet felőli nyilatkozatomban abból indulok ki, hogy annak szerkesztésében olyannak, aki a római Szentszék álláspontját illetékesen képviselhette volna, nem volt része. –

E mellett szól az, hogy az állandó gyakorlattól eltérően az elfoglalt területen létező püspökségek közül egyről egyáltalán nincs szó, a másokról pedig csak annyiban, hogy kanonokjainak száma a felénél is kisebb számra lesz állítatik. Továbbá szól e mellett még az is, hogy új püspökségek felállításáról tétetik intézkedés anélkül, hogy megemlítenék, mely részekből alakulnak azok, vagy csak utalás volna az ugynevezett *circumscriptiona*, mely az új alakulásoknál római állandó gyakorlat szerint el nem maradhat. –

Nem hallgathatom el azt sem, hogy az eredeti szövegnek velem közölt fordítását sem tartom teljesen megbízhatónak; ami különösen a IV. fejezetnél bizonytalanságot okoz az abban áll, hogy nem lehet megállapítani, vajjon a gör. szert. püspököt a király vagy a pápa nevezi-e ki. Az előttem levő szövegből arra a meggyőződésre jutok, hogy azzal a román cultura és hegemonia számára egy hatalmas tényező létesítése terveztetik, amelynek segítségével a magyarság és a katolicizmus teljes megbénítására nagy sikerrel lehetne dolgozni.

Legfontosabb lépés ebben az irányban a szatmári és nagyváradai lat. szert. püspökségeknek nyomtalan kiküszöbölése, melyek helyett egy új püspökség állítatnék fel, de Bukarestben amely egyszersmind a metropolita székhelye volna.

További lépés a román hegemonia érdekében s a magyarság és katolicizmus megbénítására az, hogy Szatmár vármegyében Nagybányán az eddigi szatmári l. sz. püspökség helyett gör. szert. román püspökség állítatik fel, Nagyváradon pedig csak gör. szert. román püspökség maradna ezután s a két lat. szert. püspökség egész területén csak gör. szert. román egyházmegyék állnának fenn, aminek célzatát nem nehéz felismerni, az ebben rejlő veszélyt pedig elhárítani nem is lehet; mert a pásztor nélkül maradó nyáj maga jellegét fenntartani alig lesz elég erős, a gör. szert. román hívek pedig, akik észrevétlenül egy nagy román egységet fognak alkotni.

Elő fogja ezt segíteni az, hogy a román királynak minden eddigi gyakorlattól eltérő nagy hatalom biztosítottatik a gör. szert. román püspökök alkalmazásánál. Az újabb időben csak I. Sándor orosz cár követelt a maga számára kinevezési jogot; de sehol máshol ez a jog a nem katolikus fejedelmet meg nem illette, a legnagyobb engedmény az volt, hogy a nem kath. fejedelem a placet jogával élhet, ami itt a lat. szert. püspökségeknél fenntartatik, holott lényegében nincs különbség és nem kellene különbséget tenni a két szertartás szerinti püspökök között a s ennél fogva a gör. sz. püspökségek betöltésénél is csak a placet joga volna a fejedelemnek biztosítandó. –

A magyarság és katolicizmus leszállítására alkalmas eszköz az is, hogy a püspökök javadalmát a tervezet igen alacsonyan állapítja meg, a kanonokoknak pedig éhbért biztosít csak, lakásaikra nézve pedig semmi intézkedést sem tesz.

A földbirtok-reformmal kapcsolatos kisajátítás fogja sujtani az egyházi vagyont is, kártalanításra azonban számítani lehet, a megmaradó ingatlan

s a kártalanítás eltérően a canoni rendelkezéstől, nem a javadalmast, de az egyházmegyét illeti, a javadalmas abból csak meghatározott illetéket nyer. Arra nézve azonban, ki kezeli az ingatlant s a váltság összeget, nincs intézkedés, amire a javadalmas kizárólag jogosult.

Egyedül az „osztrák-magyar” vallási alapból és tanulm. alapból a román kormánynak jutó s a kisajátított latifundiumok kárpótlása után a kormánynak megmaradt összegekből alakítandó egyházmegyei alapítványok kezelésére létesít egyházmegyei autonóm szervezetet, melynek tagjai 1:3 arányban világiak is lehetnek, nem lehet kétséges, hogy ezen az uton bevezetnék az egyházba a román nemzeti elem s elfojtatnék a támaszától megfosztott magyarság; holott a római Szentszékkal egyetértésben alig lehetne más vagyionkezelőt az egyházi szervezetbe beállítani, mint az 1520. Canon szerinti gazdasági tanácsot. –

A román culturát és hegemoniát biztosítani van hivatva az egyetem mellé felállított kath. theologia tanárainak kinevezési joga, mely a metropolitához, mint a facultás időleges kancellárjához tartozik. Közelebbi jelzés hiányában azt kell tartani, hogy itt a román orthodox metropolitáról van szó. Továbbá a hitoktatók kinevezése, mely a miniszter hatáskörébe van utalva.

A püspökök a plébániák szervezésében is a kormány hozzájárulásának feltételéhez vannak kötve és bár a plebánosok kinevezése kizárólagosan püspöki jognak jelentetik ki, mégis ha nem román honos kinevezésről volna szó, ez esetben a „román kormánnyal egyetértve tartoznak eljárni”, ami elég világosan magyarázza a püspök szabad joggyakorlatát. –

A klerus javadalmazására s a kegyuri kötelezettségekre vonatkozó IX. és X. fejezetek általános kifejezései, a „megfelelő” és „lehetőleg” szavak kétségkívül többet jelentenének, ha a multban élvezett javadalom mértéke mindannyira kiterjesztenék.

Az átmenetini intézkedések itt sem mellőzhetők, kivált miután két püspökről és sok kanonokról van szó, akik az új rendelkezésben nem találnak helyet. Mint egykor a Lengyelország feldarabolása után alkalmazást nem talált egyházi férfiakról, úgy ezekről is a Concordatumban kell gondoskodni.

Eger, 1920. évi december hó 30-án.

Dr. Szmrecsányi Lajos s. k.

egri érsek.

100c. Vass kultuszminiszter átiratának melléklete: Miklósy István hajdúdorogi püspök levelének másolata

Kalocsa, 1921. január 4.

EPL Cat. D/c. Csernoch 344/1921. Másolat.

Másolat.

Hajdudorogi püspöktől.

21/1921. szám.

Bizalmas!

Nagyméltóságú
Dr. Vass József
vallás- és közoktatásügyi magyar királyi miniszter úrnak, Budapest.

Nagyméltóságú Miniszter Úr! – Hivatkozással nagyméltóságod hivatali elődjének múlt évi december hó 14-én 162792/1920-I. szám alatt kelt átiratára, a XV. Benedek pápa Ő Szentsége és I. Ferdinánd román király között kötendő konkordátum-tervezetre vonatkozó észrevételeimet a következőkben van szerencsém megtenni. –

Szabad legyen mindenekelőtt megjegyeznem, hogy ha a magyar nemzetgyűlés kényszerhelyzetben ratifikálta is a békeszerződést, mi a jelenlegi állapotot véglegesnek nem tekinthetjük s emiatt a konkordátum megkötését is időelőttinek véljük. –

A román kir. kormányak a kegyuri kötelezettség és jog tekintetében előadott kívánságaira, valamint a magyar vallással szemben táplált igényére vonatkozólag a latin szert. püspöktársaim bizonyára megteszik észrevételeiket. Én csupán a szűkre szabott határainkon kívül maradt magyar görög katolikusok érdekeit érintő kérdésekre kívánok röviden kiterjeszkedni. –

A hajdudorogi gör. kath. egyházmegyének 74 lelkészete van román megszállott területen. Ezek közül 34 szinmagyar, 26 olyan, melyekben a magyarajku hivek száma 50%-nál nagyobb és csak 14 olyan hitközség van, ahol az 1910. évi népszámlálás alkalmával a hivek felénél több vallotta magát oláhnak. –

Az oláh megszállás alatt levő összes gör. kath. magyar hivek száma 45-50 ezerre tehető. –

Az erdélyi görög katolikusok között vannak a magyarság legrégebb keresztényei, a hunok ivadécai, a székelyek, – akiknek őseit még a Gyula erdélyi vezér által Konstantinápolyból behozott Hierotheos görög szerzetes és társai térítették a kereszténységre. –

A konkordátum-tervezet pedig a magyar görög katolikusokról még csak említést sem tesz. –

Jogos követelésünk tehát elsősorban az, hogy Románia – amint elismeri Erdélyben a róm. kath. ág. ev. ref. és unitárius magyarokat éppúgy hivatalosan ismerje el és vegye tudomásul a gör. kath. magyarok létezését is s ennek alapján a magyarajku görög katolikusok ugyanolyan joggal és mértékben használhassák saját nyelvüket az istentiszteleteknél, aminő jogon és mérvben a románok használják a magukét.

Mondassék ki, hogy a nyelvi kérdést a hitközség többsége és pedig szabadakarat-nyilvánítás mellett, dönthesse el.

Ezen biztosítékok nélkül a megszállott területen maradt magyar hittestvéreink az eloláhosítás és hithagyás komoly veszedelmének vannak kitéve. Szomorú példák tapasztalatai ugyanis arra vezetnek bennünket, hogy a románok erős nacionalizmusa a nemzetiségi kérdéseket mindenkor a vallás

elő helyezi. nagyszámu magyarjainkat előbb eloláhosítják s amennyiben Romániában az uralkodó vallás a görög keleti, a nyelv révén hiveinket könnyen a keleti sizmára vihetik át. –

A konkordátum XVI. fejezete szerint a latin és görög szert. egyházaknak jogukban áll mindenfoku felekezeti iskolát fenntartani. A felekezeti iskolák tannyelvét azonban nem jelöli meg. Kivánatos volna annak kimondása, hogy a felekezeti iskolák tannyelvének meghatározása a hitközségek autonom joga. –

Gondoskodás történjék arról, hogy a szemináriumokban és kántortanítóképzőintézetekben a magyar gör. kath. hivek lelki ellátása és oktatása céljából magyar lelkészek és kántortanítók képeztessenek.

Végül biztosítsa a román kir. kormány a gör. kath. magyar hitközségek vezetőinek és hiveinek azt a lehetőséget és jogot, hogy egyházi főhatóságaikkal úgy írásban, mint élőszóval magyar nyelven érintkezessenek. –

Fogadja nagyméltóságod kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását.

Nyíregyháza, 1921. évi január hó 4.

Miklósy István s. k.

hajdudorogi püspök.

100d. Vass kultuszminiszter átiratának melléklete: a miniszter észrevételei a román konkordátumhoz

Budapest, 1921. január 26.

EPL Cat. D/c. Csernoch 344/1921. Másolat.

A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter észrevételei a XV. Benedek pápa és I. Ferdinánd román király közt kötendő concordátum tervezetére. –

Ad I. A „görög-román” egyház elnevezése alá nem vonhatók a hajdudorogi egyházmegyének az elcsatolt területre eső hivei, és így ezekről mint magyar ajku görög katolikus, vagy görög szertartásu katolikus egyházakról külön is említés teendő és részükre is biztosítandó a többi egyházakkal egyenlő elbánás, saját nyelvük oly joggal és mértékben való használhatása, mint saját anyanyelvüket a románok használják. –

Ez az észrevétel érdemben az örmény szertartásu katolikusok, valamint a gör. kath. ruthének irányában is érvényesítendő.

A kath. egyház egyenjoguságát a román államban ezen szakasz szerint a román kormány garantálja. Megfelelőbbnek mutatkoznék a román kormány helyett a román államnak garantiáját tenni. –

Ad II. A latin egyházmegyék sorozatából hiányzik a nagyváradi és szatmári egyházmegye. Az említett latin szert. püspöki székeknek netalán tervezet suppressioja nagy jogsérelmet jelentene a kath. egyház prestigére és az ottani lat. szert. hivekre. Sérelmes azért is, mert a nevezett püspökségek minden szükséges intézménnyel fel vannak szerelve, amelyek a püspökségek megszüntetésével könnyen idegen prédául fognak esni.

Megfontolandó volna még, vajjon nem felesleges-e nagybányán új gör. kath. püspökséget alapítani s vajjon egyetlen latin érseki székhelyül alkalmas hely-e Bukarest, mely a kath. hívek tömegeinek lakóhelyétől távol tulnyomóan gör. kel. népeiségű ország részben fekszik. Nem volna-e sokkal alkalmasabb Gyulafehérvár?

Ad IV. Semmi sem indokolja, hogy a gör. szertartású és a latin szertartású püspökségek betöltésénél különbség tétessék a román király befolyását illetőleg. Teljesen elegendő volna az uralkodónak, mint nem törvény szerint kath. dynastia tagjának a gör. szert. püspökségek betöltésénél is csak ezt a jogot biztosítani, mely itt a latin szert. püspökségeknél van számára fenntartva.

A püspöki székek betöltése kapcsán még azt is ki kellene kötni, hogy csak az egyházmegye nyelvét értő egyházi férfiu lehessen püspök. –

Ad V. A szatmári káptalanról nincs intézkedés. Ezen káptalan esetleg tervezett megszüntetése, valamint a nagyváradi lat. szert. káptalan kanonokjainak létszámapasztása az ezen káptalanokat alapítók jogának sérelmét jelenti amellet, hogy szerzett jogokat sért és sérelmes az egyházra is.

Ad VI. Ezen szakasz szövegezése szerint a román területre eső magyar egyházi birtokoknak a földreformba való bevonása tervezetik az ingatlanok kisajátítása útján. Az érsek, püspökök és kanonokok részére a megélhetésre sem elegendő készpénz javadalmazás állapittatik meg. Szó van itt továbbá arról, hogy ingatlan vagyonnal nem bíró püspökségek részére esetleg vagyónátutalások történhetnek. Ezen intézkedések ellen, melyek a latin szertartású egyházmegyékkel szemben különösen fenyegető veszedelműek, óvást kell emelni, mert a püspökségek és egyéb egyházi intézmények alapítványi jellege nem engedheti meg, hogy azok állagában bármely változtatás is történhessék. Ezt a vagyont az alapítók az illető püspököknek, káptalanoknak örök és elidegeníthetetlen tulajdonul adták, még pedig határozott rendelkezéssel: a papság, templomok, plébániák, papnöveldek, iskolák és egyéb kulturális intézmények fenntartására. már pedig ennek a rendeltetésnek az egyházi vagyon állagában beálló változás, vagy jogos tulajdonosától részben való elvonása esetén is nem felelhet meg.

Ad VIII. Az érsekeknek és püspököknek nemcsak egyházi funkcióik gyakorlásában, hanem kifejezetten jurisdictiójuk gyakorlásában is teljes szabadság biztosítandó.

Ad IX. A plébániák felállításában az egyházi hatóságoknak eddig szabad kezük volt, úgy Magyarország, mint Románia területén ezzel szemben a püspökök a plébániák szervezésében is a kormány hozzájárulásának feltételéhez vannak kötve, ami főleg a latin szertartású hívekre lehet hátrányos s legfeljebb csak abban az esetben nem kifogásolható, ha az új plébánia szervezése az állam anyagi hozzájárulásának igénybevételével tervezetik.

A klerus segélyezésénél helyesebb volna az Európaszerte elfogadott technicus-terminus használata, t.i. hogy az állam kötelezi magát a „congruaszerű” javadalmazásra. A klerus eddigi javadalmazása minden

körülmények közt biztosítandó, és ezen fölül a változó viszonyokhoz képest oly dotatio, mely a clerus tisztés megélhetésére elegendő.

Ad X. A „mágnások” és a városok által élvezett kegyuri jogonak a kincstárra való átszállásával szemben hangsúlyozni kell a kegyuri jogoknak, mint szerzett és eddigelé az egyház érdekében gyakorolt jogok változatlan fenntartásának elvét. Feltétlenül aggályos az egyház szempontjából is a kegyuri jogoknak a román kincstárra való átszállása és legfeljebb arról lehetne szó, hogy a kegyuraság megszüntetése esetén a püspök szabad adományozási joga éled föl, önként értetődően, hogy a kegyurasággal járó terheket ebben az esetben a kincstár tartozik viselni.

Ad XI. Azok a szerzetek, melyeknek központja a triánoni békéig Magyarországon volt, eddigi provinciájuk kötelékében s eddigi központjukkal olyan viszonyban maradhatnak, amilyent a kánonok az egy provinciához tartozó tagoknak biztosítanak, természetesen a jelen concordátum államjogi határozatainak érvénybentartásával.

Ad XIV. Aggályosnak mutatkozik egy theologiai főiskolának szervezése Bukarestben, melynek szellemi légköre egy katolikus papi nevelőintézet működésére kevésbé alkalmas. Nem kívánatos a theologiai tanárok kinevezésébe, illetve kandidálásába az akadémiai tanácsnak döntő szót adni, melynek többsége nem katolikusokból alakul; e helyett célszerűbbnek látszanék a kath. theologiai facultas dékánját vagy magát a kath. theol. facultást ruházni fel a javaslattétel jogaival.

Biztosítandó, hogy a tanárok leglább felerészben latin szertartásuak legyenek és a latin clericusok számára külön seminárium állítsák föl.

Ad XVI. Felekezeti iskolák részére kifejezetten biztosítandó az az állami anyagi támogatás, melyben eddig a magyar állam részéről részesültek.

Ennél a pontnál a nemzeti kisebbségek védelme biztosítandó annak kimondásával, hogy az egyházak által fenntartott iskolák tannyelvének meghatározása az egyházközségek joga, tantervének megállapítása s a tankönyvek megválasztása pedig az egyházi főhatóságok joga. Kimondandó volna továbbá az is, hogy a katolikus egyház tulajdonjoga feléled azon általa korábban fenntartott iskolákra, amelyek annak idején állami kezelésbe mentek a tanítás nyelvére és az alkalmazandó tanerők vallására és minősítésére vonatkozó szerződéses kikötések mellett, de amelyeket az új államhatalom nem akar megtartani. A hitoktatók kinevezésénél a kormány hozzájárulása legfeljebb a középfoku iskolákban volna megengedhető, míg ellenben az elemi hitoktatók kinevezése kizárólag az illető püspökök jogkörébe tartozzék. A hitoktatók díjazásával kapcsolatosan még biztosítani kellene, hogy a hitoktatók az illető fokozatu iskolánál alkalmazott tanszemélyekkel egyenlő díjazásban fognak részesülni.

Biztosítandó a katolikus egyháznak, egyházközségeknek és intézményeknek az a joga, hogy saját ügyviteli nyelvükön egyházi célu lapokat és könyveket

adhassanak ki, kulturális célu egyházi egyesületeket létesíthessenek, előadásokat, tanfolyamokat rendezhessenek.

Ennek a szakasznak utolsó mondatrésze („...az anyaországhoz ezuttal visszacsatolt területeken”) olyan bántó és történeti valótlan-ságot tartalmazó szövegezésü, hogy annak a concordátumban való meghagyása ellen a m. kir. kormánynak a leghatározottabban tiltakoznia kell, mert a most tőlünk elszakított és Romániának odaitélt területnek bármily csekély része sem tartozott soha Romániához.

Ad XXI. Félreértések megelőzése végett szabatosan így volna fogalmazás eszközöndő: az állam elismeri az Apostoli Szentszékkal közösségben lévő stb. egyháznak valóságos és sajátos jogi személyiségét, valamint...

Ad XXII. Akkor, midőn ez a szakasz az egyháznak saját céljaira szolgáló úgy ingó, mint ingatlan vagyonszerzését és szabad kezelését megengedi és e szerzeményeit és alapításait az egyház sérthetetlen magántulajdonának dekretálja, ugyanakkor a szakasz második részében ezzel ellentmondásban az egyházak eddigi vagyon állagúnak kisajátítás útján való megcsonkítását tervezi. Ha tehát a jövőre nézve sérthetetlennek jelentetik ki az egyház vagyona, ugyanilyenek kell tekinteni eddigi vagyonát is. Egyébként az egyházi vagyon bármely kisajátításánál – ha ez semmiképpen elkerülhető nem volna – mindenképpen azon kell lenni, hogy a kárpótlás vinculatlan értékpapírral történjék.

Ad XXIV. A végrendelet hátrahagyása nélkül elhalt „összes nőtlen kath. papok” ingó és ingatlan vagyona az egyházra száll.

Ad XXV. A concordátum-tervezet a katolikus vallás- és tanulmányi alap birtokait olyanoknak tekinti, amelyek önmaguktól a román állam rendelkezése alá esnek a román területen. Ezen alapítványi birtokok a magyarországi kath. egyház tulajdonát képezik, ezen tulajdonjogot bizonyos területeknek román uralom alá jutása épp úgy nem érinti, mint nem érinti pl. egy magán birtokosnak vagy részvénytársaságnak a tulajdonjogát aki magyar területen resideál, de egyben az új román területen is birtokol.

Ezek az alapok az apostoli m. királyok által határozott rendeletéssel a magyarországi katolikus egyház egyetemes céljaira létesített nem locális rendeltétsü alapítványok kizárólag egyházi forrásból erednek, nevezetesen feloszlatott szerzetes rendek vagyonából, főpapi hozzájárulásokból, üresedésben levő főpapi javadalmak interoaláris jövedelmeiből, mise alapítványokból stb. Rendeltetésük ezen alapoknak lelkészségek, templomok, egyházi épületek, papnöveldek létesítése és fönntartása, különösen a kegyuratlan plébániák, szegény szerzetek, hitoktatók támogatása, szegény tanulók ösztöndíjban részesítése stb. A tanulmányi alap – mely az eltörölt Jezsuita rend vagyonából keletkezett – a kath. oktatásügy előmozdítására van rendelve s abból tartattak fenn eddig a kath. középiskolák és jogakadémiák.

A magyarországi kath. egyháznak tulajdonjoga ezekre az alapokra, azok csorbítottatlan állagára kétségtelen; az elcsatolt területeken levő birtokaiktól való

megfosztása lehetetlenné tenné a magyar katolikus kulturális intézmények fenntartását, mert az erre rendelt vagyონrészek elvesztéséért a koldusbotra jutott magyar állam részéről támogatásra nem számíthat.

Mindezekre való tekintettel a vallás és tanulmányi alapok javainak egyszerű konfiskálása ellen óvást kell emelni, miért is a kérdés a jóvátételi bizottság elé volna utalandó.

Nem tesz említést a concordátum-tervezet az erdélyi autonomiáról. Kivánnunk kel az erdélyi katolikusok történelmi kiváltságainak, a 18-ik század óta fennálló autonómiai szervezetünk összes szerzett jogaikkal tiszteletben tartását, az erdélyi „Státus” vagyónának csorbitatlan meghagyását.

Hangsúlyozni kell azt is, hogy ha a magyarországi katolikus egyháznak a vallás és tanulmányi alapokhoz való osztatlan tulajdonjogának elismerésével, ezen alapok vagyona jelenlegi állapotában, valamint az erdélyi státus vagyona és a többi katolikus lelkészi és iskolái az új államhatalom részéről ugyanazt az anyagi támogatást igényelhetik, mint a melyben a magyar államtól részesültek, mert a lelkészkezdő papság dotálásához és a katolikus iskolák fenntartásához az egyházi javadalmakon és a vallás és tanulmányi alapon kívül a magyar államkincstár is hozzájárult.

Ad XXVI. Hozzáteendő volna kifejezetten is: nevezetesen fegyveres katonai szolgálatra. –

101. Csernoch János hercegprímás levél-fogalmazványa Pietro Gasparri szentszéki államtitkárhoz a román konkordátum tárgyában

Esztergom, 1921. január 30.

EPL Cat. D/c. Csernoch 344/1921. Fogalmazvány.

Főmagasságu és főisztelendő
Gasparri Péter bibornok, államtitkár úr
Róma

Magyarország követe a Szentszéknél bátorkodik majd a magyar kormánynek két jegyzékét átnyújtani, melyek egyikében a kormány a román konkordátum-tervezetre teszi meg észrevételeit, a másik pedig kifejti a kormánynek a Magyarországtól elszakított területek lakosainál a katolikus és nemzeti érdekek megóvása körül elfoglalt álláspontját.

Mivel az elszakított részeken igen sok katolikus magyar él a katolikus egyházmegyéik területi részben két vagy három országra is kiterjednek s a magyar békeföltételeket kísérő irat szerint Magyarország a jóvátételi bizottság vagy a népek szövetsége útján még területi kiigazításokat nyerhet, sőt az igazságtalan és erőszakos béke tartóssága erősen problematikus: Eminenciád bizonyosan illetékesnek fogja tartani a magyar kormány észrevételeit a Magyarországot oly vitálisan érdeklő kérdésekben. A kormány észrevételeit alaposan ismerem s ismerik azokat a magyar püspökök is.

Mi magyar püspökök teljesén azonosítjuk magunkat a kormány¹⁰⁵

All'Eccellentissimo Segretario di Stato
Roma

Il rappresentante d'Ungheria presso la Santa Sede avrà l'onore di trasmettere due note verbali l'una delle quali contiene le osservazioni del Governo ungherese riguardo al progetto del concordato romeno, l'altra si occupa della difesa di interessi cattolici e nazionali della popolazione sui territori distaccati da Ungheria considerandoli sotto il punto di vista del governo.

Considerando che molti ungheresi Cattolici vivono sui territori distaccati e certe diocesi di Ungheria si estendono in due o tre stati ed il tenore della lettera, con cui le condizioni di pace ci furono trasmesse, lascia sperare ancora certe correzioni territoriali da fare dalla Commissione delle riparazioni o dalla stessa Società della nazioni, considerando inoltre che la durata della pace si ingiusta e violenta é addirittura precaria: Vostra Eminenza Reverendissima ammetterà senza dubbio la competenza del governo ungherese riguardo le questioni vitali del paese. Le osservazioni fatte dal governo le conosco tutte e le conoscono anche gli altri vescovi.

Il contenuto della nota del governo corrisponde perfettamente ai nostri pensieri e l'attaccamento sincero e l'onore che nutriamo verso la Sede Apostolica, la profonda gratitudine e l'onore verso la stato ungherese, la nostra patria infelice, protettore della Chiesa si spingono a pregar Vostra Eminenza Reverendissima di volersi degnare di raccomandarle alla sovrana bontà e benevolenza del Santo Padre.

**102. Pietro Gasparri bíboros-államtitkár leirata Clemente Micara
prágai nunciushoz Szabó András máramarosi külhelynök jelentéséről**

Róma, 1921. február 4.

AAV Arch. Nunz. Cecoslovacchia 29, fasc. 133. fol 6r. Tisztázat.

4209

dal Vaticano, 4 febbraio 1921.

No. B-16146.

Monsignor C. Micara

Nunzio Apostolico, Praga

(con inserto)

Illustrissimo e Reverendissimo Signore,

105 A magyar nyelvű fogalmazvány itt megszakad. Az utolsó bekezdés tartalma az olasz fordításból ismerhető meg.

Facendo seguito al mio cifrato di oggi sulla occupazione di chiese greco-rutene unite, da parte di scismatici russi, le accludo copia di un esposto giunto alla Santa Sede da parte di Monsignore Andrea Szabó, Vicario di Marmaros, al cui riguardo Ella vorrà usare la debita segretezza affinché egli non sia in alcun modo compromesso.

In attesa delle notizie che Ella potrà fornirmi su tale importante affare, profitto dell'incontro per raffermarmi con sensi di sincera stima

Di Vostra Signoria Illustrissima

Affmo per servirla

S. C. Gaspari

102a. Gasparri bíboros-államtitkár leiratának melléklete: Szabó András máramarosi külhelynök jelentése

Máramarossziget, 1920. november 10.

AAV Arch. Nunz. Cecoslovacchia 29, fasc. 133. fol 9r.–10v. Másolat.

Allegato al N. B. 16146

1.

Excellentissime, Illustrissime ac Reverendissime Domine,

Domine Nuntie Apostolice!

Officio longe gravissimo tristissimoque adductus sum ut unionis sanctae causa conservandae Excellentiam Vestram adirem, praesidium ei sacrorum societati consecuturus, quae incolas a flumine Poprád usque ad montes nivales Gutin coniuncta habitantes, linguaque Rutena loquentes continet.

Vicarius subscriptus, vice domini mei episcopi diocesani ritus Graeci de Munkács, in Comitatu Máramaros fungor, quae regio = a decretis iudicii exitosi, – quod pacis conferentia nominatur, – neglectis commodis rationibusque – populi Ruteni unioni sanctae adiuncti, – res familiares neque minus traditiones mille annorum pertinentibus et saepe pronuntiatis, = in duas partas ita est divisa, ut subscriptus cum decem parochiis imperio Romaniae subiiceret, parochiae vero una et octoginta, quae meae iurisdictioni debantur, imperio Bohemiae obtinerentur.

In regione imperio Bohemiae subiecta, potestate publica favente et adiuvante, sanctae unioni infirmandae, simulque schismati corroborando proferendoque opera confectur propterea, quod studii et consiliis, quae sub nomine „communismus” sunt nota, quae que cursum praesentem reipublicae Bohemiae designant, ipse clerus Graeci ritus est maximo impedimento, qui viribus fidei sanctae efficacibus cum conatibus eversuris contendit, qui in ultimo eventu fundamenta regnorum exstinguunt.

Clerus Graeci ritus, praeces suas magistratibus publicis Boihemi adhibitas, re infecta redintegavit, ut etiam erga se ipsum aequis iuribus uterentur, ut terrore defenderetur et liberaretur, neque bonis suis impune detrimenta inferri possent.

Clerus unicus gratiam propriam minime sibi vindicat, sed iurisdictionem iustitiae accomodatam, omnibusque in re publica civibus debitam exposcit. Verumtamen – dolendum est! – rempublicam administrantes, nedum ecclesia cleroque Graeci ritus insultationes maxime pudendos, quibus omnes boni animi homines humanitatis et cultus amentiores cum taedio avertentur, amoveant, immo contra cum negligentia noxia, homines terrificos, pecunia ex publico praeditos in clerum unicum immittunt.

Usque ad hoc tempus e parochiis duodecim parochi expulsi sunt, templa nostra, bonaque ecclesiastica, schismati debiti coccupabant; – et cum consilium publicum Ungvariense Rutenos administraturum pietate fallaci edixerit: bona ecclesiastica a schismati addictis unioni affluere haud permissum esse, sed contra a novae fidei adiunctis templa propria esse aedificanda, verumtamen ne unus quidem gradus, ut uniti aedificia sibi per vim abrepta ceteraque bona, quae moveri non possunt, reciperent, factus est.

Nos quoque rationibus fidei libertatisque utimur, atque etiamsi nobis persuasum est: – agitadores schismati deditos republica Boia sustentatos, – ad plebem nostram Rutenam a cultu parum longius absentem – rationibus publicis sibi alienissimis minimeque acceptis conciliandam conari; – tamen nos: fideles nostros per vim legibusque neglectis nobis avulsos esse haud querimus. Sperimus enim, immo: nos fide viva veri catholicismi salubriter commotos serius – ocius in gregem ecclesiae redire scimus, – simulac potestas legum in integrum restituntur, – in societate eius requi, in quo aequa iura dicuntur, ubi res gertae annorum mille praeteritorum sunt anctores: iura omnibus tribui, ubi tandem leges haud in irritum cadunt, sed potentes valentesque sunt, et ita recte fungamenta ordinis publici atque sociali existimantur, sine quo respublica solida nec vigere neque permanere potest.

Sed quoniam frustra consilium publicum dirigens adibamus, ut se catholicis non aliter, ac schismati addictis exhiberet; – nihil enim aliud, ac solamen subdolum accepimus, – tum quoniam minime nobis declarationes vanae rei publicae administratorum: „rebus nullum posse remedium inveniri”, tadis esse possunt; ideo, – quando maxima cum reverentia nuntio: me domino meo episcopo diocaesano item proposuisse, ut clerus Graeci ritus a concilio diocaesano apud omnes gentes respublicasque, iniurias sibi illatas propulsandi causa verba faceret, – simul supplicibus Excellentiam Vestram vocibus adeo, ut res rationesque unionis sanctae suscipere similique modo cum gratia Vestra efficacissima operam dare dignetur, ut:

1) incolae Graeci ritus vicorum, nomine: Iza, Keselymező, Lipcse, Herincse, Alsóbiztra, Talaborfalva, Alsószeliste, Husztköz, Csománfalva, Kricsfalva, Tófalva, Újbárd, – templa sua, bonaque ecclesiastica sine mora recipere possint, missione legatorum ex regnis, quae denominatio „entente” continet, intercedente, quia iam solum ei missioni confidere possumus;

2) ut altera quaedam missio e legatis earundem rerumpublicarum regiones Rutenorum imperio Boemie adiunctas obeat et intelligentia plebis, nec non

parochis ad colloquium admissis, – in patria morbis pestilentis fama effecti – presentia iam diutius tolerari non posse cognoscat,

3) ne, qui potestatem publicam exercent, impediunt, quominus praestationes, quae res domesticas cleri uniti sustentandas pertinent, ei re vera conferantur; immo contra adiutores eius rei sint;

4) reipublicae administri, qui se potestate publica abusos damno periculoquae unionis clero fuisse et agitavisse comperti sunt, dimittantur;

5) Clerus Graeci ritus officis suo religioso fungens, qui res publicas haud curat, sed propositum ecclesiae sanctae aeternum: salutem animarum procurat, adiuvatur defendaturque.

Datur mihi tandem venia demonstrandi: unionem sanctae quam maiores nostri in regione Postcarpathiae Russiae anno millesimo sescentesimo et undequinquagesimo cum sancta Sede Apostolica inierunt, – plurima prosperitatum fructuumque bonorum plebi nostrae attulisse, – usque ad catastropham belli universi anno 1914 exorti, – quae tempora beata ut redeant, pleben miseram nostram flentem optare intelligi potest. Neque enim magis animarum satuti, quam rebus quoque familiaribus operam potuit praestare in ea societate unitateque res rusticas commercialesque pertinenti, quam Deus constituit, cum Hungariam corona montium Carpathorum circumdedit; quo simul unitatem huius regionis totius in perpetuum confirmavit. Ut eae res temporaque, quae tantum omnium bonorum et animi et corporis attulerunt, in nostra regione iterum restarentur, ideo preces obsecrationesque octingentorum milium Ruthenorum in altum Deo omnipotenti quotidie affermat.

Dexteram Vestram sacrificantem osculans cum officio intro sum Marmaros-Szigethini die 10 novembris, anno 1920. Excellentiae Vestrae humillimus servus et filius,

Andreas Szabo (m. p.)

vicarius forensis episcopalis, una archidiaconus Marmarosiensis.

103. Pietro Gasparri bíboros-államtitkár távirata Clemente Micara prágai nunciusnak a máramarosi skizmatikus mozgalom tárgyában

Róma, 1921. február 7.

AAV Arch. Nunz. Cecoslovacchia 29, fasc. 133, fol. 40rv. Claris távirat.

4264/22.II.

Monsignor Micara Nunzio Apostolico

Praga

Telegramma Cifrato No 36

Ricevuto il 7 Febbraio 1921

In occasione progettato viaggio Vostra Signoria Illustrissima Slovacchia voglia verificare notizia giunta Santa Sede da fonte attendibile secondo cui

scismatici Russia hanno occupato a Marmaros molte chiese greco rutene, trascinando scisma ingenua popolazione. Vostra Signoria Illustrissima autorizzata prendere eventuali provvedimenti urgenti. Vostra Signoria Illustrissima può riferirsi Capitolo II° Trattato San Germano.

Card. Gasparri

104. Somssich József szentszéki követ távirat-fogalmazványa Gratz Gusztáv külügyminiszternek Novák István eperjesi és Papp Antal munkácsi püspök eltávolítása tárgyában

Róma, 1921. február 9.

MNL OL K 105 L-3-g 45/Pol./1921. Fogalmazvány.

45/1921. Pol.

Gratz Bp.

Roma, 1921.febr 9.

10 Chiffre

Mgr Cerretti mondta nekem, hogy eperjesi püspök legközelebb fel fog váltatni. Állása nem csak politikai okokból tarthatatlan, hanem ellene életmódja miatt is sok a panasz úgy hogy a Pápa különösen is lemondásra szólítaná fel. A munkácsi püspök is fel fog váltatni. C. bevallotta hogy a helyettesítés alkalmas candidatusok hiányban nehézséget okoz.

S.

105. Francesco Marchetti Selvaggiani, bécsi nuncius jelentése Pietro Gasparri államtitkárnak Novák István eperjesi püspök ügyében

Bécs, 1921. február 11.

Città del Vaticano, Segreteria di Stato, S.RR.SS. AA.EE.SS. Austria–Ungheria, Anno 1920–1922, Pos. 1494–1496, fasc. 619. fol. 50rv. Tisztázat.

No 283

Vienne le 11 Febbraio 1921

Di Monsignor Novak

A Sua Eminenza Reverendissima Il Signor Cardinale

P. Gasparri

Segretario di Stato di Sua Santità

Eminenza Reverendissima,

Monsignor Stefano Novak, Vescovo greco-ruteno di Eperjes, da lungo tempo, lasciata la sua diocesi, vive qui a Vienna nell'Hotel Sacher.

Io non lo conosco personalmente, nonsi e presentato alla Nunziatura; però mi sono giunte da varie parti lamentele interno al sou modo di vivere.

Si dice che egli non celebra giornalmente la Santa Messa, al sommo la celebra la domenica; passa il tempo insieme a giovani laici ed affaristi, occupandosi egli stesso di commercio, comperando e rivendendo a prezzi altissimi. La sera resta fino a tarda ora nelle sale dell'albergo e il mattino si leva tardissimo.

L'Eminentissimo Signor Cardinale Piffi, da me richiesto, mi disse che egli aveva già pensato di parlarli della cosa, e che ritenevasi in coscienza obbligato di informare la Santa Sede. Monsignor Novak si è presentato solo una volta al Cardinale Piffi, e vestito assolutamente in civile; il detto Eminentissimo ritiene che che Monsignor Novak dovrebbe mutare contegno, perché certo da scandolo: se volesse restare a Vienna potrebbe andare a vivere presso i PP Redentoristi che hanno camere appropriate e decenti per Vescovi.

Il Conte Pallfy, che, come ho saputo ed egli stesso mi ha detto, è stato il grande protettore di Monsignor Novak, il quale fu precettore dei suoi figli, si è meco lamentato della condotta di Monsignor Novak: egli, il Conte Pallfy, crede che il Prelato in questione non faccia nulla di veramente male, ritiene tuttavia il suo modo di vivere come indegno di un Vescovo; lo scusa in vista della sua giovane età e del bisogno che ha di lavorare e di guadagnare. Dissi al Conte Pallfy che consigliasse Monsignor Novak a venirmi a vedere a che io allora avrei potuto interessarmi di lui, e sono trascorse due settimane e Monsignor Novak non si è fatto vedere.

Ho ritenuto mio stretto dovere di riferire quanto sopra a Vostra Eminenza Reverendissima e sarei assai grato all'Eminenza Vostra se si compiacesse volermi impartire qualche istruzione in proposito. Io riterrai conveniente che Vostra Eminenza scrivesse a Monsignor Novak invitandolo a recarsi a Roma ove d'accordo con lui si potrebbe prendere quel provvedimento che sembra più opportuno.

Chinato al bacio della Sacra Porpora con sensi di sommo rispetto e di profonda venerazione ho l'onore di confermarli

di Vostra Eminenza Reverendissima

umilissimo, devotissimo obligatissimo servo

Francesco Marchetti Selvaggiani Arcivescovo di Seleucia

Nunzio Apostolico

106. Rusznák Miklós eperjesi általános helynök jelentése Clemente Micara prágai nunciának az egyházmegye helyzetéről

Eperjes, 1921. február 15.

AAV Arch. Nunz. Cecoslovacchia 29, fasc. 133, fol. 41r-42r. Tisztázat.

Excellentissime ac Reverendissime Domine Archiepiscopel

Nuntie Apostolice!

Mandatum accipiens Excellentiae Vestrae, informationem de agitatione schismaticorum cum intima humilitate in sequentibus exhibere audeo.

Agitatio schismatica publice propagata, – suprema laus Deo Optimo –, in Dioecesi nostra Fragoplitana (Eperjesensi, Presovens) nulla hucusque erat.

Homines schismatica labe infecti, sic dicti Lemkones, ex Galicia anno 1918 in finem vergente et anno 1919 incipiente ad nos pervenientes agitationem inter fideles nostros inchoare conati sunt in ephemeridibus familiae Besykid propriis: „Holos Russkaho Naroda” (Sonus Nationis Russicae) inscriptis, absolute tamen sine effectu, quapropter circa III. 1919. Ungvarinum (Uzhorod) se vontulerunt, nova folia ibidem usque ad hodiernum diem extradantes sub titulo: „Russkaja Zemla” (Terra Russica).

Conamina perversionis schismaticae in Dioecesi Munkachiensi, a Cathedrali Episcopali et Ungvariensi dicta, proh dolor in dies magis magisque agitantur, ita ut hodie 40, vel prout alii testantur, iam 60 parochiae vel totaliter vel e maiore parte a fide in schisma deficerent et schismaticae factae essent. Novissime Episcopus quidam Orientalis schismaticus ibi apparuerat, qui organisationem Dioeceseos schismaticae ordiebatur, minitans ex effectu brevissime et Cathedrali Episcopi Graeco-Catholici in urbe Ungvár schismaticam, „pravoslavem” fore!

Laus Deo Optimo et honor, – ex sacerdotibus Munkaciensibus nemo schismaticus factus, unico excepto theologo absoluto, qui, prout dicunt, a schismatico quodam eorum Episcopo sacerdos ordinatus, propagationem labis schismaticae explanare conatur.

Causae tristissimae huius propagationis sunt:

I. Gubernium ipsum Pragense, quod facto fulciri videtur, Episcopum dictum Orientalem in agitatione sua automobilo usum fuisse Gubernii officiali.

II. Secundum opinionem publicam Illustrissimus ac Reverendissimus Ordinarius Munkachiensis, sedem suam cathedralem in Ungvár (nunc Uzhorod) tenens, Dioeceseos, parochias imprimis periclitatas non visitans, nec visitare valens, siquidem idioma populi non callet.

III. Causa sunt ulterius sacerdotes ipsi, spiritu ecclesiastico valde carentes, ita iam in seminario educati et superbia sua atque vanitate omnibus perbene cogniti. Cum fidelibus suis non occupantur, vitae consuetudinem cum dominis civilibus, praeprimis officialibus regiminis prioris exclusive habentes, recte ideo fidelibus suis exosi, quod testimonio roboratur defectu a fide v. parochiae M. Lucka, cuius parochus querimoniam exprobrans fidelibus, quid illis fecisset, responsum accepit: „nihil”, propter hoc NIHIL nolentes illum ulterius sacerdotem suum haberi, omnino otiosum.

IV. Causa erat demum vel maxima agendi ratio regiminis Dioeceseos, hodie quoque ita servata, parochias optimas et ob multitudinem fidelium abundantissimas, illis non nisi datas fuisse sacerdotibus, qui ad familiam Episcopi pertinuisent. Ita factum est, ut parochiae fidelibus et ob profectum copiosissimae pastorem semper senectute aggravatum, vel e familia certa electum acciperent, qui non Jesum, sed quaerebat vitae facilitatem, breviter: esum.

Remedia huic agitationi schismaticaе secundum humillimam meam opinionem essent:

I. Relevatio Illustrissimi ac Reverendissimi Domini Ordinarii, qui votum fidelitatis non deponendo suspectus tum Statui, tum redditus est fidelibus ipsis. Relevatio haec secus non ita difficilis videtur, quia Ordinarius Munkachiensis qua Abbas Realis de Tapolca, in territorio Hungarico existente, redivisus ibi gauderet sibi sufficientissimis.

II. Interimale assignatio Vicarii Generalis, ad quod munus, rem conferens cum aliis, maxime idoneum recommendare audeam: Rdm. et Cl. D. Drem Simeonem Szabó, vel Drem Basilium Hadzsega, Canonicos Ungvarienses, cum impositione officii strictissimi parochias periclitatas per Vicarium Generalem omnino visitandas esse.

III. Relevatio parochorum parochiarum illarum, quarum fideles pastore suo incontenti amotionem illius quaerebant. Amotiones hae ob difficultates hodiernas ad nutum fieri deberent, infortunio hoc aliter minime superabili.

Informationem meam Excellentiae Vestrae summe discretam censere audeo, exhibens illam mandato oboediendo Clementiae Vestrae stricto, humillime, quaeritans, dignetur illam talem recipere et in secreto retinere.

Altis commendatus Gratiis et Favoribus cum osculo Sanctae Dexterae humillimus persevero:

Eperjesini, die 15.II.1921.

Dr. Nicolaus Rusznák

Vicarius Episcopalis.

107. Miniszterelnökségi pro domo a Romániához került hajdudorogi egyházmegyes parókiák tárgyában

Budapest, 1921. február 15.

MNL OL K 28 1936–H–15688–1250. Fogalmazvány.

A hajdudorogi gör. kath. egyházmegyéhez tartozó, jelenleg megszállt területen fekvő egyházközségek ügyében.

Pro domo:

F. évi február hó 14-én felkereste az ügyosztály főnökét György Endre ny. földműv. miniszter úr s előadta, hogy Boromissza szatmári r. kath. püspöktől a következőkről értesült:

Radu nagyváradi gör. kath. román püspök Szatmárt járván Boromissza püspöknél volt megszállva s ez alkalommal azt mondta, hogy a hajdudorogi egyházmegyének azon egyházai, amelyek ezen egyházmegye alapításakor a nagyváradi gör. kath. egyházmegyéből csatoltattak át, pápai dekretummal visszaadattak a nagyváradi egyházmegyének. Ezen állítólagos pápai dekretum határozatát Radu püspök közölte volna az illető egyházak lelkészeivel is.

Bár kizártnak tekinthető, hogy ilyen értelmű pápai dekretum kiadatott volna, az ügy nagy fontosságára való tekintettel kérdés intéztetik e tárgyban Miklósy hajdudorogi püspökhöz.

Bizalmas

108. Teleki Pál miniszterlenök átírata Miklósy István hajdúdorogi püspökhöz a Romániához került hajdúdorogi egyházmegyés parókiák tárgyában

Budapest, 1921. február 15.

GKPL I-1-a 1674/1931. Tisztázat.

MNL OL K 28 1936-H-15688-1250. Fogalmazvány.

1250/1921. ME. III.

Bizalmas!

Kizárólag saját kezébe!

Méltóságos és főtisztelendő

Miklósy István gör. kath. megyés püspök urnak

Nyíregyháza

Méltóságos és Főtisztelendő Püspök Úr!

Bizalmasan arról értesültem, miszerint Radu Demeter nagyváradí gör. kath. püspök Szatmárnémetiben járván odanyilatkozott, hogy a hajdudorogi gör. kath. egyházmegyének azon egyházai, amelyek ezen egyházmegye alapításakor a nagyváradí gör. kath. egyházmegyéből csatoltattak át. pápai dekretummal visszaadattak a nagyváradí egyházmegyének. Radu püspök ezen határozatot állítólag közölve volna az érdekelt egyházak lelkészeivel is. intézkedett a visszacsatolás perfektuálása iránt.

Ámbár teljesen kizártnak tekinthető, hogy ilyen értelmű pápai dekretum akkor kiadatott volna, mégis az ügy nagy fontosságára való tekintettel tisztelettel kérem Méltóságodat, méltóztassék bizalmasan tájékoztatni affelől, hogy Radu püspöknek említett állítólagos nyilatkozatáról tudomással méltóztatik-e bírni.

Méltóztassék egyuttal engem arról is tájékoztatni, hogy az egyházmegye azon egyházainak püspöki administrálása, amely egyházak jelenleg román megszállt területen vannak, miképp történik.

Fogadja Méltóságod kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását

Budapest, 1921. február 15.

Teleki

109. Somssich József szentszéki követ jelentés-fogalmazványa Gratz Gusztáv külügyminiszternek Novák István eperjesi és Papp Antal munkácsi püspök eltávolítása tárgyában

Róma, 1921. február 19.

MNL OL K 105 L-3-g 69/Pol./1921. Fogalmazvány.

Másolat.

Róma, 1921 évi február hó 19.

Magyar királyi követség a Szentszéknél

Szám 69/Pol. 1921

Tárgy: Egyházpolitikai kérdések a rutén lakta felvidéken.

Nagyméltóságú

Dr. Gratz Gusztáv úrnak

magyar királyi külügyminiszter

Gasparri bibornok ma nem fogadott. Reggel erős orrvérzést kapott, mely elgyengítette; ez a délelőtti órákban oly vehemetiával ismétlődött meg, hogy nem lehetett elállítani. Helyette Mgr. Cerretti fogadta a diplomatákat, amit különben szívesen vettem, mert ugyis fel kívántam keresni.

Megtárgyaltam vele a ruténlakta felvidékre vonatkozó egyházpolitikai kérdéseket s átadtam neki a mai keletü számjelsürgönyömben említett jegyzéket, melyhez elő szóval bővebb commentárt fűztem.

Mgr. Cerretti eléggé megnyugtatóan válaszolt; az egyházkerületi beosztásban nem fog változás történni, míg a határkiigazító bizottság nem hoz a leendő határok tekintetében végleges döntést, a személyi kérdések pedig egyelőre azért sem fognak elintéztetni, mert hiányzanak az alkalmas candidátusok. A kérdések egész complexuma azonban – ugymond – az orientalis congregatióhoz tétetett által, amely (előre láthatólag csak bizonyod idő multán) fog javaslatot tenni.

Eme congregatió számottevő tagjai máris nagyon behatóan vannak informálva Dr. Illés által a rutén vidéken uralkodó állapotokról. Szerinte a congregatióhoz tartozó bibornokok körében meleg érdeklődés mutatkozik az ügy iránt s Maga a Szentatya a Neki Dr. Illés által külön audientián átnyújtott memorandumot nagyon kegyesen fogadta. Dr. Illés reméli, hogy kívánságánk megfelelőleg a felvidéki görög katolikus egyházmegyék közvetlen a Szentszéknek lesznek alárendelve.

Mgr. Cerretti sem lát ebben nehézséget. Ennél nagyobb gondot okoz, szerinte, a Szentszéknek a két felvidéki görög katolikus püspök helyettesítése s ez alkalommal megismételte ama már megelőzőleg megjelentett nézetét, hogy Novák püspök semmi esetre sem maradhat meg állásában. Teljesen összeférhetetlen – ugymond – a püspöki méltósággal például az a körülmény, hogy Novák oly kétes hirü szállodában lakik, hol még laikus ember sem szállana meg, ha renoméjára tart valamit.

Mínt hogy véletlenül tudtam hogy Novák püspök ezidőszerint a bécsi Hotel Sacher-ben tartózkodik, siettem megjegyezni hogy noha nem tudom, hogy a püspök út megelőzőleg hol lakott, a fenti vád, a jelen pillanatban legalább, nem nagyon komolynak tetszik. Ha azonban külömbeni életmódja kifogás alá esik, ugy persze nem érzem magam competensnek a Szentszék elhatározásaira befolyást gyakorolni. De nem látom be, hogy a munkácsi görög katolikus püspököt, aki ellen ily természetű panaszok nem emeltettek, miért kelljen szükségkép egy cseh agitátorral helyettesíteni olyankor amidön a rutén vidék hovátartozása dolgában mg nem történt döntés.

Az egész beszélgetés barátságos formák között folyt le s azon benyomást merítettem belőle, hogy Mgr. Cerretti, aki ez alkalommal nagyon iparkodott udvariaskodni, mióta utoljára volt alkalmam vele hosszabban tárgyalni, sokat engedett a negyvennyolczból.

Somssich s.k.

rendk. követ és megh. miniszter

P. S.

Róma, 1921 évi február hó 21-én.

Az Államtikárnál tudakozódtam egészségi állapota felől: a vérzés megszűnt és nem hagyott hátra kellemetlen utóhatást, szemét azonban, melyet az orbáncz megtámadott, még bekötve tartja. A betegség ugyanis megbénította a szemizmokat, úgy hogy a beteg szem nem mozog együtt a másikkal, ami természetesen zavarja a rendes látást.

Mosolyogva jegyezte meg Ő Eminentiája: „Si j’sulevais le bandeau je verrais deux ministres de Hongrie” – mire én: „et un seul est des fois déjà assez impertun”.

110. Papp Antal munkácsi püspök jelentése Clemente Micara prágai nunciussnak az egyházmegye helyzetéről

Ungvár, 1921. február 22.

AAV Arch. Nunz. Cecoslovacchia 29, fasc. 133, fol. 43r–46r. Tisztázat.

4329/28.II.

862. sz.

Excellentissime ac Reverendissime Domine Archiepiscopo,
Nuntie Apostolice!

Presbytero meo Augustino Volosin, directori instituti nostri praeparandiae docentium Dioeceseos nostrae, qui in negotiis instituti 9-a Februarii a.c. Pragae iter facerat, in mandatis dedi, ut Pragae degens ab Excellentia Tua audientiam peteret et verbotermino referret de misero statu et de persecutionibus, quibus

sacerdotes mei et fideles multis in paroeciis a parte agitatorum schismaticorum huc in Dioecesim nostram e Russia et Galicia immigratorum expositi sunt.

Impetus hi a parte schismaticorum anno 1919. initium tunc sumpserant, quando territorium Dioecesis Munkacsensis sub nomine „Podcarpatsca Rus” per exercitum reipublicae Ceho-Sloviae obsessum est et per magistratus istius reipublicae gubernari ceperat.

Agitatores schismatici a Galicia hac ad nos sub illo titulo pervenerunt, quod in patria sua per Polonos persequebantur et hic in provincia nostra sibi asylum quaesiverunt.

Mox apparuerat, quod assertio haec ipsorum mystificatio erat, quia vera causa, verus scopus adventus ipsorum est propagatio schismatis.

Sicut mihi per plures sacerdotes meos relatum est, qui de hac re Pragae certiores facti sunt, – agitatores schismatici russofilii per societatem quamdam Pragae existentem: „Cescarusca-jednota” dictam multis pecuniis adjuvanitur, ut sibi hic in Uzhorod typografiam emere a novalia sub titulo: „Ruscaja Zemlja” edire possint.

In his novalibus suis de die in diem contumeliis addiunt Ecclesiam Catholicam, ordinarium, canonicos et sacerdotes Dioeceseos nostrae: acsi ipsi Hungarofili: Madjarones essent, qui populum ruthenum iterum in pristinum servitum reducere vellent.

Agitatores schismatici passim spargunt istam assertionem, quod fideles nostri rutheni spiritu vero slavico tunc solummodo replebuntur, si Ecclesiam Catholicam deseruerint et omnes schismatici fient.

Cum diabolico furore et terrore persequantur Ecclesiam nostram unitam graeco-catholicam. Rebelliones excitant in pagis contra curiones nostros; – illos a domibus parochialibus et e pagis expellunt; fideles nostrae Ecclesiae graeci ritus Catholicae adhaerentes minationibus, damna ipsis faciendo: sic foenum fidelium nostrorum comburendo – quemadmodum in pago Gernyes factum est, – pecora illorum mutilando – sicuti in pagis Irhócz, multos fideles nostros verberando – unum in pago Lipcse interfecerunt, – terrore afficiunt et ad religionem Catholicam deserendam cogunt.

Agitatores schismatici tam detestabili modo terrore affecerunt fideles meos et curiones meos expulerunt his a paroeciis:

in Comitatu Máramaros e pagis: Alsóbisztra, Alsószelistye, Iza, Herincse, Keselymező, Lipcse, Talaborfalva, Zádnya, Ujbárd, Husztköz, Kricsfalva, Kusnica, universim e 12 paroeciis.

In his paroeciis ecclesias, domus parochiales, scholas, agros: omnia bona immobilia et mobilia occupaverunt et sibi arripuerunt.

Impetus schismaticorum adhuc durat et de die in diem iteratur his in paroeciis: in Comitatu Mâramaros: in Gernyes, Csománfalva, Husztsófalva, Uglya, Irholcz, Széleslonka, in Comitatu vero Bereg: in paroeciis Bilke et Nagylucska, unde schismatici curiones meos modo praeattacto expellere et ecclesias occupare nituntur.

Proh dolor, in quinque paroeciis ex his reto enumeratis scilicet: in Csománfalva, Uglya, Iza, Széleslonka et Nagylucska schismatici ecclesias nostras novissime jam sibi occupaverunt – et curionibus nostris aditum in ecclesias non permittunt.

Contra has atrocitates, iniquitates et persecutiones singulis in casibus vocem meam levavi, protestationes meas gubernio hujus provinciae hic in Uzhorod scriptatenus semper exhibui et pro curionibus fidelibusque meis adjutorium, patrociniumque petivi. Item verbotenus quoque per deputatos capituli mei jam binis vicibus emissos, per directorem cancellariae meae perque secretarium meum multoties sciscitavi de sorte scriptorum meorum et de petito adjutorio.

Gubernator et vicegubernator hujus provinciae promiserunt quidem, quod his persecutionibus finem facient et tribus vel quatuor vicibus commissiones quasdam omiserunt in pagos nonnullos, ubi schismatici turbas excitaverunt et curiones ecclesiasque aggressi sunt, ast vix in tribus paroeciis: Gernyes, Bilke et Husztsófalva successit ecclesias nostras nobis iterum recuperare, quae tamen ecclesiae hodie quoque impetibus schismaticorum expositae sunt.

E sessionibus nostris capitularibus et consistorialibus multoties scriptotenus conquerebamus et protestabamur in memorandis ad Excellentissimum D. Praesidem reipublicas et ad Ministrum Praesidem Cechosloviae directis, sic mense Novembri et Decembri anni elapsi sub numero 4071., – in quibus scriptis atrocitates, persecutiones praeattactas enumeravimus et enixe flagitarimus, ut his finem faciant, curiones fidelesque nostros defenderent et ecclesias bonasque ecclesiastica occupata nobis restituerent.

Et qualem sortem nacta sunt haec scripta nostra? – Cancellarius Excellentissimi Praesidis reipublicae, item Minister Praeses post multas hebdomadas certiore me fecerunt: libellos supplices, memoranda nostra remissa esse huc in Uzhorod ad gubernium hujus provinciae eum in finem, ut via administratura pertractarentur et deciderentur.

Magistratus vero hic fungentes auxilium nobis solummodo ad speciem praebent. Edicta et decreta gubernii magistratus administrationis in periferiis executioni non mandant.

Agitatores schismaticorum si alicubi aliquales atrocitates contra curiones vel fideles meos perpetraverint, ad nonnullas horas, vel dies in captivitatem quidem callocantur, – attamen mox post breve tempus liberi dimittuntur.

Ratio autem hujus negligentiae politica est, quia nempe electio deputatorum in comitia regni, necnon provinciae hujus adhuc apud nos perfecta non est, – ideo magistratus civiles omnibus factionibus politicis placere cupiantes, – sub titulo libere exercendae religionis schismaticis facent concedendo sacerdotibus eorum, qui e Russia et America hac majori atque majori numero veniunt, ut in provincia nostra libere vagari et fideles nostros ad schisma allicere possiunt.

Et hoc modo opprimitur et patitur veritas et justitia!

Ast talis iniquitas et injustitia in regno juridico diutius pati non potest.

Nos clerus populusque noster ruthenus hic in territorio nostro autochtoni sumus et fere jam per mille annos hic vivimus – ac Sanctae Sedi Apostolicae firmiter adhaerentes nostram religionem graeci ritus Catholicam tueri, defendere et usque ad ultimum halitum profiteri volumus.

Deo sint laudes: sacerdotes mei, qui ultra trecentos numerantur, fidem Catholicam omnes firmiter credunt et profitentur – ac nullus eorum a fide defecerat! Major pars eorum uxoratus est et in misero vitae statu existit, quia fideles naturales praestationes: lecticalia, frumentum, foenum, ligna focalia post revolutionem 31-a Octobris a. 1918. factam – et quia gubernium mense Aprili a. 1920. sine ulla praevia tractatione cum ordinariatu – et sine ulla recompensatione has praestatione abolaverat, – jam amplius solvere nolunt.

Clerus noster callet et loquitur linguam pristinam ruthenam fidelium nostrarum. Pro merito cleri nostri habendum est, quid fideles nostri post mille annos lingua sua avita ruthenica hodie quoque utuntur.

Advenae agitadores russi schismatici linguam suam russicam populo et clero nostro octroare vellent, ideo dissipant calumnias: ac si sacerdotes mei Madjarones Hungarofili essent.

Nisus et axioma horum agitatorum advenarum est: omnes fideles nostros abalienare ab Ecclesia Catholica, omnes reddere schismaticos, ut omnes eo facilius russofili fiant!

Fideles nostri in supra enumeratis 20 pagis, quos agitadores schismatici ideis suis perturbabant, ad normas legis non sunt egressi ex Ecclesia Catholica, quia lex huc pertinens a. 1868. sub numero 53. lata et apud nos adhuc vigens praescribit, ut quicumque religionem suam mutare vult, – debet cum duobus testibus suis coram curione suo duabus vicibus intra mensem comparere et manifestare: se pristinam religionem suam deserere et aliam religionem suscipere velle, – et sacerdos novae religionis curionem derelictae religionis de susceptione fidelis certiore reddere tenetur.

Et has praescriptas condiciones nec ullus fidelis noster adimpleverat.

Accidit quidem, quod in uno, vel altero pago nonnulli fideles turmatim apparuerunt coram parochio nostro manifestantes: se religionem Catholicam derelinquere velle, sed secunda vice jam comparuerant coram parochio et sic egressus eorum ex Ecclesia Catholica perfectus non est, et illi omnes juridice adhuc Catholici sunt.

In dictis pagis tantum exigua pars fidelium schisma cum persuasione profitetur, illi scilicet, qui durante bello tamquam milites in Russia in captivitate detinabantur et ibidem schismaticis et bolsevisticis ideis replebantur. Hi domum reversi optima media agitatorum schismaticorum facti sunt, qui domi enarrant, quod in Russia popae functiones ecclesiasticas viliori pretio peragunt, agros non habent. Expellamus igitur antiquos sacerdotes, dividamus inter se agros parochiales – accipiemus e Russia alios sacerdotes, qui nobis viliori salario servient. Tumultus et turbae schismatae in pagis nostris bolsevisticum charaterem habent.

Contra has enumeratas iniquitates est persecutiones Excellentissime Domine! ad Te confugimus adiutorium Tuum deprecantes, ut ab his nos Tua efficaci intercessione apud Excell. D. Praesidem reipublicae, necnon apud Ministrum Praesidem, reliquosque Ministros facienda liberari et exoperari digneris, ut nostrae ecclesiae, domus parochiales, scholae, agri, bona mobilia et immobilia per schismaticos agitadores occupata nobis quo citius restituantur, persecutiones energice finiantur – et libertas religionem nostram graeci ritus Catholicam exercendi nobis quoque in tuto collocatur!

Singulari cum venerationis et obsequii cultu persisto
in Uzgorod-Ungvarini 22-a Februarii 1921.

Excellentiae Tuae Reverendissimae
addictissimus servus:

Antonius Papp

Episcopus Munkácsensis graeci ritus Catholicorum.

111. Pietro Gasparri államtitkár levél-fogalmazványa Novák István eperjesi püspöknek

Róma, 1921. február 28.

Città del Vaticano, Segreteria di Stato, S.RR.SS. AA.EE.SS. Austria–Ungheria, Anno 1920–1922, Pos. 1494–1496, fasc. 619. fol. 52rv. Fogalmazvány.

16775

Monsignore Stephano Novák Vescovo di Eperjes.

(da unirsi al Dispaccio con lo stesso numero diretto a Monsignore Marchetti)
28. febbraio 1921

Già varie volte sono pervenuti al Santo Padre dei gravi lamenti circa il tenore di vita di Vostra Signoria Illustrissima e Reverendissima, il quale non corrisponderebbe all'alta dignità di cui Ella è rivestito.

Anche recentemente è stato riferito all'Augusto Pontefice della di Lei condotta in cotesta Città che desta non poca ammirazione. Si dice fra l'altro che Ella non celebri giornalmente la Santa Messa o che al sommo la celebri la domenica; che usi vestire completamente in civile; che passi il tempo insieme a giovani laici ed affaristi, occupandosi Ella stesso di commercio, e che la sera resti fino a tarda ora nelle sale dell'albergo, ove ha preso dimora.

Tali dicerie sul conto di un Vescovo non possono non preoccupare il Santo Padre, pur potendosi ammettere che esse siano per lo meno esagerate. Onde è che Sua Santità mi ha ordinato di comunicare tutto ciò a Vostra Signoria e di invitarLa a fornire in proposito gli opportuni schiarimenti.

Nel compiere il sovrano incarico, devo altresì farLe presente l'opportunità che Ella dimori in un luogo più conforme al Suo carattere e alla Sua dignità

che non sia l'albergo in cui alloggia ora. Ella potrebbe recarsi a vivere presso i Padri Redentoristi, che hanno camere appropriate e convenienti per Vescovo.
In attesa di un Suo sollecito riscontro, profitto ecc.

**112. Miklósy István hajdúdorogi püspök átíratá Teleki Pál
miniszterelnöknek a Romániához került hajdúdorogi egyházmegyes
parókiák tárgyában**

Nyíregyháza, 1921. február 28.

MNL OL K 28 1936–H–15688–1250. Tisztázat.

EPL Cat. D/c. Csernoch 1426/1921. Másolat.

GKPL I–1–a 1674/1931. Fogalmazvány.

646/1921. szám.

Másolat.

Bizalmas!

Kizárólag saját kezéhez!

Nagyméltóságu Gróf Teleki Pál m. kir. ministerelnök urnak

Budapest

Nagyméltóságu Ministerelnök Úr!

A nagyváradai s csekély részben a szamosujvári egyházmegyéből a hajdudorogi gör. szert. kath. magyar egyházmegyébe kebelezett hitközségek administrálása tárgyában 1250/1921. M. E. III. szám alatt hozzám intézett nagybecsü átíratára¹⁰⁶ vonatkozólag, van szerencsém Excellentiádat a következőkről tájékoztatni.

A román megszállás idején Radu Demeter püspök delegátusi minőségben joghatóságot nyert 46 olyan lelkészetem felett, amelyek közül – az alapító bulla értelmében – 42 a nagyváradai s négy szamosujvári püspökségből volt a hajdudorogi egyházmegyébe átkebelezve.

A megbízás ténye egyházzogilag helytálló. Delegátust ugyanis, a többi között, olyan helyekre nevez ki a római szentszék, amelyek hiveivel s papjaival az illetékes püspök érintkezni nem képes; miként nem érintkezhettem magam a szóbanforgó lelkészetekkel.

Ámde néhai Radu Demeter püspök delegátusi megbízásának, kétségtelenül rosszhiszeműleg oly értelmű joghatályt tulajdonított, mintha a kérdésre hitközségek a hajdudorogi egyházmegyéből kikebelezve végleg a nagyváradai egyházmegyéhez csatoltattak volna.

Ezt hirdette az oláh irredenta immár tragikus véget ért fanatikusa színmagyar legnépesebb hitközségeimben (Szatmárnémetiben, Nagykárolyban stb.)

106 Lásd: 108. számú dokumentum.

különösen kiemelve felszabadulásukat a magyar zsarnokság alá s élénken ecsetelve azt a boldogságot, amely rájuk a nagy Romániában vár.

Időközben megállapítottán – reméljük csakis átmenetileg – hazánk trianoni határai, folytatólag birtokba vettem 14 olyan hitközség adminisztrációját, amelyek egyházmegyéből a fentebb érintett pápai rendelet értelmében a nagyváradi püspök delegatúrája alá voltak rendelve, de amelyek fölött a politikai elhatárolás következtében, a nagyváradi püspök nem gyakorolhat többé joghatóságot. Viszont van 7 olyan szinmagyar hitközség, amelyek nem tartoznak sem a nagyváradi sem a szamosújvári egyházmegyéhez, de a munkácsi püspökség kebeléből csatoltattak át a hajdudorogi egyházmegyébe s most tulesvén a demarkációs vonalon, a főhatósági vezetést teljesen nélkülözik. Ezek jogilag az én hitközségeim, de bennök, minthogy a románok által megszállt területen fekszenek, joghatóságomat tényleg nem gyakorolhatom.

Tiszteletteljes válasziratom körülményesebb megvilágítására ide csatolom a nagyváradi püspök delegatúsi megbízására vonatkozó okmány hiteles másolatát,¹⁰⁷ továbbá egy táblázatos kimutatást az érdekelt hitközségekről a jelenlegi püspöki adminisztráció állapotának feltüntetésével, végül egyházmegyémnek 1918. évi kiadású naptárát s ebben a hajdudorogi egyházmegye alapító bulláját. (31. lap.)

Mindezeken felül hálás köszönetemet kívánom kifejezni Excellentiádnak szíves érdeklődéséért, melynél fogva figyelmét nemzeti szempontból igen fontos hivatású egyházmegyém ügyére irányítani méltóztatott.

Fogadja nagyméltóságod kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását, mellyel vagyok

Nyíregyházán, 1921. évi február hó 28.-án.

Miklós István

hajdudorogi püspök.

112a. Miklós püspök átiratának melléklete: a Radu Demeter nagyváradi püspök joghatósága alá került hajdúdorogi egyházmegyes parókiák kimutatása

Nyíregyháza, 1921. február 28.

1426/1921

Melléklet a 646/1921. számhoz.

Másolat.

A.Kimutatás

azon hajdudorogi egyházmegyéhez tartozó volt nagyváradi és szamosújvári egyházmegyei parókiákról, melyek a 16475/1919. bécsi ap. nunciusi szám

107 Lásd: 62. számú dokumentum.

alatt közölt pápai rendelet értelmében a nagyváradai püspök (Radu Demeter) delegátusi joghatósága alá helyezték:

1. Amacz	16. Kismajtény	31. Piskolt
2. Szatmárzsadány	17. Nagykároly I.	32. Nyirábrány
3. Nagykolcs	18. Reszege	33. Vasad
4. Csengerbagos	19. Szaniszló	34. Álmosd
5. Csegöld	20. Érdengeleg	35. Bagamér
6. Csengerujfalu	21. Érendréd	36. Érkenéz
7. Óvári	22. Mezőterem	37. Érselénd
8. Pete	23. Portelek	38. Kokad
9. Porcsalma	24. Vezend	39. Hosszupályi
10. Szamosdob	25. Éradony	40. Nagyléta I.
11. Vetés	26. Érkörtvélyes	41. Pocsaj
12. Csomaköz	27. Értarcsa	42. Vértes
13. Domahida	28. Gálospetri	43. Batizvasvári
14. Gencs	29. Nyiracsád	44. Szatmárnémeti I.
15. Makó	30. Nyiradony	45. Szatmárudvari
46. Józsefháza		

B. A felsorolt 46 parochia közül az oláhok visszavonulása után felszabadulva a hajdudorogi püspök joghatósága alá visszakerültek:

1. Csegöld	6. Nyiradony	11. Hosszupályi
2. Csengerujfalu	7. Nyirábrány	12. Nagyléta I.
3. Porcsalma	8. Álmosd	13. Pocsaj
4. Makó	9. Bagamér	14. Vértes
5. Nyiracsád	10. Kokad	

C. A hajdudorogi egyházmegyéhez tartozó s az oláhok által megszállt területre eső ama (volt munkácsyegyházmegyei) parochiák, melyek püspöki kormányzás nélkül vannak:

1. Kökényesd, 2. Nagykároly II. 3. Nagypeleske, 4. Sárközujlak, 5. Szatmárnémeti II. 6. Szárazberek, 7. Turterebes

	oláh	magyar ¹⁰⁸
Amac	523	11
Szatmárzsadány	1315	162
Nagykolcs	372	17
Csengerbagos	583	215
Óvári	26	350
Szamosdob	910	142
Vetés	54	842

108 Kimutatás ceruzával a miniszterelnökségi iraton.

Csomaköz	5	614
Domaháza	155	551
Gencs	15	451
Kismajtény	978	34
NKároly	291	3602
Szaniszló	1271	828
Érdengeleg	698	104
Mezőterem	362	350
Portelek	459	1
Vezend	923	7
Éradony	+	135
Érkörtvélyes	14	577
Értarcsa	130	351
Piskolt	701	536
Nyírábrány	32	2068
Vasad	1297	70
Érkenéz	602	277
Érselénd	31	739
Batizvasvári	116	510
Szatmárnémeti	931	6046
Szatmárudvari	280	1243
	13927	21683

112b. Miklósy püspök átiratának melléklete: Valfré di Bonzo bécsi nuncius rendelete

Nyíregyháza, 1921. február 28.

Copia. Nro. 16475. Nos Theodorus e Comitibus Valfre di Bonzo Sacras Theologiae et Juris Doctor. Dei et Apostolicae Sedis Gratia Archiepiscopus Trapezuntus cum Potestate Legatia Laterane Nuntius Ordinarius. – Cunctis ubique pateat et notum sit omnibus, ad quos spectat, sive in posterum spectare poterit, quod SSmus Dominus Noster Benedictus div. provid. Papa XV. fel. regnans, pro eo quo flagrat zelo ut omnium in orbe credentium necessitatibus consulatur, ad fideles illos graecos-catholicos rumeni labii, qui illas incolunt parochias quae per Apostolicam Bullam diei 7. Junii 1912. quae incipit „Christifideles graeci ritus catholici” cuius executio Excellentissimo Patri Domino Archiepiscopo Laodicensi, antecessori nostro, demandata fuerat, quaeque ad rumeni ritus dioeceses pertinebant, Suae caritatis curas convenit eorumque statum attendens atque eorum bono spirituali opportunius atque efficacius consulere desiderans, votis Antistitum Rumenorum catholicorum obsecundans, dictae parochias graeco-catholici ritus rumeni labii numero quadraginta sex, quae per memoratum Bullam neoformatae dioecesi Hajdudorogensi attributae fuerant

et quarum quadraginta duae e dioecesi Rumeno Magnovaradiensi et quattuor e dioecesi Samosujvarensi dismembratae fuerant curis et zelo Illustrissimi Patris Domini Episcopi graeci-rumeni ritus Magnovaradinensis committere decrevit tamquam Sedis Apotolicae delegati cum facultatibus ordinariis. Quae cum ita sint, Nos, Auctoritate Apostolica speciali modo Nobis tributa, Patri Domino Demetrio Radu, Episcopo rumeno Magnovaradinensi committimus ut parochias tamquam Sanctae Sedis delegatus administret atque pro sua prudentia et charitate gubernet, atque omnes et singulas facultates quae a iure canonico ordinariis decernuntur decernimus atque tribuimus. mandamus vero, ut huic dispositioni Pontificiae ab omnibus ad quos spectat oboedientia praestetur ac omnia in hoc Nostro decreto contenta religiose serventur atque hae Nostrae litterae praelaudato Patri Domino Demetrio Radu suffragentur ac si ille authenticae litterae Apostolicae praesentaverit atque ostenderit, contrariis quibuscumque non obstantibus, etiam speciali et individua mentione dignis. Datum Viennae, die 10-a Maii 1919. + Theodorus Valfre di Bonzo m. p. Archiepiscopus Trapezuntin. Nuntius Apostolicus (Illegibile subscriptum) Auditor. (L. S.)

In fidem praesentis copiae: Ladislaus Sereghy m. p. Secrius Episcopalis Hajdudorogensis.

Nb.¹⁰⁹ Nyilvánvaló, mikép a római szentszék az érdekelt hivek nyelvére vonatkozólag, a román püspökök által félrevezettetett. E hivek általán román nyelvűeknek állítatnak, holott hiteles statisztikai kimutatásaink szerint azok tulnyomólag nagy többsége magyarajku.

A nuncius rendeletének magyar fordítása¹¹⁰

A latin eredeti szöveg fordítása.

Másolat

16475/Pol.

Mi bonzoi gróf Valfré Tivadar hittudományi és jogtudós, Isten és az Ap. Szentszék kegyelméből legatus a latere hatalmával felruházott rendes Ap. követ. Tudtára adjuk mindenkinek akit illet és a jövőben illethet, miszerint Szentséges Atyánk dicsőségesen uralkodó XV. Benedek Pápa abbeli szorgos buzgalmában, mellyel a világ minden hívőjének szükségletéről gondoskodni kíván, figyelmét gondos szeretettel ama görög kath. román ajku hiveire irányítva, kik azokat a plébániákat lakják, melyek az 1912. évi junius 7-én kelt Christifideles kezdetű ap. bulla erejénél fogva, – melynek végrehajtása elődünkre a Laodiceai érsek ur Ő Nagyméltóságára bízott – a hajdudoroghi egyházmegyébe lettek kebelezve és melyek ezelőtt román rithusu egyházmegyékhez tartoztak volt, e plébániák helyzetének figyelembevételével és avégből, hogy lelki javuknak

109 Innentől Miklósy püspök kézírásával.

110 MNL OL K 28-1936-H-15688

minél alkalmasabban és hatályosabban gondját viselje, román katolikusok püspökei óhajának engedve, eltökélte, hogy az említett görög szertartású román nyelvű plébániákat – szám szerint 46-ot – melyek a szóbanforgó bulla rendelkezésénél fogva a hajdudoroghi új egyházmegyébe lettek sorozva és melyek közül 42 a nagyváradi román, 4 pedig a szamosújvári egyházmegyéből lett lekapcsolva, a nagyváradi görög román püspök ur Ó Méltóságának mint rendszeres felhatalmazásokkal felruházott ap. delegátusnak gondjaira és szorgoskodására bízva.

Ezekből kifolyólag mi ama különleges tekintély erejénél fogva, mellyel a Szentszék bennünket felruházott, Rádu Demeter nagyváradi román püspök urat megbizzuk, hogy a fentemlített plébániákat mint a Szentszék delegátusa gondozza, bölcsességgel, szeretettel, kormányozza és őt ezennel mindazokkal a felhatalmazásokkal felruházzuk és megajándékozunk, melyek az Ordinariusokat az egyházi jog szerint megilletik.

Elrendeljük pedig, hogy eme pápai rendelkezésnek mindazok, akiket illet, engedelmeskedjenek és mindaz amit jelen rendeletünk tartalmaz, hiven betartassék, valamint hogy ezen levelünk a fentemlített Rádu Demeter urnak javára mindenekben olybá vétessék, mintha autentikus apostoli levelet mutatott volna be. Éspedig minden ellenkező még külön és különös említést érdemlő körülmény dacára is Bonzoi gróf Valfré Tivadar ap. nuncius olvashatatlan aláírás

Auditor.

113. Nicolò Marini bíboros, a Keleti Kongregáció titkárának leirata Clemente Micara prágai nunciusnak a Munkácsi és Eperjesi Egyházmegyéket érintő skizmatikus mozgalomról

Roma, 1921. március 5.

AAV Arch. Nunz. Cecoslovacchia 29, fasc. 133, fol. 49r–50r. Tisztázat.

Roma, 5. Marzo 1921.

Protocollo N. 5267/21

Monsignore Clemente Mirara

Nunzio Apostolico

Praga

Illustrissimo e Reverendissimo Signore,

Giungono a questa Sacra Congregazione gravi notizie sulle condizioni dei Ruteni uniti della Podcharpazia, delle due Diocesi di Munkacs ed Eperies (qualche piccolo tentativo): si dice che tredici paesi si sarebbero già dichiarati per lo schisma, che una deputazione delle due Diocesi sarebbe andata a Belgrado a sollecitare l'invio di un Vescovo scismatico: che i sacerdoti ruteni

uniti, tutti imbevuti di idee maggiorizzanti¹¹¹ – trascurano completamente l'educazione e l'istruzione del popolo, obbligandolo a servirsi della lingua magiara che il popolo non conosce¹¹², e non vuole adoperare; che il Vescovo di Munkacs, Monsignore Papp, avrebbe rifiutato di prestare il giuramento di fedeltà al nuovo governo e che finalmente il governo serbo di Belgrado, il quale si considera l'erede della politica religiosa degli Czar di Russia, fomenterebbe in quelle Diocesi, con tutti i mezzi, la propaganda scismatica.

Prego Vostra Signoria di prendere qualche notizia sicura e dettagliata sopra tutti questi fatti e di volermene con quanta maggior sollecitudine è possibile, informare per poter prendere in seguito le disposizioni necessarie ad impedire, se sarà ancora possibile, che il moto scismatico si estenda.

Ed intanto Le auguro da Dio ogni bene.

Di Vostra Signoria Illustrissima e Reverendissima

Devotissimo servo

Niccolò Card. Marini

Segretario

114. Somssich József szentszéki követ jelentés-fogalmazványa Gratz Gusztáv külügyminiszternek Novák István eperjesi és Papp Antal munkácsi püspök eltávolítása tárgyában

Róma, 1921. március 6.

MNL OL K 105 L-3-g 105/Pol./1921. Fogalmazvány.

Róma, 1921 évi márczius hó 6.

Magyar királyi követség a Szentszéknél

Szám 105/Pol./1921.

Tárgy: A felsőmagyarországi ruthénekhez egyházi ügyek megvizsgálására kiküldendő vizitátor kérdése.

Nagyméltóságú

Dr. Gratz Gusztáv Úrnak

magyar királyi külügyminiszter

A keleti Kongregáció egyik hivatalnoka, Benedetti Enrico, azt mondotta Serédinek, hogy Illés dr. budapesti egyetemi tanár memorandumának és információinknak hatása alatt a Szentszék utasította a Nyitrán püspököket konsekráló prágai Nunciust a ruthén ügy személyes és a helyszínen történő megvizsgálására.

A keleti Kongregáció pedig a maga részéről egyfelől írásbeli információkat kért illetékes helyekről, másfelől az ügy megvizsgálására külön vizitátort óhajt

111 A lap tetjén ceruzával: *è in parte vero ma accade in tutta la chiesa orientale liturgia lunghissima e fuoriché quasi nulla. - Ora ricominciano*

112 Ceruzával a sor fölé besúrvva: *non è vero*

a helyszínére küldeni. A vizitátor személyét illetőleg döntés még nem történt. Minden esetre olyan egyént fognak kiküldeni, aki elsősorban az Egyház érdekeit tartja szem előtt és távol áll minden ruthén üggyel kapcsolatos politikától, de aki magyarul is, ruthénül is beszél. Ezt az egyént a horvátországi körösi püspök, Nyáradai Dénes személyében vélik megtalálni. Ha tehát sem a jugoszláv, sem a cseh-szlovák kormány nem csinál nehézségeket, akkor a körösi püspök vizitatori kiküldetése várható, bár ez az elmondottak szerint természetesen még nem egészen befejezett dolog.

Azt is említette Benedetti, hogy Novák eperjesi püspök úr helyébe újat kell majd kinevezni, továbbá, hogy a munkácsi és eperjesi görög-katolikus püspökségek közvetlen a Szentszéknek fognak alárendeltetni, úgy hogy felettük az esztergomi érsek metropolitánus joghatósága megszűnik.

Somssich s.k.

rendk. követ és megh. miniszter

115. Francesco Marmaggi bukaresti nuncius átirata Miklósy István hajdúdorogi püspöknek a Hajdúdorogi Egyházmegye Romániához került hét rutén rítusú parókiájának tárgyában

Bukarest, 1921. március 7.

GKPL I–1—a 1674/1931. Tisztázat.

No. 188

Excellentissimo ac Reverendissimo

P. D. Stephano Miklósy

Episcopo Hajdu-Doroghensis salutem in Domino

Cum ad Apostolicam Sedem delatum sit septem ex parochiis quae Amplitudinis Tuae iurisdictioni adhuc subsunt, quaeque fidelibus rutheni ritus constant (nempe: in urbibus Magnovaradini, Magnocarolini et Satmarini et in pagis Sarközüilak, Paleske, Szárazberek et Kőkényes) iam amplius, propter novam statuum delimitationem, Tecum communicare non posse, in proposito est, ad vitae earumdem spirituali ac legitimae vigilantiae rite consulendum, ut ipsae Reverendissimo Ordinario Magnovaradinensi graeco-rumeni ritus, qua Apostolico Delegato, donec aliter provideatur, regendae committantur. Antequam tamen huiusmodi propositum ad rem deducatur, censuit Sancta Sedes Amplitudinem Tuam, per meas literas, ut par est, adeundam rogandamque esse me mentem in casu mihi aperire dedignetur.

Plenissimae interea existimationis atque venerationis in Te meae sensor testari studeo, quibus subscribor Amplitudini Tuae

Bucarestini, die 7a martii a. 1921

addictissimus in Christo frater

+ Franciscus Marmaggi

Archiep. tit. Hadrianopolitan. Nuntius Apostolicus

116. Fischer-Colbrie Ágoston kassai püspök jelentése Clemente Micara prágai nunciuskának az Ungváron tett látogatásáról

Kassa, 1921. március 13.

AAV Arch. Nunz. Cecoslovacchia 29, fasc. 133, fol. 55r–58r. Tisztázat.

Eccellenza Reverendissima!

Nella mia umilissima risposta alla Sua pregiatissima lettera 4931 ho già riferito che sono stato a Uzhorod li 2-4. corr. Dopo diversi i lavori urgenti di Cancelleria e di Ministero sacro posso infine umilmente riferire di questo viaggio, pregando Vostra Eccellenza di scusare questo ritardo.

Arrivato la sera 2. Marzo ho parlato quasi tutto il giorno seguente con Monsignore Papp ed anche col Sig. Generale Paris chi manda a Vostra Eccellenza i suoi rispettosi saluti.

1.) Quanto alla persona di Monsignore Papp – la trovo molto riservata nella politica; non pare di aver commessa nessuna imprudenza „magyara”. Il Generale V. (chi prima di avermi visto, e venuto con la sua famiglia ascoltare la mia santa Messa) mi disse, che il Governatore Zatkovic desidera l’amozione? di Monsignore Papp e che la ragione principale è, che il Vescovo sia quasi l’unico nel Clero chi non ha ancora prestato il giuramento di fedeltà verso la nuova republica. Io risposi che Monsignore P. è prontissimo di emettere questo giuramento, quando le condizioni territoriali e materiali del Vescovato saranno regolate; ma che prima di questa regolazione il giuramento anche a me non pare essere opportuno. L’episcopato ha tutti i suoi beni immobili in Ungheria, dalla quale riceve finora quasi tutta la sua dotazione. Il Generale pareva contento di questa spiegazione, che gli pareva nuova e mi fece sottointelligere che il Governatore Zatkovic non ha tanto influsso, anche la sua posizione non sia tanto ferma; e che il vero padrone della Podkarpatska Rus sia il Vicegovernatore d’Ehrenfeld, molto più conciliante verso Monsignore Papp. Conclusione quanto alla persona di Monsignore Papp: Qui habet tempus, habet vitam.

2.) Quanto al Vicario Generale ho commemorato Basilio Hadzsega, il mio antico condiscipolo. Monsignore Papp rispose che H. è un carattere difficile (è vero anche secondo la mia antica esperienza) meno amato nella diocesi e adesso occupato in un istituto finanziario cecoslovaco meno simpatico al clero. Egli rifletterà sopra Monsignore Gebè (ottimo; il governo ungherese lo trovò troppo slavo per la sede di Eperjes nell’anno 1913) e Monsignore Szabò (senza dubbio abbastanza slavo).

3.) Basiliani. Tre riformati dalla Galizia sono già nella diocesi; tre altri della diocesi stessa si sono aggiunti a questi riformati. Hanno sei alunni di filosofia e teologia. Nell’aprile si aspettano altri – anche il P. Aurorow? da America.

4.) Missioni popolari. Finora erano 9; sette riuscirono molto bene; due erano perturbate dagli scismatici. Le missioni erano triduane e questo secondo la mia persuasione non basta per mettere in ordine la coscienza di una intera

comunità (odii, concubinati, restituzioni di furto ecc.). Dopo la Pasqua il PP. Domenicani di Cassovia avranno una missione nel Rusinsko (nella Chiesa Latina di Beregszász).

Ho pregato Monsignore Papp di mandare là i suoi preti missionarii (secolari) per vedere la pratica delle nostre missioni ottidiane. I Basiliani Galiziani adesso ancora sono meno atti a questo scopo: prima debbono abituarsi al dialetto del paese per essere capiti dal popolo. Nella mia diocesi avevamo in questa Quaresima undici missioni magnificamente riuscite (4 dai PP. Gesuiti, 4 Domenicani 2 sacerdoti diocesani, 2 Francescani). I Greci (parroci e fedeli) dappertutto ne prendevano parte con grande zelo.

5.) Il cambio della sede episcopale non ho trovato opportuno di mentovare; neppure la questione di facilitare la mutazione del rito.

6.) Credo che Monsignore Papp ha riferito a Vostra Eccellenza la breve storia della propagazione dello scisma. Perciò io mi restringo a questi dati:

A) Cause: a) economiche: latifundii enormi, miseria del popolo, alcoolismo, usura ebraica: il clero era forse in alleanza troppo stretta coi grandi proprietari.

b) nazionali: da 1890 giovani nelle scuole e monasterii Russi – tale propaganda;

c) religiose: pellegrinaggi in Russia, libri devozionali ecc. ecc.

B) Storia: movimento primo scismatico a Iza 1890.

Durante la guerra: introduzione del Calendario Gregoriano e dell'alfabeto Latino, misure severe (forse esagerate) contro Spionaggio cosavano eccitazione.

Dopo la rivoluzione:

1918 dicembre: tre parrocchie occupate, parroci uniti cacciati

1919 primavera: quattro parrocchie

1920 sei parrocchie occupate

adesso ancora 11 parrocchie minacciate; insomma 24 parrocchie occupate o minacciate.

Il Sig. Generale Paris mi disse che le autorità militari non possono prendere l'iniziativa nella regressione di tali movimenti; ma se avessero un tale mandato dalle autorità civili o giudiziali, lo eseguirebbero prontamente. Ho dato a Monsignore P. il consiglio di aspettare un poco, finché in una od altra parrocchia apostata il popolo cominci da essere meno contento del suo popa barbato, ed allora faccia il processo nel tribunale giudiziale contro gli occupatori violenti degli edifizii cattolici; il processo deve riuscire secondo le leggi attuali ed il Generale farà eseguire la sentenza. Dopo aver parecchie tali sentenze come casi precedenti la rivendicazione di tutte le chiese ecc. sarà più facile.

Giusto adesso lego nei giornali una proclamazione dei Governatori Zatkovic ed Ehrenfeld nella quale protestano contro ogni violenza „contro la libertà della coscienza”. La dichiarazione non è interamente chiara e netta, ma pure promette e minaccia pene contro i violatori dell'ordine pubblico. Forse il Gen. Paris ha intervenuto in questo affare.

7.) L'educazione del clero pare essere abbastanza buona: nissun prete si e giunto allo scisma; nessuno pure e sospetto. Certamente un bel testimonio in paragone col clero Boèmo.

Da parte mia ho la speranza di poter fare almeno mediatamente un poco per confirmare il clero e popolo uniato nella religione: la Diocesi possiede nella sua parte abitata da Ruteni un antico chiostrò Franciscano con chiesetta; adesso tratterò col P. Provinciale dei Redentoristi di Praga per introdurre questa Congregazione da noi – che sarebbe gran vantaggio per lo spirito di religione ed in specie anche per la santa Unione.

Monsignore Stojan mi ha invitato per la sua consecrazione ad Olomouc, dove spero di presentar i miei omaggi a Vostra Eccellenza e di pregarLa di poter essere nel Suo comitato fino a Praga.

Le augurando felicissime feste della santa Pasqua con profondissima riverenza mi professo di Vostra Eccellenza

umilissimo servo in Gesù Cristo

Ag. Fischer-Colbrie

Vescovo di Cassovia

Kosice li 13 Marzo 1921

117. Angeli Róbert miniszteri tanácsos átirata Miklósy István hajdúdorogi püspökhöz a Hajdúdorogi Egyházmegye statisztikai adatai tárgyában

Budapest, 1921. március 21.

GKPL I-1-a 1674/1931. Tisztázat.

Magyar Királyi Vallás- és közoktatásügyi Minisztérium.

77620/1921.

I. ü. o.

Méltóságos és Főtisztelendő Miklósy István

hajdúdorogi gör. kath. püspök úrnak

Nyíregyháza

Méltóságos és Főtisztelendő Püspök Ur!

Tisztelettel kérem Méltóságodat, méltóztassék engem aziránt tájékoztatni, hogy a trianoni békeszerződésben megállapított határok szerint a bölcs kormányzata alatt álló egyházmegyének mely plébániái és hány híve esik Csonkamagyarországra és mely plébániák, illetve hány hívő idegen megszállás alatt álló területre.

Egyben arra is van szerencsém Méltóságodat tisztelettel felkérni, hogy amennyiben a munkácsi és nagyvárdi gör.szert. kat. egyházmegyék vonatkozó adatai birtokában volna, méltóztassék engem ezen egyházmegyék plébániáinak és híveinek lent jelzett megoszlására nézve ugyancsak tájékoztatni.

Fogadja méltóságod kiváló tisztelem őszinte nyilvánítását.
Budapest, 1921. évi márczius hó 21-én.
A miniszter rendeletéből
Angeli Róbert
miniszteri tanácsos

118. Papp Antal munkácsi püspök jelentése Clemente Micara prágai nunciushoz a Munkácsi Egyházmegyében kialakult skizmatikus mozgalomról

Ungvár, 1921. március 29.

AAV Arch. Nunz. Cecoslovacchia 29, fasc. 133, fol. 59r–60r. Tisztázat.

Nr. 1450.

Excellentissimo ac Reverendissimo Domino
Clementi Micara
Archiepiscopo, Nuntio Apostolico
Praga.

Excellentissime ac Reverendissime
Domine Nuntie Apostolice!
Domine mi Gratosissime!

Quod praesentibus indignis meis litteris Excellentiam Vestram molestare debuerim, impellit me illa nefanda persecutio fidelium ritus graeci catholici a schismaticis terroristico modo in diem agitata, de qua Excellentiam Vestram in relatione¹¹³ mea iam die 26-a Februarii currentis anni scriptotenus prolata humiliter certiozem reddere conatus sum.

Nunc iterum ad protectrices Excellentiae alas confugio et supplico humillime, quatenus in tot tantasque rerum calamitates fideles atque sacerdotes vigilantiae meae concreditos manutenere et defendere benignissime ne retardetur.

Ab ultimis enim epistolis meis Excellentiae Vestrae porrectis adhuc saecius iste conatus schismaticus atque persecutio contra Ecclesias graeco-catholicas, earumque bona, necnon contra personalem libertatem curatorum meorum grassatur, certissimis, sane rationis principiis neglectis, posthabitisque omnibus etiam civilibus legibus libertatem cultus defendentibus atque heic adhuc vim obligatoriam habentibus.

Novissime nempe schismatici iterum quatuor Ecclesias parochiales in Nagylucska, Gorond, Husztsófalva et Gernyes per summum nefas invaserunt. Porro ubique populum fidelem minis summe iniustus a fide Catholica avellere conantur eumque in publicos conventus convocant ibique sermonibus Ecclesiam Catholicam impetentibus atque immensis summis pecuniarum

113 Lásd: 111. számú dokumentum.

dispertitis exhortantur, ut Unionem eum Ecclesia Catholica, tamquam rem a sacerdotibus olim per summas injurias atque vi peractam deserant.

Non solum certis indiciis, sed ex depositionibus fidelium atque litteris mihi exhibitis demonstrari potest: has agitationes politicas esse in formam religiosam vestitas, ut populum nisum eorum perniciosum hanc intelligentem, eo citius ac libentius ad proprium sensum adducant. Neque certum est: istos communisticos ac cum terrore maximo peractos impetus a laevis politicis spheris Pragensibus initiari atque expensis pecuniosis sublevari, a Gubernio vero silentio tueri atque a magistratibus civilibus in perniciem Ecclesiae Catholicae scelere defendi, quibus machinationibus se adiuxerunt, tamquam conspirationis socii, communistico spiritu repleti atque Ecclesiae Catholicae infestissimi hostes, indigenae e Galitia ac Russia heic asylum habentes.

Hisce fideliter expositis atque continuis, quibus diu noctuque angor, animi doloribus agitatus, conscientiam meam in sinum Excellentiae Vestrae demissa hac flagranti supplicatione exonero, qua oro, quam possum instantissime, ut Excellentia Vestra oculos in hanc Dioecesim meam Munkacsensem convulsam ac dilaceratam benigne convertere et ea, quae optima judicaverit, remedia apud Gubernium Cechoslovachiae applicare atque curatos Dioeceseos meae torquatos nec non Ecclesias graeco-catholicas sertas tectasque censervari dignetur.

Quam Excellentiae Vestrae paternam in Sacram Unionem gratiam, supplicibus votis apud Deum promoveri non intermittam, permaneo

Uzhorod, die 29-a Martii a.D. 1921.

Excellentiae Vestrae Reverendissimae obsequentissimus et devotissimus:

Antonius Papp

Episcopus Munkacsensis graeci ritus Catholicorum.

119. Miklósy István hajdúdorogi püspök átirata Vass József vallás- és közoktatásügyi miniszterhez a Hajdúdorogi Egyházmegye statisztikai adatai tárgyában

Nyíregyháza, 1921. március 30.

GKPL I-1-a 1674/1931. Fogalmazvány.

Nagyméltóságú Dr. Vass József
vallás- és közoktatásügyi m.kir. miniszter úrnak
Budapest

Méltóságos Miniszter Úr!

Hivatkozással folyó év március 21-én kelt 77620/1921. sz. nagybecsű átiratára¹¹⁴ van szerencsém nagyméltóságodhoz a hajdúdorogi egyházmegye statisztikai adatait feltüntető négy darab kimutatást¹¹⁵ ide zárva felterjeszteni.

114 Lásd: 117. számú dokumentum.

115 Lásd: 112a. számú dokumentum.

Az I. sz. kimutatás a trinononi békeszerződésben megállapított határok szerint Csonkamagyarországon maradt paróchiák és hívek számát tünteti föl.

A II. számú kimutatás az idegen megszállás alatt levő hajdúdorog egyházmegyei lelkészetek és hívek számát foglalja magában.

A III. számú kimutatás a munkácsi és nagyváradai gör. kath. egyházmegyék Csonkamagyarországon maradt paróchiáit tünteti föl.

S végül – bár erről Nagyméltóságod külön kimutatást nem kívánt – összeállítottam azon eperjese egyházmegyei paróchiák névsorát is, melyek magyar területre esnek.

Fogadja Nagyméltóságod kiváló tisztelem őszinte nyilvánítását.

Nyíregyháza, 1921. március hó 30.

hajdúdorog püspök

120. Clemente Micara prágai nuncius jelentés-fogalmazványa Pietro Gasparri bíboros-államtitkárnak a Munkácsi Egyházmegyében kialakult skizmatikus mozgalomról

Prága, 1921. április 2.

AAV Arch. Nunz. Cecoslovacchia 29, fasc. 133, fol. 22r–38v. Fogalmazvány.

Sull'agitazione scismatica nella regione Subcarpatica

No 4715.

Ho avuto l'onore di ricevere a suo tempo il ven. dispaccio¹¹⁶ dell'Eminenza Vostra Reverendissima dei 4 febbraio scorso No. B.16146, relativo all'agitazione scismatica che ha preso piede nella diocesi di Munkacs. Secondo il trattato di Saint Germain la regione Sud Carpatica forma un territorio autonomo, unito alla Repubblica cecoslovacca, ma con una Dieta a parte e con un Governatore proprio, nominato dal Presidente della Repubblica. Il territorio è abitato preferentemente da Ruteni, con minoranze magiare e slovacche. I ruteni, di rito greco cattolico, appartengono alla diocesi di Munkacs; i magiari di rito latino e gli slovacchi fanno parte della diocesi latina di Satmar, passata ora alla Rumenia e che ha una quarantina di parrocchie nella Rep. Cecoslovacca.

Non è la prima volta che i cattolici di rito greco di quelle regioni sono oggetto delle agitazioni scismatiche. Già una ventina di anni fa si produceva tali agitazioni nella città di Iza per opera specialmente di un contadino che era stato ordinato prete in Russia e che tornò in patria con fama di santità acquistata non si sa come e con la aureola di Thaumaturgo.

Gli ungheresi soffocarono allora l'agitazione, come quella che favoriva le idee e le aspirazioni della razza slava e per qualche tempo non si intese più nulla. Sopraggiunta la guerra il Governo ungherese, sospettando che quelle

116 Lásd: 103. számú dokumentum.

popolazioni dovessero simpatizzare piuttosto per la Russia e fossero portate a favorirla con lo spionaggio, o in altra maniera, non mancò di prendere delle misure severe, giudicate da molti anche eccessive, misure che inasprirono gli animi e li fecero inchinare sempre più verso la Russia. Tra l'altro pare che fosse allora introdotto il calendario gregoriano, forse anche per esigenza della guerra, e l'alfabeto latino.

Caduto il regno di Ungheria e attribuito il territorio in parola alla Repubblica cecoslovacca, nel modo che ho detto, cominciarono ad affluire gli agitatori scismatici della Galizia col pretesto di essere un asilo dove salvarsi dalle persecuzioni dei polacchi. Si trattava di elementi della pessima specie, tra i quali anche alcuni sacerdoti ortodossi, e tra costoro anche qualche contadino ritornato dall'America e ordinato sacerdote in fretta e furia. La ricerca di un asilo non era che un pretesto, o almeno passava in seconda linea. Essi infatti cominciarono subito una forte propaganda russofila e ortodossa: E trovando per ciò fare aiuto da varie parti, sudetti potevano comperare una tipografia dove intrapresero la pubblicazione di un giornale „Ruscaja Zemlia” Pare che delle somme rilevanti siano state fornite loro da un'associazione russofila di Praga Cescarusca Jednota”

Anche l'antico Governatore di quel territorio, certo signor Giovanni Brejcka, pare che non sia stato [...] ¹¹⁷ di farsi verso gli agitatori. Questi cercarono subito di ridestare i sentimenti russofili che celavano come fuoco sotto la cenere e che le repressioni del governo ungherese non avevano del tutto soffocato. Per essi il clero cattolico unito, dal vescovo fino all'ultimo sacerdote, non era che una congrega di ungarofili, di magiaroni, come usano dire qui, che ad altro non avrebbe la mira che a ricondurre il popolo sotto l'antica schiavitù. I veri slavi adunque, se volevano conservarsi tali e se desideravano il trionfo della loro nazionalità, dovevano allontanare il clero unito e la Chiesa cattolica e aderire all'ortodossia che è la vera religione della razza slava.

D'altra parte essi hanno eccitato contro il clero unito, sfruttando le debolezze e deficienze di questo e soprattutto servendosi del malumore che dove più dove meno si notava fra i contadini fra gli aiuti materiali e per prestazioni d'opera che deve dare al clero. Questo in genere non è ricco e spese volte, carico come è di famiglia, non solo non si occupa con zelo delle cose religiose, ma, esige con tenacia le esazioni e le prestazioni suddette.

Gli agitatori scismatici eccitarono così nelle campagne alla ribellione contro il parroco e alla disunione dalla chiesa cattolica. Essi non hanno indietreggiato dal metter in pratica i sistemi usati da anti leghisti italiani, così p. e. appiccavano il fuoco al fieno di quelli che resistevano alle loro mosse, mutilavano i loro animali e cose simili.

Alcuni parroci furono cacciati dalla casa parrocchiale e la chiesa occupata dagli scismatici. Ciò si è verificato in ben 12 parrocchie della regione di

117 Olvashatatlan szó.

Marmaros e precisamente nei paesi di Alsóbisztra, Alsoszelistye, Iza, Herincse, Keselymező, Lipcse, Talaborfalva, Ladnya, Ujbard, Husztköz, Kricsfalva, Kusnica. In queste parrocchie gli scismatici hanno occupato oltre alla chiesa e alla casa parrocchiale, anche tutti gli altri beni mobili e immobili, le scuole, ecc.

In altre cinque parrocchie ossia nei preti di Csormanfalva, Uglya, Iza, Szelaslonka, Nagylucska essi hanno occupato la chiesa e ne proibiscono l'ingresso al parroco.

Vi sono inoltre alcune parrocchie, ma poche, nelle quali gli scismatici, pur non essendo riusciti nel loro intento, continuano tuttora, e con crescente violenza, i loro assalti. – Insomma si tratta in tutta di una venticinquina di parrocchie nelle quali si è affermata la loro agitazione con più o meno fortuna. Il popolo stimolato con la propaganda che ho descritto di sopra li ha seguiti e ha abbandonato i parroci cattolici. Dei sacerdoti, grazie a Dio neppur uno ha apostatato e tutti sono rimasti fedeli alla Chiesa. Nella vicina diocesi di Eperies pure di rito greco cattolico non si è avuto a deplorare che qualche sporadica manifestazione dell'agitazione scismatica.

Carattere del movimento

A quanto mi si dice più che un'agitazione di carattere religioso si tratterebbe di una specie di levata di scudi dei comunisti e socialisti, aiutata da certi elementi czechi, specialmente dai legionari, infatti dalle stesse idee. È noto che nella regione subcarpatica esistono molti latifondi appartenenti a famiglie nobili ungheresi. Mi si dice che il clero, forse anche troppo legato con tali famiglie, circostanza che è valsa forse a rafforzare l'idea che esso nutra sentimenti magiarofili. A questi elementi bolscevisti, si inurono i moscoviti della grande Russia i quali perseguono con questa propaganda per l'ortodossia il fine del loro programma panslavista, cercando di attirare la popolazione verso la Russia.

Visto così il carattere dell'agitazione è chiaro che i socialisti czechi la favoriscono: essi almeno una volta si trovino così d'accordo coi nazionalisti dal Kramar anche essi russofilo e panslavisti. Il governo invece dovrebbe osteggiarla, almeno per calcoli politici. Esso giura di seguire questa politica; ma in pratica ognuno sa quanto poco possa esso fare per metter un freno alle manovre dei socialisti e dei legionari. D'altra parte esso pretende di essere impegnati per difendere gli uniati e specie il clero uniato accusato dai nazionalisti nemico della Repubblica e magiarofilo. Basterebbe, come io dicevo al Benes, che il governo si risolverà ad applicare la legge e a far rispettare la proprietà, riservandosi magari di agire nella forma dovute ove realmente i sentimenti magiarofili di questo o di quello si risolvessero in qualche attentato reale contro la sicurezza della Rep. Un argomento della sincerità di queste intenzioni si potrebbe forse trovare nel patto che alcuni giorni sono, in Parlamento, il Kramar intrapellò il Beneš parlando a favore degli scismatici e che il Ministro rispose quasi difendendo i cattolici.

Naturalmente con tutto ciò non voglio davvero asserire che il movimento abbia solo un carattere politico e che si debba escludere qualunque ostilità alla Chiesa cattolica. Ve ne è e disgraziatamente molta.

II. Cause di questa agitazione

Quanto alle cause di questa agitazione, o per meglio dire quanto ai pretesti di cui si è servito questa esplosione di odio verso la Chiesa, se ne potrebbero assegnare [...] ¹¹⁸ di varia natura:

I° Quantunque, come ho detto nessun sacerdote abbia apostatato ciò che fa molto onore al clero unito di fronte specialmente da vergognose defezioni dei czechi, pure si deve ammettere che la vita religiosa nella chiesa unita non è mai stata molto fervente. L'ottimo Monsignore Fischer, che sta a contatto del clero unito, mi diceva di aver avuto continue occasioni di constatarlo.

Vi è una grande freddezza in quel clero: celebra raramente la Santa Messa, e solo credo quando ha delle intenzioni, quasi mai fa gli esercizi spirituali. La stessa sua formazione lascia a desiderare anche perché nel seminario gli alcuni sono già fidanzati e pensano al matrimonio. Il clero unito è quasi tutto ammogliato; pochi sono i celibi. Ora è naturale che esso sia distratto dalle cose materiali e che queste preoccupazioni siano maggiori in questi tempi. Ciò fa sì che esso sia esigente assai fra i diritti di stola e per le protezioni di mano d'opera che i fedeli debbono fare per il parroco.

Ho detto anche che il clero piuttosto si avvicinava di preferenza ai ricchi signori e agli impiegati del governo ungherese: trascurava così il popolo. Mi è stato raccontato che nella parrocchia di Lučka il parroco vedendosi abbandonato dai fedeli andava chiedendo che essa avesse loro fatto per essere lasciato così, e quelli rispondevano nulla non ha fatto nulla per noi e per ciò non lo volevano più.

Quanto ai sentimenti magiarofili di una gran parte del clero non direi che si possano negare date le cautele che prendeva il governo ungherese per assicurarsi la fedeltà del clero specialmente in regioni: come questa, pericolose e visto che i czechi con la loro attitudine rivoltante non hanno saputo finora far altro che far nascere dei rimpianti per l'antico ordine di cose.

Quanto ho accennato circa le prestazioni dovute e pretese dal clero si è prestato poi a maggiori critiche e a più vivi risentimenti in questi tempi. La regione subcarpatica è poverissima – la gente è misera. Essa tirava avanti, nei tempi anteriori, emigrando in certe epoche dell'anno, in Ungheria per compiere dei lavori e ritornava con un grappolo che permetteva di tirare avanti ¹¹⁹. Ora questa uscita è chiusa, e la miseria è estrema. Si capisce come il popolo si lasci attirare da coloro che promettono che nulla più si dovrà dare al parroco in nessun modo.

118 Olvashatatlan szó.

119 „di tirare avanti” áthúzva, helyette ceruzával: „provvedere alle spese più urgenti”

II° Oltre a ciò il livello della cultura è assai basso e il popolo segue senza darsi conto chi sa insinuarsi. Per mostrare cose che gente si abbia da fare dirò che all'epoca delle passate elezioni i czechi o chi per loro fondarono in quella regione delle associazioni o circoli socialisti dandogli un carattere religioso per meglio ingannare il popolo sicché vi era ed esiste tuttora qualcuno di tali circoli che si intitola della S. Famiglia, altri del S. C. di Gesù. E il popolo credeva tutto. Anche in questa circostanza dunque mi si assicura che hanno seguito di cuore gli scismatici: la più grande parte è stata sedotta abilmente e speriamo che non tarderà a tornare alla chiesa.

III° Si deve poi anche ricordare la propaganda russa che si faceva in quelle regioni apertamente o di nascosta, ai pellegrinaggi in Russia, ai libri di devozione ortodossi che si spargevano tra il popolo ecc.

IV° Io fin dal primo conoscere le notizie sull'agitazione scismatica, mi intrattenni il Signor Benes il quale mi diede naturalmente la sua parola d'onore che il governo era del tutto estremo, che le disapprovava e mi permise che avrebbe agito in proposito. Egli però soggiungeva che la causa principale di quanto stava accadendo era a suo avviso il vescovo che con la sua magiarofilia era invisibile al popolo slavo. Anche sul conto di lui diceva il Ministro di avere molte e gravi lamentele che avrebbe a suo tempo esposto alla Santa Sede. A me però non ne ha segnalata alcuna. Sarebbe stato mio ardentissimo desiderio di intrattenermi con Monsignore Papp; ma, come ho già riferito all'Eminenza Vostra, ciò mi è stato impossibile. Ho però chiesto a persone di fiducia accurate informazioni sul suo conto, specialmente per conoscere se egli abbia commesso qualche imprudenza o comunque qualche azione che avesse potuto essere male interpretata dal governo ceco. A quanto mi assicura Monsignor Fischer pare che da questo lato il governo non potrebbe rimproverargli nulla. I giornali però hanno gridato che egli forse solo fra tutto il clero, non ha voluto ancora prestare il giuramento di fedeltà alla Repubblica. Anzi dalle parole del Benes avrei ragione di credere che questa sarebbe l'accusa più grave, tendente a provare i sentimenti magiari del vescovo. Il governatore locale pare che faccia un caso grandissimo di questa circostanza e che l'invochi per segnalare la necessità che Monsignore Papp abbandoni la diocesi. Il fatto è vero che il vescovo non ha prestato giuramento, ma egli si scusa col dire che esser disposto a farlo quando le condizioni territoriali e materiali del vescovado saranno regolarizzate. Egli ha ora tutti i suoi beni immobili in Ungheria e teme delle sgradevoli sorprese.

In questi giorni i giornali hanno rinunciato che in occasione del recente censimento il vescovo si era iscritto come magiaro e hanno commentato assai malamente questa notizia, che io però non so se sia vera. Ma anche ciò fosse esatto non mi pare potrebbe invocarsi contro Monsignore Papp visto che realmente la sua lingua materna è la magiara.

Mi si dice inoltre che da quando è scoppiata la rivoluzione il vescovo se ne stia chiuso in casa, senza visitare la diocesi e specialmente le parrocchie che per

esser più esposte avrebbero maggior bisogno di conforto. Si deve notare però che se in genere tutti i vescovi ruteni e rumeni, per il fatto che non debbono amministrare la cresima, concordano di non aver ragione di visitare la diocesi.

Nel clero gode simpatie e anche tra l'intelligenza quanto al popolo non si può dire che abbia un sentimento un'opinione qualunque sulla persona del vescovo che non conosce.

Monsignor Fischer mi diceva che egli è però odiato dalla mole plebe czecca. Inoltre gli si rimprovera di favorire troppo la sua numerosissima famiglia e che precisamente ai sacerdoti suoi famigliari o congiunti assegni le migliori parrocchie con dispiacere degli altri e del popolo fedele.

Anche qui bisogna notare che questi inconvenienti si verificano in genere nei paesi di rito greco a causa delle caste sacerdotali. Quanto poi a Monsignore Papp bisogna aver anche presente che la maggior parte dei suoi parenti appartiene alla diocesi greca di Haidudorogh.

Come ho detto il Governo non vede di buon occhio Monsignor Papp, a causa dei suoi sentimenti magiarofili. Il Benes, come l'Eminenza Vostra sa, mi è più volte espresso in questo senso senza però mai addurre una prova qualsiasi o almeno senza dire se e che cosa il vescovo avrebbe fatto contra la Repubblica.

Probabilmente accade anche in questo ciò che avviene quasi sempre: ossia che il Governo si fida e giura sulle insinuazioni di qualche malevolo o sa quanto possono riferire le sue spie, quali non si curano della verità ma si preoccupano sola di riferire qualche cosa pur di far vedere che sono necessarie.

Ho anche riferito col mio rapporto No¹²⁰ quanto il Beneš ha detto al Senato circa la nomina di tre nuovi vescovi, tra cui sarebbe anche quella di Munkacs. Pure a me ha detto che aveva parlato di questa cosa coll'Eminenza Vostra alla quale aveva fatto presente la necessità dell'allontanamento di Monsignor Papp e facendomi capire che in fondo era rimasto più o meno d'accordo su questo punto. Io ho lasciato cadere il discorso. I giornali però si sono già impadroniti dell'argomento e naturalmente, in senso sfavorevole a Monsignore vescovo. Disgraziatamente in queste circostanze non si può neppure contare sull'azione dei giornali cattolici czechi che, per timore d'esser tacciati di traditori della nazionalità, lasciano passare tutto.

Debbo anche notare che l'unica dotazione, o quasi, del vescovo di Munkacs è l'Abbazia reale di Tapolca, sul territorio ungherese; abbazia che mi dicono sia abbastanza ben provvista e della quale Monsignore Papp è investito.

Due dei [...] ¹²¹ agitatori a favore dello scisma sono il Sacerdote Ilečko, un prete cattolico ruteno di Premislia che fu prigioniero in Russia dove passò all'ortodossia e un certo sig. Gagatko, un laico. Ambedue non appartengono

120 A sorszám nincs feltüntetve.

121 Olvashatatlan szó.

alla repubblica cecoslovacca, ma sono di nazionalità ucraina. Il governo potrebbe quindi farli rimpatriare: ed io non mancherò di chiederlo al Benes.

Ultimamente il vescovo serbo Dositei, di cui ho già tante volte parlato all'Eminenza Vostra voleva andar colà, ma il Governatore si è apposto energicamente e ha impedito questo viaggio.

Dal conto mio, come ho detto, ho intrattenuto più volte il Benes e altri ministri facendo premure perché il Governo si opponesse all'agitazione degli scismatici. Il Benes e gli altri me la hanno promesso. Il Ministro degli esteri mi ha più volte assicurato che aveva parlato in questo senso col governatore dei quei territorii, poiché egli vedeva in queste mene un pericolo per la repubblica. Naturalmente i fatti non hanno corrisposto a tutte queste promesse il che però deve a mio parere attribuirsi in parte a una specie bolscevismo che di fatto regna un po' dappertutto e specie in quei territorii. Il Governo può anche ordinare se vuole, ma non è detto che gli infiniti impiegati subalterni, i legionarii, obbediranno e lascino di fare di loro volta.

Ho anche parlato di questo con Monsignore Šramek capo del gruppo parlamentare cattolico, il quale ha dal conto agito nel Governo e ha scritto al Governatore anche in mio nome pregandolo a mettere qualche riparo alle intraprendenze degli scismatici.

Siccome poi il comandante militare del territorio subcarpatico è un generale francese, il sig. Paris, persona di ottimi sentimenti, ho invitato questo ministro di Francia e il Capo di Stato Maggiore Gen. Mittelhauser, anche francese, che mi sono sempre larghi delle più gentili esibizioni, a venire a lui e attirare la sua attenzione sul fatto, pregandolo a volere anche egli, nei limiti delle sue attribuzioni e per questo lo avrebbe consentito la sua condizione di militare straniero, intervenire in qualche modo. Ho visto le risposte del gen. Paris. Egli non dà molte promesse di poter fare qualche cosa, eccetto il caso che le autorità civili chiedessero l'intervento militare. Egli però diceva di assicurarmi che il governo si era comportato in tutto con imparzialità e che non erano esatti alcuni fatti che mi erano stata riferita come p. e. che il vescovo Dositei era stato invitato ad andare sul luogo e che aveva avuto a sua disposizione un automobile governativa ecc.

Quanto poi alla autorità locali, debbo dire che il primo Governatore Brejcka, era realmente ostile ai cattolici ma che il suo successore il Sig. Zatkovic invece è cattolico, mi dicono, di assai buoni sentimenti. Egli è stato lunghi anni in America, dove anche pare facesse franca professione di cattolicesimo. Egli però è debole e senza influenza. La sua posizione non è stata mai solida tanto che proprio in questi giorni ha dato le dimissioni, pare, precisamente a causa della agitazione scismatica. Egli inoltre sembra che nutrisse delle presunzioni nei riguardi di Monsignor Papp. Il vicegovernatore certo S. Manfeld, ha più autorità, è anche meglio disposto verso il vescovo e dicono sia più conciliante.

Quanto a Monsignore Vescovo gli ho fatto subito sapere che intimasse pure a protestar presso il Governo e a reclamare cosa per cosa, ma che ciò

se otterrà un effetto [...] ¹²² poiché dalle autorità attuali vi è poco da sperare. È pertanto necessario che egli si muova, visiti le parrocchie, specialmente le più minacciate, parli al popolo, faccia pubblicare qualche foglio, magari dei fogli volanti, da distribuirsi ai fedeli, organizzzi delle missioni, facendo appello a dei buoni sacerdoti, che non devono mancare; inciti coi debiti modi gli altri invitandoli scuotersi in qualche modo. Più precisamente ho fatto sapere al Monsignore vescovo che sarebbe stato conveniente che egli nominasse un vicario generale di nazionalità rutena, attivo e capace di tener fronte all'agitazione con maggiore attività. So che lo ha fatto.

Inoltre ultimamente è stata ripresa in esame la questione della riforma dei Basiliani che hanno parecchi conventi in quelle regioni. Il protoegumeno della provincia Galiziana, alla quale si vuole affidare la riforma, venne da me intrattenermi della cosa e mi consegnò anche uno schema della convenzione da lui fatta col protoegumeno di Munkacs, convenzione che io ho rimesso alla Sacra Congregazione della Chiesa Orientale, la quale mi rispose che l'avrebbe esaminata. Detta Sacra Congregazione si degnò anche di approvare che io avessi permesso al protoegumeno galiziano di mandare intanto nella regione Subcarpatica alcuni religiosi, i quali, senza occuparsi direttamente della riforma, fino a tanto che la Sacra Congregazione non ne avrà approvata la missione, studiassero il terreno; si mettessero al corrente di tutto ecc.

Questi padri, zelanti e pii, lo ho anche segnalato a Monsignore Papp perchè se ne serva per far fare delle missioni. Dai loro confratelli del luogo vi è poco da sperare, però se l'opera della riforma fosse presto intrapresa i Basiliani potrebbero divenire una grande forza per la religione e per l'unità. Ed io mi permisi di implorare dall'Eminenza Vostra di volere [...] ¹²³ lo creda conveniente, far sì che sia accelerata la soluzione di questa questione.

Sarebbe anche bene se alcuni padri redentoristi di rito greco, che stanno a Leopoli e a Stanislao, si recassero sul luogo per dare delle missioni.

Quanto al clero, mi pare che sarebbe necessaria una riforma, ma essa richiederà molto tempo. Intanto però si potrebbe cominciare a far qualche cosa, come p. e. gli esercizi spirituali, che credo non li abbiano mai fatti, della conferenza, recollezione ecc. Monsignore Papp mi ha fatto pregare di far presente all'Eminenza Vostra il suo desiderio di inviare due alunni al collegio ruteno in Roma, implorando anche l'aiuto della Santa Sede per realizzarlo.

Ho accennato alla grande miseria del popolo e del clero. Sarebbe quindi a mio parere, assai utile, se il Santa Sede si degnasse di rivolgere il suo sguardo pietoso verso quella povera popolazione.

Quanto al clero sarebbe meglio se si potessero far avere delle intenzioni di messe. Con ciò oltre all'aiuto materiale si ottenesse anche il bene spirituale, giacchè pare che quei sacerdoti, anche per le opere che devono incontrare

122 A lap szélén a szövegkörnyezetbe nem illeszkedően: „sotto il Governo ungherese era non”

123 Olvashatatlan szó.

per il vino ecc, non dicano messa se non quando hanno le intenzioni. Lo ho già inviato a Monsignore Papp la somma di Kor. 26390 pari a franchi svizzeri 2000 per la celebrazione di mille Santa Messe a 26.39 Korone l'una. Esse mi erano state mandate dal Monsignor Nunzio di Berna, ed era quanto potevo disporre sul momento. Per aiutare il popolo sarebbe necessaria una somma di denaro. Anche i Basiliani venuti dalla Galizia mi pregano di qualche denaro e di intenzioni di Sante Messe. Confido tutto ciò al cuore dell'Eminenza Vostra e alla paterna generosità del S. Padre.

Infine aggiungerò che come nessun sacerdote si è apostatato, così si può dire che la grande parte dei fedeli che sono state vittime delle agitazioni degli scismatici, non hanno avuto neppure una lontana idea del passo fatto: essi non hanno pensato ad altro che ormai non avessero più dovuto pagare il sacerdote, nè lavorare per lui. È quindi quasi certo che essi ritorneranno dopo un po' di tempo alla chiesa, apprendendo che il clero uniato saprà mantenersi buono e disinteressato. In questo senso ho fatto le più calde raccomandazioni a Monsignore Papp.

Prostrato

121. Clemente Micara prágai nuncius jelentés-fogalmazványa Nicolò Marini bíborosnak, a Keleti Kongregáció titkárának a Munkácsi Egyházmegyében kialakult skizmatikus mozgalomról

Prága, 1921. április 2.

AAV Arch. Nunz. Cecoslovacchia 29, fasc. 133, fol. 51r–54v. Fogalmazvány.

Sua Eminenza Reverendissima

Il Signor Cardinale Niccolò Marini

Segretario della Sacra Congregazione della Chiesa Orientale

Sulla agitazione scismatica nella Russia subcarpatica

N. 4719

Mi affretto a rispondere al ven. dispaccio¹²⁴ dell'Eminenza Vostra Reverendissima dei 5 Marzo No. 5267/21, relativo all'agitazione scismatica nella regione subcarpatica russa o precisamente nella diocesi di Eperies e Munkacs.

Ho spedito oggi stesso all'Eminentissimo Sig. Cardinale Segretario di Stato un dettagliato e lungo rapporto su questa questione, pregandolo a volerlo comunicare all'Eminenza Vostra stessa.

Mi limiterò pertanto a riferire che l'agitazione in parola si limita alla diocesi di Munkacs e che, grazie a Dio, in quella di Eperies non si è prodotto che qualche fatto sporadico e senza conseguenza.

124 Lásd: 114. számú dokumentum.

È vero che l'11 febbraio una commissione di scismatici di Munkacs si è recata a Belgrado chiedendo di unirsi alla chiesa ortodossa. Essa però era ben lungi dal rappresentare il popolo ruteno. La commissione stessa era capitanata da un serbo del Banato certo Stefano Damianovic.

Il vescovo serbo di Dositei, trovasi attualmente a Praga dove spende la sua attività presso questi sacerdoti scismatici che avevano manifestato delle velleità di unirsi anche essi agli ortodossi serbi. Egli voleva bensì recarsi nella regione subcarpatica, ma il Governo ne lo ha impedito come oggi stesso me lo riconfermava questo ministro degli esteri.

Quanto al clero ruteno, è vero che esso sia di sentimento piuttosto magiarizzanti: ma è questo il frutto di una tradizione millenaria, della educazione ricevuta e in gran parte delle malfatte commesse dai czechi, specialmente contro la religione che hanno inasprito gli animi e fatto sviluppare sempre più un vivo rimpianto per l'antico ordine di cose. È anche in parte vero che detto clero non si distingue per uno zelo eccessivo e per una lodevole preoccupazione di istruire ed educare il popolo fedele; Ciò proviene in parte dal fatto che esso è quasi tutto uxorato, carico di famiglia e alle prese, specialmente in questi tempi, con mille preoccupazioni di indole materiale. D'altra parte la poca stima per la predicazione del verbo di Dio è forse un fatto che si verifica in genere nella chiesa orientale, dove invece abbonda la parte liturgica e rituale.

Quanto a ciò che è stato riferito a codesta Sacra Congregazione che cioè detto clero obbligherebbe il popolo a servirsi della lingua magiara, che non conosce e non vuol adoperare, mi parrebbe non essere del tutto esatto. Però essa che qua e là si sia prodotto qualche inconveniente di questo genere. Comunemente però il clero si serve della lingua rutena, che è quella del popolo.

È vero che Monsignore Papp non ha finora prestato il giuramento di fedeltà alla Repubblica. Egli però si scusa col dire che è disposto e lo farà quando le condizioni territoriali (ha alcune parrocchie in Ungheria) e materiali (ha tutta la dotazione in Ungheria) saranno state regolate dalla Santa Sede.

Debbo aggiungere che quantunque il Governo abbia fatto e continui a fare un grave addebito a Monsignore Papp per questa omissione, pure il Generale francese Paris comandante militare locale ha finito per trovare ragionevole la maniera di vedere di Monsignore Papp.

Per ultimo mi sembrerebbe che più che il Governo di Belgrado abbiano fornito e forniscono l'agitazione gli elementi russofilo di Praga aiutati dal partito panslavista che vorrebbe ridurre tutti gli slavi all'ortodossia scismatica. Si aggiungono gli elementi bolscevisti venuti dalla Galizia e dalla Russia i quali dispongono di molti mezzi ricevuti dalla Moscovia. Più che un movimento religioso mi si assicura trattarsi di una agitazione di carattere economico e nazionalista.

Aggiungerò che dei sacerdoti uniati neppur uno ha apostatato e che il popolo, la cui cultura è a un livello bassissimo, se ha seguito qua e là gli agitatori, lo ha fatto senza darsi conto di nulla e in parte senza volere credere di abbandonare la chiesa cattolica.

Per il resto, come ho avuto l'onore di dire, non posso che confermare quanto ho riferito col rispettoso rapporto da me indirizzato all'Eminentissimo Segretario. In esso mi sono anche permesso di esprimere il mio avviso su qualche rimedio che si potrebbe adoperare. Mi permetto poi di far presente all'Eminenza Vostra che Monsignore Papp mi ha fatto istantemente pregare di ottenergli dalla Santa Sede di poter egli mandare due alunni della sua diocesi al Collegio ruteno in Roma. Egli desidererebbe anche che la Santa Sede lo aiutasse nelle spese per il loro mantenimento. Sarei grato se l'Eminenza Vostra volesse favorire questo suo desiderio e farmi conoscere le disposizioni del S. Padre in proposito.

Prostrato al bacio della Sacra Porpora, con profondissimo ossequio, ho l'onore di raffermarmi dell'Eminenza Vostra Reverendissima
umilissimo, devotissimo, obligatissimo servo

122. Clemente Micara prágai nuncius leirata Papp Antal munkácsi püspöknek a Munkácsi Egyházmegyében kialakult skizmatikus mozgalomról

Prága, 1921. április 9.

AAV Arch. Nunz. Cecoslovacchia 29, fasc. 133, fol. 61r–62r. Fogalmazvány.

Sulla agitazione scismatica in Carpatho – Russia

No. 4823.

Illustrissimo ac Reverendissimo Domino Antonio Papp

Episcopo Munkacsiensi

Uzhorod

Decretum a S. Congr. „Pro Ecclesia Orientali” die 5. curr. sub num. 5268/21. editum hicce advolens congaudeo cum Amplitudine Tua de acceptata et approbata per Sedem Apostolicam Reformatione Monachorum S. Basilii M. in ista Dioecesi. Non dubito, quia in novis operariis e Galicia iam in Monasterium Munkacsense dispositis necnon in Basilianis Dioeceseos istius nunc ad accurationem s. Regulae observantiam transeuntibus Amplitudo Tua egregium addictorium sit inventura ad avertenda pericula fidei et religioni in illa regione imminetia. Quapropter reformatos Monachos Amplitudini Tuae impense commendo, ut eos praesules favore assidue prosequatur, in omne necessarium adiutorium praebat illorum, que pia utatur opera ad sacra exercitia cleri et missiones populares asservandas.

E mea parte nihil omittere volo, quo et ipse promovere possim utilitatem Cleri et fidelis populi Dioecesis Munkacsiensis. Sacram Apostolicam Sedem de difficultatibus materialibus et moralibus istius Dioecesis informavi et indigentiam Cleri et populi Apostolicae benevolentiae et largitati Beatissimi Patris enixe commendavi.

Item heri misi ad Amplitudinem Tuam uberius stipendium pro mille sacrorum intentionibus, quas velit Amplitudo Tua ita praecipue dividere, ut sacerdotes illi aliquam compensationem accipiant, qui ex emolumentis a populo adipiscendis propter bonum pacis multum remittere coguntur.

Quod autem attinet ad schismaticos agitadores in notabili parte reducti populi, vix ullum suppetit efficacius remedium, quam in dies crescens fervor docende et exhortandi fideles in sana doctrina et contradicentes redarguendi in omni zelo et caritate. Qua in re Amplitudo Tua una cum Vicario suo generali certe bono praelucenit omnibus sacerdotibus exemplo.

Distincto cum venerationis cultu, Pragae die 9. Aprilis 1921.

123. Bethlen István miniszterelnök átíratva Csernoch János hercegprímásnak a Romániához került hajdúdorogi egyházmegyes parókiák tárgyában

Budapest, 1921. április 19.

EPL Cat. D/c. Csernoch 1426/1921. Tisztázat.
MNL OL K 28 1936–H–15688–1491. Fogalmazvány.¹²⁵

Magyar Királyi Ministerelnökség

1491/1921. M. E. III.

Bizalmas!

Főmagasságu Dr. Csernoch János bibornok, hercegprímás urnak,
Esztergom

Főmagasságu Hercegprímás Úr!

Hivatali elődöm felkérésére Miklóssy István hajdudorogi gör. szert. kath. püspök rendelkezésemre bocsájtotta a 16475/919. bécsi ap. nunciusi sz. alatt közölt, másolatban idecsatolt pápai rendeletet,¹²⁶ amelynek értelmében a nagyváradi gör. szert. román püspök delegátusi minőségben joghatóságot nyert a hajdudorogi gör. kath. magyar egyházmegye 46 lelkészetének románajku hivei felett. A rendelet kétségkívül téves információ alapján bocsájtott ki, mert e 46 paróchiának – amelyek közül 42 a nagyváradi 4 pedig a szamosújvári püspökségből volt a hajdudorogi egyházmegyébe átkebelezve – hive, amint az a hajdudorogi egyházmegye alapítása kapcsán a római Szentszéknek is rendelkezésre álló kimutatásokból és adatokból kétségbevonhatatlanul megállapíthat, legnagyobb részben magyar anyanyelvűek, a nem magyar anyanyelvűek is mind jól bírják a magyar nyelvet. A rendelet tehát teljesen téves tárgyi alapon bocsájtott ki.

125 A miniszterelnök ugyanezen tartalmú levelet küldött a külügyminiszternek is: MNL OL K 28 1936-H-15688-1491 és MNL OL K 105 E-1c 1491/1921.

126 Lásd: 62. számú dokumentum.

Ezenfelül azonban a rendeletnek azóta elhunyt Radu püspök magánforrásból eredő, de Miklóssy püspök másolatban szintén csatolt értesítése által is megerősített hírads szerint kétségkívül rosszhiszeműleg oly értelmű joghatály tulajdonított, mintha a kérdéses hitközségek a hajdudorogi egyházmegyéből kikebelezve, végleg a nagyváradi egyházmegyéhez csatoltattak volna.

Radu püspök több ilyen hitközségben, így a szinmagyar Nagykárolyban és Szatmárnémetiben nyíltan hirdette ezt.

Időközben a románok a trianoni határookra visszavonulva, a hajduorogi püspök 14 hitközség adminisztrációját visszanyerte ugyan, a többi 32 parochiát azonban maiglan a nagyváradi román püspöki hivatal adminisztrálja, felhasználva a körülményt minden bizonnyal arra, hogy a szinmagyar, vagy magyar többségű lelkészeteket erőszakosan eloláhosítsa.

Kétségtelen, hogy itt egy olyan ténnyel állunk szemközt, amely fölött nem térhetünk napirendre addig sem, amikor e kérdés s a hasonló kérdések egyezményeszerű rendezésére sor kerülhet. A magyar elvi álláspont e kérdésben csak az lehet, hogy minden erőnkkel ragaszkodnunk kell az egyházmegyéknek a régi, teljes keretek között való egységéhez, az ebből folyó összes jogositványok sértetlen gyakorlásának biztosítására annál inkább, mert van példa arra, hogy a politikai határok megváltoztatásával az egyházmegyék beosztása nem változott, általában az egyházi közigazgatás előbbi rendje változatlanul fenmaradt.

Tisztelettel kérem ezért Főmagasságotat, kegyeskedjék primási hatáskörében a római képviselőt s a magyar apostoli nuncius útján a római Szentszéknél ezen elvi álláspontot megfelelően hangsúlyozni és amellet a Szentszékét informálni a rendelet fentismertetett téves tárgyi alapjáról, mely szerint csak román anyanyelvűekről szól és arról is, hogy a kérdéses rendeletnek a nagyváradi püspöki hivatal merőben téves joghatályt tulajdonít.

Kiemelendő lenne, hogy a rendelet ellentétben áll a hajdudorogi egyházmegyét alapító pápai bulla intentióival. A hajdudorogi egyházmegye felállítását s a kérdéses parochiáknak a nagyváradi és szamosújvári egyházmegyéből való átkebelezését a római Szentszék épen azért találta annak idején szükségesnek, mert felismerte, hogy az ősrégtől fogva magyar anyanyelvű görög szert. katolikusok egyházi érdekei csak egy külön egyházmegye keretében biztosíthatók megfelelően. A magyarajku híveknek kifejezetten román nacionalista és más ritusu püspökség által való adminisztráltatása az elvi sérelmen felül a románoknak a magyarokkal szemben táplált nagyfoku antagonizmusa folytán ezen hívők hitéletére s következésképen az egyház magasabb érdekeire] – még ha átmenetinek tekintetik is ez az állapot – súlyos károkkal jár már ma is.

Ilyen értelemben teendő nagybecsü intervenciójáról kegyes értesítését kérem.

Fogadja Főmagasságod kiváló tiszteletem szinte nyilvánítását.

Budapest, 1921. április 19-én

Bethlen István

124. Csernoch János hercegprímás átirat-fogalmazványa Bethlen István miniszterelnöknek a Romániához került hajdudorogi egyházmegyes parókiák tárgyában

Esztergom, 1921. május 10.

MNL OL K 28 1936–H–15688–1491. Tisztázat.
EPL Cat. D/c. Csernoch 1426/1921. Fogalmazvány.

1426/1921. szám

Nagym. Gróf Bethlen István m. kir. miniszterelnök úr
Budapest.

A f. évi április hó 19-én 1491/M. E. III. sz. a. kelt nagybecsü átirat¹²⁷ kapcsán van szerencsém Excellentiádat értesíteni, hogy csak 1920. április havában szereztem tudomást az Apostoli Szentszék azon intézkedéséről, amely a hajdudorogi egyházmegye 46 plébániáját a nagyváradai gör. kath. román püspök, a hajdudorogi püspökséghez tartozó székely vikariátus plébániáit pedig a balásfalvi gör. kath. érsek joghatósága alá helyezi. Ez az intézkedés a román püspökök unszolására adatott ki, akik Róma előtt föltárták, hogy a hajdudorogi püspök ezekkel a plébániákkal nem érintkezhetik aigy a főpásztor nélkül maradt lelkészségek területén a skizma veszedelme fenyeget. Róma intézkedése világosan ideiglenes jellegű volt s nem szándékozott a „Christifideles” kezdetű bullával megalapított hajdudorogi püspökséget diszmembrálni. Ez a szándék világosan kitetszik abból, hogy Róma az említett plébániákat nem csatolta a nagyváradai illetőleg a balásfalvi gör. kath. román egyházmegyéhez hanem a nagyváradai gör. kath. püspököt és a balásfalvi érseket apostoli delegátusoknak nevezte ki a mondott területen.

Miklós Istvánnak azonnal megírtam, hogy a magyar imperium alá visszakerült plébániákon minden újabb fölhatalmazás nélkül is újra gyakorolhatja joghatóságát, mert az csak az akadályoztatás idejére, vonatott meg tőle. Rómába pedig fölterjesztést intéztem amelyben azt az álláspontomat nyilvánítottam, hogy a hajdudorogi egyházmegye most is jogilag sértetlenül fennáll s hogy az egyházmegyének román impérium alá jutott részét vagy a hajdudorogi püspök vagy annak egy romániai vikáriusa által kell kormányoztatni. Amennyiben pedig mindkét mód lehetetlen volna a román állam erőszakos ellenállása miatt, akkor a Romániában élő összes gör. katolikus magyarokat a végleges megoldásig a latin szertartási katolikus magyar püspökök joghatósága alá kell helyezni, nem pedig a gör. kath. román püspökök joghatósága alá. Ezt az álláspontomat a román konkordátumjavaslat kapcsán tett észrevételekben újból kifejtettem. Mikor a román konkordátumjavaslatra a magyar püspöki kar közös észrevételeit közöltem az Apostoli Szentszékkel igen erélyesen követeltem, hogy az összes egyházmegyéék külöm kiemelve a hajdudorogit – sértetlenül megmaradjanak.

127 Lásd: 123 . számú dokumentum.

A hajdudorogi egyházmegye külön hangsúlyozása azért volt szükséges, mert a román konkordátumjavaslat arról egyáltalán nem emlékezik meg.

Gasparri bíboros – államtitkárnak legutóbb hozzám intézett leveléből azt a biztosítást nyertem, hogy az Apostoli Szentszék egyelőre még nem gondol az új államhatárok által metszett egyházmegyék fölosztására. Csak azokat az intézkedéseket óhajtja megtenni, amelyek az új politikai viszonyok folytán okvetlenül szükségesek abból a célból, hogy a katolikus hívek lelki érdekei kárt ne szenvedjenek.

Mivel pedig a román kormány nem tűri, hogy a Magyarországon székelő püspökök Romániában a Romániában székelő pedig Magyarországon joghatóságot gyakoroljanak: Azért a Szentszék azt a javaslatot tette, hogy a püspöki székhelyektől, az államhatár által elvágott egyházmegyerészek kormányzására ideiglenesen apostoli adminisztrátorok neveztesse ki. Mi ezt a javaslatot elfogadhatónak találtuk s a hajdudorogi egyházmegye romániai plébániáinak kormányzására neveztesse ki egy gör. kath. magyar apostoli vikárius, vagy ha ez lehetetlen, akkor e plébániák ideiglenes kormányzásával bizassék meg az erdélyi lat. szert. püspök, aki maga mellett tartana egy gör. kath. vikáriust.

Előterjesztésünkre eddig Rómából válasz nem érkezett. Gondom lesz rá, hogy kívánságukat az Apostoli Szentszéknek ismételten a figyelmébe ajánljam.

Excelentiád a mondottakból meggyőződhetett, hogy a hajdudorogi egyházmegyével kapcsolatos magyar érdeket úgy én, mint a magyar püspöki kar az Apostoli szentszék előtt kellőleg képviseltük. Indokolásunkban bőségesen kifejtettük, hogy a hajdudorogi egyházmegye hívei magyar ajkúak, akiket a román hierarchiának alávetni és a román rítusba kényszeríteni nem lehet.

Fogadja Excellentiád kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását.

Esztergom, 1921. évi május hó 10.

Csernoch János bíbornok, hercegprimás, esztergomi érsek

125. A Magyar Görögkatolikusok Országos Szövetségének megalakulását előkészítő gyűlés jegyzőkönyve és körlevele

Máriapócs, 1921. május 19.

GKPL–I–1–a 2346/1921. Nyomtatvány

Jegyzőkönyv,

felvétel Móriapócs, 1921. május 19-én a Szt. Bazil-rendi zárdában.

Maxim Athanáz máriapócsi lelkész, házfőnök megnyitja az értekezletet és válaszolja az összejevetel célját, mely – ugymond – eszmecsere, megbeszélése és előkészítése a megvalósításra oly eszméknek, amelyek bennünk élnek, szívünket, agyunkat foglalkoztatják, mert hivatásunkból folyó kötelességeink kardinális részei.

1. Népünk vallásos érzületének fejlesztése, nevelése, irányítása, mert a háboru, a forradalom, a kommunizmus és az idegen megszállások nagyon megviselték ezt a vallásos érzületet, sőt a legtöbb esetben teljesen lezüllesztették. 2. Vallási és társadalmi szervezkedés a fórumon. Miután egyházilag elismerttünk a hajdudorogi egyházmegye megalapításával és van már keretünk a világegyházban az önálló és öntudatos munkára, magunknak kell társadalmi tevékenységünkkel kiküzdenünk az érvényesülést a magyar nemzet testében, hogy ismerjenek és elismerjenek, mint hasznos és számottevő tényezőt s hogy ne mondhassa többet senki, hogy a görög katolikusok Csonkamagyarországon már nem számítanak s csak a beolvasztásra várnak. 3. Kulturális életünk emelése és gazdasági szervezkedés.

A mai értekezlet nagyon fontos; fontosságát az imént jelzett célok mellett az adja meg, hogy Máriapócson tartjuk! Hisszük és valljuk, hogy magyar görög katolicizmus ma nem volna, ha Isten irtalma és a Szűzanya szeretete csodát nem művel Mária-pócson, hogy ezzel egy megdönthetetlen jegecesedési bázist teremtsen az ezeréves, de már akkor kiveszőben lévő magyar görög katolicizmusnak. Megmentő és fenntartó a múltban – Isten kegyelméből – de öntudatosan és célszerűen fejlesztett és kihasználta kovásza legyen a jövőben minden irányú munkánknak és küzdelmünknek Máriapócs! Ez a név görög katolikus és magyar egyszerre és annyira összenőtt népünk lelki világával és teljes életével, hogy attól egyrészt elválaszthatatlan, de másrészt ugyancsak népünk érdekében kiaknázzhatatlan. Ezért fontos végtelenül, hogy éppen Máriapócson folytatjuk ezen eszmecserét, mert ebből áldás és siker. fakad!

Eszményi és áldozatos munka az, amit a fent jelzett célokért való törekvés kíván tőlünk. Bár hivatásunkból folyó kötelességeinkhez tartozik, még sem vesszük rossz néven senkitől, aki másképp gondolkodik s a megbeszélés alá kerülő eszmék megvalósításának munkájából nem veszi ki a részét. Mi itt az eszméket igyekszünk tisztázni, a miben lehet, megállapodásra törekszünk jutni és azt a megvalósulás stádiumába juttatni. De ugyanezeket kötelességünk az összes esperesi kerületekkel is tudatni s azután mint az egyházmegye egyöntetű óhaját – a mi csupán tőlünk függ – megvalósítani; a mi felsőbbbség elé való, azt odajuttatni. Ez tehát összejövetelünk célja! Hitem és reményem fanatikus erejű a sikerben és a szebb jövőben! Mivel a jelzett eszméket hárman beszéltek meg s részben készítettük elő az értekezletre: Fedák Miklós szentszéki tanácsossal és Végheő Dániel lelkésszel, kérem Fedák Miklós urat, terjessze az értekezlet elé a vallási és társadalmi szervezkedés kérdéseit és módzatait.

Fedák Miklós leveleki lelkész tervezetét a következőkben adja elő:

Kedves Testvérek! Hosszú, küzdelmes évtizedek munkája, sok fáradhatatlan harcra szinte végkimerülésig kifejtett tevékenysége hozta létre a hajdudorogi egyházmegyét Midőn az első távirati értesítés megérkezett Rómából, hogy b. e. X. Pius pápa az új egyházmegyét kanonizálta, kitörő öröm, őszinte lelkesedés töltötte be szívünket, hisz régi álmunk megvalósulását láttuk benne. Azt hittük, hogy csak a kezdet volt nehéz, a többi magától jön: internátusok, középiskola,

szeminárium, nyugdíjintézetek, egyesületek, jótékony intézmények stb. Úgy jártunk azonban, mint a felszabadult segéd, önállók lettünk, megszereztük a szabaduló levelet s üres zsebbel és üres tarisznyával útnak bocsátottak minket. Csodálatos várakozásban éltünk, mintha a sült galambot vártuk volna kitátott szánkba. Sőt most is csak várunk, várunk! De mit várunk tovább? Hiszen e hosszú idő alatt rájöhettünk a további várakozás meddőségére! Nincs értelme, hogy továbbra is csak tántorogva haladjunk előre vagy, a mi még rosszabb, stagnáljunk!

Gyönyörű, minden időkre szóló ideák várnak megvalósításra, természetesen a régi utakon, a régi irányokban, mert az utak és irányok Krisztus óta adva vannak! Azoktól el nem térhetünk, a mint Krisztustól sem térhetünk el!

Népünk hitélete a háború és forradalmak következtében teljesen romokban hever, ezer sebből vérzik: mindenütt gaz és bojtortján tenyészik, fekély éktelenkedik A magvetőkre és orvosokra sürgős feladat vár! Romokat takarítani, a gyomot irtani és sürgősen vetni, hogy későn ne legyen. Az orvosok gyógyítsanak s ha kell operáljanak! Természetes, hogy e munkának elengedhetetlen feltétele, hogy az orvosok előbb önmagukat is gyógyítsák!

Egyházi, egyházmegyei, társadalmi intézményeink nincsenek! A volt egyházmegyéekkel való osztozkodás, elszámolás – amint látjuk – utópia. Az a bizonyos sült galamb – az állami segítség – sehol nem jelentkezik. Az alapozást tehát meg kell kezdenünk. Nem kell hozzá egyéb, csak őszinte, becsületes törekvés, kevés jóakarát, egyetértés és áldozat, mert áldozat nélkül soha nem lesz semmink! Ha magunk jó példával járunk elől, akkor a hatás nem marad el. Olyan munkakört töltünk be, a hol módunkban van másokat, intézményeket is áldozathozatalra bírni.

Mindezek megvalósításához a jelen körülmények között csak egyetlen egy eszköz kínálkozik és pedig a szervezkedés! Előttünk állanak a példák: a destrukció, a nemzetközi szociáldemokrácia szervezettsége országokat, államokat pusztított el. Ha azt az energiát, a mit a rombolás igénybe vett, építésre fordítja, ma – még a háború pusztításai után is – valószínűen boldog volna az emberiség. A mi szervezkedésünk is, mely kizáróan építésre létesül, kétségtelenül eredményre fog vezetni!

Meg kell szervezni először önmagunkat és azután a gondjainkra bízott nyáját. Kerüljön már egyszer, lomtárba az a sokat csépelte frázis: Graeci sicut scopae dissolutae.... Ne legyünk többé oldott kéve! Tulontúl sok okunk van a megbonthatatlan összetartásra!

A szervezkedés fogalma magával hozza bizonyos szervezet létesítését, következésképpen a fegyelmet, mely felfelé és lefelé egyaránt minden kedvezmény igénylése nélkül gyakorolandó. Fegyelmezzük önmagunkat, ha másokat fegyelmezni akarunk. Ilyen alapon és ilyen értelemben létrehozott szervezet numerikusan nem is, mert kevesen vagyunk görög katolikusok Csonkamagyarországon, de erkölcsileg imponáló és ponderábilis lesz.

Kedves Testvérek! Mai összefoglalásunk célja tehát az, hogy saját speciális közérdekeinket az általános keresztény katolikus érdekekbe bekapcsolva, beszéljük meg a módját annak, miképp gondoljuk megvalósítani mindazon elodázhatatlan és sürgős ideákat, melyektől hitéletünk fellendülését és nélkülözött intézményeink létesítését várjuk!

És mert propozíció nélkül sok idővesztéssel és rendszertelenül juthatnánk csak valamilyen megállapodáshoz, szíves engedelmezzel bátor leszek a következő indítványt megvitatás céljából az értekezlet elé terjeszteni:

Miután a szervezettségben rejlő tömeges az emberi lelkekre bátorítólag hat és egyesült erővel a kitűzött cél elérése százalékokban ki sem fejezhető könnyebbséggel jár: szükségesnek tartjuk megalakítani a magyar görög katolikusok országos szövetségét.

A szövetség célja tehát az összes magyar görög katolikusok egy táborba való gyűjtése, hogy a vallásos élet, a népnevelés, kulturális és gazdasági fejlődés intézményes támogatásban részesüljön és hogy híveink egyházmegyei intézményeink létesítéséhez, melyek közvetve és közvetlenül az ő érdekeiket is szolgálják, hozzájárulhassanak.

A szövetség elsőrendű célja a vallásos érzés ápolása és fejlesztése, Ennek fontosságát kiemelni nem szükséges. Mindenki látja, érzi, tudja, hogy a hitélet terén óriási elcsuszamlások történtek. Az elmúlt hat esztendő rombolását el sem lehet sorolni. Az emberek ez idő alatt annyi bűnt, kegyetlenséget, jogtalanságot láttak és csináltak maguk is, hogy ez éppen elég volt a lelkiismeretek elhallgattatására. Hány hívő ember jött vissza mint hitetlen, istentagadó; hányan felejtették el az imádságot, a templomot, a kereső munkát? Mennyi munkakerülő, naplopó lézeng minden faluban és városban?! A erkölcsi züllésről, melyet az utolsó évek odakint és idebent előidéztek csak annak lehet fogalma, ki a múltban is foglalkozott a lelkek gondozásával. Itt van a tizenkettedik óra, hogy minden erővel a lelkek megmentéséhez fogjunk. A szövetség ezen munkában elsőrendű támogatást nyújthat. Szervezi a missiókat, vallásos estéket, karitatív és pietikus egyesületeket Ezeket ellenőrzi, buzdítja, támogatja.

És miután a papság magában a megkívánt eredményt el nem érheti, „messis multa, operarii pauci“ a munkáshiányt pótolni kell azzal, hogy civil intelligenciánkat a szövetségnek minden körülmények között megnyerjük. Nagy segítség rejlik abban, ha csak példaadásukkal is előljárnak, hátha még tevékenyen közreműködnek!!

A szövetség célja a népnevelés előmozdítása. Ezért minden erővel törekszik a tudás népszerűsítésére analfabéta tanfolyamok, gazdasági oktatás, népakadémiák rendezésével. Nagy érdek, hogy híveink felvilágosodott, értelmes, használható egyénekké legyenek. A szövetség egyik főgondját képezze a tagok és általában a hívek társadalmi és gazdasági érvényesülése. Ezért a szövetség megalapozza és fejleszti az ifjúsági egyesületeket, teljes erejével és erkölcsi súlyával támogatja, az altruista gazdasági szervezeteket,

mint aminők a Hangya és a Hitelszövetkezet. Az egyházmegyei intézmények létesítéséhez gyűjtésekkel hozzájárul.

A szövetség teljes erejével törekszik a görög katolikusok társadalmi érvényesülésére; minden eszközt felhasznál arra, hogy elleneink részéről sokszor ajkbiggyesztő gúnnyal bennünket ért lekicsinylő elnevezések és gyanakvó kiszólások elnémíttassanak. Követeljük, hogy mindenki ismerje el kipróbált magyar nemzeti hazafiúi érzelmeinknek őszinteségét. Ezeket mi honfoglaló őseinktől örököltük, mert történelmi tény, hogy az első magyar keresztények görög szertartásúak voltak. Ne nevezzen azért bennünket senki se oroszoknak, se oláhoknak, se tótnak. Voltunk és vagyunk mindig olyan magyarok, mint bárki e hazában, a ki büszkén annak vallja magát!

Azért minden hazájához és hitéhez hűséges görög katolikus magyar tagja legyen a szövetségnek, melynek vezérelve hogy a megértés, egymás támogatása és megbecsülése testvéri szent kötelesség!

Indítványozom továbbá, hogy a létesítendő szövetség ideáinak, céljainak megvalósítására, az állandó érintkezés fenntartására: „Máriapócs” címen hitbuzgalmi havi folyóiratot létesítsünk, mely a címében kifejezett vallásos érzés ápolása és fejlesztése mellett a szövetség minden propagandáját ellátná és a tagok illetménye gyanánt szolgálna. Ezzel kapcsolatban naptár és népiratok kiadását is eszközölné a szövetség.

Indítványozom, hogy a szövetség megalakítása céljából Szűz Mária Védelme napján Máriapócson nagy népgyűlés tartassék. Ennek előkészítésére, az alapszabály-tervezet megszerkesztésére, a csatlakozás céljából kibocsátandó felhívás elkészítésére ötös bizottság választassék.

Végül szabad legyen mindezekkel kapcsolatban még egy indítványt tennem. Minden szónál szebben beszél a tett! Annak van realitása! Tekintettel arra a körülményre, hogy pénz nélkül még a szomszéd faluba sem indulhat el az ember, mi pedig országunk összes görög katolikusait akarjuk riadóval felrázni, tehát nekünk is szükségünk van pénzre! Javaslom azért, hogy mi, akik itt vagyunk, ajánljunk fel fejenként legalább ezer koronát a szövetség nyomdájának alapjára, olyképen, hogy a szövetség első kiadásai ezen alapból előlegelezhetők legyenek. Hogy nyomdára szükségünk van és azt be kell szereznünk, olyan tétel, mely felett eszmecsere néincs helye.

Kedves Testvérek! Ezekben voltam bátor röviden előterjeszteni azt a javaslatot, melynek gondolatai nem enyéme, nem is kettőnké, hármunké, hanem mindnyájunk átértett közössége! Méltóztassanak hozzászólni, megvitatni és ahoz képest határozni. Hogy a munka terére kell lépni, mindenki érzi s ha mindnyájan egy szívvel, egy lélekkel hozzáfogunk és folytatjuk, az eredmény nem lehet kétséges. Deus providebit!

Fedák Miklós tervezetéhez elsőnek Véghseő Dániel nyirbaktai lelkész szólt hozzá: Fenséges eszmék, – úgymond – melyeknek megvalósításáért semmi munka, semmi áldozat nem sok. Egyesíteni az annyira szétszórt görög katolikusokat s azt a ponderábilis tényezőket sorába emelni oly cél, mely

minden görög katolikust áldozatkészségre, nemes buzgalomra s tettekre kell, hogy serkentsen. Az előadott tervezetet teljes egészében elfogadom, de néhány ponttal megtoldani kívánom.

Mi görög katolikusok minden intézmény nélkül szűkölködünk. Úgy hallom, hogy Nyíregyházán – éppen püspökségünkre való tekintettel – már szeptemberben megnyílik a kir. kath. gimnázium. Vegyük fel programmunkba, hogy a gimnázium mellett a legsürgősebben internátust állítunk. Miért? Felesleges indokolnom.

Vegyük fel programmunkba, hogy egyházmegyénkbe a nőnevelés intenzívvé tételére apácák hozassanak Hogy és miként? A megvalósítás módját Püspök urunk Őméltóságának bölcsessége meg fogja találni

És végül, hogy mi és mieink anyagilag függetleníttessünk, létesítsünk egy bankot. Az anyagi függetlenség minden téren függetlenséget hoz. – E pontoknak a létesítendő szövetség programjába való felvételét kérve, – a tervezetet a magam részéről örömmel fogadom el.

Többek hozzászólása után az ‘értekezlet egyhangú lelkesedéssel mondja ki, hogy a „Magyar Görög katolikusok Országos Szövetségét megalakítani óhajtja, az előadott tervezetet teljes egészében magáévá teszi. A szövetség tervének megvalósítására ötös bizottságot szervez s ennek tagjaiul: Maxim Athanáz, Fedák Miklós, Véghseő Dániel, Molnár István és Papp György lelkészeket kéri fel. Felhatalmazza az ötös bizottságot minden szükséges intézkedés megtételére s hogy szükség esetén magát más esperesi kerületekből kiegészíthesse.

Maxim Athanáz házfőnök bejelenti, hogy az alakítandó szövetség nyomdájára a máriapócsi zárda 10.000 koronát ajánl fel. Az értekezlet őszinte lelkesedéssel ünnepelte Maxim házfőnököt nemeslelkű ajánlatáért s a ragyogó példa vonzó erejétől áthatva fejenként 1000 koronát ajánlottak e célra: Kozma János, Fedák Miklós, Véghseő Dániel, Rojkovics Pál, Mitró János, Molnár István, Papp György, Kriskó Elek és Mosolygó Sándor.

Ezzel az értekezlet véget ért.

Kelt mint fent.

Hitelesítik:

Maxim Athanáz Fedák Miklós

Jegyezte:

Véghseő Dániel

Üdvözet a Hittestvéreknek!

Olvassátok! Igen fontos! Jövönkről van szó! Arról a jövőről, melyet magunknak kell megalapoznunk és magunknak kell felépítenünk. Nincs kire támaszkodnunk, nincs sehol barátunk, mint a hogy nincs egy jóakaró barátja nemzetünknek széles e világon! Pedig élni akarunk! Azért mozduljunk meg már egyszer mi is, mert a tétlenség halál!

Az az irtózatos pusztulás, melyet, az utolsó évek eseményei a lelkekben, a vallásos élet megnyilvánulásában, társadalmi és gazdasági téren okoztak, minden becsületes, jóézésű magyart gondolkodóba ejt és tettekre buzdít. De talán mi magyar görög katolikusok állunk a legroszabbul, mert minket a nagy világégés ujjászületésünk, berendezkedésünk első pillanataiban talált. Mások a romok alól mit azt még megmenthetnek, de mit mutathatunk fel mi?!

Testvérek még nem késő! Áljunk össze, szervezkedjünk és építsünk! Építsük fel a magyar görög katolikusok hatalmas szervezetét, hogy ez által biztosíthassuk a hitélet, társadalmi és gazdasági fejlődésünk alapjait. A szervezkedés módját, célját az alább következő jegyzőkönyv körvonalozza. Olvassátok és csatlakozzatok! Minden görög katolikusra számítunk! Nem is hisszük, hogy akadna egyetlen görög katolikus magyar, ki ne tartaná lelkiismereti kötelességének részt követelni ebből az alkotó munkából! Kérünk, Testvérek, forduló postával értesítsétek elhatározástokról az ötös bizottságot. Levélcím: Sz Bazil-rendi zárda, Máriapócs.

Különös figyelembe ajánljuk, hogy az egész mozgalom megyés Püspök urunk Őméltóságának hozzájárulásával és főpásztori áldásával indul meg.

Hittestvéri szeretettel Máriapócs, 1921. május hó 19.

A „Magyar Görög katolikusok Országos Szövetségének szervező-bizottsága.

**126. Isaia Papadopoulos, a Keleti Egyház Kongregációja
tisztségviselőjének átirata Bonaventura Cerretti, a Rendkívüli Egyházi
Ügyek Kongregációja titkárának Novák István eperjesi püspök
ügyében**

Róma, 1921. május 21.

Città del Vaticano, Segreteria di Stato, S.RR.SS. AA.EE.SS. Austria–Ungheria, Anno
1920–1922, Pos. 1494–1496, fasc. 619. fol. 55rv. Tisztázat.

Sacra Congregazione „Pro Ecclesia Orientali”

Roma, 21 Maggio 1921.

Protocollo N. 5610/21

Circa Monsignore Novak Vescovo ruteno di Eperies.

Illustrissimo e Reverendissimo Signore

Monsignore Bonaventura Cerretti

Segretario della Sacra Congregazione degli AA.EE.SS.

Vaticano

Questa Sacra Congregazione Pro Ecclesia Orientali, volendo procedere alla sistemazione della Diocesi rutena di Eperies nella Cecoslovacchia, secondo le istruzioni comunicate dalla Signoria Vostra Reverendissima desidera conoscere a) quali siano le informazioni che si hanno in codesto Dicastero

intorno a Monsignore Novak Vescovo ruteno di Eperies che dovrebbe essere rimosso, b) e se è stata iniziata nessuna pratica con quel Vescovo per invitarlo a dimettersi.

Lo scrivente Assessore approfitta di questa occasione per dichiararsi con sensi della più profonda venerazione
della Signoria Vostra Illustrissima e Reverendissima
devotissimo servo
Isaia Papadoupulos

127. Bethlen István miniszterelnök átírata Csernoch János hercegprímásnak a Romániához került hajdúdorogi egyházmegyes parókiák tárgyában

Budapest, 1921. június 11.

EPL Cat. D/c. Csernoch 1426/1921. Tisztázat.
MNL OL K 28 1936–H–15688–3427. Fogalmazvány.

Bizalmas!

3427. M. E. II.

Főmagasságu Csernoch János urnak,
Magyarország bibornok hercegprímása,
Esztergom.

Főmagasságu Bibornok Hercegprímás Úr!

Folyó évi május hó 10-én 1426. szám alatt kelt nagybecsü iratából¹²⁸ őszinte örömmel s köszönettel vettem tudomásul, hogy Főmagasságod és a magyar katolikus püspöki kar olyan lépéseket méltóztattak tenni az új határok által metszett egyházmegyék s köztük a hajdudorogi egyházmegye megszállás alatt álló plébániáinak miként leendő administrálása ügyében, amelyek biztosítani alkalmasak az egyházmegyék eredeti területi épségét.

Annak megemlítése mellett, hogy Eminenciád nagybecsü válaszát egyidejüleg közöltem a külügyminiszter ural s őt is felkértem, hogy e kérdés kedvező megoldása érdekében minden lehető kövessen el, tisztelettel kérem Főmagasságodat, hogy ezen ügy további fejleményeiről esetről-esetre tájékoztatni méltóztassék.

Budapest, 1921. június hó 11-én.
Bethlen

128 Lásd: 125. számú dokumentum.

128. Bethlen István miniszterelnök átirata Miklósy István hajdúdorogi püspökhöz Siegescu József kormánybiztosi kinevezése és működése tárgyában

Budapest, 1921. június 11.

GKPL I-1-a 1674/1931. Tisztázat.

4254.

M.E. II.

Bizalmas! Kizárólag saját kezéhez!

Méltóságos és Főtisztelendő

Miklóssy István urnak,

görög szert. kath. megyéspüspök

Méltóságos Püspök Úr!

Még mint a Menekültügyi Hivatala vezetője nagy súlyt helyeztem arra, hogy a Csonkamagyarországon élő román lakosság lelki és kulturális szükségleteiről gondoskodás történjék.

Ezt a gondoskodást megvalósítandó a ministertanács felhatalmazás alapján a magyarországi románok ügyeinek intézésére krassószéki Dr. Siegescu József praelátus, m.kir. udvari tanácsos, egyetemi ny.r. tanárt kormánybiztossá neveztem ki.

A kormánybiztosnak hivatásánál fogva kötelessége az összes románajku községeket felkeresni s ott a helyszínén mindent megtenni, hogy a román lakosság nyugodt és a magyar viszonyokkal megelégedett legyen. Ezen megelégedettségre különösen a határmenti községekben azért is szükség van, mert az esetleges határkiigazítási munkálatok kapcsán bizottságok szállhatnak ki a helyszínére s természetesen rendkívül kellemetlen lenne, ha a román lakosság panaszoknak adna kifejezést.

Ezen igen fontos szempontra való tekintettel felette szükségesnek tartanám, ha a nyár folyamán azokban a plébániákban, ahol az istentisztelet román nyelven történik, a normális istentiszteleteket felülmúló ünnepélyesebb román nyelvű istentisztelet tartatnék, hogy ez a lakosságban mély megnyugtató és lélekemelő érzelmeket ébresszen. Ezen istentiszteletek megtartására azonban a kormánybiztos praelátus ur csak akkor hajlandó az egyes községekben való megjelenése alkalmával, ha arra Méltóságod, mint e plébániák főpásztora őt felkérné, s arra neki felhatalmazást adna.

A kormánybiztos ur azt is közölte velem, hogy Méltóságodnak minden tekintetben rendelkezésére óhajt állni és így Méltóságod részéről a kormánybiztos urnak istentiszteletek megtartására való igénybevétele biztosítva volna. Az istentiszteletek megtartása tehát Méltóságod megbízásából történék, amit a kormánybiztos ur prédikációiban állandóan hangoztatna.

Úgy vélem, hogy ez az intézkedés nemcsak megnyugtatólag hatna a Méltóságod egyházi kormányzatára bizott románajku hívekre, hanem a

román lakosság előtt egyúttal azt a látszatot is keltené, hogy azok az ellentétek, amelyek a püspökség felállításakor a hajdudorogi püspökség és a román vezetők között fennforogtak, az újabb viszonyok következtében megszűntek.

Mindezek alapján felkérem Méltóságodat, méltóztassék sürgősen közölni az egyházmegyéjéhez azon plébániák nevét, amelyekben az istentisztelet román nyelven történik, illetve amelyekben célszerűnek tartaná ilyen ünnepélyesebb istentisztelet tartását. Kérem továbbá Méltóságodat, hogy fentvázolt fontos politikai indokok mérlegelésével e plébániákon ünnepélyesebb román nyelvű istentiszteletek tartására a kormánybiztos urat felkérni, illetve ilyen irányban a Méltóságod által megfelelőeknek tartott intézkedéseket mielőbb megtenni méltóztassék.

Nagybecsű elhatározásáról szíves értesítését kérve, fogadja Méltóságod őszinte tiszteletem nyilvánítását.

Budapest, 1921. június hó 11-én.

Bethlen¹²⁹

129. Miklósy István hajdudorogi püspök átirat-fogalmazványa Bethlen István miniszterelnökhöz Siegescu József kormánybiztosi kinevezése és működése tárgyában

Nyíregyháza, 1921. június 20.

GKPL I–1–a 1674/1931. Fogalmazvány.

1443. sz.

Bizalmas.

Kizárólag saját kezéhez!

Gr. Bethlen István miniszterelnök urnak

Nagyméltóságu Miniszterelnök Ur!

Folyó évi 4254/M. E II. számú, nagybecsű átiratára,¹³⁰ melyben Excellentiád a románnyelvű állampolgárok megnyugtatásának tervét méltóztatik velem közölni, van szerencsém a következőkben válaszolni.

A hajdudorogi egyházmegye misenyelve a „Christifideles graeci” alapítobulla értelmében az ógörögnyelv. Ezen nyelvvel párhuzamosan, korlátolt mértékben, hazánk nyelve is használható.

Számot vetve a köznép konzervatív gondolkozásával s ama eszközökkel, melyeket a hajdudorogi egyházmegyébe beosztott, román származású papság a hívek fanatizálására felhasználni szokott, ajánlatosnak találtam arra kérni a római szentszéket, tekintene el nyelvrendeletének rögtönös, betűszerinti foganatosításától s engedné meg, hogy egynehány éven át a templomi

129 Miklósy püspök kézírásával a lap alján: „A kiküldendő biztos templomi szereplése céltalan, sőt veszedelemes volna. Válasz a becsatolt fogalmazvány szerint. Jún. 20.”

130 Lásd: 128. számú dokumentum.

nyelv kérdése érintetlenül hagyassék. E kérelmem kedvező elintézését nyert. Így történt, hogy a nagyváradi, szamosújvári s gyulafehérvár-fogarasi egyházmegyéből átcsatolt lelkészeteim számos templomában a román nyelv továbbra is használatos maradt.

A trianoni békeszerződés következtében egyházmegyéim is csonkulást szenvedett. Tényleges kormányzatom alatt 83 lelkészlet maradt. Ezek közül Csengerujfalu, Bagamér-Nagyléta, Pocsaj és Hosszupályiban van még a román nyelv használatban: úgy mindamellet, mikép a szentbeszéd s a liturgián kívüli szertartások tetemes része magyar nyelven szokott megtartatni.

Nagylétai s hosszupályii lelkészeim, akiket állomásaikra már magam neveztem ki, nemzeti szempontból föltétlenül megbízhatók. A többi három hitközség lelkészeit részint szabályszerű elbocsátás, részint áthelyezés s nyugdíjazás által a legrövidebb idő alatt ki fogom cserélni s ekként módomban leendő Csengerujfaluba, Bagamérra s Pocsajra is kifogástalan, a magyar állameszmét hiven szolgáló lelkipásztorokat behelyezni.

A hivek hangulata egyébként a felsorolt összes parochiákban teljesen nyugodt. Csupán papjaikon s részben kántortanítóikon mult mostanig, hogy jóllehet a hivek csaknem valamennyien vagy teljesen magyar nyelvűek vagy legalább is megértik a magyar szót, templomaikban a román nyelv fenntartásához ragaszkodtak s illetve ragaszkodnak. Kormányzati raisonnal támogatott jogérzékemnél fogva nem is szándékozom érzelmi világukat megzavarni. Hazafias papok vezetése alatt a céltudatos s szeretetteljes nevelés feladata gondolkozásuk átformálása.

Az előrebocsátottak után áttérhetek válasziratom tulajdonképeni tárgyára, dr. Siegescu prelátus, egyetemi tanár ur tervbevett megbízásának kérdésére.

Mínhogy románajku hiveim a legméltányosabb s legkiméletesebb bánásmódban részesülnek, semmi szüksége sem mutatkozik annak, hogy közjük megnyugtató végett az államkormány részéről bárki is kiküldessék. Ilyen rendelkezésből, román észjárás szerint, a túloldalon a mi gyengeségünkre következtetnének. Ami a felmerülhető panaszokat illeti, ilyen panaszok mindig lesznek, amíg van román pénz s akad lelkiismeretlen, megvesztegethető ember. Az ilyen panaszok ellenére a tényállás tárgyilagosa megvizsgálása s ennek nyomán az összehasonlítás itteni igen csekély számu, románajku s túloldali, milliókat kitevő magyar testvéreink sorsa között.

„A normális istentiszteletet felülmúló, ünnepélyesebb, románnyelvű istentisztelet” eszméjére az a szerény észrevételem, mikép a görög szertartásu egyház hierarchikus rendjében nem kínálik mód arra, hogy a prelátus, mint egyházjogi értelemben egyszerű áldozópap, a helyi parochusoknál ünnepélyesebb istentiszteletet tarthasson.

Az ünnepélyesség imént körülírt fogalma testet csak akkor ölthet, ha olyan egyházi férfiu szolgál az oltárnál, aki az egyházi rend teljességének van birtokában: vagyis a fölszentelt püspök.

Az a „lucrum cessans” azonban, mely a templomi szolgálat diszének kifejtetlensége folytán állana elő, e vonatkozásban még csupán a tervbevett megbízás célszerűtlenségét jelentené. Nagyobb súly fekszik azon a kérdésen, milyen eredményt várhatunk általában egy román pap-megbizott templomi szereplésétől, a hajdudorogi egyházmegyében, állampolitikai tekintetből. Nem habozom kimondani, hogy az kész veszedelem volna. Fölélesztésével volna ez egyértelmű a már-már elszunnyadt centrifugális román érzelmeknek. Ellenkezőjét váltaná ki annak a hatásnak, amelyet elérni törekszünk.

Nem idegen papság közvetítő munkájára, hanem arra volna itt szükség, hogy az illetékes püspök látogassa meg eddig félrevezetett hiveit.

Erre azonban gondolnia sem lehet a hajdudorogi püspöknek, aki az államkincstár jóvoltából úgy van anyagilag ellátva, hogy háza mindennapi létfenntartási költségeit sem képes fedezni s a szomszéd községbe is legfeljebb gyalogszerrel mehet át.

Mély hálára érzem magam lekötözöttnek Excellentiád iránt ama szives figyelméért, melynél fogva államférfiui gondját egyházmegyémre kiterjeszteni méltóztatik. Legyen szabad egyben tiszteletteljesen arra kérnem, kegyeskedjen kormányelnöki hatalmánál fogva az iránt intézkedni, hogy a jelen idők viszonyaihoz mértén megfelelő anyagi eszközök álljanak rendelkezésemre s egyházmegyémet beutazhassam.

A hajdudorogi magyar püspöknek feladataihoz mért anyagi ellátás mellett elég erősnek kell lennie arra, hogy a magyarság ügyét, saját egyházmegyékében, román segítség nélkül vigye diadalra.

Fogadja –

1921. jun. 20.

hajdudorogi püspök

130. Pietro Gasparri államtitkár átirat-fogalmazványa Niccolo Marini, a Keleti Egyház Kongregációja titkárának Novák István eperjesi püspök ügyében

Róma, 1921. július 12.

Città del Vaticano, Segreteria di Stato, S.RR.SS. AA.EE.SS. Austria–Ungheria, Anno 1920–1922, Pos. 1494–1496, fasc. 619. fol. 56r–64v. Fogalmazvány.

Eminentissimo Signor Cardinale Niccolo Marini

Segretario della Sacra Congregazione per la Chiesa Orientale

(con 2 inserti)

12 luglio 1921

In riscontro al pregiato foglio¹³¹ di cotesta Sacra Congregazione, No 5610/21 del 21 maggio scorso, il sottoscritto Cardinale Segretario di Stato si pregia comunicare all’Eminenza Vostra Reverendissima quanto segue.

131 Lásd: 127. számú dokumentum.

Com è noto, Monsignore Stefano Novák e dal 1913 Vescovo della diocesi greco-rutena di Eperjes, che prima della guerra si trovava nei limiti del regno d'Ungheria ed ora è compresa in quelli della nuova Repubblica Cecoslovacca.

Poco dopo prodottasi l'occupazione czecca, egli, vedendo a quante difficoltà sarebbe andato incontro con le nuove autorità, a causa dei suoi sentimenti spiccatamente e notoriamente magiari, si allontanò dalla sua diocesi e prese stanza a Budapest.

Quando in Ungheria venne instaurato il regime bolscevico, egli si rifugiò a Vienna. Come riferì alla Santa Sede, con Rapporto No. 16027, di 1.o maggio 1919, quel Nunzio Apostolico (l'attuale Eminentissimo Valfre di Bonzo), il quale ebbe allora occasione di vederlo, Monsignore Novák mostrò, parlando con lui, di rendersi conto che non avrebbe più potuto tornare alla propria sede ed espresse l'intenzione di mettersi completamente nelle mani del Santo Padre, dichiarando di non voler essere in alcun modo d'impedimento nel caso che Sua Santità, per il bene delle anime e gli interessi della Chiesa, avesse creduto di provvedere altrimenti alla sua diocesi. Il Nunzio insistette perché Monsignore Novák mettesse ciò per iscritto; il che egli fece con lettera diretta al Santo Padre in data dello stesso 1.o maggio; lettera di cui si rimette copia, qui unita, all'Eminenza Vostra. Allorche si formò a Szegedin, in contrapposizione a quello bolscevico di Budapest, un Governo Ungherese Borghese, questo si propose d'inviare un suo agente presso la Santa Sede nella persona appunto di Monsignore Novák.

Nel riferire ciò alla Santa Sede, con Rapporto N. 17134, del 3 luglio 1919, il prelodato Nunzio Apostolico di Vienna osservava: „Quanto alla persona di Monsignore Novák, dico che egli, che è di sentimenti ultra magiari, dovrebbe abbandonare la sua diocesi senza potervi far ritorno. E' un giovane Vescovo di rito ruteno già pedagogo nella famiglia Palffy (ciò che pare sia stato uno dei suoi più grandi meriti per il Governo di S. M. Apostolica lo proponesse per Vescovo), il quale durante la sua permanenza a Vienna non mi ha fatto davvero l'impressione di possedere quella pietà e quella gravità che il suo carattere reclama. Egli si è ingolfato nei maneggi dei rivoluzionari ungheresi al punto che ha creduto più conveniente di cambiare aria quando si è parlato di un esperimento bolscevico a Vienna. Ne mai ha manifestato la benché minima preoccupazione, un rimpianto per la sua diocesi che aveva dovuto abbandonare, pur dilungandosi invece in querimonie sulla sorte della patria.

Credo per tanto che, ove la Santa Sede acconsentisse a ricevere il messo, che il Governo di Szegedin vorrebbe delegare, sarebbe meglio che la scelta cadesse su altra persona. E fu precisamente in vista di tali informazioni che la Santa Sede significò a Monsignore Nunzio come Essa non credesse opportuna in quel momento la missione di Monsignore Novák.”

Più particolari notizie intorno a Monsignore Novák vennero fornite alla Santa Sede da Monsignore Clemente Micara, quando questi da Vienna, ove era Uditore della Nunziatura, passo a Praga come Incaricato della Santa Sede

presso l'Episcopato Cecoslovacco. Ecco quanto il detto Prelato riferiva nel Suo Rapporto, No 709, die 15 febbraio 1920:

„In una delle volte che l'Eminentissimo Superiore (Card. Valfre di Bonzo, allora Nunzio Apostolico a Vienna) mi mandò a Strigonia e a Budapest per parlare con l'Eminentissimo Cardinale Csernoch, essendo caduto incidentalmente nella conversazione il nome del Novák, il Cardinale si lasciò sfuggire a proposito di lui una frase, che mi colpì, ma che ora non posso ricordarmi ad litteram. Alludeva però certamente a qualche cosa con le donne. Il Cardinale Csernoch non aggiunse altro su quell'argomento, sua soggiunse invece subito che Monsignore Novák e magnus venator che egli sia un cacciatore appassionatissimo, e noto comunemente.

Il giovane Vescovo di Eperjes rimase, durante l'anno scorso, per lunghi mesi in Austria. A Vienna alloggiava all'albergo Sacher, che è forse, o senza forse, il più costoso della città. Durante quel tempo non si è visto mai in sottana, se non forse la prima volta; e si che è venuto parecchie volte in Nunziatura. Spesso lo abbiamo incontrato per strada, col suo sigaro in bocca, e col fare talmente disinvolto e spigliato, che nessuno avrebbe mai sospettato un vescovo. Lo stesso Eminentissimo Cardinal Valfre rimase sorpreso nel notare che il Novák, che si era evidentemente accorto d'incontrare il Nunzio, girava la testa dalla parte opposta per passare inosservato. Il medesimo Eminentissimo mi disse che un dopopranzo lo aveva incontrato che scendeva da un automobile, in allegra compagnia di giovinotti, col suo sigaro in bocca, e che allo scorgere il Nunzio, si era messo a guardare la vetrina di un negozio, per dissimularsi.

Nel tempo che egli fu in Austria pare che avesse un grandissimo affare con gli uomini politici ungheresi. Egli stesso lo fece intendere una volta che venne in Nunziatura, parlando dei piani ungheresi nella Slovacchia e facendo capire che, non solo li approveva, ma era disposto ad agire tanto che credetti di ammonirlo seriamente di non mescolarsi in certe cose, lui vescovo, giacché doveva pensare al danno che avrebbe fatto alla Chiesa e agli imbarazzi in cui avrebbe messo la Santa Sede. Egli accettò senza cercare di rettificare.

In tutto quel tempo non è uscito dalla sua bocca una sola parola di rimpianto, di interesse per la diocesi dalla quale stava lontano, non un ricordo affettuoso pei figli che aveva lasciati.

Un ottimo sacerdote mi assicurava, come cora notoria, che il Novák è anche amministratore dei beni di un certo barone Revay. Pare che alla morte di questi vi furono delle liti fra gli eredi, ed egli fu allora nominato, non so da chi amministratore dell'eredità. Pare che la gente parli sulla gestione di questa amministrazione.

Qui poi ebbi occasione di informarmi prudentemente sul conto di Monsignor Novák da tre ottimi sacerdoti. Debbo dire che nessuno dei tre lo conosceva che parlavano fondandosi su quanto avevano inteso anche da sacerdoti che ritenevano buoni e degni di fede. Uno di essi mi disse queste parole sul Novak: Oh! de eo nihil boni audivi. Homo profanus. Un altro mi

disse che non gode buona fama, che è homo vitae mollis. Il terzo si esprimeva più o meno lo stesso”

Con Rapporto, poi, Num. 1925, in data del 19 giugno 1920, Monsignore Micara trasmetteva alla Santa Sede un ricorso contro Monsignore Novák firmato da alcuni sacerdoti e fedeli della diocesi di Eperjes.

Tale ricorso, che qui unito si rimette all’Eminenza Vostra presentato a Mons Micara da una Commissione composta di un canonico della Cattedrale di Eperjes, Dr. Vojtovich, dalla Cancelliere della Curia vescovile e dal Senatore di Eperjes.

„Il Canonico, scriveva Monsignore Micara nel menzionato Rapporto, sembra aver sempre avuto delle differenze con Monsignore Novak e credo sia egli l’autore di altri ricorsi presentati contro il Vescovo.

Quanto all’ex Cancelliere, dirò che egli mi fece una penosa impressione e io dovetti richiamarlo al dovere per essersi presentato in un abito secolare e senza collare.

Il Senatore, per conto suo, è un brav’uomo di uno di quei paesi, semplice, religioso, ascritto al terzo Ordine di San Francesco, ma che nelle ultime elezioni fu eletto, quasi senza che egli capisse bene di che si trattava, senatore per la parte socialista democratica. Ciò non gli impediva di seguire i due sacerdoti, dei quali si sforzava d’interpretare i più piccoli desideri.”

In data dell’11 febbraio u. s. Monsignore Marchetti, Nunzio Apostolico a Vienna, informava che Monsignore Novák si trovava in detta città nell’hotel Sacher, e dava in proposito le seguenti informazioni.

„Io non lo conosco personalmente, non si è presentato alla Nunziatura; però mi sono giunte da varie parti lamentele intorno al suo modo di vivere. Si dice che egli non celebra giornalmente la Santa Messa, al sommo la celebra la domenica, passa il tempo insieme a giovani laici ed affaristi, occupandosi anch’egli stesso di commercio, comprando e rivedendo a prezzi alti. La sera resta fino a tarda ora nelle sale dell’albergo e il mattino si leva tardissimo.

L’Eminentissimo Signor Cardinale Piffli, de me richiesto, mi disse che egli aveva già tentato di parlarci della cosa, e che si ritiene in coscienza obbligato di informare la Santa Sede. Monsignor Novák si è presentato solo una volta al Cardinale Piffli, e vestito assolutamente in civile; il detto Eminentissimo ritiene che Monsignor Novák debba mutare contegno, perché certo dà scandalo: se volesse restare a Vienna, potrebbe andare a vivere presso i PP. Redentoristi; che hanno camere appropriate e decenti per vescovi.

Il Conte Pallfy, che, come ho saputo ed egli stesso mi ha detto, è stato il grande protettore di Monsignor Novak, il quale fu precettore dei suoi figli, si è meco lamentato della condotta di Monsignor Novak: egli, il Conte Pallfy, crede che il Prelato in questione non faccia nulla di veramente male, ritiene tuttavia il suo modo di vivere come indegno di un Vescovo, lo scusa in vista della sua giovane età e del bisogno che ha di lavorare e di guadagnare. Dissi al Conte Pallfy che consigliasse Monsignor Novák a venirmi a vedere e che io allora

avrei potuto interessarmi di lui; sono trascorse due settimane, e Monsignor Novak non si è fatto vedere.”

In seguito a tale Rapporto, il sottoscritto Cardinale Segretario di Stato inviava a Monsignore Novák, per mezzo del prelodato Monsignore Nunzio, una lettera così concepita:

„Già varie volte sono pervenuti al Santo Padre dei gravi lamenti circa il tenore di vita di Vostra Signoria Illustrissima e Reverendissima, il quale non corrisponderebbe all’alta dignità di cui Ella è rivestito.

Anche recentemente è stato riferito all’Augusto Pontefice della di Lei condotta in cotesta Città desta non poca ammirazione. Si dice fra l’altro che Ella non celebri giornalmente la Santa Messa o che al sommo la celebri la domenica; che usi vestire completamente in civile; che passi il tempo insieme a giovani laici ed affaristi, occupandosi Ella stesso di commercio, e che la sera resti fino a tarda ora nelle sale dell’albergo, ove ha preso dimora.

Tali dicerie sul conto di un Vescovo non possono non preoccupare il Santo Padre, pur potendosi ammettere che esse siano per lo meno eragerate. Onde è che Sua Santità mi ha ordinato di comunicare tutto ciò a Vostra Signoria e di invitar La a fornire in proposito gli opportuni schiarimenti.

Nel compiere il sovrano incarico, devo altresì farLe presente l’opportunità che Ella dimori in un luogo più conforme al Suo carattere e alla Sua dignità che non sia l’albergo in cui alloggia ora. Ella potrebbe recarsi a vivere presso i Padri Redentoristi, che hanno camere appropriate e convenienti per Vescovo.

In attesa di un suo sollecito riscontro, ecc.”

Monsignore Marchetti, in data del 5 marzo u. s., nell’accusare ricevimento di tal lettera, informava che l’aveva fatta recapitare, a mezzo del domestico della Nunziatura, a Monsignore Novak. Se non che fino a questo momento nessuna risposta è pervenuta alla Santa Sede da parte del Monsignore in questione.

Tali sono le informazioni che si hanno in questa Segreteria intorno a Monsignore Novák. L’unica pratica iniziata a suo riguardo dalla medesima Segreteria è stata la surriferita lettera, in data del 28 febbraio u.s. Vegga ora cotesta Sacra Congregazione se e quali provvedimenti debbano esser presi al riguardo. Lo scrivente Cardinale prega, peraltro, Vostra Eminenza che, qualora si giudicasse opportuno di prendere qualche provvedimento, voglia, prima di attuarlo, sentire in proposito questa Segreteria di Stato.

Profitto

131. Bethlen István miniszterelnök átirata Csernoch János hercegprímásnak a Romániához került hajdudorogi egyházmegyes parókiák tárgyában

Budapest, 1921. július 20.

EPL Cat. D/c. Csernoch 2299/1921. Tisztázat.
MNL OL K 28 1936–H–15688–5594. Fogalmazvány.

Bizalmas!

Kizárólag saját kezébe!

5594. M. E. II.

Főmagasságú és Főtisztelendő dr Csernoch János
bibornok, esztergomi érsek urnak, Magyarország hercegprímásának,
Esztergom

Főmagasságú Bibornok, Hercegprímás Ur!

F. évi június hó 11.-én 3427/M. E. II. szám alatt kelt iratom¹³² kapcsán van szerencsém Főmagasságoddal szives bizalmas tájékozódásul közölni, hogy a hajdudorogi egyházmegye román megszállás alatt levő plébániáinak administrálása ügyében a külügyminiszter úr a másolatban idezárt utasítást küldte vatikáni ügyvivőnknek.

Tisztelettel kérem Eminenciádat, hogy az utasítás tartalmáról, a hajdudorogi püspök urat bizalmasan tájékoztatni méltóztassék.

Fogadja Eminenciád kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását.

Budapest, 1921. július hó 20.-án.

Bethlen

131a. Bethlen miniszterelnök átiratának melléklete: Bánffy külügyminiszter utasítása Somssich szentszéki nagykövetnek

Budapest, 1921. július 11.

EPL Cat. D/c. Csernoch 2299/1921. Másolat.
MNL OL K 28 1936–H–15688–5594. Másolat..
GKPL I–1–a 1674/1931. Másolat.

Másolat az 5594/M. E. II. számhoz.

M kir. Külügyminiszterium.

3216-pol.

Budapest, 1921. július 11

Tárgy: A hajdudorogi g. kath. püspökség romániai részének egyházi kormányzása.

Nagyméltóságú

Gróf Somssich József urnak,

rk. követ és meghat. miniszter

132 Lásd: 127. számú dokumentum.

Magyarország biboros hercegprimása már akkor, mikor az első román konkordátum tervezetre vonatkozó észrevételeit megtette, az Apostoli Szentszéktől erélyesen követelte, hogy az összes, az új államhatárok által metszett egyházmegyék eddigi egyházkormányzati egységükben csorbitatlanul fentartassanak.

A hajdudorogi egyházmegyére nézve, mint a melyről konkordátum tervezetben nem esett szó, Rómába külön felterjesztést intézett a hercegprimás úr, melyben azon álláspontját nyilvánította, hogy a hajdudorogi egyházmegye most is jogilag sértetlenül fennáll, s hogy ezen egyházmegyének román imperium alá jutott részét a hajdudorogi püspök, vagy közvetlenül vagy egy általa kinevezett vikárius által kell kormányoztatni.

Mint hogy azonban az Ap. Szentszéknek az volt a meggyőződése, hogy a román kormány semmi esetre sem fogja tűrni, hogy a Magyarországon székelő püspökök Romániában a Romániában székelők pedig Magyarországon joghatóságot gyakoroljanak, a bibornok hercegprimás arra az esetre, ha a román kormány ebbeli ellentállása tényleg legyőzhetetlennek bizonyulna, a m. kir. kormány nyal egyetértőleg elfogadhatónak jelezte a bibornok államtitkár urnak azt a javaslatát hogy az államhatár által elvágott egyházmegyéreszek kormányzására ideiglenesen apostoli adminisztrátorok neveztesse ki.

A hajdudoroghi egyházmegyét illetőleg azt a felterjesztést tette a bibornok hercegprimás úr, hogy ezen egyházmegye romániai plébániának kormányzására neveztesse ki egy gör. kath. magyar apostoli vikárius vagy ha az lehetetlen, akkor a plébániák ideiglenes kormányzásával bizassék meg az erdélyi lat. szert. püspök, a ki maga mellett tartana egy gör. kath. vikáriust.

Nagyméltóságodnak esetleges tájékoztatására tudatom, hogy az Ap. Szentszék, minden valószínűség szerint még mielőtt a bibornok hercegprimásnak fenti előterjesztését megfontolás tárgyává tehette volna, a hajdudorogi egyházmegye 46 plébániáját a nagyváradi gör. kath. román püspök, a hajdudoroghi püspökséghez tartozó székely vikáriátust pedig a balázsfalvi gör. kath. érsek joghatósága alá helyezte.

Megjegyzem, hogy Romániának ezen intézkedése világosan ideiglenes jellegű volt s nem szándékozott a „Christifideles” kezdetű bullával megállapított hajdudorogi püspökséget dismembrálni. Ez a szándék világosan kitetszik abból, hogy Róma az említett plébániákat nem csatolta a nagyváradi, illetőleg a balázsfalvi gör. kath. román egyházmegyékhez, hanem a nagyváradi gör. kath. püspököt és a balázsfalvi gör. kath. érseket apostoli delegátusoknak nevezte ki a mondott területen.

Értesitem továbbá nagyméltóságodat, hogy Gróf Széchenyi Miklós nagyváradi és Dr. Glattfelder Gyula csanádi püspök urakat egybehangzó kijelentésük szerint, a románok nem akadályozzák abban, hogy jurisdictiójukat magyar területen is gyakorolják. Ez a körülmény igazolni látszik, hogy a román kormány abbéli szigorú álláspontjából „hogy a Magyarországon

székelő püspökök Romániában, a Romániában székelő püspökök pedig Magyarországon joghatóságot nem gyakorolhatnak” legalább a Romániában székelő püspökök viszonylatában engedett.

Mindezeknek kapcsán megbízom Nagyméltóságodat, hogy a hajdudoroghi püspökségnek román területen fekvő részeinek dolgában a bibornok államtitkár urnál eljárni és úgy nála, mint más hozzászólásra hivatott helyen odahatni sziveskedjék, hogy a hajdudoroghi püspökségnek román területen levő tartozékai (a fentemlített 46 plébánia és a székely vikáriátus) a nagyváradi görög kath. román püspök, illetőleg a balázsfalvi gör. kath. román érsek ezidőszerinti ideiglenes joghatósága alól kivonassanak és amennyiben a román kormány a politikailag szelt egyházmegyék kormányzásának dolgában eddigi intransingens álláspontját a Magyarországon residáló püspökök viszonylatában is enyhíteni hajlandó volna, lehetővé tétessék, hogy a hajdudorogi püspök ezeket a részeket egy általa kinevezendő vikárius által kormányozza, amennyiben pedig a Szentszék ezt a módozatot most is keresztülvihetetlennek tartaná: a hajdudoroghi egyházmegye összes romániai plébániáinak kormányzására egy gör. kath. magyar apostoli vikárius neveztesse ki és ha ez is lehetetlen, akkor a plébániák ideiglenes kormányzásával bizassék meg az erdélyi latin szertartású püspök, a ki maga mellett tartana egy gör. kath. vikáriust.

Bánffy s. k.

132. Kvassay László szentszéki magyar követségi titkár és ügyvivő jelentése Bánffy Miklós külügyminiszternek a Romániához került hajdudorogi egyházmegyes parókiák tárgyában

Róma, 1921. július 20.

MNL OL K 105 E-1c 283/Pol/1921. Másolat.

Másolat.

Róma, 1921 évi július hó 20-án.

Magyar királyi követség a Szentszéknél

283/Pol. 1921.

Tárgy: Hajdudoroghi görög kath. egyházmegye romániai részének kormányzata.

Vonatkozással folyó évi július hó 11-én 3216/pol. sz. a. kelt rendeletre.

Nagyméltóságú losonczi

gróf Bánffy Miklós úrnak v.b.t.t. magyar királyi külügyminiszter Budapest.

Fenti számú rendeletre¹³³ van szerencsém Nagyméltóságodnak kijelenteni, hogy a hajdudoroghi görög katolikus egyházmegye romániai részének

133 Lásd: 131a. számú dokumentum.

egységes kormányzata érdekében jegyzéket nyújtottam át Gasparri államtitkárnak és a két alállamtitkárt is tájékoztattam a kérdésről. Mindnyájan megígérték, hogy az ügyet alapos vizsgálat tárgyává teszik s a magyar kormány kívánságát a lehetőség szerint teljesíteni fogják.

Kvassay s.k.
követségi titkár
ügyvivő

132a. Kvassay ügyvivő jelentésének melléklete: az Államtitkárságnak átadott jegyzék

Róma, 1921. július 23.

MNL OL K 105 E-1c 283/Pol/1921. Másolat.

283/Pol. 1921. E-1c

Másolat.

Rome, le 23 Juillet 1921.

A Son Eminence,
Monseigneur le Cardinal Pierre Gasparri,
Secrétaire d'Etat du Sa Sainteté
Vatican.

Monseigneur,

Par ordre de son Gouvernement le soussigné chargé d'Affaires royal de Hongrie à l'honneur de porter à la connaissance de Votre Eminence ce qui suit.

La partie de la diocèse gréco-catholique Hajdudorogh, qui est sur le territoire de la Roumanie, est actuellement dismembrée.

Quarante-six paroisses sont attaché à l'évêché gréco-catholique de Nagyvárad et le vicariat transsylvanien à l'archevêché gréco catholique de Balásfalva; et l'évêque de Nagyvárad, respectivement l'archevêque de Balásfalva gouvernent ces territoires en qualité de délégués apostoliques.

Le Gouvernement Royal Hongrois prie donc le Saint Siège, de bien vouloir unir toutes les paroisses roumaines de cette diocese, et si c'est possible de les remettre sous l'autorité de l'évêque de Hajdudorogh, qui les gouvernera par un vicaire; ou se ci n'est pas possible, de nommer un vicaire apostolique hongrois gréco-catholique; ou enfin de charger avec le gouvernement de ces paroisses provisoirement l'évêque latin de la Transsylvanie, qui les gouvernera par un vicaire gréco-catholique.

Le soussigné saisit avec empressement cette occasion pour renouveler les assurances de sa plus haute considération, avec laque le il a l'honneur d'être,

Monseigneur de Votre Eminence le très humble et très obéissance serviteur

Kvassay m.p.

133. Kánya Kálmán külügyminiszter-helyettes utasítása Kvassay László szentszéki követségi ügyvivőnek az Eperjesi és a Munkácsi Egyházmegye helyzete tárgyában

Budapest, 1921. július 22.

MNL OL K 105 L-3-g 278/Res./1921. Tisztázat.

278/Res.

Budapest, 1921. július 22.

Eperjesi és ungvári egyházmegyebeli gör.kath. helyzete.

Nagyságos Kvassay László köv. titkár urnak,

Róma, Vatikán.

A munkácsi gör.kath. püspök (Papp Antal) f. évi május hó második felében Prágába utazott Micara apostoli nuntius látogatására. Benes külügyminisztert is meglátogatta s kérte, hogy tartassa be a vallás változtatásra vonatkozó 1918 előtti magyar törvényeket, mert jelenleg az eperjesi és munkácsi püspökségekben valóságos vallási anarchia uralkodik.

A cseh külügyminiszter nemcsak hogy nem ígérte meg, hanem kijelentette, hogy az áttéréseket meg akarja könnyíteni. Kövesse mindenki azt a vallást, máról holnapra, melyet legjobbnak tart. Erre vonatkozó törvény-javaslatát már készen van.

Prágai útjában meglátogatta a püspök Dr. Stoian olmützi érseket is, aki tudomására adta, hogy a ruszinszkói és szlovenszkói szemináriumokat be akarja szüntetni s centrális papnevelő házat felállítani Prágában és Olmützben, mert különben szerinte azok mindig magyarok maradnak. Az érsek kijelentette, hogy ez ügyben hivatalosan is át fog írni a püspökökhöz.

Felkérem Nagyságodat, miszerint a cseh kormánynak ezt a tervét, mely az egyháznak a papnevelés ügyében megállapított irányelveivel is ellenkezik, a legközelebbi alkalommal a bibornok államtitkár úrral közölni és odahatni szíveskedjék, hogy a Szentszék ennek a tervnek a realizálást megtagadja.

Tudvalevő ugyanis, hogy az egyházban dívó jelenlegi gyakorlat a centrális papneveldek intézményét országos terjedelemben csakis a magasabb papképzés delectionális viszonylatában ismeri, az átlagos papnevelés dolgában azonban legfeljebb érseki megyékre kiterjedő központi (összevont) papneveldeket ismer, azokat is csak ottan, hol mint p.o. nevezetesen Olaszországban egyes egyházmegyéknek szerfelett csekély terjedelme külön egyházmegyei szeminárium fenntartását nem javasolja.

Ott ahol elegendő nagy a papnövendékek száma az egyház gyakorlata, a tridenti zsinatnak idevonatkozó rendelkezésének megfelelőleg, ma is az egyházmegyei szemináriumok fentartása mellett szól.

Az összes ruszinszkói és slovenszkói szemináriumok két centrális intézetbe való összevonása nemcsak a nyilvánlóan odiosus célzatosságánál, hanem

paedagogiai és magasabb egyházfegyelmi szempontból is súlyos kifogás alá esnék.

A miniszter helyett:

Kánya

rendk. követ és megh. miniszter

134. Csernoch János hercegprímás átirat-fogalmazványa Miklósy István hajdúdorogi püspöknek a Romániához került hajdúdorogi egyházmegyes parókiák tárgyában

Esztergom, 1921. július 28.

GKPL I–1–a 1674/1931. Tisztázat.

EPL Cat. D/c. Csernoch 1807/1921. Fogalmazvány.

1807/921.

Mélt. és főt. Miklósy István püspök úr

Nyíregyháza

Méltóságos és Főtisztelendő Püspök Ur!

Van szerencsém a külügyminister úr utasításait,¹³⁴ amelyeket a hajdudorogi egyházmegye romániai része ügyében a vatikáni ügyvivőnek adott, ./- a másolatban bizalmas használatra megküldeni.

Méltóságod kiváló tisztelem őszinte nyilvánítását.

Esztergom, 1921. évi július hó 28.

Csernoch János

bíbornok, hercegprímás

135. Miklósy István hajdúdorogi püspök átirata Csernoch János hercegprímásnak a hajdúdorogi egyházmegyes papnövendékek esztergomi taníttatása tárgyában

Nyíregyháza, 1921. augusztus 8.

EPL Cat. D/c. Csernoch 2619/1921. Tisztázat.

1947/21 szám.

Főmagasságu és főisztelendő Dr. Csernoch János

bíbornok, hercegprímás, érsek, stb. urnak

Esztergom.

Főmagasságu és Főtisztelendő Bibornok, Hercegprímás, Érsek Ur!

Ugy a magam valamint egyházmegyém szentszéke nevében hálás köszönetet mondok Eminentiádnak ama jóindulatu kegyességeért, hogy a hajdudorogi

134 Lásd: 131a. számú dokumentum.

egyházmegyét az elmúlt tanévben a papnövendékek nevelésében támogatni s papnövendékeinket szemináriumába befogadni méltóztatott.

Mínthogy mindama indokok, melyek alapján az elmúlt tanévben papnövendékeimnek az esztergomi érseki papnevelőintézetbe való felvételét kértem, még ma is fönnállanak: mély tisztelettel kérem Eminentiádat, hogy szemináriumában papnövendékeinknek a jövő 1921/22. tanévre is helyet biztosítani méltóztassék.

A jövő tanévre az esztergomi papnevelőintézetben összesen 16 hajdudorogegyházmegyei növendéket óhajtanak elhelyezni. És pedig a IV. évre 5, a III. évre 3, a II. évre 3 és az I. évre 5 újonnan fölvetett növendéket. – Ezek névsorát két példányban tisztelettel mellékelem.

Nagybecsü értesítését kérve, kiváló tiszteletem őszinte nyilváníatása mellett vagyok

Nyíregyházán, 1921. augusztus hó 8.

alázatos szolgálja s szuffraganeusa:

Miklós István

hajdudorogi püspök.

136. Csernoch János hercegprímás átirat-fogalmazványa Miklós István hajdúdorogi püspöknek a hajdúdorogi egyházmegeyés papnövendékek esztergomi taníttatása tárgyában

Esztergom, 1921. augusztus 24.

EPL Cat. D/c. Csernoch 2619/1921. Fogalmazvány.

Mélt. és Ft. Miklós István hajdudorogi püspök úrnak

Nyíregyháza

folyó hó 8-án 1947. sz. a. kelt nagybecsü átirata¹³⁵ kapcsán van szerencsém tisztelettel értesíteni, hogy a bejelentett tizenhat növendéket az esztergomi érseki szemináriumba szívesen befogadom. A növendékeknek f. é. szeptember hó 14-én kell az intézetben megjelenniök és a ./ a. lapon felsorolt tárgyakat magukkal hozniök. Kegyeskedjék ezekre nézve a 16 növendéket megfelelően utasíttatni. Az új növendékek ruhaszámaint a ./ a. csatolt jegyzék tünteti fel.

fogadja

1921 aug. 24.

Az 1947/1921. számhoz.

Azon hajdudorogegyházmegeyei papnövendékek névsora, akiknek az esztergomi érseki papnevelőintézetbe leendő fölvétele kéretett az 1921/22. tanévre.

135 Lásd: 135. számú dokumentum.

- A. IV. évek
1. Bobonka László
2. Árdán István
3. Demkó Sándor
4. Nádasi Béla
5. Varga János

- B. III. évek:
1. Karosi Ferenc
2. Orosz Pál
3. Varga Tihamér

- C. II. évek:
1. Koszta Mihály
2. Legeza Sándor
3. Ruttkay Miklós

- D. I. évek:
1. Balogh György
2. Bodnár Sándor
3. Fodor István
4. Fodor János
5. Orosz Bálint

I. éves 5
II. éves ... 3
III. éves ... 3
IV. éves ... 5
Összesen: 16

137. Papp Antal munkácsi püspök átirata Clemente Micara prágai nunciushoz a Munkácsi Egyházmegyében kialakult skizmatikus mozgalomról

Ungvár, 1921. augusztus 30.

AAV Arch. Nunz. Cecoslovacchia 29, fasc. 133, fol. 63r–64v. Tisztázat.

No. 3984.

Nunziat. Apost. Praga

alleg. al No. 5834.

Excellentissime ac Reverendissime

Domine Archiepiscopo, Nuntie Apostolice,

Domine mihi Benignissime!

Rescribere cupiens litteris Tuis die Augusti currentis anni ad me datis, liceat mihi tua cum fiducia ac nuda sinceritate ea omnia proferre, quae de motu schismaticorum in Dioecesi mea sat ampla exorto ac methodo terroristica propagata sentito.

Itaque a tempore, quo gubernium cecoslovacum imperium suum in territorio sic dicto Podcarpatsca Rus inchoavit, molesti regiminis eius haud dubia signa exhibuit. Fere omnes civiles magistratui addicti, nec non militiae, religiosam persuasionem populi fidelis malitiose pro ludibrio habent ac cavillationibus prosequuntur, palam irreligiositatem dilatant. Constans eorum loquendi formula est: Deum non esse, nolite orare, supervacaneum

est sacerdotes habere; nos cechi (bohemi) Ecclesias vestras in theatra, spectacula et granaria immutamus. Propter quam eorum agendi rationem in eos communis est incolarum offensio, gubernationem eorum his in partibus unanimiter condemnant atque vituperant.

Gubernium istud e Galitia ac Russia sic dicto bolsevismo ac communismo addictos exules, qua colonos heic deduxit, quibus adhibitis religioso ac nationali anarchismo studet, quo fides catholica, religio avita continuis irrisionibus exponitur. Porro isti mercede conducti turbatores omnes impudicas machinationes adhibent ad proprium deterrimum scopum assequendum.

Jam duobus ab hinc annis posthabita cultus libertate ac postpositis vigentibus legum dispositionibus libere ac impune persequuntur fideles ipsos; clerum graeci ritus catholicum, nec non rapiunt templa, scholas confessionales, domus parochiales atque bona immobilia ecclesiarum. Vita ac personalis securitas tum fidelium, tum cleri constanter ac gradatim in discrimen ponitur. Porro experientia quotidiana docet atque publice nota facta demonstrant, gubernium in casibus iniuriosis contra ecclesias, sacerdotes ac fideles catholico – unitos haud curare aequitatem et patrociniū iuris, sed hos solum poena mulctari.

In singulis casibus iniustus frustra postulavimus pluries tum a gubernio centrali Pragensi, tum a magistratibus localibus iustum patrociniū et per legatos missos, et libellis memorandis, imo et via telegraphica. Votis ac querelis haud indulerunt, eas ordinarie despiciabant, vel ad summum promissis incertis causas persolvebant, pluries vero quaerentibus nec responsum dederunt.

Animum eorum infestum praecipue illustrant sequentes duo casus:

a. Ordinariatus ut recuperet Ecclesiam, scholas, domum parochialem ac alia bona immobilia in pago Nagylucka per schismaticos rapta, litem repositionalem egit contra raptores. Porro hanc litem obtinuit ita, ut decursis tribus diebus Ecclesiam (templum nempe) schismatici catholicis restituere tenentur. Ast executionem huius sententiae indicialis contra omne ius et nefas zupanus Munkacensis prohibuit. Inter manus meas habeo secretum rescriptum istius zupani Munkacensis ad Iudicium item Muncacense, quo interdicat executionem iudicii. Ecce ergo legitimam sententiam iudicialem non possunt heic catholici assequi!

b. Novissimis diebus Dositheus, Episcopus schismaticus Serborum peragratur fines dioeceseos meae, ubique inaugurat raptas ab unitis Ecclesias, intemperanter agitatur contra Ecclesiam unitam, ac contra fideles, sacerdotes et contra me Episcopum. Romano Pontifici passim contumeliose maledicit, in institutiones catholicas assistente magistratu publice inceditur. Atque hic modus procedendi eo magis contumeliosus est, cum memoratus Dositheus ab ipso gubernio Pragensi missus est heic, ut hoc coram testibus publice declaravit vicegubernator Ehrenfeld. De caetero ipse Dositheus coram populo ubique pronuntiat suam legationem Pragensem.

Porro emissio Dosithei non solum est indicium evidens persecutionis Unitorum, sed etiam absolutom scopum politicum habet, nam hac agendi

ratione sua gubernium Pragense evellere conatur conscientiam nationalem atque religiosam e cordibus Ruthenorum, ut sic impediat consecutionem autonomiae huius territorii publicis documentis ab „Entente” confirmatae, cuius autonomiae executionem nunc iam populus ipse clamorose postulat.

Hisce generatim expositis, liceat mihi singilatim adducere novissimos impetus atque graves nostras offensiones.

1. Rudolphum Kabaczy denominatum administratorem in Nagylucska, die 19.-a Aprilis currentis anni, quando parochiam suam ingredebatur, schismatici coram custodibus publicae securitatis invaserunt, illum atque familiam eius verberaverunt atque graviter vulneraverunt, suppellectilia eius dilaceraverunt atque ad interficiendum susceperunt. Eo tempore etiam cooperatorem Nagylucskaensem graviter verberabant, suppellectilia eius dissipabant, e domicilio suo eiecerunt et in locum eius – catholicis vehementer protestantibus – schismaticum popam intruserunt ac omnia bona Ecclesiae unitatae vi occupaverunt. Auctores autem huiusce facinoris hucadusque impune grassantur, schismaticique contra sententiam iudicalem tum templum, tum alias possessiones catholicas ulterius usurpant.

2. Die 20. Junii currentis anni terroristae schismatici invaserunt domum parochialem in Csumalyova (Zupa: Maramores) atque hanc domum confitentibus ipsis custodibus publicae securitatis inaudita crudelitate arripuerunt. Valvas, ianuas, fenestras confringerunt. Victorem Kricsfalussy parochum eiusdem loci atque familiam eius ferociter traetaverunt, summam pecuniae eius eripuerunt et mortem iis consciscendo e domo parochiali expulserunt.

3. Tales se praeberunt schismatici etiam in Zarnya, Vulchovici et Selistye.

4. Die 1.-a Augusti tempore matutino irruerunt in aedes parochiales Bustini ac vi abduxerunt Edmundum Ujhelyi, parochum aetate provectum illius loci, cui et familiae eius vim intulerunt ac domum parochialem deserere iusserunt. Suppellectilia eius cum barbarie dilacerabant ac curru ad vicinum pagum deduxerunt. Bona porro ecclesiastica etiam heic per summum nefas occupaverunt. Auctores vero delicti hucadusque impune incedunt.

5. Singulare scelus perpetrarunt die 7.-a Junii currentis anni in pago Vulchovici, ubi tres terroristae schismatici invaserunt Vidorem Chira, filium gymnasiales scholas frequentantem parochi illius loci. Os eius sputo sporgebant, eumque terra profligebant, vestimenta dilacerabant, ac demum in pectus, manus atque pedes eius cultore crucem schismaticam scalpebant ac calcem pedum eius effingerunt. Hunc iuvenem solum vicini liberabant a certa interfectione.

6. Alioquin cotidie accidit, quod aquam putealem fidelium catholicorum imponunt, domos eorum incendunt, animalia occidunt, vita ac bona eorum in mortis periculum adducuntur, exertitia eorum religiosa impediuntur atque palam publice ad suscipiendum schisma orientale provocantur.

Omnia haec sine amphibologiis, simplici cum veracitate Tibi Excellentissime Domine exposui ac vix possit homo credere, quod talia evenire possunt in

statu, qui se humanitate politum ac cultum gloriatur, nisi testes ac quotidiana experientia non probarent prolata.

Dum vero obsequentissimi mei in Te animi sensus testari ac confirmare vehementer gaudeo, fausta omnia et salutaria Tibi a Deo ex corde apprecor.

Dominationis Tuae Excellentissimae ac Reverendissimae

Uzhorod, die 30. Augusti, anno r.s. 1921.

addictissimus servus:

Antonius Papp

Episcopus Munkacsensis graeci ritus Catholicorum

138. Bánffy Miklós külügyminiszter távirata Kvassay László szentszéki követségi ügyvivőnek az Eperjesi és a Munkácsi Egyházmegye helyzete tárgyában

Budapest, 1921. szeptember 4.

MNL OL K 105 L-3-g 365/Pol./1921. Claris távirat.

Illés tanár memorandumban kérte, hogy munkácsi és eperjesi püspökség hagyassék meg primás érseki iurisdictionja alatt. Ha nem lehetne akkor püspökségek közvetlenül Szentszéknek vetessenek alá. Kértük említett püspökségek ügyében határrendezés befejezéséig ne intézkedjék.

Sziveskedjék úgy államtitkár, mint Propaganda-Kongregációnál tapintatosan oda hatni, hogy Illés-féle memorandum alapján döntsenek.

139. Kvassay László szentszéki követségi ügyvivő jelentés-fogalmazványa Bánffy Miklós külügyminiszternek az Eperjesi és a Munkácsi Egyházmegye helyzete tárgyában

Budapest, 1921. szeptember 5.

MNL OL K 105 L-3-g 365/Pol./1921. Fogalmazvány.

Magyar királyi követség a Szentszéknél

365/pol.1921

Róma, 1921 évi szeptember hó 5-én

Tárgy: A munkácsi és eperjesi püspökségek ügye.

Nagyméltóságú

losonczi gróf Bánffy Miklós úrnak

v.b.t.t. magyar királyi külügyminiszter stb.

Budapest

Hivatkozással folyó évi szeptember hó 3-án 37 szám alatt kelt távirati rendeletre van szerencsém Nagyméltóságodnak tisztelettel jelenteni, hogy a munkácsi és eperjesi püspökségek ügyében interveniáltam az Államtitkárságon.

Pizzardo államtitkár kérésünk teljesítését megígérte s kijelentette, hogy a Szentszék semmi szükségét sem látja, miszerint nevezett püspökségek jelenlegi beosztásán változás történjék.

Nem fogom elmulasztani, hogy egyéb illetékes helyeken is szorgalmazzam ezen püspökségek kérdésének az Illés-féle tervezet szerinti rendezését.

Kvassay s.k.

követségi titkár, ügyvivő

140. A Nyírérdék tudósítása a MAGOSZ megalakulásáról

Nyíregyháza, 1921. október 4.

Nyírérdék, 1921. október 4. 2. o.

Őszi búcsú Máriapócson

A magyar görögkatolikusok szövetségbe tömörültek

A magyar görögkatolikus világ történelmi napja

A magyar görög katolikus világnak, amelynek szellemi légkörében ősi magyar évszázadok lelke él, Máriapócs a központja. Évről-évre csodálatos erővel mélyül itt el az áhítat, amelynek hatalmas tömegpszichológiai energiájáról fogalma sem lehet azoknak, akik a búcsúsok hullámszó tízezreinek zsolozsma-zsongását nem hallották. Amikor Miklósy István püspök a nagy augusztusi búcsun a Bazil-rendi atyák refektóriumában papságának lelkes ovációjától kísérve kijelentette, hogy székhelye Nyíregyháza, de egyháza valódi központi helyének, erős várának Máriapócsot tartja, Máriapócsra, mint a görög katolikus hitélet olthatatlan erőforrására mutatott rá.

Szombaton október 1-én a magyar görögkatolikus világ történelmi nevezetességű eseménye játszódott le Máriapócson. Az ősi magyar egyház fiai szövetségbe tömörültek. Az őszi búcsun ez alkalommal megjelent a magyar görögkatolikus világ színe-java. Itt voltak a görögkatolikus községek képviselői, az egyházfejedelem, Miklósy püspök, kíséretével, a papság sokaságába a görögkatolikus társadalom sok jeles képviselője vegyült, bankárok, egyetemi tanárok, mérnökök, tanítók, gazdák, iparos és kereskedők, csaknem valamennyi társadalmi osztály képviselve volt.

A mintegy tizenötezerre tehető gyűlés már kora reggel a kolostor tágas udvarán helyezkedett el, ahol szószék emelkedett.

Az előkészítő-bizottság nagy körültekintéssel rendezte az impozáns gyűlést, amely a magyar görögkatolikus világ szövetségét volt hivatva kimondani.

A korelnök javaslatára küldöttség ment a magyar görög katolikus egyház fejedelméért, Miklósy püspökért. Míg a küldöttség odavolt, ifjú gárda vonult fel a gyűlésre. A nyíregyházi állami tanítóképző-intézet görögkatolikus kántortanító jelöltjei jöttek Czimbolinecz Jenő nevelőjük vezetése mellett. Ajkukon az ősi Mária ének csengett szárnyalón: „Angyaloknak királynéja”, a sok százados magyar éneket meghatottan hallgatta az ezernyi sokaság.

Most kanonokjaitól kísérvé megérkezett Miklósy püspök s elfoglalta az elnöki széket. Jegyző Kozma miskolci bankigazgató lett. Az állami tanítóképző intézet ifjúsága a Himnuszra zendített rá. A fiatalság érces fohászat a sokaság éneke fokozta hatalmas erejűvé.

Majd áhítatos csend lett: István püspök szól gyermekeihez. Gyönyörű magyar mondatai a reflektor fényével világítják meg a grandiózus célt, a magyar görögkatolikus öntudat életreébresztését, acélos erejű egységbe tömörülést.

Történelmi távlatban mutatta be a görög katolikusság ősmagyar motívumait. A magyar görögkatolikus egyház szertartásai ma ugyanazok, amelyeket Szent István korában a magyar egyházak gyakoroltak s ezeket megtartani, kegyelettel ápolni, ősi magyar múlthoz való fenkölt hűség is.

Most Fedák Miklós leveleki lelkész mond gyűjtő beszédet. Megrázó szónoki erővel ostorozza a görögkatolikus világ eddigi tunyaságát, amellyel engedte, hogy a forradalom bűnös zavaraiból támadt egzisztenciák irányítsák. Rámutatott a közelmúlt lelki és testi borzalmaira és meggyőző okfejtéssel mutatott rá, hogy a szövetségbe tömörülés a görög katolikusság lét-nemlét kérdése. Határozati javaslatára a hatalmas gyűlés egyhangú lelkesedéssel kimondotta, hogy megalakítja a magyar görögkatolikusok szövetségét.

Sorra szólalnak fel ezután Maxim Athanáz rendfőnök, dr. Illés József egyetemi tanár, dr. Újhelyi Sándor miskolci Máv. üzletvezetői tanácsos.

A felszólalók rendre fejtik ki a szövetség programját. Maxim Athanáz a Szt. Bazil-rendi kolostor főnöke a szövetség hitéleti programját fejt ki, dr. Illés József egyetemi tanár a szövetség munkássága számára kulturprogramot ad.

A szövetségre széleskörű nevelőmunkásság, kultúrintézmények, így főgimnáziumok, kántortanítóképző-intézet, szeminárium létesítése vár. A szövetség gazdasági programját dr. Újhelyi Sándor miskolci Máv. üzletvezetői tanácsos fejtette ki, rámutatván a szövetségre váró gazdasági szervezkedés lehetőségére, bank, részvénytársaság, termelő, fogyasztási szövetkezetek alakításának szükségességére.

A szónokok valamennyiét lelkesen ünnepelték a görög katolikus hívők, akik elfogadták az előkészítő bizottság által készített alapszabályokat és javasolt szövetségi tisztviselőket egyhangú lelkesedéssel választották meg. A tisztikar a következőképpen alakult: Diszelnök: dr. Illés József egyetemi tanár; elnök: Papp János hajdúböszörményi kanonok; alelnök: Szabó Kornél bankigazgató Budapest, Szabó Miklós esperes, Maxim Athanáz házfőnök; ügyvezető-igazgató: Fedák Miklós leveleki esperes-lelkész; főtitkár: Révész Mihály hajdudorogi takarékpénztári igazgató, titkár: Festori Antal jegyző, ügyész: dr. Lengyel Béla ügyvéd; pénztáros: Kricsfalusi Gyula, ellenőr: Papp Gyula; könyvtáros: Sterkó József máriapócsi tanító.

Választottak tizenkét igazgatósági és százötven választmányi tagot is.

Ezután az állami tanítóképzőintézet növendékei a „Dicsőség magasságban” kezdetű egyházi dalt énekelték s végül a Szózáttal záródott le a görögkatolikus magyarság történelmi jelentőségű szervezkedő aktsa.

A hívők ünnepi nagy misére vonultak, amelyet körmenet követett. Majd a a kolostorban ebéden vettek részt a kongresszus nobilitásai, amelyen lelkes ünneplésben részesítették Miklósy István püspököt.

A kongresszus előkelő fővárosi résztvevői dr. Illés József és dr. Hodinka Antal egyetemi tanárok vasárnap Nyíregyházán időztek s dr. Illés Andor kir. ügyész vendégei voltak.

A Nyírvidék munkatársa felkereste a magyar görög katolikus társadalom egyik előkelő reprezentánsát, aki a szövetséget alakító kongresszuson nyert impresszióiról a következőket mondotta:

Impozáns, minden mozzanatában bizt, történelmi nap, a magyar görögkatolikus erőre, cselekvésreébredésének napja volt a tegnapi.

A szöveg élén acélos akarátú, izzó lelkesedésű és nagy szervezői képességű emberek állnak, úgy, hogy, a Szervezés kulturális gazdasági téren rövidesen megindul. A közel jövőben Máriapócsra hatalmas szálloda épül, hogy a hitéletre oly rendkívül jelentős nagy búcsúkon az elszállásolás kérdése megoldást nyerjen Ez magát Máriapócsot is fellendíti, mert megfelelő szállás mellett meghatározódik a búcsúra érkező ájtatos hívők száma. Mindenekelőtt nyomdát és könyvkiadóhivatalt létesítünk, majd sorra meg fog valósulni a szervezetekre, iskolák létesítésére irányuló tervünk is. Én a magyar görög katolikus reneszánszát várom a tegnapi ünnepnapról.

141. A szentszéki magyar követség jegyzéke az Államtitkársághoz a Romániához került hajdúdorogi egyházmegyes parókiák tárgyában

Róma, 1921. december 21.

MNL OL K 105 E-1c 561/Pol/1921. Másolat

Légation Royale de Hongrie près le Saint Siège
561/Pol.

A Son Eminence, Monseigneur le Cardinal Pierre Gasparri,
Secrétaire d'Etat de Sa Sainteté
Vatican.

Monseigneur,

La situation déplorable, dans laquelle se trouvent certaines parties du diocèse gréco-catholique de Hajdudorogh, me contraint d'y appeler la bienveillante attention de Votre Eminence, comme il a été déjà démontré par la note¹³⁶ de cette Légation en date du 23. Juillet dernier cotee 283/pol.-1921. le

136 Lásd: 132a. számú dokumentum.

dit diocèse a été, dans un certain sans démembré, attendu que par le décret,¹³⁷ ci-joint No. 16475/1919 du Nonce apostolique de Vienne, quarante six paroisses en ont été détachées. Le territoire ainsi formé fut confié aux soins de Monsignore Radu archevêque de rite grec de nagyvárad, qui l'administrait en qualité de délégué apostolique. Il en est de même pour le vicariat des Széklers soumis dans les mêmes conditions à l'administration de l'archevêque grec-catholique de Balázsfalva.

Déjà une étude peu approfondie du décret susmentionné démontre que des erreurs graves se sont glissées dans son exécution. Il n'y a que la vénération profonde et la confiance illimitée que le Gouvernement de Hongrie professe pour toutes les actions du Saint Siège, qui lui ont conseillé d'attendre l'occasion plus propice, tant pour le Saint Siège que pour la Hongrie pour relever certaines erreurs trop manifestes pour ne pas être réparées aussitôt que le Saint Siège en aura connaissance.

Cette occasion s'est présentée par la mort inattendue de l'archevêque Monsignore Radu.

Or, étant donné que la délégation du dit archevêque a été toute personnelle – voir le texte même du décret précité cette délégation a dû expirer à la suite de la mort du délégué.

Bien qu'il ne soit pas possible d'avoir des doutes sur l'intention qui a guidé la Nuntiature Apostolique lors de son décret visant la délégation de Monsignore Radu, l'autorité ecclésiastique actuelle ne paraît pas vouloir l'interpréter dans son sens original, mais continue, en attribuant arbitrairement au fait de la délégation de Monsignore Radu une validité qu'elle a déréchef perdue, à exercer l'administration „de facto” qui ne lui revient plus „de jure”, –

Une deuxième observation que l'ordonnance en question me suggère se rapporte au choix des paroisses soumises à l'administration de l'évêque grec-catholique de Nagyvárad. Il y est statué clairement qu'il se pourrait s'agir que des paroisses „rumeni labii”! Le texte de la bulle de fondation de l'évêché grec-catholique de Hajdudorogh (Christifideles) appuie singulièrement cette interprétation de l'intention de Saint Siège. Eu effet, on y voit clairement que dans l'attribution des paroisses en question à l'évêché de Hajdudorogh, le Saint Siège a été guidé par l'idée que les habitants de race et de langue hongroise ne pourraient trouver un libre et paisible développement religieux que dans le cadre d'un diocèse séparé. L'antagonisme très grand, que les roumains nourrissent envers les hongrois et qui a trouvé un propagateur notable dans la personne du défunt Monsignore Radu, est de nature à inspirer les plus vives inquiétudes quant à une administration équitable des fidèles hongrois par des roumains. Car, je dois souligner que les habitants des 46 paroisses sont en majorité de race hongroise, et tous parlent le hongrois!

137 Lásd: 62. számú dokumentum.

Une légère modification s'est produite depuis dans le nombre de ces paroisses détachées. Quatorze en sont revenues après la retraite des troupes roumaines sur la ligne de Trianon sous l'administration directe de l'évêque de Hajdudorogh. Sous annexe No. 2 j'ai l'honneur de soumettre à Votre Eminence un petit tableau statistique contenant des données exactes sur ces modifications. Les sept dernières communes énumérées sous alinéa C. faisant au paravant partie de l'évêché de Munkács mais attribuées à l'évêché de Hajdudorogh lors de sa fondation sont, à présent coupées par la ligne de Trianon de leur diocèse et sont par conséquent complètement dépourvues de toute direction spirituelle supérieure. Un état de choses qui peut suggérer des appréhensions bien justifiées et qui demande une réparation rapide.

Étant profondément pénétré du sentiment de justice qui a toujours animé le Saint Siège dans ses actions je suis convaincu qu'il me suffira d'attirer l'attention du Saint Siège sur un état de choses que rien ne justifie, pour y obtenir remède. Aussi n'est-il que par esprit d'ordre que je me permets de résumer encore une fois la demande contenue plus haut, c'est à dire:

a) que le Saint Siège ne veuille pas admettre que l'asprit et la lettre du décret No. 16475/1919, et de la bulle christifideles soient dénaturés

b) de ne pas permettre qu'un droit soit fondé sur une fausse interprétation d'un texte ou sur un abus du pouvoir

c) de rattacher les 32 communes en question à leur ancien diocèse étant donné qu'elles ne sont pour la plupart pas „rumeni labii”, et que par la mort de l'archevêque Radu sa délégation doit être considérée comme finie.

d) de rendre possible à l'évêque de Hajdudorogh l'administration des 7 communes susmentionnées

e) de permettre à l'évêque de Hajdudorogh d'administrer les 32 paroisses pas un vicaire si lui-même en était empêché à la suite de la situation politique.

L'état de choses présent demande en effet une solution urgente.

Je saisis en même temps cette occasion de prier Votre Eminence de bien vouloir agréer les assurances réitérées de ma plus haute considération avec laquelle j'ai l'honneur d'être Monseigneur de Votre Eminence

Rome, le 21 décembre 1931.¹³⁸

141a. A jegyzék mellékletei

Róma, 1921. december 21.

MNL OL K 105 E-1c 561/Pol/1921. Másolat

Annexe No, 2 au 561/Pol.

A. Tableau statistique des paroisses faisant partie du diocèse de Hajdudorogh (appartenant au paravant aux diocèses de Nagyvárad et Szamosújvár) qui par

138 Helyesen: 1921

le décret No. 16475/1919 ont été soumises à la délégation apostolique de l'archevêque grec-catholique de Nagyvárad (Radu):

1. Amacz	24. Vezend
2. Szatmárzsadány	25. Éradony
3. Nagykolcs	26. Érkörtvélyes
4. Csengerbagos	27. Értarcsa
5. Csegöld	28. Gálospetri
6. Csengerujfalu	29. Nyiracsád
7. Óvári	30. Nyiradony
8. Pete	31. Piskolt
9. Porcsalma	32. Nyirábrány
10. Szamosdob	33. Vasad
11. Vetés	34. Álmosd
12. Csomaköz	35. Bagamér
13. Domahida	36. Érkenéz
14. Gence	37. Érselénd
15. Makó	38. Kokad
16. Kismajtény	39. Hosszupályi
17. Nagykároly	40. Nagyléta I.
18. Reszege	41. Pocsaj
19. Szanisló	42. Vértes
20. Érdengeleg	43. Batizvasvári
21. Érendréd	44. Szatmárnémeti I.
22. Mezöterem	45. Szatmárudvari
23. Portelek	46. Józsefháza

Annexe No. 2 au 561/Pol.

B. Tableau statistique

Par le fait de la retraite des troupes roumaines les suivantes paroisses ont été libérées at remises sous l'autorité de l'évêque de Hajdudorogh:

1. Csegöld	8. Álmosd
2. Csengerujfalu	9. Bagamér
3. Porcsalma	10. Kokad
4. Makó	11. Hosszupályi
5. Nyiracsád	12. Nagyléta I.
6. Nyiradony	13. Pocsaj
7. Nyirábrány	14. Vértes

Annexe No. 2 au No. 561/Pol.
C. Tableau statistique

Paroisses faisant partie du diocèse de Hajdudorogh (relévant au paravant de l'évêché de Munkács) mais privées de toute administration épiscopale attendu qu'elles sont situées sur territoire occupé par les roumains:

1. Kökényesd	5. Szatmárnémeti I.
2. Nagykároly	6. Szárazberek
3. Nagypeleske	7. Turterebes
4. Sárközujlak	

142. Miklósy István hajdúdorogi püspök átirat-fogalmazványa Bethlen István miniszterelnökhöz a létesítendő görögkatolikus papnevelő intézet tárgyában

Nyíregyháza, 1921. december 28.

GKPL VI-1 3070/1921

Másolat.

A Hajdudorogi Püspöktől.

3070/1921. szám

Nagyméltóságu

Gróf Bethlen István

m. kir. miniszterelnök urnak

Nagyméltóságu Miniszterelnök Úr!

Egyházmegyém papnevelő-házának létesítése érdekében, a mult 1920-ik év folyamán azzal a javaslatszerű kérelemmel fordultam a kultuszminiszter urhoz, hogy, amennyiben az Osztrák-magyarbank nyiregyházai palotája a kincstárra nézve nélkülözhetővé válnék, sziveskedjék a fennebb érintett célra annak átadását kieszközölni.

E kérelmem indoka abban gyökeredzik, mikép egyházmegyém papnevelésének igen fontos kérdése gyors megoldást csak akkor nyerhet, ha székhelyem valamely kész épülete bocsáttatik rendelkezésemre.

A kultuszminiszter úr a hajdudorogi egyházmegye vallási s nemzeti missziójának tudatában melegen karolta föl előterjesztésemet. Ismételten tárgyalt a pénzügyminiszter ural; tárgyalásai azonban sikerre nem vezettek.

A közelmult napokban vettem kézhez a jelenlegi kultuszminiszter urnak 192.870/1921-I.ü.o. számú átiratát, melyben a pénzügyminiszter urnak 118.745/1920 –I.ü.o. számú intézvényére hivatkozva s ezt másolatban csatolva érte semre adja, hogy a pénzügyminiszter ur azáltalam kívánt épület átadása fölött tárgyalásba nem bocsátkozhatik.

A kultuszminiszter ur a hercegprimás ur véleményét is kikérte a pénzügyminiszteri elutasító válaszra. A hercegprimás ur, egyházmegyémet metropolitája, nemcsak helyesli kérelmem megtagadását, hanem ezen felül még, miként ugyancsak másolatban hozzám juttatott 3556/1921. számú válaszirata tanusítja, azt is indokoltnak véli, hogy papnevelőházam létesítésének kérdése „a napirendről teljesen levétessek”: amennyiben növendékpapjaim az esztergomi szemináriumban – ahová őket átmenetileg elhelyeztem – állandóan megmaradhatnak. A kultuszminiszter ur magáévá teszi e fölfogást, ami annyit jelent, hogy a hajdudorogi egyházmegye a püspöki székhelyen létesítendő, saját papnevelőházra nem számíthat.

Mellékessé vált ennél fogva az a kérdés, átadhatja s átadja a pénzügyi kincstár az osztrákmagyarbank-épületet. A súlypont immár azon fekszik, megtagadhatja-e az államkormány papnevelőházam fölépítését: kivonhatja-e magát egy világosan formulázott olyan kötelezettség teljesítése alól, melyet 1912-ik évi jogelődje a római szentszékekkel szemben magára vállalt.

Egyházmegyémet papnevelőházára vonatkozólag az alapítóbullla a következőket tartalmazza: „Quum primum necessitas postulaverit, mandamus ut ad juniores clericos rite instituendos ac erudiendos seminarium dioecesanum erigatur, cui pariter Gubernium Hungariae suppedabit constructas aedes una simul cum sumptibus pro eisdem reficiendis ac pro alumnis atque professoribus alendis et sustentandis.”

Az 1920-ik év végével egyházmegyémet intézményeinek létesítése iránt – első helyre tevén a papnevelőházat – kérelemmel fordultam a nagyméltóságú minisztertanácshoz, mely kérelmemre válaszul, a kultuszminiszter ur 163.505/1920-I.ü.o. számú átirata szerint, a minisztertanács 1921. évi február hó 24-ikén tartott ülésében határozatilag kimondotta és hozzájárult ahhoz, hogy egyházmegyémet a kívánt s felsorolt intézményekkel a lehetőséghez képest mielőbb elláttasson.

Az igazelműség, mely a fennebb érintett kötelezettség elismerésekép a magas minisztertanács e döntésében megnyilatkozik, kizár minden olynemű megoldást, mely gátat vet egyházmegyémet eredetileg tervbevetett kifejlesztésének: kizárja vonatkozással a tárgyalás alatt álló kérdésre papnevelőházam létesítésének megtagadását.

A hajdudorogi egyházmegye, mint a magyar görög-katholikusság nemzeti intézménye, kettős céljához képest föltétlenül megkívánja, hogy papjelöltjei saját püspökük gondozása alatt nyerjenek kiképzést.

Vallási tekintetből elengedhetetlen ez azért, mert a hittudományi ismeretek, melyeket a latin szertartásuak szemináriumában is elsajátíthatnak, önmagukban véve a gyakorlati lelkészkedésre nem képesítenek. A saját templom, saját tanszemélyzet, előljárók, a környezet, az érintkezés azzal a papsággal, melynek körében fogja élethivatását betölteni: a kiképzésnek oly fontos tényezői, a melyek közrehatása nélkül, a leendő pap eredményes lelkipásztori munkát nem végezhet.

Politikai szempontból szükséges ez azért, mert a Csonkamagyarországon élő görög szertartású magyarok elkeseredetten panaszkodnak a mostoha bánásmód miatt, mely egyházmegyémnek osztályrészül jutott; míg egyszázezerre tehető, elszakított hiveim vágyakozása a visszacsatlakozás iránt napról-napra fogy annak lesújtó tudatában, mikép itt a magyarországi kereszténység első uttörője, a görög szertartású katholikusság, minden téren leszorítatik. Románia részéről, hová elszakított hitközségeim nagyobb tömege jutott, igen csekély politikai esélyesség kívántatik ahhoz, hogy áldozatkészségével az ottani magyar hivek vallási kulturáját fölvirágoztassa, ugyanazokat reánk nézve hátrányos összehasonlításra vezesse, majd pedig céltudatos kitartással végleg elrománosítsa.

Adott esetben már mostanig volt szerencsém meggyőződni arról, hogy egyházmegyém sorsa nem közömbös Excellentiád előtt.

Reményteljes bizalommal fordulok jelenleg is államférfiui mély belátásához s igazságszeretetéhez, midőn tiszteletteljesen arra kérem, hogy ezen egyházmegye kifejlesztését erélyesen fölkarolni s – tekintettel a magas minisztertanács fennebb hivatolt döntésére – mindenekelőtt elrendelni méltóztassék, hogy papnevelőházam vagy az Osztrákmagyarbank nyiregyházai épületének átadása vagy új építkezés foganatosítása által mielőbb megnyitassék.

Fogadja nagyméltóságod kiváló tisztelem őszinte nyilvánítását.

Nyiregyházán, 1921. december hó 28.

Miklósy István s.k.

hajdudorogi püspök.

143. Illés József professzor felterjesztése XV. Benedek pápához az ungvári papnevelő intézet tervezett áthelyezése tárgyában

Róma, 1922. január 20.

Città del Vaticano, Segreteria di Stato, S.RR.SS. AA.EE.SS. Cecoslovacchia, Anno 1922–1926, Pos. 24, fasc. 31. fol. 3rv. Tisztázat.

Carpatorussis Munkacs

Beatissime Pater!

Humillime subscriptus Josephus Illés-Ilyasevics professor ad universitatem scientiarum Hungaricam Budapestinensem ordinarius publicus ac membrum academiae litterarum Hungariae graeci ritus unitus orator episcopi aequae graeci ritus unitorum Munkacsiensis nunc in Ruthenia Subcarpathica reipublicae Cechoslovacae autonomiae coadunata exponit Sanctitati Vestrae humillimas preces dicti episcopi Ant. Munkacsiensis, dignetur per nuntium apostolicam Pragensem referri facere negotium translationis seminarii sui, ex quo regimen sub praetextu, clerum suum nescitum quo fundamento esse talem, quem ille „magyarem” denominare solet, medela hujus mali clerum

suum juvenem seminario Ungvariensi adeoque a latere ejus amovendo ad theologicam facultatem Sti. Methodii Olmucensem transferre intendet, et hanc translationem, sicuti ullo modo necessariam, imo ipsi et dioecesi suae quam maxime inutilem et obnoxiam nequaquam concedere, sed omnibus melioribus modis et viis exoperare, quod dictum seminarium ulterius quoque adlatus suum Ungvarini remaneat et relinquatur. Pro qua beneficentia Sanctitatis Vestrae a priori maximas et humillimas gratias praedicti episcopi Antonii Papp sincerrime tradens manet.

Romae die 20-a m. Januarii a. 1922.

Sanctitati Vestrae

Josephus Illés-Ilyasevics

oratorum minimus

144. Illés József professzor felterjesztése XV. Benedek pápához Papp Antal munkácsi püspök köszönetnyilvánításával

Róma, 1922. január 20.

Città del Vaticano, Segreteria di Stato, S.RR.SS. AA.EE.SS. Cecoslovacchia, Anno 1922–1926, Pos. 24, fasc. 31. fol. 4rv. Tisztázat.

Beatissime Pater!

Humillime subscriptus Josephus Illés-Ilyasevics professor ad universitatem scientiarum Hungaricam Budapestinensem ordinarius publicus ac membrum academiae litterarum Hungaricae graeci ritus unitus orator episcopi aequae graeci ritus unitorum Munkacsiensis nunc in Ruthenia Subcarpathica reipublicae Cechoslovacae autonomicae coadunata exponit Sanctitati Vestrae fideliter maximam gratiarum actionem dicti episcopi Munkacsiensis Antonii Papp totiusque cleri sui uniti primo pro ea Sanctitatis Vestrae summa benignitate cui ille unice tribuit et refert id, quod non fuit anno praterito 1921 per regimen Bohemicum a sede sua episcopali amotus, et secundo pro ea Sanctitatis Vestrae magnanima beneficentia, qua tam magna summa pecuniae illi et multis necessitatibus oppresso clero suo adjuvare dignata fuit. Retribuat Dominus Deus optimus Maximus magnanimitatem Sanctitatis Vestrae et condonat Sanctitati Vestrae longum et felix regimen. pro quo totus clerus continue preces ad aram fundare non cessabit.

Romae, anni 1922 die 20-a Januarii

Beatitudinis Vestrae

fideliū minimus

Josephus Illés Ilyasevics

orator praedictus

145. Illés József professzor felterjesztése XV. Benedek pápához Papp Antal munkácsi püspök segítségével

Róma, 1922. január 20.

Città del Vaticano, Segreteria di Stato, S.RR.SS. AA.EE.SS. Cecoslovacchia, Anno 1922–1926, Pos. 24, fasc. 31. fol. 5rv. Tisztázat.

Beatissime Pater!

Servorum Tuorum minimus Josephus Illés-Illyasevics ad universitatem scientiarum Budapestinensem in Hungaria professor ordinarius publicus, membrumque academiae litterarum Hungaricae Budapestini, graeci ritus catholicus, Husztini in Marmatia, quae in Ruthenia Subcarpathica nunc ad Cechoslovacam respUBLICAM pertinenti adjacet, natus orator ad Beatissimam Paternitatem Tuam missus nomine et vice ablegatoris sui domini episcopi graeci ritus catholicorum Ruthenorum Munkacsiensis Antonii Papp exponit Tibi ore tenus et in adnexis sub lit. A foliis etiam scriptotenus statum dioecesis ejus quoad progressum schismaticorum et agitationes fanaticas vehementissimasque in detrimentum damnumque maximam fidelium ejusdem graeci ritus catholicorum Ruthenorum, in vituperium et opprobrium filiorum ejus parochorum nempe in medio et cum auxilio eorundem fidelium suorum resistentium et fidem catholicam sacramque Unionem ad avis proavisque suis acceptam valorose defendentium – et rogat instantissime Sanctitatem Tuam, digneat Beatitudo Tua relato et recognito hoc tristissimo et miserrimo statu, in quo sacrosancta unio nostra et clerus idem in dies versatur, pro munere Tuo, qua Pater Supremus totius christianitatis, maxime autem in periculo vitae et fidei existentium omni eo modo, quo Tibi optimum videbitur, manum adjutricem ex corde, miseratione pleno, illo miserrimo gregulo et pastoribus ejus benignissime et paterne praebere. Itidem supplicat idem orator, digneat Sanctitas Tua pro illo munificentissime auxilio et cleri et fidelium Tuorum, episcopi et cleri et fidelium ex imo corde redundantem devotissimamque gratiarum actionem recipere.

Retribuat Deus omnipotens, miserorum pater coelestis omnia ea, quae in adjutorium periclitatus et su[...] ¹³⁹ labefactatae sacrae unioni ipsisque fidelibus pro paterno corde Tuo suppeditare dignatum fuisti et concedet Tibi, Pater Sanctissime, pontificatum gloriosissimum.

Romae anni 1922. Januarii die 20. a.

Sanctitati Tuae oratorum indignus

Josephus Illés Illyasevics

supradictus

139 Olvashatatlan szó.

146. Illés József professzor jelentése XV. Benedek pápához a Munkácsi és Eperjesi Egyházmegyék helyzetéről

Róma, 1922. január 20.

Città del Vaticano, Segreteria di Stato, S.RR.SS. AA.EE.SS. Cecoslovacchia, Anno 1922–1926, Pos. 24, fasc. 31. fol. 6r–17v. Tisztázat.

Relatio authentica de statu hodierno ss. unionis in dioecesi graeci ritus cathol. Munkacsiensi facta Suae Santitati Domino Nostro Pontifici Maximo Benedicto XV. per Josephum Illés-Illyasevics oratorem episcopi eiusdem dioeceseos die 20 a. m. Januarii a. 1922.

Dioecesis haec Munkacsiensis, antiquitus Ruthenorum graeci ritus catholicorum montes Carpathi ex ista parte accolentium sola, post dismembrationem pro parte Slovacorum a. 1820 (episcopatus gr. r. Eperjesiensis) et Hungaricorum (episcopatus gr. r. Hajdudorogiensis) remansit Ruthenis, quorum pars in comitatibus Zemplén et partialiter Ung ab illo tempore slovacam linguam mixtam ruthenicis vocibus acceptando novis sine pro slovacis pronunciata et taliter territorium usque ad fluvium Ungh Slovacum declaratum fuit, parte comitatus Ungh, item comitatibus Bereg, Ugocsa et Maramaros Ruthenis remanentibus. Taliter dioecesis ista partim ad Slovaciam, partim ad Rutheniam pertinet et quidem ita, quod Ruthenia ex ista parte Carpathi juxta hodiernam determinationem totaliter ad istum episcopatum pertineat.

Unio ss. in territorio Transungense hucusque est remanetque ab omni labe schismatis immunis sicuti antea fuit. In Ruthenica parte autem res negotiaque religionis antea nequaquam labefactata ab eo tempore, quo ibi Bohemi imperant, per schismaticos usque ad anarchiam sunt perductae cum adiutorio et consensu officialium Bohemicorum.

Brevis historia motus schismaticorum in dioecesi Munkacsiensi seu in hodierna sub Carpathica Ruthenia.

Post acceptam a. 1646 in capella arcis Ungvariensis ss. Unione, innegabile est quidem factum, quod in lato et per 12 comitatus diffuso territorio episcopatus graeci ritus catholicorum Ruthenico, tunc solo Munkacsiensi hae illae fuisse adhuc motus per schismaticos excitatos, quae in Marmatia, sicuti hoc per quemdam Russorum doctum, nomine Alexium Leonidovics Petroff, probatus est, usque ad a. 1762 perdurarunt. Ex eo autem tempore teste sedem disunito docte schisma in toto episcopatu isto totaliter evanuit. Et ex eo tempore ss. unio illibata floruit usque ad a. 1890 circa, adeoque plus quam integrum saeculum. Iste anno, – quomodo factum, nunquam resciri potuit, –

[...]ularis¹⁴⁰ irrepsit schisma in pagum Ruthenicum Iza vocatum in Marmatia locatum, et inde translata fuit venenosa haec doctrina ad pagum Ruthenica Lucska denominatum comitatuique Bereghienfi ingremiatum. Tunc temporis duo tantum schismatici individuum habebant pro sacerdotibus: quendam Olexam Kabaliuk dictum et certum Amphiloichium Kemina nominatus, incolas ejusdem pagi Iza, qui miseram conditionis agricolae in Russiam profecti et inde sine doctrina et educatione sacerdotali reversi affirmabant se ibidem ad ss. ordine fuisse promotos-, an verum, nemini constabat-, et sine ulla jurisdictione hic numere sacerdotali fungebant. Occasione cuiusdam processus contra illos moti erutum exstitit, illos ex Russis fuisse remissos, qui politicas cavillationes hic incipiant et promoveant.

Unde pleno jure credi par est, venenum hoc ex Russia fuisse ad has oras instillatum. Est tunc per 2-3 decennia, ad has 2 pagos iste, post tam longum intervallum noviter in inserpere coeptus, morbus spiritualis redactus, – adjuvante regimine Hungarico, – remansit, quamquam isti duo coriphei die noctuque insudaverint circa promotionem ejusdem. Nunc, finito bello, in historia totius humani generis inaudito, et per pacem ad Trianon in regno Francorum initam avulso isto nostro territorio a Hungaria et respublicae Cechoslovacae incorporato, circumstantiae radicius commutatae sunt. Statim enim, ut regimen Cehorum ad hoc territorium Ruthenicum inductum fuit, deputatio quaedam, constans e 5, schismati addictis Ruthenis: praedicto nempe monacho Olexa Kabalyuk, Ivano Mondics, agricola, Vladimiro Homicsko medicinae doctore, Cyrillo Prokop agricola et Basilio Andrasko ad Albam graecam civitatem Serbiae, profecta fuit fine eo, ut synodus episcopalis Serbiae eorum rogatu incipiat organisare ecclesiam schismaticam in Ruthenia Subcarpatica. Synodus exaudita prece, medio regimine Serbiae ad regimen Cechoslovacum se vertit pro indultu liberae propagationis religionis disuniti. Et antequam responsum favorabilem accepisset, a. 1920. m. Decembris 1. sub Nro. 132 synodus decrevit, praesidente novocreato patriarcha Demetrio, unum de medio sui, nempe Dositheum episcopum disunitum Nissensem Pragam dimittere, qui exoperato indultu inde ad Rutheniam Subcarpathicam se recipiendo statim incipiat organisationem schismaticorum. Ad eius personalem intercessionem ministerium exterorum negotiorum respublicae Cechoslovacae medio rescripti sui a. aequae 1921. m. Martii die 19. et sub nro. 8159 dati agnovit existentiam liberam et legibus fundamentalibus respublicae consentaneam esse religionis et ecclesiae graeci ritus non unitae.

Accepto indultu et rescripto Dositheus ante omnia organisavit graeci ritus non unitam ecclesiam in Cechoslovakia, praeficiendo eidem pro episcopo certum Gorazdum Paulik, qui 23. Sept. a. decur, multis comitatibus Bohemis Albam Graecam, Serviae capitalem civitatem profectus et solemniter acceptus, ibidem in episcopum ecclesiae graeci ritus disunitae Cechoslovacae creatus fuit,

140 Olvashatatlan szó.

quae ecclesia pro nationali ecclesiae Bohemiae pronuntiata et sub protectione s. Methodii et „magni martyris” (sic!) Jo. Hus collocata hodie jam, ut, illi affirmant decies centena millia sectatorum Bohemorum habet. Sic adunat ista nova pseudoecclesia graeca Bohemica Methodium cum heresiarcha Hus. Hoc taliter peracto 8 m. Sept. 1921 cum secretario suo, certo quodam Ljubisavo Niketic, et cum incerto, totaliter ignoto quodam sacerdote doctore Cassiano Bogatyrecz in Rutheniam jam dictam profectus Dositheus Ungvárinum, residentiam domini episcopi mei uniti Munkácsiensis, Antonii Papp.

Ex his breviter enarratis factis colligere jam animadvertereque licet perniciositatem quod unionem s. Ruthenorum fidelium episcopatus uniti Munkacsiensis horum passuum ex parte schismaticorum decursu hujus anni 1921 factorum, simul atque periculum, in quo tota unio hujus dioecesis in dies magis magisque versatur. Professio schismatica fidei et religionis ex parte regiminis Bohemici officio e libera declarata et de jure admissa est, quia libertas religiosa principiis respublicae, quae se ostentative democraticam vocitat, consentanea declaratur. In consequentiam hujus admissionis, in Bohemia statim ecclesia ritus graeci non unita constituta fuit, cui qua nationali pro lubitu quidquid desiderat et cupit, naturaliter licitum est et admissum etiam contra unitos. Quid enim desiderat ista de novo constituta ecclesia non unita quae in Bohemia nullos hucusque omnino habuit sectatores, nisi istos multiplicare et sic se in dies magis ac magis dilatare. Scio, nullo modo pertinere ad episcopum meum Sanctitati Tuae patefacere, quod ista dilatio in Bohemia solum ad rationem romano-catholicorum evenit et numericam diminutionem horum indicat. Meum est tantummodo exponere periculosum statum unionis in dioecesi episcopi mei ablegatoris. Nos perdidimus favorabilitatem et protectionem regiminis prioris et nacti sumus regimen, cuius principium est tolerantia erga omnes professiones. Nec defendit nos, nec prosequitur principaliter, ast facit idem alio titulo: nempe politico, quia dicit nos; episcopum et unitos esse „magyarones”. Ejus officiales Bohemi cuncti in nostra patria submontana fungentes sunt et stant semper pro parte „nationalis” ecclesiae, nempe disunitae.

Disunitus episcopus ex Serbia advenans, quod a saeculis prima vice accidit, nam in historia ecclesiastica Ruthenorum submontanorum ullius unquam mentio fit episcopi, qui ex Serbia has oras visitatus fuisset, ab Augusto ad 17. ejusdem omnes pagos schismatis labe inficiates peregrinans, dicto die in pago Iza, centro nempe schismatis, benedicavit quoddam monasterium Nikolajovszkij Sobor dictum a nobis aticis erectum. Ad hoc Festum advenerant delegati omnium villarum in summa 179 hominum schismaticorum, qui ipso praeside conventiculum tenebant, in quo ad propositionem dicti Bogatirecz resolverant eligere contralem commissionem 7 virorum et 5 supplementum, qui ad tempus, donec nempe statutum organisatorium ecclesiae disunitae Carpatho-Rutheniae definitum approbatumque acceperint organisationem localem in pagis labe infectis in effectum deducat. Simul decreverunt edere

apud Ephemeridum fine propagationis doctrinae eorum, et alia polemistica scripta. Ephemeridia eorum titulus: Russkij praveslavnij vĕstnik, cujus adusque in lucem proditi 14 numeri pleni sunt vituperatione et calumniis contra episcopum unitum Antonium Papp.

Terroristica propagatio schismatis.

Supradicta centralis commissio juxta di[...]¹⁴¹ ad intentionem nominati jam pseudoepiscopi Dosifej, qui ad [...] ¹⁴² suum legalem apposuit alium, illi nullo modo competente, nempe episcopi Carpatho-Rutheniae, omnem movit lapidem, ut cum diminutione numerica fidelium unitorum adaugeat numerum schismaticorum adhibitio maximo terrore. Et licet excepta sola Herincse et Talaborfalu nullum aliam villam habeant, ubi incolae tantummodo schismatici essent, incoeperunt organisationem horum in omnibus illis pagis, suntque adusque 89 tales, ubi mixtim vivunt cum unitis.

Hi pagi sunt sequentes:

In Marmatia.

1. Iza, 2655 incolarum $\frac{3}{4}$ pars schismatica, id est 1989 animae
2. Huszt 5055 incolarum $\frac{1}{8}$ pars schismatica, id est 632 animae
3. Keselymező 2268 incolarum $\frac{2}{3}$ pars schismatica, id est 1512 animae
4. Lipcse 2758 incolarum $\frac{1}{2}$ pars schismatica, id est 1379 animae
5. Herincse 3471 incolarum totaliter schismatica, id est 3471 animae
6. Berezna 1874 incolarum $\frac{1}{4}$ pars schismatica, id est 468 animae
7. Alsóbisztra 1886 incolarum $\frac{1}{2}$ pars schismatica, id est 943 animae
8. Husztköz 1458 incolarum $\frac{1}{2}$ pars schismatica, id est 729 animae
9. Alsószeliscse 1624 incolarum $\frac{3}{4}$ pars schismatica, id est 1218 animae
10. Gernyes 1714 incolarum $\frac{1}{2}$ pars schismatica, id est 857 animae
11. Boronya 1100 incolarum $\frac{1}{10}$ pars schismatica, id est 110 animae
12. Sófalva 1644 incolarum $\frac{2}{3}$ pars schismatica, id est 1162 animae
13. Szeklencze 2043 incolarum $\frac{1}{3}$ pars schismatica, id est 681 animae
14. Száldobos 1423 incolarum $\frac{1}{2}$ pars schismatica, id est 711 animae
15. Tizsakirva 590 incolarum $\frac{1}{10}$ pars schismatica, id est 59 animae
16. Bustyaháza 1528 incolarum $\frac{1}{10}$ pars schismatica, id est 764 animae
17. Ujbárd 837 incolarum $\frac{2}{3}$ pars schismatica, id est 558 animae
18. Vajnág 882 incolarum $\frac{1}{2}$ pars schismatica, id est 441 animae
19. Talaborfalu 3784 totaliter schismatica id est 3784 animae
20. Csomályfalva 1458 incolarum $\frac{1}{2}$ pars schismatica, id est 729 animae
21. Kricsfalva 1293 incolarum $\frac{3}{4}$ pars schismatica, id est 969 animae
22. Uglya 2637 incolarum $\frac{1}{2}$ pars schismatica, id est 1318 animae
23. Darva 854 incolarum $\frac{1}{2}$ pars schismatica, id est 327 animae
24. Irholcz 2341 incolarum $\frac{1}{2}$ pars schismatica, id est 1320 animae

141 Olvashatatlan szó.

142 Olvashatatlan szó.

25. Nyéresháza 1752 incolarum $\frac{1}{2}$ pars schismatica, id est 376 animae
 26. Dombó 3283 incolarum $\frac{1}{3}$ pars schismatica, id est 1091 animae
 27. Zádnya 1618 incolarum $\frac{1}{3}$ pars schismatica, id est 539 animae
 28. Ökörmezö. adhuc aliquot familiae tantum schismaticae.

In com. Beregh.

29. Bilke 3713 incolarum $\frac{1}{2}$ pars schismatica, id est 1856 animae
 30. Lucska 4353 incolarum $\frac{2}{3}$ pars schismatica, id est 2908 animae
 31. Korond 2658 incolarum $\frac{1}{2}$ pars schismatica, id est 1329 animae
 in toto 34735 animae

Haec quantitas utique tantum approximativa est, quia ad amussim determinare, quis remansit adhuc in unione recte, propter terrorem impossibile est. Attamen affirmare, quod supradicti delegati, ut ipsi scribunt, representavere 14.587 familias numerantes in toto circa 60 millia animarum haud erit rectum.

Et habent jam certum clerum: 8 nempe saeculares et 4 monachos, imo et 2 monachas, serafinca vocatas. Saeculares sine omni theologico studio, loco pastoralis doctrines fanaticismo imbuti, omnes rusticorum filii, partim in America a noto Stephano Dzubai pseudoepiscopo ordinati, partim vero a supradicto Dosifeo, qui jurisdictionem a synodo Serbico accepit.

Est verum Serbiam proxime erectam fuisse, sicuti ante aliquot centenos annos fuit, ad patriarchiam autocefaliam, ast recte qua talis habet independentiam, sed nullo modo jurisdictionem in partibus Russicis et Ruthenicis.

Unus monachorum, nomine Matheus Vakaro, rusticus Izensis, ignarus et ferox, coadunavit magna pecunia ex sui farinae incolis pagorum Iza, Bustyaháza, Talaborfalva, Herincse, Husztköz et Szeliscse cohortem terroristicum, qui juxta ejus nutum et indicationem sistematice instituit rapinas templorum unitorum, parochialium domorum, ejectionem unitorum parochorum e domo et pago, et aggressiones fidelium unitorum mixtum cum illis viventium, quos minatione incendiorum, verberationum et variarum damnificationum, quae sine scrupulo perpetrant, tantopere terrorisaverunt, ut hi, qui qua veri christiani, similia attentare et perpetrare nisi coacti – non praesumunt, non audent jam se palam et publice ostendere, et hoc eo minus, quia ab officialibus numquam satisfactionem de jure acquirere possunt. Unde omnes uniti persuasi sumus facti et clare edocti, officiales et cunctos Bohemos illis, fidelibus ecclesiae nationalis disunitae Bohemicae fovere, nos autem unitos, licet et nos in patria nostra sumus et vivimus, et ex illo principio republicae, ut dicitur, fundamentali, quod liberum exercitium cuiuscumque religionis pronuntiat, nobis quoque idem jus et tantum juris competat, quasi libertate ecclesiastica et religiosa privatos esse sentire debemus. Plura de his non unitorum contra nos unitos patris excessibus habet relatio episcopi

Antonii Papp Nuntio Apostolico Pragensi die 29. Aug. a. 1921 et sub nro. 3984 porrecta, cujus vidimatam copiam praesentibus accludo.¹⁴³

Ex dictis 31. pagis 8 habent jam disunitos sacerdotes, qui cujusnam qualitatis homines sint, clare elacat vel ex illo uno facto, quod duo illorum qua Judaei agnoti sunt. Ex unitis sacerdotibus adhuc nullus ejuravit unionem excepto uno 70 genario, Michael Méhes dicto, et uno clerico theologiam in Eperjesiensi seminario absoluto, nomine Theodoro Kellö, qui tamen videns attentatum contra episcopum Antonium Papp die 24. Septembris 1921 patratum, reliquit eos et redivit ad propria, dicens, non posse manere inter rudes et feroces fanaticos.

Quod organisationem eorum ecclesiae hujatae attinet, commissio eorum centralis in pagis ad eam se convertentibus localem commissionem constituere jubet, constantem ex 2 [...]sas¹⁴⁴ ecclesiasticae curatoribus et 1 controllore. Omnes isti disuniti fideles sunt rustici agricolae, excepto praeside commissionis centralis, certo Vladimiro Homicsko jamdicto, qui se caeterum non Ruthenum, sed Magnorussum esse dicit. Cujusnam farinae coeterum isti fanatici [...] ¹⁴⁵sint, demonstrat vel hoc unum factum in novalibus Ruthenicis publicatum et magno cum derisu acceptum, quod iste ipse capitalis schismaticorum duos pueros suos Vesprimiae in Hungaria Transdanubiana educari curat.

Defensio s. unionis et resistentia ex parte [...] ¹⁴⁶et populi uniti

Rebus sic, ut expositum est, stantibus, episcopus unitus Munkacsiensis cum clero suo et populo sibi concredito pro munere suo et [...]jore¹⁴⁷ ac zelo fidei suae avitae ac s. unionis non poterant otiosi et passivi spectatores horum notum remanere et ex sua parte viriliter et caute, at ubi necessum et inevitabile erat, etiam fortiter se accinxerant ad defensionem periclitatae s. unionis religionisque patrum sacrum. Proh dolor, per sinistras circumstantias politicas facti sunt debiliores, in paterno solo suo, autonomia circumvallato, – in oppositum autem regimen eiusque officiales – non, ut condiciones pacis dictant, nativi peregrini sunt et fortiores, et hoc in rebus et negotiis religionis, quae expressis verbis ad autonomiam pertinent.

Ut ante omnia et prae coeteris relatio episcopi Munkacsiensis et cleri ad regimen respublicae palam fiat, episcopus sine jactatione et offensione pensus publici, sed etiam sine hesitatione adoperint se ex gravi cara pro futuro gentis Ruthenicae non posse sentire cum Bohemis, ast qua lojalis subdictus, nec fecit aliquid contra respublicam, nec facit, nec facere intendit. Nullos connexiones fovit, nec fovet cum subditis vel regimine Hungariae. Sua activitas solum et unice s. unioni et rei religiosae dedita fuit et est. Nunquam se politicis rebus

143 Lap szélén kézzel: „*Quarto rapporto in copia è stato mandato agli orientali 30 gen 1922*”

144 Olvashatatlan szó.

145 Olvashatatlan szó.

146 Olvashatatlan szó.

147 Olvashatatlan szó.

immiscebat, numquam vituperabat, ast nequae collaudabat politicas actiones nec majorum, nec minorum officialium. Ut licet ipse in sua patria domi est Munkacsini et Unghvarini, tamen Bohemi perhorrificant eum unice eapropter, quia dicunt eum esse „magyaronom”, cujus lapidis offendiculi parum inferius declarabo sensum. Ut nunc expono ea, quae episcopus Munkacsienis in defensionem aggressae s. unionis et avitae fidei graeci ritus hucusque fecit. Ut disciplinam ecclesiasticam corroboret et clerum habilem ad supportandas vicissitudines reddat, pro curato clero suo terna exercitia spiritualia instituit promotore p. Javorka, rectore collegii S. I. Trynaviensis nunc in Slovacia. Dein decrevit suos fideles personaliter visitare. Et quidem primo ecclesias suas in comitatu Zemplén sitas adivit, ubi magno cum amore festive fuit acceptus. In mense Septembri porro Marmatiam visitavit, ubi a schismaticos adeo hostiliter fuit aggressus, ut vix vitam salvare potuit. Hac occasione visitavit 14 parochias. Aggressus autem fuit 3 vicibus. Prima occasione, in pago Taracköz, solummodo officiales Bohemi eum insultabant, postea in Huszt officiales cum populo schismatico ac tandem in Boronya tantummodo schismatici. Hic loci intendebant eum occidere, quod si non effectum est, unice banderio inequitate unitorum suorum fidelium Husztensium, episcopum suum hucadusque concomitanti tribuendum est. Iste nefandum attentatum adeo commovit unitos, coeteroquin zelosissimos fideles, ut post reditum episcopi ad suam solitam residentialem urbem, scriptotenus exarata petitione a praeside republicae, a praeside ministerialis consilii et a vicegubernatore Submontanae Rutheniae modeste, quidem satisfactionem postulavevint, graviter tamen declarando ipsis in sua patria eandem libertatem religionis et fidei competere, qualem schismatici sibi solis reservatam esse putant. Hac occasione clare eminevit, officiales Bohemos, qui tamen juxta pacem in St. Germain die 10. Sept. a. 1919. art. 10-14. factam peregrini sunt et solummodo auxiliialiter adhibui debent in patria nostra, Ruthenia submontana, hostiliter sentire contra nos unitos. 1) quia in Huszt officiales ex Bohemia vel Deus scit unde orti, nomine Balcan, Misav, Mladek, Tihacek, Vihodil, Petirek, Dostal, Peterle, Barsal, Bosina, Pribilek insultaverunt episcopum, 2) quia ad rescriptum vicegubernatoris 293/pr.mv.nro. 20 et 23 Sept. 1921 edito, ubi desiderabat scire eos functionarios „magyarones”, qui episcopum insultabant (ergo pridie insultationis) loco dictorum peregrinorum 3) Rutheni accolae, nempe Andreas Ivan, Andreas Dudics et Michael Andrasko, qui non ipsi salutarunt, tantum aderant, quando fideles uniti episcopum salutabant, officiis suis privati sunt. Hoc autem tam clarum et notum est, quod ulterius nec demonstrari nec affirmari debet. Est autem tripliciter injuriosum nobis unitis, 1-o quia dedit principia republicae Bohemicae, quae liberum exercitium tribuunt cuicunque professioni; 2-o quia negotia et res religionis juxta dictatum pacis St. Germainiensis indubitate et expressis verbis ad autonomiam Ruthenicam idest nostram pertinent, et 3-o, quia rapiunt et demnificant templa nostra et

domos parochiales a nostris patribus omnino unitis erecta proprio sumptu et labore. Quo ergo titulo credunt schismatici [...] ¹⁴⁸ ista aliquid juris habere?

Episcopus Antonius Papp coram sede judiciaria Munkacsiensi curavit revindicare rapta per schismaticos unitorum templa in Lucska nempe et Gorond et sedes judiciaria et quoad Lucskam et quoad Corond, ad hunc pagum 28. Sept. no. 3966 lata sententia agnovit veritatem et jus episcopi uniti, et judicialiter jussit reddere s.sedem. Ast zupanus, ergo officialis administrativus, die 5 Aug. 1921 et no. 12 praes. edito rescripto interdixit latam sententiam in effectum deducere. Quod est iterum clarum exemplum hostilis sensus officialium erga unitos.

Haec et talis certe non sunt apta episcopi captam persuasionem de infavorabili sensu officialium Bohemicorum erga unitos in contrarium evertere, imo in dies magis magisque habet occasionem hanc persuasionem rectam [...] ¹⁴⁹ agnoscere. Cum se nullo modo immisceat in politica, nullo modo potest intelligi, cur objiciatur illi in vitium id, 1) quod sit unitus, et – 2) quod sit „magyarón”? Tamen illi fuit unitorum episcopus creatus et quidem per tunc temporis [...] ¹⁵⁰ denominationem factam a rege Hungariae, ast cum approbatione s. Sedis Apostolicae. Ille vi muneris sui est obligatus ad defensionem oppressae unionis, ad tuendam cleri et fidelium, quod et pro posse intendit et facit exclusive in territorio religionis remanens. Sed, ut ulterius prosequam illius studia [...], ¹⁵¹ quod ad praeses cleri diebus 5-6- Sept. 1921, Ungvarini Congregatione parochorum celebravit, qui nro. 236 aderant, idem 3-ia pars totius cleri. In sessionibus pertratarerunt statum periclitatum unionis, item existentiam curati cleri. Decisiones dein in forma memorialis medio deputationis porrectae sunt tam vicegubernatori, quum etiam Pragae praesidi ministerialis consilii. In memoriali conti[...] ¹⁵² tum sequentia, nempe statim in exordio commemorant alti[...] ¹⁵³ jarias agitationes toleratas et suffultas per officiales et militares personas majori ex parte advenientes et in Ruthenia Subcarpathica peregrinos, rogantque, ut hujus proceduræ, quæ turbat quietem populi uniti innati et nativi finis faciat. Iteratis vicibus rogarunt jam gubernium pro medela in hac parte, ast praeter nudis promissionibus nihil fuit factum. Si ergo hac vice quoque nihil erit factum, illi essent coacti de hac rerum [...] ¹⁵⁴ alibus nationum occidentalium relationem facere.

Tractata fuit etiam cleri curati subsistentia per id periclitata, quod regimen lecticale et cuncta servitia sine omni rebonificatione simpliciter abrogavit. Magno solatio et gaudio deservivit episcopo praesidenti ex parte multorum

148 Olvashatatlan szó.

149 Olvashatatlan szó.

150 Olvashatatlan szó.

151 Olvashatatlan szó.

152 Olvashatatlan szó.

153 Olvashatatlan szó.

154 Olvashatatlan szó.

parochorum facta illa resolutio, quod parati sint sine minima intertenentione ex parte fidelium munus suum prosequi. Ast hic agebatur de jure usuali antiquo, cui renuntiare et decretatam abrogationem, subsistentiam eorum tangentem, agnoscere illis non esse nec licitum, nec aequum putabant, et ad congruam subsistentiam pro abolito proventu aliqualem stabilem remunerationem credebant illis de jure competere. Et cum de hac re, specialiter autem de abrogato sallario professorum theologicorum disseruissent cum referente negotiorum scholarum, certo Bohemo Pesek nominato, iste reposuit illis, nunc secururam esse abrogationem sallariorum canonicalium. Ad haec canonicus Dr. Simeon Szabó, juratus inimicus Hungarorum, aperte dixit. Si autem istud facient, tunc et sua et suorum a enigma erit.

„Procul a Bohemia.” Pesek vero arridens haec characteristica verba illi protulit.” ergo vos hucusque tantum pro pecunia fueratis Slavi?” Et post abitum deputationis cleri officialibus suis dixit. „Horum sacerdotum pecunia est deus. Pro pecunia parati essent etiam Hungariam tradere”. Ex quibus clarius eluescit jam toties commemoratus hostilis sensus officialium Bohemorum erga unitos Ruthenos, etiamsi isti jurati sint Hungaris inimici.

In quorum omnium fidem praesentes manu propria subscripsi.

Romae, 1922 Januarii die 20-a.

Josephus Illés Illyasevics

orator episcopi uniti Munkacsensis

**147. Nicolò Marini, a Keleti Egyház Kongregációja titkárának
átirata Lorenzo Schioppa budapesti nunciának a Hajdúdorogi
Egyházmegye liturgikus nyelvének megváltoztatása tárgyában**

Róma, 1922. március 6.

AAV Arch. Nunz. Ungheria, 5. fasc. 7/9. Hajdúdorog fol. 616r–617v. Tisztázat.¹⁵⁵

Sacra Congregazione pro Ecclesia orientali

Roma, 6 Marzo 1922

Protocollo n. 7402/22

Illustrissimo e Reverendissimo Signore

Monsignore Lorenzo Schioppa

Nunzio Apostolico, Budapest

Oggetto

Circa la lingua liturgica nella diocesi di Hajdudorogh

155 Schioppa nuncius 1922. március 13-án (AAV Arch. Nunz. Ungheria 5 fasc. 7, fol. 618r.) továbbította a levél másolatát Csernoch hercegprímásnak (EPL Cat. D/c. Csernoch 853/1922) és Miklós István hajdúdorogi püspöknek., kinek véleményét is kérte:

Illustrissimo e Reverendissimo Signore,

Nella bolla *Christifideles graeci ritus* dell'8 giugno 1912, con la quale veniva eretta la diocesi greca di Hajdudorogh (v. *Acta Apostolica Sedis*, an. IV, p. 429) tra le altre disposizioni si legge anche questa: „ad linguam liturgicam huius novae erectae dioecesis quod attinet, praecipimus ut sit graeca antiqua; vernacula vero in functionibus tantum extraliturgeticis toleretur eodemque modo quo in ecclesiis latini ritus iuxta Sanctae Sedis decreta illa uti fas est. Pro vero memoratae novae dioecesis sacerdotibus tempus suppetat antiquae linguae graecae addiscendae, tribus tantum annis decretam huius dioecesis erectionem proxime sequentibus in singulis parocciis ea lingua liturgica uti poterunt, quae hucusque usitata est, vetita prorsus hungarica lingua, quam, quum non sit liturgica, in sacra liturgia numquam adhibere licet.”

La ragione di questa disposizione va ricercata nel fatto che uno dei motivi precipui addotti insistentemente dal governo ungarico per ottenere la creazione della diocesi era quello che la lingua materna delle parrocchie, che sarebbero entrate a farne parte, era la lingua ungherese, la quale arbitrariamente e contro le espresse proibizioni della Santa Sede si era di fatto introdotta anche nell'uso liturgico. E perchè le parrocchie della diocesi altre erano di origine e di rito ruteno ed altre rumene per non dar la prevalenza ad una lingua piuttosto che all'altra, si stabilì di adottare nella sacra liturgia la lingua greca antica, come quella che è in uso nelle chiese di rito bizantino.

La Sacra Congregazione di Propaganda Fide per gli Affari di rito orientale appena fu a conoscenza della Bolla sopramenzionata si affrettò a mandare al vescovo di Hajdudorogh copia di tutti i libri liturgici greci, perchè ne fosse curata una edizione a spese del governo ungarico, come si era convenuto dal nunzio apostolico del tempo, l'eminentissimo Cardinale Scapinelli; e spirato il primo triennio senza che si fosse fatto ancor niente da parte della Curia per dare esecuzione al disposto della Bolla prorogò di altri quattro anni il tempo accordato ai sacerdoti per addestrarsi nell'uso della lingua greca. Intanto però sopraggiunse la guerra che ebbe ripercussione grandissima anche nella vita della diocesi di Hajdudorogh, perchè i vescovi rumeni che avevano mal sopportato lo smembramento di tante parrocchie rumene dalle loro diocesi per formare la nuova diocesi ibrida, approfittando del fatto che la Rumenia aveva occupato la Transilvania domandarono alla Santa Sede ed ottennero, che tutte le parrocchie rumene di Hajdudorogh fossero date in amministrazione al vescovo rumeno di Gran Varadino, e poi ai singoli vescovi rumeni, ai quali già appartenevano. Cosicché sono restate presentemente alla diocesi di Hajdudorogh le sole parrocchie che erano di origine rutena e che prima appartenevano alle due diocesi di Munkacs e di Eperies.

Poiché tutto fa prevedere che questo stato di cose debba rimanere stabile, gli Eminentissimi Signori Cardinali di questa Sacra Congregazione „pro Ecclesia Orientali” convinti della difficoltà pratica di introdurre nella diocesi la lingua liturgica greca, sarebbero venuti nella deliberazione di proporre al

Santo Padre una modifica della Bolla „Christifideles” facendo prescrivere come lingua liturgica la lingua rutena, che é almeno di diritto la lingua liturgica di tutte o quasi le parrocchie, che sono restate alla diocesi di Hajdudorogh.

É stato però fatto osservare che un tal cambiamento potrebbe riuscire poco gradito al governo ungherese, che a quanto si asserisce starebbe trattando per costituire alla diocesi di Hajdudorogh la dotazione necessaria per l’apertura di un seminario già ordinato dalla Bolla.

Stando così le cose i nominati Eminentissimi Signori Cardinali mi danno l’incarico di riferire il tutto alla Signoria Vostra, perché voglia con prudenza investigare quale impressione potrebbe fare nel governo la modificazione della Bolla nel senso sopra indicato, interrogando anche in proposito l’Eminentissimo Primate e Monsignore Miklosy vescovo di Hajdudorogh.

In attesa di una sua risposta con sensi della più distinta stima mi pregio rafferarmi

Della Signoria Vostra Illustrissima e Reverendissima
Devotissimo servo
Niccolò Card. Marini
Segretario

**148. Siegescu József, a magyarországi románok miniszteri biztosának
átirata Bethlen István miniszterelnöknek a Magyarországon maradt,
egykor nagyváradai, majd hajdúdorogi egyházmegyeés parókiák
besorolása tárgyában**

Budapest, 1922. március 8.

MNL OL K 28 1936–H–15688–3734. Tisztázat.

Magyarországi románok ügyeinek M. Kir. Kormánybiztosa
eln. 10 sz. 1922
Nagyméltóságú
Gróf Bethlen István urnak,
m. kir. miniszterelnök
Budapest

Nagyméltóságú Ministerelnök Ur!

Végre sikerült legalább egy román püspököt megszólaltatni. A nagyváradai görög-katholikus püspök végre tudomásul vette, hogy Bedőn egy papot alkalmaztam, mi által életetett Nagyméltóságodnak az a régi felfogása „hogy a békeszerződés folytán az egyházi főhatóságok jurisdictiója tekintetében nem állott be változás.”

Ugyancsak ezen átiratokból kitetszik az is, hogy maga a nagyváradai görög-katholikus főhatóság is belátja azt, amit Nagyméltóságod már két évvel ezelőtt hangoztatott, hogy „tekintettel arra, hogy a határok átlépésének ezidőszerint még fenálló nehézségei mellett a közvetlen egyházkormányzatnak bizonyos

nehézségei vannak, az egyházkormányzatnak az összes egyházközségekre kiterjedő megoldási módját abban látnók, ha a román egyházi főhatóságok, a magyar állami igazgatás alatt álló területen levő egyházközségek ügyeinek intézésére egy Magyarországon állandó székhellyel bíró vikáriusról gondoskodnék,” mert maga a káptalani helynök sua sponte felveheti a vikárius gondolatát s azt nekem ajánlja fel a következő szavakkal: „Véleményem az volna, hogy állíttassék oda egy püspöki helynöki tisztre alkalmas személy, aki fel volna ruházva meghatározott speciális jogokkal és kötelességgel. Nem volna Méltóságod esetleg hajlandó ezen megbízatást elfogadni?”

A nagyváradi görög-katolikus káptalani helynöktől érkezett eme átírat, amelyet már bátor voltam Nagyméltóságodnak bemutatni olyan lépés a helyzet tisztázásához, amelyet alig tudunk kellően értékelni.

A káptalani helynök hivatkozik továbbá a római Szentszéknek olyan intézkedésére, amely szerint a római Szentszék egyes románnyelvű községeket a hajdudorogi püspökségtől visszacsatolt volna a nagyváradi egyházmegyéhez és panaszkodik, hogy a hajdudorogi püspök ezen visszacsatolt egyházközségek fölött uzurpálja a jurisdictiót, mely csak őt illeti és kér, hogy irjam meg, hogy kik ott a most fungáló papok. Ez nemzeti szempontból nagyon kényes kérdés lévén, erre azt akarom felelni, hogy majd annak idején „mindent el fogok követni, hogy ezen decreteumban biztosított jogok érvényesülhessenek.” Végre a legnagyobb eréllyel visszautasítottam azokat a vádakát, amelyeket a magyar állapotokra szór, mintha az itt maradt papok az ott „működő kicsiny hatalmaskodók vexációinak és sértegetéseiknek ki volnának téve.”

Az átírat egész tenorja az, hogy Nagyméltóságod örömmel vette tudomásul a nagyváradi püspökség a hivek lelki gondozását célzó intézkedéseit és egyben azt is, hogy a káptalani helynök, püspöki helynök útján óhajt a hivekről gondoskodni és hogy ezt a kitüntető megbízást a magyarországi románok kormánybiztosának ajánlja fel.

Végül megjegyzem, hogy ez az intézkedés most már megerősíti egyházi jogi szempontból azokat az intézkedéseket, amelyeket az egyházi hatóságok helyett mint kormánybiztos eszközöltem és egyben megnyugtatóssal is szolgál, hogy egyéb fórum hiányában távollevő egyházi hatóságokat illető jogkört magam gyakoroltam.

Az átírat tervezetet bemutattam a Vallás és Közoktatásügyi minisztérium katolikus osztálya vezetőjének, aki azt egyházközigazgatási szempontból nagyon fontosnak tartja, egyben kért, hogy ezen egyházi jogi szempontból oly szerencsésen megoldott ügyre vonatkozó iratokat tudomás és mihez tartás végett a Vallás és Közoktatásügyi miniszterrel is közöljem.

Az átírat tervezetet román nyelven Nagyméltóságod kegyes jóváhagyása után fogom a nagyváradi görög-katolikus egyházi főhatósághoz juttatni.

Mély tisztelettel vagyok Nagyméltóságodnak,

Budapest, 1922 március hó 8-án

dr. Siegescu József m. kir. kormánybiztos.

148a. Siegescu kormánybiztos átiratának melléklete: a kormánybiztos átirata Florian Stan nagyváradi püspöki helynökhöz

Budapest, 1921. december 29.

Siegescu irata Stan Florianhoz
Fordítás románból.

Méltóságos Püspöki Helynök Ur!

A bedői görög-katolikus hiveink lelkiszükségletük kielégítése céljából felkérték Székely Jenő kokadi plébános urat, siessen a bedői plébánia ellátása tekintetében segítségükre. Székely Jenő ur a hivek kérésére a hajdudorogi püspöktől nyert szabadságot alapján az adminisztrációt meg is kezdte. Sokan hiveink közül Székely Jenő Urnak a parochiába érkezése előtt megjelentek a hajdudorogi püspök Urnál, kérve őt, hogy illetékes helyen járjon közbe, hogy plébániájuk csatoltassék a hajdudorogi püspökséghez.

Ezt a kérelmet nem lehetett tekintetbe venni, mert a magy. kir. kormánynak a plébániák ügyében a következő elve van: „A magy. kir. kormánynak az a felfogása, hogy a békeszerződés folytán az egyházi főhatóságok jurisdictiója tekintetében nem állott be változás.” Ezeket a sorokat intézte a magyar kir. kormány a nagyváradi r. kath. püspökhöz egy átiratára, amelyet a püspök úr a magyar kormányhoz Ciorogáriu román püspök úr nevében intézett. Mint a magyarországi románok ügyeinek kormánybiztosa és mint pap lelkemen fekszik hiveink sorsa és mindkét minőségben bátor vagyok Méltóságodhoz fordulni, mint az egyházmegye fejéhez, aki alá bedői hiveink tartoznak. Én ugyan a hiveknek, mint Székely Jenő plébánosnak kijelentettem, hogy abban az esetben, ha a hajdudorogi püspök őt szabadságolja, hogy joga legyen gondoskodni a bedői hivekről, én mint kormánybiztos megteszem illetékes helyen a kellő lépéseket, hogy a ott a hivek kérését tudomásul vegyék. Mellékelni bátor vagyok a hajdudorogi püspöknek levelét, amelyből megállapítható, hogy a püspök csakugyan szabadságot engedélyezett nevezett lelkésznek, hogy a bedői plébániát adminisztrálhassa.

Teljes tisztelettel kérem Méltóságodat méltóztassék papot a bedői plébánia adminisztrálására kiküldeni. Amennyiben ilyennel Méltóságod nem rendelkezne, méltóztassék canonica missiót engedélyezni, hogy Székely Jenő kokadi plébános szabadsága idejére adminisztrálhassa a bedői plébániát.

Meg vagyok róla győződve, hogy Méltóságod a jurisdictiója alá helyezett hivek lelkéből jövő kérését meghallgatja, amely után maradok Méltóságodnak alázatos szolgája

dr. Siegescu József sk. m. kir. kormánybiztos

148b. Siegescu kormánybiztos átiratának melléklete: Florian Stan nagyváradai püspöki helynök átirata

Nagyvárad, 1922. február 14.

Stan felelete

Fordítás románból

122 szám

Méltóságos Ur!

Méltóságodnak 1921 december 29-án kelt és folyó évi január 23-án kézhez kapott átiratára,¹⁵⁶ van szerencsém a következőket felelni:

1. 1912 évben a nagyváradai és szamosujvári egyházmegyétől elszakított egyházközségeket a Szentszék 16473/919, 1919 május 10-én Bécsben kelt apostoli nuncius által kiadott decretum¹⁵⁷ rendelkezése folytán visszaállította, végleges elrendezésig, azokat – apostoli adminisztrálás céljából – a boldogemlékü Radu Demeter alá, későbbben pedig alázatos alulírott alá. Ennélfogva ezen egyházközségek fölötti disponálási jog egyházmegyémet illeti, kivéve a nagyváradai és szatmári rutén plébániákat, amelyek nem foglaltatnak a visszaállított egyházközségek listájában és kivéve továbbá a nagykarolyi rutén plébániát, amely már régebben a munkácsi egyházmegyéhez csatoltatott. És mégis mi történt? Az új határok megállapítása után ezen plébániából néhány a mai Magyarország területén maradván, a hajdudorogi püspök önkényes módon rendelkezési jogot formált magának, rendelkezést adván ki a mi bejegyzésünk, sőt megkérdésünk nélkül is. Amiről jelentést tettünk a nuncius útján Rómába és hogy onnan kellett valami intést kapni, következtetem abból az iratból, amelyet ő Székely Jenőhöz intézett, amelyben írja: „Amennyiben az illetékes egyházi főhatóságtól (tehát tőlünk) arra felhatalmazást nyer, a nagyváradai görög katolikus egyházmegyéhez tartozó bedői hitközségben lelkészi szolgálatot teljesíthessen.” De Kokad is a nagyváradai egyházmegyéhez tartozik, míg Makó, Nagyléta, Pocsaj és több plébánia is, amelyekben Miklóssy püspök áthelyezéseket eszközölt, a mi megkérdésünk nélkül, visszaélvén egyházmegyei jogunkkal. Miklóssy püspök, a községek visszaállítása után, tehát jurisdictionális jogának megszűnése után helyezte át Székely Jenőt Kokadra minden felhatalmazás nélkül, ép úgy, ahogyan azt megcselekedte Dr. Tomával Makón – és más plébániát is így töltött be.

Ezeket előadtam a helyzet tisztázása céljából.

2. Méltóságodnak azon javaslatát, hogy valakit a bedői plébániára disponáljunk nem fogadhatjuk el azon oknál fogva, mert bedő plébánia ép úgy, mint Nagyléta és Pocsajnak meg vannak a menekült plébánosai, akik miután meghallották, hogy hogyan bánnak Magyarországon maradt román

156 Lásd: 148a. számú dokumentum.

157 Lásd: 62. számú dokumentum.

papjainkkal, a magyar kormánynak valóban loyális és lekötelező nyilatkozata daczára – amelyet Méltóságod kegyes volt velünk közölni – ezek nem merik helyeiket visszafoglalni és annál kevésbé találunk másokat, akik készek lennének kitenni magukat az ott működő kicsint hatalmaskodók vegzációinak és sértegetéseinek, de azért sem, mert a „Christi fideles” bullában megállapított kívánalmakat nem látják teljesen biztosítottaknak.

Nagy érdekünk és felelőségünk lévén azonban, hogy Magyarországon levő hiveinknek biztosítva legyen egyházunk törvényei szerint a vallás szabad gyakorlata, kívánatos volna, hogy addig is, amíg ez az ügy valamely concordátum útján rendeztetnék, találjunk egy ideiglenes kielégítő megoldást.

Véleményem az volna, hogy állítsák oda egy püspöki helynöki tisztre alkalmas személy, aki fel volna ruházva meghatározott speciális jogokkal és kötelességgel. Nem volna hajlandó Méltóságod esetleg ezen megbízatást elfogadni? Minden esetben jó volna ebben az irányban tárgyalni a budapesti apostoli nunciussal és az eredményről minket is értesíteni.

Hogy Bedőn lakó hiveink lelkiszükségleteiben hiány ne legyen, a körülményeknek sulya alatt Székely Jenőnek ezen plébánián való administrálását kénytelenek vagyunk tudomásul venni, de mi lesz közben Kokaddal?

Egyben felkerjük Miklóssy püspöktől kieszközölni magyarországi plébániáink papjainak névsorát és azt ide kanonikus használatra átvenni.

Urban üdvözetemet küldve, maradok Méltóságod alázatos szolgája, Dr. Sztan Flórián püspöki helynök

Nagyvárad, 1922. február 14-én

149. Petrássy Szilárd szárazkéli paróchus felterjesztése Miklósy István hajdúdorogi püspökhöz az egyházközségnek a Hajdúdorogi Egyházmegyéhez való csatolása tárgyában

Szárazkék, 1922. március 12.

GKPL VI–1 802/1922. Tisztázat.

40. sz.

Főtisztelendő egyházmegyei Főhatóság!

Nyiregyháza

A sz.-kéli egyház hiveinek Őméltósága a püspök úrral szemben való hódolatát és a hajdúdorogi egyházmegyéhez csatlakozását kifejező jkönyvet további felhasználás végett ./.. tisztelettel van szerencsém felterjeszteni és pedig directe azért, mert gyengélkedésem folytán már talán el is késtem vele.

Kiváló tiszteletem kifejezésével maradok

Szárazkéken 1922. évi márc. 12-én.

Petrássy Szilárd érđ. esperes, sz.-kéli gör. kath. lelkész.

1 drb. mell.

149a. Petrássy paróchus felterjesztésének melléklete: a szárazkéli görögkatolikus hívek gyűlésének jegyzőkönyve

Szárazkék, 1922. március 12.

Jegyzőkönyv

Felvétetett Szárazkéken 1922. évi márc. 12-én a sz.-kéli gör. kath. egyház hiveinek megtartott egyetemes közgyűlésén.

Jelen voltak, alólirott elnökön, egyh. gondnokokon kívül az anyaegyház és leányegyházak hiveinek legnagyobb része.

Elnök előadja, hogy oly szerencsétlenül véget ért világháboru és a közismert gyészos forradalom folytán édes hazánk kegyetlenül szétdaraboltott, szeretett főpásztorunk magyar érzelmei miatt székehléről a csehek által száműzetett s így egyházmegyénk főpásztor nélkül maradván, annak ez időszerinti kormányzásától teljesen elvágva lettünk. Ily szomorú helyzet állván be, valamint az elszakított többi egyház, úgy mi is kénytelenek vagyunk hovátartozandóságunkról gondoskodni nehogy mint oldott kéve széjjelszórassunk.

A közgyűlés rövid tanácskozás után e tárgyban egyhangulag a következő határozatot hozta:

Tekintettel, hogy főpásztor nélkül maradtunk s egyházi ez idő szerinti kormányzásunk az elszakítás folytán a nullával határos; tekintettel, hogy ünnepeinket úgyis a „Gergely”-napár szerint ünnepejük s egyházi szertartásainknak megengedett helyein a Mindenhatót magyar nyelven dicsérjük és imádjuk, tekintettel, hogy úgy állunk árván s tanácstalanul mint hajdan az Izraeliták hazájuk elpusztítása idején, mikor a babiloni vizek mellett keseregték s ohajtoztak dicső Sionjuk után, – úgy vagyunk mi is elhagyatva mert nincsen vigasztalónk, irányítónk, csapásaink közepette támogatónk.

Kevesen vagyunk e megcsonkított szerencsétlen országban görög katolikus hívek, azért az amugy is megtépázott szomszéd hajdudorogi egyházmegyéhez való csatlakozásunkat kérelmezzük azzal, hogy az ez időszerinti egyetlen, csonka magyarországi-hajdudorogi püspök úr Óméltósága felszentelt kezeibe tesszük le ügyünket ama forró ohajtással s fiú hódolatteljes kérelemmel, miszerint Óméltósága illetékes forumnál s legfelső helyen odahatni méltóztatnék, hogy valamint az eperjesi em. meg nem szállott többi egyháza úgy a sz.-kéli gör. kath. egyház is ez idő szerint ideiglenesen a hodorogi egyházmegyéhez csatoltassék, addig, míg a végleges odavaló csatolásnak az ideje elérkezik.

Jelen határozatunk hitelesítésével – az egyház képviselőjében alólirottakat biztuk meg.

K.m.f.

Az anyaegyház képviselőjében:

Petrássy Szilárd mp. érd. esperes, sz.-kéli gör. kath. parochus-lelkész

id. Veress Endre mp szárazkéli htanító

Groholy György alsógagyai tanító

Czap János templom gondnok
Botha Mihály templ. gondnok és isk. gondnok templom gondnok
Id. Kucskar Andras isk. sz. tag
Czap Terezia
Nemeth Andras isk. sz. t.
ifj. Kucskar András

A gagyí leányegyház képviselőjében:
Rakaczki György templom gondnok
Gombos György temp. gondnok
Gombos Janos isk. gondnok
Pulencsár János isk. sz. t.
Rakaczki Janos isk. sz. t.
Kovaleczi György isk. sz. t. g.apati részével
Dsupin Mihály isk. sz. t. gagy-apatí részéről.

150. Lorenzo Schioppa budapesti nuncius átirata Csernoch János hercegprímásnak a Hajdúdorogi Egyházmegye liturgikus nyelvének megváltoztatása tárgyában

Budapest, 1922. március 13.

EPL Cat. D/c Csernoch 853/1922. Tisztázat.

No. 1578.

Budapest, 13 Marzo 1922.

A Sua Eminenza Reverendissima

Sig. Cardinale Giovanni Csernoch

Principe Primate d'Ungheria Arcivescovo di Strigonia

Eminenza Reverendissima,

Dalla Sacra Congregazione „Pro Ecclesia Orientali” ricevo la seguente comunicazione:¹⁵⁸

„Nella Bolla „Christifideles graeci ritus” dell'8 giugno 1912, con la quale veniva eretta la diocesi greca di Hajdudorogh (V. Acta Apostolicae Sedis ann. IV. pag. 429) tra le altre disposizioni si legge anche questa: Ad linguam liturgicam huius novae erectae Dioecesis quod attinet, praecipimus ut sit graeca antiqua; vernacula vero in functionibus tantum extra liturgicis toleretur eodemque modo quo in Ecclesiis latini ritus juxta Sanctae Sedis decreta illa uti fas est. Quo vero memoratae novae Dioecesis sacerdotibus tempus suppetat antiquae linguae graecae addiscendae, tribus tantum annis decretum huius Dioecesis erectionem proxime sequentibus in singulis paroecis ea lingua liturgica uti

158 Lásd: 147. számú dokumentum.

poterunt, quae hucusque usitata est, vetita prorsus hungaricae lingua, quam, cum non sit liturgica, in Sancta Liturgia nunquam adhibere licet.”

La ragione di questa disposizione va ricercata nel fatto, che uno dei motivi precipui addotti insistentemente dal governo ungarico per ottenere la creazione della diocesi era quello che la lingua materna delle parrocchie, che sarebbero entrate a farne parte, era la lingua Ungherese, la quale arbitrariamente e contro le espresse proibizioni della Santa Sede si era di fatto introdotta anche nell'uso liturgico. E perché le parrocchie della diocesi altre erano di origine e di rito Ruteno ed altre Rumene per non dare la prevalenza ad una lingua piuttosto che all'altra, si stabilì di adottare nella Santa Liturgia la lingua greca antica, come quella che è in uso nelle chiese di Rito Bizantino.

La Sacra Congregazione di Propaganda Fide per gli Affari di Rito Orientale appena fu a conoscenza della bolla sopra menzionata, si affrettò a mandare al Vescovo di Hajdudorogh copia di tutti i libri liturgici greci, perché ne fosse curata una edizione a spese del Governo ungarico, come si era convenuto del Nunzio Apostolico del tempo, l'Eccellentissimo Cardinale Scapinelli; e spirato il primo triennio senza che si fosse fatto ancora niente da parte della Curia per dare esecuzione al disposto della Bolla, prorogò di altro quattro anni il tempo accordato ai sacerdoti per addestrarsi nell'uso della lingua greca. Intanto però sopraggiunse la guerra che ebbe ripercussione grandissima anche nella vita della diocesi di Hajdudorogh; perché i Vescovi Rumeni che avevano mal sopportato lo smembramento di tante parrocchie rumene dalle loro Diocesi per formare la nuova diocesi ibrida, approfittando del fatto che la Rumenia aveva occupato la Transilvania domandarono alla Santa Sede ed ottennero, che tutte le parrocchie rumene di Hajdudorogh fossero date in amministrazione al Vescovo Rumeno di Gran Varadino, e poi ai singoli Vescovi Rumeni, ai quali già appartenevano. Così che sono restate presentemente alla diocesi di Hajdudorogh le sole parrocchie che erano di origine rutena e che prima appartenevano alle due diocesi di Munkács e di Eperies.

Poiché tutto fa prevedere che questo stato di cose debba rimanere stabile, gli Eminentissimi Signori Cardinali di questa Sacra Congregazione „Pro Ecclesia Orientali” convinti della difficoltà pratica di introdurre nella diocesi la lingua liturgica greca, sarebbero venuti nella deliberazione di proporre al Santo Padre una modifica della Bolla „Christifideles” facendo prescrivere come lingua liturgica la lingua Rutena, che è almeno di diritto la lingua liturgica di tutte o quasi tutte la parrocchie, che sono restate alla diocesi di Hajdudorogh.

È stato però fatto osservare che un tal cambiamento potrebbe riuscire poco gradito al Governo Ungherese, che a quanto si asserisce starebbe trattando per costituire alla diocesi di Hajdudorogh la dotazione necessaria per l'apertura di un Seminario già ordinato dalla Bolla.

In seguito a ciò la prelodata Sacra Congregazione mi dà l'incarico d'interrogare in proposito Vostra Eminenza Reverendissima onde conoscere

la Sua opinione in proposito e quale impressione, secondo Lei, potrebbe fare nel Governo la modificazione della Bolla nel senso sopra indicato.

Chinato umilmente al bacio della Sacra Porpora e con sensi di profonda venerazione mi confermo di Vostra Eminenza Reverendissima

Domino umilissimo servo

+Lorenzo Schioppa

Arcivescovo di Giustinianopoli. Nunzio Apostolico

**151. Zlepko Kelemen apostoli kormányzó átirata Miklósy István
hajdúdorogi püspökhöz a joghatósága alá került hajdúdorogi
egyházmegyes parókiák tárgyában**

Siret, 1922. március 17.

GKPL I-1-a 1674/1931

N 534.

Clemens Zlepko

Apostolicus Administrator in Siret, Bucovina, in Romania. 17/3 1922.

Reverendissimo ac Illustrissimo

Domino Episcopo gr. cath. in Hajdu-Doroghensi

Reverendissime ac Illustrissime Domine Episcope!

Heic adnexum mitto pro notitia benigna Reverendissimae Clementiae Vestrae exemplar Decreti Eminentissimae Nuntiaturae Apostolicae in Romania, quo nominatus sum Apostolicus Administrator paroeciarum illarum graeci rutheni ritus, quae nunc intra limites Romanici Regni inveniuntur et hucusque a Reverendissima Dominatione Vestra regebantur.

Simul precor, ut Reverendissima Clementia Vestra mihi quam primum indicare velit, quae paroeciae ruthenae-catholicae ex dioecesi Hajdu-Doroghensi nunc intra limites Regni Romanici inveniuntur, atque statum earum, et qui sacerdos muneris decani dignus est.

Haec iudicia ad Sanctissimam Sedem Apostolicam quamprimum deferenda sunt.

Petens a Reverendissima Clementia Vestra hanc gratiam remaneo servus humillimus

Zlepko

151a. Zlepko apostoli kormányzó átiratának melléklete: Francesco Marmaggi bukaresti nuncius dekrétumának másolata, mellyel Zlepko Kelemen sireti paróchusra bízza a Hajdúdorogi Egyházmegye hét parókiáját

Bukarest, 1922. március 7.

GKPL I-1-a 1674/1931. Másolat.

Copia.

Nuntiatura Apostolica in Romania. N. 1231

Nos Franciscus Marmaggi Sacrae Theologiae et iuris Doctor Dei et Apostolicae Sedis Gratia Archiepiscopus Hadriapolitanus Nuntius Apostolicus in Romania.

Ubique pateat et notum sit omnibus ad quos spectat sive in posterum spectare poterit Sanctissimum Dominum Nostrum Pium Divina Providentia Papam XI feliciter regnantem, pro eo quo flagrat studio ut omnium in Orbe credentium necessitatibus consulatur, Suae charitatis curas ad paroecias illas fidelium dilectissimorum graeci rutheni ritus convertisse quae hucusque vel Illustrissimi P. D. Episcopi Hajdu-Doroghensis, vel Illustrissimorum PP. DD. Episcopum Munkacseensem et Stanislaopolitam. Ruthenorum iurisdictioni subiiciebantur, quaeque nunc intra limites Romanici Regni inveniuntur. Itaque Sanctitas Sua, ipsarum paroeciarum praesentem statum prae oculis habens, easdem omnes et singulos ad regimen Reverendissimus Dominus Clementis Zlepko, praefati ritus sacerdotis deferri eiusque zelo comendari iussit tanquam Apostolici Administratoris ad nutum Sanctae Sedis.

Quae cum ita sint, Nos, Pontifica Auctoritate speciali modo Nobis attributa, laudato Reverendissimus Dominus Clementi Zlepko comittimus ut ipse memoratas paroecias qua Apostolicus Administrator regendas suscipiat atque, pro sua prudentia et charitate, ut par est, gubernet, iisque congruis facultatibus ac honorificis praeditis privilegiis quibus Codex Juris Canonici Administratores Apostolicos auctos esse voluit.

Mandamus praeterea ut huic Pontificiae dispositioni ab omnibus ad quos pertinet obedientia praestetur atque omnia hoc Nostro Decreto contenta religiose observentur: quae Literae Nostrae eidem Reverendissimi Domini Clementi Zlepko aequae ac si ille authenticas Apostolicas Literas attulerit atque praesentaverit, omnino suffragari debent. Contrariis quibuslibet, etiam speciali et individua mentione dignis non obfuturis.

Datum Bucarestini, in Aedibus Nuntiaturae Apostolicae, die VII martii anni Domini MCMXXII

(L. S.)

+Franciscus

Archiepiscopus titulo Hadriapolitan. Nuntius Apostolicus mp.

Nr 529.

Hanc copiam cum Literis authenticis consentaneam esse, confirmatur.
Siret, die 14 Martii 1922
Clemens Zlepko
Administrator Apostolicus Ruthenorum catholicorum in Romania.

152. Csiszárík János, a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium tanácsosának véleménye a Hajdúdorogi Egyházmegye liturgikus nyelvének megváltoztatása tárgyában

Budapest, 1922. március 30.

AAV Arch. Nunz. Budapest, Busta 5. fasc. 7/9. Hajdúdorog fol. 624r–630v.
Tisztázat.

Riflessione confidenziale e personale circa la lingua liturgica nella diocesi di Hajdudorogh

In virtù della Bolla „Christifideles” del 7.¹⁵⁹ giugno 1912 con la quale veniva eretta la diocesi di Hajdudorogh, alla codesta diocesi non furono annoverate che parrocchie, di coloro cui lingua materna esclusivamente ed intalune, cioè nelle quali si parla anche il rumeno, per lo meno prevalentemente fù ed è la lingua ungherese.

Una certa parte delle parrocchie su mentovate cioè quelle parrocchie, che si trovano nel territorio occupato dalla Rumenia, furono dopo l'occupazione rumena date in amministrazione al Vescovo rumeno di Gran Varadino.

Queste ultime parrocchie di coloro la popolazione come già fu osservato è ugualmente esclusivamente ossia per lo meno prevalentemente di lingua materna ungherese, alle insistenti del vescovo di Hajdudorogh furono, per mezzo del governo ungherese reclamate in modo, che le parrocchie queste venissero restituite all'amministrazione del loro legittimo vescovo chi le amministrerebbe per mezzo di un suo vicario generale nominato da lui specialmente per le parti della sua diocesi trovatesi nel territorio ora rumeno, e, qualora questo modo urterebbe contro ostacoli non pretestualmente ma veramente insormontabili, le parrocchie, di coloro si tratta, venissero fino al momento più propizio affidate alla giurisdizione del vescovo latino di Transylvania.

Senza che la Santa Sede alla domanda del vescovo di Hajdudorogh respectivamente del governo ungherese tanto moderata quanto giusta finora avesse acconsentita, la congregazione pro Ecclesia Orientali ora si occupa di un provvedimento addatio non solamente ad escitare il dispiacere e la scontentezza del governo ungherese, che solo con grande sacrificio provvede a tutte le esigenze della nove diocesi, mentre i beni del vescovo Hajdudorogh ora in territorio rumeno siti, sono sequestrati, ma che provvedimenti e quasi

159 Helyesen: 8.

direttamente e destinato ad eccitare ed a sollevare gli animi di tutti gli ungheresi viventi tanto nell'Ungheria troncata quanto nel territorio da essa distaccato ed ad esacerbare principalmente i fedeli della diocesi di Hajdudorogh, e tra questi prima di tutto gli animi delle parrocchie assoggettate ora ancora non solamente di diritto ma anche effettivamente alla giurisdizione del vescovo di Hajdudorogh. perché queste parrocchie e sono tutte ed intere di lingua ungherese, non essendo state distaccate dalla diocesi di Munkacs ed Eperjes che parrocchie puramente di lingua ungherese.

Di ristabilire la lingua palaeoslavica, vulgo ma falsamente „ruthenica” nuncupata, mostrerebbe il conato redivivo di costituire questi afflitti fedeli ungheresi vittima di una politica slava, che non contenta di aver inghiottite milioni di cittadini di lingua materna ungherese, ora cerca di adattare le forze e l'influsso della chiesa per slavizzare pure quel elemento ungherese puro, rimasto nel regno antico, che elemento per sfuggire questo lethale amplesso slavo (unitamente ai loro fratelli periclitati nella nazionalità ungherese per mezzo di una lingua straniera) già tempo suo implorava ed ottenne, in virtù della Bolla sumentovata, dalla Santa Sede non il permesso di far uso della lingua natia, come l'ottennero i Rumeni ma il minimale aiuto di una diocesi con lingua liturgica indifferente inquanto alla loro nazionalità.

I greci cattolici di lingua materna ungherese salutarono questo provvedimento di cuore grato. Evvero, che non cessarono essere addolorati vedendo, che mentre i loro correligiosi di lingua materna rumena potevano liberamente e coll'acconsentimento della Santa Sede usare nella s. Messa loro lingua materna, poco fatta da loro modernizzata ed a tempo suo arbitrariamente da loro stessi introdotta qual liturgia, greci cattolici ungheresi non furono resi partecipi dello stesso favore.

Pero al meno sono riusciti di sfuggire alla immane pressione, con la quale lo slavismo nonchè l'elemento rumeno cercava sinallora, anche per mezzo della lingua liturgica – di prepedire e di inibire il libero sviluppo della loro nazionalità ungherese.

Non potevano dubitare, che in paragone ai loro correligiosi di lingua rumena venivano considerati e presi da figliastri. Ma giusto perciò sentivano il dovere di ringraziare anche del pane là dove i veri figli venivano regalati di pasticcio.

Il vescovo di Hajdudorogh era sempre intento di mitigare questo dispiacere relativo, provocando agli argomenti convenevoli di indole ecclesiastica, e benché la guerra frattanto scoppiata non le fosse stata propizia, non mancava di ordinare rigorosamente ai suoi sacerdoti la recita dell'intero Canone in lingua greca e di far stampare a questo iscopo il testo greco del Canone, inserendolo nei messali finora usati.

Alle rimanenti parti della Sacra liturgia il vescovo non poteva estendere l'uso della lingua greca, perché queste parti, che secondo l'uso della Chiesa greca devono esser recitate alternativamente tanto dal celebrante quanto dai

fedeli, nelle parrocchie di coloro si tratta, secondo un uso inveterato sin da cento anni, non si recitavano e non si recitano che in lingua ungherese.

In questa loro bona fede con la quale i fedeli recitavano certe parti della Sacra Messa in loro lingua propria, questi fedeli furono non poco confirmati dalla concessione, che ottennero i cechi rispettivamente i slovacchi nella primavera del 1920 intorno all'uso della loro lingua volgare nelle certe parti della Liturgia Sacra.

Ma i cattolici ungheresi di rito greco non potevano e non potrebbero adoperare la lingua slava, già perché nessuno di loro la conosce, neppure i loro sacerdoti, salvo alcuni pochissimi in età già molto avanzati.

Se ora questa gente puramente ed esclusivament ungherese ignara affatto di ogni lingua slava, – nonostante l'analogi a della lingua liturgica rumena viva, venisse costretta ad adattare qual lingua liturgica una lingua slava: per tal trattamento affatto inuguale e minaccioso alla sua nazionalità, facilmente e potrebbe esser spinta a ricoverarsi nello schisma, pronto a salvaguardare le sue interessi nazionali.

Già allora, quando la saviezza di p.m. Pontefice Pio X colla Bolla „Christifideles” fù eretta la diocesi di Hajdudorogh, chiamata ora nel rescritto¹⁶⁰ della Sacra Congregazione in data 6 marzo 1922 probabilmente in onore del glorioso Pontefice fondatore „ibrida” – gli schismatici davansi premura, di erigere nello stesso territorio e nei dintorni una diocesi schismatica di lingua liturgica ungherese. Anzi questa diocesi stava già per esser systemizzata, e lo fosse stata attualmente, se non fosse intervenuto il deplorabile intervento rivoluzionario.

Il pericolo dello schisma neppure ora è scongiurato.

Dalla terra rutena ora soggiogata dai cechi (cioè dai Comitati Bereg, Ung e Marmarossziget) estende le sue braccia di polypo ai greco cattolici ungheresi vicini e saluterà con gioia il momento dove la Sacra Congregazione pro Ecclesia Orientali avra presa la sua esacerbante decisione, obbligante questi ungheresi di introdurre la lingua slava come liturgica.

Ma non solo lo schisma lo è, che minaciarebbe in caso i greco cattolici ungheresi.

Questi verrebbero minacciati anche dal protestantismo in mezzo dicui questi greco cattolici ungheresi come nel enclve si trovano costituiti.

E questo protestantismo, sempre pronto a costituirsi difensore della lingua nazionale, non tarderebbe di tirare a se i greco cattolici in tal modo minacciati ed impauriti.

E non è escluso, anzi è verosimile, che questi esacerbati greco cattolici di lingua materna ungherese, per motivo di profondo disdegno troverebbero dei seguaci anche nelle file dei ungheresi latini.

160 Lásd: 147. számú dokumentum.

Il corpo della troncata mutilata povera nazione ungherese sanguina di tante piaghe recenti.

Con intensità aumentata sente ogni colpo, anzitutto che le tocca dalla mano, dalla quale piuttosto spera e cerca d'implorare la guarigione delle dolorose sue ferite.

In nome della giustizia distributiva, in nome della equità, aspetta e spera la gente greco cattolica ungherese tanto bona, e fedele alla Santa Chiesa, che non venga slavizzata, principalmente non adesso, quando la povera, misera sua patria lo stesso slavismo la mise inceppi.

Afflicto ne addatur afflicto!

La Congregazione pro Ecclesia Orientali non consideri questa nazione ungherese, – tanto degna di compassione, – qual un paria contentibile, che mentre i rumeni vicini francamente usano nella liturgia loro lingua materna, per mezzo di un provvedimento d'altronde inesecutibile possa esser senz'altro umiliata anche in quanto al culto pubblico e ciò invantaggio di nessuno, ma in gioia degli inimici dell'Ungheria ed in detrimento manifesto della Chiesa cattolica!

Il clero cattolico dell'Ungheria mutilata ha oltredicche abbastanza da combattere contro l'erronea opinione della pubblicità ungherese, come se la Santa Sede nelle parti distaccate dall'Ungheria si mostrasse più favorevole ai nostri nemici, come ai poveri ungheresi da essi soggiogati.

Se ora la Congregazione pro Ecclesia Orientali col provvedimento al quale mira, palesamente batterebbe la strada in pro dello slavismo anche nell'Ungheria troncata e priva di ogni elemento slavo, non sarebbe impossibile, che i poveri greci cattolici ungheresi per soffocare il fuoco e le fiamme, a che verrebbero messe, si precipiterebbero nelle onde del voragine incommensurabile dello schisma o del protestantismo.

Ogni osservatore imparziale di questa situazione non trova rimedio più adatto e più conveniente di quello, che vien consigliato dalla giustizia commutativa e dal precetto di equità, cioè, che la Sacra Congregazione pro Ecclesia Orientali si accontenti della situazione creata tra i limiti della possibilità, dalla ossequiosa prontezza e dalla cauta saviezza del vescovo di Hajdudorogh.

Perchè in tal modo, mentre vien salvata sostanzialmente la massima della Bolla „Christifideles” in virtù della quale la lingua liturgica della diocesi di Hajdudorogh deve essere la lingua greca, invece i fedeli non si inquieteranno vedendo, che, almeno nelle parti meno importanti della Santa Messa, possano far uso della propria lingua ungherese in modo come lo fanno i loro correligiosi rumeni nella Messa intera compreso il Canone stesso.

Il vescovo di Hajdudorogh giusto in questi giorni presentò al governo ungherese una domanda dimandando notevole aumento della sua dotazione nonché della dotazione dei suoi capitolari. Unitamente domandò che si provvedi, sotto ogni rispetto al suo Seminario.

Non mi sento autorizzato a farlo, ma non esito a dichiarare che secondo la mia ferma convinzione le mie riflessioni e osservazioni rispecchiano anche il punto di vista del governo ungherese.

Budapest, 1922 li 30 marzo
Giovanni Csiszarik
Prelato domestico Sua Santità
Canonico di Veszprimio

153. A Görög Katholikus Magyarok Országos Bizottságának felterjesztése Vass József kultuszminiszterhez a Hajdúdorogi Egyházmegye liturgikus nyelvének megváltoztatása tárgyában

Budapest, 1922. március 31.

EPL Cat. D/c. Csernoch 1410/1922. Másolat.

GKPL I-1-a 1090/1922. Másolat.

A Görög Katholikus Magyarok Országos Bizottságának Elnöki Tanácsa
Budapest, VII. Rottenbiller-utca 5/B.
Másolat.

Nagyméltóságu Minister Ur!
Kegyelmes Urunk!

Országos Bizottságunk megdöbbenéssel értesült arról, hogy a római Szentszék kezdeményezésére tárgyalások indultak meg aziránt, nem lenne-e lehetséges és célszerű a „Christifideles graeci” bulla revideálásával a hajdudorogi egyházmegyét tiszta görög rítus helyett ruthén-rítusúvá átminősíteni.

Országos Bizottságunk a görög kath. magyar hivek részére a magyar liturgikus nyelvet szorgalmazta és 1900 március 9-én alkalmunk nyílt arra, hogy a magyar liturgiát kérő emlékiratunkat a csatlakozott hivet eziránt sajátkezü aláírásukkal ellátott nyilatkozatát is mellékelve a megboldogult XIII. Leo pápa kezeihez népes zárandoklat jelenlétében nyilvános kihallgatáson terjeszthettük elő.

Amennyiben a római apostoli Szentszék ezt a kérelmünket kivnja honorálni, abban az esetben mi is alázattal kérnénk hogy a hajdudorogi egyházmegye, talán a görög kath. magyar hivek részére az ó-görög liturgikus nyelv helyett a magyar liturgikus nyelv engedélyeztessék, mert már annak a ténynek erejénél fogva is hogy a keleti szertartásoknak minden a kath. egyházban élő nép saját nemzeti nyelvet használhatja a szent liturgiában a magyar liturgiához nekünk görög kath. magyaroknak is kétségtelenül jogunk van. –

De ha a római apostoli Szentszéktől e jogunknak elismerését egyelőre bármi oknál fogva nem nyerhetjük, abban az esetben, amint a hajdudorogi egyházmegye alapításakor, ugy a jelenben és a jövőben is, az apostoli római

Szentszék iránti tisztelet, hála és engedelmesség érzetétől áthatva készséggel megnyugszunk az ó-görög liturgikus nyelvet előíró intézkedésben, mert az ó-görög nyelv liturgikus használata nem homályosíthatja el magyar nemzeti mivoltunkat, – nem járhat politikailag káros következményekkel sem ránk, sem földig sujtott magyar nemzetünkre, nem sértheti magyar nemzeti érzelmeinket és az ó-görög liturgikus nyelv mellett az idézett alapító bulla rendelkezése szerint magyar isteni tisztelettel kidomboríthatjuk magyarságunkat annak a szokásnak a görög szertartás szerkezetéhez alkalmazott követésével, amelyet e téren a latin szertartású egyháznál az egyház törvényei értelmében naponta látunk.

A ruthén rítusra való átminősítés ellen azonban a legmélyebb tisztelettel ugyan, de egyben a legerősebb elhatározással minden görög kath. magyar hívő nevében teljes eréllyel tiltakozásunkat tudomásul venni, alkalmas módon a római apostoli Szentszék elé juttatni és a magy. kir. kormány egész tekintélyének latbavetésével odahatni hogy az említett tárgyalások beszüntetésével a ruthén rítusnak erőszakolása a görög kath. magyarsággal szemben egyszer s mindenkorra elejtessék.

Tiltakoznunk kell a ruthén rítusu átminősítés ellen, mert a ruthén rítusnak ruthén politikai értéke van és az egyházjog ezt a rítust csak azokra a görög kath. hivekre teszi kötelezővé, akik nemzeti mivoltunkra nézve ruthének, mi magyarok vagyunk.

Tiltakoznunk kell, mert az elszakított részeken az ottani hatóságok a görög kath. magyarokat el nem ismerik, magyar anyanyelvű gyermekeiket ruthén, tót, vagy oláh anyanyelvű iskolába kényszerítik, mert szerintük görög kath. magyarság nincs és a görög kath. hívő csak ruthén vagy román lehet, de magyar nem. Ennek az erőszakos eljárásnak célzata pedig az, hogy az elszakított részeken élő görög magyarságot megakadályozhassák védelem igénybe vételében és utját állják annak, hogy a hittestvéreink egyházi és iskolai téren magyar nemzeti mivoltunkat megvédelmezhessek és fenntarthatassák.

Tiltakoznunk kell, mert ha ellenségeink elérhetnék, hogy míg hazánk mai megcsonkított területén is bennünket az egyház legfőbb hatóságainak hozzájárulásával ruthén rítusnak és ennek alapján ruthén nemzetbelieknek minősíthetnének és hirdetnének ország és világ előtt és nemcsak a mai határokon túllevő hittestvéreink magyarságának végleges megsemmisítését vonná maga után, de oly messzemenő politikai követelésekre is alapul szolgálhatna, mintha itten sehol színmagyar területek nem léteznének, és a szláv kultúra domináló helyzetben volna mindenütt az ország egész területén.

Nem csekély önmérséklés és önfegyelmzés kellett ahhoz, hogy az ó-görög liturgikus nyelvet is megnyugvással elfogadhassuk a magyar liturgikus nyelv helyett. De ha azt az önmérsékletet még lehetővé is tette számunkra az ó-görög nyelv kizárólagos egyházi jellege ezzel szemben a ruthén rítusu átminősítés oly megpróbáltatást hozna ránk, mely magyar nemzeti mivoltunkat állítaná ellentétbe hithűségünkkel. – Ilyen ellentétet sohasem volna szabad előidézni. –

A mai rettenetes viszonyok között pedig, midőn magyarságunk tudata nélkül élünk igazán nem lehet, egy ilyen erőszakos lépés egyházi szempontból csak végzetes következményekkel járhatna. –

Alázattal kérjük ezért Nagyméltóságodat, kegyeskedjék tiszteletteljes előterjesztésünket kegyesen fogadni és a fenyegető veszedelmet a görög kath. magyarság egéről hathatós és mielőbbi közbenjárásával elhárítani.-

Kiváló mély tiszteletem nyilvánításával vagyunk Budapesten, 1922. március 31-én tartott tanácsülésünkéből Nagyméltóságod alázatos szolgálói A Gör. Kath. Magyarok Országos Bizottsága Elnöki Tanácsának nevében:

Dr. Medveczky Emil s.k.
kir. táblai bíró, bizottsági titkár
Szabó Kornél s.k.
bankigazgató, bizottsági elnök.
Dr. Zombory János s.k.
főgymn. tanár, jegyző

154. Miklósy István hajdúdorogi püspök átirat-fogalmazványa Zlepko Kelemen sireti apostoli kormányzóhoz a joghatósága alá került hajdúdorogi egyházmegyes parókia tárgyában

Nyíregyháza, 1922. április 4.

GKPL I-1-a 1674/1931. Fogalmazvány.

Nro 934:1922.

Illustrissimo ac Reverendissimo Domino

Clementi Zlepko

Administratori Apostolico Graeco-Ruthenorum in Romania,
Siret, Bucovina.

Illustrissime ac Reverendissime Domine Administrator Apostolice!

Ad requisitionem¹⁶¹ Illustritatis Tuae nro 534. habeo honorem in adnexo transmittendi catalogum parochiarum graeci ritus cath. Dioecesis Hajdudorogensis, intra territorium ex Hungaria in Romaniam incardinatum sitarum, quae enumerantur sequentes:

1.) Csedreg (Capellania localis, a matre Kökényesd selecta), 2.) Kökényesd, 3.) Nagykároly (par. II., ad Ascensionem Domini), 4.) Nagypeleske, 5.) Nagyvárad (par. ad Pentecosten), 6.) Sárközüjlak, 7.) Szatmárnémeti (par. II., ad S. Nicolaum A. Episcopum Myr.), 8.) Szárazberek et 9.) Turterebes.

Porro ad notitiam Illustritatis Tuae perfero fideles locorum istorum absque discrimine labii esse hungarici, nulla ergo ibidem dari parochia ruthena.

161 Lásd: 151. számú dokumentum.

Pro decano earundem curatiarum honoris mihi est commendare Antonium Gönczy, canonicum honorarium, parochum Szatmárnémetiensem, qui nunc quoque munus implet decanale.

Eximio cum venerationis meae cultu permaneo
in Nyiregyháza (Hungaria), die 4. Aprilis a. 1922.
Illustritatis Tuae frater in Christo:
Episcopus Hajdudorogensis graeci ritus catholicus

155. Kánya Kálmán külügyminiszter-helyettes utasítása Somssich József szentszéki követnek a Hajdúdorogi Egyházmegye liturgikus nyelvének megváltoztatása tárgyában

Budapest, 1922. április 6.

MNL OL K 105 E-1c 1936/Pol/1922. Tisztázat.

1936/pol. Titkos!

Tárgy: Hajdudoroghi görög kath. püspökség liturgikus nyelve.

Budapest, 1922 április hó 6

Nagyméltóságu gróf Somssich József
rendk. követ és megh. miniszter, Róma

Az itteni nuntius bizalmasan sőt a legszigorubb titoktartás mellett közölte Csiszarik tanácsossal a Sacra Congregatio pro Ecclesia Orientali az ap. Nuntiusához intézett átiratát,¹⁶² melyből az tűnik ki, hogy az illető congregatio a hajdudoroghi egyházmegyének ama részében, amely ezidőszerint nemcsak jogilag, de még tényleg is a hajdudoroghi püspök joghatósága alatt áll, a Christi fideles kezdetű 1912 június 7-én¹⁶³ kelt bullában előírt görög nyelv helyett az ó-szláv (ruthén) nyelvet óhajtja liturgikus nyelvvül előíratni.

Az ap. nuntius urhoz intézett fent idézett beadványából¹⁶⁴ az is kitűnik, hogy az ap. Szentszék, illetőleg a Congregatio pro Ecclesia Orientali informálódni óhajt amaz álláspont iránt, melyet a magyar kormány foglal el ebben a kérdésben. Dr. Csiszarik nem mulasztotta el a nuntius urat a másolatban idecsatolt privát és bizalmas jellegű „észrevételekben” a célbavett intézkedésnek igazságtalanságára, a magyarságot a végsőkig felizgató és katolikus szempontból is veszedelmes voltára figyelmeztetni és ennek a kapcsán abbeli nézetének adni kifejezést, hogy a Szentszék érje be jelenlegi állapottal, vagyis azzal, hogy a mise canonjába tartozó liturgikus részek, melyek a hajdudoroghi püspök szorgoskodásából máris görög nyelven mondatnak, mondassanak ezentul is görögül, a mise többi része pedig, egy közel évszázados szokás révén, pedig magyarul.

162 Lásd: 147. számú dokumentum.

163 Helyesen: 8-án.

164 Lásd: 152. számú dokumentum.

Az ap. nuntius értesülésem szerint ugyanebben az ügyben a bibornok hercegprimáshoz¹⁶⁵ és a közvetlenül érdekelt hajdudoroghi püspökhöz is intézett kérdést.

A hajdudoroghi püspök ez ügyben Csiszarik előtt tett nyilatkozata szerint a miniszterelnök ural óhajtott érintkezésbe lépni és azután válaszát a nuntiushoz megküldeni. Ez a válasz lényegében előreláthatólag a Csiszarik által írásba foglalt fentemlített „észrevételekkel” fog egyezni. Csiszarik u.i. ezeket az észrevételeket a hajdudoroghi püspökkel folytatott eszmecsere és a püspökkel történt megállapodás alapján szerkesztette meg.

A nuntius a hercegprimástól és a hajdudoroghi püspöktől bekívánt hozzászólást valószínűleg be fogja várni, de nincs kizárva, hogy Csiszarik észrevételeit haladéktalanul küldi meg a Congregatio pro Ecclesia Orientalinak.

Miért is Nagyméltóságodat már most is arra kérem, hogy ezt az ügyet szemmel tartani és szokott tapintatos körültekintésével oltalmába fogadni szíveskedjék.

Nagyméltóságodat ebbeli eljárásában tulságosan az sem fogja feszélyezni, hogy az itteni nuntius a szóbanforgó ügyet Csiszarikkal titoktartás mellett közölte, mert azóta mint említettem a nuntius ugyanebben az ügyben már más hivatott tényezőkkel is keresett érintkezést, sőt Illés egyetemi tanár legutóbbi római tartózkodásának alkalmából is hallotta már, hogy a Congregatio Orientalis-ban ilyen tervvel foglalkoznak. A Congregatio pro Ecclesia Orientali részéről az ap. nuntiushoz intézett átiratról persze legalább egyelőre nem volna szabad említésnek történnie. Végül megjegyzem, hogy a hajdudoroghi püspök kijelentése szerint ez utóbbit kérte fel a nuntius, hogy a magyar kir. kormánynak ez ügyben való felfogása iránt puhatolodzék.

Arról, hogy a nuntius ebben az ügyben a magy. kir. kormánynak nézetét közvetlenül is tudakolta volna, ép oly kevésbé van tudomásom, mint ahogy nehezen tudnám megérteni, ha ezt megtenni elmulasztaná.

A miniszter helyett:

Kánya

rendk. követ és megh. miniszter.

156. Kánya Kálmán külügyminiszter-helyettes utasítása Somssich József szentszéki követnek a Novák István eperjesi püspök utódjának kinevezése tárgyában

Budapest, 1922. április 6.

MNL OL K 105 E-1c 1600/Pol/1922. Tisztázat.

1600/pol.

Budapest, 1922 április hó 6.

Tárgy: Az eperjesi püspöki szék betöltése.

165 Lásd: 150. számú dokumentum.

Hogy Novák püspöknek az eperjesi püspöki székről való távozása befejezett tény és hogy az eperjesi püspöki szék betöltése küszöbön áll, nemcsak Nagyméltóságod ismételt nevezetesen fentidézett h iradásából tudom, de abból is kell következtetnem, hogy az apostoli nuntius az eperjesi püspöki székkal kapcsolatosan bizalmasan kért információt a bibornok hercegprimástól és Csiszarik dr.-tól.

A hercegprimás viszont megint Csiszarikhoz fordult információért, mint akiről tudja, hogy mint egykori felvidéki pap az ottani körülményeket tüzetesen ismeri. Minthogy Csiszarik természetszerűen ugyanazokat az információkat bocsátotta a bibornok hercegprimás rendelkezésére, mint az itteni nunciushoz, az információk, melyeket a nuntius a bibornok hercegprimástól kapni fog, vagy közbe már meg is kapott, előreláthatólag egyezni fognak azokkal, melyeket Csiszarik a nunciushoz bocsátott rendelkezésére.

A három püspökjelölt, kire nézve a nuntius tájékozódni óhajtott a következő három munkácségyházmegyei canonok: Gebé Péter, Hadzsega Bazil, Suba György.

Csiszarik Gebét és Subát, kiket magyar nemzeti szempontból kifogástalanoknak ismer, ajánlotta olyanokul, kikre a Szentszék nyugodtan ruházhatja a püspöki méltóság terhes diszét és akiknek kinevezését az ottani papság is közmegnyugvással fogadná.

Hadzsega Bazilról nemcsak nem mondotta ezt, de egyben kijelentette róla, hogy kineveztetése nyílt magyarelles viselkedése folytán is elégedetlenséget váltana ki az eperjesi egyházmegyei papok és hívek körében, fölébe pedig különös nyugtalaniságot ama papok és hívek között, kik az eperjesi egyházmegye Csonka-Magyarországbeli részén laknak és akiknek aggályoskodásában a magyar közvélemény, élén a magyar kormányval hatványozottan osztoznék.

Bármennyire szívesen látom, hogy az apostoli Nuntius ezuttal is Csiszarikhoz fordult, kinek szavahihetőségében és jóhiszeműségében, valamint tájékozottságában nem alap nélkül bizik meg és noha ebben a körülményben olyan értéket látok, melyet akaratlan indiskrécióval sem szabad veszélyeztetnünk: határozottan kifogásolnom kell, hogy az apostoli Szentszék az Eperjesre kinevezendő püspök személyét illetőleg a magyar kormányval érintkezésbe ne lépjen és ennek következtében esetleg olyan egyházi férfit állítson az eperjesi egyházmegye élére, kiben a magyar kormány meg nem bízhatik.

Méltóztassék Csiszarik viselt szerepének elhallgatásával az apostoli Szentszéknel a fentiekben kifejezett nehézményezésünk tolmácsává szegődni, és az utolsó pillanatban is telhetőleg odahatni, hogy a Szentszék eddigi mulasztását helyrepedtolja.

Végül tiltakoznék Nagyméltóságod az ellen is, hogy az új eperjesi püspök kineveztetésé mielőtt Novák püspök vagyoni jogi viszonylatban támasztott igényei kielégítést nyernének, nevezetesen mielőtt a cseh kormány neki tisztos, Novák püspök hozzájárulásával megállapítandó nyugdíj nem biztosított.

Az egykori nyitrai és besztercebányai püspökök szomorú és felháborító praecedense elég ok, hogy a Szentszéket e tekintetben óvatosságra intse, még pedig annál is inkább, mert a nyomoruságos jövedelmű eperjesi püspöki beneficium terhére bizony nem lehet püspöki nyugdíjat biztosítani.

A miniszter helyett:

Kánya

rend. követ és megh. miniszter

157. Kánya Kálmán külügyminiszter-helyettes utasítása Somssich József szentszéki követnek a Romániához került hajdudorogi egyházmegyes parókiák tárgyában

Budapest, 1922. április 7.

MNL OL K 105 E-1c 1874/Pol/1922. Tisztázat.

1874/Pol.

Hajdudorogi egyházmegye román püspököknek ideiglenesen alárendelt plebániáknak visszacsatolása.

Budapest, 1922. április 7.

Nagyméltóságu gróf Somssich József

rk. követ és megh. miniszter urnak, Róma.

Tekintve azt a nyilvánvalóan barátságtalan érzületet, mellyel a Congregatio per Ecclesia Orientali-ban a Hajdudorogi egyházmegyével intézményes viszonylatban is viseltetnek, és a melyről Nagyméltóságodat a Congregationak a hajdudorogi egyházmegye szlávositására irányuló szándéka, is meg fogja győzni mely szándékról Nagyméltóságodat jelen utasítással egyidejűleg értesitem, felkérem Nagyméltóságodat, méltóztassék a Szentszéknél sürgetőleg odahatni, hogy azok a hajdudorogi plebániák, melyek ideiglenesen eleinte a nagyváradi és hallomás szerint, később már görögkatholikus román püspököknek rendeltettek alá, a hajdudorogi püspök tényleges jurisdictiója alá visszahelyeztessenek, ki ezeket a plebániákat esetleg külön vicarius generalis által kormányoztathatná.

Amennyiben ez minden képen kivihetetlennek bizonyulna ki kellene vinni, hogy ezek a részben szinmagyar részben magyar többségű plebániák, ideiglenesen az erdélyi latin szertartású püspököknek rendeltessenek alá.

Kétségtelennek látszik, hogy ebben az ügyben Msz. Benedetti erősen érezteti azt a nagy ellenszenvet, mellyel a hajdudorogi püspökség ellen keletkezésétől sőt már tervbe vétele óta viseltetett és mely ellenszenvnek érvényesülését annak idején gyakori személyes érintkezés útján sikerült némileg enyhíteni, az államtitkárság és X. Pius pápa személyes érdeklődésének révén sikeresen paralysálni.

Talán Scapinelli bíbornok is közbevetné magát kivált ha Nagyméltóságod előtte is kiemelné, hogy ezek az ideiglenesen idegen román püspöki joghatóság alá helyezett plebániák, nem román ajkúak, hanem miként máris említettem vagy szinmagyarok vagy pedig olyanok, hogy hiveik tulnyomóan nagy számban vallják a magyart anyanyelvükül.

A miniszter helyett:

Kánya

rk. követ és megh. miniszter.

158. Breyer István VKM miniszteri tanácsos átirata Csernoch János hercegprímáshoz a Hajdúdorogi Egyházmegye liturgikus nyelvének megváltoztatása tárgyában

Budapest, 1922. április 10.

EPL Cat. D/c. Csernoch 1161/1922. Tisztázat.

44168/1922. I. ü. o. szám.

Főmagasságu

Dr. Csernoch János,

bíbornok, hercegprímás, esztergomi érsek urnak,

Főmagasságu Bíbornok, Heczegprímás, Érsek Ur!

A Görög Katholikus Magyarok Országos Bizottsága Elnöki Tanácsának a hajdudorogi egyházmegyének ruthén rítusúvá való átminősítése tárgyában kelt beadványát¹⁶⁶ oly tiszteletteljes felkéréssel van szerencsém Főmagasságodnak ./.. alatt eredetben csatoltan visszakérőleg megküldeni, hogy az abban foglaltakra nézve a hajdudorogi püspök úr meghallgatása után nagybecsü nyilatkozatát velem közölni méltóztassék.

Fogadja Főmagasságod kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását. –

Budapest, 1922. évi április hó 10-én.

A miniszter rendeletéből:

Breyer István

miniszteri tanácsos.

159. A szentszéki magyar követség jegyzéke az Államtitkársághoz Novák István eperjesi püspök utódjának kiválasztása tárgyában

Róma, 1922. április 15.

MNL OL K 105 E-1c 207/Pol/1922. Másolat.

Légation Royale de Hongrie près le Saint Siègue

No. 207/Pol. 1922

166 Lásd: 153. számú dokumentum.

A Son Eminence,
Monseigneur le Cardinal Pierre Gasparri,
Secrétaire d'Etat de Sa Sainteté, Vatican.

Monseigneur,

A la suite de sa note en date du 6 mars dernier côtée 142/Pol. le soussigné Ministre Royal de Hongrie a, d'ordre de son Gouvernement, l'honneur de communiquer à Votre Eminence ce qui suit:

D'après toute apparence le Saint Siège se propose de remplacer prochainement Mgr. Novák, évêque d'Eperjes, démissionnaire. Les candidats qui paraissent avoir certaine chance pour la succession seraient les Mons Gebé, Hadzsega et Suba, tuos les trois chanoines du diocèse de Munkács.

Le Gouvernement Royal de Hongrie n'aurait pas d'objection à élvere contre la personne des Mons Gebé et Suba, dont la nomination serait accueillie avec satisfaction de la part du clergé du diocèse. On en pourrait affirmer la même chose à propos de Mons Hadzsega, que tant le clergé que la population n'accepteraient qu'avec une grande préoccupation à cause de ses sentiments ouvertement anti magyares. Pour la même raison le Gouvernement Royal ne verrait qu'avec déplaisir pareille nomination.

Le Gouvernement Royal constate en même temps avec regrêt que le Saint Siège n'a jusqu'ici pas cru devoir s'informer de ses désirs au sujet de la nomination du nuovel évêque d'Eperjes et espère qu'il Lui plaira encore de réparer ce qui a été, jusqu'ici, négligé.

Le soussigné a l'honneur de rappeler à cette occasion à Votre Eminence la domande contenue dans sa note précitée, demande qui a pour but que l'abdication de Mgr. Novák, et par conséquent la nomination de son successeur ne soit en aucun cas décrétée avant que le Saint Siège n'ait obtenu tou les garanties pour assurer à l'évêque démissionnaire une pre[...]sion équitable à la charge du Gouvernement tchéco-slovaque étant donné que le diocèse d'Eperjes est loin d'être assez riche pour supporter cette charge.

C'est avec empressement que le soussigné sa[...]¹⁶⁷ l'occasion d'exprimer les assurances réitérées de son plus profond respect avec lequel il a l'honneur d'être

Rome, le 15. Avril 1922.

Monseigneur de Votre Eminence

167 Olvashatatlan szövegrész.

160. A szentszéki magyar követség jegyzéke az Államtitkársághoz a Romániához került hajdúdorogi egyházmegyés parókiák tárgyában

Róma, 1922. április 18.

MNL OL K 105 E-1c 216/Pol/1922. Másolat.

Copie.

Légation Royale de Hongrie près le Saint Siège

No. 216/Pol. 1922

A Son Eminence, Monseigneur le Cardinal Pierre Gasparri,
Secrétaire d'Etat de Sa Sainteté, Vatican.

Monseigneur,

Faisant suite à sa note¹⁶⁸ du 20 décembre dernier côtée 561/Pol. le soussigné Ministre Royal de Hongrie a, d'ordre de son Gouvernement, l'honneur d'attirer la bienveillante attention de Votre Eminence au caractère urgent d'une réglementation équitable de la situation du diocèse de rite grec-catholique de Hajdudorogh.

Dans sa note précitée le soussigné avait l'honneur de mettre an relief d'une part le caractère hongrois des 32 paroisses en question, et d'autre part le danger qui menacerait ses habitants si le Saint Siège persistait à les laisser sous une juridiction ecclésiastique exercée par des roumains.

La fait bien connu que les paroisses du dit diocèse sont géographiquement tellement éparpillées trouve son explication dans la volonté de ses fondateurs, qui n'y voulaient réunir que des hongrois en des hongrois en grande majorité.

Le Gouvernement Royal ne voit pas les raisons pour ce qui a été reconnu par le Saint Siège comme juste et équitable lors de la création de l'évêché de Hajdudorogh, devrait être changé à présent!

En considération de ce qui précède le soussigné a l'honneur de réitérer sa prière adressée à Votre Eminence de bien vouloir prendre les mesures nécessaires pour que les 32 paroisses de l'évêché de Hajdudorogh, énumérées dans l'annexe de la note précitée, soient remises sous la juridiction effective de Monsignore l'évêque de rite grec-catholique de Hajdudorogh, qui, si les circonstances l'exigeaient, pourrait les gouverner par un vicaire général.

Pourtant, si des obstacles insurmontables s'opposaient à l'exécution de cette demande la soussigné prie l'intervention gracieuse de Votre Eminence dans le sens que ces paroisses soient subordonnées à la juridiction de Monsignore l'évêque de rite latin de Transylvanie.

Par sa note citée plus haut le soussigné a déjà eu l'honneur de signaler à Votre Eminence le caractère éminemment urgent du règlement de la question du diocèse de Hajdudorogh; il se permet da répéter cette fois que plus que

168 Lásd: 141. számú dokumentum.

ce règlement se fera attendre plus la situation des fidèles appartenant aux paroisses en question souffrira.

Le soussigné saisit cette occasion de prier Votre Eminence de bien vouloir agréer les assurances réitérées de sa plus haute considération avec laquelle il a l'honneur d'être.

Rome, le 18. Avril 1922.

Monseigneur de Votre Eminence

**161. A G r g Katholikus Magyarok Országos Bizottságának
felterjesztése Csernoch János hercegprímáshoz a Hajd dorogi
Egyh zmege liturgikus nyelvének megváltoztatása tárgyában**

Budapest, 1922.  prilis 20.

EPL Cat. D/c. Csernoch 1161/1922. Tisztázat.

GKPL I-1-a 1090/1922. Másolat.

A Görög Katholikus Magyarok Országos Bizottsága.¹⁶⁹

Budapest, VII. Rottenbiller-utca 5/B II.

Főmagasságu  s Főtisztelendő Biboros- rsek, herceg-Primás Ur!
Kegyelmes Urunk!

Országos Bizottságunk arról értesült, hogy a hajdudorogi egyházmege ruthén ritusuv  való átminősítése vétetett tervbe. Ez ellen a magy. kir. kormány előtt az itt mély tisztelettel bemutatott el terjeszt sben¹⁷⁰ kifejezt k tiltakoz sunkat. –

Amidőn ezt teljes tisztelettel van szerencsénk Főmagasságodnak jelteni, alázattal k rj k, kegyeskedjék el terjeszt sunk indokait mag ev  tenni, és a fenyegető veszedelmet, amely a mi magyar nemzeti mivoltunkat és ezzel hazánk nemzeti egységét is érintené, elháritani.-

Országos Bizottságunk a Christifideles graeci bulla alapján áll, az magyarságunk elismerésének egyik legfőbb dokumentuma, annak oly értelmű megváltoztatása ellen, amely ezt az igazságot elhom lyositan , kötelességünknek ismern k a küzdelmet minden tőlünk telhető uton és módon felvenni.-

Kiváló mély tiszteletünk és őszinte ragaszkodásunk nyilvánítása mellett vagyunk Budapesten, 1922.  prilis 20

Főmagasságod alázatos szolgái

Dr. Medveczky Emil

kir. táblai biró, bizottsági titkár

169 Az Országos Bizottság ugyanilyen tartalmu levelet intézett Miklósy István hajdúdorogi megy sp s pkh z is: Budapest, 1922.  prilis 20. GKPL I-1-a 1298/1922. Tisztázat..

170 Lásd: 153. számú dokumentum.

Szabó Kornél
r. t. igazgató, bizottsági elnök
Dr. Zombory János
kir. kath. főgim. titkár, bizottsági jegyző.
1 drb. melléklet.

162. Csernoch János hercegprímás átirata Lorenzo Schioppa budapesti nunciusnak a Hajdúdorogi Egyházmegye liturgikus nyelvének megváltoztatása tárgyában

Esztergom, 1922. április 20.

AAV Arch. Nunz. Budapest, 5. fasc. 7/9. Hajdúdorog fol. 620r–622v. Tisztázat.
EPL Cat. D/c. Csernoch 1170/1922. Fogalmazvány.

Nr.1170/1922.

Excellentissimo ac Reverendissimo Domino
Laurentio Schioppa,
Archiepiscopo Justinianopolitano, Nuncio Apostolico
Budapest.

Excellentissime ac Reverendissime Domine
Archiepiscope et Nuncie Apostolice!

Rite percepi Excellentiae Vestrae aestimatissimas littera¹⁷¹s dato 13. Martii 1922. Nr. 1578., quibus edoctus sum quod Sacra Congregatio pro Ecclesia Orientali Beatissimo Patri proponere velit talem bullae „Christifideles Graeci” modificationem, ut in dioecesi Hajdudoroghensi reintroducatur lingua liturgica Rutena, abolita lingua graeca.

Judicium meum exquiritur, qualem impressionem apud gubernium Hungaricum ista modificatio faceret.

Reticere non possum, quod intentio Sacrae Congregationis pro Ecclesia Orientali mihi omnino inopinata accidit ac valde periculosa videtur.

Causa erectionis dioecesis Hajdudoroghensis fuit abolitio linguae Rutenae et Rumenaе liturgicae apud fideles qui non sunt Ruteni nec Rumeni, sed Hungari. Fideles nempe graeco-catholici Hungari linguam rutenam et rumenam perhorrescebant et ab iisdem omni modo liberari volebant. Desiderium eorum fuit, ut illis facultas fieret utendi lingua Hungarica in sacra liturgia. Cura autem talis facultas a Sancta Sede obtineri non potuerit, gubernium vero Hungaricum tota sua auctoritate adjuvare voluerit fidelium Hungaricorum ardentissimum desiderium, ut lingua rutena vel rumena liturgica, qua Hungarorum nationalitas quoque periclitabatur, aboleretur:

171 Lásd: 150. számú dokumentum.

collatis consiliis episcopatus Hungarici, gubernii Hungarici et Apostolicae Sedis iste videbatur aptus modus solvendi quaestionem, ut erigeretur nova dioecesis Hajdudoroghensis, quae in sacra liturgia utitur lingua graeca. Lingua enim graeca est perantiqua in ecclesia catholica lingua liturgica, et utpote lingua mortua nulli nationalitati potest esse periculosa vel saltem ingrata. Gubernium Hungaricum quum vidisset Rumenos et Rutenos lingua sua nativa uti in s. liturgia, perdifficili modo edoceri potuit de impossibilitate applicandi linguam Hungaricam in sacra liturgia, tamen laudabiliter semet subiecit rationibus liturgicis et suscepit omnia onera erigendi et sustentandi dioecesim graeco-catholicam, cujus lingua liturgica erit lingua graeca, lingua ex respectu nationali neutralis.

Cunctis, qui erigendae dioecesi Hajdudoroghensi adlaborabant, aliena erat intentio, ut fidelibus labii Ruteni vel Rumeni, qui linguam liturgicam callent eamque suam linguam maternam profitentur, liturgiam graecam imponerent. Solus Hungaros voluerunt liberare a liturgia Rutena vel Rumena, quae illis ex nationali ratione exosa evasit et indigentibus eorum religiosis satisfacere non potuit. Quod aliquot parochiae labii Ruteni vel Rumeni novae Dioecesi adscriptae fuerint, hoc solummodo ratio circumscriptionis territorialis ex postulabat.

Fideles parochiarum praefatae dioecesis Hajdudoroghensis nunc jam in regno Rumeno jacentium et jurisdictioni episcoporum Rumenorum subactarum ex parte tantum sunt labii Rumeni. Maxima eorum pars, praesertim Siculi, labii Hungarici est et aegre fert jugum liturgiae Rumena restitutae.

Fideles vero remanentes sub jurisdictione actuali episcopi Hajdudoroghensis minime sunt Ruteni, sed Hungari sunt, qui antea utebantur liturgia Rutena.

Difficultas addiscendi linguam graecam et procurandi libros liturgicos graecos, quam iniquitas temporum valde aggravabat, non est sufficiens causa, ut causa efficiens dioecesis Hajdudoroghensis irritatur et lingua Rutena retroinducatur, cujus abolitio fuit principalis causa erigendae dioecesis. In quantum recte informatus sum, sacerdotes dioecesis Hajdudoroghensis revera utuntur jam lingua graeca in istis sacrae liturgiae partibus, ubi lingua materna locum habere non potest. Et si alicubi detegerentur contrariae consuetudines, eadem via disciplinaria extirpari poterunt. Episcopus Hajdudoroghensis jam iteratis vicibus editionem librorum liturgicorum adurgebat apud gubernium Hungaricum, quod expensas editionis subministrare debet. Attamen diuturnum bellum, subsequens rerum publicarum eversio et deplorabilis status nostri paupertas, sufficienter excusant gubernium Hungaricum. Non mala fides nec defectus bonae voluntatis, sed insuperabilia obstacula sinceri consilii verificationem et executionem impediabant.

Bulla „Christifideles Graeci” erigens dioecesim Hajdudoroghensem considerari debet veluti effectus bilateralis contractus pacti inter Sedem Apostolicam et gubernium Hungaricum. Sedes Apostolica petente gubernio Hungarico erigit novam dioecesim cum lingua liturgica graeca, gubernium

vero Hungaricum semet obligat ad sustentandos: episcoporum, capitulum et seminarium novae dioecesis. Si initiante Sede Apostolica irriteretur causa efficiens hujus contractus, gubernium Hungaricum certissime irritum consideraret totum contractum, nulloque modo ulterius onera materialia novae dioecesis, quae ex respectu status casu hoc cunctum amitteret valorem, portare vellet. Tali autem modo ulterior hujus dioecesis existentia impossibilis evaderet Fideles graeco-catholici pauperrimi sunt. Episcopus et capitulum beneficio carent et ex pensione vivunt, quam ex aerario status publico accipiunt. Fundi immobiles, quas Arcadius Pasztory dioecesi Hajdudoroghensi donaverat, in territorio regni Rumeni siti, a gubernio Rumeno contra omne jus occupati detinentur. Dioecesis subsidia status destituta, bonis autem legitimis a gubernio Rumeno spoliata, subsistere non posset.

Enixis igitur precibus Sanctam Sedem exorare debeo, ut modificatio Bullae „Christifideles” a Sacra Congregatione pro Ecclesia Orientali proponenda omnino omittatur.

Sancta Sedes Apostolica clementer considerabit enormes difficultates, quas Episcopus Hajdudoroghensis superare debet, eundemque adjuvabit paternis instructionibus, ut praescriptiones Bullae „Christifideles” cessantibus impedimentis, ad amussim observentur.

Prout librorum graecorum editionem procurare, ita nec proprium Seminarium in Hajdudorogh gubernium Hungaricum hucusque erigere potuit et si noverca, quae nunc sunt adjuncta, perseveraverint, diuturiore adhuc tempore tali erigendo impar erit. Ut itaque de succrescentia cleri in Dioecesi Hajdudoroghensi provisum sit, ego rogante episcopo, clericos dioecesis istius in seminarium meum Strigoniense educandos suscepi, media materialia gubernio Hungarico libenter suppeditante. Et hoc eo libentius feci, quum seminarium habeam amplissimum, optimo professorum collegio instructum aliisque ad docendum mediis provisum, quod nunc per occupationem maximae partis Archidioecesis meae a Czechis factam, periculo depopulationis expositum est. Quum vero hic rerum status, prout praevideri potest, diutius perseveraturus sit, propositionem facere intendo episcopo Hajdudoroghensi, ut aliquem in liturgia graeca bene gnarum virum mittat Strigonium, qui hicce clericos Hajdudoroghenses in liturgia graeca instrueret.

Jam ad finem perveni rogatae a me sententiae, quum publicus cursor mihi: consignavit epistolam hung. ministerii cultus et publ. institutionis, in qua hocce ministerium mecum communicat libellum sibi a commissione catholicorum graeco-catholici ritus hungarorum porrectum. Hi nempe stabilem habent pro ecclesiasticis quaestionibus commissionem, quae jam a multis annis agitabat pro erigendo episcopatu Hajdudoroghensi et fine obtento superinvigilat, ne stabilita per bullam „Christifideles” jura episcopatus quoquo modo violentur. Nescio unde haec commissio rescivit quaestionem motam fuisse in Sacra Congregatione Orientali de mutanda lingua liturgica in episcopatu Hajdudoroghensi et quidem in linguam rutenam.

Vix itaque rumor aliquis ad aures illorum pervenerat, jam in antecessum protestantur contra linguam rutenam et dicunt se esse hungaros – quod et verum est – linguam rutenam non intelligentes, qui quum suo tempore obtinere non potuerint, ut sibi concedatur usus linguae hungaricae, acquieverunt usui linguae graecae, quam deinceps quoque retineri postulant, si usum linguae hungaricae obtinere non valeant. Gubernio Hungarico, mentem meam expetenti, conveniens dabo responsum. Hic tantum ideo feci mentionem libelli mihi opportuno tempore consignati, ut testimonio e vita currenti et practico confirmem illa, quae in superioribus veritati conformiter exposueram.

In reliquo aestimatissimis favoribus commendatus, distincto cum venerationis cultu persisto

Strigonii, die 20. Aprilis 1922.

Excellentiae Vestrae humillimus in Christo Frater

Ioannis Cardinalis Csernoch

Princeps Primas Hungariae, Archi-Eppus Strigoniensis.

163. Mikósy István hajdúdorogi püspök átíratá Lorenzo Schioppa budapesti nunciushoz a Hajdúdorogi Egyházmegye liturgikus nyelvének megváltoztatása tárgyában

Nyíregyháza, 1922. április 23.

AAV Arch. Nunz. Budapest, 5. fasc. 7/9. Hajdúdorog fol. 633r–634v. Tisztázat.
GKPL I–1–a 1090/1922. Fogalmazvány.

Nro 1090/1922.

Excellentissimo ac Reverendissimo Domino Domino

Laurentio Schioppa

Archiepiscopo, Nuntio Apostolico, etc.

Budapestini

Excellentissime ac Reverendissime Domine,

Domine Archiepiscopo, Nuntie Apostolice!

Quaestio linguae liturgicae, quae tot iam graeci ritus hungarorum anxietatibus perturbationibusque afficiebat animos, probantibus Excellentiae Tuae aestimatissimis litteris, de dato Martii anni currentis sub nro. 1579., in Sacra Congregatione pro Ecclesia Orientali novae subiecta est considerationi.

Exploratur nemp: possit-ne in dioecesi fidelium graecorum labii hungarici Hajdudorogensi lingua in usum restitui liturgicum ruthenica, quae scilicet in dioecesisibus Munkacsieni et Eperjesieni ruthenorum viget in territorioque dioecesis meae ante dismembrationem „de iure” viguisse debuit.

Ansam disceptationi huic difficultas praebuit ista, quam – in summum dioecesis meae solatium – Eminentissimi quoque praeaudatae Sacrae Congregationis Cardinales animo iam comprehenderunt: difficultas videlicet

introducendi linguam liturgicam graecam in sensu Bullae Canonisationis „Christifideles graeci” pro nova hac dioecesi Hajdudorogensi sancitam.

Utinam observatio haec finem tandem aliquando poneret altercationi exacerbationique circa materiam hanc a saeculo grassantibus.

Fideles graeci ritus labii hungarici, quorum copia – fines intelligendo integrae Hungariae – trecenta fere attingit millia, quorumque in hodierna, flebiliter angusta reddite patria centum et sexaginta remanserunt millia, inter dioeceses alienae linguae, ruthenae nempe et rumenae, vivebant distributi. Summo afflicti dolore carebant proprio episcopo linguaque propria altaristica, qua mediante effunderent preces ad Altissimum.

Attamen, etsi omnibus fortunae talis propositi, non ignorabant fideles hi ritus orientalis proprium, ius nempe quo rutheni rumenique patriae huius utuntur eiusdemque iuris avidi in plurimis locis, compages vetiti transgrediendo, lingua propria hungarica in altaris servitio, ante centum iam annos uti coeperunt.

Abusum sic, via facti, exortum praesules coevi, malum hinc timentes maius exoriturum, pati cogebantur: imo lapsu temporis, ne ad detrimentum fidei falsum quid in versiones librorum ecclesiasticorum irrepere possit, commissionem ante 45 annos e viris sat versatis pro revidendis versionibus emisissent librosque sic emendatos approbatione munitos typo excudi divulgarique siverunt.

Post res taliter ante gestas sequitur creatio canonisatioque dioecesis Hajdudorogensis anno 1912. Cum laetitia gratiarumque actione receperunt fideles cum sacerdotibus actum hoc benignitatis Dispensatoris gratiarum Summi Pontificis.

Respirium, vi Bullae canonisationis pro lingua graeca addiscenda concessum, mox ad interpositam meam petitionem prolongatum dormitare sivit quaestionem linguae liturgicae. Mihi soli curaro attulit assiduam noctosque insomnes, qui responsum dare obligor servitutis non solum summo iudici in hac terra sed Eo quoque coelesti, qui omnes nos iudicabit.

Evanescente respirio modo memorato deliberandum erat: consultum-ne sit exsequi, in sensu litterali, praeceptum linguam respiciens graecam? Consultum-ne sit post bellum quinquenne, intra revolutiones animorumque motum horrendissimum?

Attamen proposui principaliter saltem adimplere praeceptum de quo agitur. Modum quaesivi, quo ex una parte, intra limites possibilitatis, satisfiat postulato Sanctae Sedis ex altera vero motus animorum fidelium ab irritamento pernicioso intactus maneat. Ut finem hunc assequar in locum librorum hungarico idiomate editorum missalium novos imprimi curavi cum textu graeco in Canone sive in parte maximi momenti, quae immolationis mysterio strictissimo sensu nuncupatur. Parti huic missae orientalium in systemate dialogico compositae minime inmiscentur fideles participatione et responsionibus: persolvi ergo potest lingua graeca, quin aversio ex usu lingua huius exoriatur.

Modus hic exclusive aptus accomodatusque videtur, quo delicatissima quaestio linguae liturgicae, salvo praecepto Sacrae Sedis in fundamento, parte nempe strictissime essentiali, dirimatur: quin fideles adhaerentes iuribus orientalium usuique centenario in exacerbationem schismae compellantur.

Quod iam linguam attinet ruthenam, de huiusmodi resolutione neque mentio fieri potest.

Ritus graeci fideles, labii hungarici, nullam cum ruthenis quoad linguam communitatem fovant: Communitatis nempe liturgialis vincula, quibus isti cum his, vi coacti, olim constricti erant, sicuti e superius dictis patet, ante plura iam decennia discissa sunt. Utraque pars propriam sequebatur sequiturque viam. E senioribus sacerdotum meorum nonnulli, e superioribus Hungariae regionibus orti, loquuntur adhuc ruthenice; iunioribus tamen lingua ruthenica omnino ignota est. Imo lingua haec neque amplius addisci potest: quum scholae gymnasiales, in quibus lingua ruthenica iuvenibus graeci ritus ex cathedris tradebatur, sub imperio de praesenti nationis Bohemiae sollicitantur.

In recessu alioquin consilii huius, quod consequi nullo potest modo, idea latitat panslavismi. Solum student ideae huius protectores praeparare dilatandi causa imperii slavicae nationis: similiter genti rumenae, quae occasione divisionis nuperrime peractae patriae nostrae ius formavit in unamquamque communitatem, ubi aliquando lingua vixit in altari rumenica.

In processu colloquii, quod cum praeside gubernii Hungariae pluribusque ministris regiminis supra consilium introducendae linguae ruthenicae continuavi, concorditer summa consternatio damnatioque eminuit. Mutationem huiusmodi ita ubique locorum intuentur acsi Curia Romana auxilio hostibus et spoliatoribus nostris esse cuperet in ulteriori imminuatione regni Hungariae.

Pro complexione habeo honorem Excellentiae Tuae in animadversionem benevolaeque protectioni sequentia commendare:

1. In vicinia Hungariae apud ruthenos, rumenos et servianos schisma saevit horribile: imo in Bohemia impietas absoluta

2. Intra fines nostros de die in diem manifeste corroborantur asseclae protestantium.

3. Fidelium meorum pietas adhaesioque, qua Sanctam amplectuntur Sedem, fide est dignissima.

4. Animi aequitas talium fidelium conturbare tantum cum detrimento Ecclesiae periculo nempe schismatis et haeresis potest.

5. Pro lingua ruthenica intra fines dioecesis Hajdudorogensis nullus datur basis. Huius linguae introductio in officium liturgiale hic ex toto impossibilis est.

6. E lingua proveniens ab Eminentissimis quoque Cardinalibus probe agnita difficultas rectius impossibilitas facile eliminari potest. Restringaturs lingua graeca ad Canonem solum Missae: ne nimium postulatum a Sancta Matre Ecclesia filios depellat fidelissimos.

De caeteris in eximio venerationis meae cultu permaneo

In Nyíregyhaza, die 23-a Aprilis a.D. 1922.
Excellentiae Tuae
addictissimus servus et frater in Christo:
Stephanus Miklósy
episcopus Hajdudorogensis ritus Catholicorum.

164. Miklósy István hajdúdorogi püspök átirat-fogalmazványa Bethlen István miniszterelnökhöz a Hajdúdorogi Egyházmegye liturgikus nyelvének megváltoztatása tárgyában

Nyíregyháza, 1922. április 25.

GKPL VI-1 1091/1922

1091-1922

Előterjesztés a kormányelnök urhoz
a rutén oltárnyelv tervbevett behozatala ellen.

Nagyméltóságu Miniszterelnök Ur!

Miként a közelmúlt március hó végén, szerencsém volt Excellentiáddal személyesen közölni, a budapesti nunciaturának márc. 13-ikáról 1579. sz. a. kelt s hozzám intézett átiratából kitetszőleg, a római szentszéknél az a kérdés vétetett tárgyalás alá: nem volna-e célszerű a hajdudorogi egyházmegyében a görög misenyelv helyett a rutént tenni kötelezővé.

A „Congregatio rituum Orientalium” mely a hasonló természetű kérdésekben döntésre van hivatva, tervét kettő indokra alapítja, nevezetesen

1) hogy a görög nyelv érvényesítése, mikép a Congregatio biborosai most már belátják, nehézségbe ütközik s

2) hogy – hazánk megcsonkítása után a hajdudorogi egyházmegye tetemesen nagyobb részében a munkácsi s eperjesi egyházmegyéből kiszakított, tehát ama kitközösségek maradtak vissza, melyeknek misenyelve előbb „de iure saltem” a rutén volt.

A magyar görögkatolikusság, rutén és román egyházmegyékbe beosztva, több mint egy évszázadon át állandóan küzdött nyelve oltárjogosultságának elismeréséért. Végül 1912-ben hozzájutott a külön egyházmegyéhez anélkül, hogy nyelvének oltári használata szentesített volna. Ellentétben a rutén és román nemzetségek nyelvkedvezményével s ekként az osztóigazsággal a görög lett misenyelvül elrendelve.

A nunciusi felhívásra adott válasziratomban kifejtettem, mennyiben érvényesülhet a görög nyelv oltárainkon. Rámutattam egyben arra, hogy azon színmagyar hiveim lelkipvilágának teljes feldúlása nélkül a ruténnyelv használata e helyütt még csak szóba sem kerülhet.

Mínthogy pedig a fölvetett kérdés éppen ezen utóbbi vonatkozásában nemzettestünk elevenjébe vág, van szerencsém Excellentiádat arra kérni,

méltóztassék a legerélyesebb tiltakozás mellett mindent elkövetni a rutén irányban megindult kísérlet elhárítására.

A római kúriát e kérdés fölvetésénél bizonyára jóhiszeműség vezeti; de viszont kétségtelennek tartom, mikép annak háttérében panszláv mozdítóerő rejtőzik.

A románok, tekintet nélkül magyar testvéreik anyanyelvére, igényt támasztottak minden olyan községre, melynek templomában a románnyelv volt használatban. A szlávság azok példáján felbuzdulva templomaik révén beékelődni kíván csonka hazánk testébe, hogy, hivatkozzon a szlávnyelv elterjedésére, további területet hódíthasson, mely törekvése – siker esetén – hazánk végleges megsemmisülésével volna egyértelmű.

Fogadja –
1922. ápr. 25.

165. Csernoch János hercegprímás átirat-fogalmazványa Vass József kultuszminiszterhez a Hajdúdorogi Egyházmegye liturgikus nyelvének megváltoztatása tárgyában

Esztergom, 1922. április 25.

EPL Cat. D/c. Csernoch 1161/1922. Fogalmazvány.

1161/1922

Nagym. Dr. Vass József VKM. úr
Budapest

A f. hó 10-én 44168/I. sz. a. kelt nagybecsű átirat¹⁷² kapcsán van szerencsém a Görög Kath. Magyarok Országos Bizottsága Elnöki Tanácsának beadványát¹⁷³ ./ a visszacsatolva a következőkben válaszolni.

A budapesti nuncius úr őexcellentiája útján bizalmasan értesültem róla, hogy a Sacra Congregatio pro Ecclesia Orientali kebelében felvetődött a gondolat, nem lehetne-e a hajdudorogi egyházmegye Csonka-Magyarország területén levő plébániáin ismét a rutén nyelvű liturgiát visszaállítani. E gondolat a görög ritus bevezetésének nehézségei miatt merült föl, amelyeket az említett Congregatio is méltányol. Egyelőre semmiféle intézkedést nem tervezett a Congregatio. Kizárólag a megoldás valamely formájának elméleti megvitatása volt a Congregatio napirendjén s elhangzott egy terv, amely a Congregatio szerint megszüntetné azokat a nagy nehézségeket, amelyek a görög nyelv megtanulása s a görög szertartáskönyvek bevezetése körül mutatkoznak.

Érezte a Congregatio, hogy a ritus nyelvének kérdése nemcsak egyházfegyelmi kérdés, hanem egyúttal politikai és nemzetiségi kérdés.

172 Lásd: 158. számú dokumentum.

173 Lásd: 153. számú dokumentum.

Ugyanazért véleményemet akarta hallani, milyen benyomást gyakorolna Magyarországon, különösen a magyar kir. kormánynál a rutén rítusnyelv visszaállításának terve.

Én a választ bizalmas és egyenlőre teljesen intern egyházi ügyről lévén szó a hajdudorogi püspökkel való szóbeli tárgyalás után a .//. a. bizalmas használatra bemutatott iratban¹⁷⁴ adtam meg. Jól ismertem a tárgyban a kormány fölfogását s így a választás előtt a m. kir. kormánnyal való érintkezést fölösleges izgalom keltését elkerülni akarván nem tartottam szükségesnek. Miután azonban az ügy – nem tudom mi úton – a Görög Katholikus Magyarok Országos Bizottságának is tudomására jutott, indokoltnak találok Excellentiádat bizalmasan az ügy valódi állásáról tájékoztatni.

Meg vagyok győződve, hogy adott válaszom után a Congregatio az incidentális tervet teljesen elejti. Ha a Congregatio konkrétan akarna foglalkozni a tervvel, úgy előzetesen diplomáciai úton is tárgyalni fog a m. kir. kormánnyal, ami azonban nézetem szerint nem fog bekövetkezni, mert válaszból a Szentszék eléggé ismeri már a m. kir. kormány intrazigens álláspontját.

Tanácsos volna a Görög Kath. Magyarok Országos Bizottságát megnyugtítani és minden társadalmi akciótól visszatartani, mert arra nincs szükség.

Fogadja

Esztergom, 1922. ápr. 25.

Csern.

**166. Lorenzo Schioppa budapesti nuncius jelentés-fogalmazványa
Nicolò Marini, a Keleti Egyház Kongregációja titkárának a Miklósy
püspök által kiadott liturgikon tárgyában**

Budapest, 1922. április 26.

AAV Arch. Nunz. Ungheria, 5. fasc. 7/9. Hajdúdorog fol. 641r–642r.
Fogalmazvány.

1700/II

Signor Cardinale Nicolo Marini

Segretario dell Sacra Congregazione „Pro Ecclesia Orientali”

26 Aprile 1922

Appena mi pervenne il venerato Foglio¹⁷⁵ di Vostra Eminenza Reverendissima N. 7402/22 in data del 6 Marzo p.p., col quale Ella si compiaceva di incaricarmi, da parte degli Eminentissimi Signori Cardinali componenti codesta Sacra Congregazione „pro Ecclesia Orientali”, di investigare con prudenza quale

174 Lásd: 162. számú dokumentum.

175 Lásd: 147. számú dokumentum.

impressione potrebbe fare in questo Governo la modificazione della Bolla „Christifideles graeci ritus” dell’8 giugno 1912, nel senso di prescrivere come lingua liturgica la lingua rutena nella Dioecesi di Haidudorogh, ordinandomi inoltre di interrogare in proposito anche l’Eminentissimo Signor Cardinale Primate e Monsignore Miklósy, Vescovo della medesima Diocesi, mi detti premura di eseguire senza indugio le menzionate disposizioni di Vostra Eminenza.

Ora soltanto però, malgrado le mie ripetute istanze, mi é riuscito di avere la risposta del prelodato Eminentissimo e di Mgr Miklósy, che mi affretto a comunicare a Vostra Eminenza coll’inviare qui unite in copia (All. I e II).¹⁷⁶ Parimenti ho l’onore di qui compiegare (All. III)¹⁷⁷ il pensiero di questo Governo al riguardo, il quale, a mio umile giudizio, non poteva essere più esattamente interpretato che da Monsignore Csiszarik, addetto a questo Ministero degli Esteri per gli affari ecclesiastici, ed a cui perciò ho creduto opportuno rivolgermi con tutte le precauzioni del caso. Dai tre acclusi documenti apparisce chiaro che tanto il Governo Ungherese quanto il Cardinale Csernoch ed il Vescovo di Hajdudorogh sono contrari a qualunque modifica della menzionata Bolla nel senso progettato dagli Eminentissimi di codesta Sacra Congregazione. Le ragioni addotte dai tre signatari di documenti allegati concordano completamente fra di loro. Mi consta che Monsignore Miklósy si è abbcato con Monsignore Csiszárík prima di darmi una risposta; ma l’Eminentissimo Csernoch ha espresso il suo pensiero senza alcuna influenza governativa.

La esposizione di Monsignore Csiszarich (a parte le imperfezioni di lingua italiana) é condita di frasi abbastanza risentite e anche poco riverente per codesta Sacra Congregazione. E’ noto pertanto che il detto Prelato é così ligio al Governo, di cui é impiegato, che purtroppo non raramente antepone gli interessi del Governo medesimo a quelli della Santa Sede e difende con maggiore premura la causa governativa che quella ecclesiastica. Ho creduto però accettare la sua risposta così come é, senza protestare e senza fargli dei rimproveri, e di trasmetterla integralmente, affinché Vostra Eminenza possa più chiaramente scorgere da essa quale é lo spirito di questo Governo nella questione presente.

Non mi permetto di pronunziare un giudizio circa il valore degli argomenti addotti nelle tre risposte qui accluse, giudizio che spetta alla illuminata saggezza di codesta Sacra Congregazione. Oso soltanto umilmente sottoporre a Vostra Eminenza il mio parere che, qualunque sia per essere il giudizio della prelodata Congregazione al riguardo, per ora, in vista della tristissima situazione politica, economica, finanziaria ed anche interna dell’Ungheria, sarebbe opportuno sospendere qualunque provvedimento non strettamente necessario che

176 Lásd: 162. és 163. számú dokumentum.

177 Lásd: 152. számú dokumentum.

potrebbe avere soltanto le apparenze di ferire il sentimento nazionale di questo popolo da parte della Santa Sede.

Certamente la Santa Sede medesima, sia per ciò che riguarda la nuova circoscrizione delle Diocesi, sia per ciò che concerne la questione dei beni ecclesiastici, ecc. sarà costretta a prendere dei provvedimenti per questo Paese che potranno crearle qui dei non indifferenti malumori; giacché purtroppo questo popolo non vuole persuadersi e non si persuade che ha perduta la guerra e che ne deve subire tutte le conseguenze.

Ciò posto, se oltre queste misure dettate alla Santa Sede dalla necessità delle cose, se ne prendessero anche altre analoghe, quali, per lo meno, si possono rimettere ad un tempo più propizio, senza gravissimo danno della religione, io temo che si potrebbero avere delle sorprese nocive per la Chiesa cattolica ed anche per le buone relazioni fra la Santa Sede e l'Ungheria.

Come Vostra Eminenza rileverà dalla relazione del Cardinale Primate, appena qualche notizia dell'intenzione della Santa Sede di modificare la menzionata Bolla è penetrata – forse per indiscrezione di Monsignore Miklós – fra i cattolici di rito greco, si è manifestata una agitazione contraria, ed a me consta che si sono anche espressi propositi e minacce di passare in massa al protestantesimo nel caso che la Santa Sede insistesse nella sua determinazione.

Certamente tali manifestazioni sono ispirate e fomentate da agitatori politici ma in questa dolorosissima crisi che l'Ungheria attraversa, se ciò non è giustificabile, è almeno comprensibile e da non trascurarsi. Sarebbe una rovina incalcolabile ed irreparabile se il popolo Ungherese supponesse che anche la Santa Sede è passata dalla parte dei suoi nemici, specialmente di quelli adesso più vicini!

Ed e così intenderebbe qui adesso provvedimento in parola, cioè come un concorso al tentativo rumeno serbo di slavizzare la Ungheria.

Chinato ecc.

167. Miniszterelnökségi pro memoria a Magyarországon maradt, egykor nagyváradai, majd hajdúdorogi egyházmegye parókiák besorolása tárgyában

Budapest, 1922. április 26.

MNL OL K 28 1936–H–15688–3734. Tisztázat.

Tárgy: I. A román kormánybiztos felterjeszti a nagyváradai gör. kath. román káptalani helynöknek hozzá intézett levelét, melyben nevezett a csonkamagyarországi románajku gör. kath. hivek gondozására püspöki helynökség létesítését javasolja.

II. Román kormánybiztos ugyanezen tárgyban.

III. A nagyváradai gör. kath. román káptalani helynök azon kérdéssel fordult a román kormánybiztoshoz, hogy volna-e hajlandó a csonkamagyarországi

románajku gör. kath. hívek lelki gondozását püspöki helynöki minőségben elvállalni. Az ezen ajánlatra adandó válasza nézve a kormánybiztos egy tervezetet mutatott be, amely azonban az ügyosztály nézete szerint az e kérdéssel kapcsolatos előzmények miatt nem volt megfelelő. Az ügyosztály, melynek e kérdésben elfoglalt álláspontja a csatolt „Pro memoria”-ban van körvonalazva, az ügyet a külügyministerium illetékes referensével is (Csiszarik püspök) megtárgyalta s nála az ügyosztályéval teljesen egyező felfogásra talált. Ezután megtárgyalta az ügyet a román kormánybiztossal is. A kormánybiztossal folytatott tárgyalások alkalmával kitűnt, hogy a kormánybiztosnak az ügy előzményeiről nem volt s nem is lehetett tudomása, úgy hogy a román kormánybiztos tájékoztattatván az előzményekről, teljes egészükben magáévá tette azokat az elveket, amelyek szerint az ügyosztálynak a külügyministerium illetékes referensével meg-egyező felfogás szerint a nagyváradi gör. kath. román káptalani helynök ajánlata megválaszolendő lenne.

A kormánybiztossal r. u. folytatott tárgyalás után a kormánybiztos egy újabb válasz-tervezetet terjesztett fel. Ezt az ügyosztály a maga részéről teljesen elfogadhatónak találja, csupán egy közbevető mondatot kíván a tervezet első bekezdésének utolsó előtti mondatában felvenni, amelynek szövegét a kiadmány tartalmazza.

A min. elnökség II. ügyosztályának „Pro memoria”-ja.

A nagyváradi gör. kath. román püspökséghez tartozó és a trianoni vonalon innen eső bedői gör. kath. egyházközség adminisztrálása ügyében a kormánybiztos érintkezésbe lépett, a nagyváradi gör. kath. román püspökségi helynökkel, Stán Flóriánnal.

A bedői hívek ugyanis felkérték Székely Jenő kókadi plébánost, hogy a bedői plébánia ellátása tekintetében siessen segítségükre. Székely a hajdudorogi püspöktől nyert szabadságolása alapján (Kókad a hajdudorogi püspökséghez tartozik) az adminisztrálást meg is kezdte, ennek jóváhagyása iránt fordult a román kormánybiztos Stánhoz.

Stán válaszában kilenczederésze nem Bedő ügyével foglalkozik, hanem azt tárgyalja, hogy a hajdudorogi püspök önkényes módon rendelkezési jogot formált magának azon egyházközségek tekintetében amelyek az 1919 év május 10-iki Bécsben kelt 16457 számú, apostoli nuncius által kiadott decretum rendelkezése folytán a nagyváradi gör. kath. püspök apostoli delegátusi jurisdictiója alá rendeltettek. Stán levele szerint erről jelentést tettek a nuncius utján Rómába és teljesen önkényesen azt következteti Stán, Miklóssy püspöknek Székelyhez intézett következő soraiból: „Amennyiben az illetékes egyházi főhatóságtól (tehátírja Stán) erre felhatalmazást nyer, a nagyváradi gör. kath. román egyházmegyéhez tartozó bedői hitközségekben lelkész szolgálatot teljesithessen hogy Miklóssy püspök Rómából valamely intést kapott volna ezen eljárásra vonatkozólag. Holott nyilvánvaló, hogy

Miklóssynak a kérdéses sorai csak azon tény következménynek loyális levonását jelenti, hogy Bedő a nagyváradai püspökséghez tartozván, ahhoz, hogy ott valaki adminisztrálhasson a nagyváradai püspök felhatalmazása szükséges. Stán szerint Miklóssy püspök „a mi megkérdezésünk nélkül visszaé»egyházmegyei jogunkkal, a községek visszaállítása után, tehát jurisdictionális jogának megszűnése után”. Ennek a kérdésnek ily módon való beállítása után és annak kifejezése után, hogy Magyarországon a román lelkészek üldözésnek vannak kitéve, tér át Stán arra, hogy azon célból, hogy addig, míg ez az ügy valamely konkordátum után rendeztetik egy ideiglenes megoldás az volna, hogy egy püspöki helynökség létesítenék. Ennek betöltésére Stán a román kormánybiztost kéri fel, megjegyezvén miszerint jó volna aziránt tárgyalni a budapesti apostoli nunciussal.

Stán ajánlata rendkívül kényes helyzetet teremtett.

Egyfelől ugyanis igaz, hogy a kérdéses decretum¹⁷⁸ apostoli delegátusu minőségben a nagyváradai gör. kat. román püspök jurisdictiona alá helyezte a nagyváradai, szatmári, és nagykárolyi rutén plébániákon kívül azt a 46 egyházközséget, amelyeket a hajdudorogi püspökség felállításakor a szamosujvári illetőleg, a nagyváradai gör. kat. román egyházmegyékből csatoltak a hajdudorogi püspökséghez. Azonban amint ez a hercegprimásnak 3427/921 M.E. szám alatt iktatott iratából¹⁷⁹ kitűnik, a decretum 1919 május hóban, tehát a kommunizmus idején a román püspökök unszolására adatott ki, akik Róma előtt feltárták, hogy a hajdudorogi püspök ezekkel a plébániákkal nem érintkezhetik és így a főpásztor nélkül maradt lelkészségek területén a skizma veszedelme fenyeget. Róma intézkedése világosan ideiglenes jellegű volt a hercegprimás szerint, nem szándékozott a hajdudorogi püspökséget dismembrálni ami világosan kitetszik abból, hogy a kérdéses decretum a plébániákat nem csatolta azon egyházmegyékhez vissza, amelyekből a szóban lévő egyházközségek a hajdudorogi püspökségek alapításakor kivétettek. A hercegprimás Miklóssyval tudatta, hogy a magyar impérium alá visszakerült plébániákon minden újabb felhatalmazás nélkül újra gyakorolhatja joghatóságát, mert az csak az akadályoztatás idején vonatott meg tőle.

Miklóssy és metropolitája a hercegprimás tehát egészen más állásponton vannak a hajdudorogi egyházmegyéhez tartozó kérdéses plébániák jogi helyzetét illetőleg, mint a nagyváradai gör. kat. román püspökség. Miklóssy álláspontján áll a magyar kormány is, amint ez az 5594/921 M. e. szám alatt iktatott külügyministeri átiratból¹⁸⁰ kitetszik, amely átirat közli ezen ügyben a vatikáni követünknek küldött instrukciókat. A külügyministerium egyházi referensétől (Csiszárik püspök) r. u. nyert értesülés szerint Róma követünknek ez ügyben való közbenjárására a megfontolás álláspontjára helyezkedett.

178 Lásd: 62. számú dokumentum.

179 Lásd: 127. számú dokumentum.

180 Lásd: 131. számú dokumentum.

Megjegyzendő, hogy a hercegprimás és a magyar kormány Rómában nem csak ezen 14 egyházközségekre nézve kérte az idegen ideiglenes joghatóság megszüntetését (különállóan a 14 egyházközség ügye a többi román területre jutott hajdudorogi egyházközségek ügyétől elválasztva nem is szerepell) hanem azon elvi állásponton állva, hogy a politikai határok megváltozása nem vonta maga után az egyházmegyék megbomlását, azt javasolja, hogy a hajdudorogi püspökséghez tartozó s a román területre jutott valamennyi egyházközség a, a hajdudorogi püspök egy általa kinevezendő vikárius által kormányozza (ha ez keresztül vihetetlen b, a hajdudorogi püspökség össze romániai plébániáinak kormányzására egy gör. kat. magyar apostoli vikárius neveztesse ki, s ha ez sem valósítható meg c, a kérdéses plébániák ideiglenes kormányzásával bizassék meg az erdélyi latin szert. püspök, aki maga mellett tart ma egy gör. kat. vikáriust.

Stán iratából nyilvánvaló, hogy Ő a felállítandó vikáriust épen ezen itt maradt 14 és Nagyléta kivételével színmagyar gör. kat. parochiákra kívánja fel állítani. mert hiszen nyilvánvaló, hogy mivel a nagyváradi gör. kat. román püspökségből Magyarországon csak egyetlen plébánia, Bedő maradt a lugosi gör. kat. román egyházmegyéből pedig, egyetlenegy lelkészség sem fekszik Magyarországon, erre az egy egyházközségre vikariatust létesíteni lehetetlen dolog lenne.

Miután Stánnak előbb már körvonalazott szándéka félreérthetetlenül megnyilvánul levelében, a vikáriusi tisztet elfogadni egy magyar kormány közeg számára annyit jelentene, mint egy vitás, de nézetünk szerint nem vitatható jogkérdésben az ellenfél álláspontjára helyezkedni, sőt tovább menőleg a megbízásnak Stán levele szerint való tárgyi terjedelemmel elfogadni eltekintve attól, hogy ez az ezen kérdésben illetékes hajdudorogi püspökön és a hercegprimáson kívül a magyar kormánynak Rómában kifejezésre jutott álláspontjával is ellenkeznek, taktikai szempontból is veszedelmes lépés lenne.

Ugyanezt az álláspontot foglalja ebben a kérdésben a külügyministeriumnak r. u. megkérdezett egyházügyi referense is. Az ő véleményével megegyezően az látszik minden számba veendő körülményt megfontolva célszerűnek, hogy a román kormánybiztos Stanhoz lényegileg a következő tartalmu iratot intézze:

Vonatkozással Méltóságodnak 1922 február 14-én 122 szám alatt kelt nagybecsü átiratára,¹⁸¹ van szerencsém Méltóságoddal közölni, hogy Méltóságodnak ama nemes intézkedését, hogy a bedői plébánia adminisztrálására Székely Jenő kirendelését tudomásul venni méltóztatott, nagy lelki örömet okoz, nemcsak nekem hanem Bedő község hiveinek is. Ami Kókad és hasonló viszonylatban aposztrofált többi egyházközségeket illeti, van szerencsém Méltóságoddal biztos forrásból vett értesülés alapján közölni, miszerint a hajdudorogi püspöknek az a felfogása, hogy ezek az

181 Lásd: 148b. számú dokumentum.

egyházközségek, melyek a politikai helyzet által támasztott akadályok kapcsán rendeltettek a hajdudorogi püspökség kereteinek érintetlenül való maradására mellett a nagyváradi gör. kath. román püspök jurisdictiója alá, a jelzett politikai természetű akadályok megszűntével automatikusan vissza kerültek az eredeti és most is törvényes püspökük jurisdictiója alá. Miklóssy püspököt ebbeli felfogásában megerősítette az a körülmény, hogy metropolitája a bibornokhercegprimás ugyanerre az álláspontra helyezkedett.

Méltóságod bizonyára megfogja érteni, hogy a hajdudorogi püspöknek és a hercegprimásnak a fentiekben körvonalazott egyöntetű felfogására való tekintettel Méltóságod megtisztelő és kitüntető felszólításának, hogy Magyarország területén élő gör. kath. román ajku hivek lelki gondozását püspöki helynöki minőségben elvállaljam, csak annyiban tehetek eleget, amennyiben olyan plébániákról volna szó, amelyek a Christi Fideles bulla értelmében a hajdudorogi egyházmegye kánonjog szerint tartozékát nem képezik. Mondanom sem kell, hogy Méltóságod ilyen esetleges megbizásának nemcsak készséggel, de Méltóságod belém helyezett kitüntető bizalmából fakadó felemelő örömmel igyekeznék eleget tenni.

168. Bethlen István miniszterelnök leirat-fogalmazványa Siegescu József kormánybiztosnak a Magyarországon maradt, egykor nagyváradi, majd hajdudorogi egyházmegyes parókiák besorolása tárgyában

Budapest, 1922. április 26.

MNL OL K 28 1936–H–15688–3734. Tisztázat.

Méltóságos dr. Siegescu József, román kormánybiztos urnak.
Szigoruan bizalmas!

Hivatkozásul Méltóságodnak a nagyváradi gör. kath. román káptalani helynök által iniciált püspöki helynökség ügyében hozzám intézett előterjesztésére, van szerencsém Méltóságodat értesíteni, miszerint a magam részéről teljesen egyetértek azzal a válasszal, amelyet Méltóságod dr. Stan Flórián nagyváradi gör. kath. káptalani helynöknek Méltóságodhoz e tárgyban intézett levelére¹⁸² s káptalani helynöknek válaszul elküldeni óhajtana. Csupán a választervezet első bekezdésének utolsó előtti mondatába óhajtok némi kiegészítést felvételni úgy, hogy a szóbanforgó mondat a következőképen szóljon: ...” mert ő maga is azon a véleményen van, hogy mindaddig, amíg a jelenlegi határátlépési nehézségek, amelyek megakadályozzák azt, hogy az egyházmegyek kormányzása közvetlenül történjék, fennállanak, úgy a gör. kath. mint a gör. kel. román hivek gondozását az illetékes egyházi hatóságok püspöki helynök utján gondolhassák.”

182 Lásd: 148b. számú dokumentum.

A teljesség kedvéért idezárom a választervezetnek egész szövegét azzal a kérelemmel, hogy az ügy további fejleményeiről engem annak idején tájékoztatni méltóztassék. –

Budapest, 1922. április hó 26-án.

168a. A miniszterelnök átíratának melléklete

Budapest, 1922. április 26.

Dr. Siegescu József m. kir. kormánybiztosnak Dr. Stan Flórián nagyváradi görög-katolikus káptalani helynökhöz intézendő felelettervezete

Méltóságos Püspöki Helynök Ur!

Vonatkozással Méltóságodnak 1922 február 14-én 122 szám alatt kelt nagybecsű átíratára,¹⁸³ van szerencsém Méltóságoddal közölni, hogy Méltóságodnak ama nemes intézkedését, hogy a bedői plébánia adminisztrálására Székely Jenő kirendelését tudomásul venni méltóztatott nagy lelki örömet okoz nemcsak nekem, hanem Bedő község hiveinek is. Méltóságod eme intézkedésével lehetővé tette, hogy a hivek lelki-szükségletéről törvényes uton gondoskodás történhessen. Ami Méltóságodnak azt az ajánlatát illeti, hogy a Magyarországon levő görög-katolikus románok gondozására addig is, amíg az ügy végleges rendezést nem nyer, egy püspöki helynöki tisztre alkalmas személy állíttassék fel, van szerencsém értesíteni, hogy Méltóságodnak eme gondoskodó ideája összhangban van Bethlen István gróf Miniszterelnök Urnak, már régebben hangoztatott gondolatával, mert ő maga is azon a véleményen van, hogy úgy a görög-katolikus, mint a görög-keleti román hivek gondozását az illetékes egyházi hatóságok, püspöki helynök útján gondozhassák. Ezt a gondolatot Bethlen István gróf 1920 év végén már hangoztatta, amidőn fenti ügyek rendezése tekintetében a következőket írta Széchényi Miklós püspök urnak:

„A magyar kir. kormánynak az a felfogása, hogy a békeszerződés folytán az egyházi főhatóságok jurisdíctiója tekintetében nem állott be változás. Egyes egyházközségek továbbra is ahhoz az egyházi főhatósághoz tartoznak, amelyhez a békeszerződés előtt tartoztak. Tekintettel azonban arra, hogy a határok átlépésének ezidőszerint még fenálló nehézségei mellett a közvetlen egyházkormányzatnak bizonyos nehézségei vannak, az egyházkormányzatnak az összes egyházközségekre kiterjedő megoldási módját abban látnók, ha a román egyházi főhatóságok, a magyar állami igazgatás alatt álló területen levő egyházközségek ügyeinek intézésére egy Magyarországon állandó székhellyel bíró vikáriusról gondoskodnék.

Ami a görög-katolikus román hivek egyházi kormányzatát illeti, e részben a magyar kir. kormánynak az a felfogása, hogy mindaddig, amíg e kérdés

183 Lásd: 148b. számú dokumentum.

rendezésével az erre egyedül hivatott Szentszék másképp nem dönt, az egyházi jurisdictió tekintetében továbbra is változatlanul az eddigi helyzet tartandó fenn. A magyar királyi kormány nincsen abban a helyzetben, hogy ebben a ránézve inkompetens kérdésben állást foglaljon.”

Ezeknek alapján bátor vagyok kijelenteni, hogy hiveink lelki boldogságának biztosítása érdekében Méltóságod ajánlatát – hogy a püspöki helynökséget elfogadjam – nemcsak, hogy nagy köszönettel elfogadom, hanem ezen megbízatást a legnagyobb kitüntetésnek tekintem. Egyben azt is vagyok bátor hangoztatni, hogy ezen megbízatásnak a felajánlását Méltóságod részéről közöltem Bethlen István gróf Ministerelnök Urral, aki Méltóságod eme a hivek gondozását célzó intézkedését a maga részéről is köszönettel tudomásul vette. Tekintettel arra, hogy görög-katolikus hiveink nemcsak a Méltóságod egyházmegyéjéhez tartozó területen vannak, hanem a lugosi püspök egyházmegyéjéhez tartozó területen is, kérem ezen püspöki helynöki megbízatásom tekintetében a lugosi püspök ural egyetértőleg a megbízatást megadni, hogy így a görög-katolikus románok lelki gondoskodása egyöntetűleg az egész Magyarország területén biztosítva lehessen.

Ami Kokadot és hasonló viszonylatban aposztrofált többi egyházközségeket illeti, van szerencsém Méltóságoddal biztos forrásból vett értesülesem alapján közölni, miszerint a hajdudorogi püspöknek az a felfogása, hogy azok az egyházközségek, melyek a politikai helyzet által támasztott akadályok kapcsán rendeltettek a hajdudorogi püspökség kereteinek érintetlenül való maradása mellett a nagyváradi román püspök, mint apostoli delegátus jurisdictiója alá, a jelzett politikai természetű akadályok megszűntével automatikusan vissza kerültek az eredeti és most is törvényes püspökük jurisdictiója alá. Miklóssy püspököt ebbeli felfogásában megerősítette az a körülmény, hogy metropolitája a bibornok-hercegprimás ugyanerre az állaspontra helyezkedett.

Méltóságod bizonyára megfogja érteni, hogy a hajdudorogi püspöknek és a hercegprimásnak a fentiekben körvonalazott egyöntetű felfogására való tekintettel Méltóságod megtisztelő és kitüntető felszólításának, hogy Magyarország területén élő görög-katolikus román ajku hivek lelki gondozását püspöki helynöki minőségben elvállaljam csak annyiban tehetek eleget, amennyiben olyan plébániákról volna szó, melyek a Christi Fidelis bulla értelmében a hajdudorogi egyházmegye kánonja szerinti tartozékát nem képezik. Újból ismétlem, hogy Méltóságod ilyen megbízásának nemcsak készséggel, de Méltóságod belém helyezett kitüntető bizalmából fakadó felemelő örömmel igyekeznék eleget tenni.

Felhasználom egyben az alkalmat arra is, hogy közöljem Méltóságoddal, hogy azok az információk, amelyeket Méltóságod kapott, hogy a magyar területen az itt maradt papokkal a hatóságok rosszul bánnak, nem felelnek meg a valóságnak, mert én, mint a Magyarországi románok ügyeinek kormánybiztosa már hivatásomnál fogva is a legnagyobb éberséggel őrködöm, hogy Bethlen István gróf Ministerelnök intencióihoz hiven nemcsak, hogy

védelmeztessenek a románok jogai, hanem mondhatom, hogy a magyar kir. kormány részéről a románok különös figyelemben részesülnek. Bethlen István gróf eme intencióját legjobban jellemzni a miniszerelnökségnek úgy szólván ama első intézkedése, hogy a románság védelmére kormánybiztosságot szervezett, amelynek élére alulírottat, mint román praelátust állította.

Fogadja stb.

dr. Siegescu József,

a magyarországi románok ügyeinek m. kir. kormánybiztosa.

**169. Nicolò Marini bíboros, a Keleti Kongregáció titkárának leirata
Miklós István hajdúdorogi püspökhöz a Romániához került
hajdúdorogi egyházmegye parókiák tárgyában**

Róma, 1922. április 26.

GKPL I–1–a 1674/1931. Tisztázat.

MNL OL K 28 1936–H–15688–3734. Hitelesített másolat és fordítás.

S: Congregazione „Pro Ecclesia Orientali”.

Roma, 26. Aprilis 1922.

Protocollo N. 7738/22.

Illustrissimo ac Reverendissimo

Domino Stephano Miklós

Epo Graec. Rit. Haidu-Dorogh.

Illustrissime ac Reverendissime Domine!

Vigore facultatum specialium sibi a Sanctissimo Domino Nostro Pio div. prov. Papa XI. tributarum, Illustrissimus ac Reverendissimus Dominus Franciscus Marmaggi, Nuntius Apostolicus Bucarestensis paroecias ruthenas istius dioecesis in territorio nunc Regno Rumenico adiudicato sitas, a iurisdictione Amplitudinis Tuae decreto diei 7. Martii p. e. subtraxit atque attribuit iurisdictioni Rdi Dmni Clementis Zlepko ruteni ritus, parochi loci Sereth, tamquam Apostolici Administratoris, ad nutum Sanctae Sedis. Haec autem Apl. Tuae, iussu Sanctissimi Domini Nostri nota facio ac una simul concrediti executionem explanare valent. Interim Deum rogo ut Te quam diutissime sospitet. Amplitudinis Tuae Addictissimus servus:

Nicolaus Card. Marini m. p. a secretis,

+ Isaias Papadopuli m. p. assessor

A latin eredeti szöveg fordítása.

„Congregatio Pro Ecclesia Orientali”

Roma

1922. április 26.

7738/22 ikt. szám.

Méltóságos és Főtisztelendő
Miklós István hajdudoroghi gör. kath. püspök Urnak
Hajdudorogh.

Méltóságos és Főtisztelendő Ur!

Őszentsége XI. Pius Pápától nyert külön felhatalmazásának alapján méltóságos és főtisztelendő Marmaggi Ferencz bukaresti ap. nuntius az egyházmegyének a román királyságnak ítelt területein fekvő ruthén plébániáit f. é. márczius hó 7-én kelt decretumával méltóságod joghatósága alól kivonta és a Szentszék további rendelkezéséig Zlepko Kelemen ruthén ritusbeli serethi plébánosnak mint ap. administratornak rendelte alá.

Midőn Méltóságodat ezekről Őszentségének nevében értesítem, felkérem Méltóságodat miszerint az iránt hogy Zlepko Ő Tisztelendősége a reá bízottakban mielőbb akadálytalanul eljárhasson, intézkedjék.

Egyébiránt kérem a jó Istent tartsa meg Méltóságodat minél tovább jó egészségben.

Méltóságodnak készséges szolgája
Marini Miklós s. k. bíbornok, titkár.
Papadopuli Isaiás s. k. ülnök

**170. Somssich József szentszéki követ jelentése Bánffy Miklós
külügyminiszterhez a Hajdúdorogi Egyházmegye liturgikus
nyelvének megváltoztatása tárgyában**

Róma, 1922. április 27.

MNL OL K 105 E-1c 247/Pol/1922. Másolat.

Másolat.

Róma, 1922 évi április hó 27-én.

Magyar királyi követség a Szentszék mellett

Titkos.

247/pol./1922

Tárgy: Hajdudoroghi egyházmegye, ruthén liturgia.

Nagyméltóságú losonczy gróf

Bánffy Miklós úrnak v.b.t.t. magyar királyi külügyminiszter stb.

Budapest.

Folyó évi április 6-án 1936 szám alatt kelt rendeletre¹⁸⁴ van szerencsém a következőket jelenteni:

Scapinelli bíbornoknál tett látogatásom alkalmával megemlítettem neki az igazságtalanságot melyet az Orientalis Congregatio elkövetni készül, hogy tudniillik a hajdudoroghi egyházmegyében a ruthén nyelvet óhajtja liturgikus nyelvül előíratni.

184 Lásd: 156. számú dokumentum.

Ő Eminentiája nem viseltetett a várt megértéssel az ügy iránt. Azt állítja, hogy nem a meglévő állapot megváltoztatásáról, hanem inkább annak tovább fentartásáról lehetne csak szó, mert a hajdudoroghi egyházmegyében századok óta nem létezett más liturgikus nyelv mint a román az egynehány román községben, és a ruthén az egyházmegye tulnyomó részében. Igaz, hogy a „Christifideles” bulla a görög nyelvet írja elő liturgikus nyelv gyanánt, de a bulla ezen rendelkezése eddigelé nem lett végrehajtva. Nincsen seminarium melyben a papok a görög nyelvet megtanulhatnák de még a liturgikus könyvek sem léteznek, melyekből a papok a misét görögül elmondhatnak.

Itt közbevetőleg megjegyeztem, hogy ezen könyvek beszerzésére a magyar királyi kormány valószínűleg hajlandó volna bizonyos áldozatokra, ha a Szentszék a bulla végrehajtását kívánná.

De felemlitettem a bibornok urnak azt is, hogy a hajdudoroghi egyházmegye magyar lakossága kell hogy a Szentszék iránti hűségében megtántorodjék ha látja, hogy a Szentszék tőlük egy kedvezményt megvon, melyet a szomszéd románoknak és ruthéneknek megad. Akkor már inkább legyen az egész mise görög nyelven, melyet a lakosság persze szintén nem ért meg, de ami nem hívja ki oly mértékben az együgyü ember kritikáját.

P. Serédi Gasquet biboroknál hozta szóba a fenti kérdést. Ő Eminentiája egészen megbotránkozott a dolgon és kijelentette, hogy a ruthén liturgia ellen állást fog foglalni ha az ügy a Keleti Congregatio plenuma elé kerül. Fontosságánál fogva ugyanis kétségtelenül a plenum elé kellene kerülnie, de az orientalis Congregatio ebben a tekintetben meglehetősen önkényesen jár el.

Azt már magam is tapasztaltam, hogy Monsignore Benedetti szereti a maga feje szerint intézni a dolgokat és a lehető legkritikábban hallgatja meg a biborosok véleményét. A mondott Congregatio ez idén csak egyetlen egyszer tartott plenáris ülést.

A kérdést tovább is figyelemmel fogom kísérni.

Somssich s.k.

rendk. követ és megh. miniszter

171. A szentszéki magyar követség jegyzéke az Államtitkársághoz a Romániához került hajdudorogi egyházmegyes parókiák tárgyában

Róma, 1922. április 29.

MNL OL K 105 E-1c 234/Pol/1922. Másolat.

Másolat.

Légation Royale de Hongrie près le Saint Siège

No. 234/Pol.1922.

A Son Eminence Monseigneur

le Cardinal Pierre Gasparri, Secrétaire d'Etat de Sa Sainteté

Rome.

Monseigneur,

Faisant suite à sa note¹⁸⁵ du 18 Avril côtée 216/Pol. le soussigné Ministre Royal de Hongrie a l'honneur d'attirer encore une fois la bienveillante attention de Votre Eminence sur les dispositions de la bulle „Christifideles” et du décret¹⁸⁶ du Nonce Apostolique de Vienne côté 16475/1919 au sujet de l'évêché de rite grec-catholique de Hajdudorogh, pour préciser les vues exactes du Gouvernement Royal dans cette question qu'il considère de première importance.

Les données statistiques ci jointes sous annexe No. 1 opposent 80,717 hongrois à 13,937 roumains dans les 32 paroisses en question comptant 95, 549 âmes au total, dont 91482 parlent le hongrois et 32,796 professent la religion de rite grec-catholique et démontrent clairement que le décret sus mentionné qui envisage seulement les fidèles „rumeni labii” n'a pas été lors de son exécution, interprété dans l'esprit de la bulle „Christifideles” malgré que cette intention de décret soit assez clairement compréhensible.

En effet, cette restriction du décret ci-joint (annexe No. 2) qui vise seulement les habitants „rumeni labii” est une preuve manifeste, de ce que le diocèse de Hajdudorogh qui compte tant de paroisses éparpillés a été fondé expressement pour le bien et la conservation de ses habitants de race hongroise.

Partant de même point de vue lors de l'érection du dit diocèse, le Saint Siège, à fin de surmonter certaine difficulté d'ordre géographique, a créé le vicariat épiscopal des parties détachées de l'archidiocèse de Fogaras au sein-même du diocèse de Hajdudorogh.

C'est à dire le Saint Siège, a cru devoir satisfaire aux intentions de la dite bulle c'est à dire, la réunion de tous les hongrois grec-catholiques dans un même diocèse, en créant le précédent d'un vicariat épiscopal perpétuel dans le diocèse de Hajdudorogh, à une époque où la Transsylvanie faisait encore partie de la Hongrie où il n'y avait donc que des questions géographiques à résoudre.

Le Gouvernement Royal de Hongrie estime que le fait de l'occupation roumain n'a pas pu changer les principes directeurs qui ont conduit à la fondation et au système de gouvernement du dit évêché, étant donné que les raisons de son érection et de son système spécial de gouvernement sont restées invariables.

Il fait appel donc à ce précédent et prie respectueusement le Saint Siège de bien vouloir restituer le 32 paroisses en question à la juridiction de l'évêque de Hajdudorogh qui les gouvernera par un vicaire épiscopal comme par le passé.

185 Lásd: 160. számú dokumentum.

186 Lásd: 62. számú dokumentum.

En même temps le soussigné ne peut pas négliger de recommander à la bienveillante attention de Votre Eminence le sort des 7 paroisses (voir sous annex No. 3) faisant partie au paravant du diocèse de Munkács, relevant à présent du diocèse de Hajdudorogh mais restées complètement dépourvues de tout soin religieux par le fait de l'occupation roumaine.

Ces paroisses sur un total de 59,831 habitants comptent 57,694 de race hongroise et 1214 race roumaine. Il faut retenir encore que le nombre de ceux qui parlent le hongrois se chiffre à 59, 304!

Ces données semblent pleinement justifier les vues du Gouvernement Royal de Hongrie qui demande le rétablissement de la juridiction de l'évêque de Hajdudorogh dans la forme du vicariat épiscopal.

Le soussigné croit qu'il sera d'autant plus facile au Saint Siège de satisfaire aux propositions du Gouvernement Royal, qu'il ne demande que l'application à la lettre et dans son esprit de la bulle précitée et du décret y relatif.

En espérant que Votre Eminence voudra bien lui faire tenu le plus tôt que faire se pourra une réponse favorable le soussigné saisit avec empressement cette occasion pour renouveler à Votre Eminence les assurances de sa plus haute considération avec laquelle il a l'honneur d'être.

Rome, le 29. Avril 1922.

Monseigneur de Votre Eminence etc.

Somssich m.p.

**172. Somssich József szentszéki követ jelentése Bánffy Miklós
külügyminiszterhez a Romániához került hajdudorogi egyházmegyei
parókiák tárgyában**

Róma, 1922. május 3.

MNL OL K 105 E-1c 256/Pol/1922. Másolat.

Másolat.

Róma, 1922 évi május hó 3-án

Magyar királyi követség a Szentszék mellett

256/pol./1922

Tárgy: Hajdudorogi egyházmegye, elszakított községek visszakapcsolása.

2 melléklettel.

Nagyméltóságú losonczy gróf Bánffy Miklós úrnak

Budapest

Hivatkozással a folyó évi április 7-én 1874 pol. számú rendeletre¹⁸⁷ van szerencsém a hajdudoroghi egyházmegyei községek visszakapcsolása

187 Lásd: 157. számú dokumentum.

tárgyában az Államtitkár urhoz ujabban intézett két jegyzékem másolatát¹⁸⁸ Nagyméltóságodnak bemutatni. Mindkettőt melegen pártolva személyesen nyújtottam át.

Legutóbb Scapinelli bibornok ural is megbeszéltem az ügyet. Ő Eminentíája egy vikárius kiküldetése mellett van. Melegen kértem, hogy az ügy ilyenmü elintézését az Orientalis Congregatióban pártfogolja.

Frühwirth bibornoknak is előadtam a kérdést amely iránt, megígérte, hogy melegen fog érdeklődni. A hosszabb beszélgetés folyamán elmondta nekem, hogy tudomása szerint maga a Szentatya is érdeklődik különösen a liturgikus nyelv kérdése iránt s hogy épen nincs kizárva, hogy a magyar mint liturgikus nyelv el fog rendeltetni.

P. Serédi végül Gasquet bibornokot kereste fel ebben a kérdésben, aki nagyon jól tudja hogy a hajdudoroghi egyházmegye épen avval a célzattal létesített, hogy a magyar ajku hívőket egyesitse. Ő Eminentíája szintén tett ígéretet, hogy az ügyet pártfogásába veszi.

Mind a három nevezett bibornok urnak a Szentszékhez intézett idevágó jegyzékeimet másolatban átnyújtottam, illetve megküldtem.

Somssich s.k.

rendk. követ és megh. miniszter

173. Miklósy Isván hajdúdorogi püspök átirat-fogalmazványa Nicolò Marini bíboros, a Keleti Kongregáció titkárához a Romániához került hajdúdorogi egyházmegye parókiák tárgyában

Nyíregyháza, 1922. május 4.

GKPL I-1-a 1674/1931. Fogalmazvány.

Eminentissimo ac Reverendissimo
Domino Nicolai Card. Marini
Roma
in Congreg. pro Ecclesia Orientali

Eminentissime ac Reverendissime Domine, Domine Cardinalis!

Pridem iam litteris¹⁸⁹ Reverendissimi Domini Clementis Zlepko edoctus auctoritate quoque rescripti Eminentiae Tuae aestimatissimi, de die 26-a Aprilis a. c. sub nro 7738. munitis, cognovi paroecias, quae a dioecesi Munkácsiensis anno 1912. dioecesi meae fuerunt aggregatae, nunc vero ad territorium pertinent Rumenorum, supra nominato sacerdoti quo Administratori Apostolico esse a Sede Apostolica subiectus.

188 Lásd: 160. és 171. számú dokumentumok.

189 Lásd: 169. számú dokumentum.

Ingenti repletus dolore valedico fidelibus meis charissimis meliorique sorte dignis modo iam imperio schismaticorum submissis, iniquae nam res istorum non tantum deminuatione sublimioris animi culturae, sed – quod hic maioris est momenti – propter violentiam moremque passim notum nationis Rumenicae – schismaticis quoque periculo minantur Sanctam Matrem Ecclesiam.

In casu tamen etiam optimo futuro sors manet fortissima, quos commutatio haec attingit fideles.

False nam paroeciae, octo cum fidelibus 13.000 (13.248) de quibus agitur, pro informationibus Rumenorum, ad paroecias Ruthenorum numerantur. Fideles hi, quorum atavi ante mille abhinc et quod superest annos iugum suave christianismi sibi, secundum ritum orientalem (graecum) induerunt, labii sunt pure hungarici nullamque cum Ruthenis linguae fovent communitatem.

Tranquillitas animorum Ecclesiaeque emolumentum proprio destituitu Episcopo sub vicario lingua, nationalitate ingenioque simile fidelibus potuissent [...] ¹⁹⁰ reddi. Praesens rerum status dissolutionem [...] ¹⁹¹ detrimentumque Ecclesiae gignere potest.

Quae alioquin nominato Administratori Apostolico ad exsequendum munus sibi concreditum necessaria videbantur, in sensu requisitionis eiusdem iam prius suppeditare festinavi.

De caetero gratiis favoribusque Eminentiae Tuae commendatus persevero in Nyiregyháza (loco meo residentialis) die 4. Maii a. D. 1922.

humillimus in Christo servus

Episcopus graeci ritus dioecesis Hajdudorogensis

174. Breyer István VKM miniszteri tanácsos átirata Csernoch János hercegprímásnak a Hajdúdorogi Egyházmegye liturgikus nyelvének megváltoztatása tárgyában

Budapest, 1922. május 8.

EPL Cat. D/c. Csernoch 1464/1922. Tisztázat.

53916/1922. I. ü. o. szám.

Főmagasságu Dr. Csernoch János

bibornok, hercegprímás, esztergomi érsek urnak,

Esztergom.

Főmagasságu Bibornok, Hercegprímás, Érsek Ur!

Köszönettel vettem Főmagasságodnak a hajdudorogi egyházmegye liturgikus nyelve ügyében folyó évi április hó 25-én 1161. szám alatt kelt nagybecsü átiratát, ¹⁹² melyben az e tárgyban már eddig is tett nagybecsü lépései

190 Olvashatatlan szövegrész.

191 Olvashatatlan szövegrész.

192 Lásd: 165. számú dokumentum.

alapján a Görög Kath. Magyarok Országos Bizottsága elnöki tanácsának aggodalmaira¹⁹³ vonatkozólag megnyugtatóan nyilatkozni méltóztatott.

Midőn a Főmagasságod nagybecsű nyilatkozatában foglaltakat magam is nagy megnyugvással veszem tudomásul, legyen egyben szabad Főmagasságodat tiszteletteljesen arra kérnem, hogy a Görög Katholikus Magyarok Országos Bizottságának hasonló megnyugtató céljából a hajdudorogi püspök urat megkeresni méltóztatásék.

Fogadja Főmagasságod kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását. –

Budapest, 1922. évi május hó 8-án.

A miniszter rendeletéből:

Breyer István

miniszteri tanácsos.

**175. Nicolò Marini, a Keleti Egyház Kongregációja titkárának átírtára
Lorenzo Schioppa budapesti nunciának a Miklósy püspök által
kiadott liturgikon tárgyában**

Róma, 1922. május 8.

AAV Arch. Nunz. Ungheria, 5. fasc. 7/9. Hajdúdorog fol. 636rv. Tisztázat.

1737/II

Roma, 8 Maggio 1922.

Protocollo N. 7803/22

Circa la liturgia della Diocesi di Haidudorogh.

Monsignore Lorenzo Schioppa

Nunzio Apostolico – Budapest

Illustrissimo e Reverendissimo Signore,

Ringrazio la Signoria Vostra delle copiose informazioni che mi ha fornito intorno alla lingua liturgica nella Diocesi di Haidudorogh; notizie che riferirò agli Eccellentissimi Signori Cardinali di questa Sacra Congregazione in una delle prossime Adunanze plenarie.

Perchè però nella lettera di Monsignore Miklosy vi si legge che egli ha curato l'impressione della liturgia „cum textu graeco in canone sive in parte maximi momenti, quae immolationis mysterium strictissimo sensu nuncupatur.” Le sarei obbligatissimo, se potesse con sollecitudine procurarmi una copia stampata di questo piccolo messale per rendermi conto esatto del modo come é redatto.

Intanto Le auguro da Dio ogni bene.

Di Vostra Signoria Illustrissima e Reverendissima Devotissimo servo

Niccolo Card. Marini

Segretario

193 Lásd: 161. számú dokumentum.

**176. Csernoch János hercegprímás átirat-fogalmazványa a Görög
Katholikus Magyarok Országos Bizottsága elnökségének a
Hajdúdorogi Egyházmegye liturgikus nyelvének megváltoztatása
tárgyában**

Esztergom, 1922. május 10.

EPL Cat. D/c. Csernoch 1161/1922. Fogalmazvány.

A Görög Katholikus Magyarok Országos Bizottsága T. Elnökségének

Folyó évi április hó 20.-án kelt megkeresés¹⁹⁴ kapcsán tisztelettel értesítem a Tekintetes Elnökséget hogy a hajdudorogi egyházmegye ritus-..lésére vonatkozó s a vall. és közokt. magy. kir. miniszter úrhoz intézett memorandumot a nevezett miniszter úr közléséből már előzőleg ismertem, sőt az ügy érdekében minden lehető már meg is tettem.

Tisztelettel vagyok

Esz. 1922. május 10-én

Csernoch

**177. Lorenzo Schioppa budapesti nuncius átirat-fogalmazványa
Miklós István hajdúdorogi püspökhöz a Miklós püspök által kiadott
liturgikon tárgyában**

Budapest, 1922. május 13.

AAV Arch. Nunz. Ungheria, 5. fasc. 7/9. Hajdúdorog fol. 637r. Fogalmazvány.

1738/II

Excellentissimo ac Reverendissimo Domino Stephano Miklós

Episcopo Hajdudorogensi Nyiregyhaza

die 13 Mai 1922

Quoniam in Epistola¹⁹⁵ Dominationis Tue ad me missa sub N. 1090/1922 diei 23 Aprilis 1922 loquitur de libris liturgicis „cum textu graeco in Canone sive in parte maximi momenti quae immolationis mysterium strictissimo sensu nuncupatur”, Sacra Congregatio „pro Ecclesia Orientali”- cui eandem Tuam Epistolam transmisi - desiderat quam citius exemplarum habere typis impressum Missalis Tua cura noviter editi, in quo illud textuum graecum in Canone continetur.

Dum ego Dominationem Tuam enixe rogo ut dictum exemplarum ad me maxime quo potest celeritate mittere velit.

animo permanere gaudeo Dominationis Tue

194 Lásd: 161. számú dokumentum.

195 Lásd: 163. számú dokumentum.

178. Papp Antal munkácsi püspök jelentése Clemente Micara prágai nunciushoz a bazilita nővérek ungvári letelepedése tárgyában

Ungvár, 1922. május 15.

AAV Arch. Nunz. Cecoslovacchia 29, fasc. 131. fol. 26rv. Tisztázat.

Nr. 2048/922.

Excellentissimo ac Reverendissimo Domino Clementi Micara
Archiepiscopo, Nuntio Apostolico
Praha.

Excellentissime ac Reverendissime Domine Archiepiscope,
Nuntie Apostolice! Domine Mi Gratosissime!

Perbene novi Excellentiam Tuam benigne suscipisse causam Monialium Ordinis S. Basilii Magni, – ideo cum gaudio refero Excellentiae Tuae: iam quinque (5) sorores advenisse in Residentialem Nostram Episcopalem civitatem Užhorod, initio mensis Martii a. c. ex Stanislauensi – Galicia – Dioecesi.

Consistorium Dioeceseos meae iam die 30. Novembris 1921. statuit importare Ordinem Basilissarum in Dioecesim nostram et organisationem monasterii commisit praefectae Magdalenae Humenjuk.

Secundum desiderium Consistorii: Centrale Consilium Corporationis Cantorum et Docentium Dioeceseos nostrae, Orphanotrophium suum Užhorodense tradidit in decem annos Basilissis, quae susceperunt sustentationem 10 orphanarum gratuito.

Dolendum est tamen, quod Orphanotrophium hocce Basilissae obtinere non possunt, quia localitates ejus occupatae sunt cancellariis militiae.

Jam repetitis vicibus petivimus litteris nostris evacuationem hujus instituti nostri, tamen preces nostrae usque ad hunc diem spretae manserunt.

Etiam nunc apud Dominum Ministrum Reipublicae rei bellicae iacet libellus noster erga evacuationem hujus orphanotrophii.

Valde obligati erimus, si Excellentia Tua apud Dominum Ministrum in hac re interventione sua adjumentum nobis praebere dignaretur. Nam tamdiu Ordo Basilissarum salutarem functionem suam incipere non potest.

Benignis fretus promissionibus Excellentiae Tuae audeo adhuc rogare, ut huic ordini Basilissarum ad expensa organisationis monasterii a Sanctissimo Patre Nostro nonnullum munus pecuniae petere dignetur.

Ceterem me, sacerdotes et fideles meos altis gratis ac favoribus Tuis commendans, singulari cum venerationis et obsequii cultu persisto

Uzhorodini, die 15-a Maji, a. D. 1922.

Excellentiae Tuae addictissimus:

Antonius Papp

Episcopus Munkacsensis, gr. rit. Catholicorum.

**179. Miklós István hajdúdorogi püspök átirata Lorenzo Schioppa
budapesti nunciushoz a Miklós püspök által kiadott liturgiákon
tárgyában**

Nyíregyháza, 1922. május 15.

AAV Arch. Nunz. Ungheria, 5. fasc. 7/9. Hajdúdorog fol. 639r. Tisztázat.

1748/II

Nro 1270/1922.

Excellentissimo ac Reverendissimo Domino
Laurentio Dri. Schioppa
Archiepiscopo Justinianopolitano, Nuntio Apostolico, etc. etc.
Budapestini

Excellentissime ac Reverendissime
Domine Archiepiscope, Nuntie Apostolice!

Respondens ad rescriptum¹⁹⁶ Excellentiae Tuae sub nro 1738-o mihi
collatum, habeo honorem unum exemplar Missalis, de quo agitur, cum textu
graeco in Canone, in caeteris vero versione hungarica typis impressi noviterque
per me editi in adnexo transmittendi.

Summa cum reverentia refero Missale hoc continere in se SS. Liturgias S.
Chrysostomi, S. Basili Magni ac Gregorii Dialogi in Ecclesia Graeca usitatas,
in versionibus idiomatas hungarici his in regionibus plus abhinc quam centum
annis vigentibus, cum omnibus officiis Sanctam Missam antecedentibus ac
ceremoniis missalibus pro anni ecclesiastici cursu variatis.

Productioni technicae textus graeci obstabant difficultates ingentes, quae
vix potuerunt superari; textus enim graecus prius in clisshe effusus debuerat
formari et solum de hoc clisshe potuit imprimi.

Expensae eiusdem libri in 600 exemplaribus impressi recensentur coronae
145.000 in valore hungarico.

Precibus piis ac favoribus commendatus,
eximio cum venerationis cultu permaneo

In Nyiregyháza, die 15. Maii a. D. 1922.

Excellentiae Tuae humillimus servus in Christo:

Stephanus Miklós

Episcopus Hajdudorogensis graeci ritus Catholicorum.

196 Lásd: 177. számú dokumentum.

180. Lorenzo Schioppa budapesti nuncius jelentés-fogalmazványa Nicolò Marini, a Keleti Egyház Kongregációja titkárának a Miklósy püspök által kiadott liturgikon tárgyában

Budapest, 1922. május 17.

AAV Arch. Nunz. Ungheria, 5. fasc. 7/9. Hajdúdorog fol. 640r. Fogalmazvány.

1749/II

Signor Cardinale Nicolo Marini

Segretario della Sacra Congregazione pro Ecclesia Orientali

17 Maggio 1922

In omaggio ai venerati ordini impartitimi da Vostra Eminenza Reverendissima coll'Ossequiato Foglio¹⁹⁷ N. 7803/22 in data dell'8 corrente, ho l'onore di inviarLe, in separato plico, il richiesto Messale fatto compilare da Monsignore Vescovo di Haidudorogh, insieme a copia di una lettera da lui direttami e con la quale accompagnava la spedizione del detto Messale, che gli avevo domandato da parte di codesta Sacra Congregazione.

Chinato ecc.

181. Vass József kultuszminiszter átirata Csernoch János hercegprímáshoz a Hajdúdorogi Egyházmegye finanszírozása tárgyában

Budapest, 1922. május 19.

EPL Cat. D/c. Csernoch 1683/1922. Tisztázat.

M. Kir. Vallás- és Közoktatásügyi Minisztertől.

63395/1922./ I. ü. o. szám.

Főmagasságu Dr. Csernoch János

bibornok, hercegprímás, esztergomi érsek urnak,

Esztergom.

Főmagasságu Bibornok, Hercegprímás, Érsek Ur!

A miniszterelnök urnak Miklósy István hajdudorogi püspök ur javadalmazásának rendezése ügyében hozzám intézett átiratát nagybecsü nyilatkozatának szives közlése végett van szerencsém Főmagasságodnak mellékletével együtt visszakérőleg tiszteletteljesen megküldeni.

Egyben van szerencsém tisztelettel megjegyezni, hogy a m. kath. vallás- és tanulmányi alapokra felügyelő és azok kezelését ellenőrző bizottság folyó évi május hó 13-án hozott határozata alapján a hajdudorogi püspök urnak a

197 Lásd: 175. számú dokumentum.

folyó évre a m. kath. vallásalap terhére 240.000 korona személyes pótlékot engedélyeztem.

Fogadja Főmagasságod kiváló tisztelem őszinte nyilvánítását. –
Budapest, 1922. évi május hó 19-én.
Vass

182. Csernoch János hercegprímás átirat-fogalmazványa Vass József kultuszminiszterhez a Hajdúdorogi Egyházmegye finanszírozása tárgyában

Esztergom, 1922. június 12.

EPL Cat. D/c. Csernoch 1683/1922. Fogalmazvány.

Nagym. Dr. Vass József VKM úr, Budapest.

Hivatkozással f. évi május hó 19-én 63395/I. sz. a. kelt nagybecsű átíratra¹⁹⁸ magam is helyeslem a miniszterelnök urnak azt a nézetét, hogy a hajdudorogi püspöknek dotációja a majdan fölszabaduló egyházi nagyjavadalmakból megfelelően rendeztessék. Amíg azonban a szomszéd államokkal meg nem egyezünk, vagy míg az egyezés megkísérlése véglegesen meg nem hiúsul addig a szomszéd államokban lakó egyházi nagyjavadalmak magyarországi javadalmának jövedelmeit, elkölthetőknem tartom, annál kevésbé merném egy javadalomrésznek odaítélését a hajdudorogi püspök birtokába javasolni.

Egyelőre nincs más hátra mint a püspököt a vallásalapból támogatni, ami meg is történt.

Sziveskedjék ily értelemben a miniszterelnök urat informálni és a hajdudorogi püspök urat megnyugtatni.

fogadja

Esztergom, 1922. jun. 12.

Csernoch

183. Bánffy Miklós külügyminiszter átírata Bethlen István miniszterelnöknek a Romániához került hajdúdorogi egyházmegyes parókiák tárgyában

Budapest, 1922. június 23.

MNL OL K 28 1936–H–15688–3734. Tisztázat.

3528 –Pol./1922

Nagyméltóságu Gróf Bethlen István Urnak.

m. kir. miniszterelnök, Budapest.

Tárgy: Hajdudorogi egyházmegye elszakított részei.

3 melléklet.

198 Lásd: 181. számú dokumentum.

Vatikáni követünknek f. évi június 11-én kelt 326. pol. számú a hajdudoroghi egyházmegye elszakított részeinek visszacsatolására vonatkozó jelentését, az e jelentésben idézett államtitkári jegyzéknek szövegét és vatikáni követségünknek ez ügyben adott legújabb utasításomat van szerencsém Nagyméltóságodnak ezennel másolatban bemutatni.

Budapest, 1922 június hó 23-án.

Bánffy

183a. Bánffy külügyminiszter átiratának melléklete: Somssich szentszéki követ jelentése

Róma, 1922. június 11.

MNL OL K 28 1936–H–15688–3734. Másolat.

MNL OL K 105 E–1c 3528/Pol/1922. Fogalmazvány.

Melléklet a 3528–Pol. számhoz.

Róma, 1922 évi június 11-én.

326/pol. 1922

Nagym. Gróf Bánffy Miklós Urnak,

m. kir. külügyminiszter Budapest.

Tárgy: Hajdudoroghi egyházmegye elszakított részei 1 melléklettel.

Nagyméltóságod tudja mult évi 561¹⁹⁹ és ezidén kelt 216,²⁰⁰ 234,²⁰¹ 247,²⁰² 256²⁰³ politikai számú jegyzékeim felterjesztett másolataiból, mennyire igyekeztem a hajdudoroghi egyházmegye kérdésében kedvező döntést elérni.

Ez különben a Bibornok államtitkár urnak másolatban idemellékelte válaszából is kitűnik, mely ha kedvezőtlen is, mégis kiemeli, hogy nem az argumentumok és a szükséges „diligencia” hiányzottak, hanem a Szentszék egy „vis major”, a román kormány ellenállásába ütközött, és habár igazunkról meg is van győződve az oláh erőszakkal szemben egyszerűen tehetetlen.

Habár a válaszjegyzék azt is mondja, hogy „tale disposizione non è definitiva”, mégsem mulasztottam el Monsignore Borgongini előtt erős sajnálkozásomnak kifejezést adni.

Borgongini, aki jegyzékeimben kifejtett és statisztikai adatokkal alaposan alátámasztott igazunkat teljesen elismeri, szintén sajnálkozólag nyilatkozott olyan irányban, hogy kár, hogy a Szentszék nem rendelkezik ágyukkal és katonákkal, hogy az igazságot az oláhokkal szemben fegyverrel is diadalra vihetné.

Somssich sk.

199 Lásd: 141. számú dokumentum.

200 Lásd: 160. számú dokumentum.

201 Lásd: 171. számú dokumentum.

202 Lásd: 170. számú dokumentum.

203 Lásd: 172. számú dokumentum.

183b. Bánffy külügyminiszter átiratának melléklete: a külügyminiszter utasítása a szentszéki követségnek

Budapest, 1922. június 23.

MNL OL K 28 1936–H–15688–3734. Másolat.
MNL OL K 105 E–1c. 3528/Pol/1922. Tisztázat.

Melléklet a 3528–Pol számhoz.

Másolat.

M. kir. Külügyminisztérium.

3528–Pol. 1922.

Mélt. Gróf Csáky István urnak, köv. titkár.

Róma

Tárgy: Hajdudorogi egyházmegye elszakított részei.

Gróf Somssich követ úr 1922 június 11-én kelt 326. sz. jelentéséből²⁰⁴ és a bibornok államtitkár úr f. évi június 6-án kelt 3866 számú jegyzékéből²⁰⁵ nagy sajnálkozásomra arról kell értesülnöm, hogy az Ap. Szentszék nem adhatott helyt a követ ur abbeli megkeresésének, melyet f. évi április hó 29-én kelt jegyzékével²⁰⁶ sürgetőleg terjesztett a bibornok államtitkár ur elé és amely oda irányul, hogy a hajdudoroghi püspökséghez tartozó ama 32 plébánia, melynek ideiglenes kormányzásával 1919-ben Radu akkori nagyváradi görög szertartásu püspök lett megbizva, a hajdudoroghi püspök joghatósága alá visszahelyeztessék, még pedig olyképen, hogy a hajdudoroghi püspök ezeket a plébániákat esetleg külön vikárius közvetítésével kormányozza.

A bibornok államtitkár úr fentemlített kérelmünket idézett válaszjegyzékében olyanak minősíti, mint amelynek teljesítését a fennforgó politikai körülmények tették lehetetlenné.

Mi ezt a választ szinte előreláttuk és ezért f. évi április hó 7-én kelt 1874. sz. utasításomban²⁰⁷ mellyel idevonatkozó megkeresésünket újból megsürgettem, régebbi analog utasításokkal egybehangzóan arra kértem volt Gróf Somssich követ urat, sziveskednék odahatni, hogy amennyiben fentidézett kérelmünk mindenképen kivihetetlennek bizonyulna, a szóbanforgó 32 plébánia, de azok a plébániák is, melyek időközben más gör. kath. püspököknek rendeltettek alá, – és itt nevezetesen a hajdudoroghi püspökség erdélyi vikariatusára gondoltam – ideiglenesen a gyulafehérvári latin szertartásu püspök joghatósága alá helyeztessenek.

Ezt gróf Somssich követ úr a 32 plébániára vonatkozólag f. évi április hó 18-án kelt 216. sz. jegyzékében²⁰⁸ tényleg kérelmezte is a bibornok államtitkár

204 Lásd: 183a. számú dokumentum.

205 Lásd: 183c. számú dokumentum.

206 Lásd: 171. számú dokumentum.

207 Lásd: 157. számú dokumentum.

208 Lásd: 160. számú dokumentum.

urnál, még pedig ezekkel a szavakkal: Pourtant, si des obstacles insurmontablea s'opposaient à l'execution de cette demande le soussigné prie l'intervention gracieuse de Votre Eminence dans le sens que ces paroisses soient subordonnées à la jurisdiction de Monsignore l'évêque de rite latin de Transylvanie.”

A bibornok államtitkár úr a szóbanforgó kérdés vagylagos megoldásának eme második módozata elől egyszerűen kitért és fentidézett 3866 számú legutolsó válaszjegyzékében a 32. plébániának a hajdudoroghi püspök helynöke által való kormányoztatását megtagadta anélkül, hogy a hajdudoroghi egyházmegyének román hódoltságú plébániáinak a gyulafehérvári latin szertartású püspök jurisdictionja alá való helyezéséről említést tett volna.

Felkérem tehát Méltóságodat, hasson immáron oda, hogy a hajdudoroghi egyházmegyének összes román hódoltság alá került plébániáit t. i. ugy a nagyváradi gör. kath. püspöknek alárendelt 32 plébánia, mint a hajdudoroghi püspökségnek tartozékát képező erdélyi vikariatus 47 plébániája, mely plébániák hallomás szerint időközben szintén gör. kath. román egyházfőknek lettek alárendelve, ideiglenesen a gyulafehérvári latin szertartású püspök jurisdictionjának rendeltessenek alá, ki ezeket a plébániákat esetleg e plébániák lelkészkedő papságából választandó helynök, illetőleg helynökök által fogja kormányozhatni.

A bibornok államtitkár ural, ki olyan dicséretreméltó bensőséges ragaszkodással viseltetik a saját nemzete iránt és annyi megértéssel a latin nemzetek fajbéli szolidaritása iránt Méltóságod meg fogja értetni, hogy mi sem nézhetjük bünös közönnyel és részvétlenséggel a magyar véreinknek a román egyházi körök által való denationalizálását; aziránt pedig, hogy ezeknek a görög szertartású magyaroknak katholicitásában a kérelmezett intézkedés révén nem fog kár esni, meg fogja nyugtatni Ó Eminenciáját és az apostoli Szentszékét a gyulafehérvári latin szertartású püspöknek a Szentszék iránti közismert rendületlen hűségé.

Budapest, 1922 június 23-án.

Bánffy s.k.

m. kir. külügyminiszter.

183c. Bánffy külügyminiszter átiratának melléklete: A Szentszék válaszjegyzéke

Róma, 1922. június 6.

MNL OL K 105 E-1c. 318/Pol/1922. Tisztázat.

MNL OL K 28 1936-H-15688-3734. Másolat.

MNL OL K 105 E-1c. 3528/Pol/1922. Másolat.

Melléklet a 3528-Pol. számhoz.

Segreteria di Stato di Sua Santità

Dal Vaticano. 6 Giugno 1922.

No. 3866

A Sua Eccellenza Il Signor Conte Somssich De Saàrd

Inviato Straordinario E Ministro Plenipotenziario D' Ungheria
Presso La Santa Sede

A riscontro della Nota²⁰⁹ dell'Eccellenza Vostra No. 234/pol.–1922, del 29. Aprile u.s. il sottoscritto Cardinale Segretario di Stato si reca a premura di significarle che non ha mancato di prendere visione dei dati statistici, allegati dall'Eccellenza Vostra circa la popolazione delle parrocchie della diocesi di Hajdudorogh, affidate in amministrazione all'Ordinario di Gran Varadino.

Lo scrivente Cardinale, pur tenendo presenti le deduzioni che ne trae l'Eccellenza Vostra, deve farle presente che, attese le opposizioni del Governo rumeno, essendó tali parrocchie nel territorio di quel Regno, il Vescovo di Hajdudorogh non potrebbe esercitare, nè per sè medesimo, nè per mezzo di un suo Vicario, la giurisdizione su quei fedeli. Pertanto la Santa Sede si trova ora nell'impossibilità di far tornare quelle parrocchie sotto la giurisdizione dell'Ordinario di Hajdudorogh.

Che se nel Decreto di nomina dell'Amministrare Apostolico, venne fatto il nome di Monsignore Radu, ciò non significa che tale incarico fu dato a lui intuito personae, e che, Quindi dopo la sua morte sia cessato l'Ufficio di Amministratore delle suddette parrocchie. Dal Decreto stesso si rileva che la Santa Sede volle affidare tale incarico „curis et zelo III. mi P.D. Episcopi graeci rumeni ritus Magovaradiensis.”

Tuttavia tale disposizione non è definitiva; ed è per questo che la Santa Sede non ha distaccato definitivamente le parrocchie in questione dalla diocesi di hajdudorogh, con una vera e propria dismembrazione.

Lo scrivente cardinale, sicuro che l'Eccellenza Vostra nell'alto suo senno, vorrà tener conto, nel presente affare, delle ragioni che obbligano la Santa Sede a mantener tale ordine di cose, profitta volentieri dell'incontro per rinnovarle i sensi della sua più alta considerazione.

P. Cardinal Gasparri m.p.

fordítás. a Somssich Józsefhez intézett jegyzék
Ő Szentségének Államtitkári Hivatala.
Vatikán 1922 június 6.
No 3866

Válaszolva Nagyméltóságodnak folyó évi ápr. 29-én 234/pol. szám alatt kelt jegyzékére²¹⁰ alulírott biboros államtitkár nem mulasztotta el megtekinteni a hajdudorogi egyházmegyének a nagyváradi püspök igazgatására bízott plébániai népszerűre vonatkozólag megküldött statisztikai adatokat. –

209 Lásd: 171. számú dokumentum.

210 Lásd: 171. számú dokumentum.

Alulírott bibornok – bár szem előtt tartotta a Nagyméltóságod által levont következtetéseket – kénytelen tudatni, hogy tekintettel a román kormány ellenvetéseire – miután ezen plébániák annak a királyságnak a területén fekszenek – a hajdudorogi püspök nem gyakorolhat joghatóságot ezen hivek felett sem személyesen, sem helynök útján.

A szentszéknek ezidőszerint lehetetlen ezeket a plébániákat a hajdudorogi püspök joghatósága alá helyezni. –

Ha apostoli adminisztrátorrá Monsignore Radu neveztetett is ki, ez nem jelenti, hogy a megbízás intuito personae kapta, tehát az ő halála után megszűnt volna fentjelzett plébániák adminisztratori hivatal. Maga a decretum kiemeli, hogy a Szentszék ezt a hivatalt *curis et zelo Ill. mi P.D. Episcopi graeci rumeni ritus Magnovaradiensis* akarta bizni. –

Mégis ez az intézkedés nem végleges és a Szentszék éppen ezért nem szakította el végleg igazi és tulajdonképeni *dismembratio* útján a szóbanforgó plébániákat a hajdudorogi egyházmegyétől. –

Alulírt Bibornok bizik abban, hogy Nagyméltóságod méltányolni fogja az okokat, melyek a Szentszékét kényszerítik a mai rend fenntartására és szívesen megragadja az alkalmat, hogy kifejezze nagyrabecsülését. –

Gasparri bíboros s.k.

184. Miniszterelnökségi pro domo a Romániához került hajdudorogi egyházmegyes parókiák tárgyában

Budapest, 1922. július 3.

MNL OL K 28 1936–H–15688–5400. Fogalmazvány.

Tárgy:

I. Külügyministerium közli vatikáni követünknek a hajdudorogi egyházmegye elszakított részei visszacsatolására vonatkozó jelentéseit, Gasparri bíboros vonatkozó jegyzékét és a vatikáni követünknek küldött újabb instrukciókat.

II. Hajdudorogi püspök r.u. felterejszti a „székely vicariatus” s a román területen fekvő u. n. „ruthén plébániák kormányzására vonatkozó rendeleteket.

N. B.

A külügyministeriumtól érkezett iratokból kitűnőleg vatikáni követünk eljárta a szentszéknel az irányban, hogy a hajdudorogi püspök joghatósága alól kivont román területen levő plébániák a püspök joghatósága alá visszahelyeztessenek még pedig olyképen, hogy a plébániákat a püspök külön vikárius közvetítésével kormányozza, ha ez nem lehetséges rendeltessenek e plébániák az erdélyi latin szert. püspök joghatósága alá, aki azokat helynök vagy helynökök útján kormányozná.

A szentszék elzárkozott e kívánság teljesítése elől, azt mondván, hogy tekintettel a román kormány ellenvetésére, ezidőszerint lehetetlen a

szóbanforgó plébániákat a hajdudorogi püspök joghatósága alá helyezni. A biboros államtitkár jegyzéke kifejezi, hogy a plébániák joghatóságára vonatkozó rendelkezés nem végleges s a szentszék végleg igazi és tulajdonképeni dismembratio útján a szóban forgó plébániákat nem szakította el a hajdudorogi egyházmegyétől.

Somssich gróf 326 pol./922. sz. jelentése²¹¹ szerint a Vatikán meg van győződve igazunkról, de az oláh erőszakkal szemben tehetetlen. Monsignore Borgongini kijelentett miszerint kár, hogy a Szentszék nem rendelkezik ágyukkal és katonákkal, hogy az igazságot az oláhokkal szemben fegyverrel is diadalra vihetné. Somssich gróf erős sajnálkozását fejezte ki Monsignore Borgongini előtt.

A külügyminister ur f. évi jun. 23-án 3528. pol. sz. a. újabb instrukciókat²¹² küldött Csáky gróf követségi titkárának, amelyben arra utasítja, hasson oda, hogy a szóbanforgó plébániák ideiglenesen a gyulafehérvári latin szert. püspök joghatósága alá helyeztessenek. Az említett külügyministeri irat részben téves adatokat tartalmaz. s úgy látszik a vonatkozó antecedenciák nem teljes ismeretével készült. Ugyanis a 47-ben jelöli meg, holott ezek száma 35 s azt mondja, hogy ezeket „hallomás” szerint gör. kath. román egyházfőknek rendelték alá.

A 8. u. n. román plébániáról meg sem emlékezik a Csáky gróf követségi titkárának küldött külügyministeri irat.

Az ügyosztály időközben r. u. megszerezte a hajdudorogi psüpoiktól a bécsi apostoli nunciának 1919-i jun. 19-én²¹³ 17673 sz. alatt kelt iratát,²¹⁴ amely a „Székely Vicariátus” plébániáit gyulafehérvári és fogarasi román érsek joghatósága alá helyezi, továbbá a Congregati pro eclesia orientali 1922. ápr. 26-án 7738. sz. a. kelt közlését, amely szerint a bukaresti nuncius 1922. március 7-én kelt decretumával²¹⁵ a román területen fekvő u.n. „ruthén” plébániákat Zlepkó kelemen serethi plébánosnak, mint apostoli administratornak rendeli alá.

A mellékelt összeállítások egyenként feltüntetik a szóbanlevő rendeletek által érintett plébániákat.

Hogy Csáky gróf tisztán lásson, s megfelelően tudja érdekeinket képviselni a Szentszék előtt, e kimutatások részére megküldendőek lennének.

A Székely vicariátusra vonatkozó bécsi ap. nunciusi rendelet a kommunizmus idején (1919. jun. 29.) kelt; érdekes az indoklása: a román plébániák hűveiről való minél megfelelőbb gondoskodás elvét domborítja ki s azt, hogy e plébániák a demarkációs vonalon keresztül püspökükkel nem érintkezhetnek.

211 Lásd: 183a. számú dokumentum.

212 Lásd: 183b. számú dokumentum.

213 Helyesen: július 29.

214 Lásd: 80. számú dokumentum.

215 Lásd: 151a. számú dokumentum.

Ezzel szemben tudvalevő, hogy a Székely vikariátus hívei majdnem egészen magyarok. Tehát kétségtelen, hogy félrevezették a nunciust.

A biboros államtitkár nyilatkozatát már t.i abban a vonatkozásban, hogy a Szentszék látja igazunkat, azonban tehetetlen az oláh erőszakkal szemben... Kitűnik az abból, hogy mostan amidőn már nem beszélhetni oly fokú közlekedési akadályokról, mint 1919 nyarán, a bukaresti ap. nuncius a román területen volt ama 8 plébániát, amelyek 1912 előtt a munkácsi egyházmegyéhez tartoztak, bukovinai pap joghatósága alá helyezte, tehát még ezeket is kivonta a törvényes püspök joghatósága alól. Ebben kétségkívül a Szentszéknek a román kormány iránt való dédelgető politikája nyilvánul meg a román gör. keletiek egyesítése érdekében; jellemző világot vet erre a Prágai Magyar Hirlap 1922. jun. 23-iki idecsatolt cikke.

Az ügyosztály véleménye szerint megfontolandó lenn, nem volna-e célszerűbb a Vatikánál továbbra is a Somssich grófnak 3216. pol. sz. a. adott utasításban²¹⁶ részletezett megoldás érdekében interveniálni vagyis kérni a szóbanforgó rendeletek visszavonásával azt, hogy a hajdudorogi egyházmegyének román területen lévő plébániáit

1. A hajdudorogi püspök helynök, vagy helynökök utján kormányozza; ha ez nem lehetséges

2. egy gör. kath. magyar ap. vikárius alá rendeltessenek e plébániák.

3. az erdélyi latin szert. püspök alá rendeltessenek e plébániák, aki egy vagy több gör. kath. helynök utján kormányozná e parochiákat.

Sok érv szól e követelésünk fentartása mellett.

184a. Bethlen István miniszterelnök átirat-fogalmazványa Bánffy Miklós külügyminiszterhez a Romániához került hajdudorogi egyházmegyes parókiák tárgyában

Budapest, 1922. július 3.

MNL OL K 28 1936–H–15688–5400. Fogalmazvány.

Bizalmas! Igen sürgős!

Külügyminister Urnak,

Hivatkozással június hó 23-án 3528 pol. sz. a. kelt nagybecsü átiratára²¹⁷ van szerencsém Nagyméltóságodat tisztelettel értesíteni, miszerint őszinte sajnálattal állapítottam meg a hivatkozott irattal megküldött követi jelentésekből s a biboros államtitkár jegyzékéből, hogy a Szentszéknek „a román kormány ellenvetéseire való tekintettel” ezidőszertint lehetetlen a nagyváradi gör. kath. román püspök jurisdicciója alá helyezett hajdudorogi egyházmegyebeli plébániákat a törvényes püspök joghatósága alá visszahelyezni, szóval, hogy

216 Lásd: 131a. számú dokumentum.

217 Lásd: 183a. számú dokumentum.

a Szentszék, mint sajnos más viszonylatokban is tetteleg kitér jogos érdekeink megvédése elől s ezzel nézetem szerint veszélyezteti a szorosan vett kath. egyházi érdekeket is.

Időközben sikerült megszereznem a bécsi apostoli nunciaturának 1919. június 19-én²¹⁸ 17673. sz. a Miklóssy püspökhöz intézett rendeletét,²¹⁹ amellyel – a román plébániák híveiről leendő minél megfelelőbb gondoskodásra való hivatkozással s arravaló tekintettel, hogy a Christifideles bulla által dismembrált egyházmegyékből elcsatolt plébániák a demarkationális vonalon tulajdon püspökükkel nem érintkezhetnek – az u. n. Székely vicariátus plébániái – amelyeknek száma nem 47, hanem 35 – a gyulafehérvári és fogarasi román érsek ap. delegátusi joghatósága alá helyeztetnek. Nagyméltóságod jól tudja, hogy a Székely vicariátushoz tartozó gör. kath. hívek majdnem kivétel nélkül magyarok, nyilvánvaló tehát, hogy félrevezették a nunciust.

Nehéz helyzetünknek a románok által való rut kihasználására mutat a bukaresti ap. nuncius f. évi március hó 7-én kelt azon dekrétuma²²⁰ is, amely mintegy betetőzve az eddigi hamis adatokon alapuló rendelkezések igaztalanságát és ezuttal még indokot sem keresve, a román területen fekvő u.n. ruthén plébániákat (számuk 8) is kivonta Miklóssy püspök joghatósága alól és azokat Zlepko Kelemen serethi, tehát bukovinai ruthén plébánosnak, mint ap. admimistratornak rendelte alá.

Ezen rendelkezés időpontját s a rendelkezést kiadó egyházi funkcionárius személyét tekintetbe véve, igazán nehéz elzárkozni azon impresszió elől, vajjon nem távolabbi olyan cél elérésének reménye mozgatja-e a Szentszékét, a jól felfogott egyházi érdekeket is veszélyeztető, elszakított magyar gör. kath. véreinket pedig elrománosítással fenyegető ezen rendelkezéseknél, s közbelépésünkkel szemben eddig tanusított magatartásnál, amelyet a Prágai Magyar Hírlap 1922. jun. 23-ik számának másolatban ide zárt „A romániai egyházak egyesítését tervezik” c. cikke²²¹ fejteget.

Abból a célból, hogy vatikáni követünk az ezen kérdésben rendelkezésére álló adatokat esetleg kiegészíthesse, kimutatásokat készíttettem a hajdudorogi egyházmegyéhez tartozó össze plébániákról csoportosítva e plébániákat

1. aszerint, hogy azok a hajdudorogi püspökség alapításakor mely egyházmegyékből csatoltattak át.

2. aszerint, hogy e plébániák milyen impérium alatt álló területen vannak jelenleg,

3. továbbá összeállítottam azon plébániák névjegyzékét is, amelyek a pápai, illetőleg nunciusi rendeletek által a törvényes püspök joghatósága alól kivonattak.

218 Helyesen: július 29.

219 Lásd: 80. számú dokumentum.

220 Lásd: 151a. számú dokumentum.

221 Lásd: 197e. számú dokumentum.

E kimutatásokat, továbbá az említett egyházi rendeletek másolatát tisztelettel idezárom, s egyuttal visszakérőleg idecsatolok egy bizalmas kéziratot is, amely a hajdudorogi egyházmegye hiveinek anyanyelvi viszonyairól s magyarul tudásáról tájékoztat és szemléltetően megvilágítja azt, hogy a hajdudorogi püspökség alapításával csak részben történt az akkori állapot szerint gondoskodás arról, hogy magyar anyanyelvű gör. katolikusok a denationalizálás veszélyétől megóvassanak.

A régi magyar anyaországban ugyanis a hajdudorogi püspökség hivein kívül az 1910-es adatok szerint 120 ezer olyan magyar gör. kath. volt. akik román vagy ruthén szertartási nyelvű egyházmegyékhez tartoztak.

A ruthén (eperjesi és munkácsi) egyházmegyék magyar gör. kath. hiveit illetőleg annak idején ezen körülményből nagyobb hátrány nem mutatkozott, a románoknál természetesen igen. Ma már azonban a ruthén egyházmegyénél is igen súlyos lett e szempontból a helyzet az erőszakos csehesítő politikán kívül a pánszlávizmust terjesztő pravoszlávia térfoglalása által. Tehát ha már a viszonyok kényszere alatt egyelőre bele kell nyugodnunk abba, hogy a leszakított területen lévő gör. kath. véreink igen jelentős száma idegen szertartási nyelvű egyházmegye hive, a Szentszéknél ezt a hátrányos [...] ²²² gye egyházi egységének fentartása érdekében felszólunk.

Nagyméltóságod bölcs megítélésére bizom nem volna-e célszerű Mindezek alapján tisztelettel kérem Nagyméltóságodat követünknek 3528/922. pol. sz. a. adott legujabb utasítást ²²³ méltóztassék akként módosítani, hogy követünk mint első megoldást továbbra is annak kieszközlését kérje a Szentszéktől, hogy a szóbanforgó három rendelet visszavonásával a hajdudorogi egyházmegyének román területen fekvő össze plébániáit a törvényes püspök püspöki helynök vagy helynökök útján kormányozza.

Nézetem szerint annál inkább kívánhatnók a kérdés illetén rendezését – csak végső esetre tartva fen a Nagyméltóságod 3216/921 pol. sz iratában ²²⁴ foglalt további megoldási lehetőségeket, mert rámutathatunk arra, hogy a magyar kormány teljes lojalitással megengedte a román impérium alatt álló területen székelő róm. kath. egyházfőknek (a nagyváradi, szatmári, csanádi róm. kath püspököknek) hogy egyházmegyéiknek magyar impérium alatt maradt plébániáit püspöki helynökök útján közvetlenül kormányozzák. Sőt legutóbb a nagyváradi gör. kath. román püspöki helynöknek dr. Siegescu József pápai prelátushoz, a magyarországi román ajkuak kormánybiztosához intézett oly irányu felkérésére, hogy a nevezett püspökség magyar impérium alatt lévő hivei lelki gondozását nevezett kormánybiztos, mint a nagyváradi gör. kath. román püspök püspöki helynöke végezhesse, dr. Siegescu tudtommal és felhatalmazással azt a választ adta, hogy a megbízást elvállalni hajlandó.

222 Hiányzó szövegrész

223 Lásd: 183a. számú dokumentum.

224 Lásd: 131a. számú dokumentum.

Hangsúlyozandó lenne tehát, hogy a magyar kormány teljes mértékben honorálja a román területen székelő püspökök azon irányu óhaját, hogy az új határok által kettészelt egyházmegyék egységes kormányzása változatlanul fentartassék.

Igy tehát minden egyébtől eltekintve, már a reciprocitás elve alapján is elvárhatjuk, hogy a Szentszék nem zárkozik el a szóbanforgó kérdésnek a fentjelzett módon leendő megoldása elől.

Tisztelettel kérem Nagyméltóságodat, hogy tekintettel az ezen kérdés reánk nézve kedvező megoldásához fűződő nagyfontosságú nemzeti, politikai és egyházi érdekekre, követünk a leghatékonyabb közbelépésre felhívni, a közöltek figyelembevételével vatikáni követünknek küldendő újabb nagybecsű utasításáról s követünk eljárásának eredményéről engem tájékoztatni méltóztassék.

Budapest, 1922 évi július hó 3.

**184b. A pro memoria kíséredokumentuma: a Hajdúdorogi
Egyházmegye Magyarországon maradt, illetve Romániához és
Csehszlovákiához került parókiái**

Budapest, 1922. július 3.

A hajdudorogi gör. szert. kath. egyházmegyéhez tartozó plébániák csoportosítása aszerint, hogy a plébániák jelenleg milyen impérium alatt álló területen vannak:

I. Csonkamagyarországon levő plébániák.

1.	Hejőkeresztur	Borsod vm.	
2.	Sajószöged	„ „	
3.	Felsőzsolca	„ „	
4.	Görömböly	„ „	
5.	Sajópálfalva	„ „	
6.	Sajópetri	„ „	
7.	Miskolc	„ „	
8.	Budapest		
9.	Cséke	Zemplén vm.	
10.	Dámóc	„ „	
11.	Zemplénagárd	„ „	
12.	Sárospatak	„ „	
13.	Végardó	„ „	
14.	Mezőzombor	„ „	
15.	Szerencs	„ „	

16.	Bodrogkeresztur	„ „	
17.	Bodorgolaszi	„ „	
18.	Komlóska	„ „	
19.	Tokaj	„ „	
20.	Tolcsva	„ „	
21.	Sátoraljaujhely	2 „	
22.	Pocsaj	Bihar vm.	
23.	Hosszupályi	„ „	
24.	Vértes	„ „	
25.	Bagamér	„ „	
26.	Álmosd	„ „	
27.	Kokad	„ „	
28.	Nagyléta	„ „	Parochia ruména
29.	„ „	„ „	Parochia ruthéna
30.	Hajdudorog	Hajdu vm.	
31.	Hajduböszörmény	„ „	
32.	Debrecen	„ „	
33.	Tiszabüd	Szabolcs vm.	
34.	Balsa	„ „	
35.	Buj	„ „	
36.	Kenézlő	„ „	
37.	Tímár	„ „	
38.	Vencsellő	„ „	
39.	Ajak	„ „	
40.	Kisvárdá	„ „	1914-ben alapított.
41.	Nyirkarász	„ „	
42.	Nyirtass	„ „	
43.	Nyirábrány	„ „	
44.	Nyiracsád	„ „	
45.	Nyiradony	„ „	
46.	Nyirbéltek	„ „	
47.	Nyirgelse	„ „	
48.	Nyirlugos	„ „	
49.	Bíri	„ „	
50.	Bököny	„ „	
51.	Érpatak	Szabolcs vm.	
52.	Kállósemjén	„ „	
53.	Nagykálló	„ „	

54.	Napkor	„ „	
55.	Ujfehértó	„ „	
56.	Levelek	„ „	
57.	Nyirbakta	„ „	
58.	Nyirmada	„ „	
59.	Kisléta	„ „	
60.	Máriapócs	„ „	
61.	Nyirgyulaj	„ „	
62.	Nyirpilis	„ „	
63.	Piricse	„ „	
64.	Kótaj	„ „	
65.	Nyirpazony	„ „	
66.	Oros	„ „	
67.	Révaranyos	„ „	
68.	Tornyospálca	„ „	
69.	Nyiregyháza	„ „	
70.	Csegöld	Szatmár vm.	
71.	Csengerujfalu	„ „	
72.	Porcsalma	„ „	
73.	Jánk	„ „	
74.	Fábiánháza	„ „	
75.	Gebe	„ „	
76.	Hodász	„ „	
77.	Nagydobos	„ „	
78.	Nyircsászári	„ „	
79.	Nyirderzs	„ „	
80.	Nyirparazsnya	„ „	
81.	Nyirvasvári	„ „	
82.	Ópályi	„ „	
83.	Penészlek	„ „	
84.	Makó	„ „	

II. Cseh impérium alatt álló területen lévő plébániák.

1.	Bodrogmező	Zemplén vm.
2.	Kisdobra	„ „
3.	Bodrogszerdahely	„ „
4.	Zemplén	„ „

III. Román impérium alatt álló területen lévő plébániák.

1.	Éradony	Bihar vm.	
2.	Érkenéz	„ „	
3.	Érselénd	„ „	
4.	Értarcsa	„ „	
5.	Érvasad	„ „	
6.	Gálospetri	„ „	
7.	Piskolt	„ „	
8.	Nagyvárad	„ „	
9.	Csengerbagos	Szatmár vm.	
10.	Óvári	„ „	
11.	Pete	„ „	
12.	Szamosdob	„ „	
13.	Vetés	„ „	
14.	Csomaköz	„ „	
15.	Domahida	Szatmár vm.	
16.	Érdengeleg	„ „	
17.	Érendréd	„ „	
18.	Érdkörtvélyes	„ „	
19.	Gencs	„ „	
20.	Kismajtény	„ „	
21.	Mezőterem	„ „	
22.	Portelek	„ „	
23.	Reszege	„ „	
24.	Szaniszló	„ „	
25.	Vezend	„ „	
26.	Amacz	„ „	
27.	Batizvasvári	„ „	
28.	Nagykolcs	„ „	
29.	Nagypeleske	„ „	
30.	Sárközujlak	„ „	
31.	Százazberek	„ „	
32.	Szatmárudvari	„ „	
33.	Szatmárzsadányi	„ „	
34.	Józsefháza	„ „	
35.	Nagykároly	„ „	Parochia rumena
36.	Nagykároly	„ „	Parochia ruthena

37.	Szatmárnémeti	„ „	Parochia rumena
38.	Szatmárnémeti	„ „	
39.	Kökényesd	Ugocsa vm.	
40.	Turterebes	„ „	
41.	Csikszentdomokos	Csik vm.	
42.	Gyergyóalfalu	„ „	
43.	Vasláb	„ „	
44.	Csikszentgyörgy	„ „	
45.	Nagykászon	„ „	
46.	Lázárfalva	„ „	
47.	Gyimesbükk	„ „	
48.	Szépvíz	„ „	
49.	Gyergyószentmiklós	„ „	
50.	Kézdiszentkereszt	Háromszék vm.	
51.	Lemhény	„ „	
52.	Torja	„ „	
53.	Szárzajta	„ „	
54.	Gelence	„ „	
55.	Árkos	„ „	
56.	Illyefalva	„ „	
57.	Lisznyó	„ „	
58.	Nagyborosnyó	„ „	
59.	Oláhsákod	Kisküküllő vm.	
60.	Kisteremi	„ „	
61.	Karasztkerek	Maros-Torda vm.	
62.	Nyárádbálintfalva	„ „	
63.	Nyáráskarácsony	„ „	
64.	Szentháromság	„ „	
65.	Kebeleszentivány	„ „	
66.	Kiszentlőrinc	„ „	
67.	Nyárándandrásfalva	„ „	
68.	Sóvárad	„ „	
69.	Székelysárd	„ „	
70.	Marosvásárhely	„ „	
71.	Abásfalva	Udvarhely vm.	
72.	Alsóboldogfalva	„ „	
73.	Bözödujfalu	„ „	
74.	Székelyszenterzsébet	„ „	

75.	Székelyudvarhely		
-----	------------------	--	--

Összesítés:

Magyar impérium	84 parochia
Cseh „	4 „
Román „	75 „
	163 parochia

Ezzel szemben a püspökséget alapító Christifideles bulla 162 parochiát sorol fel. Az eltérés oka, hogy 1914-ben, tehát a püspökség alapítása után Kisvárdán új parochia létesült.

A román területen lévő 75 plébánia közül:

1. a bécsi ap. nuncius által 1919 május 10-én 16475. sz. a. közölt pápai rendelete értelmében a nagyváradai gör. kath. püspök ap. delegátusi joghatósága alá helyeztetett. 32 plébánia

2. a bécsi ap. nuncius által 1919 június 29-én 17.673. sz. a. közölt rendelet értelmében a gyulafehérvári és fogarasi román érsek ap. delegátusi joghatósága alá helyeztetett az u.n. „Székely vicariátus”-nak. 35 plébániája

3. a romai „Congregatio pro ecclesia orientali” 1922. április 22-én 7738. sz. a. kelt közlése szerint a bukaresti ap. nuncius 1922. március 7-én kelt decretumával Zlepko Kelemen seretni (Bukovina) ruthén plébános ap. administratori joghatósága alá helyezte az u. n. ruthén plébániákat, ezek száma 8 plébánia

Jegyzet.

1. Tulajdonképpen 46 plébánia vonatott el a hajdudorogi püspök joghatósága alól, azonban ezek közül 14 plébánia a trianoni vonalon innen esik.

2. Ezek közül 7 plébánia a hajdudorogi püspökség alapítása előtt a munkácsi egyházmegyéhez tartozott s kétségtelen ezért neveztetnek „ruthén” plébániáknak, ezek: 1. Kökényesd, 2. Nagykároly (par. ruthena) 3. Nagypeleske, 4. Sárközujlak, 5. Szatmárnémeti, 6. Szárazberek, 7. Turterebes.

Továbbá a hajdudorogi püspökség alapításakor a nagyváradai gör. kath. román egyházmegyétől elcsatolt nagyváradai „ruthén” plébánia.

A bécsi ap. nuncius által 1919. május 10-én 16475. sz. a. közölt pápai rendelet értelmében a nagyváradai gör. kath. román püspök ap. delegátusi joghatósága alá helyeztettek:

a. magyar területen lévő plébániák:

1.	Pocsaj	Bihar-vm.
2.	Hosszupályi	
3.	Vértés	
4.	Bagamér	
5.	Álmosd	
6.	Nagyléta	
7.	Nyirábrány	Szabolcs vm.
8.	Nyiracsád	Szabolcs-vm.
9.	Nyiradony	
10.	Csegöld	Szatmár-vm.
11.	Csengerujfalu	
12.	Porcsalma	
13.	Makó	
14.	Kokad	Bigar-vm.

b. román területen lévő plébániák:

1.	Éradony	Bihar vm.
2.	Érkenéz	
3.	Érselénd	
4.	Értarcsa	
5.	Érvasad	
6.	Gálospetri	
7.	Piskolt	
8.	Csengerbagos	Szatmár vm.
9.	Óvári	
10.	Pete	
11.	Szamosdob	
12.	Vetés	
13.	Csopakör	
14.	Domahida	
15.	Érdengeleg	
16.	Érendréd	
17.	Érkörtvélyes	Szatmár vm.
18.	Gencs	

19.	Kismajtény	
20.	Mezőterem	
21.	Portelek	
22.	Reszege	
23.	Szaniszló	
24.	Vezend	
25.	Amac	
26.	Batizvasvári	
27.	Nagykolcs	
28.	Szatmárudvari	
29.	Szatmárzsadány	
30.	Józsefháza	
31.	Nagykároly	
32.	Szatmárnémeti	

II. A bécsi ap. nuncius által 1919. június hó 29-én²²⁵ 17673/sz. a. közölt rendelet²²⁶ értelmében a gyulafehérvári és fogarasi román érsek ap. delegátusi joghatósága alá helyezték az u.n. székely vicariatus plébániái. Ezek:

1.	Csikszentdomokos	Csik vm.
2.	Gyergyóalfalu	
3.	Vasláb	
4.	Csikszentgyörgy	
5.	Nagykászton	
6.	Lázárfalva	
7.	Gyimesbükk	
8.	Szépviz	
9.	Gyergyószentmiklós	
10.	Kézdiszentkereszt	Háromszék vm.
11.	Lemhányé	
12.	Torja	
13.	Szárzajta	
14.	Gelence	
15.	Árkos	
16.	Illyefalva	

²²⁵ Helyesen: július 29.

²²⁶ Lásd: 80. számú dokumentum.

17.	Lisznyó	
18.	Nagyborosnyó	
19.	Oláhzsákod	Kisküküllő vm.
20.	Kisteremi	
21.	Harasztkerék	Maros-Torda vm.
22.	Nyárádbálintfalva	
23.	Nyárádkarácsony	
24.	Kebeleszentivány	
25.	Kisszentlőrinc	
26.	Nyárándandrásfalva	
27.	Sóvárad	
28.	Székelysárd	
29.	Marosvásárhely	
30.	Abásfalva	Udvarhely vm.
31.	Alsóboldogfalva	
32.	Bözödujfalu	
33.	Székelyszenterzsébet	
34.	Székelyudvarhely	
35.	Szentháromság	Maros-Torda vm.

Jegyzet.

Jelenleg Szováta az anyaegyház, Sóvárad filia.

III. A római „Congregatio pro ecclesia orientali” 1922 április hó 22-én 7738 sz. a. kelt közlése szerint a bukaresti ap. nuntius 1922. márc. 7-én kelt decretumával²²⁷ Zlepko Kelemen serethi (Bukovina) ruthén plébános ap. administratori joghatósága alá helyezte az u.n. ruthén plébániákat. Ezek:

1.	Kökényesd	Ugocsa vm.
2.	Nagykároly	Szatmár vm.
3.	Nagypeleske	
4.	Sárkőzujlak	
5.	Szatmárnémeti	
6.	Szárazberek	
7.	Turterebes	Ugocsa vm.

Ezek a plébániák a hajdudorogi püspökség alapításakor a munkácsi egyházmegyétől szakítottak el, ezért neveztetnek nyilvánvalóan ruthén plébániáknak.

²²⁷ Lásd: 151a. számú dokumentum.

Zlepko joghatósága alá helyeztetett a vonatkozó pápai illetve nuntiusi rendeletekben kifejezett elvekből következő a nagyváradi ruthén gör. kath. plébánia is, amely 1912-ben a nagyváradi gör. kath. román püspöki egyházmegyéből csatoltatott a hajdudorogi püspökséghez. –

185. A szentszéki magyar követség jegyzéke Pietro Gasparri bíboros-államtitkárnak a Romániához került hajdudorogi egyházmegyes parókiák tárgyában

Róma, 1922. július 4.

MNL OL K 105 E–1c 368/Pol/1922. Fogalmazvány és másolat.

Légation Royale de Hongrie près le Saint Siège
368/Pol.

A Son Eminence, Monseigneur le Cardinal Pierre Gasparri,
Secrétaire d'Etat de Sa Sainteté, Vatican.

Monseigneur,

Par Sa note²²⁸ du 6 Juin 1922 côtée 3866, Votre Eminence a bien voulu communiquer au Ministre Royal de Hongrie, que le Saint Siège n'était pas à même de remettre les paroisses détachées de l'évêché de Hajdudorogh sous la juridiction du titulaire du diocèse.

Cette note était la réponse à une note²²⁹ précédente, (en date du 29 Avril dernoir côtée 234/Pol.) du Ministre Royal de Hongrie.

Comme Votre Eminence avait l'extrême bonté de relever dans Sa note en question, que „telle disposition n'était pas définitive”, et qu'il se trouve dans la précédente note y relative du Ministre Royal de Hongrie aussi une deuxième alternative, le soussigné Chargé d'Affaires de Hongrie se croit d'autant plus autorisé d'y attirer la bienveillante attention de Votre Eminence.

Cette alternative – pour éviter une répétition – a été omise dans la note côtée 234/Pol., elle se trouve cependant, dans la note²³⁰ précédente du Ministre de Hongrie en date du 18 Avril dernier côtée 216/Pol. Elle renferme la proposition suivante: „Pourtant, si des obstacles insurmontables s'opposaient à l'exécution de cette demande (c.à dire de remettre sous la juridiction des paroisses en question de l'évêque de Hajdudorogh) le soussigné prie l'intervention gracieuse de Votre Eminence dans le sens que ces paroisses soient subordonnées à la juridiction de Monsignore l'évêque de rite latin de Transylvanie.”

Nouvelles les récentes sur une recrudescence de la persecution des fidèles hongrois de Transylvanie par les autorités roumaines, justifient amplement la

228 Lásd: 183c. számú dokumentum.

229 Lásd: 171. számú dokumentum.

230 Lásd: 160. számú dokumentum.

nature et le caractère urgent de cette dernière proposition du Gouvernement Royal;

Dans les notes précédentes il a été indiscutablement prouvé que dans les paroisses en question il ne s'agissait que des hongrois.

Il est évident que le Gouvernement Royal ne peut pas assister tranquillement à la destruction de tant de fidèles hongrois par un clergé imbu des idées du Gouvernement Roumain. Il invoque l'appui gracieux de la plus haute puissance morale, qui à cette oeuvre de sauvetage est autant intéressée que lui.

Je prie donc le Saint Siège de bien vouloir faire le nécessaire afin que les 32 paroisses soumises à l'administration de l'évêque de rite grec-catholique de Nagyvárad, de même que les 47 paroisses du Vicariat de Transylvanie (faisant aussi partie du diocèse du Hajdudorogh,) soient soumises à la juridiction de l'Evêque de Transylvanie résidant à Gyulafehérvár.

Il pourrait les gouverner par un ou plusieurs vicaires, choisis parmi les curés de ces paroisses, dont la liste complète a été annexée aux notes précédentes.

La personne de Monsignore Majláth est une garantie, de ce qu'un grand bien naîtrait d'une pareille disposition, autant pour l'Eglise que pour les fidèles hongrois de Transylvanie, en danger.

En espérant que Votre Eminence voudra bien lui faire tenir le plus tôt que faire se pourra une réponse favorable le soussigné s'agit avec empressement cette occasion pour renouveler à Votre Eminence les assurances de sa plus haute considération avec laquelle il a l'honneur d'être

Rome, le 4 Juillet 1922.

Monseigneur de Votre Eminence

186. A Nyírvidék cikke a Hajdúdorogi Egyházmegye liturgikus nyelvének megváltoztatásáról

Nyíregyháza, 1922. augusztus 2.

Nyírvidék, 1922. augusztus 2. 2. o.

Róma fogja eldönteni, hogy a hajdudorogi magyar görög-katholikus egyházmegyében mi legyen a szertartási nyelv

A Magyarság szerint újabb lelkibéklyót kíváncsognak a görögkatolikus magyarokra

A Görögkatolikus Tudósító kedvező döntést vár Rómától

A püspöki székhely kérdése

A magyar görögkatolikus szervezkedése az utóbbi években impozáns méreteket öltött. Ennek az izzig-vérig törzsökös magyar egyháznak kérdései felekezeti különbség nélkül érdekelnek minden magyar embert, mert ezek a kérdések igen jelentős magyar kulturális kérdések voltak Nagymagyarország egysége idején s azok ma a görögkatolikus magyarságnak szétszórtsága napjaiban is. örömmel kell látnunk az egyház mind pezsdülőbb életét,

azt az elevenedő figyelmet, amelyet a sajtó, az egyesületi élet terén a görögkatholikusság magára von.

Bennünket nyíregyháziakat közelebből érdeklő görögkatholikus vonatkozású cikk jelent meg a minap a Magyarság hasábjain, amelynek a címe ez: A dorogi hajdúk hazavárják püspöküket. E cikkre vonatkozólag a Nyíregyházán megjelenő görögkatholikus orgánium a Görögkatholikus Tudósító nyújt kompetens felvilágosítást. Két egymással erőszakosan összefüggésbe hozott kérdéstről van mindkét cikkben szó, az egyik a Nyíregyházán való püspökségnek Hajdudorogra való áthelyezése, a másik a szláv liturgiának a magyar görögkatholikusok által való elfogadtatása.

A Tudósító A dorogi hajdúk hazavárják püspöküket címmel a következő megnyugtató sorokban nyújt információt a felszínre vetett kérdésekről:

Ezen a címen az ügyeink iránt igen élénk érdeklődést tanúsító kitűnő napilapnak, a „Magyarságnak” július 23-iki számában Móricz Pál jeles tollából figyelemreméltó cikk jelent meg, mely Hajdudorognak görögkatholikus kulturközponttá való fejlesztését fejtegeti s a magyar görögkatholikusságnak 1868. óta folyó mozgalmát ismerteti.

Amily igazi örömmel látjuk, hogy egyik legelőkelőbb napilapunk kiváló írója oly meleg szeretettől sugárzó cikkben igyekszik ügyeink iránt rokonszenvet kelteni, éppen oly igen sajnáljuk, hogy a jeles cikkíró információit – mint látszik – bizonyos irányban elfogult s kevésbé objektív forrásokból merítette. Különösen az a részlet sejteti ezt velünk, melyben az illusztris cikkíró a liturgikus nyelv kérdését érinti:

„... szomorodottan kell hallanom, hogy e derék, hűséges, magyarságához és hitéhez oly meghatón ragaszkodó magyar nép megpróbáltatásának máiglan nem szakadt vége. Ismét kísért, Rómáig szövődnek a szálak, hogy midőn az oláh görögkatholikus az oláh, a ruthén kisorosz, az ószláv nemzeti nyelvét használja, sőt használtatja a megszállott területek magyarságának templomaiban is, éppen Csonka-Magyarország megfogyatkozott görögkatholikus magyarjaira készülnek kovácsolni újabb lelki béklyót. A megcsontított hajdudorogi magyar görögkatholikus egyházmegyében ugyanis keresztül akarják vinni, hogy az ógörög szertartási nyelv mellett eddig hallgatagon türt és csendesesen bevezetett magyar misenyelv helyett ismét az ószláv nyelv legyen kötelező...”

A Görögkatholikus Magyarok Országos Bizottságának márciusi körlevele után ime már másodszer jelentkezik a szláv liturgia hiób-hire. Egyszer az O. B. rekonstruálását, másszor a püspöki székhelynek Hajdudorogra való áthelyezését reklámozván vele.

Sem az O. B., sem a cikkíró ismeretlen, s úgy látszik ügyeinkben nem is elég tájékozott informálója nem gondolják meg, hogy a liturgiális nyelv kérdésének a nyilvánosság előtt való tárgyalása ma semmiképen sem időszerű.

Való, hogy a legilletékesebb helyeken foglalkoznak a liturgikus nyelv rendezésének kérdésével. Az is tény, hogy az idősebb papi egyéneknek a liturgiális görögben való járatlansága és a görög szertartási könyveknek a

valutáris viszonyok miatt csaknem teljes beszerezhetetlensége fölvetette igen magas helyeken is azt a gondolatot, nem volna-e célszerűbb a görög nyelv keresztülforszírozása helyett inkább a gyakorlatból kiment, de papságunk előtt még eléggé ismert ószláv liturgikus nyelvre térni vissza. Ebben Róma a legilletékesebb helyről a hajdudorogi püspöktől kért és kapott is megfelelő információt.

Hogy a nyert információ alapján Róma minő döntést fog hozni, annak praediudálni nem lehet. Az a legmesszebbmenő jóindulat azonban, melyet a magyar görögkatholikusság iránt az Apostoli Szentszék tanusít, jogot ad a legkedvezőbb lehetőségek reményére.

Jelenleg tehát semmi okunk bilincsekről, ószláv veszedelemről beszélni és írni. Politikai beállításban tárgyalni a kérdést pedig egyszerűen veszedelmes a magyar görögkatholikusságra nézve.

A székhelykérdésnek a liturgikus nyelv kérdésével való összekötése nagyon erőszakolt valami. A székhelykérdés megoldásánál elsősorban gazdasági, kulturális és közlekedési szempontok jöhetnek tekintetbe, mint a nyelv kérdése egészen más kérdéskomplexumhoz tartozik.

187. Kánya Kálmán külügyminiszter-helyettes átirata Bethlen István miniszterelnökhöz a Romániához került hajdudorogi egyházmegyes parókiák tárgyában

Budapest, 1922. augusztus 11.

MNL OL K 28 1936–H–15688–5400. Tisztázat.

M. Kir. Külügyminiszterium.

4081 – Pol.

Budapest, 1922 augusztus 11.

Tárgy: A hajdudorogi egyházmegye elcsatolt plébániáinak visszacsatolása.
4 drb. melléklet.

Nagyméltóságú Gróf Bethlen István Urnak
m. kir. miniszterelnök, Budapest.

Hivatkozással f. é. július 6-án 5400/M. E. II. sz. a. kelt nagybecsű átiratára,²³¹ van szerencsém Nagyméltóságodnak tisztelettel megküldeni a hajdudoroghi püspökség plébániáinak visszacsatolása tárgyában az Ap. Szentszékhez tett felterjesztésem és mellékletei másolatát, valamint a hajdudoroghi egyházmegye hiveinek anyanyelvi viszonyait feltüntető bizalmasan küldött kéziratot.

Vatikáni követünk eljárásának eredményéről Nagyméltóságodat annak idején értesíteni fogom.

A miniszter helyett:

Kánya rk. követ és meghat. miniszter

231 Lásd: 184a. számú dokumentum.

187a. Kánya külügyminiszter-helyettes átiratának melléklete: a külügyminisztérium utasítása a szentszéki követségnek

Budapest, 1922. augusztus 8.

MNL OL K 28 1936–H–15688–5400. Másolat.
MNL OL K 105 E–1c 453/Pol/1922. Tisztázat.

Másolat

M. kir. Külügyministerium.

4081/pol. 1922.

Tárgy: A hajdudoroghi egyházmegye elcsatolt plébániáinak a törvényes püspök joghatósága alá való visszacsatolása.

Budapest, 1922. augusztus 8.

Méltóságos Gróf Csáky István Urnak, követségi titkár, Róma.

Méltóztassék a biboros államtitkár urnak a következő előterjesztést tenni.

A magyar királyi kormány ismételen – bár eredménytelenül – kérte az Apostoli Szentszéket, hogy a hajdudoroghi egyházmegyének azon plébániái, melyek a bécsi nuntiusnak 1919. május 10-én 16475. sz. a.,²³² 1919. június 29-én²³³ 17673 sz. a. kelt átiratában²³⁴, majd a bucaresti nuntius 1922. márczius 7-én kelt rendeletében²³⁵ a hajdudoroghi püspök joghatósága alól kivonattak, a törvényes püspök joghatósága alá visszahelyeztessenek.

A m. kir. kormány eddigi lépéseinek eredménytelensége után se adja fel a reményt, hogy az Apostoli Szentszék eddigi, a 3866/1922. sz. jegyzék²³⁶ szerint „nem definitív” rendelkezéseinek hatályon kívül helyezésével a kérdéses plébániáknak törvényes főpásztoruk joghatósága alá való visszahelyezéséről mihamarabb kegyelmesen rendelkezni fog.

Ebbeli várakozásában támogatja őt az egyházi közigazgatás érdekén kívül az ethnografiai, geografiai, történeti és kulturális szempontoknak gondos mérlegelése s a viszonyosság elve is.

Az 1922. jun. 8-án kibocsátott „Christifideles” bulla értelmében megszervezett hajdudoroghi püspöki megyébe 162 parochia csatoltatott át, az eperjesi, munkácsi gör. kath. ruthén s a nagyváradi, szamosujvári, gyulafehérvár-fogarasi gör. kath. román egyházmegyékből.

A bulla kibocsátásánál az Apostoli Szentszéket az a belátás irányította, hogy a magyar anyanyelvű, tehát nem román és nem ruthén gör. kath. hívek lelki gondozása az új egyházmegyében a korábbinál megfelelőbb módon biztosítottassék, annál is inkább, mert az illető püspöki megyék alapító leveleikben kifejezetten csak a román, illetőleg szláv anyanyelvű gör. kath. hívek számára

232 Lásd: 62. számú dokumentum.

233 Helyesen: július 29.

234 Lásd: 80. számú dokumentum.

235 Lásd: 151a. számú dokumentum.

236 Lásd: 183c. számú dokumentum.

szerveztettek meg. A hajdudoroghi egyházmegye megszervezése folyamán az országnak kétségtelenül magyar anyanyelvű 304.322 gör. kath. lakójából 183575 került az új püspökség fennhatósága alá, 120747 magyar anyanyelvű gör. kath. hívő azonban továbbra is a román és ruthén szertartású gör. kath. püspökök fennhatósága alatt maradt. A rendezés szerint nyilvánvalóan hiányos volt.

A magyar kormány annak idején a hiányos megoldást is elfogadhatónak tekintette, mert megvolt a lehetősége annak, hogy a 120 ezer magyar anyanyelvű gör. kath. hívő a nemzet kulturális közösségében élhessen.

A trianoni szerződés következményeiben azonban a lehetőséget a minimumra redukálta. A román impérium alatt ugyanis kiméretlen erőszakos denacionálás indult meg, az Észak keleti felföldön pedig a csehszlovák állam kétségtelen támogatásával a szláv schismaticus propaganda fejt ki erőt. Amint a korábbi magyar gör. katolikusok nyelvüket veszítik, könyeiben eltántorodnak a nyugati egyház közösségtől. A szláv és román schisma az állam minden hatalmi eszközével s a lélekhalászat meg nem engedhető buzgalmával az unióba lépett hívek visszaszerzésére törekszik. Ennek a sajnálatos ténynek bizonyítékai kétségtelenül az Apostoli Szentszék rendelkezésére állanak s a magyar kir. kormányra sem nemzeti, sem kulturális szempontból nem közömbösek.

Miközben azonban a magyar kir. kormány a trianoni szerződés eme következményeit mérlegeli, különösen fájdalmasan hatnak rá az azon rendelkezések, melyek a magyar anyanyelvű gör. katolikus plébániákat bölcsen megszervezett centrumuktól elválasztják. Ugy találja, hogy e rendelkezések nemzeti szempontból – mely az Apostoli Szentszék előtt kétségtelenül annyira jogos és tiszteletreméltó, mint más európai nemzetek azonos szempontja, hátrányosak s alapjában fölöslegesek is. Amennyiben az utódállamok ugyanis a hajdudoroghi püspök joghatóságának közvetlen gyakorlása elé akadályokat gördítenének, megmarad a lehetősége annak, hogy püspöki helynökök útján gyakorolja joghatóságát. Ilyen megoldásnak a közel – és régmúlt egyháztörténelme számos példájával szolgál.

Valóban nem méltányos, hogy a magyar anyanyelvű gör. kath. hívek, kivételvén törvényes püspökük avagy vicariusának joghatósága alól s román vagy ruthén apostoli administratorok joghatósága alá helyeztessenek. E ténynek első következménye, hogy a román administratorok kirekesztvén a liturgiának ógörög nyelvét azt a románnal helyettesítik, sőt a liturgián kívül is azt erőltetik, amint az utolsó évek tapasztalata igazolja. Valóban nem meglepő, ha a liturgiájában, nyelvében sértett hívő ilyen gondoskodás láttára azon protestáns egyházak felé fordul érdeklődésével, melyek legalább jogos nemzeti érzékenységében nem bántják. Még kirívóbb a nehézményezett rendelkezések káros, fölösleges volta az u. n. ruthén plébániák esetében, melyek a szerethi ruthén plébánosnak, mint az administratornak joghatósága alá rendeltettek. Mint a mellékelt statisztika mutatja, e községek lakossága 38 egyén leszámításával nem ruthén, hanem magyar, apostoli administratorok

pedig nem érti a magyar nyelvet, e hivek liturgiája görög, az administratoré ószláv, e hivek a munkácsi egyházmegyéből szakítottak ki, administratoruk pedig a kolomeai gör. kath. rutén egyházmegye papja, a hivek törvényes püspöktől legfeljebb 110. km. laknak s ha vicariusuk Szatmárt laknék, akkor 20–25 km-es körzetben csoportosulnak köréje, Szereth pedig tőlük a Kárpátokon túl 700–800 km-es távolságban van. Ha semmiképen nem volna lehetséges, hogy a hajdudoroghi püspök kormányozza hiveit, s ha vicarius a se kormányozhatja őket, sokkal közelebb fekvő, hogy a szintén nem görög ritusu, de legalább magyar anyanyelvű szatmári latin sz. püspök joghatósága alá rendeltessenek, mint az óriási távolságban élő idegen nyelvű, idegen ritusu szerethi plébános, apostoli administrator joghatósága alá.

A magyar kir. kormány semmi akadályt nem támaszt, hogy a szatmári, nagyváradai, csanádi latin püspökök magyar imperium alatt élő hiveiket püspöki helynökök útján kormányozzák, sőt az ellen sincs kifogása, hogy a nagyváradai román gör. kath. püspök is külön helynöke révén igazgassa magyar imperium alatt élő hiveit, azt hiszi tehát, hogy méltányos viszonyosság elvén esnék csorba, ha a hajdudoroghi püspöknek a püspöki vicariusok által való kormányzás lehetősége nem adatnék meg. Ujból és nyomatékkal kéri tehát az Apostoli Szentszéket, hogy idevonatkozó rendelkezéseit hatályon kívül helyezve, szerezzon érvényt a „Christifideles” bulla eredeti intencióinak s ne engedje meglazulni, sőt megsemmisülni a magyarnyelvű görög katolikusoknak törvényes főpásztorukhoz való viszonyát.

A minister helyett:

Kánya

s.k. rendk. követ és megb. minister

**188. A Görög Katolikus Magyarok Országos Bizottságának
felterjesztése Lorenzo Schioppa nunciushoz a Hajdúdorogi
Egyházmegye liturgikus nyelvének megváltoztatása és a Romániához
került hajdúdorogi egyházmegyes parókiák tárgyában**

Budapest, 1922. augusztus 26.

AAV Arch. Nunz. Ungheria, 5. fasc. 7/9. Hajdúdorog fol. 643r. Tisztázat.

1955/II

Excellentissime ac Reverendissime

Domine Archiepiscopo, Nuntie Apostolice!

Domine Clementissime!

Senatus praesidialis Commissionis Regnicolaris Graeci ritus Catholicorum Hungarorum in causa dioeceseos Hajdudorogensis memoriale²³⁷ advolutum concinnavit, ante Sanctam Sedem Apostolicam Romanam decretorum in hac

237 Lásd: 191a. számú dokumentum.

re iam exatorum partim vero in actione positorum, nationalitatem hungaricam fidelium nostrorum domi et ultra hodiernos limites periclitari opportunorum revocationem et reparationem humillime deprecatorium.

Cum omni reverentia et fiducia exoramus Excellentiam Vestram, dignetur memoriale hunc deprecatorium nostrum Sanctae Sedi Apostolicae praesentare, postulata nostra efficaci suo patrocinio protegere et sic ad eventum faustum perducere.

In osculo s. dexteræ cum egregio venerationis sensu sumus

Budapestini, die 26 Augusti a. 1922.

Excellentiae Vestrae servi humillimi:

Johannes Zombory dr.

notarius commissionis.

Cornelius Szabó

praeses commissionis.

189. A Keleti Kongregáció leirata Clemente Micara prágai nunciushoz Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában

Róma, 1922. szeptember 4.

AAV Arch. Nunz. Cecoslovacchia 29, fasc. 131. fol. 31rv. Tisztázat.

Roma, 4. Settembre 1922

Protocollo N. 8517/22

Circa Monsignore Papp Vesc. di Muncacs.

Illustrissimo e Reverendissimo

Monsignore Clemente Micara

Nunzio Apostolico, Praga.

Illustrissimo e Reverendissimo Signore,

Dalla Segreteria di Stato di Sua Santità é stato trasmesso a questa Sacra Congregazione un pro memoria della Legazione Czecho-Slovacca presso la Santa Sede, col quale il Governo della Repubblica insiste per la sostituzione dell'attuale Vescovo di Munkacz (residente in Ushorod) Monsignore Antonio Papp con altro Prelato che conosca la lingua del luogo e sia di origine e di educazione czechoslovacca. A Monsignore Papp si fa accusa di non essere deferente alla Repubblica e di nutrire aperti sentimenti magiarofili, traendo dietro al suo esempio il clero diocesano e disgustando il popolo ruteno che diserta in massa le chiese cattoliche. Si aggiunge nello stesso pro memoria che Monsignore Papp non ha ancora prestato il giuramento di fedeltà alla Repubblica e che si sarebbe rifiutato, col pretesto di una visita urgente nella sua Diocesi, di assistere al ricevimento del Presidente di passaggio per Ushorod.

Questo suo contegno ha dato luogo a varie dimostrazioni ostili contro di lui da parte del popolo, rendendo così inefficace, se non dannosa, l'opera del Pastorale Ministero. Ora, d'intesa verbale con la Segreteria degli AA. EE. SS., questa, Sacra Congregazione si rivolge alla Signoria Vostra affinché voglia

appurare i fatti e tentare, se del caso, d'indurre il suddetto Monsignore Papp ad una conciliazione col Governo per il bene delle anime e per la pace religiosa della popolazione. E se niun risultato fosse da sperarsi o se riuscissero inutili i suoi buoni uffici in questo senso, non potendosi tollerare una situazione tanto anormale, la Signoria Vostra a. nome della Santa Sede, con quel tatto e quella prudenza che Le é riconosciuta, inviti il sullodato Presule a rassegnare la sue dimissioni dalla Sede di Munkacz.

Intanto lieto di questo incontro, ne approfitto per dichiararmi con sensi di doverosa stima della Signoria Vostra Illustrissima e Reverendissima devotissimo servo

per l'Eccellentissimo Card. Segretario
+ Isaia Papadoupulo

190. Josif Bocian lebergi segédpüspök jelentése Enrico Benedetti pápai kamarásnak, a Keleti Kongregáció tisztségviselőjének a Munkácsi Egyházmegyében kialakult skizmatikus mozgalomról

Bécs, 1922. szeptember 4.

AAV Arch. Nunz. Cecoslovacchia 29, fasc. 131. fol. 76r–82r. Másolat

Descriptum ab originali pro notitia
Illustrissimi ac Reverendissimi Domini Nuntii Pragensis.
Episcopus Luceoriensis Dr. Josephus Bocian

Reverendissimo Domino Enrico Benedetti
Romam.
De statu ecclesiae graeco-cath. apud Carpatho-Ruthenos.
(Dioecesis Munkaciensis et Presoviensis)

Liceat mihi, quaeso, breviter scriptis mandare, quae Viennae die 1. Septembris locuti sumus.

I. Schismatica agitatio.

Ultimis quattuor annis, praesertim post collapsum imperium Austro-Hungaricum inter populum ruthenum graeco-catholicae dioecesis Munkaciensis, maxime in pagis ad orientem situs, exorta est vehemens ac aperta schismatica agitatio, per quam totae ac multae parochiae de fide catholica jam defecerunt, plures in hoc periculo proxime versantur. De vi ac ambitu nec non – quod Deus avertat – de sequelis hujus agitationis nec Clerus nec Reverendissimus Episcopus dioecesis Munkaciensis rationes sibi sufficientes reddunt, quoniam de hac re silent, nec agunt quidquam ut hoc magnum periculum fidei catholicae amittendae removeatur. Nec spargere volunt inter populum suum libellos catholicos, qui schisma oppugnent, RR. Patribus Basilianis editos.

II. Causae schismatis.

Causae hujus schismaticae agitationis multiples sunt; aliae a/ in conditione populi rutheni, aliae b. in influxu ab extra proveniente fundantur.

Conditio populi.

a. Ruthenus populus ad Carpathos montes degens est probus, valde pius, nimis conservativus, sed pauper ac derelictus. Jam mille annos in hungarica ditione degens, amisit omnes suas classes nobiliores ac ditiores, (quae omnes madiarisatae sunt), nec quem habet, qui ipsi praesidio sit. Ad finem saec. XVIII. duces ac tutores ipsius unici episcopi ac sacerdotes erant, qui ipsi pietatis spiritum ecclesiae amorem, ritui graeco suo nec non rationali indoli adhaesionem propriam fecerunt. Id ipsum sane parvam hanc populi rutheni partem, non obstante tot saeculorum influxu infausto, incolumem servavit.

Hungarophilismus.

Sed inde a tempore episcopi Stephani Pankovics, ergo a prima parte saec. XIX. species rerum mutata est. Cathedras episcopales abhinc obtinere coeperunt episcopi madiarisatores, qui favente ac opitulante regimine hungarico etiam pedentim Clerum suum madiarisaverunt i.e. omnino spiritui nationali hungarico faventem fecerunt. Sacerdotes rutheni hungarophili (sic dicti „madiarones”), a regimine hungarico opulenter pecunia adjuti, pauperem populum ruthenum despiciebant simul cum lingua ac nationali indoli ipsius. De educatione ejus nihil omnino curabant, severe tamen exigebant jura stolae et gravia opera servilia in agris colendis gratuito praestanda (dicta: rokivščyna, koblyna) semper tamen cum populo repugnantia. Quae omnia populus ruthenus aegre ferebat, nec sacerdotes suos colere nec ipsis fiduciam praebere poterat.

Qui vero ex sacerdotibus, spiritu rutheno adhuc in corde vigente moti, populum suum juvare volebant, a Ruthenis Galiciae omnino separati (omnis enim nexus cum cultura Ruthenorum in Galicia sese evolventi severe a regimine hungarico et episcopis interdicebatur) et conservatismo suo ducti in aliud extremum inciderunt, in rusophilismum.

Rusophilismus.

b. Russiae olim regimen, medio saec. XIX. sic dicta idea slavophilismi („slavianophilstvo”), impellente, in unaquaque natione slavica factionem sibi faventem quaerebat et adjuvabat. Apud Ruthenos, quam in Galicia tam et in Transcarpathia, qui Russis origine et lingua proximi putantur, hic slavophilismus in merum rusophilismum, i.e. omnimodam identificationem Ruthenorum cum Russis evasit. Et sic apud Ruthenos russica lingua cum litteris russicis, aesi ipso proprio, propagari coepta est. Qua in re multum egit russophilus Adolphus Dobrianskij et canonicus Alexander Duchnovics. Russophilismus secum ducebat respectum erga ecclesiam Russicam synodalem ejusque ritum, et spem Ruthenis suggerebat, fore aliquando tempus, ut Russia ipsos ab hungarica captivitate liberet. Sacerdotes Rutheni russophili numero pauci erant et sympathis suas erga Russiam occultare cogebantur, in populum tamen

influxum nacti sunt (aliter ac hungarophili). Quo factum est, ut inter Ruthenos Transcarpathiae russophilismus paene spontanea acceptus erat, et cum russophilismo – (quod fere semper necessario connectitur) – sympathia erga russicum schisma. Et revera, statim ac quidam ex Ruthenis Transcarpathiae in Americam transmigraverunt, false intellecta libertate ducti, russicae ecclesiae schismaticae asseclae facti sunt. Saepe numero adducebantur ad hoc russicis orthodoxis missionibus in America, quae a synodo Petropolitana magnis opibus pro agitatione inter Ruthenos instructae erant. Qui apostatae cum in patriam rediissent, occulte schisma propagare coeperunt, cuius occasionem optimam sacerdotes praebuerunt hungarophili, apud populum valde exosi.

Hac rerum conditione stante bellum mundanum ortum est.

A tempore belli mundani.

c. Primo jam anno belli mundani, cum Russi in Galiciam invasissent et Hungariam minati essent, populus Ruthenus in Transcarpathia a regimine hungarico et praefectis militum propter id, quod ruthenus erat (tunc enim Hungari nullum discrimen inter Ruthenos et Russos faciebant) val-²³⁸opprimebatur et persequebatur. Sed in hac misera conditione sua illud aegerrime ferebat, quod episcopi ipsius (Munkaciensis et Presoviensis), noti ac aperti madiarones, alphabetum ejus slavicum nec non calendarium graecum ope regiminis bellici sustulissent. Quod intellectum est a populo qua ultima jam et atrocissima phasis madiarisationis et apex ruinae populi Rutheni. Quoniam nullibi praesidium nec auxilium inveniebant, unicum medium populi salvandi in schismate videbant, in qua opinione a vicinis Rumenis ac Serbis orthodoxis occulte sustentabantur.

Quum praetera occasione belli multi Rutheni qua captivi Russiam venissent, ibi quida de fide defecerunt, tum schisma amplectentes, tum dein – rerum novarum mutatione facta – bolševismum. Qui cum domum rediissent spiritu bolševistico plane imbuti, seditionem movere coeperunt contra exosos sibi parochos, quos videbant esse madiares et aristocratas. Imperium hungaricum tunc temporis jam collapsam erat et nemo erat, qui jam amplius hungarophilismus sustinere posset. Consequens rerum conditio erat, quod populus contra sacerdotes, a quibus sub regimine hungarico multa perpessus fuerat, surrexit et cum episcopalis Curia ipsius desideria de sacerdotibus exosis removendis respicere nolisset, schisma proclamavit. Arcessivit sibi sacerdotes serbicos schismaticos cum episcopo, qui schisma cum phanatismo propagare coeperunt. Deinde qua adjuutores in hoc infelici conamine venerunt ad ipsos multi russici praefecti militum ex copiis devicti generalis Vrangél provenientes, et condiderunt apud ipsos periodicum schismaticum „Pravoslavnyj viestnik” („Orthodoxus nuntius”), qui pariter fanaticismo scatet. Haec schismatica actio de die in diem augetur, et jam coepit mediis terroristicis uti.

Quid pastores?

238 Befejezetlen elválasztás.

d. Clerus autem graeco-catholicus in dioecesibus Munkaciensi et Presoviensi, falso aristocratismo depravatus, est vel hungarophilus vel russophilus. Madiarones sunt populo exosi; russophili vero impares sunt viribus ut schisma russicum oppugnent. Omnis enim tendentia russophila apud Ruthenos – (sicut ex experientia in Galicia observata scimus) – vel ipsa necessario ad schisma ducit.

Sacerdotes Rutheni, catholici spiritu ac veritate, democratæ, qui linguam populi sui vernaculam (i.e. ucrainicam) amante colunt, sunt nunc temporis tam pauci, ut ipsi soli contra melimina hostium ecclesiae ac rei catholicae nihil efficere possint, etsi, quod ipsorum est, faciant.

Nec spes affulget, pro futuro proximo, quo majus adhuc periculum imminet, rerum conditionem fore meliorem.

Seminarium dioecesanum Užhorodense non est in statu florenti. Clerici loquuntur inter sese partim adhuc ungarice, partim, qui ex America venerunt, anglice, non vero ruthenice. Quidam ex professoribus et praepositis sunt russophili, propagantes linguam russicam pro ruthenica, quam despiciunt.

Canonici sunt madiarophili vel russophili, Episcopus omnino madiarus, a spiritu rutheno alienus, qui ultimo tempore etiam per hoc sese valde exosum praebuit, quod institutum pro educandis puellis contra vota omnium canonicorum noluit sororibus Basilianis, quae ex Galicia venerunt, tradere, sicut initio promiserat, et per hoc illae coactae sunt in dioecesim Presoviensem migrare.

In hac rerum conditione, ubi Clerus apud populum, episcopus apud Clerum odio habetur, nec sermo esse potest de repugnantia contra schisma. Et si haec conditio diutius durabit, omnino et certe peribit ecclesia catholica apud Carpatho-Ruthenos.

III. Sanatio.

Qui sit modus sanandi?

Praeprimis ante oculos habendum est, omnia dependere a dioecesi Munkaciensi, majore et periculo magis exposita. Haec si salva fuerit, et dioecesi Presoviensis incolumis manebit.

Secundo, in utraque dioecesi sedes episcopales jam diu esse impeditas, si non omnino vacare. Episcopi ultimi ambarum sunt madiari et haec infelix schismatica agitatio contra ipsos ipsorumque spiritum orta est.

Ergo primum necesse est, ut utraque dioecesis accipiet quam primum Episcopum vere ruthenum, nec madiarophilum (quia tunc rerum conditio non mutabitur), nec russophilum.

Qui episcopus Clero et populo acceptus, spiritum in clerum democratiae ac caritatis christianae introducat, ut clerus populum juvet, non vero in ipso dominetur. Deinde valde necessarium est, ut novus episcopus ordinem S. Basilii M. reformatum omnibus viribus adjuvet, ut deinde ipse ope PP. Basilianorum adjutus missiones parochiales et confraternitatem catholicam (Sti Josaphat) propagat. Per ista media nec non per zelum animarum populus Ruthenus in

fide catholica retinebitur. Reformanda sunt pariter seminaria spiritualia, et interea plures clerici Romam mittendi.

IV. Qui episcopi?

Qui sunt episcopi nominandi? Ut amorem ac auctoritatem apud subditos habeant suos, sumendi sunt ex Ruthenis in Transcarpathia natis, quoniam Galiciani sub influxu russophilae et madiarophilae agitationis adhuc impopulares habentur.

Propositum, ut Clarissimus Episcopus DR. Dionisius Njaradi Presoviensem episcopatum obtineat, non puto bonam. Praeprimis ille ipse valde necessarius est pro dioecesi Crisiensi (Križevač in Croatia) incolumi servanda.

Persona ipsius popularis, apostolica caritate ac zelo fulgens, hanc dioecesim servat contra schismatica tentamina serbica. Propter quod Serbi ipsum promovere ac amovere student.

Si tamen necessarium est, ut ipse in carpathicam dioecesim translocetur, tunc sane melius est, ut sedem obtineat episcopalem Munkaciensem Užhorodi, sedem tunc temporis majoris memonti ac magis periculo expositam.

Pro dioecesi Presoviensi omnino bonum esse puto Clarissimum Dominum Canonicum Užhorodensem Drem Basilium Hadžega, sacerdotem zelosum, doctum, spiritu democratiae christianae imbutum, Ruthenum (non russo – nec hungarophilum).

De quibus omnibus rebus me certiore reddunt sacerdotes nostri graeco-catholici ex Galicia provenientes, qui in Transcarpathia sunt, et Dominus DR. Vladimirus Pežanskyj, iudex districtualis Užhorodensis, qui olim a. 1919 clarissimo nuntio Varšaviensi personaliter de conditione ecclesiae graeco-catholicae in Galicia res exponebat.

Viennae, die 4. Septembris 1922.

**191. A Görög Katholikus Magyarok Országos Bizottságának
felterjesztése Miklósy István hajdúdorogi püspökhöz a Hajdúdorogi
Egyházmegye liturgikus nyelvének megváltoztatása és a Romániához
került hajdúdorogi egyházmegyes parókiák tárgyában**

Budapest, 1922. szeptember 14.

GKPL I-1-a 1090/1922. Tisztázat.

Méltóságos és Főtisztelendő Megyéspüspök Ur!

A Görög Kath. Magyarok Országos Bizottságának elnöki tanácsa az itt tisztelettel másolatban csatolt emlékiratot terjesztette Ő Szentsége XI. Pius római Pápa elé, melyben a hajdúdorogi egyházmegye liturgikus nyelvének ruthénra tervezett megváltoztatása, valamint a nevezett püspökség idegen uralom alá jutott részeinek román és ruthén egyházi kötelekekbe történt beosztása ellen teljes tisztelettel tiltakozván, az eme püspökséghez csatolt

hívek magyar nemzeti mivoltának elismertetése és fenntartása céljából a római apostoli Szentszék oltalmát és védelmét kérjük.

Ezt az emlékiratot egyidejűleg másolatban bemutattuk a római Szentszék budapesti követe Nagyméltóságú és Főtisztelendő Schioppa Lőrincz érsek ur pápai nuntiusnak, Magyarország bíboros hercegprímása főmagasságu és főtisztelendő Csernoch János esztergomi érsek urnak, valamint a nagyméltóságú m. kir. külügy és vallás- és közoktatásügyi urak Ő Excellenciáinak is.

Alázattal kérjük Méltóságodat, kegyeskedjék kérelmeinket kegyes pártfogásába fogadni, és megyés püspöki tekintélyének illetékes helyen való latbavetésével nekünk, magyarságunkban megtámadott híveinek oltalmára sietni, országunk mai határain belül, valamint azokon túl is.

Kiváló mély tiszteletünk nyilvánításával vagyunk, Budapesten, 1922. szeptember 14.

Méltóságod alázatos hívei:

Szabó Kornél

részvénytársulati vezérigazgató, bizottsági elnök.

Dr. Medveczky Emil

kir. ítélőtábla bíró, bizottsági titkár.

191a. A felterjesztés melléklete: A XI. Piusz pápához intézett emlékirat

Budapest, 1922. szeptember 14.

GKPL I-1-a 1090/1922. Másolat.

Sanctissime ac Beatissime Pater !

Senatus praesidialis Commissionis Regnicolaris graeci ritus catholicorum hungarum humillime infrascriptus ex ephemeridibus accepit nuncium, Sanctam Sedem Apostolicam Romanam parochias dioeceseos Hajdudorogensis nunc sub Imperio Rumeniae stantes, una cum parochiis dioeceseos ritus Rutheni Munkacsensis et Stanislauensis, pariter sub imperio Rumeniae existentibus, qua administratori apostolico, iurisdictioni reverendissimi domini Clementis Zlepko parochi Siretensis in Bucovina ad tempus subiecisse.

Nuncium hunc audientes putavimus, omnes parochias dioeceseos Hajdudorogensis sub imperio Rumeniae stantes sine omni exceptione neonominato memorato administratori apostolico subiectas fuisse. Paulo post compertum habuimus Reverendissimum Dominum Clementem Zlepko iurisdictionem accepisse tantum in illas octo vel novem parochias, quae antea ad dioecesim ritus Rutheni Munkacsensem pertinebant, partes vero illas Dioeceseos Hajdudorogensis, quae ex dioecesi ritus Rumeni Armenopolitano et Magno-Varadensi fuerant exemptae, ad dioecesim ritus rumeni Magno-Varadensem, parochias denique illas, quae ex archidiocesi Albaiulia-Fogarasensi fuerant excardinatae, ad eandem archidioecesim Albaiulia-Fogarasensem adiunxit, modo, uti videtur, definitivo, durante adhuc bello iam p. d. Benedictus XV. pontifex maximus.

Super omnes has res intelleximus, Sacram Congregationem pro Ecclesia Orientali erectam nuperrime in medium protulisse etiam consilium istud possibile et rationabile feretne partem dioeceseos Hajdudorogensis, quae intra limites hodiernas Hungariae adhuc remansit, ex occasione revisionis bullae Christifideles Graeci ritui rutheno adungere et talimodo qualificare.

Huius consilii fama animam fidelium graeci ritus catholicorum Hungarorum dolore et anxietate replevit. Ideo infrascriptus senatus presidialis Commissionis Regnicolaris graeci ritus catholicorum Hungarorum, in nomine universitatis fedelium Hungarorum humillime et enixe supplicare festinat et Sanctitatem Vostram exorat: dignatur institutiones superius enumeratas pro nobis damnosas, revocare, annihilare, modo opportuno reparare, simul dioeceseos Hajdudorogensis intra hodiernus limites Hungariae existentem, penitus extingere, irritum facere et decreta bullae „Christifideles Graeci” ex toto inviolate et intacte conservare.

Commissio nostra Regnicolaris memoriale usum linguae hungaricae in liturgia ritus graeci deprecatorium, subscriptionibus genuinis fidelium, ad programma Commissionis se adiunctorum, ornatum, in audientia publica ad manus p. d. pontificis maximi Leonis XIII. die 9 Martii anno 1900 occasione peregrinationis Jubilaei porrexit. P. d. Pius X. pontifex maximus anno 1912 die 8 junii bulla apostolica „Christifideles graeci” dioecesim pro fidelibus graeco – catholicis natione et lingua hungaris erexit Hajdudorogensis et in linguam liturgicam neoerectae dioeceseos linguam antiquam graecam posuit. Petitio ita nostra humillima, ut lingua liturgica, nostra lingua hungarica fiat, successum optatum non accepit.

Haud exiguam temperentiam postulavit a nobis, ut decretum hunc Sanctae Sedis quieto animo acceptare possibile nobis fiat. Ex facto illo etenim, quod Graeci, Rutheni, Rumeni, Arabes, ritum graecum lingua sua nationali celebrant, persuasum habemus etiam Hungaris graeci ritus catholicis ius nativum competere in sacris functionibus ritus graeci lingua sua nationali, ergo lingua hungarica uti.

Quod in cognitione huius iruis naturalis decreta Sanctae Sedis quoad linguam liturgicam graecam aequo animo percepimus, subsidium in hac re praebuit nobis non tantum filialis ac sincera adhaesio et obedientia erga Sanctam Sedem Apostolicam alte in corde omnium nostrorum plantata, sed maximopere factum illud positivum, quod in erectione dioeceseos Hajdudorogensis Sancta Sedes Apostolica episcopatus huius et fidelium ad iurisdictionem illius adscriptorum characterem et nationalitatem Hungaricam veluti fundamentum totius actionis publice agnovit, lege ecclesiastica roboravit.

Ex facto hoc deinde iure deduximus Sanctam Sedem Apostolicam ex una parte modum nobis praebere paratam esse, sicuti apud fratres nostros ritus latini hungaris compertum habemus, ut penes linguam liturgicam graecam in cultu divino etiam lingua nostra materna hungarica competenti et legali modo in usu maneat, – ex parte vero altera, quod Sancta Sedes nationalitati nostrae hungaricae efficacem et gravem suam protectionem non denegabit

et subministrabit contra omnem impetum hostilem politicalem, auctoritatem Sanctae Sedis et Ecclesiae in rem suam convertere exploraturum.

Impetus hic hostilis subito in conspectum apparuit, vix in publicum prodiit bulla erectionis. Chorus episcoporum ritus rumeni et politici nationis rumenae insitutum hoc domi et ultra regni fines vehementer et intemerate impugnare coeperunt.

Stephanus Popp-Csicsó politicus rumenus in comitiis regni Hungariae a 1913 die 14 Junii tantummodo septemdecim parochias tales potuit enumerare, in quibus secundum sententiam suam pluraritatem fidelium lingua materna rumenam indicavit. Eo modo etiam politicus memoratus et socii eius, qui in favorem Rumenorum studiosissime agitaverunt, implicite testimonium fecerent, super numerum in sermone citato defixum adhuc disputatas parochias summatim 66 ecclesias maternas et fideles in hic habitantes sine dubie Hungaros esse.

Episcopi graeco – catholici provinciae Rumenae anno 1918 die 14 Decembris in suo ad Nuntiaturam Apostolicam Viennensem directo libello²³⁹ deprecatorio, revisionem territorialem dioeceseos novae urgentes proclamaverunt: „in partitione fidelium tamquam fundamentum et factorem decernentem tantummodo linguam maternas licet acceptare” Sententiam hanc et nos acceptamus, in quantum lingua materna fidelium sine terrore politico constituta erit.

Regna quae ultra limites hodiernos patriae nostrae dominatur omnes deliberationes et contractus internationales seponentes scopum sibi fixerunt, numerum Hungarorum in territoriis suis quam maxime diminuere. Contra omnem legem peractis expulsionibus, eiectionibus Hungarorum scopum memoratum assequi haud erit illis possibile.

Ideo occasione conscriptionis incolarum consignationes personales, nationalitatem determinantes terrore politico extorquentur vel etiam falsificantur. Imo ne sub alieno et iniquo imperio viventes graeco – catholici Hungari pro parte minoritatis nationalis sub quocunque imperio internationaliter in tuto collocata iura in rem suam convertere valeant et sic in vita ecclesiastica et scolastica nationalitatem et linguam suam maternas hungaricam defendere et conservare queant, gubernium Rumeniae et Bohemiae denegat characterem et nationem illorum hungaricam, nam secundum sententiam illorum singuli homines, qui fidem graeco – catholicam tenent, solum modo ad nationem ruthenam et rumenam possunt pertinere, et graeco – catholici natione et lingua Hungari nusquam invenienter in terra. Theoria talis in vita quotidiana et practica pro minoritatibus Hungaricis Bohemiae et Rumeniae horrendos effectus potest adferre. Theoriae etenim memoratae consequentia foret, ut scholas populares graeco – catholicorum Hungarorum, lingua hungarica in docendo utentes, ad usum linguae rumenicae vel ruthenicae cogeret, ex cultu

239 Lásd: 38. számú dokumentum.

divino linguam hungaricam etiam in efficiis extra-liturgicis penitus expellerent et fratres nostros fideles Hungaros obstringerent, ut praedicationem verbi divini lingua rumena vel ruthena tolerarent.

Nos pro certo habemus quod Sancta Sedes Apostolica, tamquam a partium studio semper aliena, temporalem vitam politicalem sapientia sua superando non est parata permittere, in inimici gentis Hungaricae ad destructionem gentis nostrae in ipsis decretis Sanctae Sedis accipiant efficace adminiculum. Ideo commissio nostra Regnicolaris periculum hoc nationis Hungariae ad forum internationale pro tutela et defensione minoritatum nationalium hisce temporibus organisatum referre decrevit. Et ex ipsa ea causa petimus urgenter enumerationem damnosarum constitutionem revocationem et reparationem.

In quantum certe sperata et nunc deprecata tutela et reparatio sero veniret, dilatio etiam ex obtutu ecclesiastico valde graves consequentias potest adferre. Si fideles graeco – catholici Hungari in ditione Rumeniae et Bohemiae viventes pressura coacti viderunt, ut qua graeci catholici nationalitatem suam hungaricam in tuto collocare non possunt, desperatio leviter ad tramites apostasiae posset derelictos perducere, nam inimici nostri sine omni haesitatione agnoscunt nationalitatem hungaricam pro testantium, imprimis helveticae confessioni adictorum. Muneris nostri iudicamus possibilitatem hanc in conspectu proponere et sic ostendere quales eventus possit exoperare in vicinitate nostra nunc dominans furiosa ista politica, quae exstirpationem gentis Hungaricae in territorio suo intendit.

Gaeco – catholici Hungari a Hungaria seiuncti et imperio inimicorum Hungariae subiecti nunc silentio et inertiae sunt damnati. Querelas suas in medium proferre, rem suam defendere propter terrorem politicalem non possunt, nam post commotionem et si minimam statim veniret ultio crudelissima.

In nomine memoratorum fidelium, fratrum nostrorum, tenore mandati genuini ab illis Commissioni nostrae Regnicolari concrediti, vocem nostram extollentes, cum omni reverentia, sed firmissima deliberatione pro testationem gravissimam interponere festinamus contra omnem constitutionem et sententiam characterem et nationalitatem illorum hungaricam in discrimen vocare, obscurare, vel denegare opportunam, domi et in terris exteris.

Commissio nostra Regnicolaris conscia est animo, quod bulla apostolicus „Christifideles Graeci” magna charta est graeco – catholicorum Hungarorum. Etiam atque etiam humillime deprecamur, dignetur Sanctitas Vestra omnia decreta bullae huius apostolicae, linguam liturgicam, nationalitatem nostram hungaricam, territorialem dioeceseos compositionem, concernentia inviolate et intacte sustinere, conservare Subimperio Rumeniae positas parochias dioeceseos Hajdudorogensis dignetur Sanctitas Vestra iterum iurisdictioni episcopi reverendissimi Hajdudorogensis subiicere, qui certe inveniet possibilitatem, ut partes illas per vicarium suum conformiter gubernaret. In casu vero illo non sperato, si legitima et iure ecclesiastico praescripta ordinatio talis propter invisibilia et vere inevitabilia impedimenta impossibilis foret,

dignetur partes dioeceseos Hajdudorogensis ex iurisdictione et ritui rumeno et ritui rutheno adscriptorum dignitariorum ecclesiasticorum eximere et, qua administratori apostolico secundum locum determinato episcopo ritus latini subiicere, ut partes illas secundum intentiones bullae „Christifideles Graeci” administraret, et auctoritate Sanctae Sedis Apostolicae Romanae contra omnem impetum hostilem defenderet.

In tesseram filialis nostrae adhaesionis ante thronum Sanctitatis Vestrae provoluti, in osculo s. pedum summa venerationis cultu sumus.

Budapestini ex sessione Commissionis Regnicolaris Graeci ritus Catholicorum Hungarorum die Junii 1922 habita.

Sanctitatis Vestrae filii obsequentissimi

Praeses Commissionis

Cornelius Szabó

Director societatis syngraphalis

Socii in praesidio.

Dr. Adolphus Lukáts m. pr.

Professor p. o. Universitatis

Secretarius Commissionis.

Dr. Johannes Pond m. p.

Secretarius universitatis st. prof. p. o.

Exactor commissionis

Dr. Emilius Medveczky m. pr.

judex tabulae regiae.

Theodorus Melles m. pr.

inspector fabricae ad vias ferreas status

Notarius comissionis: Dr. Johannes Zombory m. pr.

professor gymnasii cath. majoris. Membra senatus praesidialis commissionis.

Julius Andor m. pr.

pens. cons. prae. ad regni comitia

Dr. Georgius Bukovszky m. pr.

pens. director instituti hygienialis.

Dr. Julius Czyzewsky m. pr.

cons. regius medicus archiducis.

Cyrillus Karap m. pr.

cons. ministerialis.

Georgius Markos m. pr.

pens. curator negot. apud. vias ferr.

Nicolaus Répássy m. pr.

secretarius status.

Dr. Andreas Novák m. pr.

secretarius ministerialis

Bartholomaeus Novák m. pr.

consiliarius ministerialis.

Aemilianus Melles m. pr.

abbas tit. parochus Budapestensis.

Dr. Michael Sereghy m. pr.

judex curiae.

Dr. Edouardus Szaplanczay m. pr.

director soc. syngraphalis.

**192. A Görög Katolikus Magyarok Országos Bizottságának
felterjesztése Csernoch János hercegprímáshoz a Hajdúdorogi
Egyházmegye liturgikus nyelvének megváltoztatása tárgyában**

Budapest, 1922. szeptember 14.

EPL Cat. D/c. Csernoch 3034/1922. Tisztázat.

Főmagasságu és Főtisztelendő Biboros-Érsek,
Hercegprímás Úr! Kegyelmes Urunk!

A Görög Kath. Magyarok Országos Bizottságának elnöki tanácsa az itt tisztelettel másolatban csatolt emlékiratot²⁴⁰ terjesztette Ő Szentsége XI. Pius római Pápa elé, melyben a hajdúdorogi egyházmegye liturgikus nyelvének ruthénra tervezett megváltoztatása, – valamint a nevezett püspökség idegen uralom alá jutott részeinek román és ruthén egyházi kötelékekbe történt beosztása ellen teljes tisztelettel tiltakozván, az eme püspökséghez csatolt hívek magyar nemzeti mivoltának elismertetése és fenntartása céljából a római apostoli Szentszék oltalmát és védelmét kérjük.

Alázattal kérjük Eminentiadat, kegyeskedjék kérelmeinket kegyelmesen pártfogásába fogadni és nekünk magyarságunkban megtámadott hiveink oltalmára sietni országunk mai határain belül, valamint azokon túl is.

Kiváló mély tiszteletünk nyilvánításával vagyunk Budapesten, 1922. szeptember 14.

Főmagasságod alázatos szolgái:

Szabó Kornél

részvénytársulati vezérigazgató, bizottsági elnök.

Dr. Medveczky Emil

kir. ítélőtábla bíró, bizottsági titkár.

**193. Breyer István miniszteri tanácsos átirata Csernoch János
hercegprímásnak a Hajdúdorogi Egyházmegye liturgikus nyelvének
megváltoztatása tárgyában**

Budapest, 1922. szeptember 20.

EPL Cat. D/c. Csernoch 3058/1922. Tisztázat.

127055/1922. I. ü. o. szám.

Főmagasságu Dr. Csernoch János

bibornok, hercegprímás, esztergomi érsek urnak,

Esztergom.

Főmagasságu Bibornok, Hercegprímás, Érsek Ur!

A Görög Katolikus Magyarok Országos Bizottsága elnöki tanácsának a hajdúdorogi egyházmegyének rutén ritusúvá tervezett megváltoztatása

240 Lásd: 191. számú dokumentum.

tárgyában keletkezett iratokat²⁴¹ ./ alatt csatoltan oly tiszteletteljes felkéréssel van szerencsém Főmagasságodnak megküldeni, hogy az abban foglaltakra nézve nagybecsű nyilatkozatát az ügyiratok visszazárása mellett velem közölni méltóztassék.

Fogadja Főmagasságod kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását. –

Budapest, 1922. évi szeptember hó 20-án.

A miniszter rendeletéből:

Breyer István

miniszteri tanácsos.

194. Miklósy István hajdúdorogi püspök átirat-fogalmazványa a Görög Katholikus Magyarok Országos Bizottságához a Hajdúdorogi Egyházmegye liturgikus nyelvének megváltoztatása tárgyában

Nyíregyháza, 1922. szeptember 26.

GKPL I–1–a 1090/1922. Fogalmazvány.

1090 Ltsz

Érk. szept. 25. válasz Szabó Kornél kezéhez.

A római Szentszékhez, f. évi június havi keltezéssel, Nagyságod s még 16 társa, budapesti igen kedvelt hiveim által fölterjesztett s nekem, pártolás végett, e hó 25-ikén bemutatott emlékirat,²⁴² melyben a Szentséges Atyához rítusunkkal kapcsolatos nemzeti érdekeink megoltalmazásáért esedeznek, áttekintettem.

Elismeréssel vagyok nemes ügybuzgalmuk iránt, a melynek kétségtelen bizonyossága jelen folyamodásuk is.

Atyai szeretettel figyelmeztetem azonban mindannyiukat, hogy kérvényezési jogukat illetőleg, amennyiben az egyházkormányzati kérdéseket érintve téves útra tértek. Ha elhatározásuk tetteváltása előtt hozzám, mint illetékes főpásztorukhoz, fordulnak tanácsért, a következő felvilágosítást nyerték volna:

1) Közös érdekeinket, vallási vonatkozásban, a római Szentszék előtt, a megyés püspök van hivatva képviselni.

2) A római Szentszéknel közel két év óta tárgyalás van folyamatban a megkötendő konkordátum fölött. A konkordátum tervezetének több alternatíváját közölte velem az államkormány a végből, hogy azokra a magyar görög katolikuság védelmében tegyem meg észrevételeimet. Észrevételeim, amelyek rítusunk keretében nyelvünk szabad használatára, a pap- és népnevelésre irányulnak, a tervek átdolgozásánál honoráltattak.

3) A joghatóság feszegetése meddőnek látszik. E kérdés is fel van ugyan vetve a konkordátum-tervekben, de alig remélhető, hogy a román állam –

241 Lásd: 191. számú dokumentum.

242 Lásd: 191. számú dokumentum.

a csehről most még nincsen szó – eltűrje miképp saját belterületén hazánk bármely püspöke, ha mindjárt helyettese által is, joghatóságot gyakoroljon: amint viszont mi sem türnénk hasonló beavatkozást.

4) A románok által elfoglalt területen, ottani latin szertartású püspök vagy vikárius által hiveink fölött gyakorlandó joghatóság – mint utolsó remédium – szintén érintve van a konkordátum-tervekben. Előre látható azonban, hogy e kiváncsalm nem talál meghallgatásra szemben XIV. Benedek pápának a kanonizált egyházmegyék kormányzására vonatkozó a rendeletével: „Episcopus latinus latinorum, episcopus vero Graecus Graecorum dumtaxat curam, regimen, et jurisdictionem respective habeant, et exercent. Constit. Etsi pastoralis. –

Olyan rabulisztikának, amilyenek felhasználásával, a most idézett rendelet megsértésével, a budapesti román származású gör. katolikusok latin juriszdikció alá helyeztetek, a románok saját területükön, bizonyára nem engednek érvényesülni.

A szóbanforgó emlékirat a misenyelv ügyével is foglalkozik. Eltekintve attól, miképp az egyházi fegyelemmel a kívánatos jogrenddel kizárólag az egyeztethető össze, ha az ily kényes természetű kérdésre a püspök ad feleletet, akit feleletadásra felhivnak: szinte veszedelmesnek mondhatom, ha azt akár egyesek akár csoportok vagy testületek teszik szóvá a nyilvánosság a mitöbb a legfelsőbb forum előtt. Veszedelmes a kérdés bolygatása főleg akkor, ha, aki hozzászól, ennek egész komplexumát nem ismeri.

A nyelvkérdés aktái egyébként a római Szentszékhez f. évi április 23-dikán kelt alázatos és őszinte jelentésem után, lezártaknak tekintendők. Miskönyvünk, melynek segítségével papjaink a szentáldozatot bemutatják, a szentséges Atya parancsára, már öt hónap óta annak kezénél van.

Fogadja Nagyságod nagyrabecsülésem kifejezését, mellyel vagyok
1922. szept. 26.

szerető főpásztora István püspök

195. Csernoch János hercegprímás átirat-fogalmazványa Klebelsberg Kunó kultuszminiszterhez a Hajdúdorogi Egyházmegye liturgikus nyelvének megváltoztatása tárgyában

Esztergom, 1922. október 2.

EPL Cat. D/c. Csernoch 3058/1922. Fogalmazvány.

3058-1922

Nagymélt. gróf Klebelsberg Kúnó miniszter úrnak – Budapest

A Görög Kath. Magyarok Orsz. Bizottsága elnöki tanácsának
127055/1922. sz. nagybecsű átiratával²⁴³ velem közölt memoranduma,²⁴⁴

243 Lásd: 193. számú dokumentum.

244 Lásd: 191. számú dokumentum.

amelyet az említett elnöki tanács nekem is meg küldött, két kérelmet terjeszt az Apostoli Szentszék elé: 1.) hogy a hajdudorogi egyházmegye ritus-nyelve ne változtattassék át ruthéné és 2.) hogy a hajdudorogi egyházmegye teljes egészében kormányoztassék továbbra is a hajdudorogi püspök úr által vagy, ha ez nem volna lehetséges, a trianoni határok által leszelt részek rendeltessenek a terület szerint megfelelő latin püspök joghatósága alá.

Mindkét kérdésben eddig is a magy. kir. kormánnyal egyetértőleg ugyanazt az álláspontot képviseltem, amelyet a memorandum elfoglal.

A ritus-nyelv ügyében az apostoli nuncius úr útján már ebben az évben is bizalmasan részletes felvilágosítást küldtem az apostoli Szentszéknek, amelyet f. é. április hó 25.-én 1161/1922. sz. a. kelt átíratom²⁴⁵ kíséretében ugyancsak bizalmasan közöltem Nagyméltóságod hivatali elődjével is.

A hajdudorogi egyházmegye kormányzatának a változott viszonyokra való tekintetből leendő rendezése tárgyában úgy a román concordátum, mint az apostoli administratorok kinevezése körül folytatott tárgyalások során az volt az ismételten kifejezésre juttatott kívánságunk és sérelmünk, hogy a hajdudorogi egyházmegye teljes egészében hagyassék meg a hajdudorogi püspök kormányzása alatt vagy pedig – ennek nem teljesülhetése esetén – bizassanak a trianoni határok által leszelt részek a megfelelő latin püspökökre.

Ezek után a memorandum Rómában alaposan előkészített talajra fog találni. Ujabb lépés most a memorandummal kapcsolatban akár a magy. kir. kormány, akár az én részemről nem látszik szükségesnek, sőt talán nem is célszerű. Mindenesetre, ha e kérdések érintésére vagy tárgyalására más alkalom fog kinálkozni, a memorandumban kifejezésre juttatott kívánságokra, amelyek amúgy is összeesnek a mi álláspontunkkal, figyelemmel lettünk és azok teljesítése érdekében minden lehető meg fogok a magam részéről is tenni.

A memorandumot, valamint a tanácsnak Nagyméltóságodhoz intézett beadványát ./ a. visszaküldöm.

Eszk. 1922. okt. 2.

Csernoch

196. Kánya Kálmán külügyminiszter-helyettes távirata Somssich József szentszéki követnek Nyárádi Dénes körösi püspök eperjesi apostoli kormányzóvá történő kinevezése tárgyában

Budapest, 1922. október 3.

MNL OL K 105 L-3-g 521/Pol/1922. Claris-távirat.

521 szám Pol. – drb melléklet

Nyárády körösi görög katolikus püspök, eperjesi papsággal tudatta, hogy eperjesi egyházmegye apostoli adminisztrátorává neveztetett ki és október közepében Eperjesre érkezik.

245 Lásd: 165. számú dokumentum.

Sziveskedjék tényállás és arról tájékozodni, vajjon Nyárady kinevezése Csonkamagyarországon levő 20 plébániára is kiterjed-e, ha igen, tiltakozzék, hogy kinevezés megkérdezésünk nélkül történt.

Sziveskedjék azután is tájékozodni hogy ezen átmeneti intézkedés Novák püspök visszatérését, Nyárady végleges vagy egy harmadik kinevezését akarja-e előkészíteni.

Kánya.

197. Kánya Kálmán külügyminiszter-helyettes átirata Bethlen István miniszterelnökhöz a Romániához került hajdúdorogi egyházmegyes parókiák tárgyában

Budapest, 1922. október 9.

MNL OL K 28 1936–H–15688–5400. Tisztázat.

Budapest, 1922. október 9.

5197/pol. 1922.

Tárgy: A hajdudoroghi egyházmegye elszakított részei.

3.mell.

Nagyméltóságú

Gróf Bethlen István Urnak,

m. kir. miniszterelnök, Budapest.

Nagyméltóságod folyó évi július hó 6-án kelt 5400. M. E. II. számú átiratának²⁴⁶ kapcsán vatikáni követségünket megfelelőleg utasítottam, miről szerencsém volt Nagyméltóságodat folyó évi augusztus 10-én 4081/1922. számú átiratomban²⁴⁷ tiszteletteljesen értesíteni.

Vatikáni ügyvivőnk eljárásának sajnos tulnyomóan negatív eredményéről f. é. augusztus hó 22-én kelt 465/pol. számú jelentésében számol be, mely jelentésnek másolati példányát, annak a jegyzéknek másolatával egyetemben mutatom be, Nagyméltóságodnak, melyet vatikáni ügyvivőnk f. évi augusztus 13-án intézett a bibornok államtitkár urhoz és amelyre a bibornok államtitkár a szintén másolatban idecsatolt f. é. augusztus hó 26-ikán kelt 6957 számú jegyzékkel válaszolt.

A miniszter helyett:

Kánya K. rendk. követ és megh. miniszter.

246 Lásd: 184a. számú dokumentum.

247 Lásd: 187. számú dokumentum.

197a. Kánya külügyminiszter-helyettes átiratának melléklete: Csáky szentszéki ügyvivő jelentése Bánffy Miklós külügyminiszternek

Róma, 1922. augusztus 22.

MNL OL K 28 1936–H–15688–5400. Másolat.
MNL OL K 105 E–1c 465/Pol/1922. Fogalmazvány.

Róma, 1922 évi augusztus 22-én.

Magyar királyi követség a Szentszék mellett

ad 5197 pol

465/pol. 1922

Tárgy: A hajdudoroghi egyházmegye elszakított részei.

1 melléklettel.

Nagyméltóságú losonczy

gróf Bánffy Miklós úr

v.b.t.t. magyar királyi külügyminiszter stb.

Budapest.

Hivatkozással Nagyméltóságod folyó hó 7-én kelt 4460 politikai számú rendeletére²⁴⁸ van szerencsém jelenteni, hogy a hajdudoroghi egyházmegye elszakított részeinek bizonyos módon való visszacsatolása tárgyában az államtitkár urhoz, a rendeletnek megfelelő mellékeltet felterjesztett, jegyzéket intéztem.

Az államtitkárságon szerzett tapasztalatok alapján sajnos nem sok reménnyel nézek az ügy kimenetele elé.

Ugyanis a románok által megszállott plébániáknál a román kormány, minden módosításnak, mely a jelenlegi helyzeten változtatna a legnagyobb eréllyel ellenszegül. Ezen szives ellenállás nem annyira nemzet politikai hanem inkább vallás politikai okokban keresendő. Nem mulasztottam el rámutatni arra, hogy habár úgy a Szentszék mint az oláh kormány szeretnek az oláh görög katolikusoknak kedvezni, ez korántsem történik egy indokból. Mert míg a görög katolikusokat erősíteni akarja és ezért segít nekik, addig az oláh kormány pártfogolása beolvasztási manőver! A Szentszék ha ezt be is látja mindig azzal hozakodik elő, hogy a nyers erőszak ellen nem tud fellépni.

Ami a szerethi ruthén administratiót illeti, itt egyéb nehézségek vannak.

Nagyméltóságod előtt bizonyára ismeretes az a hatalmas törekvés, mely a Szentszéknél az orosz birodalom bukása óta nyilvánul meg a keleti keresztény egyházak egységesítése, illetve amennyiben azok még nem volnának Róma főnhatósága alatt, a római curia főnhatósága alá való helyezése iránt.

Ezen törekvés, mely XV. Benedek alatt a Keleti Kongregáció és a Keleti Intézet megalapításában valamint a Propaganda Fide erős fejlesztésében öltött teste, két irányban fejlődik.

248 Lásd: 187a. számú dokumentum.

1, A pápa fenhatóságát elismerő keleti egyházak roppant szét vannak szórva és darabolva, a közösség szelleme teljesen hiányzik náluk, ami történelmükben elég indokolást talál.

A Szentszék itt szeretné a közösség szellemét megteremteni, és a nyugati egyház mintájára a szétszórt egyháztartományokat egy egységesebb szervezettel ellátni.

Ezen kényes munkát volnának hivatva a Keleti Intézetből kikerült növendékek előkészíteni és megalapozni.

2, A desorganizált görög keleti egyház tömegeit Róma fenhatósága alá hozni volna hivatva a Propaganda Fide és a keleti Congregáció. Mivel itt nagyobb részt oroszokról van szó, a Szentszék ez irányú törekvésében legjobb segítőtársait a görög katolikus ruthénekben vélte megtalálni. Ezt már XII. Ince pápa is leszegezte a ruthén görög katolikus egyház felállításakor, mikor azt mondotta: „Per vos, mei Rutheni, Orientem convertendum spero!”

XI. Pius Pápa, mint volt varsói nuncius bizonyára igen jól ismeri az idevágó kérdéseket.

A mondottakból következik azonban, hogy a ruthének a Szentszékénél igen nagy befolyásnak örvendenek, és az Államtitkárság mindig kedvezni akar nekik. Ezen állításmat a Vatikán politikája a lengyelekkel szemben, teljes mértékben igazolni látszik.

A lengyelek az oroszokkal való nemzeti és tradicionális ellentétjeiknél fogva a Szentszéknek Oroszországban nem lehetnek segítségére.

Utóbbit a lengyelek a Curia keletgaliciai politikájában is érezhették.

Mivel a szerethi adminisztráció kérdésében is a ruthén irányú görög katolikus politikát vélem felfedezni félek hogy a 4460 politikai számú rendeletben foglalt megoldási terv, amely görög katolikusokat latin szertartású püspök alá rendelne, nehezen lesz keresztül vihető.

Mindezen nehézségek dacára tölem telhetőleg támogattam a kérést.

Borgongini úr azt mondta, hogy mielőtt határozott választ adna tudakozódnai fog a Keleti Congregációban az ügyek állása felől. Nem mulasztotta el azonban megjegyezni, hogy a Szentszéknek mindig számot kell vetnie az új államok politikai határaival. Ha azonban az apostoli adminisztrátorok ellen személyi kifogásokat tudnánk emelni, ezt a Szentszék hajlandó volna figyelembe venni.

Csáky s. k. követségi titkár, ügyvivő

197b. Kánya külügyminiszter-helyettes átiratának melléklete: Csáky szentszéki ügyvivő jegyzéke Pietro Gasparri bíboros-államtitkárnak

Róma, 1922. augusztus 13.

MNL OL K 28 1936–H–15688–5400. Másolat.

Légation Royale de Hongrie pres le Saint Siege

No. 458/pol

A son Eminence Monseigneur le Cardinal Pierre Gasparri

Secrétaire d'État de Sa Sainteté, Vatican.

Monseigneur,

Le soussigné chargé d'affaires royal de Hongrie a d'ordre de son Gouvernement, l'honneur de porter à la connaissance de Votre Eminence comme suit:

Le Gouvernement royal de Hongrie a prié a plusieurs reprises le Saint Siège –quoique sans résultat – que les paroisses détachées du diocèse de Hajdudorogh, par un décret du nonce apostolique de Vienne en date du 10 Mai 1919,²⁴⁹ côté 16. 475 et du 19 Juin 1919,²⁵⁰ côté 17. 673, et par celui du nonce apostolique de Bucarest, en date du 7 mars 1922,²⁵¹ soient rendues à la juridiction de leur évêque légal qui est l'évêque de Hajdudorogh.

Malgré l'insuccès de ses démarches, le Gouvernement de Hongrie ne perd pas l'espoir que le Saint Siège rapportera au plus tôt possible sa décision qualifiée par Lui-Même dans sa note cotée 3866/1922 de „non définitive” et qu'il daignera d'ordonner la remise de ces paroisses en question sous la juridiction de leur pasteur légal.

Le Gouvernement hongrois y met d'autant plus d'espoir, qu'il se sent soutenu non-seulement par l'intérêt de l'administration ecclésiastique, mais encore par le principe ethnographique, géographique, historique, culturel, et par celui de la réciprocité.

Selon la bulle „Christifideles”, publiée le 8 Juin 1922,²⁵² le diocèse de Hajdudorogh a été constitué de 162 paroisses, détachées des diocèses de rite grec-catholique ruthène d'Eperjes et de Munkács puis des diocèses de rite grec-catholique roumain de Gran Varadino, de Armenopoli de Gyula-Fehérvér et de Fogaras. A la composition de cette bulle, le Saint Siège a été guidé par la conviction qu'il devrait pourvoir aux besoins religieux des fidèles grec-catholiques de langue hongroise (qui ne parlent donc ni le ruthène ni le roumain) dans une mesure plus large, qu'il ne l'était fait jusqu'alors, cela n'était possible qu'en leur créant un nouveau diocèse. D'autant plus que les autres évêchés en question n'ont été fondés, d'après les termes de leur lettre de fondation, qu'exclusivement pour les fidèles grecs-catholiques de langue ruthène et roumaine (voir annexe No.1.).

Par l'organisation du diocèse de Hajdudorogh sur un total de 304.322 grecs-catholiques de langue hongroise de la Hongrie, il n'y a que 183.575 qui ont été subordonnés à la juridiction de la nouvelle évêché et 120.747 sont restés sous l'administration des évêques de rite ruthène ou roumain.

249 Lásd: 62. számú dokumentum.

250 Lásd: 80. számú dokumentum.

251 Lásd: 151a. számú dokumentum.

252 Helyesen: 1912.

Il en ressort que la solution était défectueuse. Pourtant à cette époque, le Gouvernement hongrois a cru devoir accepter même cette demie mesure parce que la possibilité a été donnée de conserver ces 120.000 fidèles grecs-catholiques de langue hongroise dans le sein de la culture nationale.

Le Traité de Trianon a réduit au minimum ces possibilités.

Puisque sous la domination roumaine un mouvement de dénationalisation violente et impitoyable s'est déclanché centre les minorités ethniques et de religion et que sur le territoire soumis à la domination tchéque une propaganda de schisme slave est incontestablement soutenue par l'Etat tchécoslovaque.

Aussitôt que les fidèles grecs-catholiques de langue hongroise seront entravés dans l'exercice de leur langue ils seront plus inclinés de succomber aux tentations, et de sortir de l'unité de l'Eglise de Rome.

Le schisme slave et romain, appuyé par tout le pouvoir de l'Etat, s'efforce de détacher les grecs-catholiques de l'union. Les représentants du schisme ne sont point délicats dans le choix leur moyens.

Des preuves irréfutables en sont a la diposition du Saint Siège.

Le Gouvernement hongrois ne peut pas y assister tranquillement non plus, étant donné que de grands intérêts culturels et nationaux sont en jeux.

Le Gouvernement hongrois est d'autant plus douloureusement frappé par les dispositions du Saint Siège, détachant les paroisses grécques catholiques de langue hongroise, de leur centre, si sagement organisés qu' il trouve, que ces dispositions du point de vue national – qui est certainement reconnu par le Saint Siege aussi estimable et juste, que le nationalisme des autres nations d'Europe – sont nuisibles et superflues.

Puisque, si les Etats successeurs mettaient des obstacles à l'exercice direct de la juridiction de l'évêque de Hajdudorogh, il lui resterait toujours la possibilité de gouverner ses paroisses détachées par un vicaire épiscopal. L'histoire ancienne et moderne de l'Eglise fournit beaucoup d'exemples d'une pareille solution.

Il ne semble pas être équitable que les fidèles grecs-catholiques de langue hongroise, soient privés de la juridiction légale de leur évêque ou de celle de son vicaire et soient subordonnés à la juridiction d'un administrateur apostolique ruthène ou roumain.

La première conséquence en est, que les administrateurs romains substituent au grec ie roumain. comme langue liturgique, et on dehors de la liturgie ils s'efforcent d'imposer cette langue aussi dans toutes les manifestations de la vie ecclésiastique et scolaire, comme l'expérience des dernières années le démontre clairement. Il n'est pas étonnant que les fidèles offensés dans leur liturgie et dans leur langue s'orientent vers les églises protestantes qui les protègent dans leur conscience nationale aussi.

Le fait, que les dispositions dont se plaint le Gouvernement hongrois sont superflues et nuisibles ressort encore plus distinctement dans le cas des soi-disantes paroisser ruthènes subordonnées à la juridiction du curé de Szereth,

qui les gouverne en qualité d'administrateur apostolique, comme les données statistiques ci-incluses sous annexe No. 2, démontrent, les habitants des communes en question, à part de 38 individus, sont des hongrois. Et leur administrateur ne parle pas le hongrois! La liturgie des fidèles est grecque, celle de l'administrateur est slave, est un prêtre du diocèse grec-catholique de lang ruthène de Kolomea!

Les fidèles habitent à tout au plus 110 kms de leur évêque legal, et si le vicaire episcopal résidait à Szatmár ils n'en seraient qu'à 20 à 25 kms, tandis que Szereth est distante de 700 à 800 kms et elle est au delà des Carpathes!

S'il était impossible que l'évêque de Hajdudorogh gouverne ses fidèles scit lui-même, soit par son vicaire, il serait encore plus juste et plus partique de les subordonner à l'évêque de rite latin de Szatmár, qui est au moins de langue hongroise, que de les soumettre au curé de Szereth parlant une langue différente et exerçant un rite étranger, et qui habitent par dessus le marché si loin de ses administrés.

Le Gouvernement hongrois n'a jamais mis d'obstacles à ce que les évêques latins de Szatmár de Nagyvárad et de Csanád gouvernent leur fidèles restés en Hongrie par des vicaires épiscopaux, il n'a même pas fait d'objections à ce que l'évêque roumain de rite grec-catholique de Nagyvárad dirige l'administration de ses fidèles, restés sur territoire hongrois par un vicaire, donc il croit que le principe d'une réciprocité équitable serait lésé si on n'accordait pas la possibilité à l'évêque de Hajdudorogh à son tour, de gouverner par des vicaires épiscopaux.

Le Gouvernement de Hongrie prie encore une fois le Saint Siège très respectueusement, mais avec fermeté qu'il veuille bien invalider ses dispositions y relatives et faire valoir ainsi les intentions de la bulle „Christifideles”.

Il est plein d'espoir que le Saint Siège ne permettra pas que les liens qui attachent les pasteur légal, soient relâchés ou même anéantis.”

En espérant que Votre Eminence voudra bien lui faire tenir le plus tôt que faire se pourra une réponse favorable, le soussigné saisit avec empressement cette occasion pour renouveler à Votre Eminence les assurances de sa plus haute considération avec laquelle il honneur d'être

Rome, le 13 Août 1922

Monseigneur de Votre Eminence

Annexe No. 1. au. 458/Pol.

Extrait de la Bulle de Pie IX. publié le 26 Novembre 1853 pour l'érection de l'archidiocèse de Gyulafehérvár–Fogaras:

„Ecclesiam Christi ex omni lingua ... nec non spiritualem Romanorum consolationem...

Quae quum ita sint, tum Magno Varadinensis et Fogarasiensis, tum duarum per Nos erectarum Lugosiensis nimirum et Armenopolitanae Diocesium

territoria...in ecclesiasticam provinciam graeco catholicam unitam linguae Romenicae.”

Extrait de la Bulle de Clément XIV. publiée le 19 Septembre 1771 pour l'érection du diocèse de Munkács.

„Eximia regalium principum...Ruthenorum episcopus...pro Ruthenis graeci ritus enitis.”

Annexe No. 2 au No.458/Pol.

Données statistiques au sujet de la composition ethnique des soi disantes paroisses ruthènes, d'après le recensement de 1910.

Comitat de Ugocsa:

1, Commune de Kőkényesd:

1399 hongrois, 3 allemands, 3 ruthènes

1403 parlent le hongrois.

349 en sont de rite latin, 856 grec-catholiques, 59 protestants, 3 grec-orientaux et 138 israélites.

2, Commune de Turterebes:

3744 hongrois, 5 allemands, 10 roumains, 3 d'autres nationalités,

3790 en parlent le hongrois.

2160 en sont de rite latin, 782 grec-catholiques, 595 protestants, 3 grec-orientaux, 250 israélites et 2 autres.

Comitat de Szatmár:

1, Ville de Nagykároly:

15772 hongrois, 63 allemands, 7 slovaques, 216 roumains, 2 ruthènes, et 18 autres.

16040 en parlent le hongrois.

5932 en sont de rite latin, 3893 grec-catholiques, 3730 protestants, 25 grec-orientaux, 7 unitaires, 2491 israélites.

2, Commune de Nagypeleske:

1014 hongrois, 3 allemands, 1 roumain,

1018 en parlent le hongrois.

153 en sont de rite latin, 651 grec-catholiques, 104 protestants, 110 israélites.

3, Commune de Sárközujlak:

1649 hongrois, 2 slovaques, 2 roumains, 1 autre,

1654 parlent le hongrois.

459 en sont de rite latin, 826 grec-catholiques, 200 protestants, 169 israélites.

4, Ville de Szatmárnémeti:

33094 hongrois, 629 allemands, 27 slovaques, 986 roumains, 33 ruthènes, 31 croites, 20 serbes, 2 autres.

34407 en parlent la hongrois.
6998 en sont de rite latin, 6977 grec-catholiques, 6 unitaires, 7194 israélites,
5 autres.

5, Commune de Szárazberek:

992 hongrois.

82 en sont de rite latin, 282 grec-catholiques, 538 protestants, 90 israélites.

Sur un total de 59.831 habitants il y a 57. 694 hongrois, 703 allemands,
1215 roumains, 36 slovaques, 38 ruthènes, 31 croites, 20 serbes et 24 autres.
59,304 en parlent le hongrois!

**197c. Kánya külügyminiszter-helyettes átiratának melléklete: Pietro
Gasparri bíboros-államtitkár válasza a magyar jegyzékre**

Róma, 1922. augusztus 26.

MNL OL K 28 1936–H–15688–5400. Másolat.

ad 5197 pol

Segreteria di Stato di Sua Santità

Dal Vaticano, 26 Agosto 1922.

No. 6957.

Ill. mo Signor Conte Csáky

Incaricato d'Affari della Legazione

Ungherese presso la Santa Sede

Roma.

Il sottoscritto Cardinale Segretario di Sua Santità si reca a premura di dar
riscontro alla nota²⁵³ di Vostra Signoria No. 458 Pol. del 13 corr., facendole
presente quanto segue:

Più volte fu espresso verbalmente ai Rappresentanti d'Ungheria, quali e
quante ragioni si opponessero, nelle attuali circostanze, al ritorno dello statu quo
ante, riguardo alle parrocchie di Hajdudorogh affidate ora all'amministrazione
dell'Ordinario di Gran Varadino. Tuttavia in seguito alle frequenti insistenze
dei medesimi Rappresentanti la Santa Sede ha, fin dal febbraio u.s. disposto
che fosse uno studio radicale della questione, in rapporto alle varie ragioni
addotte in merito dal Governo ungherese. Ora, poi, che è stato condotto a
termine tale studio, è risultato in modo evidente come un' azione tendente
a far tornare sott la giurisdizione del Vescovo ungherese di Hajdudorogh le
parrocchie suddette, le quali si trovano in territorio rumeno, darebbe luogo
a gravissime difficoltà. Perciò la Santa Sede, ispirandosi a quanto ha fatto
is casi simili, ritiene opportuno di mantenere nel loro vigore le disposizioni

253 Lásd: 197b. számú dokumentum.

adottate, le quali, come la Signoria Vostra ben comprende, hanno solo carattere provvisorio. E din ciò la Santa Sede ha avuto uno speciale riguardo verso l'Ungheria, astenendosi dall'erigere nuove diocesi, nei territorii passati, in forza dei trattati internazionali, ad altre nazioni.

Del resto poichè la Signoria Vostra parla di alcuni inconvenienti che si verificerebbero nella liturgia delle parrocchie in questione, causati dal nazionalismo rumeno, non mancherà la Santa Sede di impartire le opportune istruzioni a chi di dovere per impedirli.

Riguardo poi alle parrocchie di Hajdudorogh affidate ora alla giurisdizione del parroco di Szereth, la Santa Sede non mancherà di prendere in esame la proposta del Governo ungherese.

Lo scrivente profitta intanto dell'incontro per confermare alla Signoria Vostra i sensi della più distinta stima.

P. Card. Gasparri m. p.

Magyar fordítás

Gasparri államtitkár jegyzéke vatikáni ügyvivőkhöz./fordítás

Ő Szentségének államtitkára.

6957/szám.

Vatikán, 1922. augusztus 26-án.

Alulírott kardinális Ő Szentségének titkára siet válaszolni a Méltóságod által folyó hó 13-án 458/pol. szám alatt hozzá intézett jegyzékére:²⁵⁴

Szóbelileg többször közöltetett Magyarország képviselőjével, milyen és hányféle ok akadályozza azt a mai körülmények között, hogy visszatérjünk a hajdudorogi egyházmegyének ezenidőszerint a nagyváradi ordinárius kormányzása alatt álló egyházközségei tekintetében a status de quo ante-ra. Nevezett képviselőnek ismételt sürgetésére a Szentszék már folyó évi február hó végén intézkedett, hogy ez a kérdés – vonatkozással a magyar kormány által felhozott különböző érvekre – alapos tanulmányozás tárgyává tétessék. Most, hogy ezen tanulmányozás befejezést nyert, kétségtelenül kitűnt, hogy a román uralom alatt lévő említett egyházközségek visszacsatolása ezidőszerint nagy nehézségekbe ütköznék. Ezért a Szentszék – úgy mint más hasonló esetekben is – célszerűnek látja, hogy fentemlített intézkedéseit, amelyek csak ideiglenes jellegűek, továbbra is fenntartani és ebben a Szentszék különös tekintettel volt Magyarországra, tartózkodván attól, hogy a nemzetközi szerződések által más országokhoz csatolt területeken új püspökségeket állítson fel. –

Miután Méltóságod végül az oláh nacionalizmus által okozott többféle kellemetlenségről is szól, amelyek előfordulhatnak a szóbanforgó községek liturgiájában, a Szentszék nem fogja elmulasztani, hogy kellő utasításokat adjon azok számára, akik hivatottak e kellemetlenségeket megakadályozni, –

254 Lásd: 197b. számú dokumentum.

A serethi plébániának juris dictiója alá helyezett hajdudorogi egyházközségekre vonatkozólag pedig a Szentszék szintén nem fogja elmulasztani, hogy tanulmány tárgyává tegye a magyar kormány ezirányú javaslatait. –

Fogadja stb.

Gasparri bibornok s.k

197d. Kánya külügyminiszter-helyettes átiratának melléklete: Csáky ügyvivő kiegészítő információja

Róma, 1922 szeptember 2.

MNL OL K 28 1936–H–15688–5400. Másolat.

U. i. 1 melléklettel. Róma, 1922 szeptember 2.

Van szerencsém a Szentszék épen most vett válaszát²⁵⁵ a szóban forgó jegyzékre mellékelten felterjeszteni.

Mint jól sejtettem a hajdudoroghi plébániák ügyében a Szentszék nem engedett, mert nem tud. A románok egyszerűen nyers erőszakkal állanak ellent, ami abból is kitűnik, hogy a Szentszék ismét kiemelte az intézkedés ideiglenes voltát.

Nyelvi tekintetben az elrománosító tendencia ellen még ezen felül azonban is, orvoslást ígértek.

A szerethi adminisztráció kérdésében még folyik a vizsgálat.

Csáky s. k. követségi titkár, ügyvivő

197e. Kánya külügyminiszter-helyettes átiratának melléklete: a Prágai Magyar Hírlap 1922. június 23-i számában megjelent hír

Prága, 1922. június 23.

Kivonat a „Prágai Magyar Hírlap” 1922 évi június hó 23-iki számából.

A romániai egyházak egyesítését tervezik.

Kolozsvár június 19.

A „Prágai Magyar Hírlap” volt az első sajtó organum, mely a Minorita rend kolozsvári templomának és rendházának a római szentszék döntése alapján a román egyháznak való átengedésével kapcsolatban beszámolt az ebből származó súlyos következményekről. –

Tudósítónk rámutat arra, hogy a pápai udvar döntését a bukaresti nuncius hibás információjának tulajdonítják. A nuncius ugyanis keresi a gör. kath. egyházzal a teljes összeforrás lehetőségének módját és messzemenő előzékenységgel akarja a román híveket Rómához fűzni, még akkor is, ha ez az előzékenység a magyar katolikus hívek sérelmére történik. –

255 Lásd: előző dokumentum.

Most újabb jelentései vannak az erdélyi magyarok lelki nyugalmát felkavaró kérdés fejleményeinek. Az egyházpolitikai sakkjáték mezején egy igen érdekes huzásról számol be egyik kolozsvári napilap. – E szerint a romániai gör. keleti egyház kebelében mozgalom indult meg a gör. kath. egyházzal való egyesülésre és egyben a római egyházba való visszatérésre is. –

Az ezer éves szirma megszűntével a két román egyház hierarchiában forrna össze és megszűnnék a nagy antagonizmus, mely a két felekezet papságát és híveit elválasztotta. Ez volna a cél s a következőképen okoskodnak:

– Az egybeforrást megkönnyíti, hogy a két egyház között hittételi tekintetben alig van különbség. Ám a gör. kel. egyházi feje a cár volt, de a cárizmus megdőltével vitás lett az a kérdés, hogy az egyháznak ki a feje. Az idő alkalmasnak látszik a probléma megoldására olyképpen, hogy a romániai keleti egyház is a pápát ismerje el legfőbb egyházi fennhatóságául. –

Az egyesítés gondolata Erdélyben született, hol ellentétben a korábbi román királyság területével, a gör. katolikus egyház hívei vannak többségben, de ennek ellenére egyházunk a keleti államvallás egyházával szemben másodrangú szerepkört tölt be. –

– A román intelligencia Erdélyben, élén a nagy társadalmi akciót kifejtő egyetemi tanárokkal, ebben is a románság egységesítésére, erősítésére, szupremáciájának körülbástyázására törekszik.

Tervük szerint az új „Román Nemzeti Egyház” feje a leendő bukaresti érsek hercegprimás lenne, aki egyben feje volna a magyar római katolikus egyháznak is, amelyet ily módon el lehetne románosítani. –

A kolozsvári lap hiradását azzal egészíti ki, hogy Banu kultuszminister Gyulafehérvárra utazott, hol az ottani, továbbá a szintén odaérkező szatmári, temesvári és nagyváradai püspökökkel tanácskozni fog az egyház és állam közötti jogviszony szabályozására készülő törvényjavaslatról – Ez eddigelé Romániában teljesen szabályozatlan volt.

198. Kánya Kálmán külügyminiszter-helyettes távirata Somssich József szentszéki követnek Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában

Budapest, 1922. október 8.

MNL OL K 105 L-3-g 532/Pol/1922. Claris-távirat.

532 szám. Pol. – drb melléklet

Válasz a 96 számú sürgönyre.²⁵⁶ Tiltakozásról megnyugvással értesültem. Papp püspökre vonatkozó terv ellen, mely tekintettel arra hogy Csonkamagyarországon egyetlen egy munkácsi plébánia van míg a többi 320

256 Nincs az iratok között.

nagyobbrészt a Csehszlovák köztársaság területén fekszik, ami így egyértelmű lenne Papp eltávolításával, leghatározottabban állást kell foglalni.

Papp mindenképp kifogástalan, eltávolítása nem csak Csonkamagyarországon de egész egyházmegyében legnagyobb visszatetszést keltene.

Kánya.

199. Miniszterelnökségi pro domo a Romániához került hajdúdorogi egyházmegyes parókiák tárgyában

Budapest, 1922. október 10.

MNL OL K 28 1936–H–15688–8378. Fogalmazvány.

Tárgy: Külügyminisztérium átirata a hajdúdorogi egyházmegye elszakított részeinek visszacsatolása tb.

...Az átirathoz csatolva van:

1. Vatikáni ügyvivőnknek a Szentszékhez intézett 458/Pol. sz. jegyzéke,²⁵⁷ amely megegyezik a Külügyminisztérium 4681/Pol. sz. utasításában (l. 6845/922 M.E. II. sz.) foglaltakkal és oda konkludál, hogy a „viszonosság elvén esnék csorba, ha a hajdúdorogi püspöknek a püspöki vicariusok által való kormányzás lehetősége nem adatnék meg” – A 7 u. n. ruthén plébániára [:Kökényesd, Turterebes, (Ugocsa m.) Nagykároly, Nagypeleske, Sárközujlak, Szatmárnémeti, Szárazberek) Szatmár m.) :] nézve pedig megállapítja, hogy amennyiben nem volna lehetséges azokat a hajdúdorogi püspök kormányzata alá visszahelyezni, azokkal igazságosabb és gyakorlatilag is megfelelőbb megoldás lenne, hogy a szatmári latin szertartású püspök joghatósága alá rendeltessenek.

2. A Külügyminisztériumhoz intézett 465/pol. – 922. sz. jelentésében²⁵⁸ vatikáni ügyvivőnk előadja, hogy a szentszéki államtitkárságon szerzett tapasztalatai alapján nem igen remél ránk nézve kedvező döntést. A román kormány a legnagyobb eréllyel ellenszegül minden olyan módosításnak, mely a jelenlegi helyzeten változtatna. A Szentszék pedig mindig arra hivatkozik, hogy a nyers erőszak ellen nem tud fellépni.

A jelentés azután a szerethi plébános jurisdikciója alá helyezte u.n. „ruthén” plébániával kapcsolatban részletesen foglalkozik a Szentszék ruthénbarát politikájával, amelynek célja: egyrészt a pápa fenhatóságát elismerő Keleti egyházakban a közösség szellemét megteremteni (Keleti Intézet), másrészt a vissza[...] ²⁵⁹ görögkeleti egyházakat Róma fenhatósága alá hozni (Propaganda Fide, Keleti Kongregáció). Mivel itt nagyobb részt oroszokról van szó, a

257 Lásd: 197b. számú dokumentum.

258 Lásd: 197a. számú dokumentum.

259 Olvashatatlan szövegrész.

Szentszék azirányú törekvéseiben legjobb segítőtársait a görög katolikus ruthénekben [...] ²⁶⁰ megtalálni.

Vatikáni ügyvivőnk a szerethi administráció kérdésében is a ruthén irányu görög katolikus politikát véli felfedezni és ezért attól tart, hogy az ide be nem érkezett 4460 pol. sz. külügyministeri rendeletben foglalt megoldási terv, amely a görög katolikusokat latin szertartású püspök alá rendelné, nehezen lesz megoldható.

Borgongini úr egyébként közölte ügyvivőnkkel, hogy mielőtt határozott választ adna, tudakozódní fog a Keleti Kongregációban az ügynek állása felől.

Ha azonban az apostoli adminisztrátorok ellen személyi kifogásokat tudnánk emelni, ezt a Szentszék hajlandó lenne figyelembe venni.

3., Fenti jelentésben mellékelve van Gasparri bibornok – államtitkárnak f. évi augusztus 26-án 6957. sz. a. kelt válaszjegyzéke, ²⁶¹ mely szerint a hajdúdorogi egyházmegyétől elszakított és jelenleg a nagyváradi ordinárius kormányzása alatt álló görög kath. plébániák visszacsatolása ezidőszert nagy nehézségekbe ütköznék, s ezért a Szentszék célszerűnek látja tett intézkedéseit, amelyeknek ideiglenes jellegét újból hangsúlyozza, továbbra is fentartani és az említett egyházközségeket a nagyváradi püspök jurisdictiója alatt meghagyni. Kifejezett ígéretet tesz azonban arra nézve, hogy az elrománosító tendencia, –,az oláh nacionalizmus által okozott kellemetlenségek (inconvenienti causati dal nazionalismo rumeno?) megakadályozására a Szentszék megfelelő intézkedéseket fog tenni. – A szerethi kérdésben még nincs döntés. Gasparri mindössze annyit mond, hogy a Szentszék mérlegelés tárgyává fogja tenni a magyar kormány ezirányú javaslatait.

200. Somssich József szentszéki követ jelentése Bánffy Miklós külügyminiszternek Nyárádi Dénes körösi püspök eperjesi apostoli kormányzóvá történő kinevezése tárgyában

Róma, 1922. október 12.

MNL OL K 105 L-3-g 531/Pol/1922. Másolat.

Róma, 1922 évi október hó 12-én.

531/Pol/1922

Tárgy: Az eperjesi egyházmegye apostoli admnisztrátorának kinevezése

Nagyméltóságod 46 számú számjelsürgönyére 96 számú sürgönyömben már volt szerencsém röviden jelezni, hogy az eperjesi egyházmegye Nyárádi körösi püspök személyében Apostoli Adminisztrátort kapott. Ezen kinevezés ügyében Serédi hosszasan beszélgetett Monsignore Benedettivel az Orientális Congregatióban.

260 Olvashatatlan szövegrész.

261 Lásd: 197c. számú dokumentum.

Monsignore Benedetti először is konstata, hogy Novák püspök úr már mintegy két éve felajánlotta lemondását, melyet azonban a Szentszék csak a múlt nyáron fogadott el. Majd áttért Nyárádi kinevezésére. Nyárádi egyelőre csak Apostoli Adminisztrátornak van kinevezve Eperjesre, s amíg helyébe Körösre alkalmas utódot nem találnak, megmarad körösi püspöknek és egyházmegyéjét tovább is kormányozni fogja.

Serédi azon kérdésére, vajjon Nyárádi kinevezése az eperjesi egyházmegye cseh megszállás alá került részére szoritkozik-e, Monsignor Benedetti kénytelen-kelletlen megvallotta, hogy Nyárádi az egész eperjesi egyházmegye administratora, következésképpen joghatósága az egész eperjesi egyházmegyére, tehát ennek magyarországi részére is kiterjed. Mikor Serédi csodálkozását fejezte ki, hogy ezen minket is érdeklő kinevezés a magyar kormány tudtán kívül és megkérdés nélkül történt, Mons. Benedetti azzal mentegetőzött, hogy a szóban forgó intézkedés úgysem végleges, és hogy Nyárádi személye ellen nem lehet kifogása a magyar kormánynak hiszen épen azért terelődött reá a figyelem, mert tud magyarul és különben is 1914-ben minden esetre a magyar kormány hozzájárulásával neveztetett ki Körösre Apostoli Adminisztrátornak.

Egyben elmondotta, hogy mivel az Orientális Congregatio látja, hogy a cseh kormány Papp munkácsi püspököt is előbb-utóbb el fogja távolítani Csehszlovákiából, a Szentszéknek pedig nem lesz módjában ilyen kormánnyal szemben Papot tartani: felmerült a terv, hogy Papp jogilag megtartaná ugyan egyházmegyéjét és munkácsi püspöki címét, de átmenne Csonkamagyarországba, ahol egyházmegyéjének magyarországi részét, mint püspök, az eperjesi egyházmegye magyarországi részét mint Apostoli Adminisztrátor kormányozná.

Viszont Nyárádi kinevezetnék eperjesi püspöknek, és mint ilyen kormányozná az eperjesi egyházmegye cseh megszállás alá került részét, mint Apostoli Adminisztrátor pedig a munkácsi egyházmegyének ugyancsak cseh megszállás alatt levő darabját.

Serédi abbéli aggodalmára, hogy ez az intézkedés könnyen oda vezethet, hogy az eperjesi és munkácsi egyházmegyék kánonjogilag diszmembráltak, a diszmembrált részek pedig Csehszlovákiában és Magyarországon is egyesítettetnék Benedetti megnyugtatólag kijelentette, hogy a Szentszék az egyházmegyék status quo-ját nem akarja megbolygatni. Azon további kérdésre pedig, miképpen történnék majd a két püspök javadalmi ügyének rendezése, Benedetti azt válaszolta, hogy mivel sem a cseh, sem a magyar kormány nem hajlandó a saját országában lévő javadalmak jövedelmét külföldre kiengedni, azért Nyárádi, mint eperjesi püspök és munkácsi Apostoli Adminisztrátor élvezné a cseh megszállás alá került eperjesi és munkácsi püspöki javadalmak jövedelmét, Papp pedig, mint munkácsi püspök és eperjesi Adminisztrátor, ugyanazon püspökségek magyarországi javadalmainak jövedelmét. A Szentszék azonban a javadalmi kérdésben is szigorúan ragaszkodnék az elvhez, hogy a két egyházmegye javadalmi össze ne kevertessenek.

Az eperjesi és munkácsi egyházmegyék egyházkormányzati ügyének illetően rendezéséhez a Szentszék óhajtaná a magyar kormány hozzájárulását is.

Végül Serédi felvetette a kérdést, tett-e már a Szentszék lépéseket a cseh kormánytól aziránt, hogy Novák püspök urnak megfelelő pensio biztosíttassék, amint ezt a püspök ur lemondása esetén az Orientális Congregatio egyszer már megígérte? Benedetti azt felelte, hogy a Congregatio természetesen megtenné a szükséges lépéseket, de mivel Novák püspök lemondó iratában pensiot nem kér, és mivel Bécsben a legdrágább hotelben (Sacher) lakik, a Szentszék joggal teheti föl, hogy nincs szüksége pensiora, vagy hogy nem akar a Szentszék közvetítésével pensióhoz jutni, hiszen – úgy látszik - minden érintkezést megszakított a Szentszékkel.

A fenti informatio vétele után október 7-iki kelettel jegyzéket intéztem az Államtitkár-bibornokhoz, melyben Nyárádi kinevezése ellen tiltakoztam s egyidejűleg Novák püspök nyugdíj-ügyét is megsürgettem.

Nagyméltóságod 47 számú sürgönyének vétele után Serédi ismét elment az Orientális Congregatióba és közölte Monsignore Benedettivel, hogy a magyar kormány a munkácsi egyházmegyét illetően a püspök személyét tekintve is ragaszkodik a status quo-hoz, hogy tehát Papp püspök urnak Adminisztrátori kinevezés útján való elmozdításába semmiképpen sem nyugodnék bele Erre Monsignore Benedetti sietett megjegyezni, hogy a szóban forgó terv csak akkor volna aktuális, ha a Szentszék nem tudná tartani.

Az az idő pedig – úgy mond – sajnos, már nincs messze. Azt is kijelentette Mons. Benedetti, hogy a terv az övé, és hogy a mondott értelemben, vagyis Papp püspök erőszakos elmozdítása esetére javasolni is fogja a Congregatióban.

Nem szükség mondanom, hogy a terv ellen a Vatikánban ahol a múlt héten lelkigyakorlatok folytak a legerélyesebben fogok állást foglalni, habár a Szentszéknek ellenségeinkkel szemben tanúsított gyengeségét ismerve nem nagy reményekkel kecsegtetem magamat hogy Papp püspököt meg lehessen menteni.

S ha eme aggodalmam valóra válnék úgy aztán igazán kérdés nem-e volna tényleg jobb, ha akkor Papp az eperjesi egyházmegye magyar részére Adminisztrátorrá neveztetnék ki és megtartaná a munkácsi püspöki címet, mintha Nyárádi maradna eperjesi Adminisztrátornak viszont Munkácsra előbb-utóbb új püspököt neveznének ki (kinek javadalma Csonkamagyarországon van), Papp püspök pedig olyanformán járna Batthyány és Radnai püspökök?

Somssich s.k.

rendk.követ és megh. miniszter

P.S.

Róma, 1922 évi október 16.

Mai látogatásom alkalmával igen komoly hangon tiltakoztam az Államtitkár bibornoknál a Benedetti féle terv ellen. Azt felelte, hogy a dologról nem tud

semmit, de ajánlotta, hogy az ügyet Tacci bibornokkal, a keleti kongregáció titkárával tárgyaljam meg, amit különben amugy is teendő voltam.

Tacci, mint hallom, nem igen barátja Benedetti-nek s neki a nagyváradi viselkedéséből kifolyólag meglehetősen dorgatóriumot adott.

Somssich s.k.

rendk.követ és megh. miniszter

**201. Miklós István hajdúdorogi püspök átirat-fogalmazványa
Klebsberg Kuno vallás- és közoktatásügyi miniszterhez a
Magyarországon maradt eperjesi egyházmegyes parókiák beosztása
tárgyában**

Nyíregyháza, 1922. október 21.

GKPL VI-1 2431/1922. Fogalmazvány.

2431. sz.

Nagyméltóságú Miniszter Ur!

Az apostoli szentszék, a közeli napokban vett magánértesülesem szerint, dr. Novák István eperjesi püspök végleges fölmentése mellett, dr. Nyaradi Dénes kőrösi püspököt nevezte ki az eperjesi egyházmegye apostoli adminisztrátorává.

Ezen intézkedés folytán az ujonnan kinevezett apostoli adminisztrátor joghatósága alá kerültek az eperjesi egyházmegyéből csonka hazánkban maradt eperjes egyházmegyei lelkészetek, nevezetesen:

1) Abaujtona vármegyéből: Abaujszántó, Abaujszolnok, Barakony, Barkó, Boldogkőváralja, Csobád, Felsővadász, Filkeháza, Gadna, Garadna, Homrogd, Horváthi, Kány, Mogyoróska, Szárazkék, 2) Borsodvármegyéből: Abád, Irota, Mucsony, Rakacza, Viszló, – 3) Zemplénavármegyéből: Mikóháza.

A felsorolt huszonegy hitközség, melyek együttvéve mintegy 19 ezer lelket számlálnak, a hajdúdorogi egyházmegyével tőszomszédos. A hivek anyanyelve tetemesen túlnyomó részben a magyar, csekély részben szláv, de magyarul ezen utóbbiak is csaknem valamennyien beszélnek. Ugyane hiveknek a hajdúdorogi egyházmegyéhez csatolása, már egyházmegyémmé megalapítása alkalmával tervbe volt véve. E terv foganatosítása csupán azért maradt el, mert b.e. dr. Vályi János eperjesi püspök ovást emelt az államkormányznál az ellen, hogy egyházmegyéje, a magyar hivek átcsatolásával, tisztán nemzetiségi jelleget öltjön.

Nyaradi Dénes kinevezésével olyan egyén jut az eperjesi püspöki székre, aki nemcsak hogy nem beszél a magyar nyelvet, hanem ismert panszláv aspirációival igen nagy veszedelmet jelent ama vidékre nézve, melyen a nevezett lelkészetek elterülnek.

A román kormány, a reánk kényszerített trianoni határok fedezete alatt, 75 lelkészetet szakított el a hajdudorogi egyházmegyétől közel 70 ezer olyan hívővel, akiknek 90 százaléka szinmagyar, a cseh kormány viszont csonka hazánk belterületén törekszik, saját pánszláv politikája részére agitációs talajt biztosítani.

E politikai fondorlat sikerét államkormányunknak minden rendelkezésre álló eszközzel meg kell akadályoznia.

A megoldás kézenfekvő. A szóbanforgó veszélyeztetett Magyar gör. kath. hívek régi vágya: a hajdudorogi egyházmegyéhez való csatlakozás.

A legmélyebb hazafias aggodalmaktól eltelve, a melyek Excellentiád érzületében bizonyára szintolyan nyugtalanságot keltenek, arra kell kérnem Excellentiádat, méltóztassék a római szentszékkal a tárgyalást ily irányban mielőbb megindítani s odahatni, hogy az eperjesi püspök által többé nem adminisztrálható, fennebb felsorolt lelkészetek a hajdudorogi püspök joghatósága alá rendeltessenek.

A nyelvközösség, a ritusegység, a tőszomszédság, a közös Gergely-naptár, a hívek természetes vágyakozása egyrésztől, a hittől való elpártolás veszedelme s a lelkek elkerülhető nyugtalansága másrésztől azon érvek, a melyekkel a kívánalom egyházzogi vonatkozásban hathatósan támogatható.

Fogadja
1922. okt. 21.

201a. Miklósy püspök átirat-fogalmazványának melléklete

Nyíregyháza, 1922. október 21.

Az uj gör. kath. egyházmegyéből kimaradt, de azzal összefüggő területen fekvő görög katolikus magyar egyházközségek kimutatása

Sorszám	Anyae gyház	A gör. kath. összes száma	Az összes gör. katolikusok közül		
			magyar anyanyelvűek	magyarul tudó más anyanyelvűek	magyarul nem tudó más anyanyelvűek
I. Az eperjesi egyházmegyében					
1	Mucsony	2296	2255	31	10
2	Abód	1192	1067	117	8
3	Irota	340	217	123	-
4	Rakacza	548	432	94	22
5	Tornabarakony	641	631	9	1
6	Tornahorvátí	303	302	1	-
7	Viszló	538	484	47	7
8	Filkeháza	790	625	52	113

9	Mikóháza	1057	788	67	202
10	Szeszta	964	945	16	3
11	Csobád	694	689	5	-
12	Abaujszolnok	742	730	6	6
13	Felsővadász	637	631	4	2
14	Gadna	814	803	1	10
15	Garadna	892	843	37	12
16	Homrogd	1290	1288	2	-
17	Kány	889	782	96	11
18	Száraskék	906	891	12	3
19	Abaujszántó	737	735	1	1
20	Baskó	568	568	-	-
21	Boldogkőváralfa	477	476	1	-
22	Mogyoróska	523	521	-	2
		17.838	16.703	722	413
II. A munkácsi egyházmegyében					
1	Nagytoronya	693	507	59	127
2	Beregszász	3224	2957	225	42
	átvitel	3917	3464	284	169

Sorszám	Anyae gyház	A gör. kath. összes száma	Az összes gör. kat h o l i k u s o k k ö z ü l		
			magyar anyanyelvűek	magyarul tudó más anyanyelvűek	magyarul nem tudó más anyanyelvűek
	áthozat	3917	3464	284	169
3	Kovászó	820	218	518	84
4	Makkosjánosi	1909	1721	76	112
5	Mezőhomok	936	916	15	5
6	Csicser	717	663	46	8
7	Őrdarma	1072	754	137	181
8	Mátyócz	801	783	18	-
9	Mínaj	538	513	19	6
10	Palágy	1941	1898	38	5
11	Kereknye	1793	1422	182	189
12	Fancsika	470	391	63	16
13	Salánk	855	848	4	3
14	Tiszaujhely	768	689	45	34
15	Tiszaujlak	1232	1197	30	5

16	Batár	641	603	32	6
17	Csepe	1345	748	405	192
18	Feketeadó	652	292	308	52
19	Tiszabökény	1043	991	44	8
		21.450	18.111	2.264	1.075
III. a nagyváradai egyházmegyében					
1	Nagyszántó	417	399	17	1
IV. A gyulafehérvár-fogarasi egyházmegyében					
1	Nagyernye	402	310	86	6
Összesen					
22	Eperjesi egyházmegye	17.838	16.703	722	413
19	Munkácsi	21.450	18.111	2.264	1.075
1	Nagyvárad	417	399	17	1
1	Gyulafeh. fogar.	402	310	86	6
43	Együtt	40.107	35.523	3.089	1.495

202. Kánya Kálmán külügyminiszter-helyettes távirata Somssich József szentszéki követnek Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában

Budapest, 1922. október 21.

MNL OL K 105 L-3-g 555/Pol/1922. Claris-távirat.

Válasz 99 számú táviratára. Méltóztassák Papp püspök szándékolt elmozdítása ellen Szentszéknél leghatározottabban állást foglalni és figyelmeztetni, hogy Papp példás életű ügybuzgalmú főpásztor, ki híveinek és papságának osztatlan bizalmát bírta.

Eltávolításában hívei is de még a latin katolikusok is megrendszabályozást látnának, melyet a csehszlovák kormány azért erőszakolt ki Szentszéknél, mert Papp-ban olyan püspököt óhajtott eltávolítani, ki csehszlovák kormány által istápoltt schismaticus mozgalom ellen erélyesen kivihető eredménnyel harcolt.

Papp eltávolítása tehát kiszámíthatatlan erkölcsi kárral járna a felvidék katolikusaira, eltekintve attól a mélységes elkeseredéstől melyet Csonkamagyarországon fog kelteni és attól a bátorítástól mellyel a Szentszéknek végzetes engedékenysége más utódállamok kormányaira hatna.

Kánya

203. Somssich József szentszéki követ átíráta Pietro Gasparri bíboros- államtitkárnak Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában

Róma, 1922. október 23.

Città del Vaticano, Segreteria di Stato, S.RR.SS. AA.EE.SS. Cecoslovacchia, Anno
1922–1926, Pos. 24, fasc. 31. fol. 21rv. Tisztázat.

Légation Royale de Hongrie près le Saint Sièze
557/1922/Pol.

A Son Eminence, Monseigneur le Cardinal Pierre Gasparri,
Secrétaire d'Etat de Sa Sainteté
Vatican

Monseigneur,

Le soussigné Ministre Royal de Hongrie a d'ordre de son Gouvernement l'honneur d'attirer la bienveillante attention de Votre Eminence sur les graves dangers que l'expulsion de Monsignore Papp, évêque de Munkács par le Gouvernement tchéco-slovaque, comporterait pour tous les catholiques de la Slovaquie.

Monsignore Papp est un pateur plein de zèle et d'une vie modèle qui jouit de la confiance illimitée de ses fidèles et de son clergé.

Les fidèles de rite grec autant que ceux de rite latin ne verront dans l'expulsion de Monsignore Papp qu'une vengeance du Gouvernement tchécoslovaque extorquée du Saint Sièze, dans le but d'éleigner un évêque qui a osé lutter avec énergie et succès contre les mouvements schismatiques soutenus plus ou moins ouvertement par le Gouvernement tchécoslovaque.

L'expulsion de Monsignore Papp serait donc une perte et un dommage moral incalculable pour les catholiques de la Slovaquie, elle susciterait une averture profonde en toute Hongrie. L'opinion publique serait par trop émue de voir Monsignore Papp partager le sort de Monsignore Batthyány, Radnai et Novák. En m[...]²⁶² temps la condescendance du Saint Sièze encouragerait les Gouvernements de tous les autres états successeurs à la Monarchie austro-hongroise à s'engager dans la même voie.

Le soussigné, au nom de son Gouvernement, prie donc Votre Eminence très sérieusement de ne point éider dans le cas de Monsignore Papp aux pressions tchécoslovaques.

C'est avec bien de l'espressement que le soussigné sais cette occasion pour renouveler à Votre Eminence les assurances de sa plus haute considération avec la quelle il a l'honneur d'être,

Rome, le 23. Octobre 1922.

Monseigneur de Votre Eminence le très humble et très obéissant serviteur.
Somssich

262 Olvashtatalan szövegrész.

**204. Hanauer István váci püspök leirata Toma László makói
paróchusnak a hódmezővásárhelyi görögkatolikus hívek lelkipásztori
ellátása tárgyában**

Vác, 1922. október 26.

GKPL I-1-a 1055/1925. Tisztázat.

D. a J. Kr.!

A váci püspöktől

5222/1922. szám. –

Nagyontisztelendő

Dr. Toma László görög katolikus Esperes Urnak, Makó.

Nagyontisztelendő Esperes-Plébános Ur!

A szegedi gör. kath. leányegyházközségtől megkeresés érkezett hozzám az iránt, hogy engedjem meg, hogy a hódmezővásárhelyi plébánia templomban görög szertartású szent-mise mutattassék be.

Mivel a szegedi leányegyház illetékessége ebben a kérdésben nem áll tisztában előttem, válaszomat Esperes Urhoz, mint a megkeresés egyik aláírójához intézem.

Annak, hogy a hódmezővásárhelyi templomban akár Esperes Ur, akár bármely más gör. kath. pap, aki magát megfelelően igazolja, saját szertartása szerint csendes misét mondjon, épen úgy nincs akadálya mint ahogy latin pap hasonlóképen misézhet görög templomban.

Ehhez még hozzá kell fűznöm, hogy ezt a misét is a Christifideles graeci „kezdetű bulla szigorú rendelkezése szerint” csak *lingua graeca antiqua*” szabad végezni, miután kétségtelenül megállapítható, hogy Hódmezővásárhelyen a magyar liturgia soha sem volt gyakorlatban, tehát nem lehet a törvény rendelkezése ellen bármiféle „usus”-ra hivatkozni.

Ahhoz azonban, hogy ott bizonyos ünnepélyességgel, a hívek bevonásával nyilvános görög, még hozzá magyar istentisztelet végeztessék dacára a felhozott tiszteletreméltó indító okoknak nem járulhatok hozzá.

A magyar liturgikus nyelvnek Hódmezővásárhelyre való bevezetésére vonatkozó nézetemet már kifejtettem.

Hódmezővásárhelyen oly kis számmal vannak a görög szert. hívek (az 1909. évi schematismus szerint 93, az 1910. évi népszámlálás szerint 161 lélek!), akik hozzá lelkipásztorilag tökéletesen el vannak látva, hogy semmi okot sem látok arra fenforogni, hogy miattuk az egység, ha mindjárt liturgice is megbontassék.

Szükségesnek látom megjegyezni, hogy „sem a hódmezővásárhelyi, sem a szentesi, sem a váczegyházmegye területén bárhol lakó görög szert. hívek nem a hajdudorogi püspöknek és így a makói görög plébánosnak, hanem egyedül és kizárólag a váci püspöknek és az illető latin szertartású plébánosoknak alattvalói.

A „Christifideles graeci” tudvalevőleg nem összefüggő föld rajzi terület, hanem egyes plébániákat rendelt a hajdudorogi püspök alá, közöttük a makói plébániát természetesen úgy, amint ez a plébánia „alapításakor canonice körülíratott”, nem pedig úgy, amint azt a nagyváradai oláh schematismusok lassanként három megyére kiterjesztették. „A makói plébániához nem tartozott sem Hódmezővásárhely sem Szentes,” sem bármely községe a váczi egyházmegyének, mert ott az előtt gör. szertartású katolikusok említésre méltó számban soha sem éltek, „amint ez a váczi egyházmegye schematismusából kitűnik.” A most ott élők mind későbbi bevándorlottak, nem őslakók. – A makói görög plébánia határa pedig egyuttal a görög egyházmegye határa is lévén, annak megváltoztatásához a Szentszék engedélye lett volna szükséges. –

Ebből méltóztatik látni, hogy nem ismerhetek el sem Hódmezővásárhelyen, sem bárhol másutt az egyházmegyében gör. szertartású leányegyházakat és azok felállításához nem járulhatok hozzá. – A görög schematismusoknak ellenkező adatai a 12 kilométer távolságra levő és 4-6-7 hívőt számláló leányegyházakkal minden alapot nélkülöznek.

Esperes Urnak kiterjedt plébániája ezek nélkül is ad elég dolgot, az illető helyeknek igazán buzgó plébánosai pedig gondoskodni fognak, hogy az 50-100 görög szertartású hívő se lásson semmibe sem hiányt.

Egyébként Nagyontisztelendőséged buzgó imáiba ajánlottan maradok. –
Vác, 1922 évi október hó 26-án.

+Hanauer István
váczi püspök.

205. Lorenzo Schioppa budapesti nuncius jelentése Pietro Gasparri bíboros-államtitkárnak Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában

Budapest, 1922. október 27.

Città del Vaticano, Segreteria di Stato, S.RR.SS. AA.EE.SS. Cecoslovacchia, Anno 1922–1926, Pos. 24, fasc. 31. fol. 22rv. Tisztázat.

Circa la prosunta rimozione del Vescovo di Munkács.

No. 2054.

Budapest, 27 Ottobre 1922.

A Sua Eminenza Reverendissima

Il Sig. Card. Pietro Gasparri

Segretario di Stato di S.S. Vaticano

con allegato

Eminenza Reverendissima,

Monsignore Csiszárík, addetto a questo Ministero degli Esteri, mi ha presentato, da parte del Signor Ministro, attualmente infermo, il qui accluso

pro-memoria in lingua italiana, col quale si richiama la mia attenzione sullo deplorable conseguenze che – secondo il Ministero degli Esteri – potrebbero verificarsi, qualora venga attuato il proposito che si attribuisce alla Santa Sede di rimuovere Monsignore Papp dalla sua Sede Vescovile di Munkács e di affidare l'amministrazione di questa Diocesi al Vescovo di Crisio, già nominato Amministratore per la Diocesi di Eperjes.

La fonte che merita tutta la fiducia – come si esprime il detto pro memoria e da cui questo Ministero degli Esteri ha appreso il presunto progetto della Santa Sede; sarebbe a quanto ho potuto conoscere – un telegramma del Signor Conte Sommsich, Ministro d'Ungheria presso la Santa Sede, col quale partecipava al Signor Conte Bánffy la su esposta intenzione della Santa Sede.

Prima di inviare – come ho l'onore di fare – il detto pro-memoria a Vostra Eminenza Reverendissima, ho creduto opportuno di sentire il parere dell'Eccellentissimo Signor Cardinale Arcivescovo di Strigonia in proposito. Sua Eminenza mi ha significato che divide completamente le preoccupazioni manifestate nel pro-memoria del Governo e che ha già scritto al riguardo una lettera a questo Presidente del Consiglio, lettera che, in copia, é stata spedita al Signor Ministro Sommsich, con l'incarico di esporne il contenuto alla Santa Sede.

Per quanto io sia persuaso che il sentimento nazionale entri in buona parte ad alimentare le preoccupazioni di cui sopra, pure mi permetto raccomandare all'Eminenza Vostra la cosa, pregandoLa di volersi compiacere, pro bono pacis, di contentare, eventualmente, il desiderio di questo Governo, facendo se é possibile, rimanere Monsignore Papp nella sua Sede.

Chinato umilmente al bacio della Sacra Porpora coi sensi della più profonda venerazione mi prego confermarmi di Vostra Eminenza Reverendissima

Obbligatissimo devotissimo umilissimo servo

+Lorenzo Schioppa

Arcivescovo di Giustinianopoli

Nunzio Apostolico

205a. Schioppa nuncius jelentésének melléklete: a magyar kormány pro memoriája Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában

Città del Vaticano, Segreteria di Stato, S.RR.SS. AA.EE.SS. Cecoslovacchia, Anno 1922–1926, Pos. 24, fasc. 31. fol. 23r–25r. Tisztázat.

9848

Budapest. All. al N. 2054

Da fonte, che merita tutta fiducia ho percepito che la Santa Sede abbia l'intenzione di amovere Monsignore Antonio Papp dalla sede sua vescovile di Munkács in modo, che poi la diocesi di Munkács verrebbe affidata

all'amministrazione del vescovo di Crisio, già nominato amministratore per la diocesi di Eperjes.

Mancarei al mio dovere, se in questo momento dove già è stato provveduto, che per mezzo della nostra Legazione presso la Santa Sede si facessero dei passi remonstrativi in proposito, non attirarei anche l'attenzione di Vostra Eccellenza Reverendissima sulle voci che si spargono e principalmente sulle tristissime ed esiziali conseguenze che avrebbe un tal provvedimento tanto per gli interessi della Chiesa cattolica nella Cecchoslovacchia quanto nei circoli della cattolicità ungherese.

Monsignor Papp è riverito da tutti quelli che lo conoscono qual vescovo modello. Nella sua diocesi e fuori di essa gode la miglior fama. Sin dalla sua giovinezza sacerdote cubicolare e segretario del suo predecessore vescovo Giulio Firczák si ha acquistata la stima e la venerazione di tutta la diocesi di cui poi è divenuto pastore.

Le sofferenze dure, alle quali fu sottomesso dal governo ceccho, non potevano che aumentare l'adesione e la venerazione del suo popolo fedele il quale nella persecuzione del suo vescovo, di cui la condotta politica fu ineccepibile, non potette vedere e non vedrà che una persecuzione, cagione della sua infrangibile resistenza contro quel movimento schismatico, che minaccia l'antica e tante volte provata fedeltà di questa povera ma brava gente verso la Santa Sede e la Sacra Unione.

Se ora questo vescovo, in seguito all'intervento del governo ceccho, venisse allontanato dalla sua sede, i fautori del movimento schismatico nelle diocesi di Munkács ed Eperjes verrebbero incoraggiati a continuare ed intensificare la loro lotta contro la Sacra Unione in mezzo a questa gente fedele.

Ed i più deboli dei fedeli, vedendo che gli oppugnatori dello schisma vengono puniti cioè abbandonati ed allontanati dalla Santa Sede, non potrebbero non diventar indeboliti nell'adesione verso Essa.

Lo stesso pericolo minaccierebbe i Ruteni nell'Ukraina e nell'America del Nord, dove si combatte tra gli Uniati fedeli e tra quei, che sono più disposti alla diserzione in una lotta che è più intensiva e più pericolosa che qualcheduno pensi.

Ma verrebbero da tal provvedimento della Santa Sede nella loro fedele adesione minacciati anche i slovacchi di rito latino. In mezzo di loro abita una notevole parte dei Ruteni della Ceccho-Slovacchia, e gli Slovacchi dimoranti ad Est della diocesi di Munkács ed Eperjes, e verrebbero esizialmente incoraggiati quei, che il germe dello schisma anche già hanno portato in mezzo di questi Slovacchi, essendosi costituita tra loro, poco tempo fa, la prima comunità della chiesa cosiddetta nazionale ceccho-slovacca.

E tutto questo pericolo per soddisfare alle velleità politiche del governo ceccho, per soddisfare alle velleità, che non sono solamente politiche ma in fondo e prevalentemente nemiche alle istituzioni della Chiesa cattolica!

La deplorevole impressione che destarebbe un tal provvedimento fra gli ungheresi cattolici viventi tanto nella Repubblica ceccho-slovacca, quanto principalmente tra gli abitanti dell'Ungheria troncata, sarebbe addirittura indescrivibile esiziale.

Un vescovo difensore della fede cattolica, un vescovo difensore della Sacra Unione verrebbe esiliato dalla sua diocesi solamente perché dispiacque ai regenti cecchi, che non mirano altro che privare il gregge del suo pastore, affinché i promotori ed i propagatori dello schisma, fino che il novo vescovo acquisti tanto la fiducia dei suoi fedeli quanto una sufficiente notizia delle circostanze particolari, indisturbatamente facciano il loro gioco.

Dico vescovo esiliato! Perché, sebbene come pure si dice – Monsignore Papp diventerebbe amministratore delle 20 parrocchie residue della diocesi di Eperjes, e della diocesi di Munkács inquanto situate ancora sul territorio dell'Ungheria troncata, non trovandosi ivi che una sola parrocchia, la sua deposizione insieme a questo nuovo incarico, non sarebbe che una vera espulsione dalla sua diocesi.

Invece l'amministratore di Eperjes recentemente nominato avrebbe ad amministrare 162 parrocchie della diocesi di Eperjes e 320 parrocchie della diocesi di Munkács, dunque una minuzia di 482 parrocchie diffuse su un territorio che comprende otto Comitati (prefetture) dell'antica Ungheria e sul quale si trovano le diocesi latine di Scepusio, Rosnavia, Cassovia e Szathmár.

E questo in momento, dove i tentativi degli schismatici rendono indispensabilmente necessaria la vigilanza assidua di un pastore: qui (iam) cognoscit oves suas!

Vostra Eccellenza non si può desinteressare attorno a un provvedimento il quale, per quanto venisse realizzato, non potrebbe che periclitare gli interessi della Chiesa Cattolica anche sul territorio dell'Ungheria miserabilmente troncata.

206. Kánya Kálmán külügyminiszter-helyettes utasítása Somssich József szentszéki követnek Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában

Budapest, 1922. október 28.

MNL OL K 105 L-3-g 6150/1922. Tisztázat.

M. kir. Külügyminiszter

Budapest, 1922. október 28.

6150/pol. 1922.

Tárgy: Papp Antal munkácsi püspök tervezett elmozdítása.

1 mell.

Nagyméltóságu Gróf Somssich József Urnak,

rendk. követ és megh. minister, Róma.

A Papp Antal munkácsi püspök tervezett eltávolíttatásának hírével kapcsolatosan célirányosnak tartottam erre az ügyre a nuntiusnak figyelmét is felhívni és őt felkéretni, hogy a bibornok államtitkárnak figyelmét azokra a súlyos következményekre, melyek egy ilyen semmi egyházi érdek által nem javasolt intézkedés maga után fogna vonni, a saját részéről is felhívja.

Ebből a célból egy másolatban csatolt aide-memoiret bocsátottam a nuntius rendelkezésére, melynek szövegét a bibornok-hercegprimás is betekintette.

A bibornok-hercegprimás úr ebben az ügyben egyébiránt maga is egy levelet irt a kultuszminister urnak, mely levelet, ha idejekorán megkapom, Nagyméltóságodnak még a jelen futáralkalommal fogom megküldeni.

Papp Antal püspök elmozdítása ellen még abban az esetben is állhatatosan kell küzdenünk, ha ezidőszerint az elmozdítására vonatkozó hirnek élet illetékes helyen tompitanák. Felsőmagyarországi megbízható hírek szerint ugyanis cseh részről Papp Antal eltávolíttatása most is komolyan van tervbe véve és a cseh kormány mindenképpen rajta lesz, hogy ezt a tervét meg is valósíttassa.

A minister helyett:

Kánya

rendk. követ és megh. minister.

207. Kánya Kálmán külügyminiszter-helyettes utasítása Somssich József szentszéki követnek Nyárádi Dénes kőrösi püspök eperjesi apostoli kormányzóvá történő kinevezése és Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában

Budapest, 1922. november 3.

MNL OL K 105 L-3-g 6170/1922. Tisztázat.

M.kir .Külügyminisztérium

6170/Pol.

Budapest, 1922 november 3-án.

Tárgy: Eperjesi ap. adminisztrátor kineveztetése.

3 melléklet

Nagyméltóságu Gróf Somssich József Urnak,

rendk. követ és megh. minister, Róma.

Az eperjesi ap. adminisztrátor kinevezésével, illetőleg a munkácsi püspök tervbe vett eltávolíttatásával kapcsolatosan a vallás és közoktatásügyi miniszter úrhoz intézett 6170 számú átiratomnak²⁶³ másolatát és az ebben az átiratban említett kétrendbeli ügydarabot (Vallás és közoktatásügyi miniszter 147525

263 Lásd: 207a. számú dokumentum.

számú átíratát²⁶⁴ és a bíbornok hercegprímásnak 3296/1922 számú levelét²⁶⁵) azzal küldöm meg Nagyméltóságodnak, hogy ezen ügyiratok betekintése után és a bíbornok hercegprímás ur levelében felhozott érvek, nem különben azoknak az érveknek a felhasználásával, melyeket Nagyméltóságod abban az Aide Memoire-ban talál, melyet az itteni ap. nuntiusnak adattam át és melyet a mai futárral küldök, Novák püspök megfelelő ellátását a cseh kormány terhére az Apostoli Szentszéknél biztosítani és Papp püspök elmozdítását egyéni jelentős befolyásának latbavetésével is megakadályozni méltóztassék.

E köztben, amennyiben Nagyméltóságod szükségesnek vallaná, Nagyméltóságod a bíbornok államtitkár urat felfogja világosíthatni, miszerint azzal, hogy Nyárádinak kineveztetése ellen azért emeltünk szót, mert ez a kinevezés megkérdőjelezésünk nélkül történt, távolról sem kívántuk Nyárádit joghatóságának gyakorlásában akadályozni.

A miniszter helyett:

Kánya

**207a. Kánya külügyminiszter-helyettes utasításának melléklete:
a külügyminiszter-helyettes átíratá Klebelsberg Kunó vallás- és
közoktatásügyi miniszterhez Nyárádi Dénes kőrösi püspök eperjesi
apostoli kormányzóvá történő kinevezése és Papp Antal munkácsi
püspök elmozdítása tárgyában**

Budapest, 1922. november 3.

MNL OL K 105 L-3-g 6170/1922. Másolat.

M.kir .Külügyminisztérium

6170/Pol.

Budapest, 1922 november 3-án.

Tárgy: Eperjesi ap. adminisztrátor kineveztetése.

Nagyméltóságu Gróf

Klebelsberg Kunó

m. kir. vallás és közoktatásügyi miniszter

Budapest

Hálás köszönettel vettem a bíbornok hercegprímás ur Ő Eminenciájának f. évi október hó 22-én kelt 3296 számú Nagyméltóságodhoz intézett levelét²⁶⁶ melyet Nagyméltóságod magáévá tenni és hivatalomnak másolatban megküldeni méltóztatott.

Vatikáni követünknek adott és másolatban csatolt utasításomban siettem is a bíbornok hercegprímás ur levelében foglalt nyomós érveket és fontos

264 Lásd: 207b. számú dokumentum.

265 Lásd: 207c. számú dokumentum.

266 Lásd: 207c. számú dokumentum.

adatokat a bibornok államtitkár ur előtti érvényesítés céljából hasznosítani, azoknak kivételével, melyeket ő Eminenciájának az eperjesi ap.adminisztrátor kinevezése elleni tiltakozásunkkal kapcsolatosan hangsúlyozni méltóztatott.

Ezt a tiltakozást ugyanis vatikáni követünk távirati utasításomra a bibornok államtitkár urnál már is bejelentette s így azt meg nem történtté nem tehetem.

Legyen egyébként szabad megjegyeznem, hogy mi nem is az apostoli adminisztrátor kineveztetésének ténye ellen tiltakoztunk, hanem inkább nehézményezésünknek adtunk kifejezést a felett, hogy az Apostoli Szentszék az eperjesi ap. adminisztrátort kinevezte a nélkül, hogy személyét illetőleg a magy. kir. kormánnyal érintkezésbe lépett volna. Mire nézve abból a feltevésből indultam ki, hogy a magy. kir. kormány hasonló óhaj teljesülésének szorgalmazásától előreláthatólag akkor sem fog eltekinteni, ha az Ap. Szentszék a jövőben valamely államjogilag szelt egyházmegyének magyar részére fog külön apostoli adminisztrátort kinevezni és mert úgy vélekedtem, hogy a bibornok államtitkár ur szóbanforgó nehézményezésünket nem fogja oda értelmezni, mintha a magy. kir. kormány a kinevezett ap. adminisztrátort főpásztori joghatóságának gyakorlásában bármi tekintetben akadályozni szándékoznék.

A munkácsi püspök a csehek által szorgalmazott elmozdításának dolgában vatikáni követünket máris a megfelelő utasításokkal láttam el. Ezeket a bibornok hercegprímás ur levelében foglaltakkal megtoldom.

Hiszem, hogy csakhamar módot találok, hogy Papp Antal püspök urat a bibornok hercegprímás ur útbaigazításának értelmében informáltassam.

A miniszter helyett:

Kánya

rk. követ és meghat.miniszter

**207b. Kánya külügyminiszter-helyettes utasításának melléklete:
Breyer István vallás- és közoktatásügyi h. államtitkár átirta Nyárádi
Dénes kőrösi püspök eperjesi apostoli kormányzóvá történő
kinevezése tárgyában**

Budapest, 1922. október 26.

MNL OL K 105 L-3-g 147525/1922. Másolat.

M.Kir. Vallás és Közoktatásügyi Minisztertől

147525/1922. I.ü.o.

Nagyméltóságú

gróf Bánffy Miklós urnak, v.b.t.t.

Budapest

Nagyméltóságú Miniszter Ur!

Magyarország Főmagasságu Bibornok hercegprímásának az eperjesi egyházmegye részére kinevezett apostoli adminisztrátor ügyében folyó hó

22-én 3296.sz.a. kelt átiratában²⁶⁷ foglaltakat egész terjedelmükben magamévá teszem.

Miről Nagyméltóságodat folyó hó 10-én 5675/pol.sz.a. kelt nagybecsű átiratára történő hivatkozással oly felkérés kapcsán van szerencsém tisztelettel értesíteni, hogy a bibornok hercegprimás ur átiratában foglaltakhoz képest szükségesnek látszó lépéseket a saját hatáskörében megtenni méltóztassék.

Fogadja Nagyméltóságod kiváló tiszteleten őszinte nyilvánítását.

Budapest, 1922. október 26-án

A miniszter helyett:

Breyer István s.k. h. államtitkár

**207c. Kánya külügyminiszter-helyettes utasításának melléklete:
Csernoch János hercegprimás átirata Klebelsberg Kunó vallás- és
közoktatásügyi miniszterhez Nyárádi Dénes kőrösi püspök eperjesi
apostoli kormányzóvá történő kinevezése tárgyában**

Esztergom, 1922. október 22.

MNL OL K 105 L-3-g 3296/1922. Másolat.

Másolat •

3296/1922. sz.

Nagyméltóságú Gróf, Miniszter Ur!

Hivatkozással Excellenciádnak folyó hó 13-án 140951/1922. I.ü.o. sz.a. kelt nagybecsű átiratára, van szerencsém véleményemet a következőkben tiszteletteljesen nyilvánítani.

Közismert tény az, hogy Novák István eperjesi püspök ur a körülmények kényszerítő hatása alatt lemondott és lemondását az apostoli Szentszék elfogadta. Helyes volt-e e lemondás, vagy sem, arról eltérők lehetnek a vélemények. Én kezdettől fogva azon a nézeten voltam, hogy ne mondjon le mindaddig, míg a csehszlovák kormány, amely a lemondást sürgette s amelynek az érdekében feküdt, a jövőre nézve tisztességes ellátásáról nem gondoskodik, nehogy végre az a teher is a magyar állam nyakába szakadjon. Ezt annyival inkább sürgettem, mert Radnai és Batthyány egykori püspököknek, most cz. érsekeknek szomorú példája eléggé bizonyítja, mennyire lehet a csehszlovák kormánynak még írásban is adott ígéretében megbízni. Esztendőik múltak el azóta és a két püspök mindeddig egy fillért sem kapott. Mellesleg jegyzem csak meg, mennyire másképp cselekedett a francia kormány hasonló esetben. Ez is követelte, hogy a strassburgi és metzi püspökök lemondjanak s midőn ez megtörtént, azonnal kiutalta nekik egyenkint az évi 12,000,- franknyi nyugdíjat.

A mi most már Nyárádynak eperjesi adminisztrátorrá történt kineveztetését illeti, ezt megakadályozni természetesen nem állott a magyar kormány hatalmában. Hogy joghatósága az eperjesi egyházmegyének itt maradt néhány

267 Lásd: 207c. számú dokumentum.

plébániájára is kiterjed, az magától értetődik, hisz az eperjesi egyházmegye még dismembrálva nincs. Amint Novák István a magyar részt egy külön itt székelő vikáriussal kezeltette, ugyanúgy kezelheti azt Nyárády is s mivel nagyon keveset válogathat alkalmas személyekben, valószínűleg ugyanazt fogja megbízni, aki eddig is viselte e tisztséget. Tiltakozni ez ellen kár is volna és következetlenség is. Ütköznék ez a jelenleg fennálló kölcsönösségbe. A kalocsai érsek, ha nem is formális vikáriust, de egy megbízottat tart a szerbek által megszállt területen. A szerbek, ha csinálnak is nehézségeket, túriák a helyzetet. Ugyanazt teszi a Csanádi is. Van megfordított helyzet is. A Csanádi püspöknek, a nagyváradinak, a szatmárinak Csonka-Magyarországon vannak helynökei és a román kormány ebbe nem avatkozik, sőt a püspököknek semmi nehézséget nem okoz, hogy ide átjöhessenek, itt bérnállhassanak. A magyar kormány ennél fogva nem lehet kevésbé liberális és türelmes a román kormánynál. Ezeket a kérdéseket nem lehet a végleges rendezés előtt bolygatni s maga az apostoli Szentszék miként tudjuk, nem is akarja addig amíg csak lehet bolygatni.

A mi már a munkácsi püspök urra vonatkozó állítólagos tervet illeti, ez annyire monstruosus, hogy már ezért is magán viseli a valószínűtlenség bélyegét. De ha mégis komolyan meg akarnák valósítani akkor csakugyan szükséges volna, hogy vatikáni képviselőnk állást foglaljon ellene. A magyar kormánynak pedig figyelmeztetnie kellene Papp Antal püspök urat, hogy ha lemondásra szólítanak föl, semmiképp se mondjon le, annál kevésbé mert az itt maradt eperjesi 20 és munkácsi 1 plébániából úgyszemint lehet külön egyházmegyét alakítani. Papp Antal ellen tudtommal semmiféle kánoni okot nem lehet fölhozni. Mint püspök mindig becsületesen és lelkiismeretesen teljesítette kötelességét, a nép nyelvét is tudja. Ha politikai szempontból nem grata persona a cseh kormány előtt, az nem lehet ok egy püspök eltávolítására. E szempontot érvényesítheti a cseh kormány a kinevezendő, de nem állásukat hosszú idő óta viselő püspökökkel szemben és ha az apostoli Szentszék engedett is a prágai és olomützi érsekkel szemben, nem következik, hogy engednie kell egy most, ne keressük hogyan, szerzett ország püspökével szemben. Midőn a múlt század hetvenes éveiben a porosz kormány követelte, hogy az apostoli Szentszék mondassa le a strassburgi és metzi annektált egyházmegyék püspökeit, IX. Pius pápa nem mondatta le s ezek haláluk napjáig meg is maradtak az említett egyházmegyék élén.

Fogadja Excellentiád kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását.

Esztergom, 1922. évi október hó 22-én

Csernoch János s.k, bibornok, hercegprimás, esztergomi érsek.

**208. Pietro Gasparri bíboros-államtitkár utasítás-fogalmazványa
Lorenzo Schioppa budapesti nunciusnak Papp Antal munkácsi
püspök elmozdítása tárgyában**

Róma, 1922. november 10.

Città del Vaticano, Segreteria di Stato, S.RR.SS. AA.EE.SS. Cecoslovacchia, Anno
1922–1926, Pos. 24, fasc. 31. fol. 27r. Fogalmazvány.

9848

Monsignore Lorenzo Schioppa
Nunzio Apostolico – Budapest
10 Novembre 1922

Mi reco a premura di accusare ricevimento del Rapporto²⁶⁸ della Signoria Vostra Illustrissima n. 2054 del 27 ottobre u.s. con allegato, circa il Vescovo di Munkacs.

Vostra Signoria potrà limitarsi nel rispondere al Ministero degli Esteri, ad accusar ricevimento della Not relativa e tal questione senza aggiungere altro. Prevedo però – e glielo comunico riservatamente – che presto o tardi in vista delle difficoltà di ordine pratico nelle quali versa il detto prelado di fronte al governo Cecoslovacco, si dovrà consigliargli di dare le dimissioni.

Mi è anche pervenuto l'importante Rapporto di Vostra Signoria, n. 2051 del 25 ottobre u.s. intorno al fascismo ungherese. Nel ringraziarla della cura avuta per informazioni in modo così esauriente intorno a tale partito politico sono a pregarla di tenermi al corrente qualora abbiano a verificarsi deviazioni o pericoli per i cattolici.

Profitto.

**209. Fischer-Colbrie Ágoston kassai püspök jelentése Clemente
Micara prágai nunciusnak Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása
tárgyában**

Róma, 1922. november 12.

AAV Arch. Nunz. Cecoslovacchia 29, fasc. 131. fol. 33r–36r. Tisztázat.

Eccellenza Reverendissima!

Sono stato ad U[zhorod]. con Monsignore Nj[arady]. chi ha voluto venire insieme meco. Mi permetto di comunicare con profondo rispetto le mie impressioni.

La situazione è ancora ben triste. Lo scisma esiste, ma da parecchi mesi non fa progressi. Ma le anime perdute difficilmente si riguadagnano. Le ragioni

268 Lásd: 205. számú dokumentum.

dello scisma non sono di adesso ne da persone di oggi ed anche altre persone appena potrebbero ottenere momentanei risultati.

Ragioni dello scisma: Condizioni generali, clero uxorato, sacerdoti non dal popolo, ma dalle famiglie sacerdotali, tutti parenti o sacerdoti, o giudici, avvocati, medici ecc. Gerarchia quasi aristocratica, casta allontanata dal popolo in cultura, lingua, interessi materiali, sociali. Poca attività sociale. Popolo alcoolista, rozzo servo di Ebrei usurari. La situazione si é sviluppata così da secoli. – Cessato l'aiuto del governo ungherese, le autorità nuove inferiori in gran parte sono per questi movimenti più bolševisti, che propriamente scismatici. Anche le autorità superiori almeno debboli se non conniventi. Nei tribunali gli occupatori violenti delle nostre chiese si trattano come parti litiganti uguali. Monsignore Papp a spese 60000 corone per processi. Ha attenuto sentenza favorevoli, ma nissuna chiesa, perchè le sentenze dei tribunali non si eseguiscono.

C'è pure ragione di sperare. Il clero intero é fedele alla santa Unione; adesso già molto più attivo; meno magiaro, più accomodato al popolo ruteno; vescovo e capitolo pio e zelante; Vescovo va al popolo per funzioni solenni.

Cambiamento di persone adesso non pare essere attuale. Vi sarebbero dubbii vantaggi e certi danni.

Vantaggi dubbii: anche altri personaggi appena potrebbero far altrimenti. Aiuto del governo sarebbe anche dubio: l'episcopato Boëmo e anche poco aiutato dal governo contro le rapine degli scismatici, gli impiegati inferiori resterebbero la stessa gentaglia hussita e scismatica.

Danni sicuri: la dotazione viene interamente dall Ungheria, ad un Vescovo nuovo non si darebbe, come il governo cecoslovaco ritiene anche la proprietà personale di Monsignore Radnai ecc.

Un cambiamento personale va sempre con certi inconvenienti di rivalità vinta, nuova orientazione personale e politica.

Una difficoltà speciale é creata dalla lingua. Adesso c'è la confusione di Babele. Un corrente vuole la lingua russa un altro quella dalla Ucraina, un terzo vuol adoperare il dialetto locale come lingua letteraria. Il Vescovo attuale é neutrale in questa parte. Un nuovo potrebbe crearsi grandi difficoltà anche se avesse in teoria ragione (come mi pare di avere ragione Monsignore Njarady colla lingua ucraina.)

Crederei dunque che sarebbe buono di differire le questioni personali fino alla regolazione dei territori e della dotazione delle diocesi. Con espressione del più profondo rispetto di Vostra Eccellenza

Cass. 12. Nov. 1922

l'umilissimo e devotissimo

+Agostino Vescovo di Cassovia

210. Eduárd Benes csehszlovák miniszterelnök átírata Clemente Micara prágai nunciusnak Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában

Prága, 1922. november 15.

AAV Arch. Nunz. Cecoslovacchia, B 29. gasc. 131. fol. 37rv. Tisztázat.
Città del Vaticano, Segreteria di Stato, S.RR.SS. AA.EE.SS. Cecoslovacchia, Anno
1922–1926, Pos. 24, fasc. 31. fol. 58r. Másolat.

Ministerstvo Zahranicnich Ceskoslovenske Republiky.

Praha, le 15 novembre 1922

No 151662/III/22

Son Excellence Monsigneur

Clement Micara Nonce Apostolique a Praha

Monsigneur,

J'ai l'honneur de recommander a la bienveillante attention de Votre Excellence la „Memoire sur l'evêche grec-uni de Mukaceve” ci-joint contentant des dates sur l'intenable situation du diocese grec-uni de Mukaceve en Russie Souscarpathique.

Je vous prie, Monsigneur, de vouloir bien porter le Memoire a la connaissance du Saint-Siege et de Lui proposer la revocation immediate de l'evêque Antoine Papp. Dans le cas ou ledit dignitaire resterait dans ses fonctions, le Gouvernement se verrait oblige de refuser la responsabilite des dommages que l'eglise grecque-unis en Russie Souscarpathique pourrait subir par les porgres du mouvement orthodoxe.

Veuillez agreer, Monsigneur, les assurances de ma tres haute consideration.

Le Ministre

(f.) Dr. Edouard Benes.

210a. Benes miniszterelnök átíratának melléklete: a csehszlovák kormány emlékirata Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában

Prága, 1922. november 15.

AAV Arch. Nunz. Cecoslovacchia, B 29. gasc. 131. fol. 37rv. Tisztázat.
Città del Vaticano, Segreteria di Stato, S.RR.SS. AA.EE.SS. Cecoslovacchia, Anno
1922–1926, Pos. 24, fasc. 31. fol. 59r–61r. Másolat.

No 151662/III/22

Praha, le 15 novembre 1922

Memoire sur l'evêche grec-uni de Mukacevo.

Le diocese grec-uni de Mukaceve dont l'evêque a son siege a Uzhorod est divise en 4 archidiaconnes. Uzhorod est le siege du chapitre compose de 7 membres et del'institut theologique episcopal. La plus grande partie du

clerge grec-uni vient de de prononcer pour la nationalite ruthene quoiqu' ils se servent de la langue magyare en familles et dans leur voisinage. En Russie Souscarpatinae aucun pretre grec-uni ne se est declare pour la nationalite ruthene lors du recensement officiel de la population sous le regime hongrois; la langue usuelle du clerge est le magyar. Les pretres ont ete les premiers et les principaux propagateurs de la culture magyare en Russie Souscarpathique.

Le meme origine, en partie oubliee et en partie niee, et les interets materiels sont l'unique lien entre les cures et les paroissiens les corvees et les impots en nature ("rokovina" et „koblina") composant la partie essentielle des revenus des pretres qui ne se sont pas genes pour exiger souvant impitoyablement leurs droits. Meme les plus ages des pretres ont reçu leur education aux seminaires par des eveques, des professeurs et des prefeta magyars. Seulement les candidats a l'incontestable conviction magyare ont ete promus aux dignites principales des chapitres, des instituts theologiques et de la hierarchie.

Cet etat de choses n' a subi aucun changement apres l'union de la Russie Souscarpathique avec la Republique Tchecoslovaque.

Antoine Papp, eveque du diocese grec-uni de Mukacevo a Uzhorod n' a appris la langue ruthene qu' apres avoir ete nomme eveque.

Lui meme et sa famille se sentent magyars, l'entourage de l'eveque est toout a fait magyar, particulierement son secretaire Dr. Sztojko qui evite toute occasion ou il pourrait etre contraint de parler ruthene et se soustrait aux relations avec le clerge dont la langue usuelle en public est aujourd' hui le ruthene.

Après le coup d'Etat du 28. octobre 1918 l'eveque Papp fut invite a promettre loyauté envers la Republique Tchecoslovaque; d' abord il s' y est refuse sous le pretexte qu' il faut attendre jusqu' a ce que le traite de paix entre les puissances allies et associees et la Hongrie ait ete ratifie et que l'usufruit des biens episcopaux en Hongrie (le domaine Topolcsany dans le district de Borsov) ait ete assure a l'eveche de Mukacevo par une convention particuliere avec Hongrie. Par la lettre du 28 Decembre 1920, adressee au gouverneur Dr. Zatkovic, l'eveque Papp a modifie sa declaration anterieure en demandant de hater les negociations respectives avec la Hongrie sur les biens episcopaux afin que lui meme puisse arriver a faire promesse de loyauté requise par le Gouvernement. Il ne s' est pas montre dispose a declarer sans conditions son attachement envers la Republique Tchecoslovaque. Le President du conseil d' alors Dr. Benes sejournant en Russie Souscarpathique au mois de Decembre 1921 dut avertir l'eveque que le Gouvernement ne pourrait accepter la promesse de loyauté fait par un dignitaire dont l'attitude envers la Republique ne depend que des egards exclusivement materiels.

Le gouverneur a Uzhorod ayant invite les chanoins a promettre loyauté envers la Republique, le chapitre delibera sur cette proposition le 27 Janvier 1920. L'eveque se fit représenter dans cette séance par l'archidiacre Theodore Matyaczko qui refussa la promesse. Les autres chanoins, sauf une seule

exception (Basile Hadzsega), n' ont ete disposes a declare loyauté qu' a certaines conditions. Cet esprit don't les membres du chapitre sont penetres est tout particulierement du a l'evêque Papp qui exerce la meme influence nefaste sur tout le clerge du diocese.

211. Somssich József szentszéki követ jelentése Bánffy Miklós külügyminiszternek Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában

Róma, 1922. november 15.

MNL OL K 105 L-3-g 593/Pol/1922

Másolat

Róma, 1922 évi november hó 15-én

Magyar királyi követség a Szentszék mellett

593/pol/1922

Tárgy : Papp munkácsi püspök ügye

Mint Nagyméltóságod előtt korábbi jelentéseimből ismeretes, Papp munkácsi püspök érdekében eddig minden lehető megtettem. Nem csak az államtitkárral, de több más bibornokkal is megtárgyaltattam az ügyet és egy igen komoly hangú jegyzéket nyújtottam be az államtitkárságon. Egyedül Tacci bibornokkal, a keleti kongregáció titkárával, hosszabb gyengélkedése miatt, nem beszélhettem és nem is fogok még egy ideig beszélni, mert üdülésre falura utazott.

Ma a budapesti nuntiusnak átadott memorandum egy másolatát P. Serédi által megküldtem Monsignore Benedetti-nek. Az utóbbi egyházjogi tanácsosunkat ezúttal szokatlan szívességgel fogadta és elmondta, hogy Papp püspök ügyében nem történt semmi intézkedés és egyhamar nem is fog történni, mert a cseh kormány újabban nem foglalkozik az ő személyével és nem követeli elmozdítását.

Majd ha a cseh kormány ily kéréssel fog a Szentszékhez fordulni, lesz a dolog ismét aktuális.

Addig bizonyára lesz alkalmam az e kérdésben legkompetensebb egyéniséget, Tacci bibornokot megfelelően informálni.

Somssich s.k.

rendkívüli követ és meghat. miniszter

212. Nicolò Marini, a Keleti Egyház Kongregációja titkárának átíratja Lorenzo Schioppa budapesti nuntiusnak a Hajdúdorogi Egyházmegye liturgikus nyelvének megváltoztatása tárgyában

Róma, 1922. november 18.

AAV Arch. Nunz. Ungheria, 5. fasc. 7/9. Hajdúdorog fol. 644r–645v. Tisztázat.

2085/II

Roma, 18 Novembre 1922.
Protocollo N. 8330/22
Sulla lingua liturgica della diocesi di Haidoudorogh.
Illustrissimo e Reverendissimo Signore
Monsignore Lorenzo Schioppa
Nunzio Apostolico, Budapest.

Illustrissimo e Reverendissimo Signore,

Nell'Adunanza Plenaria del 7 Agosto p.p. gli Eminentissimi Signori Cardinali di questa Sacra Congregazione „pro Ecclesia Orientali” presero in esame la proposta di modificare la Bolla „Christifideles graeci ritus” di erezione della diocesi greca di Haidoudorogh sul punto della lingua liturgica, e dopo aver attentamente considerate le osservazioni fatte in proposito dalla Signoria Vostra, dall'Eminentissimo Card. Arcivescovo di Strigonia, dal Vescovo di Haidoudorogh e da Monsignore Csiszarik, decisero di scrivere all'Eminentissimo Cardinal Czernok e a Monsignore Miklosi nei termini seguenti:

1) All'Eminentissimo Arcivescovo di Strigonia „che la Sacra Congregazione, presa ad esame la situazione della diocesi di Haidoudorogh nel riguardo della lingua liturgica, mantiene le sue dichiarazioni e proibizioni in ordine alla introduzione della lingua ungherese nella liturgia ed insiste perché secondo le disposizioni della Bolla „Christifideles” la lingua greca divenga quanto prima la lingua liturgica della diocesi. A questo scopo si raccomanda che il clero e soprattutto i giovani chierici si istruiscano senza indugio in tale lingua e si loda la premura dell'Eminentissimo Primate, che nel Seminario Centrale di Budapest promuove questa istruzione per i chierici di Haidoudorogh.”

2) A Monsignore Miklosy „eccitandolo vivamente a fare tutto il possibile per eliminare la lingua ungherese nella liturgia e promuovere l'introduzione della greca secondo gli ordini e le istruzioni della Santa Sede. Dia ordini tassativi perché il clero si istruisca in questa lingua ed egli coadiuvi il Primate per l'insegnamento della medesima ai chierici della sua diocesi nel Seminario Centrale di Budapest. Appena poi sarà costituito il Seminario della diocesi di Haidoudorogh, vi si introduca subito l'insegnamento del greco.”

La Signoria Vostra osserverà che in queste lettere non si accenna al testo della liturgia già stampato in Ungherese, nel quale sono state inserite in greco le sole preghiere che accompagnano le parole della consacrazione. E ciò perché gli Eminentissimi Padri, considerando la delicatezza della cosa e dell'attuale situazione, hanno creduto bene sorvolare su questo punto; ma starà alla prudenza della Signoria Vostra lo spiegare (come sentimento suo personale) a chi pretendesse affermare che il silenzio in cosa tanto importante equivalga quasi ad una tacita approvazione del volume pubblicato, che esso va piuttosto messo d'accordo con la proibizione generale, che é stata di nuovo

confermata, di usare la lingua vernacola ungherese nella sacra liturgia tanto più che il volume é stato pubblicato senza la revisione e l'approvazione della Santa Sede.

Intanto di vero cuore Le auguro dal Signore ogni prosperità.
Della Signoria Vostra Illustrissima e Reverendissima Devotissimo Servo
per l'Eminentissimo Card. Segretario
+Isaia Papadopoulos
assessore
Enrico Benedetti
off.

**213. Giovanni Tacci bíboros, a Keleti Egyház Kongregációja
titkárának átirata Csernoch János hercegprímásnak a Hajdúdorogi
Egyházmegye liturgikus nyelvének megváltoztatása tárgyában**

Róma, 1922. november 18.

EPL Cat. D/c. Csernoch 3058/1922. Tisztázat.

Romae, 18 Novembris 1922.

Protocollo N. 8330/22.

De lingua liturgica dioecesis Haidoudorogensis.

Excellentissimo ac Reverendissimo Domino Joanni Csernoch
Archiepiscopo Strigoniensi.

Excellentissime ac Reverendissime Domine

In plenariis comitiis diei 7 Augusti p. e. Eminentissimi ac Reverendissimis Patribus Cardinalibus huic Sacrae Congregationi „pro Ecclesia Orientali” praepositis exhibita fuit relatio, quam Eminentia Sua Reverendissima fecit Illustrissimo ac Reverendissimo Nuntio Apostolico Budapestinensi circa propositam modificationem linguae liturgicae dioeceseos Haidoudorogensis, ac omnibus undequaque mature perpensis Excellentissimi Patres censuerunt: standum esse interdicto ac declarationibus pluries antea factis de usu linguae vernaculae hungaricae in s. liturgia; quapropter praeceperunt, ut quamprimum lingua graeca antiqua introducatur in usum liturgicum neoerectae dioeceseos. Quod autem ut fiat enixe hortantur ut sacerdotes et praecipue iuniores clerici sine mora addiscant linguam veterem graecam; ac Eminentiae Tuae Reverendissimae valde gratulantur de sollicitudine, quam adhibet ut clerici dioeceseos Haidudorogensis in seminarium centrale Budapestinense recepti in praedicta disciplina instituantur.

Hanc autem Excellentissimorum Patrum mentem per infrascriptum huius Sacrae Congregationis Assessorem Sanctissimo Domino Nostro Pio, Divina Providentia Papa XI panditam, Sanctitas Sua adprobare dignata est, iussitque ut Eminentiae Tuae communicetur pro certo habens per auctoritatem qua

eadem Eminentia Tua pollet in Republica, iussa Apostolicae Sedis pluries ac pluries repetita tandem aliquando executioni mandatum iri.

Dum autem per praesentes verbis Summi Pontificis ac Excellentissimorum Fratrum Cardinalium obtempera, Deum supplex rogo, ut Te diutissime sospitet, ac omni cum obsequio manus tuas humillime deosculor.

Eminentiae Tuae Reverendissimae

J. Card. Tacci

a secretis

214. Volosin Ágoston tanítóképezdei igazgató jelentése Clemente Micara prágai nunciushoz Suba György munkácsi kanonok és Sztojka Sándor püspöki titkár római látogatása tárgyában

Ungvár, 1922. november 21.

AAV Arch. Nunz. Cecoslovacchia 29, fasc. 131. fol. 94rv. Tisztázat.

L. J. Chr.!

Uzhorod, 21. XI 1922.

Excellentissime Domine Nuntie Apostolice!

Humillime refero Excellentiae Vestrae, quod episcopus noster vult Romam mittere suos legatos et quidem canonicum Dr. Georgium Suba et secretarium Alexandrum Stojka. Tali modo volunt excusare semet et agitare contra Ruthenicam orientationem.

Pro Ecclesia et populo, pro veritate et iustitia erit utile informatam esse Excellentiam Vestram.

Osculans manus Excellentiae Vestrae maneo in Uzhorod, 21. XI. 1922
humillimus servus

Augustinus Vološin

director instituti pro educ. docentium

215. Lorenzo Schioppa budapesti nuncius átirat-fogalmazványa Giovanni Tacci bíborosnak, a Keleti Egyház Kongregációja titkárának a Hajdúdorogi Egyházmegye liturgikus nyelvének megváltoztatása tárgyában

Budapest, 1922. november 24.

AAV Arch. Nunz. Ungheria, 5. fasc. 7/9. Hajdúdorog fol. 646r. Fogalmazvány.

2086/II

Eccellentissimo Sig. Card. Giovanni Tacci

Segretario della Sacra Congregazione pro Ecclesia Orientali

24 Nov. 1922.

Insieme alle due lettere destinate rispettivamente all'Eminentissimo Sig. Cardinale Arcivescovo di Strigonia²⁶⁹ e a Mg. Vescovo di Haidoudorogh, mi é pervenuto il venerato Foglio²⁷⁰ di codesta Sacra Congregazione N. 8330/22 del 18 corr. col quale mi si comunica la decisione della prelodata Sacra Congregazione circa la proposta di modificare la Bolla „Christifideles graeci ritus” di erezione della Diocesi greca di Haidoudorogh nel punto della lingua liturgica.

Assicurando l'Eminenza Vostra che senza indugio ho trasmesse le predette lettere alla loro destinazione e che non mancherò di aver presente le istruzioni impartitemi in proposito.

mi chino ecc.

216. Klebelsberg Kuno vallás- és közoktatásügyi miniszter átirata Miklósy István hajdúdorogi püspökhöz a Magyarországon maradt eperjesi egyházmegyes parókiák beosztása tárgyában

Budapest, 1922. november 24.

GKPL VI–1 2943/1922. Tisztázat.

M. kir. vallás és közoktatásügyi minisztertől.

5201/1922. eln. szám

Bizalmas!

Méltóságos és Főtisztelendő

Miklósy István urnak, hajdudorogi gör. kath. püspök

Nyiregyháza

Méltóságos és Főtisztelendő Püspök Ur!

Midőn a Bibornok Hercegprimás úr folyó hó 13.-án 3484. sz. alatt az eperjesi egyházmegyéből csonka hazánkban maradt lelkészetek ügyében kelt átiratát²⁷¹ ./.. alatt csatoltan megküldeni szerencsém van, egyben engedje meg Méltóságod, hogy nagybecsü figyelmét az azokban foglaltakra tisztelettel ráirányítsam.

Fogadja Méltóságod őszinte tiszteletem nyilvánítását

Budapest, 1922. november hó 24-én.

(aláírás)

269 Lásd: 213. számú dokumentum.

270 Lásd: 212. számú dokumentum.

271 Lásd: 216a. számú dokumentum.

216a. Klebelsberg miniszter átiratának melléklete: Csernoch János hercegprímás átirata Klebelsberg Kuno vallás- és közoktatásügyi miniszterhez

Esztergom, 1922. november 13.

GKPL VI–1 2943/1922. Másolat.

Másolat!

Magyarország Hercegprímása

3484/1922. sz.

Nagyméltóságu gróf Klebelsberg Kuno urnak,
v.b.t. tanácsos, vallás- és közoktatásügyi miniszter
Budapest.

Hivatkozással Excellentiádnak folyó évi október 30-án 4738/el. sz. a. kelt nagybecsű átiratára van szerencsém a hajdudorogi püspök úr beadványát²⁷² ./.
a. visszazárva véleményemet a következőkben előterjeszteni. – Mint 3454/922.
sz. átiratomban jeleztem, az eperjesi püspökség csonkamagyarországi plébániáinak ügyét egyelőre még nem tartom véglegesen rendezhetőnek. Most a legujabban kinevezett Nyárádi Dénes eperjesi püspök joghatósága kiterjed a csonkamagyarországi plébániákra is. Nyárádi a plébániák kormányzására bizonyára vikáriust fog kinevezni. Ha a kinevezendő vikárius személyében magyar szempontból teljesen megnyugodhatunk, akkor egyelőre nem szabad ezt az ügyet tovább bolygatni, mert különben mi magunk siettetjük az apostoli administratorok beállítását illetve az egyházmegyék diszmembrálását. Eddig Csonkamagyarország területén egyetlen apostoli administrator sincs. Mindazok a püspökök, akik nem Magyarországon laknak, de joghatósági területük Magyarországra is kiterjed, akadálytalanul gyakorolhatják joghatóságukat magyar területen. Így a rozsnói, munkácsi, eperjesi, kassai, szatmári, nagyváradi és csanádi püspök. Minden püspöknek van Magyarországon magyar szempontból kifogástalan vikáriusa. Remélhető, hogy az eperjesi eddigi vikárius – Vaskovics Antal – továbbra is megbízást kap Nyárádi Dénestől. – A római Curia vatikáni követünk legutóbbi jelentése szerint maga is elkerülni akarja az apostoli administratorok kinevezését és az egyházmegyék újraszabályozását. Evvel a szándékaával magyarázta azt is, hogy Nyárádi Dénes joghatóságát nem korlátozta a cseh-szlovák területre. Nyárádi Dénesről feltételezte az apostoli Szentszék, hogy nincs a magyar kormány ellenére, mert Nyárádi annak idején a magyar kormány hozzájárulásával let körösi püspök. – Az eperjesi egyházmegye magyarországi részéről azért sem tanácsos most külön határozni, mert Papp Antal munkácsi püspök helyzete Csehszlovákiában igen megrendült. Mindent elkövettünk ugyan hogy Papp a helyén maradjon, de ha fáradozásunk ellenére mégis távoznia kellene, akkor a

272 Lásd: 201. számú dokumentum.

további eljárásnál előnyünkre less, hogy az eperjesi egyházmegyéhez tartozó magyar plébániáknak még nincs apostoli adminisztrátoruk. A hajdudorogi püspök kérelme súlyos nehézségekbe is ütközik. – Mert az eperjesi egyházmegye liturgiai nyelve az ószláv, a hajdudorogé pedig a görög. Görög rítusu püspököt Róma aligha biz meg ószláv rítusu plébániák vezetésével. Ilyen intézkedés ugyanis ellenkezik az általános egyházjog szellemével s azonkívül ismét felszínre vetné a még mindig el nem csitult rituskérdést. Vagy az eperjesi plébániák akarják majd a görög nyelvet, ami nem valószínű, vagy inkább a hajdudorogi püspökség egyes plébániai visszakívánják az ószlávot. Ha Róma az eperjesi plébániák rítusát megváltoztatja, az jelenteni fogja a plébániák bekebelezését a hajdudorogi egyházmegyébe, amivel már egy precedenst alkotott a diszmembrálásra. Ez pedig a mi szempontunkból nem kívánatos. – Egyelőre tehát meg kellene értetni a hajdudorogi püspökkel, hogy igényével várjon. Ha elérkezik az idő, hogy az egyházmegyék ujrászabályozása többé el nem kerülhető és a Magyarországon maradt gör. kath. plébániák hajlandók lesznek a görög nyelvű ritust elfogadni, természetesen elkövetünk mindent, hogy ezek a plébániák a hajdudorogi egyházmegyébe kebeleztesenek. Így lehetne a magyar érdeket és a hajdudorogi egyházmegye fennállását a legjobban biztosítani. –

Fogadja Nagyméltóságod kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását. –

Esztergom, 1922. november hó 13.-án

Csernoch János s.k. bibornok, hercegprimás, esztergomi érsek.

**217. Somssich József szentszéki követ jelentése Bánffy Miklós
külügyminiszternek Nyárádi Dénes kőrösi püspök eperjesi apostoli
kormányzóvá történő kinevezése tárgyában**

Róma, 1922. november 28.

MNL OL K 105 L-3-g 612/Pol/1922

Róma, 1922 évi november hó 28-án.

Magyar királyi követség a Szentszék mellett

612/pol.

Tárgy: Az eperjesi apostoli adminisztrátor kinevezése.

Nagyméltóságú

losonczi gróf Bánffy Miklós úr,

v.b.t.t.magyar királyi külügyminiszter stb.stb.

Budapest

Az utolsó futárral leérkezett folyó évi november 3-án 6170 politikai szám alatt kelt rendelet²⁷³ érdemében az idő rövidege miatt még nem járhattam el.

273 Lásd: 207. számú dokumentum.

Mégis már ezúttal kívánom leszögezni, hogy a Nyárady apostoli adminisztrátor kinevezése tárgyában beadott tiltakozásomban a nyert utasításhoz képest ki volt emelve a körülmény hogy a kinevezés a magyar királyi kormány hozzájárulása nélkül történt, noha az eperjesi egyházmegye egy része Csonkamagyarország területén fekszik.

Somssich
rendk.követ és megh. miniszter

218. Somssich József szentszéki követ átirata Pietro Gasparri bíboros-államtitkárnak Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában

Róma, 1922. december 1.

Città del Vaticano, Segreteria di Stato, S.RR.SS. AA.EE.SS. Cecoslovacchia, Anno 1922–1926, Pos. 24, fasc. 31. fol. 28rv. Tisztázat.

10612

Légation Royale de Hongrie près le Saint Sièg

614/Pol.

A Son Eminence, Monseigneur le Cardinal Pierre Gasparri,

Secrétaire d'Etat de Sa Sainteté

Vatican.

Monseigneur,

Le soussigné Ministre Royal de Hongrie vient de recevoir de source compétente les informations suivantes sur la personne de Monsignore Papp, évêque de Munkács, que le gouvernement tchéco-slovaque se propose de chasser de son diocèse.

Monsignore Papp est un évêque parfait sous tous les rapports, il a fait son devoir toujours consciencieusement et honorablement. Il parle la langue du pays. Il n'est pas possible que des raisons politiques déterminassent l'éloignement d'un évêque – même si celui-ci n'est pas persona grata au gouvernement tchéco-slovaque.

La gouvernement peut, il est vrai, faire valoir ces raisons à propos de nominations à faire, mais non au sujet d'évêques qui depuis longtemps gèrent leur diocèse. Si le Saint Sièg a été obligé de céder au désir du gouvernement tchéco-slovaque en la question des archevêques de Prague et d'Olmütz, qui si trouvent dans l'ancienne Bohême, il n'est pas dit qu'il doit nécessairement faire le même à propos d'un évêque d'un terriroire acquis nouvellement, et par des moyens violents.

Lorsqu' en 1871 le gouvernement prusse a demandé au Saint Sièg de faire abdiquer les évêues de Strassbourg et de Metz, le Pape Pie IX. n'a pas donné suite à ce désir et les deux évêques sont restés à la tête de leur diocèse jusqu'à leur mort.

Le soussigné se permet donc de rappeler au bon souvenir de Votre Eminence sa note²⁷⁴ du 21 octobre dernier No. 557 Pol. en soulignant que non seulement le Gouvernement Royal mais l'opinion publique entière de la Hongrie serait douloureusement affectée si le Saint Siège voulait, ce que Dieu ne veuille, céder aux pressions du Gouvernement tchéco-slovaque.

C'est avec bien de l'empressement que le soussigné saisit cette occasion pour renouveler à Votre Eminence les assurances de sa plus haute considération avec la quelle il a l'honneur d'être.

Rome, le 1. Décembre 1922.

Monseigneur de Votre Eminence....

le très humble et très obéissant serviteur.

Somssich

**219. Somssich József szentszéki követ jelentése Bánffy Miklós
külügyminiszternek Nyárádi Dénes kőrösi püspök eperjesi apostoli
kormányzóvá történő kinevezése tárgyában**

Róma, 1922. december 3.

MNL OL K 105 L-3-g 632/Pol/1922

Magyar királyi követség a Szentszék mellett

632/pol./1922

Róma, 1922 évi december hó 3-án.

Tárgy: Eperjesi apostoli adminisztrátor kinevezése.

Nagyméltóságú

losonczy gróf Bánffy Miklós úr,

v.b.t.t. magyar királyi külügyminiszter stb.stb.

Budapest

Hivatkozással Nagyméltóságodnak folyó évi november 3-án²⁷⁵ 6170 szám alatt és folyó évi november 16-én²⁷⁶ 6581 szám alatt kelt rendeleteire jelentem, hogy a Nyárady püspökre vonatkozó adatokat egy pro-memoria alakjában közöltem az államtitkár urral, mely pro-memoria befejező mondatában megemlítettem, hogy ezen információk daczára a magyar királyi kormány nem politikai okokból, hanem azért tiltakozott a nevezett püspök urnak apostoli adminisztrátorrá történt kinevezése ellen, mert az eperjesi egyházmegye egy része Csonkamagyarországon fekszik.

274 Lásd: 203. számú dokumentum.

275 Nincs az iratok között.

276 Lásd: 207. számú dokumentum.

Az irat átadásakor élő szóval hozzáfűztem, hogy a fenti információk vétele után mi politikai indokokból is jogosan szólalhatnánk volna fel e kinevezés ellen, de ezt a Ssentszék iránti deferentiából nem tesszük.

Az igazsághoz hiven meg kell vallanom, hogy Gasparri bibornokot a felvidéki egyházmegyék sorsa nagyon keveset érdekli. Elmondtam neki hogy még mindég nem voltam képes tanácsát megkövetni s a kérdést Tacci bibornokkal megbeszélni, mert ez utóbbi nincs Rómában, mire az Államtitkár ur megint csak avval biztatott, hogyj ő vele - tudniillik Tacci bibornokkal, mint a keleti congregáció titkárával beszéljem meg az ügyet, ha majd lehetséges lesz.

Közbevetőleg megjegyzem, hogy Tacci bibornok szivgyengességben szenved, Róma közelében falun van, s a közel jövőben talán lesz alkalmam őt ott felkeresni - ha ugyan eléggé jól érzi magát arra hogy látogatásokat fogadjon s azokkal unalmas hivatalos ügyekről beszélgessen.

De mert épen a légfontosabb factorral, tudniillik a congregáció titkárával élő szóval eddigelé nem érintkezhettem kénytelen voltam a Nagyméltóságod jóvoltából velem közöli adatokat írásba foglalni. Ebből a szempontból kiindulva a Herczegprimás Ő Eminentájának a Papp püspök esetleges elmozdittatására vonatkozó megjegyzéseit is – a forrás megnevezés nélkül – pro-memoriába foglaltam és az Államtitkárnak átadtam.

Novák püspök ellátása tárgyában legutóbb folyó évi október 7-én intéztem jegyzéket a Szentszékhez. Eme kérést most írásban megismételtem, egyidejűleg felemlítvén, hogy Batthyány és Radnai érsek uraknak vagyonzogi kérdései is még mindig elintézetlenek.

Somssich s.k.

rendk.követ ér rnegh. miniszter

**220. Miklós István hajdúdorogi püspök átirat-fogalmazványa
Klebelsberg Kuno vallás- és közoktatásügyi miniszterhez a
Magyarországon maradt eperjesi egyházmegyes parókiák beosztása
tárgyában**

Nyíregyháza, 1922. december 7.

GKPL VI-1 2943/1922. Fogalmazvány.

2943. sz.

Nagyméltóságu Miniszter Ur!

„Meg kellene értetni a hajdudorogi püspökkel, hogy igényével várjon.” Ekként szól a bibornok – hercegprimás ur Excellentiádhoz intézett s velem 5201/922. eln. sz. alatt, másolatilag, bizalmasan közölt átiratában:²⁷⁷ vonatkozással az eperjesi egyházmegyéből csonka hazánkban visszamaradt lelkészetek adminisztrációjának kérdésére.

277 Lásd: 216. és 216a. számú dokumentumok.

Mint a gör. kath. magyarok egyedüli püspökének erkölcsi kötelességem pártfogásomba venni elhagyott magyar hitsorsosaimat. Hogy e kötelesség teljesítése elől, az eperjesi egyházmegyében bekövetkezett püspökváltás után, ki nem térhettem, arra meggyőző bizonyítékul szolgál ifj. Vaskovics Antal püspöki biztos visszakérőleg idecsatolt beadványa.

E beadvány világosságot derít arra a való tényállásra is, mikép én a hercegprimás ur által hangoztatott „igény”-nek csakis szerény tolmácsa vagyok.

Ekként nem velem, hanem a püspöki biztos szája által feljajdult 19 ezer főnyi magyar érdekeltséggel kellene „megértetni”, hogy segítségre csak akkor számíthat, – ha már elpusztult.

Nyaradit az eperjesi püspöki székben magyar szempontból, nem látja a hercegprimás ur veszedelmesnek: mert ez, annak idején, a magyar kormány hozzájárulásával lett körösi püspökké. Az ily apriorisztikus megállapítás arra a következtetésre vezet, hogy sem Radu Demeter, sem Hosszu Gyula nem volt veszedelmes; sőt egyáltalán senki sem válhatik veszedelmessé, bármily megváltozott politikai viszonyok között, ha az államkormány hozzájárulásával lett püspökké.

Excellentiád előtt ismeretes, mily nyomasztó atmoszférában került Nyaradi a körösi püspöki székbe. Nekem viszont, igaz hiteles információkból, tudomásom van arról, mikép a többször nevezett püspök az ukránárnyalatu pánszláv politikának igen veszedelmes exponense.

Hogy „magyar” püspökeink egyházmegyéik itt maradt töredékeit vikáriusok által kormányozzák, igen helyes. Magam is feltétlen hive vagyok annak, hogy az egyházmegyék keretei a végletekig fenntartassanak. Ám az eperjesi egyházmegye, a beállott püspökváltás a magyar hiveink feljajdulása miatt, egészen sajátos elbánást kíván.

A román püspökök, még hazánk jogi megcsonkításas előtt rábírták a római szentszéket, hogy a hajdudorogi egyházmegye lelkészeinek felerésze az ő joghatóságuk alá helyeztessék. E művelet akként foganatosított, hogy a parochiáim részben a nagyváradi püspök, részben a balázsfalvi érsek delegatúrája alá került. A diszmembráció függő kérdés maradt s ma is az; mindamelllett a románok biztosították nemzeti érdekeiket a külső befolyás ellen. Fiat applicatio.

„Görög ritusu püspököt Róma aligha biz meg ószláv ritusu plébániák vezetésével. Ilyen intézkedés ugyanis ellenkezik az általános egyházjog szellemével”, mondja a hercegprimás ur.

Ezzel szemben tiszteletteljesen megjegyzem, mikép „Codex”-ünk kizárólag „Ecclesia Latina” és „Ecclesia Orientalis”-t ismer Can. 1., majd „ritus latinus et ritus orientalis”-ról emlékezik meg Can. 98. §2. Az ezen elnevezésekkel körülhatárolt területen élünk és mozgunk. Ekként ő eminentiájának imént idézett kijelentése a Codex terminológiájához alkalmazva egyértelmű volna azzal, hogy „Róma alig biz meg keleti ritusu püspököt keleti ritusu plebániák vezetésével.”

A hercegprimás ur nézete szerint az eperjesmegyei parochiák csak akkor lesznek a hajdudorogi egyházmegyéhez csatolhatók „ha Róma az eperjesi plebániák rítusát megváltoztatja.”

Róma sem a plebániák sem az egyesek rítusát meg nem változtatja, de meg sem változtathatja. E tekintetben egyéni szabadságunk köcsönösen sérthetetlen. A szabad elhatározás érvényesítésének kérdésében csupán annyi ingerenciát gyakorol a római szentszék, hogy a keleti rítusról a latinra vagy viszont átlépéni csakis a szentséges atya legfelsőbb engedélyével lehet.

A rítus alatt azonban itt – talán – a misenyelv értendő! Nos a misenyelv az adott esetben nagyon is alárendelt jelentőségű. Legyen bár a hitközségek misenyelve ósláv, görög, syr vagy arab, a szomszédos keleti (vulgo görög) rítusu püspök azok vezetésével, éppen az általános egyházjog szellemében minden akadály nélkül megbizható.

De elállok további ellenérveim felsorolásától. Eltekintek a pártfogástól is, amelyet eperjesmegyei magyar testvéreim megmentésére szeretetből vállaltam. Szigoruan hazafias s lelkiismeretes kötelességet teljesítek azonban, a midőn a tárgyalás alatt álló kérdést politikai szempontból az alábbiak szerint megvilágítom.

Septiczky lemergi érseknek több évtizedre visszanyúló terve egy rutén-ukrán patriarchatus kikerekítése.²⁷⁸

A munkácsi s eperjesi egyházmegyét saját céljai számára már meghódítottaknak tekintvén, az utóbbi hónapokban a római szentszéknel az iránt puhatolózott: nem volna-e a rutén nyelv a hajdudorogi egyházmegye templomi nyelvüül elrendelhető.

E terv kivitelének merő lehetetlenségét az apostoli nuncius urhoz beterjesztett jelentésemben kimutattam. A csonka hazánkban visszamaradt eperjesmegyei lelkészettek nagy területe azonban, hol az ósláv „de jure” a misenyelv, egy ellenséges állam magyarellenes püspökének vezetése alatt még mindig kedvező bázisnak mutatkozik a bomlasztásra s illetve a szlávág északi és déli egyesülesi útjának előkészítésére.

Annál pedig, ha a szlávág még csonka hazánkban is befolyáshoz jut, nagyobb politikai veszedelmet alig tudok elképzelni.²⁷⁹

Nem a hajdudorogi püspöknek van szüksége jöghatósága kiterjesztésére, hanem hazánkknak arra, hogy a jelentkező veszedelmet a hajdudorogi püspök igénybevételeül, az általános egyházjog szellemében, a legtermészetesebb módos magától elhárítsa.

278 Ez a mondat a következő oldalon folytatott fogalmazványban így hangzik: *Septiczky lemergi érseknek több évtizedre visszanyúló terve egy Magyarországra benyúló rutén-ukrán patriarchatus kikerekítése.*

279 Ez a mondat hiányzik a következő oldalon folytatott fogalmazvány-változatból.

Éppen jelen, tiszteletteljes előterjesztésem végére értem, amikor a posta Nyaradi (az ő irasmodja szerint Nyjaradij) beköszöntő pásztorlevelét kézbesítette számomra.

Ebben az ékes ukrán-országi nyelven írott pásztorlevélben a többi között a következők foglaltatnak: „Szeressétek új hazátokat a Csehszlovák köztársaságot s használjátok ki, amelyet ez nyújtott nektek, a szabadságot saját magatok s mások javára”

Ezt a pásztorlevelet bizonyára kézhezvették már csonka hazánk eperjesmegyei összes papjai. Nincs-e igazolva az én aggodásom? Nem veszedelmes-e Nyjaradij püspöksége – magyar szempontból?

Fogadja

922. dec. 7.

221. Csernoch János hercegprímás átirata Miklósy István hajdúdorogi püspöknek a Hajdúdorogi Egyházmegye liturgikus nyelvének megváltoztatása tárgyában

Esztergom, 1922. december 13.

EPL Cat. D/c. Csernoch 3828/1922. Fogalmazvány.

3828-1922

Méltóságos és tisztelendő

Miklósy István hajdudorogi püspök úrnak

Nyíregyháza.

Sacra Congregatio pro Ecclesia Orientali kebelében az utóbbi időkben ismét tárgyalás anyagát képezte a Csonka-Magyarország területén levő görög kath. plebániák rítus-nyelvének kérdése. A budapesti apostoli nuncius úr felszólítására ez ügyről részletes felvilágosítást adtam. Feltártam a nehézséget, amelyet a görög rítus sürgetett bevezetésében a megfelelő rítus könyvek hiánya okoz. Megnyugtattam a Sacra Congregatio-t, hogy a szinte leküzdhetlen nehézségek dacára is a lehető megtörténik ez irányba is. A Sacra Congregatio döntése, amelyet Őszentsége is jóváhagyott, a következőképpen szól: „standum esse interdicto ac declarationibus pluribus antea factio de usu linguae vernaculae hungaricae praeceperunt (sc. Eminentissimi Patres), ut quam primum lingua graeca antiqua introducatur in usum liturgicum neoerecta dioecesis. Quod autem ut fiat, enixe hortantur, ut sacerdotes et praecipua iuniores clerici sine mora addiscant linguam veterem graecam.” Ez a döntés f. é. aug. hó 7.-én hozott. Hogy az Apostoli Szentszék rendeletének eleget tegyünk, gondoskodnunk kell, hogy a klerikusok a görög nyelvet tanulják. Tárgyalást folytatok az itteni seminarium, továbbá a budapesti központi seminarium rectoraival e tanulás, illetve tanítás megvalósítása érdekében. Az itteni seminarium a liturgikus görög nyelv tanítását egyik theol. tanárra óhajtom

bizni, aki idővel rendelkezik s a kérdéshez ért. A budapesti seminariumot illetőleg még nincs konkrét terv. Mindezeket egyrészt szives tudomásul vétel céljából, másrészt azért is van szerencsém Méltóságoddal közölni, hogy ide vonatkozólag esetleges nagybecsü észrevételeit megtehesse.

fogadja...

Eszk. 1922. dec. 13.

**222. Klebelsberg Kuno vallás- és közoktatásügyi miniszter átirata
Miklósy István hajdúdorogi püspökhöz a Magyarországon maradt
eperjesi egyházmegye parókiák beosztása tárgyában**

Budapest, 1922. december 19.

GKPL VI–1 2943/1922. Tisztázat.

M. Kir. Vallás és Közoktatásügyi Minisztertől.

5865/1922. eln. szám

Bizalmas!

Méltóságos és Főtisztelendő

Miklósy István

hajdudorogi gör. kath. püspök urnak, Nyíregyháza.

Méltóságos és Főtisztelendő Püspök Ur!

Az eperjesi gör. szert. kath. egyházmegyéből csonka hazánkban maradt lelkészetek ügyében folyó évi december hó 7-én 2943 szám alatt kelt becses átiratára²⁸⁰ való hivatkozással szives tudomása végett tisztelettel értesitem Méltóságodat, hogy az ezen átiratában foglaltakat oly megkereséssel közöltem a külügyminiszter ural, hogy a bibornok-herczegprimás ur előzetes meghallgatása után ez ügyben elfoglalt álláspontjáról engem értesítsen.

Fogadja Méltóságod kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását. –

Budapest, 1922. évi december hó 19-én

**223. A Nyírvidék tudósítása a görögkatolikus kántortanítók
szervezkedéséről**

Nyíregyháza, 1922. december 21.

Nyírvidék, 1922. december 21. 2. o.

A gör. kath. kántortanítók szervezkedése

Csütörtökön, december 14-én összegyűltek Nyíregyházán a g. kath. egyházmegye kántortanítói, hogy a Hajdudorogegyházmegyei Kántortanítók Egyesületét megszervezzék. A szervező gyűlés a gör. kath. iskola termében folyt le Bányay Jenő kanonok, egyházmegyei főtanfelügyelő jelenlétében

280 Lásd: 220. számú dokumentum.

Tóth István nyitotta meg a gyűlést, amelynek vezetését Hegedűs József korelnök vette át. Az ő elnöklete alatt a gyűlés megállapította, hogy a Hakte tisztkara lemondott, az alapszabályokat nem hagyták jóvá, tehát az egyesület újjáalakítása szükséges. Ezt a közgyűlés kimondotta azzal, hogy amennyiben erre mód mutatkozik, az egyesület a maga egészében belép a Magosz kötelékébe. Ezután megalakították a tisztkart. Egyházi elnökké Ruttkay Gyula kanonokot, világi elnökké Papp János (Nyirbéltek), ügyvezető elnökké Tóth Istvánt (Nyíregyháza), alelnökké Reskó Jánost (Sárospatak) és Juhász Jánost (Szerencs), főjegyzővé Petró Jánost (Végardó), aljegyzővé Puskás Jánost (Debrecen), és Ruzsnek Imrét (Oros), pénztárossá: Radványi Sándort (Kótaj), ellenőrré Korcsinszky Mihály (Penészlek) választották meg.

Ezután megválasztották a választmányi tagokat. A választás után Reskó János alelnök vezetése alatt küldöttség ment Ruttkay Gyula kanonok egyházi elnökhöz, akinek az elnöki tisztséget felajánlották. A közgyűlés a továbbiakban a kántori és tanítói javadalom éles elkülönítése mellett foglalt állást és elhatározta, hogy a gör. kath. kántortanítóóság sérelmeit memorandumba foglalva a kultuszminiszter elé terjeszti. Az egyesületi szaklap kérdését egyelőre a Görögkatholikus Tudósító keretében oldják meg. Bányay Jenő kanonok és Papp János elnök zárószavai után a Himnusszal ért véget a gyűlés.

224. Clemente Micara prágai nuncius jelentés-fogalmazványa Pietro Gasparri bíboros-államtitkárnak Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában

Prága, 1923. január 20.

AAV Arch. Nunz. Cecoslovacchia 29, fasc. 131. fol. 43rv. Fogalmazvány.

Prot. No. 8729

Segretaria Stato

Sulla sostituzione di Monsignore Papp, vescovo di Munkacs

Con suo venerato foglio del settembre scorso la S. Congr. Pro Ecclesia Orientale mi dava notizia della nota²⁸¹ trasmessa all'Eminenza Vostra Reverendissima dal Ministro Cecoslovacco presso la Santa Sede, il quale, a nome del suo Governo, insisteva per la sostituzione dell'attuale vescovo di rito ruteno di Munkacs, Monsignore Antonio Papp, con altro Prelato „che conosca la lingua del popolo, sia di origine e di educazione cecoslovacco”.

Dopo aver enumerato le accuse che si facevano a Monsignor Papp, la Sacra Congregazione mi ordinava di procurare una riconciliazione fra il Vescovo e il Governo. Che se poi questi buoni uffici fossero rimasti sterili, mi incaricava di

281 Lásd: 210. számú dokumentum.

invitare nei debiti modi, Monsignor Papp a rassegnare le sue dimissioni dalla Sede di Munkacs.

Io ho appurato, come meglio ho potuto le accuse in parola, ho cercato, ma senza risultato di ottenere una migliore intesa tra il Governo e il Vescovo, ma non ho osato invitare il Vescovo a dimettersi della sede prima di aver riferito dettagliatamente alla Santa Sede, pensando sia necessario prima prendere in considerazione il problema della sua successione e quello del sostentamento del nuovo vescovo, giacchè potrebbe darsi che il Governo, una volta allontanato Monsignore Papp, non se la sentisse di fornire i mezzi di vita al suo successore, il quale, essendo tutta la dotazione della Mensa in Ungheria, non saprebbe poi come tirare innanzi.

Ho perciò scritto il rapporto²⁸² che credo mio dovere di sottoporre, come faccio, in copia all'Eminenza Vostra Reverendissima. Attendo dopo ciò a venerata disposizione della Santa Sede.

Prostrato.

**225. Clemente Micara prágai nuncius jelentés-fogalmazványa
Giovanni Tacci bíborosnak, a Keleti Egyház Kongregációja titkárának
Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában**

Prága, 1923. január 20.

AAV Arch. Nunz. Cecoslovacchia 29, fasc. 131. fol. 45r–69r. Fogalmazvány.

Prot. No. 8734

Partit. 20. Genn. 23.

Posizione XVIII.

S. E. Card. Tacci

Segr. Sacra Congregazione pro Eccl. Orientale

Per la sostituzione di Monsignore Papp vescovo di Munkacs

Ebbi l'onore di ricevere a suo tempo il venerato foglio di cotesta Sacra Congregazione del Settembre scorso No. 8517, relativo alle insistenze fatte presso la Santa Sede dal Ministro cecoslovacco, a nome del suo Governo, perché l'attuale vescovo ruteno di Munkacs, Monsignor Papp, venga sostituito con altro „Prelato che conosca la lingua del popolo, e sia di origine e di educazione cecoslovacco”.

Non ho mancato di assumere informazioni, le più sicure che mi è stato possibile, sugli addebiti che fu il Governo a Monsignore Papp, e di vagliarle con la maggiore ponderazione.

L'Eminenza Vostra Reverendissima vorrà, spero, scusarmi se non lo rispostò prima all'invito di cotesta Sacra Congregazione. La Russia Subcarpatica dista

282 Lásd: 225. számú dokumentum.

molto da Praga, le relazioni con la capitale sono poche; ed è rarissimo di aver l'occasione di abboccarsi liberamente con persone di fiducia, veramente conoscitori di quelle regioni. Della corrispondenza epistolare è prudente non fidarsi: essa è sorvegliata dal Governo. Chi poi conosce il carattere di quelle popolazioni sa bene con quanto circospezione e cautela si debba procedere prima di dar credito a ciò che questa o quella persona, del resto buone possono raccontare con la maggiore convinzione e con tutti i segni esteriori della sincerità.

Prima di passare a riferire sulle accuse mosse al Vescovo di Munkacs, credo opportuno di toccare qualche punto e di fornire qualche notizia che meglio chiariscono la situazione ottenendo complessa della Russia subcarpatica.

I° Secondo l'ultimo censimento, praticato dal Governo cecoslovacco nel 1921, allo scopo di rettificare i dati statistici ungheresi, la Russia subcarpatica conta 604,670 abitanti, così divisi secondo la nazionalità:

370,368 ruteni
21,853 cecoslovacchi (slovacchi)
103,791 magiari
79,715 ebrei
10,348 tedeschi
18,595 altre nazionalità.

Quanto alla religione, le ultime statistiche sono quelle dal Governo magiaro.

Esse dividono così la popolazione della Russia subcarpatica:

372,000 greci cattolici (ruteni)
48,000 romano cattolici
85,000 ebrei
65,000 protestanti
10,000 confessione d'Augsbourg
550 ortodossi

I greci cattolici sono di nazionalità rutena e costituiscono la diocesi greco unita di Munkacs. I 48000 romano cattolici sono di nazionalità magiara (il resto dei magiari è protestante) ed appartengono alla diocesi di rito latino di Satzmar, divisa ora sui territori della Cecoslovacchia, Romania e Ungheria.

I ruteni pertanto ritengono che essendo quella di Munkacs una diocesi rutena, alla quale appartengono esclusivamente gli abitanti di nazionalità rutena, è giusto che anche il Vescovo sia ruteno, non soltanto secondo il rito, ma anche di cuore, di sentimenti, di nazionalità. Il Governo cecoslovacca che si adopera con tutti i mezzi per soffocare, con gli elementi slavi, la preponderanza, non numerica, ma politica prima ed ora soltanto intellettuale ed economica, dei magiari, fomenta, aiuta, e sostiene i ruteni anche in questo postulato di carattere religioso, persuaso come è del grande influsso che esercita e potrebbe esercitare il clero presso quelle popolazioni.

II° Quanto alla situazione giuridica della Russia subcarpatica di fonte alla Repubblica cecoslovacca, quale dovrebbe essere secondo il trattato di Saint

Germain, trascrive all'allegato I° gli articoli della Costituzione cecoslovacca. Il Governo ceco, al momento della pace, si impegnò di dare alla Russia subcarpatica una ampia autonomia, ed ha dovuto tener conto di questo impegno nella sua Costituzione. Ora però è questo l'ultimo pensiero del Governo, il quale non solo non ha fatto un passo in questo senso, ma, al contrario, non ha altro di mira che di sottomettere sempre più strettamente quelle regioni all'autorità centrale di Praga. Esso ha inaugurato in Russia subcarpatica una specie di dittatura, e, invece dell'autonomia, vi ha mandato quanti più funzionari czechi ha potuta, vi ha praticato su larga scala delle requisizioni, si mantiene una stretta censura, insomma tutta quel territorio quasi come una colonia. Su questo punto il Corpo diplomatico ha ricevuto numerosi reclami, che sono stati inviati anche alla società delle Nazioni, la quale però ne ha tenuto quel conto che è piaciuto al Signor Benes.

III° Il Governo tenta le misure dette di sopra invocando il grado assai basso di cultura della Russia subcarpatica. La popolazione di quelle regioni è ancora assai rozza, dedita all'alcolismo, sfruttata senza misericordia dagli ebrei che vi son numerosissimi, pochissimo instruita anche nelle cose religiose e nella fede „Ignorantia populi, mi scriveva un ottimo gesuita, est crassa. Haud tantum in forma externa officii divini: argumentum fidei vix novit et praesertim illud de primatu Ecclesiae Romanae. Hinc perinde ei videtur cum graeco-catholicus sit sacerdos vel schismaticus, nihil enim mutatum est in missa celebranda, si parochus eum siciat”.

Questi apprezzamenti sono pressoché generali.

IV° Il clero in genere è fedele alla santa unione, ma in genere poco zelante e attivo. Esso è educato in senso magiaro. È quasi tutto uxorato vedovo con prole che stenta assai la vita e deve occuparsi continuamente in affari o lavori materiali. Raramente predica. Il catechismo si insegna qua e là in qualche parrocchia, in molte mai. Si mostra invece esigentissimo il clero per la koblina e rukovina (prestazioni in natura e di mano d'opera che i fedeli devono al sacerdote) ed è stato questo un argomento molto sfruttato contro di lui e contro la chiesa dagli agitatori scismatici.

Esso quanto scriveva sul clero di quelle regioni al Rev. Monsignor Hlinka, capo del partito cattolico slovacco, un cappellano militare che dimora colà e che mi assicurano essere buon sacerdote:

„Il più grande peccato di questo clero greco cattolico, e in minor misura anche del latino, è di essere così attaccato alla koblina e rukovina e se i fedeli gliela rifiutano essi non fanno per loro le funzioni religiose: non confessano, non assistono ai matrimoni ecc... Vi sono scusati che da un anno non compiono gli uffici divini; non confessano né durante l'avvento, né dei quaresima, solo perché i fedeli non lavorano per loro gratis o perché i cereali che hanno portato al prete non sono nella voluta quantità. Fa pena vedere questo popolo girare alla volta da una parrocchia all'altra in cerca di un sacerdote disposto a confortarlo. Alcuni di questi fedeli vengono da me, ma non ho la giurisdizione

che dei militari. Chi risponderà un giorno davanti a Dio per queste anime? Temo che la nostra chiesa dovrà molto soffrire da tutto questo.

Conosco personalmente un sacerdote che da un anno non celebra pei fedeli la domenica, non confessa ecc.

Oggi stesso una donna mi diceva per via che il Suo parroco non vuole confessarla, ed essa che è povera non ha nulla da dargli. Questo parroco sta bene materialmente: ha 4 case e domanda 200 per un funerale, 100 per un matrimonio. Se lo chiamano da un malato esige gli si paghi prima la vettura e una corona per il Corpo di Nostro Signore e se tutto non ha prima ricevuto non si muove.

Anche oggi si predica ai ruteni e slovacchi in lingua magiara. Questi sacerdoti sono magiarizzati, non sentono col popolo.”

„Di tutto ciò accusano gli agitatori scismatici ecc”

V^o Su questa ed altre cause della agitazione scismatica ho riferito ampiamente alla Santa Sede. Come ho detto non è stata questa la prima volta che un tale doloroso tentativo si è prodotto in quelle regioni. L'annessione di quei territori alla Repubblica cecoslovacca ha facilitato le agitazioni scismatiche poiché mentre il Governo ha mandato laggiù una quantità di funzionarii czechi, impugnati di ussitismo e nemici di Roma, e ha aperto la porta ad agitatori scismatici venuti dalla Russia e dall'ucraina, questi hanno trovato un terreno predisposto per opera del Governo magiario, il quale, se per motivi politici reprimeva senza molti complimenti la propaganda scismatica, perseguiva però con ogni mezzo la magiarizzazione del clero e per esso del popolo, adottava misura esageratamente severa contro tutto ciò che sapeva di slavo, aveva imposto il calendario Gregoriano, in una parola ancora di servirsi senza troppi scrupoli anche della chiesa per la repressione dello slavismo, creando così una grande confusione di idee, dando il pretesto a pochi male intenzionati di accomunare nella mente di molti magiarismo e cattolicismo, cosa che dovesse²⁸³ di grave danno alla chiesa in momenti di agitazioni a favore dall'altra nazionalità, agitazioni che molti si sforzano di²⁸⁴ contro la chiesa cattolica.

Il noto Signor Kramar, Presidente del primo Consiglio di Ministri cecoslovacco, per quegli che, ritenendo di poter preservare i ruteni e gli slovacchi dalla magiarizzazione facendoli passare dalla chiesa greco-unito, che riteneva essere divenuto uno strumento del Governo magiario, alla chiesa ortodossa, apri le porte della Russia subcarpatica ai pravoslavi e agli ucraini della Galizia.

Questi profittarono dello stato di cose che ho descritto per la loro agitazioni.

VI° Monsignor Papp è persona degnissima; mai ho inteso alcun che contro la sua vita sacerdotale. Ha 55 anni ed è vescovo da 9. È figlio di un sacerdote di rito ruteno della diocesi di Hajdudorogh. Ha 3 fratelli sacerdoti.

283 Utána olvashatatlan szó.

284 Utána olvashatatlan szó.

Di carattere molto tranquillo, è piuttosto un burocratico, espertissimo nelle pratiche di cancelleria, che uomo di azione, veramente apostolico.

Un ecclesiastico di Uzhorod, che mi dicono esser sacerdote *optimae note*, mi diceva, sotto giuramento, che Monsignore Papp non celebrava tutti i giorni (prima, la celebra ogni giorno) ma solo la domenica e che rimaneva in letto fino alle 8 o alle 9 del mattino, che poco esce di casa, e raramente predica, qualche volta all'anno.

Io, appena ebbi sentir delle agitazioni scismatiche che avevano ripreso nella Russia subcarpatica, come avevo l'onore di riferire col mio rapporto all'Imo Signor Cardinale Segretario di Stato No. 5220 dei 25 Maggio 21, chiamai a me Monsignore Papp e con tutta l'energia di cui ero capace lo spinsi ad agire, a muoversi; e concettai con lui tutto un piano di azione, (su cui ho intrattenuto a lungo la Santa Sede), che egli avrebbe dovuto svolgere, e mettendo a profitto anche gli ingenti aiuti pecuniari che io avevo per lui impetrato dal Cuore Generoso del Santo Padre.

È così che egli per la prima volta da quando è vescovo chiamo i sacerdoti agli esercizi spirituali, esercizi che, del resto, per suo volere, furono predicati in lingua magiara. Anche per la prima volta Monsignore Papp cominciò a visitare la diocesi e si recò pure in qualcuna della parrocchie più povere dalle agitazioni scismatiche.

Spinsi anche Monsignore Papp a favorire in quanto potesse i Basiliani, venuti dalla Galizia per la riforma dei conventi del loro ordine esistenti nella Subcarpazia, e a dare loro un aiuto suoi soccorsi inviati dal Santo Padre: e lo incoraggiai tanto ad accettare l'offerta che gli faceva Monsignore Vescovo di Crizio di inviare nella sua diocesi della religiose Basiliane, offerta che mi faceva una vera benedizione del cielo, da accettarsi senza pensarsi su due volte, essendo la diocesi di Munkacs affatto sprovvista di congregazioni femminili.

Il vescovo mi promise, ma poi sento che i Basiliani che sono veramente ottimi, perché ucraini, non trovano molto favore presso di lui, che è di sentimenti decisamente magiari. Qualcuno mi dice che Monsignore Papp lascia anche trasparire la poca benevolenza che nutre per loro.

Il clero pare che rimase male impressionato che egli non abbia chiamato i basiliani per predicare gli esercizi ai sacerdoti ma abbia invece inviato un padre gesuita di Cassovia, di rito latino, il quale parlò al clero in lingua magiara. I giornali si facevano subito un di questo fatto, contro il vescovo.

È quindi opinione generale, mi diceva Monsignore Niaradi, che Monsignore Papp promette sempre quando si tratta dei Basiliani, ma che di fatto non li aiuta.

Quanto alle suore Basiliane, non vennero ad Uzhorod. Pare però che, malgrado le promesse a me fatte, Monsignore Papp non le desiderasse. Mi dicono, ciò che avvenne di fatto, che egli temesse che, venute le Basiliane nella sua diocesi, si sarebbero fatte a lui pressioni perché affidasse alle suore un collegio cattolico, tenuto ora da signore laiche, delle quali la direttrice sembra

sia parente del vescovo. Ricordo che questi mi parlò della cosa con l'evidente scopo di cercare da me un incoraggiamento per la condotta che volesse tenere in questo affare. Lo gli dissi che se realmente il collegio in questione, sotto la direzione delle matrone laiche (devo dire che sono delle ottime persone e il collegio poneva buona impressione) andava bene e possa dare buoni frutti non era necessario di mettere proprio là le religiose: tanto meglio, poteva così impiegare queste in altro: l'interessante, e per questo non si dovessero essere dubbi, era che egli desse loro del lavoro, le mettesse in condizione di fare del bene nella sua diocesi.

La religiose rumene, mandate da Monsignore Niaradi, Monsignore Papp non desse loro né lavoro né aiuti materiali; le accolse freddamente, insomma le mise su tali condizioni, che esse, dopo aver aspettato del tempo, persuase di non aver nulla da operare a Munkacs, se ne andarono nella diocesi di Eperies, dove furono accolte a braccia aperte.

Su questo punto ho avuti molti lamenti quanto al modo con cui Monsignore Papp ha trattato questo affare, che pare era di somma importanza per la sua diocesi.

Monsignore Papp è invisato al Governo, che lo ritiene come uno dei principali strumenti di magiarizzazione messo nella Subcarpazia dal Governo ungherese, né gode la simpatia, per la stessa ragione, di coloro i quali sinceramente desiderano i progressi della santa unione.

Neanche presso il clero direi che Monsignore Papp goda molte simpatie ed è opinione assai diffusa che di fronte alle agitazioni scismatiche egli non abbia fatto quanto avrebbe potuto poiché sente di essere malvisto dal popolo, teme di andare in giro per la sua diocesi, e, del resto, anche per il suo carattere è adatto più ad un lavoro di cancelleria che uomo apostolico.

Nell'assumere informazioni nelle accuse che si fanno al vescovo, mi sono servito specialmente di Monsignore Niaradi, che pregai di recarsi personalmente a Uzhorod, avendo però cercar di non far trasparire il vero scopo della sua visita, di Monsignore Fischer, vescovo latino di Cassovia e vicino di Monsignore Papp, del Rev. P. Javorka rettore del noviziato dei Gesuiti di Trnava che fu ad Uzhorod per predicare gli esercizi al clero, dei padri basiliani venuti dalla Galizia per la riforma della provincia del loro ordine in Russia subcarpatica, del Rev. Agostino Volosin, direttore di un pedagogio cattolico di Uzhorod, sacerdote latinizzatissimo e di ottimo spirito, mi assicura Monsignore Niaradi; e di altri che ho potuto vedere o che mi hanno spontaneamente scritto, e sui quali non ho mancato di informarmi. Ho anche presente il memorandum trasmesso a cotesta S. Congr. dell'Illustrissimo Monsignor Bocian, dopo di aver preso parte al Congresso unionista di Velehrad.

Dopo ciò dirò:

1°) È esatto che Monsignore Papp nutre sentimenti magiarofili ed è di essere addetto all'Ungheria. Nessuno crederebbe il contrario: questi suoi sentimenti sono troppo noti ed egli stesso dice di esser magiaro e come tale si è dichiarato

nell'ultimo censimento. Si dice anche che egli non parla che magiario, ha di preferenza relazioni con magiari, sostiene piuttosto le istituzioni magiare che quella rutene. La sua famiglia, che convive con lui (che io sappia stanno presso di lui la madre, una sorella nobile, un'altra sorella maritata a un sacerdote che il vescovo ha impiegato nella Cancelleria vescovile, un fratello medico) è ritenuta ed è magiara di cuore, non parla che il magiario o il tedesco, specialmente il fratello medico nuoce, mi dicono, al vescovo pei suoi sentimenti apertamente ostili alla Repubblica.

Al dire del P. Javorka i sacerdoti che circondano il vescovo o sono occupati nella curia seguirebbero il suo esempio su questo punto. Il Governo lo sa ed è questa una delle ragioni per cui osteggia come può il vescovo.

2°) Monsignore Papp conosce e parla la lingua russa. La lingua del popolo della diocesi però la conosce poco e male, mi assicura Monsignore Niaradi, il quale soggiungeva che Monsignore Papp non sarebbe capace di predicare, e lo farebbe assai malamente, nella lingua rutena quale è parlata nella Russia subcarpatica.

3°) Sembra anche esatto che il clero, nella sua maggioranza, quantunque educato in senso magiario, si renda conto per il bene della chiesa esso dovrebbe immedesimarsi di più col popolo e dividerne i sentimenti; ma non lo fa per timore del vescovo e per la persuasione, che non pochi sentono nel cuore, che la Repubblica cecoslovacca non durerà e che un giorno o l'altro torneranno i magiari, coi quali bisognerebbe fare i conti. In famiglia grande parte del clero non parla che magiario. In tal modo esso si tiene lontano dal popolo il quale, stimolato dopo la rivoluzione, ostenta di più i suoi sentimenti nazionali e si orienta in senso slavo.

Pare quindi esatto, come anche Monsignore Niaradi mi diceva, che l'esempio del Vescovo tira il clero a mantenersi nei sentimenti di magiarofilia che tanto dispiacciono a questo Governo.

4°) Ha detto anche essere conforme alla verità che questi sentimenti del vescovo sono stati presi a pretesto per le agitazioni scismatiche di [...] ²⁸⁵ che essi, uniti all'ignoranza della lingua del popolo, sono state tra le cause per cui questo è stato spinto dagli scismatici ad abbandonare la Chiesa.

Pare il sentimento di cui ho fatto relazione che cioè la diocesi di Munkacs, rutena di rito e per la nazionalità dei suoi fedeli, debba aver un vescovo che non sia magiario, sia assai diffuso.

Con questi pretesti Monsignor Papp viene spesso assai violentemente attaccato dai giornali. In qualche paese ove egli si era recato in visita fu minacciato e in altri fu impedito di predicare dal popolo che, aizzato dai gendarmi czechi, lo accolse al grido di „abbasso, via il magiario.”

È sentimento generale che il Governo abbia fomentato o almeno non abbia represso, come avrebbe dovuto, queste agitazioni più per odio al vescovo che

285 Olvashatatlan szó.

ritiene magiaro, che fu per il desiderio di osteggiare, in quelle regioni, la Chiesa cattolica, verso la quale non nutre pure che sentimenti malevoli.

5°) È vero che Monsignore Papp non ha ancora prestato giuramento di fedeltà alla Repubblica. Egli mi scrisse nel gennaio 1920 pregandomi di liberarlo dalle insistenze che riceveva dalle autorità cecoslovacche perché emettesse il giuramento di fedeltà, dicendo che siccome i trattati di pace non erano stati ancora ratificati, egli temeva che Governo ungherese l'avrebbe privato delle rendite dei beni della mensa, che sono siti in Ungheria. Io feci valere questa ragione presso il Ministro e per molto tempo cessarono le insistenze. Ratificati i trattati di pace pare che Monsignore Papp continuasse a invocare la stessa ragione, fino a che il Ministro Benes, durante un viaggio che fece ad Uzhorod, gli disse che ormai era il Governo che non avrebbe voluto ricevere la sua promessa di fedeltà.

6°) Quanto alla visita del Presidente, Monsignore Papp spiegò la cosa così. Quando i giornali di Uzhorod pubblicarono, due o tre giorni prima, la notizia dell'arrivo del Masaryk, il vescovo, che aveva fatto già anzitutto una sua visita a Marmaros, si recò dal Governatore Trenfeld per consigliarsi con lui sul da fare, giacché avrebbe voluto in questa occasione riverire anche egli il Presidente.

Il Governatore gli disse di non cambiare nulla di quanto aveva stabilito, andasse pure a Marmaros giacché, siccome anche il Masaryk si sarebbe recato colà da Uzhorod, avrebbe potuto vederlo addirittura a Marmaros. Il vescovo seguì questo consiglio, ma il giorno dopo il suo arrivo a Marmaros, lesse nei giornali che il signor Masaryk sarebbe lo stesso giorno ritornato direttamente a Praga.

Questa la versione di Monsignore Papp che io comunicai al signor Masaryk una volta che egli mi aveva invitato alla sua tavola. Il Presidente l'accolse e mi disse che riteneva che realmente le cose fossero andate come diceva il vescovo, poiché gli sembrava che il Governatore stesso gliene avesse fatto una [...].²⁸⁶

Ora invece il Governo ritorna sulla cosa, smentisce Monsignore Papp e pretende di farlo adducendo anche lui il testimonio del Governatore.

Il Signor Benes ha lamentato poi che uguale assenza del vescovo si sia verificata in occasione di un viaggio fatto ad Uzhorod dal Presidente del Consiglio, allora Signor Cerny.

Da quanto ho detto mi pare che ben considerate le informazioni che ho avuto, si può ritenere che gli addebiti indicati nel venerato foglio di cotesta Sacra Congregazione sono piuttosto esatti.

Naturalmente il Governo non si preoccupa affatto, come [...] ²⁸⁷ aver scritto il Ministro nella sua nota, che tutto ciò concorra a „rendere così inefficace, se non dannosa, l'opera del pastorale ministro di Monsignore

286 Olvashatatlan szó

287 Olvashatatlan szó

Papp". Esso persegue uno scopo puramente politico, vuole che il clero, che tanto ascendente potrebbe avere su quella popolazioni, metta la sua influenza a favore della repubblica, cessi dai suoi sentimenti magiari che il governo ritiene come un larvato irredentismo, aiuti la maggioranza slava a riprendere il posto che le compete, l'orienti verso la repubblica, tranquillizzi il Governo il quale considera i Magiari come i più terribili nemici della Cecoslovacchia.

Attenendomi alle istruzioni datemi da cotesta Sacra Congregazione col foglio citato, io non mi sono lasciato sfuggire occasione per cercare di rendere migliori le relazioni fra Monsignor Papp e il Governo (provocai anche e facilitai due incontri tra il vescovo e il signor Benes non tralasciando prima di predisporre questi favorevolmente), ma invano. Il vescovo è disposto a collaborare pacificamente ed ad osservare la più corretta delle attitudini verso il Governo e la Repubblica, come dice di aver fatto per il passato, malgrado che l'attitudine dei czechi, il loro modo di comportarsi con la Chiesa sia stato, in tante occasioni, tale da giustificare il più giusto risentimento dell'autorità eccl. Il Governo però non cede: esso ritiene che Monsignore Papp non potrà mai cambiare i suoi sentimenti, crede che la Repubblica avrà sempre in lui un avversario occulto, e, all'occasione, un nemico dichiarato e sostiene che prima condizione per sperare che il popolo segua con fiducia il suo pastore è che questi sia della sua nazionalità e divida senza reticenze i suoi sentimenti e le sue aspirazioni.

Non vi è quindi da sperare in una pacificazione del Governo con Monsignore Papp. Il Signor Benes anzi, verso la fine dello scorso novembre, – datata del 15 dello stesso mese – mi trasmise la nota che accludo in copia all'Allegato II insieme al memorandum che essa conteneva.

Ho mostrato tale documento a Monsignore Niaradi e l'ho lungamente vagliato con lui. Unisco le annotazioni che feci seduta stante a ciascuna delle allegazioni del ministro, quali me le suggeriva Monsignore Niaradi e quali mi parevano conformi alla idea che mi sono formato dopo quanto ha detto su tutto questo affare. Monsignore Niaradi riassumeva il suo giudizio dicendo che la nota poteva ritenersi come scritta da un sacerdote zelante, preoccupato degli interessi della chiesa e conoscitore dell'ambiente e delle circostanze.

È quindi opinione di tutte le persone che ho interrogato e che ho detto di sopra – di Monsignore Fischer parlerò a parte – che sarebbe assai meglio per la diocesi se il vescovo rinunziasse. Egli è magiario in una diocesi esclusivamente rutena. Come magiario offre un pretesto continuo a coloro che vogliono alienargli gli animi dei fedeli. Egli non potrà gelare gli interessi della santa unione e neppure conoscerà le condizioni e la maniera di trattare questa questione giacché sarà impregnato delle idee ungheresi ad essa contrarie. Lo stato attuale di cose reca danno alla chiesa, come si rileva da quanto ho detto, e nuoce alla Santa unione poiché fu apparire il vescovo e il clero come caponanti della politica ungherese verso la quale il popolo è ormai alienato. Le agitazioni scismatiche ed è questa causa gravissima non dico che cesseranno

sicuramente se Monsignore Papp lascerà la diocesi, ma mi sembra che gli scismatici perderebbero uno dei principali loro pretesti, mentre d'altra parte si può ritenere per certo che esse riprendendo se egli rimarrà, ed il Governo, in odio al vescovo, cercherà di aiutarle, pretendendo che la chiesa cattolica è irriducibilmente della parte dei magiari.

Il male maggiore poi è che il popolo, come ho detto, non conosce il catechismo e il clero non glielo insegna, mentre mi dicono ci sarebbero tra i sacerdoti degli elementi ottimi che, incoraggiati, ben diretti, molto potrebbero fare.

Quanto al Memorandum di Monsignore Bocian, mi disse Monsignore Niavadi che lo conosce, lo ritiene esatto e lo sottoscrive anche lui.

Ho detto che avrei parlato a parte di Monsignore Fischer. Ho voluto interrogare sulla questione anche questo Prelato, che conosce assai bene la slovacchia e merita tanta stima per il suo attaccamento alla Santa Sede. Bisogna però aver presente che Monsignore Fischer è magiario, magiario di nazionalità e di cuore, specialmente da quando i czechi sono entrati in Slovacchia. Egli stesso mi diceva di dover fedeltà al Re, che lo ha nominato vescovo di Cassovia. Capisco i suoi sentimenti, tanto più che la sua diocesi è in buona parte abitata da magiari, ma è anche vero che, alle volte, una certa circospezione da sua parte non guasterebbe. Per questo anche lui ha molte difficoltà col Governo e io ho dovuto le tante volte difenderlo.

Monsignore Fischer sostiene quindi Monsignore Papp quantunque sia costretto di ammettere che almeno alcuni degli addebiti che gli si fanno sono più o meno fondati, che potrebbe essere più attivo, più zelante, che non ha molti amici fra il clero ecc.

Siccome egli dovesse andare, mi disse, a Uzhorod, lo pregai di informarsi prudentemente e di dirmi poi con la massima riserva il suo avviso.

Egli mi ha scritto la lettera che accludo in copia. Confesso che mi sembra un po' superficiale, non tocca il fondo della questione, soprattutto non dice una parola quanto alle accuse contro Monsignore Papp, ciò che era la cosa principale.

Ad essa noterò:

1°) che è vero che lo scisma non ha fatto progressi in questi ultimi tempi, ma che proprio poco tempo fa i Basiliani mi facevano sapere che in bene 60 parrocchie imminent periculum schismatis.

2°) Che le anime perdute si riguadagnerebbero con l'aiuto di Dio, se il clero fosse più zelante, più disinteressato, più attivo, più affiatato col popolo.

3°) È vero che le cause dello scisma non sono di oggi. Oggi però non vi è più il regime ungherese che reprimeva lo scisma con la forza per motivi politici. Le cause invece perdurano e le persone di oggi non solo non sono capaci di farle cessare, ma come ho detto sono esse stesse un pretesto, il più comunemente invocato, per le agitazioni scismatiche.

4°) Nell'assegnare le cause dello scisma, tralascia mi pare la principale: quella proveniente dal sentimento nazionale ora così stimolato. Il popolo ruteno cede facilmente agli agitatori quando questi uniscono la chiesa cattolica col regime ungherese o gli dicono che il vescovo e i preti sono magiari, dunque nemici della loro nazione, che non sanno la loro lingua, che vogliono riportarli sotto il giogo ungherese e così via.

5°) È vero che cessato l'aiuto del Governo ungherese, le attuali autorità si sono mostrate più deboli se non conniventi cogli scismatici. Ma ciò non significa forse che le autorità eccl. il clero non erano state all'altezza e non avevano saputo o potuto formare una popolazione capace di rimanere salda nella sua fede anche una volta cessato l'aiuto esteriore interessato del Governo, anzi contro lo stesso Governo?

6°) Non pare che il clero mostri una maggiore attività. Quanto al vescovo ho riferito ciò che in coscienza e davanti a Dio ho ritenuto mio dovere: e ho citato dei fatti.

7°) Quanto ai dubbi vantaggi di un cambiamento, da quanto ho detto, non mi pare che si possa asserire a priori che altri non potrebbero fare altrimenti. Basterebbe dire che altri non avrebbero l'ostilità sistematica dichiarata che incontra Monsignore Papp presso l'autorità civile la quale almeno non avrebbe in mano un pretesto di agitazione.

8°) Quanto alla datazione dirò in seguito.

9°) È vero che esistono le tre correnti che dice Monsignore Fischer quanto alla lingua. La prima comprende coloro che propendono per lo scisma e, senza magari volerlo, gli preparano il terreno. Con questo corrente bisognerà combattere poiché una parte di quelli che la caldeggiano è scismatica l'altra è sulla strada. Le due altre tendenze pare che potrebbero andare insieme e mi dicono non sarà difficile al clero di comporre con buona pace di tutti.

Tutto ciò dovevo osservare alla lettera di Monsignore Fischer, che io pertanto non faccio mia, sembrandomi invece, – dietro quanto mi indicava cotesta Sacra Congregazione in fine del foglio citato – di dover consigliare umilmente, davanti a Dio, alla Santa Sede di sostituire Monsignore Papp con un altro prelado che contro il quale non si siano le prevenzioni che esistono contro di lui e che per le sue dati personali più in armonia alle circostanze ed esigenze che ho descritto, possa con più frutto dirigere la diocesi, affrontare meglio alle agitazioni scismatici e preparare un terreno più propizio alla Santa unione.

Toccherò ora le difficoltà che a mio avviso bisogna prevedere:

1°) Il Governo potrebbe illudersi di aver ottenuto con le sue insistenze l'allontanamento di Monsignore Papp e sentirsi incoraggiato a fare altrettanto in casi simili.

Si sarà però modo di far capire al Governo che la Santa Sede non ha preso la misura in parola se non per ragioni di indole superiore, cioè per il bene della Chiesa e della diocesi, senza che le insistenze da lui fatte siano entrate in considerazione.

2°) Mi era stato riferito che il Signore Benes aveva detto che la diocesi di Munkacs avrebbe dovuto essere soppressa e unito all'altra pure di rito ruteno di Eperies. La prima di queste due diocesi ha 320 parrocchie e la seconda 190.

Un'unione sarebbe anche sconsigliabile perché la Russia subcarpatica, la quale ha diritto e aspira all'autonomia, desidererebbe e sarebbe conveniente che avesse un vescovo a parte.

Qualche tempo fa, avendo il Signor Benes toccato di nuovo la questione di Monsignore Papp, io gli dissi che avrei mandato alla Santa Sede il suo memorandum, intanto però mi pareva che egli non facesse bene di parlare come mi era stato riferito, che andasse dicendo che la diocesi deve esser soppressa e cose simili. Il Signor Benes cercò di spiegare quanto aveva detto. Credo pertanto che su questo punto non vi saranno difficoltà.

3°) Tutta la dotazione della diocesi di Eperies²⁸⁸ (credo 3000 jugeri di terra) si trova in Ungheria. È certo che se Monsignore Papp dovesse dimettersi, il Governo ungherese non farebbe giungere al suo successore nemmeno un centesimo sulle rendite dei beni della mensa, tanto più poi che credo che il vescovo di Munkacs fu dotato coll'aggiungergli il titolo di Abbate di Tapolcza, abbazia alla quale in realtà appartengono i beni suddetti.

Dovrebbe quindi pensare il Governo cecoslovacco alla situazione economica dell'eventuale successore di Monsignore Papp. Io non ho in mano nessun affidamento scritto. Questo punto dovrebbe essere trattato prima col Governo il quale dovrebbe prendere un impegno formale. Ed io credi di poter dire che il Governo non si rifiuterà.

È per queste ragioni che, quantunque mi risultassero più esatti i fatti addotti del Governo e benché i tentativi di una conciliazione tra il vescovo e l'autorità civile fossero rimasti senza effetto, io mi sono astenuto dall'invitare Monsignore Papp a dare le dimissioni, senza prima ritornare ad intrattenere l'Eminenza Vostra su questo spinato affare.

Se pertanto, come è mio sommesso avviso, la Santa Sede ritenesse che dopo quanto ho riferito sarebbe opportuno e anche necessario addivenire all'allontanamento di Monsignor Papp, crederei si dovrebbe preventivamente:

1°) Pensare subito alla nomina del suo successore, affine di far sparire ed assicurarsi contro qualsiasi velleità di sopprimere la diocesi.

In tal caso io sarei di parere che sarebbe conveniente di dare un assetto definitivo alla due diocesi di rito ruteno di Munkacs e di Eperies.

Per Munkacs, che è più importante non solo come diocesi ma anche per l'unione, oserei proporre la nomina a vescovo Monsignore Niaradi il quale, nel caso si fossero difficoltà per dargli un successore a Crisio, potrebbe continuare a reggere questa diocesi, che è assai più piccola e di minore importanza, col titolo di Amm. Apostolico.

288 Nyilvánvaló elírás. Helyesen: Munkács

Monsignore Niaradi farà certamente assai bene col suo zelo veramente apostolico, col suo spirito eccellente, colla sua prontezza al lavoro, colla semplicità e modestia del tratto. So che egli ha già incontrato molto e il governo che non dubita dei suoi sentimenti slavi, mostra di volerlo aiutare tanto che, quantunque non si fosse obbligato, gli dà anche dei soccorsi finanziari. Ultimamente il Presidente del Consiglio gli consegnò 18.000 corona.

A Munkacs si potrebbero sperare, con l'aiuto di Dio, ottimi frutti, non solo per la cessazione dello scisma, ma per un proficuo e sistematico lavoro a favore della Santa Unione.

In tal caso per Eperies io mi permetterei di far il nome del Rev. sac. Basilio Takacs, della diocesi di Munkacs, nato nel 1879 e ordinato nel 1902, attualmente padre spirituale nel seminario diocesano.

Di questo sacerdote ho avuto da tutti le migliori informazioni che mi confermò ultimamente Monsignore Niaradi, dicendomi che si tratta di un ecclesiastico ottimo, istruito, agile addetto alla chiesa cattolica e all'unione, di sentimenti ruteno, sicché il Governo nulla potrebbe eccepire sul conto di lui. È celibe e celebra tutti i giorni la Santa Messa. Il fatto stesso che il vescovo gli abbia affidato la direzione spirituale dei suoi chierici depone il suo favore.

Disgraziatamente non si è troppo da scegliere tra questo clero ruteno, soprattutto perché i celibi sono pochissimi, 7 o 8 in ciascuna delle diocesi. Dei due sacerdoti molto in vista nella diocesi di Munkacs, e che Monsignor Fischer aveva altre volte messo [...] ²⁸⁹ Pietro Gebè e Basilio Hadzega, dirò che il primo, che in questo frattempo è stato nominato vicario generale, non ha dimostrato doti particolari, manca di iniziativa, non celebra ogni giorno. Del secondo lo stesso Monsignore Fischer mi riferiva: „Monsignor Papp mi disse che l'Hadzega ha un carattere difficile (è vero anche secondo la mia recente esperienza) meno amato nella diocesi e adesso occupato in un istituto finanziario cecoslovacco non simpatico al clero”.

Del Takacs potrei, se l'Eminenza Vostra lo desidera inviare, più dettagliate informazioni.

2°) Quanto a Monsignore Papp, mi dicono, e Monsignor Niaradi me lo confermò, che egli stesso era confidato a qualche sacerdote di sentirsi a disagio ormai a Munkacs giacché si rende conto delle gravi difficoltà che incontra e sarebbe disposto a rinunciare se avesse una garanzia per il suo onesto sostentamento.

Crederci che sarebbe ottimo se egli fosse nominato per ora amministratore delle 20 parrocchie, con 30.000 fedeli, della diocesi di rito ruteno di Eperies rimaste in Ungheria. Ho questa idea perché qui si dice che Monsignor Novak antico vescovo di Eperies desidererebbe ottenere l'amministrazione di quelle parrocchie.

289 Olvashatatlan szó.

Quanto al sostentamento di Monsignore Papp crederei che il Governo ungherese gli conserverà le rendite dell'abbazia.

3º) Monsignor Niaradi pregherebbe anche di prendere in considerazione la persona di Monsignor Ruznàk, Vicario Generale di Eperies, per l'ufficio di vescovo dei ruteni di America. Di Monsignor Ruznàk ho parlato in altri miei rispettosi rapporti. È sacerdote pio, intelligentissimo, di spirito romano e molto dotato. È forse il soggetto per intelligenza, cultura e dottrine che occupa il primo posto tra tutto il clero ruteno di questa Repubblica. In questi due anni però nei quali ha retto da solo la diocesi si è rivelato di carattere eccessivamente duro, [...] il clero non lo ama e sarebbe pericoloso pensare a lui per uno delea due sedi vescovili rutene. Anche presso il Governo egli troverebbe molte difficoltà. D'altra parte però per quanto egli sia buon sacerdote, le sue stesse qualità di scienza, di cultura superiore unito all'ascendente che ha esercitato finora, fanno sì che qualunque vescovo debba sentirsi un po' a disagio.

L'idea di Monsignore Niaradi mi pare che meriti che io la raccomandi all'altissima considerazione all'Eminenza Vostra. La candidatura di Monsignore Ruznàk sarebbe, a mio avviso, da preferirsi senz'altro a quella del Canonico Suba, che caldeggia Monsignore Papp, sia perché il primo è molto più dotato e attivo del secondo sia anche perché lo Suba a un carattere difficile, inoltre un esteriore infelicissimo per la sua straordinaria pinguedine.

4º) Alla condiscendenza della Santa Sede quanto all'allontanamento di Monsignore Papp dovrebbe poi corrispondere una maggiore benevolenza da parte del Governo quanto agli affari religiosi della Russia subcarpatica e specialmente per ciò che tocca la restituzione delle chiese occupate dagli scismatici, le difficoltà che ancora si fanno per la permanenza e il diritto di insegnare alle suore Basiliane, che appartengono ad una Congregazione non esistente nella Repubblica ecc...

226. Illés József professzor felterjesztése XI. Piusz pápához a Munkácsi és Eperjesi Egyházmegyék helyzeté tárgyában

Róma, 1923. január 20.

Città del Vaticano, Segreteria di Stato, S.RR.SS. AA.EE.SS. Cecoslovacchia, Anno 1922–1926, Pos. 24, fasc. 31. fol. 70r–71r. Tisztázat.

Joseph Illés-Illyasevics de Visk
Professeur a l'universite de Budapest
Membre de l'Academie Hongroise depute

Beatissime Pater!

Josephus Illés-Illyasevics ad Universitatem scientiarum Budapestinensem in Hungaria professor ordinarius publicus membrumque Academiae litterarum Hungaricae Budapestini, Graeci ritus catholicus, ab Illustrissimo

Domino Antonio Papp, Episcopo pariter Graeci ritus unitorum Dioecesis Munkacsiensis, quae in Ruthenia Subcarpathica actu reipublicae Cechoslovacae coadunata sita est, ad Sanctitatem Vestram orator missus, oretenus et in adnexis foliis sub. litt. A. etiam scripto statum et conditiones memoratae, Dioecesis exponere praesumit.

Adiecta folia satis illustrant 1) ipsius praedicti Domini Illustrissime Antonii Papp conatus ad strenue defendendam s. Unionem, prout etiam statum ejusdem periclitatum ex eo, quod totus hodiernus tristis status Unionis s. in iamdicta Subcarpathica Ruthenia ejusdem personae, qua Gubernio Cechoslovaco integratae adscribetur et ideo ejusdem amotio praeparetur; – 2) molimina Ukrainistarum idest Graeci ritus catholicorum Ruthenorum ex illa parte montium Carpathicorum circa res religiosas nostras i. e. Ruthenorum ex ista parte montium Carpathicorum habitantium; 3) conditionem cleri Graeco-catholici ejusdem Dioecesis Munkacsiensis a Gubernio Cechoslovaco exosi; 4) denique relationem Graeco-catholicorum ex ista Subcarpathica Ruthenia nostra in Americam emigratorum Ruthenorum ad Ukrainistas.

Ut autem tam clerus noster iamfatus, quam et ipsi fideles ejusdem Dioecesis Munkacsiensis, qui insimul inter mille angustias positi sunt reperiumturque, avitam catholicam religionem suam in futurum etiam defendere possint, idem Episcopus Munkacsiensis per me, suum oratorem, Sanctitatem Vestram instantissime orat, ut recognito hoc ad constientiam relato et exposito statu et conditionibus memoratas suae Dioecesis Munkacsiensis, pro munere Supremi Pastoris tottus christianitatis, maxime autem eorum, qui in periculo fidei constituti sunt, modo, quo Beatitudini Vestrae optimum videbitur, paternam manum adjutricem miserimo gregulo eiusque pastoribus benignissime praebere dignetur.

Itidem supplicat idem orator, ut Sanctitas Vestra pro munificentissimo auxilio Munkacsiensi Episcopo, clero et fidelibus benignissime praestito, ex imo corde redundantem devotissimamque gratiarum actionem recipere velit.

Retribuat Deus omnipotens, miserorum pater coelestis, pro omnibus, quae in adiutorium periclitatae ac fere labefactatae s. Unionis Santa Sedes iam praestiterat ac sine dubio adhuc praestabit.

Et Deus

Romae, die mensis 20. Januarii a. 1923.

obsequentissimus filius Episcopi Munkacsiensis orator.

227. Az 1918-1922 között ortodoxok által elfoglalt munkácsi egyházmegye parókiák, templomok, iskolák és földterületek jegyzéke

Ungvár, 1923. január 22.

Città del Vaticano, Segreteria di Stato, S.RR.SS. AA.EE.SS. Cecoslovacchia, Anno 1922–1926, Pos. 24, fasc. 31. fol. 68r–69r. Másolat.

Catalogus

Parochiarum Dioecesis Munkacensis graeci ritus Catholicarum, in quibus ecclesiae, domus parochiales, scholae et agri per schismaticos agitadores terrore et vi occupabantur inde a mense Novembri a. 1918. usque ad finem anni 1922.

Post revolutionem 31.-a Octobris a. 1918. exortam sacerdotes et fideles graeci ritus Cath. multis persecutionibus expositi erant a parte agitatorum e Russia et Galicia huc immigratorum, qui ad nos sub illo titulo advenerunt, quo dñ patria sua per Polonos persequebantur et hic in provincia nostra sibi asylum quesiverunt.

Mox apparuerat, quod assertio haec ipsorum falsa erat, quia verus scopus adventus horum erat et est propagatio schismatis.

Multi sacerdotes Dioecesis nostrae Pragae commorantes resciverunt, quod isti agitadores schismatici russofli per societatem quamdam Cesca-Rusca jednota dictam pecuniis suffulciebantur.

Agitadores hi etiam a primo gubernatore hujus provinciae: Joanne Brejcha pecuniis adjuvabantur, ut sibi typografiam emere et novalia edere possent, – In his novalibus suis de die in diem contumeliis affecerunt et afficiunt Ecclesiam Catholicam, Ordinarium, Canonicos, sacerdotes, asserentes ipsos Madjarones, i.e. hungarofilos esse. Tum in his novalibus, tum verbotenus hi agitadores schismatici passim spargunt istam assertionem, quod fideles Rutheni Nostrae Dioecos spiritu vere Slavo tunc solummodo replebuntur, si Ecclesiam Catholicam deseruerint et omnes schismatici fient.

Cum diabolico furore et terrore persequebantur Ecclesiam nostram graeci ritus Catholicam, rebelliones excitaverunt in pagis contra curiones nostros, illos e domibus parochialibus et ex pagis expellebant, fideles nostros minationibus et multa damna ipsis faciendo, foenum et domus comburendo, pecora, ipsorum mutilando, terrore afficiebant et ad religionem Catholicam deserendam cogebant.

In sequelam harum persecutionum per schismaticos occupabantur parochiae:

Anno 1918. mense Novembri, Decembri –

1. Alsóbisztra, in Comitatu Máramaros
2. Iza, in Comitatu Máramaros
3. Alsószeliscse, in Comitatu Máramaros deinde recuperata.

Anno 1919.

1. Herincse in Comitatu Máramaros
2. Keselymező in Comitatu Máramaros
3. Lipcse in Comitatu Máramaros
4. Talaborfalva in Comitatu Máramaros

Anno 1920.

1. Zárnya in Comitatu Máramaros
2. Ujbárd in Comitatu Máramaros
3. Husztköz in Comitatu Máramaros
4. Csománfalva in Comitatu Máramaros
5. Husztsófalva in Comitatu Máramaros
6. Kricsfalva in Comitatu Máramaros
7. Alsószelicse in Comitatu Máramaros
8. Kusnica in Comitatu Máramaros a. 1921. recuperata

Anno 1921.

1. Dombó in Comitatu Máramaros (in fine a 1921. recuperata)
2. Uglya in Comitatu Máramaros
3. Nagylucska in Comitatu Bereg
4. Gorond in Comitatu Bereg (Parochus habitat in filiali Izsnyéte)
5. Alsóneresznice in Comitatu Máramaros (8.-a Maji a. 1922. recuperata)
6. Irholcz in Comitatu Máramaros
7. Széleslonka in Comitatu Máramaros
8. Bustyaháza in Comitatu Máramaros
9. Vajnágy in Comitatu Máramaros (recuperata via judiciali fine a. 1922)
10. Gernyes in Comitatu Máramaros
11. Száldobos in Comitatu Máramaros

Anno 1922.

1. Ruszkócz in Comitatu Bereg, 7.-a Mai solummodo ecclesia occupata est, parochus noster in capella in domo parochiali erecta, item in ecclesia filiali, Benedike s. functiones peragit.

2. Bedőháza in Comitatu Máramaros, 8.-a Julii a. 1922. solummodo ecclesia occupata est, – parochus ibidem residet et in capella in domo parochiali erecta s. functiones peragit.

3. In Csapolcka filiali, ecclesia 16.-a Aprilis a. 1922. per shismaticos occupata est, parochus in ecclesia matre, Zsukó s functiones peragit.

Occupabantur itaque universim Ecclesiae: 28.

Ex his revindicatae, recuperatae sunt jam: 5.

Ad recuperandas reliquas ecclesias processus moti sunt coram foro judiciario adhuc in parochiis: 10.

In his processibus judiciariis favorabilia judicia lata sunt in prima instantia jam quoad ecclesias: 6

in secunda instantia vero jam quoad ecclesias: 1.

relate ad ecclesiam nagylucskaensem, cuius causa ob appellationem per schismaticos interpositam in tertia instantia jam per unum annum apud Supremum Tribunal Brunense jacet.

In fidem hujus copiae in Uzhorod-Ungvarini, 22.-a Januarii, a. 1923.

L. S.

Alexander Ilniczki

juratus notarius Consistorialis.

228. Giovanni Tacci bíboros, a Keleti Egyház Kongregációja titkárának leirata Clemente Micara prágai nunciushoz a munkácsi és eperjesi püspöki székek betöltése tárgyában

Róma, 1923. február 1.

AAV Arch. Nunz. Cecoslovacchia 29, fasc. 131. fol. 110r–111r. Tisztázat.

Roma, 1 febbraio 1923

Protocollo N. 9627/23

Illustrissimo e Reverendissimo Monsignore Clemente Micara

Nunzio Apostolico, Praga.

Illustrissimo e Reverendissimo Signore,

Ringrazio la Signoria Vostra dell'accurato rapporto²⁹⁰ su Monsignore Papp Vescovo di Munkacs che mi ha trasmesso in data 20 gennaio p.p.

Prima però di sottoporre la cosa al giudizio degli Eminentissimi Signori Cardinali di questa Sacra Congregazione voglio richiamare la Sua attenzione sopra un progetto di sistemazione della diocesi di Munkacz che é stato presentato in questa Segreteria.

Considerando che tanto la Diocesi di Eperies, quanto quella di Munkacz dopo il nuovo assetto politico, hanno alcune parrocchie in Ungheria ed altre in Cecoslovacchia, non sarebbe il caso di riunire tutte le parrocchie di Eperies e di Munkacz restate sotto il dominio ungherese in una sola diocesi che resterebbe perciò in Ungheria e formare un'altra diocesi unica di tutte le parrocchie di Eperies e di Munkacz che fanno parte del nuovo stato cecoslovacco?

Se questa nuova circoscrizione di diocesi potrebbe effettuarsi, si potrebbe a) lasciare Monsignore Papp al governo della nuova eparchia formata dalle parrocchie ancora ungheresi delle due diocesi di Eperies e di Munkacz e togliendogli la giurisdizione sulle parrocchie della diocesi di Munkacz esistenti in Cecoslovacchia, cambiando naturalmente il titolo della diocesi; b) estendere la giurisdizione di Mons Njaradi a tutte le parrocchie rutene

290 Lásd: 223. számú dokumentum.

della Cecoslovacchia. Sembrerebbe che il progetto non dovesse incontrare difficoltà da parte del Governo di Praga dal momento che esso, come la Signoria Vostra fa osservare, non mostra nessuna intenzione di rispettare e mantenere l'autonomia della Podcarpazia sancita nel Trattato di St. Germain. Così potrebbero forse considerarsi come superate anche le difficoltà che provengono dal regolare la parte finanziaria perché Monsig. Papp seguirebbe a percepire i frutti della sua mensa i cui beni si trovano nella quasi totalità in Ungheria, e Monsignore Njaradi percepirebbe i frutti della mensa di Eperies.

E si avrebbe anche un altro vantaggio, quello cioè di eliminare le pretese di Monsignore Novak, il quale, a quanto Vostra Signoria asserisce, avrebbe intenzione di farsi assegnare l'amministrazione delle 20 parrocchie di Eperies che sono restate in territorio ungherese.

Che se poi non si volessero rimaneggiare la diocesi, si potrebbe anche conservare lo statu quo, nominando Monsignore Njaradi, che trova le simpatie del Governo Vescovo di Eperies e Amministratore delle parrocchie di Munkacz comprese nel territorio di Cecoslovacchia, e togliendo a Monsignore Papp (che conserverebbe il titolo Vescovo di Munkacz) l'amministrazione delle parrocchie di sua diocesi in territorio cecoslovacco e dandogli in compenso l'amministrazione delle parrocchie di Eperies che si trovano in territorio ungherese.

Prego Vostra Signoria di considerare bene questi progetti, facendo parte anche a Monsignore Njaradi che in questi giorni è tornato ad Eperies, e, nel caso che li trovasse attuabili, tastare un poco con coteste autorità politiche e di riferirmi con cortese sollecitudine l'esito delle Sue trattative per poter quanto prima procedere alla definizione di questa vertenza.

Intanto di vero cuore Le auguro da Dio ogni bene.

della Signoria Vostra Illustrissima e Reverendissima devotissimo servo.

G. Card. Tacci

Segretario

229. Illés József professor jelentése XI. Piusz pápának a Munkácsi és Eperjesi Egyházmegyék helyzetéről

Róma, 1923. február 8.

Città del Vaticano, Segreteria di Stato, S.RR.SS. AA.EE.SS. Cecoslovacchia, Anno 1922–1926, Pos. 24, fasc. 31. fol. 72r–80r. Tisztázat.

Relatio accurata de statu religionis in dioecesi Graeci ritus catholicorum Munkacsiensi Suae Sanctitati Domino Nostro Summo Pontifici PIO XI. facta per Josephum Illés-Illyasevics, oratorem Antonii Papp episcopi ejusdem dioecesis die 8. m. Febr. 1923.

In „Relatione authentica de statu ss. Unionis in dioecesi Munkacsiensi Graeci ritus unitorum” anno elapso Sanctitati Vestrae tradita uberius enarravi „Terroristicam propagationem schismatis” (p. 2.), necnon et „Defensionem ss. Unionis ex parte cleri et populi gr. cath. rutheni” (p. 3.). In hac „Defensione”

concinne quidem, ast clare exposui relationem domini Antonii Papp episcopi Munkacsiensis, cujus orator tunc temporis eram, ad Gubernium Reipublicae Cechoslovacae, prouti etiam eiusdem Domini Episcopi agendi rationem in medio cleri et populi sui fidelius provocatione prorsus carentem, unice eo directam, ut clero paratissimo concurrente obstaculum ponat schismati.

Firmiter credo, imo persuasus sum, omnia a me relata anno elapso confirmata esse aliis quoque relationibus ad Sanctam Sedem missis. Quantopere enim veritati in exponendis rebus studuerim, luculenter demonstrant facta anni elapsi:

a) ecclesiam schismaticam in territorio Subcarpatico quamvis omnem moverit lapidem nondum organice constitutam esse,

b) neque in clerum populumque ulterius schisma diffundi potuisse.

Periculum tamen in quo Episcopus noster et cum eodem ipsa ss. Unio versantur, hodie multo majus est, uti antea erat, profunda preinde erga nativam religionem adhaesio prout et erga clerum periclitatum officium urgent me, ut omnia fideliter exponam Sanctitati Vestrae, acsi praefatus loqueretur in persona Episcopus bene perpendens, quod omnis vel minima fallacia, vel deceptio Sanctae Sedis exitiosum esse possit ss. Unioni.

Ipsissimam ergo expono veritatem, cum hoc quoque anno idem nomine Episcopi nostri Munkacsiensis, Antonii Papp, cuius orator sum, refero circa relationem eiusdem Praesulis ad Gubernium Cechoslovacum, quod anno elapso exposui, quod nempe idem Dominus Episcopus Munkacsiensis, sine iactatione et offensione publici sensus, ast etiam sine humiliatione sui atque timore declaravit semet pro futura gentis suae Ruthenae sorte anxium non posse quidem cum Bohemis sentire, ast qua subditus legibus subesse paratus sicuti nec antea quidquam contra reimpublicam Cechoslovacam tentasse, nec pro futuro tentaturum.

Bene scit idem Episcopus noster Munkacsiensis rempublicam Cechoslovacam nisu democratico ad plenam tendere libertatem religiosam. Nec minus tamen fugit ipsum, genti Ruthenae Subcarpaticae in dictamine pacis ad s. Germanum die 10. Sept. a. 1919 initae autonomiam promissam esse, quae imprimis ad negotia culturae religionisque extendi debet. Proinde sapientissimus Praesul in fluxu rerum politicarum et situatione difficillima inde a Bohemica occupatione conabatur studebatque, prouti de praesenti etiam studet et conatur, cum heroica sui moderatione et temperantia, pastoralis prudentia, maturo consilio, omnem aggressivitatem fugiendo, id solum intendens ut gregem sibi commissam defendat, atque liberum religionis exercitium necnon et autonomiam sollemniter promissam in tuto ponat.

Activitas ergo Episcopi nostri unica s. Unioni et rei religionis fuit et est eritque semper dedita. Nunquam se idem Praesul rebus politicis immiscebat, nunquam vituperabat, sed neque collaudabat politicas actiones nec majorem nec minoreum officialium. Inde est etiam, quod neque gubernio Pragensi, neque magistratui provincilae Ungvariensi unquam se opponebat, difficultates

nullas eidem parabat, nulla verbis aut factis impedimenta movebat nunquam agitabat, adeo ut Gubernium nil aliud excipere queat nisi eundem Episcopum semet a rebus publicis abstinere, nullumque in politicis concertationibus partem habere. Idem attamen Praesul, qui procul a politicis vitam agit boni pastoris, haud valet gubernio favere Pragensi, cum hocce gubernium autonomiam populo Rutheno ex dictamine ac vi pacis ad S. Germanum inita debitam denegat, acsi sui esset eam concedere vel non, pro qua tamen autonomia adipiscenda gens Ruthena vehementem movet agitationem et quidem assistentibus sibi fratribus in Americam septentrionalem emigratis. Praelaudatus porro Episcopus et ab illis procul abest actionibus.

Ast Gubernium Cehoslovacum talem praesente amoto in munere episcopali constituere intendit virum qui grege – pro iuribus decertante – derelicta partes capesseret gubernii. Nemo tamen – etsi amplissimo gloriaretur favore gubernii – genti Subcarpaticae Ruthenae prae esse valeret, qui gregem suam autonomiam inhiantem pro huius mundi, pro status gratia derelinqueret. Quae cum ita sint, unica ea est procedendi ratio, quam et bono reipublicae et genti sibi commissae proficuum suprafatus prosequitur episcopus.

Prima difficultas Ucrainistae:

Non est tamen gubernium solum, quod Praesuli difficultates paret. Parantur et maiores a parte Ucrainistarum. Sciendum etenim in Rutheniam Subcarpaticam Cehoslovaciae adiectam non solum Moscovitas immigrasse atque cum eisdem et schisma, sed et Ruthenos Transcarpaticos, quorum minor pars „Lemki” nuncupata schismati prorsus dedita est, altera vero pars nomine Ucrainistarum venit.

Lugurbe sane populum Ruthenum Subcarpaticum non solum cum Moscovitis et Lemkis Transcarpaticis luctari, sed et contra Ucrainistas, qui etiamsi Slavi atque uniti, inimici tamen facti sunt nostri. Ipsi etenim in politicis satagunt opprimere nos, Ruthenos Subcarpaticos, asserendo semet nobis cum ex eadem promanare stirpe, proinde etsi advenas, in solo tamen nostro nativo domesticos esse. Cum autem profugi plerumque ex cultiori seligantur classe, in rebus religionis, atque culturae duces agere contendunt. Pene nihil solliciti de promissa nobismet autonomia a parte stant Bohemorum autonomiam denegantium. Lubentes etiam contra episcopum Papp castra movent, qui illos in rebus religionis praeesse haud permittet. Nec palam affirmare verentur, schismati abolendo unicum obstaculum ipsam episcopi Papp personam esse, quo amoto gubernium Pragense statim favorem praestaret Ruthenis unitis. Quae amotio ex illo quoque capite possibilis foret, quod episcopus Papp munere episcopali privatus beneficio abbatiae Tapolcensis in Hungaria sitae frui posset. Confirmari videtur praetensio Ucrainistarum ex eo, quod episcopus Munkacsensis a rege apostolico Hungariae quondam nominatus, novo subsequente imperio munere patorali amoveri de iure posset.

Amotio tamen optimi praesulis non minus valeret, ac obsequium indebitum praestare gubernio Pragensi, simul et moerore afficere fideles suos, Ruthenos Subcarpaticos.

Gens nostra, simplex atque recta, culturae agri dedita, tumultuantibus longe abesse solet. Autonomiam sibi sollemniter promissam mediis pacis obtinere satagit. Lubentius subest iniuriae, ac ut illam inferat aliis. Nemini violentas iniicit manus, nisi semet defendere cogatur. Quotannis nunc fame torquetur inclusa montibus. Nihil praeterea avitam habet liturgiam, fidemque patrum sanctam: viventibus iuvamen, solatium moribundis. Deficiamus sub novello imperio esurientes, ide tamen praeceteris exposcimus, ne religio pastorque noster iniuriose trahatur. Quem si contemneret animi sensum, si iura ecclesiae nostrae pedibus calcaret, si manus in personam optimi pastoris iniicere Gubernium Pragense praesumeret, nihil iam gentis nostrae tumultus prohibebit, nihil furorem arcebit.

Quibus ad regulam veritatis propositis, permittas me quaeso, Pater Beatissime, historiam anni elapsi inde a recessu meo ab Urbe concinne enarrare statumque Sanctae Unionis exponere.

Verno tempore iniuriae in Unitos illatae atque schismaticas disseminatio cessare videbantur. Quae quidem tranquillitas usque ad adventum Legati Sanctae Sedis, Clementis Micara, Nuntii Pragensis durabat, qui iter arripuit ut gentem Ruthenam Subcarpaticam eiusque pastorem, Antonium Papp viseret.

Beatissime Pater! Inde ab unione cum Sede Romana a. 1646 inita nullus hucusque quendam praesulum nostrorum Romae legatus visitavit. Nullus proinde ex nostris tantae valorem gratiae ignorabit, nullus ex posteris unquam Pontificis favorem oblivioni dabit.

Solemnes gentis nostrae dies schismatici tantum perturbare conabantur, pastorem septuagenarium, Titum Kossey cum omnibus mobilibus, e parochia Bedö (Marmatia) eiicientes.

Interim episcopus noster, uti iam in litteris ad Nuntiam Sanctitatis Vestrae Pragensem die 29. Aug. 1921 datis retulit, totus adlaborabat, ut parochiarum Nagylucska et Gorond ecclesias, domus parochiales, scholas et cetera recuperaret bona – lite contra raptos schismaticos mota. Et licet consona iam a duobus tribunalibus emanaverint iudicia, nondum rem adiuctatam obtinuit cum summum Brunense tribunal indecisas iam ab anno reliquerit instantias. In parochia autem Vuljchuvii (itidem in Marmata) in vanum urgebat executionem sententiae et restitutionem unitorum in bona ecclesiae a schismaticis occupata. Schismatici etenim cum pastore suo, Racin, etiam schismati Valedicentes Hussitismo adhaeserunt. Hussitismum autem in Bohemia nec verbis carpere quisquam civium audet. Hoc facto Ciscarpatia quoque nostra speciali veneno Bohemo inficiata est.

Gubernium autem Pragense ea de causa infestatur unitos, quia hac agendi ratione impedire sperat autonomiam Ruthenis Subcarpaticis in pacto ad S. Germanum promissam, quam gens nostra vehementer iam postulat. Haec

agendi ratio ministrum pro negotiis exteris, Eduardum Benes compulit, ut coram omnibus assereret omnes Uitorum sacerdotes „magyarón”-es ideoque expellendos esse, secus nunquam Ruthenia Ciscarpatica reipublicae Cehoslovacae adnecti queat.

Hisce motivis ductum manus movit gubernium in lecticale atque congruam cleri, ut honesta hunc privaret sustentatione. Lecticale, uti institutionem medii aevi sine ulla recompensatione calami ductu gubernium abrogavit. Pro lubitu nunc quicumque obulus solvit. Congruam vero a b. mem. Regina Maria Theresia clero concessam atque a. 1802 a rege apostolico I. Francisco ad regulum finalem redactam status Cehoslovacus solvere recusat. Nullus itaque pro clero scaturit provisionis fons, nisi ille proventus stolarum ad eadem Regina Maria Theresia a 1752 concessus atque ultimo a. 1865 ad regulum redactus.

Clerus attamen noster, etsi beneficio contra ius commune et patrium privatus, forti adhaeret animo decisioni in conventu diebus 5-6. Sept. 1921 factae: resistendi nempe usque ad sanguinem schismati.

Quis unquam in bonum Ecclesiae praesul in Ciscarpattia praeerit, nisi qui clero populoque deditus, rerum ex asse noverit circumstantias, robur atque propugnaculum gregi commissae erit.

Luculenter hoc idem illustrat casus eventus recentissimus Cassoviensis.

Parochus Cassoviae civitatis graeci ritus catholicus, Nicolaus Csoma mense Augusto a. 1922 diem obiit supremum.

Senatus exinde parochiae, uti antiquus fert usus, clericum nominavit ab ordinario confirmandum, et quidem capellanum parochiae eiusdem, Rokiczki, Administrator tamen novellus dioeceseos Eperjesiensis, Dionysius Nyárády, usum – ut videtur – ignorans Rokiczki neglecto parochum constituit Nicolaum Danyko. Cum vero parochus se communitati praesentaret haec virum pro parochio acceptare renuit declaravitque se in remedium iuris violati appellari velle. Vehemens exinde praesentium exorta discordia, clamor strepitusque fidelium. Notum fecit dein parochiana communitas Administratori consilium suum: parochum intrusum ecclesiamque eousque se vitaturam, donec, plena detur iuris violati reparatio.

Dionysius etenim Nyárády, administrator nuperrime nominatus foraneus inter nos est, in Croatia natus in Galitia vero educatus est; nec dissimulat se cum Ucrainistis sentire.

Quinam sunt autem illi Ucrani?

Beatissime Pater! Georgius Lippay olim archiepiscopus Strigoniensis et primas Hungariae zelans unionis Ruthenorum cum Ap. Sede in responso dato ad quaestionem Congr. de Prop. Fide de 23. Nos. 1651: „ove li Rutheni questi habitino” haec habet: „Sciendum est in regno Hungariae protendi in longum montes, qui vocantur Carpati, a Scepusio usque in Transsilvanicam ditionem, Huszt et Maramaros, ad milliaria Hung. pene 70. Illi montes dividunt Hungariam a Polonia ita ut summitas illorum montium sit terminus utriusque regni. Et quicquod est ultra montes pertineat ad Polonos, quicquod citra

pertineat ad Hungariam. Hos montes ex utraque parte Rutheni populi graeci ritus inhabitant. Ex his, qui pertinent ad Hungariam ex hac parte montium, plus quam 300 mil. animarum numerantur.” (Hodinka: Diplomatarium Episcopatus gr. r. Munkacsiensis v. I. p. 168.)

A saeculis ergo summitas sicuti regna, ita etiam populum dividit Ruthenum. Etsi eiusdem originis, seorsim tamen viventes adeo separati sunt, ut hodieum Ciscarpatici atque Transcarpatici – seu Ucrainistae uti se vocitant, diversi considerandi sint populi. Cens nostra uti Bohemos, ita et advenas ex Transcarpatia abominatur viros, qui inde ab occupatione Bohema nos invasere. Eundem animi sensum praesefereunt ceteroquin nostrates in Status Americae Unita emigrati contra Ucrainistas Americanos, uti ex binis apparet litteris ad iacentibus, quas archipraeses sodalitatum Rutenarum in America septemtrionali existentium anno elapso ad ordinarium quoque misit Munkacsiensem. Timet etenim archipraeses multorum aversiones, si in Ordinarium Ruthenorum iterum quidam ex Ucrainistis seligeretur sacerdos. Quodsi iam in dissitis Americae regionibus discordia regnat Ruthenos inter et Ucrainistas, quanto magis in Ciscarpatia, ubi inter veteres colonos advenae apparent Ucrainistae.

Deplorandus sane ille Ucrainistarum successus, quod remotis omnibus e clero viris indigenis, prudentibus aequae ac piis, longe abinde quaesitus sit pastor in sedem Eperjesiensem promovendus lingua alienus et sensu.

Ast non discordia solum, sed et optimus animi sensus ex binis elucet literis. Solliciti de ecclesia Dei, pastori adhaerentes patriae pristinae, fiducia filiali ad episcopum recurrunt Antonium Papp, summa apud illos pollentem auctoritate eiusque in rebus ecclesiae propriae deprecantur subsidium. In binis terrae continentibus valet episcopi Munkacsiensis nomen, valet et auctoritas. Ad illum convolant dissitarum regionum cives, illum nostrates filiali amplectantur amore, defenduntque contra furorem schismaticorum.

Occasione vero binarum litterarum humillime petit subscriptus orator, ut in eligendo Ordinario Ruthenorum in America degentium preces fratrum Ciscarpaticorum exaudire, sacerdotem ex eadem oriundum stirpe denominare, circa erigendam Ruthenorum Ciscarpaticorum dioecesim vota confratrum nostrorum exaudire digneris.

Humilis atque fidelis denique orator instanter petit, ut

1° Antonius Papp, dioeceseos Munkacsiensis ab annis episcopus Sede Apostolica adiuvante fidelibus suis et ultra imperturbate praeesse queat, ut qui optime atque prudenter in asperis rerum circumstantiis gregem a schismatis atque Hussitismi defendat periculis;

2° administratore Eperjesiensi amoto sedi episcopali provideatur per virum, qui ex eodem oriundus populo boni pastoris munus suscipere queat;

3° parochos dioecesis Munkacsiensis, Gubernio Pragensi exosos, honesta destitutos sustentatione pro posse et pro futuro adiuvare digneris.

In quorum omnium fidem praesentes propria manu subscripsi.

Romae, die 8. Februarii 1923.
Josephus Illes Illyasevics m.p.
orator
episcopi Munkacsensis Graeciritus unitorum Ruthenorum Ciscarpaticorum
D. D. Antonii Papp

**230. Somssich József szentszéki követ jelentésfoglalmazványa
Daruváry Géza külügyminiszternek Papp Antal munkácsi püspök
elmozdítása tárgyában**

Róma, 1923. február 19.

Róma, 1923 évi február hó 19-én.
Magyar királyi követség a Szentszék mellett
22/pol. 1923.
Tárgy: Papp püspök áthelyezésének kérdése.
1 melléklettel

Nagyméltóságú
Dr. Daruváry Géza úr,
v.b.t.t. a magyar királyi külügyminiszterium vezetésével megbízott
magyar királyi igazságügyminiszter stb.
Budapest

Dr. Suba György munkácsi kanonok és dr. Illés József egyetemi tanár
igyekeznek Papp püspök úr érdekében a szentszéki körökben propagandát
csinálni.

Míndkét urat munkájában tölem telhetőleg és a lehetőségeknek megfelelően,
iparkodtam segíteni és támogatni. A minap beszélgettem Borgongini urral és
akkor feltűnt nekem, hogy ő is vissza látszik térni Mgr. Benedetti annak idején
jelentett tervére, mely szerint Papp püspök urat áttennék az eperjesi illetve
munkácsi egyházmegyék magyar részeire, míg Nyárady úr a cseh területen
maradt részeket kormányozná.

Szükségesnek láttam ezen terv tarthatatlanságát kimutatni és azért a
Szentszékhez a másolatban ide mellékelt jegyzéket intéztem.

Nem mulasztottam el az itt írásba foglalt érveket szóval is és már ismételten
elmondani illetve megmagyarázni.

Somssich s.k.
rendk. követ és megh. miniszter

231. Somssich József szentszéki követ jegyzéke Pietro Gasparri bíboros-államtitkárnak Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában

Róma, 1923. február 19.

Città del Vaticano, Segreteria di Stato, S.RR.SS. AA.EE.SS. Cecoslovacchia, Anno 1922–1926, Pos. 24, fasc. 31. fol. 65r–66v. Tisztázat.

4614

Regia Legazione d'Ungheria presso la Santa Sede

58/Pol./1923

A Sua Eminenza Reverendissima

Il Signor Pietro Cardinal Gasparri,

Segretario di Stato di Sua Santità

Vaticano.

Eminenza Reverendissima!

Avendo l'impressione, che nuovamente si affaccia la questione d'un eventuale trasferimento della residenza di Monsignore Papp, Vescovo di Munkács nella parte ungherese della stessa diocesi, il sottoscritto Regio Ministro ha l'onore di accennare alla Santa Sede le disastrose conseguenze, e quindi la morale impossibilità di tale trasferimento.

Anzitutto bisogna osservare, che nella parte ungherese della diocesi id Munkács si trova una sola parrocchie, laonde il trasferimento del Vescovo in quella parrocchie sarebbe equivalente alla sua rimozione.

Inoltre tale trasferimento dovrebbe essere consigliato da ragioni di carattere ecclesiastico. Ma non pare ci siano tali ragioni; anzi tutte le ragioni sono piuttosto tali da consigliare, che in nessun caso Monsignore Papp sia rimosso. Egli è un Vescovo esemplare e pio, di cui ottima fama è conosciuta anche nella Sacra Congregazione Orientale, ma più ancora nella Slovacchia. Egli conosce e parla perrettamente tutte la lingue parlate nella sua diocesi, cosicchè con una facilità predica pure nelle stesse lingue. L'amministrazione della diocesi non lascia nulla a desiderare. E nelle circostanze oltre modo difficili di codesta diocesi Monsignore Papp è riuscito a fermare l'avanzata dello scisma minacciante, di cui apostoli – come è noto – con un attentato sacrilego osarono sparare contro la sua persona consecrata.

Ma neppure si può provocare a qualche ragione politica, per cui la Santa Sede – se pure a malincuore – dovrebbe sacrificare questo Vescovo esemplare alla volontà del Governo Czechoslovacco, giacchè Monsignore Papp non si occupa affatto con la politica, ma bensì col governo del suo clero e popolo, il quale è affezionatissimo, del tutto unito e solidare col suo Vescovo. Se egli avesse commesso qualche imprudenza politica, e se non esistesse l'attaccamento e solidarietà dei suoi diocesani, già da lunga pezza pure lui sarebbe stato costretto dal Governo ad abbandonare la Czechoslovacchia. Ma

vista la di lui intengibilità politica e vista quella solidarietà, il Governo non si sente assai forte contro il ralumore è contro la sommossa generale, che ne sarebbe la conseguenza, e perciò abilmente vorrebbe mettere sul conto della Santa Sede il suo trasferimento.

Non vi è dubbio, che se una volta la Santa Sede decretando tale trasferimento cedesse alla volontà del Governo Cecoslovacco, questo farebbe passare tutto l'odio alla Santa Sede; d'altraparte poi a cagione di del trasferimento i cattolici rutheni perderebbero la loro fiducia alla Santa Sede ed il coraggio alla resistenza contro la propaganda schismatica, appoggiata dallo stesso Governo Cecoslovacco. La rimozione naturalmente avrebbe una pericolosissima ripercussione tra i cattolici della diocesi di Cassovia, i quali per eguale ragione potrebbero temere per il loro degnissimo e stimatissimo Vescovo, anzi la ripercussione si sentirebbe anche tra i cattolici ungheresi, i quali si sentirebbero abbandonati pure dalla fede Apostolica.

Neppure pare pratico il progetto di nominare Monsignore Papp Amministratore Apostolico per la parte ungherese della diocesi di Eperjes, Monsignore Nyárady invece Amministratore Apostolico per le parti cecoslovacche della diocesi di Eperjes e Munkács, essendo fisicamente impossibile, che un'Amministratore (anche facendo astrazione della sua lontana diocesi di Crisio nella Jugoslavia) possa con frutto governare un territorio montagnoso, grande come tutta la Lombardia, e di cui circa 800 parrocchie in gran parte sono difficilmente accessibili. Essendo poi il carattere e la mentalità del popolo di queste due diocesi del tutto differente (quelli di Eperjes si credono russi ed odiano gli ucraini, quelli di Munkács si confessano rutheni) l'amministrazione di Monsignore Nyárady ucrainizzante, pare pure moralmente impossibile.

Per tali ragioni il sottoscritto Regio Ministro non può far' altro, che ripetere le parole dell'Eminentissimo Cardinale Csernoch, Principe Primate d'Ungheria, scritte in proposito, con cui Egli dichiara tale progetto così mostruoso, che porta in se stesso l'impronta dell'inverosimile.

Raccomando per queste ragioni la conservazione di Monsignore Papp nella propria residenza, ben lieto di potere cogliere anche quest'occasione per esprimere la mia profondissima stima e venerazione, passo a raffermarmi della Vostra Eminenza Reverendissima

Roma, li 19 Febbraio 1923.

umilissimo e devotissimo servo

Somssich

232. Clemente Micara prágai nuncius jelentése Giovanni Tacci bíboros, a Keleti Egyház Kongregációja titkárának a munkácsi és eperjesi püspöki székek betöltése tárgyában

Prága, 1923. március 1.

AAV Arch. Nunz. Cecoslovacchia 29, fasc. 131. fol. 120r–128r. Fogalmazvány.

8986

1 Marzo 1923

Per la sistemazione delle diocesi rutene.

A Sua Eminenza Reverendissima il Signor Cardinale Giovanni Tacci
Segretario della Sacra Congregazione „pro Ecclesia Orientali”

Eminenza Reverendissima,

Ho l'onore di rispondere al ven. dispaccio²⁹¹ dell'Eminenza Vostra Reverendissima in data 1° Febbraio scorso No 9627, scusandomi innanzi tutto se, malgrado la sollecitazione che Ella mi ha fatto avere per mezzo della Segreteria di Stato di Sua Santità, non ho risposto con maggiore celerità. Detto dispaccio infatti mi é giunto con non poco ritardo, essendo stato tramesso, per una svista alla Nunziatura di Belgrado, la quale me lo ha respinto: ed io soltanto oggi ho potuto vedere e parlare lungamente a Monsignore Njaradi.

Dopo ciò:

1°) Sono del sommo avviso che si potrebbero molto opportunamente riunire tutte le parrocchie delle diocesi di Munkacs e di Eperjes, rimaste sotto il dominio ungherese, in una sola diocesi o eparchia, che resterebbe perciò in Ungheria.

Non riterrei però opportuno un'uguale misura per le parrocchie delle due diocesi suddette situate in territorio cecoslovaco. Le diocesi di Munkacs e di Eperjes, a mio debole avviso, dovrebbero rimanere, separando soltanto da esse le parrocchie poste in territorio ungherese.

Non vi è infatti proporzione fra il numero delle parrocchie che rimangono in Ungheria con quelle che stanno nel territorio di questa Repubblica.

In Ungheria vi sono 20 parrocchie della diocesi di Eperjes, con circa 30000 fedeli; e 3 parrocchie della diocesi di Munkacs con 4 o 5 mila fedeli. Con esse si potrebbe formare un'eparchia di 23 parrocchie e circa 40.000 fedeli.

Per contro in territorio cecoslovaco esistono ben 170 parrocchie della diocesi di Eperjes (compresa la sede vescovile) con circa 150.000 fedeli e una grande quantità di chiese filiali: la diocesi di Munkacs poi, ad eccezione di 3 parrocchie, è tutta in territorio cecoslovaco (compresa la sede vescovile). Essa ha in questa Repubblica ben 317 parrocchie con più di 400.000 fedeli.

Se pertanto volessero riunirsi le parrocchie di queste due diocesi, questa risulterebbe composta di circa 500 parrocchie e di 600 mila fedeli

291 Lásd: 228. számú dokumentum.

approssimativamente. Sarebbe, a mio; modesto parere, una diocesi troppo grande, specialmente se si pensa che essa sarebbe sparsa su un territorio estesissimo e con vie di comunicazione insufficienti e poco comode. Per dare un'idea di questo mi basterà accennare che le parrocchie della diocesi rutena di Eperjes p.e. sono frammiste a quelle latine del Vescovado di Cassovia; in tale modo nell'ambito della diocesi di Eperjes, accanto si 150.000 ruteni cattolici, vivono ben 600.000 cattolici rito latino, e circa 300.000 tra protestanti e giudei. Lo stesso avviene, benchè in minori proporzioni, per la diocesi di Munkacs, che ha come conterritoriale il vescovo latino di Satzmar.

Inoltre, quanto ho dovuto riferire alla Santa Sede circa lo stato delle due diocesi, e specialmente di quella di Munkacs, del loro clero, come pure sulle agitazioni scismatiche cui sono fatte segno le popolazioni di rito greco unito di queste regioni, a causa anche della prossimità con la Russia, consiglierebbe, sempre a mio modestissimo avviso, di conservare separate le due diocesi di Munkacs e di Eperjes, affinché i due vescovi possano curare meglio gli interessi religiosi di ciascuna di esse, che è da se sola così grande da assorbire, attese anche le circostanze speciali, tutta l'attività del più zelante dei Vescovi.

Penso infine che una volta unite le due diocesi, sarebbe estremamente difficile vincere le difficoltà del Governo qualora si volessero nuovamente dividere o si pensasse creare una nuova diocesi di rito ruteno.

Sarei quindi di avviso che le due diocesi di Eperjes e Munkacs dovrebbero rimanere quali sono, separando da esse le parrocchie rimaste in Ungheria, per formare con queste una diocesi a parte.

E' perciò che, a mio umile modo di vedere, non sarebbe opportuno che Monsignore Papp conservasse il titolo di Vescovo di Munkacs e ciò anche perché, una volta passato egli in Ungheria, non gli rimarrebbero che tre parrocchie di quella diocesi, come pure in vista degli inconvenienti, anche di indole politica, cui ciò potrebbe dar luogo.

L'Eminenza Vostra infatti sa che questo Governo fa, da molto tempo, le più vive insistenze presso la Santa Sede, affine di ottenere che i limiti diocesani coincidano coi confini politici della Repubblica. Per ora si è sempre resistito a questa domanda, adducendo principalmente la ragione che i confini politica della Repubblica, fissati nelle linee generali dal Trattato di pace, non erano ancora in pratica definitivamente stabiliti. Ora però la Commissione militare che presiedeva a questo lavoro, ha ultimato il suo compito. I confini politici, salvo qualche piccola contestazione, sono fissati e vi è da aspettarsi che il Governo ritorni con maggiore insistenza sulla questione.

II°) Quanto al sostentamento dei vescovi direi:

1°) Monsignore Papp potrà conservare senza difficoltà l'abbazia di Topolca e continuare a godere le rendite.

2°) La mensa di Eperjes, come ho già riferito, quantunque ora renda pochissimo, ha pure una dotazione capace di sostenere il Vescovo, appena che

l'amministrazione sarà riordinata. Intanto il Governo ha aiutato e promette di aiutare l'attuale Amm. Apostolico.

3°) Per il Vescovo di Munkacs, siccome il Governo chiede l'allontanamento di Monsignore Papp, ciò che significa praticamente lasciar senza redditi il successore, dovrebbe esso pensare al mantenimento del nuovo vescovo. Credo di poter dire che lo farà. Io tutte le volte che il Ministro degli esteri ha toccato la questione di Monsignore Papp ho anche lontanamente accennato a questo punto. Naturalmente ho dovuto farlo in modo che il Ministro non potesse arguirne o invocare le mie parole come una acquiescenza della Santa Sede all'allontanare Monsignore Papp. Non posso quindi dare un'assicurazione formale all'Eccellenza Vostra su questo punto. Sono però moralmente certo che il Governo accetterà di fissare un assegno al successore di Monsignore Papp, ed io, quando l'Eminenza Vostra si degnerà di ordinarmelo, tratterò direttamente questo punto ed esigerò un impegno scritto del Ministro.

III°) Passando quindi a toccare della provvista delle due diocesi, il mio sommo avviso sarebbe il seguente:

1°) trasferimento di Monsignore Papp alla eparchia formata con le 23 parrocchie rimaste in Ungheria.

2°) Nomina di Monsignore Njaradi alla sede di Munkacs.

3°) Per la sede di Eperjes mi permetterei di insistere sulla candidatura del Rev. Basilio Takacs, direttore spirituale del Seminario di Munkacs.

Dopo aver parlato con Monsignor Njaradi mi pare di poter confermare gli elogi che facevo di questo sacerdote nel mio rispettoso rapporto No 8734 dei 20 Gennaio scorso. Monsignore Njaradi mi dice che lo conosce già da molti anni, che è un ottimo soggetto, pio, bene istruito, affezionato alla Santa Sede, lavoratore, agile, tale insomma da poter fondatamente sperare che sarebbe un buon vescovo. E' sicuro Monsignore Njaradi che il Takacs lavorerebbe anche molto per la s. Unione e crede che, date le ottime relazioni che ha con lui, regnerebbe tra i due vescovi di rito ruteno uno spirito di fraterna e cordiale armonia che non rimarrebbe senza frutti nel campo del loro ministero.

Che se poi l'Eminenza Vostra credesse di dover ancora soprassedere in merito alla candidatura del Takacs si potrebbe nominare Monsignore Njaradi di Vescovo di Munkacs, pur continuando per ora ad amministrare la diocesi di Eperjes.

Ripeto però che un solo vescovo non potrà a lungo reggere le due diocesi che sono molto ampie e che richiedono grandi cure.

Se pertanto il progetto di sistemazione che ho indicato trovasse l'approvazione del Santo Padre e dell'Eminenza Vostra Reverendissima, io sarei grato se volesse farmelo conoscere per mezzo del telegrafo e indicandomi in pari tempo quali passi dovrei fare col Governo quanto alle nomine dei due vescovi. Mi permetto di sollecitare una risposta telegrafica perchè il Ministro ogni volta che mi vede insiste su questo argomento e anche perchè trattandosi di questione che è entrata o minaccia di entrare nel dominio del pubblico, una

rapida decisione sarebbe opportuna. Dico ciò perchè giorni sono fecero ritorno da Roma il Canonico di Munkacs Mons Suba e il Segretario di Monsignore Papp (venuti costà, si disse, per impedire l'allontanamento di questi) e, pare in un'intervista, hanno dichiarato che la posizione di Monsignore Papp sarebbe più solida che mai, dando così la mossa a mille commenti.

Nel mio rispettoso rapporto citato mi permettevo di prospettare la candidatura di Monsignore Ruznak come vescovo ordinario dei ruteni di America. Mons Njaradi mi prega di ritornare su questo argomento sempre persuaso come è della bontà di questa soluzione, per le ragioni che io avevo l'onore di indicare. Anche Monsignore Fischer caldeggerrebbe questo provvedimento considerando che la metà dei ruteni di America provengono dalle diocesi della Cecoslovacchia, mentre invece finora i vescovi sono stati tratti dalla Galizia, ciò che qui si vedeva con poco piacere. Egli crede che la nomina di un Vescovo oriundo della diocesi di Eperjes o di Munkacs sarebbe un atto assai felice.

Mi permetto di farmi eco di questi opinioni presso l'Eminenza Vostra aggiungendo che se non si volesse elevare subito Monsignore Ruznak alla dignità vescovile, lo si potrebbe intanto costituire col titolo di Delegato Apostolico pei ruteni di America, aspettando a vedere se potrebbe in seguito essere promosso al vescovado.

In attesa dei venerati ordini dell'Eminenza Vostra, mi prostro al bacio della Sacra Porpora e Le offro i sensi del mio più devoto e profondo ossequio.

Di Vostra Eminenza Reverendissima
umilissimo evotissimo obbedientissimo servo

**233. Ernst Sándor, a budapesti Központi Papnevelő Intézet
rektorának jelentése Csernoch János hercegprímásnak a hajdúdorogi
egyházmegyés papnövendékek rítustanításáról**

Budapest, 1923. március 3.

EPL Cat. D/c. Csernoch 628/1923. Tisztázat.

A Budapesti Papnevelő Intézet Igazgatóságától
52. szám.

Főmagasságú Bíbornok, Hercegprímás Ur!
Kegyelmes Érsek-Atyám!

Eminentiad kegyes volt 3828/22 sz. a. hozzám leiratot intézni a hajdúdorogi egyházmegye növendékeinek rítus tanítása ügyében.

Mindenekelőtt hódoló tisztelettel jelentem Eminentiadnak, hogy intézetünkben csak két ilyen növendék van s ezek együtt tanulják a rítust a rutén egyház megyék növendékeivel.

A jelenlegi gyakorlat, miként a rítuskönyvekből meggyőződtem, a következő: A mise nagy részét magyarul, illetve szláv nyelven tanulják, a mise kánonját görögül mondják. Tisztán görög nyelvű könyveik nincsenek, tehát ilyeneket mindenekelőtt be kellene szerezni, de ami még nagyobb jelentőséggel bír, hogy a görög nyelvet nagyon kevésbé tudják.

Ha a jelen gyakorlaton gyökeres változtatást kellene tenni, akkor az e téren teendő javaslatot, alázatos véleményem szerint, a hajdudoroghi püspök úr terjeszthetné elő.

Fogadja Főmagasságu Bíbornok Úr mély hódolatom kifejezését melylyel szentséges bibora szegélyét csókolom.

Budapesten 1923. márc. hó 3.án

legkisebb fia Ernst Sándor

234. Lorenzo Schioppa budapesti nuncius jelentés-fogalmazványa Pietro Gasparri államtitkárnak Novák István eperjesi püspök ügyéről

Budapest, 1923. március 9.

AAV Arch. Nunz. Ungheria, 8. fasc. 15. fol. 464r–465v. Fogalmazvány.

2341/II

Segretario di Stato

9 Marzo 1923

Per Monsignore Stefano Novak

È ben noto a Vostra Eminenza Reverendissima che Monsignore Novak presentò tempo fa la sua dimissione dalla Diocesi di Eperjes (rito greco-ruteno) le quali furono debitamente accettate dalla Santa Sede.

In seguito a ciò il menzionato Prelato ha trasferito la sua residenza a Budapest, dopo essere stato qualche tempo a Vienna, in uno di più eleganti alberghi di quella città.

Nella capitale Ungherese egli vive attualmente in uno dei principali Alberghi, veste completamente in abiti borghesi ed, a quanto mi è stato riferito dal Sig. Cardinale Csernoch – gioca quasi tutti i giorni in Borsa. Non conosco da quali fonti tragga i mezzi pecuniari per menare un tale genere di vita. So invece che il Governo ungherese insista ripetutamente presso la Santa Sede affinché Essa si adoperi presso il Governo Czecho-slovacco per fargli concedere al Novak pensione conveniente.

Che che sia di ciò, a mio subordinato parere si impone urgentemente la necessità che la Santa Sede si occupi a regolarizzare non tanto la situazione finanziaria quanto quella morale di Monsignore Novak. Può produrre scandalo il vedere un Vescovo giovane abitualmente vestito in borghese, dimorante in una albergo piuttosto elegante, senza altra occupazione che quella di

giocare in Borsa: sua qualche precedente circa la condotta del detto Prelato (precedenti di cui non conosco i particolari, ma che ho sentito accennare da varie parti) il suo modo di vivere, di vestire, di comportarsi, l'ozio a cui è condannato possono non difficilmente far prevedere che un giorno all'altro possa scoppiare uno scandalo anche più grave intorno alla di lui persona. Ad evitare questo pericolo io proporrei umilmente che la Santa Sede chiami a Roma Monsignore Novak (il quale parla bene l'italiano), lo nomini magari consultore della Sacra Congregazione per la Chiesa Orientale, tanto per trovare un titolo colorato per la sua chiamata a Roma e gli concedere un assegno od un beneficio conveniente, sottoponendolo inoltre ad un discreto controllo per ciò che riguarda la di lui condotta. Ripeto che temo fondatamente che qua si prolunghi la situazione attuale di lui, un brutto giorno la dignità episcopale di cui il Novak è rivestito possa essere più gravemente offesa di quello che è al presente a motivo della poca serietà e del pochissimo decoro con cui la stesso Novak vive.

Chinato ecc.

235. Giovanni Tacci bíboros, a Keleti Egyház Kongregációja titkárának átirata Pietro Gasparri bíboros-államtitkárnak a munkácsi és eperjesi püspöki székek betöltése tárgyában

Róma, 1923. március 14.

Città del Vaticano, Segreteria di Stato, S.RR.SS. AA.EE.SS. Cecoslovacchia, Anno 1922–1926, Pos. 24, fasc. 32. fol. 4r–5v. Tisztázat.

Protocollo N. 9912/23

Roma, 14 marzo 1923.

Circa provvista per le diocesi rutene della Podcarpazia

A Sua Eminenza Reverendissima Il Sig. Cardinal Pietro Gasparri

Segretario di Stato di Sua Santità Vaticano

Monsignore Micara, Nunzio Apostolico di Praga con un rapporto²⁹² del I° corrente, ha fornito ulteriori spiegazioni circa la provvisione da prendersi per la diocesi rutena di Munkacz in Podcarpazia, viste le insistenze di quel Governo per l'allontanamento di quel Vescovo Monsignore Antonio Papp.

E poiché l'Eccellenza Vostra Reverendissima, con biglietto del 31 gennaio p.p. (Prot. N. 13130) pregava il sottoscritto Cardinale Segretario di questa Sacra Congregazione „di farle conoscere con qualche sollecitudine il suo parere in merito alla questione della proposta rinuncia di Monsignore Papp e all'atteggiamento che debba tenersi di fronte al Governo di Praga che insiste

292 Lásd: 232. számú dokumentum.

per la rimozione”, lo scrivente si affretta a sottoporre all’Eminenza Vostra queste sue riflessioni in proposito.

1° La rimozione di Monsignore Papp dalla diocesi di Munkacz s’impone perché da relazioni che si hanno, anche indipendentemente da Monsignore Nunzio, oltre l’opposizione dichiarata del Governo, quel Vescovo è avversato dalla gran maggioranza dei fedeli, dei quali non conosce neanche la lingua.

2° Monsignore Micara propone di affidare al medesimo l’amministrazione delle parrocchie rutene delle diocesi di Eperies (20) e Munkacz (3) restate in Ungheria e la proposta sembra accettabile perché Monsignore Papp è un buon vescovo e come tale non deve essere destituito, ma essendo di sentimenti ultra nazionalistici ungheresi, se prenderà l’amministrazione delle sopradette parrocchie, riuscirà gradito tanto al Governo Ungherese, quanto alla popolazione.

In tal caso senza creare una nuova diocesi, sarebbe opportuno promuoverlo a qualche Sede arcivescovile titolare. Sembra poi necessario affrettare la cosa per impedire che il Governo Ungherese proponga di affidare l’amministrazione di quelle parrocchie a Monsignore Novak che in ogni modo bisogna tener lontano dall’esercizio delle funzioni episcopali.

3° Resa vacante la diocesi di Munkacz, è necessario provvederla subito di un altro Pastore; ma qui lo scrivente fa osservare che, quantunque sarebbe desiderabile che la no ina dei Vescovi ruteni fosse fatta da questa Sacra Congregazione, che é in grado di conoscere i diverzi candidati, pure fino alla caduta dell’Impero Austro Ungarico, la provvista delle due Chiese Rutene di Munkacs e Eperies, in virtù del Concordato tra la Santa Sede e quell’Impero, é stata sempre trattata tra il Governo centrale di Budapest e la Segreteria di Stato.

4° Monsignore Nunzio di Praga suggerisce di promuovere alla Sede di Munkacz Monsignore Nyaradi, attuale Vescovo di Crisio e Amministratore di Eperies e di nominare Vescovo di Eperies il Reverendissimo Basilio Takacs di 44 anni, ora padre spirituale del Seminario di Munkacz.

5° All’Eminentissimo Cardinale Segretario di Stato sono ben note le ottime qualità di Monsignore Nyaradi per insistere ulteriormente sulla sua scelta. Però lo scrivente fa osservare che da più parti si propone lo stesso Monsignore Nyaradi come l’unico candidato possibile per la nomina a Vescovo dei Ruteni degli Stati Uniti; dove é assolutamente necessario inviare quanto prima un ottimo vescovo che riunisce insieme le doti dell’apostolo e dell’uomo di governo. Non é improbabile pertanto che gli Eminentissimi Cardinali di questa Sacra Congregazione, ai quali sarà sottoposta la questione nel prossimo mese dei Aprile, abbiano a scegliere lui per quella difficilissima Missione.

6° Monsignore Szeptycki che conosce bene l’ambiente e le persone oltre al Takacs, propone come possibili candidati anche il P. Pietro Gojdic, antico Cancelliere di Eperies ed ora Monaco Basiliano e il Can. Basilio Hadzega che non „é né moscofilo né magiarofilo”.

Ma chiunque si scelga, é necessario che gli eletti non abbiano un precedente di magiarizzanti, per non vederli respinti dal Governo di Praga e per non vedere paralizzata la loro azione sul popolo che de informazioni avute non sembra dividere la idee magiarizzanti, di cui é troppo imbevato quasi tutto il clero ruteno delle due diocesi.

7° Lo scrivente infine si permette di aggiungere copia dell'ultimo rapporto inviato da Monsignore Micara e rimette all'Eminentissimo Sig. Card. Segretario di Stato il giudicare se sia conveniente dargli per via telegrafica le istruzioni che richiede: ad ogni modo perè sarà sempre buono che Monsignore Nunzio senz sbilanciarsi, s'informi in qual modo il Governo provvederebbe al mantenimento del Vescovo di Munkacz, dal momento che i beni di quella mensa sono costituiti nell quasi totalità dai redditi della Badia (latina) di Topolca che si trova in Ungheria; e nello stesso tempo esplori, se la nomina di uno qualsiasi dei candidati proposti trovi opposizione da parte del Governo.

Esposto così il suo parere, lo scrivente Cardinale profitta dell'occasione per baciarGli con profondo ossequio umilissimamente le mani

Di Vostra Eccellenza Reverendissima

umilissimo devotissimo servo

G. Card. Tacci

Segr.

236. Pietro Gasparri államtitkár utasítása Lorenzo Schioppa budapesti nunciushoz Novák István eperjesi püspök ügyében

Róma, 1923. március 26.

AAV Arch. Nunz. Ungheria, 8. fasc. 15. fol. 463r. Tisztázat.

2349/VIII

dal Vaticano, 26 Marzo 1923.

No 15082.

Illustrissimo e Reverendissimo Signore Monsignor Lorenzo Schioppa

Nunzio Apostolico

Budapest

Illustrissimo e Reverendissimo Signore,

A riscontro del Rapporto²⁹³ della Signoria Vostra Illustrissima, in data 8²⁹⁴ corr., circa la sistemazione di Monsignore Stefano Novak, mi dò premura di significarLe che non ho mancato d'interessare in merito la competente Sacra Congregazione pro Ecclesia Orientali.

293 Lásd: 234. számú dokumentum.

294 Helyesen: 9.

Intanto rimetto al prudente zelo della Signoria Vostra di fare, presso il sullodato Vescovo, quei passi ch'Ella eventualmente giudicherà opportuni per prevenire fin d'ora qualsiasi inconveniente.

Profitto dell'incontro per raffermarmi con distinta stima della Signoria Vostra Illustrissima affezionatissimo per servirla

P. C. Gasparri

237. Hódmezővásárhelyi görögkatolikus hívek kérvénye Toma László makói paróchusnak lelkipásztori ellátásuk tárgyában

Hódmezővásárhely, 1923. április 8.

GKPL I-1-a 1055/1925. Tisztázat.

Főtisztelendő Esperes Ur!

Alulírottak, úgy a magunk, valamint a többi hódmezővásárhelyi gör. szertartású katolikus hittestvéreink nevében azon tiszteletteljes kéréssel fordulunk főtisztelendőségedhez, miszerint hittestvéreink tömörítése, a magyar nemzeti érzés fejlesztése, valamint ősrégi szertartásunk ápolása és megőrzése céljából városunkban folyó évi május hó 27-én a központi áll. el. iskola e célra megfelelő termében magyar nyelvű énekes szent misét kegyeskednék az egek Urának bemutatni.

Kérésünket ismételve vagyunk:

Hódmezővásárhelyen, 1923. ápr. 8.

buzgó hivei:

Gergely Mihály áll. tanító, 6 családtag.

Lyachovics Miklós kir. jbiró 2. a. tag

Garancsy Elek, áll tanító

Petreczky Viktor áll. igazgató-tanító, 2 taggal

Murisán János 4 tag

Raikóczy Viktor vendéglős 2. tag.

238. Toma László makói paróchus felirata Miklósy István hajdúdorogi püspökhöz a hódmezővásárhelyi görögkatolikus hívek lelkipásztori ellátása tárgyában

Makó, 1923. április 22.

GKPL I-1-a 1055/1925. Tisztázat.

53/923. sz.

Méltóságos Püspök Ur!

Kegyes Atyám!

A hódmezővásárhelyi hívek csatolt kérelme alapján tisztelettel kérem, méltóztassék engedélyezni, hogy ott 1923. évi májushó 27.én Szent misét tarthassunk az állami iskola feldíszített s ez alkalomra berendezendő termében.

Ismeretes immár Méltóságod előtt azon törekvésünk, hogy szétszórta élő híveinket tömörítsük itt is s a jó Isten segédelmével a magyar gör. keleti híveket is megismertessük szent hitünk igazságaival. - Ezt a napot, mely nekik pünkösdi vasárnap is – tartom megfelelőnek. – A váci püspök úr merev állásfoglalása miatt vagyunk kénytelenek iskolahelyiségben tartani sz. misénket.

Itt midőn Méltóságod főpásztori engedélyéért ismételen esedezünk, kérjük egyben apostoli áldását is s a Szentlélek kegyelmeit.

Hódoló tisztelettel s fiúi bizalommal maradok Méltóságodnak
Makón, 1923. április 22.-én engedelmes fia: Dr. Toma László

Az irat külzetén Miklósy püspök kézírásával:

985-1923

Érk. ápr. 25.

A kérelemnek megfelelőleg az engedély megadtik.

A folyamodó lelkész figyelmeztetik, hogy a római Szentszék, szent liturgiánk nyelvét illetőleg, a „Christifideles graeci” bullában körvonalazott rendeletéhez ragaszkodik. Mindamellet uj, magyar liturgikonunk bemutatásával szemben, hallgatással mellőzi azt a kérdést: megelégszik-e a görög nyelvnek csupán a kánoni részre korlátozott használatával.

A Szentszék eme állásfoglalásából kétirányu következtetés vonható le. Ezek egyike, hogy a szent liturgia kevésbé lényeges részeit magyar nyelven végezhetjük, másika, hogy a kánoni részben a görög nyelvet használni köteleztetünk.

A mindőn tehát a folyamodó hódmezővásárhelyi híveink lelki épülésére a szent ritusunk iránti dicséretes felbuzdítására a vérnélküli áldozatot bemutatja, ne feledkezzék meg arról, hogy ténykedését barátságatlan érzületű résztvevők figyelhetik, akik a görög nyelv esetleges mellőzése miatt ugy neki valamint az egyházmegye kormányának kellemetlenségeket okozhatnak.

239. Lorenzo Schioppa budapesti nuncius jelentés-fogalmazványa Pietro Gasparri államtitkárnak Novák István eperjesi püspök ügyéről

Budapest, 1923. április 23.

AAV Arch. Nunz. Ungheria, 8. fasc. 15. fol. 469r–470v. Fogalmazvány.

2375/II

Sig. Card. Segret. di Stato

23 Aprile 1923

Per Monsignore Stefano Novak

Con un mio rispettoso rapporto²⁹⁵ scritto a Roma in data del 9 marzo p. mi permisi richiamare l'attenzione di Vostra Eminenza Reverendissima la difficilissima e pericolosa situazione attuale in cui si trova Monsignore

295 Lásd: 234. számú dokumentum.

Stefano Novák, già Vescovo di Eperjes (rito greco-ruteno) e invocai per lui un provvedimento urgente, indicando – se non si potesse fare altro – di chiamarlo a Roma, dargli il titolo di Consultore della Sacra Congregazione pro Ecclesia Orientali e conferirgli un beneficio o concedergli un assegno conveniente. Nell'udienza di congedo che il Santo Padre si degnò accordarmi, avendo intrattenuta Sua Santità sullo stesso argomento, l'Augusto Pontefice mi ordinò di informarmi e fargli conoscere quante e quali lingue parli Monsignore Novák.

Avendo pertanto interrogato precedentemente il detto Prelato in proposito, egli mi ha affermato che conosce l'ungherese, il tedesco, l'italiano, il francese, il ruteno e lo slovacco.

Dopo ciò, io oso insistere di nuovo e vivamente perché al più presto possibile si trovi un mezzo onde dare a Monsignore Novák un'occupazione ed una sistemazione finanziaria. Egli mi ha esposto che vive in ozio completo, che si sente demoralizzato, che è costretto per provvedere ai suoi bisogni materiali a vendere successivamente gli oggetti di valore di arte che possiede. E – non posso nascondere – si lagna che la Santa Sede lo abbia lasciato in queste condizioni deplorabili per ben quattro anni dal giorno cioè in cui è stato costretto a rinunciare alla sua Diocesi. A questo bisogna aggiungere – come già ho accusato nel menzionato rapporto – il grave pericolo morale che può nascere dall'ozio e dalla miseria di un giovane uomo che conta appena 43 anni!

Io non ho mancato, in conformità dei venerati ordini impartitimi da Vostra Eminenza col suo ossequiato Dispaccio²⁹⁶ N. 15082 in data del 26 marzo p. p. di dare buoni consigli a Monsignore Novák, ma la situazione di lui è tale che un provvedimento urgente, conveniente e definitivo si impone anche per ragioni di carità cristiana.

Chinato

240. Papp Antal munkácsi püspök jelentése Clemente Micara prágai nunciushoz a Munkácsi Egyházmegye helyzetéről

Ungvár, 1923. április 23.

AAV Arch. Nunz. Cecoslovacchia 29, fasc. 131. fol. 161r–163r. Tisztázat.

Nr. 2095/923. –

Excellentissimo ac Reverendissimo Domino

Clementi Micara

Archiepiscopo, Nuntio Apostolico, Pragae.

Excellentissime ac Reverendissime Domine Archiepiscopo,

Perillustris Nuntie Apostolice!

Justus et misericors Deus, cuius inscrutabilia iudicia et investigabiles viae sunt, hanc dioecesim graeci ritus catholicam Munkacsensem concessit divexare

296 Lásd: 236. számú dokumentum.

diuturna saevaque insectatione. Non immutata sane est, sed praegravata quotidie magis tum a civili gubernio, quam a schismaticis conditio nobis facta.

Novi et ante hanc diem inauditos abusus a gubernio civili contra hanc dioecesim admissos denuo cum animi dolore deplorare ac detestari cogor.

Itaque nuper parochiam Torun – župa Maramaros – eiusque filiales ecclesias impetebant cum assistentia officiali schismatici. Procurator nempe magistratus – sic dictus hlavní služny – Volovensis die 23-a Martii a.c. cum assistentia custodum publicae securitatis advenit ad curatum Torunensem Antonium Mihalovics cogeabatque eum, ut tum parochialem ecclesiam cum filialibus, tum bona huius Ecclesiae statim tradat sub tutela status. Schismatici hoc exemplo excitati bona ecclesiarum bedevlensis, bustinensis, kopasnensis, processu iuridico iam restituta, denuo vi obtinuerunt. –

Magistratus civilis hisce iniuriis illatis nova addebat. Hucadusque enim tegere studebat animum suum Ecclesiae nostrae offensum, schismaticis vero faventem, ast nunc documentis officialibus probare possum, quod ipsa potestas civilis Ecclesiae catholicae persecutor est infensissimus, schismati vero violentus propagator. –

I. Zupanus Maramorosensis, certus Vransy in decreto suo nomine gubernii die 23. martii a.c. sub numero I. – 1924. edito, subditis suis in officio praescripsit edocere et cogere populum, ut negligendo dispositiones civilis legis, se schismati adscribat. Porro officiales inferiores in pagis timpanorum sono excitabant populum ad deserendam religionem catholicam et ad schisma suscipiendam.

Haec agendi ratio magistratus:

a. est aperta legis civilis heic adhuc vigentis violatio, est abusus publicae potestatis, duraque laesio libertatis religionis, nec non est inductio ad bellum contra religionem catholicam suscipiendam. Etenim secundum legem heic hucadusque vigentem solemnitates quaedam requiruntur ad transitum ex religione catholica ad sectam acatholicam. Quae lex est quidem obnoxia libertati catholicae, sed ob multas rixas exinde ortas quaedam formalitates praescribebantur. Novissime valent hoc sub respectu && 1-8.1. art. LIII. anno 1868., quibus statuitur: & 1. Quilibet potest ex una religione ad aliam transire cum observatione conditionum et solemnitatum, a legibus praescriptarum. & 2. Transire illi licet, qui annum 18. aetatis iam complevit. Foeminae tamen post nuptias possunt transire, etiamsi aetatem non compleverint. & 3. Conversus, cuiusque sectae sit membrum, hanc suam intentionem coram duobus testibus, ab ipso electis, proprio suo parocho iterum manifestat, se penes intentionem convertendi alterius quoque perseverare. –

c. Conversus super hac manifestatione bina singulare testimonium absque tymbro petit a ministro suo religioso. & 5. Si minister religiosus testimonium hoc quavis ex causa edere denegaret, testes, qui adfuerunt, dant testimonium absque tymbro. & 6. Postquam conversus haec testimonia ministro religionis, ad quem vult transire, praesentaverat, secta haec habet ius conversum in suum

gremium recipiendi. & 7. Minister religionis, cui conversus testimonia sua praesentavit, apud quem ergo transitus peractum est, debet de hac re certiores reddere ministrum religionis, ad quem conversus antea pertinebat. –

Hae dispositiones legis civilis, licet obnoxiae sunt liberati Ecclesiae catholicae, attamen in conversionibus ad schisma in praesenti non observentur, licet vim obligativam adhuc obtinent.

b. Supra dictum edictum župani, insuper terrorem inicit populo, nempe eam in populo efficit persuasionem, quod respublica directe cogit fideles graeci ritus catholicos ad apostasiam amplectendam. Inaestimabile est damnum morale et temporale, quod per decretum hocce religioni catholicae protulerunt. –

II. Gubernium Uzhorodense cum suo rescripto dato die 5-a Aprilis sub numero 7510. a.c. certiores facit me de decreto suo, quo statuit in omnibus parochiis, in quibus Status officiales constituunt graeco-catholicos fideles desinere, bona Ecclesiastica tradere administrationi civili status. Fere eodem tempore vero alio decreto ad civiles officiales, dato sub numero 4116/923. mandat, quod ubi „komitet” – consilium – schismaticorum postulat, ibi procurator civilis bona Ecclesiae graeco-catholicae vel ex toto, vel ex parte tradat schismaticis. Impetus iste improvisus:

a. illegalis et arbitrarius est, nam in iis pagibus etiam, in quibus contra omnem vim a publica potestate illatam, quam plurimi adsunt, qui se aperte catholicos profitentur, consequenter bona quoque ecclesiastica secundum legem civilem adhuc viventem ad graeco-catholicos pertinent. – De caetero talis pagus, vel vicus in hac dioecesi non existit, in quo non invenirentur fideles, qui se publice graeco-catholicos esse profiteantur.

b. Haec arbitraria dispositio gubernii offensiva est can. 1495. novi Codicis laeditque ius nativum Ecclesiae catholicae bona sua temporalia retinendi et administrandi independentem a civili potestate. Hocce decretum gubernii negligit et evitat potestatem Ecclesiasticam bonaque Ecclesiae propria marte a suo legitimo possessore aufert et eripit traditque simpliciter administrationi civili.

Detestabilem raptum testatur etiam rescriptum praefecti, sic dicti officii „Urjad hlavno sluznaho” districtus voloviensis ad richtarum toronensem directum, quo hunc richtarum constituit administrare bona istius parochiae. Hoc rescriptum editum erat sub numero 4192/923. testaturque etiam, quod administrator civilis potest usurpata bona Ecclesiae catholicae simpliciter schismaticis tradere. – Traditioque haec per summum nefas et exequatur.

Ex relatis documentis luce clara patet, imperium reipublicae in Podkarpatska Rus persequi Ecclesiam patrociniisque suo propagare schisma orientale.

Contra huius modi astutum callidumue terrorem ac invasionem bonorum Ecclesiae vana est omnia actio et protestatio Ordinariatus Dioecesani. Nam zupanus marmorosiensis tam perterribilis est, ut deputatos fidelium bedevlensium iura sua ab eo postulantes, castigationibus carceris et vinculis affecit, si et ipsi amplectunt schisma. –

Hisce fideliter expositis enixe efflagito patrociniū Excellentiae Tuae Reverendissimae, ut contra hanc suavam persecutionem Ecclesiae graeco-catholicae apud Sanctam Sedem intercedere ac apud praesidem Reipublicae guberniumque Pragense vocem Tuam elevare faveas.

Perfectissimae venerationis et obsequii sensibus me profiteor
Uzhorod, 23. Aprilis, a. D. 1923.

Excellentiae Tuae Reverendissimae addictissimus servus:

Antonius Papp

Episcopus Munkacsensis Ruthenorum. –

241. Rusznák Miklós eperjesi általános helynök jelentése Clemente Micara prágai nunciushoz az Eperjesi Egyházmegye helyzetéről

Eperjes, 1923. április 27.

AAV Arch. Nunz. Cecoslovacchia 29, fasc. 131. fol. 167r–171r. Tisztázat.

L. J. Chr!

Excellentissime ac Reverendissime Domine Nuntie Apostolice!

Pater in Christo Clementissime!

Die 15. IV. a. c. visitavit me – sic asseruit – ex mandato Excellentiae Vestrae Ampl. D. Franciscus Xav. Bone, sacerdos Graeci Ritus Pragaensis et nomine Clementissimi Domini Nuntii Apostolici evocavit me, ut informationem exponam Dioeceseos Nostrae Eperjesensis. Informationem hanc 17. IV., quando iterum me visitaturum se spondebat, – dictus secum ferre debuit Excellentiae Vestrae delegatus. Sed non apparuit, quare quaestionem quoadusque litteras ab eodem Domino noviter acceperim, distuli, relationem petitam nunc scribendo mandans.

Officium difficillimum, quia veritatem scribere munus est saepissime ingratum, – oboedientiam tamen magis aestimando, humillime rogo Excellentiam Vestram, dignetur informationem meam unice ex praecepto datam eamque confidentialiter conscriptam suscipere, prout sequitur, exaratam.

Positio fidei et conditio moralis Dioeceseis Nostrae ultimis temporibus labefactabantur. Causa rei sequens est.

Prout ex fonte rem cognovi fidedigno, nuperrime Archiepiscopus Orientalis Schismaticus creatus est Pragae, nomine „Savvadius Vrabec”, qui curam habebit condendarum alterius in Slovacia, alterius in Carpato-Russia Dioeceseum Orientalium Schismaticarum. Tres ita concipiuntur episcopi schismatici, quorum unus dictus ille archiepiscopus nomine et officio praeses erit.

Intentio eorum est: organizare parochias in populo nostro schismaticas. Primus huius rei gressus missio est Vitalii Maksimenko, archimandritae schismatici, qui opus suum in Macovica 4. IV. a. c. suscepit iam. Vir prout fertur, doctus, reique suae peritus, qui in Russia missionarium antea agebat; habebat typographiam et foliorum auctor erat plurium. Hoc idem egisse dicitur in

Serbia. – Bolševicis ex Russia eiicientibus eum, nunc in Čechoslovacia operam navat, nominatim in parochia Ladomirovensi (Comitatus ante Šarošensis, nunc: velkožupa Košicensis/.

Intentio sorsque sua characterizantur sequentibus circumstantiis: a schismaticis pauperrimum electum fuisse ad propagandum schizma pagum, ex quo inexplicabilis videtur conditio: schismaticos ex fonte ignoto, mirabiliter tamen ditissimo, omnia solvere posse. Quinam fons ille, expensas horrendas solvens sit, nescitur. Schizma ergo inter fideles nostros non est quaestio persuasionis, sed aeris simpliciter.

Accedit sors Curatorum nostrorum hucusque miserrima. Ab anno 1919. salarium a fidelibus miserrimis ideisque ex parte agitatis bolševicis solvendum denegabatur illis paene integrum, necessitate hac tamen non obstante officium suum nemine excepto sanctissime adimplere omnes. Quod in honorem sacerdotibus nostris notasse sufficiat. Noviter tamen spes afulget a Statu duobus millionibus pro Dioecesi Nostra et quattuor millionibus pro Dioecesi Munkačienſi solvendis rem hanc breviter levandam fore.

Aggravatur conditio infaustissima fidelium, qui subrutis in bello mundano, scholis et domibus parochialibus propriisque pauperrimi facti sunt, impares omnino, quominus – operibus prout secus in tota Europa indigentes – haec omnia ex suis reparare valuerint propriis.

Haec in genere. Quod specialem attinet Dioeceseos Nostrae conditionem hodiernam, serviant informationi sequentia.

Illustrissimus ac Reverendissimus Dominus Dr. Dionysius Njaradi, Episcopus Križevacensis et Apostolicus Administrator factus noster munus suum 27. X. 1922. apparendo Eperjesini, sollemniter per inthronizationem 29. X. 1922. suscepti explendum. Morabatur in Dioecesi usque 12. XII. 1922., iterum visitavit nos 17. II. 1923. – 30. IV. 1923., prout fertur, discessurus.

Vir apostolico praeditus zelo, devotio cuius exemplar commendatur omnibus. Commoratione sua prima visitavit parochias: Cesticensem, Saláncujvarosensem et in sic dicto territorio Macovicaensi parochias decem. Ordinabat sacerdotes quatuor Eperjesini, unum in Cestice, parochia rurali, duos in Cernina, parochia aequae pagi minoris, Curato hodie carente proprio. Occasione visitationis suae secundae apparuit in quindecim parochiis Comitatus Zemplinensis Superioris. Hac vice fidelium circa 1500 exaudivit confessiones sacras.

A tempore muneris suscepti haec notasse praeprimis videntur.

1.) Statim ac apparuit, idiomate uti incepit sic dicto „ucrainico”, utiturque illo tum in scriptis tum in verbis continuo, quo animus exarsit in eum omnium, tam sacerdotum quam fidelium. In 2.) officiis divinis non habito respectu Ritus Nostri puritatis antoquissimarumque consuetudinum, nec attentae evocatione animadversionis ad Constitutiones Rom. Pontificum hac in re editarum, tales statim et consequenter adhibere incepit semperque sequitur novitates, quae sacerdotibus nostris, praeprimis vero fidelibus exosae apparebant. Novitates hae contradicunt Ritui Nostro Orientali, inventae sunt a Graecis in Galicia

commorantibus, de quarum usu ipse Exc. D. Metropolita Comes Dr. Šeptický, Archiepiscopus Lembergensis, Romae in Collegio Ruthenorum coram sollemni publicitate praesentibus imprimis Eminentissimis Cardinalibus DD. Gasparri et Praeside Congr. pro Ecclesia Orientali, palam et publice professus est, usum talium novitatum causam fuisse unice, cur Unio S. inter Slavos non effectus nacta est hucusque desiderabiles. Et revera, agendi ratio Illustrissimi Domini Apostolici Administratoris animos adeo avertebat omnium, ut praeentibus foliis (”Slovensky Dennik, Ludove Novini, Russkaja Zemla, Russ, Ujvilág, ... et aliis) indignatio fidelium de die in dies semper maior maiorque experta habebatur.

3.) Et ne verbis ludere videar, humillime provoco ad Numeros Ordinationum Dioec. de anno 1922. ultimos tres, et anni currentis Numeros hucusque publicatos, ex quibus sacerdotes et fideles Illustrissimum Dominum Ap. Administratorem potius politicam agere experti sunt sibi exosam, quam paternas evocationes Episcopi. Aegro animo se videre dicunt omnes, Illustrissimum Apostolicum Administratorem politicam suam persuasionem non subdere posse indigentis et necessitatibus rei catholicae.

Nisus hic Suae Illustritatis vulgo „Ucrainismus” notatur, estque Dioecesi tam alienus, ut tristissimo fatendum sit, agitationem schizmaticam in Dioecesi Nostra novissime recte ibi effectum habere, quo Illustrissimus Apostolicus Administrator pastorem agendo summum iter perfecit suum. Provoco ad exempla parochiarum Becherov et Lado mirova, quarum posterior lamentabilem nun ostendit faciem Accludo epistolam ludimagistrae Lado mirovaensis ad parochum Prešovensem missam, ex qua certum demonstratur in matre ex familiis 70 – 45, in filiali Vagrinec una excepta omnes, in filiali vero Čarnov tribus non numeratis fideles identidem ad schizma defecisse omnes. Quinimo 4. IV. 1923. pastorem acceperunt ibidem archimandritam Vitalium Maksimenko Orientalem schizmaticum.

Parochus Becherovensis, ubi alius schizmaticus fungitur pastor dd. 22. XII. 1922. sub Nuro. 129. (V. Nr. Dioec. dd. 18. IV. 1923. 659.) officiose retulit, inter fideles suos Illustrissimum Ap. Administratorem praedicantem propter usum idiomatis sui ucrainici publice nunc ludibrio haberi. Fideles parochiae Russka in foliis „Russkaja Zemla” palam schizmaticum petebant pastorem, parochiani vero urbis Cassoviae nominatum sibi per Illustrissimum D. Ap. Administratorem parochum palam et publice 25. XII. 1922. obtrectabant, de agendi ratione sua folia replebant, et parochum sibi datum se nullatenus suscepturos edicebant, voluntatemque suam hucusque in effectum deducebant.

Et quia Illustrissimus Dominus non noscendo res nostras cum debachatoribus se visitantibus iusto demissoriore agit animo, fideles infirmitatem putando ad extrema abrepti sunt, quo factum est, ut agendi rationem Illustrissimi Domini Ap. Administratoris male interpretando fideles parochiae Miklošovcensis parochum suum: Theodorum Sedlák, in dedecus auctoritas sacerdotalis, tribus iam hucusque verberibus caederent vicibus.

Ucrainizationis adamatae signum sunt secus et libri maximo in numero per Suam Illustrissimam e Galicia asportati, gratisque omnibus distributi, quibus animus omnium in effectum movetur tristissimum.

Accedit zelus inconsideratus Suae Illustritatis respectu coelibatus clericorum, qui clerico cuidam absoluto, tria iam habenti rigorosa, dicebat, se peccatum nubendo commissurum mortale, reliquis vero promisit, illos III-o iam cursus Theologici ordinandos, si coelibatum elegerint, anno. Agendi ratio haec adeo movebat animos tum clericorum tum aliorum, ut videndo indignationem Illustrissimus Ap. Administrator 12. XII. 1922. discessurus in sacello Seminarii verba sua respectu coelibatus coram omnibus clericis revocare palam et publice cogere.

Abalienati fidelium animi signum et probatio est et factum sequens. Societatem mense Aprilis a.c. volebant Gr. R. Catholici inire Eperjesienses et perpheriarum culturalem, et quando Illustrissimum Ap. Administratorem qua protectorem proponebant consociationi eligendum, potius intentionem: societatem inire se dimittere palam edicebant, quam Suam Illustritatem in protectorem suum habuerint simulque cum illo coagere debuerint.

Elongati demum omnium propter ucrainicam politicam animi argumentum: estum est 24. IV. a.c. in honorem poetae Alexandri Duchnovič Eperjesini celebratum. Illustrissimus Apos. Administrator domui Residentiae Episcopalis vexillum imponi curabat ucrainicum, quod videndo sacerdotes plures in plateis publice adalienationem vexilli vel discessum Illustrissimi Episcopi perivere palam.

Haec sunt facta pura, omnibus notissima, quae explicari poterunt quidem, negare tamen illa nemo audebit.

Data factaque simpliciter exposui et quae Excellentiam Vestram, dignetur iudicio suo illa librare et sortem rei nostrae prout hucusque exhinc in posterum vel magis Cordi suo habere.

Gratiis et Favoribus commendatus cum osculo s. Dexteræ persevero:
Eperjesini, die 27. IV. 1923.

Excellentissimi Domini Domini Nuntii Apostolici servorum ultimus:
Dr. Nicolaus Russnák, Vicarius Generalis.

**242. Volosin Ágoston, az ungvári tanítóképző igazgatójának
felterjesztése Clemente Micara prágai nunciushoz a Munkácsi
Egyházmegye helyzetéről**

Ungvár, 1923. április 30.

AAV Arch. Nunz. Cecoslovacchia 29, fasc. 131. fol. 154r–155r. Tisztázat.

Užhorod, 30, IV 1923.

Excellentissime ac Reverendissime Domine, Nuntie Apostolice!

Quum in autumno 1922. anni interrogatus Excellentia Vestra accuratam informationem dedi de statu dioeceseos Munkatsiensis, eodem tempore

obligavit me Excellentia Vestra deferre etiam posterius omnia facta magni momenti.

Hoc officium meum volo explere hac epistola mea.

Status dioeceseos nostrae in dies peiorem reddit. Schisma extenditur. Templum in vico Bedevlja schismatici iterum recuperaverunt. Magna vi propagatur schisma in regionibus superis comitatus Maramarošiensis, ubi iam amisimus vicos Torun, Prislop, Malabistra, praeterea in summo periculo est Sinevir, Negrovec, Koločava, et Drahovo.

Factam est, quod nonnulli magistratus occulte favent schismati. Dioecesi nostrae superiores magistratus ideo non praebent sufficientem tutelam, quia episcopo Antonio Papp potestatem eripere volunt, etenim eum in numero hostium slavisticae politicae et ruthenicae culturae habent.

Sacerdotes ipsi permanenti esse catholici, sed quoad defensionem fidei apparet non magni momenti, etiam in propagatione actorum diurnorum ad religionem defendendam scriptorum non omnes sunt studiosi.

Episcopus audit et perlegit relationes, tamen ceterum haud facit aliquid ad confirmandam fidem fidelium.

Litteras currentes non edit, missiones non instituit, inter populum non movetur, non agit, consocietates culturales et politicas factiones catholicas non adjuvat. Certe propterea, quia haec habent character ruthenicum nationale, ille autem, qui modo hungaricam politicam agit, et qui etiam nunc amicitiam tenet cum pristinis hungaricis magistratibus majoribus, non potest se exponere pro ruthenica politica. –

Etiam reditum monacharum Basilicarum retardat.

Administrationem dioecesanam characterisat passivitas et inertia. Propterea, tametsi personaliter episcopus est pacatus et honestus, inter praesentes circumstantias videtur esse incommodum ad defensionem religionis et dioeceseos nostrae.

Si Apostolica Sedes invenit convenientem dispositionem Episcopo nostro, et in locum ejus daret nobis alterum episcopum ruthenicum et apostolicae pietatis hominem, periculum schismatis statim imminueretur, quia iam animata centralis vita confirmaret fideles quoad Ecclesiam.

Dixi et salvavi animam meam.

Servus in Christo humillimus

Augustinus Volosin

sacerdos, director praeparandiae.

**243. Somssich József szentszéki követ jelentés-fogalmazványa
Daruváry Géza külügyminiszterhez Papp Antal munkácsi püspök
elmozdítása tárgyában**

Róma, 1923. május 1.

MNL OL K 105 L-3-g 74/Pol./1923. Fogalmazvány.

Róma, 1923 évi május hó 1-én.

74/pol. 1923

Tárgy: Papp munkácsi püspök ügye.

Nagyméltósága Daruváry Dr. Daruváry Géza úr,

v.b.t.t. a magyar királyi külügyminiszterium vezetésével megbízott

magyar királyi igazságügyminiszter stb. Budapest.

Megbízhatóan értesülök arról, hogy az orientális Congregatio Papp munkácsi püspököt illetően aként határozott, hogy egyházi szempontból az ő elmozdítása semmivel sem lévén indokolva az ügy további elbírálása nem tartozik az ő hatáskörébe. Ennek folytán a kérdés az Affari straordinari congregatiohoz, vagy – ami körülbelül egyre megy – az államtitkársághoz kerül vissza, amely azt annak idején az orientálisnak kiadta, s amely immár csak annak politikai oldalával van hivatva foglalkozni.

A kellemetlen ügyeket kiváló ügyességgel szereti az egyik congregatio a másikkra tolni.

Az orientális congregatio fenti határozatával Papp püspök székhelyén maradása egyelőre legalább is biztositva van. A Szentszéknél és az Affari straordinari congregatio tagjainál természetesen minden lehető el fogok érdekében követni.

Somssich

rendk. követ és megh. miniszter

**244. Clemente Micara prágai nuncius jelentés-fogalmazványa Pietro
Gasparri bíboros-államtitkárnak a munkácsi és eperjesi püspöki
székek betöltése tárgyában**

Prága, 1923. május 2.

AAV Arch. Nunz. Cecoslovacchia 29, fasc. 131. fol. 181r–191r. Fogalmazvány.

Prot. No. 9238

Per la provvista delle diocesi di Eperjes e Munkacs

2 Maggio 923

Ebbi l'onore di ricevere a suo tempo il venerato dispaccio²⁹⁷ dell'Eminenza Vostra Reverendissima No. 9912/23 di 14 Marzo scorso relativo alla provvista delle due diocesi di rito greco ruteno di Eperies e di Munkacs.

297 Lásd: 235. számú dokumentum.

Ho tardato alquanto a rispondere all'Eminenza Vostra perché in questi ultimi tempi la situazione sembra alquanto mutata e disgraziatamente in peggio, nelle due diocesi suddette; e ciò a cagione di una ripresa dell'agitazione scismatica in quelle regioni specialmente nella diocesi di Munkacs, e di una campagna che gli elementi pravoslavi (russofilo) andavano menando contro Monsignore Niaradi, campagna alla quale non sembra fosse estraneo anche qualche sacerdote della diocesi di Eperies.

Mi premeva pertanto di portare a conoscenza dell'Eminenza Vostra ed illustrare, come meglio potrò, questi due dolorosi fatti nuovi, che debbono essere tenuti in conto nell'affare della provvista delle diocesi.

I

Quanto all'agitazione scismatica dirò che soltanto verso i primi di aprile corrente si venne a sapere che il Patriarca ortodosso di Costantinopoli aveva nominato un certo Monsignore Savatius Arcivescovo ortodosso di Praga con giurisdizione di tutti gli ortodossi che abitano la Repubblica.

Questo signore fu ricevuto il 13 Aprile in udienza del Presidente Masaryk, ciò che significa che il Governo lo avrebbe riconosciuto. Io mi affrettai di portare questo fatto a conoscenza dell'Eminentissimo Signore Card. Sevr. di Stato di Sua Santità.

Contrariamente a quanto avevano riferito i giornali, posso ora dire che il Savatius è un ceco, certo Brober, nativo di Praga, emigrato in Russia e passato di là a Costantinopoli dove ha ricevuto la consecrazione vescovile. Egli ha indirizzato agli ortodossi della Rep. una lettera pastorale che accludo tradotta. Come Ella vedrà, in detta lettera viene manifestato il proposito di erigere due altre diocesi ortodosse, una in Moravia e l'altra nella Russia subcarpatica, dipendenti dall'Arcidiocesi di Praga. Non crederei però che vi sia un soverchio pericolo di veder nascere questa due diocesi. (a capo) In Moravia sarebbe stato possibile soltanto se gli apostati czechoslovacchi fossero rimasti fedeli al sedicente vescovo Pavlik, il quale propende per l'ortodossia. Invece però quest'infelice si sente ogni giorno più abbandonato da coloro che egli ha sedotto, i quali si diventano per la tendenza dell'altro corifeo della chiesancula scismatica, l'apostata Fucskeg, decisamente ostile all'ortodossia e diretto invece verso il materialismo. L'organo della chiesa scismatica già [...] ²⁹⁸ l'insuccesso del Savatius.

In Russia subcarpatica vi sono secondo il censimento [...] ²⁹⁹ dal Governo czechoslovacco circa 60000 ortodossi. Presso costoro però gli inviti del nuovo arcivescovo ortodosso non hanno trovato un terreno favorevole. I giornali scismatici si sono dichiarati contro di lui, perché ceco e perché essi avrebbero un altro candidato, certo Sergeius, arcivescovo, o qualche cosa di simile, russo.

Il Savatius quindi costituisce piuttosto un elemento di divisione e di screzi.

298 Olvashatatlan szövegrész.

299 Olvashatatlan szövegrész.

Nella Russia subcarpatica tre nuove parrocchie hanno apostatato, altre sono in pericolo. Ricevo una lettera che ricevo da Monsignore Papp, il quale si lamenta della maniera di agire di certe autorità governative le quali apertamente favoriscono lo scisma.

Ho richiamato subito l'attenzione di questo Ministro degli Esteri sui fatti segnalatimi dal Vescovo. Il ministro mi ha assicurato che il governo non solo è ad essi assolutamente estraneo ma che disapprova, se vera, la maniera di agire di quelle autorità. Ha promesso di informarsi e di intervenire energicamente. I più efficaci sostenitori della propaganda scismatica da Praga, sono, a quanto mi si assicura, il Sig. Kramar, capo del partito democratico nazionale, fanatico panslavista, e il signor Klofac, capo del partito socialista nazionale, che si distingue per un anticlericalismo altrettanto attivo che volgare. Potrebbe quindi essere benissimo che qualche impiegato della Russia subcarpatica, iscritta a uno di questi due partiti, abbia agito di testa propria e arbitrariamente.

Ho pregato Monsignore Niaradi di informarsi bene se questa nuova levata di scudi degli agitatori scismatici fosse fatta anche in odio a Monsignore Papp per far una nuova passione per l'allontanamento di lui, che pare sia atteso. Mi ha detto Monsignore che probabilmente vi entra anche questa ragione. Ed a questo proposito, per dare una nuova prova all'Eminenza Vostra dei sentimenti che nutre il Governo verso Monsignore Papp – sempre per le sue simpatie magiare – dirò che essendo sorto ultimamente come Ella avrà visto dai giornali, era invece conflitto di frontiera tra Cecoslovacchia e Ungheria, questo governo ha deciso varie misure di rappresaglia e tra l'altro l'espulsione di alcuni sudditi magiari abitanti in Cecoslovacchia. È chiaro che esso si è servito dall'occasione per mettere alla porta un certo numero di persone che ritiene particolarmente ostili alla Repubblica. Ebbene tra queste si trova un fratello di Monsignore Papp, abitante anche egli a Uzhorod e del quale ho fatto menzione in altro mio rispettoso rapporto. Così presa oggi qualche giornale di Praga pubblica un circolare che il vescovo di Munkacs avrebbe inviato al suo clero nel 1918 per spingerlo ad agire a favore dell'Ungheria.

Nella diocesi di Eperies si è pure presentato un archimandrita russo il quale ha fatto apostatare un certo numero di persone. Pare che questo signore fosse munito di un lasciapassare del Ministero dell'Interno.

Egli e un altro sacerdote ortodosso stanno ancora nella regione e continuano nei loro intrighi. Unisco all'allegato II° alcuni estratti di lettere che ho ricevuto da Monsignore Niaradi e dal Sac. Volosin, che mi viene descritto come ottimo e zelantissimo. Questi estratti danno mi idea abbastanza chiara della situazione.

II°) Quanto alla guerra mossa contro Monsignore Niaradi l'Eminenza Vostra ne avrà un'idea dell'accluso memorandum inviato all'Eminentissimo Signore Cardinale Segretario di Stato di Sua Santità. Questa compagna è incominciata da poco tempo, quando già pareva, come avevo avuto il piacere di riferire all'Eminenza Vostra, che la nomina di Monsignore Niaradi fosse stata bene accolta.

È accaduto invece ciò che confusamente prevedevo nel mio rispettoso rapporto No. 6605 dei 2 genn. 1922. Da quanto infatti posso ricavare dalle informazioni che ho avuto mi prova che il motivo non confessato, ma principale, di questa campagna sia che Monsignore Niaradi è forestiero, si aggiunge che egli è puramente e apertamente cattolico, vigilantissimo di fronte alle mene degli scismatici.

Sono soprattutto gli elementi pravoslavi che si sono agitati contro di lui: scismatici o gente che, senza essere formalmente scismatica, mira però verso la Russia, la chiesa russa, ha una certa indulgente propensione verso l'ortodossia. A questo si aggiungono persone e clientela che la nomina di uno straniero ha disturbata.

Si accusa Monsignore Niaradi di essere ucrainizzante. Che cosa significhi questo nella mente di costoro è difficile dire. Per alcuni non significa altro che la tendenza verso l'ucraina in opposizione ai sogni dei panslavisti: per altri poi ucraino diventa quasi sinonimo di cattolico. Il russofilo è il partito della società più alta della classe intelligente che riguarda la lingua del popolo (il ruteno di 50 anni fa) come troppo bassa: è protetto da Praga dei Signori Kramar e Klofac: Gli ucrainofili potrebbe dirsi siano la massa del popolo, il quale però è in uno stato così basso di cultura che non si rende conto quasi di nulla e si lascia trascinare a piacere. Tra il clero vi son dei russofilo e molti magiarofili.

Il giornale Rusj del quale si riproducono alcuni articoli nel memorandum, è l'unico giornale della regione di Presov, diocesi di Eperies. È russofilo ma non pare che pretenda e non lo potrebbe di passare per un giornale cattolico. Esso è in mano della famiglia Beskid, famiglia assai potente, nella regione russofila e simpatizzante dell'ortodossia. Sono membri di questa famiglia anche due o tre sacerdoti cattolici, uno dei quali è rimasto celibe con la mira, si dice, di diventare una volta vescovo. Il redattore capo del giornale è un Beskid, figlio di un sacerdote cattolico. Il giornale era sostenuto dal Governo. Questi però dopo le rimostranze fatte al Ministero per la maniera con cui ha trattato Monsignore Niaradi, da ritirato la sovvenzione. Lo si deduce anche dal fatto che il Rusi, che ebdomadario non è uscito l'ultima settimana. Pare esatto che alcuni sacerdoti anzi anche qualche chierico del seminario abbiano pubblicato degli articoli sul detto giornale. Monsignore Niaradi mi dice anche che non sarebbe improbabile si abbia collaborato pure il vescovo serbo Dositeo.

Secondo detto giornale chiunque è veramente cattolico è ucraino. Esso caldeggia l'elezione del vescovo da parte del clero e del popolo soltanto perché vorrebbe vedere eletto il giovane sacerdote Nicola Beskid, ecclesiastico ambizioso e già quasi scismatico.

I due giornali Uj Közlöny e Ruszinszkai Magyar Hírlap sono due giornali magiari che si occupano di Monsignore Niaradi più per gettare olio sul fuoco che per altro motivo essendo essi contentissimi di seminare la divisione tra la nazionalità slava. Il Zora è indifferente. Quanto alla Proszvita, di cui è fatto cenno nel memorandum, è una società per la diffusione della buona stampa. Essa ha la sede principale in Ucraina, ma esiste anche ad Uzhorod. Monsignore

Niaradi la loda molto; e dice non esser vero che le sue edizioni trattino di argomenti politici. Il senatore Giorgio Lazzò, colui che avrebbe presentato l'interpellanza al Ministero contro Monsignore Niaradi, è un povero contadino quasi analfabeta, messo su dai Beskid. L'interpellanza non ha avuto seguito.

II

Nell'allegato II riproduco quanto mi ha scritto Monsignore Niaradi a proposito del [...].³⁰⁰ Monsignore mi assicura di non aver dato il ben che minimo motivo alla compagna intrapresa contro di lui. Siccome mi era stato detto essere opinione generale che negli attacchi contro Monsignore Niaradi vi sia sotto la mano di Monsignore Ruznak, offeso nel suo amore proprio, ho creduto bene, senza mostrare il minimo sospetto, [...]³⁰¹ dire da terza persona di provocarlo ad aprirsi con me, tanto più che egli è vicario generale di Monsignore Niaradi che avendo saputo che nella diocesi si temevano delle agitazioni scismatiche, gli sarei stato grato se avesse voluto mandarmi qualche informazione in proposito e sui rimedi che si potevano adottare. Egli ha risposto con la lettera segreta che accludo in copia. L'Eminenza Vostra vedrà come egli giudichi l'opera di Monsignore Niaradi. Debbo dire che un altro sacerdote presentatomi come buon ecclesiastico dallo stesso Monsignore Niaradi, parlò nella medesima maniera.

Siccome poi qualche giorno fa doveva recarsi ad Eperies il sac. Bomac, che è intelligente e, come so, molto affezionato a Monsignor Niaradi, lo pregai in tutta riserva di informarsi dello stato delle cose e di riferirmi. Egli ha parlato specialmente coi PP. Redentoristi e con qualche altro degno ecclesiastico di Eperies. Al suo ritorno mi disse che la situazione degli anni passati è assai triste. Una terza parte del clero sarebbe assolutamente ostile a lui e gli altri non osano difenderlo per timore dell'opposizione. Credono che la governanza di Monsignore Niaradi non durerà a lungo, che potrebbe da un momento all'altro essere trasferito altrove, ed essi trovarsi esposti alle rappresaglie dell'opposizione. Questo sarebbe rappresentata specialmente dalla famiglia Beskid da un lato e dall'altro da Monsignore Ruznak e da coloro che questo ha favorito.

Tutto [...] ³⁰² ho detto serve a dimostrare l'urgenza di provvedere alle due diocesi urgenza che mi viene segnalata da quanti amano la chiesa.

III

Il Governo dal conto suo sostiene energicamente Monsignore Niaradi e lo vedrebbe allontanarsi con dispiacere. Esso non fa ciò per il bene della chiesa, ma perché crede che è l'unico sul quale può contare per una orientazione proficua anche alla Repubblica in mezzo ai partiti che si agitano in quelle regioni e specialmente di fronte magariofili e russofili, ugualmente pericolosi per la Cecoslovacchia.

300 Olvashatatlan szövegrész.

301 Olvashatatlan szövegrész.

302 Olvashatatlan szövegrész.

Il Ministro Benes e Monsignore Sramek mi hanno parlato in termini di sincera ammirazione e profonda stima per Monsignore Niaradi.

Quanto questi ed io stesso abbiamo esposto al Ministro della [...] ³⁰³ nella agitazione scismatica ha fatto su lui la più grande impressione come devo arguirlo anche da ciò che il Signor Benes mi ha mandato qualche giorno dopo il suo capo di gabinetto per pregarmi di assicurare la Santa Sede che il Governo aveva preso tutte le misure per far cessare l'agitazione contro il Vescovo, per assicurarmi che non vi è nulla da temere o da impressionarsi per quanto possono scrivere i giornali e che esso approva e stima Monsignore Niaradi e che farà del tutto per obbligare le autorità [...] ³⁰⁴ ad agire secondo giustizia di fronte alle imprese degli scismatici.

Naturalmente il Ministro ha insistito di nuovo moltissimo per l'allontanamento di Monsignore Papp, soggiungendo in confidenza, che debbono presto aver luogo le elezioni nella Russia subcarpatica e che sarebbe necessario che per quell'epoca il vescovo fosse allontanato per non dar pretesto alle rappresaglie che la sua simpatia pei magiari potrebbe allora provocare.

Ho cercato di esporre come meglio ho potuto la situazione. Ho tralasciato molte notizie e considerazioni che sono contenute nell'allegato II°.

Dopo ciò mi permetterei di proporre.

1°) Di trasferire Monsignore Papp all'eparchia che verrebbe create con le parrocchie delle diocesi di Eperies e Munkacs site in Ungheria. Anche Monsignor Niaradi che è stato ultimamente ad Uzhorod mi dice che questo provvedimento si impone. Lo stesso mi ha assicurato il Rev. Bonne dopo il suo viaggio. La posizione di Monsignore Papp è sempre più severa, il Governo non muoverà né dito finché lui sarà là né egli (il vescovo) potrà fare gran cosa per opporsi alle agitazioni scismatiche che assennano a riprendere. Ci vuole qualcuno che infonda un po' di zelo ai sacerdoti e dia l'esempio di una attività apostolica. Mi ha detto invece Monsignore Niaradi che Monsignore Papp ultimamente ha rifiutato la facoltà di predicare nella sua diocesi agli ottimi PP. Redentoristi che volevano dare delle missioni.

Il Governo insiste per questa misura e mi pare di poter dire che Monsignor Papp è disgraziatamente in una situazione intenable.

2°) Se la Santa Sede credesse di poter lasciare ancora Monsignore Niaradi qui, almeno per qualche tempo, affine di dargli la possibilità di lasciare qualche traccia un po' più profonda dell'ottimo spirito da cui è animato e del suo attaccamento alla chiesa, mi parrebbe che si potrebbe nominare lui a Uzhorod, forse, intanto, col titolo di Amministr. Apost., ciò che [...] ³⁰⁵ più facile, poi se il suo trasferimento in America qualora fosse necessario.

303 Olvashatatlan szövegrész.

304 Olvashatatlan szövegrész.

305 Olvashatatlan szövegrész.

Vi può essere tuttavia il pericolo che Monsignore Niaradi trovi anche ad Uzhorod le difficoltà di cui ho parlato più sopra e che, a mio avviso, hanno origine principalmente nel fatto che egli è estraneo. Egli però potrebbe contare sul favore e sull'aiuto del Governo indispensabile, per far fronte a una agitazione che è allo stesso tempo scismatica e bolscevica; avrebbe [...] ³⁰⁶ nella diocesi un largo appoggio nel gruppo politico che per capo al Sac. Volosin, ottimo eccl. che lavora anche nel campo politico sociale, e dei migliori del clero.

3°) In tal caso per Eperies, anche secondo l'avviso di Monsignore Niaradi, sarebbe più indicato il Sac. Pietro Gebè, vic. gen. di Uzhorod. Di lui ho parlato nel mio rapporto 8734. Ha circa 60 anni: non si è mostrato molto attivo e non celebra ogni giorno. In compenso però mi assicurano, Monsignore Niaradi conferma queste informazioni, che è di spirito veramente cattolico, fedele a Roma e desideratissimo dai migliori sacerdoti di Eperies i quali riconoscono che egli solo potrebbe governare la diocesi e imporsi al Rusnak la presenza del quale per le ragioni che ho detto altra volta, sarà sempre di grave imbarazzo per [...] ³⁰⁷ vescovo ad Eperies. Del Sac. Gebè da buone informazioni anche Monsignor Fischer Colbrie che lo conosce bene e che lo ha sempre indicato come candidato Episcopabile. Anche i Pp. redentoristi né hanno fatto saper che nel caso che Monsignore Niaradi partisse, il Sac. Gebè sarebbe accolto molto bene a Eperies.

4°) Dalle informazioni avute devo concludere che il Takacs sarebbe miglior candidato del Gebè assolutamente parlando ed io mi sono permesso di molto raccomandarlo all'Eminenza Vostra nel mio rapporto citato. Ora però dopo la guerra che è stata fatta a Monsignore Niaradi ad Eperies col pretesto dell'ucrainismo temerei per il Takacs che è notoriamente legatissimo a Monsignore Niaradi e che si sa nutrire della simpatia per la parte ucrainofila. Ho esposto a Monsignore Niaradi questo dubbio ed egli, a malincuore, lo ha ammesso, convenendo che per ora sarebbe ad Eperies più opportuno il Gebè.

5°) Il Gojdic è un ottimo sacerdote, pio, di spirito veramente cattolico. è entrato, credo, l'anno scorso, nel noviziato dei Basiliani riformati. Ha soli 39 anni e mi dicono che non è troppo energico. Sarà col tempo un buon candidato per l'episcopato. Ora anche Monsignore Niaradi consiglierebbe di fargli terminare il noviziato, dopo di che potrebbe prendere la direzione del seminario di Presov e iniziarsi alquanto al regime di una diocesi. In tutti i casi se la Santa Sede credesse di non prendere in considerazione la candidatura del Gebè, visto che vi è così poco da scegliere, metterei in secondo luogo per Eperies il Gojdic.

6°) Dell'Hadzega ho riferito anche nel rapporto suddetto. Monsignore Niaradi mi scrive di lui: „Basilium Hadzega personaliter bene non cognosco.

306 Olvashatatlan szövegrész.

307 Olvashatatlan szövegrész.

Audio illum esse optime sacerdotem et operosum sed quantum audivi a sacerdotibus bonis ex Uzhorod illi illum non commendante.”

Inoltre anche l’Hadzega sarebbe esposto per i suoi sentimenti troppo notoriamente ucrainofili e quindi anche per lui vi sarebbe da temere una troppo vivace opposizione dei sacerdoti e del partito russofilo.

7°) Vi sarebbe poi un ecclesiastico ottimo, da tutti riconosciuto come tale e che a molti sembrasse potersi prendere in esame per la sede di Presov. è il parroco di Bardijov, Emanuelle Biharij. Di lui scrive Monsignore Niaradi: „esset meus candidatus: vir catholicismus, qui habet oculos apertos ad omnes machinationes schismaticorum et non timet aperte stare contra illos” [...] ³⁰⁸ elogi si fanno di lui da più parti. Ha però 70 anni quantunque mi assicurano che gode ottima salute; ed è vedovo.

Se quest’ultima circostanza non fosse di assoluto impedimento, la sua candidatura per Eperies potrebbe passare innanzi a tutte le altre.

Se poi la Santa Sede non credesse di opportuno di lasciare per ora Monsignore Niaradi in Cecoslovacchia allora, rimanendo fermo la candidatura del Gebè per Eperies proporrei o il Takacs o il Gojdic per Uzhorod.

Come l’Eminenza Vostra sa, i sacerdoti celibi sono qui così pochi che la scelta è limitatissima. Io non saprei indicare altri candidati oltre quelli suddetti.

Mi permetterei infine di indicare nuovamente l’urgenza di un provvedimento. Oltre le agitazioni scismatiche, le minacce e i timori di defezioni, esiste laggiù, nelle due diocesi, da tempo un grandissima confusione di animi che in queste circostanze nuoce assai alla chiesa e che è necessario che cessi al più presto.

245. Pietro Gasparri államtitkár utasítása Lorenzo Schioppa budapesti nunciuskak Novák István eperjesi püspök ügyében

Róma, 1923. május 3.

AAV Arch. Nunz. Ungheria, 8. fasc. 15. fol. 466r. Tisztázat.

dal Vaticano, 3 Maggio 1923.

No. 17128.

Illustrissimo e Reverendissimo Signore

Monsignor Lorenzo Schioppa

Nunzio Apostolico Budapest

Illustrissimo e Reverendissimo Signore,

Ho preso attenta visione di quanto la Signoria Vostra Illustrissima riferisce con Rapporto ³⁰⁹ No. 2375 del 23 Aprile u. s., circa Monsignore Novak.

Mi reco ora la premura di significarLe che il Santo Padre, cui ho fatto presente le gravi considerazioni fatte da Vostra Signoria in merito, si è mostrato

308 Olvashatatlan szövegrész.

309 Lásd: 239. számú dokumentum.

disposto a chiamare Mons Novak in Roma, dove egli potrebbe prendere alloggio o presso il Collegio Ruteno o presso il collegio greco; il Santo Padre inoltre è disposto ad accordargli un assegno, e a nominarlo Consultore della Sacra Congregazione „Pro Ecclesia Orientali”.

Voglia Ella compiacersi dare di tutto comunicazione a Monsignor Novak, facendogli notare quanto siano benevole le attenzioni del Santo Padre verso di lui.

Profitto dell'occasione per accusarLe anche ricevimento del Rapporto No. 2374 del 23 Aprile, circa la situazione politica ungherese; La ringrazio delle sollecite premure avute nel tenermi informato, e con sensi di distinta e sincera stima godo raffermarmi di Vostra Signoria Illustrissima affezionatissimo per servirla

P. C. Gasparri

246. Lorenzo Schioppa budapesti nuncius levél-fogalmazványa Novák István püspöknek

Budapest, 1923. május 7.

AAV Arch. Nunz. Ungheria, 8. fasc. 15. fol. 467r. Fogalmazvány.

2412/II

Monsignore Stefano Novák

Bpest IV, Szép út. 5. III. 4.

7 Maggio 1923

Prego Vostra Signoria Illustrissimi e Reverendissimi a volersi compiacere di favorire in uno dei prossimi giorni nelle ore antemeridiane in Nunziatura. dovendoLe fare una comunicazione circa affare che La interesse con sensi di ben distinta stima mi confermo.

247. Lorenzo Schioppa budapesti nuncius jelentés-fogalmazványa Pietro Gasparri államtitkárnak Novák István eperjesi püspök ügyében

Budapest, 1923. május 18.

AAV Arch. Nunz. Ungheria, 8. fasc. 15. fol. 468rv. Fogalmazvány.

2422/II

Sig. Card. Segr. di Stato

18 Maggio 1923

Per Monsignore Stefano Novak

Appena mi pervenne il venerato Dispaccio³¹⁰ di Vostra Eminenza Reverendissima N. 17128 in data del 3 corr. non mancai di comunicare³¹¹

310 Lásd: 245. számú dokumentum.

311 Lásd: 246. számú dokumentum.

a Monsignore Stefano Novak il quanto l'Eminenza Vostra si compiaceva significarmi a riguardo di lui e cioè che il Santo Padre si mostrava disposto a chiamarlo in Roma dove egli potrebbe prendere alloggio o presso il Collegio Ruteno o presso il Collegio Greco, a concedergli un assegno ed a nominarlo, Consultore della Sacra Congregazione „Pro Ecclesia Orientali”. Gli feci inoltre opportunamente rilevare tutta la sovrana e paterna benevolenza di Sua Santità verso di lui, spiegandogli chiaramente il valore non comune dell'atto generoso al quale il Santo Padre era disposto in suo favore.

Monsignore Novak con commossa riconoscenza ascoltò quanto io gli esposi, un mi chiese qualche giorno di tempo prima di darmi una risposta definitiva. Ieri infatti è tornato da me e ripetendomi i sentimenti della sua più viva gratitudine verso il Santo Padre mi ha significato che accetta quanto Sua Santità intende disporre a suo riguardo. Preferirebbe però il Collegio Greco anzi che il Ruteno e non venire in Roma prima del prossimo ottobre sia perché deve regolare qui, a quanto afferma, alcuni affari privati, sia perché teme che la stagione calda a cui si va incontro potrebbe nuocere alla di lui salute, passandola a Roma.

Per rassicurare maggiormente l'Eminenza Vostra sull'urgente necessità del detto provvedimento, Le dirò che avendo accennato la cosa al Sig. Card. Csernoch, questi ha acclamato: „Sia ringraziato il Santo Padre e Vostra Eccellenza: così si allontana uno scandalo da Budapest”!

Chinato ecc.

248. Clemente Micara prágai nuncijs átirat-fogalmazványa Papp Antal munkácsi püspökhöz

Prága, 1923. május 31.

AAV Arch. Nunz. Cecoslovacchia 29, fasc. 131. fol. 201r–202r. Tisztázat.

Mgr. Papp Vesc. di Munkacs

Nunziat Apost. – Praga

Prot No 9332

Quae Excellentia Tua de agitationibus ex parte schismaticorum nuperrime iterum in Tua Munkacsensi dioecesi exortis referre satagebat, cum Sancta Sede statim communicare revera esse duxi ac insimul apud Gubernium Reipublicae opportuna atque reiterata via intervenire curavi rogavique ut inferiores auctoritates civiles ad scrupulosam legum vigentium observatum, in hiis quae Ecclesiam respicient efficacius inviteretur.

Promissiones multas obtinui, attamen nescio utrum aliquid revera Gubernium adhuc fecerit quo eum bonam voluntatem erga Ecclesiam ostendere vellet et non persecutorem animum dici possit.

Interim vero tristissimos eventus considerando jam a longo tempore in corde habui Excellentiae Tuae patefacere opportunissimum atque utilissimum putare esse, secundum meam sententiam. Si Eadem Excellentia Tua Romam peteret ibique Sanctae Sedi viva voce totam exponent situationem ac non solum consolationes et vires in tantis difficultatibus auriret sed et remedia opportuna et necessaria perpatere et discutere soleret.

Ego nescio utrum Excellentia Tua, quaemadmodum et alii Episcopi huius Reipublicae, obligationi Sacra Apostolorum limina visitandi hoc anno teneatur. Si hoc esset, consilium dare auderem Excellentiae Tuae quam cito iter Romam instituat.

Si vero ad sacra limina visitanda Excellentia Tua non teneretur idem iterum consilium darem, nam puto Eam sufficientissimam ac summi momenti cautum ac materiam habere ut iter instituat.

Post haec Excellentiam Tuam rogo ut mentem suam mecum aperire non tardeat nam dum decisionem Tuam cum Sancta Sede communicare cum festinatione satagerem iter tecum quantum in me est facile reddere curarem.

Cum sensibus

249. Pietro Gasparri államtitkár utasítása Lorenzo Schioppa budapesti nunciusnak Novák István eperjesi püspök ügyében

Róma, 1923. június 3.

AAV Arch. Nunz. Ungheria, 8. fasc. 15. fol. 470r. Tisztázat.

2459/II

dal Vaticano, 3 Giugno 1923.

No. 18267.

Illustrissimo e Reverendissimo Signore

Monsignor Lorenzo Schioppa

Nunzio Apostolico Budapest

Illustrissimo e Reverendissimo Signore,

Nel dar riscontro al Rapporto³¹² della Signoria Vostra Illustrissima No. 2422 del 18 Maggio u.s., circa i provvedimenti per Monsignore Novak, mi reco la premura di significarLe che il Santo Padre, compiacendosi della risposta data dal prelodato Vescovo, ha deciso di adottare in favore di lui, quei provvedimenti che Sua Santità, come ebbi a scriverLe nel Dispaccio³¹³ No. 17128, si era mostrato disposto di mettere in esecuzione.

Pertanto saranno senz'altro iniziate la pratiche per ottenere a Monsignore Novak un conveniente alloggio nel Collegio Greco; in seguito sarà fissata una

312 Lásd: 247. számú dokumentum.

313 Lásd: 245. számú dokumentum.

pensione e sarà effettuata la nomina a Consultore della Sacra Congregazione Pro Ecclesia Orientali.

Nel portare quanto sopra a conoscenza della Signoria Vostra, profitto del nuovo incontro per raffermarmi con sincera stima della Signoria Vostra Illustrissima affezionatissimo per servirla P. C. Gasparri

250. Papp Antal munkácsi püspök jelentése Clemente Micara prágai nunciushoz a Munkácsi Egyházmegye helyzetéről

Ungvár, 1923. június 10.

AAV Arch. Nunz. Cecoslovacchia 29, fasc. 131. fol. 205r–206r. Tisztázat.

Ad 2095./1923

Nunziatura Apostolica – Praga

Excellentissime ac Reverendissime Domine Archiepiscopo,
Nuntie Apostolice!

Aestimativissimas litteras³¹⁴ Excellentiae Tuae sub numero 9332. ad me directas 6-a die hujus mensis accepi.

In nexu harum sumo mihi honorem Excellentiam Tuam de his, quae sequuntur humillime certiore reddendi. Ago gratias quam maximas Excellentiae Tuae pro benignitate sua, quod in sensu litterarum mearum³¹⁵ 25-a Aprilis a.c. per Canonicum meum Doctorem Suba exhibitarum in causa agitationum ex parte schismaticorum apud Gubernium Reipublicae iteratis vicibus intervenire et rogare dignabatur, ut in provincia hac civiles auctoritates ad legum observantiam efficacius invitentur.

Ad protestationem meam hocce in re hic per deputationem Canonicorum meorum Gubernatorii hujus provinciae traditam ego quoque accepi quasdam promissiones, – et nunc aliquale silentium hisce in rebus videtur. Sed quoadusque durabit hocce? nescimus!

Semper in vigiliis stare debemus! – et ob hanc causam locum meum relinquere non est consultum.

Hocce prae oculis habens, infine mensis Januarii a.c. tres meos sacerdotes Romam nisi ut nomine meo Beatissimo Patri, Eminentissimo ac Reverendissimo Domino Cardinali Status Secretario et in Congregatione pro Ecclesia Orientali de statu dioecesis Munkacsensis scriptotenus et verbotenus referrent.

Delegati mei tum per Beatissimum Patrem, tum vero per Eminentissimos ac Reverendissimos Dominos Cardinales clementissime recepti et exauditi sunt.

Ipsi mihi retularunt, quod status dioecesis nostrae tum coram Sua Sanctitate, tum coram Eminentissimis ac Reverendissimis Dominis Cardinalibus partim

314 Lásd: 248. számú dokumentum.

315 Lásd: 240. számú dokumentum.

ex relationibus meis, partim vero ex relationibus Excellentiae Tuae – et aliunde acceptis cum omnibus circumstantiis perbene notus est.

Desiderium meum quoque est Romam petere, ibique Sanctae Sedi viva voce sit nationem totam novitus – et consolationem veresque in tantis difficultatibus haurire.

Ast hisce mensibus illuc vadere non possum. Hoc mense impedit me, quod examinibus in institutis nostris habendis interesse debeo.

In prima hebdomada mensis Julii congressum sacerdotum meorum, sessiones concursales pro institutis nostris paedagogicis ad annum novum scholasticum, receptiones, electiones futurorum clericorum habebimus.

Medio mensis Julii visitabo plures parochias meas in Comitatu Bereg, ut fideles meos contra schisma defendam et in fide vera, Catholica corrobororem.

Ad primam hebdomadam mensis Augusti Munkacsinum vocatus sum ad vexillum novum militum benedicendum. Initio mensis Septembris exercitium spirituale pro sacerdotibus meis institutam et his quoque interesse volo.

Deo adjuvante in fine mensis Septembris, vel vero prima hebdomada Octobris pro posse in urbem aeternam proficisci desidero. Tunc sumam mihi honorem ab Excellentia ac Reverendissima Nuntiatura Apostolica reverenter in viationem quoad iter petendi.

Singulari cum venerationis et obsequii cultu persisto
in Užhorod 10. Junii a. 1923.

Excellentiae Tuae Reverendissimae addictissimus in Christo:
Antonius Papp
Episcopus Munkácsensis.

251. Vaclav Pallier, Csehszlovákia szentszéki követének átíratá Pietro Gasparri államtitkárnak a munkácsi és eperjesi püspöki székek betöltése tárgyában

Róma, 1923. június 22.

Città del Vaticano, Segreteria di Stato, S.RR.SS. AA.EE.SS. Cecoslovacchia, Anno 1922–1926, Pos. 24, fasc. 32. fol. 46r. Tisztázat.

No 644/211

Rome, le 22 juin 1923.

A Son Eminence Révérendissime
Monseigneur le Cardinal Pierre Gasparri,
Secrétaire d'Etat de Sa Sainteté.

Monseigneur le Cardinal,

pendant les derniers entretiens que j' ai eu avec Votre Eminence Révérendissime, le 20 et le 22 juin et avec Monseigneur Borgongini le 20 juin a.c. sut la question de la démission de Monseigneur Papp, évêque de Užhorod et sur la nomination de Monseigneur Nyiaradi au poste d' administrateur

apostolique dudit diocèse, j' ai pris acte des doutes du Saint Siège sur la question à savoir si la démission de Monseigneur Papp n' entrainera pas un empirement dans la situation économique de son successeur. J' ai l'honneur de donner, au nom de mon Gouvernement, l'assurance que le Gouvernement qui a déjà, au point de vue financier facilité l'administration apostolique du diocèse voisin de Prešov (Eperjes) traitera également avec bienveillance la question économique, qui pourrait se présenter comme suite de la démission de Monseigneur Papp, pour faciliter une administration apostolique efficace du diocèse de Mukačevo.

Je saisis l'occasion qui se présente pour réitérer à Votre Eminence Révérendissime l'expression de ma plus haute considération et profonde estime.

Le Ministre:

Pallier

252. Antonio Arata prágai nunciátúrai ügyvivő jelentése Pietro Gasparri bíboros-államtitkárnak Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában

Prága, 1923. július 1.

Città del Vaticano, Segreteria di Stato, S.RR.SS. AA.EE.SS. Cecoslovacchia, Anno 1922–1926, Pos. 24, fasc. 32. fol. 47r–51v. Tisztázat.

AAV Arch. Nunz. Cecoslovacchia 29, fasc. 132. fol. 7r–15r. Fogalmazvány.

I° Luglio 1923

Per la provvista delle diocesi di Munkacs ed Eperjes³¹⁶

Sua Eminenza Reverendissima

il Signor Cardinale Pietro Gasparri Segretario di Stato di Sua Santità

Eminenza Reverendissima,

Prima di abbozzarmi con questo Ministro degli Esteri a sensi del ven. dispaccio che l'Eminenza Vostra Reverendissima mi fece l'onore d'inviarmi in data 22 p.p. – mi sono dato premura di chiedere un appuntamento a Monsignor Sramek: appuntamento che potei avere soltanto tre giorni dopo, cioè il 25 u.s. A questi manifestai l'intenzione della Santa Sede circa la sostituzione di Monsignore Papp con la persona di Monsignore Njaradi e la conseguente provvista delle sede di Eperjes, non che le precise condizioni che la Santa Sede poneva per la risoluzione di tale affare, tra cui quella che Monsignore Jantausch fosse, messo nel possesso dei beni ecclesiastici di Tírnavá.

Debbo subito dire all'Eccellenza Vostra Reverendissima che Monsignore Sramek mi sconsigliò dall'intrattenere il Signor Benes su questi ultima questione: perchè, diceva, la proposta avrebbe incontrato la decisa opposizione del Ministro

316 Utólag, más irógéppel: „Datane visione a Monsignore Marmaggi, dicendogli che la S. Sede intende siano dati i beni a Jantausch.”

degli Esteri il quale (constava a Monsignore Sramek) intenderebbe regolare tutta la questione di Tirnava quand quel Vicariato in sede vescovile. Ritene Monsignore Sramek che la questione o sia giunto il tempo di erigere possa essere regolata in quell'occasione con piena soddisfazione della Santa Sede.

Quanto all'assegno da darsi a Monsignore Njaradi una volta che fosse nominato Amministratore Apostolico di Munkács, Monsignore Sramek mi disse che quegli avrebbe certamente continuato a percepire l'assegno di Kr. Mensili 10.000 che percepisce attualmente sui fondi a disposizione della Presidenza del Consiglio. Soggiungeva però che tale sussidio era stato fissato d'accordo col Presidente Svehla e all'insaputa così del Ministro degli Esteri che degli altri colleghi di gabinetto.

Feci osservare a Monsignore Sramek che la Santa Sede destinando il Njaradi a Munkacs, non poteva contentarsi di un provvedimento economico preso in questa forma, ma che bisognava invece pensare a fissarlo regolarmente. Monsignor Sramek convenne perfettamente su questo.

Quanto alla nomina del sac. Gebé alla sede di Eperjes, lo stesso Monsignore mi disse che non avrebbero dovuto esserci difficoltà da parte del governo, quantunque egli, quando era ancora in Italia, avesse fatto il nome del sac. Takacs col Presidente del Consiglio quando questi trovavasi pure colà in cura.

Dopo il colloquio con Monsignore Sramek chiesi l'udienza al Ministro degli Esteri e l'ebbi il giorno 27 p.p. Vi andai, deciso a comunicargli integralmente il pensiero della Santa Sede quale mi risultava dal ven. dispaccio dell'Eminenza Vostra sopra citato, nonostante il parere di Monsignore Sramek che fosse meglio tralasciare la questione dei beni di Tirnava: perchè aveva riflettuto meco stesso che fosse comunque buona cosa che il Signor Ministro degli Esteri sapesse, una volta di più, che la Santa Sede era ben decisa a considerare definitiva la posizione di Monsignore Jantausch a Tirnavia e che perciò era tempo fosse messo nel godimento e nell'amministrazione dei beni appartenenti a quel Vicariato.

Il Ministro degli Esteri – come già obbi l'onore di telegrafare all'Eminenza Vostra Reverendissima accetto subito di stabilire un assegno conveniente a Monsignore Njaradi per il posto di Amministratore Apostolico di Munkacs e da destinargli mensilmente. Dietro mia richiesta anzi, mi assicurò che me ne avrebbe dato assicurazione per mezzo di nota verbale.

Quanto alla nomina del sac. Gebé alla sede di Eperjes, il Ministro ne prese nota dicendo che non lo conosceva e che perciò aveva bisogno di assumere informazioni sul di lui conto per sapere se non vi fossero difficoltà di ordine politico.

Gli feci osservare che la Santa Sede era intenzionato di eleggerlo appunto perchè, oltre sacerdote degnissimo, risultava ad essa che non vi potevano essere difficoltà sul suo conto da parte del Governo. Il Ministro soggiunse che intendeva prendersi soltanto un breve tempo per assumere informazioni e che, frattanto, non poteva accettare che con riserva la comunicazione che gli facevo della elezione del Gebé.

Replicai che se proprio avesse bisogno di assumere informazioni sulle qualità politiche del soggetto, ciò doveva avvenire nel più breve tempo possibile, perchè la Santa Sede accettando eventualmente le dimissioni di Monsignore Papp; intendeva procedere simultaneamente alla provvista così di Munkacs che di Eperjes.

Dopo ciò abbordai la questione relativa a Monsignore Jantausch esprimendo chiaramente al Signor Ministro quale fosse, in proposito, la volontà della Santa Sede. Egli mi rispose che la questione di Monsignore Jantausch non aveva niente a che fare con la provvista di Munkacs. Soggiunsi che la Santa Sede intendeva di trattarla in questa occasione, sia perchè è sempre nel suo buon diritto richiedere che sia data l'amministrazione dei beni ecclesiastici a chi rappresentata legittimamente l'autorità eccl. in Trnava, e poi perchè se la Santa Sede intendeva venire incontro ai desideri del Governo nell'accettare la rinuncia di Monsignore Papp, era ben conveniente che il Governo dimostrasse altrettanta buona volontà nel risolvere una questione che stà sommamente a cuore alla Santa Sede e che aspetta già da troppo tempo una soluzione.

Il Ministro mi rispose che su questo punto non poteva prendere alcun impegno: prima di tutto, perchè il Governo non aveva riconosciuto Monsignore Jantausch; in secondo luogo, perchè affidandogli l'amministrazione dei beni ecclesiastici sarebbe equivalso a riconoscerlo praticamente, ciò che il governo non potrebbe fare senza abdicare alla propria dignità. Comprendendo però che anche la Santa Sede ha una dignità a cui non può abdicare, il Ministro soggiungeva essere più opportuno rimandare la soluzione di questa questione all'epoca in cui la Santa Sede, soddisfacendo alla domanda già inoltrata dal Governo, vorrà decidere la erezione in vescovato del Vicariato di Trnava. „In quell'occasione – disse il Ministro – si potrà salvare la dignità di tutte e due le parti, nominando Monsignore Jantausch alla sede di Rosnavia e provvedendo diversamente alla sede del nuovo vescovato di Trnava.

Come ben vede l'Eminenza Vostra Reverendissima, e come ben conosce da ripetuti rapporti di Sua Eccellenza Monsignore Micara, la questione di Trnava è una questione personale del Ministro, di cui egli, per scopi politici, fa una questione di dignità. Sarà sempre difficile trattare con lui dato il suo temperamento politico: bisognerebbe dargli modo di agire a suo piacimento, negli affari ecclesiastici, come lo fa negli affari politici del suo dicastero!

Dal colloquio avuto con lui ho anche riportato l'impressione che per la nomina del sac. Gebé le cose potrebbero andare per le lunghe. Il sistema del signor Benes, come l'Eminenza Vostra sa, è quello di interpellare gli esponenti dei partiti politici della regione. Egli farà questo anche nel caso sac. Gebé: così almeno ho potuto capire da una conversazione confidenziale avuta col suo capo gabinetto.

Intanto però – indipendentemente dall'atteggiamento del sig. Benes quanto alla sistemazione delle due sedi di Munkacs ed Eperjes – si deve constatare dolorosamente, che le cose vanno assai male laggiù. Periculum in mora.

Da informazioni recentissime, avute e per iscritto e a voce (una deputazione venuta da Eperjes si è presentata a me proprio ieri), mi risulta che le agitazioni scismatiche in quella diocesi continuano. Sono cascati là in questi ultimi tempi, non si sa da dove, ben quattro sacerdoti scismatici che si sono installati nelle località di Ladomirov, Becherov, Hrabskom e Medvedry. A Ladomirov risiede ora un archimandrita. Essi hanno denaro in abbondanza, fanno proseliti (in una di queste località ben 100 famiglie, su 130, sono passate allo scisma) e trovano tutti gli aiuti possibili, e già hanno cominciato la loro propaganda in Presov stessa.

La nomina di Gebé sarebbe accettissima e quanto mai urgente: manca qualcuno colà che agisca con opera continuativa, il povero Monsignore Njaradi dovendo restare troppo a lungo assente per ragione dell'altra diocesi – Crisio – da amministrare. Non solo ma non posso che riconfermare, dalle ultime informazioni, quanto già riferiva Monsignore Micara nel rapporto No 9238 del 7 maggio scorso, circa le difficoltà che incontra l'azione pastorale di Monsignore Njaradi ad Eperjes e che saranno certamente maggiori ad Uzhorod dove il partito russofilo è ancora più forte che nell'altra diocesi. Gli scismatici sfruttano, per i loro scopi, presso i fedeli di rito greco-cattolico, le supposte tendenze ucrainistiche di Monsignore Njaradi.

Mi riservo di informare prossimamente e più partitamente l'Eminenza Vostra Reverendissima intorno alle agitazioni scismatiche attualmente in corso nella diocesi di Eperjes.

Quanto alla diocesi di Munkacs pare che, per il momento, ci sia, là, una relativa tranquillità. Chi ha fretta, colà, è il governo, per ragione delle non lontane elezioni politiche che avranno luogo in quella regione, e in vista delle quali esso teme che la presenza di Monsignore Papp possa pregiudicare gli interessi del governo. In tutto questo però c'è – giova dirlo – della montatura.

Da questo insieme di cose non certo confortevoli, la Eminenza Vostra Reverendissima potrà riconfermarsi ancora più nella convinzione dell'urgenza di provvedere alla sistemazione definitiva di Eperjes. Il sacerdote Gebé potrà fare un gran bene: egli non è sospettato di ucrainismo: è energico e quindi grado di sostenere la fede dei suoi preti e del popolo, e potrà fare a meno del Vicario Generale il quale, a dire la verità, è un elemento un po' incomodo per il vescovo.

La designazione invece di Monsignore Njaradi per Munkacs, potrà riuscire non accetta a buona parte del clero di quella diocesi perchè lo hanno in fama di ucrainista e, ad ogni modo, – come accennava Monsignore Micara nel citato rapporto, sarebbe bene che la sua missione colà non avesse che breve durata.

Intanto, prostrato al bacio della Sacra Porpora, Le offro i sensi del mio più devoto e profondo ossequio ed ho l'onore riconfermarmi

Di Vostra Eminenza Reverendissima
umilissimo devotissimo obbedientissimo servo
Antonio Arata

253. Csernoch János hercegprímás átírata Miklósy István hajdúdorogi püspökhöz a hódmezővásárhelyi görögkatolikus hívek lelkipásztori ellátása tárgyában

Esztergom, 1923. július 7.

GKPL I-1-a 1055/1925. Tisztázat.

1929/1923. szám.

Méltóságos és Főtisztelendő

Miklósy István hajdudorogi püspök úrnak Nyiregyháza.

Méltóságos és Főtisztelendő Püspök Ur!

A váci püspök úr ismételt panasszal fordult hozzám, hogy dr. Toma László makói gör. kath. lelkész az ő engedélye nélkül, sőt határozott tiltakozása dacára a váci egyházmegye területén functiókat hirdet és végez. Utolsó panasziratát³¹⁷ van szerencsém hiteles másolatban ./ a. azzal a kérelemmel küldeni, hogy a szükséges intézkedéseket megtenni s a nevezett lelkészt szigorúan utasítani méltóztassék, hogy jogtalan szereplésével hagyjon fel. Intézkedéséről jelentést kérek, hogy a váci püspök urat, aki az ügyet az apostoli Szentszéknek szándékozik jelenteni, megnyugtathassam.

Fogadja Méltóságod kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását.

Esztergom, 1923. július hó 7-én.

Csernoch János

bibornok, hercegprímás, esztergomi érsek.

253a. Csernoch hercegprímás átíratának melléklete: Hanauer püspök átírata Csernoch hercegprímáshoz a hódmezővásárhelyi görögkatolikus hívek lelkipásztori ellátása tárgyában

Vác, 1923. június 28.

GKPL I-1-a 1055/1925. Másolat.

A váci püspöktől.

3052/1923.

Főmagasságu és Főtisztelendő

dr. Csernoch János biboros,

hercegprímás, érsek úrnak, Esztergom.

Főmagasságu és Főtisztelendő Biboros, Herczegprímás Ur!

Az elmúlt évben voltam bátor Eminenciáddal közölni tiltakozásomat az ellen, hogy dr. Toma László, makói gör. kath. esperes, a váci egyházmegyére is kiterjessze toborzó működését és Hódmezővásárhelyen magyar istentiszteletet tartson. Erre vonatkozólag 3458/1922. sz. alatt méltóztatott Eminenciádnak

317 Lásd: 253a. számú dokumentum.

velem közölni, hogy álláspontomat magáévá tenni méltóztatik és hogy Eminenciádnak „minden kínálkozó alkalommal – az én „minden tekintetben helyes eljárásomat támogatni – méltóztatik.

Ennek dacára dr. Toma László a hódmezővásárhelyi Reggeli ujságban hirdetést és meghívást tett közzé, a május 27-én a Mária Valéria utcai elemi iskolában tartandó magyar nyelvű gör. kath. istentiszteletre, miután az ottani plebános utasításom értelmében sem a templomot, sem pedig semminemű szerelvényt nem volt hajlandó rendelkezésemre bocsátani. A magyar nyelvű istentisztelet meg is történt május 27-én a nevezett iskolában, vagy 200 kíváncsi ember jelenlétében, amiről a Reggeli Ujság május 29-iki száma egy egy cikkcskében számol be, amely így végződik: „A magyar nyelvű mise és szent beszéd nagy hatást tett a közönségre.”

Nyilvánvaló, hogy itt nem lélekmentésről, sem az egyház liturgiája föntségének érvényre emeléséről van szó, hanem egy okvetetlenkedő propagandáról az egyház által szigoruan eltiltott magyar mise mellett, amely mellesleg egy kis tüntetés az én főpásztori intézkedésemmel szemben.

Ez ellen az eljárás ellen Eminenciádnál, mint metropolitámnál keresek első fokban jogorvoslatot. Eltekintve attól a tarthatatlan állásponttól, hogy a makói gör. kath. plebánia az egész Csanád, Csongrád, Békés vármegyékre és Hajdu és Bihar megyéknek egy részére kiterjed, a magyar nyelvű mise olyan helyeken, ahol védelmére még az eddigi szokás sem hozható fel, szöges ellentétben áll az egyház számtalan törvényével, legutóbb pedig a Christifideles Graeci kezdetű bullában egyenesen el van tiltva. Ezen kívül, ami engem, mint főpásztort első sorban érdekel, a protestantizmustól átítatott alföldön egyenesen izgatás a latin egyház szertartása és maga az egyház ellen.

Mély tisztelettel kérem Eminenciádat, méltóztassék ismert bölcsességével és nagy tekintélyével biztosítékot szerezni a hajdudorogi püspök úrtól az iránt, hogy ilyesmi a jövőben nem fog ismétlődni, hogy ne legyek kénytelen az esetről az Apostoli Szentszéknek jelentést tenni, ami valószínűleg igen súlyos következményekkel járna a magyar misét törvénytelenül propagáló lelkipásztorokra.

Magamat Eminenciádnak kegyes jó indulatába ajánlva maradok szent bitorának kegyeletos csókolása mellett

Vácson, 1923. június hó 28-án.

Dr. Hanauer Á. István s.k.

váci püspök.

254. A Budapesti Hírlap tudósítása a Magyar Görögkatolikusok Országos Szövetségének közgyűléséről

Budapest, 1923. július 21.

Budapesti Hírlap, 1923. július 21. 162. sz. 5. o.

Görögkatolikusok közgyűlése

A Magyar Görögkatolikusok Országos Szövetsége ma tartotta évi közgyűlését Máriapócon, a görögkatolikus papság, tanítóság és intelligencia nagyszámú részvétele mellett. A közgyűlés Kutkafalvy Miklós dr. volt államtitkár, a magyar-rutén párt elnökének indítványára kimondotta, hogy a Magyar Görögkatolikusok Országos Szövetsége fontos államérdekből szükségesnek tartja, hogy az eperjesi görögkatolikus püspöki egyházmegyének Csonka-Magyarországon levő részére Miklósy István hajdudorogi megyéspüspököt mielőbb kinevezzék apostoli adminisztrátornak és e végből a közgyűlés fölirattal fordult a kormányhoz, a nemzetgyűléshez és a biboros-hercegprimáshoz. Kutkafalvy hatásos okfejtéseit a közgyűlésen résztvevők mindenben teljes helyesléssel fogadták és azokat a közgyűlés egyhangúan magáévá tette.

255. Miklósy István hajdúdorogi püspök átirat-fogalmazványa Csernoch János hercegprimáshoz a hódmezővásárhelyi görögkatolikus hívek lelkipásztori ellátása tárgyában

Nyíregyháza, 1923. július 30.

GKPL I-1-a 1055/1925. Fogalmazvány.

1694/1923. szám.

Főmagasságú és Főtisztelendő Bibornok, Hercegprimás, Érsek Ur!

A váci püspök ur, Eminentiád 1929/1923. számú, igen becses intézvénye³¹⁸ szerint, jogsérelmet lát abban, hogy dr. Toma László, makói parochusom, Hódmezővásárhelyen a gör. szertartásu híveknek szent liturgiát végzett.

Előterjesztett panasza, mely súlyos vádként hangzik, metropolitai ítélettel elintézettnek mutatkozik, mielőtt maga a panaszbeli tényállás kellő megvilágítást nyert volna. Mint jogkérdés mindenképp előtérbe nyújtandó elbirálást kíván a püspök urnak ama állítása, mely szerint a nevezett parochus a váci egyházmegyére terjesztette ki „toborzó működését”. Ezen állítás csupán akkor volna elfogadható s a vele kapcsolatos tiltakozás figyelembevehető, ha makói parochusom lelki joghatósága a hódmezővásárhelyi gör. kath. hívekre ki nem terjedne.

318 Lásd: 253. számú dokumentum.

Ámde Hódmezővásárhely, mint gör. kath. leányegyház, Makóhoz tartozik. Ezen egybetartozás kétségbevonhatatlan bizonyítékaiul szolgálnak a következő okmányok:

1) Az 1896-ik évi összeírás.

2) Az 1844-ik évben Erdélyi Bazil volt nagyváradai püspök által megtartott Canonica Visitatio jegyzőkönyve.

3) A makói anyaegyházbeli, több mint 120 évre visszanyúló anyakönyvi feljegyzések, melyeknek hiteles másolatait makói lelkészem előttem bemutatta.

Ekként nagyrabecsült váczai püspöktársam a jogkérdésre nézve sajnálatos tévedésben van. Az a lelkész ugyanis, aki saját parochiája körzetében, hivei ellátása végett bárhol megjelenik, nincs idegen egyházmegyében. Az ilyen lelkész, mint önjogu ordinariusának helyettese, saját egyházmegyéje s illetve parochiája területén fejt ki működését.

Hódmezővásárhelyi hiveim intenzív gondozásához egyébként az Anyaszentegyház eminens érdeke fűződik. Ott ugyanis mintegy hatszáz főnyi keleti ritusu szakadár él. Mint mindenütt úgy Hódmezővásárhelyen is csupán a keleti ritus révén remélhető a szakadárak visszatérítése a szent Unióra.

De kívánatos a gondozás nemzeti szempontból is, mert e szakadárak ötödrésze oláhnak vallja magát. Már pedig biztosra vehető, hogy akiket a sz. Uniónak megnyernünk sikerül, azok már következő nemzedékekben magyarok lesznek.

A „magyar-misenyelv” kérdését, magyar földünkön, ártó szándékkal csupán az oláhok bolygatták mostanig. Minthogy a váczai püspök úr, a magyar nemzet mai siralmas viszonyai között is, helyénvalónak találja e kérdés fölvetését, van szerencsém, esetleges lelkiismereti aggályainak eloszlátása végett, a következőket közölni.

Mint, Eminentiád előtt ismeretes, a római Szentszék az elmúlt, 1922. év tavaszán az iránt puhatolózott, nem volna-e - a Christifideles Graeci bulla módosításával – egyházmegyémbe a görög helyett a rutén – helyesen ószláv – nyelv alkalmazható

1922. évi május 15-ikéről kelt véleményes jelentésemben,³¹⁹ rámutatván ezen eszme megvalósításának lehetetlenségére, teljes nyíltsággal föltártam a nuncius úr előtt a nyelvkérdést érintő körülményeket.

Bejelentettem, mikép itt a magyar községek papsága, úgy a volt munkácsi valamint eperjesi püspökök tudomásával, közel száz éven át magyarul misézett. Bejelentettem, hogy e régi gyakorlattal szemben, engedelmességünket óhajtván kimutatni az alapító bullában lefektetett nyelvrendelet iránt, 1920-ban jelentős lépést tettünk a görögnyelv érvényesítése érdekében. A legnehezebb viszonyok között új misekönyvet nyomattam a kánonban görög szöveggel elrendelvén a tisztán magyarszövegű misekönyvek használaton kívül helyezését. A nuncius úr

319 Lásd: 179. számú dokumentum.

fölvhivott ezen új misekönyv bemutatására. Csatolt jelentésem a misekönyvvel együtt a S. Congregatio pro Ecclesia Orientali elbírálása alá került.

A döntés, mely egyébként Eminentióddal közöltetett, a magyar nyelv használatára vonatkozó tilalmat fenntartja, de, nyilván számot vetve a leküzdhetetlen gyakorlati nehézségekkel, egy szónyi kifogást sem tesz ama átmeneti megoldás ellen, mely a görögszövegű kánonban nyer kifejezést.

A mély tisztelettel előadottak után abban a reményben vagyok, miképp lesz kegyes Eminentiódd igazat adni nekem abban, hogy

1) a makói lelkész, mint a hódmezővásárhelyi gör. kath. hívek törvényes parochusa, azok lelki ellátásától el nem tiltható, sőt ily irányú fáradozásáért úgy egyházi mint nemzeti szempontból dicséretet érdemel

2) egyházmegyében „magyar mise” nincsen, mert a szorosán vett áldozatbemutatás a kánon keretében megyen végbe. Ha tehát a kánon görög nyelven végeztetik, ez adja meg a szentmise nyelvi karakterét.

Fogadja Eminentiódd kegyesen legőszintébb tiszteletem kifejezését, mellyel maradok Nyiregyházán, 1923. július 30.

alázatos szolgája és szuffragáneusa
hajdudorogi püspök

Az irat külzetén:

Ezen irat másolata a makói lelkészhez beküldetett. 1923. szept. 10.

256. A 8 Órai Újság híre az eperjesi egyházmegyéből Magyarországon maradt parókiák besorolásáról

Budapest, 1923. augusztus 13.

8 Órai Újság, 1923. augusztus 13. 6. o.

Az abauji és borsodi görögkatolikus egyházak kíválnak az eperjesi egyházmegyéből.

Miskolcraól jelentik: Csonka Abauj és Borsod Vármegyékben 19 görögkatolikus egyházközség van, amelyek eddig az eperjesi görögkatolikus püspökséghez tartoznak, habár a békekötés óta a Mucsonyban székelő püspöki helynök gyakorolja a Csonka-Magyarországon levő 19 egyházközség felett a felügyeletet. Az abauji és borsodi görögkatolikus egyházközségek most a külügyminisztérium útján arra kérték a római szentszéket, hogy csatolja őket a hajdudorogi egyházmegye fenhatósága alá. E célból küldöttség kereste fel Miskolc város főispánját, aki támogatását helyezte kilátásba.

257. Lorenzo Schioppa budapesti nuncius jelentése Pietro Gasparri államtitkárnak a Hajdúdorogi Egyházmegye finanszírozása tárgyában

Budapest, 1923. augusztus 31.

Città del Vaticano, Segreteria di Stato, S.RR.SS. AA.EE.SS. Ungheria, Anno 1923–1942, Pos. 22–26, fasc. 28. fol. 3rv. Tisztázat.

AAV Arch. Nunz. Ungheria, 8. fasc. 9. fol. 372r. Fogalmazvány.

Nunziatura Apostolica Ungheria

No. 2656.

Budapest, 11. Agosto 1923.³²⁰

Istanza di Monsignore Vescovo di Hajdudorogh.

(Con inserto.)

A Sua Eminenza Reverendissima Il Sig. Card.

Pietro Gasparri Segretario di Stato di Sua Santità

Vaticano.

Eminenza Reverendissima,

Ho l'onore di inviare qui unita a Vostra Eminenza Reverendissima copia di una lettera³²¹ N. 1833/1923, 29 Agosto p. p.) a me diretta da Monsignore Stefano Miklósy, Vescovo di Hajdudorogh (rito greco) allo scopo di implorare l'intervento della Santa Sede presso il Governo Ungherese affinché venga meglio provveduto alle condizioni finanziarie di lui che dichiara insostenibili.

Per ciò che riguarda in particolare la richiesta di Monsignore Miklósy che cioè la dotazione della Mensa Vescovile venga dal Governo Ungherese transmutata in beni stabili, come hanno gli altri Vescovi dell'Ungheria, a mio umile parere, ciò non si può dimandare, come dovere, dal Governo. I beni dell'Episcopato ungherese non sono stati dati dal Governo, ma sono fondazioni o delle famiglie regnanti o di privati ecc.

Quello che, secondo me, si potrebbe chiedere al Governo sarrebbe che si aumenti la pensione di Monsignore Miklósy convenientemente in contanti, ciò che sarebbe giusto ed equo, data la svalutazione enorme della corona e l'aumento sproporzionato del costo della vita.

Chinato umilmente al bacio della Sacra Porpora con sensi della più profonda venerazione mi prego rafferarmi

dell'Eminenza Vostra Reverendissima

Umilissimo obbligatissimo servo

Lorenzo Schioppa

Arcivescovo di Giustinianopoli Nunzio Apostolico

320 Nyilvánvaló elírás: csak augusztus 31-e lehet.

321 Lásd: 257a. számú dokumentum.

**257a. Schioppa nuncius jelentésének melléklete: Miklósy István
hajdúdorogi megyéspüspök kérvénye**

Nyíregyháza, 1923. augusztus 29.

AAV Arch. Nunz. Ungheria, 8. fasc. 9. fol. 370rv. Tisztázat.
Città del Vaticano, Segreteria di Stato, S.RR.SS. AA.EE.SS. Ungheria, Anno 1923–
1942, Pos. 22–26, fasc. 28. fol. 4rv. Másolat.

Copia

Episcopus Graeci Ritus Catholicus Hajdudorogensis.

N. 1833/1923

Excellentissimo ac Reverendissimo Domino

Dri. Laurentio Schioppa Archiepiscopo, Nuntio Apostolico etc.

Budapest

Excellentissime ac Reverendissime Domine.

Nuntie Apostolice. Domine Gratosissime!

Vi Bullae Canonisationis dioecesis Hajdudorogensis „Christifideles Graeci” gubernium Hungaricum semet obstrinxit pro mensa episcopali annuatim summam quadraginta millium coronarum, pro Curia vero Episcopali duodecim millium coronarum et publico solvendi aerario.

Dotatio hujusmodi non tantum modestissima sed ea de causa quod in aere sit parato constituta, iam in exordio summopere anxiam se praebuit: quum sustentatio caeterorum Hungariae Episcoporum absque discrimine solida basi possessione nempe agrorum nitatur fundamento.

Beneficium, de quo agitur – valorem attendendo originalem, aureum – hodie 160.000.000 aequivalet charteis coronis.

Talis vero summa, in statu flebili finandarum nostrarum videtur necessaria esse pro modesta episcopi sustentatione ex una parte, ex altera vero tuenda causa decoris, quod dignitas secum fert episcopalis.

Quum dotatio, qua de praesenti e publico fruor aerario status, vix decies centum milia (1.000.000) superet, inaudita est in historia praecipue episcoporum Hungariae – qua conflictor inopia.

Incredibiliter sonat, sed verum est in casu meo: curatores parochiarum fere omnes superare in materialibus episcopum proprium. Inauditum sed verum in casu: episcopum egere subsidio subditorum, quibus ipse auxilio esse deberet.

Bulla memorate canonisationis vices gerit „contractus bilateralis”. Sedes Sacra in perpetuum tutum reddere proposuit episcopatum; gubernium vero Hungaricum in se suscepit onera, quae ad sustentationem dioecesis hujus exiguntur.

Humiliter exoro ergo Excellentiam Tuam:

1) velit benigne exoperari apud Sanctissimum Patrem, ut quaestio dotationis Episcopi Hajdudorogensis revisioni substernatur, sancianturque dotationis hujus transmutatio ad normam dotationis Hungariae episcoporum, qui omnes agros amplissimos, fructiferos possident.

Jugerorum tria milia agri censerī potest quantitas congrua, quae – quoad fructum speratum – dotationi originali in favorem episcopi destinatae aequiparatur.

2) Donec vero revisio quaestionata ad finem perducī poterit, dignetur Excellentia Tua cohortari regimen Hungaricum, ut obligationi, quam sibi erga episcopum Hajdudorogensem suscepit, satisfaciat eo congruenti modo, ut dotationem hujus iam nunc ad totum annum currentem, in paritate computando aurea praestare festinet.

Episcopus unicus est Hajdudorogensis, qui intra fines Hungariae Ecclesiae Orientalis Unionem providet. Neglectio hujus ineffabile detrimentum involvit Sanctae Matri Ecclesiae. Insidiae hostium internorum schismaticorumque qui e vicinio in obsidione tenent castra nostra, tunc evadunt tantum innoxiae si ducem in acie positum non deficiunt instrumenta defensionī accomodata.

De caeteris summo in venerationis cultu persevero in Nyiregyháza, die 29 Augusti a. 1923.

Excellentiae Tuae addictissimus in Christo servus subscriptus
Stephanus Miklósy
episcopus graeci ritus catholicus Dioecesis Hajdudorogensis.

**258. Lorenzo Schioppa budapesti nuncius leirat-fogalmazványa
Miklósy István hajdúdorogi püspöknek a Hajdúdorogi Egyházmegye
finanszírozása tárgyában**

Budapest, 1923. szeptember 7.

AAV Arch. Nunz. Ungheria, 8. fasc. 9. fol. 371r. Fogalmazvány.

2654/II

Illustrissimo ac Reverendissimo Domino
Stephano Miklósy
Episcopo Hajdudorogensi
die 7 Septembris 1923

Illustrissime ac Reverendissime Domine

Honori mihi duco Dominatione Tuae notum facere me rite accepisse humanissimas Tuas Litteras³²² sub N. 1835/1923 diei 29 augusti p. p. Teque certiozem reddere me sine iudicio petitionem Tuam Apostolicae Sedī misisse.

Caeterum maxima qua par est reverentia permaneo gaudeo
D. T.

322 Lásd: 257a. számú dokumentum.

259. Pietro Gasparri államtitkár utasítás-fogalmazványa Lorenzo Schioppa budapesti nunciushoz a Hajdúdorogi Egyházmegye finanszírozása tárgyában

Róma, 1923. szeptember 23.

AAV Arch. Nunz. Ungheria, 8. fasc. 9. fol. 374r. Tisztázat.
Città del Vaticano, Segreteria di Stato, S.RR.SS. AA.EE.SS. Ungheria, Anno 1923–1942, Pos. 22–26, fasc. 28. fol. 3rv. Fogalmazvány.

dal Vaticano 23 Settembre 1923.

No 22125.

Monsignor Lorenzo Schioppa Nunzio Apostolico Budapest

Illustrissimo Signore,

Il lamento mosso dal vescovo di Hajdudorogh, Monsignore Miklós, quanto all'esiguità e all'assoluta insufficienza del suo assegno, e pienamente giustificato.

Autorizzo pertanto la Signoria Vostra Illustrissima ad iniziare le opportune trattative con cotesto Governo, perché il desiderio di Monsignore Miklós, espresso nella lettera inviata in copia da Vostra Signoria con Rapporto³²³ N 2656 dell'11 Agosto Vostra Signoria, venga, in quanto è possibile, soddisfatto.

Per quel che concerne in particolare la concessione dell'assegno in beni immobili, sarà cosa da tenersi presente nella soluzione del problema già più volte segnalata, di una più equa distribuzione dei beni fra i vari enti ecclesiastici, in relazione anche al pericolo che corrono le immense proprietà di alcuni benefici.

Con sensi di stima distinta mi rafferomo

di Vostra Signoria Illustrissima affezionatissimo per servirla

P. Card. Gasparri

260. Csernoch János hercegprímás átirata Miklós István hajdúdorogi püspökhöz a hódmezővásárhelyi görögkatolikus hívek lelképásztori ellátása tárgyában

Esztergom, 1923. szeptember 29.

GKPL I-1-a 1055/1925. Tisztázat.

3177/1923. szám.

Méltóságos és Főtisztelendő

Miklós István hajdúdorogi püspök úrnak Nyiregyháza.

Méltóságos és Főtisztelendő Püspök Ur!

Azon panaszos ügyben, amelyet a váci püspök úr dr. Toma László makói gör. kath. lelkész ellen emelt s amelyre nézve Méltóságod 1694/1923. sz. a.

323 Lásd: 257. számú dokumentum.

nyilatkozott, a kérdést az dönti el, vajon Hódmezővásárhely szabályszerűen filiája-e Makónak vagy sem, illetve ilyen leányegyháza volt-e a hajdudorogi gör. kath. egyházmegye felállításakor.

Az összes ténykörülmények figyelembevételére alapján azt kell megállapítanom, hogy Hódmezővásárhely nem volt Makóval szemben a szó használatos értelmében vett filiális viszonyban. Ezen állítás mellett következő bizonyítékok szólnak:

1. A hódmezővásárhelyi plebános szabályszerűen meghallgattatott arra a kérdésre nézve, vajjon Toma László felpanaszolt szereplése előtt megfordult-e valamelyik gör. kath. lelkész Hódmezővásárhelyen funkció végzése céljából. Felelet: Ember emlékezete óta sohasem fordult meg ott gör. kath. lelkész és semmiféle funkciót sem végzett.

2. A vizsgálat kiterjesztett továbbá arra, hogy hol szoktak a hódmezővásárhelyi gör. kath. hívek keresztelkedni, esküdni és ki szokta őket temetni, továbbá hol vannak ez esetek anyakönyvezve. Megállapítást nyert, hogy a gör. kath. hívek is mind az ottani latin szert. plébánián keresztelkednek, esküsznek, temetkeznek, és ugyanott anyakönyveztetnek. Erre nézve a ./ . a. másolatban csatolt kimutatást mutatta be a hódmezővásárhelyi plebános.

3. Megkérdezett továbbá a hódmezővásárhelyi plebános, vajjon van-e annak valamelyes nyoma, hogy Erdélyi Bazil nagyváradi püspök Hódmezővásárhelyen kánoni látogatás alkalmával megfordult? Felelet: ennek vagy bármi hasonló esetnek semmi nyoma sincs.

4. Már Makó és Hódmezővásárhely közötti 34 kilométeres nagy távolság is valószínűtlenné teszi a filiális viszonyt.

Ezek az érvek amellet döntenek, hogy Hódmezővásárhely nem szabályszerű filiája Makónak. Ezekkel szemben csak annak volna kellő bizonyító ereje, ha a makói gör. kath. plébánia alapítási okmányából, vagy az akkortájt – 1776 körül – felvett *visitatio canonicaból* megállapítható volna, hogy Hódmezővásárhely leányegyház.

Nem hozható fel a filiális jelleg mellett bizonyítékul az 1896. évi jövedelmi összeírás. Ennek készítésénél u.i. nem képezte szoros jogi vizsgálat tárgyát a filiális viszonylat. E ponton pedig ép ez a vitás kérdés. – Nem bir továbbá kellő bizonyító erővel a fentiekkel szemben az sem, hogy van olyan nagyváradi görög schematismus, mely Hódmezővásárhelyt Makó filiálisának tünteti fel. Kezeim között van u.i. viszont egy magyarországi általános schematismus 1842/3 évekből, amely az 549. lapon a makói gör. kath. plébánia filiáit felsorolja, de ott Hódmezővásárhely nem szerepel. Filiákként ott a következők vannak felvéve: Apátfalva, Földeák, Nagy-Lak, Tót-Komlós, Zombor. A schematismust a kir. helytartótanács égisze alatt Aloysius Reesch de Lewald állította össze és az egyetemi nyomda adta ki. A megjelenés ideje ép kérdésünkre nézve fontos. – Nem rendelkezik végül megfelelő éllel az sem, hogy egyes hódmezővásárhelyi gör. kath. hívek, talán ép a Makóról oda vándoroltak, egyszer-mászor Makóra

mentek a gör. kath. lelkészhez. Azt kellene bizonyítani, hogy rendszeresen és állandóan oda jártak.

Mindezekből következik, hogy Toma László makói gör. kath. lelkész, kinek Hódmezővásárhely nem területe, ott csak úgy, mint a váci egyházmegye területén bárhol másutt functiót nem végezhet, ha csak erre az illetékes váci püspök úrtól engedélyt nem kap. Tisztelettel tehát arra kérem újból is, hogy őt ennek megfelelően utasítani méltóztassék.

Fogadja Méltóságod kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását.

Esztergom, 1923 szeptember hó 29-én.

Csernoch János

bibornok, hercegprimás, esztergomi érsek.

261. Lorenzo Schioppa budapesti nuncius jegyzéke Daruváry Géza külügyminiszternek a Hajdúdorogi Egyházmegye finanszírozása tárgyában

Budapest, 1923. október 1.

AAV Arch.Nunz.Ungheria 8, fasc. 9. fol. 375rv. Fogalmazvány.

É Sou Excellence M. le Dr. de Daruvarý

Ministre des Affaires Etrangéres

Bpest.

le 1 Octobre 1923

Excellence

Sa Grandeur S. Évêque de Hajdodurogh vient de prier le Saint Siège d' intervenir aufrés du Gouvernement R. Hongrois pour .. la dotation qui il recoit soit transformée en biens immobiliers en conformité de la dotation dont les autres Évêques hongrois jouissent. Pendant que cette question sera réglée, Monsignore Miklósy demande que le Gouvernement R. Hongrois du commencement de l'an courant, lui paye la dotation surdite en or.

Le Saint Siège, étant donnée la dépreciation de la monnaie hongroise et l'augmentation sans proportion des prix de la vie, est persuadé que la demande de S. Évêque de Hajdodurogh est amplétement justifiée.

En considération pourtant de l'obligation qui se trouve au Gouvernement R. Hongrois, par suite de la Bulle „Christifideles Graeci” d'entretenir d'une manière convenable l'Évêque de Hajdodurogh, le Saint Siège, en pleine confiance dans le sentiment de justice et d'équité du Gouvernement R. Hongrois, m'a chargé de prier Votre Excellence de vouloir prendre en bienveillante considération la demande de Monsignore Miklosy.

En attendant les ordres supérieurs, je Vous prie. M. le Ministre, de vouloir bien agréer l'expression de mon respect.

262. Kánya Kálmán külügyminiszter-helyettes utasítása Somssich József szentszéki követnek Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában

Budapest, 1923. október 6.

MNL OL K 105 L-3-g 4677/Pol./1923. Tisztázat.

Budapest, 1923. október 6.

4677/pol. 1923.

Szigoruan bizalmas!

Tárgy: Marmaggi prágai nuntius

Papp Antal munkácsi püspök eltávolításáról.

1 melléklet.

Nagyméltóságu

gróf Somssich József

rendk. követ és megh. miniszter urnak, Róma.

Feltétlenül megbízható helyről tudom, hogy a prágai nuntius, ki eddig azért nem tisztelgett Masaryk köztársasági elnöknel, mert nem akart Tapolcsányba menni, oda nyilatkozott, hogy Fischer Colbrie püspököt feltétlenül tartani fogja, ellenben Papp Antal munkácsi püspöknek valószínűleg el kell hagynia székhelyét „mivel a prágai kormány ezt feltétlenül kívánja.”

Noha a prágai nuntiusnak azt az elemi tisztességtudás diktálta magatartását, hogy a cseh-szlovák köztársaság elnökénél egy elidegenített birtokon nem tisztelgett jóleső elégtétellel vesszük tudomásul, nem térhetek napirendre a prágai nuntius ama kijelentése felett, hogy Papp Antal püspöknek székhelyét valószínűleg el kell majd hagynia, még pedig azért, mert a prágai kormány ezt feltétlenül kívánja, a nélkül, hogy érthető megütközéssel leszegezném, hogy míg bennünket Rómában a Szentszék szabadságának hátrányára elkövetett jogbitorló kísérlettel hajlandók meggyanusítani mikor valamely püspökség betöltése körül kérelmező óhajt bátorkodunk nyilvánítani, a cseh kormánynak önként érthetőleg kizárólagosan politikai indokokkal nyilvánított feltétlen kívánságát elegendő oknak ismerik el arra, hogy a Szentszék egy püspököt távolítson el székhelyéről, ki politikailag sohasem exponálta magát, kit papjainak és hiveinek osztatlan szeretete környez és kinek egyetlen hibája, hogy nem akar a cseh kormány politikai aspirációinak és Ruszinszko elnyomására irányuló törekvéseinek főpapi mezbe öltöztetett pribékjévé szegődni.

Ezeket esetleges további intézkedésig kizárólagosan Nagyméltóságod tájékoztatására és irányítására közlöm.³²⁴

324 Ceruzával a mondat után beszúrva: *Ellentmondás*

Egyben mellékelve küldöm annak a beszédnek és egy prágai lapban német nyelven reprodukált szövegét,³²⁵ melyet az új prágai nuntius a köztársaság elnökénél történt bemutatkozásakor mondott.

A miniszter helyett:

Kánya

rendk. követ és megh. miniszter.

263. Papp Antal munkácsi püspök jelentése Francesco Marmaggi prágai nunciának a Munkácsi Egyházmegyében kialakult skizmatikus mozgalomról

Ungvár, 1923. október 20.

AAV Arch. Nunz. Cecoslovacchia 29, fasc. 132. fol. 51r–52r. Tisztázat.

Nr. 4977/923.

Excellentissime ac Reverendissime Domine Archiepiscopo,
Nuntie Apostolice!

Reipublicae Cechoslovachicae, uti omnibus notum est, adiungebatur etiam territorium sic dictum Podkarpatska Russ, quod territorium secundum tenorem pacti pacis, dati die 10. Septembris anni 1919-i in Saint Germain in Laye in hac Cechoslovachica Respublica amplam autonomiam adeptum est.

Hanc autonomiam confirmabat et 3. & Constitutionis Reipublicae Cechoslovachicae, ex quo perspicue apparet, quod hocce territorium deberet habere propriam legislationem, quae legislatio secundum 4. caput memoratae 3.5-i Constitutionis Respublicae nostrae potestatem haberet legum ferendarum in rebus ad cultum publicum instructionis, administrationem civilem et ad professionem religionis pertinentibus.

Quae dispositio Constitutionis non solum ius privatum facit Reipublicae Cechoslovachicae, sed et vim legis internationalis obtinet, nam autonomia territorii Podkarpatska Russ per pactum internationale lata confirmataque est, Respublica vero haec vi pacti internationalis obligabatur in sua Constitutione fidem praestare huiuscae autonomiae eiusque practicae executionis.

Ast gubernium Cechoslovacum, licet solemni pacto adstringebatur ad custodiendam tuendamque autonomiam nostram, eam hucadusque haud perficit.

Is sequelam huius gubernii cuntationis praesertim bona Ecclesiae graeci catholicae in desperatam conditionem delapsae sunt. Exorta enim schisma orientale, sic dictum „pravoslavia”, cuius duces agitatorisque omni ope

325 Mivel az üdvözlő beszédeknek nincs görögkatolikus vonatkozása, a szöveget nem közöljük.

nituntur iniuriosae abripere Ecclesias, domus parochiales, scholas aliaque bona immobilia Ecclesiae graeco-catholicae, eaque ad proprios usus convertere. Imo eo etiam progressum est, ut publica excitatione proposita, cives illos invitarent et allicerent ad ecclesiasticum regimen schismatico subvertendum atque effecerint, ut catholici sua iam priventur immunitate, qua hactenus per leges etiam civiles gavisos fuerunt.

Inter tot tantasque calamitates contra iniurias illatas bonorumque invasores potestas Ecclesiastica ad iudicia civilia recurrere iuraque sua inevitabilia coram hisce iudiciis tueri coacta est. Iudicia I-ae et II-ae instantiae in hisce litibus semper ac ubique catholicis suffragabantur eaque iudicia suas sententias secundum leges haec adhuc vigentes ferebant.

Ast in casu iniuriosae occupationis Ecclesiae Nagylucskaensis rei duplici conformi sententia condemnati, ad sua facinora velanada per recursum ad supremum Tribunal Brunense appellabant. Hocce supremum Tribunal III-ae instantiae in hoc casu contra omnes leges in hac materia adhuc vigentes, sententias inferiorum iudiciorum immutabat adnexamque haec sententiam definitive protulit; quo iudicio prolato graeci ritus catholici ex toto illegalibus minis atque spoliationibus schismaticorum expositi sunt.

Neminem latet, gubernium cecoslovacum contra invasores bonorum Ecclesiasticorum nos non solum defendere praetermissis, sed suo influxu effecisse, ut iura nostra in foro iudiciali tueri non possemus.

Porro hanc probrosam sententiam Tribunalis Brunensis infrascriptus Episcopus cum suo Capitulo, clero fidelique populo vehementi cum animi dolore accepit, qua propter nullum non dimittit laborem, ut certa iura Ecclesiae non obstante hac sententia iudiciali tueantur atque ius proprietatis fidelium graeci ritus Nagylucskaensium in tutum ponatur.

Quapropter infrascriptus Episcopus cum Capitulo, clero populoque fidei enixe efflagitat Te Excellentissime Domine, ut hocce negotium Beatissimo Patri referre et Tua interventione adlaborare faveas, ut in integrum restituantur in hoc territorio bona Ecclesiastica vi ac fraude obata.

Singulari cum reverentiae et obsequii cultu persisto in Uzhorod, 20-a Octobris, a. D. 1923.

Excellentiae Tuae Reverendissimae addictissimus servus:

Antonius Papp

Episcopus Munkacsensis, graeci ritus Catholicorum.

263a. Papp Antal munkácsi püspök jelentésének melléklete: kimutatás az ortodoxok által elfoglalt görögkatolikus templomokról

AAV Arch. Nunz. Cecoslovacchia 29, fasc. 132. fol. 53r–54v. Tisztázat.

Ungvár, 1923. október 20.

Catalogus

parochiarum Dioecesis Munkacsensis graeci ritus Catholicorum, in quibus ecclesiae, domus parochiales, scholae et agri per schismaticos agitadores terrore et vi occupabantur inde a mense Novembri, a. D. 1918. usque ad 1-am Octobris a. D. 1923.

Post revolutionem 31-a Octobris a. 1918. exortam sacerdotes et fideles graeci ritus cath. multis persecutionibus expositi erant a perte agitatorum e Russia et Galicia huc immigratorum, qui ad nos sub illo titulo advenerunt, quod in patria sua per Polonos persequebantur et hic in provincia nostra sibi asylum quesiverunt.

Mox apparuerat, quod assertio haec ipsorum falsa erat, quia verus scopus adventus horum erat et est propagatio schismatis. Multi sacerdotes Dioecesis nostrae mense Majo 1919. Praegae commorantes resciverunt, quod isti agitadores schismatici russofilii per societatem quamdam „Česka-Russka Jednota” dictam pecuniis suffulciebantur.

Agitadores hi etiam a primo gubernatore hujus provinciae:

Ioanne Brejcha pecuniis adjuvabantur, ut sibi typografiam emere et novalia edere possent. In his novalibus suis de die in diem contumeliis affecerunt et afficiunt Ecclesiam Catholicam, Ordinarium, Canonicos, sacerdotes, asserentes ipsos Madjarones, id est Hungarofilos esse. Tum in his novalibus, tum verbotenus hi agitadores schismatici passim spargunt istam assertionem, quod fideles Rutheni nostrae dioecesis spiritu vere Slavo tunc solummodo replebuntur, si Ecclesiam Catholicam deseruerint et omnes schismatici fient.

Cum diabolico furore et terrore persequebantur Ecclesiam nostram graeci ritus catholicam, rebelliones excitaverunt in pagis contra curiones nostros, illos e domibus parochialibus et ex pagis expellebant, fideles nostros minationibus et multa damna ipsis faciendo, foenum et domus comburendo, pecora ipsorum mutilando, terrore afficiebant et ad religionem Catholicam deserendam cogebant.

In sequelam harum persecutionum per schismaticos occupabantur parochiae:

Anno 1918. mense Novembri et Decembri:

1. Nizňa-Bistra in comitatu Maramaros,
2. Iza in comitatu Maramaros,
3. Selišče in comitatu Maramaros deinde recuperata.

Anno 1919:

1. Herinčovo in comitatu Maramaros
2. Kešel'ovo in comitatu Maramaros
3. Lipša in comitatu Maramaros
4. Terebl'a in comitatu Maramaros

Anno 1920.:

1. Zadňoje in comitatu Maramaros
2. Selišče in comitatu Maramaros
3. Ujbariovo in comitatu Maramaros
4. Nankovo in comitatu Maramaros
5. Čuma'lovo in comitatu Maramaros
6. Danilovo in comitatu Maramaros
7. Kričovo in comitatu Maramaros
8. Kušnica in comitatu Maramaros a. 1921. recuperata

Anno 1921.

1. Dubovoje in comitatu Maramaros in fine a. 1921. recuperata
2. Darva in comitatu Maramaros
3. Ugl'a in comitatu Maramaros
4. Velki-lučky in comitatu Maramaros
5. Gorond in comitatu Maramaros
6. Nizňa-Neresnica in comitatu Maramaros 8-a Maji a. 1922. recuperata
7. Vulchuvci in comitatu Maramaros
8. Luh in comitatu Maramaros
9. Buštin in comitatu Maramaros
10. Voňiovo in comitatu Maramaros recuperata
11. Kopašno in comitatu Maramaros recuperata via judiciali a. 1922.
12. Saldobos in comitatu Maramaros
13. Vučkovoje in comitatu Maramaros

Anno 1922.

1. Ruskoje in com. Bereg, 7-a Maji solummodo ecclesia occupata est, parochus noster in capella in domo parochiali erecta, item in ecclesia filiali Benedike s. functiones peragit.

2. Bedevl'a in com. Maram. 8-a Julii a. 1922. solummodo ecclesia occupata via judiciali recuperata, ast vi iterum occupata a. 1923. Parochus ibidem residet et in capella in domo parochiali erecta s. functiones peragit.

3. In Čapolcka filiali, župa Bereg, ecclesia 16. Aprilis a. 1922. per schism. occupata est, parochus in ecclesia matre Zsuko s. functiones peragit. –

Anno 1923.

1. in filiali Visna Bistra, župa Maram.: ecclesia,
2. in filiali Prislop, župa Maram.: ecclesia
3. in matre Torun, župa Maram.: ecclesia, sed 17-a VI. a.c. recuperata.
4. in matre Ugoča-Dubroka župa Bereg: ecclesia, parochus tamen in pago habitat et s. functiones in filiali Rostoka peragit.
5. in matre Koločava-Horb župa Maram.: ecclesia occupata, parochus ibidem habitans, sacra peragit in filiali Kolcava-Lazi. –
6. in matre Bereznik župa Maram.: ecclesia occupata
7. in matre Beregrákoš župa Bereg.: mense Maji 1923. occupata est ecclesia, ast mense Julio recuperata.
8. in filiali Velika-Kriva župa Maram., ecclesia occupata.

Occupabantur itaque universim Ecclesiae: 38.

Ex his revindicatae, recuperatae sunt iam: 7.

Ad recuperandas reliquas ecclesias processus moti sunt coram foro judiciali adhuc in parochiis: 10.

In his processibus judiciariis favorabilia judicia sunt in prima instantia lata iam quoad ecclesias: 6.

in secundo instantia vero: 1.

relate ad ecclesiam Velki-Luckensem, cuius causa ob appellationem per schismaticos interpositam in tertio instantia iam per unum et dimidium annum apud Supremum Tribunal Brunense jacebat, quod tandem 13-a Junii a.c. iudicium tulit, ast iudicium latum solummodo primis diebus hujus mensis ad nos transmitti curavit.

Judicium hocce vix intelligi potest. Pronuntiat quidem multifaria loquendo, quod causa haec non via judiciali est tractanda, sed tamen reticet: ad qualem ergo forum pertineat?

De hacce re secus alterum libellum supplicem confeci ad Suam Excellentiam Dominum Nuntium Apostolicum, adjungendo iudicium praedictum et benignum adjutorium Ejus, intercessionemque apud Sanctam Sedem Apostolicam – et si fieri potest – apud geburnium Status imploro. –

Uzhorod, 20.-a Oktobris, a. D. 1923.

Antonius Papp

Episcopus Munkacsensis.

264. Breyer István helyettes államtitkár átírata Miklósy István hajdudorogi püspöknek a Magyarországon maradt eperjesi egyházmegyés parókiák beosztása tárgyában

Budapest, 1923. október 31.

GKPL VI–1 2334/1923. Tisztázat.

M. Kir. Vallás- és Közoktatásügyi Miniszterium.

136636/1923. I. ü.o. szám.

Méltóságos és Főtisztelendő

Miklósy István hajdudorogi gör. kath. püspök urnak,

Nyiregyháza.

Nagybecsü nyilatkozatának szives közlése végett van szerencsém tisztelettel megküldeni. –

Fogadja Méltóságod kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását. –

Budapest, 1923. évi október hó 31-én.

A miniszter helyett:

Breyer István h. államtitkár

264a. Breyer István helyettes államtitkár átíratának melléklete: ismeretlen szerző emlékirata a Magyarországon maradt eperjesi egyházmegyés parókiák beosztása tárgyában

Dátum nélkül

Valószínű, hogy az eperjesi egyházmegyének hazánk mai határain belül maradt része, mely Borsodban és Abaujban mintegy 25 plébániából áll, a hajdudorogi püspök joghatósága alá kerül, ki e kerületet az eperjesi egyházmegye integritásának sérelme nélkül, mint apostoli adminisztrátor fogja kormányozni.

Ha ez a megoldás megvalósul, a hajdudorogi egyházmegyéhez, mely jogszerint ma az ó-görög liturgikus nyelvnek területe – nem jogszerint ugyan, de gyakorlatilag olyan rész lesz csatolva, melynek jogos és tényleges liturgikus nyelve az ószláv, a köztudat szerint az orosz nyelv.

Csak pár hónapja történt, hogy a római Szentszék kísérletet tett arra, nem lehetne-e a hajdudorogi egyházmegyébe hivatalos liturgikus nyelvül az ószláv, – vagy miként Róma nevezni szokta, a ruthén nyelvet bevezetni.

A hajdudorogi egyházmegyét alapító pápai bulla kimondja, hogy ennek az új egyházmegyének liturgikus nyelve a magyar soha sem lehet. Róma tehát látván, hogy az ógörög nyelv bevezetése iránt semmi sem történik, a ruthén nyelvvel tett kísérletet, a mely Róma szerint is elismert liturgikus nyelv. Róma mostani hallgatása nem jelenti a magyar liturgiát, mert a Szentszéknek van ideje kívánni az ő tervei számára az alkalmas pillanatot.-

Az eperjesi egyházmegye kérdéses területének papsága nem szívesen látja az események ezt az alakulását, mert a hajdudorogi püspökségtől félti a ruthén

liturgikus nyelvet amely pedig őket az eperjesi ruthén egyházmegyéhez és ezáltal a szláv politikai és kulturális világhoz kapcsolja még ma is.

A kérdéses területek görög-katolikus lakossága kivétel nélkül és kifogástalan kiejtéssel beszél magyarul, de túlnyomó részük beszél tótos rusznyák nyelven is, a mi elegendő ürügy arra, hogy sok helyen egészen oroszul, több helyen a magyarral is vegyítve, de oroszul is végezzék az istentiszteletet és aránylag kevés helyen van ottan kizárólagosan magyar nyelvű kultusz.

Ez természetes következménye annak, hogy az ott alkalmazott klerus és éneklést tanítói kar annakidején kizárólagos ruthén nyelvű liturgikus kiképzésben részesült és így nemcsak a megszokás erejénél fogva, hanem vallásos kegyelettel is ragaszkodnak az orosz liturgikus gyakorlathoz és ezt a kegyeletes érzést vallásos motívumok alapján fenntartják, ápolják hiveik körében.

Miután az eperjesi egyházmegye átkapcsolásra váró részének klerusa a hajdudorogi egyházmegyétől félti mostani ruthén liturgikus nyelvét, a hajdudorogi egyházmegyének nem tanácsos az ilyen corpus separatum-ot, egy de jure és de facto a ruthén liturgikus nyelv álláspontján lévő alakulatot magához ölelnie, mert ez könnyen végzetessé lehet a hajdudorogi egyházmegye kizárólagos magyar jellegére, melynek Rómával szemben csak egy feltétlen biztosítéka lenne, ha e püspökségnek már volna az ó-görög liturgikus nyelv ismeretébe bevezetett és a ruthén kulturától teljesen elszakított klerusa, – de ma még a hajdudorogi egyházmegyének ilyen klerusa sajnos egyáltalán nincsen.

A hajdudorogi egyházmegye alapítása alkalmával mulasztás történt. Az eperjesi egyházmegye kérdéses területe, bár azt a statisztika már 1910-ben is színmagyarnak mutatta ki, az új egyházmegye kötelékéből politikai okoknál fogva, kimaradt. Az akkori intéző körök nem tartották tanácsosnak, hogy az eperjesi ruthén egyházmegyéből a magyar elem egészen kivétessék. Azt remélték, hogy a magyar nyelv határok kiterjesztésével az a terület, mely a hajdudorogi egyházmegyével széles vonalon közvetlenül érintkezik, nemcsak azt fogja venni, de tovább is fogja adni, a magyar nyelvhatár kiterjesztése után a magyar nyelvű kultuszt a ruthén területek felé. Sajnos ez az akkor reálisnak mutatkozott politika ma már nem helytálló, – sőt ma már az iránt kell védelemről gondoskodni, hogy e területek révén a szláv kultúra leghatásosabb eszköze, a ruthén liturgikus nyelv ne találjon utat a hajdudorogi egyházmegye e tekintetben ma még nem egészen immunis területére.

E tekintetben helyes biztosítékot csak az nyújthatna, ha a kérdéses eperjesmegyei terület az eperjesi egyházmegyéből a római Szentszék tekintélyével egyszersmindenkorra kivétnék és a hajdudorogi egyházmegye integrans részévé lenne. Igaz, hogy a magyar állam a történelmi egyházmegyéknek a már politikai határok szerinti új beosztását nem kezdeményezheti. De ebben az esetben csak egy olyan akcióról volna szó, hogy a hajdudorogi egyházmegye alapításánál elkövetett hiba reparáltassék, hogy e területek színmagyar népe

legalább most az alapítás után 10 évvel, oda jusson, a hová kétségbevonhatatlan még a trianoni béke által is elismert magyar voltuknál fogva, már az alapítás alkalmával természetes uton jutniok kellett volna.

Ha pedig ez a megoldás, figyelemre méltó egyház politikai okoknál fogva, mostan lehetetlen volna, közbevetett előkészítő intézkedés gyanánt e terület részére, ha nem is nagy annak kiterjedése, független apostoli adminisztrator volna az apostoli Szentszéktől kieszközlendő, kinek feladata lenne, hogy az eperjesi egyházmegyétől való végleges elszakadásra a talajt előkészítse legkivált az által hogy e területen a ruthén liturgikus kiképzéstől és kulturától teljesen idegen, és az ógörög liturgikus nyelvben megfelelően jártas klerust teremtsen és addig is a magyar istentiszteletet tegye ott minél belterjesebbé és minél általánosabbá.

Erre a feladatra szinmagyar származásu, papi erényekkel ékeskedő, esetleg más egyházmegyei, egyházi férfit mindenesetre fognak találni az intéző körök. A magyar államnak e kérdésben nem szabad most már várakozó álláspontra helyezkedni. Ha valahol, itt kell alkalmazni a jelszót: *suaviter in modo sed fortifer in re*. Tanuljunk, ha már el is késtünk, szomszédainktól.-

265. Francesco Marmaggi prágai nuncius távirata Pietro Gasparri államtitkárnak a csehszlovák kormánnyal folytatott tárgyalásairól

Prága, 1923. november 24.

Città del Vaticano, Segreteria di Stato, S.RR.SS. AA.EE.SS. Cecoslovacchia, Anno 1922–1926, Pos. 24, fasc. 32. fol. fol. 61r. Tisztázat.

24166

Da Cifra

Praga 24 novembre 1923

Cardinale Gasparri

Roma

N. 47. Giungono notizie sempre più gravi, specialmente Muncac propaganda acattolica, di cui parte responsabilità ricade sopra Vescovo Pap a giudizio Vescovo Niaradi ed altri. Governo subdolamente protegge tale propaganda e insiste per traslazione Pap. Circa consegna beni a Jantaus dopo lunga discussione sarebbe disposto consegnarli alle seguenti condizioni:

1° Santa Sede proceda quanto prima nuova circoscrizione diocesi Repubblica

2° Quando dovrà nominarsi Vescovo Tirnava Santa Sede proceda d'accordo col Governo.

Circa prima condizione non ho ommesso osservare dovere precedere questione beni delle diocesi e governo ha ammessa necessità tale precedenza. Riguardo seconda condizione chiaramente esso tende escludere candidatura vescovile Jantaus. Prego darmi istruzioni.

Marmaggi

266. Toma László makói paróchus felirata Miklósy István hajdúdorogi püspökhöz a hódmezővásárhelyi görögkatolikus hívek lelkipásztori ellátása tárgyában

Makó, 1923. november 28.

GKPL I-1-a 1055/1925. Tisztázat.

111/923. sz.

Méltóságos Püspök Ur!

Kegyess Atyám!

Csodálkozással olvastam Méltóságodnak 2028/923. sz. leiratában közölt hercegprímási átiratot s az abban foglalt merev negatíot. – Hiszen 81/923. sz. felterjesztésemben³²⁶ mellékeltem 3-4 döntő okiratot, 10-15. régmúlt időkből való esketési anyakönyvi kivonatot, melyek bizonyítják, hogy H. M. Vásárhely tényleg filiális volt Makónak már 1800 óta, - még régebbi évekről is csatoltam esketési adatot, - s 1844-ből jogérvényes Canonica Visitationot, sőt az ott élő gör. kath. családok névszerint vannak kimutatva 1844-ből is, kik rendes, névszerint nyilvántartott hívei voltak Makónak. Esketésre vagy Makóra jöttek, vagy a makói papnak beküldték az esketési adatokat beanyakönyvelés végett az ottani latin plebánosok, miután szabályszerű elbocsájtó levél birtokában, - mit a makói gör. kath. lelkésztől kértek, megeskették híveinket, vagy a vegyes szertartású házaspárt. Ezt nyilvánvalóan bizonyítják a felküldött iratok. Tehát H. M. Vásárhely igenis filiája volt Makónak már a hajdudorogi egyházmegye alapításakor is. S mikor ennyi hivatalos adat 3-4 meg nem czáfolható canonjogilag is döntő okirat javunkra szól, Őminenciája ezzel szemben csupa negacziókra hivatkozik, ezeket sorolja fel a mi ténybeli adatunkkal szemben. S ezeket is kitől veszi? az érdekelt plebánostól, ki 2-3 éve plebános csak H. M. Vásárhelyen.

De ezzel szemben is 1.) a mi itteni híveink közül többen azt állítják, hogy igenis 25-30 évvel ezelőtt, - b. Boros főesperes előtt - évenként többször jártak a régebbi lelkészek – Juhász György, Kabay Sándor a filiálisokba (Szeged, H. M. Vásárhely, B. Csaba). – S hogy ez az igaz, híveink bizonyága mellett bizonyít az 1844.-iki Canonica Visitationnak erre vonatkozó, - s hiteles másolatban felküldött, - része. De ezt igazolja az 1896.-iki Conscriptioanak a XVIII. tételében a filiálisok évenkénti meglátogatásaira felvett „60 Ft” kiadási tétele is, már pedig e filiálisok közt szerepel, - itt is H. M. Vásárhely. – A jogalap tehát a miénk s a múlt is tényekben, okiratokban mellettünk szól, ezt elismerték az illetékes latin plebánosok is, mikor a funkciókról szóló adatokat köteleességszerűen betérjesztették az illetékes makói gör. kath. lelkésznek, mint bizonyítják a felküldött hiteles kivonatok. – De ez ellen eddig nem is tiltakozott soha egyetlen latin püspök sem. Sem a csanádi, sem a váradi, sőt

326 Lásd: 238. számú dokumentum.

még a vácsi jogelődök, püspökelődök sem. De nem is teheték, mert nincs, nem volt erre jogalap.

2.) Azon sajnálatos tényről, hogy közvetlen elődöm, (aki 30 éven át volt makói lelkész) nem teljesítette ezen kötelességét, - s így részint emiatt, részint a nagyobb távolság miatt elszoktak hódmezővásárhelyi s békéscsabai híveink a régi, szokásos, az anyaegyházzal való összeköttetéstől – nem állítható, miszerint megszűnt volna a jogalapom s 100 évet meghaladó joggyakorlatban nyugvó filiális viszony. Hiszen ezen sötét, sajnálatos időkben is – mikor Makón is szomorú helyzetbe került egyházunk bár szorványosan s lazán, de fennállott az összeköttetés, mint a ././. csatolt hiteles kimutatás is bizonyítja. S mikor Szegeden is elhanyagolt híveink közt feléledt 1921-ben a hitélet, szertartásunk gyakorlása, ezt hallván s tapasztalván hódmezővásárhelyi híveink, önként és ismételve sürgették, hogy náluk is részükre is teljesítem lelkészi működésemet. – Ennek a sürgetésnek engedtem végre 1923-ban, mikor a fentebbiekről meggyőződtem s mikor Szegeden ezen nemes hivatást gyakorlandó Csanád püspöke s a jezsuiták részéről nehéz, fáradságos munkámban testvéri segítséget nyertem. – Kötelességszerűen fordultam ily irányú kérelemmel a vácsi püspök úrhoz is, vázolván a helyzetet, számíthatván a szegedi örvendetes állapotokra. S a főpásztori atyai támogatás helyett kaptam az ismeretes elutasító, megdöbbentő hangú s tartalmu átiratot s azóta is nem testvéri megértést, atyai támogatást nyertem Váczon s Esztergomban, hanem csak dorgálást, hatalmi féltékenységet, s rideg elutasítást. –

Hát miért féltik híveinket papjuktól? A görög szertartástól miért szeretnék hermetice elzárni ezután sóvárgó híveinket? Ezt kivánni bűn? ezt teljesíteni lázítás az Egyház ellen?! mikor erre megvan a jogalap, a jogszokás is!

3) Hogy legyen nyoma a latin plebánián, H. M. Vásárhelyen Erdélyi Bazil kánoni látogatásának? mikor Ő Makón járt, a materben. De mert nyoma sincs ott, tehát nem is járt Makón sem?? Mint 1) pont alatt nem emlékszik a plebános, hogy volt e 40-50-100 évvel előtt ott gör. funkció, tehát nem volt soha, noha erre nézve adatok, okiratok tanúskodnak. –

4) Valószínűtlenség is lehet döntő érv a 2 rendbeli, csupán negation alapuló főérv mellett? Mikor Szeged távolabb van Makótól, mint ez H. M. Vásárhelytől s mégis 3 éve rendszeres pasztorációban részesülnek itteni, szegedi híveink. – Csak atyai támogatást, testvéri segédelmet kérünk s így lesz ez H. M. Vásárhelyen is, kivált ha sikerül Szeged önállósítása, de a 2 felsőbb hatóság részéről sajnosan megnyilvánuló ellenszenv, merev tiltakozás ellenére bajosan. –

5.) A vácsi püspök úr szerint nincs bent az ő schematizmusukban sem fliaként H. M. Vásárhely, tehát nem volt s ma sem filiánk. Hát így mi gör. kath, nem is létezőnk, mert a legtöbb katekizmusban, r.k. szertartás szerintiben nincs is felemlítve, hogy vannak görög szertartású katolikusok is. – Ide vezet a csupán negation alapuló érvelés. –

De mi csak egy kevés megértést, a sokszor hangoztatott testvéri szeretetből csak néhány, tetteikben megnyilvánuló fény sugárt kérünk s nem kellene ma ezen vitázni, kivált mikor a jog, a régi szokás mellettünk szól. Ha ezek után sem ismerné el Ő Eminenciája igazunkat, ám döntsön Róma s a közvélemény. De kinek lesz ebből haszna?

Bízom erősen igazunkban, mi jogunkat fel nem adhatjuk s Méltóságod atyai jóindulata tapasztalt bölcs megvilágítása mellett ügyünk el nem bukhatjuk Rómában s hiszem, hogy Róma megmagyarázza, fentartja régi elvét: „non ut omnes latini fiant, sed ut omnes catholici sint”. –

Erről van itt szó, ezt kell elismernie a vácsi püspök úrnak s minden rendben, szent a béke. –

Hogy így legyen! Kérjük a Mindenható segedelmét s Méltóságod főpásztori támogatását. – Mély hódolattal maradok Méltóságodnak

Makón, 1923 XI/28.-án engedelmes fia:

Dr. Toma László

gör. kath. parochus

267. Miklós István hajdúdorogi püspök átirat-fogalmazványa Csernoch János hercegszékhez a hódmezővásárhelyi görögkatolikus hívek lelkipásztori ellátása tárgyában

Nyíregyháza, 1923. december 7.

GKPL I-1-a 1055/1925. Fogalmazvány.

2564. sz.

Főmagasságu és Főtisztelendő Bibornok, Hercegszék, Érsek Ur!

Eminentiad, 3177/1923. számú, igen becses átiratából³²⁷ kitetszőleg, szilárdul ragaszkodik ama, eredetileg vallott fölfogásához, hogy „Hódmezővásárhely nem volt Makóval szemben a szó használatos értelmében vett filiális viszonyban”.

Azon tiszteletnél fogva, mellyel metropolitám iránt viseltetem, kérem kell Eminentiadat, hogy alább felsorolandó ellenérveimet kizárólag tárgyi alapon elbírálni méltóztassék: méltánylásával ama kényszerhelyzetnek, melybe egy püspök jut akkor, ha egyházmegyéje integritását veszélyeztetve látja s hallgatása súlyos kötelességmulasztással volna egyértelmű. Kérem kell erre a Szentszék parancsára hivatkozva, aki ekként szól: „Quod justum est judicate, sive civis sit ille, sive peregrinus” Deut. I. 16. Kérem kell az ezen parancsból leszűrt jogszabály alapján: „In judiciis non est acceptio personarum habenda” Reg. juris XII.

327 Lásd: 260. számú dokumentum.

Eminentiad súlyt fektet annak a körülménynek megállapítására: megfordultak-e a makói lelkészek az utóbbi időkben Hódmezővásárhelyen funkciók végzése végett. Ha az erre adott nemleges válasz elfogadható volna is, ebből csak az következne, hogy a lelkészek elhanyagolták kötelességüket. Vagy – enyhébben ítelve meg eljárásukat – megegyeztek latin szertartású lelkésztársaikkal a helyettesítésre nézve. Az ily megegyezés, a távolabb fekvő s kevésbé népes filiálisokkal szemben, kétszertartású papjaink között kölcsönös s általánosan szokásos. Ily alapon, tekintettel a Can. 1509. 4-ik pontjára, elévülésre bizonyára nem gondol Eminentiad.

A keresztelesek, esketések, temetések egyébként majd a hódmezővásárhelyi plebános, majd pedig a makói lelkész által voltak teljesítve. Ha a helyettesítő plebános egyes esetekben a jegyzéket, illetékes beanyakönyvelés végett, át nem tette, mulasztást követett el. Viszont a makói lelkész, ha a mulasztásokat közönyösen vette, hanyagságot tanusított. Defectusokból jogszerzésre következtetés nem vonható.

A kánoni látogatások az anyaegyházban szoktak végbemenni. Egészen közömbös ennél fogva, megfordult-e 1844-ben Erdélyi Bazil nagyváradi püspök Hódmezővásárhelyen is. A Makó és Hódmezővásárhely közötti távolság, melyre Eminentiad nagybecsű átiratában hivatkozás történik, főleg az oly helyekre nézve hol hiveink schizmatikusokkal s protestánsokkal vegyesen élnek, az affiliális lehetősége ellen mitsem bizonyít. Sajnos, a gör. szertartású hívek nagy része szétszórta lakik. Hogy tehát ezek a schizma és protestantizmus áldozatává ne legyenek, sok esetben hatvan-hetven km-nyi körzetben kellett őket egy-egy anyaegyház körül csoportosítani.

Ha egy-egy parochia határainak igazolása – amint Eminentiad a fennforgó esetben szükségesnek látná – a másfél évszázad előtt végbement *canonica visitatio* jegyzőkönyvétől tételnék függővé, kérdem: ugyan hány plebánia állná ki a váci püspök úr temperamentumos ostromát?

Az 1896-ik évi összeírást nem fogadja el Eminentiad a filiális viszonylat szempontjából bizonyítékul. Mélyen sajnálom, hogy jogi megítélésünk e ponton is ellentétes. A szóbanforgó okmány az egyházi és állami közigazgatási hatóságok közös munkája s mint ilyen van az államigazgatás jogrendjébe beillesztve. Bizonyító ereje kétségbe nem vonható. A mennyiben pedig valamely részletére nézve kérdés merülne föl, e kérdés egyoldalulag semmiképp el nem dönthető.

A schematizmusoknak még felemlítését is mellőztem előző előterjesztésemben. A schematizmus nem okmány. Ezzel csakugyan mitsem lehet bizonyítani. Ha az Eminentiad által idézett Aloysius Reesch de Lewaldnak úgy tetszik, akár a makói anyaegyház sőt az egész nagyváradi egyházmegyét kihagyhatta volna munkájából.

A váci püspök úr, önkényes föltevéséből indulva ki, provokálta a tárgyalás alatt álló joghatósági vitát. Én, a tárgy komolyságához illőleg, megdönthetetlen erejű okmányokra hivatkoztam.

Mínhogy pedig egyszerű hivatkozásom Eminentiadnál hatástalannak mutatkozik, perdöntő okmányaimat ./- alatt, három darabban, visszakérőleg van szerencsém csatoltan bemutatni.

Ezen okmányok egyike arról tesz tanuságot, hogy a hódmezővásárhelyi gör. kath. hívek házasságkötésénél, mint „proprius parochus” saját személyében, vagy meghatalmazottja által, 1801-től a makói lelkész működött közre.

A második okmány az Erdélyi Bazil püspök által, 1844-ben megtartott canonica visitatio során összeírt hódmezővásárhelyi hívek lajstromát tünteti föl.

A harmadik csatolmány értelmében igazolva van, hogy Makóhoz mintegy tíz fiókegyház tartozik s ezek között olyanok is vannak, melyek az anyaegyháztól 3-4 órányi távolságra fekszenek.

Ily okmányok birtokában s egyébként is igazom teljes tudatában óvást emelek mindennemű oly kísérlet ellen, mely joghatóságom gyakorlásának megháborítására irányul.

A váczi egyházmegyének éppugy meg vannak szabva a határai mint a hajdudorogié. Gyakorolja jogait a váczi püspök úr saját határain belül úgy, miként magam is saját határainon belül gyakorolni kívánom: mindketten engedelmeskedni tartozván a legfőbb hatalom rendelkezésének, mely ekkép szól: „Episcopus latinus latinorum, episcopus vero graecus graecorum dumtaxat curam, regimen et jurisdictionem respective habeant et exercent” XIV. Benedek. Etsi pastoralis.

Fogadja Eminentiad kegyesen mély tiszteletem őszinte kifejezését, mellyel vagyok

Nyiregyházán, 1923. dec. 7.
alázatos szolgája és szuffraganeusa
hajdudorogi püspök.

268. Lorenzo Schioppa budapesti nuncius jelentése Pietro Gasparri államtitkárnak a Hajdúdorogi Egyházmegye finanszírozása tárgyában

Budapest, 1923. december 21.

Città del Vaticano, Segreteria di Stato, S.RR.SS. AA.EE.SS. Ungheria, Anno 1923–1942, Pos. 22–26, fasc. 28. fol. 6rv. Tisztázat.
Arch. Nunz. Ungheria 8. fasc. 9. fol. 376rv. Fogalmazvány.

Aumento d'assegno al Vescovo di Hajdudorog, No. 2789.
Budapest, 21 Dicembre 1923.
A sua Eminenza Reverendissima Il Signor Cardinale
Pietro Gasparri Segretario di Stato di Sua Santità
Vaticano
(con inserto)

Eminenza Reverendissima,

Appena mi pervenne il venerato Dispaccio³²⁸ di Vostra Eminenza Reverendissima distinto dal N. 22125 del 23 Settembre p. p. col quale mi autorizzava ad iniziare le pratiche presso questo Governo allo scopo di ottenere un aumento d'assegno in favore di Monsignore Vescovo di Hajdudorog, non mancai di interessare in proposito questo Signor Ministro degli Esteri.

Malgrado le mie ripetute insistenze, soltanto ora sono riuscito ad avers una risposta al riguardo e mi do premura di inviarla a Vostra Eminenza trasmettendole, qui unita, in copia, una Nota indirizzatami in data del 15 corr. e consegnatami ieri, dal Ministero degli Esteri, nella quale si afferma che fin dal mese di luglio il Governo ungherese ha elevato l'assegno del prelodato Monsignore Vescovo a 36 milioni Kor. Ungh. annue, pari a circa 36 mila lire italiane.

Chinato al bacio della Sacra Porpora, con sensi di profondissima venerazione, mi pregio rafferarmi

dell'Eminenza Vostra Reverendissima

obblmo umilissimo devotissimo servo

Lorenzo Schioppo

Arcivescovo di Giustinianopoli, Nunzio Apostolico

268a. Schioppa nuncius jelentésének melléklete: a külügyminisztérium válasza

Budapest, 1923. december 15.

Arch. Nunz. Ungheria 8. fasc. 9. fol. 378r. Tisztázat.

Città del Vaticano, Segreteria di Stato, S.RR.SS. AA.EE.SS. Ungheria, Anno 1923–1942, Pos. 22–26, fasc. 28. fol. 7r. Másolat.

N. 2790

Copia

Son Excellence Monseigneur Lorenzo Schioppa

Acheveque de Justinianopolis Nonce Apostolique

Budapest

En reponse a la Note³²⁹ N. 2608 en date du 1 Octobre dernier, j'ai l'honneur en m'appuyant sur les informations recues de la part du Ministère Royal de l'Instruction Publique, de porter a la connaissance de Votre Excellence que le Gouvernement de Hongrie avait deja depuis un certain temps l'intention de regler par vois de donation des immeubles la question de la dotation de l'Eveque de Hajdudorog. En outre le Gouvernement Royal de Hongrie a

328 Lásd: 259. számú dokumentum.

329 Lásd: 261. számú dokumentum.

deja etablie la dotation de l'Eveque de Hajdudorog depuis le 1 Julliet a. c. en 36.000.000 de Couronnes hongroises correspondant environ a 36.000 livres.

En portant se qui precede a la connaissance de Votre Excellence, c'est avec satisfaction que je constate que la question de la dotation de l'Eveque de Hajdudorog fut reglee par le Gouvernement Royal de Hongrie anterieurement a la presente intervention du Saint-Siege.

J'ai l'honneur a cette occasion d'attirer l'attention de Votre Excellence sur le fait que la demande en vue de la valorisation complete de la dotation de l'Eveque de Hajdudorog doit etre consideree comme exageree, etant donne que les revenus des autres beneficiaires ecclesiastiques n'attignent a peine la moitie de la parite d'or.

Budapest la 15 Decembre 1923

Par ordre du Ministre:

Khuen-Héderváry

Conseiller de Légation.

**269. Khuen-Héderváry Sándor külügyminisztériumi tanácsos
átírata Somssich József követnek a Hajdúdorogi Egyházmegye
finanszírozása tárgyában**

Budapest, 1923. december 24.

MNL OL K 105 E-1c 5718/Pol/1926. Tisztázat.

5718/Pol.

A hajdudoroghi püspök javadalmazása.

1 mell.

Budapest, 1923. december 24.

Nagyméltóságú gróf

Somssich József rendk. követ és megh. miniszter urnak, Róma.

Tudomásulvétel és tájékoztatás céljából tudatom Nagyméltóságoddal, hogy Miklóssy István hajdudoroghi püspök azzal a kéréssel fordult a Szentszékhez, hogy a hajdudoroghi püspöknek ingatlan alakjában való dotálását és eddigi készpénzbeli javadalmazásának a békebeli aranyparitásnak megfelelő felemelését szorgalmazza a m. kir. kormánynál. Az itteni ap. nuntius a szóbanforgó ügyben f. évi október hó 1-én jegyzéket intézett hozzánk, melyre a másolatban csatolt szöveggel³³⁰ válaszoltam.

A miniszter rendeletére:

Khuen Héderváry

követségi tanácsos.

330 Lásd: 268a. számú dokumentum.

270. Breyer István helyettes államtitkár átírata Miklósy István püspökhöz a hajdúdorogi egyházmegyes papnövendékek római taníttatása tárgyában

Budapest, 1924. január 5.

GKPL VI–1. 434/1924. Tisztázat.

M. kir. Vallás és Közoktatásügyi Miniszterium.

47/1924./I.ü.o. szám

Méltóságos és Főtisztelendő Miklósy István

hajdudorogi gör. kath. püspök urnak, Nyiregyháza.

Méltóságos és Főtisztelendő Püspök Ur!

A hajdudorogi püspökség két papjának a római görög kollegiumban való ingyenes elhelyezése tárgyában hozzám intézett 5361/pol. számú m. kir. külügyminiszteri átíratot van szerencsém Méltóságodnak – egy drb. melléklettel tudomásul vétel és nagybecsü nyilatkozatának szives közlése végett visszakérőleg tisztelettel megküldeni.

Fogadja Méltóságod kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását. –

Budapest, 1924. évi január hó 5-én.

A miniszter helyett:

Breyer István

h. államtitkár.

271. Pietro Gasparri államtitkár utasítása Lorenzo Schioppa budapesti nunciusnak a Hajdúdorogi Egyházmegye finanszírozása tárgyában

Róma, 1924. január 9.

Arch. Nunz. Ungheria 8. fasc. 9. fol. 379r. Tisztázat.

Città del Vaticano, Segreteria di Stato, S.RR.SS. AA.EE.SS. Ungheria, Anno 1923–1942, Pos. 22–26, fasc. 28. fol. 8r. Fogalmazvány.

25728

Monsignore Lorenzo Schioppa

Nunzio Apostolico – Budapest

Mi è regolarmente pervenuto il Rapporto³³¹ della Signoria Vostra Illustrissima N 2789 del 21 dicembre u. s., con allegato, circa l'aumento d'assegno al Vescovo di Hajdudorogh.

La ringrazio della premura con cui si è interessata della cosa, nonde della pronta comunicazione fattami in merito, profitto poi dell'incontro per recusarle anche ricevimento del Rapp. N 2799 del 26 dicembre u./ . circa la questione Radnai-Blaha, nonché del Rapporto N 2783, del 18 dicembre u. / . coi relativi

331 Lásd: 268. számú dokumentum.

allegati circa le lagnanze mosse dal Ministro di Romania contro la Signoria Vostra Infine con sensi...

Infine con sensi di distinta e sincera stima mi rafferma
della Signoria Vostra Illustrissima affezionatissimo per servirla
P. Card. Gasparri

272. Miklósy István püspök átirat-fogalmazványa Breyer István helyettes államtitkárhoz a hajdúdorogi egyházmegye papnövendékek római taníttatása tárgyában

Nyíregyháza, 1924. január 10.

GKPL VI–1. 434/1924. Fogalmazvány.

Excellentiád 47/1924. I. ü.o. számú nagybecsü átiratának³³² ide f. alá visszazárt csatolmányaiiban köszönettel vettem tudomásul az apostoli szentszék mellé rendelt követségünk ama jóakaratu tanácsát, hogy a jövő tanévtől kezdve a szentséges atya előzetes engedélyének kikérése után, egy-két növendékpapot kiképzés végett a római „Görög kollegium”-ba küldenék.

A Christifideles Graeci bulla értelmében államkormányunk magára vállalta a hajdudorogi püspök székhelyén papnevelőház létesítését. Ezen érdekből, tíz éven át sokszor ismételt kérésem, a közismert mostoha viszonyokra hivatkozással, eredménytelen maradt. Papnevelőházam mostanáig sincs. Növendékeim Budapesten s főleg Esztergomban nyernek képesítést. Egy-két növendékemnek bármely más, új, esetleg római görög szemináriumban elhelyezése csak újabb eltávolodást jelentene ama tervszerűségtől, melynek a papképzés terén a helyi szeminárium közvetítésével kell konkrét alakot öltenie.

A papképzésnél első sorban a gyakorlati lelkészkeszítés követelményeivel kell számot vetnünk. E tekintet pedig azt kívánja, hogy a leendő lelképásztorok megfelelő számarányban, püspökük szeme előtt jövőendő paptársaik környezetében, oly hívek között nevelődjenek, akiknek szertartása szerint lesznek hivatva az oltár szolgálatában működni.

A mély tisztelettel előrebocsátottak után van szerencsém a fennebb hivatott ajánlatára nézve véleményemet a következőkben előterjeszteni.

1) Ama szerződéses megállapodáshoz képest, mely az államkormány s másrésről a római szentszék között létrejött, mindenek előtt papnevelőház létesítendő püspöki székhelyemen.

2) Ennek megkötése után örömmel fogja megragadni az alkalmat egyházmegyém kormánya, hogy egy-két növendéket Rómában képeztesse. Ezekből – kedvező körülmények között – a theologiai lyceum értékes tanerői válhatnak. Fogadjon Nagyméltóságod –

1924. febr. 8.

hajdudorogi püspök

332 Lásd: 270. számú dokumentum.

273. Francesco Marmaggi prágai nunciuss távirata Pietro Gasparri államtitkárnak Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában

Prága, 1924. január 12.

Città del Vaticano, Segreteria di Stato, S.RR.SS. AA.EE.SS. Cecoslovacchia, Anno 1922–1926, Pos. 24, fasc. 32. fol. 119r. Tisztázat.

25783

Da cifra

Praga 12 Gennaio 1924

Card. Gasparri

Roma

N. 51 – Vescovo Papp verrà a Roma metà Gennaio. Sarebbe opportuno ottenere subito suo consenso nota traslazione riservandosi Santa Sede effettuarla quando Governo abbia di fatto reso beni noto amministratore Apostolico.

Marmaggi

274. Pietro Gasparri államtitkár számjeltávirat-fogalmazványa Francesco Marmaggi prágai nunciussnak Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában

Róma, 1924. január 12.

Città del Vaticano, Segreteria di Stato, S.RR.SS. AA.EE.SS. Cecoslovacchia, Anno 1922–1926, Pos. 24, fasc. 32. fol. 112r. Fogalmazvány.

26872

Spedito il 5 Febbraio 1924

Monsignor Marmaggi, Nunzio Apostolico

Praga.

No. 82. Iniziate già pratiche per indurre Monsignor Papp ritirarsi in territorio ungherese. Intanto Vostra Signoria tratti con Governo su seguenti basi.

1° Nomina Nyaradi amministratore apostolico Munkacs.

2° Nomina Gébé Vescovo Eperjes.

3° Nomina Jantusch Vescovo Tírnavia e contemporanea nomina nuovo amministratore Tírnavia che potrebbe essere, se Vostra Signoria crede: Monsignor Bielek.

Tutto ciò facendolo apparire come grandi concessioni Santa Sede per trarne maggiori vantaggi possibili secondo prudente giudizio Vostra Signoria e tenendo presente mio cifrato 68 e di lei risposte 39 e 41.

Tutti questi provvedimenti con relativi impegni del Governo dovrebbero concludersi in brevissimo tempo onde poter pubblicarli tutti

contemporaneamente alla notizia traslazione Papp, per la quale si spera fra breve ottenere consenso.

Card. Gasparri

275. Papp Antal munkácsi püspök felterjesztése XI. Piusz pápához a Munkácsi Egyházmegye támogatása tárgyában

Ungvár, 1924. január 12.

Città del Vaticano, Segreteria di Stato, S.RR.SS. AA.EE.SS. Cecoslovacchia, Anno 1922–1926, Pos. 24, fasc. 33. fol. 3r–4v. Tisztázat.

Nro 242-1924.

L.I.Chr.!

Beatissime Pater!

Iustus et misericors Deus, cuius inscrutabilia iudicia et investigabiles viae sunt, sicut adhuc dioecesim curae meae, concreditam graeci ritus Munkacsensem ingemiscere dioecetam diuturna saevaque insectatione.

Non immutator sane est, sed pergravata quotidie magis conditio mihi, cleroque facta ab anno 1919, a quo nempe modernum gubernium Cechoslovachum potestatem suam exercet in hocce territorio nostro. Iugis autem experientia docuit, quam merito ab ipsis huius insectationis exordiis, per impiorum schismaticorum promotas et ab exposituris gubernii patratas ac propectas, – iura Ecclesiae nostrae graeco-catholicae tanto nisu fuisse impetita, nisi ut ita via sterneretur ad abolendam, – si fieri posset, – delendamque catholicam Ecclesiam, ipsumque Christi nomen in illa viventis et regnantis.

Tristitiorem quoque commemoranda forent de impudentissima illa schismaticorum manu, quae per audaciam fraudis et violentiae suae opprimere nititur multo copiosiore eorum numerum, qui constantes in fide permanenserunt. Versutia vero sua ea apud civilem potestatem inierunt gratiam, ut armorum adhibita vi, converterint in proprium aliquas e catholicorum Ecclesiis, domibus atque agris parochialibus, scholisque confessionalibus atque effecerint, ut catholici sua iam privarentur immunitate, qua hactenus per publica pacta gavisii fuerunt.

In sequelam horum persecutionum per schismaticos occupabantur ecclesiae universim 44. Ex his revindicatae sunt 10. – Ad recuperandas reliquas Ecclesias processus moti sunt coram foro iudiciario adhuc in parochiis 15.

Expensae horum processum iudicarium iam hucadusque circa 450.000 Coronas Cechoslovachici valoris consummabant, in futurum vero maiorem summam requirant, quaeque expensae exclusive cassam dioecesanuam onerant.

Porro ob iniuriosa et intensa gubernii gesta, sacerdotes curati magnam inopiam materialem passi sunt. Etenim gubernium civile, publico edicto praestationes naturales, quae uberiores partem sustentationis cleri curati

constituebant, sine ulla praeuia tractatione et recompensatione 7a Martii a. 1920. abolevit. Quapropter his substractis clerus in extremam necessitatem coniecebatur atque sustentatio maioris partis cleri curati iterum cassam dioecesanam premit.

Ad sustentationem vero Seminarii maioris et minoris atque aliarum piarum institutionum in dioecesi existentium infrascriptus Episcopus atque dioecesis vix potest aliquid praestare. Nunc autem, cum inter vastos tractus dioeceseos huius Munkacsensis, schismatici, socialdemocratae et aliarum sectarum fautores nihil relinquunt inausum ad inventutem alliciendam ac pervertendam, valde optandum est, ut scholas omnimodas, orphanotrophia, seminarium, aliaque huiusmodi instituta instaurare et sustentare possim. –

Ad hos tam utiles scopos obtinendos, inter gravissimas materiales conditiones, in quibus haec dioecesis existit, aliquid subsidii atque elemosinae subministracionem a Te Sanctissime Pater suppliciter peto, etquidem:

I. ad defendendam s. fidem catholicam, porro pro Ecclesiis et pro sacerdotibus curatis persecutionibus expositis, -

II. Pro seminario maiori et minori atque pro aliis institutis et orphanotrophiiis.

III. Pro sacerdotibus insuper humillime efflagito ss. missarum stipendium taxam dioecesanam Kc. 10 adaequet.

Minime enim dubito, quod exinde aere catholicis piae operae lectoribus animus addetur novus et fidelium incitabitur zelus, ubi languescere forsitan visus est.

Quam gratiam dum a Te, Beatissime Pater humiliter exoro, ad pedes Tuos beatos provolutus, apostolicam benedictionem pro me, clero meo et fidelibus curae meae concreditis humillime exposco. –

Ungvarini – Uzhorod – , die 12. januarii, a. 1924.

Sanctitatis Tuae devotissimus et obsequentissimus filius in Christo:

Antonius Papp, Episcopus Munkacsensis graeci ritus Catholicorum. –

276. Illés József professzor jelentése XI. Piusz pápának a munkácsi és eperjesi egyházmegyék helyzetéről

Róma, 1924. január 20.

Città del Vaticano, Segreteria di Stato, S.RR.SS. AA.EE.SS. Ungheria, Anno 1922–1926, Pos. 24, fasc. 32. fol. 63r–73r., 77r–109r. Tisztázat.

Beatissime Pater!

Josephus Illés-Illyasevics ad Universitatem scientiarum Budapestinensem in Hungaria professor ordinarius publicus membrumque Academiae litterarum Hungaricae Budapestini, Graeci rithus catholicus supplicat Sanctitati Tuae quam instantissime, dignetur adnexam Relationem de statu religionis in dioecesi graeci rithus catholicorum Munkacoviensi seu incrementu schismatis

in detrimentum ss. unionis annis 1922 et 1923 paterne accipere et episcopo ejusdem dioecesis, Antonio Papp auoque clero pro conservatione ss. unionis a patribus et avis auis in haereditatem acceptae viriliter et inconcusse stanti etiam in futurum adiutorium praestare.

Qui non cessabunt pro Sanctitatis Tuae gratia paterna preces ad aram continue fundere.

Pro qua Deus Omnipotens retribuatur Sanctitati Tuae longaeuam vitam salutarissimumque successibusque plenum pontificatum.

Romae, die 20. m. Ianuarii a. 1924.

obsequentissimus filius

Josephus Illés Illyasevics

Relatio accurata et plena de statu hodierno religionis in dioecesi gr. r. cath. Munkacoviensi nunc in Ruthenia Subcarpatica Reipublicae Cahoslovacae per autonomiam coadunata sita Sanctissimo Domino et Patri Summo Pontifici Pio XI. facta ad commissionem Antonii Papp episcopi ejusdem dioecesis per suum jurisconsultum Dr. Jur. Josephum Illés Illyasevics prof. ord. publ. ad univ. scient. Budapestinensem die 20. m. Ianuarii a. 1924.

Certo certissime scit idem episcopus gr. r. cath. Sanctitati Suae tum ex pluribus expositionibus³³³ ejus, uti 29. Aug. 1921, 23. Apr. 1923, 20. Oct. 1923, etc. ad Nuntium Pragensem datis, tum ex duplici relatione, 20. Jan. nempe 1922³³⁴ item 8. Febr. 1923³³⁵ per specialem ejusdem episcopi oratorem personaliter porrectis quam optime cognitum esse tristissimum periclitatissimumque statum religionis in dicto episcopatu Munkacoviensi, atque Sanctitatem Suam ad amussim informatam esse de terroristica propagatione schismatis inter gr. r. unitos fideles Ruthenos, prouti etiam de conatibus ejusdem episcopi inter difficillimas circumstantias positi ad defendendam unionem dioeceseos suae. Unde easdem nunc personaliter repetere jure superfluum esse videtur. Taliter solum remanet in continuationem dictarum expositionum et relationum proferre:

Accrescentiam schismatis in detrimentum ss. unionis in eadem dioecesi gr. r. cath. adaperiendo ejusdem accrescentiae tam apertas, quam minus perspicuas causas, item conatus ipsius episcopi gr. r. cath. Munkacoviensis indefessos circa defensionem ss. unionis ibidem ex hocque promanatum periclitatissimum statum ante omnia, in quo idem ordinarius versatur.

Accrescentia schismatis in dioecesi gr. r. cath. Munkacoviensi decursu a. 1922 et 1923.

Accrescentia sive incrementum ac evolutio a. 1922 et 1923 schismatis in hac dioecesi duplici sub obtutu venit exponenda, et quidem

333 Lásd: 137., 240. és 263. számú dokumentumok.

334 Lásd: 146. számú dokumentum.

335 Lásd: 229. számú dokumentum.

I. territorialiter, et II. institutionaliter.

I. Territorialiter explicare accrescentiam et progressum schismatis est idem, ac exponere qualem territorialem dimensionem nactum sit schisma decursu horum 2 annorum;

II. Institutionaliter autem referre evolutionem ejusdem schismatis ibidem sub eodem tempore sonat, ostendere intrinsecam institutionem, quam fideles schismaticae gr. r. orientalis ecclesiae in territorio Subcarpaticae Rutheniae et in tota Cehoslovaca Respublica currentibus nis 2 annis 1922 et 1923 compararunt.

I. Territorialis expansio schismatis in dioec. Munkacov. a. 1922 et 1923.

Sicuti ex sub A. advoluta Tabella (rubr. I.) videre est, sunt actu idest ad finem ejusdem anni universim 68 prius unitae parochiae, et quidem partim matres, partim vero filiales, per schismaticos vel occupatae vel eorum labe infectae. Hoc autem ita intelligendum venit, quod

1. in districtu Hustensi (com. Maramaros) – exceptis duabus parochiis, Visk nempe et Zolotarjovo, – cunctae (ex universim 22 in toto 20) hujus districtus parochiae schismatis labe infectae sint. Ex his labe infectis pagis 11, nempe

1. Nankovo
- Nyznje Selisce
3. Iza
4. Koseljovo
5. Horincovo
6. Monastyr
7. Nyznja Bystra
8. Danilovo
9. Sandrovo
10. Saldobos et
11. Kopasno

adeo aunt schismati dediti ut in his 11 pagis schismatici majoritatem habeant, uniti vero in minoritate sint. In his 11 pagis tantum schismatici popae dantur.

E contra in 9 reliquis pagis hujusce districtus, in Huszt, Berejnoje, Sokirnica, Krajnikovo, Drahovo, Veljatin, Boronjava, Kirva et Cebren uniti sunt in majoritate. In 7 pagis tantum nostri uniti sacerdotes funguntur; in 2 vero: – in Huszt nempe et Sokirnica – datur etiam popa schismaticus;

2. in districtu Volovoje schisma tantum a. 1920 apparuit, adeo ut relatio oratoris domini episcopi Romae 20. Jan. 1922 porrecta solum de Ökörmező (Volovoje) adnotandum habuerit: „adhuc aliquot familiae tantum schismaticae”. Nihilominus ultimis duobus annis, 1922 et 1923, schisma adeo divaricatum evasisit, ut nunc nec unus pagus sit immunis ab hoc veneno. Et licet templum unitorum in pago Torun magistratualiter fuisset traditum schismaticis in minoritate existentibus, tamen uniti sacerdotes in omnibus districtus parochiis in loco remanserint;

3. in districtu Dolhaensi exceptis duabus parochiis, – Dolha nempe et Suchabronjka – schismatici in cunctis pagis habent majoritatem et ubivis suos popas;

4. in districtu Tjacevo excepto unico Tjacevo reliquae 8 parochiae schismate inficiati sunt et quidem ita, ut solo Vunjiovo excepto in reliquis 7 schismatici teneant majoritatem et habeant suos popas;

5. in districtu Teresviensi omnes districtus parochiae schismate corruptae sunt et quidem 10 parochiae adeo, ut in his schismatici teneant majoritatem et habeant suos popas, in reliquis 6 parochiis sint adhuc in minoritate;

6. in districtu Munkacoviensi (com. Beregh) 6 parochiae sunt schismate inficiatae; quorum 3 (1 filialem) schismatici majorisant, in 3 autem adhuc in minoritate sunt. Ex his 6 parochiis solum 2 (Gorond et Velyky Lucky) non habent unitum sacerdotem, reliquas 4 uniti sacerdotes non doserunt. Schismatici tantum in dictis 2 matribus et in 1 filiali (Capovci, prius pertinebat ad matrem Zuko), summam 3 popas habent. Ex his Capovcensis administrat Russkoje et Rakosin, in Szilvás autem, licet solum 30% incolarum efficiunt, jam suum proprium popam postulabant a suo pseudoepiscopo, qui promisit se daturum, si 70%-a efficient;

7. in districtu Irsavaensi 7 parochiae (5 matres, 2 filiales) sunt schismate inquinatae, quorum tantum 1 (Osüj) majorisant schismatici, in 1 (Bilky) aequalitatem (50%) tenent cum unitis (50%, sicuti et a. 1921 erant: 1/2-1/2 pars), in reliquis 5 vero uniti sunt adhuc in majoritate (75, 70, 60%). Nostri uniti sacerdotes ubivis adsunt in suis locis. Schismaticorum popae sunt 4, et quidem 1-1 in 3 matribus et 1-1 in 2 filialibus, 2 matres (Mistice et Voloskoje) adhuc non habent proprios popas.

In comitatu Ungh hucadusque solum oppidum Subcarpaticae Rutheniae centrale, Uzhorod, habet aliquot schismaticos, quorum praesentia non alio, quam centrali loco oppidi adtribuenda est. Secus tertius iste comitatus territorii Subcarpaticae Rutheniae seu dioecesis Munkac. hucdum totaliter immunis est a schismatis labe.

Taliter e 3 comitatibus hodiernae Subcarpaticae Rutheniae comitato Ungnensi (unico opp. Uzhorod non attento), qua totaliter immuni, exempto, reliquae duae, – Bereghiensis et Maramarosiensis – plus quam in medietate a schismaticis occupati sunt. Maximo cum animi dolore et summa cum tristitia agnoscit episcopus gr. r. cath. Munkacoviensis schisma in hos comitatus – frustra et contra omnes conatus ejusdem – adeo irrepsisse, ut in comitatu Beregh 11 parochiae sint a schismaticis occupatae, 65 nobis catholicis fidelibus remanentibus; in Maramaros autem e 82 matribus 46 sint a schismaticis occupatae, 36 nobis catholicis remanentibus, adeoque in Maramaros schismatici sint in majoritate. His expositis recapitulatis, constellatio hodierna ista est, ut e 3 comitatibus 1 (Ungh) (dempto solo Uzhorod) totaliter immunis est, 1 (sclt. Maramaros) in majoritate est schismati deditus, 1 autem (Beregh) schismate in 1/6% (11:65) exstitit inficiatus.

Talis dimensionis expansio territorialis chronologicè ita evenisse intelligenda est, quod ante bellum horrendum in de Beregh comitatu 1, nempe Nagylucska (nunc Veliky Lucky), et in Maramaros pariter 1 parochia, nempe Iza, fuit schismate obfuscata, ast quia regimen Hungaricum politicis ex motivis venenosum istud fermentum depressum tenuit, venenum hoc per decennia latuit. Finito autem bello et comitatibus Subcarpaticis a Ruthenis incolatis sub nomine Subcarpaticae Rutheniae ad Respublicam Cehoslovacam adjunctis, quasi ejusdem autonomia instruendum corpus separatum, a. 1918 latens venenum extemplo prorumpit et ab illo tempore quas et quot parochias annuatim occupavit, in tabella sub B. adnexa ostenditur. Ex hujusce tabellae summario complexu videre est expansionem schismatis seu ipsum schisma quomodo per annos gradatim fuisse progressum, nempe

ante a. 1914 schism. fuere 2 matres
a. 1918 schism. factae 2 matres
a. 1919 schism. factae 4 matres 1 filialis
a. 1920. schism. factae 8 matres 2 filialis
a. 1921 schism. factae 14 matres
a. 1922 schism. factae 11 matres 4 filialis
a. 1923 schism. factae 13 matres 7 filialis
in summa 54 matres 14 filialis
in toto 69 pagi, quos 45
popae schismatici administrant.

Sicuti numeri ex unione ad schisma transgressorum ultimis 3 annis pagorum clare demonstrant, transitus ad schisma non minuitur, sed annuatim permanens est ita, ut idem episcopus unitus Munkacoviensis pro munere suo episcopali, cujus curae dioecesis et grex ista unita a summo Domino Nostro concredita est, et ex strictissima responsabilitate coram Omnipotenti Deo de salute tot animarum severissime obligatum se uti sentit, huic malo et morto ad extremum habitum se opponere, quominus ulterior progressio schismatis optimo modo sistetur et ss. unionis diminutio retardetur.

Ut hoc ejus debitum propositum quam efficacissime ad optatum finem deducatur, primum esse debet pensum, integerrime agnoscere causas ipsas hujusce immensi successus, ut dein huic veneno medela aptissima administrari possit, idest ad amussim delineare modum, quo schisma tantam dimensionem adipisci potuit.

Motuum schismaticorum et propagationis schismatis 3 erant centra: Veliky Lucky, Iza et Talabor (Teresvi) et 4 agricolae Izaenses erant capitales propagatores ejusdem: Alexis Kabaljuk, Maftej Vakaró, Amfilochius Kemény Zelenyko et Pleszka Zuratjuk. Rustici isti in sic dicto famoso izaensi schismatico processu per tunc temporis ungarica iudicia condemnati erant. Poena perpessa, in Russiam emigrati sunt, unde a. 1916 reversos magistratus sub custodia posuere. Finito bello et rebellionem facta statim a. 1918 incoeperunt agitationem et quidem modo terroristicam, de quo fusius

orator ejusdem episcopi in relatione de 20 Jan. 1922 porrecta sermonem fecit. Comminatione incendiorum, verberationum, tumultuosis orationibus, rapinis et similibus actibus potentiariis et violentiis tali timore attoniti sunt animos inopinatum unitorum, ut illi partim hucadusque non audent contra schismaticos quid intendere, partim in primo impetu nesciverunt, quid illis faciendum. Expergefacti tamen magna ex parte ipsi uniti fideles simplices agricolae, ex metu sic ipsis illato, strenue incoeperunt revindicare ablatam suam substantiam ecclesiasticam, sicuti inferius fusius exponitur.

Orator praedictus in relatione sua de eodem die 30. Jan. 1922 jam commemoravit: „statim regimine Cechorum ad hoc territorium Ruthenicum inducto, deputationem quandam e 5 schismati addictis Ruthenis, ibidem nominatim adductis constantem, ad civitatem Serbiae, Albam Graecam profectam fuisse, ut synodus episcopalis Serbiae eiusdem rogatu incipiat organisare ecclesiam schismaticam in Ruthenia Subcarpatica. Synodus medio regiminis Serbiae ad regimen Cechoslovacum se vertit pro indultu liberae propagationis pravoslaviae seu orthodoxiae, die vero 1 Dec. 1920 sub nro 132 decrevit Dositheum disunitum episcopum Nissensem e medio sui dimittere Pragam, qui ecclesiam schismaticam in Cechoslovacia et cumprimis in Ruthenia Subcarpatica organiset. Illi de libertate et libero exercitio ac propagatione pravoslaviae personaliter interpellanti, ministerium exterorum negotiorum Respublicae Cechoslov. 19. Mart. 1921 sub nro 8.159 declaravit in Respublicae lege fundamentali contineri plenam libertatem confessionum. Hoc comperto Dositheus ante omnia necessum iudicavit eos Bohemos organisare, qui se sectatores ecclesiae „nationalis Bohemicae” pronuntiaverant, quod et effectuavit, subordinando istam novam nationalem orthodoxam ecclesiam certo novo episcopo, nationalistae Bohemo, Gorazdo Paulik nominato, quem praesentibus pluribus Bohemis connationalistis Albae Graecae 23. Sept. 1921. Serbiae neocreatus patriarcha, Demetrius, solenniter in episcopum ejusdem nationalis Bohemicae ecclesiae, quam synodus episcoporum regni Serbiae qua talem libenter agnoverat, consecravit. Novus episcopus iste totius nationalis hujusce ecclesiae orientalis Bohemicae hanc suam ecclesiam sub protectione s. Methodii et „magni martyris” nationis Bohemicae, Joh. Hus. collocando, incoepit eam et constituere. Dositheus autem 8. Sept. ejusdem a. 1921 in Rutheniam Subcarpathicam abiit. Adveniens autem in Rutheniam nostram, in monasterio per dictos Kabaljuk, Vakaró et Kemény Izae aedificato et de S. Nicolao denominato, synodum celebravit, in qua a/ schismatici Rutheni Dositheum in episcopum orthodoxum interimalem Rutheniae Subcarpaticae „elegerunt”, et b/ sub praesidio certicujusdam medicinae doctoris nomine Vladimiri Homicko „orthodoxam commissionem dirigentem” constituerunt cum dupplici proposito, ut nempe a/ localem organisationem perficiendo et contra b/ unionem agitando eamque aggrediendo propagationem et dilatationem schismatis quam efficacissime perficiant”.

II. Institutionalisi seu hierarchica exaedificatio ac expansio organisatorica ecclesiae orientalis in Cehoslovacia et Ruthenia Subcar. a. 1922 et 23.

Hoc vocabulo intelligi debet triplex activitas ex parte schismaticorum his 2 annis ad dilatandam eorum ecclesiam orientalem prolata, et dimensio, ad quam ista triplex activitas perducta existit.

Ista activitas triplicem directionem assumpsit:

a. exaedificare hierarchiae totius ecclesiae nationalis Bohemicae constructionem, b. conatus et successus schismaticorum nunc jam via juris acquirere substantias ecclesiasticas et c. assequi succrescentiam talis qualis cleri schismatici.

Quod ad a. pertinet in hoc a. 1922 in respublica Cehoslovaca et cum ea adnexa Ruthenia Subcarpathica duo episcopi orientales fungebantur: in Bohemia Gorazd in Serbia creatus, et per Synodum episcopalem Serbiae exmissus Dositheus episcopus Nissensis, a Ruthenis Subcarpathicis pro interimali episcopo Carpatho Rutheniae in conventiculo Izaensi electus. Ast regimini Bohemico displicuit intra respublicam episcopum agere alterius status activum episcopum et ideo confugit ad Constantinopolitanum patriarcham et affirmando, vel potius ad ejus, non vero ad neoerectum patriarchatum Serbiae pertinere desiderando novo institutam nationalem ecclesiam Bohemicam, efflagitavit erectionem unius archiepiscopatus Praegae, cum 3 episcopis: pro Bohemia, Moravia cum Slovenso et Ruthenia Subcarpathica. Regimen Bohemicum adinvenit pro archiepiscopo certum quendam Cyrillum Savatij, qui loco Dosithei certum Benjaminum reliquit pro episcopo Rutheniae. Sic ecclesia nationalis orthodoxa Bohemica habet jam suam hierarchiam et est in episcopatus dismembrata, naturaliter cum scitu regiminis. Nunc adlaboratur in statutaria organisatione unius cujusque dioeceseos. Archiepiscopatus contemplatur independens futurus, episcopi autem eligendierunt a populo et clero communiter, ast post peractam statutariam organisationem tantum, ab archiepiscopo nominabuntur. Ista statutaria organisatio in Bohemia et Moravia est, uti fertur, jam peracta, et sic dictae ecclesiae nationalis Bohemicae maxima cura est quam citius eandem etiam in Slovensko et in Ruthenia peragi facere. Secundum hanc statutariam organisationem singuli episcopi autonomiam et mutuam independentiam habebunt et solummodo secundum jus canonicum pertinebunt ad jurisdictionem archiepiscopatus.

Primaria cura novi archiepiscopi Praegae residentis erat visitare Rutheniam, ubi tamen nequaquam unanimo amore acceptus erat. Nam ista exaedificatio hierarchiae scissionem provocavit in Ruthenia, ubi tali modo duo schismatici episcopi dantur: prius electus intermalis Dositheus et neonominatus Benjaminus. Superius memorata commissio organisatorica cum suo praesidente non acceptat Benjaminum, quem – sicuti ajunt – Praga nobis misit, cum nos habeamus per nos electum Dositheum. Si Benjaminum acceptaremus, discrimen inter catholicos et nos esset solum id, quod illis Roma, nobis vero Praga mitteret episcopos.” Dositheistae adeo inflammati

sunt contra et in Benjaminum ac Benjaministas, ut visitante eo suas parochias, nonnullis in locis templa occluderunt coram eo et etiam militibus publicae securitatis resisterunt.

Et ut haec particularitas serie sumenda est, clare demonstrat decidiva rejectio statutorum organisatoricorum, quorum acceptatio esset primus passus ad memoratam statutariam organisationem. Ista nempe statuta non fortasse consensus episcopalis confecit, sed sectio studiorum gubernii Rutheniae – naturaliter ad inspirationem regiminis, – et tradidit Benjaminino cum invitatione, ea proximo conventiculo schismaticorum Rutheniae ad approbandum proponenda esse. Benjaminus conventiculum ad diem 1. Nov. convocavit. Aderant etiam hujati locales expositurae regiminis: vicegubernator et referens dictae sectionis; praeterea 150 delegati schismaticorum. Sectatores Dosithei – subintelligenter – absentaverunt se.

Soli Benjaministae aderant. Et cum projectata statuta pro approbatione proposita fuissent, magna votum majoritate, ut ita dicam unninamiter – rejecta sunt ea cum motivatione, quod magnam influentiam tribuissent regimini et statui in negotia ecclesiastica.

b. In eodem conventiculo propositum erat inter coetera etiam aedificatio templorum et succrescentia cleri quoque.

Quod primum propositum attinet, ut nempe schismatici ipsi concurrant templa sibi aedificare, magno cum tumultu fuit acceptum et magna majoritas enuntiavit loco suis sumptibus fiendae aedificationis, unitorum templa appropriare illic ubivis, ubi uniti in minoritatem sunt delapsi.

Huic eorum nunc noviter pronuntiato proposito, quod ab annis jam prae oculis habebant, imo via facti exercebant, episcopus gr. r. cathol. Munkacoviensis pro munere et obligamine suo viriliter et fortiter se opposuit, sicuti orator ejusdem in Relatione sua de 8. Febr. 1923 de hac re jam mentionem fecit, dicendo: „episcopus noster, – uti jam in litteris suis ad Nuntium Pragensem die 29. Aug. 1921 datis retulit, – totus adlaborabat, ut parochiarum Nagylucska et Gorond ecclesias, demus parochiales, scholas et coetera recuperaret bona, – lite contra raptores schismaticos mota. Et licet consona jam a duobus tribunalibus emanaverint iudicia, nondum rem adjudicatam obtinuit, quia summum Brunnoviense tribunal indecisas iam ab anno reliquerit instantias appellatas”.

Summum Brunnoviense tribunal 13. Jun. 1923 denique dictavit diu praestolatam sententiam (vide adn. D.). Concordantes sententias amborum subalternorum tribunalium, quae corresponderbant non solum legali statui hodierni juris Cechoslovaci, sed etiam per orbem valido ordini juris privati, abrogando declaravit judiciariis foris non competere quaestionem usuationis templorum decidere. Juxta motivationem ejusdem sententiae: „summa causae est id, utrum, considerando negotii ultimum statum, exclusive et solum ecclesia gr. r. catholica habet – ne jus ad usum templi vel vero, considerato hodierno statu confessionali incolarum pagi, etiam ecclesia gr. r. orientalis”? Secundum

hanc decisionem ecclesiae catholicae si ejusdem templa, vel violenter etiam, tales schismatici occupant, qui in respectivo pago satis potentes sunt catholicos ex templo expellere et privare eos templo suo. Haec sententia pro nihilo sumit jus proprietatis ecclesiae catholicae ad sua templa, nem in casu perturbationis possessionis adimit possibilitatem defensionis in cunctis statibus, ubi jus regnat, vigentis et per hoc concutit tam intus, quam in exteris fidem, an republica Cechoslovaca prona sit conservare ordinem juris?

Summum tribunal, ut videtur, potestatem discretionariam magistratuuum administrative sumpsit in commentum, secundum quam possibile esset communem usuationem templi perfectuare. Ad id monstrat factum quod coram parlamento seu coetu ablegatorum Bohemiae delatum jacet projectum legis de simultanea usuatione templorum.

Cum itaque forum judicarium secundum latem per summum tribunal sententiam non est competens hanc quaestionem ad debitum ordinem perducere, nunc jam tantum via administrativa est possibile defensionem querere in rebus perturbationis templi.

Pro omni aventu necesse est scire conditionem regiminis Cechoslovacae circa hanc quaestionem, utrum nempe proum sit via administrativa defendere ecclesiae catholicae legalem possessionem?

Progressus summi tribunalis in dictanda sententia et comportatio subalternorum magistratuuum administrative approbat eam suppositionem, quod hic et nunc devolutio non solum templorum, sed totius substantiae ecclesiasticae catholicae per orthodoxiae consultam propagationem fine finali ad manus ecclesiae nationalis Bohemicae intenditur.

Fundamentum juridicum amborum judiciorum subalternorum clare et dilucide demonstrat veritatem ecclesiae catholicae. Hic sub E. adnexa documenta autem sine omni dubio testificant, ecclesiam unitam Lucskaensem accepisse, et quidem solam exclusive, accepisseque a domino suo terrestri et quidem ex suo, non autem ex communitatis proprietate suam aubstantiam, de qua nunc litigatur. Eminet porro ex his documentis omnes ecclesias dioecesis Munkacoviensis recte qua unitas a dominis suis terrestribus ex horum proprio accepisse sua bona ecclesiastica. Rex etiam non qua summus patronus, sed qua dominus terrestris dedit ecclesiis unitis substantias et bona in dominiis fiscalibus. Indubium est etiam id factum, dominos terrestres exclusive ecclesiis unitis, nonaliis, recte qua unitis cum exclusione schismaticorum dedisse has possessiones. Ergo nec sermo esse potest de eo, quasi ecclesiae imitae jure summi patronatus regis ex bonis communibus fuissent dotatae. Documentaliter, ex coevis authenticis litteris indubie constatar potest a/ bona ecclesiarum gr. r. unitarum divec. Munkács privato jure acquisita fuisse b/ ad patronatum dominorum terrestrium pertinuisse et c/ exclusive ad promovendos s. unionis fines data fuisse.

E contra jure meritoque licet imo debet quaestio apponi, quo fundamento cupit regimen simultaneam templorum usuationem introducere? Hic de

eo agitur, quod secundum sententiam summitribunalis ecclesia catholica in Respublica Cehoslovaca nec illam juridicam defensionem habet, quam quaelibet corporatio vel juridica persona. De eo agitur hic, quod aperte dicendum est, quod ecclesia catholica cum Respublica Cehoslovaca diplomatica via conjuncta et ibidem repraesentata, templa et bona sua per laesionem institutionis privati possessionis per orbem ubivis respectatae amittat.

Tertia propositio conventiculi respiciebat educationem respective procreationem cleri disuniti.

Et haec est c. tertia regio activitatis schismaticorum in Ruthenia Subcarpatica. Primipili schismaici: Kabalyuk, Vakaró et Kemény statim, simulac monasterium Nicolaiticum Izae aedificatum erat, quandam scholam aperuerunt ibidem, in qua candidati popatus: rudes rustici, in legendo, scribendo et cantando erudiebantur idest totaliter indocti prima elementa infimae eruditionis appropriare potuerunt. Initio hujus anni cum pecuniari subsidio regiminis schismatici emerunt antiquam scholam Bustinensem, quam adaptando et ampliando fundaverunt scholam orthodoxam theologicam. Quomodo jam in ista schola instituuntur futuri popae, intelligi potest ex eo, quod in ipsa schola, ubi et ejus superioe cum discipulis in internato sub eodem tecto existenti cohabitavit, solum 2. „professores” docent: 1 ecclesiasticus (idem qui et superior) et 1 civilis, – et quod nulli dantur semestri, solum „cursus” plus-minus mensium. Primus cursus duravit a m. Martio ad Septembrem. Qui tamen aliquam elementarem eruditionem adportarunt vel meliori indole praediti apparent, in 3 diebus „consecrantur”. Qualis nam eruditio esse potest ibi, – rogo – ubi cunctas theologicas doctrinas unus idemque vir, quidam Cerbjanin Ivan, ex Russia emigrans protopopa tradit? Candidatorum circa 40 numero, aetas valde diversa est, nam sunt inter illos juvenes 15, et senes 60 annorum. Ad episcopum gr. r. catholicorum Munkacoviensem coeterum non pertinet hujus scholae educandi ratio, in tantum tamen attentione prosequi debere putat activitatem ejusdem instituti, in quantum tota extensio schismatis ad rationem s. unionis dirigitur. Jure meritoque ponit igitur sibi quaestionem, quales curatores erunt animarum ex hac schola prodeuntes popae? et si de horum eruditione, culturali politia necesse defigendum est, illam adeo vilem et modicam esse, ut cum unitis sacerdotibus nullo modo possunt comparare, quid dicendum est de modo jam in pagis fugentium poparum culturali gradu, de quo sub F. adnexa tabella claram constellationem praebet. Ex 45 actu in additis schismati pagis degentibus populis 5-6 ex Russia huc emigrarunt, 2 ex America adventarunt, 2 per Americanum schismaticum factum pseudo episcopum Dzubai promoti, 4 ex commissione Dosithei episcopi per archimandritam se nominantem Kabalyuk „consecrati”, adeoque invalidae consecrationis sunt, ipsi Kabalyuk, Vakaró et Kemény archischismatici qua rustici indocti in Russiam emigrarunt et post reditum se ibidem consecratos fuisse asseruerunt unde, reliquos Dositheus et Benjaminus promoverunt itaquo: quoad consecrationem isti ad curam animarum exmissi popae jure meritoque societas

heterogena, imo dubiae et suspectae provenientiae virorum dici debet. Ex his 2 ex America adventantes statim reversi sunt, postquam hujatis fidelibus suis palam edixerint, hic non esse orthodoxiam, sed Hussitismum prae se ferentem faciem distortam pravoslavicae. Russici emigrantes, satis bene docti, coram dicunt hujates circumstantias orthodoxiae esse: ridiculas, ipsosque, quam primum possibile erit, reverti velle in Russiam. Cum tristitia et amaritudine pleno corde facit quaestionem episcopus gr. r. unitus Munkacoviensis, quid erit eventus, qualis fructus hujusce diminutionis culturalis et eruditionalis gradus? Certissime tristissimus, cujus prodigia jam clare animadverti possunt. Ista novocreata orientalis ecclesia in nostra respublica Cehoslovaca nominat se „nationalem Bohemicam” et collocavit se sub patronatu magni martyris Joh. Hus. cum autem orthodoxa ecclesia magnae condam Russiae plena erat scissionibus et sectis, ut de una unificia orthodoxia nec sermo esse potuit, certissime idem eveniet etiam hic et speciatim in Ruthenia Subcarpatica, cujus ecclesia orientalis subjecta est facta archiepiscopo nationalis ecclesiae Pragae residenti. Certo certissime finis hujus schismatici motus et agitationis erit Hussitismus et quidem inevitabiliter et in omnes, quia schismaticus ineruditus clerus totaliter subagetur et quidem brevi tempore dirigentibus ecclesiae nationalis. Lucide demonstrat id exemplum archimandritae Vulychuvienensis, famosi Andr. Raczin, qui totum clerum districtus sui terrorisat. Iste enim violentus homo se palam publice non orthodoxum, sed Hussiam praedicat. Sed pro dolor! Satis idem ostendit aliud etiam exemplum, nempe Izensium fidelium, quorum pars popae suo rebellans se atheistam esse proclamavit.

Sectarium spiritum in his schismaticis Hussitismum versus tendentibus inesse satis declarant duo alia exempla: a. superior vocitari solitus director Izensis Nicolaensis monasterii a tempore constitutionis hierarchiae adeo elatus est spiritu superbiae, quod palam praedicare non erubuerit se nullam superioritatem, cui subesset, agnoscere, b. incolarum vero Bilkensium 10% pars ex schisma transivit ad judaisantes.

Et nunc ad difficilissimam delicatissimamque quaestionem, quid ad haec regimen? Episcopus gr. r. unitorum Munkacoviensis etiam sitam ab et Ukrainistis, quam Bohemis pro magyarone proclamatus et qua unica causa tantae extumescenciae schismatis pronuntiatus extiterit, qua lojalis subditus respublicae Cehoslovacae nollet denunciare coram Sua Sanctitate regimina status, nam suum propositum, strictissime observatum, est, nullo modo se politicis immiscere, sed procul ab omnibus politici gustus rebus solum ecclesiasticis vivere, reputat ex officio pastoralis, quo tam Suae Sanctitati, quam gregi suo obligatus est, suum esse, comperationem regiminis detegere coram Sua Sanctitate, in tantum tamen, in quantum contrarie legi fundamentali respublicae, cunctas confessiones plenam libertatem in respublica habere, s. unioni nocet, schismati vero favet. Hic commemorandum venit cum primis factum illud, quod magistratus Bohemici multis in locis, ubi schismatici adhuc in minoritate erant, tamen per suos functionarios templa unitorum in

majoritate existentium vel redimi vel occludi curarunt. Schismaticis nonnullis in locis pecuniarium subsidium praebuerunt. Sententias latas a judiciis quoad reddendas substancias ecclesiarum unitarum nullibi sinuerunt exsequi. Et caetera multa, adhuc permulta exempla minoris momenti, quae tamen in summa clare ostendunt paucis benevolis exceptis fere omnes Bohemos a minimo ad maximos preoccupative, studiose, inimice, imo hostiliter sentire, se gessisse et gerere erga unitos Ruthenos, concives nunc, et cumprimis erga epsicopum unitorum. Quod speciatim regimen attinet, adferre solum id, sit satis, projectum regulativae organisationis nationalis ecclesiae orientalis in Ruthenia Subcarpatica conventiculo ad 1. Nov. convocato propositum a sectione studiorum gubernii fuisse elaboratum et magna cum majoritate rejectum ea de causa, quod statui magnamo ingerentiam in res ecclesiasticas tribuisset. Regimen, etsi lex omnibus confessionibus plenam libertatem tribueret erga omnes aequam comportationem prae se ferre deberet, pellucidum tamen est, prae coeteris omnibus suae nationali Bohemico. Hussiticae ecclesiae orientali favere, favere tunc etiam, cum in Carpatho Ruthenia per exaedificationem hujusce ecclesiae culturalis gradus cleri essentialiter diminutus sit. Quaeritur tantum id ultimatim, quali de scopo et intentione ducitur regimen? Est quidem perspicuum. Clerus indoctus, ineruditus, cultura carens non est habilis populum culturaliter evehere et sic nec ipse, nec populus rudis optabunt autonomiam in pace Sti. Germani assecuratam. Episcopus nec negotio autonomiae se immiscuit, tamen est regimini ingratus. Ille enim ex officio et munere suo debet et obligatus est in oppositum schismatis, quod in Ruthenia novum est, priorem statum, nempe unionem conservare contendere, hoc autem Bohemis contra omnem coeterum lojalitatem episcopi nihil aliud est, quam reposcere priorem, nempe Hungaricam dominationem.

Quibus omnibus ad veritatem conscientiose expositis de genu flexu supplico Sanctitati Tuae ut omnia relata ad notitiam sumere et in quibus pro sua summa sapientia quid agendum indicabis in illis nobis adjumentum ferre non dedigneris.

Romae die 20. m. Januarii a. 1924.

obsequentissimus filius

Josephus Illés Illyasevics

Conspectus in %-to exhibens fideles unitos es schismaticos.

Nr.	Nomen pagorum	An fuerit mater vel filialis	Quo anno incoepit schisma	Anno 1922 nrus anim.		Anno 1923 nrus animo percent	
				unit in quota	schism. part.	unit	schismat.
I. In comitatu Máramaros. a./ Districtus Huszt.							
1.	Oppid. Huszt	mater	1918	incolarum 7/8 pars	1/8 pars	92%	8%
2.	Nankovo	mater	1920	1/2 pars	1/2 pars	40%	60%
3.	Niznoje Selice	mater	1918	1/4 pars	3/4 pars	40%	60%
4.	Iza	mater	a. 1918	1/4 pars	3/4 pars	20%	80%
5.	Koseljovo	mater	1919	1/3 pars	2/3 pars	10%	90%
6.	Horincovo	mater	1919	1/3 pars	2/3 pars	10%	90%
7.	Monastyr	filialis	1922		totaliter	40%	60%
8.	Berezoje	mater	1922				
9.	Niznoje Bystroje	mater	1918	1/2 pars	1/2 pars	40%	60%
10.	Drahovo	mater					
11.	Kopásnoje	mater					
12.	Danilovo	mater	1920	1/3 pars	2/3 pars	40%	60%
13.	Sandrovo	filialis	1922			20%	80%
14.	Krajnikovo	mater	1923				
15.	Saldobos	mater	1921	1/2 pars	1/2 pars	40%	60%
16.	Sokyrnica	mater	1921	2/3 pars	1/3 pars	40%	60%
17.	Boronjava	filialis	1921	1/2 pars	1/2 pars	40%	60%
18.	Veljatin	mater					
19.	Kirva	filialis					
20.	Cebren	filialis					
b./ Districtus Volovoje.							
21.	Volovoje	mater	1922			70%	30%
22.	Torum	mater					
23.	Prislup	filialis	1923				
24.	Vysnoje Bystroje	filialis	1923				

Nr	Nomen pagorum	An fuerit mater vel filialis	Quo anno incoepit schisma	Anno 1922 nrus anim.		Anno 1923 nrus animo percent	
				unit in quota	schism. part.	unit	schismat.
25.	Nyznja Kelocava	mater	1923			10%	90%
26.	Vuckovoje	mater					
c./ Districtus Dovhoje.							
27.	Lipsa	mater	1919			10%	90%
28.	Bereznik	mater	1921			20%	80%
29.	Zadnya	mater	1920	2/3 p.	1/3 p.	10%	90%
30.	Kusnica	mater	1920			20%	80%
31.	Lisicovo	filialis					
d./ Districtus Tjacevo.							
32.	Bustin	mater	1921	1/2 p.	1/2 p.	40%	60%
33.	Ujbarjovo	mater	1920	1/3 p.	2/3 p.	25%	75%
34.	Vunyiovo	mater	1921	1/2 p.	1/2 p.	60%	40%
35.	Treblja	mater	1919		totaliter	10%	90%
36.	Uglja	mater	1921	1/2 p.	1/2 p.	10%	90%
37.	Kricovo	mater	1920	1/4 p.	3/4 p.	10%	90%
38.	Cumaljovo	mater	1920	1/2 p.	1/2 p.	10%	90%
39.	Kolodnoje	mater					
e./ Districtus Teresvi.							
40.	Bedevlya	mater	1922			25%	75%
41.	Velika Kirva	filialis	1923			10%	90%
42.	Ternovo	mater	1922			20%	80%
43.	Vuljchuvci	mater	1922	1/2 p.	1/2 p.	15%	85%
44.	Ganici	mater	1922			50%	50%
45.	Kalinovo	mater	1922			40%	60%
46.	Dubove	mater	1921	2/3 p.	1/3 p.	55%	45%
47.	Russka Mokra	mater	1922			40%	60%
48.	Pudplesa	filialis	1922			20%	80%

Nr	Nomen pagorum	An fuerit mater vel filialis	Quo anno incoepit schisma	Anno 1922 nrus anim.		Anno 1923 nrus animo percent	
				unit in quota	schism. part.	unit	schismat.
49.	Neresnica	mater	1921	1/2 p.	1/2 p.	40%	60%
50.	Veliki Luh	mater	1921			2%	98%
51.	Teresvi	mater					
52.	Krasnisora	filialis					
53.	Brustura	mater					
54.	Teresel	mater					
55.	Ujfalu	filialis					
II. In comitatu Bereg. a./ Districtus Munkacovo.							
56.	Gorond	mater	1921	1/2 p.	1/2 p.	5%	95%
57.	Vel. Lucky	mater	1921	1/3 p.	2/3 p.	15%	85%
58.	Capuvci	filialis	1922			5%	95%
59.	Szilvás	filialis	1922			70%	30%
60.	Rakosin	mater					
61.	Russkoje	filialis					
b./ Districtus Irsava.							
62.	Bilky	mater	1919	1/2 p.	1/2 p.	50%	50%
63.	Dubrovka	mater	1923			30%	70%
64.	Osúj	mater	1922			60%	40%
65.	Ilnioy	mater	1922			30%	60%
66.	Lukova	filialis	1923			40%	60%
67.	Imsticovo	mater	1923				
68.	Voloskoje	filialis	1923				
III. In comitatu Ung.							
69.	Uzhorod	mater	1922				
In summa 52 matres, 17 filiales.							

B.

Tabella exhibens chronologicè pagorum transitum ad schisma.

	Ante 1914.			10.	Siroky Luh	com. Máram.	mater
1.	Iza	com. Máram.	mater	11.	Neresnica	com. Máram.	mater
2.	Veliky Lucky	com. Bereg	mater	12.	Vuckovoje	com. Máram.	mater
	1918.			13.	Gorond	com. Bereg	mater
1.	Selisce	com. Máram.	mater	14.	Bilky	com. Bereg.	mater
2.	Nyzna Bistra	com. Máram.	mater		1922.		
	1919.			1.	Huszt	com. Máram.	mater
1.	Horincovo	com. Máram.	mater	2.	Boronya	com. Máram.	filialis
2.	Koseljovo	com. Máram.	mater	3.	Kirva	com. Máram.	mater
3.	Lipsy	com. Máram.	mater	4.	Cebrin	com. Máram.	filialis
4.	Tereblja	com. Máram.	mater	5.	Veljatin	com. Máram.	mater
5.	Monastyr	com. Máram.	filialis	6.	Volovoje	com. Máram.	mater
	1920.			7.	Bedevlja	com. Máram.	mater
1.	Zadnjoje	com. Máram.	mater	8.	Capolca	com. Bereg	filialis
2.	Ujbariovo	com. Máram.	mater	9.	Russkoje	com. Bereg	mater
3.	Nankovo	com. Máram.	mater	10.	Ternovo	com. Máram.	mater
4.	Cumaljovo	com. Máram.	mater	11.	Ganici	com. Máram.	mater
5.	Danilovo	com. Máram.	mater	12.	Kalinovo	com. Máram.	mater
6.	Kricovo	com. Máram.	mater	13.	Russjka Mokra	com. Máram.	mater
7.	Kusnica	com. Máram.	mater	14.	Pudplesa	com. Máram.	filialis
8.	Lisicovo	com. Máram.	filialis	15.	Drahovo	com. Máram.	mater
9.	Sandrovo	com. Máram.	filialis		1923.		
10.	Berezoje	com. Máram.	mater	1.	Teresvi	com. Máram.	mater
	1921.			2.	Brustura	com. Máram.	mater
1.	Dubovoje	com. Máram.	mater	3.	Teresel	com. Máram.	mater
2.	Kolodnoje	com. Máram.	mater	4.	Krasnisora	com. Máram.	filialis
3.	Uglja	com. Máram.	mater	5.	Taracujfalu	com. Máram.	filialis
4.	Vunjiovo	com. Máram.	mater	6.	Torun	com. Máram.	mater
5.	Kopasno	com. Máram.	mater	7.	Prislup	com. Máram.	filialis
6.	Saldobos	com. Máram.	mater	8.	Kalocava	com. Máram.	mater
7.	Sokirnica	com. Máram.	mater	9.	Beregsilvas	com. Bereg	mater
8.	Bustin	com. Máram.	mater	10.	Rakosini	com. Bereg	mater
9.	Vuljchuvci	com. Máram.	mater	11.	Dubroka	com. Bereg	mater

12.	Ösüj	com. Bereg	mater
13.	Lukova	com. Bereg	filialis
14.	Ilnicy	com. Bereg	mater
15.	Mistice	com. Bereg	mater
16.	Voloskoje	com. Bereg	filialis
17.	Vysnja Bistra	com. Máram.	filialis
18.	Bereznik	com. Máram.	mater
19.	Velika Kirva	com. Máram.	filialis
20.	Uzhorod	com. Ung	mater

Summatim:

		matr.	fil.
Ante a.	1914	schism. fuer 2	
A.	1918	2	
A.	1919	4	1
A.	1920	8	2
A.	1921	14	
A.	1922	11	4
A.	1923	13	7
In summa		54	14
In tota		68.	

C.

Tabella demonstrans, in quorum manibus sint bona aedificiaque ecclesiastica in pagis schismatis labe inficiatis.

Nr	Nomen pagi	An parochus unitus in loco vel in filiali vel expulsus sit?	An bona ecclesiastica in manibus unitorum vel schismaticorum?	An uniti repositionalem linem moverint?	An iudicium in causa mota sententiam dederit et qualem?
1.	Oppid Huszt	in loco	unitorum		
2.	Nankovo	expulsus	schismaticorum	lis mota	non
3.	Selisce Niznoje	expulsus	schismaticorum	lis mota	non
4.	Iza	expulsus	schismaticorum	non, quia Stefan Aug. gubern, magistro tradidit schism.	non
5.	Koseljovo	expulsus	schismaticorum	non	non
6.	Horincovo	expulsus	schismaticorum	non	non
7.	Monastyr	filialis fuit	schismaticorum	lis mota	non
8.	Bystroje Niznj.	expulsus	schismaticorum	lis mota	non
9.	Danilovo	expulsus	schismaticorum	lis mota	non
10.	Sandrovo	filialis fuit	schismaticorum	lis mota	non
11.	Saldobos	expulsus	schismaticorum	lis mota	jud. distr. Huszt unio adjuavit
12.	Sokyrnica	in loco	unitorum	lis mota	
13.	Kopasnjoje	expulsus	schismaticorum	lis mota	substantia unitis adjudicata
14.	Volovoje	in loco	unitorum		
15.	Prislup	filialis fuit	schismaticorum	non	
16.	Bystroje Vysnj.	filialis fuit	schismaticorum	non	
17.	Kalocava Niznj.	in loco	schismaticorum	non	
18.	Lipsa	expulsus	schismaticorum	non	
19.	Berezoje	in loco	schismaticorum	non	
20.	Zadnja	expulsus	schismaticorum	non	
21.	Kusnica	expulsus	schismaticorum	non	
22.	Bustin	expulsus	schismaticorum	lis mota	sententia fori jud. unitis fororabilis schism. appell.
23.	Ujbarievo	expulsus			
24.	Vunjiovo	in loco	unitorum		
25.	Tereblja	expulsus	schismaticorum	non	

Nr	Nomen pagi	An parochus unitus in loco vel in filiali vel expulsus sit?	An bona ecclesiastica in manibus unitorum vel schismaticorum?	An uniti repositionalem linem moverint?	An iudicium in causa mota sententiam dederit et qualem?
26.	Uglja	expulsus	schismaticorum	non	
27.	Kricovo	expulsus	schismaticorum	non	
28.	Cumajlovo	expulsus	schismaticorum	non	
29.	Bedevlja	in loco	schismaticorum	lis mota	a jud. adjudicata nunc et via administr. mota, sent. adhuc nulla
30.	Velika Kirva	filialis	schismaticorum	non	
31.	Ternovo	in loco	unit.		
32.	Vuljchuvci	in fil. habitat expulsus	schism. except schola.	lis mota et cor. jud. et via adm.	jus. caus. abrogavit via adm. unitis adjud. ast. schism. appell.
33.	Ganici	in loco	exc. schola in man. unitorum		
34.	Kalinovo	in loco	schismat.	lis via adm. mota	in I. inst. unitis adj. sed schism. appell.
35.	Dubove	in loco	excepta schola in man. unit.		
36.	Russkaja Mokra	vacans fuit	schismat.	non	
37.	Pudplesa	filialis	exc. templo in man. schism.	lis mota	unit. adjud.
38.	Neresnica	in loco	unit.		
39.	Veliky Luh	expulsus	schismat.	non	
40.	Gorond	in fil. habitat expulsus	schismat.	lis mota	in I. inst. unitis adjud.
41.	Veliky Lucky	expulsus	schismat.	lis mota	vide in relat.
42.	Capuvci	filialis fuit	magistr. sequestre		
43.	Beregszilvás	vacat.	unit.		
44.	Bilky	in loco	unit.		
45.	Dubrovka	in loco	unit.		
46.	Ošuj	in loco	unit.		
47.	Ilnicy	in loco	unit.		
48.	Lukova	filialis fuit	schism.	non	
49.	Rakosin	in loco	unit.		

50.	Ruskoje	in loco	unit.		
51.	Imsticovo	in loco	unit		

Nr	Nomen pagi	An parochus unitus in loco vel in filiali vel expulsus sit?	An bona ecclesiastica in manibus unitorum vel schismaticorum?	An uniti repositionalem linem moverint?	An iudicium in causa mota sententiam dederit et qualem?
52.	Voloskoje	in loco	unit		
53.	Torum	in loco	unit		
54.	Bereznik	expulsus	schism.		
55.	Krajnikovo	in loco	schism.		
56.	Drahovo	in loco	schism.		
57.	Veljatin	in loco	schism.		
58.	Kirva	in loco	schism.		
59.	Boronjava	in loco	schism.		
60.	Cebrin	filialis	schism.		

Summatim:

in 26 matribus sacerdotas uniti manent in loco
ex 22 matribus sacerdotas uniti expulsi
2 matribus sacerdotas uniti expulsi sed. in. fil. hab.
2 matres vacantes fuere.

21 paroch. mater substantia ecclesiastica est in man. unit.
25 paroch. mater substantia ecclesiastica est in man. schism.
4 paroch. mater substantia ecclesiastica mixtim.
25 paroch. per schism. occup. uniti in 14 matribus moverunt litem

D/a.

Tribunal honorabile! Templum graeci ritus catholicum in pago Nagylucska cum appertinentia sua est proprium ecclesiae graeci ritus catholicae eiusdem pagi, quod templum cum dicta appertinentia sua sub hoc titulo est insertum in registro funduum ejusdem pagi et quidem sub tit. 9. et nro locativo 1620. Istud templum cum memorata appertinentia per continua annorum serie usque ad ultimo praeteritum semper graeci ritus uniti fideles usuabant et quidem exclusive et imperturbate ad sui ritus et imonias perficiendas. 5 Febr. a. c. 1921. (sequuntur nomina 118 incolarum praedicti pagi) comparuerunt in domo parochiali ecclesiae gr. r. unitae, ubi claves ejusdem templi asservabantur eosque comminatione et vi arripientes, iisdem januam templi aperuerunt, eandemque aedem nostram sacram cum appertinentia suam propriam declarantes eandem ad usum ritus sui schismatici adaptantes memoratos unitos fideles exinde excluderunt, adeo ut isti legitimi proprietarii nequaquam possent sua sacrificia peragere ac ita divinis privati existant.

Quia sic isti condam uniti, nunc autem schismati adhaerentes incolae per hoc suum factum invasionem fecissent in peculium meorum unitorum fidelium, ad quod reparandum ipsos iteratim exhortandos judicavi, ut a tali facto ulterius desistant templumque cum sua appertinentia remittant suis prioribus ac legitimis possessoribus, meis nempe unitis fidelibus ad usum ritualement horum unitorum incolarum, quod facere cum recusarent, ego per meum accreditum – ut sub A. – procuratorem supplico, dignetur ad hujusce mei libelli actionalis agendum in brevi diem constituere, dictos invasores ad ipsum diem constitutum coram tribunal evocari facere ac finita causa illis injungere, ut sub poena executionis debeant jam dictum templum cum adnexa appertinentia cum cunctis apparamentis praedictis meis ibidem unitis fidelibus ad usum ritualement ecclesiae nostrae pacifice remittere, illosque simul adstringere ad expensas processuales ferendas.

Casu negationis ex parte illorum in testimonium pro parte mea adduco Michaellem Bacsinszky ejusque conjugem, item Joannem Fedak, Nagylucskaensis, Alexandrum Hladonik et conjugem Sarosroczzienses

Nr	Nomen pagi	Nomen popae schismatici	Quod et quales scholas absolvit?	Quid fuit prius?
1.	Oppid Huszt	Alexius Kabalyuk		
2.	Nankovo	Maftej Vakaró	2 scholae element	agricola Izaensis
3.	Selisce Niznjoje	(habitat in Iza)		
4.	Iza	Amfilochim Kemény Zelenyko	nullas	opilio
5.	Koseljovo			
6.	Horincovo	Pleszka Zuratyuk	2 elem. scholas	
7.	Monastyr	Mácska	4 elem. scholas	agricola
8.	Bystroje Niznoje	Michala Szamos	nullas	mendicus
9.	Danilovo	Iván Popovics	3 elem. schol.	auriga
10.	Sandrovo	Michale Sztojka	disunit theol. dict. scholam	agricola
11.	Saldobos	Jura Opalenik	scholam cantoralem	cantor
12.	Sokyrnica	Ivan Gangur	4 elem. schol.	sutor
13.	Kopasnoje	Jura Kenéz	4 elem. schol.	agricola
14.	Volovoje	Fero Kostyanec	3 elem. schol.	agricola
15.	Prislup	Vasil Kolocen	nullas	agricola
16.	Bistroje Visnjo	Ivan Mroszkoszki	disunit schol. theol.	docens
17.	Kalocava Nizn.	Ivan Babics	disunit schol. theol.	agricola
18.	Lipsa	Vasil Kundra	nullas	auriga
19.	Bereznoje	Jura Rusinka	2 elem. schol.	
20.	Zadnja	Luka Olychovics		profugus popae ex Galicia
21.	Kusnica	Jura Polincak	nullas	miles gregarius
22.	Bustin	Ivan Cernjanin		profugus ex Russia popa
23.	Ujbarjovo	pertinet ad	Sokyrnicam	
24.	Vunjiovo	Ivan Hrenyo	disunit scholam theol.	nescitur
25.	Tereblja	Boris monachus	nescitur	profugus ex Russia
26.	Uglja	Simeon Rogar	schol. theol. disunitam	agricola
27.	Kricovo	Ivan Szidor	schol. theol. disunitam	agricola
28.	Cumaljovo	Dem. Tomacinski	schol. theol. disunitam	agricola
29.	Bedevlja	Boholyip mon.	nullas	agricola

Nr	Nomen pagi	Nomen popae schismatici	Quod et quales scholas absolvit?	Quid fuit prius?
30.	Velika Kirva	Vladimir Potapov	nullas	
31.	Ternovo	Georg Bedzer	schol. theol. dictam disunit	agricola
32.	Vuljchuvci	Andr. Racin	nullas	agricola, subulcus, cantor
33.	Ganici	Petr. Szid, Nazorevszky	nescitur	nescitur ex Russia emigravit
34.	Kalinovo	Jurko Bodzir	theol. schol. disunit	sutor
35.	Dubove	Eugen Ruzickij	nescitur	serarius ex Ukraina emigravit
36.	Russjka Mokra	Pavel Gresicskin	nescitur	nescitur
37.	Pudplesa	Dem. Vladikov	in toto districtu doctissimus	nescitur ex Russia emigravit
38.	Neresnica	Vasil Nesuch	nullas, solum schol. theol. dis.	pictor
39.	Veliki Luh	Michael Rozman	nescitur	nescitur
40.	Gorond	Dem. Bilyáka	nullas	auriga unius agricolae
41.	Veliky Lucky	Ilyesco	nullas	famulus claustralis ex Ukraina emigravit.
42.	Capuvci	Ant. Kirnický	nescitur, doctus	popa ex Russia emigravit
43.	Beregsilvás			
44.	Bilky	Azt. Hubják	nescitur	nescitur ex America emigravit.
45.	Dubrovka	Andr. Lagola	nullas	agricola
46.	Osüj	Michael Kohut	nescitur	praeparandista
47.	Ilnicy	Mon. Jov.	nescitur	nescitur ex Russia emigravit
48.	Lukova	Vas. Opiar	nescitur	nescitur emigrans, sed nescitur unde
49.	Imsticovo			
50.	Ungvar	Michael Méhes	apostata unitus sacerdos dioce Munkács.	

277. Vaskovics Antal általános helynök felterjesztése Miklósy István hajdúdorogi püspökhöz a Magyarországon maradt eperjesi egyházmegye és parókiák beosztása tárgyában

Múcsony, 1924. február 2.

GKPL VI–1 716/1924. Tisztázat.

67/1924. sz.

Méltóságos és Főtisztelendő Miklósy István püspök Úrnak
Nyíregyháza

Hivatkozva Méltóságodnak m.é. 2304 és 2361 számú hozzám intézett két rendbeli átíratára – miután az ezekre adandó részletes válaszhoz a kellő s alapos információt beszeréztem, – bátorkodom tiszteletteljes válasz és felvilágosításomat az alábbiakban közölni:

Mert az egyházmegyéék szervezése vagy az azokban való bárminemű változtatás a római szentszék tételes jogai közé (215 Can. 1. §) tartozván, az eperjesi egyh. megye magyar közigazgatás alatt álló 20 parochia jövő elhelyeződésének kérdésében micsak szerény és jámbor óhajokról beszélhetünk; ezen óhajunk pedig nem is lehet más mint az, hogy hovátartozandóságunk végleges rendezése előtt csatoltassunk Méltóságod – mint e területen egyedüli gör. kath. püspök fennhatósága alá – nehogy bármi okból és érdekből kifolyólag beosztassunk egy latin *jurisdictio* alá.

Méltóságos Uram! Ezen közös óhajunkat bátor voltam már Méltóságoddal közölni s annak keresztüvitelére fel is kérni, s most már kegyes engedelmével áttérek a tulajdonképeni tárgyra. T.i. átíratának mellékleteiből főképen a másodmásolatban közölt névtelen vélemény kötötte le figyelmemet, – melyre őszintén szóllva legjobban szerettem volna nem reflectálni és pedig azért, mert annak tenorjából míg egyrészt ki lehet olvasni a pamflet író rosszakaratát, másrészt nyíltan fellépni nem merészkedő írójának meglátszik principiuma itt is: *calumniare audaciter* annélkül, hogy erre megfelelő alapja s indoka volna.

Az egész, ravaszággal mesterkélte írásműnek sulypontját azon a javaslaton látom, hogy „egy színmagyar származásu és papi érényekben ékes egyházi férfiura bizassék az eperjesi e. megye meg nem szállott részének kormányzása; ez a kitétel nyilván ugy bennem mint abban a ki a körülményekkel itt ismerőt, azt a gondolatot ébreszti fel, hogy a névtelen író önmagára gondolt akkor – a mikor névtelen írásművét a jelzett javaslattal zárta be, nem számítva arra, hogy azt mindenki tudja, miszerint a névtelenségbe való burkolózás legjobb bizonyítéka a jellemnek és az igazság hiányának.

De mert Méltóságod éppen ezen névtelen írásmű alapján kéri tőlem a felvilágosítást, – felelek teljes őszinteséggel és bizalommal, mert Méltóságodnak írántam s általában az egész *graecus* ügyíránt eddig is tanusított jó indulatáról szerencsés voltam többizben meggyőződni; ennek a sokszor tapasztalt jóindulatnak tudom be azt is, hogy e névtelen véleményezésben

érintett pontozatokra méltó választ csak a legnagyobb felháborodás hangján fogok adhatni. Avagy nem elég ok a felháborodásra ama meggyanusítás sőt vád, hogy itt akár a papság akár a hívek részéről meleg vonzódás volna tapasztalható a szláv politikai és kulturális világhoz? Bárki részéről jött e vád – mégha névtelenül is – vissza kell utasítanom, mert a vádra az itteni papság, tanítói testület és a nép soha rá nem szolgált, – hisz köztudomású dolog, hogy a magyar nyelvhatásnak az utolsó 20 év alatti feltolódása valamint a magyar liturgikus népénekek elterjedése ennek a papságnak a munkája, melyet hiszem Méltóságod jól ismer s nem ismeretlen Méltóságod papsága előtt sem, a kit hozzánk sokszor vérségi és mégtöbbször baráti és szomszédi kötelékek fűznek.

A vezetésemre bízott területen a szláv nyelv terjedését vagy pláne terjesztését nem tapasztalom, sőt azokon a helyeken, hol az öregek még rutén nyelven beszélnek, a fiatalság már teljesen magyar, teljesen magyar úgy köznapi úgy ennek megbeszélésében mint ének s imádságaiban éppen úgy – mint Méltóságod egyházmegyéjének azon községeiben, melyek a határ mentén vannak. –

Mint tényt és valóságot leadom, hogy egyház megyénk papsága általában ószláv liturgikus nyelven végzi a sz. misének „secreto” mondandó részzeit: a Canont, a transsubstantio és az epiklézis szavait, mert ez a törvényes és bennünket kötelező. Ezen ügybe hatalmi szóval bele szólni nem lehet, mert ez mindenkinek nagyon kényes lelkiismereti kérdése, hogy a Christifideles graeci bullával a magyar nyelvnek liturgiáknál való érvényesíthetésére nézve adott engedményt hogyan magyarázza.

Papságunk nem a hajdudorogi egyházmegyéhez való csatolástól félti a liturgikus nyelvet, hanem a liturgikus nyelv elhagyásától félti ősi görög ritusát! Ahogy félti és siratja a Nyíregyházán megjelenő gör. kath. Tudositó Caesareusa (1923. évi 37. sz.) a görög katolikusság halálának előhírnökeit, a hajdudorogi e.m. papnövendékeit, mert rítusukat, – az ógörög nyelvet nem bírván s könyveik sem lévén – el nem sajátíthatják, – hazai magyar nyelvre pedig egyházi könyveink lefordítva nincsenek.

Az eperjesi e. megye magyar közigazgatás alatt álló területének papsága, a mely ez időszerint a római sz. Szék által kinevezett apostoli administrator intézkedéséből bennem teljes joghatósággal (cum omnibus juribus, privilegiis, concessionibus ac praerogativis) felruházott általános püspöki helynökét (Vicarius Generalis) birja, nyugodtan néz az apostoli sz. szék üdvös és bölcs intézkedése elé, és ha ezen intézkedés folytán Méltóságod kormányzása alá kerülne, – a mint máshová nem is kerülhet, úgy a magam, mint papságunk nevében biztosíthatom Méltóságodat, hogy az alaptalanul meggyanusított papság, s tanítói kar köteles engedelmességgel, szeretettel s megszokott lelkesedéssel fogja kötelességeit teljesíteni és a magyar gör. kath. Egyház megerősödését munkálni. –

Midőn itt adott kijelentésemért nyugodt lelkiismerettel szavatolok, egyben a soha meg nem tántorodott, hazafias érzületében meggyanusított s önérzetében nyilvánosság előtt is megsértett papságom nevében arra bátorkodom kérni Méltóságodat, méltóztatna mindent átlátó és áttekintő tapintatos bölcsességével oda hatni, hogy a névtelen íróról lehulljon a lepel, kinek meggyanusítása leginkább azért fáj, mert a szerencsétlent saját táborunkból lévőnek gyanítjuk! Igaz, hogy castis omnia casta, azonban ily meggyanusítással szemben védekeznünk kell, mi egyrészt kellemetlen, másrészt pedig célra sem vezető, mert a vallatásnál: sive vinco, sive vincor semper maculor, amint erről a múltban is sajnosan meggyőződhattünk, – épen ezért a sokszor ok nélkül meggyanusított magyarországi görögkatholikusság érdekében mély alázattal megkérem Méltóságodat, hogy az ily berugásoktól bennünket ártalmatlanokká tenni a felsőbb körök előtt is kegyeskedjék.

Erre kérve, magamat s a vezetésemre bizott papságot atyai jóindulataiba ajánlva, szentelő jobbjának csókolása mellett vagyok

Múcsonyban 1924. febr. 2án

Méltóságodnak őszinte híve s engedelmes fia:

ifj. Vaskovics Antal mp. esp. lelkész, püspöki helynök

278. Somssich József szentszéki követ jelentése Daruváry Géza külügyminiszternek Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában

Róma, 1924. február 10.

MNL OL K 105 L-3-g 18/Pol/1924. Másolat.

Másolat.

Róma, 1924 évi február hó 10-én.

Magyar királyi követség a Szentszék mellett

Bizalmas.

18/pol. 1924

Tárgy: Papp munkácsi püspök ügye.

Nagyméltóságú

dr. Daruváry Géza úr,

v.b.t.t. magyar királyi külügyminiszter stb. stb. stb.

Budapest.

Az Államtitkár-Bibornok egyik utolsó látogatása alkalmával azt mesélte nekem, hogy midőn a francia kormány vagy négy évvel ez előtt, Doulchet ügyvivősege alatt megkezdte a Szentszékkel a béketárgyalásokat – ha ezt a kitétel itt szabad használni – egyik főkövetelése az volt hogy a Szentszék adja meg a kormánynak a praesentálási jogot a püspöki kinevezéseknél.

Róma ezt a kérést határozottan megtagadta.

A bibornok azután folytatólag elmondta, hogy a cseh kormány is minden áron törekszik magának a püspökkinevezéseknél a praesentálási jogot biztosítani, ugyanavval a nemleges eredménnyel.

Itt némi ironia hangján közbevettem, hogy a Franciaországgal szemben tanusított magatartást nem akarom kritika tárgyává tenni, de hogy a fölött hogy a Szentszék a cseheknek nem akarja megadni a praesentálási jogot, őszintén csodálkozom. Ha a Szentszék hozzájárul ahhoz, hogy a csehek érdemdús és a hiveik által nagyrabecsült püspököket kik évek óta látják el hivatalukat a legkifogástalanabb módon, előzhetnek, úgy legalább is inconsequentia nem megengedni, hogy a kinevezésekre befolyást gyakoroljanak. Hiszen a cseh kormány akkor kergeti el a neki nem kellemes püspököt, a mikor kedve tartja és a vége a dolognak mégis csak az lesz hogy az az egyén kerül a püspöki székbe akit ő kíván.

A beszélgetés erre Papp munkácsi püspökre terelődött, akire czélozva tettem fenti megjegyzésemet. Elmondtam a bibornoknak, és utóbb Monsignore Borgongini-nek is, hogy ha a Szentszék a cseh kormány nyomásának ez esetben is enged, úgy ebből a Szentszéknek magának lesz a legnagyobb kára, mert ez esetben a magyar közvélemény meg fog mozdulni és úgy a sajtóban mint a parlamentben Szentszék ellenes hangon fog megnyilatkozni. A magyar királyi kormány eddig az ily megnyilatkozásokat sikeresen megakadályozta, de egy újabb ily eset után nem fogja többé megakadályozni tudni.

Több egyéb érvet is előadtam, mely a mellett szól, hogy Papp megmaradjon egyházmegyéjében, ahol a hívők szeretete környezi s ahol egyedül az ő jelenléte fogja a cseh kormány által szított schizma tovább terjedését megakadályozhatni.

Az Államtitkár szavaiból kivettem, hogy épen a Ruszinkóban terjedő schizma az, mely a Szentszéknek arra bírja, hogy Papp eltávolítását számításba vegye. „C'est justement le point noir”, mondá, hozzátéve hogy a háboru előtt nem volt azon a vidéken schizma, most pedig 50.000 schizmatikus él ott, mire persze siettem megjegyezni, hogy ha Papp eltávolíttatnék úgy néhány év mulva az egész 3-400000 főnyi lakosság ortodox lesz.

A bibornok, aki az nap egy kedves rokonának súlyos betegsége folytán igen le volt hangolva, csak annyit felelt, hogy „majd meglátjuk mit kell tenni” és félbeszakította a beszélgetést, mely a fenti okból csak mellékesen érdekelte.

Monsignore Borgonginit, akinek mint a congregatio degli affari straordinari titkárának a kérdésben súlyos szava van, a tőlem telhető legnagyobb melegséggel igyekeztem arról meggyőzni, hogy a Szentszéknek a püspököt nem szabad elejtenie. Tőle megtudtam, hogy Marmaggi nuntius oly jelentést küldött Papp-ról, mintha – önhibáján kívül – az ő személye volna a schizma terjedésének okozója. A cseh kormány úgy látszik, elhitette a nuntius urral, hogy a schizma mesterséges terjesztését megszünteti ha a neki alkalmatlan püspöktől megszabadul. Azt is írta jelentésében, hogy Papp a cseh hatóságokkal

való érintkezésben több hibát vagy elővigyázatlanságot követett el, mely által magát náluk alaposan meggyűlöltette.

Az Államtitkár azt is elmondta, hogy a Szentatyát a schizma igen komolyan aggasztja és hogy Ő Szentsége maga is megfontolás tárgyává teszi nem-e volna a tömeges áttérés Papp eltávolítása által a legsikeresebben megakadályozható. Külömben, ugymond, Franciaország a háborút követő első évben az összes német püspököket eltávolította, a csehek nem tesznek egyebet mint a francia példát követni. A Szentszék öt évig ellentállott, de a végletekig ez nem fog menni – épen tekintettel a francia praecedensre.

Természetesen nem mulasztottam el ellenvetni, hogy Papp esetét nem lehet az elsászi püspökökével párhuzamba vonni, mert Papp, bár magyar, a ruthén lakossággal együtt érez és közszeretnek örvend s ha a cseh kormány helyébe egy cseh érzelmű ukrán papot helyez, ugy a hívők ezt nem fogják szívesen fogadni.

Monsignore Borgongini szemmel láthatólag kényelmetlenül érezte magát és egyre csak azt hajtogatta „Excellence, vous êtes terrible” (ami elég komikus hatást tett): mégis az volt a benyomásom, hogy nem nagy sikert értem el nála!

Ugy tudom a bibornok felszólította a püspököt, hogy írja le egy memorandumban amit élő szóval elmondott és ebben tegyen javaslatot utódjára (vagyis inkább a csehszlovák részre kinevezendő adminisztrátor személyére) vonatkozólag arra az esetre ha mégis lemondana. Papp valószínűleg Suba kanonokot fogja ajánlani.

A püspöknek melegen ajánlottam, hogy ne mondjon le csak ha határozott parancsot kap reá. Minden erőmből igyekeztem Ő Méltóságát arról meggyőzni, hogy ugy a magyar haza mint a ruthén hivei érdeke az ő maradását kívánják noha az az érzésem, hogy a püspök nem idegenkedik az egyházmegyéjének magyar részébe való visszavonulás gondolatától ahol nem csak a cseh hatóságok zaklatásaitól menekülne de birtokaihoz is közelebb jutna.

Papp püspök a Vatikánban elpanaszolta, hogy a cseh hatóságokkal való perlekedés mennyi pénzbe kerül. Ezen a czimen a Szentszék neki nem kevesebb mint 225000 lírát utalt ki, ami nem csekélység.

Somssich s.k.

rendk. követ és megh. miniszter

P.S. Róma, 1924 évi február hó 16-án.

Papp püspök ittléte alatt kétszer volt szíves felkeresni; elutazása előtt még felkereste Serédi egyházbjogi tanácsosunkat kinek a következőket mondta el.

E hó 12-én a sixtini kápolnában megtartott ünnepélyes ceremonia után Gasparri bibornok magához kérte. Ez alkalommal a bibornok ismét igen szíves volt vele és nem tett a lemondásról említést. Felszólította, hogy elmélgdjék és érett megfontolás után adjon be egy memorandumot a Szentszékhez. A hang, a melyen ez a beszélgetés folyt, a püspöknek biztató benyomást tett.

P. Serédi azt tanácsolta a püspöknek, hogy a memorandummal ne nagyon siessen és ha majd beterjeszti különösen a hívei érdekére fektessen súlyt, mely azt kívánja hogy maradjon meg körükben. A Pápa parancsának azonban – ha Ő Szentsége mégis jónak látná hogy távozzék – aláveti magát s ez esetre Suba kanonokot és semmi esetre sem Nyáradyt ajánlja utódul. Papp püspök az esetleges lemondásához mindazonáltal két feltételt fog fűzni: 1) hogy előbb a cseh hatóságok adják vissza a lefoglalt egyházvagyon, különösen diplomákat, 2) hogy székhelyének végleges elhagyása előtt néhány hónapi időköz engedélyeztessék neki, mely idő alatt meggyőződhetnék arról, hogy a cseh hatóságok az előbbi feltételt végrehajjták-e.

Kedvező előjel minden bizonnyal, hogy De Lai bibornok Papp-ot szintén abban az irányban befolyásolta hogy ne mondjon le. Nagyméltóságod előtt ismeretes hogy a bibornoknak a straordinari congregatioban igen súlyos, jóformán döntő szava van.

Mai vatikáni látogatásom alkalmából újból szóba hoztam Papp püspök ügyét. Az Államtitkár nagyjában megerősítette a fentieket úgy hogy Papp maradása egyelőre biztosítottnak látszik.

Somssich s.k.

rendk. követ és megh. miniszter

279. Francesco Borgongini Duca, a Rendkívüli Egyházi Ügyek Kongregációja titkárának feljegyzése a Papp Antal munkácsi püspökkel folytatott megbeszéléséről

Róma, 1924. február 11.

Città del Vaticano, Segreteria di Stato, S.RR.SS. AA.EE.SS. Cecoslovacchia, Anno 1922–1926, Pos. 24, fasc. 33. fol. 10rv. Tisztázat.

11 febbraio 1924

Pro Memora

E' venuto da me Monsignore Papp, vescovo ruteno di Muncacs e me ha detto che è disposto a far la volontà del Santo Padre. Però, prima di dare la rinuncia, vuole, per il bene della sua Chiesa.

1° Che il Governo restituisca tutta le Chiese e tutti i beni usurpati

2° Che, in iscritto, prometta di non più perseguire i cattolici

3° Che egli (Monsignore Papp) per lo spazio di sei mesi, dopo firmata tale promessa, possa vedere di fatto che esso viene mantenuta.

4° Che intanto si tratti col Governo ungherese su i beni dell'Abbazia reale di Tapolca che si trova nel territorio ungherese della sua diocesi.³³⁶

336 Utólag a lap szélén beszúrva: (Il Cardinale mi ha detto che ha risposto a Monsignore Papp che accetta quanto dice come raccomandazione, ma non come condizione)

5° Che il suo successore non sia a nessun patto Monsignore Niaradi perché ucrainizzante, ed è molto imprudente e facile a parlare, benché pio. Sulla successione egli proporrà i nomi dopo aveva udito, sub secreto, il Capitolo.

Dopo esposto questi cinque punti, me ha prospettata una sua idea per la soluzione di tutta la questione, cioè: che il Vescovo greco di Hajdudorogh, Monsignore Miklósy nativo della Slovacchia, vada a Munkacs, e lui ad Hajdudorogh, dove egli è stato Amministratore Apostolico. Non fa difficoltà il rito, perché ad Hajdudorogh tutta la liturgia e in ungherese, tranne il Canone, e Monsignore Miklósy conosce il rito ruteno.

Finito il colloquio, mi ha pregato di far entrare il Can. Suba, e di ascoltarlo avanti a lui. Questi, entrata, mi ha fatto il panegirico di Monsignore Papp pregandomi a nome del Capitolo che non sia allontanato dalla diocesi. Terminato questo panegirico, Monsignore Papp mi ha richiamato la questione dei ruteni d'Armenia, e facendo il panegirico del Can. Suba, me ha detto che sarebbe l'unico candidato adatto per essere a vescovo dei suddetti ruteni.

Monsignore Papp mi ha detto pure che in questi giorni ha parlato con 14 Cardinali. – A me consta d'altro parte che ha parlato anche parecchio col Ministro di Ungheria.

F. Borgongini Duca

280. Pietro Gasparri államtitkár leirata Francesco Marmaggi prágai nunciushoz Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában

Róma, 1924. február 20.

AAV Arch. Nunz. Cecoslovacchia 29, fasc. 131. fol. 213r–214v. Tisztázat.

Dal Vaticano, 20 Febbraio 1924

No 27264

Illustrissimo e Reverendissimo Signore

Monsignore Francesco Marmaggi

Nunzio Apostolica a Praga

(con allegati 5 assegni)

Illustrissimo e Reverendissimo Signore,

Mi reco a premura d'informare la Signoria Vostra Illustrissima sull'esito dei colloqui avuti con Monsignore Papp, Vescovo di Munkacs.

Essendo state fatte a lui presenti le gravissime ragioni d'indole politica che, non ostanti i riconosciuti meriti suoi personali, consigliano il suo allontanamento dal territorio della Repubblica, egli si è dichiarato disposto a fare la volontà della Santa Sede, dando la dimissioni da Vescovo di Munkacs. Ha chiesto però che prima di dare la sua rinunzia, egli possa avere le seguenti assicurazioni a vantaggio della sua Chiesa:

1.) Che il Governo restituisca tutte le chiese e tutti i beni usurpati;

- 2.) Che, in iscritto, prometta di non più perseguire i cattolici;
- 3.) Che egli (Monsignore Papp), per lo spazio di sei mesi, dopo firmata tale promessa, possa vedere di fatto che essa viene mantenuta;
- 4.) Che intanto si tratti col Governo ungherese per i beni dell'Abbazia reale, che si trova nel territorio ungherese della sua Diocesi;
- 5.) Che il suo successore non sia a nessun patto Monsignore Nyaradi, perchè ucrainizzante, ed inoltre imprudente e facile a parlare, benchè pio. Sulla successione egli proporrà i nomi dopo aver udito, sub secreto, il Capitolo. (Monsignore Papp vorrebbe che Monsignore Nyaradi venga ritirato anche da Eperies).

Dopo esposti questi cinque punti, egli ha prospettata una sua idea per la soluzione di tutta la questione, cioè: che il Vescovo greco di Hajdu-Dorogh, Monsignore Miklosy, nativo della Slovacchia, vada a Munkacs, prendendo egli (Monsignore Papp) il di lui posto a Hajdu-Dorogh dove, un tempo, è stato già Amministratore Apostolico. Ha aggiunto che non fa difficoltà il rito, essendo ad Hajdudorogh tutta la liturgia in ungherese – tranne il canone – e conoscendo Monsignore Miklosy il rito ruteno. – Ha infine raccomandato il Can. Suba per la nomina a Vescovo dei ruteni d'America.

Naturalmente ho risposto a Monsignore Papp che accettavo quanto egli mi aveva fatto presente, come raccomandazioni e non come condizioni. Del resto vedo bene che non su tutte le raccomandazioni si potrà insistere.

Sarei ora a chiedere a Vostra Signoria, per quanto si riferisce alla nomina del successore di Monsignore Papp, se non convenga, attesa l'ostilità che Monsignore Nyaradi troverebbe a Munkacs, nominare invece il Gébé a Vescovo di Munkacs, lasciando Nyaradi ad Eperies.

Attendo su questo punto della successione a Monsignore Papp un sollecito suo riscontro, anche telegrafico. Intanto Le comunico che la Santa Sede sarebbe disposta a facilitare nel modo seguente tutte le questioni pendenti in Czechoslovacchia:

- 1.) trasferimento di Monsignore Iantausch, a Vescovo di Rosnavia, e contemporaneamente nomina del nuovo Amministratore Apostolico di Tirnavia, con impegno del Governo di consegnargli subito l'amministrazione dei beni. Il nuovo Amministratore potrebbe essere Monsignore Bielek il cui nome, mi sembra, non incontrerà difficoltà da parte del Governo; oppure potrebbe essere altra persona, che la Signoria Vostra eventualmente mi suggerisse;

- 2.) contemporaneamente, ove si giunga l'accordo sul 1. punto, si trasferirebbe Monsignore Papp da Munkacs, si nominerebbe là un nuovo Vescovo o un Amministratore Apostolico, cui il Governo dovrebbe garantire un equo assegno.

Monsignore Papp ha chiesto un sussidio per le sue opere diocesane. Per farlo venire a Praga ad abboccarsi al momento opportuno con Vostra Signoria, gli ho detto che il danaro gli sarà consegnato dalla Signoria Vostra – Le rimetto

quindi, qui uniti, cinque assegni per lire duecentoventicinquemila (L. 225.000), che Ella gli consegnerà a mano, dopo averli riscossi, chiamando il Prelato in Nunziatura.

Spero che quando egli sarà costì io sarò in grado di darle istruzioni definitive, le quali dipendono dalle informazioni che con la presente Le chiedo.

Profitto infine della presente occasione per confermarmi con sensi di ben distinta e perfetta stima

della Signoria Vostra Illustrissima affmo per servirla

P. C. Gasparri

281. Az Egyetértés cikke a debreceni bombamerénylet 10. évfordulóján

Debrecen, 1924. február 24.

Egyetértés, 1924. február 24. 3. o.

Visszaemlékezések a debreceni bombamerényletre A francia kormány annak idején megtagadta az egyik merénylet kiadását

Debreczen ujabbkori történetének legszomorubb napja a hajdudorogi püspökség ellen elkövetett bombamerénylet, amelynek most van tizedik évfordulója. Miklóssy István püspöknek, aki 1914. év elején ideiglenes székhelyül Debreczent választotta, pokolgépet küldtek Csernovitzból. A pokolgépben elhelyezett bomba felrobbant és iszonytató hangja jelezte azt, hogy a Végzet elindult útjára. Az ut rövid volt, a robbanástól csak pár hónap telt el s eljutottunk a világháború kezdetéhez, a megpróbáltatások, a szörnyűségek éveihez, népek, országok pusztulásához és végefogyhatatlan szenvedéséhez...

A debreczeni kir. törvényszéken kerestem a bombamerénylet aktáit, sokan emlékeztek a bűnpör iratainak hatalmas kötegére, de nem találták a helyén. Valaki mondja az irodában:

– Nincs már arra semmi szükség, január elején felvittük a padlásra, ott eszi a por.

Sikerült a nehéz iratcsomót újra íróasztalra tenni. Nézem, forgatom az elsárgult, sok kézen forgott, megtépdesett szelű aktákat. Rendőri jelentések, bizalmas természetű közlések, jegyzőkönyvek, névtelen levelek, amelyek akkor megmozgatták nemcsak a monarchia, hanem egész Európa rendőrségét, csendőrségét, hogy a bombaküldőket kézre kerítsék. De haj, hiábavaló volt, a debreczeni rendőrség akkori érdemes főkapitányának, Rostás Istvánnak s jeles tudásu, leleményes kapitányának, Mile Pálnak, sőt a világ minden jó szimatu detektívjének erőlködése. Mindent megtudtak, amit akartak pár nap alatt, még a tettesek búvóhelyét is, azonban titokzatos kezek, láthatatlan nagy hatalmú protektorok lefoglalták a kart, mely utána nyúlt a gonosztevőknek.

Napsugaras, csoda szép tavaszi hétfő volt 1914 febr. 23-án, amikor – mint az iratok között lévő első rendőri jelentés mondja – pontosan 10 óra 23 perckor irtózatos robbanás zaja volt hallható Debreczenben. Futótűzként terjedt el a hír, hogy a helybeli Ipar- és Kereskedelmi kamara Verbőczy u. 2. szám alatti palotájában történt valamely beomlás. Előbb azt mondták, hogy a gázvezeték, vagy a légfűtés robbant fel, a beomló romok eltemették Jaczkovits Mihály görög kath. vikáriust, Slepkovszky János püspöki titkárt és Csath Sándor dr. püspöki ügyészt. A mentők még hét többé-kevésbé súlyos sérültet szállítottak be a kórházba. Nem sokára megállapítást nyert, hogy nem gázkazán robbanás történt, hanem egy csomag okozta a katasztrófát, melyet egy pár perc előtt Szina Sándor postai csomagkézbesítő hozott Miklóssy püspöknek. A vést hozó csomag érkezéséről Miklóssy István püspök tudomással bírt, mert két nappal előbb a közös étkezésnél meghatottan és elfogódva beszélgetett egy Csernovitzból érkezett gyászkeretes ajánlott levélről. Egy Kovács Anna nevű Nagykárolyból elszármazott görög kath. leányzó közölte a levélben, hogy 100 K-t küld a szegények és a templom javára, továbbá egy leopárd bőrt a püspök személyes használatára, egy aranyozott gyertyatartót pedig a templom részére. Mindezekért pedig csak azt kéri, hogy amikor lehetséges, drága elhunytait, Jánost, Terézt, Máriát említse a szent miséken... Miklóssy püspök a nemzeti eszme diadalát, egyházához való hű ragaszkodását látta a gonoszul kieszelt sorokban és boldog örömeiben utasította Slepkovszky János titkárát, hogy a csomag megérkezését azonnal jelentse neki.

Az ördög ládája 22 kiló volt, Szina Sándor postai kézbesítő alig bírta az emeletre felcipelni. Megjött a csomaggal együtt a 100 K is a szegények részére Csernovitzból. A püspöki titkár boldogan jelentette urának a küldemények megérkezését, aki azt mondta, hogy pár pillanat múlva maga is megtekinti a „jólelkű adakozó ajándékait”, csak egy sürgős levelet fog befejezni. A titkár nagy sietséggel hántolta le a faláda vászonburkolatát, fejszével bontogatta a deszkatejtőt, hogy a leopárd bőrt átnyújtsa a püspöknek, mire kijön. És amint a láda oldaláról egy szegben megakadt bőrt ráncigálta, irtózatos dörrenésre kidőlt a palota fala is utcára. Miklóssy püspök a másik szobából már épen lépni készült a halálos veszedelembé, de abban a pillanatban megszólalt íróasztalán a telefon s a posta központ jelentette:

– Nyíregyháza keresi a számot...

Az isteni gondviselés így mentette meg a hajdudorogi püspökség első fejedelmét, ő már csak vikáriusának, titkárának és ügyészenek összeroncsolt holttestét, véres húscsapatokat, hörgő sebesülteket, jajveszékkelő embereket látott maga körül.

Ami ezután történt, gyönyörű rendőri teljesítmény volt. Három nap sem telt bele s megállapították, hogy a Kovács Anna álnév mögé rejtőzött bombaküldő gonosztevők Mandasescu alias Catareu Ilie beszarábiai orosz artista és Chirilew Timoftei birkózó. Mindketten 1914 január havában kémszemlén jártak Debreczenben. A Fröhner-szállóban laktak, érintkeztek a románul

tudó debreczeniekkel és melegen érdeklődtek a hajdudorogi püspökség elhelyezése iránt. A csernovitzi rendőrigazgatóság hosszú jelentésében közli a bombaküldők tartózkodását. A csernovitzi Imperial-szállóban laktak febr. 18-tól 20-ig, a szálló portásával adatták fel a csomagot s aztán Itzkany határállomáson át Romániába szöktek.

Vad, izgalmas hajsza kezdődött a két pokolgépes artista kézrekerítésére. A poros aktákból kitűnik, hogy az egész művelt világ érdeklődött a debreczeni pokolgép tettesei iránt, egy csomó névtelen levél, távirat számol be arról, hogy itt is, ott is látták a két orgyilkost, de később kiderült, hogy a nyugat és a kelet érdeklődését inkább az a jó 30,000 magyar aranykorona jutalomdíj keltette fel, melyet a magyar kormány tűzött ki a merénylők fejére. Mintegy 100,000 darab idegennyelvű fényképes plakát vitte szét a hírt a világ minden részébe, mialatt az emberek ezrei küldték leveleiket a debreczeni rendőrségnek, hogy merre járnak a merénylők, ezalatt Catareu Ilie és Timoftei Chirilew Bukarestben a román újságokban olvasták a szenzációs tudósításokat hőstettükről. Pár héttel a világháború kitörése előtt Czernin gróf nagykövet erélyes lépésére eltüntették őket Romániából, Constancából hajón utaztak Egyiptom kék ege alá. A világháború évei alatt természetesen le kellett arról tenni, hogy a két merénylőt elfogják, de a reményt nem adták fel. Olvasunk egy aktát arról, hogy 1917. évben új izgalmat hozott a rendőrségre egy távirat, amely szerint Mohácson egy orosz foglyokból álló munkatelepen megtalálták az egyik merénylőt, Chirilewet. Katonai készülség szállította Debreczenbe a kétméteres szőke oroszot, akiről kiderült, hogy ugyan Chirilewnek hívják, de szegény feje azt sem tudja, hogy miféle országban van ezidőszerint. Ez a nyom is hamis volt.

Tovább böngészkedünk az iratokban s reá akadunk Hetényi Imre dr. akkori detektívfőnök-helyettesnek egy 1918. év elejéről kelt bizalmas jelentésére, amelyben közli, hogy egy volt újságíró ismerőse, aki Romániában magyar lapot szerkesztett s Budapestre érkezett, tudatta vele, hogy Catareunak, a debreczeni bombamerénylő öngyilkosságának a híret olvasta egy román lapban. Ezzel a hírrel szemben megtudta, hogy Catareu él és Jasyban, a prefekturán naponként kétszer is megfordul, mert egyik főembere Take Jonescunak és köréje csoportosult nacionalista pártnak. A jelentés bizonyos lépések megtételét ajánlotta, mely azonban akkori politikai okok miatt elmaradt. Ez az utolsó hivatalos ügyszerint a nyomozásról. De hogy volt alapja, azt bizonyítja az igazságügyminisztériumnak a múlt év decemberében a debreczeni törvényszékhez intézett leirata, amelyben arról van szó, hogy Catareu, a világszerte körözött pokolgépes merénylő, Párisban él. A magyar kormány kiadatására megtette a lépéseket, de a francia kormány a kérelmet elutasította. E leirat folytán a debreczeni kir. törvényszék vádtanácsa ez évi január 12-én a következő végzéssel fejezte be az eljárást ebben a világszenzációt keltő bűnygyben:

„Mandasescu Silvió és társa elleni büntető bűnügyben, melyben a kir. törvényszék vádtanácsa az eljárást terheltek előállításáig a Bp 472. § a alapján megszüntette, az 1914. R. 342. számra hivatkozással értesítem a kir. ügyészséget, hogy az igazságügyi miniszter ur 60,598. I. M I. VII. szám alatti leirat szerint Ilie Wasilieovics Catareu alie Catareu Orhei kiadását a francia kormány indokolás nélkül megtagadta.”

Nincs tovább. Az aktacsomó újra felkerült a padlásra, mert nem lehet benne eljárni.

(B. S.)

282. Daruváry Géza külügyminiszter utasítása Somssich József szentszéki követhoz Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában

Budapest, 1924. március 2.

MNL OL K 105 L-3-g 546/Pol/1924. Tisztázat.

546/Pol.

Budapest, 1924. március 2.

Bizalmas

Papp Antal munkácsi püspök ügye.

Nagyméltóságú

gróf Somssich József

rendk. követ és megh.miniszter

Róma

Élénk érdeklődéssel olvastam Nagyméltóságodnak f. évi február 10-én kelt 18/pol.számú jelentését³³⁷ és megnyugvással vettem tudomásul, hogy Nagyméltóságod rövid időn belül immáron másodszor utalt a bibornok államtitkár előtt a Szentszéknek amaz engedékenységére, mellyel lehetővé tette, hogy a cseh kormánynak nemtetsző felsőmagyarországi püspökök túlnyomó részben máris eltávolítottak.

Ez az érv, mely valószínűleg akkor sem tévesztette volna hatását, mikor a Szentszék még a senkitől meg nem tagadható kérelmezés jogcímén tett lépéseinket is hajlandó volt illetéktelen és a Szentszék jogait sértő beavatkozásnak minősíteni, Nagyméltóságodnak a Papp-ügy további kialakulásának folyamán is alkalmas ellenérvül fog szolgálni, kiváltképen, ha Nagyméltóságod kiemeli, hogy valamely kormányhatalomnak bármennyire consequensen ismételt és kizárólagosan politikai nemtetszésben gyökerező kívánsága a Szentszék nek akkor sem nyújt elegendő jogcímet valamely püspök eltávolítására, ha az a kormány nem tanúsít nyilvánvalóan heterodox velleitásokat, mely utóbbiak

337 Lásd: 278. számú dokumentum.

önmagukban véve elegendő támpontot kell, hogy a Szentszéknek nyújtsanak arra, hogy az ilyen kormány, mikor valamely püspök eltávolítását követeli, nem csak politikai célokat óhajt realizálni, de egyházelleneseket is.

A hatóságokkal való érintkezésben elkövetett apróbb hibák, még ha tényleg megtörténtek volna is, nem szerepelhetnek eltávolításra jogosító cím képében.

Ha a bibornok államtitkár ur megint a francia praecedensre hivatkozik, akkor Nagyméltóságodnak módjában lesz arra a praecedensre hivatkozni, melyet annak idején az 1879-iki évi német-francia háború fejleményei teremtettek.

Akkor ugyanis a németek kívánták az általuk annectált francia országrészek püspökeinek eltávolítását, de sokáig teljesen eredménytelenül, végül pedig csak annyiban értek célrt, hogy ezek a püspökök egyházmegyéjüket helyetteseik által kormányozták, helyük azonban csak haláluk után lett betöltve.

Ha a bibornok államtitkár ur a mostani francia-német háborúban ehhez a praecedenshez hűtlenné nem válik, úgy most nem lehetne a csehek javára egy önmaga alkotta praecedensnélküli praecedensre hivatkoznia. Hogy Monsignore Borgongini olyan indulatszerűen adott kifejezést annak a kényelmetlen hangulatnak, melyet Nagyméltóságodnak nyilván meglepetésszerűen érélyes érvelése váltott ki belőle, Nagyméltóságod aggodalmának dacára is talán hozzá fog járulni ahhoz, hogy Monsignore Borgonginiben gyökeret verjen az a tudat, hogy Papp püspöknek helyben való meghagyását igen fontos okok javasolják.

Egyébiránt bizonyos megnyugvással értesülök más jól informált helyről is, hogy Papp püspök több bibornoknál, nevezetesen Merry del Val, Van Rossam, De Lai és Gasquet bibornokoknál is nagy megértésre talált, hol Papp püspök urnak módjában állott azzal a ráfogással is szembe szállni, hogy a schisma keletkezése és terjedése az ő püspökségével esik össze, mert meglehetősen köztudomású tény az izai és lucskai schisma-pörök annak idején europaszerte elég nagy port vertek fel, hogy a schismának terjedése a munkácsi egyházmegyében már jóval a háború kitörése előtt, hatósági beavatkozást tett szükségessé.

Annál okadatoltabb volt mindaz, amit Nagyméltóságod ebben a viszonylatban Papp püspök védelmére felhozott. Fentemlitett hírforrásom arról is értesít, hogy Papp püspök, ki míg Rómában volt sem élő szóval, sem írásban lemondó nyilatkozatot nem tett, mindaddig míg azt Rómából perentorice nem követelik, semmiféle írott nyilatkozatot nem ad, s akkor sem lesz nyilatkozatában szó semmi formában lemondásáról csak arról, „hogy ha a feltételek teljesítéséről meggyőződik, megfontolás tárgyává fogja tenni, hogy székét elhagyhatja-e”.

A feltételek a következők:

A cseh kormány írásban kötelezi magát,

1/ hogy az összes elfoglalt egyházi javakat (templom, iskola, földek) visszaadja és ezt tényleg végre is hajtja ;

2/ hogy a cseh kormány leszereli a schismaticus mozgalmat, erre okmányban kötelezi magát és ezt tényleg végre is hajtja;

3/ hogy ezután is még egy félévig helyén marad a püspök ellenőrzendő a cseh kormány magatartását, illetőleg a fenti kötelezettségek realizálását;

4/ hogy a Szentszék illendő eltartásáról gondoskodik, még pedig olyképen, hogy a tapolcai magyarországi apátság birtokát részére életfogytig biztosítja és – végül mindezekről felvett okmányokat kézhez kapja. Gasparri bibornok 300.000 lírát ígért Papp püspöknek.

Budapest, 1924. március hó 2-án.

283. Francesco Marmaggi prágai nuncius számjel-távirata Pietro Gasparri államtitkárnak Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában

Prága, 1924. március 8.

Città del Vaticano, Segreteria di Stato, S.RR.SS. AA.EE.SS. Cecoslovacchia, Anno 1922–1926, Pos. 24, fasc. 33. fol. 16r. Tisztázat.

AAV Arch. Nunz. Cecoslovacchia 29, fasc. 131. fol. 217r. Fogalmazvány.

Praga, 8 marzo 1924.

Cardinale Gasparri, Roma

No. 52 ricevuto Rapporto³³⁸ No. 27264. Convengo in proposito con Vostra Eminenza Reverendissima lasciare Niaradi Eperjes come vescovo e nominare Gebe Munkacs assegnandogli Ausiliare. Riguardo Vescovo Pap, é necessario troncane ogni indugio sua traslazione. segue rapporto.

Marmaggi

284. Francesco Marmaggi prágai nuncius jelentése Pietro Gasparri államtitkárnak Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában

Prága, 1924. március 13.

Città del Vaticano, Segreteria di Stato, S.RR.SS. AA.EE.SS. Cecoslovacchia, Anno 1922–1926, Pos. 24, fasc. 33. fol. 18r–20r. Tisztázat.

AAV Arch. Nunz. Cecoslovacchia 29, fasc. 131. fol. 218r–220r. Fogalmazvány.

No 10398

Provvisa diocesina Munkács e Eperjes.

Sua Eminenza Reverendissima

Il Signor Cardinale Pietro Gasparri

Segretario di Stato di Sua Santità

338 Helyesen: dispaccio. Lásd: 280. számú dokumentum.

Eminenza Reverendissima,

Facendo seguito al rispettoso mio telegramma³³⁹ n. 52, spedito l'8 corrente, mi do premura di qui sottomettere all'Eminenza Vostra Reverendissima alcuni schiarimenti al riguardo.

E, prima di tutto, confermo quanto ebbi a significare all'Eminenza Vostra Reverendissima nel telegramma stesso, esser, cioè, necessario troncare ogni indulgio perché Monsignore Papp sia trasferito. Di giorno in giorno, sarei per dire, di ora in ora, mi pervengono dati ed elementi che mi convincono sempre più della necessità del provvedimento. La Santa Sede, anch'essa, ne possiede già a dovizia.

Dove mandarlo? La questione presenta difficoltà, certamente: ma io inclino alla soluzione proposta sin da principio dalla Santa Sede, cioè, di trasferirlo nella parte ungherese della diocesi di Eperjes e Munkács, sistemandolo, però, colà in modo che il suo amor proprio non abbia troppo a soffrirne. Come ultimo espediente, oserei suggerire di chiamarlo in Roma. Ad ogni modo, l'idea da lui prospettata costi per risolvere tutta la questione – vale a dire che il Vescovo greco di Hajdu-Dorogh, Monsignore Miklosy, passasse a Munkács, per prendere egli (Monsignore Papp) il di lui posto a Hajdu-Dorogh – e semplicemente assurda. Ne il Governo Cecoslovacco accetterebbe mai quel Vescovo, conosciuto come superlativamente ungherese; ne la maggioranza del clero e dei fedeli lo accoglierebbe con favore, specialmente per la nota avarizia del Vescovo stesso.

A Munkács, considerati i gravissimi danni subiti nella Russia subcarpatica dalla Chiesa cattolica e la minaccia di sempre maggiori a causa dell'aggressiva propaganda „ortodossa”, sostenuta materialmente e moralmente dal Governo, occorre un Vescovo che sia ben visto dal popolo, che lo accosti e cerchi di riguadagnarlo in tutti i modi, con le visite, le missioni, la carità, la stampa, ecc. Monsignore Gebe, praticissimo degli affari (essendo Vicario Generale da tempo), pio, dotto, estraneo alle lotte politiche, caro a tutti, particolarmente al popolo, risponde, credo, a molte di queste esigenze. La sua età, però, (60 anni) non gli permetterà lo slancio e la resistenza materiale al lavoro missionario di riconquista del terreno perduto che oggi s'impone per quei paesi. A tal difetto potrebbe, a mio avviso, abbastanza bene supplirsi col dare al Gebe un Ausiliare delle stesse sue eccellenti qualità, ma di età più fresca e di fibra più forte; e questo, lo avrei trovato nella persona dell'attuale Direttore del Seminario di Presov, el Basiliano ref. Goidic, segnalatomi e raccomandatomi da varie persone, tra cui Monsignore Njaradi stesso, e più volte.

Egli è un ottimo sacerdote, pio, di spirito veramente cattolico e con tutti gli sforzi del sacro ministero, pur non sembrerà di carattere molto energico, sotto la direzione di Monsignore Gebé potrebbe tuttavia formarsi bene e dato il suo spirito apostolico essere di valido aiuto come ausiliare al Gebé stesso

339 Lásd: 283. számú dokumentum.

per riparare al molto male fatto in quella disgraziata diocesi dagli ortodossi. Il Gojdic è ora nel suo 37-simo anno di età: però si era qualificato come maturo di senno e di virtù sacerdotale.³⁴⁰

Prima di chiudere questo argomento, aggiungerò che tanto il Gebé, quanto il Gojdic, come mi consta da esaurienti indagini, sono non solo celibi, ma di specchiatissima condotta. Il Gebe ha accolto in casa una sua sorella rimasta vedova, ed inoltre una nipote orfana, figlia di un fratello sacerdote. Entrambe godono della migliore reputazione.

Per ciò che riguarda, poi, Eperjes, potrebbe bene lasciarsi colà Monsignore Njaradi, il quale – checche dica Monsignore Papp di lui – già come Amministratore Apostolico, lavora molto bene e con sensibili risultati, pieno, com'è, di zelo apostolico, di spirito di sacrificio e d'una illimitata devozione alla Santa Sede ed alla causa della santa Unione. Bisognerebbe, però, liberarlo dalla preoccupazione di dover pensare anche alla diocesi di Crisio (sita fuori dello Stato cecoslovacco), impegnandolo esclusivamente ed interamente al regime pastorale di Eperjes, che è già tanto gravoso, specialmente nelle attuali circostanze. Converrebbe, altresì, consolidarne l'autorità ed aumentarne il prestigio, nominandolo Vescovo di Eperjes.³⁴¹

Sarebbe poi anche opportuno, a mio modesto avviso, liberarlo da una seconda preoccupazione. Vostra Eminenza sa che l'attuale Vicario Generale di Eperjes, Monsignore Rusznak – il quale resse la diocesi durante l'abbastanza lunga vacanza di essa – mette alquanto a disagio Monsignore Njaradi nell'azione che va svolgendo in diocesi. Se, pertanto, si potesse provvedere a sistemarlo altrove – proponendolo per esempio per la diocesi di Crisio, qualora Monsignore Njaradi venisse nominato Vescovo di Eperjes (conforme alla proposta fattami una volta dallo stesso Monsignore Njaradi) – resterebbe assai facilitata, con ciò, la missione di questi: diversamente, egli non avrebbe modo di liberarsi di un soggetto che gode di troppa influenza in mezzo al clero – una terza parte del quale, e forse più che una terza parte

340 A fogalmazványban itt ez a bekezdés következik: „Con un pretesto, ho fatto venire il Takac, qui a Praga, per conoscerlo personalmente, ed ho constatato essere ottimo soggetto, molto indicato allo scopo suddetto di assistere, come Ausiliare, Monsignore Gebé. Il Takac potrà spiegare un'attività veramente apostolica, essendo zelantissimo e di tempra robusta. Sta per varcare appena i 45 anni.”

341 A fogalmazványban itt ez a két bekezdés következik: „Leggo poi, nel citato Dispaccio di Vostra Eminenza che Monsignore Papp, avrebbe a Roma raccomandato il can. Suba per la nomina a Vescovo dei Ruteni d'America. Dirò, in proposito, che di urgente necessità mi sembra bensì l'invio d'un buon Vescovo missionario per quei fedeli, anch'essi decimati dall'ortodossia” e dal protestantesimo: non mi pare, però, troppo indicato all'uopo il mastodontico canonico di Uzborod, che, solo per far qualche passo, fatica e ansima pietosamente e, quando infine, può procurarsi la gioia di sedersi, dopo un quarto d'ora si addormenta...

Ciò ho osservato personalmente quando lo Suba, in occasione delle ultime conferenze episcopali, ha passato tre giorni nel palazzo di questa Nunziatura. A fine di trovare un buon soggetto per l'America, suggerirei di rivolgersi allo stesso Monsignore Njaradi, il quale è in grado di fare alla S. Sede proposte degne di considerazione.”

– e imparentata col Rusznak. Questi, come l’Eminenza Vostra ricorderà, era stato proposto, già lo scorso anno, dal mio antecessore, a Vescovo dei Ruteni d’America: posto ormai coperto in seguito alle nomine fatte, di questi giorni, dalla Sacra Congregazione Orientale.³⁴²

Il Rusznak è un buon sacerdote, molto intelligente (il più intelligente, forse, tra il clero di rito greco-cattolico di questa Repubblica) e potrebbe rendere – altrove – buoni servigi alla Chiesa, mentre, com’è umano, accanto al Njaradi, nuovo arrivato e, per giunta, straniero, non si trova al suo posto.³⁴³

In ultimo, prevengo Eccellenza Vostra che, se il Ministro Benes terrà, una buona volta, la promessa di studiare insieme con me la doppia questione di Rosnavia-Tirnavia, spero di potere, al suo ritorno da Ginevra (verso la fine di marzo) riferire in proposito alla Santa Sede qualche cosa di risolutivo. Come Eccellenza Vostra ben sa, il Sig. Benes, ora per un motivo ora per un altro, e quasi sempre assente, all’estero, e, quel ch’è peggio, non autorizza alcuno a sostituirlo: del che, qui si lamentano tutti e soffrono molto gli affari.

Con sensi, intanto, di profondissimo ossequio, m’inchino umilmente al bacio della Sacra Porpora.

Di Vostra Eminenza Reverendissima
umilissimo devotissimo obbedientissimo servo

F. Marmaggi

Arciv. d’Adrianopoli, Nunzio Apostolico

285. Vaskovics Antal általános helynök felterjesztése Miklósy István hajdúdorogi püspökhöz a Magyarországon maradt eperjesi egyházmegye és parókiák beosztása tárgyában

Múcsony, 1924. március 15.

GKPL VI–1 716/1924. Tisztázat.

Mellékelt válaszlevélem³⁴⁴ írása közben az a hír kezdett itt keringeni, hogy az eperjesi püspökséget be olvasztják az ungvári illetőleg a munkácsiba, sőt ez utóbbinak püspöke kényszerítve lesz otthagyni püspöki székhelyét s átjön Görömbölytapolcai birtokára, hol mint ilyen a továbbiak kifejlődéséig is átveszi felettünk az apostoli adminisztrátorságot. E hír hatása alatt mai napig itt tartottam a megírt válasz levelet – számítva, hogy a hír időközben valóra is fog fordulni, de a mennyiben a hír csak hirnek maradt, mély tisztelettel menesztem az megírt választ, kérve Méltóságodat, hogy ha az itt érintett hirtől valami igaz volna, méltóztatna erről engem kegyesen tájékoztatni annyival is inkább, mert erről itt egysesek már mint Rómában is elfogadott tényről beszélnek, sőt

342 Ez a bekezdés nincs benne a fogalmazványban.

343 Ez a bekezdés nincs benne a fogalmazványban.

344 Lásd: 277. számú dokumentum.

tovább menve emlegetnek egy Tiszán inneni és Tiszán tuli gör. kath. magyar püspökséget egyiket ó görög másikat ó szláv nyelvű rítus mellett.

Erre nézve kegyes válaszát, az esetleges teendőkre bölcs irányítását várva vagyok

Múcsonyban 1924. III. 15

Szentelő jobbját csókoló őszinte készségű híve

ifj. Vaskovics Antal mp. esp. lelk. püspöki helynök

**286. Pietro Gasparri államtitkár számjel-távirata Francesco Marmaggi
prágai nunciushoz Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása
tárgyában**

Róma, 1924. március 19.

AAV Arch. Nunz. Cecoslovacchia 29, fasc. 131. fol. 223r. Claris távirat.
Città del Vaticano, Segreteria di Stato, S.RR.SS. AA.EE.SS. Cecoslovacchia, Anno
1922–1926, Pos. 24, fasc. 33. fol. 176r. Fogalmazvány.

Monsignore Marmaggi

Nunzio Apostolico Praga

No. 83. Ricevuto cifrato³⁴⁵ 52. non ancora giunto rapporto. Tuttavia Santo Padre autorizza Vostra Signoria liquidare affare Papp nel modo che crederà migliore in Domino.

Card. Gasparri

**287. Pietro Gasparri államtitkár utasítása Lorenzo Schioppa budapesti
nunciushoz a Hajdúdorogi Egyházmegyében felállítandó román
vikariátus tárgyában**

Róma, 1924. március 31.

AAV Nunz. Ungheria 11. fasc. 6/6. fol. 414r. Tisztázat.

dal Vaticano, 31 Marzo 1924.

No 28679.

Illustrissimo e Reverendissimo Signore

Monsignor Lorenzo Schioppa

Nunzio Apostolico

Budapest

Illustrissimo e Reverendissimo Signore,

Qui unito, rimetto alla Signoria Vostra Illustrissima, con preghiera restituzione, un foglio, con allegato, della Sacra Congregazione „Pro Ecclesia Orientali” relativo alla sistemazione di alcune parrocchie della Diocesi di Hajdudorogh.

345 Lásd: 283. számú dokumentum.

Voglia compiacersi di prenderne visione per esprimermi poi, in merito, il suo prudente parere.

Profitto volentieri dell'incontro per raffermarmi con sensi di distinta e sincera stima. Della Signoria Vostra Illustrissima affezionatissimo per servirla
P. C. Gasparri

**288. Lorenzo Schioppa budapesti nuncius átirat-fogalmazványa
Csernoch János hercegrímásnak a Hajdúdorogi Egyházmegyében
felállítandó román vikariátus tárgyában**

Budapest, 1924. április 8.

AAV Nunz. Ungheria 11. fasc. 6/6. fol. 413rv. Fogalmazvány.

2966/II

A Sua Eminenza Reverendissima

Il Sig. Card. Csernoch

Principe Primate d. Ungheria, Arcivescovo di Strigonia

8 Aprile 1924

L'Eminentissimo Sig. Cardinale Segretario di Stato mi ha inviato col relativo allegato il qui accluso foglio della Sacra Congregazione „pro Ecclesia Orientali” relativo alla sistemazione di alcune parrocchie dalla Diocesi di Hajdudorogh, ordinandomi di esprimergli il mio parere in proposito.

Prima di compiere questo incarico desidererei sentire la saggia e prudente opinione di Vostra Eminenza Reverendissima al riguardo e perciò mi permetto pregarLa di volersi compiacere di esaminare i due uniti documenti e di farmi tenere poi il suo giudizio nella questione restituendomi insieme i due detti fogli.

Nel ringraziarla anticipatamente mi chino ecc.

**289. Lorenzo Schioppa budapesti nuncius jelentés-fogalmazványa
Pietro Gasparri államtitkárnak a Hajdúdorogi Egyházmegyében
felállítandó román vikariátus tárgyában**

Budapest, 1924. április 8.

AAV Nunz. Ungheria 11. fasc. 6/6. fol. 422r–423r. Fogalmazvány.

3051/II

Signor Cardinale Segretario di Stato di Sua Santità

19 Maggio 1924

Sistemazione di alcune parrocchie della Diocesi di Hajdudorogh

Appena mi pervenne il venerato Dispaccio³⁴⁶ di Vostra Eminenza Reverendissima N. 28679 del 31 Marzo p.p., con i relativi allegati, riguardanti

346 Lásd: 287. számú dokumentum.

la sistemazione di alcune parrocchie della Diocesi di Hajdudorogh, mi detti premura di assumere le necessarie informazioni per essere in grado di fornire a Vostra Eminenza il parere che si era compiaciuto di chiedermi in proposito.

Soltanto ora dette informazioni mi sono giunte, ed io mi permetto, in base ad esse, di riferire all'Eminenza Vostra sulla menzionata questione della sistemazione delle parrocchie in parola appartenenti alla Diocesi di Hajdudorogh. Secondo una statistica, che devo ritenere esatta, la proporzione fra i fedeli di lingua ungherese e di lingua rumena nelle parrocchie che il Metropolitano di Alba Julia vorrebbe vedere distaccate dalla Diocesi di Hajdudorogh, sarebbe la seguente:

Nella Parrocchia	Fedeli greci catt.	Rumeni	Parlano unghere.
Álmosd	381	10	Tutti
Csegöld	773	5	
Csengerujfalu	883	17	
Kokad	175	7	
Nagyléta	2.010	970	
Nyirábrány	2.145	30	
Nyiradony	2.293	50	
Pocsaj	1.715	1.134	
Vértes	452	12	

I fedeli poi delle Parrocchie di Bedő, Battonya, Bagamér, Hosszupályi, Makó, Nyiracsád, Porcsalma, sono tutti ungheresi.

Come dunque si vede, ad eccezione delle Parrocchie di Nagyléta e di Pocsaj il numero dei Rumeni è insignificante, nelle altre parrocchie. In quelle due parrocchie, rimaste senza parroco rumeno, dopo che il titolare se ne fuggì, quando l'esercito rumeno evacuò l'Ungheria, il Vescovo di Hajdudorogh permise l'uso della lingua rumena per provvedere al bene dei fedeli rumeni ivi rimasti.. Tutti i fedeli di origine rumena parlano l'ungherese, soltanto i più vecchi in Nagyléta e Pocsaj usano il rumeno nella liturgia. Nelle altre parrocchie nessuno chiede l'uso del rumeno anzi non amano troppo questa lingua. E' da ritenersi che l'asserzione contraria del Metropolita di Alba Julia non sia completamente esatta. A quanto io so, il Vescovo di Hajdudorogh desidererebbe che fossero su questo punto interrogati gli stessi fedeli per conoscere se essi vogliono la lingua rumena. Mi pare perciò che dal lato ecclesiastico sarebbe pericolosa la introduzione del rumeno ed il distacco della Parrocchia.

A mio umile giudizio, anche dal punto di vista politico non parrebbe opportuno la istituzione di un Vicariato rumeno. Questa istituzione nuocerebbe molto all'autorità del Governo e dello stesso Vescovo di Hajdudorogh. Si stabilirebbe così, a mio modesto parere, un pericoloso principio, secondo il

quale si renderebbe impossibile il governo di diocesi non soltanto qui, ma anche in molte regioni dell'Europa centrale. Se vi fossero molte parrocchie della stessa lingua si potrebbe costituire una nuova Diocesi od almeno un Vicariato, ma fare ciò per poche parrocchie nelle quali i fedeli oltre la lingua nativa parlano un'altra lingua, mi parrebbe una cosa per lo meno inutile.

Per ciò che riguarda l'uso della lingua ungherese che, secondo il Metropolita di Alba Julia, sarebbe impiegata dal Vescovo di Hajdudorogh nelle funzioni liturgiche e perfino nella celebrazione della santa Messa, ho già informato ampiamente la Sacra Congregazione „de Ecclesia Orientali” col mio rapporto³⁴⁷ 1700 del 26 Aprile 1922. La medesima Sacra Congregazione, col Foglio³⁴⁸ N. 8330/22 del 18 Novembre 1922, mi trasmise due lettere l'una per l'Eccellentissimo Cardinale Arcivescovo di Strigonia e l'altra per Vescovo di Hajdudorogh, nelle quali si davano le norme precise circa l'uso della lingua liturgica nelle sacre funzioni. Quelle lettere furono da me trasmesse ai due destinatari con le debite istruzioni che la detta Sacra Congregazione mi ordinava di aggiungere. Devo ritenere che gli ordini della Santa Sede siano stati eseguiti, ma non mi è facile di poterlo controllare con sicurezza. Perciò devo supporre che le accuse che il Metropolita di Alba Julia contro il Vescovo di Hajdudorogh su questo punto si devono ritenere infondate fino a che egli non potrà provarle con documenti ineccepibili. Il Cardinale Arcivescovo di Strigonia mi ha assicurato ultimamente, che il vescovo di Hajdudorogh è impegnatissimo a supplire gli antichi abusi della lingua liturgica; che ha fatto stampare libri liturgici in lingua greca, e che ora in tutta la detta Diocesi il Canone della messa si recita in lingua greca.

Nel restituire qui acclusi i documenti speditimi de Vostra Eminenza mi chinato ecc.

290. Francesco Marmaggi prágai nuncius átirat-fogalmazványa Papp Antal munkácsi püspöknek lemondatása tárgyában

Prága, 1924. április 10.

AAV Arch. Nunz. Cecoslovacchia 29, fasc. 131. fol. 226r–227r. Fogalmazvány.

No 10495. Praga e, X Aprilis 1924

Illustrissimo ac Reverendissimo

Domino Antonio Papp,

Episcopo Munkacensi

Illustrissime ac Reverendissime Domine!

De mandato Sanctissimi Patris Nostri haec quae sequuntur Tecum communicare studeo.

347 Lásd: 166. számú dokumentum.

348 Lásd: 212. számú dokumentum.

Augustus Pontifex dignum justumque esse putat Te certiore prae primis reddere Ipsum, quae fuerint merita ab Amplitudine Tua in pastoralis ministerio et regimine acquisita quaeque voluntas bona omnium a Te gestorum, plene agnoscere ac fateri.

Graviter tamen obstantibus rerum adjunctis – prouti laudata Sanctitas Sua, cum nuper Romae degeres, Tibi manifestari jussit – Ipsa gratum accepit propositum Tuum resignandi, quoties ab Apostolica Sede hoc expostularetur, episcopatum istum Munkacensem atque in territorium Hungaricum secedendi.

Jamvero, causis iisdem prementibus, Catholicae Ecclesiae bonum, in quod tu semper diligenter contenditi, iam suadere videtur, ut quamprimum ad actum deducas propositum tuum, remittens in manus Summi Pontificis, in scriptis huic Apostolicae Nuntiaturae tradendis, episcopale munus istud in Munkacensem diocesim.

Quae autem omnia commendata Sanctae Sedi voluisti, cum Romae morareris, proposita atque consilia tua, relinquendam Tuam dioecesim spectantia, Sancta Sedes ipsa, post Tuum discessum, prae oculis habebit atque, quoad fieri potest, obtinere conabitur. Hoc intelligatur de templorum bonorumque restitutione, de justitia, aequanimitate erga catholicos fideles tutandis, etc.

Quod vero attinet ad futuram personae Amplitudinis Tuae provisionem, scias quam proposuisti rei solutionem – nominandi nempe Episcopum Miklosy ad sedem Munkacensem, Teque transferendi in sedem Hajdu-Doroghensem – impossibile prorsus evasisse. Reverendissimus Dominus Gebé probabilis in locum tuum succedet, unaque Amplitudini Tuae congrue ab Apostolica Sede consulatur.

Summus Pontifex, cuius filiali pietate Tu semper praestitisti, et catholica Ecclesia, in cuius bonum fideliter amanterque inter primos semper adlaborasti, huiusmodi ab Amplitudine Tua expostulant sacrificium. Christus Dominus, divinus Pastorum Princeps, Tibi consilium bonum inspiret, suadeat, remuneret.

Dum responsum Amplitudinis Tuae expecto, ut cum Sancta Sede communicare possim, omni cum veneratione et dilectione permaneo

Tibi addictissimus in Christo

F. Marmaggi Archiep. Hadrianopolitan., Nuntius Aplicus

291. Papp Antal munkácsi püspök átíratva Francesco Marmaggi prágai nunciushoz a püspöki székről való lemondatása tárgyában

Ungvár, 1924. április 14.

AAV Arch. Nunz. Cecoslovacchia 29, fasc. 131. fol. 232rv. Tisztázat.

L.J.Chr!

Uzhorod 14-a Aprilis a. d. 1924.

Excellentissime a Reverendissime

Domine Archiepiscopo, Nuntie Apostolice!

Hodie accepi aestimatissimas Excellentiae Vestrae litteras³⁴⁹ sub Nro 10495 ad me directas.

In nexu harum summa cum reverentia ac fiducia rogo Excellentiam Vestram: dignetur mihi istam altissimam gratiam a Beatissimo Patre efflagitare, ut relate ad haec, quae in litteris Excellentiae Vestrae supra laudatis continentur, responsum meritorium meum solummodo serius post festa Paschatis et consecrationem Illmi Domini Basilii Takács, novissime denominati Episcopi Americani dare possim, quia hisce diebus valde occupatus sum sacris exercitiis in quatuor institutis nostris visitandis, deinde sacris functionibus Majoris hebdomadae et praeparationibus ad consecrationem Domini Episcopi nominati.

Altis gratiis ac favoribus commandatus, summa cum reverentia
Excellentiae Vestrae addictissimus in Christo:
Antonius Papp
episcopus Munkaciensis

**292. Somssich József szentszéki követ jegyzéke Pietro Gasparri
államtitkárnak a hajdúdorogi egyházmegye papnövendékek római
taníttatása tárgyában**

Róma, 1924. április 26.

Città del Vaticano, Segreteria di Stato, S.RR.SS. AA.EE.SS. Ungheria, Anno 1922–
1936, Pos. 2–3, fasc. 3. fol. 36r–37r. Tisztázat.

(Allegato al no 29975 – Segreteria di Stato – AA.EE.SS.)

Regia Legazione d'Ungheria presso la Santa Sede

271/pol. 1924.

Sua Eminenza Reverendissima Signor

Pietro Cardinale Gasparri, Segretario di Stato di Sua Santità

Vaticano

Eminenza Reverendissima!

Il sottoscritto Regio Ministro d'Ungheria presso la Santa Sede ha l'onore di porgere alla Vostra Eminenza Reverendissima l'istantissima preghiera del Regio Governo Ungherese, che la Santa Sede per mezzo della Sacra Congregazione Orientale dal prossimo anno scolastico in poi si degni assicurare nel Collegio Greco in Roma (Via del Babuino, 149) due posti gratuiti per i seminaristi della Diocesi di rito greco di Hajdudorogh in Ungheria.

Il Regio Governo crede di poter accennare le seguenti ragioni per la concessione di tali posti gratuiti:

349 Lásd: 290. számú dokumentum.

1). Anzitutto la circostanza, che il Clero della Diocesi di Hajdudorogh secondo la sovrana volontà di Pio PP. X. espressa nella bolla „Christifideles”, 8. Giugno 1912, deve imparare la lingua greca per poter adoperarla nei sacri riti.

29. Benché il Clero di Hajdudorogh assolutamente parlando potrebbe imparare tale lingua e rito anche nel proprio Seminario: ciò almeno per ora gli riesce impossibile, poiché a causa della guerra, delle rivoluzioni, dello smembramento e crollo economico dell'Ungheria il Regio Governo non era in grado di poter costruire un Seminario proprio al Clero di detta Diocesi, ma è tuttora costretto a farlo educare a sue spese in altri Seminari ungheresi, cioè nel Seminario Primaziale a Strigonia e nel Seminario Centrale a Budapest. Naturalmente in questi Seminari latini i sudetti giovani di Hajdudorogh non possono approfondirsi nello studio di proprio rito, quindi pare assolutamente necessario, che almeno alcuni di loro possano fare i loro studi nel Collegio Greco, ottenendo per questo scopo – a causa dello stato economico difficilissimo della Diocesi di Hajdudorogh – due posti gratuiti in istesso Collegio.

3). Ma anche nel caso, in cui la costruzione del Seminario proprio di Hajdudorogh sarà attuata rimarrà sempre la necessità di mandare alcuni alunni al Collegio Greco di Roma, sia per conservare l'attaccamento necessario alla Santa Sede, sia anche per imparare il rito greco nella sua purezza e perfezione, onde poter insegnarlo nel proprio Seminario.

4). La preghiera per due posti gratuiti non pare eccessiva, perché al Regio Governo non è sconosciuta quella generosità, con cui la Santa Sede accordò quattro posti gratuiti ai rutheni nello stesso Collegio Greco (Paolo V. cost. „Decet” 2. Dicembre 1615); ed anzi concorse all'erezione di Collegi a Roma per i cattolici orientali, come di quello Rutheno (Leone XIII, lett. ap. „Paternam benevolentiam”, 18. Dicembre 1897), ed ancora ultimamente Benedetto XV. detino all'erezione del futuro Collegio Romeno una somma cospicua, di cui rendite tuttora sono impiegate alla pensione degli alunni romeni nel Collegio Greco.

5). Finalmente tali concessioni furono fatte precisamente alle Diocesi rutheni e romeni (Eperjes, Munkács, Fogaras, Nagyvárád, Szamosujvár), di cui la Diocesi di Hajdudorogh fu dismembrata. Quindi pare giusto, che i seminaristi di Hajdudorogh, che per diversità di lingua liturgica non possono iscriversi né al Collegio Rutheno, né al futuro Collegio Romeno, possano usufruire di simile, quantunque molto minore concessione nel Collegio Greco.

Comunicando, quanto sopra, alla Vostra Eminenza Reverendissima, nutro fiducia, che la Santa Sede non troverà eccessiva tale domanda, laonde già nell'anno scolastico 1924/1925 si degnerebbe mettere due posti gratuiti a disposizione della Diocesi di Hajdudorogh. Ben lieto di poter cogliere anche quest'occasione per esprimere la mia più sincera stima e considerazione

con i sensi di profondissima venerazione passo a raffermarmi della Vostra Eminenza Reverendissima

Roma, li 26. Aprile 1924.
umilissimo ed obedientissimo
Somssich

293. Francesco Marmaggi prágai nuncius átirat-fogalmazványa Papp Antal munkácsi püspöknek lemondátása tárgyában

Róma, 1924. április 28.

AAV Arch. Nunz. Cecoslovacchia 29, fasc. 131. fol. 229rv. Fogalmazvány.

No 10495

Pragae, die 28 Aprilis 1924.

No 10566

Illustrissimo ac Reverendissimo

Domino Antonio Papp Episcopo Munkacensi

Illustrissime ac Reverendissime Domine!

Accepta aestimatissima epistola³⁵⁰ Amplitudinis Tuae die 14 Aprilis labentis data, difficile haud fuit mihi Tibi obtinere a Sancta Sede, ut responsum differres post solemnitates paschales. Ast, ex ipsa Curia Romana eodem tempore comperi expeditionem litterarum Apostolicarum nominationis, et ideo consecrationem Illustrissimi ac Reverendissimi Domini Takacs, fieri non posse nisi forsán duobus adhuc transactis mensibus. Qua de re, Sanctae Sedis mandato, instare cogor apud Amplitudinem Tuam, ut postulatum responsum quam citius ad me mittere velis.

Ut patet, etiam post datam a Te resignationem, aliud transire tempus debet, ut acceptatio eiusdem ex parte Beatissimi Patris in scriptis Tecum communicari possit.

Amplitudo Tua, quae est eius bonitas atque humanitas, veniam mihi certo dabit propter meam instantiam huiusmodi et interea sensa profundissimae venerationis meae benevolo animo excipiat.

Amplitudini Tuae addictissimus in Christo

350 Lásd: 291. számú dokumentum.

294. Pietro Gasparri államtitkár átirat-fogalmazványa Giovanni Taccinak, a Keleti Kongregáció titkárának a hajdúdorogi egyházmegye papnövéndékek római taníttatása tárgyában

Róma, 1924. április 30.

Città del Vaticano, Segreteria di Stato, S.RR.SS. AA.EE.SS. Ungheria, Anno 1922–1936, Pos. 2–3, fasc. 3. fol. 38r. Fogalmazvány.

Eminentissimo Card. Giovanni Tacci
Segretario della Sacra Congregazione Pro Ecclesia Orientali
30 Aprile 1924

Il Sottoscritto Cardinale Segretario di Stato si reca la premura di rimettere, qui unita, all'Eminenza Vostra Reverendissima con preghiera di cortese restituzione una Nota³⁵¹ del Ministro d'Ungheria Sig Conte Somssich, tendente ad ottenere che vengano assegnati due posti gratuiti col Collegio Greco di Roma, a due seminaristi della diocesi greca di Hajdudorogh.

Lo scrivente Cardinale è a pregar l'Eminenza Vostra onde voglia fargli conoscere, a suo tempo, cosa debba risponderci al sullodato Ministro.

Profitta intanto.

(Con unita Nota N. 271/pol 1924 del 26 aprile)

295. Pietro Gasparri államtitkár átirat-fogalmazványa Somssich József szentszéki követnek a hajdúdorogi egyházmegye papnövéndékek római taníttatása tárgyában

Róma, 1924. május 3.

Città del Vaticano, Segreteria di Stato, S.RR.SS. AA.EE.SS. Ungheria, Anno 1922–1936, Pos. 2–3, fasc. 3. fol. 39r. Fogalmazvány.

Sua Eccellenza il Sig Conte Somssich de Saard.
Inviato Straord. e Min. Plenip. d'Ungheria
29975

Il Sottoscritto Cardinale Segretario di Stato di Sua Santità ha l'onore di accusar ricevimento della Nota³⁵² dell'Eccellenza Vostra N 271/pol. 1924 in data del 26 aprile a. c.

Lo scrivente Cardinale mentre significa all'Eccellenza Vostra, che si è recato la premura di far presente alla Sacra Congregazione Per Ecclesia Orientali, il desiderio espresso dall'Eccellenza Vostra in detta Nota per l'assegnazione di due posti gratuiti nel Collegio Greco in favore di due seminaristi della Diocesi di Hajdudorogh,

Profitta

3 Maggio 1924

351 Lásd: 292. számú dokumentum.

352 Lásd: 292. számú dokumentum.

**296. Khuen-Héderváry Sándor külügyminiszter-helyettes utasítása
Somssich József szentszéki követhez Papp Antal munkácsi püspök
elmozdítása tárgyában**

Budapest, 1924. május 5.

MNL OL K 105 L-3-g 1383/Pol/1924. Tisztázat.

1383/Pol.

Budapest, 1924. május 5.

Papp Antal munkácsi püspök ügye.

Nagyméltóságú

gróf Somssich József

rendk. követ és megh.miniszter

Róma

A prágai nuntius – miként biztos forrásból értesülök, – legújabban írásbeli sürgős felszólítást³⁵³ intézett Papp Antal munkácsi görög kath. püspökhöz, hogy a munkácsi püspökségről lemondjon és Csonkamagyarországra vonuljon vissza.

Azoknak a feltételeknek a teljesítését melyekhez Papp püspök ur Rómában való időzésekor annak a megfontolását füzte, vajjon egyáltalán lemondhat-e, a Szentszék a prágai nuntius ur levele szerint, a lehetőséghez mérten a lemondás után akarja effectuáltatni. Szerintem szánalmas eltökélés, ha a nyitrai besztercebányai és eperjesi analógiákat idézzük emlékezetünkbe.

Könnyen érthető, hogy ezeket az analógiákat Papp püspök is megfelelően értékeli és magatartását ehhez is fogja szabni és noha a Pápa ő Szentségének parancsszava előtt ép olyan engedelmességgel fog meghajolni, mint amilyen elkerülhetetlenül kellene magát a csehek esetleges erőszakos rendszabályának alávetni, értesülésünk szerint nem fog lemondás iránti kérvényt vagy nyilatkozatot sem a nuntiushoz, sem a pápához intézni.

Nagyméltóságod előtt ez az ügy sokkalta ismeretesebb, sem hogy eddigi phasisai ecsetelésének ismétlésébe bocsátkozzam.

Arra szorítkozom tehát, hogy Nagyméltóságodat felkérjem, miszerint a Szentszék a látszat szerint az utolsó órában is, újból azokra a kínos és végzetes következményekre figyelmeztetni méltóztassék, melyeket a Szentszéknek contemplált intézkedése ki fogna váltani, nevezetesen arra, hogy Papp Antal püspöknek egyházmegyéjétől való megfosztatása (Magyarországon mindössze egy plébániája van a munkácsi egyházmegyének) minden egyéb ethikai consequentiától a munkácsi egyházmegyében a schismának elharapódzását fogja maga után vonni.

A Szentszék sokkal jobban ismeri a cseheknek schismaticophil velleitását, semhogy abbéli szemforgatásuknak, hogy Papp püspök eltávolításával a

353 Lásd: 293. számú dokumentum.

schisma terjedésének óhajtják elejét venni, hitelt adhatna és ebbeli igyekeztüket a tőrbeccsalás primitív nemének ne minősítené.

A miniszter rendeletéből:

Khuen-Héderváry

297. A Rendkívüli Egyházi Ügyek Kongregációjának ülésére készített nyomtatott összefoglaló a Munkácsi Egyházmegye helyzetéről

Róma, 1924. május 8.

Città del Vaticano, Segreteria di Stato, S.RR.SS. AA.EE.SS. Cecoslovacchia, Anno 1922–1926, Pos. 24, fasc. 33. fol. 23/5–14. Nyomtatvány.

Cecoslovacchia
(Diocesi di rito ruteno)

1. E' noto alle Eminenze Vostre Reverendissime come la situazione religiosa in Carpatorussia sia seriamente compromessa, e quali gravissimi danni e perdite stia già subendo colà la Chiesa, per la violenta ed aggressiva propaganda anticattolica che ivi infuria da due anni, favorita dalle ostilità del Governo di Praga contro il Vescovo di Munkacs Monsignore Papp.

Oltre agli attacchi subiti da parte dei riformisti cecoslovacchi, le chiese, le istituzioni, e la fede dei cattolici grecoruteni di quei luoghi sono stati oggetto degli assalti di due correnti ortodosse che ivi fanno a gara per ottenere maggiori successi e primeggiare esclusivamente in tale territorio sulle rovine della Chiesa cattolica.

2. Nel 1922 il patriarca scismatico di Serbia inviava in Carpatorussia il Vescovo di Nish, Dositeo: questi iniziò ben presto il suo giro di propaganda, favorito, da principio, dal Governo di Praga desideroso di combattere così il magiarismo, che esso individuava specialmente nella persona del Vescovo cattolico Monsignore Papp.

In appresso, però, il Governo stesso non volle più saperne del Dositeo; quindi nell'aprile 1923 si venne a sapere che il patriarca ortodosso di Costantinopoli aveva nominato un certo Monsignore Savatius, Arcivescovo ortodosso di Praga con giurisdizione su tutti gli ortodossi della repubblica. Questi, ricevuto in udienza anche dal Presidente Masaryk, mandò un nuovo Vescovo in Carpatorussia, a nome Beniamino, il quale, a sua volta, sta adoperandosi per organizzare la sua chiesa ortodossa. In un'assemblea da lui convocata il 1 ° Novembre u. s., era presente il Vice-governatore stesso, con altri ufficiali governativi del luogo.³⁵⁴ I due Vescovi, Dositeo e Beniamino, in

354 Lábjegyzetben: 1. In questa riunione furono discussi gli statuti della locale chiesa ortodossa, statuti che da parte dei delegati del popolo incontrarono opposizione «quod magnam influentiam tribuissent Regimini et Statui in negotia ecclesiastica». Fu poi deciso, per provvedersi di chiese, «*loco suis sumptibus fiendae aedificationis, unitorum*

lotta tra di loro, si son trovati d'accordo però nel dare l'assalto alle istituzioni cattoliche.

3. Il Governo, poi, mentre ha cercato sempre di nascondere il suo favoreggiamento per la propaganda scismatica, non ha fatto alcun mistero della sua avversione contro Monsignore Papp; anzi da due anni non fa che chiedere il di lui allontanamento dalla Diocesi di Munkacs, attribuendogli un atteggiamento megiarofilo, dannoso per gl'interessi dello Stato. Ha anzi più di una volta attribuito ogni responsabilità dei danni subiti dalla Chiesa in Carpatorussia, e i facili progressi dello scisma in quei territorii, all'avversione suscitata presso molti fedeli contro la Chiesa cattolica, dall'atteggiamento ungherese del sullodato Vescovo.

4. I risultati di questa campagna anticattolica, condotta dagli scismatici per i loro fini religiosi, e appoggiata dal Governo per i suoi fini politici, sono i seguenti:

1° Gli scismatici, nel territorio di Munkacs, in questo breve periodo di tempo, sono saliti da 3000 a 60.000.

2° Circa 68 parrocchie greco unite, sono state perdute o totalmente o parzialmente.

3° Molte chiese, anche in luoghi ove si trovano i cattolici, sono state usurpate.

Ne il movimento sembra arrestato, o avviato verso una fase decrescente.³⁵⁵

Urge quindi prendere un provvedimento. E poiche per il bene supremo delle anime sembra necessario proporre alla diocesi di Munkacs un pastore che nell'esercizio del sacro ministero non venga ostacolato – in si difficile cimento con gli scismatici – anche dalla decisa opposizione delle autorità civili, tanto la Sacra Congregazione pro Ecclesia Orientali, quanto la Sacra Congregazione degli AA. EE. SS. dietro parere concorde dei due Nunzi Apostolici, Monsignore Micara e Monsignore Marmaggi, erano venuti nella deliberazione di chiedere le dimissioni di Monsignore Papp.

6. Senonche, varie difficoltà hanno fin qui impedito un qualsiasi provvedimento. Intanto, venuto in Roma il Vescovo di Munkacs nel gennaio passato, questi non si è mostrato molto disposto a dar le sue dimissioni: ad ogni modo ha fatto presente che non vorrebbe vedere al suo posto l'attuale Amministratore Apostolico di Eperjes Monsignore Nyaradi (come si era pensato di fare), ed ha chiesto invece una permuta di sede col Vescovo di Hajdudorogh. E prima di tornare in diocesi egli fece presenti anche alcune «condizioni», con le quali avrebbe dato la sua rinunzia: naturalmente

templa appropriare illic ubivis, ubi uniti in minoritatem sunt delapsi». (Da informazioni del Rev. Illyasevics, delegato di Monsignore Papp)

355 Lábjegyzetben: 2. Lo riconosce il delegato di Monsignore Papp, che così scrive: «Sicuti numeri ex unione ad schisma transgressorum ultimis 3 anni pagorum clare demonstrant, transitus ad schisma non minuitur, sed annuatim permanens est».

l'Eminentissimo Cardinal Segretario di Stato gli ripose che dette condizioni sarebbero state prese come semplici «raccomandazioni». E siccome Monsig. Papp adduceva averle egli proposte per il bene delle anime, Sua Eminenza gli rispose che alla Santa Sede stava a cuore non meno che a lui il bene delle anime. Tali intendimenti di Monsignore Papp, poi, furono comunicati al Nunzio di Praga, con Dispaccio del 20 febbraio u. s. (Somm. n. I).

6. Poco dopo Monsignore Marmaggi telegrafava: «Ricevuto Rapporto; convergo in proposito con Vostra Eminenza Reverendissima lasciare Njaradi Eperjes come Vescovo e nominare Gebe Munkacs assegnandogli Ausiliare. Riguardo Vescovo Papp e necessario troncane ogni indugio sua translazione. Segue rapporto». Difatti con Rapporto del 13 marzo u. s. (che si allega in Sommario n. II) esponeva con chiara sintesi i seguenti punti, dando su ciascuno di essi le opportune informazioni:

a) Confermava la necessità di trasferire urgentemente Monsignore Papp, facendogli dare le dimissioni da Vescovo di Munkacs.

b) Aggiungeva notizie sull'opportunità di nominare in suo luogo, il Rev. Gebe, del quale sacerdote conferma le ottime informazioni già avute da altre fonti.

c) Data però l'età del Gebe e le grandi fatiche che si dovranno sostenere per intraprendere la riconquista di quanto si è perduto, esponeva l'opportunità di dare al Gebe un Ausiliare nella persona del Rev. Goidic.

d) Quanto ad Eperjes proponeva la nomina a Vescovo dell'attuale Amministratore Monsignore Njaradi, mentre a suo successore nella Diocesi di Crisio potrebbe nominarsi il Reverendissimo Ruznak. Ed aggiunge alcune osservazioni per corroborare tale proposta.

7. Per completare le informazioni contenute nel sopra citato Rapporto, si fa presente alle Eminenze Vostre quanto segue:

a) Circa la sistemazione di Monsignore Papp dopo la sua rinuncia, la Sacra Congregazione pro Ecclesia Orientali scriveva così, in data 14 marzo 1923 alla Segreteria di Stato «...La rimozione di Monsignore Papp dalla Diocesi di Munkacs s'impone perché da relazioni che si hanno, anche indipendentemente da Monsignore Nunzio, oltre l'opposizione dichiarata dal Governo, quel Vescovo è avversato dalla gran maggioranza dei fedeli, dei quali non conosce neanche la lingua. Monsignore Micara propone di affidare al medesimo l'amministrazione delle parrocchie della Diocesi di Eperjes [20] e Munkacs [3] restate in Ungheria, e la proposta sembra accettabile...»³⁵⁶ Con ciò, quindi, si potrebbe conservare a Mons Papp, che, facendo astrazione dei suoi sentimenti nazionali, è un buon Vescovo, una parte di territorio sulla quale potrebbe esercitare il sacro ministero pastorale con profitto delle anime e senza incontrar difficoltà politiche. Inoltre potrebbero essere assicurate a lui le rendite dell'episcopato, che sono in mano del Governo ungherese; e perciò

356 Lábjegyzetben: 1. Le 23 parrocchie comprendono, in tutto, circa 35.000 fedeli.

Monsignore Papp conserverebbe l'abbazia di Tapolca (Ungheria) continuando a goderne le rendite.

Pel sostentamento, invece, del nuovo Ordinario della parte cecoslovacca della Diocesi di Munkacs, il Governo di Praga si è già impegnato a corrispondergli un conveniente assegno.

b) Per la nomina del successore di Monsignore Papp, nella sede vescovile di Munkacs, vien fatto il nome del Rev. Pietro Gebe. Dapprima si era pensato di nominare Monsignore Njaradi a Vescovo di Munkacs e il Gebe Vescovo di Eperjes. Già nel 1922 la Sacra Congregazione pro Ecclesia Orientali aveva preso in considerazione quest'ultimo, tra i candidati più accetti, per la nomina a Vescovo di Eperjes. Il di lui nome venne fatto da Monsignore Niaradi, e da un padre gesuita che aveva scritto in proposito alla Segreteria di Stato. E nella relazione a stampa per la provvista di tale Diocesi³⁵⁷ veniva ricordato che il Gebe era stato già proposto anche per la nomina a Vescovo dei ruteni d'America, nel 1907, dietro presentazione di Monsignore Firczak allora raccolte sul suo conto furono assai lusinghiere:

«Il Gebe nato nel 1864 nel comitato di Bery ha studiato nel Seminario di Budapest: non ha gradi accademici; è stato prefetto degli studi nel Seminario di Munkacs e professore supplente di Diritto Canonico, storia ecclesiastica e liturgia; ha fatto con frutto le missioni di Ungvar. – In deliberatione et agendi ratione magnam prudentiam exhibuerat, propositi tenax est, in suscepto consilio perstat, optima fama honestatis gaudet, contra mores de eo nec quidquam unquam mihi relatum est».³⁵⁸ Da parte del Governo niuna difficoltà – secondo che assicuro già la Nunziatura Apostolica, – sarà opposta alla nomina del Gebe.

Pertanto il Santo Padre aveva deciso di far iniziare le pratiche per la nomina del Gebe a Vescovo di Eperjes: ora, però, il medesimo sacerdote viene proposto per Munkacs, invece che per Eperjes, perché da più di una parte è stato riferito che Monsignore Njaradi verrebbe male accolto in Munkacs per ragioni di nazionalismo, essendo egli croato, e ritenuto anche ucrainizzante.

Quindi l'ottimo Monsignore Njaradi, come accenna il Nunzio Apostolico, potrebbe ormai venir nominato Vescovo di Eperjes dove ha fatto già un gran bene.

c) Con la nomina di Monsignore Njaradi a Vescovo di Eperies, verrebbe ad essere vacante la diocesi jugoslava di Crisio. Monsignore Marmaggi avanza, a tal riguardo una sua proposta: promuovere cioè Monsignore Ruznak attuale Vicario Generale di Eperies a Vescovo di Crisio.

357 Lábjegyzetben: 1. «Circa la provvista della Diocesi rutena di Eperies – Gennaio 1922». Allora però fu preferito a tutti Monsignor Njaradi, che venne nominato Amministratore Apostolico.

358 Lábjegyzetben: 1. Così nelle informazioni date fin dal 1906 da Monsignor Firczak.

Monsignore Ruznak già fu preso in considerazione come candidato per la stessa Diocesi di Eperjes. Difficolta, pero, inerenti a questioni di famiglia, si opposero alla nomina di lui a Vescovo della sua Diocesi nativa: ma egli potrebbe essere un buon Vescovo per una'altra Diocesi D'altra parte il suo allontanamento da Eperies potra favorire anche la missione di Monsignore Njaradi, poiche e noto che ora incontra qualche difficolta da parte di quanti, legati con vincoli di parentela col Ruznak, vedono mal volentieri preferito a un loro degno parente, uno straniero.

Ecco quanto scriveva nel 1921 Monsignore Micara, allora Nunzio Apostolico di Praga, sul Ruznak: «E nato nel 1878, ha quindi 43 anni, e fu ordinato sacerdote nel 1900. Ha fatto i suoi studi nel Seminario centrale di Budapest con ottimo successo: e dottore in S. Teologia ed autore di non poche opere di diritto canonico, di liturgia greca ecc. E assai versato negli studi e si occupa molto. Come sacerdote e pio, celebra ogni giorno, si confessa spesso dai latini, fa la sua meditazione, e membro di societa di sacerdoti adoratori del Santissimo e fa anche egli le sue ore di adorazione. Insomma da questo lato non ho inteso che elogi sul suo conto. Monsignore Ruznak e anche assai affezionato alla Santa Sede. Ha inoltre buone doti di governo, e prudente e zelante. Mi assicura l'ottimo Monsignore Fischer che egli e di assai superiore a tutti gli altri sacerdoti di rito greco della diocesi di Eperjes.

Monsignore Rusznak ha però il difetto comune a tutti i sacerdoti di rito greco, quello di avere molti parenti sacerdoti (anche suo padre e sacerdote) che formano una grande famiglia sacerdotale, con gli inconvenienti di varia indole che ne conseguono, non ultimo tra i quali il sospetto di nepotismo, e quindi gelosie negli altri.

Monsignore Rusznak e poi specialmente invisato ad un'altra dinastia, per dir cosi, sacerdotale, quella dei Beszkid, che sarebbe precisamente la famiglia cui appartiene il sacerdote che ho detto nutrire delle simpatie per lo scisma. Detta famiglia non ha però grande influenza, ne e stimata, di guisa che se la candidatura di Monsignore Rusznak fosse accettata si potrebbe sperare che, pur dovendo egli aspettarsi di essere da essa osteggiato, tuttavia la sua attivita pastorale non troverebbe ostacolo per ciò.

Quanto ho detto riguardo alla sua parentela non potrebbe essere un impedimento, visto che lo stesso si verificherebbe più o meno con qualunque altro candidato; e perciò che tocca la famiglia Beszkid, ho già detto che, attesa la poca stima di cui essa gode, la sua ostilita non potra impedire a Monsignore Rusznak di disimpegnare con frutto il suo ministero episcopale.

Del resto anche questo inconveniente si verificherebbe con altri candidati. Esso poi potra essere mitigato dalla prudenza e dal tatto di Monsignore Rusznak.

Che se poi fosse esatto quanto ha asserito questo Ministro degli Esteri, essere cioè la Santa Sede propensa ad ammettere la possibilita che Monsignore Papp lasci la diocesi di Munkacs, allora sarei del sommessimo parere che

Monsignore Rusznak potrebbe essere piuttosto il suo successore, salvo poi a pensare ad un altro candidato per la diocesi di Eperies. Dico questo perché a Munkacs Monsignore Rusznak non ha parenti, ne dovrebbe occuparsi affatto della famiglia Beszkid, mentre, d'altra parte, attese le sue doti e visto che egli ha retto con zelo e con soddisfazione la diocesi di Eperies per tanto tempo e che è il soggetto più dotato tra tutto il clero ruteno della Slovacchia, sarei dell'umile avviso che, qualora la sede di Munkacs non fosse per rimanere vacante, egli non potrebbe essere preterito per quella di Eperjes. La cosa sarebbe interpretata da tutti come una mortificazione a lui inflitta e che egli non merita: i Beszkid poi canterebbero vittoria e si illuderebbero di avere chi sa quale influenza che cercherebbero anche di far valere presso il nuovo Vescovo».

Non si vuole omettere però, che è stato fatto a Monsignore Rusznak l'appunto di essere troppo autoritario e quindi poco ben voluto dai soggetti. A ciò accennava anche l'Eminentissimo Card. Scapinelli, Pro-nunzio di Vienna nel 1916, dando sul conto del Rusznak le seguenti informazioni, del resto molto favorevoli: «Il sac. Nicola Rusznak nacque il 30 aprile 1878 nel distretto di Zemplen, figlio di un sacerdote ruteno: studio dapprima nel ginnasio di Eperies, e compì gli studi teologici nell'Università di Budapest, ove ottenne la laurea dottorale in teologia. Educato nel Seminario centrale di questa città, fra gli alunni di rito latino, fu ordinato sacerdote celibe il 26 agosto 1900. Esercito poi la cura d'anime per qualche tempo come cooperatore e nel 1901 fu nominato Vicerettore e poscia direttore spirituale del Seminario di Eperies, dove tenne anche la cattedra di teologia morale e pastorale, e quindi di dogmatica. Verso la fine del 1902 ebbe la direzione dell'alunnato dei giovani frequentanti il Ginnasio. Nel 1906 fu chiamato a far parte del Concistoro diocesano e nel 1915 nominato Canonico della cattedrale. L'Eminentissimo Primate, raccomandando vivamente il sacerdote Rusznak per il posto di cui si tratta, così mi scrive di lui: „vir doctissimus, multas scripsit dissertationes theologicas in foliis periodicis, et opera eius in libris quoque prodierunt, ex quibus speciali memoratu sunt digna: – Ieiunium in Ecclesia catholica graeci ritus, – Doctrina religiosa pro V classe Gymnasii – Missae Ecclesiae Orientalis – Sermones sacri. – Quod ad constitutionem corporalem attinet, est vir robustus et valetudinis firmae. Eximiae corporis et animi dotes firmant spem, quod optimus et dignissimus fiat Episcopus, qui magno oneri portando par esse possit.” Monsignore Novak, Vescovo di Eperies, me lo ha pure istantaneamente raccomandato facendone i più ampi elogi.

Già nel 1913 quando si trattava della provvista della diocesi di Eperies, il Rusznak era tra i candidati più apprezzati. Anche allora il Card. Primate lo riteneva degno ed atto all'episcopato; da Monsignore Fischer Colbrie, Vescovo di Cassovia era detto „vir pius, integer, eruditus” soltanto si diceva di lui essere di un carattere impetuoso e troppo tenace nella sua opinione, ed invisibile perciò al clero. Intorno a ciò l'Eminentissimo Card. Czernok mi scriveva

in quel tempo: „Quod autem dicitur illum habere pruritum ad disputandum esseque sententiae suae tenacissimum, hoc quidem non miror, cum inter viros vivat theologice minus cultos, quibus si respondeat tono fors elatiori et, ne sibi sapientes videantur, illos confutet, hi certe irascuntur, et cum nihil aliud contra illum proferre valeant, ipsum non sedatum, non modestum declarant.” Monsignore Novak da me pure interrogato su questo punto, mi diceva poco tempo fa, che il Rusznak poteva forse essere in passato un poco irritato, perché pur essendo il sacerdote più dotto della diocesi, non aveva tuttavia una posizione, quale egli credeva di meritare. Ora egli è canonico della cattedrale ed è soddisfatto e tranquillo. Del resto il difetto lamentato non è tale, secondo il giudizio di Monsignore Novak, da nuocere alla missione pastorale che gli fosse affidata».

Tutto ciò considerato vogliamo compiacersi le Eminenze Vostre nel Loro alto senno, di rispondere al seguente

Dubbio

Quali istruzioni debbano darsi al Nunzio Apostolico di Praga circa i provvedimenti da lui suggeriti per la Carpatorussia

298. Csernoch János hercegprímás átíratá Lorenzo Schioppa budapesti nunciának a Hajdúdorogi Egyházmegyében felállítandó román vikariátus tárgyában

Esztergom, 1924. május 8.

AAV Nunz. Ungheria 11. fasc. 6/6. fol. 418r–420v. Tisztázat.
GKPL I–1–a 1674/1931. Másolat.

3050/II

Nr. 1361/1924.

Excellentissimo ac Reverendissimo Domino

Laurentio Schioppa Archiepiscopo et Nuncio Apostolico etc.

Budapest

Excellentissime ac Reverendissime

Domine Archiepiscopo et Nuncie Apostolice!

Velit Excellentia Vestra longiorem moram condonare, cum post rite susceptas Excellentiae Vestrae litteras³⁵⁹ de dato 8. Aprilis 1924. in causa erigendi vicariatus rumeni ad gubernandas 16 parochias gr. cath. in Hungaria exactas informationes et data statistica exquirere debuerim.

359 Lásd: 288. számú dokumentum.

Quae metropolita Albajuliensis et Fogarasiensis Sedi Apostolicae refert, sunt perantiqua Rumenorum gravamina jam inde a tempore erectionis dioecesis Hajdudorogensis multoties repetita, minime tamen vera. Historica veritas erectionis hujus dioecesis, cujus ipse fui testis authenticus imo et actor principalis, est sequens: Fideles graeci catholici labii Hungarici nullo modo voluerunt in liturgia sacra ulterius lingua rutena et rumena uti, sed iteratis vicibus quam vehementissime postularunt usum linguae Hungaricae. Cum tamen Sedes Apostolica usum linguae Hungaricae in liturgia sacra permittere noluerit imminens subversabatur periculum ne fideles graeco-catholici Hungari a fide deficiant et erectionem ecclesiae schismaticae Hungaricae sollicitent.

Videns summum periculum ecclesiae catholicae imminens ego ipse consilium dedi gubernio Hungarico, ut ab Apostolica Sede erectionem novae dioecesis peteret, ad quam adnumerentur cunctae parochiae graeci ritus, in quibus fideles sunt labii Hungarici; lingua autem liturgica non sit Hungarica, sed antiqua lingua graeca. Conventione inita inter gubernium Hungaricum et Sedem Apostolicam dioecesis Hajdudorogensis erecta est cum lingua liturgica graeca. Talis solutio videbatur satis apta ad avertendum periculum schismatis et ad eliminandos fines politicos, cum linguis: rutenae et rumenae, non fuerit substituta lingua Hungarica, sed originalis lingua liturgica orientalis, nempe antiqua graeca.

Cum in nonnullis parochiis, quae dioecesi Hajdudorogensi adscriptae sunt, praeter Hungaros etiam Rumeni habitarent, qui introductionem graecae linguae aegre ferebant, ipsum gubernium voluit ante bellum et durante bello impetrare revisionem bullae „Christifideles Graeci”, quod tamen in tanta perturbatione rerum jam executioni mandari non potuit.

Hungaria devicta et grassante apud nos dictatura proletariatus Rumeni magnam partem regni occuparunt. In parochiis occupatis dioecesis Hajdudorogensis restituta est lingua liturgica Rumena et istae parochiae ad interim subjectae sunt jurisdictioni episcopi Rumeni Magnovaradini tamquam administratoris apostolici. Pacta pace 14 parochiae iterum territorio Hungariae sunt adjudicatae, super quibus jurisdictio episcopi Hajdudorogensis reviviscebatur et liturgia graeca est iterum introducta.

Has parochias et insuper parochias Bedő et Battonya metropolita Albajuliensis a dioecesi Hajdudorogensi avellendas et administratori Apostolico Rumeno subjiendas putat.

Talem tamen dispositionem dissuadent rationes ecclesiasticae et politicae. Incolae parochiarum Bedő, Battonya, Bagamér, Hosszúpályi, Makó, Nyiracsád, Porcsalma omnes sunt Hungari.

In parochia	Num. fidelium graec. cath.	Rumeni	Hungarice loquuntur
Álmosd	381	10	Omnes
Csegöld	773	5	
Csengerujfalu	883	17	
Kokad	175	7	
Nagyléta	2.010	970	
Nyirábrány	2.145	30	
Nyiradony	2.293	50	
Pocsaj	1.715	1.134	
Vértes	453	12	

Praeter parochias Nagyléta et Pocsaj Rumenorum numerus est valde exiguus. Ergo solummodo duae inveniuntur parochiae, in quibus incolae Rumeni maioritatem constituunt. Parochi Rumeni harum parochiarum post discessionem exercitus Rumeni aufugerunt. Episcopus Hajdudorogensis in his duobus parochiis usum linguae Rumenae – soluti animarum remanentium Rumenorum consulere volens – permisit. Fideles quidem Rumenae originis omnes callent linguam Hungaricam; seniores tamen fideles in Nagyléta et Pocsaj linguae liturgicae Rumenae adhaerent. In aliis parochiis nemo usum linguae Rumenae expostulat, imo fideles hanc linguam perhorrescant. Assertio metropolitana Albajuliensis est veritati contraria. Episcopus Hajdudorogensis ad probandam veritatem ipsi metropolitanae Albajuliensi vult occasionem praebere, ut fideles interroget, utrum usum linguae Rumenae velint. E respectu ecclesiastico ergo periculosa esset introductio linguae Rumenae. Respectu autem habito ad causas politicas omnino rejicienda est institutio vicariatus Rumeni, quia talis dispositio auctoritati gubernii et episcopi Hajdudorogensis multum noceret. Statueretur insuper periculosum principium, quo observato, omnis dioecesium gubernatio non solum hic, sed in multis Europae centralis regionibus, impossibilis omnino redderetur. Hoc equidem perspicio et intelligo, quodsi alicubi inveniatur magnus ejusdem linguae parochiarum numerus, ut ibi nova dioecesis vel vicariatus saltem constituatur, sed ut propter aliquot parochias hoc fiat, omnino inauditum est eo magis, quum sicuti in casu hoc omnes, praeter nativam aliam quoque intelligant linguam. Justum siquidem et aequum est, ut ecclesia rationem habeat linguae fidelium, sed fanaticum nationalem fovere non potest. Jamvero petitio D. Metropolitanae Albajuliensis ex hoc mihi pullulare videtur. Ceterum in motione hac partem videtur habere aliquis e remansis in Hungaria graeco-catholicis Rumenis, qui tali modo facilem sinecuram procurare sibi vellet.

Uterior accusatio Metropolitanae Albajuliensis contra episcopum Hajdudorogensis est, quod ipse usum linguae Hungaricae in liturgia vere introduxerit et cum periculo animarum fines politicos prosequatur.

Sedes Apostolica optime novit, quod ante erectionem dioecesis Hajdudorogensis fideles Hungari graeci catholici in liturgia sacra lingua Hungarica utebantur. Post erectionem tamen dioecesis Hajdudorogensis episcopus totus in eo est ut abusum hunc supprimat qua de causa libros liturgicos, approbante Apostolica Sede, in lingua graeca edendos curavit. Canon Missae nunc in tota dioecesi Hajdudorogensi dicitur in lingua graeca.

Natio Hungarica causam politicam a causis ecclesiasticis semper distinguere solebat. Attamen minoritates nationales, praesertim nation Rumena, causam politicam et ecclesiasticam semper indetificavit, in qua re ipsi Hungari eisdem adjutrices praebuerunt manus. Princeps Transsylvaniae, Georgius Rákóczy, curavit, ut Rumeni in liturgia sacra lingua eorum nationali uterentur. Hungari ergo in hac re minime accusari possunt.

Rumeni autem nec id tolerare voluerunt, ut fideles Hungari lingua uterentur graeca, quae utpote lingua mortua nationales fines non promovet. Imo Rumeni Sedi Apostolicae persuadere volunt, ut Hungaris usum linguae Rumena imponat velut medium necessarium ad salutem animarum. In Rumenia omnes Hungari graeco-catholici lingua Rumena debent uti, quod salutem animarum utique periclitat et bullae Apostolicae „Christifideles Graeci” omnino repugnat. Metropolita Albajuliensis et episcopi Rumeni sint pastores solliciti fidelium in Rumania existentium et petant pro Hungaris Transsylvanis, qui dioecesi Hajdudorogensi adpertinent, administratorem apostolicum graeci ritus, quod summopere est necessarium.

De paucissimis Rumenis in Hungaria remanentibus curam habet episcopus Hajdudorogensis et ego ipse qua metropolita. Lingua graeca nullius laedit sensus nationales, quemadmodum nec lingua latina offendit nationalitatem fidelium lat. ritus Lingua Hungarica in liturgia sacra nulli Rumenorum imponitur, nec imponi potest.

Acclusa sub ./ . reverenter remitto.

In reliquo aestimatissimis favoribus commendatus, distincto cum venerationis cultu persisto

Strigonii, die 8. Maii 1924.

Excellentiae Vestrae humillimus in Christo Frater:

Joannes Card. Csernoch

Princeps, Primas Regni Hungariae,

Archi-Episcopus Strigoniensis.

299. Giovanni Tacci, a Keleti Kongregáció titkárának átíratva Pietro Gasparri államtitkárnak a hajdúdorogi egyházmegye papnövendékek római taníttatása tárgyában

Róma, 1924. május 9.

Città del Vaticano, Segreteria di Stato, S.RR.SS. AA.EE.SS. Ungheria, Anno 1922–1936, Pos. 2–3, fasc. 3. fol. 40r–41r. Tisztázat.

Sacra Congregazione Pro Ecclesia Orientali

Protocollo N. 13091/24

Circa domanda di ammissione di chierici di Hajdudorogh
nel Collegio Greco.

Roma, 9 Maggio 1924

A Sua Eminenza Reverendissima il Sig. Card.

Pietro Gasparri

Segretario di Stato di Sua Santità

Vaticano

Il sottoscritto Card. Segretario della Sacra Congregazione Pro Ecclesia Orientali, mentre ritorna all'Eminentissimo Sig. Card. Segretario di Stato Sua Santità il memorandum³⁶⁰ presentato da Sua Eccellenza il Ministro di Ungheria allo scopo di ottenere l'ammissione gratuita di due chierici della Diocesi di Hajdudorogh nel Collegio Greco di S. Atanasio, osserva in proposito:

1° La domanda del Ministro d'Ungheria merita di essere presa in considerazione, perché ammesso che la Diocesi di Hajdudorogh debba esistere, come è stata fondata, cioè come diocesi di rito e lingua greca, e pur necessario che i sacerdoti della Diocesi si addestrino nel rito greco e ne conoscano bene la lingua liturgica.

Ora poiché per circostanze in parte scusabili il Governo Ungarico non ha ancora mantenuto la promessa formale di aprire ad Hajdudorogh un seminario dove si insegni la liturgia e la lingua greca, ne è in grado di adempire almeno per ora questo suo obbligo e perché d'altra parte consta che nessuno dei sacerdoti della diocesi conosce la lingua liturgica greca, tanto che, come è certamente noto all'Eminentissimo Card. Segretario di Stato, è stato stampato dal Vescovo a spese del Governo Ungherese un Eucologio in lingua magiara, dove sono riportate in greco soltanto le parole che immediatamente precedono a seguono la Consacrazione delle S. Specie, contro gli ordini perentori più volte dati, per questi motivi, se si vuole che le disposizioni contenute nella Bolla „Christifideles” dell'8 giugno 1912 siano osservate, e conveniente che in un modo o in un altro si metta in grado la diocesi di avere qualche sacerdote perito nel rito greco.

360 Lásd: 292. számú dokumentum.

2° Ora nessuno degli Istituti Ecclesiastici meglio del Collegio Greco di S. Atanasio potrebbe addestrare i sacerdoti di quella diocesi nella liturgia e nella lingua greca e nello spirito veramente cattolico.

3° perché però i posti del Collegio Greco sono tutti di fondazione fissa e le rendite di cui dispone l'Istituto non bastano a coprire le spese delle fondazioni stesse, tantoche ogni anno il S. Padre deve supplire al deficit del bilancio, non potrebbero esservi ammessi i due chierici per la diocesi di Hajdudorogh, senza che in quale modo la Santa Sede stessa si addessi l'onere del loro mantenimento. Ammesso che il Governo Ungherese, come è accennato nella lettera del Sig. Ministro, non sia in grado di provvedere al loro mantenimento.

4° Non è però del tutto esatto quanto Sua Eccellenza il Ministro osserva nel 5° punto del suo memoriale, perché i posti di fondazione rutena nel Collegio Greco, (ora trasferiti al Collegio Ruteno), erano destinati ai Ruteni delle Diocesi di Galizia, Leopoli e Premislia (e poi Stanislapolì); e gli altri di fondazione Rumena sono destinati ai chierici di lingua e nazionalità rumena della provincia ecclesiastica di Fogaras ed Alba Giulia. I Ruteni poi delle due Diocesi di Eperjes e Munkacs non avevano alcuna fondazione nel Collegio Greco; e soltanto il S. P. Benedetto XV di g. m. ha disposto che qualche ruteno di quelle diocesi venga ammesso al Collegio Ruteno, dove però usufruisce dei posti destinati ai Ruteni della Galizia.

Lo scrivente approfitta della circostanza per baciare all'Eminentissimo Cardinale Segretario di Stato umilissimamente le mani e professarsi con sensi di profondo ossequio

Dell'Eminenza Reverendissima Umilissimo Devotissimo Servitor vero
G. Card. Tacci Segret.

300. Papp Antal munkácsi püspök átirata Francesco Marmaggi prágai nunciushoz lemondatója tárgyában

Ungvár, 1924. május 10.

AAV Arch. Nunz. Cecoslovacchia 29. fasc. 131. fol. 230r. Tisztázat.

L.J.Chr!

Excellentissime ac Reverendissime
Domine Archiepiscopo, Nuntie Apostolice!

Humillime veniam peto, quod ad aestimatissimam epistolam³⁶¹ Excellentiae Tuae 1-a Maji a. c. sub numero 10566. acceptam hucusque non responderim. Per octo dies aepotari et nunc reconvalescens sum. Attamen intra quatuor dies spero responsum meum amplum ad Excellentiam Tuam me expedire posse. Singularem cum veneratione altis gratiis ac favoribus commentatus.

361 Lásd: 293. számú dokumentum.

Excellentiae Tuae addictissimus in Christo:
Ungvarini 10 Maji 1924.
Antonius Papp
episcopus Munkacensis

**301. Somssich József szentszéki követ jelentés-fogalmazványa
Daruváry Géza külügyminiszterhez Papp Antal munkácsi püspök
elmozdítása tárgyában**

Róma, 1924. május 10.

MNL OL K 105 L-3-g 75/Pol/1924. Fogalmazvány és másolat.

Másolat.

Róma 1924 évi május hó 10-én.

Magyar királyi követség a Szentszék mellett

Bizalmas.

75/Pol./1924

Tárgy: Pap munkácsi püspök ügye.

Midőn mai vatikáni látogatásom alkalmával Nagyméltóságod folyó évi május 5-én 1383 szám alatt kelt rendelete³⁶² értelmében eljártam azt tapasztaltam, hogy Pap munkácsi püspök ügye, fájdalom, elveszettnek tekintendő.

Tegnap volt a congregatio ülése melyen az ügy tárgyalatott. Az összes jelen volt bibornokok egyhangulag Pap eltávolítása mellett foglaltak állást. Midőn Monsignore Borgongini ezt nekem elmondta, ismételten hangsúlyozta a bibornokok egyhangu votumát, amely bizony nem minden kérdésben nyilvánul meg ily egyöntetűséggel. A Szentatya a tegnapi határozatot ma jóváhagyta. Ez kétségkívül annyit jelent hogy ha Pap a lemondási felszólításnak nem engedelmeskedik ez a felszólítás, más perentorikusabb formában fog ismétlődni.

Igen erélyes hangon jegyeztem meg Monsignore Borgongininek, hogy a bibornokok tegnapi állásfoglalása ellentétben áll azokkal a „jó” tanácsokkal, melyeket Pap püspöknek utolsó római látogatásakor adtak, hogy tudniillik ne mondjon le, s hogy azóta semmi fait nouveau-ról nincsen tudomásom, mely a beállott nézet változást igazolhatná – kivéve Benes miniszternek legközelebbi történendő római látogatása, mely alkalomra neki a Szentszék neki Pap személyében talán egy kis ajándékkal kíván kedveskedni. Monsignore Borgongini erre azt jegyezte meg, hogy a bibornokok a tegnapi határozatukban jegyzőkönyvileg leszögezték, hogy e határozatot semmi politikai hanem kizárólag egyházi természetű indokok alapján hozták. Az utolsó időben Pap eltávolítása dolgában semminemű cseh interventio nem történt volna, a mire

362 Lásd: 296. számú dokumentum.

csak azt feleltem, hogy ezt bajos lesz a magyar közvéleménnyel elhíttetni, amely csak azt látja, hogy a csehek egy magyar püspököt a másik után elkergetnek. Ne csodálkozzék, ha a hazai sajtóban, mely eddig oly mérsékletet tanusított, ezután vatikán ellenes hangok fognak megszóllalni, melyek a Szentszék tekintélyének nem lesznek hasznára és az Egyházra nézve ártalmasabbakká válhatnak, mint ha egy püspököt, legyen az feleltes kormányának akármennyire is alkalmatlan, a helyén meghagynak. Monsignore Borgongini ismét azt hangoztatta, hogy Pap feláldozása kizárólag egyházi indokokból történt: az utolsó években elterjedt schismáért a Pápa őt teszi felelőssé. Ma már 60.000 a schismaticusok száma, míg a háboru előtt csak kétszázan voltak, vagy nem sokkal többen!

Erre aztán nagyon nyomatékosan azt feleltem, hogy ha Pap elmegy, akkor az eddig a személye iránt ragaszkodó hívei, látva hogy a Szentszék pásztorukat elejti, nem fognak habozni a schismaticusokhoz csatlakozni a kiknek száma rövid időn belül nem 60 de 2-300 ezerre emelkedne.

Sajnálom, hogy a Szentszék hitelt ad olynemű ígéreteknek mintha a schismaticus mozgalom Pap távozásával megszűnne vagy beszüntetnék. Különben, mi a terve a Szentszéknek Pappal? Őt egyházmegyéje magyar részébe relegálni, mely egy plébániából áll?

Örvendek, hogy a napokban megjön a Hercegprimás Ő Eminentiaija aki megerősítheti, hogy egy ily terv egyenesen monstruosus. S ki lenne Pap utóda Munkácson? Talán Nyárady? Ez ellen már most a legerélyesebben volnék kénytelen protestálni.

Monsignore Borgongini azt mondta, hogy Pap a munkácsi és eperjesi egyházmegye Magyarországon maradt részeire fogna adminisztrátorrá kineveztetni („de ez is csak 20-25 plébánia, ami legfeljebb Olaszországban egyházmegye, de másutt nem” mondám) s utódja tekintetében nincs még döntés, de szavaiból kivettem, hogy az alkalmasint nem lesz Nyárady.

Erre elmentem Gasparri bibornokhoz akit igen rossz kedvében találtam, mert roppantul fáj a foga. Minthogy Monsignore Borgongini közlései után én sem voltam a legrózsásabb kedvben beszélgetésünk a megszokott kedélyességet nélkülözötte. Az Államtitkár szintén Papot okolja – természetesen nem avval hogy a schismát elősegíti, hanem avval, hogy annak terjedése ellen nem dolgozik kellő eréllyel, vagy ügyességgel. Ez az állapot nem tarthat tovább ugymond, a Szentatya is osztja ezt a nézetet, különben is Őszentsége már döntött, a döntésen nem lehet változtatni. Pap midőn itt volt, lemondásához többrendbeli feltételt füzött, melyek részben nem teljesíthetők, melyeket azonban másik részben a Szentszék már teljesített is, így például a 200.000 vagy 250.000 lira ami neki ügyvédi költségek czimén kifizetett. A bibornok nem fél attól, hogy Pap elejtése a magyar közvéleményben rossz hatást fog tenni, mire persze avval válaszoltam, hogy ezt talán mégis én jobban tudom, s csakhamar félbe szakította a témát, mert a foga nagyon gyötörte.

Emlékembe jut egy episode mely Pap püspök római időzése alkalmával játszódtott le. Egy ízben Illyés tanárral meglátogatott és elmondta nekem,

hogy az Államtitkár szó nélkül beígérte neki az általa kívánt elég tekintélyes összeget, mire Illyés azt a kérdést intézte hozzám, hogy ez a bőkezűség ugyebár a legjobb előjelnek tekinthető. Erre a kérdésre a püspök jelenlétében kitérőleg válaszoltam, de utóbb négy szemközt megmondtam Illyésnek, hogy a nagy összeg gyors beígérése ellenkezőleg aggaszt s azt a legrosszabb ómennek tartom. Csak utóbb lettem inkább optimista, midőn arról értesültem, hogy mérvadó bíbornokok Papnak azt ajánlották, hogy ne mondjon le.

Félek, hogy a jó püspök, aki bizony nem ismeri és nem ismerheti az itteni papi fraseológiát, őszinte tanácsnak vehetett holmi udvarias frázist, mellyel az illető talán ép az ellenkezőt kívánta mondani mint amit Pap gyanútlanul belőle megértett.

Somssich s.k.

rendk. követ és megh.miniszter

302. Papp Antal munkácsi püspök átirata Francesco Marmaggi prágai nunciussnak lemondatása tárgyában

Ungvár, 1924. május 12.

AAV Arch. Nunz. Cecoslovacchia 29. fasc. 131. fol. 236r–237r. Tisztázat.

Nro 2010.

Excellentissimo ac Reverendissimo Domino
Francisco Marmaggi,
Archiepiscopo Nuntio Apostolico, Pragae

Excellentissime ac Reverendissime Domine Archiepiscope,
Nuntie Apostolice!

Libellum meum supplicem ad Beatissimum Patrem exaratum in nexu aestimatissimarum litterarum³⁶³ sub numero 10495 ad me directarum ea cum humili petitione Excellentiae Vestrae exhibere sustineo, ut hunc libellum meum secundum mandatum per Suam Eminentiam datum ad proprias manus Eminentissimi ac Reverendissimi Domini Petri Cardinalis Gasparri a Secretis Status Pontificii mittere dignetur.

Item summa cum reverentia et fiducia exoro Excellentiam Vestram, quatenus hunc libellum meum supplicem perlegere, preces meas in eo contentas in benignum respectum sumere et Suae Eminentiae Domino Cardinali, per ipsumque Beatissimo Patri benigne proponere dignetur, ut has humillimas meas preces dementissime accipere et adimplere dignaretur, quia secus resignatio futura sine fructu et utilitate maneret.

Contra impetus schismaticorum pugnando omnia possibilis facere studui ad liberandos fideles meos ab his et ad con servandos ipsos in sinu S. Matris

363 Lásd: 293. számú dokumentum.

Ecclesiae Catholicae. Contra luem pestiferam schismatis fidelem populum praemunire et in fide Catholica corroborare studui s. missiones habendo quotannis in parochiis pluribus periclinatis et in centris plurium parochiarum plenariis indulgentiis provisus, quorsum multa millia fidelium nostrorum ad festum dedicationis templi convenire solent.

Sub his quinque annis decem libellos apologeticos edi et inter fideles nostros distribui curavi. Imo editur jam a tribus annis religiosum diarium apologeticum pro populo singulis mensibus sub titulo: „Blahovistnik” – Bonum Nuntium; – pro Clero vero unum periodicum quaestiones pratico-theologicas pertractans quocunque mense sub titulo: „Duspastirj” – Pastor animarum.

Periclitatas parochias meas visitari sub his tribus annis – 1921-1923 triginta, in quibus S. Missas sollemniter decantando, item sacros sermones lingua Ruthenica ad populum habendo, fideles meos in fide Catholica, necnon in fiducia et adhaesione ad Cathedram Petri, ad Beatissimum Patrem animare et corroborare studebam.

Sub visitatione ecclesiarum schismatici tribus in parochiis: Teresra, Zlust et Hust-Boronya attentata contra me praepararunt et me occidere voluerunt. – Dei Omnipotentis gratia solummodo et populi mei auxilio ex his magnis periculis liberatus sum.

Et diabolus formam unius Ministri indutus ultroquoque insidiatur mihi, ut me a sede mea expellat.

Re vera cum Sancto Joanne Chrysosthomo dicere possum: „Dilexi justitiam, odi iniquitatem, propterea morior in exilio.”

Aere parato, domoque destitutus nescio: ubinam caput meum reclimam, quorsum cum misera vidua matre et sorore mea vadam, undenam victum et habitaculum procurem pro ipsis et pro me? – nisi humillimae preces meae in libello meo supplici prolatae clementissime exaudiantur et impleantur.

Sub praesidium et patrocinium Excellentiae Vestrae confugio, qui perbene novit impetus schismaticorum et injurias, contra nos, – item et ipsorum fautores, – ne derelinquat me sine adiutorio!

Singularicum venerationis et obsequii cultu perenno in Uzhorod 12a Maji a. 1924.

Excellentiae Vestrae addictissimus servus:

Antonius Papp episcopus Munkacensis.

303. Pietro Gasparri bíboros-államtitkár utasítása Francesco Marmaggi prágai nunciushoz Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában

Róma, 1924. május 16.

AAV Arch. Nunz. Cecoslovacchia 29. fasc. 131. fol. 252r–253r. Tisztázat.

Dal Vaticano, 16 Maggio 1924

No 30725

Illustrissimo Signore Monsignor

Francesco Marmaggi

Nunzio Apostolico, Praga

Illustrissimo Signore,

Riferendomi al Rapporto³⁶⁴ della Signoria Vostra Illustrissima No 10398 del 13 Marzo u.s., e, facendo seguito al mio Dispaccio No 29978 del 3 corr., mi reco a premura renderle note le decisioni prese dalla Santa Sede circa la sistemazione delle due diocesi rutene della Carpatorussia.

La posizione di Monsignore Papp nella Diocesi di Munkacs è stata presa in esame in un'Adunanza degli Eminentissimi Padri della Sacra Congregazione degli Affari Ecclesiastici Straordinari il giorno 8 corr. Gli Eminentissimi Padri, i quali presero in considerazione anche gli esposti lasciati in Segreteria di Stato dal prelodato Vescovo, furono unanimi nel ritenere che la situazione creatasi in tale diocesi rende necessario il sollecito trasferimento di Monsignore Papp e la nomina di un nuovo Pastore per Munkacs. E ciò non per motivi politici, ma per cause d'indole del tutto religiosa, tra le quali importantissima quella dello stato miserevole della Chiesa in detta Diocesi, dove, in questi ultimi tempi il numero degli scismatici è salito a 60.000.

Il Santo Padre pertanto, nell'udienza 9 corr. approvava l'unanime decisione degli Eminentissimi Padri, disponendo in pari tempo di trasferire Monsignore Papp in qualità di Amministratore Apostolico delle 23 parrocchie ungheresi della Diocesi di Eperjes e delle altre 3 parrocchie parimenti ungheresi della Diocesi di Munkacs.

Tutto ciò Ella voglia comunicare quanto prima, negli opportuni modi a Monsignore Papp; dopo di che si procederà, secondo che è stato stabilito dagli E.mi Padri della suddetta Sacra Congregazione è parimenti approvato dal S. Padre, alla nomina del Rev. Gébé a Vescovo di Munkacs e del Rev. Gojdic ad Ausiliare per la medesima diocesi.

Nel comunicare ciò, a tempo opportuno, al Governo, Ella non mancherà di far presente il valore di tale grande atto di condiscendenza della Santa Sede, cercando di ottenerne tutti i vantaggi che sarà possibile, specialmente in

364 Lásd: 284. számú dokumentum.

ordine alla restituzione delle Chiese usurpate, in Carpatorussia, ai cattolici, e alle cassazione della protezione governativa alla propaganda scismatica.

Gli Eminentissimi Padri hanno anche stabilito che Monsignore Njaradi venga nominato Vescovo di Eperjes: prima, però, questa Segreteria svolgerà le opportune pratiche presso il Governo di Belgrado per vedere se non vi siano difficoltà d'ordine politico per la di lui sostituzione nella sede di Crisio, con la nomina di Monsignore Ruznak a Vescovo di quest'ultima diocesi.

Profitto intanto dell'occasione per rafferarmi con sensi di sincera stima
Di Vostra Signoria Illustrissima affezionatissimo per servirla
P. C. Gasparri

304. Kánya Kálmán külügyminiszter-helyettes utasítása Somssich József szentszéki követnek az Eperjesi Egyházmegyében terjedő skizmatikus mozgalom tárgyában

Budapest, 1924. május 17.

MNL OL K 105 L-3-g 1532/Pol./1924. Tisztázat.

Budapest, 1924. május 17.

1532/pol./1924.

Tárgy: A schismának terjedése az eperjesi egyházmegyében.

Nagyméltóságú

Gróf Somssich József rendk. követ és megh. miniszter urnak,
Róma

Egy eperjes egyházmegyei pap, aki ma fordult meg a külügyminisztériumban, szomorúan beszél, hogy a schisma gyorsan terjed az eperjesi egyházmegyében, nevezetesen az Erdős kárpátok sárosi és zempléni részében. Így példának okáért Orlich községben a görög katolikus pap hiába indult ezidén husvétkor pászkát, (húsvéti húst és kalácsnemüt) szentelni, mert hívei ezen a szent ünnepen valamennyien a helységben időző schizmatikus paphoz fordultak.

Távol állunk attól, hogy a schismának eme terjedéséért az eperjesi egyházmegyének ezidőszerinti apostoli adminisztrátorát: Nyárády körösi püspököt okoljuk, bár okunk van feltételezni, hogy tapintatlan ukrainizáló buzgalomával sokban járult hozzá az eperjesi egyházmegyei viszonyok kuszálódásához, de jónak látom, ha Nagyméltóságod, midőn a Szentszék figyelmét a schizmának az eperjesi egyházmegyében való gyorsított terjedésére felhívja, arra fog utalni, hogy akár az összehasonlítás nézőpontjából is, mennyire igazságtalan az a feltevés amely a Munkács egyházmegyebeli schismának terjedését a csehek által üldözött Papp Antal püspök számlájára írja, holott pedig tudvalevő dolog, hogy a schisma, mely a munkácsi egyházmegyében már Papp Antal püspöksége előtt is erős gyökeret vert, az eperjesi egyházmegyében

Nyárádynak kiküldetése előtt két községet kivéve, hol átmenetileg lépett fel, még csak nem is hallatott magáról.

A cseh hatóságok nyugodtan, de kárörvendezve nézik a schismának pusztítását és nem akadályozzák azon schismaticus elemek propagandáját, melyet sokan, és pedig nem alaptalanul, a szovjet pénzzel bőségesen ellátott emisszáriusainak vallanak.

Daruváry

305. Francesco Marmaggi prágai nuncius jelentése Pietro Gasparri bíboros-államtitkárnak Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában

Prága, 1924. május 19.

Città del Vaticano, Segreteria di Stato, S.RR.SS. AA.EE.SS. Cecoslovacchia, Anno 1922–1926, Pos. 24, fasc. 33. fol. 38r–42r. Tisztázat.

AAV Arch. Nunz. Cecoslovacchia 29. fasc. 131. fol. 238r–244r. Fogalmazvány.

Nunziat Apost. – Praga

Prot. No. 10651

Eminenza Reverendissima!

Quando ebbi l'onore di ricevere il telegramma³⁶⁵ cifrato no 84, in data 19 Marzo u.s. – col quale l'Eminenza Vostra Reverendissima m'incaricava di liquidare l'affare Papp nel modo che avessi creduto migliore – non mancai di mettere ogni impegno per corrispondere alle premure dell'Eminenza Vostra e all'interessamento che alla risoluzione di tale spinoso affare poneva lo stesso Santo Padre.

Avendo presente il contenuto del ven. dispaccio³⁶⁶ no 27264 del 20 febbraio scorso e poichè Monsignore Papp ha sempre rifuggito, dopo il suo ritorno da Roma, di recarsi qui a Praga per trattare personalmente con me, inviai una prima lettera³⁶⁷ al medesimo, in data 10 aprile, invitandolo – con un linguaggio, quanto più possibile, riguardoso e caritatevole, ma che escludeva ogni equivocazione – a rinunziare formalmente, al suo ufficio. Di detta lettera accludo, qui copia. (Allegato I.)

A questa prima lettera Monsignore Papp faceva giungere, pochi giorni dopo, una risposta³⁶⁸ chiedente una dilazione – in ordine a prendere una decisione – fin dopo la celebrazione della Pasqua orientale ed, eventualmente, dopo avvenuta la consacrazione di Monsignore Takács, vescovo eletto dei Ruteni d'America consacrazione, ch'egli stesso intendeva di compiere.

365 Lásd: 286. számú dokumentum.

366 Lásd: 280. számú dokumentum.

367 Lásd: 290. számú dokumentum.

368 Lásd: 291. számú dokumentum.

Attesi che fosse passata anche la Pasqua orientale, per scrivergli, subito dopo, una seconda lettera³⁶⁹ in conferma della precedente ed escludendo l'eventualità di un ulteriore procrastinamento della rinuncia o, comunque, di una chiara risposta. Anche di questa seconda lettera accludo, qui, copia (Allegato II)

Messo alle strette, Monsignore Papp il 10 corrente mi annunciava³⁷⁰ come prossima una sua ampia risposta; e questa finalmente mi perveniva il 18 ultimo, sotto forma di una lunghissima lettera³⁷¹ diretta al Santo Padre, con preghiera di farla giungere alla sua alta destinazione, dopo che ne avessi preso, io stesso, visione.

Dirò subito che, da una anche superficiale lettura del documento di Monsignore Papp, transpare evidente ch'egli non ha se non una remota – molto remota – intenzione di rinunciare. Non solo, infatti, egli ricalca, in questa sua lettera al Santo Padre, le condizioni da lui poste, per la sua rinuncia verbalmente a Roma, durante l'ultimo suo soggiorno costi (condizioni segnalatemi già da Vostra Eminenza nel ven. dispaccio sopracitato da Lei, però, accettate soltanto come raccomandazioni): ma direi ch'egli le peggiora, così da rendere semplicemente fittizia la sua apparente volontà di uniformarsi, a suo tempo, ai desideri del S. Padre. Motivo, per cui io non credo poter fare altro – al punto in cui sono le cose – che rimettere l'affare alla decisione sovrana del Santo Padre.

Nel transmettere, tuttavia, all'Eminenza Vostra il documento di Monsignore Papp – di cui, per comodo di lettura, accludo copia a macchina (Allegato III) – non posso tralasciare di fare alcune osservazioni, sia in merito, alle condizioni ch'egli pone nei riguardi del governo cecoslovacco, dichiarando di volere, con ciò procurare il bene della propria diocesi; sia in merito alle, altre condizioni ch'egli pone nell'interesse suo personale e della sua famiglia.

I.

Prima di tutto, Monsignore Papp si illude di poter avere la cittadinanza cecoslovacca (o *ius domicilii*, com'egli si esprime) per il fatto che il Ministro dell'Interno, Malypetr, abbia promesso davanti a due testimoni di accordargliela. Il Papp non dice, nel suo documento, che tale promessa gli fu fatta durante la campagna elettorale politica in pieno svolgimento, pochi mesi fa, nella Russia subcarpatica, e come prezzo dell'appoggio ch'egli avrebbe dato alla lista governativa, vale a dire alla lista del partito agrario. Tale appoggio egli lo diede, di fatto, col permettere che dalla Curia vescovile di Uzhorod partissero sollecitazioni, per iscritto, a buona parte del clero diocesano, affinché esortassero gli elettori cattolici a votare per la lista governativa (per la lista, quindi, di un partito che in Cecoslovacchia è ostile, per principio, alla

369 Lásd: 293. számú dokumentum.

370 Lásd: 300. számú dokumentum.

371 Lásd: 305a. számú dokumentum.

Chiesa cattolica). Un solo deputato, di tale lista governativa, riuscì: ma intanto, l'azione spiegata, in Curia, dagli „Arcidiaconi” di Monsignore Papp a favore di essa, fu tutta a danno del partito cattolico ruteno detto „dei contadini” (chliborny...), partito che è capeggiato dall'ottimo Monsignore Volosin, e la cui lista per l'avvenuta dispersione dei voti non ottenne l'elezione di alcun rappresentante. Monsignore Papp non dice, naturalmente, quale dolorosa impressione abbia prodotto il suo atteggiamento politico, durante le elezioni, sull'animo dei buoni cattolici in Carpatorussia i quali, votando per la lista del partito cattolico, intendevano appunto di votare per la difesa della religione cattolica. E questa l'ultima... benemerenzza del Papp verso la chiesa e suoi fedeli ruteni!

Quanto alla promessa del certificato di cittadinanza cecoslovacca al Monsignore Papp durante il summenzionato periodo elettorale, ho avuto buona occasione di far rilevare al Ministro Benes come, mentre egli insisteva per la rinuncia di Monsignore Papp, il suo collega Ministro degli Interni lavorasse (almeno apparentemente) per far lo restare a Munkács, rendendo così frustranea l'opera della Santa Sede: ed egli dovette riconoscere, sebbene a malincuore, il cattivo servizio reso dal collega. Il fatto però che il famoso certificato ancora non è stato rilasciato, mi fa argomentare che, in seno al governo, prevalga tuttora la volontà del Ministro Benes – che è poi quella dello stesso Presidente del Consiglio, Svehla, del Ministro dell'Instruzione, Bechyne, e perfino di Monsignore Sramek, il quale, dopo l'episodio delle elezioni, è più contrario che mai al permanere di Monsignore Papp in Carpatorussia.

E passo ora ad esaminare le numerose ed onerose condizioni che Monsignore Papp non si perita di dettare alla Santa Sede, facendo da esse dipendere la sua rinuncia a Vescovo di Munkacs. Quanto egli chiede e vuole – sotto l'aspetto di zelo pel bene della diocesi – che la Santa Sede ottenga, in un dato tempo e con date formalità dal Governo cecoslovacco, e appunto quanto la Santa Sede stessa, per il tramite di questa Nunziatura, sta chiedendo da quasi cinque anni, con note, con proteste, con richiami ecc. purtroppo, con scarsissimi risultati. Monsignore Papp potrebbe, più ragionevolmente, pensare che una causa indiretta del propagarsi e del crescere dell'agitazione scismatica, può essere anche la sua stessa presenza colà: poiché Eminenza Vostra ricorderà come il Benes avesse espressamente dichiarato, fin dal novembre 1922 – in una nota³⁷² diretta al mio antecessore Monsignore Micara e da lui comunicata in copia a Eminenza Vostra con rapporto no 8734 in data 20 gennaio scorso anno – che „dans le cas ou ledit dignitaire (Papp) resterait dans ses fonctions, le Gouvernement se verrait oblige de refuser la responsabilite de dommages que l'eglise grecque-unie en Russie subcarpathique pourrait subir par les progres du mouvement orthodoxe”. Da quell'epoca son passati ormai due anni e mezzo, e noi sappiamo, purtroppo, quanto cammino abbia percorso in

372 Lásd: 210. számú dokumentum.

questo tempo, in Carpatorussia, l'ortodossia e lo scisma e che cosa abbia fatto di serio e di sostanziale Monsignore Papp per arginarne i progressi!

Del resto, tutto ciò che Monsignore Papp dice di stargli a cuore, sta a cuore, ancor più, alla Santa Sede, ed è giusto pensare che la stessa sollecitudine avrà anche il suo eventuale successore nella sede di Munkacs. Non si comprende, quindi, come egli, anche dopo l'ipotetico adempimento, da parte del Governo, di tutte le condizioni da lui dettate (Monsignore Papp insiste sulla inscindibilità di tali condizioni), voglia rimanere per ulteriormente sei mesi „ad invigilandum, an non reviviscent iterum impetus, rapinae et persecutiones contra sacerdotes et fideles!”

Un'ultima osservazione – in merito alle condizioni che Monsignore Papp esige dal Governo – mi permetto di fare quanto alla richiesta di rimborso delle spese processuali da lui sostenute per ottenere la restituzione delle chiese e dei beni ecclesiastici usurpati dagli scismatici. Tanto in Boemia che in Moravia sono stati intentati parecchi processi (ed altri sono in corso) – dai Vescovi e dalle Curie diocesane – per la restituzione di chiese e cappelle occupate dai settari cecoslovacchi. Orbene, a nessuno è mai venuto in mente di chiedere al governo il rimborso delle spese giudiziarie sostenute. Non solo, ma nel caso di Monsignore Papp faccio rilevare ch'egli ha avuto, una prima volta, dalla Santa Sede (v. dispaccio no B-20110, del 25 aprile 1921) un sussidio di Lit. 100.000 pari, al cambio di allora, a Kc. 359.640, con l'autorizzazione, sollecitata da questa Nunziatura, d'impiegarle, nella misura necessaria, anche per le spese processuali che il Papp avrebbe dovuto sostenere. Ultimamente poi, egli ha beneficiato della munifica elargizione, da parte del Santo Padre, di ben 225.000 Lire: cosicché si può ben dire che nessuna diocesi della Cecoslovacchia ha mai avuto tanti e così abbondanti soccorsi (oltre le parecchie migliaia di ss. messe: V. dispaccio sopracitato), quanti ne ha avuti, in pochissimo tempo, la diocesi di Munkacs.

II.

E passiamo ora alle condizioni poste da Monsignore Papp nei riguardi della sua sistemazione personale e di quella della sua famiglia.

a) La Santa Sede potrà provvedere a Monsignore Papp – come già accennai nel mio rispettoso rapporto³⁷³ no 10398 in data 13 marzo passato – sistemandolo a Roma, oppure trasferendolo nella parte ungherese della diocesi di Eperjes e Munkacs, con ufficio di Amministratore Apostolico e con titolo, magari, arcivescovile. Egli potrebbe così usufruire dei redditi dell'Abbazia di Tapolca, posta in territorio ungherese e appartenente alla dotazione vescovile di Munkacs, come pure degli altri redditi dei beni immobili quasi tutti situati in territorio ungherese e costituenti una dotazione per niente trascurabile. E' ovvio che, quanto a ciò, debba aver luogo un'intesa tra Santa Sede e governo ungherese.

373 Lásd: 284. számú dokumentum.

b) Una volta che il Papp fosse trasferito in Ungheria, nessuna ulteriore pretesa egli potrebbe avanzare quanto alla sostentazione materiale della mamma e della sorella, bastando a ciò i redditi già appartenenti, come dicevo, alla mensa vescovile di Munkacs.

c) Quanto al rimborso di 54.000 korone che Monsignore Papp esigerebbe dal Governo cecoslovacco per un mutuo da lui contratto in favore della mensa vescovile, è evidente che il Governo, per fare ciò, vorrà avere le prove della stipulazione del mutuo, come vorrà anche, probabilmente, conoscere il modo in cui detta somma è stata erogata.

d) Quanto alle costatazioni che Monsignore Papp fa, sull'origine e sulle responsabilità, da parte del Governo cecoslovacco, della propagazione dello scisma in Carpatorussia – la Santa Sede ne è pienamente convinta. Egli però – ripeto – si guarda bene dal chiedersi se, dal canto suo, abbia adoperato tutti i mezzi necessari per rimediare, almeno in parte, al grande male fatto colà dagli scismatici. La Santa Sede, in particolare la S.C. pro Ecclesia orientali, sono pienamente informate su questo argomento. Anche recentemente, per esempio, egli ha impedito ai Redentoristi ruteni di Eperjes di dare le missioni nella sua diocesi, sotto pretesto ch'essi sono ucrainizzanti; così, come non ha permesso alle Basiliane riformate di installarsi a Uzhorod per l'educazione delle figliuole del popolo ruteno: opera, questa, di cui si sente la massima necessità.

E' ben presente, quindi, alla Santa Sede (mi basta citare al riguardo i rapporti del mio antecessore: no. 8734 del 20 gennaio 1923³⁷⁴ e no. 9238 del 2 maggio³⁷⁵ stesso anno), come la necessità di ottenere la rinunzia di Monsignore Papp non sia stata imposta soltanto da gravi circostanze di ordine politico, quanto, più specialmente, da quelle di ordine religioso. Egli che, nella perorazione della sua lettera, scongiura il S. Padre di non mandare al suo posto un uomo di sentimenti ucrainofili (dando a divedere, con ciò, di voler allontanare la successione di Monsignore Njaradi): egli che professa di amare la nazione e la lingua rutena – quasi che i suoi sentimenti fossero stati, in trent'anni di ministero, precisamente tali – si illude nel pensare che la Santa Sede ignori le sue tendenze decisamente ungheresi o non sappia ch'egli ha sempre parlato ungherese, che ha avuto sempre bisogno di imparare a memoria i pochi discorsi ruteni che ha rivolto al popolo, non conoscendone perfettamente la lingua, e che, ultimamente, per scopi politici, abbia preferito favorire la corrente russofila – vale a dire la corrente che promuove, in Carpatorussia la cultura russa (letterariamente favorevole allo scisma) a danno di quella rutena, che è povera di mezzi letterarii.

Questa è la verità. Nè voglio insistere ulteriormente sugli addebiti circa la mancanza, in Monsignore Papp, di zelo apostolico adeguato alle circostanze:

374 Lásd: 224. számú dokumentum.

375 Lásd: 244. számú dokumentum.

mancanza che è stata già ripetutamente segnalata, in numerosi rapporti, dal mio antecessore alla Santa Sede.

Concludendo, dico che la questione, a mio modesto avviso, non può essere ormai risolta se non con un atto diretto della Santa Sede stessa. Monsignore Papp non ha dimostrato alcuna buona volontà di venire incontro ai desideri del Santo Padre e di rendersi conto che, oltre il suo bene personale e della sua diocesi stessa, vi è il bene generale di tutta la Repubblica, del quale la Santa Sede deve pure preoccuparsi. Ora, di ciò che possa rendersi necessario al bene generale della chiesa cattolica, nella Cecoslovacchia, non deve esser giudice Monsignore Papp, ma la Santa Sede.

Dopo di che, altro non mi resta che attendere le ulteriori decisioni che piacerà all'Eminenza Vostra di comunicarmi a questo riguardo.

Con sensi del più devoto e profondo ossequio, m'inchino al bacio della Sacra Porpora.

Di Vostra Eminenza Reverendissima
umilissimo devotissimo obbedientissimo servo
F. Marmaggi
Arciv. d'Adrianopoli, Nunzio Apostolico

305a. Marmaggi nuncius levelének melléklete: Papp Antal munkácsi püspök levele XI. Piusz pápához

Ungvár, 1924. május 12.

AAV Arch. Nunz. Cecoslovacchia 29. fasc. 131. fol. 245r–250r. Másolat.
Città del Vaticano, Segreteria di Stato, S.RR.SS. AA.EE.SS. Cecoslovacchia, Anno 1922–1926, Pos. 24, fasc. 33. fol. 45r–50r. Másolat.

Allegato III, al Rapporto no 10651

Beatissime Pater!

Flexis genibus veniam clementissimam peto, quod humillimas preces meas, quas Romae ad visitanda limina Ss. Apostolorum degens coram Eminentissimo ac Reverendissimo Domino Petro Cardinali Gasparri et ejus substituto verbotenus exposui, – hucusque scriptotenus non exhibuerim.

Causa hujus id erat, quod domum reversus certior factus sum: me absente Capitulum meum, item Archidiaconos et plures Decanos hic Ungvarini concessum habuisse et e decisione hujus in nomine Cleri mei Dioecesani ad regimen Czechoslovacum libellum supplicem porrexisse, tenore cujus unanimiter petierunt, ut regimen rati haberet decisionem Commissionis administrativae urbis Capitalis hujus territorii Ungvar 15-a Decembris a. 1923 sub numero 8874 unanimitate votorum latam, – vigore cujus Commissio urbis decreverat: se agnoscere jus domicili mei.

Libellum huncce supplicem Archidiaconi mei prius hic Ungvarini in Gubernio praesentaverunt, sequenti vero habdomada duo deputati una

cum Vicegubernatore Pragam profecti sunt, ubi libellum suum supplicem Ministro rerum internarum, qui Ministrum Praesidem aegrotum substituerat, – exhibuerunt, qui Vicegubernatorem emiserat, ut Dominum Praesidem reipublicae Masaryk interrogaret, an non habeat quamdam exceptionem contra agnitionem juris mei domicili?

Vicegubernator statim a Domino Praeside audientiam petierat – et reversus nuntiaverat Domino Ministro internarum rerum et praesentibus duobus deputatis Archidiaconorum nostrorum: Dominum Praesidem Masaryk coram ipso declarasse consensum suum, ut mihi jus domicili concederetur.

Tunc D. Minister rerum internarum Malypetr, item Vicegubernator Rossipal coram deputati Archidiaconorum enuntiarunt, quod documentum juris mei domicili brevi sub tempore mihi immanuabitur, – quia tum Minister Praeses Svehla, tum adhuc plures Ministri hocce jus meum defendunt et mihi dare volunt.

Documentum hocce adhuc non accepi? Interim certior factus sum, quod duo Ministri: Benes et Bechyne, qui ambo ad partitionem socialdemocraticam et sectam liberomurariorum pertinent ac Ecclesiae Catholicae infensissimi hostes sunt, – hocce in negotio obstacula faciunt, et ideo haec quaestio adhuc finita non est.

Clerus meus hisce diebus novo memorando adivit Ministrum rerum internarum, – ad quem negotium hocce pertinet – ut mihi documentum de agnitione juris domicili mei quo citius daret.

Beatissime Pater!

In humilitate cordis mei gratias quam maximas ago pro altissima clementia Sua, qua fidelitatem meam erga Sedem Apostolicam praestitam et servitium meum in pastorali ministerio et regimine, item bonam voluntatem a me gestorum per Nuntium Suum: Excellentissimum ac Reverendissimum Dominum Archiepiscopum Franciscum Marmaggi agnoscere dignabatur.

Pro futuro quoque semper studebo, ut altissimis gratiis ac benevolentia Sanctitatis Vestrae me dignum praestem. Bonum Ecclesiae Catholicae quoque semper prae oculis habui et posthac quoque prae oculis habere volo.

Ast caritas bene ordinata incipit a se; praeprimis prae oculis habere debeo bonum Dioecesis nostrae Munkacensis, quam jam ultra quinque annos schismatici maximo furore aggrediuntur, ut fideles nostros ab Ecclesia Catholica seducant. Tum via Nuntiaturae Apostolicae, tum vero per oratorem meum fidedignis documentis exhibitis comprobavi coram Santa Sede Apostolica: quomodo gubernium hujus regni nisus et impetus schismaticorum – et sic propagationem haeresis et atheismi promoveat!

Regimen tale non meretur, ut desiderium ejus removendi episcopum, – quum hoc nullis canonicis causis suffulcire potest, – in respectum sumatur.

Per triginta et quatuor annos jam in administratione hujus Dioecesis munere fungor; per duodecim annos qua episcopus huic Dioecesi praesum. Novi historiam ejus, novi et ista tranquilla tempore pacis, quando regimen antiquum

Hungaricum Ecclesiam Catholicam, Dioecesim nostram semper benigne tractabat, suffulciebat – et sacerdotes fidelesque nostri religionem suam libere, sine persecutione exercere potuerant; schisma in Dioecesi Munkacensi non inveniatur.

Ast pro dolor, a quinque annis sub novo regimine illa beata tempora mutata sunt, et magnum periculum imminet Sacerdotibus fidelibusque nostris, – si nunc in persona Ordinarii sine firmissimis cautelis stabiliendis et in effectum deducendis mutatio fieret.

In sensu responsabilitatis meae gregem meum spiritualem tutta conscientia nunc temporis derelinquere non possem, nisi pro hoc sacrificio a me ferendo recompensatio daretur Dioecesi meae per restitutionem in integrum omnium bonorum ecclesiasticorum nobis per schismaticos vi ablatorum.

Summa cum humilitate et fiducia deprecor itaque Sanctitatem Vestram: dignetur scriptum obligatorium postulare a regimine Czechoslovaco: tenore cujus semet obliget intra tempus a Sancta Sede Apostolica praefigendum restituere in Dioecesi Munkacensi fidelibus graeci ritus Catholicis omnia templa, domos parochiales, scholas, agros et bona mobilia, pecunias, quas schismatici nobis vi abriperant, – et haec omnia intra tempus praefixum per regimen hujus regni in possessionem fidelium nostrorum de facto reddantur!

Item obliget semet dictum regimen in isto scripto: se omni vi, auctoritate et responsabilitate sua per administrationem publicam, per omnes magistratus suos praepediturum esse, quominus praedicta bona ecclesiastica fidelibus graeco-catholicis in futuro adimantur – et sacerdotes fidelesque per schismaticos aggrediantur et persequantur.

Obliget semet dictum regimen, quod omnes sumptus, expensa nostra processuum judicialium ad recuperationem bonorum nostrorum per schismaticos abreptorum – suadente regimine per nos motorum – Dioecesi nostrae intra tempus per S. Sedem Apostolicam defigendum aere parato restituet, quia expensas judiciorum fere quingenta millia coronarum efficiunt.

Omnibus his requisitis per regimen Czechoslovacum rite et sine exceptione adimpletis – dignaretur Sanctitas Vestra mihi adhuc clementissime concedere, ut per dimidium annum Dioecesim meam regere possim ad invigilandum: an non reviviscent iterum impetus, rapinae et persecutiones contra sacerdotes et fideles meos, ut postea quieto animo ddicere possim: nunc dimittis servum tuum Domine!

Hocce temporis spatium ideo quoque necessarium est, ut Sanctitas Vestra de provisione mea providere possit – et ego mihi matrique sorori meae habitaculum invenire possim, quod nunc temporis in Hungaria ob magnum numerum hominum e hereditariis regnis expulsorum sub brevi tempore fieri non potest.

Ego etenim aes paratum non habeo. Omnes proventus sub hoc duodecim annis erogavi ad sustentationem domus, mensae episcopalis. Proventus mei sub ultimis quoque annis diminuti sunt ob diversitatem valoris pecuniarum Czechoslovacarum et Hungaricarum, – quia major pars bonorum Episcopatus

Munkacensis – fundatio antiqua Mariae Theresiae reginae – in Hungaria jacet; – item quia regimen novum proventus annuos Duodecim millia (12.000) coronarum, quam summam praedecessores mei et ego a fundo Catholico religionis quocumque anno perceperamus, – a 1-a Julii 1920 mihi adimerat, et sic differentia proventuum ab illo tempore jam quinquagintaquatuor (54.000) millia coronarum efficit, quam summam ad sustentationem mensae episcopalis mutuari debui.

Dignaretur Sanctitas Vestra regimen Czechoslovacum invocare, ut hanc summam 54.000 coronarum mihi nunc assignet eo magis, quia major pars dominiorum antiqui fundi religionis Catholici Hungarici in territorio novi regni jacet et proventus horum novus status percipit.

Praeter provisionem meam incumbit adhuc mihi sustentatio matris meae viduae et sororis meae superadulatae, quae aliunde victum non habent.

Provisionem, pensionem a regimine novo sperare non possum, quia etsi hanc promitteret, tamen non daret, – quemadmodum comprobant casus Reverendissimorum Episcoporum emeritorum: Vilhelmi Batthiany, episcopi condam Nitriensis, Wolphgangi Radnaj episcopi condam Neosoliensis et Stephani Novak, episcopi condam Eperjesensis, qui nullam provisionem a hocce regimine accipiunt.

Humillime supplico ideo Sanctitati Vestrae, ut eum in casum, si regimen hujus status omnia bona ecclesiastica adempta et expensa judiciorum Dioecesi Munkacensi in integrum de facto restituet et tunc ego gregem meum derelinquere debebo, – de provisione mea et sustentatione matris et sororis meae ita clementissime providere dignaretur, ut S. Sedes Apostolica cum regimine Hungarico tractationes ineundo efficiat: ut regimen Hungaricum dominium Abbatiae Tapolcaensis in Hungaria sitae, quod pars est bonorum episcopatus Munkacensis, – ad cuius domini usufructum vi denominationis regiae donec vivam virtuale jus habeo, – pro usu et sustentatione mihi usque ad finem vitae meae scriptotenus concedat et in tuto colloquet.

Beatissime Pater!

Iterum atque iterum summa cum humilitate et filiali fiducia supplico: dignaretur preces meas has clementissime exaudire – et praeprimis praedictas cautelas a regimine Czechoslovaco scriptotenus expostulare illasque in effectum deduci curare, – quia sine his: sine recompensatione et restitutione in integrum bonorum nostrorum ecclesiasticorum in vanum et sine utilitate maneret futura mea resignatio, – quia sine dictis recompensationibus tum sacerdotes, tum fideles mei, qui me diligunt – cum amaritudine animi viderent: quomodo grassatur nequitia, atheismus moderni regiminis hocce in territorio, quomodo adversarius Ecclesiae Christi, diabolus sedibus suis pellere ausus est rectos nolentes adorare bestiam, quae aperuit os suum in blasphemias blasphemare Nomen Dei et Domini Nostri Jesu Christi”. Apocal. XX. 4.

Sine cautelis dictis scriptotenus dandis, sine restitutione in integrum bonorum nostrorum ablatorum diminueretur, annihilaretur hic auctoritas

tum Episcopi tum sacerdotum nostrorum curatorum – et Dioecesis nostra libera praeda foret agitatorum schismaticorum, – qui adhuc majore cum audacia impeterent sacerdotes populumque fidelem, fidelesque nostros eo magis ad suos curatos a parochiis expellendos excitarent, – quia si auccesserit per regimen atheisticum, episcopum e sede sua expellere, – eo magis, eo facilius succedet ipsis quo plures sacerdotes nostros e parochiis ejicere – et schisma magis atque magis dilatabitur, quia magistratus, officiales in periferiis propagationem schismatis ultro quoque promoverent.

Beatissime Pater!

Fons et scaturigo schismatis non in Dioecesi nostra oriebatur. Pestiferam hanc luem post revolutionem in fine anni 1918 ortam advenae fugitivi ex Galicia et Russia oriundi secum huc attulerunt et patrocinate novo gubernio propagare inceperunt et de die in diem magis atque magis propagant.

Si advenae hi, agitadores schismatici horsum non advenissent – et regimen novum conatus eorum impetusque contra nos primis temporibus statim impedivisset, – de schismate in Dioecesi nostra nec sermo esse potuisset, – quia schisma hic ante quinque annos solummodo huc illatum est et protegente novo regimine grassatur.

Agitadores hi schismatici a regimine jus domicili brevi tempore acceperunt. Ex hoc quoque patet, quod regimen fautor et patronus ipsorum est.

Beatissime Pater!

Demum flexis genibus humillime supplico Sanctitati Vestrae, quod si cautelas in humillimis precibus meis superius prolatae omnes a regimine scriptotenus datae et in effectum deductae, in tuto collocatae fuerint – et tunc resignationem meam coram throno Sanctitatis Vestrae prosternam, – talem Ordinarium huic Dioecesi exquirere et praeficere dignaretur, qui nationalismo Ucrainico ex Galicia oriundo et amore linguae Ucrainicae imbutus non est, qui linguam Ucrainicam non propagabat et non propagabit, quia secus posteriora erunt pejora prioribus.

Fideles etenim sacerdotesque nostri antiquam nostram linguam Ruthenicam diligunt, defendunt et defendent, – linguam vero in Galicia vigentem Ucrainicam acceptare nolunt. – Et si quis hanc ipsis intrudere vellet, – magnam perturbationem animorum ac pugnam inter ipsos excitaret, qua perturbatione et pugna salus animarum et S. Unio periclitaretur.

Has meas humillimas preces cum filiali homagio fiduciaque coram throno Sanctitatis Vestrae prosterno, felix genibus deprecans, ut illas altissima paterna Sua benignitate et clementia exaudire et implere dignaretur.

Altissimis Sanctitatis Vestrae gratis commendatus in osculo beatorum pedum homagiali in veneratione emorior

Ungvarini, 12-a Maji a. 1924

Sanctitatis Vestrae humillimus et obsequentissimus filius in Christo (s.)

Antonius Papp

episcopus Munkacensis graeci ritus Catholicorum.

**306. Francesco Marmaggi prágai nuncius jelentés-fogalmazványa
Giovanni Tacci bíborosnak, a Keleti Kongregáció titkárának Papp
Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában**

Prága, 1924. május 21.

AAV Arch. Nunz. Cecoslovacchia 29. fasc. 131. fol. 251r. Fogalmazvány.

10658

21 Maggio 1924

Sua Eminenza Rev.ma

Il Signor Cardinale Giovanni Tacci

Segretario della Sacra Congregazione „pro Ecclesia Orientali”

Eminenza Reverendissima,

Mi faccio un dovere di comunicare all’Eminenza Vostra Reverendissima, copia di una lettera³⁷⁶ che Monsignore Papp ha indirizzato al Santo Padre – in merito alle dimissioni domandategli. Nel contempo Le accludo copia di un mio rispettoso rapporto³⁷⁷ – diretto all’Eminentissimo Superiore – col quale ho accompagnato la lettera dello stesso Monsignore Papp.

Con sensi del più profondo ossequio,

mi inchino al bacio della Sacra Porpora e mi onoro professarmi

Di Vostra Eminenza Rev.ma umil.mo dev.mo obb.mo servo

**307. Somssich József szentszéki követ jelentés-fogalmazványa
Daruváry Géza külügyminiszterhez Papp Antal munkácsi püspök
elmozdítása tárgyában**

Róma, 1924. május 24.

MNL OL K 105 L-3-g 82/Pol/1924. Fogalmazvány és másolat.

Magyar királyi követség a Szentszék mellett

Másolat.

Róma, 1924 évi május hó 24-én.

Bizalmas.

82/pol./1924

Tárgy: Pap munkácsi püspök ügye

Nagyméltóságú

daruváry Dr. Daruváry Géza ur.

v.b.t.t.magyar királyi külügyminiszter stb., stb., stb.

Budapest

376 Lásd: 305a. számú dokumentum.

377 Lásd: 305. számú dokumentum.

Pap munkácsi püspök ügyét újból szóba hoztam úgy Gasparri bíbornoknál mint Monsignore Borgongini-nél. Elmondtam mindkettőnek, hogy az ügy Magyarország közvéleményében – mint egyébként előre megmondtam – a lehető legrosszabb benyomást teszi és ennek folytán a Szentszék tekintélyének szerfelett ártalmas. A sajtó campagne már megindult, a „Budapesti Hírlap” cikkét³⁷⁸ fordításban átadtam, a hadjárat éles lesz ha egyszer valóra válik hogy Pap-nak igazán el kell hagynia állását.

Tulajdonképpen – mondám – miért nem menesztek inkább Kordac prágai érseket, kinek uralma alatt a cseh nemzeti egyház megszületett és nagy mértékben elterjedt s ki is büntetésre inkább reászolgált mint Pap, kinek jelenléte Munkácson a schisma terjedésének inkább akadályt jelent mint segítséget.

Mind a ketten körülbelül ugyanazt felelték, hogy tudniillik Pap eltávolítása elhatározott dolog s hogy nyilván a Herczegprimás sem erőlteti maradását, mert sem a Szentatyának sem Gasparri bíbornoknak egy szóval sem említette az ügyet. Azt feleltem, hogy Ő Eminenciájának oly roppant sok megbeszélni valója volt, hogy könnyen érthető ha egyik-másik ügyről megfeledkezett, melynek megemlítésére talán fizikai idő sem futotta.

Monsignore Borgongini bizalmasan azt is közölte, hogy Pap ellen az is kifogás, hogy a pastorizálást csak a jobbmóduakkal végzi és nem igen törődik a néppel, hogy soha sem tart például a köznépnek predicációt, mire azt jegyeztem meg, hogy ilyesmit először hallok s hogy ellenkezőleg úgy tudom, hogy Pap mint pap egészen kiváló és kifogástalan.

A Herczegprimás Ő Eminenciájával közöltem a fenti beszélgetést és megkértem, hogy bucsuaudienciáján ne feledkezzék meg a Szentatya előtt a Pap ügyéről említést tenni.

Somssich s.k.

rendk. követ és megh. miniszter

308. Kánya Kálmán külügyminiszter-helyettes utasítása Somssich József szentszéki követhoz Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában

Budapest, 1924. május 26.

MNL OL K 105 L-3-g 1566/Pol/1924. Tisztázat.

1566/Pol.

Budapest, 1924. május 26.

Papp munkácsi püspök ügye.

2 mell.

Nagyméltóságu

378 Lásd: 309a. számú dokumentum.

gróf Somssich József
rendk. követ és megh. miniszter urnak,
Róma.

Nagyméltóságodnak május hó 10-én kelt távirati értesítése és ugyanaznap kelt írásbeli jelentése³⁷⁹ szerint a Szentszék Papp Antal munkácsi püspöknek eltávolítását határozta el és a Pápa az illetékes Congregatióknak idevonatkozó egyhangú határozatát már a határozathozatalt követő napon megerősítette.

Nagyméltóságodnak fentidézett kétrendbeli jelentése 1373. számú utasításommal kereszteződött, mely utasításomra az adott alkalmat, hogy miként megbízható magánforrásból értesültem volt, a prágai nuntius leiratot intézett Papp püspökhöz, melyben ez utóbbit arra szólítja fel, hogy a munkácsi püspökségről lemondjon. Ez a magánértesítés odamagyaráz-tatja velem Nagyméltóságodnak fentidézett jelentéseit, hogy Papp Antal püspöknek Nagyméltóságod által jelentett eltávolítása alatt Papp püspök urnak a munkácsi püspökségtől való felmentését, nem pedig a Glattfelder püspök ur ügyében tett intézkedésnek hasonmását szabad látnom.

Ebbe az ügybe egyébiránt a bibornok hercegprímás urnak a közel napokba várt ideérkezése teljes világosságot fog hozni.

Az eddig megjelent idevonatkozó hírlapi cikkek, mint különben is nyilvánvaló, abból a felszólításból indulnak ki, melyet miként ismételtlen említettem legújabbán a prágai nuntius ur intézett Papp püspökhöz.

Papp püspöknek decretált eltávolíttatásáról a helybeli lapok még nem bírnak tudomással. Részünkről gondosan kerültük, hogy ez a hír nyilvánosságra jusson. Hisz a decretálást a publikálástól még mindig bizonyos idő választja el, mely alatt – nem először történt volna – egy határozatba ment intézkedést revisio alá lehet venni.

Szerfelett kívánatos, hogy ez tényleg meg is történjék, mert azok a sajtóbeli megbeszélések, melyek eddig a prágai nuntius felszólításával kapcsolatosan láttak napvilágot már magukban is alkalmasak arra, hogy arra a sajtó campagnera következtessünk, mely Papp tényleges eltávolíttatásának nyomában fogna megindulni, és amelynek folytatásául, mint egyik hivatalnok szigorúan bizalmas jellgü magáninformatióból értesült, bizonyos oldalról éles hangú parlamenti interpellációt terveznek.

A fent említett eddig megjelent újságcikkeket idecsatolom.

Egyébiránt Nagyméltóságod tájékoztatására hozzáfűzöm, hogy az itteni közvélemény Papp püspök tervezett helyesebben mondva decretált eltávolíttatásában egy kifogástalan püspöknek csak azért való eltávolíttatását látná, mert az illető magyar származású.

Az ugyanis, hogy a munkácsi egyházmegyében mindinkább terjedő schismaticus mozgalomért Papp püspököt lehessen felelőssé tenni, itt

379 Lásd: 301. számú dokumentum.

de főleg a munkácsi egyházmegyében minden elfogulatlan mint a csehek kedvéért acceptált minden alapot nélkülöző praetextusnak fogja kvalifikálni és a Szentszéknek a magyarság iránti gyöngéden mondjuk barátságatlan magatartás egyik ecclatans indiciumának minősíteni.

A kik az adott helyzetet ismerik, inkább arról vannak meggyőződve, hogy egy új püspök a Schismatikus mozgalommal sokkalta csekélyebb eredményű ellentállást fog kifejezni, amit Papp püspöknek eddigi küzdelme, kivált ha hozzávesszük, hogy Papp püspök elejtése, még azoknak a lelkes papoknak az ellentálló készségét is le fogja fokozni, kik eddig a schismának leküzdésében dicséretre méltó buzgalmat fejtettek ki.

Hogy a schisma terjedéséért kit terhel a felelősség annak bizonyosságul a Nemzeti Újság 1923. május hó 25-én megjelent számának idecsatolt cikkét sietek Nagyméltóságoddal betekintetni.

A bibornok hercegprímás ur bizonyára legjobb tehetsége szerint azon volt, hogy a Szentszéknek Papp püspök decretalt rendszabályoztatásának visszavonására bírja.

Felkérem Nagyméltóságodat, méltóztassék eddigi parallel tevékenységét, melyben kételkedni nem bírok,³⁸⁰ a szóbanforgó igen fontos és nagykihátású ügühöz mért lelkeséggel a talán még rendelkezésre álló legutolsó órákban is folytatni és ezt az ügyet a katolikus egyház nagyérdekében is diadalra juttatni.

A miniszter helyett:

Kánya

rendk. követ, meghat. miniszter

309. Somssich József szentszéki követ jegyzéke Pietro Gasparri államtitkárnak a Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában

Róma, 1924. május 26.

Città del Vaticano, Segreteria di Stato, S.RR.SS. AA.EE.SS. Cecoslovacchia, Anno 1922–1926, Pos. 24, fasc. 33. fol. 29r. Tisztázat.

Legation Royale de Hongrie pres le Saint Siege
365/1924

A Son Eminence, Monseigneur le Cardinal
Pierre Gasparri, Secrétaire d'Etat de Sa Sainteté
Vatican.

Monseigneur le Cardinal,

Je me suis permis, l'autre jour, de Vous dire, Eminence, que la campagne dans la presse a cause de l'évêque de Munkács a déjà commence. Cinq ou six journaux ont fait des articles a ce sujet. J'ai l'honneur de Vous transmettre un

380 Ezen megjegyzés mellé Somssich követ három kérdőjelet tett.

de ces articles paru dans la „Budapesti Hírlap” un journal conservateur et tres repandu. Je crains que la campagne se fera plus vive encore si une fois, ce que Dieu ne veuille, Monsignore Pap devait quitter definitivement son diocese.

Veillez agreer, Monsigneur le Cardinal, les assurances de mon plus profond respect avec lesquelles j'ai l'honneur d'etre

Rome, le 26. Mai 1924.

Monsigneur le Cardinal de Votre Eminence

le tres humble et tre obiissent servitente

Somssich

31161

309a. A jegyzék mellékletei: magyar újságok tudósításai Papp Antal munkácsi püspök elmozdításáról

Budapesti Hírlap, 1924. május 18.

Cseh befolyás a Vatikánban

Ungvári levél

A keleti felvidék őslakos társadalmát hihetetlenül izgalmas hírek nyugtalanítják. Cseh politikai körökben teljes határozottsággal azt állítják, hogy a Vatikán fel fogja szólítani Papp Antal munkácsi görög-katolikus püspököt állásáról való lemondásra. Amig csak az ungvári megyeházán rebesgették ezt a hirt, senki hitelt nem akart adni neki, de most már Prágából is megerősítik.

Aki nem ismeri az itteni viszonyokat, el sem képzelheti, milyen fontossága van ennek a lépésnek, ha Róma csakugyan megteszi. Az egyetemes katolikus egyház ékként nyúlik be az Erdős-Kárpátok vonalán és Erdélyben a keleti kereszténység, az ortodoxia trespedő tömegébe. Közel 250 esztendeje, hogy a ruténség elhagyta az ortodoxiát, belépett a nyugati egyház kebelébe és azóta előbb a munkácsi, azután a melléje felállított eperjesi görög-katolikus püspöki megye területén Róma hü fiaivá vált. A vallás-unió diadalmasan terjedt Lengyelország területén is, de amikor orosz uralom alá kerültek ezek a területek, a cári hatalom a legbarbárabb kényszerítő eszközökkel a szó-szoros értelmében visszabotoztatta a népet a skizmára. Csak Galícia és Magyarország területén maradhatott meg a ruténség a katolikus egyház kebelében. Nem sokkal utána 1700-ban a magyarországi oláhság is áttért a katolikus hitre, itt szintén megalakult a görög-katolikus egyház, de az oláh fejedelemségekből beözönlő skizmatikus papok és barátok izgatására 1733-ban kitört a véres u. n. Szofronius-féle kalugyer- lázadás, melynek alkalmával az oláh nép nagyobb fele visszatért a keleti hitre és ebben megmaradt máig is. Hogy most a trianoni béke után a görög-keleti Romániához kapcsolt részeken meddig tudja tartani magát ez az állandó üldözésnek kitett egyház, melynek autonómiáját az oláh államhatalom egyre sérti: bizonytalan.

Maradnánk mi felvidéki görög-katolikus rutének a nyugati egyház egyedüli keleti elővédjei. Rómának az egyház örök érdekei tekintetéből minél jobban

kellene támogatnia és védenie ezt a sziklafalat, melyen az orosz egyházi és politikai izgatás minden hulláma megtörött.

Remélhetőleg emlékeznek még Magyarországon a híres izai skizmatikus perre közvetlenül a világháború előtt, melynek tárgyalásán kiderült, hogy Oroszország hogyan igyekszik pénzzel szétzüllesztani a rutén görög-katolikus egyházat, hogy a megtevélyedett juhokat a maga politikai céljaira kihasználja.

A ruténség közt azonban ezt az elszigetelt esetet kivéve, nem tudott hódítani ez a propaganda. Azóta a békeszerződések, mint autonóm terület, a magyar Felvidéknek azt a részét Csehországhoz csatolták öt esztendeig mindennemű politikai jog nélkül éltünk s csak pár hete, hogy meg lehetett tartani az első parlamenti választást, mely a csehek minden erőfeszítése és csalása ellenére, döntő ellenzéki győzelemmel végződött és képviselőink bekerültek Prágába. A jogtalanság hosszú évei alatt a mindenható közigazgatás tömegesen telepítette be az orosz menekülteket erre a területre, orosz a hivatalnoki kar egy része; a nagy orosz nyelvet hozták be iskoláinkba és a hivatalos nyomás minden eszközével folyik az egyházi és nyelvi eloroszosítás. A csehek, a pánszláv világpolitika ez idő szerint való vezérei, oroszra akarták tenni autonóm területünket, hogy ezen keresztül kiépítsék Lengyelország megfojtására az orosz-cseh korridort. Orosz kalandorok akadálytalanul telepedhetnek le, mint papok községeinkbe és a cseh csendőrség nyílt támogatásával uszítják a népet a görög-katolikus templomok elfoglalására és a katolikus egyházból való kilépésre. Ezzel az egész aknamunkával szemben csak megkötött kézzel védekezhetik a görög-katolikus papság. Teológiát végzett, nyugati szellemű papok, akik a közismerten vallásos rutén népet még eléggé vissza tudják tartani a skizmától és a vele együttjáró eloroszosítástól. És ennek a hitet és civilizációt védő tábornak igazi apostoli vezére Papp Antal, az ősz munkácsi püspök, a ki évtizedek óta pásztorkodik a maga nyáján. Papp Antal a főakadály a cseheknek abban, hogy a keleti babona elöntse ezt a kis nyugati szigetet, hogy a katolicizmusnak ez a keleti végvára meg ne semmisüljön.

Papp Antal politikával nem foglalkozik; a cseh foglalás óta kizáróan csak egyházának él és híveit védi. A Felvidéken nincs már egy régi püspöktársa sem. A cseheknek sikerült sorra visszahivatni őket, az egy Fischer-Colbrie kassai római katolikus püspököt kivéve. Nem vált ez a sűrű főpapcsere itt sem a katolicizmus javára, de különösebb veszedelmet nem is okozott. A főpapok egy része nem az itteni nép kebeléből került ki; részben önmaga távozott, mert idegennek érezte magát. Papp Antal azonban minden csepp vérével a mi emberünk. A nyugati egyházmegyékben a katolicizmust nem a skizma, – egy másik és szertartásaiban hozzá hasonlatos egyház fenyegeti, – hanem a cseh vallástalanság és a hívő népre ez nincs hatással. Annál veszedelmesebb a katolicizmus helyzete nálunk, a hol a hívőket egy még misztikusabb vallás ügynökei kerülgetik egyfelől, másfelől pedig a rohamosan terjedő kommunizmus izgatja minden vallás ellen. Rómának a keleti végvára igazán veszedelemben forog, s mikor védelemre legjobban szükség volna, a

cseh politika utat talált a Vatikánhoz, meg tudta téveszteni a Szentszéket és a katolikus egyház feje nyújt segédkezet az egyház ellen támadóknak.

Még mindig nem tudjuk elhinni ezt a szerencsétlen hirt, annyira képtelennek látszik. Hogy képzelik Rómában, hogy ezekután megmaradjon az egyház tekintélye ennek a fenyegetett vidéknek kultúrálatlan népénél, ha a cseheknek az egyházat is fenyegető politikai céljaiért Rómában feláldozzák az egyház főpásztorát? És hogy maradjon meg bizalma Rómában annak a klérusnak, mely azt tapasztalja, hogy saját püspöke állása is a vallástalan cseh hatóságok szeszélyétől függ?

Prágában a Szentszék mostani képviselője Marmaggi nuncius. Bukarestből helyezte el a Vatikán a román kormány követelésére, mert tavaly husvétkor mondott egyházi beszédében felszólalt az erdélyi görög-katolikus egyház autonómiájának megsértése ellen.

A Vatikán akkor is a helyett, hogy a maga képviselőjének fogta volna pártját, mikor kötelességét teljesítette, egy skizmatikus kormány befolyásának engedett és dezavválta. Hogy várhassuk ma ettől a főpaptól, hogy egy másik utódállamban exponálja magát a katolikus érdekek védelmében? Hogy most egy vallástalan kormány diadalmaskodjék rajta?!

Mi, Róma leghübb fiai, kétségbeesve tiltakozunk főpásztorunk eltávolítása ellen. Mert ez nem személyi ügy, hanem a katolikus egyház keleti végvárának bukását vonja maga után. A rosszul informált Szentszéktől a jól informálthoz felebbezünk. Annyi embertelen politikai üldözés közt legalább egyházunkba vetett hitünket tarthassuk meg és ne rendítsen meg ebben éppen egyházunk feje!

L. B.

Pesti Napló, 1924. május 14. 1. oldal

A Vatikán prágai intervencióra le akarja mondatni Papp Antal munkácsi görög-katolikus püspököt

(Saját munkatársunktól.) Érdekes táviratot kaptunk ma Rómából. Ottani tudósítónk értesülése szerint a Vatikán Papp Antal munkácsi görög-katolikus püspököt le akarja mondatni. A hozzánk érkezett távirat szerint a Vatikánnak ez a szándéka a prágai kormány befolyásának tulajdonítható. A prágai kormány híven ahhoz a politikához, melyet az elszakított területeken eddig folytatott, most már egyházi téren is el akarja távolítani azokat a vezető funkcionáriusokat, akikben még a régi Magyarország képviselőit látja. Ennek a törekvésnek egyik megnyilvánulása az, hogy most a Vatikánál Papp Antal munkácsi görög-katolikus püspök lemondatását is ki akarja eszközölni. E római hírrel kapcsolatban rá kell mutatni arra, hogy Papp Antal püspök lemondatásának tényleges bekövetkezése esetén károsan térne el a Vatikán politikája a tisztán egyházi érdekektől. Papp Antal munkácsi görög-katolikus püspök lemondatása nem a Vatikán érdeke, hanem a prágai kormány politikájáé, mely ebben az

esetben annál inkább mutatja magyarellenes tendenciáját, mert a munkácsi görög-katolikus püspök működése egyáltalán politikai szempontból sem provokált a prágai kormány részéről ilyen politikai beavatkozást, az egyház szempontjából pedig lemondása éppen egyházi érdekeket fenyegetne.

Az Újság 1924. május 20. 5. oldal

Magyarellenes törekvések a Vatikánon keresztül Külön vikáriátust akar a román kormány a hajdudorogi püspökség területén

Kitűnő forrásból kaptuk az alábbi információt: Papp Antal munkácsi görög katolikus püspök ellen politikai hadjárat indult meg a Vatikánon keresztül. Állandóan pergőtűzben állt a püspök személye s legutóbb a cseh kormány már a Vatikánhoz fordult, hogy megkísérelje Papp Antal püspök eltávolítását az egyházmegye éléről. Bizonyos rendszabályokat léptetett életbe vele szemben a cseh kormány, amik ellen a püspök részletes memorandumban felebbezett. Előadta a többi között, hogy immár 34 éve működik a munkácsi egyházmegyében s ezzel megszerezte az illetőséget, amiből következik, hogy a cseh kormánynak nincs semmiféle jogcíme a kiutasításra. Kifejtette továbbá, hogy nagyon kényes jogi helyzetben van, mert a hűségeskü letétele esetén a magyar kormány kénytelen volna megvonni tőle a tapolcai apátság javadalmát. Véleménye szerint ezen csak úgy lehetne segíteni, ha a cseh kormány olyan javadalmat biztosítana a munkácsi püspöknek, amely teljesen rekompenzálná az előbb említeti javadalomért. Papp Antal püspök legutóbb Rómában járt s ezt az „ad limina sedis apostolorum”-látogatást összefüggésbe hozzák a fentebb említett akcióval. Egyházi körökben nagy érdeklődéssel várják a Vatikán döntését, de lehetetlennek tartják, hogy a római kúria ebben a kérdésben deferáljon a cseh kormánynak.

A román kormány is a római kúriához fordult a hajdudorogi püspökséghez tartozó több egyházközség ügyében. Arra szeretné kényszeríteni a Vatikán befolyása révén Miklósy István hajdudorogi magyar görög katolikus püspököt, hogy külön vikariatust állítson fel annak a tizegynéhány egyházközségnek a részére, amelyekben román ajkú hívők is laknak. Magyar egyházi körökben bizonyosra veszik, hogy a román kormány akciója sikertelen marad, mert az említett községek románajkú lakossága magyarul is beszél, ami megdönti azt a feltevést, mintha a román kormány joggal követelhetné a Vatikántól bizonyos kisebbségi jogok védelmét. Értesülésünk szerint Miklósy István püspök ezzel kapcsolatosan részletes jelentést tett a római kúriának.

310. A Konzisztoriális Kongregáció feljegyzése Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában

Róma, 1924. május 28.

Città del Vaticano, Segreteria di Stato, S.RR.SS. AA.EE.SS. Cecoslovacchia, Anno 1922–1926, Pos. 24, fasc. 33. fol. 57r. Tisztázat.

Roma, 28 Maggio 1924

Il Sostituto della Sacra Congregazione Concistoriale

ossequia il Reverendissimo Monsignore Segretario della Sacra Congregazione degli Affari Ecclesiastici Straordinari e, in risposta al biglietto di stamane, si dà premura notificargli che si tiene pronto il titolo arcivescovile di Cizico per Monsignore Papp, in attesa però della comunicazione ufficiale.

311. Somssich József szentszéki követ jelentés-fogalmazványa Daruváry Géza külügyminiszterhez Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában

Róma, 1924. május 31.

MNL OL K 105 L–3–g 91/Pol/1924. Fogalmazvány és másolat.

Másolat

Róma, 1924 évi május hó 31-én.

Magyar királyi követség a Szentszék mellett

Szigoruan bizalmas.

91/pol. 1924

Tárgy: Pap Antal munkácsi püspök ügye.

Nagyméltóságú

daruvári Dr. Daruváry Géza úr,

v.b.t.t. magyar királyi külügyminiszter stb. stb.stb.

Budapest

Mai vatikáni látogatásom alkalmával az Államtitkár bibornokot igen komolyan figyelmeztettem a Pap munkácsi püspök elejtése folytán megnyilvánuló és még ezután várható elkeseredésre a magyar közvéleményben, mely sajtó-campagne-ban, parlamenti interpellációkban fog megnyilvánulni még pedig oly módon, mely az Egyház tekintélyét nagy mértékben csorbítani alkalmas leend. Megmutattam neki egy köteg magyar újságot mely máris foglalkozik a kérdéssel, pedig Magyarországon nem is sejtik hogy az ügy Pap-ra nézve mily rosszul áll: már ebből is következtethet arra az éles sajtócampagna-ra mely meg fog indulni ha Pap-nak esetleg igazán el kellene hagynia egyházmegyéjét.

A bibornok, daczára annak hogy mondtam neki hogy a magyar czikkeket úgy sem érti, tőlem azokat elkérte, de mindjárt hozzáfűzte hogy azokat

alkalmasint Pap püspök maga inspirálta (mire természetesen nem késtem az ellenvetéssel hogy munkácsi magányából Pap-nak nincsen módjában a budapesti lapokkal összeköttetést fenntartani.)

Felemlítettem azt is, hogy tulajdonképen sokkal inkább kellene Nyárády apostoli administratort, mint Papot lemondadni, mert hiszen ennek egyházmegyéjében a háború előtt egyáltalán nem volt schisma, az csak az ő uralma óta terjed s Nyárády ennek folytán nagyobb mértékben hibás mint Pap. A bibornok jellemző válasza így hangzott; „Eh bien ce n'est pas une raison pour garder Pap, tout au plus une raison pour chasser Nyárády si la chose est vraie”. S aztán elmondta nekem Ő Eminenciája, amit már sürgönyileg bátorkodtam röviden jelenteni, hogy Pap püspök állása az utolsó választások óta Munkácson tarthatatlan, még pedig nem azért mert cseh ellenes magatartást tanúsított volna hanem ellenkezőleg azért mert teljesen a cseh kormányjelölt pártjára állott. Pap – úgymond – a választások alatt körlevelet intézett papjaihoz melyben ezeket az antiklerikális kormányjelölt támogatására hívta fel, amely körlevél a katolikus jelölt bukását eredményezte. Az egyház nem szereti a politizáló papokat, de különösen nem azokat közülök akik egyházellenes politikát támogatnak.

A bibornok ezt a vádat oly határozottsággal mondta, mint valaki aki annak valóságában nem kételkedik. Ő tehát egy oly fórumtól, mely bizalmát bírja, kapta az ide vonatkozó – mondjuk – feljelentést. Ki lehet ez a forum? Határozott választ nem tudok, de sejtem hogy az csak papi forum lehet, mert egy civil körökből származó ilyenmű információnak „ohne weiteres” nem adnának a Vatikánban hitelt.

Én természetesen erős kételyemet fejeztem ki az insinuatio valósága tekintetében s midőn láttam, hogy sehogy sem érek célt, mert – mint mondom – a bibornok cseppet sem kételkedik az ő információjának helyességében, azt mondtam neki, hogy az ügyet a Szentatya elé akarom vinni s majd Ő Szentségétől Magától törekszem kieszközölni, hogy a Pap elejtésére vonatkozó határozat revisió alá vétessék.

Az államtitkár biztatott hogy csak kérjek audientiát a Pápánál, mi megtörtént. Ő Szentségét behatóan fogom informálni, hogy Pap elejtése következtében a magyar közvéleménynek minő megnyilatkozásai várhatók.

A pápai audientiától eredmény alig várható. Alea jacta est. De egy parlamenti interpellatio esetén Nagyméltóságod legalább hivatkozhatik arra, hogy úgy Nagyméltóságod részéről mint az én részemről minden megtörtént ami Pap megmentése érdekében emberileg lehetséges volt.

S ha Csernoch bibornok igazán nem tett volna a Szentatyának a Pap dolgáról említést, úgy ezen démarche-omból Ő Szentsége azt legalább látni fogja, hogy a magyar királyi kormány mily nagy súlyt helyez Pap maradására.

Somssich s.k.

rendk.követ és mgh. miniszter

312. Toma László makói parochus felirata Miklósy István hajdúdorogi püspökhöz a hódmezővásárhelyi görögkatolikus hívek lelkipásztori ellátása tárgyában

Makó, 1924. május 31.

GKPL I-1-a 1055/1925. Tisztázat.

501/1924 szám

Méltóságos Püspök Úr!

Kegyes Atyám!

Jövő hó 15.-én pünkösd u. I. vasárnap szent misét óhajtok bemutatni hódmezővásárhelyi híveink részére. Mivel helyiséget keríteni, - mely alkalmas is lenne – s feldiszíteni nehézkes dolog, ottani vezető embereink helyi ismereteinek s tapasztalatainak eleget teendő, az ottani plebánostól ez alkalomra megkértük templomuk átengedését. Még május hó 6.-án irtam hivatalosan, s mivel 25.-ig választ nem kaptam, ottani híveink kérelmére s nyugtalankodására a 2-3 rendezőnek 27.-én értesítettem őket az eredménytelenségről, illetve arról, hogy választ nem kaptam, tehát mindent úgy rendezzenek, mint tavaly, nehogy elkéssünk a kellő meghirdetéssel.

Ez intézkedés után, 29.-én kapom (a mellékelt) testvéri választ, mely a maga kicsinyeskedéseivel s ridegségével még a való tényeket is elhomályosítani törekszik. –

Igy állván a dolog, s javíthatatlanok lévén még mindig, mély hódolattal kérem Méltóságodat kegyeskedjék megengedni, hogy felszentelt hely hiányában s kényszerhelyzetben lévén, szent misénket úgy s ott mutathassam be, - mint tavaly az ez alkalomra kápolnaszerűen feldiszítendő helyiségben. Egyben méltóztassék a kedvező metropolitai véghatározatot s végleges döntést alkalmas módon megszüretni. –

Mély hódolattal maradok Méltóságod atyai jóindulatába ajánlottan engedelmes fia:

Makó, 1924. május hó 31.-én

Dr. Toma László

parochus

Az irat külzetén Miklósy püspök kézírásával:

Végezze a szent misét úgy miként az elmúlt 1923. évben történt, megfelelő előkészítés után valamely iskolateremben.

A jelenlévő kérvényező esperes-lelkésznek megküldetett a 2563/1923. számú átirat, melyet ezen főhatóság az esztergomi érsek urhoz intézett.

Ezen válasziratból megérthette, mikép a hódmezővásárhelyi gör. szert. kath. hívek joghatósági hovátartozásának ügye még csak kérdés tárgyává sem tehető. Metropolitai döntésről, melyre a váci püspök úr s illetve hódmezővásárhelyi plebánosa hivatkozik, szó sem lehet. A jogszerű s

tényleges állapotot, mely egyházmegyék alapításában gyökerezik, csupán a római Szentszék változtathatná meg. E változtatás kánoni módja pedig a ki-és bekebelezés. Ki kellene mondania a Szentszéknek, hogy a hódmezővásárhelyi gör. ritusu fiókegyházat a hajdudorogi egyházmegyéből kiszakítja, s ugyanazt a váci lat. szertartásu egyházmegyébe kebelezi be.

A hercegprimás urat szóbelileg megkérte ezen egyházmegye főpásztora, adna választ a fennebb hivatott legutóbbi replikájára, mire Ő Eminentiaja azt felelte, hogy az ügyet véglegesen félretette.

313. A Reggeli Hírlap cikke az apostoli kormányzásáról

Miskolc, 1924. június 1.

Reggeli Hírlap, 1924. június 1. 7. o.

A Vatikán nem ismerte el véglegeseknek a trianoni határokat

Borsod görögkatolikusai a hajdudorogi püspökséghez akarnak tartozni
Provisorium-e az eperjesi püspökség mucsonyi vikáriátusa?

Miklóssy István hajdudorogi görögkatolikus püspök az elmúlt napokban mondotta el a Reggeli Hírlapnak küzdelmét Suciú Basil Gyulafehérvár-fogarasi püspöknek a Vatikánon keresztül megindított akciója ellen, amelyben oláh vikáriátust akartak Csonka-Magyarországon felállítani. Hihetőleg sikerrel végződik a hajdudorogi püspöknek az oláh papok betelepítése meghiúsítására irányuló tiltakozása és nem oláh papok prédikálnak majd abban a tizenhat plébániában, melynek 18 ezer görögkatolikus hívője közül tizenhatezer magyar és mindössze kétezer vallotta magát románnak, de ezek is beszélnek magyarul. Az oláh vikáriátus magyarelles megteremtésének tervével időszerűvé vált Borsodmegyében és a Csonkaország több, ma már a határ közelébe került megyéje görögkatolikusainak régi sérelme, baja és kívánsága. Amíg a hajdudorogi magyar görögkatolikus püspöknek Szabolcs és Hajdumegyékben még küzdeni van módjában az oláh vikáriátus ellen, addig nem vettük sokáig észre, de ma már ez a helyzet: a magyarság szívében, színmagyar területen csehszlovák görög-katolikus vikáriátus létesült.

A magyar görögkatolikus vezetői, de maguk az érdekelt plébániák hívei is mozgalmat indítottak ennek, a magyarság szempontjából igen veszedelmes helyzetnek megszüntetésére. A napokban igen fontos lépések történtek illetékes helyen ez ügyben, azonban ezt az immár országos jelentőségű egyházi akciót egyelőre leszerelte a Vatikán igen érdekes álláspontja.

Hogyan került 22 színmagyar parochia az eperjesi püspökséghez?

A Reggeli Hírlap munkatársának alkalmá volt a görögkatolikus egyház több vezetőfőfűjével hosszabb beszélgetést folytatni arról a mozgalomról, amely Borsod és Abaujvármegyék görögkatolikusai között indult meg

egyházközségeiknek a hajdudorogi görögkatolikus püspökséghez történő bekebelezése és a trianoni békeszerződéssel elszakított eperjesi püspökség jurisdikciójától történő megszabadítására. Illetékes helyen ezeknek közlésére kapott felhatalmazást a Reggeli Hírlap munkatársa:

– A legutóbbi időben valóban mozgalom indult meg, hogy az eperjesi egyházmegye huszonkét szinmagyar plébániája a hajdudorogi magyar püspökséghez kerüljön. A kérdés a hajdudorogi püspökség felirata alapján a pápai nuncius útján már a szentszék előtt is megvitatásra került. Mielőtt a mostani akció sorsát ismertetnénk, ott kell kezdenünk, hogy Borsodmegye szinmagyar paróchiái milyen körülmények között kerültek a tót szupremáciájú eperjesi püspökséghez? Ennek az első eperjesi püspök egyszerű kívánsága volt az oka. Az eperjesi görögkatolikus egyházmegye létesítésekor a magyar érzésű püspök azt az óhaját fejezte ki, hogy ne csak nemzetiségi, de magyar területek is püspöki joghatósága alá kerüljenek. Így jutottak Borsod, Abauj szinmagyar görögkatolikusai, a felvidéki tótság ellensúlyozására az eperjesi egyházmegyéhez. A magyarság létfenntartási érdeke követeli meg, hogy ez a helyzet, most, amikor az eperjesi egyházmegye kilenttizedrészt, tehát a nemzetiségeket, országhatár választja el a megmaradt szinmagyar plébániáktól, szellemileg is függetlenítsék Borsod, és Abauj görögkatolikusait az immár cseh-szlovák eperjesi püspökségtől...

Amikor egy vármegye görögkatolikusai két egyházmegyéhez tartoznak

Borsodmegye szinmagyar területén egy-két piciny magyarérmű tótság által lakott falvacskán kívül sohasem laktak nemzetiségek. A mikor 1912-ben a magyar görögkatolikuság tömörítésére a hajdudorogi püspökséget megteremtették, kettészakították a megye görögkatolikusait. Egyrésztük – Miskolc, Görömböly. Komlós, Heőpapi, Felsőszolca, Sajószöged, Sajópálfalva – a hajdudorogi püspökséghez került. Egy sereg paróchia innen és a többi megyékből is sok – összesen huszonkettő – az eperjesi püspökséghez tartozik. Az eperjesi csehszlovák püspök ad a mai válságos körülmények között is, amikor a nemzetiségi kérdés a belpolitikáról lekerült, – utasítást Csobád, Homrogd, Irota, Mucsony, Abaujkér, Boldogkőváralja és még sok-sok egyházközség papjainak. Azokban az egyházi körökben, ahol ezt a helyzetet tarthatatlannak és megszüntetésre érettnek tartják, távolról sem akarják a szlavofil agitáció rémjének vádját a közvéleménybe beledobni és az egyházközségek derék papjai hazafiságát kétségbe vonni, csupán azzal érvelnek, hogy ez a körülmény, ha a jelenben nem is, de a jövőben veszedelmes lehet a magyarság szempontjából.

A borsodi csehszlovák vikáriátus nemcsak, hogy veszedelmes, de arra egyenesen szükség nincs. A csehszlovák kormány a magyar püspökséghez való csatlakozás tervét azzal igyekezik ellensúlyozni, hogy a nemzeti kisebbségek védelme teszi kívánatosszá és indokolja a vikáriátust. A magyar görögkatolikusok ezt az érvet azzal a rendelkezésükre álló statisztikával semmisítették

és cáfolták meg, ami a huszonkét egyházközség görögkatolikusainak nyelvi és nemzetiségi viszonyait ismerteti. Illetékes helyen rendelkezésünkre bocsájtották ezt a statisztikát. Az eperjesi egyházmegyéhez tartozó és a hajdudoroghoz kívánczó huszonkét plébániának 17,835 hívője van. Ezek közül 16,703 görögkatolikus magyar, 1722 tót anyanyelvű ugyan, de mindannyiuk beszél magyarul is. – Ennek az 1722 tót görögkatolikusnak megmagyarosítására a legjobb eszköz a hajdudorogi püspök magyar érzéstől áthatott papjainak lelkes nevelő munkája, igazi lelkipásztorkodása.

A külügyminisztérium és a Vatikán

A trianoni békeszerződés óta Vaskovics mucsonyi plébános a vikáriusa ennek a huszonkét egyházközségnek. A vikárius természetesen Nárády eperjesi püspök utasításait tartozik követni. A munkácsi görögkatolikus püspökkel ellentétben az eperjesi egyházfő letette a csehszlovák kormány kezébe a hűségesküt. A magyar görögkatolikusoknak a hajdudorogi püspökséghez való átkivánczolásának ügye Schioppa Lőrinc pápai nuncius és a külügyminisztérium útján a Szentszék elé került Rómába. Alkalmunk volt megtekinteni az erre vonatkozó iratokat. A Szentszék bár méltányolta a borsodi és szomszéd vármegyék görögkatolikusainak a kívánságát, nem hozott érdemleges határozatot erre vonatkozóan.

– A Vatikán a trianoni határokat nem tekinti véglegesnek, – mondotta informátorunk, – ezzel indokolták meg a magyar görögkatolikusok mozgalmára vonatkozó döntésüket. Hogy a háború utáni politikai határok mint változnak, az elkövetkező nyugodalmas időkig kívánják türelemmel kivárni. Minden új határt törölhetnek még és az egyházmegyék nem igazodhatnak az egyre és sokszor provizórikusan változó határok szerint. A megcsonkított Magyarország e határain is változás történhet – mondotta a Szentszék –, így nem célszerű mármost változást eszközölni az eperjesi egyházmegye területén...

– A Vatikánnak ez állásfoglalása arra mutatna, hogy nem provizórium az eperjesi püspökség mucsonyi vikáriusa, hanem a most már kimondottan csehszlovák püspökség szinmagyar területre előretolt őrsége... Nem kevésbé aggodalmas, mint az az oláh vikáriátus. amit a Szentszéktől Szabolcs területére kívántak felállítani.

Bel- és külpolitikai kérdés lett a mucsonyi vikáriátus

Amikor felkerestük a borsodi görögkatolikusok mozgalmának élén álló és ez ügyben érdekelt egyházi férfit, ezekben fejtette ki véleményét:

– A Vatikán csak egyelőre vette le a napirendről a csehszlovák vikáriátus kérdését. A hívek között újabb agitáció indult meg, hogy a mucsonyi vikáriátus helyett a hajdudorogi püspök legyen a huszonkét magyar plébánia élén. Borsodmegye főispánja is jelentést tett e kérdésben a belügyminiszternek, az érdekelt hívek is újabb akcióra szánták el magukat. Nem akarok személyi kérdést belevetni ez akcióba, de ki kell jelentenem, hogy az egyház érdeke is megkívánja

a magyar plébániáknak a mucsonyi vikáriátus helyett Miklóssy István püspök által való irányítását. De itt van a másik kérdés. Honnan kap ez a huszonkét paróchia papokat? Tudvalevőleg Nárády püspök eperjesi szemináriumából kellene kikerülniük a vikáriátus papjainak. A cseheknek felesküdt eperjesi püspök magyar bazafisága ma már aggodalmas, ilyen aggályosak lesznek a szemináriumából kikerülő papok is. Ezt kell megakadályozni a vikáriátus megszüntetésével. Ma már ott tartunk, hogy bel- és külpolitikai kérdés lett a mucsonyi vikáriátus.

Soltész Imre dr.

**314. Pietro Gasparri államtitkár számjeltávirat-fogalmazványa
Francesco Marmaggi prágai nunciusnak Papp Antal munkácsi
püspök elmozdítása tárgyában**

Róma, 1924. június 3.

Città del Vaticano, Segreteria di Stato, S.RR.SS. AA.EE.SS. Cecoslovacchia, Anno 1922–1926, Pos. 24, fasc. 33. fol. 58r. Fogalmazvány.

Cifra

Spedito il 3 giugno 1924

Monsignore Marmaggi

Nunzio Apostolico Praga

No. 89. Ricevuto rapporto³⁸¹ 10651. Santo Padre ha risposto standum in decisis. Autorizzo quindi Vostra Eccellenza emanare decreto con cui Monsignore Papp promosso sede arcivescovile titolare Cisico, viene nominato Amministratore Apostolico parrocchie ungheresi Eperjes-Munkacs.

Detta Amministrazione vien costituita con medesimo decreto che per tali effetti andrà in vigore con decorrenza 1 luglio prossimo.

Intanto pubblici notizia che Monsignore Gebe succederà a Monsignore Papp nella sede di Munkacs. Suppongo che non vi siano difficoltà governative cambiamento destinazione Gebe già presentato per Eperjes. Suppongo anche che governo mantenga impegno corrispondere assegno nuovo vescovo per suo sostentamento.

Cardinale Gasparri

31163

381 Lásd: 305. számú dokumentum.

**315. Somssich József szentszéki követ jelentés-fogalmazványa
Daruváry Géza külügyminiszterhez Papp Antal munkácsi püspök
elmozdítása tárgyában**

Róma, 1924. június 3.

MNL OL K 105 L-3-g 97/Pol/1924. Fogalmazvány és másolat.

Másolat

Róma, 1924 évi június hó 3-án.

Magyar királyi követség
a Szentszék mellett Bizalmas.

97/pol. 1924

Tárgy: Magánkihallgatás Ő Szentségénél.

Pap, munkácsi püspök ügye.

Nagyméltóságú

daruvári Dr. Daruváry Géza úr

v.b.t.t. magyar királyi külügyminiszter stb. stb.stb.

Budapest

Folyó hó 3-ám Ő Szentsége magánkihallgatáson fogadni kegyeskedett.

Bevezetésül elmondtam a Szentatyának hogy a magyar zárandokokhoz intézett jóságos szavai mily mély benyomást tettek a zárandokokra s hogy azokat velem együtt mily hálásan köszönik. A Pápa válaszában megjegyezte, hogy az év folyamán sok magyart volt alkalmá fogadni s hogy a fiúi ragaszkodás eme gyakori megnyilvánulásai, nevezetesen pedig az utolsó zárandoklat atyai szívét örömteljes meglegédeéssel töltötték el. És azután igazán különös szeretettel nyilatkozott Magyarországról ama biztos reményének adva kifejezést, hogy szegény hazánk sorsa, Isten segítségével majd csak jóra válik.

Mint második thémát Pap munkácsi püspök dolgát említettem fel a Szentatyának s ama kérésemet adtam elő, hogy kegyeskednék a bibornokok határozatát revisio alá venni s különösen figyelembe venni azt az Egyházra nézve is káros hatást, melyet eme kifogástalan főpásztornak eltávolítása a magyar közvéleményben kiváltana. A Szentatya a következőket mondta válaszul: „A Pap ügyet ismerem, hiszen még az ő rokona által benyújtott terjedelmes memorandumokba is betekintettem, a püspököt magát is ismerem, személyisége simpatikus. Hogy az ügy jelenleg hogy áll, az iránt fogok tájékozódni s majd meglátjuk mit lehet csinálni. De már most is arra kérem igyekezzék kormányát valamint a magyar közvéleményt arról meggyőzni, hogy elhatározásainkban egyedül és semmi más szempont nem vezet mint a hívők lelki java.

És ezután a Pápa csodálatos őszinteséggel saját belső életét tárta ki előttem és ezeket mondta: „Már nem vagyok fiatal ember, talán már csak rövid ideig élek. Annyi biztos, hogy előbb utóbb meghalok és halálom után az Urnak cselekedeteimről be kell számolnom. Ezért csak érett megfontolás után

szereket határozni, de határozataimban mindig a halál és a végső leszámolás gondolata lebeg szemeim előtt.”

Egy szent ember ilyen érvelésével szemben nem lehet ellenérvet találni.

A munkácsi püspök ügye ezek után elég kritikusan áll. Hogy Gasparri és esetleg Tacci bibornokok akik a Pápara nézve végzetes határozatban részesek, nem fogják önmagukat meghazudtolni az körülbelül biztos.

Az audienca második felében a Szentatya melegen érdeklődött személyes és családi ügyeim után, két kis öcsémnek kik legközelebb járulnak az első szent áldozáshoz medáliákat küldött és igen szívélyes közvetlen beszélgetésben elég soká magánál tartott.

Somssich s.k.

rendk.követ és megh. miniszter

316. Pietro Gasparri bíboros-államtitkár számjeltávirata Francesco Marmaggi prágai nunciushoz Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában

Róma, 1924. június 4.

AAV Arch. Nunz. Cecoslovacchia 29. fasc. 131. fol. 255r. Claris távirat.

Prot. No. 10735

Telegram

Monsignor Marmaggi Nunzio Apostolica Praha

Telegramma Ciffrato No 89. Ricevuto il 4. VI. 24.

Ricevuto rapporto³⁸² no 10651. Santo Padre ha risposto: standum in decisis. Vostra Signoria I. è autorizzata emanare decreto con cui Monsignore Papp promosso sede arcivescovile titolare Cizico è nominato Amministratore Apostolico parrocchie ungheresi Eperjes Munkacs. Detta amministrazione è costituita con medesimo decreto, che a tale effetto andera in vigore con decorrenza 1° luglio prossimo. Intanto Ella pubblichì notizia che Monsignore Gebé succedera Monsignor Papp sede Munkacs. Suppongo che non vi siano difficoltà governative cambiamento destina Monsignore Gebé già presentato Eperjes. Suppongo anche che governo mantenga impegno corrispondere assegno nuovo Vescovo per suo sostentamento.

(f.) Card. Gasparri

382 Lásd: 3\5. számú dokumentum.

317. Francesco Marmaggi prágai nuncius dekrétuma a munkácsi püspöki szék megüresedéséről, Papp Antal érseki kinevezéséről, a Magyarországon maradt eperjesi és munkácsi parókiák apostoli kormányzóságba sorolásáról és Papp Antal érsek apostoli kormányzói kinevezéséről

Prága, 1924. június 4.

Città del Vaticano, Segreteria di Stato, S.RR.SS. AA.EE.SS. Cecoslovacchia, Anno 1922–1926, Pos. 24, fasc. 34. fol. 26r. Másolat.

AAV Arch. Nunz. Cecoslovacchia 29. fasc. 131. fol. 256rv. Fogalmazvány.

Prot. No. 10736

No 10736.

Nos Franciscus Marmaggi S. Theologiae et Juris Canonici Doctor, Archiepiscopus Hadrianopolitanus, Nuntius Apostolicus, etc.

Ubique pateat et notum sit omnibus, ad quos spectat vel in posterum spectare poterit, Sanctissimum Dominum Nostrum Pium Divina Providentia Papam XI, in peculiare paternae Eius benevolentiae signum meritorumque testimonium erga Illmum ac Reverendissimum D. Antonium Papp, eundem a sede Munkacsiensi Ruthenorum ad Metropolitanam sedem titularem Cyzicensem transferre ac promovere dignatum esse.

Ad haec, Sanctitas Sua, cupiens, quo aptiori fieri potest modo, spirituali dilectissimorum Christi fidelium bono, graeco-rutheni ritus, providere, benigne decrevit, ut paroeciae illae Dioecesium Munkacsiensis et Eperjesensis Ruthenorum, quae inter Ditionis Hungaricae fines remanserunt, in unam apostolicam coalescant amministrationem cui laudatus Archiepiscopus titularis D. Antonius Papp praeficiatur.

Quae cum ita sint, atque peculiaribus facultatibus utentes NOBIS, pro hoc casu a Ssmo Domino attributis, decernimus atque decernere mandamus ut omnes et singulae paroeciae, graeco-rutheni ritus, ex dioecesibus Munkacsiensi et Eperjesensi, Hungarici regni finibus in praesens contentae, in una eademque Apostolica Administratione canonice constituentur, eiusque regimini et curae, tamquam Apostolicus Administrator, cum omnibus iuribus, praerogativis et obligationibus Episcopis residentialibus propriis idem Illustrissimus ac Reverendissimus Dominus Antonius Papp praeponatur et nominetur.

Item decernimus, ut allatae dispositiones a die 1-a proximi mensis iulii plenum sortiantur effectum: collatis inter eos, quorum intersit, opportunis ad hoc consiliis atque servatis de jure servandis.

Gubernandae autem Munkacsensi Ecclesiae, quae ipsa die vacatura est, ab ipsius Capitulo Cathedrali, ad normam juris canonici, providebitur.

Contrariis quibuslibet, etiam speciali vel specialissima mentione dignis, minime obfuturis.

Datum Pragae, ex aedibus Nuntiaturae Apostolicae.

die 4 Junii 1924

318. Francesco Marmaggi prágai nuncius leirat-fogalmazványa Papp Antal munkácsi püspöknek elmozdítása tárgyában

Prága, 1924. június 4.

AAV Arch. Nunz. Cecoslovacchia 29. fasc. 131. fol. 264r. Fogalmazvány.

Prot. No. 10737

10737

e, die 4 junii 1924

Illustrissimo ac Reverendissimo Domino

Antonius Papp Episcopo Munkacensi

Ill.me ac Rev.me Domine!

Curo ad Amplitudinem Tuam adnexum transmittendum Decretum³⁸³ quod, jussu Sanctissimi Patris, Apostolica Nuntiatura Pragensis, sub die 4 hujus mensis, emanare studuit de Tua translatione et promotione ad sedem metropolitanam titularem Cyzicensem atque de nova constituenda Administrattione Apostolica quae Tuo regimini subiicietur.

Quod autem spectat ad oeconomicam Tui et novae Administrationis Apostolicae provisionem, congrue iam a S. Sede negotio hujusmodi esse consultum puto.

Omni cum veneratione et fraterna dilectione permaneo

Amplitudini Tuae addictissimus in Christo

319. Francesco Marmaggi prágai nuncius átirat-fogalmazványa Eduard Benes csehszlovák külügyminiszternek Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában

Prága, 1924. június 4.

AAV Arch. Nunz. Cecoslovacchia 29. fasc. 131. fol. 265r. Fogalmazvány.

Prot. No. 10738

10738

4 Juin 1924

Son Excellence Mr. le Dr. Edouard Benes

Ministre des Affaires Etrangeres

Monsieur le Ministre,

le St. Siege est en train de charher la Nonciature Apostolique d'emaner un decret,³⁸⁴ par lequel Monsignore Antoine Papp sera transfere dans les paroisses hongroises de Munkacev et de Presov.

383 Lásd: 317. számú dokumentum.

384 Lásd: 317. számú dokumentum.

A' la succession de Monsignore Papp serait appele, comme eveque, Monsignore Pierre Gebe.

En communiquant a Votre Excellence ce qui precede, le St. Siege veut bien esperer que le Gouvernement de la Republique n'aura pas de difficultes a assurer au nouvel eveque de Munkacev l'appointement qui avait ete deja promis a Monsignore Njaradi pour l'eventualite de son transfert a Uzhorod.

C'est pourquoi j'ose prier Votre Excellence de vouloir bien me donner a ce sujet, par ecrit, un mot d'assurance.

Je saisis cette occasion pour Vous reiterer, Monsieur le Ministre, les temoignages de ma plus haute consideration.

320. Francesco Marmaggi prágai nuncius átirat-fogalmazványa Jan Sramek miniszternek Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában

Prága, 1924. június 6.

AAV Arch. Nunz. Cecoslovacchia 29. fasc. 131. fol. 266r. Fogalmazvány.

No. 10744

Pragae, die 6 Junii 1924

Excell.mo Monsignore J. Sramek Ministro Reipublicae

Excellentissime Domine, amice mi carissime!

maxima cum urgentia Tecum communicare studeo, me iam habere in promptu decretum³⁸⁵ quo Apostolica haec Nuntiatura transferet episcopum Papp ipsique substituet Dominum Gebe in sede Munkacensi. Hac mane, in conversatione habita a me cum Ministro Benes, monstravi iam paratum decretum, de quo ipse sibi complacuit.

Decretum prodire potest etiam hodie vel cras, pro mea facultate, sed, ut par est, praexigere debeo a Gubernio aliquod saltem verbum, in scriptis dandum, vi cuius promittatur Domino Gebe subsidium Status ad congruam sustentationem: nam, uti optime nosti, omnia fere bona Munkacensis dioecesis reperiuntur in territorio hungarico. Quid de his bonis stetui possit in posterum, nunc nescio; sed extra dubium est, Domino Gebe provideri debere statim congruam sustentationem.

Qua de re, rogo humanissimam sed promptam interventionem Excellentiae Tuae, ut vel hoc ultimum obstaculum ad novam provisionem Munkacensis ecclesiae removeatur.

Addo alteram notitiam. Posita nunc translatione Domini Papp, nonne jus exigit, secundum iteratas declarationes Gubernii et ipsius Domini Svehla, ut plene a Gubernio satisfiat instantiae S. Sedis in favorem integrae recognitionis

385 Lásd: 317. számú dokumentum.

nominationis Pontificiae Domini Zapletal? Et hoc alterum Tibi ex corde commendo. Ex hoc momento, plurimas gratias!

Tibi addictissimus

321. Pietro Gasparri államtitkár utasítása Lorenzo Schioppa budapesti nunciushoz Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában

Róma, 1924. június 6.

AAV Nunz. Ungheria 11. fasc. 6/9. fol. 468r–469r. Tisztázat.

3096/II

dal Vaticano, 6 Giugno 1924

No 31524

Illustrissimo Signore

Monsignor Lorenzo Schioppa

Nunzio Apostolico, Budapest

Illustrissimo Signore,

E' noto alla Signoria Vostra Illustrissima come nella Carpatorussia, e specialmente nella Diocesi di Munkacs, un'intensa propaganda scismatica, fatta anche a base di violenze, sia riuscita ad ottenere impressionanti successi in mezzo a quelle popolazioni cattoliche.

Monsignore Papp, Vescovo di Munkacs, per un complesso di circostanze a Lei ben note, non ha potuto opporre, per la salvezza del suo gregge, i necessarii efficaci rimedii. Nè la lotta accenna a diminuire; che anzi, il pericolo per le anime si aggrava sempre più.

Pertanto gli Eccellentissimi Padri della Sacra Congregazione degli Affari Ecclesiastici Straordinari, più di una volta si non dovuti occupare della cosa, e, definitivamente ne trattarono anche nell'Adunanza del 18 Maggio u.s.

Anche con lo stesso Monsignore Papp, nella sua ultima venuta a Roma è stato, su tale argomento, trattato lungamente in questa Segreteria. Infine, aggravatasi la situazione, il Santo Padre ha stabilito quanto segue:

1. Essendo necessario, per il bene delle anime, che Monsignore Papp lasci il posto ad altra persona che possa, con maggiore probabilità di successo, e senza tanti inciampi anche d'ordine politico, intraprendere la riconquista del terreno perduto nella campagna scismatica, il suddetto Prelato verrà promosso ad una Sede Arcivescovile titolare; egli si ritirerà nel territorio ungherese, e assumerà l'Amministrazione Apostolica delle parrocchie di Munkacs ed Eperjes, situate in detto territorio. Egli conserverà l'Abbazia di Topolca percependone i relativi proventi.

2. Nella diocesi di Munkacs verrà nominato un nuovo Vescovo, cui sarà dato subito anche un Ausiliare, per intraprendere una vera e propria missione per il ritorno dei travati alla Chiesa.

Ciò mi son recato a premure di comunicarle perchè Ella sia al corrente dei motivi che hanno indotto la Santa Sede a tali inevitabili passi; Ella quindi potrà anche regolarsi nelle eventuali lagnanze che venissero fatte dal Governo di Budapest.

Avverto poi Vostra Signoria che, per ragioni di riguardo verso Monsignore Papp, il Decreto³⁸⁶ di nomina ad Amministratore Apostolico delle parrocchie ungheresi di Munkacs ed Eperjes, vien fatto dalla Nunziatura di Praga, affinchè questa, con lo stesso atto, possa annunziargli la promozione ad Arcivescovo e la nomina ad Amministratore Apostolico.

Profitto infine dell'occasione per rafferarmi con sensi di sincera stima
Di Vostra Signoria Illustrissima affezionatissimo per servirla
P. Card. Gasparri

322. Kánya Kálmán külügyminiszter-helyettes utasítása Somssich József szentszéki követhez Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában

Budapest, 1924. június 14.

MNL OL K 105 L-3-g 182l/Pol/1924. Tisztázat.

182l/Pol.1924

Budapest, 1924 június hó 14-én,
Papp Antal munkácsi püspök ügye.
1 melléklet.

Nagyméltóságu Gróf Somssich József
rk.követ és megh. miniszter urnak
Róma

Megnyugvással állapítottam meg Nagyméltóságodnak 91/1924.pol. számú jelentéséből,³⁸⁷ hogy Nagyméltóságod a bibornok államtitkár úrral f.évi május hó 31-én folytatott beszélgetése alkalmából és ezt megelőzőleg többrendbeli érvert helyezett szembe a bibornok államtitkár ur fejtegetéseivel.

A bibornok államtitkár urnak a Papp ügyben tett kijelentései kinos benyomást tesznek. Mintha csak odairányulna minden törekvése, hogy az ellen máris úgy a magyarországi mint a csehszlovák köztudatba átment meggyőződés ellen tiltakoznék, hogy a Szentszék Massarykéknak az ancien régime összes püspökeinek az eltávolítását ígerte be, talán Fischer-Colbrie kassai püspök kivételével, akit az ottani katolicizmus felzúdulása nélkül nem mernek eltávolítani s akit talán ezen az okon kívül mint exceptio firmat regulam-ot hagynak meg a székhelyén.

386 Lásd: 317. számú dokumentum.

387 Lásd: 311. számú dokumentum.

A mi Csehszlovákiában, illetőleg Ruszinszkóban maradt püspökeink kezdettől fogva mondhatták el magukról a cseh kormányhoz való viszonylatukban: in utero matris meae maledixisti mihi.

A cseh kormánynak kérelhetlen gyűlölete tapad ezekhez a megpróbáltatott egyháznagyokhoz.

A legszomorubb azonban az az ő üldöztetésükben, hogy a cseh kormány némileg, jelesül most Papp püspök esetében azt hiteti el a szentszékkal, hogy Papp püspök eltávolíttatását egyházi érdekből tartja kívánatosnak.

A schisma terjedésével hozza Papp eltávolíttatását okozati összefüggésbe, holott evidens, hogy a schismát nem Papp püspök felpanaszolt erélytelensége, hanem a cseheknek még a szovjet ágensekkel is kooperáló készsége növelte és növeli naggyá.

Megvádolják továbbá, bizonyára ügyes közvetítő segítségével azzal is a szegény magyar származása püspököt, hogy az általuk favorizált agrárpárttal kész volt közvetve közreműködni még pedig a katolikus párt ellenében. De óvatosan elmulasztják hozzátenni, hogy az a Wolosin-féle u.n. katolikus párt voltaképpen a Nyárády püspök által protegált ukránpárt, melynek emez utóbbi az ottani ruthénség által perhorreszkált jellegénél fogva kellett megbuknia, nem pedig állítólagos katolikus céljai miatt, melyeket már általános értéküknél fogva sem lett volna szabad az ukránizmus gyűlölt béklyóiba szorítani. A ruszin hagyományokhoz, nyelvhez, szokásokhoz híven ragaszkodó kárpátalji ruthén népet még akkor sem fogják ebbeli hűségétől eltántorítani, ha olyannak állítják oda az ukrainizmust, mint amelynek a részére a katolikus érdekek védelmének jogosultságát kisajátítani lehetne. Ez a nép nem akart olyan párthoz szegődni, mely kívülről katolikust mutatott, de belül ukrán volt még pedig kizárólag ukrán.

Ilyen körülmények között talán nem helyeselhető, de bizonyára könnyen érthető, ha az alatt, hogy Papp püspök Romában volt, Gebé püspöki helynök tolerari posseje mellett, a munkácsi egyházmegye négy értekezletre egybejött főesperese egy Kossey nevű pap politikus kezdeményezésére elhatározta, hogy az ottani lelkészkedő papság szabadságára bízassék, akar-e valamelyikük a cseh agrárpártra szavazni, még pedig azért mert ennek fejében Rossipál alkormányzó Malypetr belügyminisztertől sőt magánál Masaryktól biztosítást nyert arra nézve,

1. hogy Papp püspök illetőségét a cseh kormány elismeri.
2. hogy a munkács egyházmegyei lelkészkedő papság is államsegélyt kap.
3. hogy a hitvallásos jellegű ruszin iskolák tanítóinak a fizetése rendeztetik és
4. hogy a cseh kormány a schismatikus mozgalommal szemben állást foglal és ha a schismatikusokat az elsajátított egyházi vagyon (templom, paplak stb.) visszatérítésére kötelezi.

A püspök papságának eme határozatával nem ellenkezett, de nem is biztatta a papságot, mindössze megengedte, hogy titkára is Prágába mehessen, hol a cseh kormány a küldöttséget a fenti feltételekről biztosította. Egyfelől alkalmi,

mert ukrán politikai tartalmat gönyölgető katolikus cégér, másfelől tényleges katolikus értéket jelentő és biztosító ígéret! Hát igazán olyan főbenjáró, elmozdítást követelő delictum Papp püspöknek az adott helyzetben való hallgatag coniventíája ? Tout comprendre....!

Nagyméltóságod kérdi, ki lehetett az az egyházi forrás honnét a Szentszék a Papp választásbeli viselkedésére vonatkozó panaszos és tendentio-sus információt vette.

Nem merném ilyenül Nyárády püspököt megnevezni, de bizonyos, hogy azaz informátió, olyan forrásból fakadt, mely nagyon megneheztezhetett azért, hogy a ruthén papság nagy többsége a finom katolikus csomagoló papír alatt idejekorán vette észre a cseppet sem kívánatos ukrán dugárut.

A bibornok államtitkár urnak az a gyanúsítása, hogy a Budapesten megjelent sajtótermékek Papp püspök inspirációjából láttak napvilágot, épp olyan igazságtalan mint – nem szép. Nagyméltóságod igen jól tette, hogy e ráfogásban rejtőző belső ellenmondásra azonnal rávilágított.

Hogy a cseh fenhatóság alá került sajnálatra méltó püspököknek a cseh kormány óhajára távozniok kellett, az mindenesetre szomorú, de az, hogy avégből miszerint annak a látszata mentessék meg, hogy nem az eltávolításukat követelő cseh kormány kívánságára lettek püspöki székhelyükről eltávolítva, egyházmegyéjüktől megfosztva, még egyházi tisztességükben, püspöki esküvel megpecsételt kötelesegtudásukban is meggyanúsíttassanak és akta-szerűen megvádoltassanak, gyöngéden szólva túlhaladja azt a figyelmet, melyet a katolikus egyházat üldöző cseh kormány érdemel.

Hogy Papp püspök eltávolíttatása milyen mély elkeseredést fog nálunk és a püspök ur egyházmegyéjében kiváltani, azt nem kell Nagyméltóságodnak ecsetelnem. Hisz ahhoz hogy egy színültig telt pohár kicsorduljon, már egy csepp is elég.

Pedig magánúton vett bizalmas híradás révén arról értesülök, hogy a prágai nuntius által f. évi junius hó 4-én kiállított decretum erejénél fogva f.é, julius 1-étől

1. Papp püspök a munkácsi egyházmegyétől megfosztatik

2. A cyziceni érseki címet kapja. Euphemistice mondva: a cyziceni érsekségre áthelyeztetikl

3. Köteles eddigi egyházmegyéjének cseh-szláv (ruthén) területét elhagyni.

4. A residentialis püspököt megillető előjogokkal és kötelezettségekkel annak a területnek az ap. adminisztrátorává neveztetik ki, melyen a munkácsi egyházmegyének egyetlen csonkamagyarországi plébániája van és amelyen azok a csonkamagyarországbeli plébániák találtaknak, melyek az eperjesi egyházmegye tartozékát képezik.

5. Az egyházmegyéjétől megfosztott püspök anyagiakban való ellátására vonatkozólag ezeket írja a prágai nuntiusnak fentidézett decretumához csatolt kísérőlevele:

„Quod spectat ad oeconomicam Tui et novae Apostolicae Administrationis provisionem, congrue iam a S.Sede negotio huiusmodi consultum esse puto.”

Az idézett rendelkezéshez ezúttal még nem óhajtok érdemleges commentart fűzni. De már most sem térhetek ki annak a megállapítása elől, hogy

1. A Szentszék ismételt remonstrációnk és helyreigazító észrevételeink dacára egy püspököt fosztott meg egyházmegyéjétől, kinek az egyházmegyéje bár egyetlen plébánia viszonylatában, magyar területen is elterült.

2. Hogy a munkácsi egyházmegyenek eme plébániájából és az eperjesi egyházmegye csonkamagyarországi plébániáiból apostoli adminisztrátorságot szervezett anélkül, hogy erről a tényről bennünket legalább bizalmasan előre értesített volna.

3. Hogy erre az ap. adminisztrátorságra egy a Szentszék által püspöki egyházmegyéjétől megfosztott idegenterületen resideált püspököt nevezett ki, még pedig anélkül, hogy velünk erre nézve barátságos érintkezést keresett volna.

4. Hogy úgy az ap. adminisztrátorság szervezésének tényét, valamint a munkácsi egyházmegye éléről eltávolított püspöknek kizárólagosan magyar területre szóló apostoli adminisztratori kineveztetését, egy idegen hatalomnál accreditált nuntiussai decretáltatja, nem pedig az erre illetékes magyarországi nuntius által.

5. A munkácsi egyházmegye éléről eltávolított püspök anyagiakban való ellátásáról, aminthogy a kísérő levélnek idevonatkozó helye határozatlan keretekben mozog, egyelőre nem lehet észrevételem.

Kérem Nagyméltóságodat kisértsen meg ha lehet még egyszer mindent, hogy a Szentszéknek ezen intézkedése, mely f. évi július hó 1-én lép életbe, felfüggesztessék és revizio alá vétessék.

Az „Uj Nemzedék” című katolikus lapnak ma megjelent példányát tájékoztatás és felhasználás céljából mellékelem.

A miniszter helyett:

Kánya

rk. követ és megh. miniszter.

323. Pietro Gasparri államtitkár jegyzék-fogalmazványa Somssich József szentszéki követnek Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában

Róma, 1924. június 15.

Città del Vaticano, Segreteria di Stato, S.RR.SS. AA.EE.SS. Cecoslovacchia, Anno 1922–1926, Pos. 24, fasc. 33. fol. 37r. Fogalmazvány.

MNL OL K 105 L–3–g 399/Pol./1924

31161

Sua Eccellenza il Signor Conte Somssich de Saard

Inviato Straordinario e Ministro Plenipotenziario d'Ungheria

15 giugno 1924

Il sottoscritto cardinale Segretario di Stato di Sua Santità ha avuto l'onore di ricevere la pregiata Nota³⁸⁸ Nr. 365/1924 del 26 maggio scorso, con cui l'Eccellenza Vostra si compiaceva inviare per opportuna informazione di questa Segreteria di Stato alcuni articoli di giornali ungheresi relativi a Monsignore Papp.

Lo scrivente Cardinale nel porgere all'Eccellenza Vostra i suoi ringraziamenti per tale cortese invio,
profitta

324. Kánya Kálmán külügyminiszter-helyettes utasítása Somssich József szentszéki követhoz Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában

Budapest, 1924. június 16.

MNL OL K 105 L-3-g 1930/Pol/1924. Tisztázat.

1930/Pol.1924.

Budapest, 1924 június hó 16-án.

Papp Antal munkácsi püspök ügye.

1 melléklet

A Budapesti Hírlapnak 1924 június hó 15-iki számát³⁸⁹ Nagyméltóságodnak ezennel azzal küldöm meg, hogy annak a lapszámnak „Vallási bolysevizmus az Erdős Kárpátokban” című cikkét (1.5.lap) betekinteni és a bibornok államtitkár úrral megismertetni méltóztassék.

A Miniszter helyett:

Kánya

rk.követ és megh.miniszter.

325. Papp Antal érsek átirata Francesco Marmaggi prágai nunciusnak elmozdítása tárgyában

Ungvár, 1924. június 16.

AAV Arch. Nunz. Cecoslovacchia 29. fasc. 131. fol. 266br-268r. Tisztázat.

Prot. No. 10794

Ad 2010/1924

Excellentissimo ac Reverendissimo Domino

Francisco Marmaggi, Archiepiscopo Nuntio Apostolico etc.

Pragae

388 Lásd: 309. számú dokumentum.

389

Excellentissime ac Reverendissime Domine Archiepiscopo,
Nuntie Aplice! Domine mi Gratosissime!

Aestimativissimas litteras³⁹⁰ Excellentiae Vestrae de dato 4-a Junii a.c. sub Nro 10796. et 10737. ad me directas summa cum reverentia percepi, ex quibus magno cum maerore certior factus sum, quod angores mei, vi quorum in sensu responsabilitatis meae pro obligamine meo duxi gregem meum spirituales sine cautelis in effectum deducendis non deserere, – non respiciebantur, – imo S. Sedes Apostolica me sine abdicatione mea a sede eppali Munkacsensi amoverat, – decorando me clementissime titulo Archiepiscopi titularis Cyzicensis et committendo mihi tamquam Administratori Apostolico gubernationem illarum paroeciarum Dioecesium Munkacsensis et Eperjesensis, quae inter Ditionis Hungaricae fines remanserunt.

Altissimam hanc decisionem S. Sedis Apostolicae debita cum obedientia canonica acceptare teneor, – attamen non possum non conqueri, quod S. Sedes Apostolica de provisione mea dignitati meas episcopali congrua et ad sustentationem meam necnon novae Administrationis Apostolicae mihi commissae necessaria hucusque modo concreto non providebat, – item quod Excellentia Vestra me a jurisdictione mea quoad Episcopatum Munkacsensem tam repentine, intra tam breve tempus: jam a 1-a Julii a.c. privare intendat.

Quemadmodum jam in libello meo supplici 16-a Maji a.c. ad Excellentiam Vestram expedito petii, – humillime rogo iterum Excellentiam Vestram: dignetur S. Sedem Aplicam quo citius enixe petere, ut cum regimine Hungarico statim tractationes iniret, ut hocce regimen usum abbatiae Tapolcaensis mihi usque ad finem vitae meae scriptotenus concederet.

2.) Dignetur Excellentia Vestra mihi concedere, ut quoadusque de nova certa provisione, sustentatione mea provisum non fuerit – et ego in Hungaria habitationem mihi invenire non poterim, – proventus Episcopatus Munkácsensis percipere – et in domo Episcopali hic in Uzhorod adhuc saltem per tres menses usque ad finem mensis Septembris a.c. habitare possim, – et apud gubernium Czechoslovacum dignetur efficere, ut sub hoc tempore me, familiamque meam ne molestat, ne vexet, sed in pace relinquat, quia hic jam a parte officialium hujus provinciae rumor spargitur, quod gubernium me a residentia eppali intra breve tempus expellere intendit.

Ego vicissim promitto, quod e proventibus adhuc per tres menses accipiendis de sustentatione mensae Episcopali providebo.

3.) Quemadmodum in libello meo supplici ad Suam Sanctitatem per Excellentiam Vestram exhibito protuli: ego aes paratum non habeo, imo potius aere alieno gravatus sum, quia gubernium Czechoslovacum proventus annuos Episcopatus, Duodecim millia (12,000) Coronarum, quam summam praedecessores mei item et ego e fundo religionis Catholicae quotannis rite perceparamus, – a 1-a Julii a. 1920 mihi adimerat et sic differentiae proventuum

390 Lásd: 317. számú dokumentum.

meorum ab illo tempore jam quinquagintaquattuor (54,000) millia coronarum efficiunt – et hanc summam ad sustentationem mensae eppalis mutuo sumere debui.

Dignetur Excellentia Vestra gubernium Czechoslovacum invocare, ut hanc summam mihi assignet eo potius, quia plura dominia antiqui fundi religionis Cath. antiquae Hungariae in Slovensko jacent – et proventus horum dominiorum gubernium percipit, item dignetur gubernium invocare, ut ad transmigrationem et ad onera solvenda necessarios sumptus: saltem quinquaginta millia (50,000) coronarum quoque mihi assignet.

4) Dignetur exoperari apud Czechoslovacum gubernium, ut translationem in Hungariam meorum bonorum mobilium, quae ante annos ego emi: investitiones plurium cubiculorum: lectorum, scriniorum, librorum, imaginum, vestimentorum et instructionum mensae sine solvendis vectigalibus concedat et in tuto collocat, – item ut ad translationem horum necessarios currus viae ferreae tres vel quatuor mihi gratis dat, quando hoc petiero, – quia istius gubernii desiderium erat et est, ut ego de hoc territorio discederem.

5.) Dignetur Excellentia Vestra me certiore reddere: quisnam solvet expensa ad vertes ecclesiasticas eppales, libros paramenta etc. comparanda – item ad extructionem saltem unius oratorii eppalis novae Administrationis Apostolicae necessaria, necnon mercedes annuas habitationis hujus?

6.) Dignetur demum apud gubernium Czechoslovacum exoperari, ut omnes sumptus nostros processuum judicialium ad revindicationem bonorum ecclesiasticorum per schismaticos nobis ademptorum motorum, – quos processus scriptotenus suadente hocce gubernio moveramus, – Ordinariatui huic intra breve tempus aere parato restituat, qui sumptus, expensa judiciorum hucadusque jam quingentamillia (500,000) Coronarum efficiunt – et plures cauridici, advocati propter hos sumptus, propter salaria, honoraria sua hui Ordinariatui jam liter intulerunt et nos non habemus talem foundationem, ex qua ista exsolvere possemus.

Hac quaestiones omnes solvendae, in ordinem redigendae sunt, quia secus sine solutione istarum quaestionum abhinc discedere non possum.

Singulari cum venerationis ab obsequii cultu, altis gratis ac favoribus commandatiis persisto.

in Uzhorod 16-a Junii a.D. 1924.

Excellentia Vestrae Reverendissimae addictissimus in Christo:

Antonius Papp episcopus Munkácsensis

**326. Lorenzo Schioppa budapesti nuncius jelentés-fogalmazványa
Pietro Gasparri államtitkárnak Papp Antal munkácsi püspök
elmozdítása ügyében**

Budapest, 1924. június 16.

AAV Nunz. Ungheria 11. fasc. 6/9. fol. 470r–471v. Fogalmazvány.

3104/II

Sig. Card Segretario di Stato

16 Giugno 1924

Per la Diocesi di Munkacs

Mi è regolarmente pervenuto il Venerato Dispaccio³⁹¹ di Vostra Eminenza Reverendissima N. 31524 del 6 corr. col quale si compiace comunicarmi la disposizioni della Santa Sede relative alla Diocesi di Munkacs ed a Monsignore Papp, già Vescovo di quella Sede Episcopale.

Quando questa comunicazione di Vostra Eminenza mi pervenne, il Governo Ungherese aveva qui ricevuto copia del Decreto³⁹² di Monsignore Nunzio di Praga con cui si partecipava a Monsignore Papp la sua promozione ad una Sede Arcivescovile ed il suo incarico come Amministratore Apostolico delle Parrocchie di Munkacs ed Eperjes situate in territorio ungherese, dove il medesimo Monsignore deve ritirarsi. Nel detto Decreto però – che io ho potuto leggere – mancava la clausola con la quale il Santo Padre – secondo le comunicazioni a me fatte – disponeva che Monsignore Papp conservi l'Abbazia di Tapolca percependone i relativi proventi. Nè tale clausola trovasi nella lettera con cui Monsignore Marmaggi accompagnava il menzionato Decreto, ma soltanto si accenna in essa che la Santa Sede avrebbe provveduto alla situazione materiale di Monsignore Papp.

Sebbene io non abbia mancato di far presente al Governo Ungherese tanto le ragioni per cui la Santa Sede ha deciso l'allontanamento di Monsignore Papp da Munkacs quanto quelle per cui il Decreto di nomina del medesimo Monsignore ad Amministratore Apostolico delle dette Parrocchie sia stato fatto dalla Nunziatura di Praga, pure il Governo di Budapest si reputò profondamente offeso dall'uno e dall'altro provvedimento. Ho saputo che il Governo ungherese sta organizzando una campagna giornalistica per far conoscere al pubblico che Monsignore Papp é stato ingiustamente rimosso dalla sua Sede, perché non é esatto che egli non abbia potuto apporre i rimedi necessari ed efficaci contro la propaganda scismatica svoltasi nella sua Diocesi. Il Governo Ungherese avrebbe preferito – ed era questa anche l'opinione dell'Eminentissimo Sig. Card. Csernoch – che la Santa Sede avesse piuttosto lasciato che il Governo Czecho scacciasse colla forza Monsignore Papp dalla

391 Lásd: 321. számú dokumentum.

392 Lásd: 317. számú dokumentum.

sua Diocesi anzi che allontanarlo nel modo come é stato fatto che secondo il parere ungherese – rappresenta una vera e propria concessione alla Cecoslovacchia, la quale a guidizio degli ungheresi sarebbe la vera provocatrice del lamentato scisma nella Carpatorussia. Non mancherò di tenere informata Vostra Eminenza dello svolgersi della detta campagna giornalistica. Parimenti il Governo Ungherese mostra il suo risentimento che la Nunziatura di Praga si era immischiata in un affare esclusivamente ungherese quale é la nomina di un Amministratore Apostolico per parrocchie ungheresi.

In riguardo alle conservazione dell'Abbazia di Tapolca e delle relative rendite da parte di Monsignore Papp, da informazioni confidenziali mi risulta, che il Governo ungherese si opporrebbe a tale decisione della Santa Sede. Intanto bisognerebbe prima stabilire se a Monsignore Papp sia stato comunicato che egli può conservare la detta Abbazia ed i suoi proventi.

327. Francesco Marmaggi prágai nuncius átirat-fogalmazványa Papp Antal érseknek elmozdítása tárgyában

Prága, 1924. június 18.

AAV Arch. Nunz. Cecoslovacchia 29. fasc. 131. fol. 269rv. Fogalmazvány.

Prot. No. 10795

10795

18 Junii 1924

Illustrissimo ac Reverendissimo Domino

Antonio Papp Episcopo Munkacensi

Illustrissime ac Reverendissime Domine,

Accipio hoc momento officiosas literas³⁹³ Amplitudinis Tuae sub no 2010, die 16 labentis junii ad me datas, et nulla interposita mora Tibi respondere studeo.

Rogo prae primis Amplitudinem Tuam, ut certior fiat de his quae sequuntur:

1° Quaecumque Amplitudini Tuae decursu temporis mecum communicare complacuit, eadem prompte et fideliter significanda S. Sedi curavi; ideoque quae Tu ad rem, de qua attinet, mihi exposuisti, Apostolica Sedes cuncta in tuo negotio definiendo prae oculis habuit.

2° Quae Tecum communicare studui per recentissimam epistolam et Decretum³⁹⁴ sub nn. 10.733 et 10.737, omnia et singula, uti in ipsis innueban, pronuntiavi mandato S. Sedis, quae definitivam rei solutionem sibi tandem adrogare dignata erat.

393 Lásd: 325. számú dokumentum.

394 Lásd: 317. számú dokumentum.

Quae cum ita sint, facile intelligis me omni carere nunc potestate in quopiam immutandi Pontificias decisiones iam latas et decretas; solummodo autem mihi onus incumbere pro viribus curandi, ut eadem plene executioni mandentur, uno excepto casu, quo ipsa Apostolica Sedes aliud mihi ante primam diem iulii praeceperit.

Si quid hisce mihi addere liceat, fore confido, ut Amplitudo Tua – suis ipsis verbis omni laude dignis hic depromptis – altissimam hanc decisionem S. Sedis Apostolicae debita cum obedientia canonica acceptans, optima cum voluntate, filialique erga Ssmum Patrem fiducia coniuncta, omnes et singulas dispositiones per me a S. Sede latas decretasque, prompte ad actum deducere velit.

Quo firmo, profecto nec S. Sedes, nec haec Apostolica Nuntiatura quidquam in posterum omissurae sunt, ut istius statui dioecesis necnon congruae provisioni tuae, pro facultate consulatur.

Quam primum mittam ad ven. Capitulum Cathedrale istud mei Decreti exemplar, pro ipsiusmet notitia, atque haud prius Reverendissimum D. Gebé episcopalis nominationis suae nuncium accipiet.

Interim precans Tibi cuncta auxilia et munera coelestia, omni existimationis et venerationis cultu permaneo

Amplitudini Tuae addictissimus in Christo

**328. Lorenzo Schioppa budapesti nuncius jelentés-fogalmazványa
Pietro Gasparri államtitkárnak Papp Antal munkácsi püspök
elmozdítása ügyében**

Budapest, 1924. június 19.

AAV Nunz. Ungheria 11. fasc. 6/9. fol. 486r–487v. és 472r. Fogalmazvány.

3107/II

Signor Card. Segretario di Stato

19 Giugno 1924

Attacchi della stampa contro la Santa Sede per

il allontanamento di Monsignore Papp da Munkács

Come accennai nel mio rispettoso rapporto³⁹⁵ N. 3104 del 16 corr. una violenta campagna giornalistica è stata organizzata contro il provvedimento della Santa Sede col quale Monsignore Papp viene allontanato dalla sua Diocesi di Munkacs. Confermo che questa campagna è stata ispirata dal Governo Ungherese, anzi preciso che gli articoli sono stati consegnati alle varie Redazioni dei giornali dall'Ufficio stampa della Presidenza del Consiglio. Il fatto che queste pubblicazioni sono apparse anche su giornali dell'Opposizione

395 Lásd: 326. számú dokumentum.

può soltanto dimostrare che il Governo non ha neppure avuto il coraggio di mostrarsi palesamente, credendo che il pubblico non avrebbe mai immaginato che esso ispirasse giornali avversi. Che se detti giornali di opposizione hanno poi attaccato lo stesso governo, ciò può solo significare che non si deve mai troppo fidare dei propri avversari o può essere anche una manovra studiata, più o meno bene, per farsi provocare a nuove dichiarazioni. Subordinatamente crederci che Vostra Eminenza Reverendissima faccia presente codesto Ministro d'Ungheria la poco leale condotta del suo Governo in questo affare.

Intanto ho l'onore di inviare qui uniti a Vostra Eminenza gli articoli in questione.

Il primo (All. I) con la relativa traduzione (All. II) è del Giornale „UJ NEMZEDEK”, giornale cattolico ma – come tutto e tutti qui – prima ungherese.

Esso pretende dimostrare che Monsignore Papp è stato il campione più invitto del cattolicesimo nella sua Diocesi e che per conseguenza l'allontanamento di lui voluto dalla Santa Sede, è un colpo dato al cattolicesimo stesso, soltanto per cedere alla pressione politica della Czecho-Slovacchia. L'articolo conclude „Ora si apprende – e la notizia è quasi incredibile – che si vuole allontanare Antonio Papp, il più fedele milite della Chiesa cattolica sotto i Carpati. Tutti quelli che hanno potuto seguire la battaglia valorosa e decisa combattuta per gli interessi del cattolicesimo sono inquieti e sorpresi per la crisi che questo mutamento minaccia. L'ansia trova un'eco nel cuore di ogni buon cattolico dell'Ungheria mutilata, poiché – se anche le frontiere politiche hanno potuto separare i cattolici ungheresi – l'allontanamento di Antonio Papp, se si effettuerà, rappresenterà una perdita irreparabile per il cattolicesimo universale, che non conosce frontiere politiche.”

Il secondo articolo (All. III) con la traduzione (All. IV) è del „Budapest HIRLAP” (nazionale moderato, molto letto e molto apprezzato). Lo scritto, oltre la difesa del Papp come Vescovo cattolico modello, contiene un acerbo attacco contro Monsignore Nyaradi, Vescovo Ruteno di Crisio, il quale, secondo il giornale, dovrebbe essere il successore di Monsignore Papp. E giacché tutti in Ungheria sono diventati i tutori e salvatori del cattolicesimo, il giornale intima che la Santa Sede, per salvare il cattolicesimo nella Diocesi di Munkacs, non può avere altro mezzo che mettere su quella Sede episcopale, un Vescovo Ungherese. „Roma non ha – scrive il foglio – altra scelta che di mettere di nuovo un ungherese sulla sede vescovile di Munkacs; in questo caso ci può essere speranza che resterà allora qualche traccia dei nostri cattolici. O vi metterà un ucraino ed allor provocherà la stessa situazione esistente in America, dove i Ruteni ed gli Ucraini si attaccano con odio feroce. Non possiamo comprendere – continua – dal punto di vista di Roma quale interesse si possa avere per la partenza del Vescovo Antonio Papp, poiché, in ogni interesse cattolico per lui o contro di Lui vi è l'interesse czecho, e crediamo di non dover provare che l'interesse cattolico e quello czecho non siano identici.”

Il terzo articolo (All. V – Traduzione All. VI) è del Giornale „A NEP”, organo dei cristiani sociali intransigenti. Dopo aver parlato, come i suoi confratelli, della pressione ceca esercitata sul Vaticano per l’allontanamento di Mg. Papp, accusa con insolenti parole Vostra Eminenza di essersi troppo affrettato a contentare i desideri dei nuovi Stati, senza avere l’energia di opporsi ai loro ingiusti desideri. „Pare – scrive il giornale – che dopo la guerra mondiale il Segretario di Stato abbia troppo presto preso in considerazione le nuove affrettate frontiere. Così è avvenuto che per desiderio del Governo Belga si è affrettata la creazione della Diocesi di Oppen Memel; così per la nomina di un Amministratore Ap. in Temesvár e così accade – come noi con dolore apprendiamo – nella questione di Munkacs. Noi abbiamo il sentimento che è indegno di Roma eterna prendere così sollecitamente in considerazione la colpevole liquidazione della guerra mondiale ed i nuovi uomini di Stato, nonché l’appagamento dei loro infondati desideri.”

Questi tre articoli sono completati da due scritti del „Szozat” giornale d’opposizione di cui il primo ripete quello che gli altri giornali hanno pubblicato. Il secondo (all. VII-Trad. all. VIII) dice che la Santa Sede dopo la guerra ha regolato le questioni ecclesiastiche inchinandosi inanzi al principio delle nazionalità. Perciò nella questione di Papp dovrebbe inchinarsi dinanzi alla nazionalità Ungaro-Russa, che, secondo il giornale, è proprio quella del popolo ruteno. Invece la Santa Sede – continua l’articolista – cede alla pressione politica ceca, di cui il foglio descriva le mene presso il Vaticano. In seguito lo scritto tende a difendere Monsignore Papp dalle accuse che crede abbiano determinato l’allontanamento di lui, ed afferma che Monsignore Papp „deve cedere come vittima della politica ceca e si deve allontanare dalla sua irremovibile vedetta di fedeltà a Roma”. Allargando le accuse il giornale dice che „Roma guarda con occhi chiusi gli avvenimenti” e mentre altri politici cominciano a comprendere gli errori commessi in riguardo all’Ungheria, Roma guarda con occhi chiusi gli avvenimenti Europei, e si affretta a soddisfare l’appetito della Piccola Intesa. E qui il giornale fa un violento attacco anche contro il Ministro d’Ungheria presso la Santa Sede, a cui rimprovera di non essere all’altezza del suo officio. Né risparmia il Governo stesso, che dichiara responsabile di essere rimasto passivo a guardare e muto a sopportare le disposizioni di Roma. Infine il giornale dichiara di riconoscere nel provvedimento della Santa Sede una vittoria della politica ceca e chiede che il pubblico venga illuminato intorno alla questione.

In seguito a tali false notizie così leggermente propagate ed alla caluniosa insinuazione contro la Santa Sede, non ho creduto di poter fare a meno di diramare il seguente comunicato alla stampa: „Alcuni giornali hanno recentemente pubblicato lunghi articoli intorno all’allontanamento di Monsignore Papp dalla Diocesi di Munkacs affermando anche che la Santa Sede, nel disporre che Monsignore Papp lasci quella Diocesi, abbia ceduto a pressioni politiche. La Nunziatura Apostolica crede necessario dichiarare

che parecchie delle notizie pubblicate dei detti articoli non sono esatte, e che l'accennata affermazione contro la Santa Sede è falsa e tendenziosa, giacché la Santa Sede nel prendere quella risoluzione si è ispirata – come sempre – soltanto a motivi religiosi e spirituali dei quali Essa sola può e deve essere giudice.”

Non ho creduto di entrare in particolari specialmente per ciò che riguarda i motivi che hanno indotto la Santa Sede all'allontanamento di Monsignore Papp, anche per un riguardo verso l'egregio Prelato.

Chinato ecc.

328a. Schioppa nuncius jelentésének mellékletei

Budapest, 1924. június 21.

Uj Nemzedék, VI. évfolyam, 122. (1392.) szám, Budapest, 1924. június 21, szombat

A nunciatura megcáfolja a munkácsi püspökről terjesztett híretet

Az Uj Nemzedék tudósítójától.

A pápai nunciatura megkért minket a következő sorok közlésére:

Egyes lapok a minap hosszú cikkeket közöltek Papp Antal munkácsi püspöknek egyházmegyéje éléről való távozásáról. Azt is hangoztatták, hogy a Szentszék politikai nyomásra határozta el magát erre az intézkedésre.

A pápai nunciatura szükségesnek tartja kijelenteni, hogy az újságközlemények különböző adata nem felel meg a valóságnak és a Szentszéknek tulajdonított feltevés valótlan és célzatos. A Szentszék erre az intézkedésre most is, mint mindenkor, kizáróan vallási és lelki okok készítették, amelyeknek bírása egyedül és kizárólag csak a Szentszék lehet és kell lennie.

Budapesti Hírlap, 1924. június 15.

Vallási bolysevizmus az Erdős-Kárpátokban.

A pánrussizmus hídjá. – El akarják távolítani Papp Antal munkácsi püspököt a katolicizmus utolsó őrszemét. – Az utódjelölt Nyárádi intrikája

Néhány héttel ezelőtt, talán még emlékeznek rá olvasóink, foglalkoztunk lapunk hasábjain Papp Antal munkácsi gör. kat. püspök esetével. Úgy látszik, hogy azok a támadások, a melyeket a cseh politika oly ügyesen irányít már évek óta ennek a püspöknek személyében megtestesült katolikus érdekek ellen, sikerrel fognak járni.

Nagymagyarországnak északkeleti végvidékein találkozott és ütközött meg mindenkor a Kelet Nyugattal. Erről özönlöttek be a hunok, ez volt a tatárok útja és legutoljára ott indult meg a nagyorosz seregek támadása is. De onnan áramlottak be a keleti eszmék is s a keleti felfogás legnagyobb hirdetője, az ortodox egyház innen kísérli meg első lépéseit nyugat felé. Háromszáz év óta az azelőtt ortodox vallást követő rutén nép hűséges fia lett Rómának, a

mellyel részesévé vált a nyugati civilizációnak és most ez a szál, a mely a rutén népet oly erősen fűzte Nyugat-Európához, – a cseh kormány éberségének és kitartásának jóvoltából – el lesz szakítva. De a kárpátalji rutén népen keresztül nemcsak az ortodoxia vonul fel diadalmasan, hanem vele együtt lopakodik be a vallási anarkia térhódításával a vallási bolysevizmus is.

Ne gondolják olvasóink, hogy ezt a kifejezési: vallási bolysevizmus, mi találtuk ki; hivatkozunk arra a máramarosi podzsu-pánra, ki félre nem érthetően megmondta a tarackvölgyi skizmatikusoknak: a mit ti csináltok, az nem vallás, az bolysevizmus. Ezt egy cseh főtisztviselő mondotta.

Meg tudjuk érteni Rómának azt a politikáját, a melynek évezredes, megszentelt hagyománya, hogy az elszakadt nagyszláv tömegeket visszavezesse az anyaszentegyházba. Valóban, óriási perspektívája nyílik erre ma, midőn a fölbomlott cári birodalom szétzüllött egyházi szervezetén fölépíthető volna ismét a katolikus egyház egyeduralma. Hogy teljesüljön ez, kívánják is Európa minden nemzetének katolikusai, de vajjon nem volna-e szükséges e mellett, mint elengedhetetlen előfeltétel, hogy azok a szláv katolikusok, a kik már évszázadok óta az egyház kebelében vannak, továbbra is megtartassanak Róma fennhatósága alatt, annál is inkább, mert közvetlen hidként szolgálhatnának a nagyorosz tömegekhez. Ennek a hídnek – a kárpátalji rutén népet értjük – egy részét azonban már a csehek járják, hiszen ő nekik is szükségük van erre a hidra s jelenleg az ő birtokukban van. De ez a hid nem a vallás hídja, hanem a pánrusszizmus

hídja, a mely összeköti az orosz birodalommal a nyugatra előretolt szláv kulturállamot: a cseheket.

Nincs túlzás állításunkban, ha azt mondjuk, hogy a katolicizmus utolsó őrszemének, Papp Antal munkácsi püspöknek esetleges eltávolításával, ha ő csakugyan elhagyja a helyét – a mint hogy ez most már több. mint valószínűnek látszik, – rövidesen elvándorolnak onnan vele együtt hűséges papjai, hiszen azok is éppen olyan magyaronok a csehek szemében, mint Papp Antal volt. Hogy jó katolikusok is, ki tudja? Úgy látszik, az ő katolikusságuk nem tétetett aranymérlegre, pedig megérdemelték volna. És elfoglalják helyüket a cseh kormány engedelmével szimpatikus, igazi szlávok, a kiknek ugyan semmi közük nem lesz a nagyorosz tudósok által uhro-russzinak (magyarorosznak) nevezett rutén néphez, mert lesznek ukránok, vagy oroszok, a mint a cseh kormánynak tetszik. A vallási bolysevizmus pedig hatalmába veszi majd nemcsak a munkácsi egyházmegyét, hanem az eperjesit is. A cseh kormány jóvoltából az eperjesi egyházmegyében 1924. június 1-én 10 községben 40–100 százalékgig skizmatikus lett a nép és a „batyuskák” szerető gondozásába jutott. Pedig az eperjesi egyházmegyében sohasem volt skizmatizmus sem a háború előtt, sem a háború után, csak azóta, a mióta Nyárádi körösi püspök a cseh kormány beleegyezésével megkezdte ott apostoli működését.

Nem akarjuk olvasóinkat sokáig kétségben hagyni Nyárádi magyar névét illetőleg, sietünk mindjárt kijelenteni, hogy ő ukránnevelt bár – Dél-

Magyarországon született s éppen ezért, természetesen, ukrán érzelmű is, a minek ország-világ előtt többször kifejezését adta. Sőt Nyárádi püspök ur nem mulasztotta el pásztorlevelében többszörösen megdicsérni a cseh kormányt, a mely „politikailag felszabadította” a rutén népet. Most az ő működése alatt sikeresen felszabadítja a vallás uralma alól is. Nyárádi ur ugyanis a rutén néptől annyira gyűlölt ukrán kultúra élharcosaként valósággal belekergeti a népet a skizma karjaiba.

Csodálatos, hogy minő karriért futott meg a háború óta Nyárádi, volt körösi kanonok. Az első felfordulást felhasználva, sikerült neki ősz, köztisztületben álló püspökét. Drohobeczkét, mint magyarónt eltávolíttatni és örökébe ülni. A körösi püspökség azonban nem elégítette ki a dagadó ambíciójú férfiú mérhetetlen étvágyát, magasabb tisztségre vágyott: a legnagyobb északmagyarországi püspöki székre, a munkácsira. Az ehhez vezető ut egy másik püspök, – a kit véletlenül szintén magyarónnak csúfolt, – tetemén keresztül visz. Az eperjesi adminisztrátorság Nyárádi püspök urnak csak háztűznéző volt s ő mindent meg is tett. hogy Munkácsra eljusson, a mit a cél érdekében megtennie módjában állott. Intervjuban kijelentette a Kárpáti Futár szerkesztőjének, hogy őket – a Bach-korszakban – erőszakkal magyarosították meg, mert az ő családi nevük Miclesev volt. Azt hisszük, hogy a Bach-korszakbeli csehek követték el családján ezt a merényletet. Ezzel akarta Nyárádi jelezni azt, a miből különben titkot sem csinál, hogy ő tiszta ukrán érzelmű és nem téveszthető össze a magyarókkal. Megdicsérte a cseh köztársasági elnököt és hűséges munkatársait azokban az intervjúkban. a melyeket a cseh lapoknak leadott. Ezzel el is nyerte a hivatalos körök támogatását.

Elment Ungvárra is, látszólag testvérpüspöki látogatásra, de inkább csak körülnézni és hogy senkit tévedésbe ne ejtsen szándékairól, a munkácsi püspök hátamögött kijelentette, hogy ő lesz az utód. Közben nem átalotta a mindenki által tisztületben tartott munkácsi püspököt katolikusok és nem katolikusok előtt, uton-utfélen a rágalmak özönével elborítani. Még Rómába is elsietett, hogy megvádolja Papp Antalt azzal, hogy ő a skizma terjesztésének a főoka, mert magyarón. Közben elfelejtette, hogy az ő adminisztrátorsága alatt még veszedelmesebb mértékben kezd terjedni a skizma s hogy ezzel ő is a magyarónság gyanújába eshetik.

Úgy látszik, a cseh kormány támogatása a „jó szlávot” nem menthette meg egyházmegyéjének metelyétől, azt a jó szlávot, a ki az ukrán politikát nyíltan űzte, mialatt püspöktársát vádolta meg azzal, hogy az magyar politikát űz, holott Papp Antal, azt a Szentszéknek is tudnia kell, soha más politikát, mint katolikus politikát nem folytatott. Hiába látogatta meg Nyárádi Munkácsról a szerednyei püspöki szőlőt, azt hisszük, az még sem lesz az övé, mert abba még a népnek is lesz beleszólása. Vajjon mit fog tenni a rutén nép, midőn 34 esztendőn keresztül tisztelt főpásztorát távozni látja, s helyébe egy ukránt lát ülni.

Azok, a kik ismerik a szelid rutén nép lelkületét és a kik látták, hogy Nyárádi apostoli adminisztrátorságát az eperjesi egyházmegyében népének milyen gyűlölete veszi körül, aligha csalódnak, ha rossz végét jósolják a dolognak. Csak el kell olvasni az Eperjesen megjelenő s a gör. kat. pap szerkesztésében kiadott Russ című lapnak azokat a cikkeit, a melyek Nyárádi apostoli adminisztrátorral foglalkoztak s működésében állandóan fulmináns kritikával kísérik. Még nincs feledésben az a szenátori interpelláció sem, a melyet a szlovenszkoí ruszinok képviselője mondott el a prágai parlamentben, megkérdezvén a cseh kormánytól, hogy mit keres ez a jugoszláv állampolgár Csehszlovákiában? Furcsa is az, hogy az ukrán püspök és jugoszláv állampolgár kandidáltja legyen a majdan megüresedő püspöki székeknek. De minden lehetséges! Hadd legyen csak egy újabb ellentét az ukrán és a magyarorosz között, ez majd mindenesetre elő fogja mozdítani a katolikus egyház végső tervesztését.

Mert ki is kerülhetne más Papp Antal helyébe, mint a hűséges szlávbarát: Nyárádi? Hiszen az összes többi jelölt, a kik számbajöhetnének, vagy szintén magyarónok, tartozván ők is a magyarorosz néphez, vagy ukránok. Nincs más választás Róma számára, mint vagy ismét magyart ültetni a munkácsi püspöki székbe s akkor még lehet reménység aziránt hogy valami nyoma marad katolikusainak, vagy ukránt s akkor ugyanazt a helyzetet fogja ott is találni, a mit Amerikában, a hol vad gyűlölettel támad egymásra a rutén és az ukrán.

Nem is tudjuk megérteni Róma szempontjából, hogy milyen érdek kívánhatja Papp Antal munkácsi püspök távozását, mert hiszen minden katolikus érdek mellette szól, míg ellene csak a cseh érdek. A cseh érdek és a katolikus érdek pedig, azt hisszük, bizonyítani sem kell, nem fedi egymást.

Szózat, 1924. június 15. Vasárnap

Boszorkánypör a munkácsi görögkatolikus püspök ellen

Cseh denunciálás a Vatikánnál – Hogyan akarja Prága behódoltatni az Erdőskárpátok népét

Négy év óta van állandóan napirenden a prágai hivatalos körök jóvoltából Papp Antal munkácsi gör. kat. püspök eltávolításának kérdése, aki legutolsónak maradt azok közül a püspökök közül, kik az elszakított északi területen, még mint az apostoli magyar király által kinevezett egyházfők működtek. A cseh kormány minden eszközt felhasznált eltávolításukra s politikai raffinériájának egész fegyvertárát harcba vitte, hogy e téren is eredményeket érjen el. Haditervét egyházpolitikai törekvéseiben is, – épp úgy, mint diplomáciai aknamunkájával a trianoni békekötés alkalmából tette, – az illetékes hatalmi fórumok tájékoztatására és félrevezetésére építette fel. Különböző forrásokból juttatta el azt a hirt Rómába, hogy Papp Antal egyházmegyéjében egyre veszedelmesebben terjed a skizma. Róma sürgős beavatkozását kérte és mindjárt szolgált is orvosszerrel: el kell távolítani Papp Antal munkácsi

püspököt, aki nem szláv, hanem magyar, míg ha szláv lenne a püspök, máris sikerült volna gátat emelnie a skizmának.

Hogy ez a beállítás képmutató és hazug, mondanunk sem kell. Ezzel szemben az a valóság, hogy a kárpátjai ruténség körében a skizmának igazi gyökere sohasem volt. Ha felütötte fejét itt-ott ilyen irányu mozgalom, az a magyar uralom idején mindenkor megtört az illetékes magyar körök s az egyetemes magyar katolikusság éber vigyázatán. Az Erdős-Kárpátok Rómához hű papsága századokon át öntestével védte ki és fogta fel a keleti ortodoxianak előretörését. Hogy a magyar állam védelme alatt Papp Antal munkácsi püspök és őrtálló lelkészi kara sikeresen vert vissza minden skizmatikus mozgalmat, amelynek, mint valóban kiderült, nem volt gyökere a rutén népben a magyar impérium alatt, annak megcáfolhatatlan bizonyítéka az 1913-ban lejátszódott mármarosai skizmaper. Rábizonyult gróf Bobrinszkyra, a ruszofil mozgalom egyik legvakmerőbb felbujtójára, hogy a Kabaljuk nevű egyén körül kijegecesedett akkori skizmamozgalom a nagy szláv eszme agitátorainak vallási törekvések leplébe burkolt és alattomban a politika guruló ruheljeivel táplált földalatti szervezkedése volt.

Cseh merénylet a rutén nép hite ellen

Jóllehet a saint-germaini békekötés 1919-ben annak garantálásával, hogy a rutének lakta föld széleskörű autonómiát fog kapni, az Erdős-Kárpátok területe, mint kiegészítő államrészt Cseh-Szlovákiához csatolta, az új uralom sehogysen tudott magának a népben barátokat szerezni. És az is csak természetes, hogy az autnómiából semmi sem lett. Ehelyett kapott a ruténföld régi, tisztességes hivatalnoki kara helyébe szedett-vedett ukrainai menekülteket, legfőként pedig s tulsulyban cseheket, akiknek mindenekelőtt való céljuk mint a számos leleplezett panama mutatja, saját zsebük megtöltése, a szegény, egykor tutajozással foglalkozó, ma erdei munkából tengődő nép tervszerű kiszipolyozása. Annakelőtte a magyar Alföld jól ismerte és megbecsülte a dolgos rutén nép fiait, aik tavasszal lejártak a Tiszán, hogy télire hazavigyék családjuknak mezei- s aratómunkájuk kenyerét, de az új uralom elvette tőlük ezt a munkalehetőséget is. Csoda-e, ha a nép szembefordult a cseh politikával s hamarosan meggyűlölte azt? Fényes bizonyossága ennek különben az utolsó választások eredménye, amikor legerősebb ellenzéki párt gyanánt a kommunisták kerültek ki többséggel s kormánypárti képviselő csak három (Kaminszky Gagatke és Nezrie) került be a parlamentbe erről a területről.

A prágai kormány szorult helyzetében most azt az ördögi tervet eszelte ki, hogy a lakosság politikai ellenállását a nép vallásán és hitén keresztül törje meg. Egyidejűleg, hogy Róma előtt a skizmáért panaszt emelt, sőt még azt megelőzően, belgrádhoz fordult a cseh politika segítségért, mert a fogságból kiszabadult Kabaljukot nem tartotta elég erősnek arra, hogy a lelkek megbolygatásának s ezzel a vallási skizmának nagyobb lendületet adjon. Belgrád készségesen liferálta Desitheus nisi püspököt a cseh kormánynak a

skizmatikus mozgalom megszervezésére. Hihetetlennek látszik, pedig úgy van, hogy mi sem könnyebb ma Európában, mint ilyen kétszínű játékot üzni. Még csak meg sem cáfolhatja senki a mondottakat, mert olvashatók azok a hivatalos iratváltások, amit ez ügyben Prága váltott Belgráddal, a Desitheus által kiadott „Podkarpatska Russ” – Lemke című 1922-ik évi naptárban.

Belgrád liferál püspököt a skizmamozgalom megszervezésére

Papp Antal, a munkácsi gör. kat. püspök és lelkes papsága résen volt annak ellenére, hogy a skizmatikus mozgalmat a cseh kormány alattomban a hivatali eszközök és utak latbavetésével támogatta és elősegítette a törvényes formalításokon való átsiklással az áttöréseket, miközben kárörvendső szemmel nézte el, hogy mint igaztják a népet hitéhez ragaszkodó papjaink elüzésére. Ugyanekkor – persze más utakon – folytatta alakoskodó panaszait Rómában és intézkedést sürgetett. Így harapózott el s terjedt hatósági asszisztencia mellett a skizma, amely a püspök tekintélyével fellépő Desitheus révén ért ugyan el eredményeket, de mégsem tudta Papp Antal és hithű kartársai heroikus ellenállását letörni. Az ő bátor hitvédelmüknek és önfeláldozó elszántságuknak az érdeme, hogy Desitheusoknak nem sikerült a skizmatizált egyházközségrészeket organizálni. Desitheus nem is az Erdős-Kárpátokban ért el eredményt, de eredményt ért el a cseh politika számára mely egyik arcával a Rómához hü katolikust mutatta, szüntelenül intrikálva a Vatikánnál, másik arcával a cseh anyaországban nagyra nőni engedett és hivatalosan is megszervezett huszitaegyház felé vigyorgott. Desitheus uttörő munkáját betetőzte azzal, hogy a szakadár huszitaegyház első püspökét Gorazdot Belgrádban püspökké felszentelte. Valóban szent együgyűség kell ahhoz, hogy minderről elhigyjék azt, hogy a cseh politika aranzmánja nélkül történhetett volna s hogy ennek a politikának szívéen feküdne a katolikus egyház érdekeinek védelme.

Desitheus, a skizmatikus, Savati, az aposztata és Benjamin, a szakadár

Desitheus, a mór megtette a kötelességét, a mór mehetett vissza hazájába; menesztették is vissza mielőbb, mert a cseh centralisztikus politikának erősen keresztelte volna az útját, ha az impérium területén megindult skizmatikus mozgalom Desitheus személyén át szerb befolyás alá került volna. Gyakorlott prágai kezek hamar megtalálták azonban a mozgalom vezetőjéül alkalmas személyt, – az aposztata cseh Cirill Savati püspökben, aki metropolitává lett s mint ilyen, messzire nyuló ujjaival feltalálta Benjamin volt szebasztopoli aposztata püspököt, hogy kinevezze őt az erdős-kárpátokbeli skizmatikusok püspökévé. Benjamin, a vad idegen, ki soha azelőtt még a hírét sem hallotta az Erdős-Kárpátoknak, váratlanul megjelent Ungvárott, ahol alkotmányozó kongresszusra gyűltek egybe a cseh közhatóságok hivatalos asszisztenciája mellett a különböző szakadárok, hogy elkészítsék skizmatizmusuk stautumait. megállapodásra azonban nem jutottak, mert a hívők kezdték sokalni

azt a tulságos befolyást vallási dolgaikba, amelyet az alkotmánytervezet biztosítani próbált a cseh kormánynak. A szebasztopoli Benjamin azonban még ma is ott székel és üzi kisded játékait. Bustyaházán a szemináriumban, melyet skizmatikusok részére állítottak fel, képez ki pópákká írástufatlan disznópásztorokat, vagabund ukránokat, egyszerű erdei munkásokat és mindenre kapható munkakerülőket, hogy három-négyhetes gyorsforraló theológiai kurzussal lelkészekké avassa fel őket. hogy ki szutenirozza a szemináriumot, kinek a pénzén és támogatásával jár-kezel az aposztata Benjamin, annak a kitalálásához nem kell különös fantázia. A cseh kormány az, mely előbb Papp Antalt bevádolta a Vatikánnál s úgy tüntette fel, mint aki a skizma terjedésének oka. És szutenirozza Benjaminszint ugyanaz a politika, melynek jelszalagjára egymás mellé van füzve a huszitzizmus, az orthodoxia s a katolikus egyház cseh védelme.

Papp Antal eltávolításával kidöntik a katolicizmus utolsó bástyáját

Nagyon is jól belelátunk a prágai boszorkánykonyhába, hogy megcáfolhatatlan bizonyosságait birhassuk a tényeknek. De lelkünkbe markol az Erdős-Kárpátok ruténjeinek megdöbbenése is, mely ott felekezeti különbség nélkül el fog mindenkit annak a hirnek a hallatára, mely szerint Papp Antal munkácsi püspököt el fogják távolítani helyéről. nem kell próféta i hletség annak megjövendöléséhez, hogy Papp Antal távozsza Munkácsról nem csupán a kárpátaljai nép, hanem még inkább és legfőként az egyetemes katolikus érdekeknek lesz olyan nagy vesztesége, amilyenre közép-Európa egyházi története alig emlékezik. Mert az ő távozsásával kidől az az utolsó oszlop is, amely ott a mindenhonnan felé irányított gyanusítások és rágalmak ellenére a tiszta lelkiismeretbe vetett hit erejével állott ellent a skizmának. Papp Antal soha más politikával nem foglalkozott, mint az egyetemes katolicizmus politikájával s ha mégis ki kell dőlnie az Erdős-Kárpátokban a hithűség e védőbástyájának, nem mondhatunk rá mást, minthogy diadalhoz segítik evvel az ő őrhelyén a huszita skizmát.

Papp Antal üldözését és eltávolítását nem csekély mértékben a magyar kormány bűnéül is rójuk fel, mert ha a magyar kormány az elszakított területen lakó testvéreink védelmében gerinces politikát folytatott volna, sem a csehek, sem az oláhok, sem a szerbek nem vetemednek efféle jogtalanságra, mint amilyen Papp Antal esete is volt. A kormány különösen a csehekkel szemben számos izben a vétkes engedékenységnak, sőt jóindulatuk megnyerésének olyan példáit mutatta, amelyek után egyáltalában nem lehet csodálkozni azon, hogy a Felvidék zsarnokai mindinkább vérszemet kapnak. Éppen ezért a lehető legnyomatékosabban kell követelnünk a kormánytól, hogy végre szakitszon a megszállókkal szemben követett eddigi lagymatag politikájával, mert lehetetlen viselkedésének folytatása arra vezet, hogy az elnyomók minden jó magyar érzésű embert kiüldöznek imperiumuk területéről.

Olasz fordítás:

Szózat 15 Giugno – 1924

Persecuzione contro il Vescovo Greco-cattolico di Munkács

Denuncia ceca presso il Vaticano – Come vuole Praga conquistare il popolo dei Carpati Silvestri.

Da tre anni, per opera del Governo ceco, è continuamente sul tappeto la questione dell'allontanamento di Antonio Papp, vescovo greco-cattolico di Munkács, l'ultimo fra i vescovi della regione del Nord, nominati ancora dal Re Apostolico d'Ungheria. Il Governo ceco ha utilizzato tutti i mezzi per allontanarlo e si è armato di tutta la sua raffinatezza politica per riuscire nell'intento. Il governo ceco ha concentrato il suo piano di lotta nella politica ecclesiastica profittando del disorientamento dei fattori competenti, come fece in occasione della conclusione del Trattato di Pace di Trianon. Ha fatto pervenire da diversi fonti a Roma la notizia che nel distretto di Antonio Papp lo scisma si diffonde in modo sempre più pericoloso. Ha domandato da Roma un intervento immediato ed ha proposto un rimedio: l'allontanamento di Antonio Papp che non è slavo ma ungherese. – Un vescovo slavo sarebbe già riuscito a sbarrare la strada allo scisma.

È inutile dire, che questo quadro della situazione è falso e bugiardo. La verità è che presso il popolo ruteno, lo scisma non ha potuto mai trovare terreno. Se il movimento si è scarsamente manifestato, ha dovuto finire sempre presto per viva azione dei fattori competenti ungheresi e del cattolicesimo universale ungherese. – Il Clero dei Carpati Minori, fedele a Roma, ha respinto col proprio corpo gli assalti della ortodossia orientale. Il processo di scisma del 1913 a Máramaros ha fornito prova indiscutibile che sotto la protezione dello Stato Ungherese il vescovo Antonio Papp e il suo clero hanno respinto con successo ogni movimento scismatico, ed ha anche dimostrato che esso non

Ora il Governo di Praga, data la difficile situazione ha trovato il progetto diabolico vincere la resistenza politica della popolazione attraverso la religione e la fede. Nello stesso tempo, o anche prima che si è lamentato a Roma contro lo scisma, si è rivolto a Belgrado per aiuto, poichè non ha trovato abbastanza forte il Rabuljak, liberato dalla prigione, per dare uno slancio maggiore al turbamento delle anime e allo sviluppo dello scisma. – Belgrado si è affrettata a mettere a disposizione il vescovo di Nis, Desitheus, per l'organizzazione del movimento scismatico. Pare incredibile, ma niente è più facile oggi in Europa che il fare un giuoco così ambiguo. E questi fatti non possono essere smentiti.

Si possono leggere le note scambiate fra Praga e Belgrado su questo argomento nel calendario del 1922 pubblicato da Desitheus sotto il titolo „Podkarpatska Russ” – Lemke. –

Belgrado manda un vescovo per l'organizzazione dello scisma

Antonio Papp il vescovo greco-cattolico di Munkács e i suoi preti sono stati guardinghi. – Il Governo ceco ha appoggiato di nascosto con mezzi ufficiali il movimento e si è divertito vedendo l'agitazione contro i preti amati del popolo. Nello stesso tempo per altre vie ha continuato le lagnanze subdole a Roma e ha sollecitato una decisione.

Così si è potuto diffondere con assistenza ufficiale lo scisma che coll'appoggio dell'autorità vescovile di Desitheus ha ottenuto alcuni successi, senza poter rompere però la resistenza eroica di Antonio Papp e dei suoi fedeli collaboratori. È docuto alla loro difesa valorosa e decisa che i Desitheus non sono riusciti ad organizzare i comuni aderenti allo scisma. Desitheus ha ottenuto successo non nei Carpati ma nella politica ceca, che ha avuto mai radici nel popolo ruteno sotto la dominazione ungherese.

È stato provato al Conte Bobrinszky, al più pericoloso ammutinatore dei movimenti russofili, che il movimento scismatico di allora che si è cristallizzato intorno al nome di un certo Kabaljuk, non è stato altro, che l'organizzazione nascosta di agitatori panslavi, sotto la maschera di aspirazioni religiosi, alimentati dai rubli della politica russa.

Attentato ceco contro la religione del popolo ruteno

Il trattato di pace di Saint-Germain del 1919 ha riunito il territorio dei Carpati Silvestri alla Cecoslovacchia assicurandogli una larga autonomia. Però la nuova dominazione non ha potuto trovare amici nel popolo ruteno. – Naturalmente l'autonomia non si è realizzata, invece i ruteni hanno ricevuto in luogo dei vecchi onesti funzionari una massa di rifugiati ucrani e di cechi che non hanno avuto altro scopo – come una serie di scandali dimostrache riempire le loro tasche dissanguando sistematicamente, il povero popolo che si è prima occupato del trasporto del legname sui fiumi e che cerca ora di guadagnare il suo pane col lavoro nelle selve. – In passato la pianura ungherese conosceva bene e stimava i figli laboriosi del popolo ruteno che scendevano in primavera sul Tibisco per riportare nell'inverno alle loro famiglie i frutti dei lavori agricoli. – La nuova dominazione ha soppressa questa possibilità di lavoro. Non è un miracolo che il popolo ha dovuto odiare la politica ceca. – Ne è una splendida prova l'esito delle ultime elezioni nelle quali ha trionfato l'opposizione quella comunista, mentre solo tre deputati del partito governativo (Kaminszky, Gagatka, Nezrie) hanno potuto essere eletti.

ha mostrato di essere fedele a Roma coi suoi continui intrighi presso il Vaticano ed ha sorriso alla chiesa hussita tollerata e anche ufficialmente organizzata in Boemia. Desitheus ha terminato la sua opera di pioniere investendo a vescovo di Belgrado il primo vescovo della chiesa eretica hussita, Gorazd. – Ci vuole veramente una santa semplicità per credere che questo avrebbe potuto avvenire senza l'opera della politica ceca.

Desitheus lo scismatico savati, l'apostata, e Benjamin l'eretico

Desitheus ha fatto il suo dovere, Desitheus poteva andare a casa. L'hanno mandato sollecitamente poichè la politica ceca sarebbe stata avversata dal movimento sempre da lui guidato sul suo territorio. Le abili mani di Praga hanno presto trovato la persona adatta alla direzione del movimento nella persona del vescovo apostata ceco Cirillo Savati che è divenuto metropolita e come tale ha potuto trovare l'ex Vescovo apostata di Szebastopol, benjamin, per nominarlo vescovo degli scismatici dei Carpati Silvestri, è apparso a Ungvár, dove si sono riuniti coll'assistenza ufficiale delle autorità ceche, i diversi eretici per preparare in un congresso gli statuti dello scisma. Non sono approdati ad una deliberazione, poichè si è trovata esagerata l'ingerenza sugli affari religiosi che gli statuti avrebbero dovuto, secondo il progetto, assicurare al Governo ceco. Il Benjamin di Szebastopol è rimasto e continua il suo lavoro edificante. A Bustyháza si è fatto un seminario per i scismatici e in esso si formano i preti, dagli illetterati, dai vagabondi ucrani, dai semplici lavoratori, dagli oziosi con un corso di 3-4 settimane. Non ci vuole una fantasia vasta per indovinare da chi tale seminario è sostenuto e da chi il lavoro di Benjamin apostata è finanziato. Lo fa il Governo ceco che ha prima accusato Antonio Papp presso il Vaticano e l'ha designato come causa dell'espansione scismatica. – Benjamin è sostenuto dalla politica che ha per insegne l'hussitismo, l'ortdossia e la protezione ceca della Chiesa Cattolica.

Con Antonio Papp cade l'ultima roccaforte del cattolicesimo

Vediamo troppo bene le machinazioni ceche per non temere i risultati. – Ma siamo commossi dalla inquietudine dei ruteni per la notizia che si vuole allontanare dal suo posto il vescovo Antonio Papp. È facile indovinare che il suo allontanamento da Munkács significherà una perdita irreparabile non solo per il popolo ruteno ma anche per gli interessi universali del cattolicesimo, una perdita che è senza esempio nella storia ecclesiastica dell'Europa Centrale. Col suo allontanamento cade l'ultima colonna, che, finora, ha resistito allo scisma colle forze della chiara coscienza, malgrado le innumerevoli calunnie e i sospetti lanciati da tutte le parti. Antonio Papp non si è mai occupato di altra politica che di quella universale cattolica e se cade la roccaforte della fede religiosa, nei Carpati Silvestri non si registrerà che una grande vittoria dello scisma hussita.

Nella persecuzione e nell'allontanamento di Antonio Papp, riteniamo è colpevole anche il Governo Ungherese perchè se avesse seguito una politica energica nella difesa dei nostri connazionali viventi su territori occupati, nè i cechi nè i rumeni o i serbi avrebbero mai osato di commettere delle ingiustizie come nel caso Antonio Papp. – Il Governo si è dimostrato troppo debole specialmente contro i cechi e ha dato prova di un „Captatio benevolentiae” e perciò adesso non deve meravigliarsi se i tiranni diventano sempre più feroci nella regione del Nord. Perciò esigiamo dal Governo di abbandonare questa

politica tiepida verso gli occupanti perchè in caso contrario tutti gli abitanti di buoni sentimenti ungheresi saranno espulsi dal territorio delle nuove dominazioni.

329. Francesco Marmaggi prágai nuncius jelentése Pietro Gasparri államtitkárnak Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában

Prága, 1924. június 19.

Città del Vaticano, Segreteria di Stato, S.RR.SS. AA.EE.SS. Cecoslovacchia, Anno 1922–1926, Pos. 24, fasc. 34. fol. 25r. Tisztázat.

AAV Arch. Nunz. Cecoslovacchia 29. fasc. 131. fol. 277r. Fogalmazvány.

Nunziatura Apostolica

No 10801

Praga 19 Giugno 1924

Copia decreto translazione Monsignore Papp

(con 3 Allegati)

Sua Eminenza Rev.ma Il Signor Cardinale

Pietro Gasparri Segretario di Stato di Sua Santità

Eminenza Reverendissima,

In omaggio ai ven. ordini di Vostra Eminenza Reverendissima, mi diedi premura di redigere il Decreto, di cui qui unisco copia (Allegato I.³⁹⁶), e di farlo immediatamente tenere a Monsignore Papp. In pari tempo, annunciai la successione del Gebe e sto tuttora occupandomi col Governo della questione dell'assegno al medesimo Monsignore Gebe.

Monsignore Papp, dopo quindici giorni di silenzio, ha riscontrato il mio decreto con la lettera, di cui pure qui unisco copia (Allegato no II.)³⁹⁷. Come Vostra Eminenza porta rilevare, egli s'illude di poter ancora temporeggiare.

A togliergli ogni dannosa illusione, ho replicato con altra lettera (Allegato no III)³⁹⁸, che porto ugualmente a conoscenza dell'Eminenza Vostra Reverendissima. Il sostanza, gli dico che non e in mio potere di mutare o, comunque, ritardare le decisioni già prese dalla Santa Sede e, con parole pur corette e benevole, lo escorto alla fedele esecuzione del Decreto emanato.

Tanto avevo il dovere di far conoscere a Vostra Eminenza mentre, con profondissimo ossequio, m'inchino al bacio della Sacra Porpora.

Di Vostra Eminenza Rev.ma umil.mo dev.mo servo

Francesco Marmaggi

Arcivescovo d'Adrianopoli, Nunzio Apostolico

396 Lásd: 317. számú dokumentum.

397 Lásd: 325. számú dokumentum.

398 Lásd: 327. számú dokumentum.

330. Francesco Marmaggi prágai nuncius leirata a munkácsi káptalannak Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában

Prága, 1924. június 21.

AAV Arch. Nunz. Cecoslovacchia 29. fasc. 131. fol. 278r. Fogalmazvány.

10822

e, die 21 Junii 1924

Illustrissimi ac Reverendissimi Domini,

Heic adnexum, transmittendum curo, ad notitiam et agendi normam istius ven. Capituli Munkacensis, exemplar Decreti,³⁹⁹ ab hac Apostolica Nuntiatura, sub no 10736, editi die 4 labentis junii, quo Illustrissimus ac Reverendissimus D. Antonius Papp, Episcopus Munkacensis, ab hac sede translatus est ad titularem sedem archiepiscopalem Cyzicensem et destinatus ad Administrationem Apostolicam paroeciarum graeco-rutheni ritus, ex dioecesibus Munkacensi et Eperjesensi, in territorio Hungarico existentium.

Omni cum observantia, manere gaudeo Vobis Illmi ac Revmi Domini addictissimus in Christo

Venerabili Capitulo Cathedrali Munkacensi

331. Somssich József szentszéki követ jelentés-fogalmazványa Daruváry Géza külügyminiszternek Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában

Róma, 1924. június 21.

MNL OL K 105 L-3-g 104/Pol/1924. Másolat.

Másolat. Bizalmas

Róma, 1924 évi június hó 21-én.

Magyar királyi követség a Szentszék mellett

104/pol. 1924

Tárgy: Papp Antal munkácsi püspök ügye.

Az Államtitkár-Bibornok a mai diplomata fogadást váratlanul lemondta, minek folytán Papp Antal munkácsi püspök ügyében velem nem beszélhettem; csak Mgr Borgongini-nek mondtam el egyelőre a Nagyméltóságod 1821 és 1930 politikai számú nagybecsű leiratainak⁴⁰⁰ tartalmát különös nyomatékkal hangsúlyozva azt az elkeseredést melyet az érdemes püspök elejtése a magyar közvéleményben előidézett és még előidézni fog.

Monsignore Borgongini válaszából megértettem, hogy a koczka eldőlt és minden további erőlködés hiábavaló. Itt azonban nem hallgathatom el ama

399 Lásd: 317. számú dokumentum.

400 Lásd: 322. és 324. számú dokumentumok.

gyanumat, hogy minden eddig a Szentszék részéről felhozott érven kívül még valami oknak kell lennie, ami a Vatikánnak ily határozott állásfoglalására döntő befolyást gyakorolt s amit csak nem akar senki sem megmondani. Csak a napokban nyilatkozott egy bibornok oly hangon szegény Papp püspökről, mintha az egyházmegyéje élén való meghagyása egészen lehetetlen lenne, nem politikai, hanem egyéb okokból, melyeket azonban ő sem árult el.

Monsignore Borgongini biztosított, hogy Papp-nak a választások alkalmával tanúsított viselkedése nem volt a döntő ok.

Nem akarom Nagyméltóságodat a hosszú és részemről igen erélyes hangon folytatott beszélgetés minden részletének előadásával fárasztani, de annyit mégis fel kell említenem, hogy a látogatás végén igen komoly hangon figyelmeztettem Monsignore Borgongini-t arra az elkeseredésre mely ki fog törni abban az esetben, ha Pappnak tényleg el fog kelleni székhelyét hagynia, amely azonban még fokozottabb mértékben nyilvánulna meg akkor, ha történetesen Nyárady neveztetnék ki Papp helyére, kiről úgyis azt hiszik, hogy ő intrikált a legerősebben ellene. Erre az államtitkár biztosított hogy 1) sem Nyárady nem intrikált Papp ellen (amit ennek daczára nem tartok kizártnak, mert nem okvetlen szükséges hogy a Szentszék róla tudjon) s hogy 2) nem tartja valószínűnek, sőt jóformán kizártnak tartja, hogy Nyárady neveztesék ki Papp helyére.

Somssich s.k. rendk. kövei és megh. miniszter

332. A Magyar Távirati Iroda tudósítása a máriapócsi görögkatolikus ifjúsági kongresszusról

Budapest, 1924. július 4.

Napi Hírek, 1924. július 4.

Az 1921-ben megalakult Magyar Görögkatolikusok Országos Szövetsége az ország görögkatolikus ifjúságának egységes megszervezése céljából, mint tavaly az idén is ifjúsági kongresszust rendezett Máriapócon. Magyarország görögkatolikus középiskolai fiútanulói június 25-én, 26-án és 27-én, a lányok pedig július 2-án és 3-án látogatott kongresszust tartottak Máriapócon, vmindakettőt Illés József dr. nemzetgyűlési képviselő vezetésével. A fiukongresszus alkalmából Máriapócsra érkezett Miklós István hajdudorogi püspök is, aki fényes segédlettel ünnepélyes szentmisét pontifikált. Jelen voltak Papp János kanonok, a MAGOSZ világi elnöke, Bányay Jenő és Melles Géza kanonokok, Kutkafalvy Miklós volt államtitkár, Újhelyi Andor kanonok, hajdudorogi lelkész, Petreczky Jenő szatmármegyei királyi tanfelügyelő, Fedák Miklós szentszéki ülnök, a MAGOSZ ügyvezető igazgatója, Zichy Margit grófnő és még számos egyházi és világi előkelőség. A mise végén a püspök jellemre, becsületességre és munkára buzdította az ifjakat. A fiukongresszust Kiss Gyula miskolczi hittanár beszéde vezette

be, amelyet Illés József dr. nemzetgyűlési képviselő megnyitója követett. Az ünnepi diszbeszédeket Mihalovich Sándor dr. székesfővárosi hittanár és Schirilla László, a miskolci főgimnázium végzett tanulója, mondották. A kongregációk diszgyűlésén az ünnepi szónok Melles Géza volt. A gazdag programot a sátoraljaujhelyi templomi énekkar előadása tette változatossá, a püspöki misén pedig – a keleti szertartás lithurgikus énekeit a hajdudorogi templomi kar interpretálta. Junius 27-én Vasváry Pál emlékének áldozott az ifjúság. A sátoraljaujhelyi énekkar közreműködésével celebrált gyászmise után, amelyet Papp János t. kanonok, hajdúböszörményi lelkész, Fedák Miklós szentszéki ülnök, szerencsi lelkész és Papp György nyírvasvári lelkész végeztek, Komán Andor miskolci főgimnáziumi tanár méltatta Vasváry Pál emlékét. Délután a hitoktatók tartottak értekezletet, amelyen megújítottá a MAGOSZ hitoktatói szakosztályának tisztikarát. Megválasztották elnökké Mihalovich Sándor dr-t (Budapest), titkárrá Kiss Gyulát (Miskolcz), pénztárossá Baulovics Zoltán dr.-t (Budapest), jegyzővé Demkó Sándor dr.-t (Miskolcz), ellenőrré Karossy Ferencet. A kongresszus után a diákok nagy csoportja kirándult Nyírvasváriba, Vasváry Pál szülőhelyére. A leányzarándoklat és kongresszus résztvevői, számszerint mintegy százhuszan, július 2-án érkeztek Máriapócsra, ahol a kegytemplom bejáratánál Maxim Athanáz szentvazulrendi házfőnök, üdvözölte a diákleányokat. Másnap reggel ünnepélyes szentmise volt, amely után a kongresszust Schirilla Szolon Andor miskolci esperes bevezető szavai után Illés József dr. nyitotta meg, aki a római Via Appia mentén eltemetett Caecilia Metella és Szent Cecília között vont párhuzammal hívta fel a leányifjúság figyelmét a hivatását hivem betöltő nő felsőbbségére. A diszbeszédet itt is Mihalovich Sándor dr. tartotta az ifjúság részéről pedig Török Elvira, a budapesti Csalogány utcai tanítóképző-intézet végzett növendéke és Demkó Ilona (Miskolcz) mondtak beszédeket. A programot Melles Géza kanonok záróbeszéde és a miskolci templomi vegyeskar művészi éneke tették teljessé, s a jelenvoltak a vegyeskar karmesterét Sassy Csabánét, percekig ünnepelték.

333. Kánya Kálmán külügyminiszter-helyettes utasítása Somssich József szentszéki követnek Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában

Budapest, 1924. július 4.

MNL OL K 105 L-3-g 478/Pol/1924. Tisztázat.

Magyar Királyi Külügyminiszterium
2107/pol. 1924.

Budapest, 1924 július 4-én.

Tárgy: Papp munkácsi püspök ügye.
Nagyméltóságú

gróf Somssich József urnak,
rk. követ és meghat. miniszter

Papp Antal püspök ügye sajnos véglegesen eldőlt. Az szentszék a püspököt f. év július 1-étől kezdődőleg a munkácsi püspökségtől megfosztotta és a cyziceni érseki cum adományozása mellett ugyacsak július 1-étől számitandó érvénnyel a munkácsi egyházmegye csonkamagyarországbeli egyetlen plébániájára, valamint az eperjesi püspökség csonkamagyarországbeli plébániáira megyés püspököt megillető jogokkal apostoli adminisztrátorrá nevezte ki. Ezek kétségbevonhatatlan tények, amelyekről, eltekintve azoktól a kijelentésektől, melyeket a Vatikánban Nagyméltóságod előtt, mikor Papp Antalnak helybenmaradását sürgetni méltóztatott, tettek, semmi hivatalos tudomásunk nincsen.

Ezt a tényt egyéb, ugyanezzel a ténnyel összefüggő sérelmes körülményekkel egyetemben Nagyméltóságodhoz intézett multkori 1821 számú leiratomban⁴⁰¹ állapítottam meg, megjegyezvén, hogy az ott felsoroltakról csak bizalmas és hivatalosan ellen nem őrizhető módon szereztünk tudomást.

Minthogy azonban a szóbanforgó híreket immáron nemcsak a sajtó – beleérte a cseh-szlovák félhivatalos orgánumokat is – befejezett tényként kezelik, felkérem Nagyméltóságodat, méltóztassék a bibornok államtitkár urhoz kérdést intézni és tőle nyerendő válasz alapján megállapítani:

1. Vajjon tényleg és visszavonhatatlanul lett-e Papp püspök a munkácsi egyházmegyéttől megfosztva;

2. Gondoskodott-e a Szentszék, mielőtt Papp püspök eltávolíttatását elrendelte arról, hogy Papp püspök az őt kánonszerüen megillető és püspöki rangjának megfelelő ellátása életfogytiglan és pedig annak a cseh-szlovák kormánynak a terhére biztosíttassék, amely Papp eltávolíttatását köztudomásszerüen régóta és immáron eredményesen követelte.

3. Ha eddig nem gondoskodott, haladéktalanul meg fogja-e tenni, nehogy Papp Antal a többi jobb sorsra érdemes, a csehek közbelépése folytán elüzött püspökhöz hasonlóan, talán évek hosszú során az elszegényedett magyar álla, avagy annyi birtoktól megfosztott magyar katolikus egyház terhére kegyelem kenyéren legyen kénytelen tengődni. Kegyelem kenyéren, melynek nyújtására mindaddig szeretetből sem érezhetnők magunkat indíttatva, míg a cseh kormány erre az osztó igazság címén kötelezettnek tudjuk.

4. Tény-e az, hogy a bibornok államtitkár úr mielőtt Papp püspököt eltávolította, annak a jelentékeny pénzüsszegnek megtérítését sem biztosította számára a cseh kormánytól, melyet ez utóbbi Papp Antaltól munkácsi püspökségének tartama alatt állítólag jogtalanul vagy legalább a legelemibb méltányosság követelményeinek mellőzésével megvont, ennek következtében

401 Lásd: 322. számú dokumentum.

Papp püspök nemcsak koldustarisznyával, de adóssággal terhelten érkeznek Csonka-Magyarországba.

5. Megfelel-e tényleg a valóságnak, hogy a Szentszék Papp Antalt a munkácsi egyházmegyének csonkamagyarországbeli egyetlen plébániájára és az eperjesi apostoli adminisztrátorává nevezte ki.

És ha igen,

6. igaz-e, hogy e kizárólagosan magyar területre szóló adminisztratura és az apostoli adminisztrátor kinevezésnek formszerű lebonyolításával a prágai nunciust bizta meg a bibornok államtitkár úr.

A válaszhoz mérten, melyet Nagyméltóságod nyer, fogunk haladéktalanul nehézményező és tiltakozó – sajnos eddig jóformán mindig meddő – és azért határozottan terhes tisztünkben eljárni.

Nem akarok annak a kínos benyomásnak újból való ecsetelésébe bocsátkozni, melyet a Szentszéknek Papp püspökkel szemben követett eljárása a közönség széles rétegeiben keltett.

Sok-sok örömsöpp töltötte meg lassacskán színültig a pohárt és amint látszik „l'ultima goccia fa traboccare il vaso.”

Csak fokozza az elkeseredést a következő: Pappot – s ezt széltiben tudják, – nem sikerült, miként Micara annak idején a többi püspökkel „ügyesen” tette önkéntes lemondásra bírni.

Papp eltávolíttatását tehát nem lehetett „volenti non fit iniura” alapján szabályszerűen elintézni. Most azon a címen menesztik, hogy eltávolíttatását egyházi tekintetek teszik szükségessé, ami apró pénzre váltva a nagy közönség szerint annyit jelent, hogy nem tudott főpásztori kötelességeinek kellőképpen megfelelni.

S éppen ez az, amit a nagyközönség, kinek a szemében Papp püspök mindég buzgó és közszeretetlen álló főpásztor mintaképe volt, hogy sem tud elhinni.

És fáj ennek a közönségnek, fáj az egész magyarságnak, hogy Pappnak a csehek kedvéért nemcsak száműzöttként, hanem megbélyegzettként is kell egyházmegyéjéből távoznia.

A miniszter helyett:

Kánya Kálmán

rk. követ és meghat. miniszter.

334. Kánya Kálmán külügyminiszter-helyettes utasítása Somssich József szentszéki követnek Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában

Budapest, 1924. július 7.

MNL OL K 105 L-3-g 478/Pol/1924. Tisztázat.

2181/pol.

Budapest, 1924 július 7-én.

Papp munkácsi püspök ügye.

Nagyméltóságú

gróf Somssich József urnak,
rk. követ és meghat. miniszter

Jelen átiratommal egyidejűleg érkező Papp munkácsi püspökre vonatkozó utasításom kiegészítésül tudatom Nagyméltóságoddal, hogy a Kassai Napló július 2-iki számának híradása szerint Papp Antal püspök június 28-iki káptalani ülésen felolvasta azt a pápai bullát, amelyszerint jurisdiikciója július 1-ével megszűnik, őt címzetes érseknek nevezi ki és megbízza a magyarországi csonka megyék görög katolikus híveinek a vezetésével. A püspök utódjául Gebé Péter nagyprépostot nevezi ki, aki szükséges eljárások megejtése céljából Prágába utazott. A káptalan ügyeit ideiglenesen dr. Suba György vezeti.

Gebé személyi adatait a fent idézett lap a következőkben foglalja össze:

Az új püspök Kálnikon (Beregben) született 1864-ben pap-családból, Ungváron érettségizett, Pesten végezte a theológiát, majd a Pásztélyi püspök nevezte ki prefektusnak. Kanonoknak Papp Antal ajánlotta 12 évvel ezelőtt Nagyprépost 2 év előtt lett. Az új püspök éveken át volt gimnasiunmi hittanár, ahol nagy népszerűségnek örvendett.

Nagyméltóságod személyes irányításául szolgáljon, hogy egyik bizalmasunk természetesen a saját iniciatívájából és a saját felelősségére, de ami tudunkkal Gebét, aki aggályoskodni látszott, hogy a munkácsi püspökséget elfogadja-e, arra biztatta, hogy a Szentszéknek reá eső választását elfogadja.

Ugyancsak Nagyméltóságod személyes irányításául szolgáljon az is, hogy a kassai püspök bizalmas jellegű értesítésében, melyét egyik itteni meghitt emberéhez juttatott, abbeli nézetének ad kifejezést, hogy Nyárádit semmiesetre se tegyék meg munkácsi püspökké, de Eperjesen se hagyják meg, még pedig azért, mert túlzott és elhibázott ukrán politikájával az összes kárpátaljai ruthénség előtt ellenszenvenné tette magát és mert különben is szerencsétlen kezünek bizonyult.

A miniszter helyett:

Kánya

335. Somssich József szentszéki követ jelentés-fogalmazványa Kánya Kálmán külügyminiszter-helyettesnek Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában

Róma, 1924. július 11.

MNL OL K 105 L-3-g 117/Pol/1924. Másolat.

Másolat.

Róma, 1924 évi július hó 11-én.

Magyar királyi követség a Szentszék mellett
117/pol. 1924

Tárgy: Papp Antal munkácsi püspök ügye.

Papp Antal munkácsi püspök ügyében, hivatkozással a folyó évi július 4-én 2107 szám alatt kelt nagybecsű leírata,⁴⁰² a következőket van szerencsém jelenteni:

1). Papp püspök tényleg és visszavonhatatlanul lett egyházmegyéjéből elhelyezve.

2). A Szentszék Papp püspöknek ellátásáról gondoskodott, már tudniillik olyképen hogy – eddigelé legalább – nem intézkedett aziránt, hogy a püspök magyarországi birtokainak jövedelme utódját illessék meg. Minthogy pedig, Monsignore Borgongini szerint, a munkácsi püspökség összes birtokai Csonkamagyarországon fekszenek, Papp nem jár rosszul, habár a második oldalon nem volna jogosulatlan az a kívánság sem, hogy a munkácsi püspök javadalmi a tényleges munkácsi püspök, tehát Gebé püspök eltartására fordítottassanak.

3). Monsignore Borgongini nagy határozottsággal ismételte meg, amit már több ízben mondott volt, hogy nem áll hogy Papp püspök eltávolítása cseh pressióra, politikai okokból történt volna. Papp püspök kizárólag canonicus okokból mozdított el állásából, mert a schizma terjedésének nem vetett gátat és mert egyházmegyéje adminisztrációja igen sok kívánni valót hagyott hátra. Az az argumentáció tehát, szerinte, nem helytt álló hogy eltartására a cseh kormány kötelezendő, mert a cseh kormánynak eltávolításában nincsen része.

4). Az ezen pont alatt említett pénzösszegekről, melyeket a cseh kormány Papp-tól megvont volna Monsignore Borgongini eddig nem hallott semmit, erre a pontra vonatkozólag tehát csak negatív felvilágosítást adhat.

5). Igaz hogy a Szentszék Papp Antal érseket csonkamagyarországbeli egyetlen plébániájára és az eperjesi egyházmegyének csonkamagyarországbeli plébániáira adminisztrátorrá kinevezte.

6). Igaz végül hogy ez a kinevezés a prágai nuntius révén történt, mert burocraticus okokból az áthelyezési actus nehezen volt kettéválasztható illetőleg két különböző nuntiatúra által teljesíthető

Monsignore Borgongini nagy megértéssel hallgatta meg a feltett kérdéseket és azokra készséggel megadta a választ, de végül csodálkozásának adott kifejezést a fölött hogy a magyar királyi kormány Papp püspök esete miatt oly elégedetlen hiszen – ugymond – ha a Szentszék cseh pressióra cselekedett volna, akkor Papp utódjául a cseh candidatust, Nyárady-t és nem egy jó magyart Gebé-t nevezte volna ki, aki, amily kevésbé persona grata Prágában, oly annyira kedve lehet a magyar kormánynak.

Somssich s.k.

rendk. követ és megh. miniszter

402 Lásd: 333. számú dokumentum.

336. Pietro Gasparri államtitkár utasítása Lorenzo Schioppa budapesti nunciushoz Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában

Róma, 1924. július 12.

AAV Nunz. Ungheria 11. fasc. 6/9. fol. 488r. Tisztázat.

3146/II

dal Vaticano, 12 Luglio 1924.

No 32721.

Illustrissimo e Reverendissimo Signore Monsignor Lorenzo Schioppa
Nunzio Apostolico

Illustrissimo e Reverendissimo Signore,

Ho presso attenta visione di quanto riferisce Vostra Signoria Illustrissima con Rapporto⁴⁰³ No. 3104 del 15 Giugno scorso, circa i recenti provvedimenti per la Diocesi di Munkács.

Per quanto concerne le obiezioni fatte dal Governo circa la Nunziatura dalla quale è partito il Decreto di nomina di Monsignore Papp ad Amministratore Apostolico delle parrocchie ungheresi di Eperjes-Munkács, non ho che a richiamarmi a quanto le feci presente in fine del mio Dispaccio⁴⁰⁴ No. 31524 del 6 Giugno u. s.

Quantò all'Abbazia di Tapolca, resta confermato quanto Le comunicai col sopracitato Dispaccio; Monsignore Marmaggi non ne fa cenno nel suo Decreto come anche nella lettera di accompagnò a Vostra Signoria, perché non era materia della quale egli doveva interessarsi.

Profitto dell'occasione per accusarLe anche ricevimento del Rapporto⁴⁰⁵ No. 3107 del 20 Giugno u. s. con allegati, circa la campagna giornalistica sulla questione Papp; ed infine con sensi di distante e sincera stima mi raffermo della Signoria Vostra Illustrissima affezionatissimo per servirla

P. C. Gasparri

337. Breyer István helyettes államtitkár átírata Miklósy István püspökhöz a hajdúdorogi egyházmegyes papnövendékek római taníttatása tárgyában

Budapest, 1924. július 12.

GKPL VI–1. 434/1924. Tisztázat.

M. kir. Vallás és Közoktatásügyi Miniszterium.

65914/1924./I.ü.o. szám

Méltóságos és Főtisztelendő Miklósy István hajdudorogi püspök urnak
Nyiregyháza.

403 Lásd: 326. számú dokumentum.

404 Lásd: 321. számú dokumentum.

405 Lásd: 328. számú dokumentum.

Méltóságos és Főtisztelendő Püspök Ur!

Vatikáni követünk közlése alapján van szerencsém Méltóságodat értesíteni, hogy az államtitkár Bibornok bizalmas közlése szerint kilátás van reá, hogy a római görög collegium a hajdudorogi püspökség két növendék papja számára két helyet engedélyezzen.

A collegium ugyan nem rendelkezik megfelelő alappal, de a Bibornok államtitkár Ő Szentségének azt fogja ajánlani, hogy vállalja magára a költségeket.

Valószínű, hogy Ő Szentsége az ajánlathoz hozzá fog járulni.

Fogadja Méltóságod kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását.

Budapest, 1924 évi július hó 12.

A miniszter helyett:

Breyer István

h. államtitkár.

338. Francesco Marmaggi prágai nuncius távirata Pietro Gasparri államtitkárnak Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában

Dolni Brezany, 1924. július 14.

Città del Vaticano, Segreteria di Stato, S.RR.SS. AA.EE.SS. Ungheria, 1924–1941.
pos. 30. fasc. 32. fol. 4r. Tisztázat.

33521

Dolny Brezany 14 luglio 1924

Card. Gasparri

Roma

no. 62. Monsignore Papp desidera che dalla Santa Sede si dia comunicazione al governo ungherese della istituta Amministrazione Apostolica oarrocchie ungheresi Eperies e Munkacs, alla quale è stato nominato. Desidera pure si tratti col medesimo governo perché gli sia concesso uso beni abbazia Tapolcza secondo proposta rapporto⁴⁰⁶ no. 10651 del 19 maggio

Marmaggi

339. Miklósy István püspök átirat-fogalmazványa Breyer István helyettes államtitkárhoz a hajdúdorogi egyházmegyes papnövendékek római taníttatása tárgyában

Nyíregyháza, 1924. július 29.

GKPL VI–1. 434/1924. Fogalmazvány.

Excellentiád 65.914/1924. I. ü.o. számú igen becses átirata⁴⁰⁷ szerint kilátás nyílt arra, hogy egyházmegyéem két növendékpapja kiképzés végett a római görög collegiumba díjtalan elhelyezést nyerjen.

406 Lásd: 305. számú dokumentum.

407 Lásd: 337. számú dokumentum.

Én ugyane tárgyban 47/1924. I.ü.o. számú, lekötelező megkeresésére⁴⁰⁸ 434/1924. sz alatt már nyilatkoztam.⁴⁰⁹

Aggódó gonddal eltelve jobb sorsra érdemes egyházmegyém jövője iránt ma sem térhetek el álláspontomtól, melyet e válasziratomban Excellentiád előtt indokoltan kifejtteni szerencsés voltam.

Növendékeimnek szétszórtsága s külszemináriumi kiképzése egyházmegyém speciális igényeivel össze nem egyeztethető.

Szertartásaink begyakorlása az eme téren elengedhetetlen egyöntetűség, s az évszázadok folyamán kifejtett helyi szokások megismerése csakis ugy érhető el, ha a növendékpapok püspökük felügyelete s ellenőrzése alatt nyernek kiképzést.

Legyen szabad egyébként fennebb hivatott átíratom indoklását ezuttal is Excellentiád magas figyelmébe ajánlanom, s arra kérnem, hogy papnevelőházam létesítéséről végre, püspökségem 12 évi fennállása után, gondolkodni méltóztassék.

1924. jul. 29.

340. Breyer István helyettes államtitkár átírata Miklósy István hajdúdorogi püspökhöz a Horthy kormányzó névnapjára kért liturgia tárgyában

Budapest, 1924. július 29.

GKPL VI–1 1739/1924. Tisztázat.

M. kir. Vallás és Közoktatásügyi Miniszterium.

Bizalmas

4289/eln. 1924. szám.

Méltóságos és Főtisztelendő Miklósy István hajdudorogi püspök úr Nyiregyháza.

Méltóságos és Főtisztelendő Püspök Úr!

A m. kir. honvédelmi miniszter folyó évi július hó 18-án 13194/924. eln szám alatt hozzám intézett átíratát⁴¹⁰ tisztelettel oly felkéréssel küldöm meg, hogy az abban foglaltakra vonatkozó nagybecsü nyilatkozatát velem – a csatolmány visszaküldése mellett – közölni méltóztassék.

Fogadja Méltóságod kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását.

Budapest 1924 évi július hó 29.

A miniszter helyett:

Breyer István

h. államtitkár.

408 Lásd: 270. számú dokumentum.

409 Lásd: 272. számú dokumentum.

410 Lásd: 340a. számú dokumentum.

340a. Breyer államtitkár átiratának melléklete: a honvédelmi minisztérium átirata

Budapest, 1924. július 18.

Másolat.

M. kir. honvédelmi miniszter

13.194/Elnökség. 1924. szám.

Boriték alatt Kezelendő! Miklósi püspök elleni feljelentés.

Nagyméltóságu dr. gróf Klebelsberg Kunó

m. kir. vallás és közoktatásügyi miniszter urnak

Budapest, 1924. évi július hó 18-án.

Van szerencsém Nagyméltóságod nagybecsü tudomására hozni, hogy f. évi június hó 15-én a nyíregyházi honvédállomásparancsnokság részéről egy tiszt küldetett ki az ottani gör. kath. püspökséghez a Kormányzó Ur Ő Főméltósága magas születésnapja alkalmával tartandó istentisztelet megbeszélése céljából. Az illető tiszt a paróchia udvarán egy ur társaságában találta Miklósi gör. kath. püspököt, – odamenvén hozzá, bemutatkozott neki és elmondotta jövedele célját. Miklósi püspök erre kijelentette, hogy ő mint püspök nem foglalkozik ilyen dolgokkal, hanem a parochus. Az illető tiszt ezen utbaigazitást tudomásul vévén, a parochushoz akart indulni, amikor Miklósi püspök azt kérdezte tőle, hogy a Kormányzó Úr Ő Főméltósága református-é? Az illető tiszt igennel válaszolva, Miklósi püspök a következőként folytatta: „Akkor a mi könyörgésünk azt hiszem úgy sem ér sokat, de ettől eltekintve – mivel azt csak privátim mondom – vegye úgy, mintha nem is találkoztunk volna, mert az úgy a parochusra tartozik, – forduljon parochusomhoz.” Felkérem Nagyméltóságodat, hogy Miklósi püspök eme kijelentése tárgyában a bölcs belátása szerinti intézkedéseket megtenni s ezek eredményéről engem tájékoztatni méltóztassék.

Fogadja Nagyméltóságod kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását.

Csáky s.k.

341. A Reggeli Hírlap cikke az apostoli kormányzóság létesítéséről

Miskolc, 1924. augusztus 1.

Reggeli Hírlap, 1924. augusztus 1. 7. o.

Uj görög katolikus püspökséget létesítenek Borsod, Abauj, Zemplén és Szabolcs vármegyék területén

Papp Antal érsek augusztus 25-én érkezik Miskolcra

Miskolc lesz az uj görög katolikus püspökség székhelye

A Reggeli Hírlap több ízben rámutatott arra a nemzeti és felekezeti szempontból nagyon fontos kérdésre, amely a trianoni határ folytán Csonkamagyarország északi részében a görög katolikus egyházmegyék körül

fölmerült. A trianoni határ az eperjesi görög katolikus egyházmegyéből a szinmagyar Borsod- és Abauj-megye területén 21 egyházközségből álló területet hagyott meg, amit Vaskovits Aurél mucsonyi apostoli vikárius utján Nárádi eperjesi püspök irányított. A magyarság szempontjából egyre veszedelmesebbé vált a Borsodmegyében létesített csehszlovák vikáriátus és ennek megszüntetése érdekében a Reggeli Hírlap is erélyes akciót indított.

Az e kérdéssel foglalkozó közleményünk nem csak a kormánynál, görögkатоликus körökben, hanem magánál a Vatikánál is visszhangra talált, amennyiben Csernoch János hercegprímás utján néhány héttel ezelőtt a Szentszék bekérte Vaskovits Antal vikáriustól a Reggeli Hírlapnak ama közleményét, amelyben kifejtettük álláspontunkat az eperjesi csehszlovák vikáriátussal szemben és felsorakoztattuk érveinket a szlavofil veszedelem likvidálására, kifejtettük Nárádi Antal volt jugoszláv és a cseh-szlovák kormány támogatásával Eperjesre került püspöki adminisztrátor pályafutásáról való véleményünket. Annak idején rámutattunk, hogy ez a szlavofil érzelmű püspök esküdt ellensége a magyarságnak és a prágai újságírók előtt tett nyilatkozatában azzal kérkedett, hogy családját a Bach-korszak alatt erkölcsi kényszer miatt magyarosították meg, fajtságát sokkal jobban kidomborító Matlevics névről.

Nárádi mióta bekerült a felvidékről elüldözött Novak István püspök helyére, erős kézzel teremtett az eperjesi egyházmegye magyar községeiben is aggasztóan súlyos változást a magyar nyelv könyörtelen üldözésével.

Nem átalotta üldözni a „magyaron” hírben állott papokat, cseh és ukránnyelvű pásztorlevelekkel tüntetett jó állampolgársága mellett, nem egyszer megkísérelte, hogy a magyar területen levő vikáriátus papjaihoz is cseh- és ukránnyelvű pásztorleveleket küldözgessen.

A csehszlovák vikáriátus ügye komoly lépésekre készítette Csernoch János bíboros hercegprímást és az ő állásfoglalásával a római Szentszék is.

Erről a miskolci görög katolikus egyház egyik tekintélyes tagja informálta munkatársunkat és ez arról szól, hogy Papp Antal munkácsi görögkatolikus püspök Miskolcra jövetelét nagyarányú, széleskörű egyházi reformokra és ezek között egy új magyar görögkatolikus egyházmegye alapítására fogják fölhasználni.

Csehszlovák vikáriátusból magyar püspökség

Munkácson augusztus 25-re tűzték ki Gebe Endre dr. a Szentszék által Papp Antal utódjául designált új püspök felszentelését. Fischer Colbrie Ágost dr. kassai püspök fogja végezni a felszenteléssel járó szertartást. Az előző napon adja át utódjának a munkácsi püspökség iratait, lakását, vagyonát Papp Antal és magánvagyonát képező dolgaival, valamint hozzátartozóival ekkor ül vonatra, hogy Miskolcra jövén, tovább folytassa nemes feladatát a magyar görögkatolikus egyház körüli apostolkodásban. Miskolc város vezetését a napokban már értesítette is Papp Antal, akit a munkácsi püspökségről történt felmentésével egyidejűleg érsekké nevezett ki a pápa, hogy Miskolcon óhajt letelepedni, ennek feltétele azonban, hogy megfelelő lakást bocsásson a város

rendelkezésére. Augusztus 24-ig a városnak módjában van, hogy legalább ideiglenesen illő lakást biztosítson Papp Antal érseknek. Miskolcra jövétele után azonnal megkezdi Papp Antal érsek tárgyalásait a kormánnyal, Csernoch János hercegprímással, valamint Miklóssy István hajdudorogi görögkatolikus püspökkel. A tárgyalások során fog kialakulni a Rómában elhatározott, a magyar kormány által szívesen látott terv, hogy a mucsonyi csehszlovák vikáriátusból megteremtik a második magyar görög katolikus püspökséget.

Tiszántúli terjedne a miskolci görög katolikus püspökség

Vaskovics Antal mucsonyi plébános apostoli vikáriust a Szentszék a napokban pápai kamarássá nevezte ki, ezzel egyidejűleg felmentette a vikáriátus vezetésétől. Ettől a perctől kezdve már Papp Antal érsek vezeti a vikáriátus ügyeit és még Ungvárról is élénk érdeklődést tanúsított az egyházközségek régen elhanyagolt ügye iránt. Vaskovics Antal súlyos időben nagyon szép eredménnyel és rendíthetetlen kitartással, erős akarattal vezette a mucsonyi püspökség ügyeit, úgy, hogy minden nehézség nélkül történt meg a mucsonyi vikáriátus csendben, de annál gyorsabban történt megszűnése.

Csernoch János hercegprímás terve szerint az új miskolci görögkatolikus püspökséghez Borsodmegye területén levő, az új határokon által az eperjesi püspökségtől elszakított borsodi új plébánián kívül, így Abauj-, Zemplén-megyék, ezenkívül Szabolcsmegyének egy része, általában a Tisza jobb partján lakó görög-katolikusok tartoznának, míg a hajdudorogi püspök a Tiszántúli görögkatolikusok lelki ügyeit intézné.

E tervnek Szmrecsányi Lajos dr. egri érsek ugyancsak lelkes híve, azonban vannak ellenzői is. Ezek közé tartozik Miklóssy hajdudorogi görögkatolikus püspök, aki érthető okokból tiltakozik a hajdudorogi püspökség területének megsonkítása ellen. Hiszen ő többek között elveszítené Miskolc város görögkatolikusait is, részben pedig elvi okokból tartja feleslegesnek a második magyar görögkatolikus püspökség létesítését. Azok, akik Miklóssy István álláspontját tették magukévá, azt mondják, hogy a mucsonyi vikáriátus megszűnése után ennek a hajdudorogi püspökségbe kellene beolvadni és a hajdudorogi magyar püspökség területét kellene azzal a közel 30 ezer görögkatolikkal növelni, akik e megoldás esetén a hajdudorogi püspök joghatósága alá jutnának. Ez a megoldás természetesen nem számolt Papp Antal személyével, aki tevékenységének honorálása kíván lenni a miskolci görögkatolikus püspökség mellett, hogy a magyar katolicizmus régi kívánsága a magyar katolikus püspökségek fejlesztése.

A miskolci görögkatolikus püspökség létesítése ellen olyan érvek is hangzanak el, hogy az részben a protestánsok, részben Hajdudorog püspöke személye ellen irányulna. A földbirtok rendezés során ugyanis 500 hold földet a hajdudorogi görögkatolikus püspökség részére sajátított ki az állam, ez a föld azonban olyan szikes volt, hogy a kijelölt terület elfogadását Miklóssy István visszautasította, ilyenformán Szmrecsányi és közöttük differenciák merültek fel. Ez ellentéteik folyamánként már régebben tudni vélték,

hogy a második görögkatolikus püspökség területe némileg érinteni fogja a hajdudorogi püspökség érdekeit.

Annyi bizonyos, hogy igen erős egyházpolitikai harcok fogják megelőzni a miskolci görögkatolikus püspökség megteremtését, ezek között belevetik a problémák tisztázásába azt is, hogy Papp Antal Munkácson tulajdonképpen rutén püspök volt, ez azonban mit sem változtat, a ruthén püspökség területén is magyar nyelv volt a liturgiai nyelv.

Beavatottak úgy tudják, hogy még ezévben a nemzetgyűlés elé kerül a miskolci görögkatolikus püspökség ügye.

(s. i. dr.)

342. A Magyarország cikke a Hajdúdorogi Egyházmegye finanszírozásának kérdéséről

Budapest, 1924. augusztus 2.

Magyarország, 1924. augusztus 2. 6. o.

Földet kér a kormánytól a hajdúdorogi püspök

A nagyprépostot és a kanonokokat beosztották az állami tisztviselők fizetési osztályaiba

A magyar kormány annakidején elvállalta a hajdudorogi görögkatolikus püspökség dotálását. A szanalással kapcsolatban Miklóssy István hajdudorogi püspököt beosztották az állami fizetési fokozatba, a nagyprépostot az V., a kanonokokat a VI. állami fizetési osztályba. A püspök részére megállapított fizetés a megélhetésre elég ugyan, de ez a jövedelem mégis kevés a megyés püspök reprezentációs költségeinek ellátására. A püspöknek jótékonyágot kell gyakorolnia, elhalt papok özvegyeit, árváit támogatnia kell, a püspök kötelessége az iskolák segélyezése és a szegény egyházak, templomok segítése. A magyar görögkatolikus társadalom ezért azt kívánja a kormánytól, hogy a hajdudorogi püspökséget anyagilag megfelelően dotálja és akár a vagyonváltásföldről, akár a közalapítványi birtokokból, esetleg a megszállott területen levő püspökségek csonkamagyarországi birtokaiból, megfelelő birtokkal lássa el.

Ismeretes, hogy a görögkatolikus magyarok évtizedes küzdelmet folytattak a püspökség föllállításáért. Ennek eredményeképpen 1912-ben megtörtént a hajdudorogi püspökség szervezése, melynek nemcsak egyházilag, hanem nemzetiségi szempontból is fontos missziója van.

Így annál inkább nagyobb elégedetlenséget idéz elő a magyar görögkatolikus társadalomban a kormány legújabb intézkedése. A kormány ugyanis a püspökség szervezésekor a római Szentszékkal szemben vállalta a püspökség anyagi dotálását és annakidején a püspöknek évi 40.000 koronát, a püspökség irodájának és udvarának fentartására pedig évi 12.000 koronát állapított meg. A korona elértéktelenedése folytán ez az összeg természetesen már régóta távolról sem elegendő a püspökség anyagi dotálására, még azon részben valorizált papírkoronában sem, melyet a kormány folyósított. Épp

ezért Miklóssy István megyéspüspök és káptalanja azzal a kéréssel fordult a kormányhoz, hogy a püspök és a káptalan anyagi dotálását egyszer és mindenkorra oldja meg aképpen, hogy a vagyonváltásföldről megfelelő birtokot adjon a püspöknek és a káptalannak.

Ez a kérdés hosszabb idő óta húzódik a kultuszminisztériumban, noha a kérdés kedvező megoldására több mód áll rendelkezésre. Nevezetesen a megszállt területekre eső katolikus püspökségnek csonkamagyarországi birtokaiból dotálhatnák a hajdúdorogi egyházmegyét, így a szepesi, szatmári vagy a nagyváradi püspökségeknek Csonka-Magyarország területén fekvő nagykiterjedésű birtokaiból lehetne kihalászni azt a néhányezer holdat, amelyre a hajdudorogi egyházmegyének szüksége van. A túlnyomórészt megszállt területre eső katolikus püspökségek csonkamagyarországi birtokainak jövedelmét a vallás- és közoktatásügyi minisztérium visszatartja és tőkésíti.

A hajdudorogi püspökségnek szüksége volna megfelelő jövedelemre azért, hogy egyházmegyei intézményeket, így például teológiát létesíthessen. A hajdudorogi püspökségnek nincs megfelelő székesegyháza sem, mert annak építése a háborús viszonyok miatt elmaradt. Ha azonban a püspökség és a káptalan megfelelő jövedelemmel rendelkezne, akkor ezeket az egyházmegyei intézményeket legalább is túlnyomó részben létesíthetné a püspökség. A magyar görög-katolikus társadalom a magyar kormánytól várja kérésének sürgős teljesítését.

343. Pietro Gasparri államtitkár utasítása Lorenzo Schioppa budapesti nunciushoz Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában

Róma, 1924. augusztus 4.

AAV Nunz. Ungheria 11. fasc. 6/9. fol. 489rv. Tisztázat.

3181/II

dal Vaticano, 4 Agosto 1924

No. 33524

Illustrissimo e Reverendissimo Signore

Monsignor Lorenzo Schioppa

Nunzio Apostolico Budapest

Illustrissimo e Reverendissimo Signore,

Il 14 luglio scorso il Nunzio Apostolico di Praga scriveva⁴¹¹ che Monsignore Papp desiderava venisse data alla Santa Sede comunicazione al Governo Ungherese della istituita Amministrazione Apostolica della parrocchie ungheresi di Munkacs ed Eperjes, e che si „trattasse” col Governo medesimo, perché venga a lui concesso l'uso dei beni dall'Abazia di Tapolca.

411 Lásd: 338. számú dokumentum.

Per quel che concerne la notificazione della istituita Amministrazione Apostolica, non so se sia necessaria, dopo la conversazione avuta da Lei in merito, secondo quanto ebbe a comunicarmi con Rapporto⁴¹² No. 3104, del 16 Giugno u. s.

Riguardo poi al beni dell'Abbazia di Tapolca, occorrerà andar ben cauti prima di far qualsiasi passo. Verso la fine del sopracitato Rapporto, Ella mi prospettava quali fossero le tendenze del Governo in merito: non vorrei che l'atto della Santa Sede servisse appunto a dare occasione ad una campagna. Ad ogni modo Ella mi informi se l'Abbazia di Tapolca sia del tutto distinta e divisa dal beneficio Vescovile di Munkacs. In tal caso, infatti, non si vede la ragione per cui il possessore del beneficio di Tapolca, che non ha cessato per un solo istante di essere tale, debba fare un qualsiasi passo presso il Governo per continuare ad avere ciò che gli compete.

Del resto su tutto ciò aspetto che Ella mi esprima il suo prudente parere.

Profitto intanto ben volentieri della nuova occasione per confermarle i sensi della più distinta e perfetta stima, con cui godo raffermarmi della Signoria Vostra Illustrissima affmo per servirla

P. Card. Gasparri

344. Miklósy István hajdúdorogi püspök átirat-fogalmazványa Breyer István helyettes államtitkárhoz a Horthy kormányzó névnapjára kért liturgia tárgyában

Nyíregyháza, 1924. augusztus 14.

GKPL VI-1 1739/1924. Fogalmazvány.

1739. 1924

Válasz. – Bizalmas.

A magy. kir. honvédelmi miniszter ur 13.194 Elnökség 1924. számú átiratát⁴¹³ Excellentiád 4289/eln. 1924 számú, igen becses intézvénye⁴¹⁴ mellől ./ . alatt visszacsatolva, az ellenem tett följelentés tárgyában, van szerencsém az alább következők szerint nyilatkozni.

A honvédelmi miniszter ur átiratában vázolt tényállás – ha nem is szószerint, – tárgyilag fedi a valóságot. Amikor „széklakom udvarán” a kiküldött főhadnagy, ki engem valószínűleg helyi parochusnak gondolt, előttem bemutatkozott s előadta küldetése célját, kijelentettem, hogy kérelmét a parochus elé kell terjesztenie: rámutatván a parochusi lakás bejáratára.

Azon megjegyzésem, hogy a katolikusok nyilvános, templomi könyörgései a reformátusoknak nem használnak, az Egyház szigorú, dogmatikus álláspontjához igazodik.

412 Lásd: 326. számú dokumentum.

413 Lásd: 340a. számú dokumentum.

414 Lásd: 340. számú dokumentum.

„Excommunicatus non fit particeps indulgentiarum, suffragiorum, publicarum Ecclesiae precum” Can. 2262. § 1.

A kérdés további fejtegetését mellőzendőnek s az érdemi elintézését illetékes parochusomra utalandónak találtam.

Szentmiséről lévén ugyanis szó: rá kellett volna mutatnom a Canon „nyilvánosságot kizáró rendelkezésére, melynek értelmében, hasonló körülmények között, szentmise csakis ’privatim, remoto scandalo’ végezhető.

Az előadottakból kitetszőleg a feljelentésnek elfogadható alapja nincsen.

Az államfő iránti tisztelet mindnyájunk kötelessége. E tisztelet ápolása az erő kifejtés szempontjából nemzeti érdek. Ily célra a vallásos kultusz bevonása helyénvaló. Hogy a katolikus egyházra mely körülmények között mely határig foganatosítható ezt Codexünk szabja meg (lásd belül). A Codexnek esetünkre alkalmazandó rendelkezéseit fennebb idéztem.

Fogadja...

1924. aug. 14.

hajdudorogi püspök

345. Francesco Marmaggi prágai nuncius jelentése Pietro Gasparri államtitkárnak a munkácsi és eperjesi püspöki székek betöltése tárgyában

Prága, 1924. augusztus 16.

Città del Vaticano, Segreteria di Stato, S.RR.SS. AA.EE.SS. Cecoslovacchia, Anno 1922–1926, Pos. 24, fasc. 34. fol. 35r–38r. Tisztázat.

Nunziatura Apostolica⁴¹⁵

No 11052

Praga, 16 Agosto 1924

Provvedimenti per le diocesi rutene di Eperjes e Munkacs
(con Allegato)

Sua Eminenza Reverendissima Il Signor Cardinale
Pietro Gasparri Segretario di Stato di Sua Santità

Eminenza Reverendissima,

In evasione al ven. dispaccio dell’Eminenza Vostra Rev.ma in data 21 luglio p.p., no 32774, non ho creduto poter fare di meglio che rivolgermi all’ottimo e zelantissimo Vescovo di Presov, Monsignore Njaradi, per avere tutte quelle informazioni che erano del caso.

Ora, appunto, il prelodato Monsignore mi ha fatto tenere una sua relazione, che mi onoro di accludere qui, in copia, per l’Eminenza Vostra Reverendissima.

415 Az iraton kézírással: Per il vescovo già scritto alla S.C. Orientale. Resta a scrivere al Nunzio di Varsavia su le Missioni di Basiliani. Quanto a Beskid sentire il P. Herbigny. Quanto al P. Beskid v. n. 36028

Credo che gli elementi forniti da Monsignore Njaradi soddisferanno abbastanza le richieste di Vostra Eminenza ; stimo, ad ogni modo, non inutile aggiungere alcune altre osservazioni attinenti alla situazione del cattolicesimo nelle due diocesi greco-rutene di Presov e Munkacs e al movimento ortodosso in questa Repubblica.

I. Da quanto vanno riferendo – da un mese a questa parte – alcuni giornali della Cechoslovacchia, e specialmente i „Lidove Noviny” di Brno (uno degli organi più importanti del Partito nazionale democratico, capeggiato da Kramarz), la presenza del Dositej in Cechoslovacchia, in questi ultimi tempi, dovrebbe mettersi appunto in relazione con la questione della situazione giuridica dell’ortodossia nella Repubblica cecoslovacca.

Come l’Eminenza Vostra Reverendissima sa, si delineano – tra gli ortodossi della Carpatorussia e quelli sparsi un po’ qua e un po’ la in territorio cecoslovacco – due correnti: l’una, che fa capo all’arcivescovo Savatj e Savatius (inviato a Praga dal Patriarca greco di Constantinopoli) vorrebbe ripetere la sua esistenza giuridica da quel Patriarcato; l’altra che fa capo al Vescovo Dositej, vorrebbe essere, per ora, alla dipendenza della chiesa serba per formare poi, in un prossimo avvenire, una organizzazione autonoma cecoslovacca. Ora, mentre i giornali – e principalmente i „Lidove Noviny” del 26 Luglio p.p. – hanno parlato, in un primo tempo, dell’accordo che sarebbe stato raggiunto tra l’una corrente e l’altra, e più precisamente tra l’arcivescovo Savatjus e il vescovo di Nisch Dositej quanto alla sistemazione giuridica della chiesa ortodossa in questa Repubblica, lo stesso giornale – in data 1° agosto corrente – pubblicava una smentita alla surriferita notizia: smentita, dovuta a un certo J. Zidek, prete ortodosso dimorante in Cechoslovacchia.

Vale la pena ch’io porti a conoscenza di Vostra Eminenza Reverendissima la lettera in parola. Essa dice così: „...Finora non vi fu alcuna seria azione per l’accordo, e quindi non sono esatte le notizie di un’intesa che avrebbe lo scopo di appoggiare il riconoscimento della giurisdizione serba. Il punto di vista della chiesa ortodossa Ceca (arcivescovato di Praga) e il seguente: La lite per la giurisdizione è considerata senza importanza e il modo di soluzione antiecclesiastico e anticanonico; la chiesa ceca non vuole dipendere da nessuna chiesa, sia pure slava, e perciò respinge anche l’intervento ingiustificato della chiesa serba negli affari interni. Non vuole trattare per la giurisdizione (dipendenza), bensì per l’autocefalia (indipendenza) sulla base degli impegni scritti, dati dalla chiesa di Constantinopoli, cioè creare nel territorio della repubblica cecoslovacca tre eparchie. La chiesa ceca non respinge la collaborazione con la chiesa serba, specie per quanto riguarda la consacrazione dei vescovi. La chiesa di Constantinopoli non ha nessuna pretesa sulla chiesa cecoslovacca, ma ne garantisce piena libertà, sempre entro i limiti del diritto canonico. La lotta per la giurisdizione dimostra che non si tratta dell’ortodossia, bensì del prestigio e della politica.

Del resto, la questione della giurisdizione appartiene al foro ecclesiastico e non a quello pubblico e non è ammissibile che lo stato si permetta di intervenire in questi affari che si regolano secondo il diritto canonico.”

Posso aggiungere che lo stesso giornale ufficiale di Praga, la „Ceskoslovenska Republika” del 29 luglio scorso, rilevava l’insussistenza del preteso accordo tra le due correnti della chiesa ortodossa, pubblicando che il Savatius si era limitato a chiedere al patriarca di Costantinopoli „di por fine ai continui attacchi all’indipendenza della chiesa cecoslovacca e di non ostacolare la chiesa serba la quale chiede concessioni onorevoli in cambio del riconoscimento immediato all’autocafalia.”

Come vede, Vostra Eminenza, le notizie della stampa non peccano di soverchia chiarezza e sembrano contraddittorie. Quello che sembra vero, invece, è il fatto delle reali divergenze tra i vari gruppi e delle trattative, in corso tra gli esponenti dell’una e l’altra corrente ortodossa, per arrivare, se non all’unificazione, ad una amichevole intesa.

Soggiungero, infine, che il sedicente vescovo della chiesa cecoslovacca Gorazd Pavlik, – a seguito della prevalenza, nella sua chiesa, della corrente progressista e razionalistica capeggiata dal Farsky – sembrerebbe orientarsi, ora, verso la corrente della chiesa ortodossa che fa capo al Dositej.

Tutto ciò offre, come ben vede Vostra Eminenza Reverendissima, un importante quadro della situazione di questi scismatici cecoslovacchi i quali, appena, si può dire, venuti all’esistenza, sembrano subire la fatale sorte di tutti gli eterodossi: la divisione e la suddivisione tra di essi, sotto l’azione, principalmente, delle influenze laiche e politiche.

II. Per ciò che riguarda la persona del Beskid – designato, dai giornali, come probabile vescovo della chiesa ortodossa nella Russia subcarpatica – Vostra Eminenza Reverendissima potrà leggere nella relazione di Monsignore Njaradi quali siano i timori di questi circa il possibile passaggio all’ortodossia di un tal sacerdote che ha un certo seguito e una certa influenza nella diocesi di Presov ed accarezza, senza dubbio, mire ambiziose e personali, ma che, fino ad oggi, e deve essere considerato come sacerdote cattolico.

Al progetto accennato de Monsignore Njaradi per soddisfare, in qualche modo, all’amor proprio del Beskid – cioè la sua eventuale nomina a una cattedra universitaria di storia russa – mi è parso si possa dare una certa considerazione: – allo scopo, appunto, di strappare un tal sacerdote al pericolo della defenzione. Mi permetto, perciò, di affacciare sommessamente a Vostra Eminenza Reverendissima l’ipotesi: se non fosse per avventura conveniente di offrire al Beskid una tale cattedra presso il Pontificio Istituto Orientale di Roma. Una simile offerta forse lo potrebbe lusingare: forse egli, anche, l’accetterebbe e, sotto la sorveglianza del P. D’Herbigny, il suo insegnamento – limitato alla storia russa – non rappresenterebbe alcun pericolo e, d’altra parte, il suo allontanamento realizzerebbe un grande vantaggio per la situazione della chiesa cattolica in Carpatorussia e nella Slovacchia orientale.

Nel caso che Vostra Eminenza Reverendissima ritenesse attuabile una tale idea, La pregherei d'informarmene con cortese sollecitudine, onde io possa fare, con tutta circospezione, gli approcci opportuni presso il Beskid.

III. Quanto alla situazione religiosa nella diocesi di Presov in particolare, oserei attirare l'attenzione di Vostra Eminenza Reverendissima sulla proposta che Monsignore Njaradi – nella già citata relazione – fa di un suo eventuale successore nella sede di Crisio.

A sensi del ven. dispaccio⁴¹⁶ No 30725 dell'Eminenza Vostra stessa, in data 16 maggio u. s., e urgente una sistemazione definitiva della diocesi di Presov, con la nomina del Njaradi stesso a Vescovo di essa. Non si può più oltre – senza evidente danno di una o l'altra delle due diocesi attualmente affidate alle cure di un solo soggetto – continuare a lasciare al Njaradi la cura simultanea di Presov e di Crisio, dimidiando la sua autorità e attività tra le due diocesi. Sarei quindi oltremodo: grato a Vostra Eminenza Reverendissima, se volesse quanto prima proporre al Governo di Belgrado – per il nulla osta politico – il nome del P. Giovanni Visosevic come candidato alla sede di Crisio.

Quanto alle altre proposte che il Njaradi fa nella sua relazione – riguardanti principalmente l'invio di missionari Redentoristi e Basiliani nelle due diocesi greco-rutene di questa Repubblica – sarei pure grato a Vostra Eminenza se volesse degnarsi di interessare, in proposito, Monsignore Nunzio di Varsavia invitandolo ad agire nel senso desiderato.

Pregherei, infine, umilmente Vostra Eminenza Reverendissima – non avendo il tempo sufficiente per ripetere questo rapporto alla Sacra Congregazione „pro Ecclesia Orientali” – di voler far parte opportunamente del contenuto di esso a Sua Eminenza il Cardinal Segretario di detta Congregazione.

Tanto avevo il dovere di riferire a Vostra Eminenza Reverendissima e, nel ritornare il foglio annesso al sopracitato dispaccio No 32774, m'inchino, con sensi di profondissimo ossequio, al bacio della Sacra Porpora.

Di Vostra Eminenza Reverendissima
umilissimo; devotissimo obbedientissimo servo
+Fr. Marmaggi
Arcivescovo d'Adrianopoli, Nunzio Aplico

345a. Marmaggi prágai nuncius jelentésének melléklete: Nyárádi Dénes kőrösi püspök levele a nunciushoz a munkácsi és az eperjesi egyházmegyéek helyzetéről

Eperjes, 1924. augusztus 8.

Città del Vaticano, Segreteria di Stato, S.RR.SS. AA.EE.SS. Cecoslovacchia, Anno 1922–1926, Pos. 24, fasc. 34. fol. 39r–41r. Másolat.

Allegato al Rapporto No 11052

416 Lásd: 303. számú dokumentum.

Copia

Nrs. 288. Pr. 1924

Excellentissime Domine Nuntie Apostolice!

Ad quaestionem, quam ephemerides de organisatione schismaticorum in Podkarpatska Rus per eppum Serbicum Dositheum ex Nis in Jugoslavia, necnon de electione candidati pro Episcopo schismatico, qui sub iurisdictione patriarchae Serbici esset, in persona sacerdotis dioecesis Presoviensis doctoris Nicolai Beskid, nunc administratoris parochiae Legnavae, scribunt, honori mihi duco sequentia respondere:

I) Talis agitatio schismaticorum iam plures annos ante bellum exstabat in dioecesi Munkaciensi et Eperjesensi. Revolutione facta prodiit in lucem, quod prius occulte fiebat. Statim primo anno existentis reipublicae Cekoslovakiae eppus schismaticus Dositheus missus erat a Gubernio Jugoslaviae cum consensu gubernii Cekoslovakici in Podkarpatska Rus ad agitationes faciendas simul cum schismaticis e Rossia per fugis. Visitavit etiam Presov et ab omnibus membris familiae Beskid maximo cum honore exceptus erat et iam tunc ephemerides hujus partis quam saepissime exigebant „iura unitis a S. Sede tempore unionis factae concessa”, ut scilicet illi sibi episcopum eligere possent. Tamquam candidatus iam tunc erat Dr. Nicolaus Beskid. –

Eodem tempore infrascriptus a S. Sede tamquam Apostolicus Administrator dioecesis Eperjesensis nominatus eram. Cum haec nominatio „iura partis Beskid” violaret, facti sunt fere omnes asseclae hujus partis politicae et simul religiosae in sensu Rossiaco-schismatico inimici infrascripti et in hoc sensu seducere conabantur populum dioecesis Eperjesensis. Et cum soli vix aliquid contra nominationem infrascripti potuissent apud populum magna ex panis quotidianus.

Qua de re audeo Excellentiae Vestrae proponere humillimam petitionem, ut per Nuntium Apostolicum Varsaviae apud Redemptoristas in Zbojsko ad Lwow in Galicia vel apud illos in Stanislavov in Galicia intervenire dignetur, ut illi saltem 4 missionarios v. gr. ad duos menses in hoc anno et tunc iterum ad 2 menses in sequenti anno mittant ad nostros missionarios in Stropkov, qui tunc statim missiones per utramque dioecesim per planum incipere possent.

Idem efficere possent etiam Basiliani. Clamor apud schismaticos erit diabolicus, sed hoc non impedit.

Apud nostrum Gubernium, ne illud hoc suo modo impediat, fortasse ita argumentari possibile esset:

Gubernio est bene notum in territorio dioecesis Munkaciensis in Podkarpatska Rus et item iam in dioecesi Presoviensi bolscevisticas perturbationes dari. Ut istae in radice praepediantur, gubernium ne impediat saltem ut missionarii ex Galicia venire possent.

Apud PP. Redemptoristas nec non Basilianos in Galicia argumentari possumus ita:

Praepediendo hic schisma, custodimus Galiciam a schismate. Ergo, si Patres missionarii in Galicia vel hic missiones faciunt, eundem finem assequuntur. Hic est necessitas multo maior et ideo etiam obligatio maior iuvandi hic fidelibus.

Alium modum invenire non possum, qui tam aptus esset contraagere contra schisma et schismaticos.

Quod autem attinet ipsam personam doctoris Nicolai Beskid, qui illum personaliter cognoscunt, non credunt eum fore episcopum schismaticum.

Infrascriptus credo hoc esse possibile et de hac re agi et pertractari. Dr. Beskid ex officio studet et studuit non theologiam dogmaticam, sed historiam civilem et quidem maxima ex parte innixus fontibus rossiaco-schismaticis. Auctoritatem ecclesiasticam vix agnoscit auper se; est pertinacissimus in sua sententia et iudicio at ad haec omnia putat se a dioecesi Presoviensi eiectum et offensum.

Pluries volui illum ad attrahere, sed noluit ad me venire. Immo, quando audivit me velle visitare parochiam eius, dixit, se tunc domi non fore. Fortasse illum tali modo mitigare et a dioecesi dimittere possibile esset, si in aliqua universitate cathedram ex historia rossiaca obtinere posset. Per unum sacerdotem, smicum eius, feci illi hanc propositionem rogando, ut in hoc sensu petitionem ad Dn. Praesidentem Masaryk porrigat, quam ego omni modo et omnibus viribus adiuvere paratus sum.

Si ille hoc faciet, tum certiolem reddo etiam Vestram Excellentiam, ut suo modo illam petitionem adiuvere dignetur.

Habendo haec omnia cum multis aliis prae oculis, habendo prae oculis omnes conditiones dioecesis Crisiensis, et meditando de illis coram Domino de istis, omnio sum indeterminatus et non possum cognoscere voluntatem Dei, ubi me totum offerre melius esset, hic vel in Jugoslavia. Unum certum scio: necessitas urget, ut quam primum pro hac dioecesi Ordinarius nominetur.

Tamquam candidatum pro hac dignitate puto P. Paulum Gojdic, Basilianum, qui candidatus erat pro coadjutore episcopi Gebej. Episcopus Gebej per aliquot annos poterit solus laborare; post annos paucos poterit iam ex suis sacerdotibus bonum coadjutorem habere. —

P. Paulus Gojdic, O. S. B. M., natus est ex dioecesi Presoviensi. Ordinem intravit ante annos 3. Erat prius director cancellariae episcopalis Presovii. Omnes sacerdotes hujus dioecesis cognoscit et omnes eum tamquam egregium sacerdotem cognoscunt et amant.

Ordo s. Basilii amitteret in illo unum optimum memebum, sed tamquam Basilianus posset semper adjutorio habere suos fratres Basilianos.

Si s. Sedes pro mea persona decernere dignata erit, ut hic permaneam tamquam Ordinarius, tunc pro meo successore in Jugoslavia recommendare audeo item unum Basilianum, et quidem P. Joannem Visosevic, qui usque ad nunc erat spiritualis dux theologorum nostrorum Romae in Collegio Rutheno, nunc autem tamquam rector nostri seminarii Zagrabiae ex decreto Sanctissimi

Patris suscipit munus. Illum cognosco a prima classe gymnasii usque ad II. annum s. theologiae, quando intravit Ordinem. Doctor est s. theologiae et juris – secus valde zelosus. Natione est Croata, loquitur praeter alias linguas etiam linguam ruthenicam.

Dantur etiam alii candidati pro dioecesi Crisiensi, sed illum puto optimum, cum rebus politicis minime sit implicatus. –

Excellentiam Vestram humillime rogo ne mihi malo tribuat, quod tam multa scripsi. –

Eximio cum venerationis cultu persisto

Presov, die 8/ VIII. 24

Minimus in Christo (s.)

Dionysius Njaradi, epps apost. admin.

**346. Lorenzo Schioppa budapesti nuncius jelentés-fogalmazványa
Pietro Gasparri államtitkárnak Papp Antal munkácsi püspök
elmozdítása tárgyában**

Budapest, 1924. augusztus 23.

AAV Nunz. Ungheria 11. fasc. 6/9. fol. 490r–491v. Fogalmazvány.

3192/II

Signor Cardinale Segretario di Stato

23. Agosto 1924.

Per Monsignore Papp.

Col venerato Dispaccio⁴¹⁷ N. 33524 del 4 corr. Vostra Eminenza Reverendissima si compiacereva espormi il dubbio se sia necessaria una comunicazione al Governo di Budapest circa la istituita Amministrazione Apostolica delle parrocchie ungheresi di Munkács ed Eperjes, affidata a Monsignore Papp, e se sia parimenti necessario di trattare col medesimo Governo affinché venga allo stesso Monsignore Papp concesso l'uso dei beni dell'Abazia di Tapolcza.

Nel rispondere a questi due punti, indicati dallo stesso Monsignore Papp alla Santa Sede, devo innanzi tutto confermare che il Governo Ungherese non intende perdonare che tutto questo affare sia stato regolato senza alcuna sua intesa e che le trattative relative siano state fatte dalla Nunziatura di Praga. Sono stati inutili i miei sforzi per far comprendere le ragioni che hanno indotto la Santa Sede a questo passo, quali Vostra Eminenza mi esponeva nel Dispaccio⁴¹⁸ 31524 del 6 Giugno p. p. Il Governo Ungherese ritiene responsabile la Santa Sede delle conseguenze di tale operato.

417 Lásd: .343 számú dokumentum.

418 Lásd: 321. számú dokumentum.

Ciò premesso, non credo necessaria una comunicazione al Governo Ungherese circa la istituita Amministrazione apostolica in questione. So che questo Governo, appena gli fu nota per vie indirette la disposizione della Santa Sede, scrisse al suo Rappresentante diplomatico ordinandogli di chiedere spiegazioni alla Segreteria di Stato in proposito e che il Conte Somssich rispose, che infatti l'Amministrazione è stata istituita. Dunque il Governo Ungherese, oltre che da me sebbene non ufficialmente, è stato avvertito della cosa anche dalla Santa Sede stessa per mezzo del Ministro ungherese, sebbene ha fatto compiuto.

Per ciò che riguarda i beni della Abazia di Tapolcza l'affare è più complicato e pericoloso.

L'Abazia di Tapolcza fa parte dei beni amministrati dal „Fondo di Religione” ma per un Rescritto di Francesco I. è stata assegnata al Vescovo di Munkás pro tempore. Credo quindi che debba ritenersi non del tutto distinta e divisa dal beneficio vescovile di Munkacs e che si possa pensare a quell'unione minus principalis seu per accessionem, della quale parlano i Canonici 1419 & 3° e 1420 & 3°, ma non mi è possibile precisare il carattere giuridico dell'unione dell'Abazia di Tapolcza col Vescovato di Munkás, perché non mi è per ora riuscito a consultare il Rescritto Reale che la stabilì. L'Eminentissimo ha aggiunto che oramai è convinto che la Santa Sede ha allontanato Monsignore Papp da Munkas per ragioni, esclusivamente religiose. Egli ha documenti che provano come Monsignore Papp non abbia mostrata sufficiente energia contro lo dilagante scisma nella sua diocesi crede che Monsignore Papp non possa pretendere un assegno dal Governo Ceco-slovacco, il quale non è per niente entrato nella faccenda dell'allontanamento di lui da Munkas. Il Sig. Card. Csernoch a cui ho parlato della cosa reputa ciononostante che il Governo ungherese non troverà difficoltà perché Monsignore Papp continui a godere dei beni dell'Abazia di Tapolcza. Anzi mi assicura che Monsignore Papp sarebbe in possesso di un documento scritto con cui il Governo ungherese gli prometteva anche prima della rinuncia che, qualora fosse allontanato da Munkas e fosse tornato su territorio ungherese, avrebbe avuta la detta Abazia.

Da parte governativa però ho sentito completamente l'opposto di quanto mi ha esposto il Cardinale. Insomma il Governo ungherese sarebbe contrario a concedere che Monsignore Papp continui a godere dei beni dell'Abazia di Tapolcza 1. perché non essendo più Monsignore Papp Vescovo di Munkas, non gli spetta il godimento dei beni della detta Abazia, che è quasi unita al Vescovo di Munkas. 2.) perché Monsignore Papp, pur avendo avuta facoltà di optare per la cittadinanza ungherese ha preferito ritenere la cittadinanza ceco-slovacca, cosa che rende impossibile anche per ragioni di ordine generale, di conferirgli la detta Abazia 3.) perché, se la Santa Sede lo ha allontanato dalla sua Diocesi per motivi di ordine religioso spetta alla Santa Sede medesima e non al Governo ungherese provvedere allo stesso Prelato.

Del resto probabilmente non si permetterà al Papp neppure di stabilirsi in Ungheria. E' inutile aggiungere che dal mio informatore governativo si nega quanto il Cardinale Csermoch mi asseriva circa la promessa scritta del Governo Ungherese.

Con questo bagaglio di notizie poco confortanti mi sono recato di nuovo dall'Eminentissimo Csernoch, che ha passato qualche giorno a Budapest per le feste di S. Stefano, e gli ho riferito quanto avevo appreso da parte governativa. Sua Eminenza conferma l'esistenza del documento di cui sopra e dice che egli stesso lo ha letto e corretto; tutto al più suppone che forse esso non sia stato consegnato a Monsignore Papp. Quanto al resto il Cardinale ritiene che l'atteggiamento negativo del Governo ungherese rappresenti soltanto una manovra per ottenere al Papp una pensione dal Governo Czecho, ma si dichiara convinto che quando il Governo Ungherese avrà visto come sia impossibile ottenere tale pensione, concederà i beni Tapolcza a Monsignore Papp. Il Cardinale infine è d'avviso che pel momento la Santa Sede si debba astenere da qualunque passo al riguardo. Fra pochi giorni scade il termine in cui Monsignore Papp deve trasferirsi in Ungheria e dal Cardinale è noto che il Governo di Budapest concederà al Papp un passaporto per sé e per i suoi effetti, malgrado la di lui cittadinanza czecho slovacca. Qualora ciò non avvenga, allora, secondo il Cardinale, sarebbe il caso di un intervento della Santa Sede.

Dopo ciò, o sia esatta la versione dell'Eminentissimo Csernoch, o sia esatta quella del mio informatore governativo, l'aspettare non nuoce. Perciò mi associo al parere del Cardinale prelodato, e subordinatamente proporrei a Vostra Eminenza di sopra sedere a qualunque iniziativa in riguardo.

Mentre pertanto non mancherò di informare l'Eminenza Vostra sull'ulteriore svolgimento dell'affare, appena potrò averne notizia, mi chino ecc.

347. A külügyminisztérium utasítása Balásy Antal szentszéki követségi titkár, ügyvivőnek Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában

Budapest, 1924. augusztus 25.

MNL OL K 105 L-3-g 2826/Pol./1924. Tisztázat.

2826/pol.

A schismatikus mozgalom a Podkarpatskaja Russ-ban

és a tátraalji ruthének között

Budapest, 1924. aug.25.

Nagyságos Balássy Antal köv. titkár urnak,

Róma.

Nem hivatalos, de discretióra igényt tartó jól értesült forrásból tudjuk, hogy Papp Antal püspök eltávolításának az árát a cseh kormánynak abbéli ígérete

képezte, hogy a cseh kormány azon lesz, miszerint a schisma terjedésének az eddigi támogatás megvonásával gátat vessenek.

A cseh kormány eszerint beígérte, hogy a Szentszéknek a schismatikus mozgalom elleni küzdelemben a cseh kormánynak semlegességére sőt a körülményekhez mért támogatására szabad számíthatnia.

Magánúton érkezett hírek szerint a cseh kormány szívesen vette, hogy néhány de Verbo divino papi kongregáció mödlingi házából a Podkarpatskaja Russ területére érkezett páter, az ottani ruthén ajkú nép között működését folytathassa.

Bizonyos azonban, hogy ez az engedély, melynek tartama meghatározva nincsen, nem sokkal biztat, ha a következő ténykörülményeket is számításba vesszük.

Gebé az új munkácsi püspök legutóbbi prágai látogatása alatt meglátogatta a minisztereket. Mindenik ígért mindent általánosságban, de pozitívet egyik sem mondott. Benes külügyminiszter nevezetesen arra a kijelentésre szorítkozott, hogy a kormány azt a „dolgot majd a püspök megelégedésére fogja elintézni.”

Takács az amerikai új gör. kath. püspök szintén kénytelen volt reménykedését leszállítani. Takács püspök előtt ugyanis Benes külügyminiszter, mikor Takács kineveztetését követőleg Benes-nél tisztelgett, ezt a kijelentést tette: „Vigye meg az amerikai híveknek azon üzenetemet, hogy egy év leforgása alatt minden elrablott templomot vissza fognak a görög katolikusok kapni.” Mikor azonban Takács mostanában Gebével együtt tisztelgett Benesnél és látva azt, hogy Benes a Gebének tett ígérettel szemben általános kijelentésre szorítkozik, Benes régebbi ígéretére figyelmeztette; ez utóbbi egyszerű fejbiggyesztéssel válaszolt Takács emlékeztető kérdésére.

Benesnek ez az álhatatlansága a schisma támogatására irányuló állandó készségétől eltekintve Nincsicnek a Podkarpatskaja Russ-ban tett utazására vezetendő vissza. Értesülesem szerint ugyanis Nincsic Jugoszláv külügyminiszter ez utazás alkalmából erősen exponálta magát Benes előtt azért, hogy ez utóbbi a schismatikus mozgalmat ezentúl is elősegítse.

Ide irányult Nincsicnek abbéli törekvése is, hogy Dosithey-nek a Szerbiából jött schismatikus püspöknek helyzetét megerősítse és neki a Podkarpatskaja Russ területén való megmaradást lehetővé tegye.

Ennek a megvilágosítására célirányosnak tartom a schismatikus mozgalom kezdetére kitérni.

A cseh állam megalakulása után a Podkarpatskaja Russban a schismatikus mozgalmat Dr. Homitsko Vladimir ungvári orvos indította meg. Ez az orvos, ki a békében Trencsénben lakott, társaival egyetemben Szerbiából Dosithey szerb püspököt hívta be Russinszkoba. Míg ezek Dosithey-t szabályszerűen püspökké választhatták volna, egy átmeneti bizottság, apostoli adminisztrátorrá választotta meg Dosithey-t azzal, hogy ott egy autokhefal egyházmegyét szervezzen.

Ámde a cseh kormány a saját hatalmi törekvéséből kifolyólag nem látta szívesen egy kárpátaljai autokhefal püspökség alakulását és ezért azon volt hogy a kárpátaljai schismatikus püspökség élére egy főpap kerüljön, kit a konstantinápolyi pátriárka által felszentelt prágai schismatikus érsek egy Szavatij Cyrill nevű aposztata latin pap küldene Ruszinszkóba. Szavatij a Vrangeli hadsereg volt tábori püspökét Benjámint küldötte a Podkarpatskaja Russba, ki kezdetben Sebastopoli püspök volt.

Ámde Homiitsko-ék nem ismerték el a Prágából küldött Benjámint püspöküknek és keresztülvitték, hogy a schismatikusok nagy többsége is Dosithej mellé álljon, kit azonban a cseh kormány időközben kiutasított.

Ekkor következett Nincsicnek a kárpátaljai ruthénség területén való utazása és az a közbelépés, mely Dosithej kitiltásának visszavonását eredményezte. Hir szerint az egész konfliktust végleg úgy fogják elintézni, hogy Dosithej Beskid Antal ruszinszkói kormányzónak az öccsét, ki valamikor eperjesi püspöki irodaigazgató volt, máris a schismára tért, püspökké szenteli és a ruszinszkói schismatikusok később Beskidet fogják püspökükké választani.

Jellemző Beskid Antal kormányzó személyére, de az általa képviselt cseh kormányra is, hogy Beskid kormányzó, noha kifelé görög katolikusnak vallja magát, határozottan schismatikus érzelmű.

Ennek a gyengéden szólva aggasztó helyzetnek a szanalását, már amennyire lehetséges, csakis egy kompakt, összetartó hithű gör.kath. contingensnek az ellentállása tehetné lehetővé.

E helyett a prágai nuntius, amint látszik, rosszul válogatja meg tanácsadóit, mindent megtesz, hogy az ukrainizmus pártfogolásával és parancsoló támogatásával éket verjen az unióhoz hű gör.kath. hivek közé.

Így p.o. Gebé püspököt arra kényszeríti, még pedig az utóbbinak kifejezett meggyőződése ellenére, hogy Galiziából ukrán apácákat hozzon be, és ezekre bizza az ungvári tanítónőképzőt polgári leányiskolát és leányinternátust, mely intézetekben eddig papi családokból származott, minden tekintetben kifogástalan tanítónők és részben papi tanerők működtek.

Ruszinszkóban néhány önző „családon” kívül senkinek sem kell az ukrainizmus.

A Kárpátaljai ruthének nyelv, szokások, hagyomány, kedélyélet sőt külső megjelenés dolgában is feltűnően különböznek gácsországi testvéreiktől, akiktől Koriátovics Todor vezetése alatt bizonyára nem azért váltak el és költöztek Magyarországra, mert galicziai rokonaik társaságában valami nagyon jól érezték magukat. Évszázadok folyamán még jobban idegenedtek el galíciai fajrokonaitól és most benső renesszánsal viseltetnek mindama dolgok és tényezők iránt, melyeknek az összességét ukrainizmus néven foglalunk össze.

A görög kath. lakosságnak intelligens eleme pedig, mely a magyar kultúra emlőin nevelkedett sohasem fog azzal a gondolattal megbarátkozni, hogy az ukrán csoportozat aklába tereljük és mindattól megfosszák, amihez régtől fogva kegyelettel és szeretettel ragaszkodik.

Az ukrainizmusnak egyházi intézkedések és intézmények keretében való oktrojálása tehát legfeljebb arra való, hogy a ruszinszkoói lakosság körében a Szentszékkel illetőleg a katolikus főpapi vezetőséggel szemben váltson ki elégedetlenséget és ezenképen a schisma s az intelligens elem viszonylatában a protestansizmus malmára hajtsa a vizet, ami a Szentszék előtt közömbös nem lehet.

Nagyságod azt amit jelen információmban Nagyságoddal közöltem, alkalomadtán a Vatikánban konverzációszerűen fel fogja használni.

De mindenesetre alkalmat fog keresni Nagyságod arra is, hogy a közlöttekre Msgr. Skidmuntnak, a Szentszék melletti lengyel követség egyházi jogi tanácsosának a figyelmét is felhívja, kinek Csiszárík címzetes püspök, mikor legutóbb Rómában időzött máris kilátásba helyezte, hogy Nagyságod útján idevonatkozó újabb információkat fog kapni.

Skidmunt praelatus az érintett viszonylatban való értesítését azért tartom értékesnek, mert Msgr. Skidmunt-ot, ki a Vatikánban és a római egyházi körökben, de lengyel politikai körökben is nagy tekintélynek örvend, Russinszko úgye nemcsak katolikus szempontból, de a lengyel érdekek szemszögletéből tekintve is, még pedig úgy oroszbarát schismaticus, mint ukrán vonatkozásban élénken érdeklő és most ő bizonyára nem fogja elmulasztani, hogy Russinszko megbeszélte ügyére úgy a Szentszéknek, mint pedig a lengyel körök figyelmét felhívja.

A miniszter rendeletéből:

Török

követségi tanácsos

348. Hanauer István váci püspök átirata Miklósy István hajdúdorogi püspökhöz a hódmezővásárhelyi görögkatolikus hívek lelkipásztori ellátása tárgyában

Vác, 1924. augusztus 28.

GKPL I-1-a 1055/1925. Tisztázat.

3075/1924.

Méltóságos és Főtisztelendő

Miklósy István

hajdúdorogi gör. szertartású katolikus püspök Urnak, Nyiregyháza.

Méltóságos Püspök Ur!

Engem semmiféle hatalmi törekvés nem vezetett, amidőn a hódmezővásárhelyi plébánosnak utasítást adtam, hogy ne engedje át templomát Toma László makói esperesnek magyar nyelvű istenisztelet tartására, hanem azt több indító ok által parancsolt főpásztori kötelességemnek tartottam amelyeket kifejtteni most nem látszik alkalomszerűnek.

Amidőn Toma László ennek dacára is megtartotta a magyar nyelvű isteniszteletet, az ügyet a legteljesebb lojalitással Méltóságod és az én

legközelebbi feljebbvalónk, a hercegprimás ő eminenciája döntése alá bocsájtottam. Őeminenciája az ügyben, mint Méltóságod előtt ismeretes, 3177/1923 sz. alatt metropolitai döntést⁴¹⁹ hozott és ebben az én álláspontomat ismerte el helyesnek és jogosultnak.

Toma László a metropolitai döntés után, annak ellenére folyó évi június hó 22-én megismételte a magyar istenítiszteletet. Miután Méltóságod a metropolitai döntést nem fellebbezte meg az apostoli Szentszékhez, a metropolitai döntés teljes erőben fennáll, amit a makói esperesnek kötelessége tiszteletben tartani. Az egyházi tekintéllyel ilyenféleképpen szembeszálni igazán nagy vakmerőség és tekintélyrombolás, amire manapság semmiképpen sincs szükség.

Amennyiben Méltóságod a metropolitai döntést magára sérelmesnek találná, én készséggel hozzájárulnék ahhoz, hogy az ügyet a Szentszék ítélete alá bocsássuk. Amennyiben azonban ezt Méltóságod nem óhajtaná, mély tisztelettel kérem, méltóztassék a makói esperest szigorúan utasítani, hogy a metropolitai döntést tartsa tiszteletben, mert ellenkező esetben kénytelen lennék ellene most már egyenesen az apostoli Szentszékénél panaszt emelni.

Miután én nem új dolgot, hanem csak az eddigi állapot fentartását kívánom, amelynek a metropolitai döntés is kedvez: engem semmiképpen sem érhet a békebotlás vádja; én kezdettől fogva a lelkiismeretem által diktált védekezésre szoritkozom és mindent elkövetek a felmerült konfliktus békés elintézése érdekében. Miután Méltóságodnak is csak ez lehet célja, tisztelettel kérem ez irányban bölcs intézkedését.

Méltó tisztelem kifejezésével vagyok Vácson, 1924 augusztus hó 28-án
Méltóságodnak szolgálatra kész testvére Krisztusban
+ Hanauer István
váci püspök.

**349. Breyer István vallás- és közoktatásügyi h. államtitkár átírata
Csernoch János hercegprimáshoz a Horthy kormányzó névnapjára
kért liturgia tárgyában**

Budapest, 1924. szeptember 2.

EPL Cat. D/c. Csernoch 2771/1924. Tisztázat.

M. Kir. Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium.

4694/1924./eln. szám.

Bizalmas! Saját kezéhez!

Főmagasságu Dr. Csernoch János

bibornok, hercegprimás, esztergomi érsek urnak,

Esztergom

Főmagasságu Bibornok, Hercegprimás, Érsek Úr!

419 Lásd: 260. számú dokumentum.

A honvédelmi miniszter úr a ././ alatt idemellékelt átiratában⁴²⁰ panaszt emel Miklósy István hajdudorogi püspök úr ellen a Kormányzó Úr Ófőméltósága magas születésnapja alkalmából a püspökséghez kiküldött tiszt előtt tett nyilatkozata miatt.

Miklósy püspök urat ez ügyben nyilatkozatának közlésére felkérve a püspök úr erre nézve ././. alatt csatolt átiratában⁴²¹ adta meg válaszát.

Mielőtt a honvédelmi miniszter urnak a kért értesítést megadnám, tiszteletteljesen kérem Főmagasságotat, hogy ez ügyre vonatkozó nagybecsű véleményét velem közölni méltóztassék.

Fogadja Főmagasságod kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását. –

Budapest, 1924. évi szeptember hó 2-án.

A miniszter helyett:

Breyer

h. államtitkár

350. Kánya Kálám külügyminiszter-helyettes utasítása Balásy Antal szentszéki követségi titkárnak Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában

Budapest, 1924. szeptember 28.

MNL OL K 105 L-3-g 413/Pol/1924

M. Kir Külügyminiszterium

413/Res-Pol.

Papp c. érsek ügye.

3 mell.

Budapest, 1924 szept. 28.

Nagyságos Balásy Antal köv. titkár urnak, Róma.

Nagyságod személyes tájékoztatására három napi jelentést küldök másolatban, egyébként pedig egyelőre ugyancsak kizárólagosan személyes irányítására közlöm, hogy a magyar kormány az a szándéka, hogy a Papp püspök elmozdítása és apostoli adminisztrátorrá történt kineveztetésével kapcsolatos és részünkről nehezményezendő körülmények dolgában a Szentszékhez legközelebb jegyzéket fogunk intézni, melynek bemutatásával majd a vatikáni követséget bizzuk meg. De nincsen kizárva, hogy a jegyzéket esetleg az ap. nuntius úr útján juttatjuk a bibornok államtitkár urhoz.

Ezt az utóbbi módozatot abban az esetben választanók, ha a Szentszék időközben bennünket a szóbanforgó tényekről formasieruen a nuntius úr közvetítésével értesitene.

420 Lásd: 340a. számú dokumentum.

421 Lásd: 344. számú dokumentum.

A magyar kormánynak ezidőszerint az az álláspontja, hogy a tapolczai apátság, melynek jövedelmét a munkácsi püspök ama 10.000 forintot tevő subsidium helyébe kapta, melyet a munkácsi püspök a 18-ik század végéig a vallásalaphól élvezett, Pappot mióta a munkácsi püspökségtől megvált, többé nem illeti meg és hogy a magyar kormány nem látja okát annak, hogy a munkácsi püspököt a vallásalaphoz tartozó tapolczai apátság terhére ezentul is abban a subsidiarius támogatásban részesítse, melyet elődeinek rendelkezésére bocsátott.

Papp c. érsek ap. administrátorságának viszonylatában pedig arra az álláspontra kell helyezkednünk, hogy Csonkamagyarországon való letelepedését legalább ezidőszerint azért nem tehetjük lehetővé, mert ezzel a cseh illetékesség illetőleg az állampolgárság dolgában elfoglalt álláspontunknak, melyhez sok ezer a csehszlovák köztársaság területén lakó, de Csonkamagyarország területén született egyén érdekében szigoruan kell ragaszkodnunk, praejudikálnánk.

Mindezek, a fentidézett napi jelentésekben foglaltakat is ideértve, miként bevezetésszerűleg már is jeleztem, egyelőre kizárólagosan Nagyságod tájékoztatására szolgálnak.

A miniszter helyett:

Kánya

rk. követ és megh. miniszter.

350a. Kánya külügyminiszter-helyettes utasításának melléklete: napi jelentések

Budapest, 1924. szeptember 15–19..

Titkos!

Napijelentés.

1924. szeptember 15.-én

Beszkid Antal ruszinszkói kormányzó rokona Beszkid Sándor egy fiatal állami tisztviselő, ki a ruszinszkói kormányzóságnál van alkalmazva, néhány nappal ezelőtt a vasúti fülkében, melyben utazott egy másik cseh tisztviselővel beszélgetett. Ennek a beszélgetésnek fültanuja, a harmadik utas, a következőket hallotta és mondotta el későbbben Papp c. érseknek.

Benes is, de különösen a prágai nuntius a Papp ügy miatt „fricskát kaptak”. Rómából, mely azt kívánja, hogy most a nuntius és a prágai kormány hozza rendbe a Papp ügyet.

A szlovenszkói lapok azt híresztelték, hogy Markovics unifikációs miniszter megbízást kapott arra, hogy a cseh állampolgárság illetve a vele összefüggő illetékesség dolgában sürgősen dolgozzon ki egy novellát.

Ehhez az újsághírhez magukat jól informálnak mondó körök tudni vélik, hogy ez a megbízás azzal a nagyon erélyes démarche-sal áll okozati

összefüggésben, melyet szerintük az állampolgárság dolgában tett a magyar kormány a cseh kormánynál.

Az eucharistikus kongresszuson a prágai nuntius kérdezősködött, megjelent-e Gebé püspök és ha nem jött el személyesen, ki képviseli. Erre egy Fenczik István nevű fiatal theol. tanár Ungvárról, aki maga ajánlkozott volt Gebé püspöknek képviselőül, jelentkezett a prágai nuntiusnál.

Ez nyomban és nagy nyomatékkal azt kérdezte Fencziktől ki lakik a püspöki residenciában és mikor azt hallotta hogy egyelőre még Papp érsek, kifakadt és méltatlankodva kérdezte, „Hát még mindig ott lakik, pedig meghagytam Gebének, hogy szenteltetése után (aug. 2-án történt) haladéktalanul vonuljon be a munkácsi residenciába. No de majd irok újból Gebé püspöknek.”

Fenczik ezeket elmondotta Papp érseknek ez utóbbi azonban nem szólt a dolgról Gebé püspöknek, megtudandó fog-e erről az ügyről Gebé Papp előtt említést tenni, nevezetesen ha a nuntius által kilátásba helyezett levelet Gebé megkapja, fog-e róla Pappnak szólni.

Nemsokára az én bizalmas emberemnek volt alkalmam Gebé püspökkel beszélni. Az én emberem említette Gebé előtt, hogy velem találkozott, de állig begombolkozottnak talált.

Ugy látszik – mondotta erre Gebé püspök, van valami a háttérben, a magyar kormány alighanem nem enged és jól teszi, ha nem enged. Nem is tudom, mit akar az az olasz tőlem. Már két izben előszóval hagyta meg nekem, hogy költözzem belé haladéktalanul a püspöki palotába, most meg egy levelezőlapon azt írja lakoltassam ki azonnal az érseket és vonuljak be rögtön a püspöki palotába.

Nem tudom minek tart engem a nuntius hogy ilyeneket parancsolgat és így.”

Eddig Gebé püspök ki egyébiránt a papi szent gyakorlatot követő értekezleten, melyen a jelen volt mintegy 96 pappal gazdasági dolgokat beszélt meg, azt mondotta papjainak: „Anyagiakban ne várjanak a közbenjárásomtól sokat, egy kormány, mely a munkácsi püspöknek fizetésül kettőezer cseh koronát kínál, nem biztat bennünket nagy reménységekkel.”

A cseh kormány azáltal, hogy a nuntius útján Papp kilakoltatásán fáradozik azt akarja elérni, hogy Papp maga kérje tőle t.i. a cseh kormánytól hogy az a cseh utlevél, melyet a csehek tavaly állítottak ki Pappnak és amely több benne megnevezett országra szól, de Magyarországra nem, maga kérje a cseh kormánytól, hogy cseh utlevele Magyarországra is kiterjesszék. Mihelyst ezt Papp c. érsek megteszi – mondják – a prágai magyar követség nem tagadhatja meg tőle a visumot.

Amde Papp érsek immáron teljes megértésével van a helyzetnek, amihez időközben Ungvárott megfordult Bacsinszky Vladimírral való multheti beszélgetésem járult hozzá javarészen és sem a cseh utlevél kiterjesztését nem kéri, sem a magyar utlevelet. Még a butorok átküldését sem szorgalmazza.

A csehek különben igen udvariasan bánnak velem, Gebé mint látjuk nagyon barátságosan.

Gebé püspökre visszatéve azt hallottam, hogy Gebé jelenleg Nagy Tapolcsányban van, hogy ott Masaryknál tisztelegjen.

Mielőtt utnak indult, kijelentette bizalmas emberei előtt, hogy nyíltan meg fogja mondani Masaryknak, hogy hiába okolták Pappot a schisma terjedéséért, mert már Papp lemondása óta is egyre gyarapszik a schismatizáló községek száma, melyeket hitelhagyásukban a cseh kormány most is szembeötlő módon támogatnak. Egyébiránt eltökélt szándékom – folytatta Gebé meghittje előtt a fenti beszélgetést, – hogy ha egy esztendő leforgása után a cseh kormány ígéretének nem áll (lásd az én római feljegyzéseimet 1924. jul. 9-23-ig tartó utamról) és a schismaticusok által elidegenített templomokat s azok tartozékát vissza nem adja, akkor a püspökségről lemondok és lemondásomat az egész világ előtt nyíltan megokolom.

Papp érseknek a jelen napi jelentésben említett bizalmasa azt kérdezte tőlem, mit mondjon hát Papp c. érseknek, ki most nyugodtabb ugyan, de olykor még is aggályoskodik, mire azt válaszoltam: Hivatalosan semmit sem mondhatok neki, de őszinte szivemből fakadó jóbaráti tanácsként ajánlom, mondja meg Papp püspök c. érseknek legyen türelemmel és bizzék itteni jóembereinek őszinte és készséges jóindulatában.

Titkos!

Napijelentés.

Budapest, 1924. szeptember 19.

Mai beszélgetésünk alkalmával a nuncius ur a Papp-ügyre is rátért. Beszélgetés közben ugyanis elmondottam, hogy a kassai püspök úr irt a prágai nuntiusnak jelezvén, hogy a magyar kormány az utlevél (Papp-féle utlevél) dolgában elfoglalt álláspontját teljesen helyesnek tartja. Az itteni nuntius erre azt mondotta: Mikor Fioretti (az itteni nuntiatúra uditoreja, aki most szabadságon van) Rómába utazott, megizentem, hogy tartózkodjanak attól, hogy Papp ügyében bármi újabb lépést tegyenek. Fioretti azt írja most, hogy ő ennek a megbízásnak meg is felelt.

Érdekes, hogy a nuntius abban a fogalmazványba engedett nekem betekintést, melyet a Csehszlovákiában az esztergomi ap. administraturában alapítandó magyar papnevelde ügyében intézett pártolólag a szentszékhez.

Ebben a felterjesztésben felsorolja azokat az okokat, melyek szerintünk is a magyar papnevelde felállítását szükségessé teszik, és azután hozzáteszi hogy a seminarium engedélyezését azért is vallja szükségesnek, mert reméli, hogy a Szentszéknek ez az intézkedése azt az elkeseredést, melyet Papp elmozdítása és a kolozsvári minorita templom elajándékozása idézett elő, némileg enyhíteni fogná.

Titkos!

Napijelentés

Budapest, 1924 szeptember 18.

Szeptember hó 12-én N. Slovinkibe utaztam, hogy ott édesanyám halálának évfordulóján szent misét mondjak.

A vonaton délutáni 4 ½ órakor érkezvén betértem a kassai püspök urhoz és a késő délutáni órákat nála töltvén, az esti vonattal folytattam utamat. A kassai püspök urnál a beszéd az amerikai tótokra is terelődött, akiknek csehellenes illetőleg autonom barát hajlamait Hlinka tartja ébren és éleszti ottani meghittjei által: Szó van arról is, hogy Hlinka nemsokára személyesen utazzék Amerikába.

A slovenskoi tótok részén – a vezetőket értem – egyáltalában nagy a készség arra, hogy az autonom mozgalmat Amerikában is fejlesszék. A kassai püspök úr nagy megértéssel van az amerikai tótok kooperációjának biztosítása és értékesítése iránt.

Szóbakerült a Papp-ügy is. Itt utaltam arra a csokorba szedett többrendbeli anomáliára, mely ennek az ügynek a nyomán támadott, és amely a kassai püspök úr szerint is jelesen azért terheli a prágai nuncius urat, mert ebben az ügyben hozzáértő emberekkel nem konferált. A kassai püspök úr egyébiránt, mikor előtte kiemelttem, hogy a m.kir. korány azt az álláspontot, melyet Pappal szemben az illetékesség kérdésével kapcsolatosan elfoglalt, fel nem adhatja, azt mondotta, hogy ez egészen világos és ő majd megírja az apostoli nunciusnak, hogy a magyar kormánynak ebben az ügyben konzekvensen kell eddigi álláspontjához ragaszkodnia és Pappnak utlevelet nem adhatik. Ha a csehek állítanak ki Pappnak utlevelet, – folytatta a kassai püspök, akkor a magyar kormány bizonyára nem fogja tőle a visumot megtagadni. A cseh kormány azonban aligha fog Pappnak utlevelet adni, mert ezzel a ténnyel Papp c. érsek állampolgárságát ismerné el.

Ugyanez történnék, ha a cseh kormány Papp érseknek azon utlevelét, melyet a cseh kormány még akkor állított ki Papp részére, mikor ez Rómába utazott s amely még ma is érvényes, de mely Magyarországra való utazásra nem jogosít, most Magyarországra is érvényesítené.

A Cseh-Szlovák Köztársaság területén levő slovenskoi egyházmegyék keretének kontemplált rendezésére vonatkozólag Fischer Colbri püspök ugy Őszentsége mint a mostani prágai nuncius előtt is azt a véleményt nyilvánította, hogy ezt a rendezést csak a kérdés egész komplexumának felölelésével és valamennyi érdekelt püspök meghallgatásával szabad foganatosítani.

A vagyoni jogi kérdésnek rendezése természetesen olyan postulátum, melyet a magyar kormány támasztott még pedig oly értelemben, hogy az utóbbi kérdés rendezésének az egyházkormányzati keretek új rendezését okvetlenül meg kell előznie.

Nisne Slovinkiben a görög kath. plebános közölte velem a csehszlovák hatóságok ama rendeletét, hogy a hitoktatásnak is mindenütt tót nyelven kell történnie. Schärfel krompachi (korompai) evangélikus lelkésztől, ki a lefolyt

tanévben németül tanította tanítványait, az állami subsidiumot megvonták. Slovinkí persze gör. kat. község így a hitoktatásnak is ott voltaképpen ruthén nyelven kellene történnie. Csiszárík János s.k.

351. A prágai nunciatúra átírat-fogalmazványa Papp Antal kormányzónak érseki kinevezése tárgyában

Prága, 1924. október 1.

AAV Arch. Nunz. Cecoslovacchia 29. fasc. 131. fol. 277r. Fogalmazvány.

Prot. No. 11187

1° Octobris 1924

Illustrissimo ac Reverendissimo

Domino Antonio Papp

Archiepiscopo Cyzicensi Uzhorod

Illustrissime ac Reverendissime Domine,

Honori mihi duco ad Excellentiam Tuam Reverendissimam transmittere Bullam Apostolicam nominationis Tui in Archiepiscopum titolarem Ecclesiae Cyzicensis.

Taxa solvenda et ad S.C. „pro Ecclesia Orientali” mittenda, est libellarum ital. 150,00 (centum et quinquaginta).

Omni interim, qua par est, existimatione manus Excellentiae Tuae deosculans, permanere gaudeo Eidem

Excellentiae Tuae addictissimus famulus

352. Papp Antal érsek átírata a prágai nunciatúrának érseki kinevezése tárgyában

Ungvár, 1924. október 8.

AAV Arch. Nunz. Cecoslovacchia 29. fasc. 131. fol. 296r–297r. Tisztázat.

Prot. No. 11216

Illustrissime ac Reverendissime Domine!

Nudius tertius accepi litteras⁴²² aestimatissimas Illusritatis Tuae sub Nro 11187. 1-a die hujus mensis ad me directas, quibus adjunctam Bullam Aplicam nominationis meae in Archiepiscopum tit. Ecclesiae Cyzicensis ad me transmittere dignabaris.

Ago gratias quam maximas Tibi pro hocce amicabile et fraterno servitio Tuo.

422 Lásd: 351. számú dokumentum.

Sumo mihi honorem Illustritatem Tuam item certiore reddendi: me professionem fidei et sueta juramenta juxta formulas mihi missas hodie in manibus Illustrissimi ac Reverendissimi Domini, Petri Gebé, Episcopi Munkácsensis in oratorio eppali emisisse et has formulas per me, dictumque Antistitem subscriptas, sigilloque munitas ad Cancellariam Apostolicam transmisisse.

De hisce retuli et Eminentissimo ac Reverendissimo Domino Petro Cardinali Gasparri a secretis Status, ad quem et humillimas meas litteras gratiarum actionis ad Beatissimum Patrem directas misi, humillime rogando Suam Eminentiam, ut hasce litteras meas Sanctissimo Domino Nostro exhibere dignaretur.

Taxam pro Bulla Aplica praescriptam 150 libellarum ital. ad S.C. a pro Ecclesia Orientali proxime mitti curabo.

Demum fiducialiter rogo Te, Ill.me ac Rev.me Domine, ut homagium meum, humillimamque salutationem meam Suae Excellentiae, Domino Nuntio Apostolico nuntiare digeris.

Omni, qua par est, existimatione et reverentia permaneo
in Uzhorod, 8-a Octobris a.D. 1924

Illustritati Tuae addictissimus in Christo:

Antonius Papp Archiepiscopus titul. Administrator Aplicus.

**353. Miklós István hajdúdorogi püspök átirat-fogalmazványa
Hanauer István váci püspökhöz a hódmezővásárhelyi görögkatolikus
hívek lelkipásztori ellátása tárgyában**

Nyíregyháza, 1924. október 8.

GKPL I-1-a 1055/1925. Fogalmazvány.

2087/1924

Méltóságos Püspök Ur!

A hódmezővásárhelyi gör. szert. katolikus hívek lelki ellátása érdekében, 3075/1924 sz. a. hozzám intézett, nagybecsü átiratára⁴²³ válaszul, van szerencsém Méltóságod szives figyelmébe ajánlani a következőket:

Méltóságod egy joghatósági kérdésben egyenesen panasszal fordult közös metropolitánkhoz, anélkül hogy a panaszbeli kérdéshez felvilágosító hozzászólásomat kívánta volna.

Ugy e közigazgatásban valamint a judikaturában szokatlan föllépése megtévesztette érsek urunkat: aki, abban a föltevésben, hogy Méltóságod tisztázott tényállás alapján teszi meg panaszát, jogosnak vélte tiltakozó felszólamlását.

423 Lásd: 348. számú dokumentum.

A történetek után, a hercegprimás-érsek ural érdemben letárgyalt kérdés új tárgyalásába nem bocsátkozom. Módjában van Méltóságodnak Ő Eminentiájánál jogi álláspontom megtingathatatlan voltáról meggyőződni.

Mindmellelt legyen szabad Méltóságoddal alább következő észrevételeimet közölni:

1) A „magyar mise” vádjával a római Szentszék előtt eddig csakis az oláh püspökök operáltak.

2) Hogy egyházmegyémmek milyen a misenyelve, nem titok a Szentséges Atya előtt, akinek legfelsőbb kívánságára, alázatos felterjesztésem mellékletében, misekönyvemet harmadfél év előtt bemutattam.

3) Olyan helyen, mint Hódmezővásárhely, hol a schismatikus hitközség annyira virágzóznak mutatkozik, hogy Méltóságod egyik volt papja, dr. Wiener László, ahhoz pártolt s ott teljesít lelkipásztori szolgálatot, kétszeresen indokolt hibeim mentése mindazon eszközökkel, melyeket az Anyaszentegyház ősi fegyelme, a Szentséges Atya nyílt vagy hallgatag hozzájárulásaival rendelkezésemre bocsát.

Fogadja Méltóságod tiszteletem őszinte nyilvánítását, mellyel vagyok Nyiregyházán, 1924. okt. 8

testvére az Urban
hajdudorogi püspök

354. Papp Antal érsek átirata Francesco Marmaggi prágai nunciushoz lemondatása tárgyában

Ungvár, 1924. október 22.

AAV Arch. Nunz. Cecoslovacchia 29. fasc. 131. fol. 298r–299r. Tisztázat.

Prot. No. 11272

Excellentissime ac Reverendissime Domine Archiepiscopo,
Nuntie Apostolice!

Ago gratias quam maximas Excellentiae Vestrae pro benignis litteris 10-a die hujus mensis sub nro 11213 ad me directis, quibus accludendo ad me remittere dignabatur responsum Ministerii Exterorum in causa profectionis meae Excellentiae Vestrae datum.

Proh dolor, licentiam et scriptum ad immigrationem meam in Hungariam necessarium a regimine Hungarico hucadusque lucrari non potui, quia Ministerium Exterorum Hungaricum obstacula facit. – Per commissarium meum multotias jam flagitari editionem praedicti scripti, – ast ille in Ministerio Exterorum semper – ita praeterita hebdomada quoque – unum idemque responsum accepit, quod nempe negotium meum – praeprimis in causa Apostolicae Administrationis novae – cum S. Sede Apostolica adhuc

non est complanatum, in ordinem redactum, – et ideo scriptum ad meam inmigrationem adhuc extradari non potest.

Sed quoadusque haec tractatio durabit? Jam appropinquat hiems – et hiema quomodo cum matre mea aegrota et aetate provecta proficisci potero? Nescio.

Ideo summa cum veneratione et fiducia rogo iterum Excellentiam Vestram in nexu aestimatissimarum litterarum 14-a Julii a.c. sub nro 10917 ad me directarum, ut considerationem S. Sedis Apostolicae circa communicationem Decreti in causa mea, reliquarumque quaestionum huc pertinentium cum Gubernio Hungarico iterum adtrahere dignetur.

Altis gratiis ac favoribus commendatus, singulari cum renovationis et obsequii cultu persisto

in Uzhorod 22-a Octobris a. 1924.

Excellentiae Vostrae Reverendissimae addictissimus in Christo:

Antonius Papp

Archiepiscopus Cyzicensis, Administrator Apostolicus

355. Pietro Gasparri államtitkár utasítása Lorenzo Schioppa budapesti nunciusnak Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában

Róma, 1924. október 22.

AAV Nunz. Ungheria 11. fasc. 6/9. fol. 495r. Tisztázat.

3291/II

dal Vaticano, 22 Ottobre 1924.

No 35143.

Monsignor Lorenzo Schioppa

Nunzio Apostolico

Budapest

Illustrissimo Signore,

Mi é regolarmente pervenuto il Rapporto⁴²⁴ di Vostra Signoria Illustrissima No 3192 del 23 agosto scorso, relativo alla situazione di Monsignore Papp.

Convengo con Vostra Signoria che sia opportuno differire ogni passo in merito, aspettando che il Governo chiarisca prima il suo atteggiamento.

Profitto intano dell'incontro per accusarLe ricevimento anche del Rapporto No. 3257 del 7 corrente, relativo alle dimissioni di cotesto Sig. Ministro degli Esteri.

Infine, con sensi di sincera e distinta stima mi rafferma di Vostra Signoria Illustrissima affezionatissimo per servirla

P. C. Gasparri

424 Lásd: 346. számú dokumentum.

356. Csernoch János hercegprímás átirat-fogalmazványa Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatásügyi miniszterhez a Horthy kormányzó névnapjára kért liturgia tárgyában

Esztergom, 1924. december 13.

EPL Cat. D/c. Csernoch 2771/1924. Fogalmazvány.

Nagym. Gróf Klebelsberg Kúnó VKM. Úr
Budapest.

A f. évi szept. 2.án 4694/el. sz. a. kelt nagybecsü átirat⁴²⁵ kapcsán nem kívánok véleményt mondani Miklósy István hajdudorogi püspök úr eljárásáról.

Saját egyházmegyéjében neki van joga rendelkezni, a felelősséget ő viseli.

A Kormányzó úr Őfőméltóságának névnapja vagy születésnapján kért szentmisék ügyével a Püspöki Kar az 1924. évi tavaszi konferencián foglalkozott. Mivel a szentmisét sem a Kormány, sem a Katonai parancsnokság nem kérte, hanem az egyes városokban vagy falvakban a helyi polgári vagy katonai hatóságok kéri, a püspöki kar nem hozhatott általános, az egész országban egyöntetűen érvényes határozatot. Azt azonban megállapította akkor a püspöki kar, hogy a szentmise megtartásának egyházi szempontból akadálya nincs s ugyanazért kívánatos, hogy a lelkészek mindenütt készségesen teljesítsék az erre vonatkozó óhajt, ha az bármely oldalról fölmerül.

A velem közölt iratokat ./ a. visszacsatolva kérem Excellentiádat, fogadja legmélyebb tiszteletem őszinte nyilvánítását.

Esztergom, 1924. dec. 13.

Cs.

357. Scitovszky Tibor külügyminiszter utasítása Bornemissza Gyula szentszéki követnek Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában

Budapest, 1924. december 19.

MNL OL K 105 L-3-g 3912/Pol./1924. Tisztázat.

Bizalmas! 3912/Pol.

Budapest, 1924. dec. 19.

Papp Antal a munkácsi püspök apostoli adminisztrátor ügye.

Méltóságos báró Bornemissza Gyula

rendk. követ és megh. min. urnak, Róma

Hivatkozással 2107/1924. pol. számú rendeletemre⁴²⁶ és vatikáni követségünk 117/pol. számú jelentésére,⁴²⁷ felkérem Méltóságodat, hogy a bibornok

425 Lásd: 349. számú dokumentum.

426 Lásd: 333. számú dokumentum.

427 Lásd: 335. számú dokumentum.

államtitkár urhoz a következő jegyzéket – melynek Méltóságod belátása szerint felhasználható francia fordítását is csatolom – intézni sziveskedjék.

A m.kir. kormány magánuton nyert bizalmas információ alapján arról értesült, hogy a Szentszék a munkácsi és az eperjesi egyházmegyék Csonkamagyarország területén fekvő plébániáiból apostoli adminisztrátorságot szervezett, ennek élére megyéspüspököket megillető jog és hatáskörrel a püspöki megyéjétől megfosztott Papp Antal cyzikusi c. érseket helyezte és ezen mindkétrendbeli intézkedésének a foganatosításával a prágai ap. nuntium bizta meg. Az új apostoli adminisztrátor anyagiakban való ellátásáról pedig a Szentszék azonképen kíván gondoskodni, hogy Papp Antal c. érsek a tapolczai apátság élvezetében ezentul is meghagyassék.

Ennek a valószínűtlennek látszó hírnök a valódiságát csakis annak a válasznak a kapcsán tudtuk megállapítani, melyet vatikáni követünk ezügybeni bizalmas kérdezősködésére illetékes helyen kapott.

Formaszerű értesítés hiányában a m. kir. kormány annak a megállapításnak a kapcsán ezennel kellemetlen de mulaszthatatlan kötelesség képében tiltakozik az ellen, hogy az Ap. Szentszék Magyarország területén, bár átmenetileg, új egyházkormányzati keretet létesített anélkül, hogy a m.kir. kormánynak előzetesen módot nyújtott arra, hogy a Szentszék joghatóságának tiszteletbentartása mellett, a Szentszéknek figyelmét esetleg országos érdekek javasolta körülményekre hívassa fel.

Tiltakozik továbbá a m.kir. kormány az ellen, hogy a Szentszék a szóbanforgó jurisdictionális területre magyar püspököket megillető jog és hatáskörrel felruházott ap. adminisztrátort nevezett ki anélkül, hogy a m. kir. kormánynak előzetesen módot nyújtott volna annak a kiemelésére, vajjon a kiszemelt ap. adminisztrátor személy ellen nem táplál-e politikai természetű aggályokat.

Noha ugyan a Szentszék méltán tételezhette fel, hogy Papp c. érsek politikai megbízhatósága ellen nem lesz kifogásunk, a magyar kormánnyal való előzetes érintkezést ebben az esetben sem lett volna szabad mellőznie, nehogy ezzel egy reánk nézve hátrányos és sérelmes praecedens teremtse.

De nem lett volna szabad mellőznie ezt az előzetes bizalmas érintkezést azért sem, mert ennek az érintkezésnek a folyamán a Szentszéknek alkalma nyílott volna tájékozódni aziránt, hogy Papp Antal cz. érseket, ki hozzánk nem optált és akinek cseh állampolgársága elvitázhatatlan, magyar állampolgárnak nem tekintheti és ennél fogva Csonkamagyarországon való letelepedését legalább egyelőre lehetővé nem teheti.

Ha azonban már azt kellett nehézményeznünk, hogy az Ap. Szentszék a magyar kormánnyal való előzetes bizalmas érintkezés mellőzésével – magyar területen ap. adminisztrátorságot létesített és oda ap. adminisztrátort nevezett ki: fokozottabb mértékben kell tiltakoznunk az ellen, hogy ebbeli intézkedéseinek előkészítésével és formaszerű lebonyolításával az általánosan divó joggyakorlat ellenére és a locus regit actum mellőzésével, nem az itteni ap. nuntium hanem egy idegen hatalomnál accreditált diplomáciai képviselőjét,

a prágai nuntiust bizta meg, aki ebbeli megbízásának meg is felelt, azonban anélkül, hogy – ami pedig az egész ügyletből igazán oda tartozott – a kinevezendő ap. adminisztrátornak anyagi ellátását kánonjogszerűen az eperjesi és az egyetlen plebánia számarányában érdekelt munkácsi egyházmegye terhére biztosította volna.

Mire nézve tiszteletteljesen meg kell jegyeznünk, hogy a m.kir. kormány nem járulhat hozzá ahhoz, hogy a tapolczai apátság jövedelme Papp Antal c. érseknek ezentul is rendelkezésére álljon.

A tapolczai apátság ugyanis a munkácsi püspök – fogva jogszerűen soha sem szűnt meg a magyar kath. vallásalap tartozéka lenni.

Mindössze annyi történt, hogy annak idején királyi elhatározással annak az összegnek a fejében, melyet a munkácsi püspök eddig a magyar vallásalaptól subsidium képében élvezett, a tapolczai apátság jövedelmét bocsájtották az akkori munkácsi püspök rendelkezésére. Ez a kegyelmi tény azután mindannyiszor ismétlődött, mikor az Ap. király új munkácsi püspököt nevezett ki.

Nyilvánvaló tehát, hogy a tapolczai apátság jövedelmének élvezete Papp Antal püspököt csakis a munkácsi püspöki székben való maradásának tartamára illette meg, és hogy most, mikor Papp Antal a Szentszék intézkedéséből megszűnt munkácsi püspök lenni, a tapolczai apátság jövedelmére többé igényt nem tarthat, magától értetődően egyébiránt az is, hogy a m. kir. kormány, mely az elmozdított munkácsi püspöknek a tapolczai apátságra való igényét megszüntnek tekinti, még kevésbé vállalkozhatik arra, hogy az adott helyzetben a munkácsi püspök subsidiárius dotálásához a magyar vallás alap terhére bármi módon hozzájáruljon.

Scitovszky

358. Hanauer István váci püspök átírata Miklósy István hajdúdorogi püspökhöz a hódmezővásárhelyi görögkatolikus hívek lelkipásztori ellátása tárgyában

Vác, 1925. január 9. előtt

GKPL I-1-a 1055/1925. Tisztázat.

4314/1924.

Méltóságos és Főtisztelendő

Miklósy István,

hajdudorogi gör. szertartásu püspök Urnak, Nyiregyháza.

Méltóságos és Főtisztelendő Püspök Ur!

Hozzám intézett 2087 számú nagybecsü soraira⁴²⁸ válaszolva bátor vagyok a következőket megjegyezni:

428 Lásd: 353. számú dokumentum.

A magyar liturgikus nyelvre, amennyiben Méltóságod egyházmegyéjében használtatik, nincs semmi jogom megjegyzést tenni. Ellenben a saját egyházmegyémben én vagyok hivatva az egyház liturgikus törvényei felett őrködni és én vagyok jogosulva megítélni, hogy az én egyházmegyémben a magyar nyelv megengedhető-e. Szilárd theologiai meggyőződésem, hogy nem.

A vita közöttünk épen a körül forog, vajjon Hódmezővásárhely egyuttal Méltóságod egyházmegyéjéhez tartozik-e vagy sem. Erre vonatkozólag a metropolitai döntés úgy szól, hogy Hódmezővásárhely nem tartozik Méltóságod egyházmegyéjéhez, hanem kizárólag a váczhoz. Ez a döntés, miután nem fellebbeztetett meg, jogerős, aki ezt nem tartja tiszteletben, törvényt sért. Méltóságodnak jogában áll ez ellen az apostoli Szentszékhez felfolyamodással élni, aminek azonban nincs felfüggesztő hatálya. Ellenkező esetben azonban újból tisztelettel kérem, hogy méltóztassék a makói esperest utasítani, hogy magát a metropolitai döntéshez tartsa.

Ami a hódmezővásárhelyi görög keletiek megtérítését illeti, az a legjobb uton van Toma esperes beavatkozása nélkül is. Ebben az általam degradált Wiener Tibornak minden komolyságot nélkülöző fellépése nem fog akadályul szolgálni. Méltóztassék az iránt nyugodt lenni, hogy a hódmezővásárhelyi viszonyokat állandóan figyelemmel kísérem és ismerem, püspökségem öt éve alatt már négyszer fordultam meg ott. Ha Toma esperes görög keletieket akar megtéríteni, van erre alkalma Makón is.

Méltóságod levelének egyéb kitételeire nem óhajtok reflektálni, Miután előttem csak az ügy igaza van, a személyemet illető védekezésről lemondok.

Őszinte mély tisztelem kifejezésével vagyok a méltóságos püspök Urnak alázatos testvére Krisztusban

+ Hanauer István
váczi püspök

Az irat külföldön Miklósy püspök kézírásával:

A hódmezővásárhelyi gör. kath. hitközségnek a makói anyaegyházhoz tartozása megdönthetetlen érvekkel mutattatott ki az esztergomi érsek úr előtt. Nem lehet itt szó metropolitai döntésről. Az egyházmegye határainak kibővítése vagy megerősítése a római Szentszék jogai közé tartozik. Minthogy a vácz püspök úr állandóan kerüli e kérdés gyökeres tisztázását s újból is metropolitai döntésre hivatkozik, válaszirata, a további tárgyalása mellőzésével irattárba helyeztetik.

925. jan. 9.

359. Illés József professzor jelentése XI. Piusz pápának a munkácsi és az eperjesi egyházmegyék helyzetéről

Róma, 1925. január 10.

Città del Vaticano, Segreteria di Stato, S.RR.SS. AA.EE.SS. Ungheria, Anno 1924–1941, Pos. 30, fasc. 32. fol. 42r–56r. Tisztázat.
MNL OL K 105 L–3–g fol. 681r. Másolat.

Beatissime Pater!

Sanctitatis Tuae deditissimus filius, Dr. Jur. Josephus Illés-Illyasevics, universitatis scientiarum Budapestiensis professor ordinarius publicus decanusque facultatis iuridicae, membrum academiae literarum Hungaricae ac domus ablegatorum, gr. r. catholicus, supplicat Sanctitati Tuae instantissime, ut expositum statum gravem archiepiscopi in part. infid. Cyzicensis Antonii Papp, in quem per S. Sedis eam dispositionem incidit, quod promotus sit, antequam quaestio concivilitatis et pensionis sibi ex parte regiminis Bohemici pendendae soluta fuisset, sapientissime deliberandum et in favorem dicti archiepiscopi decidendum iubere velis.

Pro qua magnanima et paterna gratia Deus Optimus Maximus retribuat Sanctitati Tuae annum hunc iubilarem plenum consolationibus, longaevumque ac successibus repletum pontificatum.

Romae, die 10. Januarii 1925.

Sanctitatis Vestrae Obedientissimus filius

Dr. Josephus Illés Illyasevics de Visk

Relatio Sanctissimo Domino et Patri Nostro Summo Pontifici Pio XI. de gravi et incongrua subsistentia ex non solutis quaestionibus concivilitatis et pensionis a regimine Bohemico pendendae orta Antonii Papp archiepiscopi Cyzicensis, facta per Dr. Jur. Josephum Illés-Illyásevics ad universitatem scientiarum Budapestiensem professorem ord. publ., decanum facultatis iuridicae, nembrumque academiae literarum Hungaricae, nec non domus ablegatorum.

Cum ex illo tempore, quo, facta die 20. Januarii anni 1924. relatione⁴²⁹ de negotiis circa religionem in territorio hodie subcarpaticae dictae Rutheniae, Urbem reliqui, in vita religiosa gentis easdem Subcarpaticas oras incolentis Ruthenicae plura quam maximae Sanctitatis Tuae sublime attentioni digna, una etiam meas annis superioribus delatas demissimas quidem, sed definitas informationes verificare et confirmare apta evenissent facta, animum sibi sumere audeo, conscientiose et exacte, sicuti superioribus annis, ita nunc quoque flexo poplite exponere Sanctitatis Tuae eiusdem Subcarpatico-Ruthenici territorii actuales res ecclesiasticas, specialiter attendendo ad earum causas moventes et eventuales sequelas.

429 Lásd: 276. számú dokumentum.

Facio autem hoc cum profundissima filiali erga Sanctitatem Tuam veneratione ad promovendam s. matris ecclesiae nostrae rem, ut Sanctitas Tua integre perspicere ac diiudicare queat statum ecclesiasticum iamdictae gentis unitae et quidem ex aspectu deliberationis liberae ab omni politici praeoccupatione, unice respectu habito ad aspirationes catholicas.

Antequam vero inciperem breviter referre eventus ecclesiasticos anni praeteriti, inomisse aperire et cupio et debeo Sanctitatis Tuae paternam curam, quod nempe Antonium Papp in collaudacionem servitorum suorum de dioecesi sua promeritorum ad archiepiscopatum Cyzicensem clementissime promovere dignatus es, cunctos veros Ruthenos ibidem in dicta subcarpatica regione degentes sincero cum gaudio replevisse.

Et qualitercunque demum graviter evenerit illis talis inopinata separatio episcopi eorum a dioecesi et a populo eius, nihilominus filiali cum devotione et animi demissione acceptavere etiam illam Sanctae Sedis decisionem, quod Antonii Papp in episcopatu successor in persona Petri Gebé praepositi maioris datus sit. De vacanti episcopatu gr. r. Munkacsiensi haecce provisio idest tam fausta solutio huiusce difficilis quaestionis omnibus fidelibus vel maxime ex eo complacuit, quod abeuntum Antonium Papp supplere revera haud alius, quam nominatus episcopus Petrus Gebé potuisset.

Quod demum Sanctitas Tua quaestionem gr. cath. Americanam – probabiliter, ut credi fas est, respectu habito ad informationes inter cetera etiam demississimae relationis⁴³⁰ meae die 8. Februarii anni praeteriti 1923 humillime porrectae, magnanimiter et providentialiter solvere dignata sit et quidem eo sapientissimo modo, quod Rutheni Galiciani segregati sint ab illis ex Hungaria immigratis et his suus episcopus gr. r. unitus datus sit in persona Basilii Takács presbyteri dioecesis Munkacsiensis in Subcarpatica Ruthenia nati, – haec dispositio Sanctitatis Tuae inspirante S. Spiritu communem tranquillitatem produxit inter gr. r. Ruthenos in America et a magnis periculis, a multis gravibusque malis dissidiarum salvavit pacem s. matris ecclesiae ibidem. Ista dispositio prudentissima ac sublima Sanctae Sedis eo magis apta fuit communiter pacare animos, cum taliter satisfactum sit desideriis gr. r. unitorum Ruthenorum ex Subcarpatica Ruthenia in Americam immigratorum, qui in suo via telegrafica dato memoriali per Antonium Papp tunc episcopum Sanctitati Tuae proposito idipsum devotissime postulaverint, ut nempe presbyterdioecesis Munkacsiensis illis in episcopum constituatur.

Huiusce pacis per unitatem catholicae ecclesiae per orbem terrarum, consequenterque etiam in Subcarpatica Ruthenia stabiliandae desiderio christiano et quidem profundissimo ductus incipio iam referre breviter, obiective et fideliter novissima facta, quae decursu huiusce praeteriti 1924 anni in dioecesibus Munkacsiensi et Eperiesiensi evenerunt.

430 Lásd: 229. számú dokumentum.

Ante omnia premere cupio in prioribus meis demississimis relationibus expressam affirmationem nunc exploratissimam factam esse, diffusionem nempe contagionis schismaticae non esse referendam ad personam Antonii Papp, sicuti hoc regimen Bohemicum praedicabat, sed eandem labem promotam fuisse ipsius huiusce regiminis eo conatu, ut gentem unitam Ruthenam in partes dividat, respective eandem ad panslavisticae farinae pravoslaviam, seu orthodoxiam trahendo suis politicis rationibus adferat talique modo religionarium et panslavistico-ideologicum corridorum constituat inter septentrionales et meridionales schismaticos.

Istud meum assertum indubie comprobatur factum id innegabile, quod contagio schismatica a tempore denominationis archiepiscopi Antonii Papp non solum non imminuta, sed in contrarium vehementer aucta cernitur. Occasione ipsius denominationis episcopi moderni Petri Gebé pronuntiavit Vladimirus Homicskó, praeses generalis commissionis schismaticorum, sectatores suos demonstraturos iri, non personam Antonii Papp excitavisse et causavisse aggressivitatem eorum. Qua de causa, ad confirmationem nempe huius enuntiationis sub ipsa inthronisatione neocreati episcopi Petri Gebé statim subripuerunt 3 templa unitorum, in pagis scilicet Körösmező, Rosztoka et Urmezö.

Et ab illo tempore furor ex parte schismaticorum contra unitos vehementissime, violentissime, secundum constitutam rationem, sine imminutione, fere constanter saevit in saepiusdicto Subcarpatico territorio. Statum tristissimarum excessuum contra unitos patratorum tabella sub A. adnexa exprimit.

Communiter aestimatum Antonium Papp, quem Hungaris esse propensum Bohemi constanter accusarunt, non posse recriminari, quasi ipse in persona sua fuisset unica causa divulgationis istius maledictae contagionis, evidenter patet ex eo etiam, quod schisma hoc anno etiam in dioecesi Eperiesiensi a Dionisio Nyárády Bohemis sine dubio accepto et pro possibilitate suffulto administrata indesinenter divulgari incoepit, sicut hoc superioribus annis certo certissime eventurum praedixi. Plura de hac re adnexa tabella B. demonstrat.

His itaque factis inductus et motus necessitor sustentare, imo directe probatam et evictam acceptare eam funditam suppositionem meam, quod istam schismaticam agitationem ipsum regimen Bohemicum adiuvat vehementer.

Talem acceptionem problematis pravoslaviae nullomodo Hungaricis nationalibus rationibus velle deservire, sed eam necessarie ex obiectiva circumstantiarum diiudicatione et perspiciione derivandam esse irrefutabiliter ostendunt et evolvunt „Prazky Vecernik” intitulata novalia praelati Dr. is Sramek, commembri coalitionalis ministerii Bohemici, cum iacturam regiminis in novissimis electionibus ablegatorum in Rusinko habitaram agitationi pravoslaviae, regiminis partes promovere studiosae, adtribuit et pro passa clade eandem pravoslaviam agitationem facit responsabilem. In his novalibus aperte declaratur, gentem Ruthenam schismaticis agitantibus

plene Moscovitismo fuisse exhibitam et natio, sicuti est, parum profecta et in talibus imperita Moscovitismum identificavit cum communismo.

„Cesko Slovo”, organum partis nationalistico-socialisticae, econtra affirmat, per clericalium agitationem contra gr. r. orientales motam fuisse Rusinos adactos ad oppositionem adeoque ad communismum.

Ephemeris communisticae partis „Rude Pravo” autem profert in publicum, quod enuntiationes ambarum novalium tantummodo regiminis dissimulantem politicam denudant, in quantum palam faciunt regimen Bohemicum insimul catholicam et pravoslaviam agitationem persequi.

Casu in eo si schisma in Subcarpatica Ruthenia eo modo propagata extiterit, sicuti hucadusque divulgata fuit, non possumus reprimere horribilem sensum, per istam bolshevisticum saporem prae se ferentem panslavisticam divulgationem totum huiusmodi catholicismum annihilaturum fore, nisi a Sede Apostolica respectiva defensio contra hoc excidium tribuatur.

Eliminato Antonio Papp, novalia regiminis Bohemici novissime contra episcopum lat. r. Cassoviensem, Augustinum Fischer-Colbrie, aciem moverunt. Ex quo clarum est, quod panslavismi sequaces non solum graeci, sed latini etiam ritus catholicos adcoque generaliter totum Subcarpatici territorii catholicismum qua suos inimicos spectant.

Existentiam ecclesiae catholicae in Subcarpatica Ruthenia e fundamento periclitantes hosce panslavistico-schismaticos motus per unkrainisticae orientationis repraesentatores decomponere illisque sic contraire velle hoc est cum basilissis ex Ukraina importatis et exinde ortis basilistis experimentare, nullos promittit successus, nec est prosperi quid exinde expectare, quum gens Subcarpatico-Ruthena, teste multorum saeculorum experientia, Ukrainistas semper abominasset. Quod odium nequaquam evanuit, imo hodie de novo exarsit. Attractio itaque ukrainistarum et implicatio eorum in conflictum religiosum, inter unitos et pravoslavos defluentem, nihil aliud efficiet, quam altercationem utut infelicem magis ingravesceret certandi studium cupiditatemque auget odiumque, quod haec esset desiderandum, e palestra religiosa transplantaret ad nationalisticam, sicuti huius rei in prioribus relationibus iam mentionem feci.

Quum itaque ex his omnibus clarum sit, meas in prioribus relationibus contentas praevisiones et vaticinia brevi tempore deplorabili modo in effectum abivisse et cum porro indubitate constet, Antonium Papp, antea episcopum Munkacsensem, uti hoc relationi⁴³¹ meae 20. Januarii 1924. datae adnexis fidedignis testimonialibus litteris comprobare ausus eram, civem reipublicae Bohemicae esse, quia, constitutionibus pacis in Trianon et in st. Germano 19. Spet. 1919. ad Fanum inita sic dictantibus eundem episcopum iure concivilitatis eiusdem reipublicae privare non licet, – humillime instamus apud Sanctam Sedem Apostolicam, dignetur solita via diplomatica exoperare,

431 Lásd: 276. számú dokumentum.

quatenus ius concivilitatis modo memorati episcopi a regimine Bohemico de facto recognoscatur ipseque episcopus a tempore promotionis suae ad archiepiscopatum eisdem competentem congruam subsistentiam sive pensionem in parata pecunia a regimine Pragensi accipere queat.

Archiepiscopus Antonius Papp occasione novissimae suae commorationis Romae, cum primae vice fuisset sermo de eiusdem eventuali translatione a sede Munkacsieni, quaestionem posuit de sua sustentatione et a secretariatu status pluries consolatorium responsum accepit. Post suam promotionem non intermisit memoratus archiepiscopus Apostolicum Nuntium Pragensem interpellare et eo mediante apud Sanctam Sedem sollicitare negotium huius provisionis respective sustentationis suae. Ast Roma nullum responsum ei dedit. Tantummodo et unice id factum est, quod idem Nuntius declaraverit una vice eundem visitanti episcopo Petri Gebé, quod „de pensione Antonii Papp provisum erit”. Ab illo vero tempore plus quam sex menses praeteritae sunt, haec autem quaestio hucusque insoluta remansit. Unde archiepiscopus Antonius Papp in gravem difficilemque incidit situationem.

Per discessum suum de cathedra episcopali Munkacsieni defecerunt ii materiales fontes, e quibus hucusque vitae sustentationem hausit. Speravit quidem, imo pro certo habuit archiepiscopus, providendum sibi fore per denominationem suam in administratorem apostolicum, ast etiam spe ista hucusque deceptus est. Regimen enim Hungaricum Antonio Papp Bohemico concivi hoc tempore concessionem domicilii nullo modo potest impertire. Archiepiscopus itaque spe privatus, cunctis materialibus mediis exhaustus cum grandaeva matre ac sorore – cum benevola permissione episcopi Petri Gebé – hodie quoque in episcopali residentie Ungvarini miseram vitam degit, ne saltem sine tecto remaneat.

Quia autem ista situatio Antonii Papp in dies intolerabilior fit, quaestio vero sustentationis semper adhuc indeterminata et incertissima esset, profundissima cum veneratione audeo rem istam alimentationis episcopi toties dicti in benignissimam attentionem Sanctae Sedis recommendare et de genu aollicitare, quatenus ordines fiant instituanturque apud regimen Bohemicum, ut pensionem Antonii Papp sine mora et dilatione solvat et solvere debeat.

Premere audeo ad istam meam demississimam relationem faciendam non politicalibus, non personalibus, sed exclusive et unice s. matris ecclesiae altissimis rationibus inductum me esse. Nam solummodo hac et tali solutione quaestionum ex hodierna intolerabili et insupportabili situatione archiepiscopi Antonii Papp promanantium finietur ista gravis causa et efficietur, ut iamdictus archiepiscopus post fiendas inter Sedem Apostolicam et regimen Hungaricum transactiones disceptationesque cum tempore incipere poterit in Hungaria munus suum salutare apostolici administratoris. –

A.

Brevis expositio violentorum actuum ex parte schismaticorum contra gr. r. unitos in dioecesi Munkacsienſi decursu anni 1924. commissorum.

1. In matre Akna-Rahó 13. Febr. schismatici violenter occuparunt templum unitorum. Magistratus civilis occupatum templum obsigillavit. Schismatici, fracto sigillo, templum denuo occuparunt.

2. In matre Nizni Sinevir (Alsó-Szinevér) 23. Martii pravoslavi occuparunt unitorum templum et hodie quoque retinent.

3. In filiali Podpleſi (Pelesalja) uniti iussu magistratus una vice iam retinuerunt suum per pravoslavos occupatum templum, ast iudex districtualis Taracköziensis 20. Apr. illud schismaticos reddi iussit.

4. In matre Velky Bockov (Nagybockó) 21. Apr. schismatici potentia mediante occuparunt templum unitorum. Magistratus non solum toleravit istam templi violentem occupationem, imo etiam conscriptionem perfici curavit, quae remonstravit, schismaticos pagi maioritatem habere sicque templum unitorum de iure illis competere.

5. In filiali Maly Bockov (Kisbocko) pravoslavi attentarunt templum unitorum occupare, sed sine successu.

6. In matre Krajinkovo (Mihálka) administrativa potestas ad violentam et iniustam conscriptionem schismaticorum decretavit, cum illi sint in maioritate, templum illis competere et 25. Jun. lecto hoc decreto unitorum templum de facto trandidit schismaticis.

7. In filiali Rozsucka (Raszócska) agitantibus schismaticis incolae loci pagatim trasiverunt ad schisma et templum prius unitom pro se occuparunt.

8. In matre Kabola-Poljana schismatici irrumperunt in domum parochialem per parochum loci gr. r. unitum, Nicolaum Petrovics inhabitatam claves templi more solito ibi asservatas quesiverunt. Cum vero eas adimere non potuissent, templum violenta manu occuparunt et ruptis fenestris impios excessus perpatrarunt. Magistratus postea reddidit illud unitis, sed schismatici hoc non obstante reoccuparunt id.

9. In matre Jasina (Körösmező) pravoslavi magno ligneo cruce quatentes ianuam templi uniti infregerunt et templum occuparunt. Stephanus Bacsinszky, gr. r. unitus parochus loci, novo claustro curavit occludere ianuam templi. 2 diebus minutis schismatici novo etiam claustro rupto iterum invaserunt templum. Megistratus exaudita petitione unitorum reddi curavit illis templum, ast schismatici 2 Oct. denuo – tertia vice – invaserunt templum et ab illo tempore actu usuant illud.

10. In filiali Rosztoka 19. Aug. schismatici securibus effraxerunt ianuam templi uniti et sic occuparunt illud. Magistratus 23 Oct. reposuit unitos in possessionem templi eorum, ast schismatici spreta hac ordinatione magistratuali 2 post diebus illud iterum occuparunt.

11. In matre Urmezijovo (Ūrmezö) Aug. 25 schismatici templum per magistratum civilem ob evitandes rixas prius iam obsigillum vi erupuerunt

unitis. Ad defendendos unitos fideles per magistratum exmissos milites publicae securitatis inter et schismaticos in furirem exassos in templo ipso formalis pugna exorta fuit, adeo, ut supellectilem ecclesiasticum, imagines sacras, vexilla etc. conteruerunt.

12. In matre Kuzmina (Beregszilvás) pariter fuerunt tumultus, ast hic loci schismatici non prosperarunt.

13. In matre Rakosin (Beregrákos) fruges gr. r. uniti parochi schismatici noctu combusserunt totaliter annihilarunt.

14. In matre Egres (Szöllősegres) parochi gr. r. uniti Nicolai Ruszinko domum parochialem schismatici obsederunt et eam formaliter expugnarunt.

15. In matre Kusnice (Kovácsrét) templum gr. r. unitorum fuit per zsupanum sevljusiensem schismaticis traditum.

16. In filiali Lisicevo (Rokamezo) idem evenit, ut sub nro 15

17. In filiali Suhaboronka, pariter idem accidit.

18. In filiali Barlabas 16. Nov. templum gr. r. unitorum a iudice districtuali Rahoensi ob rixus religiosas obsigillatum et oclusum est. –

19. In matre Perecin (Perecsény) parochum gr. r. unitum fideles minis et electione e parochia non desinunt molestare.

20. Ide, accidit in parochia gr. r. unita Zaricov (Drugetháza). Ex quibus deplorandis casibus aperte elucet schisma in hos duos pagos iam irrepsisse adeoque iam comitatum Uzhored (Ung) quoque a labe schismatis adhuc immunem hac venaenosa contagione inficiatum esse.

Ad demonstrationem vero illius affirmationis, quod talis repentina diffusio schismatis cum scitu, si non cum protectione regiminis et magistratuum tantummodo possibilis erat et ad indulgentiam et tolerantiam magistratuum referenda esse debeat, – statum sit adducere casum novissime factum. Certa scilicet commissio fidelium pagi Luh (Széleslonka) in Marmatia, quae parochia circumquaque schismaticis circumdata sola hucusque intacta a schismate remansit, Antonium Beszkid, gubernatorem subcarpaticae Rutheniae personaliter visitando adiutorium eius implorabat. Ille aute, quem Bohemie ex corde unioni deditum esse ubique praedicant, protectionem eius imploranti commissioni, false reputans eam disunitam esse, hunc responsum dedit: „Rogo vos amplius quoque constanter perdurare in pravoslavismo.” Loco consolationis commissio unitorum fidelium audito hoc responso falso exacerbata domum rediit. –

B.

Tabella exhibens statum schismatis in dioecesi Eperies. – 1924

numerus currens	Pagus	Comitatus	Ante schisma quot num anim. gr. Cath. sec. conscr. 1919?	Quot percent sunt iam ad sch.?	Quando incepit schisma	An noster par in loco?	An hab. iam Disunitum batuskam?	Animadversio
1./	Ladomirovo	pridem Saaros Proc V.-Svidnik Makovica	480	50%	1922. Febr.	Loco	Vestaliij	Archimandrita
2./	Vagrinec /Filialis/	pridem Saaros Proc V.-Svidnik Makovica	208	40%	1922. Febr.	Loco	non	
3./	Carnoe /Filialis/	pridem Saaros Proc V.-Svidnik Makovica	132	98%	1922. Febr.	Loco	Non	
4./	Medvedze	pridem Saaros Proc V.-Svidnik Makovica	120	100%	1923. Mart.	Δ plur. annis non habuere	est	
5./	Porubka-Krainja /Filialis/	pridem Saaros Proc V.-Svidnik Makovica	120	95%	1923. Mart.	Δ plur. annis non habuere	non	
6./	Jadlova-Vysnja	pridem Saaros Proc V.-Svidnik Makovica	195	96%	1924. Apr.	Loco	Non	
7./	Orlih Vysnjij	pridem Saaros Proc V.-Svidnik Makovica	339	90%	1924. Apr.	Loco	est	

8./	Volja-Jurko /Filialis/	pridem Saaros Proc V.- Svidnik Makovica	207	100%	1924. Apr.	Loco	non	
9./	Beheros	pr. Saaros proc. Bartfa	619	55%	1921	loco	Mich. Varloha	Rusticus Beheroviensis. Fuit in America et ibi iam batjuska erat
10./	Grabske	pr. Saaros proc. Bartfa	462	98%	1923. Iul.	Ad par. vic. abivit	Sokol N.	Prus miles Moscoviticus

**360. Bornemissza Gyula szentszéki követ jelentése Scitovszky Tibor
külgügyminiszterhez Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása
tárgyában**

Róma, 1925. január 17.

MNL OL K 105 L-3-g 1/Pol/1925. Fogalmazvány és másolat.

Másolat.

Róma, 1925 évi január hó 17-én

Magyar királyi követség a Szentszék mellett
1/Pol. 1925.

Tárgy: Papp Antal volt munkácsi püspök apostoli adminisztrátor ügye.
Nagyméltóságú Dr. Scitovszky Tibor úr,
magyar királyi külgügyminiszter stb. stb. stb. Budapest

Vonatkozással a Nagyméltóságú Külgügyminisztériumnak 1924 évi december hó 19-én 3912 politikai számú rendeletére⁴³² bátorkodom jelenteni, hogy a fönti rendeletben körvonalazott jegyzéket,⁴³³ amely Papp Antal apostoli adminisztrátori kinevezése és javadalmazása ellen tiltakozik, még nem adtam át a Vatikánban. Ugyanis célszerűnek tartottam megvárni, nem kell-e majd a jegyzéktervezeten változtatni, ha megtudom, milyen lesz a Szentszék

432 Lásd: 357. számú dokumentum.

433 Lásd: 362a. számú dokumentum.

állásfoglalása Papp püspök pensiója kérdésében, amelynek a cseh kormány részéről köteles folyósítását a hivatalosan Rómába kiküldött Illés egyetemi tanár és dékán úr iparkodik kieszközölni.

Illés dékán úr épen most jelezte nekem, hogy Tacci és Gasparri bibornok urak megértéssel fogadták Papp püspöknek évi járandóságára való igénytartását, Gasparri államtitkár úr meg is ígérte Illés urnak, hogy a pensió folyósítása érdekében diplomáciai lépést fog tenni a cseh kormánynál.

Ez az ígéret ránk nézve fölötte fontos, mert egyrészt mutatja, hogy Papp elmozdításának legalább egyik oka a cseh kormány pressziója volt (hiszen különben a Vatikán nem kérhetne Prágától pensiót az elmozdított püspök számára, másrészt meg a pensióval Papp püspök kongruája biztosítva lévén, talán nem szükséges vatikáni jegyzékünkbe a tapolczai apátság kérdését pozitív formában belevenni. Egyelőre talán elég volna az adminisztrátori kinevezés módja ellen tiltakozni, hozzátevé, hogy Papp püspöknek a magyarországi egyházi vagyon terhére való javadalmazása a pensió kérdés megoldásával tárgytalanná lévén, a magyar kormány ezen alkalommal nem kíván a javadalmazás kérdésére kitérni.

Azért legyen szabad utasítást kérnem az iránt, megmaradjon-e a jegyzék eredeti formájában, avagy módosítható-e a javadalomkérdését illetőleg a most körvonalazott értelemben.

rendk. követ és megh. miniszter

361. Kánya Kálmán külügyminiszter-helyettes utasítása Bornemissza Gyula szentszéki követnek Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában

Budapest, 1925. február 1.

MNL OL K 105 L-3-g 300/Pol/1925. Tisztázat.

300/Pol. 1925

Budapest, 1925 február hó 1-én

Tárgy: Papp Antal volt munkácsi püspök apostoli adminisztrátor ügye.

Méltóságos báró Bornemissza Gyula

rk. követ és megh. miniszter urnak, Róma

Méltóságodnak 1/1925 pol. számú jelentésében⁴³⁴ tett indítványához hozzájárulok és ehhez mértén felhatalmazom Méltóságodat, hogy a 3912/1924.pol. számú rendeletben⁴³⁵ körvonalazott jegyzék⁴³⁶ szövegéből a 7-ik bekezdésnek azt a részét, mely ezekkel a szavakkal kezdődik „azonban

434 Lásd: 360. számú dokumentum.

435 Lásd: 357. számú dokumentum.

436 Lásd: 362a. számú dokumentum.

anélkül, hogy” valamint ugyanezen jegyzékszöveg 8-9 és 10 bekezdését a bibornok államtitkárnak bemutatandó jegyzékben elhagyja.

E helyett a javadalmi kérdést illetőleg méltóztassék a bibornok államtitkár ural a jegyzék átadása alkalmából előszóval tudatni, hogy bizalmas uton hallottuk, hogy a Szentszék a csehszlovák kormánynál lépéseket tett aziránt, hogy utóbbi Papp c. érsek részére pensiot folyósítson, amiből azt következtetjük, hogy Papp volt munkácsi püspök ellátásának kérdését a Szentszék is a tapolczai apátság jövedelmének bevonása nélkül kívánja rendezni, minek annál inkább örvendünk, mert a magyar kormány ahhoz, hogy a tapolczai apátság jövedelme ezentul is Papp Antal c. érseket illesse, hozzájárulni nem fogna.

ha azonban a bibornok államtitkár akár annak a conversationnak a folyamán, melyet méltóságod velem a jegyzék átadása alkalmából folytatni fog, akár később az találná mondani, hogy a cseh pensióra kilátás nincsen és hogy a Szentszék mégis a tapolczai megoldásra kíván visszatérni, és hogy ehhez a megoldáshoz ragaszkodik, akkor Méltóságod a bibornok államtitkár előtt a tapolczai apátságra vonatkozó álláspontunkat, úgy amint azt jegyzékünk eredeti szövegében körvonalaztuk, tüzetesen fejtsé ki.

A miniszter helyett:

Kánya

362. Balásy Antal követségi titkár, ügyvivő jelentés-fogalmazványa Scitovszky Tibor külügyminiszternek Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában

Róma, 1925. február 28.

MNL OL K 105 L-3-g 16/Pol/1925. Fogalmazvány és másolat.

Róma, 1925 évi február hó 28-án.

Magyar királyi követség a Szentszék mellett

16/pol. 1925

Tárgy: Papp Antal volt munkácsi püspök apostoli adminisztrátor ügye.

Nagyméltóságú

Dr. Scitovszky Tibor úr

magyar királyi külügyminiszter stb. stb. stb.

Budapest.

Hivatkozással Nagyméltóságodnak folyó évi február hó 1-én kelt 33 politikai számú rendeletére van szerencsém jelenteni, hogy a 3912/1924 számú politikai utasításban körvonalazott jegyzék az elsőhelyen idézett rendelet tartalmazta elhagyásokkal a Bibornok Államtitkár úrnak átadatott.

Az átadás alkalmával említettem azt a bizalmasan hallot hirt, hogy a Szentszék lépéseket tett Prágában Papp c. érsek ellátása ügyében, amit Gasparri bibornok

úr affirmatív fejbólintással ismert el. Monsignore Borgongini hasonló módon viselkedett s a Tapolczai apátság ügye így szóba sem került.

Balásy s.k.
követségi titkár
ügyvivő

362a. Balásy követségi titkár, ügyvivő jelentésének melléklete: a magyar kormány jegyzéke a szentszéki államtitkársághoz Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában

Róma, 1925. február 19.

MNL OL K 105 L–3–g 51/Pol/1925. Fogalmazvány⁴³⁷ és másolat.

Note.

Le Gouvernement Royal hongrois a appris de source sure, privée et confidentielle, que le Sait-Siège a organisé une administration apostolique des paroisses des deux diocèses de Munkács et d'Eperjes, situées en territoire hongrois resté libre, et qu'il lui a proposé avec les droits de juridiction d'ordinaire diocésain, Monsignore Antoine Papp, évêque expulsé de Munkács (par les Tchèques) et actuellement archévêque titulaire de Cysique. Il a confié l'exécution de cette double mesure à son nonce Apostolique accrédité à Prague. Quant aux moyens de la subsistance matérielle du nouvel administrateur apostolique, le Saint Siège entend y pourvoir en laissant Mgr Papp continuer à jouir des revenus de l'abbaye de Tapolcza.

Cette nouvelle nous paraissait invraisemblable. Nous avons pu nous en assurer seulement par la réponse donnée en lieu compétent à une question que nous avons posée confidentiellement par notre ministre près le Vatican.

Ne possédant pas de communication formelle, le Gouvernement Royal constate le fait, et pour remplir une obligation désagréable, certes, mais qu'il ne saurait esquiver, il proteste contre la mesure prise par le S. Siège. Car le S. Siège a, par la présente mesure, érigé une nouvelle entité juridictionnelle en Hongrie, bien qu'à titre transitoire. Et ce faisant, il n'a pas donné au Gouvernement

437 A fogalmazvány mellett külön oldalon: Részlet a munkácsi püspökséget felállító pápai bullából.

Clemens XIV, bulla „Eximia regalium principum”, 19 sept. 1771. – Bullarii Romani Continuatio, tom. 4, p. 373-376.

§ 5. „Et pro dictae ecclesiae episcopalis Munkaciensis dote, et ad episcopalem dignitatem decenter tuendam summam quinque millium florenorum monetae illarum partium a dicta Maria Theresia regina Apostolica constitutam annuatim perpetuo absque ulla diminutione persolvendam. Ita tamen ut semper et quandocunque eiusdem Mariae Theresiae reginae Apostolicae in Hungariae regno successores pro tempore existentibus episcopis Munkaciensibus graeci ritus uniti de huiusmodi summa integre providere, vel eis dequivalentes fundos assignare teneantur, eadem apostolica auctoritate perpetuo quoque constituimus et assignamus.”

Royal hongrois l'occasion préalable d'attirer l'attention du S. Siège sur les considérations dictées par les intérêts politiques, tout en suspectant les droits du S. Siège, quant à l'administration spirituelle.

Le Gouvernement Royal hongrois proteste en outre contre le fait du S. Siège, à savoir que le territoire en question, situé en Hongrie libre, a été soumis à l'administration apostolique, ayant pleins droits et juridiction d'évêque hongrois sans que le S. Siège ait donné au Gouvernement l'occasion préalable de dire si il nourrit ou non des objections d'ordre politique relatives à la personne de l'administrateur apostolique désigné.

Il est vrai que le S. Siège pouvait supposer à bon droit que le Gouvernement n'aurait pas de doutes relatifs à la fidélité politique de Monsignore Papp. Néanmoins il n'aurait pas dû omettre la communication préalable avec le Gouvernement pour ne pas créer un préjudice qui soit à notre détriment et blessant pour nous.

Mais surtout il n'aurait pas dû se dispenser de l'avis préliminaire, car dans le cours de ce dernier le S. Siège aurait eu l'occasion de se renseigner exactement. Étant donné, que l'archevêque Monsignore Papp n'a pas opté pour nous, sa qualité de citoyen tchécoslovaque ne peut être mise en litige. (Dans les circonstances politiques actuelles, si graves et si compliquées) et Gouvernement Royal ne saurait le considérer comme citoyen hongrois du point de vue civil et international; par conséquent il ne peut pas rendre possible son établissement en Hongrie libre au moins dans un avenir prochain.

Mais si déjà nous avons dû protester contre les agissements du S. Siège Apostolique, lequel a organisé une administration apostolique en Hongrie, et nommé un titulaire de cet emploi, sans aviser au préalable et confidentiellement le Gouvernement hongrois, nous devons objecter plus énergiquement encore contre la préparation et l'exécution formelle de ladite mesure. Le principe partout connu et généralement admis, du „locus regit actum”, n'a pas été observé. Ce n'est pas au nonce apostolique d'ici que le S. Siège a donné commission d'effectuer son décret,⁴³⁸ mais à son représentant diplomatique accrédité auprès d'une puissance étrangère le nonce de Prague. Ce dernier s'est acquitté de sa tâche, en oubliant cependant l'unique pont qui précisément devait être résolu là-bas. A savoir qu'il n'a pas assuré la sustentation matérielle de l'administrateur apostolique à teneur du droit canon, aux frais du diocèse d'Eperjes et de celui de Munkács, intéressé en raison d'une seule paroisse.

En cette dernière matière nous nous permettons de faire observer, que le Gouvernement Royal hongrois ne saurait admettre, que les revenus de l'abbaye de Tapolcza continuent à rester à la disposition de Monsignore Papp, archevêque de Cysique.

438 Lásd: 317. számú dokumentum.

L'abbaye de Tapolcza n'a jamais été canoniquement unie à l'archevêque de Munkács, et par suite elle n'a jamais cessé d'être une annexe du „fonds de religion” hongrois.

Il s'est produit uniquement un fait: pour compenser l'évêque de Munkács de la somme qu'il touchait de la part du fonds de religion en guise de subside, une résolution royale a attribué à l'évêque d'alors les revenus de l'abbaye de Tapolcza. Cette acte de faveur a été répété chaque fois que le Roi Apostolique nommait un nouvel évêque de Munkács.

Il est clair, que Mgr Papp n'avait droit aux revenus de l'abbaye de Tapolcza, que pour le temps qu'il occupait le siège de Munkács. A présent que Monsignore Papp a – de par la volonté du S. Siège – cessé d'être évêque de Munkács, il ne peut plus prétendre aux revenus de l'abbaye de Tapolcza. Il est d'ailleurs évident, que le Gouvernement Royal considérant comme éteints les droits de l'évêque démissionnaire de Munkács aux revenus de l'abbaye de Tapolcza., peut encore moins se charger, vues les circonstances présentes, de la dotation subsidiaire de l'évêque de Munkács aux frais du „fonds de religion” hongrois, sous n'importe quelle forme.

Pour le Ministre:

363. A Szentszék válaszjegyzéke a magyar kormány jegyzékére Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában

Róma, 1925. március 31.

MNL OL K 105 L-3-g 29/Pol/1925. Tisztázat és másolat.

Másolat.

Segreteria di Stato di Sua Santità

Dal Vaticano 31, Marzo 1925.

Nro. 39676.

A Sua Eccellenza il Signor Barone de Bornemissza,

Ministro d'Ungheria presso la Santa Sede

Il sottoscritto Cardinale Segretario di Stato di Sua Santità ha avuto l'onore di ricevere la Note⁴³⁹ dell'Eccellenza Vostra, Nro. 51 del 19 Febbraio scorso, circa i provvedimenti presi dalla Santa Sede per la di Munkács e le parrocchie ungheresi della diocesi di Eperjes.

In detta Nota Vostra Eccellenza, dopo aver messo in rilievo che dei provvedimenti in parola, il Governo avrebbe avuto notizia soltanto in via privata e confidenziale, protesta anzitutto perché il Governo sarebbe stato messo dinanzi al fatto compiuto senza provia intesa, trattandosi di provvedimenti che, secondo quanto è detto nella Nota, avrebbero apportato mutamenti

439 Lásd: 362a. számú dokumentum.

nell'organizzazione territoriale ecclesiastica in Ungheria; protesta inoltre per la nomina di un Amministratore Apostolico nella persona di Monsignore Papp, nomina avvenuta anch'essa senza intesa col Governo mettendo, a tal proposito, in special rilievo la circostanza della nazionalità cecoslovacca di Monsignore Papp. Ed infine perchè i provvedimenti in parola sono stati presi con Decreto emanato dalla Nunziatura Apostolica di Praga.

Le proteste e le considerazioni contenute in detta Nota, riguardano in parte la forma o il modo di procedere, ed in parte la sostanza dei provvedimenti.

Ora per quel che riguarda la forma o il provvedimento seguito dalla Santa Sede, lo scrivente Cardinale premette che desta grande meraviglia l'asserzione contenuta in detta Nota, essere cioè i provvedimenti in questione pervenuti a notizia del Governo solo in via confidenziale e privata.

Di essi infatti più volte fu parlato, anche dal sottoscritto Cardinale, al Ministro Sig. Conte Somssich, tanto prima che dopo il trasferimento di Monsignore Papp; e anche il Nunzio Apostolico, Monsignore Schioppa ebbe ad intrattenersi sull'argomento con membri del Governo, poco dopo avvenuta la nomina. Quindi l'asserzione che il Governo è venuto a saper della cosa per via privata e confidenziale, non risponde a verità. D'altra parte nemmeno sarebbe stato necessario prevenire il Governo della nomina di Monsignore Papp, poichè gli Amministratori Apostolici non si nomina previo accordo coi Governi; e su tale questione di principio la Santa Sede ha avuto già l'occasione di far presente il suo pensiero, quando fu fatta la nomina di Monsignore Zichy ad Amministratore Apostolico di Colocza.

Circa il procedimento seguito, Vostra Eccellenza mette in rilievo anche la circostanza che il Decreto⁴⁴⁰ con cui vengono presi i provvedimenti in parola, è stato emanato dalla Nunziatura Apostolica di Praga. Orbene, trattavasi di provvedimenti improrogabilmente necessari pel bene spirituale dei fedeli della diocesi di Munkács la quale, come quella di Eperjes, ha la sede e la quasi totalità del territorio in Cecoslovacchia. E'bensì vero che col Decreto in parola si provvedeva anche al trasferimento di Monsignore Papp nelle parrocchie ungheresi di Munkács-Eperjes; ma era necessario per la natura stessa dei provvedimenti, tra loro strettamente connessi, per essere un unico movimento, riguardando la stessa persona, che tutto fosse contemplato in un unico Decreto; è chiaro infatti che il trasferimento doveva farsi, anche per tutelare la dignità di Monsignore Papp, con lo stesso atto con cui questi veniva tolto dalla Diocesi di Munkács; così si fa anche quando un Vescovo è trasferito da una diocesi ad un'altra; e sarebbe stato invece ridicolo che la Santa Sede avesse proceduto dividendo il provvedimento in parti, e affidandone l'esecuzione a tramiti distinti.

E' inoltre da notare che emanare un Decreto, non è una comunicazione a un Governo, per la quale certo la Santa Sede si servirebbe del proprio Nunzio

440 Lásd: 317. számú dokumentum.

accreditato presso quel Governo: nel caso presente, invero, si trattava di notificar, per Decreto, non al Governo ma ad un Vescovo, le disposizioni della Santa Sede, e perciò il Nunzio in tal caso non agiva in qualità di diplomatico coi Governo, ma come Rappresentante della Santa Sede nei confronti di un prelato della Chiesa; e la Santa Sede, nel caso presente, per comunicare con Monsignore Papp non aveva altro tramite che la Nunziatura di Praga.

Quanto poi alla sostanza del provvedimento, cioè all'aver affidato a Monsignore Papp in Amministrazione Apostolica, alcune parrocchie situate in territorio ungherese, la protesta del Governo non ha alcuna ragione di esistere, poichè non si tratta di rimaneggiamento delle circoscrizioni territoriali ecclesiastiche nel Regno, come fanno credere le parole della Nota „nouveaux cadres d'administration”. Infatti l'Amministrazione Apostolica ha sempre carattere provvisorio, e lascia intatti i confini delle diocesi. Due delle parrocchie in questione, del resto, già erano affidate alle cure pastorali di Monsignore Papp: l'avergli poi aggiunta l'amministrazione anche della parrocchie ungheresi di Eperjes è stato per accondiscendere a un desiderio dello stesso Monsignore Papp, il quale non poteva certo rimanere con due sole parrocchie, come anche cotesta Legazione accennava, con Note⁴⁴¹ 58/923 del 19 Febbraio 1923. E ciò tanto più che la Santa Sede a buon diritto poteva credere di far con ciò cosa grata al Governo ungherese, che tante volte aveva raccomandato il suddetto Prelato come „pasteur plein de zèle et d'une vie modèle, qui jouit de la confiance illimitée de ses fidèles et de son clergé” come „Evêque parfait sous tous les rapports” (Note 557⁴⁴² e 614⁴⁴³ del 23 Ottobre e del 1 dicembre 1922.)

Ed è appunto per quest'ultima ragione che la Santa Sede non poteva sopporre nemmeno lontanamente che il Governo non vedesse di buon occhio Monsignore Papp in ungheria. Quanto infine alla questione della cittadinanza, Eccellenza Vostra comprenderà che essa è fuori di luogo, poichè Monsignore Papp già esercitava pacificamente la giurisdizione sulle parrocchie situate in territorio ungherese; ed il fatto che tali parrocchie sono state aumentate di numero, non può certo mutare la posizione giuridica di lui riguardo alla cittadinanza.

Per tutte queste ragioni l'Eccellenza Vostra ben comprenderà che la Santa Sede non può accogliere le proteste, da Lei formulate con Nota del 19. Febbraio u.s. per ordine del suo Governo.

Lo scrivente Cardinale profitta ben volentieri del nuovo incontro per esprimere all'Eccellenza Vostra i sensi della più alta considerazione.

P. Card. Gasparri m.p.

441 Lásd: 231. számú dokumentum.

442 Lásd: 203. számú dokumentum.

443 Lásd: 218. számú dokumentum.

364. Pietro Gasparri államtitkár utasítása Francesco Marmaggi prágai nunciushoz Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása tárgyában

Róma, 1925. május 11.

AAV Arch. Nunz. Cecoslovacchia 29. fasc. 131. fol. 300r. Tisztázat.
Città del Vaticano, Segreteria di Stato, S.RR.SS. AA.EE.SS. Cecoslovacchia, Anno
1922–1926, Pos. 24, fasc. 35. fol. 30r. Fogalmazvány.

41627

Monsignore Francisco Marmaggi

Nunzio Apostolico a Praga

11 maggio 1925

Da Monsignore Papp, Administratore Apostolico delle parrocchie ungheresi di Eperjes e Munkacs, ricevo il qui unito esposto,⁴⁴⁴ nel quale egli avanza alcuni lamenti e richieste circa la sua situazione.

Voglia la Signoria Vostra Illustrissima dopo averne presa visione, restituirmi con sollecitudine, detto esposto, esprimendo insieme il suo prudente parere sui singoli punti di esso.

Profitto

(Con inserto)

364a. Pietro Gasparri államtitkár utasítás-fogalmazványának melléklete: Papp Antal munkácsi püspök felterjesztése

Ungvár, 1925. április 30.

Città del Vaticano, Segreteria di Stato, S.RR.SS. AA.EE.SS. Cecoslovacchia, Anno
1922–1926, Pos. 24, fasc. 35. fol. 35r–37v. Tisztázat.

(Allegato al No 41627 – Segreteria di Stato)

L. J. Chr!

Nro 22.

Eminentissimo ac Reverendissimo Domino Domino

Petro Cardinali Gasparri, Secretario Status Suae Sanctitatis

Romae

Eminentissime ac Reverendissime Domine Princeps Cardinalis,

Domine mi Gratosissime!

Acceptis litteris Excellentissimi Domini Nuntii Apostolici Pragensis 4-a Junii a. 1924. ad me sub Nro 10736⁴⁴⁵ et 10737⁴⁴⁶ ad me directis, quibus me certiozem reddidit: Beatissimum Patrem in peculiare paternae Suae benevolentiae signum meam humilitatem ad Metropolitanam sedem titularem

444 Lásd: 364a. számú dokumentum.

445 Lásd: 317. számú dokumentum.

446 Lásd: 318. számú dokumentum.

Cyzicensem transferre – item parrecias graeco-rutheni ritus ex divecesibus Munkacsensi et Eperjesensi Hungarici regni finibus contentas in una nova Apostolica Administratione canonice constituendo, cum juribus Episcopis residentialibus propriis me huic Apostolicae Administrationi praeponere dignatum esse, – 16-a Junii a. 1924. statim litteris⁴⁴⁷ meis sub nro 2010 exaratis enixe rogari suam Excellentiam Dominum Nuntium Apostolicum.

1.) Ut dignaretur Sanctam Sedem Apostolicam quo citino petere, quatenus de erectione novae Administrationis Apostolicae et de mea denominatione regimen Hungaricum certiolem facere – item requirere dignaretur: ut regimen Hungaricum usufructum abbatiae Tapolczaensis in Hungaria sitae mihi usque ad finem vitae prae scriptotinus concedat.

2.) Rogari Excellentissimum Dominum Nuntiam Apostolicum, ut invocaret regimen Pragense quatenus annum proventum Duodicimillium (12.000) Coronarum, quem tum praedecessores mei, tum ego e Fundo religionis Cath. quotannis perceperamus et quem proventum meum regimen Czechoslovacum anno 1920. mihi adimerat, – qui dempti proventus usque ad 1-am Julii a. 1924. quinquagintamillia (50.000) Coronarum efficiunt, – mihi restituat, – quia major pars dominiorum antiqui Fundi religionis Cath. in Czechoslovacia jacet – et proventus annuos ipsorum regimen Pragense percipit.

3.) Item rogavi Suam Excellentiam: Nuntium Apostolicum: dignaretur me certiolem reddere: quisnam solvet expensa ad restes ecclesiasticas episcopates, libros et paramenta ecclesiastica pro nova Administratione Apostolica comparanda necessaria? – quia ego aere parato penitus destitutus sum.

Sua Excellentia ad quaestiones has solummodo generaliter sic respondit: „Quod spectat ad oeconomiam Tui et novae Apostolicae Administrationis provisionem, – congrue jam a Sancta Sede negotio hujusmodi me consultum esse puto.”

Ad iteratas meas preces demum 14-a Julii a. 1924 sub nro 10917. Sua Excellentia mihi hocce responsum dederat:

„Quod spectat ad communicationem Decreti cum Gubernio Hungarico atque Apostolico Nuntio Budapestinensi, fateor hoe muneris non esse mei.

Attamen accepta epistola Tua, – nulla interposita mora, considerationem adtraxi Apostolicae Sedis circa convenientiam hujusmodi communicationis quam primum, cum iis quorum interest faciendae”

„Quod autem pertinet ad actionem ab hac Nuntiatura Apostolica promovendam penes Gubernium Czechoslovacum ad hoc, ut Tibi proventus reddantur ex Fundo religionis Cath. de anno 1920. usque in praesens, – sincere Tibi profiteor: nullam, hisce rerum in adjunctis, me fovere spem, ut actio mea quaelibet, hac de re suscepta, successum sortiri poterit.”

Utrum hac communicationes factae fuerint, non audivi, non novi.

447 Lásd: 325. számú dokumentum.

Via indirecta, per oratorem meum multoties sciscitabar apud regimen Hungaricum: utrum scriptum jam acceperit a Sancta Sede Apostolica de erectione novae Administrationis Apostolicae pro fidelibus graeci ritus Cath. in Hungaria – et quando immigratio mihi in Hungariam scriptotenus concedetur?

Ast, proh dolor, per longum tempus semper negativum responsum accepi cum isto additamento, quod regimen Hungaricum declarat: me in sensu contractuum pacis in Trianon et in St. Germain en Lay 19-a Septembris a. 1919 latorum – civem reipublicae Bohemicae esse – et ideo mihi jus domicili in Hungaria concedi non passe; imo postulat regimen Hungaricum, ut regimen Praegenae jus civilitatis meae agnoscat – et pro me da congrua sustentatione, seu pensione provideat.

Hisce rerum in adjunctis, per oratorem meum: Doctorem Josephum Illés-Illyásevits, professorem ad universitatem scientiarum Budapestinensem et membrum domus ablegatorum Hungariae 16-a mensis Januarii a. c. 1925. libellum novum supplicem prostravi ad Thronum Suae Sanctitatis, in quo Beatissimum Patrem enixe deprecabar: ut quaestionem concivilitatis et pensionis meae ex parte regiminis Bohemici pendendae altissima Sua potestate demum decidi curare dignaretur.

Sua Sanctitas oratorem meum 16-a Januarii a. c. clementissime recipere – et coram ipso enuntiare dignabatur, quod libellum meum perleget et preces meas adimplebit.

Alterum exemplar supplicationis meae orator meus portea Eminentiae Tuae exhibuerat. Ago gratias quam maximas Eminentiae Tuae, quod oratorem meum tam benigne recipere et ipsi promissere dignabatur: se negotia mea via diplomatica quo citius in ordinem cum regimine Pragensi redacturum esse.

Eminentissime Domine!

Tempus labitur – et non solutio hisce quaestionibus – circumstantia et situatio mea de die in diem intolerabilior fit!

E benevola permissione successoris mei: Petri Gebe – cum grandaetra matre mea vidua et sorore superadulta adhuc in domo episcopali Ungvarinensi habito.

Ast elapsis jam octo mansibus inde ab installatione mei successoris, novi Episcopi, – qui adhucdum in domo sua antiqua Canonicali habitat; – praedictus Dominus Episcopus patientiam suam jam perdere incepit – et ante tres dies: 27-a dies hujus mensis per directorem suae cancellariae mecum communicavit: se amplius exspectare nolle, sed post unum mensem: 1-a Junii a. c. nempe in domum episcopalem immigrare velle, – ideo intra unum mensem e domo episcopali discedam!

Summa cum humilitate et fiducia rogo itaque Eminentiam Tuam:

1.) Dignetur regimen Pragense quo citius requirere: ut libellum itineris – passeport mihi tamquam civi Czechosloviae quam citissime mihi extradet et ad manus meas mittat.

2.) Dignetur invocare regimen Pragense, ut retentos proventus meos inde ab anno 1920. usque ad 1-am Julii a. p. 1924.: quinquagintamillia (50.000) Coronarum e Fundo religionis Cath. mihi competentia in valore Cechico quo citius mihi assignet, – item ut inde a 1-a Julii a. 1924. mihi ad sustentationem meam provisionem, pensionem a Sancta Sede Apostolica stabiendam sine mora et dilatione solvat et solvere debeat!

3.) Dignetur regimen Hungaricum certius reddere: de erectione novae Administrationis Apostolicae pro fidelibus graeci ritus Catholicis in Hungaricum requirere, ut indultum ad immigrandum in Hungariam mihi scriptotenus exaratum concedat et mittat.

4.) Dignetur successorem meum: Dominum Petrum Gebe invocare, ut quadnoque Sancta Sedes Apostolica has quaestiones non solverit, – ne cogat me ad deserendam domum episcopalem eo minus, quia ego duo magna cubicula, in quibus munes suum gerere, sacerdotes et fideles recipere potest, item magnam cancellariam: cubiculum consistoriale statim post installationem: 1-a die Septembris a. 1924. tradidi – et hisce localitatibus hodie quoque usitur.

Magna ignominia etenim forat et scandalum exinde oviretur, si unus praesul alterum, qui in domo episcopali jam per triginta quinque habitabat annos – e domo hac vi expelleret.

Altis gratiis et favoribus patrociniisque Eminentiae Tuae commendatus, singulari cum venerationis et obsequii cultu in osculo S. Purpurae persisto.

Ungvarini 30-a Aprilis a. 1925.

Eminentiae Tuae Reverendissimae humillimus et obsequentissimus servus:
Antonius Papp
Archiepiscopus titularis, Administrator Apostolicus.

365. Francesco Marmaggi prágai nuncius jelentése Pietro Gasparri államtitkárnak Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása és Csehszlovákiából való kiutasítása tárgyában

Prága, 1925. május 25.

Città del Vaticano, Segreteria di Stato, S.RR.SS. AA.EE.SS. Cecoslovacchia, Anno
1922–1926, Pos. 24, fasc. 35. fol. 31r–34v. Tisztázat.

AAV Arch. Nunz. Cecoslovacchia 29. fasc. 131. fol. 302r–309r. Fogalmazvány.

No 11679⁴⁴⁸

Praga 25 Maggio 1925

Intorno a un Memorandum di Monsignore Papp
Sua Eminenza Reverendissima Il Signor Cardinale
Pietro Gasparri Segretario di Stato di Sua Santità

448 Az iratra kézírással felvezetve: „Il 10 luglio Monsignore Bay ha detto al Ministro d'Ungheria che la S. Sede avrebbe dato il passaporto a Monsignore Papp. Il ministro ha risposto che avrebbe ciò al suo governo.”

Eminenza Reverendissima,

Ho avuto l'onore di ricevere il ven. dispaccio⁴⁴⁹ dell'Eminenza Vostra Reverendissima, in data 11 corrente, no 41627, con annessa la supplica dell'Illustrissimo Monsignore Papp, nella quale questi richiede i buoni uffici della Santa Sede:

1° per ottenere, dal Governo cecoslovacco, il passaporto per recarsi in Ungheria, – con che egli verrebbe, implicitamente, riconosciuto come cittadino della Repubblica;

2° per ottenere il rimborso di Kc. 50.000, che gli sarebbero dovute dal „Fundus religionis”, nonché l'assegno di una pensione annua da parte del Governo cecoslovacco;

3° per ottenere il consenso del Governo ungarico alla erezione della nuova Amministrazione ecclesiastica, affidata a Monsignore Papp, ed il consenso, in iscritto, dello stesso Governo ad occupare il suo nuovo posto;

4° per poter continuare a dimorare nella residenza vescovile di Uzhorod, fino a che la Santa Sede non avrà risolto le tre precedenti questioni.

Per ottemperare ai venerati ordini dell'Eminenza Vostra Reverendissima, rispondero, qui, partitamente, ai singoli punti di cui sopra.

1° – Secondo che mi risulta da informazioni sicure, Monsignore Papp non potrebbe mai ottenere dal Governo cecoslovacco il passaporto, solito a concedersi ai cittadini della Repubblica, per il Fatto che egli non ha mai voluto prestare – per l'addietro, quando era tuttora Ordinario della diocesi di Munkacs – il cosiddetto „giuramento” ossia promessa di fedeltà alla Repubblica: condizione, questa, sine qua non per ottenere la cittadinanza cecoslovacca, a prescindere da altre condizioni concomitanti.

A questo proposito mi permetto di citare quanto avevo l'onore di riferire a Vostra Eminenza Reverendissima con mio rispettoso rapporto⁴⁵⁰ no 10651 in data 21 maggio, scorso anno. „...Monsignore Papp si illude di poter avere la cittadinanza cecoslovacca (o ius domicili, com'egli si esprime) per il fatto che il Ministro dell'Interno, Malypetr, abbia promesso, davanti a due testimoni, di accordargliela. Il Papp non dice, nel suo documento, che tale promessa gli fu fatta durante la campagna elettorale politica in pieno svolgimento, pochi mesi fa, nella Russia subcarpatica, e come prezzo dell'appoggio ch'egli avrebbe dato alla lista governativa, vale a dire alla lista del partito agrario. Tale appoggio egli li diede, di sollecitazioni, per iscritto, a buona parte del clero diocesano, affinché esortassero gli elettori cattolici a votare per la lista governativa (per la lista, quindi, di un partito che il Cecoslovacchia è ostile, per principio, alla Chiesa cattolica)...” Ora, se non riuscì al Papp di ottenere la cittadinanza cecoslovacca in un momento che sembrava a lui favorevole, non c'è da illudersi ch'egli la possa ottenere adesso.

449 Lásd: 364. számú dokumentum.

450 Lásd: 306. számú dokumentum.

Soggiungero, inoltre, che da non pochi indizi apparisce, ormai, come la questione del passaporto a Monsignore Papp sia diventata una questione di puntiglio tra il Governo ungherese ed il Governo cecoslovacco. Il primo, che per il passato aveva sempre considerato il Papp come suo cittadino fedele e proprio partitante (così da assegnargli, regolarmente, i redditi della dotazione della diocesi di Munkacs, sita in Ungheria), ora trova il suo buon gioco nell'esigere che il Papp sia, previamente munito di un passaporto cecoslovacco. Anche nel caso in cui tale questione fosse risolta favorevolmente per Monsignore Papp, essa non sarebbe, probabilmente, da considerarsi finita, perché il Governo ungherese ne trarrebbe altre conseguenze.

Allo scopo, quindi, di evitare il prolungarsi di questo reciproco atteggiamento di intransigenza tra i due Governi, proporrei sommessamente che il Papp fosse munito di un passaporto della Santa Sede. Avendo, tanto la Cecoslovacchia che l'Ungheria, rapporti diplomatici con la Santa Sede, l'uno e l'altro Governo dovrebbero riconoscere il passaporto pontificio (come, del resto, la Cecoslovacchia lo ha riconosciuto già in parecchi casi) e apporvi il visto rispettivamente per l'uscita e l'entrata dall'uno all'altro territorio, con tale espediente credo potrebbe liquidarsi, almeno provvisoriamente, la questione del passaporto.

E passo al secondo punto.

2° – Esso comprende due diversi oggetti. a) In ordine all'assegno di una pensione, che Monsignore Papp esigerebbe dal Governo cecoslovacco (e ciò per suggerimento – afferma egli ingenuamente nella sua supplica – del Governo ungherese), debbo dichiarare che mai, prima d'ora, si è parlato di tale questione. Anzi, il Papp, nella sua lettera ch'io allegavo al Rapporto sovracitato, dichiarava: „Provisionem, pensionem, a Regimine novo sperare non possum, quia, etsi hanc promitteret, tamen non daret...”. Ne vi era motivo di farlo, dal momento che la dotazione proveniente al Papp dall'abbazia di Tapolca e dai beni immobili di Munkacs, tutti situati in Ungheria, avrebbe costituito un reddito più che sufficiente per la di lui sostentazione. Chi si trova, invece, finanziariamente, molto male e il suo successore vescovo di Munkacs, Monsignore Gebe.

b) Quanto poi alla restituzione delle 50.000 Kc. che Monsignore Papp esigerebbe dal „Fundus religionis” di Praga, stimo opportuno far osservare (oltre a quanto ho già riferito, in proposito, nel già citato mio rapporto 10651) che se il Papp non è mai riuscito, in quattro anni, quando era qui Vescovo, a farsi restituire tale somma, e vano sperare che egli possa riuscirvi ora che non ha più nulla a vedere con la Cecoslovacchia. Questa è – constatati gli umori dei governanti di qui e la loro irriducibile avversione per tutto ciò che è ungherese – la mia persuasione.

Non so se la Santa Sede sarebbe dispota ad avviare una pratica ufficiale col Governo cecoslovacco nel senso suindicato, oppure d'indennizzare in qualche modo essa stessa Monsignore Papp di tale perdita. La situazione finanziaria, tuttavia, di Monsignore Papp, considerata nel suo complesso, non

mi sembrerebbe tale d'aver bisogno di simile soccorso pontificio. Tanto più che potrebbe utilmente ricordarsi a Monsignore Papp stesso che, nell'ultima sua visita ad limina, avendo egli esposto al S. Padre le varie sue preoccupazioni finanziarie, Sua Santità si degnava, pochi mesi prima che il Papp fosse trasferito, di assegnargli per mio mezzo un sussidio non indifferente di duecentoventicinquemila lire italiane.

3° – Per ciò che riguarda il consenso del Governo ungarico alla erezione della nuova Amministrazione Apostolica in territorio ungherese, comprendente le parrocchie già appartenenti alle due diocesi greco-cattoliche di Presov e di Munkacs, non ho che a riferirmi a quanto avevo l'onore di esprimere alla Santa Sede nel mio più volte citato rapporto.

Scrivevo, in detto rapporto, quanto segue: „...Egli (Monsignore Papp) potrebbe...usufruire dei redditi dell'Abbazia di Tapolca, posta in territorio ungherese e appartenente alla dotazione vescovile di Munkacs, ecc. E'ovvio che, quanto a ciò, debba aver luogo un'intesa tra Santa Sede e governo ungherese”. A tale intesa mi riferivo altresì col telegramma⁴⁵¹ cifrato n. 62, in data 14 luglio 1924.

Ogni decisione, quindi, in merito alla soluzione di questa terza questione – come pure in merito al consenso, per iscritto, da rilasciarsi dal Governo ungherese a Monsignore Papp – non può essere riservata se non alle trattative dirette tra Santa Sede e Governo ungherese.

4° – Finalmente, circa la permanenza di Monsignore Papp nella residenza vescovile di Uzhorod, non veggo quale titolo egli possa avere per continuare ad occupare indefinitamente – lui, non più Ordinario della diocesi – il Palazzo vescovile, mentre l'Ordinario continua ad abitare altrove, da ormai dieci mesi, le stesse modestissime stanze che abitava come semplice prete. Se ci fossero raccomandazioni da fare su questo punto, esse andrebbero tutte rivolte a Monsignore Papp, il quale dovrebbe pur conoscere i limiti della discrezione verso il suo successore e dovrebbe sentire egualmente il dovere di fare tutto il possibile per risiedere in mezzo ai fedeli affidati alle sue cure.

Mi arriva, in buon punto, una relazione di un ottimo Padre Basiliano di quei luoghi – della veridicità del quale non ho motivo alcuno di dubitare – in cui, tra molte altre cose, si parla dei rapporti tra Monsignore Papp e Monsignore Gebe nel seguente modo:

„Reverendissimus Dominus Gebej conquestus est coram me, quod Excmus Dominus Archiepiscopus Antonius Papp Uzhorodium relinquere et Hungariam petere non velle videtur. Ne quidem in mente est ei, ut res citius componantur. Omnia, quae ad vitam per longius, tempus Uzhorodii gerendam sunt necessaria, sollicitè parantur. Passaportum ut accipiat, non curat efficaciter. Non est exclusum eum rumoribus aures praebere, quod Hungari mox Subcarpatiam sint recuperaturi; hujusmodi rumores inter Magyaros

451 Lásd: 338. számú dokumentum.

identidem seminantur. Id tamen certum est, suam praesentiam Uzhorodii multo nocivam esse atque magnopere impedire, quominus Illustrissimus Dominus Episcopus Gebej munus suum pastorale prompte obire possit. Asseclas enim Excemi Dni Archieppi Papp necessario coram se pati debet, quamdiu ipsemet Uzhorodii remanebit, etsi nonnulli eorum munus suum, quod in cancellariis eppali gerunt, iam longe antea relinquere debuissent et certe relinquent, modo Illustrissimus Ordinarius liberas manus habeat. – Solutio itaque hujus difficilis et delicatae quaestionis haec optima esse videtur, ut Excemus Dominus Archieppus Papp quamprimum forsitan accipiat necessarias legitimationes ab ipsamet Sancta Sede Apostolica (via diplomatica) non expectando, donec civilis potestas tandem res finire voluerit atque ut quo citius Uzhorodium relinquat. Secus enim res ad Calendas Graecas protrahentur cum haud parvo damno pro negotiis ecclesiasticis in Podkarpatska Rusj. – Ceterum hac, in re non meam exprimo mentem, sed ea solum refero, quae ab Illustrissimo Domino Episcopo percepi.”

Da questa citazione si potrebbe dedurre come, sotto a tutte le questioni accampate da Monsignore Papp, ci sia una mal celata velleità di tirar le cose in lungo... Vorrei sbagliarmi, ma il fatto è questo: lo scorso anno, verso l'autunno, egli chiedeva alla Santa Sede di poter trascorrere ancora l'inverno ad Uzhorod; ora che l'inverno è passato, egli ritorna su questioni da considerarsi come superate, e ne solleva altre del tutto nuove.

Cio posto, non veggio, in pratica, che la Santa Sede possa eventualmente fare più di questo:

1° concedere a Monsignore Papp il passaporto pontificio nella durata di due o più anni, con l'intesa che egli se ne serva per lasciare, al più presto possibile, libero uso dell'Episcopio a Monsignore Gebe e trasferirsi nella sua sede in Ungheria;

2° concludere tutte le trattative del caso col Governo ungherese – qualora esse non siano state, sino ad oggi, interamente ultimate – per l'istallazione di Monsignore Papp nel suo nuovo ufficio;

3° concedergli – tutt'al più ed in via assolutamente graziosa (una volta regolate le due precedenti questioni) – un sussidio di una cinquantina di mila lire italiane, allo scopo di indennizzarlo delle lamentate perdite ed insieme metterlo in grado di provvedere ai primi urgenti bisegni reclamati dall'organizzazione del suo nuovo ufficio e della nuova residenza.

Nella fiducia di avere, con ciò, soddisfatto ai venerati ordini de Vostra Eminenza Reverendissima comunicatimi col sopracitato dispaccio, restituisco il documento inviatomi e, chinato umilmente al bacio della Sacra Porpora, mi confermo, con sensi di profondissimo ossequio,

Dell'Eminenza Vostra Reverendissima

Umilissimo, devotissimo ed obbligatissimo servo in Gesù Cristo

F. Marmaggi

Arcivescovo. d'Adrianopoli, Nunzio Aplico

**366. Balásy Antal szentszéki követségi titkár magánlevél-
fogalmazványa Csiszárík János külügyminisztériumi tanácsosnak
Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása és Csehszlovákiából való
kiutasítása tárgyában**

Róma, 1925. július 14.

MNL OL K 105 L-3-g 653rv. Fogalmazvány.

Magánlevél Csiszárík urhoz.
Szigorúan bizalmas!

Méltóságos Uram,

A minap Borgonginival beszélgetvén ő rátért a Papp ügyre és mondta mennyire sajnálatos hogy a magyar kormány nem engedi őt be Csonkamagyarországba hogy átvehetné ap. administratorságának vezetését. Hozzáfűzte hogy ismeri állampolgársági okokból folyó kifogásainkat s felkért hogy kérdezzem meg kormányomtól adnának-e beutazási vizumot Papp érseknek ha neki a Szentszék pápai útlevelet állítatna ki. Azt feleltem neki hogy nem kételkedem miszerint a magyar hatóságok honorálnák a pápai útlevelet, de nem látom hogy ezen expediens hogy tudná a kérdést megoldani: mert bejönni betudna Csonkamagyarországba, de a letelepedési engedély megadása ismét felvetné nevezett állam polgár[...]⁴⁵² átsegíteni. – Megigérttem azonban hogy Budapesten – miként ő kérte: nem officiálisan – kérdést fogok tenni.

Midőn Borgongini e kérdését tisztelettel Eléd terjesztem, bátor vagyok utalni m. évi szeptember 29én kelt s hozzám intézett levedre, mely szerint „...a m. k. kormány mihelyst a jelen kényes körülmények változása lehetővé teszi nem fogja akadályozni hogy Papp Csonkamagyarországba átjöjjön...”. – Ezen passusnak mely aláhuzta elutasító álláspontunknak provizorikus s a körülmények által esetleg modificalható voltát, megerősítését láttam két e tárgyra vonatkozó rendeletben és pedig a mult évi szeptember 28-án kelt 413/Res.pol. utasításban⁴⁵³ (l. utolsó előtti bekezdés, 4-ik sor: „legalább ezidőszerint”) és az 1924 évi december 19-én kelt 3912/pol. számú rendeletben⁴⁵⁴ mely szerint Papp érsek Csonkamagyarország[...], „legalább egyelőre” lehetővé nem teheti.

Engedd meg Méltóságos Uram az ügy részleteire való e hosszas kitérést, de az idézett instructiók szelleme azt hiszem érthetővé teszi hogy a Borgongini által felvetett gondolatot nem igyekeztem csirájában elfolytani, nem tudhatván hogy a „körülmények változása” nem következett-e – legalább részben – be?

Szerény nézetem szerint a mai kritikus cseh-helyzet minket inkább in.. sigenciára hangolhatna a Vaticánnal szemben – de, viszont a Kassai püspökség betöltésének kérdése engedékenyebb tanácsadó hangján kell hogy szóljon.

452 Olvashatatlan szövegrész.

453 Lásd: 350. számú dokumentum.

454 Lásd: 357. számú dokumentum.

Persze a kérdés a Felvidéken mennyire játszik bele más ipso facto csehszlovákká vedlett magyarnak állampolgársági vagy illetékességi ügyébe – nem tudom itt megítélni. –

Nagyon hálás lennék ha utasításaidat nemsokára megadni kegyes lennél.

Fogadd stb.

Bly VII/14.

**367. Csiszárík János külügyminisztériumi tanácsos magánlevele
Balásy Antal szentszéki követségi titkárnak Papp Antal munkácsi
püspök elmozdítása és Csehszlovákiából való kiutasítása tárgyában**

Budapest, 1925. augusztus 10.

MNL OL K 105 L–3–g 654r–656v. Tisztázat.

Budapest, 1925. augusztus 10.

Tisztelt Barátom! (Balásy)

Folyó évi július hó 14.-én kelt becses levelednek⁴⁵⁵ kapcsán és személyes benyomások alapján sietek a következőkről értesíteni:

Helyesen tetted, hogy kijelentetted Monsignore Borgongini előtt, hogy a m.kir. kormány egy utlevelet, melyet a Szentszék Papp c. érsek részére állítana ki, a nemzetközi jogszokáshoz mértén fognak honorálni.

Ép oly helyesen fűzted hozzá, hogy egy ilyen utlevél a kérdést nem fogná megoldani, mert a betelepedési engedély ismét felvetné Papp c. érsek állampolgárságának kérdését.

Ebbeli megjegyzésed annál indokoltabb, mert az a benyomásom, hogy a m. kir. kormány változatlanul azon az állásponton van, hogy Papp c. érseknek Magyarországon való letelepedését nemcsak állampolgársága, az adott körülmények között hatványozottan kényes és nagy kihatású kérdésének végleges rendezésétől teszi függővé, hanem a c. érsek úr letelepedését az állampolgárság kérdésének megoldása után is csak abban az esetben kész lehetővé tenni, ha teljes megnyugvást nyer arra nézve, hogy Papp c. érsek Magyarországon való letelepedésével anyagiakban nem esik a magyar állam terhére, vagyis ha a Szentszék előzetesen megfelelő nyugdíjat biztosít, illetőleg biztosítat a cseh államtól a c. érsek részére.

A miniszterelnökségen nyert információ szerint nincs kizárva, hogy Papp c. érsek ügye, mielőst a miniszterelnök úr Ő Excellenciája szabadságáról két hét múlva visszatér, újból megtárgyaltassék.

Hogy azonban ennek a revizionális tárgyalásnak lesz-e eredménye és ha igen, milyen lesz az az eredmény, arra nézve nem merek jóslásba bocsátkozni.

455 Lásd: 367. számú dokumentum.

Őszintén szólva inkább attól tartok, hogy a miniszterelnök úr aligha fog a fentjelzett állásponttól eltérni.

Míndezeknél fogva azt hiszem legjobban, ha egyelőre – természetesen az állampolgárság és letelepedés kérdése okozta nagy nehézség változatlan komolyságának hangsúlyozása mellett, – arra kéred Monsignore Borgognini, hogy neki a Papp c. érsek letelepedésére vonatkozó érdemleges választ, három-négy hét multával adhassad meg.

Tájékoztatásodul legyen szabad megjegyeznem, hogy a magyar kormány Papp c. érsek édesanyjának és nővérének legujabban lehetővé tette, hogy Miskolcra költözzenek és butorzatukat is magukkal vihessék, mi Papp c. érsekre kétségtelenül nyugtatólag fog hatni.

Egyébiránt, de kizárólagosan Neked szólólag megírom azt is, hogy Papp érsek úr anyagiakban nem szenved szükséget. Amint látszik, leginkább az bántja, hogy a püspöki residentiából mégis csak ki kell költözködnie és más lakásban elhelyezkednie, amit most azért tehet meg könnyebben, mert édesanyjának és nővérének elhelyezéséről nem kell gondoskodnia.

Szívélyes üdvözléssel tisztelő hived

Csiszárík János

368. Papp Antal munkácsi püspök felterjesztése Cesare Orsenigo budapesti nunciának a Csehszlovákiából való kiutasítása tárgyában

Ungvár, 1925. szeptember 4.

AAV Arch. Nunz. Ungheria B 14. fasc. 8/5. fol. 301rv. Tisztázat.

3671/II

Nro 53./1925

Excellentissime ac Reverendissime Domine Archiepiscopo,

Nuntie Apostolice, Domine mi Gratosissimel

Quoadusque hoc personaliter facere potero, sumo mihi honorem manet scriptotenus praesentandi Excellentiae Tuae – qua vigore decreti⁴⁵⁶ per Excellentissimum Dominum Nuntium Apostolicum Pragensem 4-a Junii a 1924. sub numero 10736. communicati: altissima resolutione Suae Sanctitatis: Beatissimi Patris clementissime denominatus Archiepiscopus titularis et Administrator Apostolicus istarum graeci ritus Cath. parochiarum, quae a dioecibus Eperjesiensi et Munkácsensi in Hungaria remanserunt.

Cupiam hujus decreti in adnexo exhibendo, – summa cum reverentia reddo certiozem Excellentiam Tuam, quod ego a die accepti decreti multoties a regimine Hungarico indultum petii ad immigrandum in Hungaricam, – ast regimen hoc editionem indulti petiti semper procrastinaverat – dicendo, quod

456 Lásd: 317. számú dokumentum.

in negotio meo quaestiones quaedam cum Sancta Sede Apostolica et cum gubernio Čechoslovaco tractandae et solvandae sunt.

Inde a die accepti decreti superius dicti jam 14 menses elapsi sunt – et indultum ad immigrandum adhuc non accepi.

Gubernium Čechoslovacum me amplius in territoris suo tolerare non vult – et 1-a die Septembris a. c. sub numero 4063. edito decreto⁴⁵⁷ suo me admonuit, ut 10-a mensis Septembris territorium hujus reipublicae relinquere, quia secus me vi brachii ad emigrandum cogebit.

Humillime et summa cum fiducia rogo itaque Excellentiam Tuam: digneris quam citissime requirere Ministerium Hungaricum rerum externarum, ut indultum mihi ad immigrandum in Hungariam – item libellum itinerationis – Passeport – sine mora mihi mitti curaret.

Singulari cum venerationis et obsequii cultu persisto in Ungvár, die 4-a Septembris a. 1925.

Excellentissimae Tuae Reverendissimae addictissimus in Christo:

Antonius Papp

Archiepiscopus tit. Administrator Apostolicus

**368a. Papp Antal munkácsi püspök felterjesztésének melléklete:
Marmaggi prágai nuncius rendelete**

Ungvár, 1925. szeptember 4.

AAV Arch. Nunz. Ungheria B 14. fasc. 8/5. fol. 302rv. Másolat.

Allegato 3671/II⁴⁵⁸

**369. Balásy Antal szentszéki követségi titkár magánlevél-
fogalmazványa Csiszárík János külügyminisztériumi tanácsosnak
Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása és Csehszlovákiából való
kiutasítása tárgyában**

Róma, 1925. szeptember 7.

MNL OL K 105 L–3–g 656r–657v. Fogalmazvány.

Levél Csiszárík püspök úrnak.

(Válasz aug. 10.-kelt levélre)

Méltóságos Uram,

Papp c. érsek ügyében aug. 10-én kelt nagybecsű leveledre⁴⁵⁹ legyen szabad a következőkben válaszolnom. Az Államtitkári Hivatalban Borgongini a minap ismét rátért ez ügyre s mondtam neki hogy egy kis időt még kérek a válasza s remélem azt most már rövidesen meg fogom adhatni. Ő kiemelte, hogy a

457 Lásd: 376c. számú dokumentum.

458 Lásd: 317. sz. dokumentum

459 Lásd: 368. számú dokumentum.

Szentszék mily nagy súlyt helyez e kérdés rendezésére, más szóval arra hogy mi Papp-ot beengedjük, mire az ismert nehézségekre utaltam s hangsúlyoztam hogy beengedése esetén igazán nem lehet tőlünk kívánni hogy nevezett anyagiakban is a mi terhünkre essék. Borgongini azt felelte, hogy a mai viszonyok között nincs módjában hogy Prágában lépéseket tegyen, de kért irjam meg Pestre hogy éppen a cseh konfliktusra való tekintettel a Szentszék igen nagy súlyt helyez arra hogy minden kérdés mely alkalmas a helyzet komplikálására, megoldást találjon. A további discursus folyamán szóba jöttek más rokon-természetű dolgok (Hirschler) s én energikusan beszéltem az ismert szellemben. Borgongini ismételte hogy nem gondolnak nevezett áthozására s evvel kapcsolatban azt vagyok bátor Tőled kérdezni hogy nem hozhatnánk-e junktiumba a Papp ügyet más hasonló s ha ma nem is fenyegető, de esetleg valamikor mégis felmerülhető üggyel, kötelező kijelentést kérvén arra hogy Papp beengedése esetén ez az ügy soha praecedensül ne legyen tekinthető s eleve kijelentvén hogy a magyar kormány más ilyen esetben feltétlen intransigentnek fog mutatkozni. – Látom, hogy Papp ügye a Vaticánnak nagyon a lelkén van viszont itt van Kassa, s más kérdések, s talán nem volna inopportunos ha egy kis előzékenységet tanusitanánk.

Ugye nem veszed rossz néven hogy ily hosszan zavarlak, de az impressióm az, hogy ma *amikor a Vaticán úgy is harcban van a csebekkel*⁴⁶⁰ egy kis concessio szép kamatokat hozhat. *(Ki akarom még emelni, hogy fentemlített junktium-ot B. előtt nem említettem, még mint egyéni privát véleményemet nehogy akaratlanul is praejudikálják)*⁴⁶¹

fogadd stb. – eigenhändig

Bly IX/7.

370. Cesare Orsenigo budapesti nuncius leirat-fogalmazványa Papp Antal munkácsi püspöknek a püspök Csehszlovákiából való kiutasítása tárgyában

Budapest, 1925. szeptember 7.

AAV Arch. Nunz. Ungheria B 14. fasc. 8/5. fol. 303r. Fogalmazvány.

3672./II. die 7 Septembris 1925.

Excellentissimo Domino Antonio Papp

Archiepiscopo tit. Administratore Apostolico

Uzhorod

Excellentissime Domine,

Quae in litteris⁴⁶² Tuis sub die 4 hujus mensis quaeris, mihi possibile non fuit Tibi procurare; de cetero scio responsum per Legationem Hungaricam jam Tibi missum fuisse.

460 kurzivált szavak utólag áthúzva

461 kurzivált mondat utólag áthúzva

462 Lásd: 369. számú dokumentum.

Divinae Providentiae iter tuum fidenter commenda: certus sum quod nihil
Tibi ingratum ex parte Hungariae obveniet.
Singuli cum veneratione et obsequii cultu permaneo
Excellentiae Vestrae Reverendissimae

371. Cesare Orsenigo budapesti nuncius jelentés-fogalmazványa Pietro Gasparri államtitkárnak Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása és Csehszlovákiából való kiutasítása tárgyában

Budapest, 1925. szeptember 7.

AAV Arch. Nunz. Ungheria B 14. fasc. 8/5. fol. 305rv. Fogalmazvány.

3673./IIa

li 7 Settembre 1925.

L'espulsione di Monsignore Papp dalla Ceco-Slovacchia

A Sua Eminenza Reverendissima Il Signor Cardinale Pietro Gasparri

Segretario di Stato di Sua Santità

Vaticano

Eminenza Reverendissima,

Monsignore Papp, l'ex-Vescovo di Munkacs, ora Arcivescovo titolare di Cizico e Amministratore delle parrocchie rutene di Munkacs ed Eperies rimaste entro i confini ungheresi, mi pregò di ottenergli dal Governo ungherese il passaporto per trasferirsi in Ungheria, avendolo il Governo della Repubblica Ceco-Slovacca diffidato con suo decreto⁴⁶³ del 1 Sett. a lasciare il territorio della Repubblica entro il 10 Settembre, sotto minaccia di espulsione forzata.

Mi sono subito rivolto al Governo ungherese il quale mi ha risposto che egli non vuol prescindere dalla questione di principio, e cioè non vuol ratificare con un passaporto una espulsione che ritiene ingiusta, e che questa risposta era già stata comunicata a Monsignore Papp per mezzo della sua Legazione a Praga; aggiunse però – in via confidenziale – che al tempo stesso aveva dato ordine ai posti di frontiera di limitarsi a fare, dinanzi all'espulsione di Monsignore Papp, una formale protesta, ma poi permettere a detto Monsignore l'ingresso in Ungheria.

Dal complesso si vede che il Governo Ungherese non intende per nulla di evitare l'espulsione forzata; molto più che è un episodio che può servire anche ai suoi fini politici.

Benché autorizzato dal Governo ungherese a comunicare, in via confidenziale a Monsignore Papp le istruzioni date ai posti di frontiera in suo favore, ho creduto prudente limitarmi a dirgli solo: „affidi il suo viaggio alla

463 Lásd: 376c. számú dokumentum.

Divina Provvidenza: sono certo che nulla di spiacevole le toccherà da parte dell'Ungheria”.

Mi parve opportuno comunicare in precedenza a Vostra Eminenza Reverendissima questi avvenimenti, che sembrano ormai inevitabili ed imminenti, mol to più che – verificandosi come si prevedono – susciteranno severi commenti nella stampa ungherese.

Prostrato al bacio della Sacra Porpora con sensi di somma venerazione ho l'onore di raffermarmi
dell'Eminenza Vostra Reverendissima

**372. Antonino Arata prágai nunciatúriai ügyvivő számjel-távirata
Pietro Gasparri államtitkárnak Papp Antal munkácsi püspök
elmozdítása és Csehszlovákiából való kiutasítása tárgyában**

Prága, 1925. szeptember 10.

Città del Vaticano, Segreteria di Stato, S.RR.SS. AA.EE.SS. Cecoslovacchia, Anno
1922–1926, Pos. 24, fasc. 35. fol. 38r. Claris távirat.

AAV Arch. Nunz. Cecoslovacchia 51, fasc. 414. fol. 5r. Fogalmazvány.

Praga, 10 Settembre 1925

Ciffra

Card. Gasparri Roma

N. 91 – Informa Vostra Eminenza Reverendissima che Monsignor Papp è stato avvertito dall'Amministrazione politica Bratislava di lasciare territorio cecoslovacco entro oggi. Eventualmente verrebbe espulso. Mi risulta che Gendarmeria frontiera Ungherese pur accettandolo eleverebbe formale protesta.

A Arata

**373. Antonino Arata prágai nunciatúriai ügyvivő jelentése Pietro
Gasparri államtitkárnak Papp Antal munkácsi püspök elmozdítása és
Csehszlovákiából való kiutasítása tárgyában**

Prága, 1925. szeptember 16.

Città del Vaticano, Segreteria di Stato, S.RR.SS. AA.EE.SS. Cecoslovacchia, Anno
1922–1926, Pos. 24, fasc. 35. fol. 43rv. Tisztázat.

AAV Arch. Nunz. Cecoslovacchia 51, fasc. 414. fol. 6r–7r. Fogalmazvány.

No 11962

Nunziatura Apostolica

Praga, 16 Settembre 1925

Espulsione di Monsignore Papp⁴⁶⁴

Sua Eminenza Reverendissima Il Signor Cardinale

Pietro Gasparri Segretario di Stato di Sua Santità

464 Kézírással a dokumentumra felvezetve: acc. ric. c. 47347

Eminenza Reverendissima,

Con mio ossequioso telegramma cifrato⁴⁶⁵ No 91, del 10 corrente, avevo l'onore d'informare l'Eminenza Vostra Reverendissima sulla minacciata espulsione – dal territorio della Repubblica – di Monsignore Antonio Papp, già vescovo, greco-cattolico di Munkacs ed ora Arcivescovo titolare di Cizico. Essendogli, di fatto, stato ripetutamente intimato di lasciare il territorio cecoslovacco – tempo utile fino al 12 corrente – Monsignore Papp, per evitare di essere condotto, manu militari, alla frontiera, si decise, egli stesso, di lasciare la Repubblica l'11 corrente, diretto in Ungheria.

Giunto, pero, alla frontiera ungherese, la gendarmeria del Regno si rifiuto, in un primo momento, di accoglierlo, protestando contro il modo d'agire del Governo cecoslovacco. In un secondo tempo, pero, lo accettava, non senza aver fatto prima verbalizzare, dalle autorità di frontiera cecoslovacche, una esplicita e formale protesta.

Mi consta che Monsignore Gebe, attuale vescovo di Munkacs, ha subito occupato, dopo la partenza di Monsignore Papp, l'episcopio di Uzhorod. Il suo antecessore dimorerebbe, ora, presso il proprio fratello, in una delle parrocchie, credo, assegnate a lui in amministrazione dalla Santa Sede.

Sui giornali di questa Capitale, si e avuta un'eco dell'eccitazione, risvegliata a Budapest, dall'espulsione di Monsignore Papp. Contro il modo d'agire del Governo cecoslovacco, la stampa di Budapest affermerebbe che „il vescovo Papp, dopo una dimora di 30 anni a Uzhorod, e da considerarsi propriamente cittadino cecoslovacco. Il Ministero dell'Interno, quindi, avrebbe commesso un'ingiustizia, sia perché gli fu negata la cittadinanza, sia perché detto Ministero non ha rispettato il termine di 60 giorni, entro il quale il Papp avrebbe avuto diritto di appellare al Supremo Tribunale Amministrativo, ed anzi lo ha espulso.” (Narodni Listy, 16/IX/1925).

Chinato al bacio della Sacra Porpora, Le offro i sensi del mio più devoto e profondo ossequio.

Di Vostra Eminenza Reverendissima
umilissimo, devotissimo obbedmo servitore
sacerdote Antonino Arata

374. A Nemzeti Újság tudósításának olasz nyelvű fordítása

Budapest, 1925. szeptember 16.

AAV Arch. Nunz. Ungheria B 14. fasc. 8/5. fol. 309rv. Fordítás.

**Il Governo Czecho ha commesso la più grave violazione della legge.
Non prende in considerazione il ricorso.**

Dal corrispondente del Nemzeti Ujság.

465 Lásd: 372. számú dokumentum.

Un testimonio oculare riferisce quanto segue riguardo all'allontanamento violento di Antonio Papp, vescovo greco-cattolico di Munkács, arcivescovo titolare, dal territorio dello Stato czecho-slovaco:

La direzione della Polizia di Ungvár per l'espulsione di Antonio Papp ha messo in azione tutto il suo apparato. Il giorno precedente all'espulsione un cordone di poliziotti teneva occupata la strada che da Ungvár conduce alla frontiera. La decisione di espulsione della polizia di Ungvár fu consegnata all'Arcivescovo da detettivi czechi, con l'intimazione di prepararsi subito per la partenza, avendo essi ricevuto l'ordine di effettuare l'espulsione, se è necessario, senza indugio con la forza. L'Arcivescovo fece in automobile il percorso da Ungvár alla frontiera, scortato dal cordone di poliziotti schierati sulla via. Il decreto di espulsione redatto dal prefetto della Polizia di Ungvár, tradotto letteralmente, è del seguente tenore:

„4290/1925 10 Sett. 1925. Al Signor Antonio Papp Vescovo Ungvár.

In base all'articolo 5 della legge dal 1903 l'escludo dal territorio della Repubblica Czecho-slovacca, notificandole che è obbligato di lasciare il territorio della Nazione il 14 Settembre 1925. passando per Záhony. I suoi eventuali ricorsi non saranno presi in considerazione.

Vohlidal (firmato)

Capo consigliere, prefetto di Polizia

Nell'articolo 5 della legge del 1903. menzionato nel decreto di espulsione della prefettura della Polizia, dopo una diligente investigazione, non si trova una tale disposizione, che si possa applicare al caso dell'Arcivescovo Antonio Papp. E questo è anche naturale, giacché la citata legge riguarda gli stranieri, per conseguenza coloro che non sono cittadini cecoslovacchi, l'arcivescovo Antonio Papp però in base al domicilio locale acquistato trent'anni fa e secondo della disposizione in proposito del trattato del Trianon, egli è diventato cittadino cecoslovacco.

Anche secondo la citata legge, l'espulsione si deve effettuare per l'ordine e la pace pubblica, e in caso veramente estremo, con quegli stranieri che sono dubbiosi, nel qual caso si può effettuare l'allontanamento con la forza. Si può dire che poggia su basi veramente deboli quello Stato, nel quale si teme che l'ordine venga disturbato da pacifici ministri di Dio.

375. Gebé Péter munkácsi püspök feljegyzése Papp Antal érsek kiutasítása tárgyában

Ungvár, 1925. szeptember 16.

Città del Vaticano, Segreteria di Stato, S.RR.SS. AA.EE.SS. Cecoslovacchia, Anno 1922–1926, Pos. 24, fasc. 35. fol. 44r. Tisztázat.

Appunti di Monsignore Gebe Vesc. di Munkacs, con particolari circa l'espulsione di Monsignore Papp.

Adhuc officium meum uberius certiorem reddere Illustritatem Tuam de discessu Praedecessoris mei Archiepiscopi Antonii Papp. Auxesis et non est verum, sicut ephemerides descripserunt discessum – ac si militari manu per vim expulsus esset. – Diu multumque agitata quaestio, an Archiepiscopus Antonius civis hungarus vel czechoslovacus? Primis diebus Septembris a Magistratu accepit – honesto et urbano tono – invitationem, ut die 11. Sept. – qua civis hungarus – relinquat rempublicam. Accepta hac invitatione Secretarius meus profectus est ad stationem confinii Cop et ibidem magistratui hungarico praebuir invitationem, ast hungari noluerunt acceptare ideo, quia Archiepiscopus non est civis hungarus, sed czechoslovacus et qua talis limitem Hungariae tantummodo tunc poterit transgredi, si non invitationem, sed debet directe ostendere decretum expulsionis. Magistratus ergo subscripsit alterum decretum, quod die 11. Septembris ante meridianam horam 12 relinquat rempublicam. Ceteroquin – sicuti decet clericos – discessus erat in pace et caritate; etsi in implendo officio meo in multo impeditus eram, attamen omnia incommoda patienter toleravi.

**376. Khuen-Héderváry Sándor külügyminiszter-helyettes utasítása
Balásy Antal szentszéki követségi titkárnak Papp Antal érsek
kiutasítása tárgyában**

Budapest, 1925. szeptember 21.

MNL OL K 105 L-3-g 368Res.Pol./1925. Tisztázat.

Budapest, 1925 szeptember hó 21-én.

Tárgy: Papp c. érsek ügye.

6 melléklet.

476 szám. Pol. – drb melléklet

Nagyságos Balásy Antal követségi titkár urnak, Róma

Az idecsatolt másolatokat Nagyságodnak kizárólagosan személyes tájékoztatásra azzal küldöm meg, hogy a Papp ügyben Nagyságodhoz intézett esetleges kérdések dolgában és az e tárgybeli, netalán Nagyságodra erőszakolt konverzációkban további intézkedéseim vételéig a legnagyobb tartózkodást tanusítani sziveskedjék.

A Miniszter helyett:

Khuen-Héderváry

Tudomásul a.a. Bly IX/30.

376a. A külügyminiszter-helyettes utasításának melléklete: Khuen-Héderváry Sándor külügyminiszter-helyettes átirata Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatásügyi miniszterhez Papp Antal érsek kiutasítása tárgyában

Budapest, 1925. szeptember 21.

MNL OL K 105 L-3-g 368Res.Pol./1925. Másolat.

Titkos!

368/Res.Pol.

Budapest, 1925 szeptember hó 21-én.

Tárgy: Papp címzetes érsek ügye.

Nagyméltoságu

gróf Klebelsberg Kuno

m.kir vallás és közoktatási miniszter urnak

Budapest

Papp címzetes érseknek, kit a cseh-szlovák kormány tudvalevőleg a békeszerződés súlyos megsértésével erőszakosan eltávolított, a magyar kir. kormány ezidőszerint menedéket nyújt, magától értetődőleg anélkül, hogy ezzel a tisztán emberiesség diktálta ténnyel Papp c. érsek állampolgári hovatartozásának praejudikálna. Tehát Papp c. érsek jelenleg is cseh szlovák állampolgár.

Ha Papp c. érsek most, hogy Miskolcra érkezett, a pápa által reá bizott egyházkormányzati keret kormányzását tényleg megkezdené, akkor az a helyzet állana elő, hogy Papp idegen állampolgár létere fogna Csonkamagyarországon püspöki jogokkal egyenértékű egyházkormányzati jogokat gyakorolni.

Már pedig az, hogy idegen állampolgár Magyarországon javadalommal egybe nem kötött egyházkormányzati állást akár átmenetileg, de előreláthatóan huzamosabb időtartamra töltsön be, még akkor is, ha ezt államjogi tételek intézkedés nem tilalmazza, a nálunk divó jogszokásba és közfelfogásba ütközik.

Ezt a nehézséget a m.kir. külügyminiszterium arra az esetre, ha a m.kir. kormány természetesen a Szentszék előtt való újbóli elvi és a praecedensre való hivatkozást a jövőre kizáró tiltakozás mellett, – Papp c. érsek ap. adminisztrátori működése ellen tényleg még sem kívánna akadályt gördíteni, olyképen vélte megoldhatónak, hogy Papp c. érsek ap. adminisztrátori működésének megkezdését önként halasztja el addig, míg a magyar állampolgárságot a magyar kormány jóindulatú és siettető eljárása mellett saját kérelmére mielőbb elnyeri.

Ezzel szemben a f. hó 17-iki megbeszélésen, melyen a miniszterelnök úr Őnagyméltóságán és Nagyméltóságodon kívül magam is részt vettem, nemzetközi politikai és egyházpolitikai okokra való tekintettel Nagyméltóságod indítványára abban történt megállapodás, hogy Nagyméltóságod Breyer István h. államtitkár urat küldi ki, ki Papp c. érsek urnak azt fogja ajánlani, hogy ap. adminisztrátori hivatalát egyáltalán ne fogadja el, viszont Nagyméltóságod

Papp c. érsek urat arról biztosítja, hogy eddigi emolumentumait ezentul is zavartalanul fogja élvezhetni.

Tiszteletteljes kérésem a fentiek kapcsán odairányul, hogy a m.kir. külügyminiszteriumot Breyer h.államtitkár úr kiküldésének eredményéről annak idején értesíteni méltóztassék.

Jelen kérdés megoldásának annál élénkebb érdeklődéssel nézek eléje, mert arról tartok, hogy Papp c. érsek – ki melleleg mondvá tudomásom szerint emolumentumainak zavartalan élvezésére már régebben is kapott biztató megnyugtatót – a Szentszék deklarált és vele közölt akaratával „melynek előidézésében állítólag magának is része volt” aligha mer majd szembehelyezkedni, tekintve azt az engedmességi kötelezettséget, amellyel a Szentszékkel szemben tartozik.

Ez alkalommal legyen szabad Nagyméltóságodnak a Papp c. érsek kiutasítására vonatkozó cseh-szlovák intézkedéseknek és a Papp c. érsek ügyében határrendészeti közegeink által felvett jegyzőkönyvek másolatát tisztelettel megküldeni.

A Miniszter helyett:

376b. A külügyminiszter-helyettes utasításának melléklete: a Papp Antal érsek kiutasításakor a határállomáson felvett jegyzőkönyvek

Záhony, 1925. szeptember 11.

MNL OL K 105 L-3-g 368Res.Pol./1925. Másolat.

Másolat a 504. Biz. M. E. számhoz.

Jegyzőkönyv.

Felvétetett 1925 szept. hó 11-én a m.kir. áll. rendőrség záhonyi határszéli kirendeltségnél Záhonyban dr. Dalmy István rendőrfogalmazóval, mint a záhonyi rendőr kirendeltség vezetőjével Papp Antal munkácsi görög katolikus püspök kiutasítása folytán történt átvétele tárgyában.

Jelen voltak az alulírottak:

A felvidéki lapokból már előzetesen tudomásom volt arról, hogy a csehszlovák hatóságok Papp Antal munkácsi gör. kath. püspököt, mint reájuk nézve kellemetlen elemet Csehszlovákia területéről ki akarják utasítani. 1925 szept. 9-én a püspök úr titkársa Sztojka Sándor görkath. lelkész ungvári lakos csapi hivatalos rendőrségi helyiségemben felkeresett és közölte velem, hogy a püspök urnak ottmaradása többé lehetetlenné vált s a csehek által elkövetett méltatlan meghurcolások a püspök úr egészségügyi állapotát annyira megviselték, hogy ha közeljövőben nyugodt tartózkodási helyet nem nyer, úgy attól lehet tartani, hogy betegsége elhatalmasodásával katasztrófára vezetheti. Felmutatta előttem az ungvári rendőrigazgatóság azon 4036/925. eln.sz. határozatát, melyben felszólított, hogy tekintettel arra, hogy a csehszlovák

hatóságok öt csehszlovák állampolgárnak el nem ismerik. f. évi szept. hó 10-ig hagyja el a köztársaság területét.

Ez alkalommal közöltem a titkárral azt, hogy én a püspök úr átvételét meg kell hogy tagadjam, mert magyar állampolgárságát igazoló okmánnyal nem rendelkezik. Erre a titkár eltávozott s másnap f. hó 11-én délben újból felkeresett azzal, hogy a püspök urat a csehek kiutasították Ungvárról és a köztársaság területéről. Ő már utban van autón és azonnal meg fog érkezni Csapra. Közölte még, hogy Ungvár egész utvonalát rendőrökkel elzárva tartják, hogy a püspök urat karhatalommal akarták eltávolítani, azonban a püspök úr kérte foganatosítással megbízott rendőrkapitányt, hogy tudomásul veszi az erőszak alkalmazását, azonban, hogy bántó és megszegyenítő ne legyen hivei előtt az ő Ungvárról való illetén eltávovása, hagyja el mellőle a fegyveres kíséretet, ő szavát adja, hogy Csapon a cseh rendőrségnél jelentkezni fog. Tényleg az autó megérkezésével ez meg is történt s a népjóléti minisztérium által beköltözési engedéllyel bíró özv. Papp Antalné és Papp Ilona anyjával, illetőleg testvérelvel érkező püspök megerősítette előttem a titkár által fentebb közölt tényállást s kiutasító okmányát az utlevélvizsgálatot eszközző rendőrközegnek átadva jelentkezett is. Az utlevélvizsgálatot eszközző rendőrközeg a neki átadott okmányt átolvasva hozzám lépett és átadta azzal, hogy a kiutasítást foganatosítja. Én kijelentettem, hogy a püspök úr nem magyar állampolgár, erre vonatkozó okmányai nincsenek is meg s így nyilván csehszlovák állampolgár, kinek a kiutasítása ennél fogva jogellenes, s így át nem vehetem. Ekkor erre a cseh rendőr parancsnokáért, Renner József rendőrinspektorért küldött, ki megjelenése után kijelentette, hogy a püspök úr kiutasítása hivatalból történik és az ungvári rendőrigazgatóság ezen határozatának karhatalommal is érvényt akar szerezni, s nagyon természetes, hogy mint ilyen minőségben adja át a püspököt s az többé vissza nem térhet. Én ennek ismételt hangszulyozásom mellett, hogy a püspök úr csehszlovák állampolgár, így kiutasítása jogellenes, azonban engedve az erőszaknak, mint egy történeti multtal bíró egyházfőnek kijáró feltétlen tiszteletből neki menedéket nyujtva veszem át. Nevezett ezt tudomásul vette s a püspök úr többben átvétetvén tartózkodási helyéül Miskolc városát jelölte meg. Ezen átvételnél jelen voltak még magyar részről: Trendl József áll.r.detektív, Bilkay Gábor, Csergerán János, Opra Demeter, Trapp Ferenc vámhivatali tisztviselők, ugyszintén a csehszlovák részről utlevél- és vámvizsgálatot eszközző közegek.

Több előadni valóm nincs.

A jegyzőkönyv felolvasása és helybenhagyás után aláíratott.

Kmft.

Dr. Dalmy István s.k.
m.kir.áll.rend.fogalmazó

Jénszky s.k.
jegyzőkönyv felvevő

Trendl József s.k.
jegyzőkönyvvezető.

Másolat a 504.biz.M.E. számhoz.

Jegyzőkönyv

Felvétel 1925. szeptember hó 11-én a Záhony m.kir.áll. rendőrség határszéli kirendeltség hivatalos helyiségében Papp Antal gör. kath. püspök ungvári lakossal az ungvári rendőrigazgatóság 4290/925. sz. kiutasítási határozat foganatosítása tárgyában:

Jelen voltak alulírottak:

Harmincöt éve lakom Ungváron s a békeszerződés is ott talált s a trianoni béke folytán cseh állampolgárságot szereztem, aminek alapján mint cseh állampolgár több ízben utlevél kiadási kérelemmel az illetékes csehszlovák hatósághoz fordultam, kik ezirányban kérelmemet mindig elutasították azzal az indoklással, hogy tekintettel arra, hogy a hűségesküt a köztársaság megalakítása után én le nem tettem s egyéb intézkedést nem tettem csehszlovák állampolgárság megszerzésére, miért is nem vagyok csehszlovák állampolgár s mint ilyennek utlevél iránti kérelmét el kell utasítani.

Én mindezek dacára mind a mai napig a békeszerződés folytán csehszlovák állampolgárnak tartottam magam s legutóbb is 1925 június hó 24.-én utlevél iránti kérelmemet be is adtam az illetékes ungvári rendőrigazgatósághoz, ahonnan kérésemre az idemlékelt 1925. szept. 1.-én 4036/925.eln.sz. alatt kiállított határozatot kaptam, amely egyuttal a kérésem elutasítása mellett erőlyesen felhiv arra vonatkozólag is, és mintegy burkoltan figyelmeztetett, hogy én 1925. szept. 10.-ig hagyjam el működésem központját Ungvárt s egyuttal Csehszlovákia területét, aminek azonban én eleget nem tettem, minek következtében a mai napon kézbesítették nekem az ungvári rendőrigazgatóság 1925. szept. 10.-én kelt 4290/925.eln.sz. alatti s ide közjegyzőileg hitelesített és másolatban csatolt kiutasító határozatát. Egyben ezen kézbesítés alkalmával a kézbesítő detektívek kijelentették, hogy azonnal készülődjek, mert nekik a parancsuk az, hogy a határozatnak érvényt szerezzenek. Tekintettel azonban arra, hogy én nekem fájtna az, hogy egész életem munkásságom területét meg nem érdemelt kísérettel s így mintegy karhatalommal kellene elhagynom, kértem, hogy függesszék fel, illetve a karhatalom nem velem, hanem utánam jöjjön, hogy annyira szembetűnő ne legyen kivezetetésem kértem a rendőrigazgatóság illetőleg a foganatosítással megbízott rendőrkapitányt, aki tekintettel arra, hogy hiveim közül való hozzájárult kérésemhez. Ungvárról Csapig az utat autón tettem meg a m.kir. népjóléti és munkaügyi minster urtól Magyarországra való beköltözéshez nyert engedéllyel biró édes anyámmal és nővéremmel. Ott az utlevélvizsgálatot foganatosító csehszlovák rendőrségnél adott szavamhoz hiven a kiutasítási határozatommal jelentkeztem, ki annak foganatosítása után a kiutasító határozatot a magyar részről szolgálatot teljesítő Dr. Dalmy István rendőrfogalmazónak átadta azzal a kérdéssel, hogy átveszi-e?

Mínhogy az illető rendőrfogalmazó kijelentette, hogy tekintettel arra, hogy a magyar állampolgárságát igazoló okmányt felmutatni nem tudok nem vehet át. Erre a cseh részről szolgálatot teljesítő rendőr parancsnokáért küldött ki – előtt megjelenése után Dr. Dalmy rendőrfogalmazó kijelenti, mint cseh állampolgárt nem veheti át mire cseh rendőrinспекtor kijelenti: hogy ő hivatalból fogatosítja a kiutasítást és az átadást és nyújtja hozzá a karhatalmat.

Tekintettel arra, hogy ottmaradásom így lehetetlenné vált s erre való tekintettel lettem magyar részről a fenti körülményekre való tekintettel átvéve.

Megjegyzem végül, hogy Magyarországon való tartózkodásom helyül Miskolc (Erzsébet tér 1.sz.) várost választottam, ahol lakásom jogérvényesen biztosítva is van.

Több előadni valóm nincs.

A jegyzőkönyv felolvasás és helybenhagyás után aláíratott.

Kmft.

Dr. Dalmy István s.k.

jegyzőkönyv felvevő.

Trendl József s.k.

jegyzőkönyvvezető.

Papp Antal s.k.

c. érsek volt munkácsi püspök, tapolcai apát.

Másolat az 504.biz.M.E.II.számból.

Jegyzőkönyv.

Felvétel 1925. szept. hó 11-én záhonyi határszéli rendőrkirendeltségnél Záhonyban Papp Antal munkácsi püspök kiutasítása tárgyában Trendl József m.kir.áll.r. detektiv, Bilkay Gábor, Csergezán János, Opra Demeter és Trapp Ferencz m.kir.vámhivatali tisztviselők záhonyi lakosokkal.

Jelen voltak alulírottak:

A mai napon Csapon utlevél illetőleg vámvizsgálat eszközlése végett Szolgálatban voltunk s így jelen voltunk a Csapról Záhony felé induló vonat utasainak vizsgálatánál, midőn megjelent a közös vizsgálatban Papp Antal gör. kath. püspök s az utlevél vizsgálatot eszközlő rendőrnél jelentkezve. Mínhogy előzetesen a püspök édesanyja és nővére általunk átvizsgáltatott tudtuk, hogy a püspök úr kiutasítása fog következni s figyelemmel kísértük az ő megjelenését.

Midőn a teremben a püspök úr megjelent az ő tiszteletet parancsoló alakjával mindenki közülünk néma szemlélője volt az ő kiutasításának. Csehszlovák államrendőr a kiutasító határozatot Dr. Dalmy rendőrfogalmazónak átadta, aki kijelentette, hogy a püspök úr nem magyar állampolgár, mert magyar állampolgárságát igazoló okmánya nincs s nem is lehet birtokában s így nyilván csehszlovák állampolgár, kinek a kiutasítása ennél fogva jogellenes s így őt át nem veheti. Ekkor a cseh rendőr parancsnokáért küldött, kinek megjelenésével a cseh rendőrijelentette neki, hogy magyar részről a püspök úr

átvétele megtagadtattott azzal, hogy annak foganatosítása nem karhatalommal történik, s hogy magyar állampolgárságát magyar részről nem ismerik el. Erre Renber József inspektor dr. Dalmy rendőr fogalmazóhoz lépett s kijelentette, hogy a kiutasítás foganatosítása hivatalból karhatalommal történik s nagyon természetes, hogy ő is ilyen minőségben szerez érvényt a rendőrigazgatóság határozatának s adja át a püspököt, aki többé vissza nem térhet.

Tekintettel arra, hogy a vonat induló félben volt a vonat utasai eltávoztak, midőn Dr. Dalmy rendőrfogalmazó kijelentette, hogy püspök urnak, mint csehszlovák állampolgárnak kiutasítása jogellenes, azonban egy történeti multtal bíró egyházfővel szemben alkalmazott erőszaknak engedve annak feltétlen kijáró tiszteletből menedéket nyujtva, veszi át a püspököt. Ezzel az átadás és átvétel megtörténvén a püspök úr Nyiregyháza felé induló vonatra felszállt és vele együtt a vonat elindult.

Több előadni valónk nincs.

A jegyzőkönyv felolvasás és helyben hagyás után aláíratlak.

Kmft.

Dr. Dalmy István s.k.
rendőr fogalmazó

Trendl József s.k.
m.kir.áll.r. detektiv
ugyis mint jegyzőkönyvvezető.

Bilkay Gábor s.k.
m.kir.vámgyakornok

Csergezán János s.k.
vámhivatali segéd

Opra Demeter s.k.
vámhivatali segéd

Trapp Ferenc s.k.
vámhivatali segéd

376c. A külügyminiszter-helyettes utasításának melléklete: a Papp Antal érsek kiutasítását elrendelő csehszlovák hatósági iratok másolata és magyar fordítása

Ungvár, 1925. szeptember 1. és 11.

MNL OL K 105 L-3-g 368Res.Pol./1925. Másolat és fordítás.

Másolat az 504 biz/1925. M.E. számhoz
Copial.

Policejni Reditelstvi v Uzhorode.
Cislo: 4026. pres ai 1925
v Uzhorode, dne zari 1925.

D. panu arcibiskupovi Antonimu Pappovi
v Uzhorode.
Kapitulni ul. c. l.

Vaši zadosti ze dne 24. VI. 1925. o vystavení cestivnoho pasu nemuze byti vyhoveno, ponevadz nejste csl. statnim prislusnikem. Zdejski reditelstvi oceková nyni, ze do 10 zari 1925. se vsi urcitosti opustite Uzhorod a vubec uzemi cêskoslovenské republiky, jinak musilo by byti ucineno uredni opatreni, abyste byl k tomu prinucen.

Vrchni policejni rada:

v.z. Dr. Wellner v.r.

Forditása:

Rendőrigazgatóság Uzhorodon.

4036. eln. 1925. szám

Uzhorod, 1925. szept. 1-én.

T. Papp Antal érsek urnak

Uzhorod.

Kaptalan-utca 1. sz.

1925. június 24-én utlevél kiállítására iránti kérelmének nem lehetett eleget tenni, minthogy Ön nem csehszlovák állampolgár. Az itteni igazgatóság elvárja, most, hogy Ön minden bizonnyal elhagyja Uzhorodot és általában a csehszlovák köztársaság területét 1925. évi szeptember 10-éig. Ellenkező esetben kénytelen volna hivatalosan intézkedni, hogy erre kényszerítve legyen.

Rendőrfőtanácsos helyett:

Dr. Wellner s.k.

A másolat és fordítás hitelül:

Uzhorod, 1925. évi szeptember hó 1-én

Sztojka Sándor s.k.

püspöki titkár.

Másolat az 504 biz/1925. M.E. számhoz.

Policejni Riditelstvi v Uzhorode.

Cis: 4920 ai 1925. pres.

v Uzhorode, dne 10. zari 1925.

Panu Antonimu Pappovi

arcibiskupovi

v. Uzhorode.

Na Základe zák. cl.V.V.z. r.1903 vypovidám Vys u uzemi republiky ceskoslovenské s tím, ze jste povinnen uzemi toto pres Záhon opustiti dne 11. zari 1925. Eventuelni Vámi podané apelaci nepriznávám odkladného ucinku.

Vrchni policehni rada:

aláírás s.k. P.H.

Méltóságos Papp Antal püspök urnak
Uzhorod-on.

Az 1903 évi V. törvénycikke alapján kiutasítom önt a Csehszlovák Republika területéről azzal, hogy 1925. szeptember hó 11-én köteles az ország területét Záhonyon át elhagyni.

Az Ön esetleges további megfelebbezései nem vétetnek figyelembe.
Rendőrtanácsos és rendőrigazgató.

**377. Siegescu József helynök felterjesztése Bethlen István
miniszterelnökhöz a Hajdúdorogi Egyházmegyében felállítandó
román vikariátus tárgyában**

Budapest, 1925. szeptember 21.

MNL OL K 28 1936–H–15688–5758. Tisztázat.

Görög-Katolikus Püspöki Helynökség.
Nagyméltóságu Gróf Bethlen István urnak, m. kir. miniszterelnök
Budapest

Nagyméltóságu Ministerelnök Ur!

Vonatkozással Nagyméltóságod 1922. évi május hó 27-én 3734/ M.E. II. 1922. szám alatt kelt nagybecsű leiratára,⁴⁶⁶ van szerencsém Nagyméltóságodat értesíteni, hogy dr. Frențiu Valér nagyváradi püspök, Nagyméltóságod intencióinak megfelelően a magyarországi görög-katolikus román hivek és itteni plébániák kormányzására püspöki helynökséget létesített és az ide másolatban és fordításban mellékelte 1845/1825. szám alatt kelt kinevezési okmány tanúsága szerint, püspöki helynökké engem nevezett ki. Dr. Frențiu Valér püspök ur ezen kinevezéssel méltányolta Nagyméltóságod intencióját és óhaját: „hogy mindaddig, amíg a jelenlegi határátlépési nehézségek, amelyek megakadályozzák azt, hogy az egyházmegyék kormányzása közvetlenül történjék, fenállanak, a hivek gondozását az illetékes egyházi főhatóságok püspöki helynök útján gonozhassák.”

Van szerencsém ennek alapján bejelenteni, hogy a püspöki helynökség székhelyéül Budapestet jelöltem. Mint püspöki helynök csupán a tisztán egyházi, rituális, lithurgikus és pietisztikus ügyeket intézem, – görög-katolikus románok egyébbb sociális, kulturális és anyagi vonatkozásu ügyeit pedig a görög-keleti románok ügyeivel együtt, továbbra is mint kormánybiztos végzem.

Van szerencsém továbbá bejelenteni, hogy a mult napokban tisztelgő látogatást tettem a Herczegprimás Ur Ő Eminenciájánál.

466 Lásd: 168. számú dokumentum.

A Herczegprimás Ur a maga részéről is a kormány álláspontját tartja az egyetlen helyes megoldási módnak és az eddigi bizonytalan álláspontot a hívek kormányzása tekintetében, a hívek lelki élete szempontjából, rendkívül veszélyesnek tartotta. –

Ennek alapján van szerencsém mély tisztelettel felkérni Nagyméltóságodat, méltóztassék ezen kinevezést a Herczegprimás Úr Ó Eminenciájának, a Vallás és közoktatásügyi, továbbá a Külügyminister ural, nemkülönben, Békés, Bihar, Csanád és Szatmár vármegyék főispánjaival közölni, hogy ők a kinevezésről értesülvén, egyben arról is nyerjenek tudomást, hogy ez a kinevezés nem érinti kormánybiztosi hatáskörömet.

A fentjelzett hivatalokat Nagyméltóságod kegyes intézkedése után, magam is közvetlenül értesíteni fogom. –

Mély tisztelettel vagyok Nagyméltóságodnak,
Budapest, 1925. szeptember hó 21-én
alázatos szolgálja: dr. Siegescu József püspöki helynök.

377a. Siegescu helynök felterjesztésének melléklete: Trajan Frențiu nagyváradai görögkatolikus püspök rendelete

Nagyvárad, 1925. július 10.

MNL OL K 28 1936–H–15688–5758. Tisztázat.

Fordítás.
1845/1925 sz.

Dr Frențiu Traján Valér

Isten irgalmából és a Római Apostoli Szentszék kegyelméből, Nagyváradai görög-katolikus püspök, Pápai trónálló, Hittudományi doctor stb.

Az Olvasóknak Áldást az Urtól!

Ezen okmány alapján tudatik mindenkivel akiket illet, a jelenben és a jövőben, hogy Mi, tekintetbe véve a Magyarországon maradt híveink lelki szükségleteit – indítatva éreztük magunkat az Urban, hogy dr. Siegescu József pápai praelátus ir Óméltóságát, Püspöki Helynökünk kinevezzük és megerősítsük, amiért is ezennel kineveztük és megerősítettük a Magyarországon maradt összes híveink – még pedig, úgy az egyházmegyénkhez tartozó, mint az apostoli Kormányzásunk alá helyezett plébániákba tartozók felett – mely célból fentnevezett dr. Siegescu József Óméltóságának ezennel átadjuk a megkívánt kánoni jurisdictiót.

Kelt Nagyváradon, 1925. évi július hó 10.-én

Püspökségünk XIII. évében.

Felsőbb parancsra:

Barbul Vazul s. k. szentszéki jegyző

Dr. Frențiu Traján Valér s. k. nagyváradai gör. kath. püspök.

378. Pietro Gasparri államtitkár utasítása Cesare Orsenigo budapesti nunciushoz Papp Antal érsek kiutasítása tárgyában

Róma, 1925. szeptember 22.

AAV Arch. Nunz. Ungheria B 14. fasc. 8/5. fol. 311r. Tisztázat.

dal Vaticano, 22 Settembre 1925

No 45954

Illustrissimo Signore

Monsignor Cesare Orsenigo

Nunzio Apostolico, Budapest

Illustrissimo Signore,

Mi é regolarmente pervenuto il pregiato Rapporto⁴⁶⁷ della Signoria Vostra Illustrissima del 7 corrente No 3673 relativamente all'espulsione di Monsignore Papp dalla Ceco-Slovacchia.

Ringraziandola dei ragguagli fornitimi su lo spiacevole argomento, con sensi di sincera passo al piacere di raffermarmi

Di Vostra Signoria Illustrissima affezionatissimo per servirla

P. C. Gasparri

379. Pietro Gasparri államtitkár számjel-távirata Antonino Arata prágai nunciatúriai ügyvivőnek Papp Antal érsek kiutasítása tárgyában

Róma, 1925. szeptember 23.

AAV Arch. Nunz. Cecoslovacchia 51, fasc. 414. fol. 18r. Claris távirat.

Telegramma Cifrato No 127

ricevuto il 23. IX. 925.

Favorisca informazioni telegrafiche dettagliate circa espulsione Papp, specialmente circostanza manu militari.

Card. Gasparri

380. Antonino Arata prágai nunciatúriai ügyvivő távirat-fogalmazványa Gebé Péter munkácsi püspöknek Papp Antal érsek kiutasítása tárgyában

Prága, 1925. szeptember 23.

AAV Arch. Nunz. Cecoslovacchia 51, fasc. 414. fol. 19r. Fogalmazvány.

Prot. No. 11986

Monsignore Gebe Uzhorod

Velis mihi statim nuntiare telegraphice an praedecessor tuas fuerit expulsus manu militari.

Arata

467 Lásd: 372. számú dokumentum.

381. Gebé Péter munkácsi püspök távirata Antonino Arata prágai nunciátúriai ügyvivőnek Papp Antal érsek kiutasítása tárgyában

Ungvár, 1925. szeptember 23.

AAV Arch. Nunz. Cecoslovacchia 51, fasc. 414. fol. 20r. Claris távirat.

Apostolska nunciatura Praha Hradc

dne 23 mesice 9 roku 1925 v 1425 h

Podaci urad Uzhorod

Prædecessor meus accepit decretum scriptatum relinquere rempublicam et hac ratione die undecima hujus mensis sine custodia magistratus apparverit in limite ubi custode publicae securitatis quiete sine manu militari fuit traditus.

Episcopus Gebe

382. Antonino Arata prágai nunciátúriai ügyvivő távirat-fogalmazványa Pietro Gasparri államtitkárnak Papp Antal érsek kiutasítása tárgyában

Prága, 1925. szeptember 23.

AAV Arch. Nunz. Cecoslovacchia 51, fasc. 414. fol. 21r. Fogalmazvány.

Segretario Stato

Prot. No. 11988

Telegramma Cifrato No 93

Ricevuto Cifrato⁴⁶⁸ No 127. Confermo pienamente circostanze già esposte mio rapporto 11962 del 16 corrente, specialmente che Monsignore Papp non fu accompagnato manu militari, ma si presento egli stesso 11 corrente frontiera Ungheria, dove eragli stato imposto recarsi ordine scritto Autorita czechoslovacche.

Arata

383. Siegescu József helynök felterjesztése Bethlen István miniszterelnökhöz a Hajdúdorogi Egyházmegyében felállítandó román vikariátus tárgyában

Budapest, 1925. október 1.

MNL OL K 28 1936–H–15688–5758. Tisztázat.

Görög-katholikus Püspöki Helynökség.

12./1925.

Nagyméltóságu Gróf

Bethlen István urnak, m. kir. miniszterelnök Budapest

Nagyméltóságu Ministerelnök Ur!

Kapcsolatban folyó évi szeptember hó 22-én 9. szám alatt kelt felterjesztéssel,⁴⁶⁹ van szerencsém a következőket jelenteni:

468 Lásd: 379. számú dokumentum.

469 Lásd: 378. számú dokumentum.

Püspöki helynökké való kinevezésem után érintkezésbe léptem Breyer István vallás és közoktatásügyi államtitkár ural, azután pedig felkerestem a Herczegprimás urat. Mindkét egyházi faktornak kijelentettem, hogy dacára annak, hogy Frentiu Valér püspök ur teljes plenáris kormányzati jurisdictióját ruházta reám – én, amint ezt a püspök urnak már két évvel ezelőtt megirtam, csak azon hivek kormányzását vállalom, akik a „Christifideles” bulla értelmében a hajdudorogi egyházmegye kánonjog szerinti plébániákhoz nem tartoztak. –

A Herczegprimás ur, amidőn örömeinek adott kifejezést Frentiu Valér püspök ur ezen, a magyar püspöki kar iránt tanusított állandó előzékenysége felett, azt mondta, hogy amíg a Szentszék XIV. Benedek pápának 1919. évi május hó 10-én a bécsi nuncius által 16.475. számú decretuma⁴⁷⁰ érvényben van, addig Frentiu Valér püspök ur egyházi jogi szempontból helynökét kell hogy ezen decretum szerinti jurisdictióval ellássa, az pedig – szerinte – az én privát előzékenységi actusom, hogy miként gyakorlom a nyert jurisdictiót. Szerintük tagadhatatlan tény, hogy ezek a plébániák kánonjogi szempont szerint most az én jurisdictióm alatt állanak. Én kifejtettem a Herczegprimás ur előtt, hogy Miklóssy István püspök ur, amidőn a decretum megmásítása előtt a plébániák fölötti jurisdictiót újból átvette, bona fide cselekedett és tudtommal Miklóssy István püspök ur ezt a Herczegprimás ur hozzájárulásával tette. Erre a Herczegprimás ur a leghatározottabban kijelentette, hogy ő nem adhatja hozzájárulását olyan tényekhez, amelyek ellentétben vannak a római Szentszéknek érvényben levő decretumaival.

Tekintettel arra, hogy én újból kijelentettem előtte, hogy ezt a jurisdictiót nem vállalom, kellett egy olyan formulát keresni, mely a magyar királyi kormány felfogását, az egyházjogot és a tényleges állapotot kielégíti.

A kormány ebben a kérdésben tudvalevőleg lépéseket tett a decretum megmásítására. Hogy lépéseinek milyen eredménye van, nem tudom, de egyházjog szerint ezen decretum érvénye még fennáll.

A tényleges állapot pedig az, hogy amelyet Miklóssy István teremtett, amidőn helyesen vélte, hogy az 1919. évi decretum politikai természetű okok szüleménye és miután a politikai természetű okok, illetve akadályok megszűntek, a plébániák automatikusan az ő jurisdictiója alá kerültek. A formulám tehát, amelyet a Herczegprimás ural közöltem, az volna, hogy én daczára annak, hogy ezek de jure az én jurisdictióm alá kerültek, mivel én azonban ezzel a joggal de facto élni nem akarok, illetve a jurisdictiót nem követelem és nem gyakorlom, a hajdudorogi püspök ur mostantól fogva sokkal háborítatlanabban gyakorolhatja a jurisdictiót, mivel a tényleges gyakorlásban mostan már csak én vagyok kánonjogilag illetékes őt konturbálni, én pedig őt magasabb szempontok figyelembevételével nem konturbálok. –

Nagyon helyesnek találnám, ha én ezen elhatározásomat közölném Dr. Frentiu Valér nagyváradi püspök ural.

470 Lásd: 62. számú dokumentum.

Mellékelem azt a felterjesztéstervezetet, amelyet a Püspök Urnak elküldeni szándékozom. –

Mély tisztelettel vagyok Nagyméltóságodnak,
Budapest, 1925. október hó 1-én
alázatos szolgálja: dr. Siegescu József püspöki helynök.

383a. Siegescu helynök felterjesztésének melléklete: a Frentiu püspöknek küldendő válasz tervezete

Budapest, 1925. október 1.

Méltóságos Püspök Ur!

Méltóságodnak folyó évi 1845. sz. a. kelt magas iratát,⁴⁷¹ amelyben engem a Magyarországon megmaradt görög-katolikus román hivek kormányzásával, püspöki helynöki minőségben megbizni méltóztatott, nemcsak nagy köszönettel vettem, hanem ezen megbízatást én a legnagyobb kitüntetésnek tekintem. Méltóságod kinevezése azonban tulterjed azokon a kereteken, amelyeket én annak idején a Méltóságodhoz intézett felterjesztésemben előterjesztettem, amennyiben Méltóságod kormányzásom alá bocsátja azokat a hiveket is, akiket a Szentszék Méltóságod, illetve elődje apostoli kormányzása alá bocsátott az 1919. évi május hó 10-én a bécsi nuncius által 16475 sz. a. kelt decretumával⁴⁷² is. A legmélyebb tisztelettel be kell jelentenem, hogy én nem vagyok abban a helyzetben, hogy ezt a jurisdictiót elfogadjam, mivel, amint már annak idején jelenteni bátor voltam, biztos forrásból nyert értesülesem alapján tudom, és így van szerencsém ezt Méltóságoddal újból közölni, hogy a hajdudorogi püspöknek az a felfogása, hogy azok az egyházközségek, melyek a politikai helyzet által támasztott akadályok kapcsán rendeltettek a hajdudorogi püspökség kereteinek érintetlenül való maradása mellett, a nagyváradi görög-katolikus román püspök, mint apostoli delegátus jurisdictiója alá, a jelzett politikai természetű akadályok megszűntével automatikusan visszakerültek az eredeti és most is törvényes püspökük jurisdictiója alá. Miklóssy püspököt ebbeli felfogásában megerősítette az a körülmény, hogy metropolitája a bibornok-hercegprimás ugyanerre az álláspontra helyezkedett. –

Méltóságod bizonyára meg fogja érteni, hogy a hajdudorogi püspöknek és a hercegprimásnak a fentiekben körvonalazott egyöntetű felfogására való tekintettel, Méltóságod megtisztelő és kitüntető kinevezésének, hogy Magyarország területén élő görög-katolikus román ajku hivek lelki gondozását püspöki helynöki minőségben elvállaljam, csak annyiban tehetek eleget, amennyiben olyan hivekről van szó, akik a Christifideles bulla értelmében a hajdudorogi egyházmegye kánonjog szerinti tartozékát nem képezik. –

471 Lásd: 377a. számú dokumentum.

472 Lásd: 62. számú dokumentum.

Az itteni, méltóságod egyházmegyéjéhez tartozó, és a most konvertálásra készülő nem katolikusok gondozása elég terhet ró én reám, tekintettel, hogy nekem, mint a magyar királyi kormánybiztosnak nemcsak a görög-katolikus román hivekről kell gondoskodnom, hanem az összes ittmaradt románok kulturális, sociális és iskolai ügyeiről is. –

Ezen elhatározásomról jelentést tettem, fenti értelemben a Ministerelnök Ur Ónagyméltóságának is. A ministerelnök ur, Méltóságodnak a Magyarországon maradt hiveinek gondozását célzó intézkedését a maga részéről is örömmel tudomásul vette, egyben helyeslőleg tudomásul vette azt is, hogy én mint püspöki helynök csak a Méltóságod egyházmegyéjéhez tartozó hivek kormányzására vállalkozom. –

Nagyon kérem, méltóztassék ezen felterjesztésemben említett okokat méltányolni és eredeti felterjesztésem értelmében tudomásul venni, hogy gondozásomat az apostoli kormányzása alatt álló plébániákra nem terjeszttem ki.

Fogadja Méltóságod őszinte hódolatom és tiszteletem nyilvánítását, amellyel maradok Méltóságodnak Krisztusban alázatos hive:

384. Khuen-Héderváry Sándor külügyminiszter-helyettes utasítása Balásy Antal szentszéki követségi titkárnak a Papp Antal kiutasítása tárgyában

Budapest, 1925. október 10.

MNL OL K 105 L–3–g 389/Res.Pol./1925. Tisztázat.

Budapest, 1925. október hó 10.

389/pol. Res. 1925.

Tárgy: Papp Antal c. érsek ügye.

2 drb melléklet

Nagyságos Balásy Antal köv. titkár urnak, Róma.

Papp érseknek kiüzetése után megbiztam prágai követünket, tiltakozzék haladéktalanul az ellen, hogy a cseh kormány Papp Antal c. érseket annak dacára, hogy csehszlovák állampolgársága kétséget nem szenved és kit a magyar kormány magyar polgárnak nem ismert el, a magyar határra toloncoltatta, minek következtében a magyar kormány indítatva érezte magát Papp érseknek tisztán emberiség okából menedéket nyújtani.

Prágai ügyvivőnk utasításomhoz mérten a másolatban csatolt tiltakozó jegyzéket mutatta be a csehszlovák külügyminisztériumban és a szintén másolatban csatolt jelentésben számolt be tiltakozásának egyéb körülményeiről, mire a Papp érsek kiutasítását elrendelő hivatalos rendeleteket és a kiutasítás

alkalmából felvett jegyzőkönyveket⁴⁷³ bocsájtottam másolatban prágai követünk rendelkezésére.

A miniszter helyett:
Khuen-Héderváry
Tudomásul A.A. Bly X/16.

384a. A külügyminiszter-helyettes utasításának melléklete: a magyar kormány tiltakozó jegyzékét benyújtó prágai nagykövet jelentése

Prága, 1925. szeptember 22.

MNL OL K 105 L-3-g 389Res.Pol./1925. Másolat.

Másolat.

Prága, 1925. szeptember 22-én.

141/pol. 1925.

Tárgy: Démarche az itteni külügyministeriumban Papp Antal érsek ügyében.

1 melléklet.

Nagyméltóságú

Dr. Walkó Lajos

a m.kir. Külügyministerium ideiglenes vezetésével megbízott

m.kir. Kereskedelmügyi Minister Urnak, Budapest.

Miként már sürgönyileg volt szerencsém jelenteni Nagyméltóságodnak Papp Antal érsek ügyében Excellenciád sürgönyi utasításának megfelelően hétfőn folyó hó 21-én eljártam az itteni külügyministeriumban és Girsza követnek, ki jelenleg a külügyministeriumot vezeti egy megfelelő tartalmi jegyzékét adtam át. Ezen jegyzéknek másolatát magas tudomásvétel végett tisztelettel mellékelem.

Girsza követ először azon sajátosan hangzó megjegyzést tette, hogy miután Papp érseket mi csehszlovák állampolgárnak tekintjük, tulajdonképen nem volna jogunk nevezettnek expulsiója ellen protestálni. Ezen furcsa rabulisztikát azzal intéztem el, hogy tudtommal a modern jogfelfogás saját állampolgároknak expulsióját nem ismeri, de különben amint az vonatkozó jegyzékemben világosan mondva van, protestációnk arra vonatkozik, hogy Papp érsek magyar területre tétetett át (expulsé sur territoire hongrois). Ilyen módon a cseh kormány az összes felvidéki cseh állampolgárságu magyarokat a mi területünkre kergethetné át. Ezen replika után Girsza követ az általa felhozott bevezető tézist nem feszegette tovább de a tekintetbe jövő csehszlovák helyi hatóságoknak előtte fekvő jelentései alapján hosszadalmasan bizonyítani igyekezett, hogy Papp érseken semmi erőszak nem esett, hanem jószántából

473 Lásd: 377c. számú dokumentum.

távozott Magyarországra, amiben még a cseh hatóságok nyújtottak neki előzékeny segédkezet.

Girsa ur hosszú-lélegzetű és komplikált magyarázatainak két kimagasló pontját úgy értettem,

1. hogy Papp érsek maga kérte a csehszlovák kormányt, hogy tegye neki lehetővé az Ungvárról való távozást és Magyarországra való jutását, mert az Ungvárra kinevezett új püspök el akarta foglalni a püspöki rezidenciát;

2. hogy Papp érsek miután tőlünk utlevelet nem kapott ugyancsak maga kérte a cseh kormányt, hogy a cseh határhatóságok lépjenek összeköttetésbe a magyar határhatóságokkal az iránt, hogy mily feltétel alatt engednék át az érseket magyar területre. A magyar határhatóságok erre azt válaszolták volna, hogy az átengedés feltétele egy cseh kiutasítási végzés felmutatása volna, amire a cseh hatóságok állítólag azon álláspontra helyezkedtek, hogy az érseket nem utasítják ki, hanem fel fogják őt kérni, hogy távozzék el az országból.

Girsa követnek azt válaszoltam, hogy egy „kiutasítási végzés” és egy „távozásra való hatósági felkérés” közötti szubtilis megkülönböztetést megérteni nem tudom és akárhogy is magyarázzuk a dolgot a facit az, hogy a cseh kormány Papp érsek csehszlovák állampolgárt Magyarország területére utasította ki, ha ezen aktus talán nem is folyt le tolonckocsiban szuronyos csendőrkiséréttel. Végül arra kértem Girsa követet, hogy tekintettel magyarázatainak tulságos komplikáltságára, ha ilyeneket szükségesnek talál, közölje velem azokat írásban.

Az itteni külügyministeriumnak e tárgyban kilátásba helyezett írásbeli közlését annak kézhezvétele után Nagyméltóságodnak haladéktalanul be fogom mutatni.

Masirevich s.k.

rendk. követ és megh. minister.

385. Gebé Péter munkácsi püspök felterjesztése XI. Piusz pápához egyházmegyéje helyzetéről

Prága, 1925. október 25.

Città del Vaticano, Segreteria di Stato, S.RR.SS. AA.EE.SS. Cecoslovacchia, Anno 1922–1926, Pos. 24, fasc. 35. fol. 47r–48v. Tisztázat.

Beatissime Pater!

Ad supremum clementissimum mandatum Sanctitatis Tuae filiali cum devotione obediens, – etsi indignus et imbecillis – suscepi – Deo juvante – pergrave onus regimen animarum Dioeceseos Munkacsensis prima die mensis Septembris anni praeteriti.

Quia terra nostra Subcarpatica ferme stabilis locus erat militum et crudelis belli, Dioecesis et christifideles nostri permultum passi sunt. Post bellum exitium et ruina nostra materialis-erat adhuc minus malum, majus malum

erat pessumdatio et corruptio morum. Debuissimus ergo statim adlaborare, omnibus viribus et sancto zelo fatigare, ut zizaniam in diuturno bello disseminatam extirpemus. Ast advenerunt iterum mala et laboriosa tempora. Per pactum pacis Subcarpatia adjuncta est Reipublicae Cechoslovacae et nova respublica brevi tempore repleta est e Russia et Galicia fugitivis suspiciosus personis, qui magistratualibus cum personis ex Bohemia advenientibus – maxima parte Husitae, Ecclesiae Catholicae infensissimi inimici-palam et publice proclamabant apud nos „los von Rom”, quia verus slavus solummodo „pravoslav” – acatholicus, schismaticus – potest esse, omnes vero graeco catholici sunt ipso facto „magyarones” – hungarofiles.

Inceperunt ergo fraude et dolo propagare mortiferum schisma atque terroristico et bolsevistico modo – per vim – occupare Ecclesias, parochiales domos et scholas nostras, ita ut terra nostra Subcarpatia facta sit revera latibulum et receptaculum latronum.

Ast „diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum”. Etsi difficultates sollicitudinesque adhuc semper pergraves sunt, attamen status Ecclesiae nostrae certo multo melior, quam fuerit ante duos annos. Melior ideo, quia fideles nostri nunc jam clare vident et diabolicam machinationem, et quantopere decepti, quam ingenti damno, spirituali et materiali detrimento affuti sunt, – poenitentiam agunt et redeunt in sinum almae Matris solae salvificae Sanctae Ecclesiae Catholicae.

Hancce meliorationem status Dioeceseos nostrae – adjuvante Deo – asservatae Sanctae Missiones effecerunt et in salute animarum peractum ingentem et indefessum laborem Patrum Ordinis Sancti Basilii Magni in hacce brevi relatione mea officium meum est gratissimo animo commemorare.

Sanctae Missiones anno futuro adhuc magis et quo melius volumus in Dioecesi nostra continuare et perficere, nam ab initio in procella erroris semper adfuerunt – Deo gratias – fideles intrepidae fidei, ast „propter metum Judeorum” non tam multi. Ast a quo tempore Sanctae Missiones sunt asservatae, fideles nostri in fide sua Catholica corroborati intrepida constantia et heroico modo defendunt Ecclesiam suam Catholicam, in locis vero schismate infectis fideles nostri veri confessores fidei dici possunt.

Summarius elenchus est sequens:

In Dioecesi dantur parochiae et quidem Matres cum Ecclesiis: 310. Filiales cum Ecclesiis: 155. Schismatici per vim – bolsevico modo – occupaverunt 50 Ecclesias et adhuc semper in possessione tenent: 40 Ecclesias. Decem Ecclesias vero hocce anno recuperavimus.

Restat adhuc ingens labor, ast in salvatione animarum impeditus sum ob penuriam sacerdotum. Hocce anno hucadusque II sacerdotes in Domino defuncti sunt et habeo 4 absolutos theologos, ex quibus unus jam suscepit Sanctam Presbyteratum et tres militare coacti sunt. Revera „messis quidem multa, operarii autem pauci”.

Ad corroborandam fidem ex Galicia in Dioecesim meam introduxi Pias Sorores religiosas Sancti Basili Magni et curae iis commisi Institutum Praeparandiae puellarum et institutum pro orphanis cum scholis puellaribus. Necnon hocce anno – auxiliante Deo – aperuimus novum orphanotrophium pro parvulis plebejanis, ut puellae in fide Catholica et bonis moribus educantur. Prima die mensis Septembris a.c. Moniales Uzhorodii pro Subcarpathia aperuerunt jam et Nevitatum Sororum Basilianarum nam candidatae adsunt et in superfluo numero, ast destitutus omnibus mediis, – non possum hocce novum Istitutum, sicuti et cetera Instituta adjuvare et succurrere omnibus necessitatibus ita, sicuti vellem.

Episcopatus Munkacsensis pro sustentatione aulae et mensae episcopalis per diploma collationale Mariae Theresiae Reginae – bonis immobilibus Abbatiae realis Tapolcaensis in Hungaria sitae – dotatus est. Nunc ex hocce dominio ego qua Episcopus nihil accipio, sed totaliter in servili dependentia sum a non amabili Statu. Ministerium Reipublicae stabilivit mihi honorarium annuatim 24.000 Kc, sine omni jure et conclusione pro futuro, sicuti dicunt. Dotatio vero episcopalis mea: annuatim 12.000 Kc. Id est, summatim: 36.000 Kc. Ast solummodo 12.000 Kc. salarium annuum est quasi certum et stabile, quia et omnes Praedecessores mei – praeter dominium Tapolcaense – acceperunt a Ministro Hungarico e fundo religionis annuatim et hanc summam 6.000 florenos i.e.12.000 Kc. est solummodo pro persona mihi datum, est ergo gratia, quam adimere possunt, quando volunt et ideo additamentum „sine omni jure et conclusione pro futuro”. Et revera singulis mensibus accipio adamussim solummodo Mille – 1.000 – Cor, ast pro persona assigna tum honorarium singulis mensibus duo millia Coronas iterum et iterum petere debeo. Sine dominio Tapolcaensi ergo Episcopus Munkacsensis existere et semet sustentare non potest.

Quia strictum officium Episcopi visitare Dioecesim suam et ego statim incepti visitare christifideles meos. Hucadusque – sit Nomen Domini benedictum – 147 parochiales et filiales Ecclesias jam visitavi et si Bonus Deus dabit mihi vires, firmum propositum meum, totam Dioecesim meam visitare, etiam remotioribus in locis inter montes degentes fideles meos – in sua paupertate videre et consolare.

Beatissime Pater!

Volo „sicut bonus miles Christi Jesu” laborare ad majorem Dei gloriam et ad operandam hominum salutem, ut cum sacerdotibus meis, in Dioecesi nostra, grassantibus erroribus sancto zelo modum ponamus et et Christo in terris Vicario coadunati in petra veritatis consolidemur, ut sit iterum in Dioecesi nostra „Unum ovile et unus Pastor”.

Suscipe Sanctissime Pater signum filialis nostrae devotionis, adhaesionis, obedientiae et charitatis, nostros nonnullos obulos Sancti Petri. Suscipe tam benigne et clementer, sicut dulcis Jesus laudat viduam pauperulam ob duo minuta et offerentem duo minuta praefert divitibus multa offerentibus.

Corroborati in fide nostra Catholica videntes infallibilem ex Cathedra Petri docentem Supremum Pastorem, ad pedes Sanctitatis Tuae provolutus Episcopus Munkacsensis, maxima cum reverentia Apostolicam Benedictionem humillime et ardentissime imploro pro Clero et fideli atque devoto Tuo populo Rutheno in Russia Subcarpatica.

Uzhorod, die 12. Octobris, a. D. 1925.

Sanctitatis Tuae humillimus, devotissimus et obsequentissimus servus:

Petrus Gebe

Episcopus Munkacsensis Graeci ritus Catholicorum.

386. A Ruszinszkói Magyar Hírlap tudósítása Papp Antal miskolci székfoglalójáról

1925. november 8.

Ruszinszkói Magyar Hírlap, 1925. november 8. 5. o.

Papp Antal elfoglalta érseki székét Harangzúgás és a közönség lelkes ünneplése mellett vonult be Miskolcra

A trianoni béke mártírja, Papp Antal október 28-án vonult be új székhelyére, Miskolcra Borsod-vármegye és Miskolc város közönsége lelkes szeretettel fogadta Papp Antal érseket s valósággal diadalmenet volt az, ahogyan kocsija a közönség sorfala között új otthonába hajtott.

A pályaudvaron.

Tizenkét óra négy perckor futott be a budapesti gyors a miskolci pályaudvarra, mely már a megérkezés előtt is mozgalmas képet mutatott. A peron élén Miskolc város tanácsa állott dr. Hodobay Sándor polgármester vezetése alatt.

A befutó vonat utolsó termes kocsijából lépett ki Papp Antal Berényi Antal kormányfőtanácsos, máv. üzletvezető társaságában, ki Budapestig utazott a főpásztor elé. Papp Antal jóságos arcán szelíd mosoly suhant át, mikor meglátta a küldöttséget s kalapját levéve állott a fogadóbizottság elé.

Dr. Hodobay Sándor polgármester a következő beszédet intézte hozzá :

– Kegyelmes főpásztorunk! Midőn városunk tanácsa és a város polgársága nevében meleg szeretettel köszöntöm kegyelmes urunkat abból az alkalomból, hogy Miskolc város polgárai közé lép, nagyméltóságodban nemcsak a jó pástort, hanem az összetört magyar haza mártírját is köszöntjük. Hét évi szenvedés s meghurcoltatás a glória töviskoszoruját fonta nagyméltóságod homloka köré s töretlen magyarsága biztató példa nekünk itt a végeken élő magyarságnak. Ebből hitet, erőt tudunk meríteni a küzdelmekhez melyet ezeréves hazánk talpraállítására érdekében folytatunk. Isten hozta közzénk nagyméltóságodat, legyen működése teremtő alanya a testvéri szeretetnek e város falain belül és kívül szerte az országban.

Papp Antal érsek meghatottan hallgatta a szónokot s a beszéd végével néhány pillanatnyi elfogódottság után így válaszolt:

– Köszönöm Miskolc város és Borsodvármegye közönsége meleg szeretetének ezt a megnyilatkozását. Távol legyen tőlem minden önző gondolat, mikor e város falai közé lépek, mert az a hely, amelyet főpásztorom: a római pápa székhelyemül kijelölt, itt is ugyanazt jelenti számomra, mint eddigi helyemen, hol hét éves idegen akarattal kellett megküzdennem, hogy egyházmegyémet kormányozhassam. Hazajöttem most, amikor Miskolc város földjére lépek, ahol a hazaszeretet és a testvéri együttérzés itteni megjelenésük fényes dokumentuma.

Ezek az érzelmek töltik el szívemet, mikor átvesszem Miskolcon főpásztori teendőimet. Nemzeti lobogó mely három színében, a hit, remény, szeretet színeit lengeti, hasson át valamennyiünket és hozzon áldást a város közönségére.

Az ünnepi fogadtatás után az érsek a polgármester társaságában a közönség sorfala és lelkes ünneplése között vonult kocsijához s a harangok zúgása és a közönség lelkes tüntetése mellett vonult a menet a görög katolikus templomba.

Az egyházi szertartás.

A görög katolikus templom környékén ezerekre menő tömeg állta körül és a fenyőgallyakból készített diadalkapuban a görög katolikus egyház papjai díszes papi ornátusban várták az érkező főpásztort.

Az érsek a kocsiról leszállva, megállt a templom bejárata előtt, majd a papok a fejére tették a püspöki süveget, kezébe adták a főpásztori pálcát és díszes lila ornátusba öltöztették. Schirilla Szólon esperes néhány meleg szóval üdvözölte az érseket, majd kezdetét vette a templomban az ünnepélyes fogadtatás.

A templom hajójának a közepén Schirilla Szólon intézett beszédet a főpásztorhoz, jelezve, hogy szeretettel adja át Isten hajlékát a kötelességtudás és teljesítés hatalmas egyéniségének, Papp Antal érseknek.

A beszédre a főpásztor a következő választ adta:

– A próféta szavaival élek és azt mondom: nem lehet nagyobb ur a szolga az urnál. – Krisztus urunk, akit annyit üldöztek, kimondhatatlanul többet szenvedett mindannyiunknál. Mikor ezt a hajlékot átvesszem, szívem egész melegével azon leszek, hogy itt a szeretet, a békesség találjon továbbra is hajlékot és tudjunk mi is áldozni, szenvedni, megalázkodni, ha kell és túrni a hazáért.

Ezután a templom hajójából az oltár elé vonult kíséretével az érsek és rövid, csendes ima után elfoglalta a templom jobboldalán felállított díszes püspöki trónust.

A templom padjai zsúfolásig megteltek a meghívott előkelőségekkel, a kóruson a dalárda foglalt helyet és az ima végeztével ünnepi ének szállt az ég felé.

A püspöki trónus előtt féloldalt állott a papság és Vaskovics Antal generális vikárius, pápai kamarás rövid szavakkal üdvözölte a főpásztort.

Papp Antal érsek az üdvözlés után felszólította kancelláriását, hogy olvassa fel XI. Pius pápa őszentsége bulláját, melyben érsekké kinevezte.

Szemán István kancellárius erre felolvasta a latin nyelvű pápai bullát, majd az érsek néhány szóval ismertette az egyházmegyében történt változásokat és üdvözölve a papságot, arra kérte őket, hogy legyenek segítségére főpásztori működésében.

– Szeretettel jöttem – mondotta többek között – és szeretetet kérek tőletek is, hogy üdv fakadjon munkálkodásunkból és megtanuljuk szeretni Istent, hazát és felebarátainkat

Az ünnepség után Papp Antal az imazsámolyhoz lépett s könyörgést mondott, majd érseki áldását adta a jelenvoltakra.

A templomi szertartás után az érsek és kísérete a városba hajtatott, hogy a városházára menjen. Papp Antal azonban a városházán megtartandó fogadtatás előtt lakására hajtatott, hogy üdvözölje a mai nap alkalmából édesanyját.

A városházán.

Délután két órakor dr. Hodobay Sándor polgármester feldíszített fogadó termében küldöttségek járultak az érsek elé. A rom. kath. egyház nevében Réтай Kálmán apát, a hajdudorogi egyházmegye nevében Melles kanonok, a miskolci ref. egyház elnöksége nevében Révész Kálmán dr. püspök s az evangélikus egyház nevében Duszik Lajos üdvözölték az érseket. Tisztelegtek továbbá a miskolci izr. polgári iskola tanári kara, az izr. hitközség, a gör. kath. tanítók orsz. egyesülete, az egyházmegye tanítósa, a katonaság, az államrendőrség képviselői, a miskolci nőegyletek, a magyar gör. kath. nők orsz. szövetsége, a varmegye és a város képviselői s a különböző intézmények fejei.

A küldöttségek fogadása után bankett volt a főpásztor tiszteletére, míg este az alsómiskolci kath. énekkar lampionos szerenádot adott az érsek lakása előtt.

A miskolci lapok ünnepi vezércikkekben üdvözölték Miskolc új polgárát, Papp Antalt.

387. Miniszterelnökségi pro domo a Hajdúdorogi Egyházmegyében felállítandó román vikariátus tárgyában

Budapest, 1925. november 12.

MNL OL K 28 1936–H–15688–5620. Fogalmazvány.

Tárgy: I.–II. Siegescu József a nagyváradai gör. kath. román egyházmegye csonkamagyarországi részének püspökhelynöki kérvényezése tb.

NB!

Előzmények.

1922. február 14-én Stán nagyváradai gör. kath. román püspöki helynök 122. sz. a. Siegescuhoz egy iratot⁴⁷⁴ intézett (Lásd 3734/922. M.E. sz. ügyiratot), amelyben többek között panaszkodik amiatt, hogy a hajdudorogi gör. kath.

474 Lásd: 148b. számú dokumentum.

magyar egyházmegye azon egyházközségeiben, amelyeket 1919. május 10-én kelt bécsi apostoli nunciusi dekrétum⁴⁷⁵ a hajdudorogi egyházmegye több más román inperium alatt álló területen levő egyházközséggel együtt a nagyváradi gör. kath. román püspök jurisdictio alá helyezett, a hajdudorogi püspök „önkényes módon rendelkezési jogot formál magának” s felveti az iratban, hogy nem volna-e hajlandó Siegescu a nagyváradi gör. kath. román egyházmegye magyarországi részeire püspöki helynökséget vállalni.

Erre az iratra Siegescu a 3737/1922, 3735/1922. M.E. sz.a. iktatott választ küldte Stánnak. A választ a II. ü.o. a külügyministeriummal együtt átnézte, megfelelően korrigálta s M.E. Ur Őexciájának hozzájárulását a válaszhoz megnyerte.

A válasznak a lényege az, hogy Siegescu a püspöki helynökséget csak azon Magyarország területén élő gör. kath. románajku hivek viszonylatában vállalhatja el, illetőleg olyan plébániák viszonylatában, amelyek nem képezik a hajdudorogi egyházmegye kánonjog szerinti tartozékát.

1925. július hó 10-én 1845/1925. szám alatt (5451/1925. M.E.) szám alatt az új nagyváradi gör. kath. román püspök Frentiu kinevezte Siegescut a „Magyarországon maradt összes hiveink felett” püspöki helynöké. A dekrétum⁴⁷⁶ szerint a kinevezés nemcsak a nagyváradi gör. kath. román egyházmegyéhez tartozó hivekre, hanem „az apostoli kormányzásunk alá helyezett plébániákban” tartozó hivekre is szól. Siegescu a kinevezést szeptember 21-én kelt iratával⁴⁷⁷ felterjesztette hozzánk, majd pótlólag az 5620/1925. M.E. sz.a. iktatott beadványt⁴⁷⁸ intézte hozzánk ez ügyben.

Siegescu iratainak tartalma: A kinevezés kézhezvétele után érintkezésbe lépett Breyer István vallás- és közoktatásügyi h. államtitkárral, majd felkereste a hercegprimást. Mindkét egyházi faktornak bejelentette, hogy bár Frentiu a hajdudorogi püspökséghez tartozó fentemlített plébániákra is kinevezte őt, ő ezen plébániák viszonylatában a jurisdictiot gyakorolni nem fogja, mert Miklósy István hajdudorogi püspök helyesen vélte, hogy a kérdéses plébániák visszakerültek az ő jurisdictioja alá.

Egyben tervezetben bemutatott Siegescu egy iratot, melyet ő ez ügyben Frentiuhoz válaszként intézne, s amelynek a lényege az, hogy ő a püspöki helynökséget a hajdudorogi egyházmegye kérdéses plébániáira vonatkozólag nem fogadja el.

Röviden szükséges ismertetni a hajdudorogi egyházmegyéhez tartozó plébániák jurisdictioja tekintetében a közelmúltban történeteket, továbbá a jelenlegi tényleges helyzetet.

A hajdudorogi egyházmegye annakidején több püspökséghez tartozó plébániákból többi közt a nagyváradi gör. kath. román, a szamosújvári gör,

475 Lásd: 62. számú dokumentum.

476 Lásd: 377a. számú dokumentum.

477 Lásd: 377. számú dokumentum.

478 Lásd: 383. számú dokumentum.

kath. román és a fogarasi érseki gör, kath. román egyházmegyékhez tartozó plébániákból alakított. A kommunizmus idején 1919 május hóban a román püspökök unszolására mindezek a parochiák pápai rendeletekkel a nagyváradi gör. kath. püspök a gyulafehérvári és fogarasi román érsek apostoli delegátusi joghatósága alá helyezték, 8 u.n. rutén plébánia pedig Zlepkó Kelemen serethi (bukovinai) rutén plébános apostoli adminisztratori joghatósága alá. A Miklósy püspökhöz intézett dekrétum indokul azt hozza fel, hogy „ezek a plébániák a demarkációs vonalon keresztül tulajdon püspökükkel nem közlekedhetnek.” A nagyváradi gör. kath. román püspökhöz és az előbb megnevezett többi román egyház méltóságához intézett pápai dekrétumból ez az indokolás hiányzik. Ezt az eltérést jellemzőnek tartjuk.

A mellékelt összeállítás egyenként felsorolja ezeket az egyházközségeket és az összeállításból kitűnik, hogy azon egyházközségek közül, amelyek pápai rendelettel a nagyváradi gör. kath. román püspök apostoli delegátusi joghatósága alá helyezték, 14 plébánia magyar területen fekszik. Ezen 14 plébániában a hajdudorogi püspök mihelyt a román megszállás megszűnt újra megkezdte teljes jurisdictionját, gyakorolja ezt ma is, mert a hozzá intézett pápai dekrétumban említett azon ok, amely miatt a dekrétum kibocsátott, megszűnván, joggal vélte és véli, hogy a pápai dekrétumnak hatálya önmagától megszűnt.

Ebben a felfogásában megerősítette őt metropolitája, Csernoch hercegprimás (lásd a 3427/M.E. 1921. sz. a. iktatott hercegprimási iratot⁴⁷⁹ ez ügyben: Felkérésünkre a külügyministerium 1922-ben a II. ügyosztály által kidolgozott részletes adatok felhasználásával lépéseket tett a Vatikánnal oly irányban hogy a fentemlített pápai rendeletek annulláltassanak és történeljé intézkedés arra nézve, hogy a hajdudorogi egyházmegyének román területen fekvő összes plébániáit a hajdudorogi püspök vagy püspöki helynökök kormányozzák. Ezen az alapon a vatikáni követségünknek küldött külügyministeri utasítást lásd 545/M.E. 1922. sz.a. Követségünk lépésére⁴⁸⁰ Gaspari bibornok 1922. augusztus 26-án 6957. sz. a. válaszolt⁴⁸¹ (lásd 8378/M.E. 1922 sz. ügyiratot). Ennek lényege az, hogy a román uralom alatt levő egyházközségek visszacsatolása ezidőszert nagy nehézségekbe ütközik. Egyebekben hangsúlyozza a vatikáni államtitkárnak jegyzéke, hogy Róma intézkedése ideiglenes jellegű.

A konkrét püspökhelynöki eset szempontjából igen fontos az, hogy Gaspari ebben a jegyzékben csak a román imperium alatt álló egyházközségekről szól, nem említi meg azt a bizonyos számszerint 14 egyházközséget, amely magyar területen fekszik és amelyet a fentidézett pápai rendelet 1919-ben a nagyváradi gör. kath. román püspök apostoli delegátusi joghatósága alá helyezett. Ez a negativum kétségtelenül akként fogható fel és fogandó fel, hogy a Szentszék

479 Lásd: 127. számú dokumentum.

480 Lásd: 197b. számú dokumentum.

481 Lásd: 197c. számú dokumentum.

természetesnek találja, hogy ez 14 egyházközség tekintetében az 1919. évi pápai rendelet érvényét veszítette.

Bizonyosra vehető, hogy a jelenlegi nagyváradi gör. kath. román püspök a Szentszéknek ezen állásfoglalását nem ismeri, mert csak így képzelhető el, hogy ő Siegescunak a püspökhelynöki megbízatást ezen kérdéses 14 egyházközség viszonylatában is megadta.

A II. ügyosztály vezetője ezt az egész kérdést részletesen átbeszélte a külügyministerium egyházjogi referensével, Csiszarik püspök ural, ő mindent egybe véve a következő modus procedendit ajánlja:

1. Válaszoljon Siegescu Frentiunak, közölje vele, hogy a püspökhelynöki megbízatást a hajdudorogi egyházmegyéhez tartozó egyházközségek tekintetében nem vállalhatja el. Ez iratában Siegescu fejtse ki az itt tárgyalt adatokból egybe állítható indokokat. Frentiu erre az iratra, mivel ő Rómától eddigelé nem kapott más utasítást, valószínűleg azt fogja válaszolni, hogy érvényben levőnek tekinti a kérdéses 1919. évi pápai rendeletet.

2. Akár a válasz vétele előtt, akár az után Siegescu felkeresi a budapesti apostoli nunciust, közli vele a kinevezést és közli azt is, hogy ő a kinevezést ezen kérdéses 14 egyházközségre vonatkozóan nem fogadhatja el.

3. Ugyanakkor a hajdudorogi püspököt is értesítenünk kell nekünk arról, hogy milyen terjedelmű püspökhelynöki kinevezés történt és akkor a hajdudorogi püspöknek kell megfelelő uton világos rendelkezést kérnie a Szentszéktől a kérdéses pápai rendelet annullálása tekintetében. De ez természetesen csak a teendőknél egy része. Még mindig hátra marad azon egyházközségek visszacsatolását sürgető intézkedés megtétele, amelyek a hajdudorogi egyházmegye tartozékai és amelyek jelenleg román imperium alatt álló területen vannak. Ezt külön kell a külügyi kormánynak Rómában sürgetni.

A II. ügyosztály tisztelettel kér a kérdésben döntést.

Budapest, 1925. évi november hó 12-én.

**388. Cesare Orsenigo budapesti nuncius jelentés-fogalmazványa
Giovanni Tacci bíborosnak, a Keleti Egyház Kongregációja titkárának
a Miskolci Apostoli Kormányzóság konzultorainak kérvénye
tárgyában**

Budapest, 1925. november 23.

AAV Arch. Nunz. Ungheria B 14. fasc. 8/5. fol. 314rv. Fogalmazvány.

3784./II

li 23 Novembre 1925.

A Sua Eminenza Reverendissima

Il Signor Cardinale Tacci Giovanni

Segretario della Sacra Congregazione per la Chiesa Orientale

Roma (con inserto)

Eminenza Reverendissima,

Monsignore Antonio Papp, Amministratore Apostolico delle parrocchie delle Diocesi di Eperjes e di Munkács, rimaste entro i confini della Nazione Ungherese, ha inviato a questa Nunziatura Apostolica l'acclusa petizione,⁴⁸² che mi onere trasmettere all'Eminenza Vostra Reverendissima, umilmente pregandoLa perché si degni umiliarla al Trono dell'Augusto Pontefice.

In tale petizione, firmata dai Consultori diocesani, si domanda che la città di Miskolc, ove Monsignore Papp ha stabilite la sua residenza, sia escardinata dalla Diocesi di Hajdu-Dorogh di rito greco-cattolico alla quale essa appartiene, e sia incardinata alla nuova Amministrazione Apostolica, affinché Monsignore Papp possa usare della Chiesa di Miskolc come sua cattedrale, e compiervi i sacri riti pontificali indipendentemente dall'Ordinario di Hajdu-Dorogh.

I sullodati firmatari suffragano la loro supplica con ragioni d'indole storica, geografica e amministrativa che, per quanto a me consta, corrispondono a verità.

Son certo che l'Eminenza Vostra, nella sua alta saggezza, non mancherà di giudicare se il carattere provvisorio che hanno le Amministrazioni Apostoliche create recentemente in Ungheria, consigli di advire al grave provvedimento invocato dai Consultori diocesani dell'Amministrazione Apostolica confidata a Monsignore Papp Prostrato ecc.

388a. Orsenigo nuncius jelentésének melléklete: Papp Anal érsek, apostoli kormányzó felterjesztése

Miskolc, 1925. november 19.

AAV Arch. Nunz. Ungheria B 14. fasc. 8/5. fol. 312r–313r. Tisztázat.

3783/II. Per Miskolc

Nro 68/1925. pres

Excellentissime ac Reverendissime Domine Archiepiscopo,
Nuntie Apostolice, Domine mi Gratosissime!

Consultores neoerectae Administrationis Apostolicae curae meae concreditae hodie coram me comparuerunt ista cum petitione, ut humillimas litteras ipsorum reverenter huc acclusas Excellentiae Vestrae exhiberem.

Praedicti consultores dioecesani in libello hoc supplici mediante Excellentia Vestra, coram Throno Beatissimi Patris prostrati filiali cum humilitate, omaggio et fiducia Sanctissimum Dominum Nostrum deprecantur, quatenus oppidum Miskolc cum ecclesia, qua cathedram assignare ad tempus Apostolicae Administrationis – excardinatumque interimaliter e Dioecesi Hajdudorogensi neoerectae Apostolicae Administrationi incardinari curare dignaretur, – ut humilitas mea ecclesia Miskolcensi graeci ritus Catholica qua cathedra uti possit et valeat ad persolvenda independenter ab alio pontificalia sua.

482 Lásd: 388a. számú dokumentum.

Oratores preces suas motivis, argumentis historicis geographicis et administrativis suffulciunt, quae omnia secundum meam quoque optimam persuasionem veritati correspondent.

Summa cum reverentia et fiducia rogo itaque Excellentiam Vestram, ut libellum hunc supplicem quo citius Suae Sanctitati, Beatissimo Patri gloriose regnanti exhibere – et benigna efficacique intercessione sua exoperari dignetur, quatenus Sanctissimus Dominus Noster preces in libello hoc supplici contentas clementissime exaudire et illas tamquam circumstantiis nostris unice correspondentes et saluti animarum fidelium nostrorum necessarias benignissime adimplere dignaretur.

Singulari cum venerationis et obsequii cultu altisque gratiis et favoribus Excellentiae Vestrae commendatus persisto in Miskolc 19-a Novembris 1925.

Excellentiae Vestrae Reverendissimae addictissimus in Christo:

Antonius Papp

Archiepiscopus titularis

Administrator Apostolicus.

388b. Orsenigo nuncius jelentésének melléklete: A Miskolci Apostoli Kormányóság konzultorainak kérvénye

Miskolc, 1925. november 19.

AAV Arch. Nunz. Ungheria B 14. fasc. 8/5. fol. 308r–309r. Másolat.

Copia Domanda

Excellentissime ac Reverendissime Domine

Nuncie Apostolice Pater nobis in Christo Clemetissime!

Filialibus semper erga Beatissimum Patrem, Sanctamque Sedem Apostolicam obsequio et devotione, prostrati Excellentiam Vestram accedere audemus humiliter, benignam quaerendo orationis nostrae exauditionem votique paternam solutionem.

Excellentissime Domine! Animus noster – sensibus plenus filiorum – gaudio ditabatur amplissimo audiendo, gloriose regnantem Pontificem Nostrum Pium Papam XI., parochias infra limites Hungariae ex Dioecesibus Eperjesensi et Munkacensi remanentes, in Apostolicam coadunasse Administraturam, illique Excellentissimum Dominum Archiepiscopum Antonium Papp praefecisse ordinarium, orphanisque ita patrem donasse opulentissimum.

Archiepiscopus neodesideratus – concedente hoc sibi Providentia Divina – sedem suam post tot discrimina rerum occupavit tandem in Hungaria, gubernationemque suscepit Dioeceseos suae. Inthronisatio nobis laetissima facta est 28. X. anni 1925. Archiepiscopus et Apostolicus Administrator virtute C. J. C. – ci benigne ex voluntate Beatissimi Patri – petentibus nobis a. adhuc 1917. – ad nos quoque extensi, omnes illas in Dioecesi sua

constituit Comissiones Collegiaque, quae efficacem certioraverint Dioeceseos gubernationem et prosperam.

Infrascripti nos, Excellentiae Vestrae servi fidelissimi, consultores creati dioecesani, ex devotione erga Sanctam Matrem Ecclesiam, prae oculis habendo subditorum prosperitatem, officio duximus nostro, benignam petendi cathedrale templique cathedralis designationem, ubi pontificalia Archiepiscopus noster peragere valeat solvenda omnia.

Gaudio experti sumus, Excellentissimum Dominum Archiepiscopum nostrum oppidum pro habitando elegisse sibi cathedram Miskolc, electumque nec Beatissimo Patri, nec Excellentiae vestrae nec demum demum displicuisse Episcopis Hungariae reliquis locum, publicatum secus jam et in Annuario Pontificio.

Ratio gaudii nostri est, cathedram hanc tum historicam, tum causam habere geographicam, locumque esse pro gubernando territorio ex circumstantiis aptissimum, quinimo unicum eligi poterat correspondentem.

I. Historice – inquam –, quia oppidum Miskolc originetenus ad Dioecesim pertinebat perantiquam Munkacsiensem, subseque plus quam ante 100 jam annos accisum Dioecesi Eperjesensi, et nisi novissime adscriptum esse Eparchiae Hajdudoroghensi, templum habens et parochiam sumptibus creata fundi dioecesani Eperjesensis, cui et hodie magna rationum obligatur summa solvenda.

II. Geographicè immediate territorio nectitur. Adm. Apostolicae neoerectae, procul distans secus a centro Dioecesis Hajdudoroghensis.

III. Administrative item centrum est Apost. Administratae, coadunans peconomice fideles nostros omnes.

IV. Ratione gubernationis ecclesiasticae similiter locus est unicus, cui attentio dari possit, complectens in centro omnes tum viae ferreae, tum postales, tumdemum telegraphiiae filios necessarios.

His pro fundamento positis, officio duximus nostro, Excellentiam Vestram humiliter adeundi, benignam exorando petitionis nostrae solutionem, dignetur orationis nostrae coram Beatissimo Patre efflagitare clementem exauditionem, quatenus oppidum Miskolc cum ecclesia sua qua cathedra assignetur ad tempus Apostolicae Administratae excardinatumque interimaliter ex Dioecesi Hajdudoroghensi incardineturque Apostolicae Administratae nostrae, quo Archiepiscopus noster qua cathedra sua uti valeat ad persolvenda independentem ab alio pontificalia sua.

Ut exemplo pateat ordinatio quaesita analogo, en factum urbis Budapest, quae ad Dioecesim pertinens olim Vaciensem, a quo Cardinalis et Archiepiscopus Strigoniensis illam inhabitare coepit eligendo cathedram, ex originali excardinabatur totaliter Dioecesi Vaciensi et incardinabatur pro semper Archidioecesi Strigoniensi, existens secus in territorio Vaciensi et procul a cathedrali Strigoniensi.

Provocamus demum ad rationem oeconomicam, Archiepiscopum et Administratorem nostrum esse item Abbatem Tapolcaensem, qui bona sua in ditionibus habet oppidi Miskolc, quaeque unica pro agendo spes est nostra.

Pater Clemetissime! Domine Excellentissime! Proferendo petitiones nostras Excellentiae Vestrae humillimas, muneri nostro nos satisfacere putamus certique sumus, enixe Exc. Dom. Nuntium Apostolicum exorandum esse, dignetur preces nostras, circumstantiis omnibus unice correspondentes, bono utilitatisque fidelium summe applicabiles et secundum opinionem publicam exclusive ad solvendum aptas paterno suscipere corde, illarumque coram Beatissimo Patre clementem efflagitare solutionem.

Qui Gratiis et Favoribus commendati Excellentiae Vestrae humillimi emorimur.

Datum in Miskolc, die 9 Novembris 1925.

Consultores Dioecesani.

389. Cesare Orsenigo budapesti nuncius leirat-fogalmazványa Papp Antal érseknek a Miskolci Apostoli Kormányzóság konzultorainak kérvénye tárgyában

Budapest, 1925. november 23.

AAV Arch. Nunz. Ungheria B 14. fasc. 8/5. fol. 315r. Fogalmazvány.

3785.

die 23 Novembris 1925.

Excellentissimo Domino Antonio Papp

Administratori Apostolice

Miskolc.

Excellentissime Domine

Honori mihi duco Excellentiam Tuam certiozem facere me litteras Tuas una cum adnexa petitione sub die 19 Novembris currentis annis N. 68. rite accepisse eamque statim Romam misisse ad Sacram Congregationem competentem, adjectis etiam nostris commendatitiis epistulis.

Excipias quaeso Excellentissime Domine obsequi mei sensa quibus permaneo Excellentiae Tuae

390. Bethlen István miniszterelnök átirat-fogalmazványa Walkó Lajos külügyminiszterhez a Hajdúdorogi Egyházmegyében felállítandó román vikariátus tárgyában

Budapest, 1925. december 27.

MNL OL K 28 1936–H–15688–5620. Fogalmazvány.

M. Kir Külügyminister Urnak.

Bizalmas! k. s. k. Sürgős!

1922. február 24-én dr. Stan Flórián a nagyváradi gör. kath. román püspökség akkori püspöki helynöke a másolatban idezárt 122. sz. iratot⁴⁸³ intézte dr. Siegescu Józsefhez, a magyarországi románok ügyeinek m. kir. kormánybiztosához. Ebben többek között panaszkodik amiatt, hogy a hajdudorogi gör. kath. magyar egyházmegye azon egyházközségeiben, amelyeket az 1919. május 10-én kelt bécsi apostoli nunciusi dekrétum⁴⁸⁴ a hajdudorogi egyházmegye több – más román imperium alatt álló területen levő – egyházközséggel együtt a nagyváradi gör. kath. román püspök jurisdictioja alá helyezett, a hajdudorogi püspök „önkényes módon rendelkezési jogot formál magának” s felveti az iratban, hogy nem volna-e hajlandó Siegescu a nagyváradi gör. kath. román egyházmegye magyarországi részeire püspöki helynökséget vállalni.

Stan-nak erre az iratára Siegescu a másolatban idezárt választ küldötte, amely válasznak lényeges pontjait Csiszarik püspök ur Őméltósága és a miniszterelnökség II. ügyosztályának vezetője együttesen fogalmazták meg. E válasz lényege az, hogy Siegescu a püspöki helynökséget csak azon Magyarország területén élő gör. kath. románajku hivek viszonylatában vállalhatja el, illetőleg olyan plébániák viszonylatában, amelyek nem képezik a hajdudorogi egyházmegye kánonjog szerinti tartozékát.

A kormánybiztos válasziratában foglaltak ellenére a válasz kelte után 3 évre 1925. júl. hó 10-én dr. Frentiu Valér az új nagyváradi gör. kath. román püspök kinevezte⁴⁸⁵ Siegescut a „Magyarországon maradt összes hiveink felett” püspöki helynökké. A dekrétum szerint a kinevezés nemcsak a nagyváradi gör. kath. román egyházmegyéhez tartozó hivekre, hanem „az apostoli kormányzásunk alá helyezett plébániákban” tartozó hivekre is szól.

Siegescu a kinevezés tényét 1925. szept. 21-én kelt iratával⁴⁸⁶ közölte velem, majd f. évi okt. 1-én külön előterjesztést tett hozzám az ügyben. Ez utóbbi iratban Siegescu a többi között közli, hogy kineveztetése után érintkezésbe lépett a hercegprimás úr Őeminenciájával s Breyer István vall. és közokt. ministeri h. államtitkár ural. Mindkét helyen kijelentette, hogy bár Frentiu a hajdudorogi püspökséghez tartozó fentemlített plébániákra is kinevezte őt, ő ezen plébániák viszonylatában a jurisdictiot gyakorolni nem fogj, mert Miklósy István hajdudorogi püspök helyesen vélte, hogy a kérdéses plébániák visszakerültek az ő jurisdictioja alá. Egyben tervezetben bemutatott Siegescu egy iratot, melyet ő ez ügyben Frentiuhoz intézne válaszként, s amelynek lényege az, hogy ő a püspöki helynökséget a hajdudorogi egyházmegye kérdéses plébániáira vonatkozólag nem fogadja el.

483 Lásd: 148b. számú dokumentum.

484 Lásd: 62. számú dokumentum.

485 Lásd: 377a. számú dokumentum.

486 Lásd: 377. számú dokumentum.

Mielőtt a válaszra reátérnék szükségesnek tartom Nagyméltóságod előtt feleleveníteni a hajdudorogi egyházmegyéhez tartozó plébániák jurisdictioja tekintetében a közelmúltban történeteket, továbbá a jelenlegi tényleges helyzetet.

Ismeretes, hogy a hajdudorogi egyházmegye annakidején több püspökséghez tartozó plébániákból többi közt a nagyváradi gör. kath. román, a szamosújvári gör. kath. román és a fogarasi érseki gör. kath. román egyházmegyéhez tartozó plébániákból alakított. A kommunizmus idején 1919 május hóban a román püspök unszolására mindezek a parochiák pápai rendeletekkel a nagyváradi gör. kath. püspök, a gyulafehérvári és fogarasi román érsek apostoli delegátusi joghatósága alá helyeztetek, 8 u.n. ruthén plébánia pedig Zlepko Kelemen serethi (bukovinai) rutén plébános apostoli adminisztratori joghatósága alá. A Miklósy püspökhöz intézett dekrétum indokul azt hozza fel, hogy „ezek a plébániák a demarkációs vonalon keresztül tulajdon püspökükkel nem közlekedhetnek.” A nagyváradi gör. kath. román püspökhöz és az előbb megnevezett többi román egyházi méltósághoz intézett pápai dekrétumból ez az indoklás hiányzik.

E dekrétumok másolatát tisztelettel idezárom s egyuttal idemellékelem az itteni helyen készült arról tájékoztató összeállítást is, hogy a hajdudorogi gör. szert. kath. püspökséghez tartozó plébániák közül melyek vannak magyar, melyek román s melyek cseh imperium alatt álló területen s hogy mely plébániákra terjedt ki a fentebb említett pápai dekretumok hatálya.

Az összeállításból kitűnik, hogy azon egyházközségek közül, amelyek pápai rendelettel a nagyváradi gör. kath. román püspök apostoli delegátusi joghatósága alá helyeztetek, 14 plébánia magyar területen fekszik. Ezen 14 plébániában a hajdudorogi püspök mihelyt a román megszállás megszűnt, újra megkezdte jurisdictioját, gyakorolja ezt ma is, mert a hozzá intézett pápai dekretumban említett azon ok, mely miatt a dekrétum kibocsátott, megszűnván, joggal vélte és véli, hogy a pápai dekrétumnak hatálya önmagától megszűnt.

Ebben a felfogásban megerősítette őt metropolitája, Csernoch hercegprimás ur Őeminenciája, akinek ez ügyben hozzám intézett iratát másolatban tisztelettel szintén idemellékelem.

Mínt hogy kétséget kizáróan megállapítható, hogy a többször említett pápai rendeleteket az akkori zavaros politikai helyzet kihasználásával s a való tényállás célzatos beállításával a viszonyokkal nem ismerős akkor bécsi apostoli nunciustól az érdekelt akkori román püspökök valósággal kiforcirozták, Nagyméltóságod hivatali előde lépéseket tett a Vatikánál oly irányban, hogy a fentemlített pápai rendeletek annulláltassanak és történjék intézkedés arra nézve, hogy a hajdudorogi egyházmegyének román területen fekvő összes plébániáit a hajdudorogi püspök vagy az ő helynökei kormányozzák.

Követünk lépésére Gasparri bibornok 1922 aug. hó 22-én 6957. sz. jegyzékkel⁴⁸⁷ válaszolt, amelyet Nagyméltóságod hivatali előde 5197/pol. 1922. sz. átiratával⁴⁸⁸ volt szives velem közölni. Ennek lényege az, hogy a román uralom alatt levő egyházközségek visszacsatolása ezidőszert nagy nehézségekbe ütközik.

Egyebekben hangsúlyozza a vatikáni államtitkárnak jegyzéke, hogy Róma intézkedése ideiglenes jellegű.

A konkrét püspökhelynöki eset szempontjából igen fontos az, hogy Gasparri ebben a jegyzékben csak a román imperium alatt álló egyházközségekről szól, nem említi meg azt a bizonyos számszerint 14 egyházközséget, amely magyar területen fekszik és amelyet a fentidézett pápai rendelet 1919-ben a nagyváradai gör. kath. román püspök apostoli delegátusi joghatósága alá helyezett. Ez a negatívum kétségtelenül akként fogható fel, sőt akként kell is azt interpretálnunk, hogy e 14 egyházközség tekintetében az 1919 évi pápai rendelet hatályossága megszűnt.

Bizonyosra vehető, hogy a jelenlegi nagyváradai gör. kath. román püspök a Szentszéknek ezen állásfoglalását nem ismeri, mert csak így képzelhető el, hogy ő Siegescunak a püspökhelynöki megbízatást ezen kérdéses 14 egyházközség viszonylatában is megadta. Bármiként is áll e vonatkozásban a helyzet, természetesen, hogy teljes mértékben helyeslem Siegescunak azt a nézetét, hogy a püspöki helynökséget azon plébániák viszonylatában, amelyek a hajdudorogi egyházmegye kánonjog szerinti tartozékai, nem fogadhatja el s erről értesítenie kell Frenitiu püspököt. Siegescu választervezetét átnéztem, ezt azzal a kéréssel van szerencsém idemellékelni, hogy arra nagybecsű észrevételeit velem sürgősen közölni méltóztassék.

Szükségesnek látszik emellett nézetem szerint, hogy Siegescu a budapesti apostoli nunciussal érintkezésbe lépjen s vele is közölje a kinevezés ténye mellett azokat az indokokat, amelyek miatt a püspöki helynökséget a hajdudorogi egyházmegye plébániáira nem fogadhatja el.

További de az előbbiekkal egyidőben eszközlendő teendőnek tartom, hogy a hajdudorogi püspök is értesítsék a kérdéstről teljes egészében, hogy ő is felemelje szavát az ő egyházmegyéjének kánonjogi integritását érintő kinevezés ügyében s kérje megfelelő uton a maga részéről is a Vatikánt arra, közölje a nagyváradai gör. kath. román püspökkel, hogy a többször említett pápai rendeletnek az az intézkedése, mely a magyar területen levő kérdéses 14 plébániát ideiglenes a nagyváradai gör. kath. román püspök iurisdictionja alá bocsájtotta, az akadály megszűnté folytán már nincsen hatályban.

De végül szükségesnek tartom azt is, hogy Nagyméltóságod vatikáni követünket felkérni méltóztassék arra, hogy a hajdudorogi püspökség román imperium alatt álló területén levő parochiáinak közvetlen vagy közvetett

487 Lásd: 197c. számú dokumentum.

488 Lásd: 197. számú dokumentum.

adminisztrációja tekintetében az 1922 évben a Vatikánnak 458/1922. pol. követségi szám alatt (1.45197/pol. 1922. sz. külügyministeriumi iratot!) átnyújtott jegyzékben⁴⁸⁹ körülírt módon a Vatikán mielőbb intézkedjék.

Tisztelettel kérem Nagyméltóságodat, hogy mindezek tekintetében nagybecsű álláspontját s tervezett intézkedéseit velem sürgősen közölni méltóztassék.

Végül tisztelettel közlöm, hogy ez ügyben véleményadásra kértem fel a vallás- és közoktatásügyi m. kir. minister urat is.

Budapest, 1925. december hó 27.

489 Lásd: 197b. számú dokumentum.

A forráskiadványban szereplő fontosabb személyek életrajzi adatai

APPONYI ALBERT (1846–1933)

politikus, 1906–1910 és 1917–1918 között vallás- és közoktatásügyi miniszter

ARATA, ANTONINO (1883–1948)

szentszéki diplomata, nuncius, 1918–1935 között prágai nunciatúrai titkára, 1925–1927 között ügyvivő

BALÁSY ANTAL (1894–1973)

diplomata, 1918-tól külügyi szolgálatban, 1922-1923-ban a londoni követségen attaché, majd II. osztályú követségi titkár. 1924 júniusában a vatikáni követséghez osztották be, ahol 1925 februárja és 1926 márciusa között ideiglenes ügyvivő. Később a varsói, illetve londoni követségen, valamint a külügyminisztériumban szolgált.

BALOGH JENŐ (1864–1953)

politikus, egyetemi tanár (1888–1910), vallás- és közoktatásügyi államtitkár (1910–1913), igazságügyi miniszter (1913–1917)

BÁNFFY MIKLÓS (1873–1950)

író, politikus, 1921–1922-ben Magyarország külügyminisztere

BENEDETTI, ENRICO (1874–1941)

pápai kamarás, 1917–1924 között a Keleti Kongregáció tisztségviselője

BENES, EDUÁRD (1884–1948)

cseh politikus, 1918–1935 között Csehszlovákia külügyminisztere, 1921–1922-ben miniszterelnök

BERINKEY DÉNES (1871–1944)

az Igazságügyi Minisztérium II. ügyosztályának miniszteri titkára 1918-ig, igazságügyi miniszter (1918–1919), miniszterelnök (1919. január 19 – március 21)

BETHLEN ISTVÁN

jogász, politikus, 1921–1931 között Magyarország miniszterelnöke

BOCIAN JOSIF (1879–1926)

ukrán görögkatolikus püspök, 1924–1926 között lemergi segédpüspök

BORGONGINI DUCA, FRANCESCO (1884–1954)

bíboros, 1921–1929 között a Rendkívüli Egyházi Ügyek Kongregációja titkára

BORNEMISSZA GYULA (1873–1925)

diplomata, 1924–25-ben Magyarország szentszéki követe

BREYER ISTVÁN (1880–1940)

esztergomi főegyházmegyés pap, kanonok, 1922–1928 között h. államtitkár a Vallás- és közoktatásügyi Minisztérium Katolikus Ügyosztályának vezetője, 1933-tól haláláig győri megyéspüspök

BURIÁN ISTVÁN (1851–1922)

közös pénzügyminiszter (1903–1912), király személye körüli miniszter (1913–1915), az Osztrák-Magyar Monarchia külügyminisztere (1915–1916)

CZERNIN, OTTOKAR (1872–1932)

ddiplomata, a Monarchia bukaresti követségének titkára (1913–1916), 1916–1918 között az Osztrák-Magyar Monarchia külügyminisztere

CSÁKY ISTVÁN (1894–1941)

diplomata, 1921–1923 között Magyarország szentszéki követségének titkára, 1938–1941 között külügyminiszter

CSERNAK JÁNOS (1852–1927)

kalocsai érsek (1911–1913), 1913–1927 között bíboros, hercegprímás, esztergomi érsek,

CSISZÁRIK JÁNOS (1860–1936)

katolikus pap, egyházjogász, a monarchia szentszéki nagykövetségén a kánonjogi tanácsos titkára (1906), pápai kamarás (1907), nagykövetség kánonjogi tanácsosa (1910), veszprémi kanonok és pápai prelátus (1911), 1906-tól a közös külügyminisztérium egyházpolitikai osztályán dolgozott

DARUVÁRY GÉZA (1866–1934)

diplomata, politikus, 1922–1924 között Magyarország külügyminisztere

DE LAI, GAETANO (1853–1928)

bíboros, 1908–1928 között a Konzisztoriális Kongregáció titkára

DRASCHE–LÁZÁR ALFRÉD (1875–1949)

1904–1913 között a Pénzügyminisztériuma és a Miniszterelnökség munkatársa, 1913–tól miniszteri tanácsos és miniszterelnökség I. ügyosztályának miniszteri titkára, Magyarország párizsi nagykövete (1920), a trianoni békeszerződés egyik aláírója

DROHOBECKZY GYULA (1853–1934)

kőrösi püspök (1891–1920)

FISCHER-COLBRIE ÁGOSTON (1863–1925)

1907–1925 között kassai megyéspüspök

GASPARRI, PIETRO (1852–1934)

bíboros, 1904–1916 a között a CIC kodifikálási munkálatainak vezetője, 1907–tól bíboros, 1914–1930 között szentszéki államtitkár

GEBÉ PÉTER (1864–1931)

1924–1931 között munkácsi megyéspüspök

HALLER ISTVÁN (1880–1964)

író, politikus, 1919–1920-ban vallás- és közoktatásügyi miniszter

HOSSU, IULIU (1885–1970)

szamosújvári megyéspüspök (1917–1970)

ILLÉS JÓZSEF (1871–1944)

jogtudós, egyetemi tanár, országgyűlési képviselő, a MAGOSz első elnöke

JANKOVICH BÉLA (1865–1939)

a képviselőház második alelnöke (1911–1913), vallás- és közoktatási miniszter (1913–1917)

KÁNYA KÁLMÁN (1869–1945)

diplomata, 1913–1918 között a Monarchia mexikói követe, 1920–1925 között a külügyminiszter állandó helyettese, 1933–1938 között Magyarország külügyminisztere

KHUEN–HÉDERVÁRY SÁNDOR (1881–1947)

diplomata, 1920–1925 között a külügyminisztérium politikai osztályának vezetője, 1925–1934 között a külügyminiszter állandó helyettese, 1925–1933 között berlini nagykövet

KLEBELSBERG KUNO (1875–1932)

jogász, politikus, 1921–1922-ben belügyminiszter, 1922–1931 között vallás- és közoktatásügyi miniszter

KVASSAY LÁSZLÓ (1890–1958)

diplomata, 1919-től a külügyminisztérium szolgálatában, 1920–1921-ben a szentszéki követség titkára

MANIU, IULIU (1873–1953)

erdélyi román politikus, jogász, Románia miniszterelnöke (1928–1930 és 1932–1933)

MARCHETTI SELVAGGIANI, FRANCESCO (1871–1951)

szentszéki diplomata, 1920–1922 között bécsi nuncius

MARCHIS, ROMULUS (1865–1925)

nagykárolyi görögkatolikus paróchus, szatmári főesperes

MARINI, NICOLÒ (1843–1923)

bíboros, 1917–1922 között a Keleti Kongregáció titkára

MARMAGGI, FRANCESCO (1870–1949)

szentszéki diplomata, 1917–1920 között a Rendkívüli Egyházi Ügyek Kongregációjának helyettes titkára, 1920–1923 között bukaresti, 1923–1928 között prágai, 1928–1935 között varsói nuncius

MELLES EMIL (1857–1932)

Budapest–Rózsák terén görögkatolikus parókus (1905–1932), szekszárdi c. apát (1905), budapesti főesperes (1913), szentszéki ülnök (1914)

MICARA, CLEMENTE (1879–1965)

szentszéki diplomata, 1920–1923 között prágai nuncius

MIHÁLYI TIVADAR (1885–1934)

erdélyi román politikus, jogász, országgyűlési képviselő

MIHÁLYI VIKTOR (1841–1918)

román görögkatolikus metropolita, gyulafehérvár–fogarasi érsek (1895–1918)

MIKLÓSY ISTVÁN (1857–1937)

a Hajdúdorogi egyházmegye első püspöke (1913–1937)

NICOLESCU, ALEXANDRU (1882–1941)

román görögkatolikus kanonok, az erdélyi román metropólia római ügyvivője, 1922–1936 között lugosi megyéspüspök, 1936–1941 között gyulafehérvár–fogarasi érsek

NOVÁK ISTVÁN (1879–1932)

eperjesi görögkatolikus püspök (1913–1918)

NYÁRÁDI DÉNES (1874–1940)

1920–1940 között kőrösi megyéspüspök, 1922–1927 között eperjesi
1938–1939-ben munkácsi apostoli kormányzó

ORSENIGO, CESARE (1873–1946)

szentszéki diplomata, 1925–1930 között budapesti nuncius

PACELLI, EUGENIO (1876–1958)

bíboros, 1914-től a Rendkívüli Egyházi Ügyek Kongregációjában
helyettes titkár, 1917-től Münchenben nuncius, 1939–58-ig XII.
Pius pápa néven irányította a katolikus egyházat

PALLIER, VACLAV (1886–1947)

1921–1927 között Csehszlovákia szentszéki követe

PAPP ANTAL (1867–1945)

egyházmegyei irodaigazgató (1901–1912), a Munkácsi egyházmegye
püspöke (1912–1924), a Miskolci Apostoli Kormányzóság
kormányzója

PÁSZTORY ÁRKÁD (1844–1916)

kolostoron kívüli bazilita szerzetes, nagybirtokos

PERSIÁN ÁDÁM (1887–1934)

újságíró, politikus, 1918–1919-ben az egyházi ügyek kormánybiztosa

POP-CSICSÓ ISTVÁN (1865–1934)

román politikus, országgyűlési képviselő

RADU DEMETER (1862–1920)

nagyváradai görögkatolikus püspök (1903–1920)

ROLLERI, GIROLAMO

1905–1917 között a Propaganda Fide Kongregáció keleti egyházakkal
foglalkozó ügyosztályának titkára

RUSZNÁK MIKLÓS (1878–1954)

eperjesi egyházmegyes görögkatolikus pap, 1918–1927 között az
egyházmegye általános helynöke

SCAPINELLI DI LÉGUIGNO, RAFFAELE (1858–1933)

bíboros, 1912–1916 között bécsi nuncius

SCHIOPPA, LORENZO (1871–1935)

szentszéki diplomata, 1920–1925 között budapesti nuncius

SCITOVSZKY TIBOR (1875–1959)

diplomata, 1924–1925-ben Magyarország külügyminisztere

SEPTICKIJ, ANDRIJ (1865–1944)

lemergi görögkatolikus érsek (1901–1944)

SIEGESCU JÓZSEF (1873–1931)

lugosi egyházmegye görögkatolikus pap, irodalomtörténész, egyetemi tanár, 1919–1931 között a magyarországi románok miniszteri biztosa

SINCERO, LUIGI (1870–1936)

bíboros, 1926–1936 között a Keleti Egyház Kongregációja titkára

SOMSSICH JÓZSEF (1864–1941)

politikus, diplomata, 1919–1920-ban Magyarország külügyminisztere, 1920–1924 között Magyarország szentszéki követe

SRAMEK, JÁN (1870–1956)

cseh római katolikus pap, politikus, 1920–1945 között minden csehszlovák kormány minisztere

SUCIU, VASILE (1873–1935)

1920–1935 között gyulafehérvár-fogarasi érsek

SZABÓ JENŐ (1843–1921)

miniszteri tanácsos, a Görög szertartású Katholikus Magyarok Országos Bizottságának elnöke

SZMRECSÁNYI LAJOS (1851–1943)

1912–1943 között egri érsek

GIOVANNI TACCI (1863–1928)

bíboros, 1922–1927 között a Keleti Egyház Kongregációja titkára

TELEKI PÁL (1879–1941)

földrajztudós, politikus, 1920-ban Magyarország külügyminisztere, 1920–1921-ben és 1939–1941 között miniszterelnök

TISZA ISTVÁN (1862–1918)

politikus, 1904–1905-ben és 1913–1917 között Magyarország miniszterelnöke

UJHELYI ANDOR (1854–1926)

görögkatolikus pap, 1893–1926 között hajdúdorogi parókus

VAJDA-VOEVOD, ALEXANDRU (1872–1950)

magyarországi román politikus, magyar országgyűlési képviselő, 1919–20-ban, 1932-ben és 1933-ban Románia miniszterelnöke

VALFRÉ DI BONZO, TEODORO (1853–1922)

szentszéki diplomata, 1916–1919 között bécsi nuncius

VÁLYI JÁNOS (1837–1911)

eperjesi püspök (1882–1911)

VÁRADY LIPÓT ÁRPÁD (1865–1923)

1911–1914 között győri püspök, 1914–1923 között kalocsai érsek

VASKOVICS ANTAL (1869–1943)

eperjesi egyházmegyes pap, pápai kamarás, 1920–1924 között az Eperjesi Egyházmegye magyarországi parókiáinak püspöki helynöke, 1924–1925-ben a Miskolci Apostoli Kormányzóság általános helynöke

VASS JÓZSEF (1877–1930)

római katolikus pap, politikus, 1920–1922 között Magyarország vallás- és közoktatásügyi minisztere

VÉCSEY AURÉL (1883–1957)

római katolikus pap, teológiai tanár

VOLOSIN ÁGOSTON (1874–1946)

munkácsi egyházmegyes görögkatolikus pap, politikus, a kárpátaljai Központi Ruszin Nemzeti Tanács egyik alapítója, 1925–1929 között a csehszlovák parlament képviselője, 1939-ben a rövidletű Kárpátukrajna miniszterelnöke

WALKÓ LAJOS (1880–1954)

politikus, országgyűlési képviselő, 1925–1930 között Magyarország külügyminisztere

WEKERLE SÁNDOR (1848–1921)

jogász, politikus 1892–1895 és 1906–1910 között, valamint 1917–1918-ban Magyarország miniszterelnöke

ZICHY JÁNOS (1868–1944)

jogász politikus, 1910–1913 között és 1918-ban vallás- és közoktatásügyi miniszter

ZLEPKÓ KELEMEN (1868–1934)

görögkatolikus pap, 1894–1934 között a bukovinai Siret parókusa, 1923–1930 között a Romániához került rutén rítusú parókiák apostoli kormányzója

Névmutató

- Andor Gyula 77
Andráskó Bazil 316, 321
Angeli Róbert 260, 261
Apponyi Albert 83, 86, 93, 104, 106, 196
Arata, Antonino 527, 530, 756, 757, 769, 770
Árdán (Árkossy) István 300
- Balásy Antal 708, 713, 736, 737, 750, 751, 753, 759, 773
Balogh György 300
Bánffy Miklós 293, 295, 303, 368, 371, 379, 380, 381, 382, 386, 421, 432, 442, 447, 454, 460, 462
Bányay Jenő 101, 467, 468, 685
Batthyány Vilmos 219, 434, 439, 448, 463, 638
Baulovics Zoltán 686
XIV. Benedek pápa 95, 418, 555, 771
XV. Benedek pápa 103, 179, 189, 206, 226, 229, 230, 254, 312, 313, 314, 315, 411, 421, 608, 623
Benedetti, Enrico 256, 257, 345, 369, 406, 433, 434, 435, 454, 456, 493
Benes, Eduard 265, 267, 268, 269, 297, 452, 453, 471, 476, 477, 480, 491, 519, 527, 529, 601, 624, 632, 636, 658, 659, 709, 714
Beszkid Antal 710, 714
Beszkid Sándor 714
Bethlen István 274, 275, 276, 284, 285, 286, 293, 310, 325, 356, 364, 365, 366, 367, 379, 386, 401, 420, 767, 770, 787
Bihari Emmanuel 521
Bisleti, Gaetano 219
Bobonka László 300
Bobrinskij, Vladimir 112, 113, 681
Bocian, Josif 406, 474, 478
Bodnár Sándor 300
Boér Artúr 64
Bogatyrecz Kasszián 317
Borgongini Duca, Francesco 380, 385, 422, 432, 493, 526, 588, 589, 590, 591, 597, 624, 625, 641, 684, 685, 690, 736, 750, 751, 753, 754
Bornemissza Gyula 722, 734, 735, 739
Boromisza Tíbor 242
Brațianu, Ion 111, 112, 113, 114, 115

Breyer István 83, 98, 99, 130, 151, 152, 194, 195, 199, 346, 373, 374, 416, 417, 447, 448, 548, 558, 559, 691, 692, 693, 694, 699, 712, 760, 761, 771, 781, 788
Bukovszky György 77

Catarau, Ilie 111, 112, 113, 114, 115, 594, 595, 596
Cerretti, Bonaventura 165, 219, 239, 244, 245, 283
Czernin, Ottokar 595
Czimbolincez Jenő 304
Czyzewsky Gyula 77

Csáky István 381, 385, 402, 421, 422, 427, 429, 694
Csernoch János 9, 12, 61, 62, 83, 84, 90, 92, 93, 98, 99, 102, 104, 105, 115, 151, 152, 153, 162, 194, 203, 205, 213, 214, 216, 217, 218, 224, 226, 228, 230, 234, 250, 274, 276, 277, 284, 290, 293, 298, 299, 323, 331, 339, 346, 349, 350, 353, 357, 359, 373, 375, 378, 379, 411, 416, 418, 419, 448, 449, 455, 456, 459, 460, 466, 495, 499, 500, 523, 531, 533, 539, 541, 553, 603, 617, 618, 621, 649, 668, 695, 696, 707, 708, 712, 722, 782, 789
Csizsárik János 145, 217, 220, 335, 339, 342, 343, 344, 359, 361, 362, 441, 455, 711, 718, 750, 751, 752, 753, 783, 788

Daruváry Géza 493, 514, 541, 587, 596, 624, 630, 640, 648, 655, 684
De Lai, Gaetano 221, 590, 597
Demkó Ilona 686
Demkó Sándor 300, 686

Ehrenfeld, Peter 258, 259, 301
Ernszt Sándor 499, 500

Fedák Miklós 278, 281, 282, 305, 685, 686
Fenczik István 715
Firczák Gyula 443, 615
Fischer-Colbrie Ágoston 258, 260, 266, 267, 268, 450, 451, 474, 477, 478, 479, 481, 499, 520, 542, 616, 617, 645, 661, 695, 729
Fodor István 300
Fodor János 300
Frențiu, Trajan 128, 767, 768, 771, 781, 783, 788, 790

Garancsy Mihály 77
Gasparri, Pietro 148, 154, 155, 156, 159, 160, 183, 184, 190, 215, 216, 234, 235, 236, 238, 239, 244, 249, 263, 277, 288, 296, 306, 347, 348, 369, 383, 384, 398, 422, 427, 428, 429, 432, 439, 441, 450, 461, 463, 468, 494, 500, 501, 503, 504, 505, 511, 514, 521, 522, 524, 525, 526, 527, 536, 539, 550, 555, 558, 559, 560, 561, 589, 591, 593, 598, 602, 603, 607, 610, 622, 625, 626, 628, 629, 630,

635, 641, 643, 654, 656, 660, 661, 664, 668, 670, 683, 691, 692, 698, 699, 700, 706, 719, 721, 735, 736, 741, 742, 745, 755, 756, 769, 770, 790

Gasquet, Francis Aidan 369, 372, 597

Gebé Péter 15, 101, 104, 258, 344, 347, 391, 481, 520, 521, 528, 529, 530, 560, 592, 598, 599, 600, 606, 614, 615, 628, 654, 656, 659, 662, 670, 683, 689, 690, 695, 705, 709, 710, 715, 716, 719, 727, 728, 730, 744, 745, 747, 748, 749, 757, 758, 769, 770, 775, 778

Glattfelder Gyula 294, 642

Gojdicz Péter 502, 520, 521, 599, 600, 614, 628, 705

Gönczy Antal 342

Gratz Gusztáv 239, 244, 256

György Endre 242

Hadzsega Bazil 242, 258, 344, 347, 410, 454, 481, 502

Haller István 213, 216

Hanauer István 13, 440, 441, 531, 532, 711, 712, 719, 724, 725

Hodinka Antal 306, 492

Homicskó Vlagyimir 316, 320, 709

Horthy Miklós 13, 693, 699, 712, 722

Hossu, Iuliu 125

Hubán Gyula 118, 123

Hubik György 155

Humenjuk, Magdalena 376

Illés Andor 306

Illés Jenő 77

Illés József 244, 256, 303, 304, 305, 306, 312, 313, 314, 315, 323, 343, 482, 487, 493, 562, 563, 573, 685, 686, 726, 734, 735, 744

Ilniczky Sándor 486

XII. Ince pápa 422

XIII. Ince pápa 99

Jankovich Béla 64, 212, 214

Jantausch Pál 527, 528, 529, 560, 592

Jávorka, Vendelin 321, 474, 475

Kabaczy Rudolf 302

Kabalyuk János 316, 571, 583

Kánya Kálmán 297, 298, 342, 343, 345, 346, 401, 402, 404, 419, 420, 421, 422, 427, 429, 430, 431, 438, 444, 445, 446, 447, 448, 542, 543, 629, 641, 643, 661, 664, 665, 686, 688, 689, 713, 714, 735, 736

Karap Ciril 77

Karosi Ferenc 300, 686
XIV. Kelemen pápa 96, 426, 737
Kellő Tivadar 320
Khuen-Héderváry Károly 221
Khuen-Héderváry Sándor 557, 611, 612, 759, 760, 773, 774
Kirilow Timoftei 594, 595
Kiss Gyula 685
Klebelsberg Kunó 418, 435, 446, 448, 458, 459, 463, 467, 694, 722, 760
Komán Simon 15, 16, 53, 54, 55
Koriatovics Tódor 710
Kosztá Mihály 300
Kozma János 282
Kramář, Karel 265, 472, 516, 517
Kricsfalusi Gyula 305
Kricsfalussy Viktor 302
Kriskó Elek 282
Kutkafalvy Miklós 533, 685
Kvassay László 295, 296, 297, 303, 304

Legeza Sándor 300
Lengyel Béla 305
XIII. Leó pápa 339, 412, 608

Majláth Gusztáv Károly 399
Marchetti Selvaggiani, Francesco 239, 240, 249, 291, 292
Marchis Romulus 116, 117, 118, 119, 120, 121, 123, 125, 126, 130, 131, 135,
138, 142, 143, 144, 145, 146, 149, 150, 151, 154, 155, 156, 157, 158
Marini, Nicolò 218, 255, 256, 271, 288, 323, 325, 358, 367, 368, 372, 374, 378,
454
Markos György 77, 203
Marmaggi, Francesco 14, 257, 334, 367, 368, 527, 542, 543, 550, 560, 588,
591, 598, 601, 602, 605, 606, 609, 613, 614, 615, 623, 626, 628, 630, 635, 636,
640, 646, 654, 656, 657, 658, 659, 665, 668, 669, 683, 684, 691, 692, 700, 703,
720, 741, 742, 745, 749, 753
Masaryk, Tomáš Garrigue 476, 515, 542, 612, 636, 661, 705, 716
Masirevich Szilárd 775
Maxim Athanáz 277, 282, 305, 686
Medveczky Emil 341, 349, 411, 416
Méhés Mihály 320, 584
Melles Emil 61, 62, 77, 78, 90, 91, 203, 415
Melles Géza 208, 209, 685, 686
Merry del Val, Rafael 10, 597

Micara, Clemente 193, 223, 235, 238, 240, 245, 255, 258, 261, 263, 271, 273, 289, 291, 297, 300, 376, 405, 450, 452, 457, 468, 469, 486, 490, 496, 501, 502, 503, 506, 509, 512, 514, 525, 529, 530, 531, 613, 614, 616, 632, 688

Mihalovich Sándor 686, 692

Mihályi, Petru 11

Mihályi, Victor 11

Miklósy István 8, 12, 13, 61, 62, 64, 77, 81, 82, 83, 84, 86, 89, 90, 91, 93, 98, 101, 102, 108, 109, 110, 113, 115, 116, 117, 118, 119, 121, 122, 123, 130, 131, 132, 134, 143, 145, 149, 151, 154, 156, 157, 162, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 180, 183, 185, 186, 187, 188, 196, 200, 203, 205, 206, 209, 212, 213, 214, 216, 221, 222, 223, 228, 230, 243, 250, 251, 253, 254, 257, 260, 262, 274, 275, 276, 285, 286, 298, 299, 304, 305, 306, 310, 312, 323, 325, 328, 329, 333, 341, 349, 356, 358, 359, 360, 361, 362, 364, 366, 367, 368, 372, 374, 375, 377, 378, 387, 410, 417, 418, 435, 436, 455, 458, 463, 466, 467, 504, 505, 531, 533, 536, 537, 538, 539, 541, 548, 551, 553, 557, 558, 559, 585, 591, 592, 593, 594, 599, 601, 606, 647, 650, 651, 654, 685, 691, 692, 693, 694, 696, 697, 698, 699, 711, 713, 719, 722, 724, 725, 771, 772, 781, 782, 788, 789

Mitró János 282

Molnár István 282

Mondics Iván 316

Mosolygó Sándor 282

Nádasi Béla 300

Niculescu, Alexandru 162, 165, 166

Niketic, Lubislav 317

Novák István 14, 77, 97, 101, 203, 239, 240, 244, 245, 249, 256, 257, 283, 284, 288, 289, 290, 291, 292, 343, 344, 346, 347, 420, 433, 434, 435, 439, 446, 448, 449, 463, 481, 487, 500, 501, 502, 503, 505, 506, 521, 522, 523, 524, 617, 618, 638, 695

Nyarádi Dénes 257, 410, 419, 420, 432, 433, 434, 435, 445, 446, 447, 448, 449, 451, 459, 460, 461, 462, 464, 466, 473, 474, 475, 477, 480, 481, 482, 486, 487, 491, 493, 495, 496, 498, 499, 502, 510, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 526, 527, 528, 530, 550, 560, 590, 591, 592, 598, 599, 600, 601, 613, 614, 615, 616, 625, 629, 634, 649, 659, 662, 663, 671, 673, 674, 675, 676, 685, 689, 690, 700, 701, 702, 703, 706, 728

Orosz Bálint 300

Orosz Pál 300

Orsenigo, Cesare 752, 754, 755, 769, 783, 784, 785, 787

Pálffy Móric 240, 291

Pallier Vaclav 526, 527

Pankovics István 407

Papadopulos, Isaia 283, 367, 368, 406, 456

Papp Antal 14, 15, 101, 193, 194, 223, 226, 239, 242, 244, 245, 249, 252, 256, 258, 259, 261, 262, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 297, 300, 303, 313, 314, 317, 318, 320, 322, 376, 405, 406, 430, 433, 434, 438, 439, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 449, 450, 452, 453, 454, 459, 461, 463, 468, 469, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 486, 487, 488, 490, 492, 493, 494, 495, 497, 498, 499, 501, 502, 506, 509, 513, 514, 516, 519, 525, 526, 527, 529, 530, 532, 542, 543, 544, 545, 547, 550, 560, 561, 562, 563, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 596, 597, 598, 599, 600, 602, 605, 606, 607, 609, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 694, 695, 696, 697, 698, 706, 707, 708, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 724, 726, 727, 728, 729, 730, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 745, 746, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 759, 760, 761, 763, 764, 765, 766, 767, 769, 770, 773, 774, 775, 778, 779, 780, 784, 785, 787

Papp György 282, 686

Papp Gyula 305

Papp János 305, 468, 685, 686

Páris Lajos 135

Pásztély Jenő 77

Pásztor János 108, 110

Pásztory Árkád 108, 109, 110, 352

Pavlík, Matěj (Gorazd) 316, 515, 568, 681, 702

Persián Ádám 117, 118, 121, 122, 130, 145, 151, 161

Petrássy Szilárd 329, 330

Petreczky Jenő 685

Piffl, Friedrich Gustav 240, 291

IX. Piusz pápa 99, 425, 449, 461

X. Piusz pápa 10, 278, 337, 345, 412, 608

XI. Piusz pápa 14, 334, 367, 368, 410, 411, 416, 422, 456, 482, 487, 488, 561, 562, 563, 635, 655, 657, 726, 775, 779, 785

Pop-Csicsó István 132, 413

Pop Gergely 173, 174

Prokop Cirill 316

Radnai Farkas 219, 434, 439, 448, 451, 463, 558, 638

Radu Demeter 11, 12, 125, 126, 127, 128, 129, 131, 146, 148, 159, 160, 161, 163, 165, 166, 171, 172, 173, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 196,

198, 204, 214, 215, 218, 222, 242, 243, 250, 251, 252, 254, 275, 307, 308, 309,
328, 381, 383, 384, 464

Répássy Miklós 77

Rojkovics Pál 282

Rusznák Miklós 14, 240, 242, 482, 499, 509, 512, 518, 600, 601, 614, 615, 616,
617, 618, 629

Ruttkay Miklós 300

VII. Sándor pápa 96

Sassy Csabáné 686

Savvadius 509

Scapinelli di Léguigno, Raffaele 324, 332, 346, 368, 372, 617

Schioppa, Lorenzo 323, 331, 333, 350, 353, 358, 374, 375, 377, 378, 404, 411,
441, 442, 450, 454, 455, 457, 500, 503, 505, 521, 522, 524, 536, 537, 538, 539,
541, 555, 556, 558, 602, 603, 618, 653, 660, 668, 670, 673, 691, 698, 706, 721,
740

Schirilla László 686

Schirilla Szolon 686

Scitovszky Tibor 722, 724, 734, 736

Septickij, Andrij 465, 502

Serédi Jusztinián 369, 372, 432, 433, 434, 454, 589, 590

Sereghy László 83, 155

Sereghy Mihály 77, 203

Siegescu József 285, 286, 325, 326, 327, 328, 364, 365, 367, 388, 767, 768,
770, 772, 780, 781, 783, 788, 790

Somssich József 217, 239, 244, 245, 256, 257, 293, 342, 343, 345, 368, 369,
371, 372, 380, 381, 382, 383, 385, 386, 419, 430, 432, 434, 435, 438, 439, 442,
444, 445, 454, 460, 461, 462, 463, 493, 494, 495, 514, 542, 557, 587, 589, 590,
596, 607, 609, 610, 611, 624, 626, 629, 640, 641, 642, 643, 644, 648, 649, 655,
656, 661, 664, 665, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 707, 740

Sramek, Jan 269, 519, 527, 528, 632, 659, 728

Stan, Florian 327, 328, 329, 361, 362, 363, 364, 365, 780, 781, 788

Sterkó József 305

Suba György 344, 347, 457, 482, 493, 499, 525, 589, 590, 591, 592, 600, 689

Suciu, Vasile 125, 146, 148, 159, 163, 166, 168, 170, 178, 179, 180, 184, 185,
186, 190, 651

Szabó András 235, 236

Szabó Ignác 117, 118, 123

Szabó Jenő 76, 77, 91, 92, 131, 190, 203, 209, 212

Szabó Kornél 305, 341, 350, 405, 411, 415, 416, 417

Szabó Miklós 305

Szabó Simeon 242, 258

Széchenyi Miklós 294, 365
Székely Jenő 327, 328, 361, 363, 365
Szmrecsányi Lajos 226, 228, 696
Sztójka Sándor 104, 457, 583, 761, 766
Szuchy János 77

Tacci, Giovanni 435, 454, 456, 457, 463, 469, 486, 487, 496, 501, 503, 610,
622, 623, 640, 656, 735, 783
Takács Bazil 481, 498, 502, 520, 521, 528, 600, 607, 609, 630, 709, 727
Tedeschini, Federico 162
Teleki Pál 217, 243, 250
Toma László 13, 328, 440, 504, 505, 531, 532, 533, 539, 540, 541, 551, 553,
650, 711, 712, 725
Török Elvira 686

Újhelyi Andor 685
Újhelyi Sándor 305

Vakaro Máté 319
Valfré di Bonzo, Teodoro 123, 126, 130, 131, 135, 143, 146, 147, 148, 149,
154, 155, 156, 157, 159, 160, 165, 166, 171, 172, 173, 177, 179, 182, 183, 184,
186, 187, 189, 190, 205, 253, 254, 255, 289, 290
Vályi János 57, 435
Várady Árpád 224, 226
Varga János 300
Varga Tihamér 300
Vasić, Dositej 269, 272, 301, 316, 317, 318, 319, 517, 567, 568, 569, 571, 612,
677, 678, 680, 681, 682, 704, 709, 710, 711
Vaskovics Antal 14, 459, 464, 585, 587, 601, 602, 653, 695, 696, 779
Vass József 224, 226, 228, 229, 230, 262, 339, 357, 378, 379
Vécsey Aurél 98, 99, 104, 105
Véghseő Dániel 278, 281, 282
Volenszky Gyula 77, 203
Volosin Agoston 245, 457, 474, 512, 513, 516, 520, 632, 662
Vrabec, Antonín Jindřich (Savvatij) 515, 612, 701, 702, 710

Walkó Lajos 774, 787
Wekerle Sándor 91
Wiener Tibor 725

Zichy János 212, 221
Zichy Margit 685

Zlep o Kelemen 333, 334, 335, 341, 367, 368, 372, 385, 387, 394, 397, 411,
782, 789

Zombory János 77, 341, 350, 405, 415

Zsatkovics Gergely 258, 259, 269, 453

